PERNECZKY GÉZA

A magyar fotoművészet 125 éve

Mit adott a magyar fotoművészet a világnak? Óhatatlanul ezt a fellengzős kérdést tette fel magában az a látogató, aki végignézte a Nemzeti Galériában rendezett fotoművészeti kiállítást. A magyar foto történetét bemutató tárlat anyagában ugyanis olyan nevek szerepeltek, mint Moholy-Nagy László vagy Róbert Capa, és olyanok is szerepelhettek volna még, mint az ugyancsak magyar származású Brassai, s mégis, a tárlat nagyobb átlagának alig lehet köze ezekhez a kimagasló életművekhez. Úgy tűnt, hogy a magyar foto jóval szerényebb teljesítményekkel dicsekedhet, mint a világban dolgozó magyar fotoművészek — s csak röstelkedéssel fogadhatja vissza elszármazott és más kultúrák történetébe ivódott fiait. Fotoművészetet tehát kevéssé adtunk, inkább csak fotósokat?

E pesszimista benyomást azonban korai lenne végső konkluzióként is elfogadni. A nagyszabású kiállítás, amely mégiscsak a magyar foto történetét térképezte fel, valamint az anyagból szinte kikiabáló ellentmondások izgalmas tanulmányokra adnának alkalmat. Egy kis ország évszázadnyi fotoművészetét még át lehet tekinteni, itt még hivalkodóan különülnek el a fotografálás történeti és szociológiai rétegei, még jól észrevehető a mellbeverő erejű giccs és a művészi látásmód elkeseredett csatáinak háttere is. Maga a kiállítás is csatatérként hatott; azt a benyomást keltette, hogy lexikális teljességgel vonultak föl a termekben mindazok, akik az utóbbi évtizedekben egy bizonyos technikai tudást elértek, s ugyanakkor ez a bőség némileg maga alá temette a történelmi periódusokat és a régmúlt idők — az első világháború előtti korszakok — emlékeit.

A fototörténet archeológusai nyilván még csak ezután fogják majd kiásni és reprodukálni azokat a századfordulós — nagyrészt anonym — fényképeket, amelyeknek egy fotomúzeumban lenne tulajdonképpen helyük. Nagyobb megbecsülést érdemelnének a lassan ritkaságí értékké váló és pótolhatatlan hangulatú ős-fotók, a biedermeyer ízlés és a XIX. századi eklektika groteszken kedves emlékei is. Mindenesetre e tárlaton újra kitűnt, hogy a fotografálás első művelői nálunk is azok a középszerű festők voltak (Borsos József és társai), akik számára az új technika ugyanúgy lehetett a művészet halálát beharangozó pánik forrása, mint karriert ígérő egzisztenciális mentőöv. Általában persze egyik véglet sem vált valóra: e festő-fotósok továbbra is középszerűek maradtak, csakúgy, mint a késői évek fényképészei, akik a plain-air naturalizmus spontán „kivágás"-ait utázonva, vagy a „festői" hatású nemes technikák ösvényét járva próbáltak versenyezni a táblaképfestészettel. Csak az igazán archaikus tudja ma már érdeklődésünket felkelteni, az avitt nem — így emelkedik ki a múlt századi anyagból Petőfi 1847-es daguerrotip-képe, itt az ezüstlemez ódon szürkéit a költőhöz fűződő nemzeti kegyelet tette még patinásabbá (és tegyük hozzá: Escher Károly bravúros restauráló munkája láthatóvá).

A festői hatás kísérletezőit tehát kudarc várta, ám mégis a festészet fejlődésének egy pontja vált az igényes magyar fotoművészet sarkpontjává. A nemzetközi fotofejlődést is az avantgarde lökte át a holtponton — Magyarországon is az aktivisták 1916—25-ig tartó tevékenysége játszott erjesztő szerepet. Az aktivista képzőművészek eddig is több igen fontos teljesítmény kiindulópontjául tűntek, most a meglevők mellé a fotót is odasorolhatjuk, hiszen e tárlaton nyilvánvalóvá vált, hogy a külföldre szakadt fotoművészek tevékenysége ugyanúgy e mozgalomban vagy annak avantgarde légkörében gyökerezik, mint az itthoniak bátorsága és ízlése. A Kassák-kör mindkét jellegzetes tulajdonsága érvényesült a későbbi fotókon: a szociális nézőpontú beállítottság, s a formai eszközök avantgarde-konstruktivista frissesége és tömörsége.

Nem érzünk ellentmondást abban, hogy a fotoművészet ezt a konstruktivista örökséget néha nagyon is realisztikus formában kamatoztatta. Igaz, hogy Moholy-Nagy, aki Kassák-tanítványként indult, a Bauhausban a nonfiguratív komponálás mesterévé fejlődött, de a konstruktivizmus agitatív motívumaiból fejlődött ki a realisztikus riport-foto is, és a jelképszerűen tömör riportok — az ún. szociofotók — művelői is ugyanazzal a bátorsággal fordultak szembe a banalitásokkal, mint az elvontabb montázsok vagy nonfiguratív fotogrammok alkotói. Ellenfelük közös volt: az élet „szép pillanatait" elkapó impresszionisztikus foto, amelynek életszerűsége többnyire csak andalító máz volt a konvenciókon, a „művészisége" pedig csak technikai eszköz arra, hogy a giccsek hazugságait elfogadhatóbbá tegye.

Az első világháború után mind a kétféle fotografálás — mondhatnánk — öntudatra ébredt, tisztázódtak a frontok, megkezdődött a magyar fotoművészet tulajdonképpeni története. A konvencionális fotósok voltak az előnyösebb helyzetben: a Horthy-korszak konzervatív művelődéspolitikája, a közélet nacionalista frázisai, valamint a közízlés teljes elmaradottsága és az avantgarde terén való tökéletes tájékozatlanság az impresszionisztikus felfogásnak kedvezett. A középosztály — amelynek folyóirataiban a fotók megjelentek — a monarchiai időkhöz képest is visszalépett, liberális és kozmopolita ízű szellemi élete helyébe ekkor valami elkésetten anakronisztikus „nemzeti" öntudat nyomult, a magyar problémák helyett is csak a „magyaros" motívumok érdekelték. Ezt a felszínes ízlést a fotósok széles tábora szolgálta, közülük többen európai hírnévre tettek szert azzal, hogy a „magyaros" motívumoknak sikerült az impresszionista fototechnika szépségeit kölcsönözni, így elsősorban a híres „csúcsfényt", azt az ellenfényt, amelyben a paraszti kellékek, a templomba menő s népviseletbe öltözött lányok stb. varázsos fényudvart kaptak, s mindenképpen alkalmassá váltak arra, hogy a középosztály álnépi érdeklődését ébren tartsák. Különös atmoszférája és egzotikuma miatt a „magyaros" irányzat legjobbjai — pl. Balogh Rudolf vagy Vadas Ernő — a nemzetközi magazinokban is gyakran szerepeltek (mint a Bécsben megjelenő *Die Galerie*-ben vagy az angol nyelvű *Geography Magazine*-ben).

Az avantgarde foto a húszas években született, de maga mögött tudhatta a tízes évek néhány igényes fotoművészét is, így elsősorban Székely Aladár kezdeményezéseit. Székely a német realista mozgalom (pl. Dührkoop) portréművészetével tartott rokonságot. Ez a realizmus radikális szakítás volt minden lagymatag szépséggel, s nem véletlen, hogy Székely Aladár portréi közül éppen a forradalmian gondolkodó Ady-képek váltak a legkarakteresebbé, már-már egy magatartás szimbólumává: vagy, hogy e realista portréművészet másik két jelentős képviselője, Máté Olga és Révai Ilka is közel jutottak az induló avantgarde-hoz. Révai Ilka szép Kassák-portréja mint egy összekötő láncszem az igényes realizmus és a konstruktivista avantgardizmus között.

Kassák közvetlen környezetéből egyedül Moholy-Nagy László vált később a fotoművészet kimagasló művelőjévé. Működése és új irányt adó szerepe a mai fotovilágban már közismert, azokban az években azonban semmi hatással nem volt a magyar fotoművészetre. Moholy-Nagy 1919-ben Bécsbe, majd később Németországba emigrált, s a húszas években a Bauhaus egyik legtekintélyesebb tanárává nőtte ki magát. A kassáki „képarchitektúra" erősen szerkezetes elemeit tette át a fotogrammok nyelvére, körülbelül akkor, amikor maga Kassák — aki 1919-től 1925-ig szintén Bécsben élt — hazatért, és egyelőre lemondott a képarchitektúrában fogant művészet népszerűsítéséről. A magyar fotósok közül csak azok ismerték Moholy-Nagyot, akik a Bauhaussal tartottak kapcsolatot, de azoknak munkáin sem hagyott nyomot ez az ismeretség. A Kassák körül forrongó avantgardizmus az otthoni fotoművészetnek mégis sokat adott, mindenekelőtt egy teoretikust, Hevesy Iványt. Hevesy 1918—19 körül állt legközelebb az aktivisták mozgalmához, később egyre kevesebb személyes kapcsolat fűzte őt Kassák köréhez. Mégis tagadhatatlan, hogy az avantgarde művészet élménye és igényessége indította el őt is pályáján, és amikor a képzőművészetben

a Horthy-hatóságok üldözése miatt lehetetlenné vált minden számottevő előrehaladás, fotoművészeti és filmtanulmányokat kezdett írni, és körülbelül hasonló szerepet játszott a hazai film- és fotoéletben, mint Balázs Béla kint, a nemzetközi filmélet porondján.

Az avantgarde leggyümölcsözőbb fotoművészeti vállalkozása a húszas években megindult fotomozgalom volt. Szellemi központjaként Kassák folyóiratát, a *Munkát* nevezhetjük meg, a fotokör maga is Kassák vezetésével és a *Munka* szakköreként kezdte meg működését. Egyetlen kiállításukat (a szolnokit) még a megnyitó előtt betiltotta a rendőrség, viszont a kiállítás anyaga 1929-ben egy szép kiadványban jelent meg, amelyből rekonstruálhatjuk a szociofotósok egy részének tevékenységét. A konstruktivista tipografizálással készült könyvecske, mely ma már könyvritkaságnak számít, *A mi életünkből* címet viselte, s a Kassák írta bevezető szövegből az egész mozgalom programját kiolvashatjuk: „... a festészet mint művészet, a kultúra kifejezője, a fotográfia pedig egy új civilizatórikus korszak reprezentálója ... A nyomornak vagy utcai tüntetésnek mint szenzációnak a lefotografálásától nagy út van még a szocialista nézőpontjából meglátott felvételig. S nemegyszer bizonyítható lenne, hogy amíg egy véres utcai tüntetés lefényképezése nem egyéb érdekes esemény hirüladásánál, addig egy korsónak, géprészletnek vagy bármilyen jelentéktelennek látszó tárgynak a lefényképezésében jelen vannak a fotográfus szocialista emberi adottságai. A polgári fotós külső szenzációk vagy belső hangulatok szerint fényképez, a szocialista fényképész analitikusan lát, a megadott pillanatban szinte már ösztönösen a dolgok összefüggéseit keresi, s miközben elcsattantja gépét, egy összetett valóságot szeretne képpé komponálni ... A jó szocialista fotós szemlélete, harci jelentősége képeinek egyszerűségéből, tárgyilagosságából és szigorú komponáltságból tükröződik elő." Ebben a programban latensül a Kassák-kör egész képzőművészeti múltja is benne van; a kubista képszerkesztés „analitikus látása" és „összetett valóságra" irányuló komponálásmódja ugyanúgy, mint a húszas évek konstruktivista-absztrakt művészetének az elemei: az egyszerűség, a tárgyilagosság és a szigorúság. S bár e fotósok — Lengyel Lajos, Tabák Lajos, Basch Tibor, Bruck László, Haár Ferenc stb. — naturalisztikus részletekből indultak ki, e szemlélet alapján és a Neue Sachlichkeittel rokon stiláris szigorúságuk révén mégis közel jutottak az európai avantgarde tömörséghez és erkölcsi elkötelezettségéhez. A szociofoto tehát valóban ellenzéki művészetté válhatott, s a hazug idilleket szétromboló stiláris szigorúsága ugyanúgy tiltakozás volt, mint a szegényparasztság és a proletariátus életét bemutató tematika.

A Munka fotokörrel rokon felfogásban — de szervezetileg tőlük függetlenül — dolgozott néhány jelentős művész is, így Sugár Kata, Kálmán Kata és Langer Klára. Stilárisan is, tartalmilag is a baloldali mozgalmakhoz álltak közel, s premier planba hozott markáns parasztfejeikből vagy mindenféle idillt kerülő „látleleteikből" ugyanaz a megújhodást kereső atmoszféra csap ki, mint amit az akkori magyar falukutatók s népi írók műveiből is ismerünk. Munkájuk természetesen sokáig elszigetelt maradt, Sugár Kata drámai erejű felvételei például csak 1945 után kaptak publicitást, s Kálmán Kata a Cserépfalvi Kiadó jóvoltából két kötetben is megjelentethette felvételeit (*Tiborc*, 1937, amely az egyik leghatásosabb kordokumentum volt a baloldali értelmiség számára, és *Szemtől szembe*, 1939.). E három művész tevékenysége ma már súlyosabbnak tűnik, mint a Munka fotokör szerepe — elsősorban azért, mert esztétikailag is igényesebb és egységesebb oeuvre-t hoztak létre. A legdrámaibb erővel Sugár Kata fotóiról tekint ránk a harmincas évek Magyarországának szociális elmaradottsága, az arcok archaikus keménysége és elkeseredettsége személyiség fölött lebegő típussá nemesedik ezeken a képeken. Kálmán Kata képsorai hűvösebb, leíróbb jellegűek, távoli analógiaként a római portrészobrok realizmusára emlékeztetnek. Langer Klára fotóin viszont a mozgalmasság, s nyugtalan karakter az uralkodó — Langer egyik emlékezetes képsora a nyomorból is a legkényesebb témát, a cigányok életét térképezte fel. A szociofoto mozgalom ezekkel a képsorokkal érte el

fejlődésének legmagasabb pontját, itt nemcsak az elkötelezettség és a stiláris szigorúság kvalitásai ismrehetők fel, hanem a személyes művészi látásmód karaktere is.

A harmincas években kezdte meg működését a magyar realista riportfoto legjelentősebb hazai alakja, Escher Károly. Éles szem, maró irónia, s néha a szürrealizmus megdöbbentő képzettársításait felidéző bizarrság és gondolati mélység jellemzi műveit. Ő volt az a művész, akinek már volt mire építenie, a dadaista montázstechnikát, az avantgarde fotokísérleteket és a magyar szociofoto baloldaliságát szuverén tehetséggel olvasztotta össze azokban a riportszerű képekben, amelyek megőrizték a foto realitását is, de nem vesztették el a fantáziagazdag kísérletek merészségét sem. Egyik-másik képe — pl. a lovasrendőrök és az utcai szemetesek összekomponálása, a kilakoltatottak szabadban felállított bútorai, vagy vurstlik kavargásából, a színpadi jelenetekből komponált felvételei — a korszak nagy filmjeinek és Eisenstein meg a mozgalmas burleszkek vérbő képeinek a hangulatát árasztják magukból. Escher tulajdonképpen ugyanannak a felfogásnak volt a képviselője, amit a harmincas évek egyetemes fotoművészete a Magnum-kör munkáiban reprezentált. Hallatlan mozgékonyság és baloldali ihletettségű kritikai realizmus hatotta át a Magnum alapítóinak — Cartier-Bressonnak, Robert Capának — a műveit, s velük egy időben, de a világhír helyett a szerényebb magyar lehetőségekkel beérve dolgozott egy hasonló kritikai realizmuson Escher Károly. Működése átnyúlik a legújabb korszakba — 1966-ban bekövetkezett haláláig dolgozott.

A harmincas évek művészeiből a nemzetközi mezőnyből ismert mesterek is szerepeltek a kiállításon. Moholy-Nagy műveinek repróin kívül éppen a Magnum-kör említett művészének, Capának vagy a spanyolországi riportjaival híressé vált Müller Miklósnak a munkáit láthattuk, s mellette a Berlinben és Amerikában karriert befutott vérbeli riportert, Munkácsi Mártont. Brassai nem küldte el képeit a tárlatra, de lehetetlen volna kihagyni őt abból a névsorból, amit a külföldre szakadt magyar fotoművészekből állíthatunk össze. Brassai művészete különösen jelentős, hiszen benne teljesedtek ki optimális módon azok a törekvések, amik a hazai fotósok működésére is jellemzőek voltak: a folklór iránti vonzódás, a nemzetek karakterét megfogó éles tekintet, a játékos kalandkeresés, amelyből a fotón mindig több lesz, mint játék: mágia az éjszakai város, a kopár falak vagy a természeti formák asszociációival. Brassai kétségtelenül nagyságrendekkel emelkedett azok fölé, akik ezeket a lehetőségeket önmagukban használták föl — sikerült úgy összeolvasztani a modern foto sajátosságait, hogy művei sokszor megelőzték a képzőművészet egy-egy fázisának látásmódját vagy formai eredményeit is.

Még egy csoport alkotott élesen elkülönülő részt a kiállításon, s ez a felfogás is a harmincas években gyökerezik — a fotomontázsok. E művek alkotói, Kassák Lajos, Bálint Endre, Vajda Lajos, Korniss Dezső stb. valamennyien képzőművészek, az aktivisták szellemi gyermekei, akik a harmincas években egyrészt a dadaista montázsok hatására, s másrészt a szovjet némafilmek szuggesztiójának engedve, jelentős oeuvre-t állítottak össze különböző fotomontázsokból is. Az anyag azonban érezhetően képzőművészeti vonatkozású maradt, esztétikus és elvont kompozíciók, és csak Vajda Lajos fotomontázsai tűntek ki a riportképek aktualitását kamatoztató dinamikájukkal és mélyebb meggyőző erejükkel. Lehetséges azonban, hogy Vajda montázsaiba is a későbbi rajzok és festmények világát látjuk bele, ami természetesen sokat emel e művek jelentőségén. A harmincas években fogant fotomontázsok és e műfaj mai követői így inkább csak érdekes színfoltot jelentenek, s nem a fényképezés történetét valóban befolyásoló csoportot. Kétségtelen azonban, hogy a mai képzőművészet, s különösen a grafika sokat merít e technikából, egy áttekintő szemle a montázsok területén ezért mindenképpen indokolt volt.

Az újabb magyar fotoművészet még nem tagolódott nevükön nevezhető és jól karakterizálható iskolákra — talán a rendezés is közrejátszott abban, hogy kissé azt a benyomást kelthette a kiállítás, hogy a mai magyar fotónak nincsenek iskolái, és nincsenek karakteres vonásai sem. Valóban az elmúlt két évtized az általános

esztétikai kérdésekben is sok problémát hozott, s az amúgy is gyenge lábakon álló fotoművészet a fényképszerű naturalizmus éveiben csak a szó rossz értelmében vett fényképeket produkálhatott. A szocifoto öröksége, a jó iskolával rendelkező riportfényképezés és a színen megjelenő fiatalabb nemzedék azonban betöltötte a történelmi hézagokat, s a jó átlagszínvonalon mozgó riportok vagy az ambiciózusabb kompozíciók seregéből bizonyára kialakulnak majd a fényképezés új iskolái is.

Érdekes, hogy ebben az átmeneti helyzetben egyelőre a „szakterületek" fotósai állnak a legbiztosabban a lábukon: így a tájfotóból kialakult képsorok és albumok művelője, Reismann János, a reklámfotóból elinduló Gink Károly, az élete alkonyán új, szinte szürrealisztikus szimbolikájú korszakot kezdő „sztárfotós" Angelo, vagy a természetfotósok nemzetközi sikereket is elérő képviselői, Tildy Zoltán és Vajda Ernő. Reisman Marian már évtizedekkel ezelőtt sok külföldit megelőzött a művészi igényű gyermekfényképezéssel. A középgeneráció egyik legértékesebb tagja a képzőművészből fotóssá átváltó Koffán Károly, aki két területen is nemzetközi jelentőségű alkotásokat hozott létre: a madarak fényképezésének bravúros eredményeivel és a modern portrék pszichológiai mélységű karakterével. Az alkalmazott foto számtalan változata él és produkál technikailag tökéletes felvételeket, de kevés az olyan reklám-, tárgy- vagy riportfotós, aki a napi rutinon felülemelkedne.

A második világháború utáni film- és fotoáramlatok legtöbbje kimaradt a magyar foto fejlődéséből, így a kiállítás semmit sem mutatott a neorealizmus vagy az európai foto új hullámjának hatásából. Amit a tárlaton a színes foto nyújtott, az egyértelmű a tarkaság és a giccs karneváljával — ez a rendezés hibája is volt, hiszen más alkalommal sokkal igényesebb színes fotókat is láthattunk már. A történelmi áttekintés végén csak néhány fiatal művész munkáin csillant föl a művészi elvonatkoztatás és a korszerű látásmód igénye, egyelőre azonban ezek a művészek nem vehették még fel a versenyt az átlagfotók dömpingjével.

Tillai Ernő műveit azonban ennek ellenére sem lehetne említés nélkül hagyni, az ő felvételein új formában támadnak föl a folklór és a szigorúan ökonomikus konstruktivista szerkesztés hagyományai. Ugyancsak az egykori avantgarde továbbfejlesztésén fáradozik három fiatal művész is: Nagy Zoltán, aki a figurális kompozícióktól az elvont fakturákig a modern fényképezés valamennyi területén tehetséget árult el, Lőrinczy György, akinek mikroszkopikus természetvilágában egy új romantika lehetősége látszik, és Koncz Csaba, aki a gesztusfestészet kalligrafikus jeleit vagy az op-art raszteres felületeit teszi át a foto műfajába, anélkül, hogy a fényképezés anyagszerűségét és sajátos karakterét közben feladná. Ezek a fiatal művészek azonban — bár díjakat is nyertek — egyelőre csak a fotoélet perifériáin élnek.

És itt visszatérhetünk a magyar foto 125 évének egyik legfontosabb kérdéséhez: ki és mi inspirálja a fotoművészeket fejlődésük útján, miért szakadt le a magyar mezőny a nemzetközi fotoélettől, milyen termékenyítő erő hiányzik a gyümölcsöző munkához? A fő inspiráló erő, a társadalom napi élete és a történelem napi valósága elegendő nyersanyagot nyújtanak a fotoművészek számára is — ebben nem lehet hiba. Inkább a szelektálás, a versenyre sarkalló erők hiányoznak. Az avantgarde mozgalmak a maguk idején megfelelő keretet nyújtottak egy-egy szűkebb csoport számára. Ma már az ilyen romantikus előőrsöknek nincs különös értelmük, sokkal inkább lenne értelme a másik tényezőnek, a kvalitást óráról órára kisarcoló, a tehetségeket lankadni nem hagyó folyóiratoknak. Az európai foto — a Brassaik, R. Capák vagy Cartier Bressonok — a folyóiratok lapjain, a valósággal versenyezve váltak nagy művészekké, s bizonyára feloldaná a magyar fotoélet elszigeteltségét is a magyar képes folyóiratok belső megújhodása, és a nemzetközi magazinok oldalain való gyakoribb szereplés. A magyar foto 125 éves történetét ugyan a Nemzeti Galéria hűvös csarnokaiban tekinthettük meg, de a 125 év nem a múzeumok atmoszférájában, hanem a napi aktualitások és napi igények légkörében született meg. Ha várunk valamit a magyar foto jövőjétől, akkor gondoskodnunk kell a foto és a valóság találkozási pontjának, a képeslapoknak az igényesebb munkájáról is.

KÓSA FERENC

Két ember

ANYAGGYŰJTÉS FILMHEZ

A Balázs Béla Stúdió 1962-ben kapott bizalmat és anyagi támogatást első önálló játékfilmje előkészítéséhez. A Stúdió alakulásakor körvonalazott elveihez és kialakuló munkamódszeréhez híven az anyaggyűjtés során alapos és lelkiismeretes valóság-fölmérést végeztünk. Sokfelé jártunk az országban, filmfelvevővel, magnetofonnal, nyitott szemmel. Egyéni sorsokban kutattuk az utóbbi évtizedek történelmi és társadalmi változásait, lehetőségeket és lehetetlenségeket. Köteteket kitevő film- és hangszalagra vett, valamint írott anyaggal tértünk vissza gyűjtőutainkról, de még több kimondhatatlan élménnyel gazdagodtunk, amit azóta is csontjainkban őrzünk.

Alább a gyűjtött anyag két apró részletét közöljük; egy nyírségi mészáros és egy gerecsei márványbányász portré-vázlatát. Az első kéziratos jegyzetek alapján készült, s a lehetőségig pontosan adja vissza az önvallomást, a második magnetofonfelvételről, jelentéktelen rövidítéssel.

Hírmondó

. . . Csak amolyan utcafarka vagyok. Ha orvosnak mentem volna, aranydiplomás lennék, ha énekesnek, Kossuth-díjas, de így hatvan évnyi hentes-mészáros munka után csak nyugdíjas lettem.

Nincs a világon olyan nagy könyv, amibe beleférne, mennyi mindenen megy át egy mészáros, mire lecsöndesedik.

Van, amit még kibeszélek, de a sűrűjét már elhallgatom.

Legszívesebben gondolok vissza arra a télre. Szebb volt, mint az összes nyár, tavasz, ősz együtt. Kimeszelték a falakat, oda lett a naptár. Az idő összemosódott. Számoltuk a karácsonyt, de az örök szerint két hetet sietett az óránk. Igen, mert az ő karácsonyuk két héttel később van. Ott volt velem innen a környékbeli tanyákról Nyolcas Jóska meg Ferkó Péter. Elhatároztuk, hogy kántálunk. Még az isten se jegyezte volna meg azt a sokféle éneket, annyi vallás dalolt a priccseken. De azért szépen megegyeztünk, mint a nap meg az éjszaka. Úgyse ismernek itt minket, azzal kántálunk, amivel akarunk. Így lett a mi szent karácsonyi énekünk az „Eltörött a hegedűm, nem akar szólani, Rózsi, Rózsi mi bajod . . .” című nóta. Esténként, meg munka közben is gyakoroltunk, én vittem a prímet, akkor még szép mély hangom volt, mint a henteseknek általában. Éneklés közben nem éreztük magunkat hadifogolynak. A parancsnok is megengedte, hogy őrizet nélkül kisétálhassunk a lágerből. Úgyse juthattunk volna messzire. Minden út százszor hosszabb volt, mint amennyit lépni tudtunk volna. Karácsony este volt, koppant a köpésünk, mire a hóra ért. Feljöttek a csillagok, mi is mentünk, amerre a szél fújt. Nemsokára elérkeztünk egy faluba, ahol néhány ház támaszkodott egymás oldalához. Ilyen sugaras homlokú házak fagerendából.

Az első ablak alatt összebújtunk, kezdődött a kántálás. Eleinte a házbéliek nem hallották, vagy nem is hitték, amit hallanak. Olyan szépen énekeltünk. Az ablakot is kifeszegették valahogyan, mert amúgy nem láttak ki rajta a vastag fagy miatt. Csak úgy ömlött ki a lámpa fénye meg a meleg. Már az ágyban voltak valahányan,

1021

PERNECZKY GÉZA

Milyen reprodukciókat fogyaszt a világ?

Köztudomású, hogy képzőművészettel kapcsolatos szociológiai felméréseket sehol a világon nem készítenek. Korunkban, amikor a tudományoskodás, az adatgyűjtés és adatfeldolgozások már odáig jutottak, hogy Parkinson ironikus törvényeivel megszülték a tempót mérsékelő önkritikát is, ez a művészettel kapcsolatos fásult érdektelenség szinte kétségbeejtő. A művészettörténészeknek az egzakt adatok híján meg kell elégedniük személyes élményeikkel és „megérzéseikkel". Így aztán egész kampányok zajlanak le (pl. a giccskiállítások), anélkül, hogy a tárggyal kapcsolatos legelemibb tudnivalókat, például az ipari termelés kapacitását és kínálatát vagy a reálisan fölmért közönségkeresletet bárki is számba vette volna. A képzőművészet termékei, elsősorban a színes reprodukciók, a sokszorosított grafikák, az iparművészeti tárgyak stb. ipari jellegű termeléssel készülnek, és kereskedelmi úton kerülnek forgalomba. Szerte a világon megfigyelhető — sajnos sokszor nálunk is —, hogy a sériatermelés szelleme az egyedi műveken, pl. a festményeken is erősen tükröződik. Ilyen körülmények között nem lehet érdektelen a műtárgyakat értékesítő kereskedelem „keresztmetszete". Ha eltekintünk annak firtatásától, hogy a mindenkori kereskedelem mennyire kénytelen kiszolgálni a rosszabb ízlést is, és mennyiben emelkedik egy igényesebb szándékkal önmaga fölé — nos, akkor is, legalább a fogyasztói igények terén —, sok értékes adattal szolgálhatnak az árjegyzékek és kirakatok. Néha próbáltunk következtetéseket levonni egy-egy üzlethelyiség anyagából, de mindig kiderült, hogy az ilyen felmérések túlságosan esetleges eredményre vezetnek. Most azonban az UNESCO reprodukcióarchívumának éppen megjelent képes katalógusa már átfogóbb képet is adhat.

Először csak játékból vetettem össze a benne szereplő művészeket és műveket. Szórakoztató statisztikákat készítettem, és jól mulattam az aránytalanságokon. Könnyen ki lehetett találni, hogy mi az oka ezeknek az aránytalanságoknak — ez sugallta azt a gondolatot, hogy a készült statisztikák valóban jellemző adatokat kínálnak, és mások számára is tanulságosak lehetnek. A katalógus kicsinyített méretben csaknem 2700 reprodukciót mutat be — összegyűjtve az egész világból, és megvételre ajánlva az egész világnak. Bár még ez is nagyon esetleges választék, de a statisztikus törvények mégis elég megbízhatóan működnek — így merem az alább összeállított táblázatokat másoknak is tanulmányozásra ajánlani.

*

Az első kötet az őskori művészettől 1860-ig gyűjti össze a képzőművészet *festmény jellegű* emlékeit. Mivel a könyv 1964-ben jelent meg, az utolsó években készült reprodukciókból a szerkesztők már nem válogathattak. Talán ez az egyik oka annak, hogy ez a soványabbik kötet — pontosan 1041 reprodukciót tartalmaz. A legkézenfekvőbb, hogy először is számba vegyük a „sztárokat", azokat a művészeket, akik kitüntető módon sok képpel szerepelnek. Íme:

Dürer	32
Rembrandt	24
Holbein	23
Canaletto	21
Giotto	21
Rubens	14
Turner	13
Vermeer	12
Guardi	11
Van der Weyden	10
De Hooch	9
Raffaello	9
Frans Hals	9
Tiziano	7
Velazquez	7
Összesen:	222

A sorrendnek nem szabad túl nagy jelentőséget tulajdonítanunk, Dürer magas helyezését például nagymértékben elősegítette, hogy a bécsi Schroll kiadó eredeti méretben reprodukált egy sorozatra való Dürer-grafikát. De még így is meglepő, hogy az olasz mezőnyben Giotto mennyire „lekörözte" Raffaellót, aki a reprodukciógyártás első évtizedeinek vitathatatlan győztese volt. Jellemzőbb a műfaji arány. A portrék és a klasszikus városképek (Canaletto, Guardi) messze túlsúlyban vannak. Ez különösen akkor szembeszökő, ha meggondoljuk, hogy itt végül is több ezer év művésze-

térről van szó. A „sztárok" között egyedül Giotto és Roger van der Weyden működtek a reneszánsz előtt, de ők is már meglehetősen a reneszánsz szellemében. A korábbi korszakok emlékei ma még nem közszükségleti tárgyak, nyilván az UNESCO kultúrpolitikájának irányzatossága játszott közre abban, hogy olyan korszakok, mint az etióp középkor vagy a cseh miniatúraművészet a kötetben egyáltalán helyet kaphattak. A régi korok és Európán túli földrészek művészetének eloszlása a következő (körülbelül a történeti sorrendiségben):

Prehisztorikus	22
Egyiptom	6
Etruszk	7
Római mozaik és freskó	22
Bizánci (görög, izraeli, tuniszi)	17
Kína	61
Japán	9
Ausztrália	3
Mexico	7
India	7
Irán (asszír, perzsa)	9
Etiópia	7
Ceylon	6
Orosz ikonok	6
Spanyol romantika	8
Norvég romantika	6
Cseh miniatúrák	6
Összesen:	209

Ne habozzunk kimondani az eredményt: az európai polgárosodás előtti évezredekből és az Európán túli kontinensekből az UNESCO még annyi reprodukciót sem tud ajánlani, mint amennyit a legkedveltebb reneszánsz és barokk művészektől összegyűjtött — nem is beszélve a kötet többi hatszáz reprodukciójáról, amelyek ugyancsak reneszánsz és barokk mesterek között oszlanak el. Hogy a kötetben egyetlen magyar mű sem szerepel, az a mi hibánk, — hol vannak az M. S. mester reprodukciók és a többiek? Csak könyvbe kötve jelentek meg eddig, szóló lapként nem.

A második kötet 1966-ban jelent meg, és a jelenkorhoz közeledő progresszivitás jegyében ez már igen vaskos, noha csak az utolsó száz esztendő termését gyűjti össze: 1860-tól 1965-ig. A benne foglalt reprodukciók száma 1589.

Itt igen sokféle és nagyon izgalmas összehasonlítást tehetünk. Végre is ez a kor a mi korunk, ez az ízlés a mi ízlésünk (vagy legalábbis így kéne lenni). Legyőzte-e az avantgarde a megelőző korszakok ízlését, s egyáltalán mi a helyzet a modern művészettel egy ilyen összesítésben? Mit vásárolnak az emberek a XX. század művészetéből? A sok kérdés között valamiféle rendet kell tenni. Mindenesetre osszuk fel ezt az utolsó száz évet három fő áramlatra (évszámokkal meg nem határozható módon): az impresszionizmusra, az avantgarde-ra, és a kettő között félúton levő törekvésekre. Itt is csak a legjelentősebb mestereket vehetjük számításba, s velük a következő eredményt kapjuk:

Impresszionizmus

Renoir	62
Monet	50
Degas	40
Manet	25
Sisley	25
Pissarro	18
Toulouse-Lautrec	17
Signac	14
Bonnard	11
Seurat	9
Boudin	9
Corinth	9

Posztimpresszionizmus és preavantgard

Van Gogh	91
Cézanne	60
Gauguin	36
Rouault	30
Utrillo	27
Rousseau	15
Modigliani	14
Redon	11
Soutine	7
Munch	6
Ensor	6
Rivera	6
Csontváry	3

Avantgarde

Picasso	92
Klee	61
Braque	44
Kandinszky	36
Dufy	36
Matisse	34
Chagall	26
Marc	24
Miro	22
Macke	21
Feininger	19
Léger	18
Kokoschka	18
Derain	16
Vlaminck	15

Mondrian	15
Beckmann	14
Jawlensky	10
Rohlfs	10
Appel	8
Marquet	8
Gris	6
Villon	6
Arp	6
Heckel	6
Pechstein	6
Müller	5
Margritte	5
Nay	5
Nicholson	4
Bazaine	4
de Stael	4
Kirchner	3
Schmidt-Rottluff	3
Baumeister	3
Sutherland	3
Delvaux	3
Pollock	2

Ha a felsorolt jelentős mestereket vetjük össze, akkor körülbelül egyenlő arányban szerepel a három korszak. Természetesen az itt meg nem említett, de a kötetben szereplő számtalan kisebb egyéniség nem az avantgarde javára billenti a mérleget, többségük impresszionisztikus táj- vagy csendéletfestő. Az eredménnyel azonban így is meg lehetünk elégedve, az új és tartalmas gondolatokat képviselő mesterek méltányosan szerepelnek.

Az aránytalanság más szempontból feltűnő. Ahogy az első kötet Európa-centrikus volt, ez a második Párizs-centrikus. A modern francia művészet szerepét persze nem lehet kisebbíteni, de még így is túlméretezett az École de Paris részvétele. Ez nemcsak azzal magyarázható, hogy az UNESCO Párizsban székel, hanem inkább azzal, hogy a színes reprodukciógyártás a modern francia művészet köré kikristályosodva, és túlnyomóan a francia nyelvterületen fejlődött ki. Csak így érthető, hogy teljesen hiányoznak a kötetből olyan művészek, mint az olasz Chirico, az orosz Malevics, Goncsarova és Larjonov, a német nyelvterületen működött Bauhaus-mesterek közül Moholy-Nagy, vagy a mexicói Sykeiros. Nem véletlen az sem, hogy egyfajta könnyedség csaknem mindig előnyben részesül az elmélyült életművekkel szemben. Így előzte meg Renoir és Monet a sokkal mélyebb Cézanne-t és Manet-t, Dufy Matisse-t, a modoros Feininger Kokoschkát, vagy a legújabbak közül E. W. Nay a sokkal zseniálisabb Pollockot. Nyilvánvaló az is, hogy az utolsó két évtized avantgarde törekvéseit a könyv csak mérsékelten vehette figyelembe — a reprodukció is kevesebb, és az óvatosság is indokoltabb. A tachizmus és az informel alig szerepelnek, meglepő, hogy Karel Appel mégis azonnal az élmezőny után következik, talán mert ő is Párizsban működik? A katalógus megfelelő rovataiban utánanézve kiderül, hogy nem ezért — Appelt az amszterdami és a New York-i múzeumok népszerűsítik. Arra figyelmeztet ez, hogy a francia és a svájci színes műnyomás után napjainkban az olasz, holland és amerikai képzőművészeti reprodukció-ipar tör előre, tükrözve az ezekben az országokban gyorsan kifejlődött legújabb avantgarde művészetet is.

Újabb kérdést tehetünk fel a tekintetben, hogy milyen elosztásban népszerűek a különböző modern törekvések. A legfontosabb iskolákat időrendi sorban állítva:

Fauvizmus

Dufy	36
Matisse	34
Derain	16
Vlaminck	15
Marquet	8
Összesen:	109

Expressionizmus

Marc	24
Macke	21
Feininger	19
Kokoschka	18
Beckmann	14
Jawlensky	10
Rohlfs	10
Heckel	6
Pechstein	6
Müller	5
Kirchner	3
Schmidt-Rottluff	3
Összesen:	139

Kubizmus

Picasso	92
Braque	44
Léger	18
Gris	6
Villon	6
Delaunay	1
Összesen:	167

Nonfiguratív

Klee	61
Kandinszky	36
Miro	22
Mondrian	15
Appel	8
Arp	6
Nay	5
Nicholson	4
Bazaine	4
de Stael	4
Baumeister	3
Pollock	2
Tobey	3
Mathieu	1
Soulage	1
Vasarely	1
Burri	1
Tàpies	1
Összesen:	178

Szürrealizmus

Chagall	26
Margritte	5
Sutherland	3
Delvaux	3
Dali	1
Carra	1
Duchamp	1
Ernst	1
Matta	1
Tanguy	1
Összesen:	43

A legmeglepőbb eredmény a szürrealizmus „bukása". Egyedül Chagallt övezi a nagymestereknek kijáró népszerűség, esetleg még idevehetnénk Klee jó néhány képét, de ez már vitatható lenne. Úgy látszik, a szürrealizmus áttettebb problematikája, a közvetlen képi élménnyel ironikusan vagy metafizikusan szembeforduló szürrealista tartalom zavarja a közönséget, fárasztónak hat — sokkal inkább, mint akármelyik nonfiguratív irányzat. Chagallt lírai oldottsága szinte „felmenti" a tételes szürrealizmus alól. Bizonyos megelégedettséggel vettem észre, hogy Dali igazi népszerűsége legalábbis vitatható, annál leverőbb viszont, hogy Max Ernst is csak egy képre taksálódott ebben a kötetben, holott ő a legmélyebb, a nagyokkal egyenrangú szürrealista festő. Megnyugtató képet ad a kubizmus szereplése. Bár itt Picasso részvétele eltúlzott — hiszen sok képével még tartozhatna máshová is —, e nagyon elvontnak tetsző és purián irányzat a jelentőségének megfelelő terjedelmet kapta. Érdekessége a táblázatnak, hogy a német expresszionisták nem adtak igazán átütő erejű mestert a világnak, ezt mindig is sejtettük, de most e reprodukció-választék tükrében újra igazolódik.

Az eddigiek alapján megnevezhetjük az utolsó száz esztendő „legkeresettebb" művészeit is: *Picasso* 92, *Van Gogh* 91, *Renoir* 62, *Klee* 61, *Cézanne* 60.

Klee és Cézanne bejutása az első öt közé azt mutatja, hogy a kevésbé mellbeverő erejű, és inkább meditatív jellegű értékek is felfedezettek, noha kétségtelenül az expresszív démonitás vagy az érzelmi túláradás köti le jobban a modern művészet közönségének a figyelmét. *A szélsőséges hangvételhez való vonzódásban a klasszikus normák, a görög-reneszánsz szépségeszmény háttérbeszorulása tükröződik.*

Az ilyen, nemzetközi érdekű kiadványok esetében a legkényesebb kérdés természetesen a kis nemzetek, illetve a perifériára szorultak sorsa. Hány magyar festő szerepel ebben a kötetben, és kik azok? Hogy aránylik ez a többiekhez? Az utolsó száz év kötetébe 7 magyar jutott be, összesen 14 képpel: Szinnyei 1 (Majális), Csók 1 (Tél a tavaszban), Csontváry 3 (Önarckép, Sétakocsikázás Athénben, Sétalovaglás a tengerparton), Rippl-Rónai 5 (Bonnard arcképe, Olvadás, Lazarine és Anella, Amikor valaki az emlékeiből él, Francia katonák), Koszta 1 (Pipacsos táj), Derkovits 1 (Vasút mentén), Egry 2 (Naplemente, Visszhang).

Ez hát „hírünk a világban". Ahhoz képest, hogy milyen arányokban szerepelnek a kisebb országok, és főleg, hogy milyen keveset tettünk modern képzőművészetünk népszerűsítéséért, ez nagyon méltányos és arányos összeállítás. Legfeljebb Rippl tűnik soknak — de a Nabis-k tagjaként sokáig Párizsban élt! —, Derkovits kevésnek, és még jöhetett volna Nagy István, Vajda Lajos (de hát hol kapható egy Vajda-reprodukció?). Csontváry méltányos szerepeltetése egyenesen meglepő, még a brüsszeli kiállítás után is — vajon kinek az érdeme lehet?

Hogy a magyar anyag súlyát és jelentőségét lemérhessük, nézzük meg szomszédaink, Csehszlovákia és Románia részvételét a kötetben. A cseh és szlovák művészek: Slaviček 5, Spála és Zrzavy 2, Čapek, John, Kremlička, Kubišta, Prucha, Rabas, és Tichý 1—1 képpel, összesen 16 művel. Közülük Bohumil Kubišta nemzetközi jelentőségű művész, a kubizmus Európa-

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi Sándor u. 17
Telefon: 188-296, 188-307
Perneczky Géza
VALÓSÁG
1966

szerte ismert képviselője. Román művész csak kettő szerepel, Ciucurencu és Grigorescu, kettő-kettő, összesen négy képpel.

Az áttekintés befejezéseként pedig a Párizstól két irányba eső pólusokat, a kétségtelenül kisebb képzőművészeti intenzitást mutató Oroszországot, illetve Szovjetuniót, és az USA-t keressük ki a katalógusból. Az USA művészei vannak a nagyobb számban: Eatkins, Hartley Tobey és Mc. N. Whistler 3—3, Dove, Graves, Harnett, Maurer, Pollock, Rattner, G. Wood 2—2, Cox, Benton, Davis, Kuhn, Shahn, Sheeler, Wheat és Wyeth 1—1 képpel. Legtöbbjük ismeretlen nevű, érdektelen naturalista festő, csupán Ben Shahn, Grant Wood, és a már említett Pollock és Tobey közismertek. Sok új amerikai festő, számos neves fiatal persze hiányzik a kötetből. A forradalom előtti orosz művészetet Vrubel 2, Ajvazovszkij, Ivanov, Levitan és Szerov 1—1 képpel képviselik. Szovjet-orosz művész csak három szerepel, három festménnyel Korovin, eggyel-eggyel Dejneka és Grabar. Dejneka képe, a konstruktivista hatást mutató Leningrád védelme kiemelkedő kvalitású, általánosan ismert alkotás. Az orosz származású és elvándorolt vagy életüket végig hazájukban leélő avantgarde mesterekkel együtt természetesen sokkal nagyobb mennyiséget ölelne fel az orosz művészet, hiszen így pl. Kandinszky és Chagall is ideszámítana. Sok más művész azonban egyáltalán nem szerepel a könyvben, két szék között pad alá estek. Egy teljességre törő reprodukciógyűjteményben mindenképpen ott lenne a helyük, és ebben az esetben nyilvánvalóvá válna az USA többnyire provinciális szerepe az 1945-ig terjedő korszak képzőművészetében.

*

Ennek a rövid áttekintésnek az eredményét nem szabad eltúlozni. A sokfelé ágazó és sokszor nagyon bizonytalan szuggesztivitású adatokból itt csak két következtetést érdemes levonni. Az egyik: a festészet és általában a síkművészetek fogalma még ma is, az avantgarde nagy huliáma után is, és a közben megismert idegen kontinensekről származó számtalan műfaj ellenére is a *táblakép műfajához kötődik*. Sőt, nyugodtan használhatjuk a „polgári táblakép" kifejezést. Óriási erőfeszítéseket kell még az UNESCO-nak és a kisebb kulturális szerveknek, tudományos intézményeknek tenni, míg az iparilag civilizált emberiség érzelmileg is el tud válni e civilizáció közelmúlt előzményétől, a polgári társadalom speciális kifejezési eszközeitől. Nem teljes elszakadásról van persze szó. E korszak tudatformáinak és technikai eredményeinek *kizárólagos* tisztelete az, ami lassan el fog múlni, hogy helyette az egész emberiség múltja és történeti értékei — köztük az egyetemes művészet is — méltó megbecsülést kaphasson. Négyezer év művészete az UNESCO reprodukció-archívumának síkján ma még főleg polgári táblaképekből áll. Hasonló kicsit az utolsó száz év helyzete is. Az avantgarde-ból csak az érzelmi átütőerővel rendelkező, illetve a hagyományos polgári táblakép funkcióját és szellemi töltésadagját legjobban megközelítő irányzatok és mesterek jutottak szótöbbséghez. A valóság persze mindkét esetben más: — a múltban a népek és műfajok kimeríthetetlen gazdagsága, a jelenben pedig a differenciálódó műfajok hallatlan színessége a domináló.

A másik következtetés: a reprodukciónak mint szociológiai, sőt művészeti jelenségnek a szerepe ma már a közvetítő feladatokon is túlmegy. Maga is új műfaj, az egykori könyvdíszítő miniatúrák és falra akasztott sokszorosított metszetek modern unokája, színesen és kimeríthetetlen lehetőségekkel újraéledt leszármazottja. A mai színes reprodukció nem másolat, nem emlékeztető, hanem a képzőművészeti információk *elsődleges* hordozója. A világ sokmilliós embertömegéből csak nagyon kevesen látják az eredeti műveket (pl. a *Guernicát*) originál formájukban. Az eredeti mű ma már sokszor csak afféle kódex, melynek alapján a „nyomtatott könyvet" kiszedik, és az olvasók asztalára teszik. A színes reprodukció ez a „könyv", s közkézen inkább forogva valóban térhódítása a könyvnyomtatás elterjedéséhez hasonlít. Kétségtelen, hogy ma már a vizuális kultúra és gondolkodás legfontosabb nevelője és megőrzője. Ezt mutatja az UNESCO ismertetett kiadványa is. Valamikor régen a műgyűjtők elkezdték a festmények katalogizálását. Az UNESCO katalógusa hasonló módon az első komoly felmérése a polgárság utáni helyzet, a tágabb világ vizuális kincsének. Nem véletlen, hogy ez a katalógus nem az egyedi műveket, hanem a korlátlanul sokszorosítható reprodukciókat veszi számba.

Palmiro Togliatti: A demokrácia és a szocializmus problémái

„Politizálni számára annyi, mint átalakítani a világot. A politika tartalmazza tehát minden egyes ember valóságos filozófiáját, a politikában van a történelem lényege." Togliatti e szavai, amelyekkel barátja és harcostársa, Antonio Gramsci gondolkodását és tevékenységét jellemezte, saját életművét is minősítik: a politikában kell keresnünk Togliatti életútjának kulcsát, ez kiindulópontja és végpontja egyaránt.

A politika persze a gyakorlatban különböző alakokat ölthet. A politikus megjelölés nemegyszer prakticizmusra utal. Mások a manőverezési készséget, a machiavellizmusba torkolló taktikai hajlékonyságot azonosítják a politikummal. Togliatti számára a politika minőségileg új tartalmakat, cselekvési formákat, életstílust jelölt. A forradalmárok azon típusához tartozott, akik a politikát teoretikus szintre emelik, s akik a történelmi megismerést a gyakorlat értékelő, kiigazító, elemzett tapasztalataival gazdagítják. Az így felfogott politikum „nem lehet azonos többé a szenvedéllyel, sem a hitvány artistamutatvánnyal: az emberi társadalmak mozgásfeltételeinek, a társadalmat alkotó egyes csoportok és emberek mozgásfeltételeinek elmélyült kutatásán alapul".

Togliatti fiatalon, a torinói egyetem hallgatójaként kerül kapcsolatba a szocialista mozgalmakkal. Az európai szociáldemokrácia vezetőiből korán kiábrándul, de elfordul az akkor uralkodó katedramarxizmustól is: e teoretikusok ökonomizmusa, passzív forradalomvárása nehezen áthágható szakadékot teremtett filozófia, politika és gyakorlat között. Barátaival, egyetemi kollégáival — Gramscival, Terracinivel — ezért fogadják lelkesedéssel az orosz októbert, amely számukra egyértelműen a forradalmi cselekvés lehetőségét és szükségességét bizonyította. A forradalom irányította figyelmüket Lenin elméleti munkásságára. A lenini gondolkodást jellemző forradalmi dialektika élménye megerősítette fiatalon kialakított meggyőződésüket: a forradalmi cselekvés csak akkor lehet hatékony, ha pontosan érzékeli, „hogy a világ megismeréséért és átalakításáért folytatott harcban hol vannak a kezdeményezés határai", s ha e határokat ismerve realizál minden kínálkozó lehetőséget.

Az *Ordine Nouvo* szerkesztőiként 1919-ben már arra vállalkoznak, hogy az olasz társadalom sajátos feltételei között meghatározzák azokat a kritériumokat, amelyek alapján elbírálható, „hogy mely kérdéseket lehet csakis a társadalmi struktúrák forradalmi átalakításával megoldani, és mely kérdéseket lehet az adott struktúrákon belül is megoldani, de amelyek megoldása előkészíti és elkerülhetetlenné teszi a radikális változást". Felismerték: ha a fejlődés a nemzetköziség felé halad is, „a kiindulópont nemzeti, innen kell megtenni a kezdő lépéseket". Más szóval: az olasz munkásmozgalom csak akkor teljesítheti nemzetközi feladatait, ha nemzeti funkcióit maradéktalanul megvalósítja. Ki kell tehát dolgozni a szocializmus olasz programját, fel kell mérni az olasz terep sajátosságait, ki kell fejleszteni azt az eszközrendszert, amely a nemzetközi mozgalom egyik elemeként a szocializmus olaszországi győzelmének feltételeit nemcsak felismeri, de kellő időben realizálja is. Úgy vélték: az olasz munkásosztálynak mindenekelőtt cselekvőképes, erős politikai pártra van szüksége. E pártnak mint a kollektív értelem letéteményesének túl kell lépnie a kizárólag testületi tudatot: a nemzeti fejlődés jelentős tényezőjévé kell válnia. Nem elegendő, ha e párt egyoldalúan kritikai pozíciót foglal el, elveit, filozófiáját „cselekvő történelemmé" kell változtatnia. Togliatti egész életműve — amelyet Gramsci halála után joggal tekinthetünk a Gramsci-életmű folytatásának — e célkitűzések megvalósítását szolgálta.

A demokrácia és a szocializmus kérdései című gyűjtemény több mint három évtizedes időszakot ölel át. Az első írás még a fasizmus idejéből való, az utolsó cikkek pedig a XX. kongresszus utáni időszakban születtek. E különböző műfajú írások — beszédek, tanulmányok, újságcikkek — lehetőséget adnak arra, hogy nyomon kövessük: milyen finom dialektikával villantja fel elemzéseiben Togliatti az új tendenciá-

1021

A képzőművészeti kultúra helyzete társadalmunkban

Írta **PERNECZKY GÉZA**

Folyóirataink állandó vitatéma a művészeti ágak egymáshoz való viszonya, és az a kérdés, hogy milyen új feladatokat ró a megváltozott élet a mai művészetre. A vitacikkek és tanulmányok szerzői egyetértenek abban, hogy az egyes művészeti ágak fejlődése nem azonos ütemű. Gyakran emlékeznek meg a filmművészetről úgy, mint amelyik a legmozgékonyabban, a legeredményesebben tudja megragadni a kor új tartalmát. Az irodalom is viszonylag gyorsan reagál az új igényekre, de a korszerű zenekultúra és méginkább a képzőművészeti kultúra helyzete már komoly problémákat vet fel.

A múlt örökségeként maradt ránk a képzőművészet legfőbb problémája: a társadalom és az alkotóművészek harmónikus kapcsolatának megszakadása. Ez a szakadék az utóbbi ötven évben egyre mélyült, s ennek következményeivel nekünk is szembe kell néznünk. A kölcsönös kontroll hiányában ugyanis fennáll az a veszély, hogy mind a művészek, mind pedig a közönség irreális és önkényes utat járnak. A kulturális forradalomnak a képzőművészet területén is az a legfontosabb feladata, hogy megszüntesse ezt a szakadékot, s elősegítse a művészek és a közönség egymáshoz való közeledését. Ennek a feladatnak részletesebb fölvázolásakor a képzőművészeti kultúra mindkét oldalát meg kell vizsgálnunk: a közízlést és a mai képzőművészetet.

A KÖZÍZLÉS

Noha a közízlést napjainkban aligha tekinthetjük változatlan és egységes tartalmúnak s bár a képzőművészeti ízlés mai helyzetéről még nincsenek alapos felmérések, mégis tehetünk néhány megjegyzést az átlagízlés tartalmára vonatkozóan. Elmondhatjuk, hogy általában a „rokonszenvesnek" tekintett művek a reneszánsztól az impresszionizmusig terjedő korszakban születtek, és e műalkotások körét még kiegészítik a görög—római művészet, az antik kor emlékei. Aligha okoz meglepetést, ha ebben a gyűjteményben a polgári művészet korszakára és termékeire ismerünk. Az antik művészet is a polgári ízlés közvetítésével került ide, mint a reneszánszban felfedezett és a XIX. század végéig példaképül szolgáló legfőbb ideál. A képzőművészeti közízlést eszerint a polgári

bolcs megyei szövetkezetekben viszont alacsonyabb volt az országos átlagnál.

Nem állítható tehát, hogy a kedvezőtlen természeti viszonyok között gazdálkodó termelőszövetkezetekben minden területen és minden növénynél rosszabbul hasznosulnak a ráfordítások, mint az átlagos vagy annál kedvezőbb viszonyok közt gazdálkodó termelőszövetkezetekben. Lényeges különbségek vannak a szerint is, hogy milyen természeti viszonyokról és a szerint is, hogy milyen kultúrákról van szó.

*

Végeredményben azt mutatják a közölt számítások, hogy *nem lehet egységes kategóriaként kezelni a gyenge termelőszövetkezeteket,* s a gyenge termelőszövetkezetek ráfordításainak a hatékonysága sem tekinthető általában rosszabbnak, mint a közepes vagy jó szövetkezeteké. A gyenge termelőszövetkezetekkel kapcsolatban folytatandó gazdaságpolitikának mindenesetre *különbséget kell tenni* a következők szerint:

Azokban a gyenge termelőszövetkezetekben, ahol a gazdálkodás alacsony színvonalának *személyi, vezetési és szervezeti* okai vannak, minden további mérlegelés nélkül mindent el kell követni ezeknek az okoknak a megszüntetésére.

Az olyan gyenge termelőszövetkezetekben, ahol az átszervezés körülményei között létrejött *üzemi aránytalanságok* miatt rossz a gazdálkodás (föld és munkaerő aránya, a különféle talajok rossz aránya, a települési viszonyok, közlekedési-szállítási nehézségek stb.), az ésszerűbb üzemszervezési megoldásokat kell keresni.

Ha *kedvezőtlen természeti viszonyok* miatt gyenge a termelőszövetkezet, de ez a hátrány meliorációkkal megszüntethető, minden esetben indokolt az eszközök koncentrálása a megfelelő javítások végrehajtására.

Végül ha olyan kedvezőtlen természeti viszonyok miatt gyengék egy-egy körzet termelőszövetkezetei, hogy ezen *meliorációkkal sem lehet segíteni* (hegyvidék), az esetben olyan termelési irány és gazdálkodási rendszer kialakítására van szükség, amely a népgazdaság termékszükségletét és az illető körzet viszonylagos termőhelyi alkalmasságát egyezteti össze.

Mindebből az is következik, hogy a gyenge termelőszövetkezetek támogatása nemcsak politikai szükségességen alapszik, hanem — a mezőgazdaság termelőerőinek, és a termelőszövetkezetek gazdálkodásának jelenlegi fejlettségi fokán — az esetek jelentős részében a ráfordítások hatékony felhasználását is jelenti.

ízléssel is azonosíthatnánk, mint olyan történetileg kialakult és ösztönössé vált ízlést, amelyet a polgári társadalomtól örököltünk.

Van azonban egy fontos különbség a klasszikus nagypolgári *műízlés* és a késői kapitalizmusban kialakult *közízlés* között, ez pedig a *minőség hanyatlása*. A műízlésből akkor vált tömeges közízlés, amikor már a polgári művészet is hanyatló korszakába lépett. A XIX. század folyamán felduzzadó kispolgárság ugyanis minden tekintetben, így a művészetben is igyekezett a divatos nagypolgári „módot" utánozni. A nagypolgári életforma követése azonban drága műkincsek (előkelően berendezett lakás, értékes képek, szobrok, ékszerek stb.) megvásárlását kívánta volna, ehhez pedig a kispolgárságnak nem volt anyagi lehetősége. Az akkor megszülető kapitalista szolgáltatóipar szállította számára a gyárilag előállított olcsó utánzatokat: a rossz műnyomatokat, a „stílbútort", a filléres dísztárgyakat stb., amelyek a gazdagság és a pompa benyomását keltették. Széles közönség-réteg alakult így ki, de ennek a közönségnek az ízlésbeli fejlődését több oldalról is veszélyek fenyegették. Mindenekelőtt az, hogy leszokott az alkotókkal való közvetlen kapcsolatról és arról az igényről, hogy *a művészettől a maga gondolatait kérje számon*, s hogy *a művekben mélyebb gondolati és érzelmi tartalmat keressen*. És mert nem művészektől, hanem nagyüzemek gyártmányaiból vásárolt, végleg passzív fogyasztóvá, piaccá süllyedt. Az iparnak és a felvevőpiacnak ez a kölcsönös kapcsolata pedig kitermelte a maga visszatérő és állandósuló sémáját, amelytől egyik félnek sem kényelmes elmozdulnia — a giccset.

Mi az, ami e bizonyos vonatkozásban terhes örökség ellenére mégis érték a közízlésben, és ami egyik kindulópontjává lehet a kiművelendő tudatos képzőművészeti kultúrának? Az, hogy — mint mondottuk — a közízlésben sok ugyan a negatív elem, de a klasszikus polgári művészethez fűződő érzelmi szálak egyben e művészet gondolatokban gazdag, nagy alkotásainak megértését is megkönnyítik, ez pedig elősegítheti a képzőművészet sajátos kifejezési eszközeinek megismerését. Tudatosítani kell tehát az ösztönös érzelmi kapcsolatot, vissza kell adnunk a műveknek történelmi és esztétikai hátterüket.

A népművelést szolgáló előadásoknak, sőt az iskolai művészettörténet-oktatásnak is gyakori hibája, hogy csak lexikális ismereteket közölnek, de nem szolgálják a képzőművészet tulajdonképpeni megértetését. Visszatérő fogyatékosság az is, hogy a képzőművészeti ismeretterjesztés kikerüli, vagy csak elnagyoltan tárgyalja a polgári művészetet megelőző több ezer éves fejlődést. Bár ezzel csak az a szándéka, hogy alkalmazkodjon a közízléshez, de akaratlanul is megerősíti a közönséget abban a hiedelmében, hogy a képzőművészet történelem nélküli, abszolút művészet,

amelynek sem számottevő előzménye nincs, sem pedig érdemleges folytatása nem lehet. Ez a kérdés már a polgári művészet tartalmi túlhaladottságának problémáját is felveti és arra figyelmeztet, hogy akármennyire sikeres is a polgári művészetnek tudatosságra nevelő és művelt ismertetése, célját mégsem éri el akkor, ha nem ébreszti fel a közönségben a mai nem-polgári művészet iránti érdeklődést, és azt az igényt, hogy értő kritikusa, kollektív mecénása legyen a kialakuló szocialista képzőművészetnek. A közízlésben rejlő lehetőségek tehát értékesek és kihasználandók, de úgy, hogy ez valóban a történelmi összefüggések felismerésére és az eszmei-világnézeti tartalom megértésére vezessen.

A képzőművészetben meg is van ennek a történelmileg meghatározott eszmei-gondolati tartalomnak egyik sajátos kifejezési formája: a kompozíció. Igaz ugyan, hogy csak az ábrázoló műfajokban (a festészetben és szobrászatban) szoktunk a műalkotás kompozíciójáról beszélni, az épületeknek és az iparművészeti tárgyaknak is megvan azonban a maguk jellegzetes felépítése és formálása, amely rokonságban van a figurális művek kompozíciójával. Egy-egy korszakban éppen a kompozíciós elvek hasonlósága mutatja a különböző műfajok alkotásainak rokonságát, amely mögött a társadalom egységes szemlélete rejtőzik.

Ezért az ízlésnevelésnek végül is elsősorban a képzőművészeti alkotások kompozíciójára kell irányulnia, mert ennek megértésétől függ az, hogy a közönség képes-e leolvasni az alkotásokról azoknak szemléleti, gondolati mondanivalóját.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI KOMPOZÍCIÓ

Minden keletkezési évszámnál pontosabban datálja a műalkotást a korra jellemző látásmód; az, hogy a művész *mit* és *hogyan* tartott megörökítésre érdemesnek. A „mit" kérdése a témaválasztást határolja körül: azt, hogy milyen motívumot emel ki a mű a világ eseményei és tárgyai közül. A téma természetesen még nem meríti ki a művészet igazi és mélyebb tartalmát. A vallásos művészetek sok ezer éves történetében egy ábrázolt dolog sohasem önmagát jelentette, hanem mindig valamilyen ideológiai motívumnak volt a kifejezője. Így a sakarabeusbogár az egyiptomiak számára a napot és az életet megújító istenséget jelképezte; ehhez hasonlóan a korai kereszténységben többrétű jelentése volt a báránynak, vagy a halnak, a hindu kultúrában a lótusznak stb. Az ideológiailag egységes kollektívák számára nemcsak egyes tárgyaknak, de összefüggő jeleneteknek az ábrázolása is a konvenciók által értelmezett szimbólummá vált. A főcél nem maga az ábrázolás volt, hanem a világról alkotott szemléleti képnek az ábrázolás segítségével való megidézése; ezért az ábrázolás csak korlátozott mértékben követte a fizikai világ összefüggéseit. A dolgok

fizikai összefüggése mellett a szemléleti-gondolati összefüggések is megjelentek a képen. Így lett az egyiptomi domborműveken a fáraó háromszor akkora, mint a közemberek, bár tudták, hogy nem nagyobb termetű a rabszolgánál sem. Így került a középkori képek szent eseményei mögé a fenséges hatású aranyháttér, noha a festők és a hívek egyaránt biztosak voltak abban, hogy valójában Jeruzsálem felett is kék az ég. A fizikai világ ábrázolása egymaga még nem árul el mindent az emberről, de az ábrázoláson megjelenő szemléleti összefüggések rendszere már jellemző az emberi látásmódra és a társadalomra.

Természetesen a művész azt a tudatos vagy öntudatlan törekvését, hogy alkotásával mondanivalóját is kifejezésre juttassa, csak a rendelkezésre álló eszközök segítségével valósíthatja meg, a képzőművészetben az ábrázolás eszközeinek: az arányoknak, az elrendezésnek, a szín- és forma-összefüggések bizonyos fajtáinak a megteremtésével. A képzőművészeti kompozíció tehát *különböző természetű dolgokat fog egységbe: a világról alkotott szemléleti képet, az ennek megjelenítésére felhasznált ábrázolandó tárgyakat, s az ábrázolásmódnak és a nyersanyagnak* (vászon, festék, kő stb.) *a látható formáit.* Ezek közül a nyersanyag fizikailag, a szemléletmód történelmileg adott. A téma és megjelenítése a kor szemléletétől függ, de természetesen mindig a meglevő nyersanyagok adta fizikai lehetőségeken belül valósul meg.

Szigorú összefüggések fedezhetők fel tehát a képzőművészet változatos világában, és ez bizonyság arra, hogy célja nem a fizikai világ játszi utánzása, vagy a természeti látvány egyszerű megörökítése, hanem a társadalomban kialakult képzeteknek, véleményeknek konkrét látványba összesűrített felidézése. A konkrét látvány csak néhány tárgy vagy figura képe, de minél jobban elmerülünk ezeknek szemlélésébe, annál inkább felfedezzük az e látványba sűrített gondolati-érzelmi elemeket és az összefüggéseikből kibontakozó teljes világképet.

Ha a kompozíció elemzésével, mint valami kulccsal, meg akarjuk fejteni korunk képzőművészetének problémáit, akkor elsősorban a polgári művészet kompozíciós elvének kell utánajárnunk, és meg kell vizsgálnunk azokat a lehetőségeket, amelyek a szocialista képzőművészet előtt állanak. Ez a vizsgálódás arra is választ ad, hogy milyen irányban kívánatos tovább bővíteni az közízlés befogadóképességét.

A KOMPOZÍCIÓ TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE

Ha a polgári képzőművészet figurális műfajait (a festészetet, a szobrászatot) tekintjük, akkor az első pillanatban azt gondolhatnánk, hogy az alkotásoknak nincs is a szó szigorú értelmében vett kompozíciójuk. Mint mondottuk, a kompozíciót meghatározó szem-

léleti elemek úgy érvényesülnek, hogy megváltoztatják a fizikai összefüggéseket, átrendezik a természetben látható arányokat és formákat. Az így létrejött új elrendezés nem adja ugyan a fizikai valóság fényképszerűen hű képét, de az a közönség, amely otthonosan mozog az átrendezést sugalló szemléletben, természetesnek találja az új összefüggéseket. A polgári képzőművészetben viszont éppen az a sajátos, hogy — az előző korok stilizáltságával ellentétben — rendkívül híven, látszólag minden átalakítás nélkül reprodukálja a látványt. Azt jelenti-e ez, hogy nincsen új rendet teremtő szemléleti tartalma? Azt jelenti-e, hogy olyan új korszak kezdődött, amelyben a művészet csupán magáért a látványért ábrázolja a tárgyi világot?

Igen is, meg nem is. Ebben a kérdésben csak akkor látunk tisztán, ha a polgári világnézet tartalmát is megvizsgáljuk. A nagy fordulat a reneszánsz idején éppen az volt, hogy a polgárság az előző korok vallásos és közösségi érvényű szemléletével szemben megteremtette a maga világi és individuális szemléletmódját. A társadalom figyelme most már nem arra irányult, ami az embereket hasonlóvá teszi egymáshoz, hanem arra, ami megkülönbözteti, *egyéniségekké* emeli őket. Amikor ez a világnézet válik az új kompozíció meghatározó elemévé, akkor a témaválasztásban ez úgy tükröződik, mint az élet egyedi, konkrét jelenségeinek pontos, felismerhető ábrázolása. Az ábrázolásmód is megfelel ennek: mindaz a művészi energia és találékonyság, amely azelőtt közösségi jelképet formált az egyedi látványból, most visszafordul a látvány felé, s illúziót keltően hiteles látvánnyá, „szuperlátvánnyá" fokozza azt. Így válik a polgári kompozíció elvévé a konkrét, egyedi ábrázolás, és az *illúziókeltés*. Ez egyben azt is bizonyítja, hogy nem szűnt meg a világnézet „átrendező" szerepe, de az új körülményekhez alkalmazkodva, a *minél tartalmasabb egyedi* jelenségek felkutatására és összekomponálására törekedett.

Azokban az évszázadokban tehát, amikor az egyéni vállalkozás és az individualizmus a társadalmi fejlődés hajtóereje volt, a képzőművészet is új területeit hódította meg az emberi világ ábrázolásának: az egyéni sors drámai pátoszának kifejezését (Michelangelo), a lélektani jellemzés eddig nem ismert mélységét (Rembrandt), vagy a természeti világból merített emberi megismerésnek a nagyszerűségét (Leonardo). Ezeknek az új élményeknek az ábrázolására születtek meg és tökéletesedtek a látvány szépségére épülő polgári művészet technikai eszközei: a perspektivikus látszatkép megszerkesztése, a fényárnyékhatások finom kidolgozása, a színeknek a természetes világítás szerinti megfestése.

Ez az ábrázolásmód életerős művészetet táplált mindaddig, amíg szemléleti gyökerei is erősek, aktuálisak voltak. Mihelyt azonban az individualizmus elvesztette haladó szerepét, és az egyént

felmagasztaló polgári szemlélet reakciós visszahúzó erővé vált, ez az ábrázolásmód is egyre nyilvánvalóbban a beidegzett technika üres ismételésévé, akadémizmussá hanyatlott. Utolsó nagy erőfeszítései a múlt század derekának és végének évtizedeire estek, amikor — az irodalomban megjelenő kritikai realizmussal párhuzamosan — a képzőművészetben is egy elbeszélő hangvételű és társadalombíráló törekvés jelentkezett. (Pl. Courbet, a fiatal Munkácsy, vagy Manet művészete.) Az e művekben megnyilvánuló plebejus szemlélet sok ponton már a polgári társadalommal is ellentétbe került, s éppen ez az ellentét és feszítőerő óvta meg a művészeket attól, hogy munkáik az akadémizmus jellegtelenségébe süllyedjenek. A kritikai hangvétel azonban — a társadalmi körülmények változása következtében — csakhamar kikopott a festők munkáiból, és az akadémizmus elleni harc elsősorban a látvány minden eddiginél virtúózabb és hangulatosabb visszatükrözésében nyilvánult meg. Ez jellemezte az *impresszionistákat*, akiknek rendkívül érzékeny, árnyalati finomságokat visszaadó művészete sok új részletszépséget fedezett fel, de általában már csak a pillanatnyi benyomás (impresszió) megörökítésére volt képes. Ez egyben azt is jelenti, hogy az impresszionisták megérezve az idők változását, lemondtak már arról, amiért egykor az illúzionista kompozíció megszületett: a független polgár és az individuális életforma patetikus felmagasztalásáról.

Nálunk egy Münchenből Nagybányára települő magyar festőkolónia honosította meg az impresszionizmus eredményeit: Hollósy Simon, Ferenczy Károly, Réti István voltak az e törekvéseket képviselő legismertebb művészek. Ez a művészetcsoport az akadémizmussal vívott győztes harcában túlnőtt kezdeti jelentőségén: nemcsak hogy kialakította az impresszionizmus magyar változatát, hanem egyben hosszú időre szinte a nemzeti festészet anyanyelvévé emelte azt. Ha a nagybányaiak művészetét az európai fejlődés távlatába állítjuk, akkor impresszionizmusuk révén a klasszikus polgári művészet utolsó szakaszához kapcsolhatjuk őket. Ők is a polgári kompozíció illúziókeltő elvét követték, technikailag a végsőkig kifejlesztett változatában. Az impresszionizmusnak ez a *hangulatosságra* épített mondanivalója a magyar festészetben nemcsak a tájkép szépségében konkretizálódott, hanem gyakran igényesebb problémákra és témákra is kiterjedt.

Ennek a szépségnek a hazai megfogalmazása 1900 körül korszakalkotó eredmény volt, de néhány év múlva már kevésnek bizonyult. Az impresszionizmus átmeneti jellege nyilvánult meg akkor, amikor egyrészt az erősödő munkásmozgalom, másrészt a radikális értelmiség, kevésnek találva a hangulatosságot, tartalmasabb művészetet igényelt. Az új törekvéseket a Nyolcak képviselték (köztük Kernstock, Pór, Berény, Czóbel voltak a legis-

mertebbek). Az ő művészetük már a század elején megjelenő, impresszionizmus utáni európai stílusáramlatokat is tükrözte.

Az impresszionisták már csak a kis dolgok festői szépségébe tudták átmenteni a látványt hangsúlyozó stílust, az egyetemes fejlődésben utánuk következő stílusirányzatok, az *avantgarde-törekvések pedig* (az ún. „izmusok", pl. a kubizmus, expresszionizmus, szürrealizmus stb.) már nyíltan is az illúziókeltő kompozíció és a polgári életforma ellen lázadtak. A felbomlás légkörében az avantgardista törekvések a hagyományos polgári ízlés ellen fordultak. Cselekedeteiket egy *új világ és új művészet iránti romantikus nosztalgia diktálta.* Ez a vágyakozás azonban alig léphette túl a szakmai határokat, a művészet műhelymunkájának területét, számításaikból kimaradt a környező társadalom megváltoztatásának lehetősége. Ezért az „izmusok" egyike sem volt képes új és *egyetemes érvényű* szemléletet vagy kompozíciós elvet megteremteni. Előremutató vonásuk az volt, hogy az elavult polgári kompozíciót félrelökve, újfajta gondolati-szemléleti összefüggéseket kerestek, árnyoldaluk pedig az, hogy ennek megtalálásában csak az *egyéni megismerésre* bízhatták magukat, s ezzel újra meg újra *visszakanyarodtak a polgári individualizmus elvéhez.*

Ebből az ellentmondásos helyzetükből érthető *történelmi szerepük kettőssége* is: új szemléletet ígértek, de csak részleteredményeket hoztak, forradalmi gesztusokkal bontottak zászlót, de ezek a zászlók előbb-utóbb lekerültek az árbocról. Csak egyes kiemelkedő művészeik tudtak továbbhaladni a forradalmiság útján és eljutni a társadalmi forradalom megértéséhez. A szélesebb csoportok és stílustörekvések, elvesztették a polgári társadalommal szembeni ellenzéki magatartásukat is, s a mai nyugati társadalom „hivatalos" művészetévé váltak.

Az új szemlélet és az új rend, amelyet az avantgarde-törekvések annyira kerestek, egyetemes jelentőségű formában, a szocialista társadalom valóságában születik meg. A szocialista társadalom — mint fejlődésben levő új rend —, ha sok ellentmondáson keresztül is — új távlatokat ad a művészetnek. Természetesen nem máról holnapra jön létre az új képzőművészet, és nem is előzmények nélkül. A múlt is jelen van, és az új rend részletei sokat megőriznek a régiből, ebben a tekintetben a fejlődés folytonos. Ilyen örökölt dolog a közízlés (amelyet már elemeztünk), de a művészi alkotómunka is kapcsolódik a múlthoz; elég, ha magyar viszonylatban a nagybányai iskola hagyományainak mai továbbélésére gondolunk. Ha a múltból örökölt képzőművészeti eredményeket összevetjük a jelenkor új gondolati-tartalmi igényeivel, akkor — nagy vonalakban — a további fejlődésre is levonhatunk néhány következtetést.

Az új tartalom sok mindenben ellentmond a polgári világ-

képnek. A szocialista társadalom *tagadja az individualizmust, és új*, magasabb szinten összegezi az egyéniség kibontakozásának és a kollektivitásnak az érvényét. Ebből az is következik, hogy a polgári képzőművészet kompozíciós elve is elveszti feltétlen érvényét, megszűnik ennek kizárólagos fontossága. Mindamellett nem mennek veszendőbe a látvány visszatükrözésének technikai eredményei, amint hogy a személyiség árnyaltabb megismerése, a polgári társadalomnak ez a vívmánya sem vész el. Mindezek az eredmények az új nézőpontoknak rendelődnek alá.

Ezt az új nézőpontot az egyéniség és a közösség új szintézise alakítja ki. A képzőművészetben ez úgy tükröződhet, hogy az ábrázolás középpontjába az egyén helyett egyre inkább az a bonyolult viszony kerül, amely a mai embert a közösséghez és a tárgyi világhoz fűzi. Ez a művészet nem az élet egyedi pillanataira fordítja figyelmét, hanem a fokozottabb *gondolati* általánosítás felé, a társadalom struktúrájának a megragadása felé halad.

Ezt a tendenciát mutatják azoknak a művészeknek a konkrét eredményei is, akik az újfajta gondolati összefüggések, kompozíciós struktúrák kialakítására törekedtek. Ilyen irányba mutató művészet például Derkovits Gyuláé, aki személy szerint is egyesítette magában a munkásmozgalom eszmei műveltségét az impresszionizmust követő stílustörekvésekkel. Derkovits képei sem a látvány véletlenszerű jeleneteit, vagy ezek hangulati gazdagságát tükrözik vissza, hanem sokkal többet ennél. Művei mély jelentőségű alakok és tárgyak tudatosan átgondolt összekomponálásából születtek, s minden ábrázolt motívumnak *gondolatilag* is meghatározott helye van képein. Derkovits ezzel a hangsúlyozottan intellektuális szerkesztésmóddal túlhaladta a hagyományos polgári festészet technikáját, mondanivalójának szociális tartalma pedig biztosította, hogy kompozíciói mégsem legyenek elvontak vagy élettelenek.

Ezek a művészi eredmények azt a következtetést támasztják alá, hogy a képzőművészetben az intellekuálisabb igényű szemléleti összefüggések válnak fontossá. Előtérbe kerül az, amiről a polgári társadalom évszázadaiban leszokott a közönség, hogy a nézők a képek „mögé" lássanak, tehát nemcsak a dolgok látványát, hanem egyidejűleg a gondolati-szemléleti mondanivalót is le tudják olvasni a műalkotásról. Ez a mondanivaló racionális, a természet- és társadalomtudományok által megalapozott világnézetre épül, s így a képzőművészet is ezt a racionálisan bonyolult viszonyt tükrözi — a gondolatilag és lélektanilag árnyaltabb világot. Ezért hangsúlyozzuk ismét azt a népművelési munka számára fontos tanulságot, hogy napjainkban, és még inkább a jövőben az intellektuális megértés a művészet és a közönség kapcsolatának egyik legfontosabb elemévé válik.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI MŰFAJOK TÁRSADALMI FUNKCIÓJA

Áttekintésünkben eddig úgy tárgyaltuk a képzőművészetet, hogy feltételeztük: minden egyes műtárgy, épület, kép vagy szobor önálló alkotás, zárt egész. Ez a tárgyalási mód indokolt volt, mert a képzőművészeti alkotásoknak magukban is megvan a határozott jelentésük, egyértelmű mondanivalójuk. De ez nem azt jelenti, hogy az egyedi művek vizsgálatával már kimerítettük a képzőművészeti alkotás mondanivalójának világát. Minden egyes képzőművészeti alkotás egyúttal *tárgy* is, kezdve a művészi értékű használati tárgyaktól, egészen a díszítő célzatú, vagy eszmei tartalmú kompozíciókig. E különböző fajta művek pedig nem önmagukban, valami légüres térben léteznek, hanem tárgyi voltuknál fogva az ember materiális környezetébe illeszkednek bele, és ott különféle funkciót töltenek be. Abból a szempontból is megvizsgálhatjuk tehát a képzőművészetet, hogy miként alakul az egyes művészeti ágaknak a mindennapi életben betöltött szerepe.

Ha ebből a nézőpontból vizsgáljuk a képzőművészetet, akkor olyan kétarcú világnak látjuk, amelynek az egyik aspektusa mindig az emberek érzelmeit és gondolatait tükrözi, a másik pedig maga a műalkotás tárgyi valósága. Eddig még csak kevéssé kutatták a képzőművészetnek ez utóbbi oldalát, s ez elsősorban azzal magyarázható, hogy az esztétika tudománya az irodalom tanulmányozásán fejlődött, az irodalomtól pedig nem kaphatott ösztönzést ilyen irányú kutatásokra. Ha azonban marxista szemlélettel vizsgáljuk a kérdést, akkor belátjuk, hogy képzőművészet tárgyi funkcióját ugyanazok a törvényszerűségek szabályozzák, mint általában a tárgyi kultúra fejlődését. (Ezért nem meglepő, hogy az első ilyen irányú kutatások a szovjet művészettörténészek munkájában, pl. M. Sz. Kagan írásaiban találhatók.) A tárgyak a társadalom felépítésére, osztályszerkezetére jellemző módon illeszkednek be a mindennapi életbe és szolgálják a korszakra jellemző életformát. A képzőművészet is, mint a tárgyi világ egy része, az osztályviszonyokkal és az életformával szorosan összefonódva követi az emberi társadalom fejlődését.

Lássunk néhány példát. Az ősi korok primitív társadalmában, vagy a ma is élő természeti népek között ismeretlen a művészet fogalma, de ezeknek a népeknek mégis van olyan tárgyi kultúrájuk, amely számunkra esztétikai élményt nyújt. Edényeik, szerszámaik, az ünnepeken használt dísztárgyaik igen szűk körű és kezdetleges civilizációra vallanak, de olyan szorosan tapadnak a mindennapi élethez, s nemzedékek hosszú során át olyan tökéletesen igazodtak a társadalom szükségleteihez, hogy az egyszerű formák tökéletes megvalósulását, a természettel vívott harc nagyszerű emlékeit látjuk bennük. Ezek a kerémia-, vagy fémtárgyak, szerszá-

mok és edények szinte mind a *termelőeszközökhöz sorolhatók*, de már a természeti népeknél megjelenik a képzőművészet másik funkciója is, az *ideológiának* a szolgálata.

A rabszolgatartó és a feudális társadalmakban a termelés bonyolultabb fokra fejlődik, és vele az életforma is bonyolultabbá, szövevényesebbé válik. A képzőművészet két fő funkciója azonban megmarad: a tárgyi világnak olyan megformálása, amely az uralkodó életformát tükrözi, és a figurális művészetnek a vallást szolgáló szerepe. A kettő természetesen egymást is áthatja; a keresztény szertartások kelyhe eredetileg használati tárgy volt, s a vallási világképben kialakult képzetek, szimbólumok is megtalálhatók az egyébként profán célú tárgyakon (pl. a díszes köntösökbe szőtt isten-báránya motívumok). A kétféle funkció tehát kölcsönhatásban áll egymással, és e kölcsönhatás keretét a társadalom életformája szabja meg.

Az életformához kapcsolódó képzőművészetben két további fő tendenciát figyelhetünk meg. Az egyik az, hogy *amint a társadalom fejlődése magasabb fokokat ér el, úgy a képzőművészet is egyre árnyaltabb feladatokat lát el, s ezért egy-egy addig egységes területe új meg új műfajokra válik szét.* Így például az önálló fazekasművesség csak akkor született meg, amikor a társadalom fejlettsége szükségessé tette azt. Hasonló módon Egyiptomban külön művészete alakult ki a temetkezésnek. A miniatúra-művészet csak akkor vált önálló műfajjá, amikor a kódexek már elengedhetetlen kellékeivé váltak a vallásos szertartásoknak.

A másik törvényszerűség az, hogy *az új műfajok kifejlődése mindig az alacsonyabb fokról indul el, eredetük sokszor az egyszerű használati tárgyakban rejlik.* Például a középkori szárnyasoltár eredetileg asztal volt, amelyre szekrényt állítottak, hogy a szentek szobrait elhelyezzék benne. Később a két bútordarab eggyéforrott, a szekrényajtókat pedig mindkét oldalukon képekkel díszítették; így akár csukva voltak, akár nyitva, a képek valamelyike látható volt. A liturgia még tovább fejlesztette ezt a lehetőséget; az ajtószárnyak képeit úgy rendezték el, hogy például becsukva a húsvéti passió jeleneteit mutassa a nézők felé. Végül egyértelmű szokások alakultak ki a szárnyak kifestésére és nyitására-csukására. Így vált a szárnyasoltár a középkori vallási élet centrális pontjává, amelyről mindig leolvasható volt, hogy az egyházi éveknek melyik szakasza van és e szakaszban milyen szertartások aktuálisak. A történelmi materializmusnak az a tétele, hogy a fejlődés az egyszerűtől a bonyolult felé halad, a képzőművészetre is érvényes, s az a megfigyelés is igazolja a marxizmust, hogy az *eszményítés céljait szolgáló művészet közvetve vagy közvetlenül a használati tárgyi világból fejlődik ki.*

Így válik érthetővé, hogy egy-egy művészeti korszakban a

különböző művészeti ágak miért voltak teljes összhangban és fonódtak harmónikusan össze egymással. A képzőművészet mindkét arculatát az osztályviszonyok és az életforma törvényszerűségei alakították ki, s hatásuk egységes módon érvényesült. Az ideológiai mondanivaló végső soron ugyanarra a termelési módra, tárgyi kultúrára épült, mint a képzőművészet tárgyi-anyagi funkciója.

Ezek a törvényszerűségek magyarázzák a polgári képzőművészet fejlődésének útját is. A polgári társadalom új megvilágításba helyezte a tárgyi világot, és benne a képzőművészetnek is új szerepet adott. Az anyagi javak a leghatározottabb módon *magántulajdont* képeztek, és anyagi értéküknél fogva a *képzőművészeti alkotások kincsképző, tőkeképző magántulajdonná váltak.* Régebben a legmagasabbrendű alkotások egyházi célt szolgáltak, most a polgárság a képzőművészeti alkotásokat, mint személyes tulajdont, fokozatosan a saját birtokába „menti át". A szárnyasoltárok táblaképei, kiszakadva a liturgikus életből, a polgári lakás falára kerülnek díszítésekül. Ez az elhelyezés természetesen a táblakép témájának a megváltozását is maga után vonja. A szentképekből profán jellegű ábrázolások lesznek. Ezt a folyamatot az arckép műfajának megjelenése koronázza meg, amikor a közösségi ideológiai eszményt, az istenség képét a polgár a maga arcvonásaival helyettesíti. Itt is megfigyelhetjük a képzőművészet többrétű funkcióját, a tárgyi-használati, és az eszményítő szerep összeolvadását. A polgári lakás falán függő kép *kincsképző érték is, díszítés is, és egyben eszményítés is.* Csakhogy amíg korábban ezek a funkciók a közösséget szolgálták, most a magánembert gazdagítják és dicsérik. Ennek megfelelően a polgári művészetben a műfajok egysége is bomlásnak indul s végül a magánember mikrokozmoszába, a polgári otthon falai közé szorul vissza. A képzőművészet magántulajdonná válása és a magántulajdonra épülő társadalom hanyatlása szükségszerűen maga után vonta *a nagy művészeti egységek felbomlását, a műfajok fokozottabb differenciálódását, a műfajok további önállósulását.*

Ha a képzőművészet társadalmi funkciójának mai fejlődését követjük, akkor a továbblépés lehetőségét csak a szocialista társadalomban találhatjuk meg. A képzőművészet számára ugyanis *csak a magántulajdon megszűnése adhat új alapot.* A kialakuló, új, osztálynélküli társadalomban fokozatosan megszűnik az anyagi javak kincsképző funkciója, mert a gazdagság nem egyéni, hanem társadalmi. Új életforma alakul ki, amelyben az emberek egyre jobban elhagyják a polgári magánegzisztencia szűk kereteit, egyéniségük teljes kibontakoztatásával egyben a nagyobb közösségek részeivé válnak. Az emberek világképe, szemléletmódja fokozatosan elszakad a magántulajdontól és kollektív érdekű eszmények köré kristályosodik. A képzőművészet társadalmi funk-

ciója is megváltozik. Nem a magántulajdon formája és szimbóluma lesz többé, hanem annak a gondolatnak válik tárgyi eszközévé és magasrangú eszmei hirdetőjévé, hogy a tárgyak, az anyagi világ az embert szolgálják.

A szocialista társadalom ilyen irányú fejlődéséből következik, hogy a képzőművészet, amely a polgári társadalomban felaprózódott, ismét a nagyobb egység, a magánlakás falain túllépő egyetemesebb harmónia felé közeledik. A környezetalakítás művészetébe azok a tárgyak is beleolvadnak, amelyek eddig függetlenek voltak. A képzőművészeti kompozíció nem áll meg a festmény kereténél, hanem az épületek belső és külső tereinek harmonikus megszervezésére, a lakótelepek és munkahelyek, és az őket környező természet egységes hatású összképének kialakítására is kiterjed. Ebben az egységben új szerepet kapnak az egyes művészeti ágak. Sem a festmények vagy szobrok, sem pedig a díszítések vagy az építészeti tervek nem állhatnak meg a maguk maximális kifejlesztésénél, hanem *egyben a környezetükben levő társművészeti alkotásokkal is szerves kapcsolatban kell lenniük.* A képzőművészet műfajai sokkal tágabb egységben és sokkal árnyaltabb gazdagsággal szolgálhatják a társadalmat, mint bármikor ezelőtt.

A szocialista társadalom szervezési feltételei már most megadják a lehetőségét annak, hogy az új életforma tágabb anyagi-tárgyi keretei művészi értékű városképekké szélesedjenek. Az elért eredmények ellenére ma a fő hátrahúzó erő: a múltból ittragadt individuális szemlélet. Amint a közvélemény széles rétegeiben mélyen él a családi egységekre elszigetelt életmódhoz és ennek anyagi megszervezéséhez való ragaszkodás — sokszor a közösség rovására is (elég ha itt csak utalunk a Társadalmi Szemle előző számaiban lefolyt családvita problematikájára) — ugyanúgy a különböző művészeti ágak képviselői is sokszor elszigetelt alkotásnak tekintik a maguk munkáját és föltétlen elsőbbséget igényelnek neki. Az a szemlélet, amely minden egyes műalkotásnak elkülönített és „díszes" főhelyet szán, anélkül, hogy igyekezne bekapcsolni azt a környezet szerves életébe, a polgári individualizmus maradványa. Azért fontos ennek az individuális szemléletnek a megváltoztatása, mert az új életforma és annak anyagi környezete egymással összefüggő és a társadalmat nevelő tényezők. Az új eszményeket tükröző környezetalakítás harmonikusabb életet is teremthet, az egyensúly és a rend vizuális élménye nagy hatással lehet az emberek ízlésére és gondolkodásmódjára.

A képzőművészeti műfajok új szintézisében fontos szerepet kap az *ipari méretekben* gyártott épületelemek, használati tárgyak és környezetalkotó elemek megformálásának kérdése. Napjainkban a célszerűség józan puritánizmusa jellemzi ezeknek a tárgyaknak a kiképzését. Természetes emberi igény azonban az, hogy ez

ne vezessen száraz és rideg funkcionalizmusra. Tekintettel arra, hogy az ipari méretű termelés kizárja minden előregyártott elemnek kézműves értelemben vett díszítését, a tárgyak rideg világát elsősorban nem az egyedi darabok díszesebb kivitelezésével kell meghittebbé tenni, hanem a nagyobb együttesek esztétikus megtervezésével és a hangsúlyosabb pontokon megjelenő társművészeti alkotások (kép, szobor stb.) szerepeltetésével. A színek és formák eleven ritmusának, a természettel összhangba lépő ipari tájnak és városnak a megteremtése új feladat a képzőművészet történetében. A díszítés, amely a múltban nem terjedt tovább, mint egy-egy műtárgy, bútor, vagy ruhadarab felülete, napjainkban szinte monumentálissá növekszik az épületek tájba helyezésének, színezésének, formagazdagságának megtervezésekor. Ha arra a törvényszerűségre gondolunk, amely szerint az új műfajok éppen a használati tárgyak alacsonyabb színvonaláról emelkednek fel a bonyolult szerveződés magasabb fokaira, akkor talán nem túlzás az, hogy az iparilag gyártott elemeknek a nagyobb egységek színvonalán újra emberi harmóniává való szerveződését, a tervszerű szocialista környezetalakítást korunk egyik előremutató vonásának látjuk.

A korszerű ábrázoló művészet fejlődésének az előzőekben tárgyalt kérdései mellett az ornamentikának ez az új szerepköre és az új életformában betöltött funkciója napjaink egyik sokat vitatott problémája. Ez a kérdés ugyanis — ha ez a kapcsolat nem is mindig tudatosul — összefügg az absztrakt művészet problémájával, bár helyesebb, ha absztrakt művészet helyett non-figuratív (nem ábrázoló) művészetről beszélünk.

Valójában nem is stiláris kérdés ez, hanem olyan, amelyet csak történeti kialakulásának és társadalmi funkciójának szem előtt tartásával érthetünk meg. A non-figuratív művészet úgy jelent meg, mint a polgári kompozíció és a polgári szemlélet széthullásának egyik feltűnő és botrányokat kavaró kísérőjelensége. Amilyen ütemben hajótörést szenvedtek a különböző avantgardista törekvéseknek egy egyetemes új stílus és szemlélet kialakítására irányuló kísérletei, úgy került előtérbe ez a csupán díszítő jellegű, a szervesebb kompozíció és mélyebb tartalom nélküli műfaj, amely egyúttal magáénak vallotta az *ábrázoló művészet feladatait is.* A mai non-figuratív művészetnek tehát társadalmi funkciója, rosszul értelmezett igényei és a polgári gondolkodásban betöltött hamis szerepe adja meg eltorzult tartalmát. A legtöbb non-figuratív mű ugyanis, ha nem konkretizálódna benne a mai polgári irracionalizmus kultusza, alig volna több, mint jó vagy rossz díszítés. A mai polgári esztétika azonban a non-figuratív művészetet, az ornamentikát teljesértékű kompozíciónak, eszmei mondanivalójú megnyilatkozásnak tekinti, s természetesen csak irra-

TÁRSADALMI SZEMLE
MÁJ

cionális filozófiával képes „megmagyarázni" „mélyebb tartalmát". Ez az irracionalizmus egyúttal vissza is hat a non-figuratív művészetre és eredeti díszítő jellegét is gyöngíti. Mindenképpen küzdenünk kell tehát a non-figuratív művészet hamis társadalmi funkciója és irracionális értelmezése ellen. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy mint ornamentikát, vagyis díszítést nem alkalmazhatjuk, sőt, ezzel az ellenkező irányú fetisizálás veszélyét is elkerülhetjük.

*

A szocializmusnak a polgári társadalommal szemben való minőségi fölénye abban nyilvánul meg, hogy megoldja az egyensúlyukat vesztett dolgok *társadalmi méretű* helyreigazítását. A józan ítélet és a történeti elemzés fényében feltárják belső rugóikat a képzőművészet problémái is, melyek az utolsó évtizedekben váltak válságossá. A polgárság hanyatlása szükségszerűen idézte elő a képzőművészeti kompozíció ellaposodását, a közízlés és a művészi alkotómunka egymástól való elszakadását. Az avantgarde-törekvések szükségképpen léptek föl a hazuggá vált társadalmi és művészeti konvenciók ellen, de kudarcuk is törvényszerű volt. Elkerülhetetlenné vált, hogy akik magányosan és romantikus vágyaktól hajtva próbálták megújítani a művészetet, magukra maradjanak alkotásaikkal.

Korunk az élet minden területén megkívánja a tudatos, körültekintő munkát, s a művészetben is a társadalmi igények és a történelmi változás új aktualitásának felmérését. Ezt a felmérést s az ebből adódó tennivalóinkat egyes elszigetelt emberek nem végezhetik el, csakis az egész társadalom közreműködésével oldhatjuk meg feladatainkat. A szocialista képzőművészet felvirágzásának legfontosabb alapja: a képzőművészet és a közönség egészséges kapcsolatának helyreállítása. E termékeny kapcsolat megteremtésének két oldalát vizsgáltuk meg, és így jutottunk el feladataink nagy vonalakban való áttekintéséhez. Ha sikerül e feladatokat megoldani, közelebb jutunk célunkhoz: egyfelől a közönség képzőművészeti műveltségének a tervszerű fejlesztéséhez amely biztosítéka lehet annak, hogy megszűnjön a művészi alkotómunka elszigeteltsége, másfelől ahhoz is, hogy az egyes művészek tehetsége és kezdeményezőereje a reális igények és lehetőségek útját járja, művészi kibontakozásuk valóban a társadalmat szolgálja.

ESZMECSERE

A szocializmus, korunk tudományos-technikai forradalma és a mai szocialista ember

A párt VIII. kongresszusa célunkul tűzte ki azt, hogy tanítsuk meg az embereket szocialista módon élni, dolgozni és gondolkodni. A szocialista fejlődés mostani szakaszában mindinkább előtérbe került a szocialista embertípus formálódása. A folyóiratokban, a napilapokban, a rádióban és másutt újabb meg újabb viták robbannak ki, s ezek hol az erkölcs, hol a művészeti közízlés, hol meg az általános műveltség oldaláról feszegetik ezt a problémát. A vitáknak ez a felélénkülése természetes dolog: a forrongó valóságot, az új születésének ellentmondásos folyamatát tükrözi. Ezek a viták — amelyekben írók, pedagógusok és közéleti vezetők, értelmiségiek és kétkezi dolgozók, fiatalok és öregek szólalnak meg — sok eleven problémát érintenek. Ennek az egészséges folyamatnak a támogatására lapunk, a Társadalmi Szemle, eszmecserét indít a mai szocialista ember formálódásának néhány kérdéséről, hogy ezzel is hozzájáruljon a felmerült problémák marxista elemzéséhez, s a marxista elmélet és módszer segítségével elősegítse megoldásukat.

Ha csak az egyik, bár az alapvető és legfontosabb összefüggést tekintjük is: az objektív társadalmi átalakulásoknak és az emberek kulturális, világnézeti, erkölcsi stb. fejlődésének kapcsolatát, már itt is sok megválaszolandó kérdéssel találkozunk. Hogyan függ össze egymással az új társadalom születése és a szocialista embertípus formálódása? Megváltoztak-e az emberek a társadalomátalakító forradalmi gyakorlat tüzében? Hol tartunk ma ebben a változásban? Igaz-e az, hogy a szocialista forradalom eddig csak a politikában és a gazdaságban ért el jelentős sikereket, de az emberek ízlése, erkölcse csaknem érintetlenül megmaradt kispolgári erkölcsnek és ízlésnek? Fenyeget-e a szocialista viszonyok konszolidálódása után az elpuhulás, az elkényelmesedés, az elszürkülés, az elnyárspolgáriasodás veszélye? Hogyan küzd egymással az emberek munkájában, életmódjában, gondolkodásában, ízlésében, erkölcsében, szokásaiban a régi és az új? Íme, azoknak a kérdéseknek egy kis csokra, amelyek csak ebben az egy összefüggésben felvetődnek.

A valóságban azonban ennél is bonyolultabb a probléma. Nem a világtól elszigetelten építjük hazánkban a szocializmust, hanem a ko-

Kortársak szemével

IRÁSOK A MAGYAR MŰVÉSZETRŐL

Eszmetörténeti, sőt szűkebben: kritikatörténeti munkákban irodalmunk igen szegény. S ami talán még nagyobb baj: a legfontosabb alapszövegek is nehezen hozzáférhetők: a század nem egy jelentős magyar gondolkodójának, kritikusának írásait mindmáig nem adták ki könyvalakban. Perneczky Géza, a kitűnő fiatal műkritikus fontos munkát végzett, amikor *Kortársak szemével* című antológiájában kötetbe gyűjtötte az 1900—1945 közti korszak néhány reprezentatív magyar képzőművészeti kritikáját és tanulmányát.

De Perneczky sokkal többet nyújt szerkesztői és filológiai munkánál: mintegy ötvenoldalas bevezető tanulmányában nyomon követi a korszak műkritikusi áramlatait, s mivel a kritika története óhatatlanul magának a művészetnek története is, akarva nem akarva vázlatát adja öt évtized magyar festészeti irányainak, ami már csak azért is izgalmas és úttörő vállalkozás, mert efféle összefoglalás nemigen született, s a kétkötetes magyar művészettörténet éppen ezzel a korszakkal, főként a két háború közti magyar festészet és szobrászat ismertetésével bánt a legmostohábban.

Perneczky munkáját dicséri, hogy bevezető tanulmányából ugyanazok az erővonalak bontakoznak ki, mint az összegyűjtött bírálatokból és elvi cikkekből, s természetes, szerves egység jön létre a kötet dokumentumanyaga és a felmérő esszé között. A szecesszió, majd a századforduló körül nálunk is meginduló impresszionizmus esztétikusai éppoly meggyőző érvekkel — mármint a *maguk idejében* meggyőző érvekkel — védelmezték irányzatukat, mint amilyen okosan és a történelmi távlat birtokában immár elfogulatlanul elemzi Perneczky azt, ami a művészek alkotásaiban és a kritikusok írásaiban forradalmian új volt, s amit azóta az esztétika elmélete és gyakorlata meghaladott. Végre elmélyülten és méltóképpen esik szó Fülep Lajos nagy jelentőségű ifjúkori írásairól (miért nem vállalkozik valamelyik kiadó arra, hogy kötetben is megjelentesse őket?), amelyek ritka példái esztétikai irodalmunkban a filozófiai fogantatású, rendszerező jellegű, koherens és egyszersmind harcos, agresszív műbírálatnak. Fülep kritikái és tanulmányai már túlmutatnak az impresszionizmus tanulságain — Cézanne-ról írt a legmelegebben —, s következtetéseikben igen korán érintik a sajátosan magyar és korszerűen modern művészet lehetőségeit. E korszak ismert (Lyka) vagy elfelejtett (Márkus László) műítészeinek tárgyilagos értékelését alátámasztják a szerzőktől közölt meglepően friss szövegek. (Csak azt fájlaljuk, hogy Meller Simonról, Petrovics Elekről, az *Aurora* köréről — többek közt Cserna Andorról — nem esik szó.)

Az anyag egyik legbonyolultabb és legkevésbé feldolgozott kérdés-kötege Kassák képzőművészeti munkássága és főként elméleteinek hatása a magyar festészetre, szobrászatra. Manapság, amikor az *izmusok* nagy forradalmával kapcsolatosan szinte csak végletes nézetek hangzanak el és csapnak össze (rokonszenves kivétel ez alól Körner Éva nemrég megjelent, elegáns esszéje Kassák képzőművészeti tevékenységéről), Perneczky józan álláspontja fehér holló, a történelmi elfogulatlanság ígérete. (Valószínű, hogy a kritikusok egy része a sematizmus ellenhatásaként túlzásokkal akarja kibillenteni álegyensúlyából a hajdani merev és igazságtalan, elítélő kinyilatkoztatások álérvényét — csakhogy ez a módszer nem célravezető, olykor már-már esztétikai halandzsához vezet.) Nem is a szerzőt, hanem tanulmányának kényszerű terjedelmét hibáztathatjuk azért, hogy a „képarchitektúra" kitűnő jellemzése mellett nem kerít sort a bécsi évek esztétikai munkásságának és vitáinak ismertetésére, viszonylag röviden szól róluk, s nem tér ki például a Kassák—Uitz-ellentétre, Uitznak az *Egység*ben megjelent érdekes tanulmányaira. (És Kassák későbbi, immár hazai működésével kapcsolatosan miért írja Perneczky a *Dokumentum*ról, hogy szakított a modernizmussal? Kassáknak ebben a folyóiratban is aktivista versei jelentek meg, mások pedig, ha másféle módszerekkel is, de korszerű művészetre törekedtek: gondoljon csak Déry, Illyés, Németh Andor verseire, tanulmányaira, jegyzeteire vagy Füst Milán mikrodrámájára, a *No mit szólsz, Freiligrath*ra: ezek a magyar dadaizmus legragyogóbb *dokumentumai*.)

A két háború közti magyar műkritika konzervatív nagyságainak egyértelmű és szellemes elítélése szinte fényűzés: akkor volna igazán hasznos és tanulságos, ha arról is szó esne, hogy tételeik hogyan jelennek meg később, más lobogók alatt. Annál nagyobb szükség volt és lesz még sokáig a Gresham-kör és a hozzá közel álló esztéták elemzésére, bírálatára, s nem kevésbé fontos Kállai Ernő kivételesen gazdag és eredeti kritikai működésének reha-

és elszántságával oly céltudatosan térképezi fel modern irodalmunkat, hogy akaratlanul is rápirít honi kutatógárdánk e célból tömörített többségére.) Úgy tetszik, kettőt óhajtott. Végigkísérni Kassák íróéletútját, rögzíteni, méltatni és értékelni a műveket. Másodjára pedig: egy elvi modellbe ágyazni, tanulsággá absztrahálni mindazt, ami Kassák életútjának állomásaiból egyetemesen következik.

Úgy hisszük, vállalkozása első része sikerült meggyőzően. Bori részletes vélemény-sora a módszeres irodalomtudós higgadt, bizonyított és meggyőzőnek tetsző összegezése. Főként Kassák költészetéről van új és lényegi közlendője. Egy-egy vers mikrostruktúrájáról is, ciklusok-korszakok — például: a *Máglyák énekelnek* — távlatosabb összefüggéseiről is. Elfogulatlanul jár-kel a Kassák-vers világában, csak a műre figyel, részletes szövegvizsgálata remek verselemzéseket eredményez, hiteles párhuzamokat a kortársi magyar és világköltészettel. E módszer egyedüli hátránya, hogy a részletező, körültekintő mű-magyarázat (mint Bori más műveiben is) a kelleténél több közvetlen idézettel, túlkommentálással, egyszóval terjengősséggel társul.

Nehezebb igent mondani Bori Imre elvi — azaz nem Kassák egyes műveit, hanem a művek összességéből kibontható irányzatot célzó — fejtegetéseire. Bori — okosan és igazoltan — az egykorú izmusok, az európai avantgarde egyenrangú magyar tehetségét látja Kassákban. Ezt az irányzatot a legkorszerűbbnek vallja, a magyar irodalom lehetséges, megvalósulásra váró és nem megvalósult, befulladása okából azóta is hiányzó fő áramának. Elvben, lehet, igaza van. Gyakorlatilag — a művek felől nézve — semmiképpen. „A modern magyar líra története tulajdonképpen Kassák Lajos felléptével kezdődik, s a *Tett*nek és a *Ma*nak a szerepe van akkora, mint a *Nyugaté* volt indulása idején a tehetségek felfedezésében és esztétikájuk kialakításában." Nem hisszük, s Bori elemzése sem bizonyítja. Elvontan igaz, hogy Kassák világképe, lobogója-irányzata „modernebb" volt, mint a *Nyugaté*. De a *Nyugat* második és harmadik (elméletében valóban nem „újító") nemzedéke is tehetségek raját dobta fel, s azóta életművek sorát teljesítette ki. Kassákon kívül ki maradt fent, mi maradt meg a *Tett* és a *Ma* szerzőiből?

Hasonló, de fordított gondokkal küzd Körner Éva tanulmánya is. Ő az elmélettel boldogul — boldogulhat — könnyebben. A festő Kassák egy nagy európai irányzathoz kapcsolható, földrajzilag is félúton Malevics és Mondrian között. És Körner Éva okos, lényegre tömörített (a Boriénál lemondóbban feszes) esszéje úttörő munkát végez, amikor Kassák képzőművészeti programját és festészetét a tízes-húszas évek egyetemes áramlatainak szerves, máig érvényes részeként méltatja. Hosszan időzve a magyar aktivizmus, a geometriai kubizmus, a Bauhaus-mozgalom állomásainál, műleírást és történelmi ismeretterjesztést mintaszerűen adagolva e ködössé lett, máig alig ismert művészettörténeti képződményekről. De engem, a festészetben laikust tájékozatlanul hagyott ez irányzatokon belül magának Kassáknak, a festőnek egyéni értékeiről. Magam is láttam Kassák-képeket nagy nyugati tárlatokon és itthon: érdekelt volna az elszánt táborszervező egyszeri helye, amint önmaga elveit alkotássá váltja: hol, melyik művével kiemelkedő, hol és mivel másodlagos, program-teljesítő, miben maradandó, miben avuló festészete a nagy európai kortársak sorfala között. Tudjuk, a nonfiguratív festészet érték-kategóriái, minőségkülönbségei nálunk végképp kidolgozatlanok, alig megfoghatóak. Kár, hogy Körner Éva kitűnő tanulmányából a közvetlen műélmény és műmagyarázat — akár egy-egy részletező képelemzés módszerével — elmarad.

Kassák irodalmának és festészetének első szintézise tehát nemcsak adósságunkat törleszti: további adósságunkra is figyelmeztet. Kassák Lajos nagy életműve — fogalmazzunk gorombán — kicsit még mindig idegen anyag a XX. századi magyar irodalom és festészet testében. Bori és Körner bátran és igazolt érzékkel tört utat ebben az ismeretlen birodalomban. De minden kérdőjelet nem sikerült — nem sikerülhetett — kiegyenesíteniük. Mikor jelentett többet, mikor kevesebbet a kassáki „proletművészetnek" nemcsak a tétele, de a gyakorlata is a hasoncímű más vállalkozásoknál? Hol a Kassák-líra végleges-nek sejtett helye a század nagy magyar költészetében? A még Boritól is kicsit másodlagosan figyelt Kassák-próza csúcsait és lapályait merre látjuk ma? És leginkább: milyen történelmi és esztétikai okok késztették a magyar avantgarde-ot befulladásra, gyönyörű zsákutcába, miért, hogy az izmusok eredményeit a „hagyományos" irányzatok szívták fel, miként tudott Kassák nagy tehetsége egyedül úszni az ár ellen? Bori Imréé és Körner Éváé az érdem, hogy eredményeik olvasója még minderre kíváncsi. *(Magvető, 1967.)*

SÜKÖSD MIHÁLY

bilitálása. Megint csak túl sokat követelnék Perneczkytől, ha Bernáth vagy Szőnyi festői és esztétikai életművének részletesebb analízisét kérném számon — már csak azért is, mert roppant tömören összefoglalt nézetei mintha Kállai 1942-es tanulmányára építve éppen a lényegre utalnának. Alighanem eljött az ideje annak, hogy ezt a gondolatmenetet továbbfejlesztve a Gresham-kört alaposabban elemezze valaki, kimutassa világnézeti kapcsolódását — mutatis mutandis persze — a Babits-féle *Nyugat*tal, s halhatatlan érdemei mellett arra is kitérjen, hogy e nagy művészek alkotásai miért nem emelkedhettek — nem József Attila kései verseinek tragikus-felemelő világáig, hanem a *Jónás könyvé*nek fájdalmas, önmarcangoló szintézis-igényéig. Az efféle elemzés alighanem hozzásegítene a Gresham-körön kívül álló festők, pl. Czóbel, Derkovits, Vajda Lajos munkásságának pontosabb betájolásához is. (Mint ahogy összefügg a korszak két legnagyobb magyar szobrászának, Medgyessynek és Ferenczy Béninek értékelésével — akikről egyébként Perneczky is, a közölt dokumentumanyag is sajnálatosan hallgat.)

Ha a jelző nem volna elkoptatott, le merném írni: Perneczky hézagpótló munkát végzett. Válogatása kitűnő, Lyka, Fülep, Lukács György, Kassák, Hevesy Iván, Kállai Ernő írásai mellett fontos, elfeledett műkritikusokra is felhívja a figyelmet. A bevezető tanulmány szenvedélyes lendülete, világos szerkezete, sok szerencsés megfogalmazása vérbeli kritikusra vall. Talán éppen ez a lendület okozza, hogy némely megállapítása elsietett, nem eléggé kifejtett. „A Tanácsköztársaság bukásával — írja például — lezárult Magyarország történetének az a korszaka, melyet az ipari termelés kibontakozása és a polgárosodás nyugat-európai formái jellemeztek." Ez a megállapítás — mármint második része — legfeljebb ha a művészeti-irodalmi életre vonatkozhatna, s arra is csak megszorításokkal; a század első évtizedeiben végbement magyar társadalmi változások — sajnos — messze álltak a polgárosodás nyugat-európai formáitól, s jórészt közép- és kelet-európai vonások jellemezték őket. Túlzás a *Gondolat*ot úgy említeni, mint az utolsó 1945 előtti baloldali folyóiratot: a *Szép Szó*, a *Válasz*, a *Magyar Csillag*, a *Kelet Népe*, az *Ezüstkor* stb. vele egy időben vagy később, más és más politikai és művészi programmal, a magyar közgondolkodás sajátos árnyalataként, de a *baloldal* fóruma volt. Apró tárgyi tévedés, hogy a Galimberti-*házaspár* öngyilkos lett volna: valójában Galimberti Sándorné Dénes Valéria tüdőgyulladásban halt meg, férje két nappal később fájdalmában öngyilkosságot követett el. (Egyébként érdemes megjegyezni — úgy tudom, a magyar képzőművészeti szakirodalom nem említi —, hogy a Galimberti-házaspár kubista képeiről Apollinaire is ír egy kritikájában.)

Perneczky antológiája és tanulmánya a magyar képzőművészet, főként a festészet fejlődésének annyi izgalmas kérdését veti fel — végre őszintén és bátran —, hogy az egyébként sem szakember recenzens csak néhányat érinthetett közülük. Lesz mit továbbgondolni, továbbírni — magának Perneczkynek is. De hadd zárjam kérdőjellel ezt a rövid cikket: ha egy fiatal műkritikus egyszer kötetbe fogja gyűjteni a későbbi korszak ilyen jellegű dokumentumait és megírja áttekintését, vajon milyen feladattal kell birkóznia majd? Hogy ilyen gazdag anyaggal dolgozhassék, legalábbis a *következő* évtizedekre vonatkozóan, az éppen Perneczkyn és kollégáin múlik. *(Corvina Kiadó, 1967.)*

RÉZ PÁL

Arcok és vallomások — II

Valamelyest ugyan megváratott bennünket a Szépirodalmi Kiadó, míg sort kerített az *Arcok és vallomások* sorozatának folytatására. De íme, ismét könyvespolcunkra került — ha kerülhetett — három új kötet; Babits Mihályról, Móricz Zsigmondról, Áprily Lajosról kapunk bennük hírt, pályaképvázlatot, ahogyan ezt még az elmúlt esztendőben a *Valóság* lapjain kértük; és ahogyan a magyar olvasóközönség a kötetek bámulatosan gyors megvásárlásával nálunk sokkal nyomatékosabban mintegy követelte is. Most is hasonlóképpen történt, olvasóink egyszerűen eltünték a könyvesboltokból a köteteket; s mert ez sokaknak, kiket az irodalom érdekel, még bosszúságot is okozott, nyugodtan elmondhatjuk, hogy okos és népszerű tett volt a kiadó kezdeményezése.

Keserves ugyan összehasonlítani az összehasonlíthatatlanokat, mert hiszen a nagy művészek — azok, akiknek ezt a jelzőt *minden* vonakodás nélkül felajánlhatjuk —, a dolog természeténél fogva, nemigen hasonlíthatók össze egymással a nagyságban; keserves, de szükséges, hogy tisztában láthassunk. És ha már amúgy is itt

tartunk, jobb a vitatható kérdéseken kezdeni. A legelső, igazában szinte követelő kérdés mindenesetre a kiadónak szól. Mert amilyen értékes munka a sorozat köteteinek folyamatos megjelentetése, s amilyen értékes — technikai, tehát elsődlegesen kiadói szempontból is — a könyvek veleje, annyira érthetetlen a példányszám majdhogynem bosszantóan alacsony volta. Kivétel ez egyszer csak a Móricz-kötet, ez 6000 példányban jelent meg, de Babits Mihály már csak 4300 példányt kapott, jóllehet Pók Lajos nagyszerű esszéje igazán többet érdemelt volna. (Hogy a témáról — Babitsról — ne is beszéljünk...) Győri János Április-könyve éppen hogy megkapta a 4000 példányt. Pedig az eddig tapasztaltak szerint az *Arcok és vallomások* minden kötete siker volt, olyannyira, hogy le kell írnom: mintha kicsit drága szórakozás lenne a kiadónak, sikerkönyveket — mondhatni — patikai mennyiségben kibocsátani.

Mit mondhatunk a ciklus újabb köteteiről?

Megkérdezni se lehet, milyen szükséges nagyjaink népszerű, s mégsem „középiskolás fokon" való bemutatása. Abban tehát nem kételkedhetünk, hogy Babits, Móricz Zsigmond helyet követelt a sorozatban. Más, nehezebb kérdés Április Lajos esete, éspedig két okból. Először azért, mert a költő a legközelebbi múltban halt meg, s a még friss emlékezés óhatatlanul befolyásolja az ismertetést. (Győri még Április életében kezdte el írni munkáját, de már csak halála után fejezhette be.) Másodszor pedig — de ehhez idéznünk kell a kötet epilógusából: „*Most már azt is mondhatjuk: nagy költő volt. Szerénysége nem tiltakozhatik.*"

Ilyenkor ötlik eszünkbe, hogy a kategorikus ítéleteket hányszor meg kell rágni. Ki vonhatja kétségbe, hogy Április Lajos jelentős költő volt, kiemelkedő alak a század irodalmi életében? Mégis, a szavakkal vigyáznunk kell. „...*mondhatjuk: nagy költő volt.*" Mondhatjuk. De kemény szó ez, és éppenséggel a XX. század magyar lírájára emlékezve az. Kevés ahhoz két kéz, hogy ujjainkon összeszámláljuk a század jelentős magyar költőit, de hánynak adhatjuk meg a nagyság *világirodalmi* méltóságát? Fölösleges emlegetnem, mennyire szubjektív az ilyen elmélkedés, különösen távlat nélkül; én se mondom, hogy Április nem volt nagy költő. Csak azt mondom: megítélésén még gondolkodom, verseit olvasom, hogy a feladott kérdést magamban eldönthessem.

Az epiloguson tehát meglátszik, hogy a költő halála után írta Győri János. Talán napokkal utána. De ez végtére csak az epilógus. Hogy beléakadtam, azért történt, mert végül is ez a kötet „kicsengése". Könyve *érdemi* részét megjegyzésem nem érintheti. Az Április-kötet jól megkomponált, ízesen megírt, s főleg mindenféle direkt-tudóskodástól mentes mű. Sokat tár elénk (például) a két háború közötti kor különös magyarországi—erdélyi irodalmi divergenciájából — legalábbis annyit, amennyit a téma s a feladat megengedett. (Ilyen értelemben hasznosan egészíti ki Féja Géza tavaly megjelent Tamási-kötét.)

Győri János nem feledkezik meg az adatszerű pontosságáról sem, s ez — tekintettel a műfajra — külön erénye. Jól váltogatja az idézetet saját közlésével, s ez nem is olyan könnyű — úgy adni vallomást az arcképhez, hogy el ne takarja vele. Megkapjuk a kortársak reakcióit is; éppen annyit ad ebből, amennyi kell, s amennyi elősegíti az életút, a portré jobb árnyalását.

Kevésbé sikerült ez Vargha Kálmánnak; s itt megint az a kérdés, ki miért fontos? Móricz Zsigmond nyilván műveiért fontos nekünk, ezeket pedig Vargha — úgy tetszik — kicsit „mellékesen" kezeli. Kétségtelen, hogy Móricz szerkesztői, újságírói, sőt politikai-közéleti munkája éppenséggel nem hanyagolható el. De ha a belső arányokat nézzük, a regények, novellák primátusa mégiscsak elsöprő. Különösképpen, mert Móricz hic et nunc nem túlságosan népszerű író. Ez akkor is tény, ha nem hangzik kellemesen. S éppen ezért lett volna aktuális (és sokaknak nagyon fontos) a művek kibontása, legalább a lehetséges mértékben. Vargha Kálmán, könyve végeztével, másként vélekedik; de ellene szól a közvélemény, melyről azt mondjuk, hogy mérlegén méretik az írók életműve. Dehát ezt a mérlegelő közvéleményt százezernyi apró ok — és néha a félresikerült propaganda — gyakran egészen furcsán befolyásolja; itt az ideje a *jó* propagandának, legyen szó Móriczról vagy Adyról, avagy — nemrég vált végre témává, vizsgálat tárgyává a soká lappangó kórtünet — például Petőfi Sándorról. Tanulságos ez; ne szőjük *mi* a lobogót — azt a bizonyos lobogót — az írókból. Jobb, ha az írók maguk szövik lobogójukat műveikből. Hiszen ez a mesterségük.

Mindezek ellenére Vargha Kálmán jó érzékkel nyúl Móricz Zsigmond emberi-írói egyéniségéhez, s nem mondhatnám, hogy erre nincsen szükség. Van bizony. (Nagyon karakterisztikus, sőt kitűnő ol-

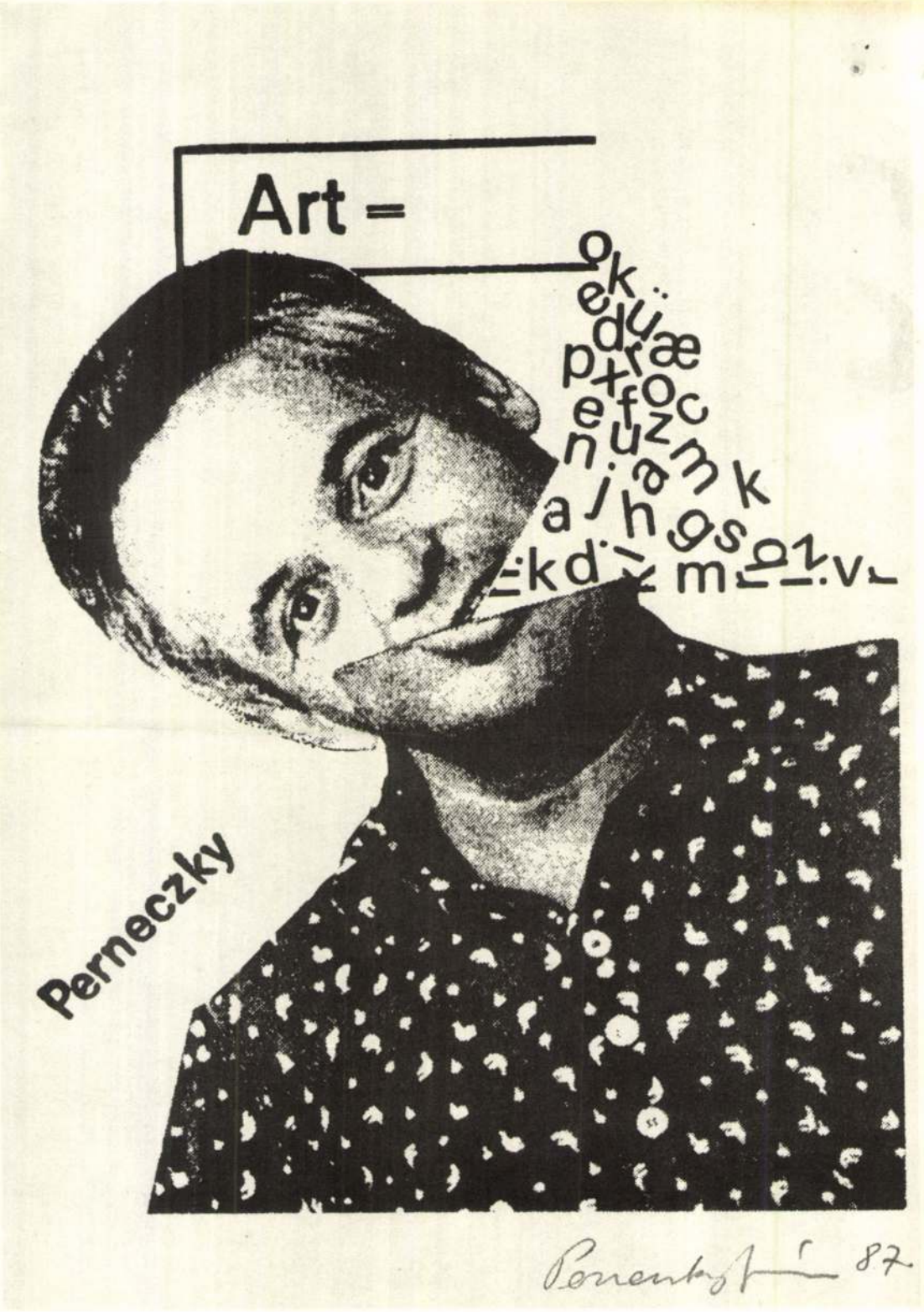
Art =
Perneczky
87

alföld

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

NÁDAS PÉTER
SZÍNJÁTÉKA

BAY ZOLTÁN
VISSZAEMLÉKEZÉSE

AZ ALFÖLD STÚDIÓ
BEMUTATKOZÁSA

KERESZTURY TIBOR
INTERJÚJA
KUKORELLY ENDRÉVEL

ÍRÁSOK
A KÖZMŰVELŐDÉS
HELYZETÉRŐL

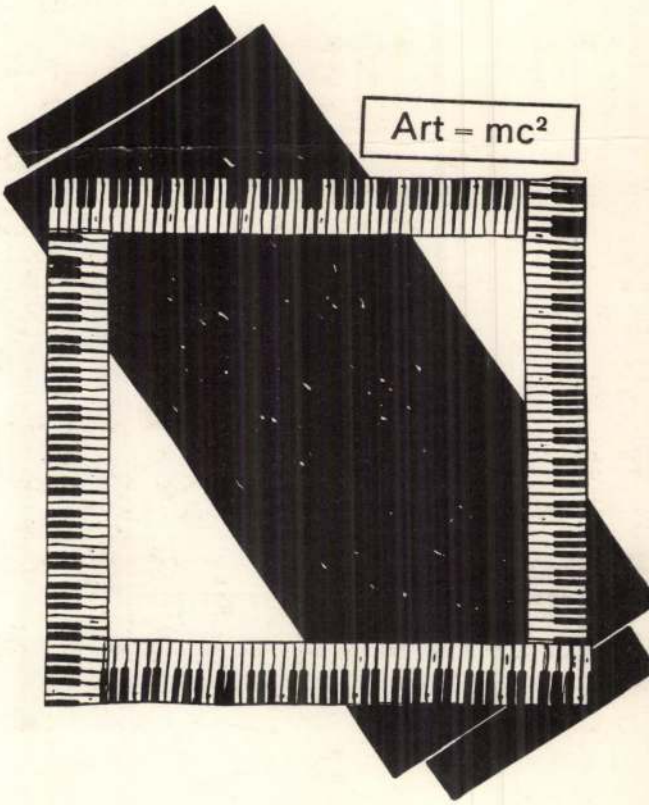

NEGYVENEDIK ÉVFOLYAM

1989/9

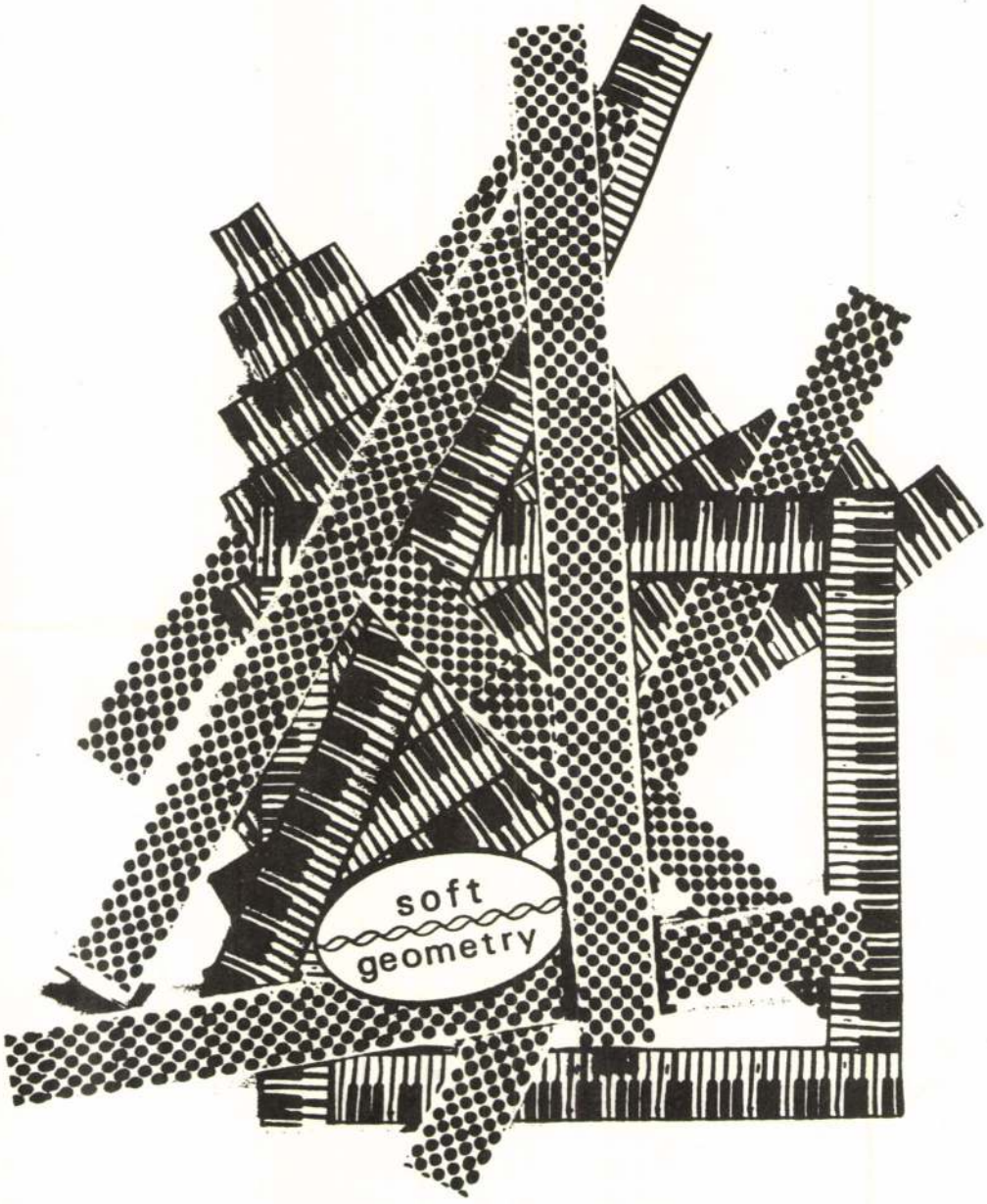
soft
geometry

alföld

30 forint

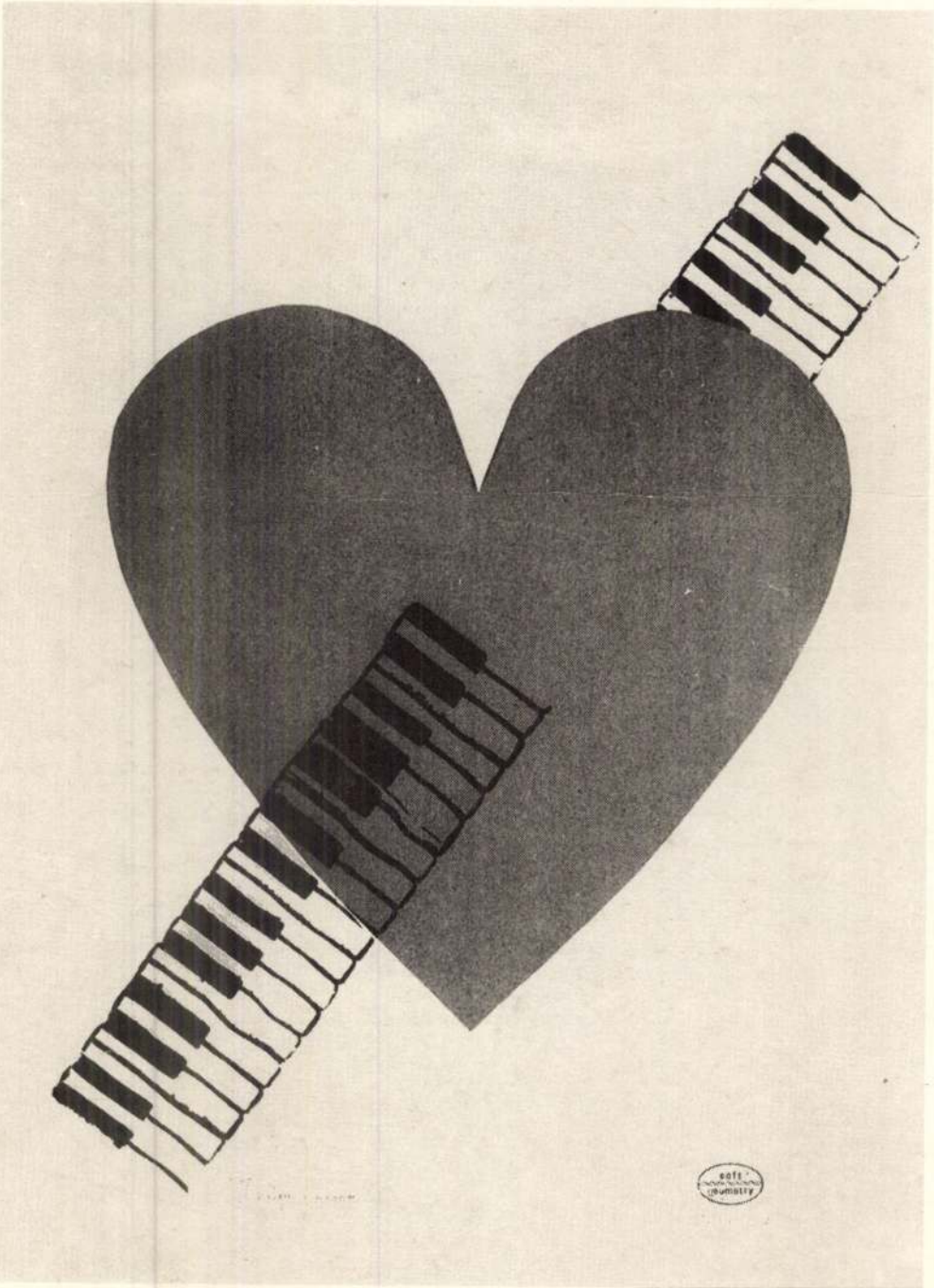

VASADI PÉTER

Kalokagathía

Az indulás izgalmait ismerem én is, torkom
a búcsú kályhacsövében vergődik, mondjam-e itt
a jegyváltás zavarában, amit az otthoni csönd
burkolt vagy hallgassam el azt az egy mondatomat most
is, a bőröndök otromba tehetetlensége alatt
nyögve, amiért élek? Halogatva halálig?
Születésem óta szeretlek. Te már azelőtt is
vártad a parton jelemet, amely kevesebb volt, mint
vízipók lába nyomán a tótükör rezzenete.
De jel volt. Néked nem a dörgés, hegy szakadása a
tengerbe, nem a város hirtelen omlása a jel
hanem a nesz, melyet két csönd érintése okoz.
Közeledben kiül rajtam örömöm, mint az arany-
gubacsok mór falakon. Mikor eltűnik vonatod
egy darabig ott lebegek a levegőben, ezüst-
varjú a feketék közt. Érted ezt a magányt? Megnő
tőle az éjem, de a sötét zümmögése elenyészik.
Látom az alacsony vízben iszaposodó
puskacsövet s koponya szemgödrében ikra-rakó
halakat. A nappal gyárai ontják az óriás réz-
lányokat és rézfiúkat, lépő lábuk alatt
mélyen beleásva a földbe az ólom-tönk, föl ne
boruljanak műanyag erdőben; helyben járva
tűntetnek hidegükkel, mázsás labdát tartva kezük-
ben, koccantásra konganak és fákat tép dörejük;
látod, egyetlenem, attól szenvedek, amitől te.
Egy társam van:
gumicsizmában nagyokat lépdel s míg dönng a köd a
toronyban, síneket fektet kamerájának át a
mocsáron; képében lüktet a táj, mint a verőér
nyakadon. Elfér benned a mindenség, ez a belső
árnyalat szájüregedben vagy hajlataként érett
tarkódnak, göndör kőhaj alatt, súroló nap-
sugarakban. Onnét ő, én innen figyelek rád.

Kalokagathía: Az erkölcsiség és a szépség egymásba játszó, szoros összefüggéseit állító ógörög eszmény.

Katatónia

Csapkod a vágy, mint lepkeszárny:
hogy is kell megmaradni?
Ötöl-hatol a képzelet:
páratlan? Pillanatnyi?

Az agyban ott a gondolat,
a fej mégis homokba
merül és mérlegelni kezd:
kifejtse? Elnagyolja?

Az első szóra ráharap;
jó szónak nő az ára.
Kimondja, csak fizessenek!
Vagy várjanak hiába.

Kilép s a fény szemébe vág.
Behátrál a sötétbe.
Innen magánya űzi vak
társak közé a fényre.

Éjtől napig reménytelen,
keményről vált puhára.
Nappal fennen pöffeszkedik
s estére újra kába.

Otthon oly bátor, hadra kész.
A gyűlölet faragja
dühét hegyesre; mégse szúr,
nem hős, csupán goromba.

Országos „ide-oda" van.
Országos „jó, de mégsem".
Utána kap s elengedi
jókedvemet a mérgem.

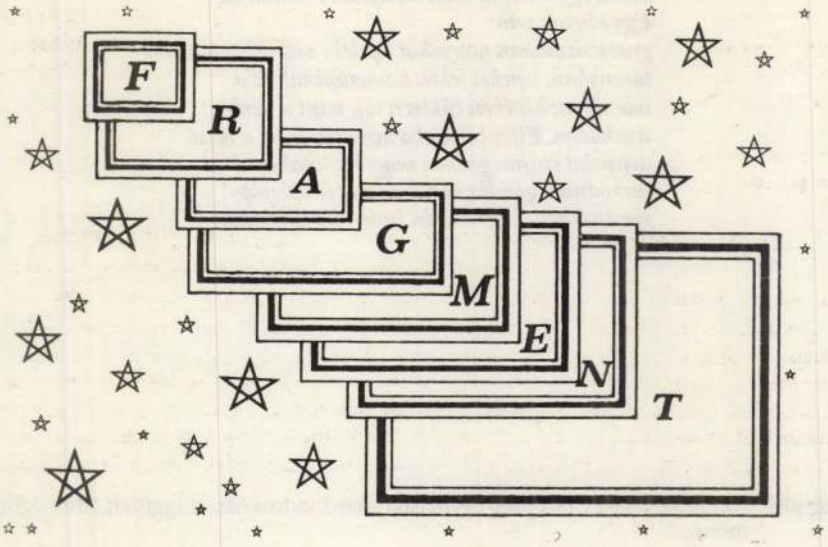

BAY ZOLTÁN

Az élet erősebb

A NAGY KÉRDŐJEL

Még a Tungsram leszerelése előtt történt – március vége felé –, hogy azt hallottam, Szent-Györgyi Albert Budapesten van, a tudományegyetem Élettani Intézetében. Gyorsan felkészültem egy hasonló nagy gyaloglásra, mint mikor Jankovich és én először vágtunk neki a nagy útnak, s elindultam. Az úton kellemes meglepetések értek, mindenfelé látszott, hogy az élet visszatérőben van. A halott város megmozdult.

Újpest és Budapest között megindult a villamos. Igaz, hogy csak néhány kocsi a reggeli órákban befelé, néhány az estéli órákban visszafelé, de aki ügyes volt, helyet kaphatott rajtuk. Mikor én a végállomáshoz értem, indulásra készen állott egy kétkocsis szerelvény. A belseje zsúfolásig megtelt, az oldalán emberfürtök lógtak, körülötte nagy tömeg ácsorgott. „Na most kiderül, hogy jó volnék-e egyetemi hallgatónak" – gondoltam magamban, mert közmondásos volt Budapesten, hogy nincs olyan tömött villamos, melyre még egy diák föl ne férne. Szerencsére valaki, aki a két kocsi közötti ütközőn állott, meggondolta a dolgot, s leszállott az indulás előtt. Nem rossz hely, csak nincs mibe kapaszkodni, hacsak az az úr, aki háttal áll, meg nem engedné, hogy bele fogódzkodjam. A villamos elindult, nem lehetett gondolkozni, felugrottam, s az úr mérgesen fodult hátra, hogy ki meri őt zavarni?

„Jó reggelt, képviselő úr" – mondtam neki, mikor megismertem. Pintér János, akit legutoljára novemberben láttam a búvóhelyen, mikor a fegyveres ellenállásról beszélgettünk, s akiről Nagy Pál mondta el nemrégen, hogy tagja lett a Nemzetgyűlésnek. Választások még nem voltak az országban, de a politikai pártok összeállítottak egy ideiglenes parlamentet.

„Professzor úr, fogódzzék belém, mert leesik" – mondta ő aggódva is a helyzetemen, meg örülve is a viszontlátásnak.

„Pontosan ez volt a szándékom" – mondtam én –, „de persze, nem mertem volna megkísérelni, ha tudom, hogy ilyen nagy úr háta mögött állok."

Vidám beszélgetés indult meg, Pintér tele volt lelkesedéssel. Huszonöt évi várakozás után végre el lehet kezdeni a komoly munkát. Most a kormány Budapestre jövetelét készítik elő. Nincsenek épületek, mert csaknem minden minisztérium épülete megsemmisült, úgyszólván nincs más közlekedés, mint a gyaloglás, nincs telefon, de mindez nem baj. Fontos a jóakarat és a becsületes szándék.

Míg beszélt, elgondolkoztam. Pintér az 1918-as forradalom után államtitkár volt és az államvasutak elnöke. Aztán Horthy börtöne 3 évig, majd egyszerű vasesztergályos több mint 20 éven át. Én tudom, hogy milyen kitűnő esztergályos. Mit rak bele egy ilyen emberbe az esztergapad monoton forgása 20 éven keresztül? Vajon az gyülemlett fel benne, hogy ha egyszer alkalma lesz reá, a kalapácsot veszi elő, hogy odavágjon? Nem kell féltenünk a magyar jövőt, mert íme Pintér János most 60 éves, és gyermeki vidámsággal megy építeni. Most kezdi az életét. Azt mondom neki:

„Pintér úr, én jobb szeretném, ha visszajönne a Tungsramhoz. Vegye át a munkásjóléti ügyek vezetését, beleszámítva a bérkérdéseket is. Én nem vagyok marxista, mert szerintem a tőke közös birtoklása megöli az iniciatívát. De próbáljuk meg azt, hogy a munkások képviselője és a tőke megbízottja együttműködjenek. Próbáljuk meg azt, hogy mindegyikünknek a másik feje is fájjon."

míg az utolsó fa is kidől,
s előtünik erdőm csupaszon –
csillagokat melegíteni
kigyúlnak a levélkupacok.

*

Nyirkos, nyálkás hullaősszel
tenyerelt a kertre isten.
Óvatosan szedem össze
a szemetet, föl ne sértsem

fagyos ujjait, a szeleket.
Isten kezében, amim maradt:
pár kacat, levél-, papírdarab.
Mindent elégetek.

De ezt ki nem tépheti
isten kezéből senki sem!
El nem égeti
semmi, sem isten.

*

a szénné égett éjszaka
hajnalhamujából kapard
elő a fény papírdarab-
foszlányán egyetlen szavad

*

Csillagszénné égett éjszakák.
Éjszénné égett csillagok.
Bezúzom isten ablakát.
Állj, ki vagyok.

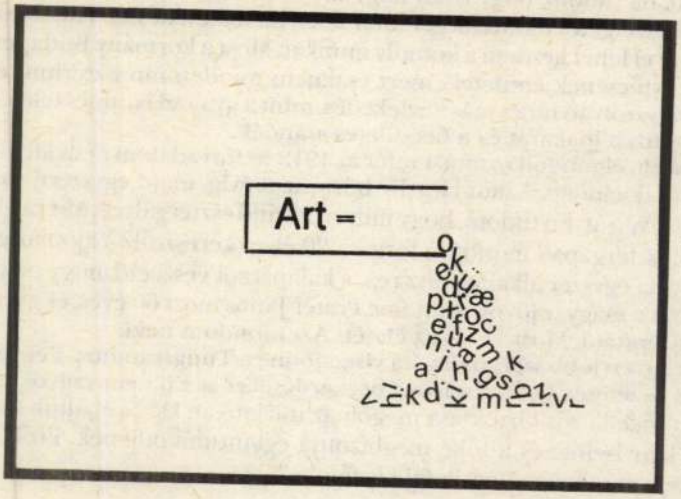

CSONTOS JÁNOS

Restiszonett

Kocsonya és cseh sör. Staroprámen.
Negyven perc még, s beáll a vonat.
Litániás napra füstös ámen.
Foltos abrosz, foltos gondolat.

A kopasz pincér állva elalszik.
Füle mögött gyötrött rostiron.
Álmos szemmel viszi ki a kajszit.
Nem legelteti a prostikon.

Szemközt vélem is leül egy olcsó.
Szemezne, de kissé kancsalít.
Borzas vénusz, túladagolt torzó.
Győzné szusszal holnap hajnalig.

Elviszi egy tuskólábú bakter.
S még visszanéz, kocsonyás szemekkel.

VITÉZ FERENC

A három óceán elé

a kísérlet ott van minden teremtésben
tézisekre építünk
bocskoros szerelmet
tetoválunk a bőrbe
utolsó haláltól féltjük
csontjainkat
kereszt helyett bitót ácsolunk a két ezer éves alkalomnak
teherbe ejtünk néha egyet a szűz mozdulatokból
ugyanarra a névre kereszteljük a vers et és a szerelmet
mert teremtünk gyilkosok leszünk
a hullámok megáldják meny asszonyunkat
szövetséget kötünk az éggel a vizek kel a föld köldökével
s meghagyjuk magunkban az óceánokat

ce, szándék és kitartás összjátéka. A mozgásban rejlő feszesség és a merevség robbanékony dinamizmusa. [6] *Az álarc alkalmankénti levethetősége és a mindenkori arc elkerülhetetlen álarcszerűsége. A természetes védekezőösztön alakította ilyenné. A hab maszkjának eltávolítása mindennapi profán ünnep. Olyan cselekvés, amely a kiszolgáltatottságot szőlítja elő. Ezek a sebezhetőség pillanatai.* [7a] *A fűszálak közé zúduló fény játéka a tollakon. A szürkéskék galambtollak faggyúsan csillogó felszíne mint a térbe való kitaszítottság tárgya.* [8a] *Ahogy a kés pengéje meghatározott rendszer szerint eltávolítja a meleg víztől és a szappan habjától felpuhított borostát.* [7b] *A törékenység kettős természete szerint fű és galamb találkozása az élő alkalmanként megmutatkozó azonosságában.* [8b] *Valamiféle tisztaságösztön és brutális áldozat keveréke.* [9] *Annyiban lehetséges idill, amennyiben képes önmagát teljes terjedelmében fedni.* [10] *Amely a penge és bőr távolságtartására épít.* [11] *A macska minden ugrásában benne rejlik a tájjal való szakítás lehetősége. Mintha más térbe kerülne. Persze erről szó sincs.* [12] *Néha ezen a közegen áttör. Talán ez jelenti a mozdulat és szándék pillanat szülte harmóniáját. Törekvés az arccal egybeszövődő álarc felfejtésére.* [13] *Csak a történet vet árnyékot a szemlélőben. A fedetlenség morbid erotikája. A galamb tört gerince és a pupillák megszűnt alkalmazkodása.* [14] *A puha fehérségen végigbukfencező vörös csík öntudatlan szépsége. A vér ismerős szaga, mely megrémiszti a fény és színek játékába merült szemlélőt. A történet egy lépéssel mindig a mozdulat előtt jár, innen a cselekvés örök reménytelensége.* [15] *Ahogy lassan csúszik a puhán szétnyílt szárnyak között a hát, az ernyedt lábak. Az árvacsalán jellegzetesen kesernyés szaga.* [16] *A borotválkozó tükörben visszaverődő nyári délelőtt csupán az idő és fény játéka, akárcsak a macska ugrása, mely a térközök és mozdulaté.* [17] *Aztán a bokrok tövében kifehérednek a csontok, szétszóródva a szárnyak, a lábak és egy kicsit odébb a fej. Méregzöld fűvek.* [18] *A tükörben válik befejezetté a történet.*

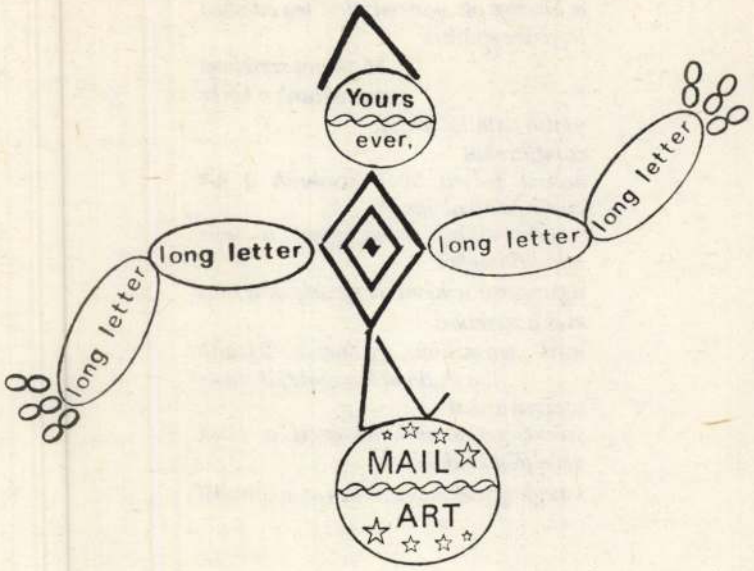

KUKORELLY ENDRE

A költői élet

Gondolataimat rendszer nélkül és talán nem szándéktalan rendetlenségben vetem papírra; mert ez a valódi rend, amelyik éppen a rendszertelenséggel juttatja érvényre szándékomat. Túlságosan megtisztelném témámat, ha szép rendben adnám elő, hiszen éppen azt akarom bebizonyítani, hogy nem fér vele össze.

Pascal

NÉGY, HUSZONHAT

Április huszonhatodikán születtem, ezen a napon volt a csernobili robbanás, vagy mi, más alkatú ember ebből biztos valami használható metaforát kanyarítana, nem árt, ha van metafora a versben. Persze nem egy könnyű dolog, mert születés és Csernobil elég nehezen jön össze, de a költőknek az nem lehet akadály. Mégis, sokkal jobb lenne, vagyis lett volna, vagy hogy, szóval *lenne, ha* nem *születtem*, hanem épp ellenkezőleg, az olvasóra bízom, hogy mi az ellenkező, vagy ellenkezőleg, vagy ellenkezője, ellenkezés, ellenzék, és így tovább, ezt is az olvasóra bízom. Vagy inkább mégsem bízok semmit az olvasóra, egyszóval; ha ekkor halnék meg, vagy haltam volna meg, az még jobb metaforahelyzet lenne, vagy ne legyünk telhetetlenek? Vagy legyünk? Telhetetlenül vagy se, de igen? Inkább lenni, mint meghalni, ezt most tényleg *csak úgy* kérdezem magamtól, de nem túl komolyan, mert inkább vesszen a metafora, és éljen az élés. Főként pedig, ugye, ha meghaltam lett légyen, hogyan írjak akkor metaforákat, hacsak nem *előtte*, de az mégiscsak túlzás. Bár valakinek azért még majd jól jöhet. De az az ő dolga. Hogy mások mit csinálnak, az az ő dolguk.

KÜLDEMÉNY

Veszély.
Egy kis baj van, valami nincsen rendben. Minden rendben van.
Jó. Megértem.
Nem.
Nem tudom a tartalékot kinyitni. Segíts!
Kinyitottam a tartalékot.
Adj levegőt!
Állj! Maradj ott, ahol most vagy!
Lemerülök. Merülj le! Felmegyek. Emelkedj fel!
Maradj ezen a szinten!
Nézz széjjel magad körül!
Nem vagyok jól. Fájdalmakat érzek. Görcsöt kaptam.
Fázom.
Gyere hozzám közelebb!
Te.
Én.
Egy hal bukkant elő.
Vigyázat, veszélyes hal!

akarom vizsgálni, hogy pl. ebben a néprajzi felfogásban mennyi az elfogadható, mennyi a túlzás. Nem is ismerem a középkori történelmet annyira, hogy korábbi időkre visszanézhetnék. Annyi biztos, hogy a reformáció korától kezdve ez a kettősség szerintem is észlelhető.

JULOW VIKTOR: Hadd emlékeztessek Szűcs Sándornak az 1975-ös Alföldben megjelent cikkére, hogy nem a XVI. századig húzódik a samanizmus hagyománya, hanem a XX. század elejéig, mert ő személyes emlékeire támaszkodva azt mondja el, hogy a Nagykunságban és Sárréten nyüzsögtek a táltosok, a sámánok, akik olyan külsőségekkel varázsoltak – és ezek tiszta református vidékek –, olyan külsőségekkel űzték a varázslást, mint a szibériai sámánok, bevérezett arccal, dobbal és körtánccal.

BENDA KÁLMÁN: Van az egésznek egy egyetemes történeti háttere is, ami röviden talán úgy volna összefoglalható, hogy a katolikus egyházi álláspont az egyház középkori mentalitásának és kulturális fejlődésének a kifejezője. Ezzel szemben a kálvinizmus most már a XVI. századi embernek a gondolkozásához, kulturális fejlettségéhez igazítja a maga mondanivalóját. Ebben áll lényegében a reformációnak a nagy eredménye. Élesen mutatkozik meg ez a különbség az uralkodói eszményben, abban az eszményben, amit a katolikus vallás állít az uralkodó elé, és abban, amit egy kálvinista felfogás. Szembeállítható itt II. Ferdinánd és Bethlen Gábor. Mind a kettőjüket a maga vallása eszményi uralkodóként tisztelt, tehát olyan emberként, aki betöltötte azt az eszményt, amit a vallás eléje állított. A Ferdinándot dicsőítő munkák és főleg gyóntatójának a munkája harminc-egynéhány pontba foglalja Ferdinánd uralkodó erényeit. Ezek: a példás egyéni, a feddhetetlen családi élet, erkölcsi magatartás. Majd pedig semmi más, mint a vallás, a katolikus vallás védelme, terjesztése, erősítése, az egyház vezető férfiainak a meghallgatása, személyeiknek a királyi tanácsba emelése. Ebben, egy ilyen teljesen középkori ideálban áll tehát a jezsuita uralkodó eszmény. Ezzel szemben Bethlent azért dicsőítik a protestáns prédikátorok, mert az ortodox hitet, tehát a református vallást védte, terjesztette, oltalmazta, de rögtön melléteszik, hogy a népnek békét és jólétet biztosított, pártolta a művelődési törekvéseket és előtérbe helyezik mindenütt a nemzetet és a hazát. Ez az a modern gondolat, amelyik a kálvinizmussal, a reformációval most már a vallásban, az egyházban is helyet kapott.

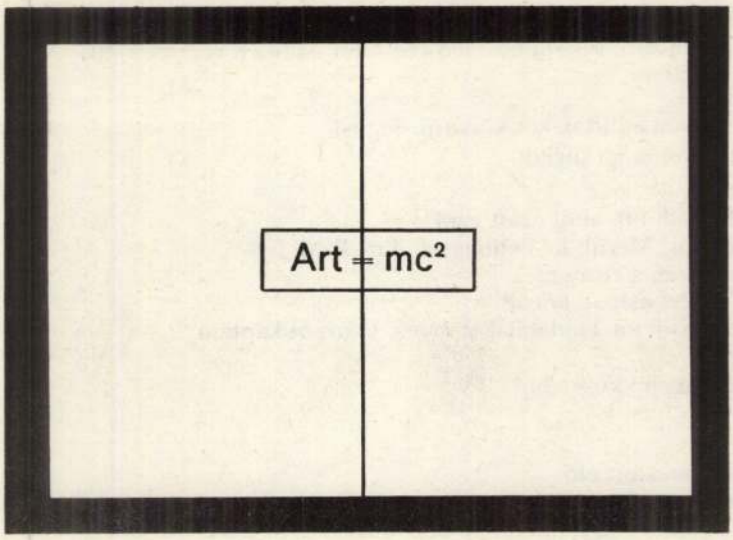

Szívekről van szó. A szívről, amíg csak élünk.

Nos, mert mindenkit becsapnak. Felrángatják miránk az életet, és fölhasználják a remegést, zajt és zavart, a halált és a halálhírt, tündérlő testeket, az ábrándozást és a reményt. Ez a remény gyászoltat vasban minket.

Senkit se nézz meg hát nagyon. Egészen az olvadásig.

Senkit sem szabad közelről nézni.

És nem kényszerítenek a szeretetre. Ahogy eljátszanak gyermekei a poros anyuval, anya pedig illetlenül viselkedik, vihog, sír, szűköl és könyörög, ki van tépve néhány helyen, de kedves anyuka, ejnye, szivi. Akkor ez már mind csak képmutatás? Minden szeretet az? Mindenkibe van építve egy nehezék, hogy el ne szálljon?

Akkor egyszer alaposan bevertem a lábamat egy kockakőbe. Félgömb formájú kő volt, mintha egy labda lenne beásva, szóval nem egészen kocka formájú kocka. Egy fekete kispárna a természetbe beágyazva. Akkor alig bírtam elkerülni az esést, és mert erősen szorítottam a karját a karom alatt annak a lánynak, aki velem volt, majdnem lerántottam magammal őt is, magam felé rántottam, de éppen azért, mert erősen fogtuk egymást, egyikünk sem esett el, csak egymásnak estünk, *a világ második végére estünk*, hát itt kell akkor valahol átlépni oda.

S hát hogy milyen legyen?

Békés legyen.

Legyen itt béke. Legyen csönd. Szóval csönd legyen, más szóval kifejezve kuss, de a jó értelemben véve az. Legyenek meg a nők, egy nagy, boldog élet, mámor ne álljon ellen. Legyen eszed, vagy: *De* legyen eszed. (Egyébként: van. Eszetek az van.) Ha elindulna egy kis hiba, hagyjuk jó sokáig kizúgni, de ennél jóval lazábban. Egyáltalán, ennél jóval lazábban kellene játszani. Legyen jobban minden kicsit, és akkor ezért szívderítően sok minden mindegy legyen.

Legyen itthon egy üveg sör.

Legyen Isten.

És jó, legyen, mert lehet, valami vad és pompás, boldogító parádé, hogy olyankor senki sem volna otthon, mert mindenki elment a parádéra.

Lehessen ezt-azt elkövetni, azután eltáncolni az igazság elől. Valami rosszat. Elmenni, és átállni az ellenséghez. Tessék csak. *Arra* vannak.

Mert legyen olykor mindenből elég.

És senki sem készülődne. Nem gyakorolnánk. Elég lenne a gyakorlásból, pofikák.

Legyen legyen. Ifjúság, vidámság és darvadozás, főleg a vidámság, meg csokitorta, és ez a mindennapi, állandó levegőzés. Az következne, amit a legjobban szeretsz. A legjobb fenyegetne. Egy kék igásló húzná be az előszobáig.

Mindenképp majd az ilyesmikre számítani lehet.

S a kritika is méltán szerepelne. Le kell győzni, újra és újra, vagy elhajolni és hagy- hogy hadd száguldozza ki magát, hogy száguldozzon csak, amíg majd jól ki nem szá- dozta már magát.

Igen, de: de azért: minden az örök életre fut ki itt. Mert mégis: az örök életről van en, de: igazából csak az érdekel, hogy kell majd örökké élni.

z angyal, ki a hírt, hogy az öröklét kapui tárva, hozta embereknek, s hogy a rég sír- rt békét öröklék, volt ott kivésve.

Bele kell menni. Belebújni.

Jó, belemegyek. Egy férfi miért ne belemenne. Most ide, mintha egy bankba, bemegyek.

Most visszabújok.
Most ki.
Semmi sem keletkezik ingyen, de virágzik.
És minden, ez az egész, a ♡-en alapszik, a ♡ pedig egy jó nagy, kövér bálnán alapszik. Mert ilyen nincs is igazán.

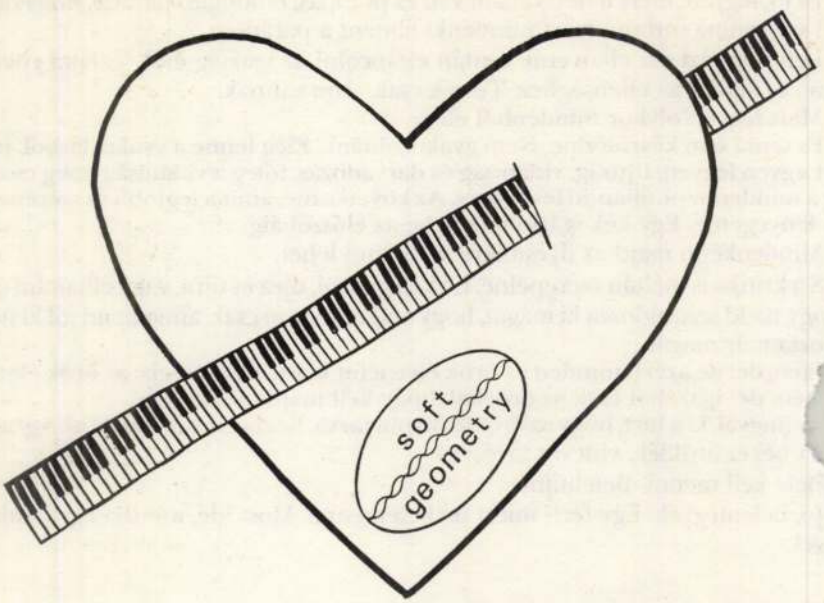

nem túl különleges. Ott lebeg a járdán, és ringatózik, a legegyszerűbb. Az ilyet nem lehet kitalálni. Bárcsak a baszás utáni lehetne. Ezeket azért még ki fogom mondani.

Azért, mert nem mondom finomabban, semmilyen mesékbe sincs bugyolálva.

Itt nem lesz még egyelőre semmi sem letakarva. Mert nekem is csak élnem kell. Még ha nem is muszáj. Egy *olvadó viasz.*

Tudom, már nem jó senkinek.

De kisebbre sem bírok összemenni.

Hiába préselem a levegőt, és érzem, ahogy csúszkál bennem a folyadék, úgy, mintha belülről kennének, mintha az Úr kenegetne belülről. Csak hogy ne csikorogjak, azért, ugye, Uram. Egy sámfával lennék kitámasztva, olyan érzés kisámfázva lenni, fölszúrva, mint a légy. Sokszor elég elviselhetetlen tud lenni és akkor nem gondolok rá, még nem magára Jézusra is. Talán mégiscsak ő.

Mert senki más nem lehet, azt hiszem. Ki más.

Csak a szomszéd megy el néha, az csoszog a folyosón, és direkt hozzáveri a botját az ajtómhoz, vagy megáll és köhög. Egy öregasszony. Vagy elkezd szipogni.

Vasalok vagy söprögetek. Az nem érdekli. Ha mosok, és felmosom a követ.

És mert olvasok is, mindennap olvasgatok valamennyit, amíg elég éles a fény. Nem lustaságból, de mégis, mert talán így lehet megtalálni az Istent. Milyen az Isten. Milyen lehet az. Hogy elég kegyes-e az Úr.

Maga meg állandóan csak olvas.

Szerinte.

Pedig nem is látja, csak néha láthatta véletlenül, ha belesett az ajtón, és félre bírta rángatni a függönyt. Vagy onnan tudhatja, hogy egész délelőtt hallgatózik. Vagy egész nap. Ki se megy napokig. És erősen pumpálja kifelé a levegőt. Ilyen rövideket lélegzik a folyadékok miatt. Mert őbenne az túláradt már, *mint a tenger.*

Hogy nem kefélek olyankor. Vagy kefélek.

Biztos olyanokat képzel, meg hogy felosonnak hozzám, és ott megy a nagy dulakodás, meg azt, hogy gyömöszölnek, vagy ilyeneket, és ez az „olvasás".

Nem oson senki se, nyugodjon meg. Az égvilágon.

Szinte lehet látni, ahogyan odaszorítja a fülét mindig a falhoz. Ott már lehet egy sötétebb folt a meszelésen.

Akkor odabasztam a kedvenc poharamat is a kredenchez. A hibás sarkához repült, és onnan vágódott a falhoz. De azért nem oda találtam vele, ahol hallgatózni szokott. Ott fent nem lehet hallani semmit. De megtudta legalább. És úgy szakadt darabokra a pohár, széthullt a cserép, szétrepült, fa és az üveg, a forgács és szilánk. És rá is folyt a maradék víz a falra. Amivel az altatót veszem be, az törött szét. Vagy minden mást, amit megiszok.

Hő torkomat.

Azt úgy sem lehet eltalálni, aki hallgat.

Akkor már nem is lehet abbahagyni sem, csak egyre beljebb kerülni. Pedig megpróbáltam, hogy oldalt kicsússzak, de csak azt tudod elérni, mintha egy falnak csapódnál. Mint valami kemény cső. Itt csúszik végig az ember.

Egy nő, mint akármelyik, olyan. *Asszony.*

Ez a nő, aki meghízott, amaz pedig leaszott, vagy elaszott egészen, ezt meg fölhizlalta a tanács, a hatker Szondy utcai, annyi édes répát zabált be az egész életében. De ingyen kapta még ezt is, tényleg, a tanács pénzéből, csak oda kellett menni, és esetleg vinni egy kanalat magával. Nyolcszor vett ki ilyen nagyobb darabkákat abból, vagy kisebbeket, még vett, még, és egészben nyelte le. Nem bírja abbahagyni. Úgy látszott, hogy egészben nyeli, vagy csak egyet-kettőt harap, de nem is fuldokolt. Tartanak ott hagymákat is. Mindig adnak hagymát hozzá, ha olyan éppen az ebéd, hogy meg tudják azzal en-

egy hosszabb részt... mert van, aki már mindent elért valahol, és akkor odébb kell állni idejében, de hát épp ez az, hogy odébb, hogy van-e ilyen, van-e odébb, van ott egyáltalán valami?, tegyük föl, hogy van valami, és, hogy, ugye, az idő, hogy minek mi az ideje, és eljött-e az idő, mennyire van mindig, és mikor jön el, mikor múlik el, hogy most éppen múlik-e idő, 1970, 1987, hogy *akkor* volt idő, akkor még volt, ma legföljebb ha szép időnk van, a legjobb esetben, a későbbiekben az idő egyébként rosszabbra fordul, ezt lehet garantálni, és még ez nem is a legrosszabb eset, hogy, tisztelt közönség, akkor fogjuk magunkat, és mondjuk kimegyünk Kölnbe, 4711, színek, szagok, szabadság, elpirulás, ha annyival rosszabb, akkor mennyivel jobb, csak jól be kell csukni az ajtót, nem elég becsapni, és vigyünk kulcsot, ha majd be is akarunk jönni, ne vigyük ki mindjárt az egész ajtót?, ebből egy jó kis lapos metaforát lehetne gyártani, és hogy a Perneczky *kint hengerelt*, kedves elvtársak, valahogy úgy, hogy vegyünk egy hosszú folyosót, és egy helyes kis szobafestőhengerrel hengereljünk hosszú csíkokat, és ide tartozik még, hogy volt akkor a műteremben, amikor én is ott voltam, egy csomó újságpapír a földön, újságpapíron próbálta ki a pecsélhengerjeit, hogy s mint fog a festék, és ezeket csíkokra téptük, és felragasztottuk, így dolgoztam be a Perneczkynek, és akkor egyszer csak telefonáltak, hogy a Perneczky azt találta ki, miszerint én nyissam meg a kiállítását, én nyissak, más nem jutott az eszébe, és azután, néhány nap múlva beszéltünk telefonon, felhívott, éppen aludtam, *szevasz*, mondta, *szevasz*, mondtam, *te tényleg azt akarod*, erre elkezdett üvölteni, hogy *mi?, nem hallom*, mire én is elkezdtem üvölteni, hogy *azt akarod*, mire ő, hogy *micsoda?, fújj bele*, mire én *fffffffff, azt akarod, hogy én*, mire ő, hogy *ne üvölts*, mire én azt mondtam, hogy *az előbb meg nem hallottad, mit nem hallottam*, kérdezte a Perneczky, *mindegy*, üvöltöttem halkan, *azt akarod, hogy én nyissam meg?*, erre azt mondta, hogy *ja, hirtelen nem jutott más az eszembe, na jó, oké*, mondtam neki, *valamit majd kitalálok, de nem olyan szokásos szöveget, semmi ünnepély, hogy éljél és virágozzál*, erre azt mondta, *nem baj, teljesen el van terjedve a nem szokásos szöveg, hovatovább ez a szokásos, volt már olyan, hogy énekeltek, énekeljek*, mondtam, mire a Perneczky azt mondta, hogy *ne énekelj, pedig valami jó kis Schubertet szívesen, Gretchen am Spinnrade, nem szeretnéd?*, mondtam én, *nem szeretném*, mondta a Perneczky, akiről, mivel túl sok mindent lehetne, mivel túl sok minden van, azért a Perneczkyről most nem akarok semmit sem mondani, csak azt, hogy ő kicsi, mindentudó, mogorva, zseniális, hengerel és triumfál. Jó márka. Mint Napóleon.

MEGMONDJAM, MILYENRE FONNYADTAM EL

Megmondjam, milyenre fonnyadtam el? Hát azt el tudnám mesélni. Sok mindent el lehetne mesélni, és másról is sokat.

És akkor már beljebb kerültem.

Én ott álltam, és a súlyommal lebegtem, mert csak lebegtem, mint a láng.

És állnék csak ott.

Hogy hol is voltak a hurkák, honnan fonnyadtak el. Hát nem csak odafestve. A hússzínű babafestékkel, amivel azokat a bolti babákat reparálják. Meg a vér, meg a vérér, az a kék, vagy a kékbe belejátszó lila színű. *Oly összetétel, s idom, valóban.* Vagy még a fehér, vagy az a sárgás bőrszín a lábon, az az elhalt rész, és a csontok, ahogy áttetszik a bőrön, átüt a sárga-fehér mész, *hogy minden isten, úgy látszik pecsétet nyomott reája*, olyan. Szürke hamuszín.

Olyan nem lesz az ember, azt hiszem.

Pedig de. Vagy mindig is ilyen volt, vagy két percig, vagy egy, amíg föl nem olvad.

Azért még van egy ideig valamelyest. Még nem olvadtam egészen.

És akkor ehhez még jönnek a szagok. Nem a baszás utáni. Csak másfajták, erős,

MŰFORDÍTÁS

Amikor Marina az ablakocskán keresztül egy papírdarabra írva megkapta az utasításomat, kinyitotta a lyukat. Marina palucsiv moe prikazanyie peredonnoe zapiszkoj csérez okosko atkrüvaet ljuk. Látom, hogy magához veszi a kabinjában lévő portrét Jezsov elvtárstól és kiugrik a lyukon. Vizsu berjot sz szaboj nahogyivsijszja u nyej v kabine portret tov. Jezsova i prigaet cserez otversztyie ljuka vnyiz.

SÉTÁLTAM

Sétáltam egy sarkot. Nem szeretek sétálni csak úgy, csak ha kell valamiért, akkor megyek. Megnézni amit meg, vagy elintézni a dolgot, de a gyaloglásért nem gyaloglok. Csak hogy gyalogoljak, azért nem. És nem szeretek törni se. Ma mentem egy kicsit, el a sarokig és vissza, csak mentem, aztán megfordultam, haza, és be a konyhába, kivettem egy poharat a stelázsiból, nem tévedtem el, kivettem, és ledobtam a földre. Nem csinálok cirkuszt. Előbb még magasra is tartottam, és elengedtem. Ezek ma történtek. Nagyot szólt.

EGY NAGYKÉPŰ

Egy nagyképű-féle külföldi szerint a magyaroknak túl sok hőse volt. Elég kellemetlen alak. Túl sok a hős, neki ez a véleménye, minek egyáltalán ennyi szobor, költők meg hazafiak, ilyenek, nagy, büszke kövek és vasak, ezek mind fölöslegesen vannak nyilvántartva, náluk például csak a Bismarck van, legföljebb a Goethe szerepel mint szobor, kész, minek annyira kultiválni. Szóval kellemetlen egy pofa volt. Hát kultiválunk. Inkább ivott volna több sört. Vasszobor különben nincs is. Vagy mondjuk vaskoszorú. Vaslobogó. Vasorrú bába sincs. Más fémeket használnak.

NYARALJAK

Először is: telihold van. Van szikla, homok és svédasztal. Hideg söregységek. Óváros. Tenger mormolása. És egész nap süt, és a parton a nők pedig félmeztelenül napoznak, és csípi a bőrt, ahogy kell, a só. Meg valami jóságos nagy hegy van a háttérben, előtérben viszont egy istenien a vízbeszakadt szigetecske, és milyen jó helyen elhelyezve. Szóval eléggé ki van gondolva az egész.

Ettől az embernek először is nem jut eszébe semmi. Vagy hát inkább kezd nem tudomást venni egyebekről. Mintha ilyen volna az élet. Hogy például éjszaka tükröződnének a fények a vízen, és ezt úgyszólván kötelező lenne figyelni. Hogy a tengernek már nem lenne vége. Nincs vége, erről ne vitázzunk. Vagy mintha lassan kezdenél belesüllyedni egy hatalmas bödön lekvárba, *annyira egyáltalában* nem kell gondolkodni, sőt mintha egyenesen rossz néven vennék, ha gondolkodnál, és már olyannyira nem kell, hogy majdnem kedve kerekedik hozzá ettől az embernek.

Akkor nyaralok. Olvasgatok, kinézek a keblekre, és száradok. Száradni a legjobb. Minden a legjobb.

PERNECZKY Géza

grafikái

Alföld k1989.9.sz.

HA KIMERÜLTEM

Ha kimerültem, beülök a Dôme kávéházba. Álmélkodni, azt hiszem, vagy ha éhes vagyok, és eszem is egy ilyen valamit. Vagy iszok rá, és hallgatózom, nézek, vagyok. Kimerülten ülök a Dôme-ban, és lógatom a karokat. Lenne mögöttem egy pálma. Valami harminc frank egy kávé. Jó, kérek kölcsön egy kis pénzt. És így. És már hol tudnék végre megpihenni.

KÖLTŐI ÉLET

Milyen édes is a költői élet, minden, Istenem, de jó. Keresni kell egy csöndes kis helyet, utat fákkal és málnabokrokkal. Vízparti lehelet. Így, így és így lesétálni a parthoz, van-e jobb szó az édelgésre. Szoba, befőtt és doh, a Gonosz megálljon a küszöbnél. Bezárás,

nincs más
és nincsen nagyon más
csak ez
a-ks-visszavonulás,

bezárás, minimum az kéne. Szekrény és ágyláb, ágy és falvédő jellemző legyen. Teraszon ücsörgés ebben a nyári, direkt-rossz időben. Egy bogár sétál a tréningruhán. És el kelljen pakolni a pokrócot, az edényeket és az asztalról a kacatokat. Csacsogjon valaki, és mondja meg, hogy ha el kell pakolni a kacatokat.

Ha el kell, mikor kell.

Nem kérek zsemlét. Nem kérek most, kösz szépen, kávét. *Ugyan* kérem.

Pakolni. Lenni. Almafák.

Ami megváltoztat.

És kötelező mindennap írni, készen lenni, és várakozni kötelező. A kétségbeesés és a remény alápörkölt. És nem lenne semmi újság. Kerti semmi. Egy madár *pu-ji*-zik, és amikor kisüt a nap, a Menny lemosolyog. Ez volna a mi verőfényes hazánk; és ez pedig egy rokokó-férfialak-árnyék. Így végződjön el.

Az Úristen kilencedik napja így végződött.

Így végződött az Ashby-de-la-Zouche-ban rendezett emlékezetes ünnepély, a legvitézebbül megvívott lovagi tornája annak a kornak.

Kukorelly Endre

A KONYAK

PERNECZKY GÉZA KIÁLLÍTÁSA ELÉ

Ott álldogáltunk a konyhában, és a Perneczky akkor azt mondta, hogy szerinte az a hűtőszekrény, biztos láttam már ehhez hasonlót, van benne kaja, sajtok, ilyenek, abban az edényben meg a hús, amit sütött, így és így sütötte, nagyjából elmondta, hogy hogy, felőle én érezzem magam jól, jó vicc, ő most mindenesetre elmegy dolgozni, *festeni mész?*, érdeklődtem, mire azt morogta, hogy festeni a fenét, hanem az iskolába, mivelhogy órái vannak, de ha elmegyek, zárjam be az ajtót, hogy szerinte a dóm otromba, mert túl vastagok a tornyok, persze nem akar befolyásolni, de Köln azért elég használható, ilyen és ilyen templomok vannak, és van még a Ludwig Múzeum, de jó alaposan csukjam be az ajtót, fent is, lent is, elmagyarázta a kulcsokat, mi hová passzol, *na szevasz*, a hús szörnyen jó volt, a dóm pedig éppen *olyan* volt, vaskos, mert van, akitől nyugodtan hagyhatod, hogy csak folyásoljon be ahogy tud, mert... itt most röviden át fogok ugrani

DÁS ÚTJAI – mindössze egy évtizeddel a művész halála után, nem titkolt apologetikus pátosszal íródott, el akarván *„oszlatni azt a legendát, amely szerint ez a művészet egyszeri és egyedi, és mint ilyen, követésre alkalmatlan, s példázatos érték híjával való lenne"*. Szívesen olvasnék szakértő kommentárt arról, mennyi az aktualitása ma Haftmann épp negyven éve megfogalmazott véleményének, hogy tudniillik *„napjaink festészetének lényegileg ő az erkölcsi mércéje"*. A monográfián különféle megfogalmazásokban végigvonul Klee alapgondolata: nem a természet után, hanem a természet analógiájára alkotja műveit, amiről – talán nem erőszakolt képzettársítással – a leonardói gondolat juthat eszünkbe: *„a festő elméje valamiképpen hasonlatossá válik az isteni elméhez"*. A XX. század pictor doctusának teremtéstudatát Leonardo előlegezi meg, ahogyan Picasso őseit is joggal jelölhetjük meg Dürerben és Rembrandtban. Ezt teszi ugyanis Perneczky Géza PICASSO – PICASSO UTÁN című esszéjében, amely számomra a sorozat kiemelkedő olvasmányélményét nyújtotta. Picasso művészete látnivalóan Perneczky legszemélyesebb ügye, amelyről csak szenvedéllyel tud szólni. Nem hiszem, hogy bárki is nála folyékonyabban tudná olvasni Picassót, képi világában otthonosabban tájékozódna. Olyan olvasás ez, amely nem hagyja magát zavartatni „művészettörténeti babonáktól", csak annak hisz, amit lát, vagy még inkább, elhiszi, amit lát. Életrajzot, korrajzot, kortársak jellemzését szinte teljesen mellőzve, végig Picasso műtermében tartóztat bennünket, onnan látunk rá a szükséges pillanatokban a külvilágra, és nem fordítva. Meglehet – Picasso-ügyben mindentudók nyilatkozhatnának erről hitelesen – Perneczky gondolatai egytől egyig fellelhetők a Mesterről szóló tonnányi irodalomban, de aligha szerveződnek másutt ennyire egységes gondolatfolyammá. A szervező elv pedig az életmű állandó tényezőjének tekintett alkotómódszer: az *„elrejtő átírás"*. Picasso eszerint *„a humanitás tradícióit rejtőzködve"* fejlesztette tovább, *„fordított eufemizmussal"* alkotott, a rombolás gesztusával építkezett, hamisítatlan Perneczky-fordulattal: *„az éthoszt vad tréfák köntöse alá rejtette"*. Abszolút hihető, amit a szerző mond: az átírás egymást követő három fajtája szerint magától tagolódott a könyv három fő fejezetre. Ez a három fajta: a formai, az ikonológiai, végül a műfaji átírás. A művész, akárhány arcát mutatta, *„egész életében jelentéstani kérdésekkel foglalkozott"*: akkor is, amikor *„a szentimentálisból az archaikusba menekült"*, akkor is, amikor mitikus vagy inkább még mítosz előtti archetipikus helyzeteket jelenített meg, és akkor is, amikor mint Isten *„magányosan játszott teremtményeivel"*. Perneczky, a nagy formátumú esszéíró – ami annyi mint nagy formátumú művészettörténész és kritikus – egy-egy mondattal vagy akár csak egy jelzővel művek egész csoportját világítja be láttató fénnyel: a kék korszak szereplői *„az idő ólomkamráiban élnek"*, a rózsaszín korszakéi *„kiléptek az árnyékból, és alig melengető napfényben mozognak"*, *„elfordulnak a nézőtől, és mintha bezáruló kagylóba vetnének egy utolsó pillantást"*, a neoklasszikus korszak nőalakjai *„kívül antik kulisszák, belül avantgardista gépek"*, a ZENÉSZEK című kép *„egy varázsobjekt, amely fenyegető, hangokon túli szerszámaival előbb-utóbb a nézőt is elvarázsolja"*, a késői korszak néhány figurája láttán *„a néző a deformációt a saját bőrén érzi"*, a picassói *„világszínházban" „élethelyzetek és alapjellemek roppant karusszelje forog"*. Külön irigylem Perneczky nyelvi találékonyságát. Csak egy apróság: ha pályázatot hirdetnének a „trompe-l'oeil" műszó magyar megfelelőjére, én biztosan az ő „csali-képére" szavaznék.

Az *Irisz* sorozatnak is javára válik, hogy A KORSZAK MINT MŰALKOTÁS címmel keretein belül jelent meg Perneczky 1978–81 között írt három további tanulmánya. Itt csak egy reklámízű utalásra telik: a harmadik tanulmányból kiderül, hogy Európa két felén még a négyzet sem ugyanaz.

Perneczky a magyar művészettörténet-írásnak azt a legjobb hagyományát folytatja, amelynek Rabinovszky Máriusz munkássága is részét képezi. Közös bennük az etikus értelmiségi magatartás, a jelen művészete iránti szenvedélyes érdeklődés, a minőség-központúság, tények és értelmezéseik újra- és végiggondolása, az átlagosat magasan meghaladó íráskészség. Rabinovszky 1945-ben publikált MŰVÉSZET ÉS VÁLSÁG-át jó választás volt újra közreadni, de meg lehetett volna tenni reprezentatív album kísérőszövegének is, az egyszerre szép és okos könyvek számát gyarapítandó. A klasszicizmussal kezdődő kort Rabinovszky szerint végig a művészet válsága, *„a szellemi egység és folyamatosság hiánya"*, *„a lelki tájékozódás zavara"* jellemzi, amelyben az *„amuzikus polgár-*

ság" képtelen [illegible] pet, az értékes műve körében tala[illegible] csak [illegible] pedig, amely a po[illegible] vagy áll, feleme kéte[illegible] az utóbbi kategoriá[illegible] *véfindzsagőzi[illegible] tedely „A biedermeier mindig mekded és elegyített. e[illegible] bírálatában [illegible] titkosrendőri [illegible] meket jelölte meg. ... A f[illegible] északi szél sem fog ki [illegible] part menti vi[illegible] rásoka[illegible] »pendant«-okat a vad[illegible] részét jobbra, ha ebével[illegible] hitvesével, alakképü[illegible]* szellemes és ponto[illegible] könyv voltaképpen[illegible] tudjuk meg: a szer[illegible] kíván a válságból va[illegible] *„műhely szellemehez"*, bárminemű „erőszak[illegible] ségi műfajok erőlte[illegible] művészet előfeltéte[illegible] ti. Szelíd szavára bi[illegible] történészek megm[illegible] meg fogják mond[illegible] nem, akikhez intézt[illegible]

A magyar olvasó[illegible] ból ismert Ernst H[illegible] SZET ÉS FEJLŐDÉS-[illegible] jelenből tekint elő[illegible] el egy helyütt, hog[illegible] nek és a kritikának[illegible] folyásoló hatásába[illegible] telmét is ennek a h[illegible] le: *„...egyáltalán ne[illegible] egyszerűen csak azér[illegible] a lehetőségek. Ott, ah[illegible] gunk által tételezett é[illegible] be, arra van szükség[illegible] tan »nem«-et is mon[illegible]* ezek a szavak még[illegible] vonatkoznak, de a[illegible] lágosan a művésze[illegible] *tások iránti kritikai c[illegible] kat az emberi értéke[illegible] művészetnek is alapj[illegible]* lunk a közismert [illegible] szettel kapcsolatba[illegible] képes *kell* két csev[illegible]

ság" képtelen betölteni pozitív mecénási szerepet, az értékes művészet az értelmiség egy szűk körében talál csak befogadóra, az a művészet pedig, amely a polgárság szívéhez közel állt vagy áll, felette kétes értékű. Íme három részlet az utóbbi kategóriába tartozó biedermeier *„kávéfindzsagőzös kedélyességét"* leíró miniatűrből: *„A biedermeier mindig ápolt, mértékletes, kissé gyermekded és elégedett, erotikus kacérságában leplezett, bírálatában »gutgesinnt«, amely szóval az osztrák titkosrendőri szaknyelv a megbízható dinasztiahű elemeket jelölte meg... A fák és sziklák jól fésültek, még az északi szél sem rúg ki a hámból, és szelíden ringatja a part menti vitorlásokat... A zsáner műfaja kedveli a »pendant«-okat: a vadász kivonulását balra, hazatérését jobbra, hű ebével, integető és szemérmesen ölelő hitvesével, almaképű gyermekével."* A hasonlóan szellemes és pontos jellemzések sorát nyújtó könyv voltaképpeni célját az utolsó oldalakon tudjuk meg: a szerző 1945-ben *„bölcs vezetést"* kíván a válságból való kijutáshoz, visszatérést a *„műhely szelleméhez"*, de óva inti a kultúrpolitikát bárminemű *„erőszakos beavatkozástól"*, a közösségi műfajok erőltetésétől, mivel minden igazi művészet előfeltételének az őszinteséget tekinti. Szelíd szavára biztosan sokan odafigyeltek, történészek megmondták, megmondják és meg fogják mondani, hogy miért épp azok nem, akikhez intézte őket.

A magyar olvasók előtt már több munkájából ismert Ernst H. Gombrich 1971-es MŰVÉSZET ÉS FEJLŐDÉS-ében jóval konszolidáltabb jelenből tekint előre a jövőbe. Ő maga árulja el egy helyütt, hogy hisz a művészetelméletnek és a kritikának a művészeti gyakorlatot befolyásoló hatásában, így feltehetőleg saját intelmét is ennek a hatásnak a reményében írta le: *„...egyáltalán nem szükségszerű, hogy valamit egyszerűen csak azért tegyünk meg, mert adottak rá a lehetőségek. Ott, ahol ezek a lehetőségek a saját magunk által tételezett értékekkel kerülnek összeütközésbe, arra van szükség, hogy képesek legyünk nyugodtan »nem«-et is mondani"*. A kontextus szerint ezek a szavak még elsősorban a tudományra vonatkoznak, de a következő passzus már világosan a művészetről szól: *„A mindenkori újítások iránti kritikai csodálat sohasem pótolhatja azokat az emberi értékeket, amelyeknek végső soron a művészetnek is alapjául kell szolgálniuk."* Ez a nálunk a közismert előzmények miatt a művészettel kapcsolatban egyszerűen nem szalonképes *kell* két csevegő hangvételű tanulmányt zár le. Az első azon kapja rajta a klasszicizmus apostolát, Winckelmannt, hogy épp ortodox romlatlanságkultuszával a romantika „primitív"-hez vonzódó ízlése számára készítette elő a talajt; a második arról számol be, miként váltotta fel a XVI. század második felétől kezdve a ciklikus fejlődésképet a nyitott fejlődés máig élő eszméje, előbb a természettudományban, aztán a politikában és a bölcseletben, végül a művészetben. A folyamat lényegi tartalma, az esztétikai normákhoz viszonyítva megállapított *jó–rossz* ellentét helyébe az *idejétmúlt–haladó* kontrasztja lépett. Ennek a haladáskényszernek a buktatóiról, Gombrichcsal nagyjából egy időben már Oto Bihalji-Merin állítja az ÉL-E MÉG A MŰVÉSZET A TUDOMÁNY KORSZAKÁBAN? című írásában: *„Napjaink művészete túlságosan könnyűvé vált, túl könnyűvé tette a maga művészetlétét. Ahogyan eszméktől való menekülését, exhibicionista játékait, divatos újdonságait az avantgarde alkotásai mellé állítja, a visszalépés növekvő erőit támogatja."* Egy *„kibernetikusan művelt művészet"* eljövetelében reménykedik, amely teammunkában születik, és mindenkihez szól. Enyhén falanszterillata van a jóslatnak, de Bihalji-Merin könyvét elsősorban nem is ezért, hanem az ötvenes-hatvanas évek művészetének testközeli jellemzéséért érdemes elolvasni.

Szilágyi János György antik vázák hamisítványai ürügyén lép át az ókorból egyenesen a jelenbe (LEGBÖLCSEBB AZ IDŐ), mintegy demonstrálva az ókortudomány illetékességét a jelen dolgaiban. A hamisítványok leleplezésében megmutatkozó buzgalmat túlzottnak, pótcselekvésgyanúsnak tartja: a pontos történeti besorolás nem kárpótolhat bennünket a múlt művészetével való alkotó, eleven kapcsolat hiányáért; ezért a hamisítvány és eredeti szétválasztásánál sokkal fontosabb az álművészet és az igazi művészet megkülönböztetése. Sőt, a hamisítás egyenesen korunk művészeinek figyelmébe ajánlható: *„A hamisítás az antimművészet egyik klasszikus lehetősége – miért ne lehetne megragadni mint kifejezési formát éppen annak a demonstrálására, hogy szüntelenül hamisított világban élünk."* Szilágyi János György úgy látja, hogy görcsösen kapaszkodunk a történeti stílusok teljességébe, viszonyunk a kulturális hagyományhoz őszintétlen. Az olvasó csak azzal vigasztalhatja magát, hogy valami érték talán a mi görcsös kapaszkodásunkban is van. Mert

PERNECZKY Géza müvtört.

Tátrai Vilmos rec. = Holmi, 1990.8.

Perlusz

M. 934. II. 9.

* **A budai szépművészeti társulat kiállítása.** A *budai szépművészeti társulat* (Pálffy-téri helyiségeiben) gazdag anyaggal nyitotta meg téli tárlatát. A magas szinvonalu együttesből kiemelkednek *Perlusz* finom pasztelljei, *Karczag* vásári kompoziciója, *Hevesi* „Téli Fő-utcá"-ja, *Mészáros* Mihály dekorativ portréja, *Lovas* nagy panorámája, *Bozzay* pasztellje. *Póth* tájképei erőteljességük mellett is unalmasak, szintelenek. *Kántor* virtuóz akvarelljeiből kevesebb több lett volna. *Belányi, Jancsó, Metykó, Sajó* Edit és *Guzsik* István munkái érdemelnek még őszinte figyelmet.

M. 934. II. 9.

Perlusz Gyula

* **Képzőművészeti Szalon.** Fiatal művészek által létesitett *Képzőművészeti Szalonban* (Tisza István-utca 14. szám alatt) ujabb kiállitás nyilt meg, melyen *Perlusz* Gyula, *Lóránt* Erzsébet és *Szőnyi* Lajos állitották ki ujabb munkáikat. A kiállitás vasárnap nyilt meg és mindennap este 9 óráig tekinthető meg.

du. 1931. I. 6.

Felújítják, korsze
Eger belváro

Akik Egerben születtek, vagy hosszabb-rövidebb ideje a történelmi múltú városban élnek, azok szívéhez hozzánőtt a Dobó tér és a Széchenyi utca hangulata. A szép homlokzatú házak, az érdekes kapuk és boltívek nemcsak kedvesek, hanem mindez együtt idegenforgalmi nevezetesség és nemzeti kincsünk része. Eger város tanácsa úgy határozott, hogy a megyeszékhely szépségeit és értékeit megőrzi, lehetőleg eredeti pompájába állítja vissza a belvárost. De itt korszerű, a jogos igényeknek megfelelő lakásokra van szükség, amelyekben szívesen laknak az emberek és egészséges gyerekek nőnek fel.

Szüntessék meg a belváros gyalogosforgalmának túlzsúfoltságát, még akkor is, ha az idegenforgalom tovább növekszik. Eger belvárosában legyenek korszerű lakások, pihenőterek, zöldövezetek és a felújított belváros a jövőben is feleljen meg a közigazgatási, az idegenforgalmi tevékenységből adódó feladatoknak és legyenek a városhoz méltó üzletek — így lehet összefoglalni az Eger belvárosának korszerűsítésére vonatkozó tanácsi határozatot.

A munkát 1967 ben kezdték és a Széchenyi—Bajcsy-Zsilinszky—Marx Károly utcával határolt épületek felújítását 1970-ben fejezik be, bár a Vadászkürt vendéglő újjáépítése még vitatott, ez akadályozza a folyamatos munkát. De a kijelölt második területen, a Dobó tér 1. számú épületén már dolgoznak, az Alkotmány utca 6—8. számú házat újjáépítik, a második szakasz munkái 1972-re áthúzódnak. A későbbi években a Zalár és a Sándor Imre, majd a Maczky Valér utcáig terjedő tömb korszerűsítése, felújítása következik. Mindezt a munkát a negyedik ötéves terv célkitűzéseivel egyeztetik és 1975-ig befejezik.

Százezer forintos ajándék

Egerben az elmúlt két évben 135 lakást, az idén további 58 lakást és több üzletet és irodahelyiséget, a belvárosban 300 lakást korszerűsítenek. A Foglár utca és a Csiky Sándor utca közötti terület egy részére új épülettömböt, korszerű lakásokat

ezt elviselni. A városi tanács, a tervező és a kivitelező vállalatok türelmet, megértést és fegyelmet kérnek a bérlőktől. Cserébe azt ígérik, hogy ezután szervezettebben, tervszerűbben és sokkal több figyelemmel végzik a felújításokat. Mi erre a garancia?

Sürgessék az ígéret teljesítését

Az elmúlt héten a város tanács vb-határozattal a tervező, a kivitelező és a hatósági munka összehangolására, a lakosság érdekeinek fokozottabb figyelembevételére kötelezte a belváros korszerűsítésén dolgozó feleket. A munka lényegesen meggyorsítható, ha a bérlők a felújítás idejére átmeneti lakásba költöznek. Egyes munkák el sem végezhetők, ha a lakók ideiglenesen ki nem költözködnek. Eddig sok zavart, kellemetlenséget és bajt oko-

NÉPÚJSÁG
Eger

1969 SEP 7

1021

A magány festője:

Hatvani Perlusz Gyula

Találkoztunk egy festővel, aki már régen nem él, de aki sokat, sok érdekeset mondhat önmagáról. Hatvani Perlusz Gyula mint egyszerű, vándorló „tollaszsidó" járta hajdanában az országot. S egyszer csak „fogta magát", — festőművész lett: a képzőművészet csupán — technikailag! — egyetlen ágának nagyra becsült művelője. A pasztellnek. De az egyetlen technikának korlátai is vannak, a témát, a megfogalmazást is, a'kimetszett valóságot sajátosan, egyoldalúan értelmezi. Az egyetlen technika alkalmazása maradhat — s különösen a magányosan vándorló Perlusznál maradhat — korlát, keret, témakör...

A Hatvani Városi Tanács, a hatvani múzeum fedezte fel önmagának ezt a művészt, ezt a tragikus sorsú, hatvani származású embert, akiben az embertelenség közepette érdekesen emberi gondolatok támadtak, s fogalmazódtak meg, s akinek alkotásaiban éppen az a furcsa, éppen az az „egyedüli", hogy kompozícióiból teljesen hiányzik az — ember... Nincsenek figurák, csak felfedezett tájak. Mindegyik felfedezésben a központ vagy a hansúlyozott epicentrum egy kimagasló, a környezete fölé emelkedő tárgy, mely akár az éltető fényt keresi, mint a nyújtózkodó fenyőfa, vagy egy hatalmas domb, egy szeszélyesen az égre törő hegyorom — de minden „célpontja" annyira magányos, hogy — Perlusz „szavaival" — magányosabb, mint maga az ember, maga a művész... Hidegnek éreztem a légkört, mely ezekből a pasztell-képekből árad. De — nem embertelennek. Valami egyszerűbb, naivabb rokona a Vajda énekelte Mont-Blanc-nak, szívet fagyaszt, de *éppen az emberi szívet fogja hideg markába.* A Gyilkos-tó, és sok más, téli színekben ihletett képe erre enged következtetni. A tavasz és a nyár színei sem mellőzöttek, de a kompozíció magányosságát — szinte fizikailag — itt is érzi a szemlélő.

Furcsa, majdhogynem elfeledett egyénisége képzőművészetünknek Perlusz Gyula, Hatvan szülötte. Autodidakta: egyetlen segítsége a kézügyesség, és a — sokat vitatott — őstehetség, mely űzte, hajtotta a magyar tájakra.

Hatvan a kiállítással nemcsak a rég óhajtott városi múzeum kiállítóhelyiségét avatta, hanem *hagyományt is teremtett*, talajt, lehetőséget adott mások bemutatkozásának, felkeltette az érdeklődést a képzőművészet iránt.

Kátai Gábor

...jektum esztétikai dialektikáj...
gálják, mint holt objektivitás...
okolással — az esztétikai szu...
való vonatkoztatottságát, elvbe...
amikor másfelől a befogadókat...
vizsgálódás puszta tárgyait ha...
megy, vajon illeszkedik-e a két...
szá a mű közvetítette üzenetre...
semmitmondás ködébe) merül...
voltaképpeni emberi (értsd: társ...
funkciói).

Az európai szocialista ors...
tották II. találkozójukat. Mind...
zás színhelyére, Visegrádra ut...
szívesen látott külföldi vendégei...
sor arra, hogy a Magyar Televí...
készült hazai filmet. Kósa—...
televíziós ankét-filmre esett a ...
eszköztelen eszközeivel azt vizsg...
túlnyomórészt munkásokból —...
ben. Hadd legyen a találkozó k...
hozzászólás is, a művészi gyak...
„A művészet funkciói a szociali...

Az igazság az, hogy mi, a s...
elemi hatással, mindjárt a legfo...
a két film az elméleti reflexió fo...
katartikus-felkavaró hatása játs...
belső meggyőződéssel; magam látt...
ről van szó" ült ki azoknak a koll...
Brecht „nem arisztotelészi" eszté...
annak Lukács-féle ismert felú...
visszajáró kísértetét vélik felfede...
éltedet." S hogy a katarzis egyik...
belülről, egész emberként feldolg...
ankétfilm — már címében is:...
vagy éppen eszteticista közegév...
csett szó ezen az anketon sem...
zenei modelljéről; egyedül az an...
készítésnek ama morális—esztét...
sen és okosan nevez Bartók-mod...
a film felfakasztotta bennük az e...

Emlékezett az az asszony, a...
„boldog ember", az aknász, aki...

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748,340-726
1975 12
Valóság

Permacs László

1021

PERMACS LÁSZLÓ

Huszonöt éve államos

Interjú a Magyar Színházi Intézet igazgatóhelyettesével

A Pécsi Nemzeti Szín

Huszonöt évvel ezelőtt a *Gazdasági Főtanács* intézkedése alapján megkezdődött és tíz nap alatt le is zajlott a magyar színházak államosítása.

Ez az intézkedés átszervezés jellegű volt, így végrehajtása eltért az államosítások gyakorlatától, a bankok, gyárak köztulajdonba vételétől a fordulat évében: nem nagy, látványos esemény volt, hanem csöndben, szinte észrevétlenül zajlott le 1949. augusztus 1—11. között. Jelentőségére nézve azonban nem kevésbé határkő és forradalmi változás volt ez a szocialista fejlődés útján.

Egy régi koncepció eltűnt — és helyébe lépett a régen áhított új. Államosításuk előtt a magyar színházak magánvállalkozások voltak. (Három ki-

Permay Éva (Budapest): „Palota."

Déldunántúli Napló, 1974. aug. 4.

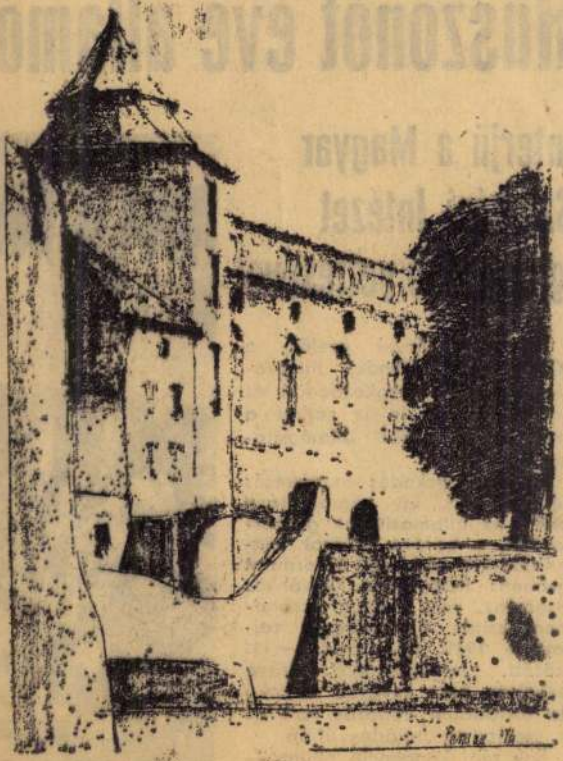

Milyennek látták? Íme, három rajz a sok közül.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

FEJÉR MEGYEI HÍRLAP

Perneczky Géza

1967 ÁPR 16

1021

Vasárnap, 1967. április 16.

Ma:

Tárlatnyitás Fehérváron

Ma délelőtt fél tizenkettőkor Perneczky Géza művészettörténész nyitja meg az István király Múzeumban a Fejér megyei Múzeumok Igazgatóságának újabb székesfehérvári kiállítását. A képzőművészeti kiállításra a múzeum művészettörténeti ismeretterjesztő szándékkal indított tárlatsorozatának keretében kerül sor, amelynek címe A XX. század magyar művészete.

A tárlat ezúttal a hazai képzőművészet újabb alkotói korszakát, az úgynevezett naiv művészek munkásságát mutatja be.

Jön a kétnormás

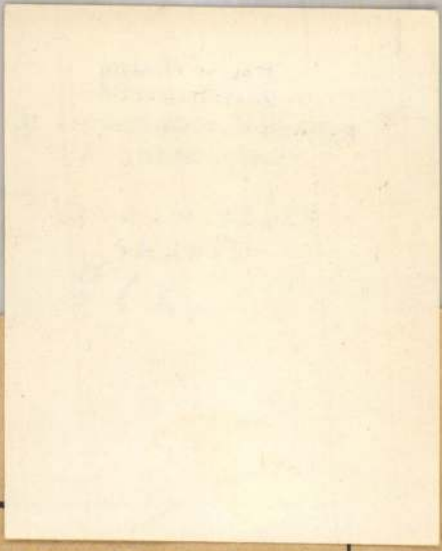

yei Állami Építőipari Vállalat
PÉSRE KERES:
nkák kivitelezésében gyakorlott

és MŰVEZETŐKET

at személyzeti osztályán
an, részletes önéletrajz és
szükséges. Az útiköltséget

al rendelkező:

ANYSZERELŐ

ÁDOGOS-, HŐSZIGETELŐ

T

RFI és NŐI

AT.

lalat munkaügyi osztályán:
út 6.

lsó.) 2932.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi Sándor u. 17
Telefon: 188-296, 188-307

1965 MÁR 16

NÉPSZAVA

Perneczky Géza

Perneczky Géza nagy sikerrel állította ki festményeit és grafikáit a hágai Orez Galériában. A holland sajtó hosszan, elismeréssel ír a fiatal magyar művészről.

A Művészeti Szak-

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307
MAGYAR NÉMZET

KORTÁRSAK SZEMÉVEL

Írások a magyar művészetről

Képzőművészetünk mai helyzetének felmérésekor — a napi, egyes tárlatokra reagáló kritikákban, a mélyrehato, átfogó elemzés igényével készült cikkekben és tanulmányokban, sőt a baráti beszélgetésekben, szakmai vitákban is — egyre gyakrabban nyúlunk vissza az időben, s igyekszünk feltárni: honnan indult, milyen úton haladt, milyen forrásokból táplálkozva érte el mai eredményeit a magyar művészet, milyen erők hatottak rá, s mi az, amit ma — a múlt tanulságai segítségével — megtehetünk és meg kell tennünk. A vitatkozók, érvelők legnagyobb része azonban mind ez idáig formai-mesterségbeli kritériumok keresésének, legjobb esetben stíluskritikai elemzések és összehasonlítások sorozatának fogta fel ezt a múltba és a jövőbe egyszerre tekintő, útkereső kutatást — megfeledkezve a lenini tükröződési emlélet téziseiről, a kor vizsgálatáról. Az ilyen módon légüres térbe taszított művészet azután természetesen számos olyan problémát vetett fel, amelyre — egy bizonyos körön belül maradván — sem a művészettörténeti, sem a művészi feltáró munka nem tudott választ adni.

Pedig a megoldás — ahogy mondani szokás — ott volt előttünk mindvégig. Csak a kezünket kellett kinyújtani érte — a szó szoros értelmében — és leemelni a polcokról *a kor dokumentumait:* a folyóiratokat, a könyveket és az újságokat, a művészek és esztéták elemzéseit, írásba foglalt töprengéseit, leveleit és szembesíteni őket a művekkel, a korszak történelmével, hogy előttünk álljon a teljes és tiszta kép: a magyar művészet részvétele nemzetünk sorsában, életében; világossá legyen reagálása a kor eszméire és törekvéseire, eseményeire, haladó és visszahúzó fordulataira.

És ez a szembesítés — amelyet most *Perneczky* Géza *Kortársak szemével* című dokumentumgyűjteményével elkezdett — beváltotta a hozzáfűzött reményeket. A kép tisztul, világosodnak a törekvések, kirajzolónak az eddig csak homályosan látott mozgató rugók, a kutató szemek előtt elválnak a helyes és helytelen utak, a vállalt feladatok, a kényszerű vagy önkéntes megalkuvások okai.

A kortársak szemével nézni egy-egy nagyobb időszak eseményeit, mindig izgalmas dolog. Kicsit olyan, mintha meglesnénk a történelmet, »tetten érnénk« az idők függönye mögött az eseményeket. Ezen az élményen túl azonban e dokumentumoknak felbecsülhetetlen tudományos jelentősége van: segítségükkel a történések ismét a maguk elevenségében állnak előttünk, megmutatva igazi arcukat. Pontosan rajzolódnak ki a szembenálló erők, megvilágosodnak a küzdelmek, az eredmények és az egyes korszakok határai. Ez történik most is. A *Kortársak szemével* című dokumentumgyűjtemény művészetünk, esztétikai irodalmunk múltjának feltárásával Nagybányától az Európai Iskoláig szinte mindent felsorakoztat. Nyomában újra átéljük a kor harcait: előttünk áll a műcsarnoki akadémizmus ádáz küzdelme, majd visszavonulása a nagybányai iskola friss erői elől; a Nyolcak és társaik a kor eseményeihez és eredményeihez szorosan kapcsolódó fellépése, majd mesterséges kiszorítása a magyar művészetből az ellenforradalom 1919-es győzelme után; a Horthy-fasizmus művészetpolitikája: az akadémizmus feltámasztásának kísérlete, majd az álprogresszív Római Iskola rohama; a visszahúzódó, az esztétikum szolgálatába merülő középutas csoportok munkálkodása és az új szintézis lehetőségét ígérő törekvések, a forradalmi eszméket valló alkotók fellépése.

E komplex vizsgálat és a dokumentumok nyomán megmutatkozó erővonalak azután pontosan meghatározzák a művészet korszakait is: a plenair festészet korát a századfordulón, az avantgarde előkészítését, majd térhódítását (s a küzdelmek progresszív céljait), az újra teret hódító impresszionizmus és a vele párhuzamosan hatni törekvő hivatalos művészetpolitika, s az ismét a szintézis felé törő erők fellépésének idejét és a csoportok körvonalait.

A jó érzékkel összeválogatott dokumentumok e széles körét szerencsésen egészítik ki Perneczky Géza *bevezető tanulmánya és jegyzetei*, amelyek nagy segítséget jelentenek az érdeklődő olvasónak az eredeti művek megértéséhez, jelentőségük teljes felméréséhez.

H. Gy.

Hogyan é

A napokban a
zet munkatársa
sal, az Amerikás
gyar grafikusm
szélgetett, hazali
kalmából. Azzal
akit Picasso a második legjobb grafikusnak nevezett (dél-amerikainak elkönyvelve, mert Szalay New Yorkban élő argentin állampolgár). Az 58 éves, kitűnő grafikus, akinek rangját a *Ki kicsoda a grafikában* művészettörténeti munka méltatása is jelzi, őszintén felelt arra a kérdésre, hogy a csodák országában, a milliomosok és nagy gyűjtők városában hogyan él egy magyar származású zseniális alkotó.

— »Szerényen. Tulajdonképpen *feleségem tart el* minket, ő is fest, de kommersz munkákat, például fényképeket színez ki. Ezen az áron lehetek hűséges a magam igényesebb munkájához.«

Akármennyire megdöbbentő tény, Nyugaton a helyzet változatlan. A megélhetési lehetőség legtöbbször nem a festőművészi vagy grafikai munkákból, az újabb szépségek, újabb izgalmas megoldások felfedezéséből adódik. — Az alkotó gondolat és annak csodálni való egyéni formában való megvalósítása hozhat szakmai elismerést, lexikoni értékelést, de nem fedezi a legszerényebb életfenntartási költségeket sem, az egészen kivételes, szerencsés esetektől eltekintve. Párizsban éppen úgy, mint Amerikában. De így volt ez nálunk is, a felszabadulás előtt. Szőnyi Istvánnak is anyagi gondjai voltak és reklámgrafikát vállalt (a híres Modiano-hirdetések egyikét, a cigarettázó plébánost ő rajzolta).

Szép Ernő mondta el annak idején a Fészekben, hogy egyszer tíz hónapot töltött Párizsban. Egy kis szállodában, ahol a legjobb grafikusnak nevezett pajtásommal, magyarral. Piktorom a végével kezdte párizsi életsorának meséjét. Magyar lányt vett el, egy kis piktorinát. Ő, a fiú, plakátokat tervez és *művészi bábszínházat igazgat*, két fiatal francia piktorral együtt. Felesége *lámpaernyőket fest* egy áruháznak. Persze *kínlódtak eleget mind a ketten, míg a munka, az elhelyezkedés így megteremtődött.* A műterem falán a nyakukon maradt csendéletek és plakáttervek. S egy hosszú sor pesti anziksz, kecses, apró rámákban. Vár, Lánchíd, Halászbástya, Sziget, Vajdahunyad, Andrássy út, Keleti pályaudvar, Kálvin tér, Kossuth Lajos utca... minden. És sárközi hímzések, matyó párnák, magyar babák... Hazavágynak, Magyarországra. Haza pedig nem szabad jönni, mert — *éhen vesznek.*

A felszabadulás után megváltozott a helyzet. Nyugodtan visszatérhetett Pór Bertalan és sok más tehetséges művész. Egy Amerikában élő magyar festő azt mondta a nagymarosi Alkotóházban: »Nem tudjátok, hogy milyen elképzelhetetlen, milyen csodálatos itt az élet, a művészi munka lehetősége és értékesítési feltételeinek biztosítása, ami Magyarországon van. Művészeknek Alkotóház, betegbiztosítás, nyugdíj... Álomnak is szép...«

A külföld mindig nagy vonzóerőt jelent, a művészeti tanulmányutakra, az idegen művészeti alkotások ismeretére szükség van, de élni, dolgozni könnyebb ott, ahol a művészi munkából meg is lehet élni.

M. A. A.

Falusiasodik Pasarét

Olvasólevelükre közöljük: a II. ker. tanács végrehajtó bizottságának és különböző szerveinek komoly és visszatérő problémákat jelentenek a Házirendbe ütköző szabálysértési cselekmények. Budapest Főváros Tanácsának 2/960. sz. rendelete intézkedik a lakóházak házirendjéről, s ezen belül a lakóházak tisztaságáról, a baromfi tartásról, és a lakók szocialista együttélési szabályainak betartásáról.

A Házirend előírja, hogy a bérbeadónak kell gondoskodni az udvarok, kertek rendbentartásáról. A 9. § kimondja, hogy a lakók kötelesek a házirendet betartani. Ugyanis minden esetben az igazgatási osztály szabálysértési ügyintézőjének elsősorban vizsgálni kell, hogy a lakóbizottság részéről a figyelmeztetés mikor visszavonható engedélye szükséges. Végül leszögezi, hogy szabálysértést követ el és 1000 forintig terjedő pénzbírsággal sújtható, aki ezen rendelkezéseket megsérti.

A lakókat figyelmeztetni a lakóbizottság joga, illetve kötelessége. A figyelmeztetést nemcsak a nevelés szempontjából tartjuk fontosnak, hanem a szabálysértési eljárás lefolytatása szempontjából is.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

1967 JUL 28

FEJÉR MEGYEI
HÍRLAP

Perenczy Géza

— **Újabb ajándékkal gazdagodott** a Csók István Képtár modern magyar gyűjteménye. Perenczy Géza két olajfestményét ajándékozta a képtárnak.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Pernecz Géza

Dunántúli Napló

1967 FEB 18.

— Négyezer év csendélete cím-
mel tart vetítettképes előadást
Perneczky Géza művészettörténész
február 20-án, hétfőn este 6 óra-
kor Pécs város Doktor Sándor
Művelődési Házában. Jegyek a
Magyar Irók Könyvesboltjában
válthatók. (x)

az eötvös klub meghívja önt

perneczky géza

kiállítására

az eötvös klub galériájában

budapest V. kerület károlyi mihály u. 9

nyitva 1969 október 14-31, hétköznap 11-18 óráig

a kiállítást megnyitja

pilinszky jános

október 14-én délután 6 órakor

páratlan oldal

RENDSZERVÁLTÁST A HELYESÍRÁSBAN

Amikor a nagy Dzsugasvili rendszere megérkezett hazánkba, hívei nek egyik első tette az volt, hogy acélos tanítójuk nevét mintegy megmagyarosították. A korábbi és (mindmáig) szabályszerű Sztalint felváltotta a Sztálin írásmód. Meglehet, közelebb került az eredeti kiejtéshez, de bizonyára nem ez állt a kivételes döntés mögött, hanem (l. az ÉS egy régebbi számát), az, hogy így a *Ványa*, a *Másenyka*, meg a többiek mintájára, emberközelbe hozzák a szeretett vezért.

Most, hogy e korszaknak még a nyomaitól is igyekszünk megszabadulni, s lassan az írott nyelv is visszatér az ékezettelen (éktelen?) névhez, újabb lehetőségek látszanak megnyílni a kísérletező elmék előtt. Egyik irodalmi folyóiratunk beszélgetés fordítását adta közre, melyben — lévén a szovjet rendszerről szó —, számos orosz névvel lehetett eljátszadozni.

Itt van mindjárt a generalisszimusz, akit jobbára *Stalin*-nak szedtek, na de mi nem estünk a fejünk lágyára, ezt az alakot régről ismerjük. Az „S" betűvel amúgy is lassan minden tisztázódik: ha a nagy ellenfelet *Trotsky*-nak hívják, akkor már biztos, hogy „sz"-nek kell ejteni. Ezután már a csekély földrajzi műveltségűek is ki tudják mondani például *Krasnodar* meg *Stavropol* nevét.

Ezután a Nobel-díjas író nevét is pontosan tudjuk elkezdeni: őt ugyanis (többnyire) *Solzhenitsyn*-nek írják. Na jó, az elején van egy „sz"; ha műveltek vagyunk (s ki más olvasna egy irodalmi lapot?), rájövünk, hogy a „ZH" az tulajdonképpen a jó magyar „zs". De tessék mondani, mi az az ypszilon ott a vége felé?

Nézzük csak: ha az *Andreyevá*-ban „j"-t és a *Bukovsky*-ban „i"-t jelöl, továbbá ha az *Azerbaidzsán*-ban az „i" betűt „j"-nek mondom és a *Pamjat*-ban a „j"-t ejtem „j"-nek, valamint a *Yakovlev*-ben megint az ypszilont mondom „j"-nek, viszont a *Berdyajev*-ben ypszilon is van, meg „j" is, de a *Sergej*-ben csak „j", akkor sajnos már nem értem ezt az őrültséget, pedig biztos van benne rendszer.

Attól, hogy *Sevardnadzé*-t ne „szevardnadzé"-nak és *Afanasyev*-et ne „afanasjev"-nek mondjuk, megőv a józan eszünk, de tessék mondani, ezek után mit kezdjünk a Szovjet Rádió és Televízió (januári) elnökével *Nanasev*-vel: ő most „Nanaszev" vagy „Nanasev"? Még a végén meg kell tanulnunk cirillt olvasni, ha tudni akarjuk...

A mögöttes szándékot egyébiránt sejtem: mostanság az orosz nyelvnek leáldozóban van a napja, az angolnak viszont feljövőben. Ha tehát az orosz neveket angolul írjuk át, akkor ezzel is segítünk az olvasóknak a nyelv elsajátításában. Ugyan elfelejtették a Sztalinhoz minden tekintetben mérhető másik nagy tanító, *Kim Ir Szen* oroszból átvett írásmódját is átangolosítani *Kim Il Sung*-nak, de itt talán engedményeket kellett tenni, hiszen emígy ki is merné fel.

Az is világos miért van, hogy az egyik gorbacsovi (pardon: gorbachovi) kulcsszó hol *peresztrojka*, hol meg *perestroika*, a másik viszont mindig *glasznoszty*, holott a tradíciókat oly ütőképesen megtestesítő Pamjaty mozgalom neve *pamjat*-ként íródik: mert a szedőnek (fordítónak, olvasószerkesztőnek — nem kívánt törlendő) ilyen kedve volt.

A személynevekkel azonban más a helyzet: ha a bozontos szemöldökű főpangót egyszer *Brezsnyev*-nek, másszor *Brezhnev*-nek, a dicstelen véget ért diktátort *Ceaushescu*-nak, *Ceausescu*-nak vagy *Ceauseşcu*-nak írják, Hruscsovot (a angolul is helyesebb *Khrushchev* helyett) *Krushchov*-nak, sőt még hajdani atyánkat is hol *Sztalin*-nak, hol meg *Stalin*-nak szedik, ez mind ám a névmágia körébe tartozik. Ezeket a szörnyetegeket ugyanis annyira utáljuk, hogy még a nevüket sem vagyunk hajlandóak egyformán leírni. Forogjanak csak a sírjukban boszszankodván, vajon róluk van-e szó.

Mi pedig forradalmasítsuk a helyesírást is: ezentúl olvassunk angolul oroszul!

Kenesei István

MÁR ERRE SINCS KERET?

Van ugyebár ez a közhelykifejezés, hogy „parlamentáris keretek között". A kifejezés ízlelgetésekor beugranak az embernek ilyen marhaságok, mint például: az országgyűlés méltóságához illő; udvarias; finom stb. Szóval, hogy nem vágnak egymás fejéhez különböző sértéseket, mert ezeket mind magukba gyűrik, és ha valamivel nem értenek egyet a pallérozott elméjű képviselő urak és hölgyek, akkor nemes vitákban közelítenek céljaik felé.

Na már most, itt gurul közöttünk hetek óta a jól ismert „hordóügy", és azt még senki sem tette szóvá, hogy egyáltalán etikus-e *hordót* kiáltani? Mert az minden fórumon kinyilvánítottatott, hogy bármelyik kisebbséget diszkriminálni, tettlegesen bántalmazni nem etikus, sőt elítélendő, sőt bűn, és ezzel csak egyre távolabbra száműzzük magunkat a hőn állított Európa Háztól. De vajon hogy állunk az individuummal, ami mindenféle többség legkisebb része. Erre ez már nem érvényes?

Nem ismerem Tölgyessy Pétert. Nem az ő védelmében fogtam tollat, hanem minden személyiség védelmében, mert nekem a „szabad" és a „demokratikus" szavak büntetlen véleménynyilvánítást jelentenek, és nem a személyiség szabad sérthetőségének lehetőségét.

Szomorú szívvel tudatom mindazokkal, akiket érint, hogy a különböző hiányaink mellé most már fölsorakoztathatjuk a „parlamentáris keret" hiányát is.

Muskát Zsuzsa

Vizsgálat a kétezer évvel ezelőtti inkriminált bekiáltásról

Kinek a neve hangzott el? Meghamisították-e a magnófelvételt?

Munkatársunk jelenti. Két évezred óta izgalomban tartja a közvéleményt a tisztázatlan kérdés, vajon Pilátus római helytartó háza előtt az összegyűlt tömeg kinek a nevét kiáltotta, Krisztust vagy Barabbást kívánta-e a húsvét ünnepén szokásos kegyelemben részesíttetni. A vélemények mindmáig megoszlottak, egyesek a Názáreti nevét, mások Barabbásét vélték tisztán hallani. Pilátus is az utóbbiak között lévén a már régóta fogságban tartott lázadót engedte szabadon. A művelt világ felháborodása azóta sem csitult, de most végre tisztázódot a vita. Előkerült egy originálisnak minősített magnófelvétel, melyet mindeddig zárolva tartottak. A korabeli krónikás hangriportját két, egymástól független, az ügyben elkötelezetlen bizottság a legkorszerűbb technikával megvizsgálta. A hangorkánból világosan kiszűrték Krisztus nevét, vagyis megállapítást nyert a manipuláció. Tehát a végeredmény: hamisítás révén terjedt el az a nézet, miszerint a nép Barabbást akarta volna szabadon látni a Mester helyett. *Nem Barabbást kiáltottak.* A szándékos félrevezetés azért történt, hogy Pilátus a Názáretit a keresztre juttassa.

Az ügy megnyugtató lezárása után lelkiismeretünk megnyugodhat, az emberiség nem gonosz és nem akaratlan, így hát helyünk van a Szentegy Házban.

Szakonyi Károly

NOVÁK BÉLA DÉNES:

Utolsó Mokaszin

Egy hallgatás-szaggatta, borvirágos délutánon Utolsó Mokaszin elindult régi dicsőségei, Ikárosz-bukásai színhelyére. (A mohácsi vész előtt még Fiatal Művészek Klubjának hívták ezen kocsmát, zöldharisnyák, bárvúmenek karmai közt vérzett itt el minden tetőtől farkig magyar poéta.)

Igaz, hiányzott Utolsó Mokaszinból az INDIÁN, ha kit kókadtarcúak ástak el csatabárd helyett. Nesztelen osont előre az ADYösvényen, hiába, hogy Őtet nem az Élet álmodta álmatlan éjjelein, csak James Femina Tyúkper, középhíres mélymagyarnő, aki író, s idegen tollakkal él promiszkoituszban.

Mit Néki kígyódögleszto, elvarázsolt borok, gondolta, még utószor, manitu-igazából berúg a hámba! A múltnak kapujában rettentő, egyfejű cerberus és békávéellenőr kevereke állott.

„Ide? Be?" — visította a hibrid, s kacagott. „Nincs érvényes INDIÁN-ja mégis idepofátlankodik?" — Utolsó Mokaszin kénytelen volt, néhai gazdája muzeális, féltve őrzött talpbetéteit letétbe helyezni, hogy bejuthasson ifjúkora vadászmezőire. (Minden ereklyét megtartott, harminc éve is megvan tán, amikor az utolsó INDIÁN-t elgázolta az első Trabant.)

Eszébe jutott a törzsfőnök, Szenilis Szellő intelme: „Fiam! sose dugd parókád alá a pénzed, mert ha megskalpolnak, megtalálják!" — ezt mindennap elmondta viselőjének, INDIÁNnak.

Nem látott ismerőst, egy-két elaggott májfunkcionárius ült a bárban, rajtuk kívül Cserno Bill, a vadkelet réme kornyadozott egy dupla molotov-coctailt iszogatva.

Szokásos asztal alatti helye sem volt már meg, kínjában, s hogy ne unatkozzon, szóba akart elegyedni egy fogasra akasztott terepszínű *pufajkával*, ám az is elhárította közeledését, mondván, memoárjait írja, nem tűri, ha hazudozás közben megzavarják. Továbbcsoszogott, ám magas sarkú, kemény külföldi cipők állták útját. „Érzed milyen erdőszaga van?" — kiáltott föl egy Adidas. „Pfúj! és milyen rongyos!" — tette hozzá utálkozva egy belvár hölgyi csuka. „Hová züllött ez a világ, már ilyent is beengednek közénk?" —

Kifelé menekült volna, de egy hőscincér elkapta és a kukába hajította, néhány elhullajtott kézirat, tépett toll társaságában várta, hogy egy megtévedt szemeteskocsi a mennyországba fuvarozza majd.

NEMERE ISTVÁN:

Mikor leszünk szabadok?

Az „új" kormánynak csak egyet vethetünk szemére. Azt, hogy túl lassú. Aki hozzám hasonlóan mindenféle párton kívülről szemléli az eltelt hónapokat, kénytelen egyetérteni ezzel a megállapítással (érzéssel).

És nagyon téved, aki úgy véli, itt van már a Kánaán. „Szabad hazában szabad polgárok"...? Ez a szabadság még messze van, igaz, már a láthatáron, de még távolabb. És kétféle fék lassítja iramunkat. Az egyik bennünk van. Megszoktuk, hogy cselekvés helyett valami felsőbb hatalomra számítunk. Akár úgy, hogy hiszszük: majd megteszi helyettünk. Vagy úgy: ez nem fog menni, mert „nem hagyják". Hallottam: a rendőrséghez, minisztériumokba, adóhivatalhoz ma is annyi névtelen feljelentés érkezik, mint régebben. Sokan hát még ma sem értették meg, hogy már tőlük maguktól függ, mire jutnak. Segítséget kérni, vagy denunciálni? Ott a felsőbbség, akihez érdemes és lehet fordulni — vélik.

De ugyanilyen fékező hatású, amit a kormány eddig *nem* tett. Számos rendelet, törvény és egyéb sorompó létezik most is, amit a hírhedt elődök hagytak ránk, és bár múlnak a hónapok, ködös igérgetés („új alkotmány") csak, amit kapunk. Pedig sok furcsaság terheli ezt az örökséget.

Furcsa például, hogy a forint belső konvertibilitását sem csinálták meg eddig. Mi több, a tömegtájékoztatásban nem szellőztetik hogy Jugoszláviában és Lengyelországban ezen már régen túl vannak! Ha valaki nem tudná: a mienkénél ezerszer rosszabb jugoszláv dinár és a pontosan százszor rosszabb lengyel zloty az illető országokban már konvertibilis. Bárhol és bármikor legálisan átváltható dollárra (is). Úgy állami bankokban, mint a gombamódra elszaporodott (iparengedélyes) magán pénzváltóknál bárki törvényesen vásárolhat valutát. Lengyelország vidéki kisvárosaiban is szinte minden fagylaltosnál vehetünk forintért vagy zlotyért márkát vagy dollárt, és fordítva. Mesés és hihetetlen, ugye? De így van. És bár meglepő, hozzá kell tennem: átszámítva ott olcsóbb a dollár, mint a mi arabjainknál.

Nálunk még mindig csak 400 forintot szabad átvinni a határon, ami nevetséges. Szabad emberek-e azok, akik nem vihetnek magukkal elegendő pénzt? Akik nem válthatják át, ha akarják? Hát nem különös, hogy a nyugati magyar határtól alig ötven méterre a „kapitalistáknál" már konvertibilis a forint és tetszőleges mennyiségben átváltható?

Az a baj ugyanis, hogy az új magyar kormány életben hagyta azokat az ősrégi korlátozó rendeleteket, amelyek nemcsak emberi méltóságunkat sértik, de ellenkeznek a puszta logikával. Ezért nincs még nálunk belső konvertibilitás sem.

Tudják-e önök, hogyha zsebükben egy bécsi bank betétkönyvével átlépik át a magyar határt és erre fény derül, bűncselekményért fogják önöket felelősségre vonni ma is? Az összeg nagyságától függően azonnali letartóztatás is várhat önökre? És mindenképpen eljárás következik? Ugyebár ez Európában nincs így. És azt tudják-e, hogy mert élnek a régi rendeletek, gyógyszert és élelmiszert Magyarországról most sem szabad külföldre küldeni?

Tudják-e, hogy miközben emberieskedik a határőrizet, addig a külföldieket *ellenőrző* országos szerv, a KEOKH sztalinista elveiből alig engedett? Még ma is vannak soha ki nem hirdetett, nyilvánosságra nem hozott belső rendelkezései, és azok alapján igen szigorúan bánnak a családlátogatásra *keletről* érkezők engedélyeinek meghosszabbításával? Mert nálunk a keletről jött családtag is csak harminc napig tartózkodhat külön engedély nélkül — miközben mi sorra kapjuk a nyugati országoktól a kedvezményeket, hogy vízum nélkül kilencven napig lehetünk náluk... A bejelentkezési kötelezettségről nem is beszélve, ami egyszerűen anachronizmus és a legszebb sztalini időket idézi.

A vámelőírások özönvíz előtti értékhatáraikkal válnak nevetségessé. Tudják-e, hogy ma is háromezer forint a kivihető tárgy (-ak) értékének felső határa? Ennél drágább holmi még vám fizetésével sem vihető ki Magyarországról! Közben Európában mindenfelé még örül is a hatóság és a kereskedelem, ha az idegenek minél többet vásárolnak, értéktöbbletet visszatérítenek, egyszóval... ott normális a helyzet. Itt viszont nem is változik.

Ebben az országban autóvezetésért le is tartóztathatják az embert, képzeljék el. Így: elmegyek egyik rokonommal az ő külföldi rendszámú autóján mondjuk a Balatonra. Odafelé ő vezet, de hazafelé nem érzi jól magát és megkér, vegyem át a volánt. Ha igazoltat egy rendőr, lebuktam — mert még érvényes a kommunista belügy találmánya: magyar állampolgár nem vezethet külföldi rendszámú autót! Úgy ám!

Civilizált országban, ha meg akarom venni a szomszédom kertjét és ezzel ő is egyetért, a dolog kettőnk ügye. Szerződés, fizetés, és a kert máris az enyém. Magyarországon eddig ehhez az úgynevezett „tanács" előzetes beleegyezésére is szükség volt. A tanács meg is tilthatta az ügyletet és akkor hiába akarta a szomszéd is, én is. Vajon azután is így lesz? És az ehhez hasonló bődületes igazgatási „előjogoktól" miért nem lehetett egyetlen tollvonással megfosztani a tanácsokat már 1990 tavaszán?

A privatizálás mindeddig csak szó, semmi egyéb. Ez a kormány igenis túl sok hatalmat szeretne bírni — jóval többet, mint amennyi egy igazán demokratikus országban járna, járhatna neki. Ami a Magyar Nemzettel történt, ékesen bizonyítja ezt, de méginkább a monopóliumok ügye. Fél évvel a teljes (?) rendszerváltás után még mindig nem mozdult semmi a távközlés, a telefónia, a hírlapterjesztés és száz egyéb monopólium területén. Hacsak a fele igaz annak, amit a rádió-telefonügyben eddig hallottunk, a Posta illetékesei és néhány más, magas hivatal dolgozói között legalább ötven év börtönt lehetne szétosztani akkori viselkedésükért. Ellenben vérlázító ügyeskedéseknek lehetünk tehetetlen szemtanúi. Csak a fogunkat csikorgathatjuk? A választások előtt nem ezzel kecsegtettek bennünket! Megígérték a szélesebb mozgás lehetőségét minden téren.

Nem kaptuk meg. Márpedig éppen az ilyesmikből adódik össze az, amit fennkölt szóval *szabadságnak* hívnak, hívunk. És ezeket nem oldja meg az önálló helyi közigazgatás, ellenkezőleg, természetüknél fogva a legtöbb ügyhöz szinte semmi köze sem lehet neki. Főleg nem az állami monopóliumokhoz és mindennapi pénzügyeinkhez. Tehát a kérdés: szabad-e az a polgár, aki bármerre mozdul, folyton az egykori pártállam ma is érvényes rendelet-béklyóiba szorul, mert azokat egy állítólag éppen ellentétes beállítottságú hatalom ugyanúgy törvényesnek ismeri el, mint azok, akik öt-tíz-húsz éve bevezették?

PERNECZKY Géza

PAPP ZSOLT:

A normalitás igézetében

■ *Konrád György: Európa köldökén, Esszék 1979—1989; (Magvető Könyvkiadó, 475 old., 140,— Ft)*

Konrád György kötete tíz év politikai esszéit gyűjti össze. Az írások itthon szamizdatban jelentek meg, 1988 után más formában is napvilágot láttak. Témák: a magyar társadalom útkeresése, a liberális demokrácia esélyei, a margóra szorított értelmiségi helyzet- és szerepmérlegelése, zsidó—magyar számvetés, és legbővebben, áradó szellemmel, s ötletgazdagsággal, a közép-európaiság keresése és az európaiság *létformájának* bemutatása. Az író-politikus *frontharcosa* volt a cenzúratörő, disszidens, autonómiát igénylő újfajta kelet-európai értelmiségi magatartásnak, miközben, mint maga írja (frontharcos?) egy alkatában mérsékelt, sőt konzervatív ember kényszerült ellenzéki szerepbe. Az írások igazságán, a mondanivaló érvényességén mit sem változtat, hogy Kelet-Közép-Európa az egykét éve elindult örömteli változások nyomán több ponton, több témában örömtelen módon kezd eltérni a kötetben foglalt várakozásoktól, amihez csak azt lehet hozzátenni, hogy mindez a saját felismert esélyeiből kicsúszni látszó valóságra nézvést szomorú. A vonat elment, *ott* a gazdag és művelt európaiak, kik a nemzetállami keretek között a posztnacionális identitást keresik; *itt* meg a világ újabb szegényháza, melyből most már az istállómeleg is kiszökött; tele elszámoltatókkal, „kontraszelektáltakkal" és „a magyarság jobbik részében" bizakodókkal.

Konrád, azt hiszem, mindenre *gondolt*, de nem erre *számított*, mivel normális ember erre így nem számíthatott. Tanulmányai úgy a tegnap írásai, hogy a ma tettei és a holnap feladatai igazolódtak és igazolódni fognak, jóllehet szerzőjük nem stratéga és jövőkutató.

Igazolódott, ami talán a legfontosabb volt a jó tíz éve papírra vetett várakozások közül. Beért a történelmi távlatú, Jaltát és a Kelet—Nyugat megosztottságot lebontó diplomácia, s Keleten is megjelentek az új típusú politizálás Konrádtól oly sokrétűen — mondhatni, gyengéd-műélvező szeretettel — sorravett elemei, amilyen a civil társadalom, a politikai pluralizmus, a jogállamiság. Konrád — Bibóval szólva — a műalkotó és otthonosan berendezkedni akaró civil, aki ebben a térségben százötven éve vívja harcát hol a dinasztikus-birodalmi keretekhez ragaszkodó uralmi elemmel, hol az antidemokratikus nacionalizmussal, hol mindkettővel. Azt pedig tán Hegel abszolút szelleme láthatta csak előre, hogy a kétskatulyás világ helyett egy nagy hálóba kerül Európa, és ebben lesz egy *óriási hal*, amely már csak merő jóindulatból is agyonnyomhatja a kisebbeket. Azt pedig még az abszolút szellem sem sejtette talán, hogy a nagy háló mellett népek és népcsoportok, legalábbis hangadóik révén megalkotják a *privátvarsákat*, amelyekben aztán agresszív én-tudattal körbekeringenek, fütyülve Európára. A múlt megszűnt és megőrződött, és Konrád aktuálisabb, mint valaha.

★

Kanyarodjunk el keveset az Európa-paradigma felé. Az Európa-téma reneszánsza — és ebben Konrád úttörő szerepe elvitathatatlan — jó fél évtizede tart. Müncheni, nyugat-berlini kongresszusok követték egymást, egyebek mellett *Egy álom Európáról* címmel; volt német kiállítás, amelynek (micsoda önbeteljesítő prófécia?) a témája így hangzott: *Európa elrablása;* a pápa nyári rezidenciáján folytatott beszélgetések *Európa és a következmények* címmel jelentek meg. A francia szociológus könyve az *Európát elgondolni* feliratot hordja a borítóján, és Edgar Morin mellett Erwin Jaeckle is *Európa eszméje* ügyében tett az asztalra kötetet. Enzensberger *Ah, Európa* elnevezést adott útiriportjai gyűjteményének, és az Európa Tanácsba delegált svéd Rolf Edberg európai útikalauza odisszeuszi címmel — *És tovább vitorláztak* — látott napvilágot. A téma reneszánszát kommentálók mind leszögezték, hogy ennek az intellektuális és kulturális Európa-hangsúlynak vannak előzményei az ötvenes és a hatvanas években. Akkor a hagyományos francia-német ellentét leküzdése, vagyis a nyugat-európai közösség megteremtése volt a cél. Karl Schmid 1966-os kötetét — *Európa az ideológia és a megvalósulás határán* — máig érdemes forgatni, és (ismét) csak ajánlani tudom az érdeklődőknek a svájci francia irodalomtudós, Denis és Rougemont eleven szellemű 1965-ös könyvét — *Svájc — modell Európa számára.* Ám a húsz-harminc évvel ezelőtti Európa-paradigmát korántsem fogadta egyöntetű lelkesedés.

Mert a humanizmus és a demokrácia Európájáról, s a nagy egységesülésről szóló szövegek fecsegésnek rémlettek, amikor az ember a gyarmatosítók munkájára, a rabszolgasorba taszított Afrikára, vagy a német birodalom pusztításaira gondolt. Franciaország és Anglia a második világháború után is gyarmattartó hatalmak voltak. Az Európáról, mint az emberi nem *jobbik énjéről* szóló kijelentések a hatvanas évek baloldaláról álszent frázisoknak látszottak, ismervén a tőkés világ harmadik világba irányuló expanzióját. Igen ám, csakhogy múlt az idő. Az ottaniak változni kezdtek, másfelől kiderült, hogy a fenti körülmények egyáltalán nem nyugtatják meg azokat a kelet-európai kis országokat, amelyek a „nagy testvér" okkupációjától szenvedtek. Ezeknek az országoknak az önmeghatározási igényét egy idő után cinizmus nélkül már nem lehetett relativizálni és leszerelni azzal, hogy folyvást a nyugati hatalmak tőkés természetére és antidemokratizmusára hivatkoztak.

A végső lökés persze az volt, hogy „kiderült" a Szovjetunió elmúlt hetven évének története és mai állapota, és a Szovjetunió rohamos imidzs-vesztésével Európa újra vonzóvá vált. El nem hanyagolható szerepet játszott persze mindebben, hogy az utóbbi öt évben maga a Szovjetunió fordult a nyugat felé, és a közös európai ház építésére hívott fel. Talán még három éve sem gondolta volna valaki, hogy vezető szovjet társadalomtudósok nemzetközi konferenciákon saját civil társadalmuk hiányát mint az Európához való csatlakozás egyik akadályát említik — és segítséget, tanácsot kérnek. A meglóduló Európa-irodalom és Európa-politika ilyenfajta sodrában Konrád külföldön megjelent kötetei — az *Antipolitika*, a *Hangulati tudósítás* — elismerten meghatározó szerepet játszottak. Miért? Alighanem azért, mert az elsők között volt, aki megkezdte a vitát — éppenséggel a nyugati politikáknak is megtéve szemrehányásait — Jaltával és következményeivel. A szuperhatalmak visszaszorítását — micsoda fikciónak tűnt ez tizenöt éve — elválaszthatatlannak tartotta Európa definíciójától, az újfajta európai szellemiség létrejöttétől.

★

Európa-definíció? A gondok már a geográfiai körülhatárolással elkezdődnek. Konrád — egy sorban a keleti országok olyan író-politizáló értelmiségeivel, mint Milan Kundera, Czeslaw Milosz, Danilo Kis — minden nagyrabecsülését kinyilvánítva, udvariasan elhárította az atlanti részre épített kizáró Európa-értelmezést. *Európa közepe keleten fekszik* — ezt a képzetet (vágyat és valóságot) ők vitték be a nyugat-európai értelmiségi, s politikusi tudatba, jóval a megindult változások előtt. Elévülhetetlen érdemű cselekedet, még ha a bizonyítással a térség jó része máig adós maradt. Miért kellene ennek a térségnek tovább fizetni a vasfüggöny árát, mondták, életszínvonalban és szabadságjogokban? Sőt, vigyázzunk, folytatta Konrád. Nehogy azt higgyük, hogy Európa határai megállnak a keleti kis országok határainál. Azoknál tehát, amelyek Közép-Európát alkotják. Ki ne rekesszük a Szovjetuniót, illetve Oroszországot! Tessék megnézni ebből a szempontból Konrád kötetét. Az első soroktól az utolsókig micsoda szívóssággal és higgadtsággal tér vissza arra, hogy *meg kell adni a nyugalmat és a biztonságot az oroszoknak*, hogy tanuljanak, hogy gazdasági és politikai rendszerüket átépítsék, hogy katonai jelenlétüket felszámolják. (Persze, tudvalevő, hogy majd mindez kétirányúan értendő.)

Európa-definíció? Konrádnál ilyet nem találunk. Kiragadom néhány visszatérő megfogalmazását. Európa? Transzpolitikai normalitás és szomszédság. Álom és öntudat. Mentalitás, esztétikai fogékonyság, kommunikációs intimitás. Város, ahol van nyilvánosság, és város, ahol el lehet bújni. Irónia és pátosz. Utópia, idealizmus. Együttélési készségek, együttgondolkodási szintek, közös nyelvek megtalálása. Nemzeti sérelmek tisztázása, nemzeti törekvések önfegyelmező kerete; együttélés abszurd antinómiáinkkal. Individualitás, nemzetlét, nemzetállam-kultusz *nélkül*, regionális integrációk, kulturális közös piac és köztársaság. Autonómia és heteronómia. Policentrikus hálózat a monocentrikus helyett. Kétnyelvűség, kettős és hármas identitás. És ami mindennél fontosabb: a civil társadalom — mint alapzat.

Konrád természetesen sokra tartja a nagy eszméket és a közös szellemi alapokat. Amilyen a kereszténység, a humanizmus. Emellett, azt hiszem, az ő értelmezésében az európaiság lényege a *problémává tevés*. Nos, ez az európaiság felforgató mozzanata, mely feszült viszonyban áll minden totalitarianizmussal, univerzalizmussal, fundamentalizmussal és evidenciával. Miközben tehát Konrád vállalja, hogy Európa kissé a nosztalgia tárgya is, s hogy utópia is; aztán, hogy a különféleségek fenntartása is az egyneműsítő hatású civilizációs menetben, mégis a legfontosabb, hogy *ami másutt abszolút, itt viszonylagossá vált.* Ez pedig azt jelenti, hogy meg kell tanulni: nem lehet maradéktalanul hitet adni semmilyen emberi állításnak. Európa *a hit — az emberek egészséges bizalmatlanságában*, abban, hogy *nem fognak feltétel nélkül hinni mások feltétlen önbizalmában.* Mert hát mindenki azt hiszi, hogy a legjobbat cselekszi, és ő tudja, hogy mi kell az embereknek. *Ez életveszély*, ettől óvakodjunk. Óvakodjunk azoktól, legyen bár tömeg, legyen vezér, vagy önjelölt nemzetmentő, aki mások helyett akarja megérteni és meg is tenni azoknak a dolgát. Kelet-Európa? A plakát mögött látom a hullát — írja Konrád.

Európa-definíció? Vissza a normalitáshoz, mondja az író. A hazai harmincas évek végének szirénhangjaitól körülölelten gondolkodtam, vissza — *miféle* normalitáshoz? Aztán arra gondoltam, hogy a századforduló táján, ha jól tudom, Európában ismeretlen volt a vízum. Engedély nélkül lehetett ide-oda utazni, bizonyos távolabbi keleti részek kivételével. Aztán arra is lehet gondolni, hogy a 17—18. század filozófusai, vagy éppen a reneszánsz humanistái szakadatlanul utaztak és otthonosan mozogtak Európa különféle részeiben. A középkor értelmisége a kolostorok és az egyetemek között ingázott. A kelet tanulnivágyói eljutottak a nyugat főiskoláira, és éveket töltöttek ott hazatértük előtt. *Van normalitás, amelyhez vissza!* — gondolom. Innen nézve józan ésszel lassan felfoghatatlan, hogy egy évvel ezelőtt Európa szívében rálőttek az emberre, ha egy város egyik részéből át akart menni a másikba. Nehezen felfogható, hogy a keleti részek fiataljai számára közel fél évszázadig nem volt meg a lehetősége annak, hogy tetszésüktől függően ingázzanak az európai egyetemek között. Hogy pár éve még engedély kellett ahhoz, hogy az ember átutazhasson Bécsbe egy opera-előadást meghallgatni, vagy leugorhasson Ferrarába egy pár cipőt venni. Nos, most végre elindultak a diákok.

★

Hanem ezzel a *ferrarai ugrással* egy kis baj van. Amint a bécsi operajeggyel is. A *Staatsoper*-ben jó, ha a kakasülőre futja. A magyar filozófus Párizsban, mint írja, egy ebédet nem tudott fizetni a feleségének. A magyar turista kétszer is meggondolja, hogy egy nap hányszor menjen dolgára a belépti-díjas olasz piszoárban. A szabadság az elszegényedéssel érkezett. A Kelet továbbra is Kelet marad, csak a szó nak más értelmében. És erről nem a szabadság tehet. Eddig a Nyugat és a Kelet különbsége a demokrácia és a diktatúra különbségét jelentette. Mostantól a gazdagság és a szegénység különbségét jelenti. A gazdasági határok ugyanúgy elválasztanak, mint a politikaiak. És a Nyugat láthatóan kezd úgy viselkedni a Kelettel szemben, amint azt tette a Déllel. A szegények jól teszik, ha otthon maradnak. *Kívül tágasabb.*

Napjaink legkeservesebb napi híre, hogy a szegények, élükön a lengyelekkel, milyen válogatott trükköket találnak ki, hogy valami nekik is csöppenjen a nagy fazékból. A sztálinista határok fizikailag elválasztottak, ám akkor még mind a két oldalon voltak illúziók. Most már mind a két oldal olyannak mutatja magát, amilyen a valóságban. Az egyik zsugori, a másik sóvárgó, az egyik dölyfös, a másik összeszorított fogakkal alázatos. Mindenki a maga bajára mutat, és a bajok összehasonlíthatatlanok. Persze van jóakarat, és egy kisebbség átsuhan a leomlott falakon. Németország egysége? Nem látható, hogy egy keveset is segít-e Európa egységében. Lehet, hogy pont fordítva. Németország a NATO-hoz tartozik, amely mégsem az egész kontinens számára biztonsági rendszer. A Közös Piac a Nyugaté és Németországé — és „a többit majd meglátjuk". Kinek az érdeke a fenti két szervezetet a Keletre is kiterjeszteni?

Kelet-Európa kis országainak marad a cidrizés. Hogy egy reformer vagy egy nagyorosz soviniszta regnál-e Moszkvában. A térség, amelynek negyven év gazdasági és politikai deformációit kellene leküzdenie, elkezdett visszahullani saját történelmi múltjába, és senki nem nyúl a hóna alá, hogy felhúzza egy modernizációs szintre. Társadalmi robbanások és nemzeti konfliktusok a láthatáron. Ahogy az NSZK az NDK hóna alá fog nyúlni, úgy adódik a kérdés, átengedi-e a brüsszeli tizenkettő Kelet-Európát a sorsának? S megérdemlik-e a nyugati hatalmak a demokrácia nevet, ha a Kelet kikínlódott demokráciáit hagyják csődbe jutni? Avagy élhetnek-e az emberek biztonságban ott, ahol a szomszéd nyomorog?

A fentieket Peter Bender írja a Die Zeit egyik nyár végi számában. Érdekes nézőpontja miatt idézgettem: úgy látszik, lemondott arról, hogy Kelet-Közép-Európa *magától* meg tudna újulni. Olvassuk Konrád Györgyöt, mert szelleme és tartása azt közli velünk, hogy saját erőnkből is vihetjük valamire. És van merre mennünk.

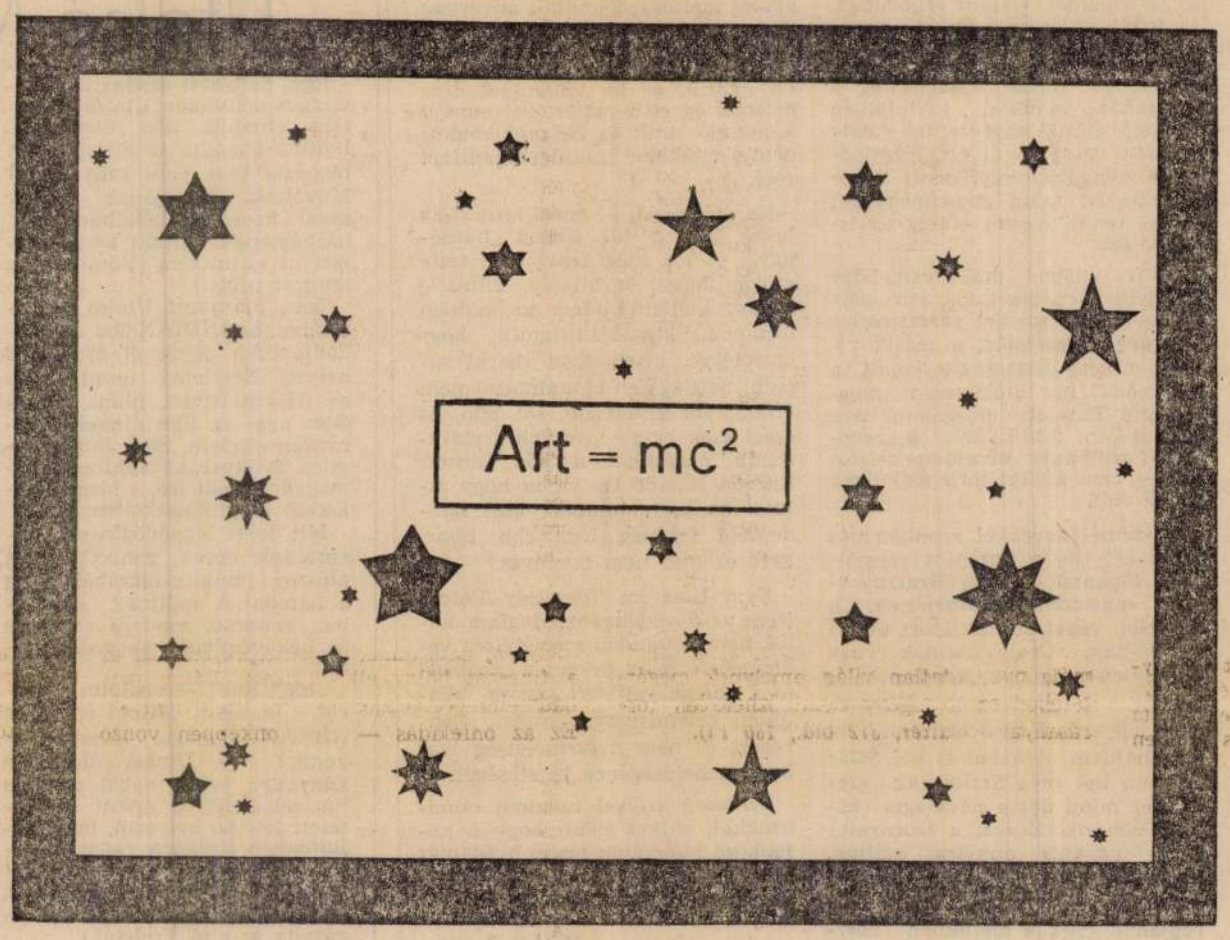

Perneczky Géza: Art (Médium-art)

∀

Törvénytisztelő Honpolgárok! Felhívással fordul hozzátok a veszprémi Fiatal Alkotók Köre. A kultúra mostani áldatlan állapotában már csak egy utolsó példátlan (példás) gesztusra futja erőnkből. Honffyk és Honleányok! Október 27-én rajzoljatok egy fordított A betűt az égre vagy a földre vagy a falra vagy bárhová, ahol látható.

A KÖR egy korábbi, *Disztávirat a Bezárt Városnak* című utcafesztiválja anyagából kiállítást rendez e napon a veszprémi várban. Bemutatják a gyerekek csinálta Festi körképet, s a maguk alternatív városát, valamint archaikus dobozokat, mozgókép-verseket. Toronyzene is lesz.

Hogyan lettem zsidóvá?

Zsidóvá válásomig hosszú és kanyargó út vezetett. Származásom és hovatartozásom megítélése attól kezdve, hogy a színházi szakmába léptem, évente többször is változott. Most csak néhány jellemző részletet ragadok ki, hátha így szórakoztató leszek. Ígérem, hogy végső tanulsággal nem fogok szolgálni, mert tanulság az nincs.

Érettségiig származásom és hovatartozásom nemigen változott. Akkoriban egyszerűen

magyar proli

voltam. Apám cipészsegéd, anyám takarítónő volt. (Bővebbet „Anyám halálai" és „Papírkosár" című novellásköteteimben olvashatnak, melyeket ezúton is szíves figyelmükbe ajánlok.) Apám Erdélyben született (Hunyad megye, Piski község), onnan jöttek át az első háború után. Anyám nyírségi (Szabolcs megye, Búj). Ők ketten Debrecenben találkoztak, ott házasodtak össze, ott kereszteltek engem katolikus hitükre. Ez a felekezet a „kálvinista Rómá"-ban meglehetős kisebbségben volt. Erre az úgynevezett – később gyakran ismétlődő – kisebbségi helyzetemre akkor még egyáltalán nem figyeltem fel. Apámban – mondják – volt némi román vér, anyámban pedig tót. (A „török, tatár"-ról és más egyébről most József Attila iránti tiszteletből ne essék szó.)

Érettségi után felvettek a főiskola színházrendezői szakára, ahol örömmel nyugtázták, hogy

munkáskáder

vagyok. Rendezőhallgatók között ez állítólag nem volt gyakori, tehát jelenlétem javította a statisztikát. (Így ment ez akkoriban.) Ezen a helyzeten az se rontott sokat, hogy egy-két év múlva

antiszemita

hírem támadt az irodákban, amiatt, mert nyilvánosan letehetségteleneztem valakit, aki történetesen zsidó volt. (És tehetségtelen.) Helytelen neveltetésem miatt ugyanis sem akkor nem voltam, sem azóta nem vagyok hajlandó az embereket fajuk, vallásuk, satöbbijük szerint megítélni. (De hát így ment ez akkoriban.) A főiskola után egy évvel Várkonyihoz szerződtem a Vígszínházba, amely köztudottan

polgári

színháznak számított: a neve, hagyományai és Várkonyi miatt. Később azt is megtudtam, hogy az olyan kifejezések, mint „polgári", „lipótvárosi", vagy „vígszínházi" – egyúttal azt is jelentik, hogy zsidó. Erről egy neves nemzeti színházi színész világosított fel, aki egy éjszaka királyian magához intett a Fészek Klubban. (Ott piáltam a bárpultnál.) Leültetett és közöle velem, hogy ők (mármint a magyar színészek) megdöbbenve hallották, hogy én, a tehetséges magyar fiú a zsidószínházhoz szerződtem. Erre azt mondtam, hogy én Várkonyihoz szerződtem, erre ő azt mondta, hogy Várkonyi is zsidó. Erre azt mondtam, hogy na és, mire ő elszörnyedt. Aztán azt mondta, hogy menjek a Nemzetibe, az mégiscsak főleg egy magyar hely, és nagyon jó lenne, ha egy ilyen egyszerű, tehetséges magyar fiú ottan dolgozna, sőt egyszer, mint munkáskáder, még vezetőféle is lehetne ottan.

Én mondtam, hogy nem akarok vezetőféle lenni seholsem, ezt a kérdést hosszú évekre elintéztem egy jól sikerült április negyediki beszédemmel, amelyet negyedéves koromban meglehetősen italosan mondtam el a főiskola Ódry Színpadán, amiért is hajszál híján kirúgtak, mindenesetre azóta mint Kapáselvtárs (így mondták, egy szóban) a párt számára enyhén szólva zavarosfejű vagyok. Aztán meg azért se mennék a Nemzetibe, mondtam, mert ottan évente kinyírnak egy fiatal rendezőt, ezzel szemben Várkonyinak én a pofájáról látom a napi árfolyamomat, és ő azonnal szól, ha nem tetszik neki valami. Persze bármikor kirúghat, ha akar, de azt előre fogom tudni, nem pedig utólag. – Szóval, te velük tartasz – horkant fel a többször kitüntetett művész, én dacból azt válaszoltam, hogy igen, bár nem sejtettem, hogy mit mondtam. (Így ment ez akkoriban.)

A Vígszínházban aztán hamarosan kettős hovatartozásom alakult ki. Egyszerre voltam

vadmagyar,

sőt turulmadaras népnemzeti, és ugyancsak én voltam az egyik utolsó polgári rendező a szakmában. (Mindkét hovatartozásomban egy kissé Várkonyi is ludas volt.) Egyik fajta megítéltetésem fő oka Krúdy „A vörös postakocsi"-jának bemutatása volt. Mindenki 25-30 előadásra számított (én is), meglepetésre óriási siker lett, mire én azonnal a „vérmagyar talajrög" szószólója lettem. „Erdélytvissza", „maradhatezigy? nemnemsoha!", „csonkamagyarországnemország" – ez mind benne volt állítólag ebben az előadásban, amely tehát súlyosan

nacionalista

volt. Várkonyi –, aki szintén nem számított sikerre – tulajdonképpen azért bólintott rá a bemutatóra, mert édesapja – Várkonyi Titusz újságíró – nagy Krúdy-rajongó volt. Polgári rendezővé pedig azért avanzsáltam, mert ha valamely kritikus, vagy más akkori hatalmasság számára kényelmesebb volt áttételesen üzenni Várkonyinak, azt az én munkáimmal kapcsolatosan tette, hogy azok nagyon is polgári szemléletet tükröznek. Az a szó, hogy „polgári" – akkoriban – olyan súlyos vád volt Várkonyi ellen, mintha folyton lefasisztázták volna. És ezt a vádat újra – meg újra ismételgették vele kapcsolatban. Jutott belőle a kockás zakójának, a kalapjának, festménygyűjteményének, műsorpolitikájának, modorának, és az általa szerződtetett fiatal rendezőnek. Addig piszkáltak „polgári" rendezéseim miatt, hogy ostoba módon egyre ingerültebb lettem – mivel felébredt bennem a proli gőg. Így aztán én húztam be magamat a csőbe: gyatra sajtóvitába keveredtem egy újságíróval, aki újfent lepolgárizta egy előadásomat. Ez az újságíró – akinél polgáribbat keveset ismertem – akkoriban óriási befolyással rendelkezett, én tehát egyáltalán nem csodálkoztam, hogy attól kezdve sehol egy jó szó nem jelent meg rólam. (Hogy ez meddig tartott, vagy ma is így van-e, nem tudom. Jóideje nem olvasok már magamról. Így van ez.)

Nem akarom itt az összes kanyart leírni, csupán egy jellegzetes kitérőt említek meg, amikor

kábítószer-propagátor

lettem. Ugyanis 1968-ban egy előadás végére odabiggyesztettem a Beatles együttes „Lucy in the Sky with Diamonds" című akkor vadonatúj nótáját. Kizárólag azért, mert nekem nagyon tetszett. Angolul nem tudtam –, nem úgy az akkor esedékes minisztériumi főosztályvezető fia, aki olvasta az angol lapokat (ő tehette), amelyekben azt firtatták a Beatleséktől, hogy nem valami LSD-vicc rejtőzik-e a címben.

De térjünk vissza a származásommal kapcsolatos kanyarokra. Mert egy szép napon

gróf

lettem – és magától Várkonyitól címet kaptam. Ehhez annyit kell tudni, hogy Várkonyival rengeteget veszekedtünk. (Akkor még hál' isten nem volt divatban a mai áludvarias munkastílus, amely a folyamatos hazudozást, szakmai gyöngeséget szokta eltakarni.) Pontosabban: Várkonyi azzal tisztelt meg, hogy sokszor dühbegurult velem kapcsolatban. (A „Kakukkfészek" című munkámért például így dicsért meg: „Idefigyeljen, ez olyan jó, hogy most két hónapig mondhat, vagy csinálhat akármilyen marhaságot".) Amikor aztán egyszer úgy csapta rám a nézőtér felé vezető vasajtót, hogy a vakolat is hullott, az a kényszerképzetem támadt, hogy egyszer a vita hevében prolinak fog nevezni, s akkor nekem örökre végem –, mert akkor én ráborítom az asztalt... És ez az életveszélyes pillanat elérkezett. Még az íróasztal is ott volt közöttünk. Én ültem, ő pedig felugrott, s dühében nem találta a szavakat: „Idefigyeljen! Tudja mi maga? Maga egy... maga egy..." Én a felindultságtól remegve hajtogattam magamban: „Ha azt mondod, hogy proli, rádborítom!" És rettegtem, hogy bekövetkezik. Várkonyi végre megtalálta a szót: „Tudja mi maga? Maga... maga egy gróf!" Én idétlenül elvigyorodtam a megkönnyebbüléstől, amit ő nem értett, én meg képtelen voltam elmagyarázni, mennyire megrendített, hogy valaki ilyen elegánsan és ösztönös tapintattal legyen képes megfogalmazni az én (akkor még mindig létező) proli gőgömet. (Ez ma nem így megy.)

Grófságom persze nem tartott sokáig, mert hamarosan

zsidóbérenc

lettem, mivel az egyik rendezésemben – némi meglepetésre – egy fiatal színész kapta az egyik főszerepet, aki mellesleg zsidó származású volt. Ezt a szerepet más, érettebb színészek magukban – magukra osztották. (Így van ez.) Mivel az illető még több alkalommal játszott nálam jelentős szerepet, zsidóbérenc mivoltom egyre nyilvánvalóbbá vált. S mivel legtöbbször arra osztottam a szerepet, akinek – hitem szerint – a leginkább való volt, gyakran megesett, hogy nemcsak hogy nem azok kapták, akik önmagukra gondoltak, de azok sem, akikre a társulat gondolt. Így aztán nincs mit csodálkozni azon, hogy volt idő, amikor

buzeráns

voltam, mert olyan művész játszott nálam főszerepet, aki saját neméhez vonzódott a szerelem terén. (Van ez így.) Persze ez az időszak nem volt más, mint variáció arra a témára, amikor a rendező nem más, mint

nőfaló,

amolyan falu bikája, aki az összes színésznőt magáévá teszi, fiatalkától az öregecskéig, nem kímélve a színház többi nődolgozóit: a takarítónőket, statisztákat és irodai hölgyeket sem. Ez bizony így van: a rendezőnél nincs szebb ember, nincs, nincs sehol.

Eszmei hovatartozásaim megítélésének szapora változásait csak jelezni akartam ünnepi beszédem és az LSD-vel való kapcsolatom megemlítésével. Arról is csak futólag szólok, hogy a változékony közvélekedés szerint, mindig valakinek, vagy valakiknek a „befolyása alatt" vagyok és cselekszem (hogy ezzel egy időben miért tartanak konoknak és csökönyösnek, szinte megfejthetetlen). Hogy hétfőn túlzottan barátkozó vagyok, kedden megközelíthetetlen, szerdán jó ember, csütörtökön rossz, pénteken szép, szombaton csúnya – ezt mind megéltem és – megértem.

De arról álmodni sem mertem, hogy egyszer valódi zsidóvá válhatok. Ám eljött ez a pillanat is. A veszprémi Petőfi Színház igazgatói állásának betöltésével kapcsolatos pályázati hercehurca után többször is hallottam az alábbi történetet, de valódiságában sokáig kételkedtem. Mesterségesen összetákolt anekdotának hittem, annak ellenére, hogy amikor az események zajlottak, magam is tapasztaltam némi zsidózást, nem csak szóban, de írásban is (újságban, úgy bizony), sőt állítólag a rádióban is megesett ilyesmi, de azt én saját fülemmel nem hallottam, csak többen is mondták. Én akkor úgy gondoltam, hogy ez a szolid zsidózgatás nem az én szerény személyemnek szól, hiszen – akár tetszik, akár nem –, semmi zsidó nincs bennem. Akkor úgy gondoltam, hogy ez a zsidózgatás a Vígszínháznak szól, ahonnan „származom". De nemrég olyan szavahihető embertől hallottam újra a sztorit, hogy kénytelen voltam elismerni: a hír igaz, több mint egy éve metamorfózison estem át és

zsidó

lett belőlem. A történet pedig a következő: egy jeles fővárosi művész épp Veszprémben járt – ott volt dolga –, amikor a színházigazgatói pályázattal kapcsolatos csetepaté már véget ért, de a győzelem ünneplése még tartott. Meginvitálták az jeles fővárosit (az illető nem kifejezetten árja) egy traktára, ahol a helybéli főkorifeusok ünnepeltek. Jó magyar szokás szerint étel-ital volt bőven.

Történt tehát, hogy a hangulat tetőfokra hágott, kellő mennyiségű ital fogyott, s ekkor az egyik asztaltárs odafordult a jeles fővárosihoz: „Győztünk, művész úr!" (zárójelben: tudom, hogy minden sztori csak nevekkel érdekes, neveket akkor sem mondok, azt sem mondom meg, hogy tegeződtek-e, sőt azt sem árulom el, sváb volt-e az asztaltárs, vagy sem). Folytatom tehát: „Győztünk, művész úr! Képzelje, lejött Pestről két zsidó!" „Ez a két zsidó be akarta futtatni igazgatónak a harmadik zsidót. Hát mi ezt nem hagytuk!" A jeles fővárosi művész ártatlan képpel rákérdezett: „És ki volt a harmadik zsidó?" A győzelmes asztaltárs diadallal rávágta: „Hogyhogy ki volt? Hát a Kapás!"

Így lettem zsidóvá.

(Mert így megy ez mostanság.)

Kapás Dezső

Hát te ki vagy?

(Zsidóság, identitás, történelem)

Ez könyv újdonsága, hogy belülről és egyben kívülről (tudományosan) próbálja elmondani a „zsidónak lenni" köznapi históriáját. S mivel a teljes belső lét és történet elmondására vállalkozik, kiemelkedik a hasonló tárgyú írások közül: alapos és elemző, bőségesen dokumentált és szenvtelen, azaz tényszerű. (Szerkesztette: *Kovács M. Mária, Yitzhak M. Kashti* és *Erős Ferenc.)* Igaz, a kötet sorsával kapcsolatban már szkeptikus vagyok: akiknek el kellene olvasniuk, azok *ab ovo* rá se néznek, így megint csak azok fogják forgatni, akik tudják. Az sem kevés, ha már egyszer identitásválságról szól az írás. Mivel azonban hinnem kell a társadalmi tanulási folyamatban, remélem, tévedek.

A tanulmánykötet: „belülről elmondani" a mindennapost. A gyerekkort, a „felvilágosítást", a rejtőzködést, és az önkeresést. De ez a „mindent elmondani" önmagában is probléma: évtizedeken át tabu volt a téma, nemcsak a társadalomban, hanem a zsidó családok többségében. A mélyinterjúk, melyeket a kutatók végeztek, e némaság megtörésére vállalkoztak, illetve erre igyekeztek rávezetni alanyaikat. És nem volt könnyű dolguk. Ezt a kényes létformát az tartotta életben, hogy a szülők ne mondják el gyerekeinek, kicsodák, a gyerekek többnyire másoktól tudták meg, s ha véletlenül maguk dicsekedtek el vele, visszautasítás (csúfolás, kiközösítés) lett a sorsuk. És akkor jön a szociológus... Íme egy a tényfelvételek közül: „én akkor, olyan tízéves voltam – döbbentem rá, hogy ez rossz dolog, ez baj. Akkor hallottam először, hogy ha én ezt elmondom akkor kiszolgáltatom a családomat." Ne szépítsük, ez ma is így van.

A dolog másik oldala, hogy az elhallgatásból mindenféle trauma következik, az Auschwitz utáni harmadik generáció kutatni kezdi saját gyökereit, a hallgatást nem lehet tovább gyakorolni. Igen ám, de a szabadság beköszöntével nemcsak a családi tabuk törtek meg, de megszólalhatott az antiszemita hang is. Számolni, sőt, szembesülni kell vele, mert az is jelen van, figyelmeztet, akkor is, ha nem akarod. („Engem az antiszemitizmus sodort a zsidók közé" – Pető Katalin dolgozatának címe is jellegzetes.) És ez az új környezet más választ is igényel. Mi a jobb, a rejtőzködési taktika vagy a nyílt konfrontáció?

Az első tanulság: az auschwitzi trauma megkérdőjelezte a hagyományos asszimilációs utat. A bizalom rendült meg, az egykori viszonylagos nyíltság bizonyult zsákutcának. Minek törekedni az asszimilációra, ha nincs fogadókészség, ha a környezet továbbra sem tolerálja a másságot. Csakhogy a másik póluson ott van e tapasztalat ellentéte is: azok számára, akik itthon maradtak, mert itt akarnak élni, nincs más lehetőség. Sőt a dolgozatokból az is kiderül, hogy a több, mint százéves asszimiláció ma már visszacsinálhatatlan. Így aztán a két pólus között kell más, új stratégiákat (is) kidolgozni. (Konzervatív, ortodox válasz, szekularizált elkülönülés és alkalmi elegyedés, otthon és a külvilágban más magatartás. Voltaképp nem sok, amit választani lehet.)

A kötet egyik legnívósabb dolgozata Gerő Andrásé, aki az asszimiláció történetét vizsgálja, s egy csapdára figyelmes. *(Liberálisok, antiszemiták és zsidók, a modern Magyarország születésekor.)* Tény, hogy Kelet-Közép-Európában az 1848-tól tartó jogfejlődés e téren példamutató volt: a felekezeti szabadság biztosítása 1938-ig teret nyitott az asszimilációnak, a liberális opció (ellentmondásaival együtt) ellenben már a századforduló előtt biztosította a modernizáció kereteit. Ennyiben messze európai és jövőbe mutató volt a magyar joggyakorlat.

Igaz, az ár magas volt: homogén asszimilációt igényelt, a zsidóságnak le kellett mondania kulturális örökségéről, szokásairól, azaz identitásáról, hogy az anyanemzet befogadja. A zsidóság mégis vállalta ezt a lehetőséget: ezzel nemcsak saját identitása modernizálódott, de jelentősen hozzájárult a modern Magyarország kialakulásához is. Aztán a 1919–1922 közötti antiszemita fordulat drasztikusan befékezte ezt az asszimilációs folyamatot: az asszimilációnak olyan kritériumai születtek, melyek teljesíthetetlenek voltak. A felekezeti szempont helyére a faji megkülönböztetés lépett, s ezzel egy sajátos etnikai mítoszhoz kellett volna igazodni, egy mítoszhoz, aminek elérése elvileg lehetetlen volt. És ennek ellenére, a zsidóság – egészen 1938-ig – megmaradt az államba vetett bizalom és az asszimiláció útján. Mindez azonban – akkor is, később még inkább – egy asszimetrikus viszonyhoz vezetett: „az asszimilációt nem követte azon probléma súlyának hasonló mértékű csökkenése, amelyet a zsidók és nem zsidók viszonya jelentett." (Kovács András)

Azt már Karády Viktor mutatja ki, *(A Soah, a rendszerváltás és a zsidó azonosságtudat válsága Magyarországon)* miként lett ebből az államba vetett bizalomból tragikus csalódás és máig hatni képes trauma 1944-ben: míg a környező országokban a fasiszta zsidóirtás csak a korábbi állapotok meghosszabbításának tűnt, addig Magyarországon váratlanul robbant ez a bomba: egyik pillanatról a másikra tűnt el az állam viszonylag pozitív joggyakorlata, a civil társadalom együttérzése, segítőkészsége – következett a vészkorszak, a Shoah.

Így lett a „mi" és az „ők" a zsidó identitás háború utáni koordinátája. Ez a „megelőlegezett bizalmatlanság", az érzékenység, a ki kivel, milyen mélységig képes beszélni saját múltjáról, családjáról, zsidóságáról. (Karádi Viktor.) A kutatási eredményekből kitűnik, hogy ez a megkülönböztetés nem belülről épült, a vészkorszak után ez egyszerűen kikerülhetetlen lett, s öröklődött a második és harmadik generációra. Újabb, más természetű konfliktusokkal. („Az unokák szeretnék megismerni azt, amit a nagyapák igyekeztek elfelejteni.") Más természetűekkel, mert a harmadik generáció számára már ez a magatartás nem volt természetes: a magyarnak lenni primer azonosságképző lett, és a zsidó azonosság másodlagosnak tűnt – amíg a környezet nem figyelmeztette, hogy itt valami nem stimmel. És akkor kellett kinek-kinek magát újradefiniálnia. Itt tartunk most.

Mi legyen a hallgatás, azaz az önvédelmi rejtezkedés után? Erős Ferenc és Mészáros Judit érinti ezt az alapkérdést *(A zsidó identitás szerkezete Magyarországon a nyolcvanas években?,* valamint *Az elfojtott visszatér* című írásokban.) Minták vannak, az egyén dilemmája, melyikkel azonosuljon. De a mintaválasztás előtt persze ott a nagy kérdés: feladhatja-e rejtezkedő habitusát?

Számomra ez utóbbi az igazi dilemma: mert lehet, hogy felnőtteknek egyszerűbb visszatérni a kulturális-vallási hagyományokhoz, vagy magyarként *és* zsidóként élni, nyíltan vállalva a kettős identitást. De mi lesz a gyerekekkel? Lehet-e, szabad-e kitenni őket a külvilág sokkjának. Ha csak egyetlen agresszívebb gyerek van az osztályban, máris újratermelődik a védekező, bizonytalan, megalázott magatartás, és beszélhetnek a pszichiáterek és a szülők a „kimondás" szükségességéről. Mert a pszichológusoknak is igazuk van: a kötetben számos pszichiátriai esettanulmány bizonyítja az elhallgatás lappangó, károsító hatását. (Gyanú, bűntudat, kollektív magány stb.) S mégis: legalább két generációnak kell felnőnie, hogy a parlagi zsidózás végképp perifériára szoruljon a közéletben, de főképp, hogy ez a köznapi dialógus, illetve együttélés normális hangon jöhessen létre, hogy sérülésmentesen érintkezzen a két kultúra, hogy kialakuljon az asszimiláció és a kulturális vallási identitás egysége – azaz, hogy „elférjen" ez a kisebbség a nemzettesten belül.

És addig? Mi a jobb: az identitás fennen hangoztatása, amit provokációnak vesz egy előítéletes kisebbség, vagy újra bujkálni és szelektíve („veled lehet, veled nem") alapon próbálkozni az együttélés új normáinak építésével? Nem tudom eldönteni, s ez a könyv legalább e kérdések exponálásával segít megértetni, hogy a dolog nem olyan egyszerű.

Ami hiányzik ebből a színvonalas kutatásból, az a magyar társadalom rétegspecifikus válaszainak vizsgálata: mi változott például a vállalkozói réteg megjelenésével, mi a vidéki, vagy munkáskörnyezetben. Gyanítom, hogy a (fiatalabb) értelmiségiek körében pozitív irányban mozdul el a dialóguskészség. De merre mozdul el a romló életfeltételek hatására a középosztály habitusa, egyáltalán mennyiben különbözik e réteg képe a zsidó identitásról a háború utánitól, vagy akár a '60-as évekbelitől? Az identitás sohasem csupán az egyén, vagy a közösség belső ügye, mindig kölcsönhatásban alakul, ezért kellene e tekintetben is valamivel többet tudni a régi közhelyeknél: a dialógus-elemzés akkor lenne teljes, ha e téren is lennének kutatási adataink. Igaz, hogy e kötetbe foglalt vizsgálati eredmények csak a kezdetet jelentik, az ember nem kívánhat egyszerre mindent. De ezt az alapos elemzést reményeim szerint más dimenziójú, hasonlóan elmélyült analízisek fogják követni. *(T-Twins kiadó)*

Almási Miklós

Jan... Who? Docu... What?

Jan... Kicsoda?... Documenta... Miii? – Még ki sem szálltam Kasselbe érkezve az autóból, e kérdéseket T-shirtökre nyomtatva már ott láttam a járdán özönlő tömegben, a zöld gyepen nyújtózó fiatalokon, mindenütt. Jan Hoet (ejtsd „hut" = kalap) az idei Documenta Belgiumból meghívott rendezője. Természetesen, akinek „kalap" a neve, az ne csodálkozzon azon, ha mindjárt a *Fridericianum* főbejárata mellett az a nem éppen barátságos felszólítás fogadja őt nagy betűkkel a falra másolva: „Jan nim den Hut!" (Jan, vedd a kalapod!) Jan Hoetra még visszatérek, de mit válaszoljunk arra a kérdésre, hogy „Fridericianum... What...?"

A jó öreg Brockhaus lexikonban az áll, hogy a Museum Fridericianumot II. Frigyes hesseni tartományi fejedelem építtette még az 1770 körüli években, és ezért Európa első igazi múzeumépületének tekinthető. A Brockhaus újabb kiadásai szerint azonban a ma álló épület mégsem az „első", hiszen csak rekonstrukció. Mikor a szövetséges légierők 1943-ban porig bombázták Kassel belvárosát, a körülötte álló fejedelmi palotákkal együtt a Fredericianum is elpusztult. Azért építették újjá, hogy a sebtiben felhúzott új belvárosban – ami ugyanolyan jellegtelennek és sivárnak sikerült, mint a többi lebombázott és túl gyorsan újjáépített német város – mégis legyen valami, ami a régi Kasselre emlékeztet. És mert a „világ első múzeuma" cím kötelez, rögtön kész volt a terv is, hogy ezentúl itt rendezzék meg a világ legnagyobb művészeti bemutatóit.

Ez a ciklikusan visszatérő nagy esemény persze nem lehetett egyszerűen biennálé, sőt az anyag válogatását sem volt szabad az egyes országokra bízni. A Documenta ugyanis nem süllyedhetett oda, hogy a nemzetek seregszemléje legyen. Az *izmusok bemutatója* kellett, hogy maradjon, illetve a legújabb irányzatokat képviselő legjelentősebb művészeké. A Documentán nem lehettek díjak sem, hiszen ha valakit meghívtak oda kiállítani, az már több volt, mint másutt egy első díj. A Documenta így aztán már indulása pillanatától kezdve az abszolút nagyság, az arisztokratikus rang és a halhatatlanság garanciájának számított.

*

Az ötvenes években a modern művészettel szembeni nagy adósságok törlesztése volt soron. Az első tárlatok, így az európai avantgárd bemutatását vállalták, majd az absztraktokkal bezárólag sorra került az amerikai művészet is. Négyévenként rendezték ezeket a Documentákat, és az izmusok rehabilitálásával el is telt aztán néhány forduló. Mikor pedig a rendezők kifogytak a klasszikus avantgárdból, éppen tetőzött az új hullám: a tasizmus, kalligrafizmus, az arte povera, a pop-art (a New York-i iskola!), az op-art (Vasarely!)... A hetvenes évek közepén azonban mintha zökkenőhöz érkezett volna a modern művészet – a Documentákat óvatosságból kezdték ötévenként rendezni.

De hát szerencsére ott volt *Joseph Beuys!* Először szemináriumként sajátította ki magának a világ legnagyobb modern tárlatát, hogy a közönséget a közvetlen demokráciára tanítsa, aztán meghirdette a hétezer tölgyfa elültetését célzó akciót, majd pedig beolvasztott egy cári aranykoronát, s békenyuszit öntött belőle a publikum tapsviharától kísérve, és így tovább... mindig volt tehát valami érdekes szenzáció. 1986-ban azonban meghalt Joseph Beuys is. A következő évben rendezett Documentán merült föl először, hogy van-e még értelme az ilyen mamutkiállításoknak. Lehet, hogy az lett volna a legbölcsebb megoldás, ha akkor úgy döntenek a rendezők, hogy ezentúl csak hatévenként kövessék egymást a Documenta-tárlatok... vagy esetleg tizévenként.

De nem, megmaradtak az ötesztendős ritmusnál, így hát az idén megint van Documenta – most már a kilencedik. És ez alkalommal látszott először szükségesnek azt is hangsúlyozni, hogy ezen a bemutatón nemcsak a kiválasztottak szerepelhetnek, hanem az egész földgolyó. Az idei kiállítás emblémája ugyanis a fekete (ausztráliai) és a fehér (európai) hattyú, így együtt, a Föld két oldalának megfelelő helyzetben egymás tükörképeként (tényleg van is egy ausztráliai művész). De vajon megakadályozhatja ez a kitűnő ötlet azt, hogy mégis ne ez legyen az utolsó Documenta tárlat? Nem lett volna okosabb emblémaként „... született 1955-ben, élt kilenc tárlatot..." szöveggel egy klasszicizáló ízlésű sírkövet emelni?

Minden Documentának van egy teljhatalmú főrendezője, egy büdzséje, és egy, a programot röviden összefoglaló alcíme.

Az idei tárlatot rendező *Jan Hoet* néhány esztendővel ezelőtt Antwerpenben azzal tűnt föl, hogy „Barátaim szobái" címmel olyan kiállítást rendezett, amely az egész városban volt szétszórva, magánlakásokban, az ott rendelkezésre bocsátott szobákban, lakásrészekben. A közreműködő művészek nem ürítették ki a lakás nekik odakölcsönzött részét, hanem valamiképpen, szoborral, képpel vagy installációval kiegészítették a már meglevő berendezést. A tárlatlátogatók megkapták a bejelölt lakcímekkel Antwerpen térképét, és aztán nyakukba vehették a várost. Amit az egyes lakásokban találtak, az nem hasonlított persze múzeumokra vagy galériákra, de modern volt, ötletes, és eredeti. Kasselbe Jan Hoettal! – adták ki azonnal az illetékesek a jelszót.

De hát lehet-e szétdarabolni és lakásokba szétosztani a Fridericianumot? Arról nem is szólva, hogy Kasselben azért egy kissé másként néznek ki a szobák, mint Antwerpenben az ottani patríciuslakások. Jan Hoet azonban nem hagyott kifogni magán. A lakás helyett vette az egész kasseli városi múzeumot *(Neue Galerie)*, és mindent a helyén hagyva meghívott oda húsz művészt. Ezek aztán filozófiai idézetekkel takarták le a képeket vagy a szobrokat, meglepő bútorokat és tárgyakat helyeztek a fordulókba vagy a pihenő puffok mellé, esetleg a saját munkáikat akasztották a már meglevő múzeumi anyag közé (raffináltan, hogy ne lehessen megkülönböztetni őket a klasszikus művektől), vagy pedig egyszerűen egy hatalmas várkapuval zárták el a lépcsőházat a kiállítóteremtől, amit a látogatónak szinte meg kell ostromolnia, ha tovább akar jutni...

Ez a mostani Documenta egyetlen része, ahol az ember tudja, mit akartak a művészek, miért volt szükség rendezőre, és egyáltalán, hogy manapság, a posztmodern művészet korában, egy ilyen tárlat mire lehet még jó. Jan Hoet azonban a szponzorok pénzével együtt tizenhétmillió márkát kapott, amit el kellett költenie. Arról nem is szólva, hogy előszobájában ott tolongtak a galeristák az egész világról. Azért jöttek, hogy favorizált művészeiket „elhelyezzék".

Ez meg is történt. Megtelt velük a Fridericianum földszintje és két emelete, a kastélypark végén álló Orangerie, a parkban fölállított kisegítőpavilonok festői csoportozata. A most felavatott vadonatúj Documenta-Halle hangárszerű tere, és a városi középületek udvarai. Néhány irodahelyiségbe is jutottak fontosabb művek, sőt egy bizonyos Ottoneum nevű épületbe, valamint egy mélygarázsba és egy toronyba is. A katalógus *háromkötetes*, és egy táskával együtt árulják, hogy aki megvette, haza is tudja cipelni.

Hátra lenne még az alcím. Ilyet azonban Jan Hoet nem adott – és ezt meg tudom érteni. Csupán arra tett célzásokat, hogy az „emberi test" áll a tárlat középpontjában. És tényleg, mindjárt a főbejárat mellett jobbról, a nemrég elhunyt klasszikus rangú

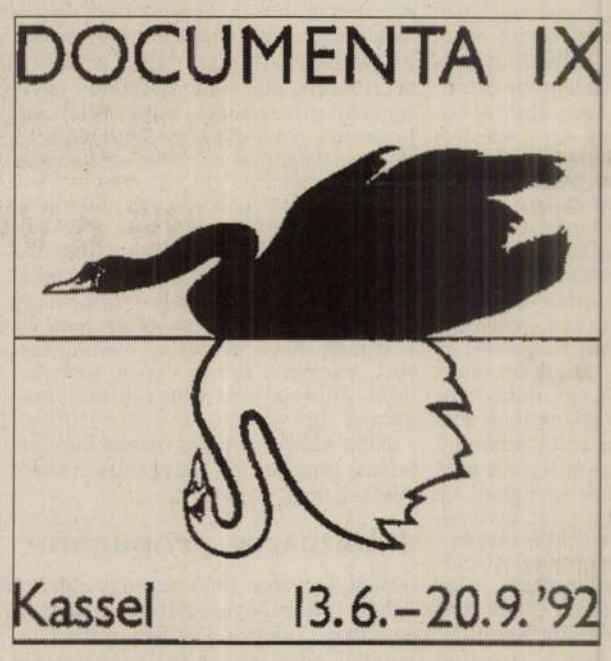

mester, *Francis Bacon* emberi figurát ábrázoló festményeibe ütközünk, de ettől a tragikus hangú közjátéktól eltekintve, amely sajnos még mindig a legaktuálisabb interpretációja annak, hogy mi is manapság az ember, nem nagyon juthat az eszünkbe, hogy az emberi test lenne itt a fő attrakció (Bacon csupa fizikailag és lelkileg szétroncsolt alakot festett, akik ugyan karosszékekben ülnek, de még is úgy vonaglanak, mint a csatatéren elbukott harcosok). Marad, mint mentőötlet, hogy arra gondoljunk, hogy a „test", amiről a Documentán szó van, az egyszerűen maga a kiállításlátogató.

*

Mielőtt elindultam Kölnből, hogy megtekintsem az idei Documentát, igyekeztem fölkészülni. De csak a helyi újság egyik beszámolója került a kezembe, ahol az állt, hogy a Document egyik legszebb munkája egy emeleti ablak, amit egy művésznő úgy nyitott ki, hogy azon át éppen az egyik Beuys által ültetett tölgyfára lehessen kilátni. Amint megérkeztem, azonnal föl is kaptattam a Fridericianum emeletére, de pechem volt. Megjött közben a meleg, és a teremőrök valamennyi ablakot kinyitották. És valamennyiből fákra, sok-sok fára láttam ki. A megrendítő találkozás, amire pedig annyira készültem, így hát elmaradt. Mi volt akkor hát az, ami mégis érdekes vagy tanulságos volt?

Az, hogy az idei Documenta, mint kalandosan szórakoztató látvány, inkább a testet, mint a lelket foglalkoztató kirándulás, főképpen pedig mint *Luna Park*, a kissé zavaros és tisztázatlan célkitűzései ellenére is tulajdonképpen egészen tűrhető időtöltés lehet. Egyfajta városligeti angolpark, ahol eltölthetünk egy vagy két napot. Ennek sikeréhez persze hozzátartozik, hogy tényleg ne a kiállító művész álljon a show középpontjában, hanem a látogató. Ő legyen az, akivel a dolgok, például a művészet is, megesnek. Ő legyen az igazi alkotó.

A performance-airól ismert *Marina Ábrámovics* most például ametisztből faragott óriási cipőket állított ki, amikbe mindenki – ha mezítlábra vetkőzött és becsukta a szemét – beléphet, és megtapasztalhatja így, hogy mi is az a drágakövektől előállt transzcendens stimuláció. Más művészek egy egész termet töltöttek meg sűrűn egymás mellett lógó fekete bőrzsákokkal, olyanokkal, amikkel a bokszolók edzenek, és a látogatónak úgy kell magát ezen a zsákrengetegen átküzdenie, mintha az élet sűrűjéről lenne szó. Vannak azonban labirintok a mennyezetről sűrű folyondárként lecsüngő colstokokból és a falakat beborító órákból is, és vannak megnyomható s működésbe lépő szekrények, képlékeny szobrok, összkomfortot nyújtó, a szolgáltató ipar minden előnyével rendelkező „nappal művészet, éjjel ágy" jellegű bútorok. Nekem egy szellemszoba tetszett a legjobban, ahol abszolút sötét volt, és csak ha nagyon meregette az ember a szemét, akkor látta, hogy egészen kicsiny emberi alakok guggolnak valahol ott, ahol a falnak kéne lennie. Ha megálltam, e távolinak tetsző férfiak és asszonyok fölegyenesedtek, s néma, lassan, egyre növekedve és mélyebben lélegezve, elindultak felém (a művész neve *Gerry Hill*). Az egész attrakció egy roppant ügyes, szenzorokra elinduló filmvetítés volt.

Még az olyan nonkonformista kiállítók, mint amilyenek a konzumtársadalom reflexeihez igazán nem szokott orosz művész, *Ilja Kabakov* is nevezhető, belesimultak ebbe a Luna Park-szerű együttesbe valahogy. Kabakov a Fridericianum udvarán egy vécébarakkot épített fel, afféle, a rendőrség vagy az iskola mögött álló, hatszemélyes falusi klotyót, amibe most, hogy már mindent szabad, végre beköltözött rokkant bútoraival és porrá foszló motyóival egy orosz család. A nyomor képe első pillanatra talán megdöbbentő, de nem hiteles, mert második rátekintésre kiderül, hogy csak kamuflázs az egész. Kabakov az amszterdami bolhapiacról szerezte be a cuccokat, s ebben a vécében a giccs nem más, mint egy holland szélmalom olajban megfestve, és a rohadó rekamiéra dobott könyv is gótikus betűkkel van írva, vagyis semmi sem orosz. *A tragédia gaggé szelídül*, és ami olcsó, még az is csak illúzió.

*

És ekkor, legkésőbb erre rádöbbenve jön rá az ember, hogy mégsem ez az utolsó Documenta, hiszen ez az egész vállalkozás, úgy, ahogy összeállt és ahogy üzemel, a maga talmiságával és hamis értékeivel roppantul komplex és *korszerű* dolog. Egyszerűen egy idegenforgalmi létesítményről van szó, amely pontosan úgy működik, mint ahogy a nagy költségvetéssel működő hasonló intézmények általában is működni szoktak. A Dokumenta azért nem bukhat meg művészileg, mert különben sem a művészet tartja működésben. Soha nem szűnhet meg, legfeljebb átalakul.

Mivé?

Nem csak T-shirtöt árulnak Documenta-jelszavakkal (ára 49 márka, ha művész is van rajta, 79 márka), hanem mindenféle mást is lehet kapni, többnyire az emblematikus fekete-fehér hattyúpárral díszítve. Így például esernyőt és baseballütőt (mindkettő 49 DM), ezüst mandzsettagombot, nyakkendőtűt, kulcskarikát lánccal (69-től 89 DM-ig), sőt fülbevalót is, 3333 számozott példányban (138 DM). A vásároltakat Documenta vászontáskába vihetjük haza (csak 5 DM!), és vannak dolgok (ugyancsak hattyúval), amikért egyáltalán nem is kell külön fizetni (például a kávéhoz adott kicsinyke zacskó Documenta cukor).

A cikkek forgalmazója az *Officialy Licensed Documenta IX Products*. Legközelebb talán már nem lesz szükség erre a nagyon hosszú megjelölésre. Kiolvasni is sokkal könnyebb azt, hogy *Disneyland Corporation*.

Perneczky Géza

SIMONYI IMRE:

Interjú

1.

Hogyan látja a múltat?
Nem látom. Mivel hogy elbújhatott valahová
Belém, az idegeimbe, a hátam mögé, Önbe,
vagy a világegyetembe? – nem tudom.
Csupán annyit tudok, hogy valahol a markát
dörzsöli és vigyorog. Önelégülten és sötéten.
– Mint aki jelen van.

Mit kapott a mától?

Rengeteget...

Mit remél a jövőtől?

Keveset. De azt nagyon.

2.

Úgy hírlik, hogy nem szereti az embereket
s hogy nem bízik az emberiség jövőjében.
Igan volna ez?

(Csend)

Igaz volna ez?

Nem igaz.

Tehát szereti?

(Szünet)

Tehát szereti és bízik?

Igen, szeretem az embert. Méghozzá hármat is.
Krúdyt, Bartókot és József Attilát.

Hát ha szereti, akkor bízik is, ugye, a jövőben:
az emberiségében?

Igen kérem,
én bízom az emberiség jövőjében.

És miben látja Ön az emberiség jövőjét?
Mit remélhet Ön szerint az emberiség a jövőtől?

Az emberiség a jövőtől – gondolom –
pontosan azt fogja megkapni, amit
a múltban és a jelenben keresett magának...

Köszönöm.

Kérem.

Száz mázsa pehely

Ahogy talán már említettem szívem:
engem általában és régóta és ismételten
és egyre gyakrabban eltalált valami;
– valami súlyos, legalábbis én úgy éreztem, hogy
súlyos,
mivel rendre érzékeny ponton talált el
– tehát súlyosan.

Nemigen tudtam megállapítani, hogy merről,
milyen okból és ki, vagy kik céloznak meg
– de általában eltaláltak. Kő, ólom, rágalom,
gumibot, acél, csizmasarok, árulás? – nem tudom.
Azt nem állítom, hogy nem gyanakodtam olykor
erre, vagy arra – ám a bizonyosságig
el soha nem jutottam.

Azt talán elmondanom sem kell szívem, hogy
te felül álltál minden gyanún – hiszen addig
az egyetlen bizonyosságig, hogy könnyű,
hogy szinte súlytalan vagy, mint a pehely
– mégiscsak eljutottam az idők folyamán.

Emlékszem, hogy valamikor, talán a negyedik
elemiben, a tanító a súly és fajsúly összefüggéséről,
valamint különbözőségéről beszélt. Én természetesen
nem sokat értettem a buzgó iskolamester előadásából.
Említett még ilyesmit is: térfogat, szilárdság stb...

Mondom, te minden gyanún felül álltál
– szilárdság, Istenem...

Tegnap aztán megint találat ért.
Megítélésem szerint mintegy száz mázsa
pehelykönnyű pehely zuhant reám.
Mondom – pehelykönyű, szinte súlytalan,
de gondold el: mégiscsak száz mázsa, szívem.

Ju Lien-csi rendező is gyakran elejt egyet-egyet: ahogy a kungfuban, cselekménybonyolításában is mindig a következő pillanat megoldása csak a fontos. Miként egy szórakoztatva aktualizáló filmhez illik, az alkotók nem hagynak kétséget, ki mellett is áll az igazság; Vang Vu maroknyi csapata ugyan meglepetésre nem tudja megakadályozni a reformpárt vezetőjének kivégzését, az erkölcsi győzelem azonban mégis az övék.

Torma Tamás

FÉRFIAK
NSZK-beli film

A harmincas évei elején járó nyugatnémet rendezőnő harmadik játékfilmje messze hangzó bombasiker volt szerte Nyugat-Európában. Talán azért is született szerencsés csillagzat alatt Doris Dörrie jókedvű komédiája, mert megannyi, a gyengébb nemről szóló, letagadhatatlanul „férfilelkülettel" készült filmvígjáték után végre látható egy női görbe tükörben kirajzolódó férfiportré is. Milyenek vagyunk tehát a sokmilliónyi, vesébe látó női szempár pillantását összegező, szelíden ironikus, de egyúttal kegyesen meg is bocsátó rendezőnő szerint? Bátran mondhatom, hogy talán kedvesebbek és vonzóbbak is, mint általában az életben. Nemünk nagy szerencséjére Dörrie asszonytól mi sem áll távolabb, mint feminizmus fűtötte bosszúvágyból tovább tépázni a férfiúi tekintélyt. Az egy nő—két férfi szokványos alaphelyzetből induló történet attól vesz váratlan fordulatot, hogy a megcsalt férj—feleség—szerető háromszögből éppen a kényes középső szorul háttérbe. Mellékfigurává válik a háromismeretlenes feladvány legkiismerhetetlenebb tényezője, a Nő.

A jómódú és sikeres üzletember Mark Twain meséjébe illő hősként koldusgúnyára cseréli királyi palástját. A szerető által meghirdetett kiadó lakrészbe költözik, hogy az állástalan grafikus barátságába férkőzve szemmel tarthassa feleségét, meg hogy kipuhatolja ellenfele gyenge és erős pontjait. Vállalkozását teljes siker övezi. Miközben azt is megtudja, hogy vetélytársában mit talált vonzónak hűtlen hitvese, a kétes egzisztenciájú művészben felébreszti az alvó oroszlánt, már ami a jólét, a pénz és a szakmai siker iránti vágyat illeti. Doris Dörrie-nek sikerült „meglesnie" a férfiakat, éspedig úgy, ahogy nem szívesen mutatkoznak: esendőknek, tétováknak, védtelenül kiszolgáltatottaknak. Jó ritmusú, pergő dialógusokra épülő filmje — néhány apró kihagyásoktól eltekintve — színvonalas szórakozást nyújt. A *Férfiak* című komédiát szívből ajánlom olyan sorstársaimnak, akiknek a fejéről még nem esett le az a bizonyos korona. Nemkülönben a szebbik nem mindazon képviselőinek is, akik túlzottan rossz véleménnyel vannak rólunk.

Gáti Péter

Folyóirat

VÁZLAT SZILÁRD LEÓRÓL
Magyar Tudomány

Palló Gábor beszélgetését közli a folyóirat William J. Lanouette-el, aki Szilárd Leó életrajzán dolgozik. Az amerikai tudós elmondja, hogy Szilárd már 1918-ban, műegyetemistaként foglalkozott politikával. A Tanácsköztársaság lelkes híve volt, leverése után a Műegyetemre nem mehetett vissza, Berlinbe emigrált. Itt csak akkor kapcsolódott be a politikai életbe, amikor Hitler hatalomra jutása fenyegetett. A náci hatalomátvétel után az utolsó ellenőrizetlen vonattal elhagyta Németországot, s az Egyesült Államokban telepedett le. Közismert, hogy ő volt, akinek először jutott eszébe — 1933-ban — a nukleáris láncreakció, s Fermivel együtt ő tervezte meg az első atomreaktort. Kevésbé ismert, hogy a háború után úttörő munkát végzett a biológia, az agyműködés elméletének területén is. A láncreakció katonai hasznosítását igen korán felismerte; Einstein segítségével ő vette rá Roosevelt elnököt az atomkutatás támogatására. Amint a bomba elkészült, ő ellene fordult. Mindenképp meg akarta akadályozni, hogy bevessék, s nemzetközi ellenőrzés alá kívánta helyezni a fegyvert, hogy senki se használhassa. Hirosima bombázása után szakított az atomenergia-kutatással, s kijelentette, ezután csak a fegyverek ellenőrzésével fog foglalkozni. 1947-ben javasolta, hogy Truman és Sztálin mondjon évente rádióbeszédet a másik ország számára, amit végül Gorbacsov és Reagan tett meg 1986-ban. Ő beszélte rá Hruscsovot, hogy építsék ki a Moszkva—Washington forródrótot. Alapítója volt a Pugwash-értekezleteknek, a tudósok nemzetközi fórumának. Szoros kapcsolatban volt a két másik nagy magyar fizikussal, Teller Edével és Wigner Jenővel. Noha a háború utáni tudományos és politikai munkásságukat elítélte, magánkapcsolataik változatlanok maradtak. Szerettek együtt lenni, nagyon erős kulturális identitást éreztek. Szilárd haláláig megmaradt magyarnak.

Gyurkó László

SZELLEMI FEJLŐDÉS

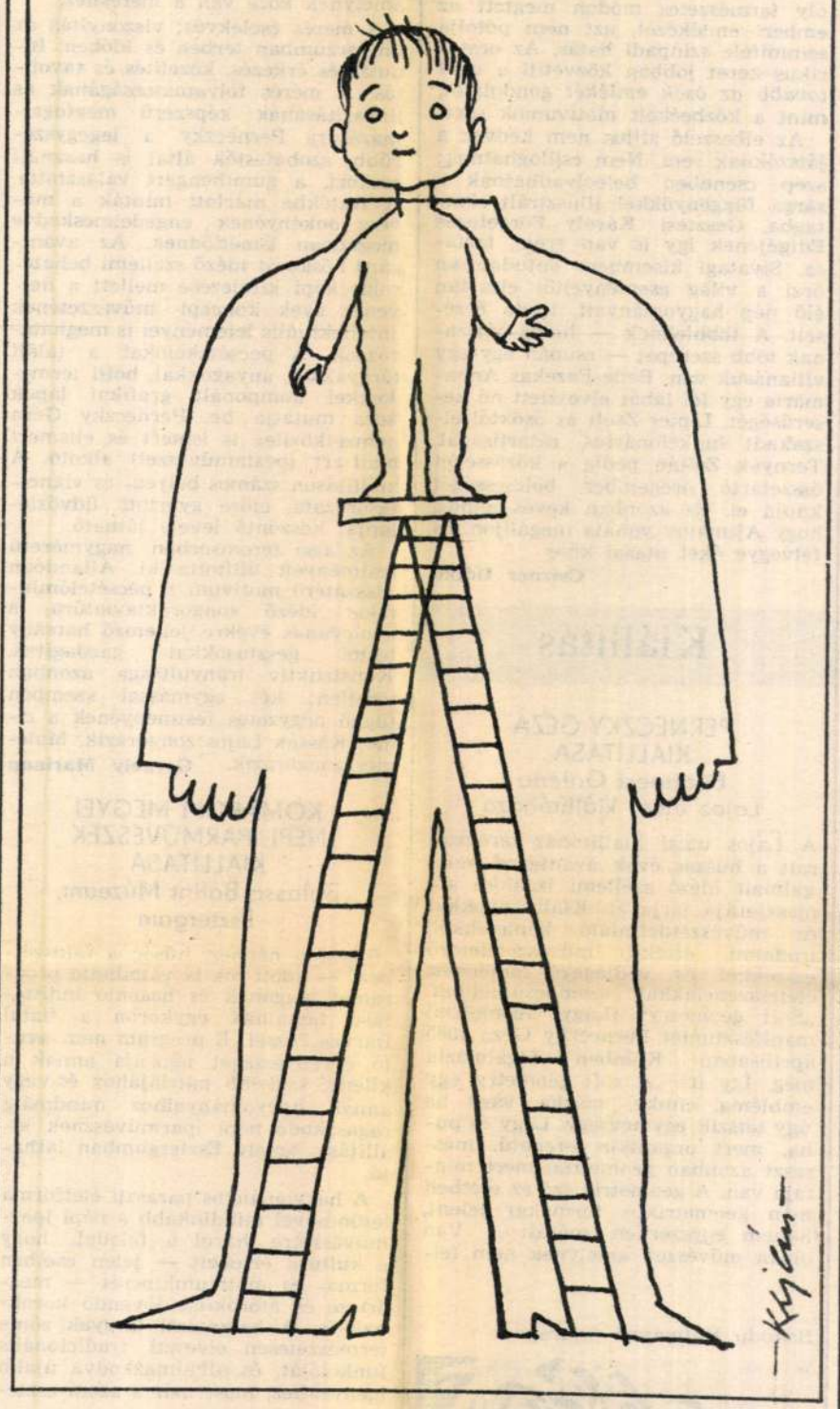

VIDEO α
Kiadvány a képmagnósoknak

A video hazai megítélésében még mindig a végletek érzékelhetők: egyfelől, hogy erkölcsrombolás, kultúrszenny, végromlás. A másik oldal jellemző egyedének karikás a szeme, görcsöl a gyomra, 24 órában akciófilmet néz, felbomlóban a házassága, és áramszünet idején alszik keveset. De 300 ezer készülék nem elhanyagolható mennyiség. (Lásd cikkünket a 26. oldalon.)

Elgondolkoztató adat (A Video α-ban olvastam): az USA-ban a 70-es években főként pornófilmeket forgalmaztak kazettán, a 80-as évek elejére már 80% volt a játékfilmek aránya. Ne essünk kétségbe, hosszú út, amíg egy új eszköz a helyére kerül. Ez a kiadvány ehhez nyújt segítséget. Azzal, hogy megkísérli 250 oldalon közérthetően összefoglalni mindazt, amit a videóról tudni érdemes, nemcsak műszaki értelemben. Legfőbb előnye; az aktív, közösségi embert kelti fel a videósban. Bevezet az alkotó videózás világába, a kamerától a világításon, a hangosításon át a kisebb közösségi stúdiók kialakításáig, majd az ott zajló tevékenységig, mint a szerkesztés, trükktechnika, másolás stb. Mindezt közérthetően, s anélkül, hogy elfuserált félprofi tévést akarna faragni belőlünk. Foglalkozik a kábeltévével, a műholdas vétellel, a számítógép és video kapcsolatával, és jól használható bibliográfiát, kislexikont és címjegyzéket is tartalmaz. (Szerkesztette: Márczi Imre és Zelnik József.) A fejlődés nem áll meg. Készül már a *Video β? (Múzsák)*

Béres Attila

ÚJ TÜKÖR / Képes kulturális hetilap

Szerkesztőség: Budapest VII., Lenin körút 9–11. 1073
Telefon: 221-285, 222-408
Főszerkesztő: **FEKETE SÁNDOR**
Főszerkesztő-helyettes:
GYURKÓ LÁSZLÓ, KÖRÖSPATAKI KISS SÁNDOR

Kiadja: **PALLAS LAP- ÉS KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT**
Budapest VII., Lenin krt. 9–11. 1906
Felelős kiadó: **SIKLÓSI NORBERT,** a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat vezérigazgatója
HU ISSN 0133–1361

87.1923 Athenaeum Nyomda, Budapest, rotációs mélynyomás. Felelős vezető: **SZLÁVIK ANDRÁS** vezérigazgató. Meg nem rendelt fényképekért és kéziratokért a szerkesztőség nem vállal felelősséget.

A szerkesztőbizottság tagjai:
FEKETE SÁNDOR
GYURKÓ LÁSZLÓ
KELETI ÉVA
KÖRÖSPATAKI KISS SÁNDOR
NÁDAI FERENC
ÖKRÖS LÁSZLÓ

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (Helir) Budapest V., József nádor tér 1. — 1900 —, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Helir 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj: negyedévre 120,— Ft, fél évre 240,— Ft, 1 évre 480,— Ft.

AZ ORDÓG NEM ALSZIK
Vidám Színpad

A Vidám Színpad dramaturgja, Vinkó József (egyben lapunk rendszeres külső munkatársa is) szeret a múltnak kútjából meríteni. Nem olyan mélységes mélyről persze, mint regénytetralógiájában Thomas Mann, hanem megelégszik az ötven-hatvan évvel ezelőtti bulvárszínház egy-egy darabjának kihalászásával. Szenvedélye a két világháború közötti magyar drámairodalom alkotásainak előbányászása és színre állítása. Egyik kedvence Vaszary Gábor, s a mai közönség ugyanolyan lelkesen (ha ugyan nem még jobban) egyetért vele, mint az egykori: a *Bubus* című Vaszary Gábor bohózatot öt éve nem tudja levenni műsoráról a Vidám Színpad, már több mint háromszázszor játszotta. Most pedig egy másik, nem kevésbé mulatságos bohózata néz — ha szabad jósolni — hasonló sikerszéria elé: *Az ördög nem alszik.* Ma (ismét?) senkit sem zavar, ha a színpadon teljesen elrugaszkodnak a valóságtól (abban úgyis túl sok a gond), viszont egy jól kitalált és simán gördülő (rendező: Straub Dezső) produkcióban angol kísértetkastély és örökzöld szerelmi rekvizítumok között, hol elringatóan kellemes, hol felvillanyozóan friss slágerszóra (zene: Fényes Szabolcs, szöveg: Szenes Iván) alkalmat kap a néző, hogy szinte percenként mozgásba hozza rekeszizmait, olykor már-már fuldokolva a bohózati helyzetek okozta kacagástól.

Ennyi és nem több a Vidám Színpad új produkciója, hozzátéve, hogy Csákányi László, Détár Enikő és Straub Dezső egyéni arculatú, összehangolt színészi hármasával az élen, Verebély Iván, Dobránszky Zoltán, Kósa András, Dzsupin Ibolya, Vajda Károly és mások erőlködés nélkül, de annál több lendülettel, kedvességgel és bájjal mindent megtesznek, hogy a közönséget a jóízű nevetés őszinte örömében részesítsék.

Barabás Tamás

AZ ÉVSZÁZADNÁL HOSSZABB EZ A NAP
Ódry Színpad

Epikus színjátszásból vizsgáznak Kazimír Károly növendékei. Kőváry Katalin — némiképp rövidítetten, de lényegében — ugyanazt a változatot viszi színre, mellyel az osztályfőnök négy éve a Thália Színházban már próbálkozott. És Csingiz Ajtmatov négydimenziós regénye ugyanúgy ellenáll a színpadiasításnak, mint egykoron. A videón bejátszott űrjelenetek idegenek maradnak a Sárga Homok lakóinak ötvenes évekbeli és alig változó mai életétől, s nem válnak a színpadi történet részeivé az ősi kirgiz mondák sem. Széttöredezett, hangulatokat elkapó, majd gyorsan továbbfutó jelenetek kerülnek egymás mellé anélkül, hogy összekapcsolódva egy kisközösség emlékévé rendeznék a foszlányokat. Amit a könyvlapokon oly természetes módon megtett az emberi emlékezet, azt nem pótolja semmiféle színpadi hatás. Az oratórikus keret jobban közvetíti a *vidd tovább az ősök emlékét* gondolatot, mint a közbeékelt motívumok sora.

Az elbeszélő stílus nem kedvez a játszóknak sem. Nem csilloghatnak; szép csendben beleolvadhatnak a sárga függönyökkel illusztrált sivatagba. Gesztesi Károly Förgeteges Edigéjének így is van ereje, tartása. Sivatagi kisembere öntudatosan őrzi a világ eseményeitől elzártan élő nép hagyományait, tiszta érzéseit. A többieknek — hiába játszanak több szerepet — csupán egy-egy villanásuk van. Bede-Fazekas Annamária egy fél lábát elvesztett nő keserűségét, Lipics Zsolt az ősöktől elszakadt funkcionárius rátartiságát, Ternyák Zoltán pedig a közösséget összetartó öregember bölcsességét kapja el. Ez azonban kevés ahhoz, hogy Ajtmatov vonata megálljon, és felvegye őket utasai közé.

Csizner Ildikó

Kiállítás

PERNECZKY GÉZA KIÁLLÍTÁSA
Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóháza

A Lajos utcai kiállítóház teremsorait a húszas évek avantgárd mozgalmait idéző szellemi izgalom atmoszférája járja át. Kiáltványokkal és művészetdefiniáló képletekkel, irodalmi értékű művészetelemző esszékkel és védjeggyé tömörített életesszenciákkal szembesülhetünk. „Soft geometry" (Lágy Geometria) manifesztumát Perneczky Géza 1985 áprilisában Kölnben fogalmazta meg. Így ír: „A soft geometry egy embléma, címke, márka, vagy ha úgy tetszik, egy névjegy. Lágy és puha, mert organikus eredetű, másrészt azonban geometria, mert mintája van. A geometria szó ez esetben nem geometrikus formákat jelent, hanem egyszerűen mérést... Van olyan művészet, amelynek nem feladata a mérés, vagy az, hogy mérhető legyen. Én azonban előnyben részesítem az olyan művészetet, amelynek köze van a méréshez."

A mérés cselekvés; viszonyítás az univerzumban térben és időben. Indulás és érkezés, közelítés és távolítás. A mérés folyamatosságának és linearitásának képszerű megfogalmazására Perneczky a legegyszerűbb, szobafestők által is használt eszközt, a gumihengert választotta. A festékbe mártott minták a művész önkényének engedelmeskedve megadóan ismétlődnek. Az avantgárd hőskorát idéző szellemi behatárolás képi kifejezése mellett a hetvenes évek koncept művészetének intellektuális leleményei is meghatározóak. A pecsétakciókat a talált tárgyakkal, anyagokkal, bolti termékekkel komponált grafikai lapok sora mutatja be. Perneczky Géza nemzetközileg is ismert és elismert mail-art (postaművészet) alkotó. A kiállításon számos bélyeg- és vignettasorozata, előre gyártott üdvözlőlapja, köszöntő levele látható.

Az alsó teremsorban nagyméretű festményeit állította ki. Állandóan visszatérő motívum a pecsételőmintákat idéző zongoraklaviatúra, a nyolcvanas évekre jellemző harsány festői gesztusokkal gazdagítva. Konstruktív irányultsága azonban töretlen; két egymással szemben függő négyzetes festményének a címe: Kassák Lajos zongorázik, Malevics zongorázik.

Gergely Mariann

KOMÁROM MEGYEI NÉPI IPARMŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA
Balassa Bálint Múzeum, Esztergom

„Hűség a néphez, hűség a faluszélhez" — adott ma is vállalható programot magának és hasonló indíttatású társainak egykoron a fiatal Darvas József. E program nem avuló érvényességét igazolja annak a kilenc, szűkebb pátriájához és/vagy annak hagyományaihoz mindmáig ragaszkodó népi iparművésznek kiállítása, amely Esztergomban látható.

A hagyományos paraszti életforma letűnésével mindinkább a népi iparművészetre hárul a feladat, hogy e kultúra értékeit — jelen esetben forma- és motívumkincsét — megőrizze és átörökítse jövendő koroknak is. A használati tárgyak zöme természetesen elveszti tradicionális funkcióját, és alkalmazkodva újabb igényekhez, most már a szem esztétikai és a lélek bensőségessége iránti vágyát elégíti ki. A kiállítás rendezői — *Kövecses Varga Etelka* és *Tisovszki Zsuzsanna* — jó érzékkel hangsúlyozták ezt a bensőségességet, intim, enteriőr jellegű teret teremtve.

A kiállítók közül négy fazekas: *id. Csiszár József* a hagyományos tatai formát őrzi s díszíti írókás motívumokkal, míg fia, *ifj. Csiszár József* a tatai színekhez (fehér alapon zöld és kék minták) maradt hű. *Katona István* munkáiban a korondi tradíciókat élteti tovább. *Végh Ákos* ereje művei egyszerűségében rejlik. A két fafaragó közül *Bakodyné Kovács Erzsébet* bútorokat díszít erősen stilizált motívumokkal; *Cs. Kiss Ernő* nemcsak fát, hanem szarut is megmunkál, már-már virtuóz módon. *E. Szabó Margit* artisztikus szőnyegei bármilyen modern környezetben is helyet találnak. *Nyikus Anna* textiljeit funkcióőrzésük dicséri. *Robotka László* csuhébábjai kedvességükkel hatnak.

Farkas Gábor

Perneczky Géza grafikája

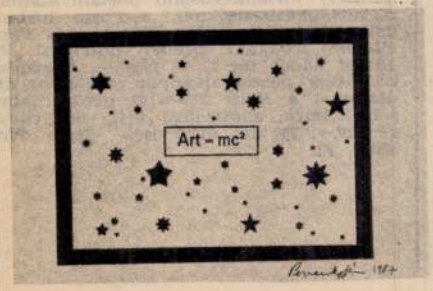

Bakody Kálmánné fafaragása

Film

VANG VU, A KUNGFU HŐSE
Kínai film

— A reform létérdekünk — mondja az egyik pozitív hős, Tan Ce-tung, a másiknak, Vang Vunak, aki (mint a címből is kiderül), a kungfu mestere, és tanítványainak egyszerűen csak Van apó vagy Nagy Kard. Az idézet egyébként a százperces film kisebb és ezért kevésbé jellemző „békés" feléből való; körülbelül egy órát folyamatos csatakiáltások, rúgások, ütések és esések zaja tölt meg. Egy kungfufilmben ez így van rendjén, még akkor is, ha a reformpártot védelmező harcosok olyan magas fokra fejlesztették harci művészetüket, hogy mozgásuk követésére sokszor a lassított felvétel sem lenne elég lassú.

Vang Vu és emberei természetesen a társadalmi progresszió érdekében döntik halomba a konzervatívok katonáit; néhány öreg mandarin odáig merészkedett a történelem kerekének visszatartásában, hogy fogságba ejtik a reformerekkel tartó fiatal császárt, és letartóztatják Tan Cè-tungot. A tekervényes történetnek egyébként nem szükséges követni minden szálát, hiszen azokból maga

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Perneczky Géza

DUNÁNTÚLI NAPLÓ

FEB 16.

gazdálkodást.

— Négyezer év csendélete címmel tart előadást Perneczky Géza művészettörténész február 20-án, hétfőn este 6 órakor Pécs város Doktor Sándor Művelődési Házában (Déryné u. 18.), a „Miért szép?" c. sorozatban. Az előadást diavetítés kíséri. Jegyelővétel a Magyar Irók Könyvesboltjában. (x)

1021

Esti Hírlap 1987. nov.

Perneczky Géza

Egy kritikus grafikai magánügyei

Nem hagyom magam befolyásolni a vendégkönyvi bejegyzésektől. Az egyik szerint ugyanis kár volt azért disszidálni, hogy azután hazajöjjön a művész és bemutassa — a semmit. S azt sem veszem komolyan, hogy egy másik befíró így vélekedik: ha valaki egy középfokú angol nyelvtanfolyamot sikeresen leküzdött, megtekintheti a kiállítást, mert ha másból nem, hát a feliratokból felfoghat valamit. Jómagam azon tűnődöm, hogy *Perneczky Géza*, a jószemű és jótollú művészeti író kívülállóként miként vélekedne saját munkáiról. Ismerve ugyanis egykori kritikáit, az ilyen tárlatról nagyon kemény bírálatot mondott volna. Számára ugyanis mindig fontos volt, hogy egy művésznek mondandója, vagy legalábbis ötlete és stílusa egyaránt legyen.

Perneczky Géza ismert művészeti íróként és a festészettel a dilettantizmus szintjén próbálkozó művészjelöltként távozott jó néhány éve Magyarországról. S most a Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóházába festő- és grafikusművészként érkezett vissza. Nem tudom, odakint mire vitte (a katalógus egy sor kiállítást sorakoztat föl, de mint tudjuk, ez önmagában se pro, se kontra, semmit sem bizonyít), s egyáltalán, műtészként mi az ázsiója. Így ismét csak a magam véleményét — s mint mindig, a tévedés kockázatát is — vállalva fogalmazok. S ha ezzel egy odakinti nagyra értékelt művészt bántanék meg, akkor sem változtathatok véleményemen. Mert Perneczky Géza most itthon állít ki, s idehaza kell szembenéznie a munkáiról megjelenő kritikákkal.

Az egyik teremben elhelyezett nagy méretű vászon nem fért el, s így annak két sarka visszahajlik. Ám, ami rajta, illetve a takart részben látható (lenne), semmit nem von el a festmény egészéből, amely nem más, mint egy bizonyos motívum ismételgetése. S valamennyi festményen a zongora billentyűzetének változatait látjuk, hol ilyen, hol olyan színben, hol párhuzamos síkban, hol pedig köröket, hurkokat leíró módon. A klaviatúra: klaviatúra. Se több, se kevesebb. Színezve sem több és agyonszínezve sem kevesebb.

Az emeleti termekben pecsétekkel találkozhat a látogató. Valós tárgyak, valamint a művész által készített formák lenyomatával. Ezekben már több ötlet variálódik, de a valamilyen tárgyat vagy csillagképet ábrázoló pecsét aligha lehet több, mint pecsét. Ha önmagában áll, akkor is pecsét, ha összefüggően egész textúrát alkot, akkor is csak pecsét. Perneczky Géza tehát a maga művészete számára felfedezte a pecsétet. Mint ahogyan az óvodában a gyerekek a krumpliszeletet megfaragva-mintázva fölfedezik a nyomtatás alapelveit. Amit csinálnak, fölfedezése annak, amire egykoron Gutenberg rájött. Vagyis Perneczky Géza grafikai egyszeregyet művel. Ám gyanítom, hogy a különben rendkívül kritikus szemű Perneczkynek tetszenek Perneczky Géza grafikus- és festőművész munkái. Mert nem csekély dolog az, ha valaki elégedett önmagával. Csak azt tudnám, miért kellenek ehhez a Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóházának kellemesen fűtött termei. Amit ugyanis Perneczky Géza alkotóművészként produkál, az nem több, mint abszolút magánügy, ami csakis és kizárólag őrá tartozik.

Harangozó Márta

levő politikusok döntése komoly próbája *Duarte* elnök rendszerének, mivel maga az elnök állította legutóbb, hogy Salvadorban a „baloldali politikusok szabadon tevékenykedhetnek".

Az Olasz Köztársaság történetében *hetedszer* fordul elő, hogy az állam elnöke elutasítja egy kormány lemondását, az utóbbi években kétszer került sor *hasonló* lépésre.

pontú Bizottság kibontakozási programjának helyi megvalósításáról, a tagkönyvcserét megelőző egyéni beszélgetések első tapasztalatairól. Ezt követően a Központi Bizottság titkára meglátogatta az egyetem néhány intézetét.

Lángoló hajjal, füsttől elvakulva keresték a kiutat

Szemtanúk a londoni földalatti-katasztrófáról

London, november 19. *Köves Tibor, az MTI tudósítója jelenti:*

Percek alatt lángokba borult tegnap este London egyik legforgalmasabb földalatti-állomása. A tűz a Piccadilly vonal King's Cross állomására éppen befutó szerelvény utasaival felfelé tartó, fából készült mozgólépcsőn keletkezett, helyi idő szerint 19.50 órakor, az első jelentések szerint *a mozgólépcső alatti gépházból kiindulva.*

A mozgólépcső felső kétharmadát pillanatok alatt elborították a lángok, átcsaptak az előcsarnokra és a jegypénztárakra.

A csúcsforgalom szerencsére már lanyhulóban volt, de még így is *több száz utas került a mozgólépcső alagútját elzáró tűz és füstfüggöny csapdájába az állomás alsóbb szintjein.*

A nagy erőkkel kivonuló tűzoltóság oxigénálarcos-azbesztruhás egységei *százakat mentettek ki a tűzkelepcéből és a sűrű füsttel telitődött alagúthálózatból.* A reggeli órákig *35 holttestet* hoztak felszínre. A környékbeli kórházakban *legalább százötven embert* részesítettek elsősegélyben. Negyven-ötvenre becsülik a *súlyosabb* égési sebeket vagy heveny füstmérgezést szenvedett áldozatok számát.

Az esetleg még bennrekedt utasok után *egész éjszaka folytatódott a kutatás* az öt földalattivonal találkozási és átszállási csomópontján kialakított bonyolult alagútrendszerben, amely közvetlenül kapcsolódik a főváros északi irányú vasúti forgalmát lebonyolító St. Pancras pályaudvarhoz is.

A tűzcsapdából kimenekült szemtanúk borzalmas jelenetekről számoltak be

a helyszínről tudósító tv- és rádióriportereknek. Az emberek *egymást taposva próbáltak menekülni* az égő mozgólépcsőről. Egyesek lángoló hajjal, megfeketedett arccal, a füsttől elvakulva keresték a kiutat a forró gázokkal telt alagútlabirintusból.

(Folytatás az 5. oldalon.)

1969 október 31-én este 6 órakor Perneczky Géza festőművész kiállitott képeiről ankétot rendezünk.

Vitavezető: Perneczky Géza művészettörténész.

A művészetek örök témája: az ember

1021

Perneczky Géza

A budai Vármúzeumban kezdtük a vitát barátommal. Nem folytatnám itt, ha nem tudnám, hogy barátom véleménye nem egyedi, mostanában elég gyakran találkozunk vele máshol, más alkalmakkal is.

— Nem szeretem az effajta kiállításokat mondta a barátom. — A régmúlt művészete nem érdekel, nincs közöm hozzá.

Előtte való nap láttuk Perneczky Géza pop-art kiállítását, aznap készültünk megnézni Vasarely műveit.

— A mai ember gondolkodásmódjának, a technikai fejlettségnek inkább megfelelnek ezek — vélte barátom.

Sokáig tűnődtem ezen. A technika csakugyan óriásit lépett előre, ez vitathatatlan. A művészetnek követnie kell, egyes témákban megelőznie. De szabad-e a művészetnek is elgépiesednie? Ugy vélem, ez lehet a kritérium a ma művészetét illetően, ahol el kellene válnia, hogy a kiállított tárgy még művészi alkotás-e, vagy inkább termékjellegű. Az iparművészetet és a képzőművészetet manapság egyre inkább egy kalap alá vesszük. A határok összemosódása az iparművészet felé billenti a képzőművészetet. A kritikák sem mindig tesznek különbséget a kettő között. Igy aztán a két fogalom egyet jelent.

Az embert féltem. Sok bába, sokféle irányzat elvész. „...A szép mindig hasznos, ha kép, ha költemény" — mondja a költő. Ebből érezzük azt is, hogy más a haszna egy szemet gyönyörködtető alkotásnak, s más a bennünk érzelmeket, — akár szélsőségeseket is kiváltó — szoboré, vagy képé. Márpedig érzelmeket, indulatot, örömöt csak olyan műalkotás vált ki, melynek köze van az emberhez. Amíg az iparművészet díszítő jellegű, addig a képzőművészetnek nemcsak a „szem hasznát" kell keresnie.

Visszatérve Vasarelyhez: egyedi művész, megismételhetetlen. A baj az, hogy mégis megpróbálják ezt. Müveik azonban inkább utánérzések. Ahogy egyik festő ismerősöm mondta: adatok betáplálásával gép is el tudná készíteni „alkotásaikat", tehát az ilyen hatás alatt álló festő funkciója átalakul: tervező lesz, mérnök. S így munkája véleményem szerint közelebb áll az iparművészethez.

Tévedés ne essék: nem a modern látásmódú alkotókkal van bajom. A modernkedőkkel. Nem az intellektuális művészettel, csak az azt mímelővel. A dekadenséget modern csomagolásba bújtatókkal. Irodalmi példával: Sagan modern formában, nagy írói bravúrral megírt művei nem mások, mint könnyfakasztó múlt század eleji históriák. A forma modernsége még nem biztosíték arra, hogy a tartalom is az.

„Az embernél nincs semmi csodálatosabb" — halljuk gyakran az idézetet irodalmi színpadi előadásokon, rádióban. Az ember örök téma marad az alkotók számára minden korban, minden társadalomban. Legyen az alkotó akár festő, szobrász, vagy író. Aki erről megfeledkezik, az nem lélegzik együtt korával, művészete egyoldalú lesz. Absztrahációjában sem szabad eljutnia odáig, hogy műve egyedül saját maga számára legyen csak érthető. Erre egy nagysikerű sorozat, a Tv Galériájának egyik adása figyelmeztetett. A művész a reális ábrázolásmódtól jutott egy olyan absztrakcióig, melyet rajta kívül csak a bólogató sznobok véltek (utólag!) felfedezni.

„Az embert ábrázolni korunkban nem feladat" — ez volt barátom véleményének summája. Véleményem szerint ez így áll: az emberábrázolás korunkban nemcsak feladat, de fokozott felelősséget kíván. A mai ember más, mint eddig bármelyik században volt: ez törvényszerű. Ennek megfelelően kell ábrázolni. Ez is törvényszerű. A hangsúly a „kell" szón van. Nem kis feladat az bizonyos, eddig keveseknek sikerült még igazán. Bálint György Derkovits halálára írt cikkében, nálam pontosabban így határozta meg a nagy feladatot: Nagy tömegei csak akkor lesznek ismét a pikturának, ha megint valami nagy emberi eszme hordozója lesz. A festészetnek, a fény, árnyék és a perspektíva problémáinak kutatása és megoldása után most fel kell fedzenie és ki kell fejeznie mindennek értelmét és célját, az embert".

Eljött a kor, melyben újra nagy emberi eszme hordozója lehet minden művészet.

LESKÓ LÁSZLÓ

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

…en kizárólag a volt orosz …risztokrácia képviselőiből ke…ült ki a személyzet. Egyszer …ülöp herceg felkereste a ven…léglőt. Amikor a titkára látta, …ogy a helyiség zsúfolásig meg…elt, megkérdezte a pincértől:

— Akadna itt még egy hely … herceg számára?

A pincér komolyan vála…zolta:

— Sajnos, már komplett a …zemélyzetünk!

BORRAVALÓ

Az autótulajdonos így szól … szerelőhöz: adnék néhány …korona borravalót, de csak egy …százasom van.

— Sebaj — válaszolja a sze…relő —, akadnak, akik még …ennyit sem adnak.

PABLO PICASSO

Pablo Picasso egyszer meg…látogatott egy francia iskolát. A tanár feltette a kérdést:

— Kik a világ legnagyobb …festői?

Egy szőke kislány jelentke…zett és így válaszolt:

— Goya, Degas, Cézanne... …és Picasso.

— S miért éppen Picasso? — …fordította a tanár, hogy a ven…dég előtt még jobban kidom…borítsa tanítványainak isme…retét.

Ám a diáklány nem tudott válaszolni, s szeméből kicsor…dult a könny. Picasso oda…lépett hozzá, megsimogatta a …vállát.

— Ne keseregjen, kedvesem! …Én magam sem tudom.

„CSÚSZTATNI" KELLENE...

A férj így szól feleségéhez:

— Tíz évvel fiatalabbnak ér…zem magam reggel, ha meg…borotválkozom.

— Mondd, kérlek, nem bo…rotválkozhatnál este?

NŐI DOLGOK

— Gyönyörű ősz haja van a férjednek.

— Azt is csak nekem kö…szönheti!

MAI GYEREK

— Mondd néni, neked miért …nincs gyereked?

— Mert nem hozott a gólya.

— Nem is lesz soha, ha el…hiszed az ilyen meséket.

— Az első férjem soh… …i megünnepelni a második h…

— Jöjjön fel hozzám, megmutatom a szobanövényeimet.

MTI SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Perneczky Géza

MAGYAR NEMZET
Budapest

1969 OKT 14

Perneczky Géza grafikáiból nyílik meg kiállítás október 14-én délután 6 órakor az Eötvös Klubban.

1021

SAJTÓFIGYELŐ

MAGYAR HIRDETŐ BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81

Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

Perneczky Géza

ESTI HÍRLAP

Budapest

1969 OKT 1 41

☐ PERNECZKY GÉZA művészettörténész művészeti kritikus ezúttal festőművészként jelentkezik. Tárlatát az Eötvös Klub Galériájában (V., Károlyi Mihály utca 9.) október 14-én, délután 6 órakor nyitja meg Pilinszky János.

1024

SALTÓGYELŐ
ANTIQUE
BUDAPEST, II., BÉLA UT 8.
Telefon: 138-068, 337-743, 320-174

ESTI HÍRLAP

Budapest

MTI SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 61
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1969 OKT 22

Perneczky Géza

SOMOGYI NÉPLAP
Kaposvár

teát és szörpöt készítenek a termésből. 1021

— **Perneczky Géza művészettörténész,** a kaposvári Balázs János Képzőművészeti Kör volt tagja op-art-kiállítást rendezett Budapesten, az Eötvös Klubban. A kiállítást, melyet Pilinszky János költő nyitott meg, október 31-ig látogathatják az érdeklődők.

ELIGTE

Perneczky Géza

1021

bb 47

an-cz

grafikai kiállitás az eötvös klubban

1969 október 11.

perneczky géza grafikáiból az eötvös klubban/v.károlyi mihály utca 9/ kiállitást rendeznek. az október 31.- éig nyitva tartó tárlatot október 14.-én, kedden délután hat órakor nyitja meg pilinszky jános költő./mti/

-.-

bb 44. népművészeti divatbemutató a Gellért szállóban

t zsu/gk je bh -cz 1969. október 11.

a népművészeti és háziipari vállalat nyolc háziipari szövetkezet legszebb 90 modelljéből rendezett divatbemutatót szombaton a Gellért szálló gobelintermében.

felvonultattak mind a négy évszaknak megfelelő női és leányka ruhákat. a bemutatott sportos, délelőtti, délutáni és

1021

PERNECZKY GÉZA RIPORTJA:

Képaukció és környéke

Hol tartják az árveréseket? Egy egész nemzedék nőtt fel a közelmúltban, mely erre a kérdésre csak irodalomtörténeti válasszal szolgálhat: valahol Dickens regényei és a Bródy Sándor használta lóvasút sejthető kanyarulatai mögött. A napi sajtó azonban pontosabb adatokkal szolgál: — kiállítás a „Dési—Huber István" művelődési otthonban, árverés a Műszaki Egyetem Kinizsi utcai nagytermében. Könnyítésül: a kiállítás megközelíthető a 39-es autóbusszal, tessék a végállomáson leszállni.

A KIÁLLÍTÁS

Soha még nem utaztam a 39-esen a végállomásig. Most meglepetéssel látom, hogy az Üllői úti új lakótelep parkosított útjai közé kanyarodik a busz. A művelődési otthon nagytermének ajtaja felett a következő felirat: *„E mostani lakótelep helyén az I. világháború alatt barakk tábori kórház létesült, melyet Mária Valéria főhercegnőről neveztek el. A barakktábor a háború második felében hadifogoly kórházzá alakult, s majd a Tanácsköztársaság után Magyarország legsötétebb nyomortanyájává lett."*

Az ajtót átlépve kellemes enteriőr fogad, empire bútorokból berendezett pihenő a terem közepén, kettős sorban a képek, körben a falakon. Néhány virágdísz, disztingvált csend, lassan sétáló látogatók. A kiállított festmények száma 146, főként XIX—XX. századi magyar alkotások, és néhány történelmi darab; osztrák, olasz munkák, esetleg görögkeleti ikonfestő mesterek művei. A vendégkönyv csaknem érintetlen — aki idejön, az vásárlási csélyeit rögzíti, nem pedig szakvéleményét. Néhány bejegyzés azért olvasható: „Nagyon szép és rendkívül ízléses"... „Szép és finom!" Olvashatatlan aláírás. Valaki, aki úgy érezte, mondanivalója is van: „Kár, hogy a külvárosban van a kiállítás".

AZ ÚJ LAKÓTELEP

Külváros? Amint újra az utcára lépek, a Toronyház utca világos derűje fogad. Korszerű épületek, átvilágított, rendben tartott lakások. Az viszont igaz, hogy belvárosnak sem nevezhető. Hiányzik a történelmi patina — ami volt, azt (nagyon helyesen) buldózerekkel kotorták le, ami lesz, az még csak lesz. Egy városrészt bizonyos ideig lakni kell, amíg kialakul végleges ritmusa, a mozdulatok és a forgalom sajátos koreográfiája. A még kissé új és kissé steril lakónegyed házaiban képek bizonyára találhatók már. Lássuk a falakat...

A művelődési otthon melletti épület földszintjén csöngetek be.

— Csak olyanok vannak, amiket a fiam festett — tessékel be egy idősebb házaspár. A falakon meglepően jól iskolázott ízlésű akvarellek. A fiú, mint kiderül, építész tervezőmérnök. A szülők egykori kereskedők. Lássuk tovább.

— Molnárlegény volt, az festette — magyarázzák a szemközti lakás folyosóján. Nézem az olajképet, kissé merev, valószínűleg reprodukció után készült csendélet, de nem giccses —, talán holland kép inspirálhatta. — „Leesett a létráról, meghalt, így aztán nem festhetett tovább" — teszi hozzá a bácsi. — És az ön foglalkozása? MÁV nyugdíjas művezető. A szobában is vannak képek? Igen, Szinyei Majálisának színes reprodukciója, egy Markó-reprodukció és egy impresszionista stílusban dolgozó német mester munkájának műnyomata. A Tanács körüli reprodukciós boltban vásárolták őket.

A harmadik lakásban csak két kisgyerek van otthon, az ajtóban állva kérdezgetem őket. Festmény nincs a falakon, válaszolják, csak fényképek a családról. Édesapjuk kovács a Ganz-MÁVAG-ban.

A harmadik emeleten fiatal házasok — húsz-huszonöt év körüliek — nyitnak ajtót. Készségesen körülvezetnek a lakásban, itt is reprodukciókat találok — újra Szinyei Majálisát, mellette Szőnyi Kerti padját, és egy német Cézanne-követő tájképének szép nyomatát. Mikor eredeti festmények után is érdeklődöm, kiderül, hogy volt egy cigánylányt ábrázoló olajképük, de a fiataloknak nem tetszett, úgy, hogy végül egy rokon elvitte. A fiatalember foglalkozása kőfaragó. Az apjáé, akivel együtt laknak, épületlakatos.

A negyedik emeleten modern bútorok, sok olajfestmény, szőnyeg, dísztárgy — látszik, hogy már az előző generáció is polgári körülmények között élt. A nappaliban tizenkét kép függ a falakon, köztük egy Fried Pál — női fél-aktot ábrázol. Sok tájkép, kissé érzelmes faluvégi jelenetekkel, napsütéssel, fényjátékkal — többnyire kevéssé ismert festők alkotásai, akik a negybányaiak és a Neográdi-féle piktura között tevékenykedtek. Középkorú a háziasszony, s egész tárlatvezetést tart, hangsúlyozva a neveket is: márkás képek! Foglalkozása? Ő is, ferje is osztályvezető egy gyár adminisztratív részlegén. Még egy szobába nyitok be — ott nincs festmény, hangzik a hátam mögött. Visszalépek, de még látom a díványon szundikáló nagymamát, feje fölött a nagy Mária-kép.

Az utcán próbálom rendezni a benyomásaimat. Mi lehet egy ilyen szúrópróba tanulsága? A képaukciós kiállításra hivatkozva lépten a lakásokba, de sehol nem derült ki, hogy ezt a szomszédban rendezett kiállítást már látták volna. És a festmények a falakon? Mintha a polgári hagyatékra épülő háztartások helyzeti előnyét, vagyis az eredeti festmények nagyobb számát az új háztartasok — ott, ahol a fiatal generáció is porondra lépett — jobb ízléssel, a jobb minőség megérzésével ellensúlyoznák. A fiatalok túladnak a festett cigányasszonyon, és jó minőségű, igazi művészi értékű reprodukciót vásárolnak helvette

A kép *műkincs-funkcióját* itt mintha kezdené felváltani a *műélvezés* funkciója. Ezt a műélvezetet szolgálja a művészi reprodukció, amely természetesen csak az elsőrendű műveket propagálja, és ezzel mintegy fölöslegessé is teszi a régi polgári gyakorlatot: — a másod-harmadvonalban levő „eredeti" festmények beszerzését. Ezek a lakók még nem gondolhattak arra, hogy az elsőrendű művekből is összeállíthatnak magángyűjteményt, egy következő generáció azonban már ide is eljuthat.

MAGA AZ ÁRVERÉS

Idézet az árverési feltételek című nyomtatványból: „Az árverés úgy történik, hogy az árverésvezető a sorra kerülő tárgyak katalógusszámát, valamint kikiáltási árát előszóval kihirdeti, amire a venni szándékozók kézfelmutatással teszik meg ajánlatukat. A leütéssel a tárgyak a vevő tulajdonába mennek át." Szubjektív tapasztalataim nyomán: Az árverés úgy történik, hogy az árverésvezető egy mikrofonba mondja a sorra kerülő kép adatait, mire a venni szándékozók a vasúti indítótárcsához hasonló „palacsintasütőjük" felmutatásával teszik meg ajánlatukat. Némelyek kapkodnak, a tárcsát föl-le emelgetik, mások elszántan a magasban tartják, míg csak oly magas árajánlat nem hangzik el, hogy attól a palacsintasütő lassan, kényszeredetten lehanyatlik. Valakinek a tárcsája azonban mindvégig fennmarad, s a kép az ő tulajdonába kerül.

Az árverés tehát érdekes társasjáték is. Többnyire fegyelmezetten folyik, néha azonban előfordul, hogy az árverésvezető egy jelentkezőt nem vesz észre, vagy, hogy valaki izgalmában a tárcsát nem lapjával, hanem élével tartja a pult felé. Az utólagos felszólalások azonban nem érvényesek. Mivel a vásárlóknak azonnal és készpénzben kell fizetniük, a pult és a széksorok között fiatal alkalmazottak tartanak ingajáratot, vaskos pénzkötegekkel és elismervényekkel a markukban. A százforintos-kötegek így „szabad kézben" lóbálva szinte ingerlők — az ember azonban idővel elfásul, és tekintetét szomszédaira fordítja.

Hallgatózni illetlen dolog, de hallgatózás nélkül is meghallani: „Most jön a kis Brodszky, ugye, milyen helyes", vagy: „kár, hogy védett". A védett képeket ugyanis a múzeum nyilvántartja, s nem szabad őket külföldre sem küldeni. „Ez Glatzban igazán szép" — hangzik később a hátam mögött. Egy úr csokoládét bont ki, eszegetni kezdi, közben rálicitál. Eszembe jut, hogy a pilóták is a magas tápértékű csokoládét fogyasztják úton vagy bevetés közben. A közelben két ismerős ül, időnként tisztázzák, hogy melyikük akarja a képet megvenni, ilyenkor a másik nem licitál, nehogy öngólt rúgjanak. Ez nincs tiltva, csupán az ellenkezője, ahogy a szabályzat mondja: „Tilos mindenféle összebeszélés, vagy vállalkozás, amely arra irányul, hogy harmadik személyeket szerfelett magas vételár kínálására rávegyen és így megkárosítson."

Néha azonban így is meglódul egy-egy kép ára, és fantasztikus, irreális magaslatokban köt ki. Magyarázat? Hirtelen elhatalmasodott birtokvágy, mánia, játékszenvedély? Ezek csak ritkán lehetnek indítékok, a magas áron vett képek is kifizetődnek valahol, rosszabb esetben az ízlés deformációit mutatják. Ezen az árverésen azonban az aukciók sztárjai, Csók, Glatz, Aba-Novák, Markó mérsékeltebb szenvedélyt váltottak ki, s mellettük méltányos rangot kaptak mások, Rippl-Rónai, Koszta, Mednyánszky. Néhány kép nem kapott ajánlatot, s visszakerült a raktárba — ezek között volt az árverés egyik legszebb darabja, Mattyasovszky Zsolnay László Kettesben című festménye is. A

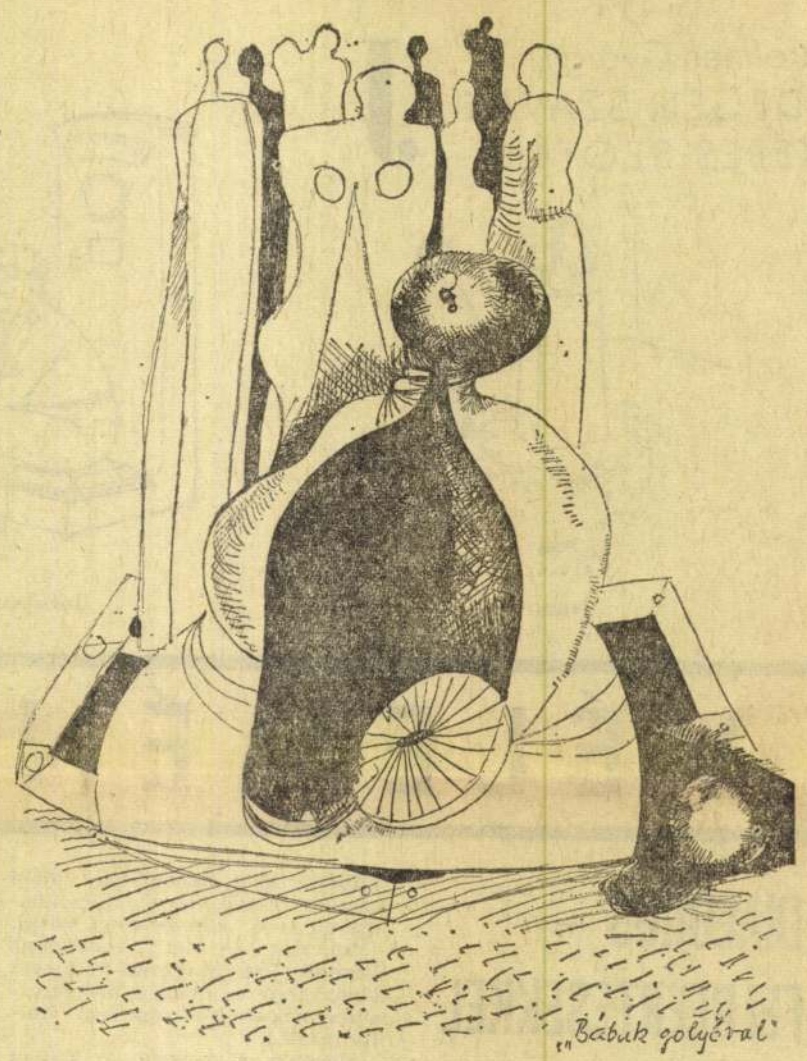

Orosz János: Bábuk golyóval

művész neve kevésbé ismert, életművének átlaga ennél a képnél valóban szerényebb — úgy látszik tehát, hogy egyik-másik mű szépségét a közönség még kevésbé becsüli, mint a nevét, a márkát, a kép üzleti forgalmazhatóságát. A festmény itt elsősorban mint vagyontárgy érdekes.

A GYŰJTŐK

Kik vásárolnak?

Mikor Ámos Imre szép önarcképét valaki a terem közepéről megvette, elindultam a széksorok közt hátrafelé, hogy meginterjúvoljam. Miután tisztáztuk, hogy ki a vevő, az illető megígérte, hogy az árverés végén rendelkezésemre áll. Mikor azonban erre sor került, és előre elkészített bevezetőm elhangzott: „Ön a kevés számú modern festmény egyikét vásárolta meg. Mondja, miért tetszett meg éppen ez a kép. Ámos önarcképe..." — Kliensem szabadkozva kijelentette, nogy tévedés történt, ő Aba Novákot és Szőnyit vett. „Milyen képek mellé kerülnek ezek a művek?" — folytattam rendíthetetlenül. „Elhunyt unokabátyám akvarelljei mellé, melyeket egyszer már kiállítottak, s igazán nem csalódna, ha Ön is megtekintené őket, fel kellene fedezni ezt a festőt."

A pultnál éppen csomagolják Uitz Béla fiatalkori olajönarcképét. Egy idősebb házaspár veszi kézbe a csomagot, s kérdésemre — milyen festmények várják otthon ezt a képet? — önérzetes a felelet: impresszionisták! Csók, Rippl, Rudnai, mint kiderült. A férfi orvos, a felesége óvónő. Orvosok egyébként is gyakran fordulnak elő a vásárlók között, az aukciók törzsközönsége például jól ismeri azt az alföldi orvoscsaládot, ahová sok Csók- meg Vaszary-mű vándorol.

— Vannak rejtélyesebb vevők is? — kérdem egy bennfentestől. A válasz bizonytalan. Bőrdíszműves, hentes, nyakkendőkereskedő — mutat aztán sorban a képeket éppen kiváltó emberekre Az ízlésük, minthogy Mednyánszkyt vagy Ripplt vásároltak, kiváló. Vajon végleg náluk marad a kép — ki tudja? Némelyek a vásárolt képeket vidéken továbbadják, mások évekig őrzik a rangos mesterek alkotásait, várva, amíg a képek ára duplájára növekszik. Ellenőrizni azonban lehetetlen ezt, a gyűjtőszenvedély és a spekuláció itt összebogozhatatlanul fonódik egybe. „Mit akar, örüljön, hogy nem a kocsmában isszák el az árát" — mondja a bennfentes, amikor aggályaimat közlöm.

Közületi vásárlók is vannak, a Művelődésügyi Minisztérium és két vidéki múzeum, a pécsi és a hódmezővásárhelyi. A múzeumok keveset vesznek, nagyon meggondoltan, igazi értékekre vadászva. Kérdés: több pénzük nincsen? Válasz: annyi sem, mint egy közepesen licitáló magángyűjtőnek. A minisztérium legalább tehetősebb, és képviselője is igényesen válogat. De felmerül a kétely, nem lenne helyesebb ennek az összegnek egy részét is a múzeumokkal felvásároltatni, hogy a képek valóban a közönség elé, a múzeumi kiállításokra kerüljenek? A múzeum képviselői megnyugtatnak, hogy szó van a vásárlási keret növeléséről.

A BIZOMÁNYI ÁRUHÁZ

Este nyolc óra, lassan eloszlik a tömeg, összeszámolják a bevételt, feketekávét isznak az árverés kimerült lebonyolítói. Az egyikhez odalépek: — Szereti az aukciót?

— Mindig belefájdul a fejem, csak tudnám, miért...

— Nagy a tömeg? Sok a gond a képekkel?

— Mind a kettő. Mert itt vannak a beadók, hogy „nincs-e valami suskus", itt a vevők. És itt az érdeklődők, akik nem vesznek, egyetemisták, értelmiségiek. Ők gyanún felül állnak, csak a művészet szeretete hozhatta ide őket. A beadókkal is baj van néha. Valaki egymásra tekerve hozta ide az aukció fődarabjait, Egryket, Gadányit, Czóbelt, köztük a porló, elmázolódó pasztelleket is.

— Mi könnyítené meg a munkájukat?

— Ha visszakapnánk a Kinizsi utca és a Szamuely utca sarkán álló épületben az egykori árverési csarnokokat, kiállítási helyiségeket.

Hazafelé menet megnézem ezt a házat. Magas, vöröstéglás épület, ma zálogház működik benne, és tervezőintézetek. Valamikor elúszott vagyonokat, megunt gyűjteményeket, értékesebb örökségek darabjait árverezték el itt — régi legendák szülőhazája volt, már majdnem irodalom.

Brenner György:
IDEGEN SZAVAK
KÉPES SZÓTÁRA

J

Janus

Jovialitás

Jeremiáda

Jonathán

VÉLEMÉNYÜNK SZERINT

DIALÓGUS — FÉLREÉRTÉSEKKEL

Az újvidéki Új Symposion főszerkesztője — a jugoszláviai magyar szellemi élet nálunk is ismert és megbecsült képviselője — hosszú cikkben reagál arra a kurta tudósításra, amelyet az Élet és Irodalom május 18-án közölt az írószövetség kritikai szakosztályának a szomszédos országok magyar irodalmával foglalkozó vitájáról.

Bányai János cikke rendkívül tanulságos. Bizonyítja, hogy a várt és kívánt dialógus megkezdődött. Egyszersmind jelzi, hogy a termékeny eszmecsere kibontakozása előtt még igen jelentős akadályok tornyosulnak.

Nem, nem a sokféle, ismert és ezután megismerendő nézetkülönbségre gondolunk. Elvégre minden párbeszéd elemi követelménye: a különböző nézetek egybevetése, szembesítése. Hanem a kölcsönös megértés akadályaira. Majdnem azt írtuk: a nyelvi nehézségekre. Mert a jelek szerint — bár itt is, ott is magyarul beszélünk és írunk — azonos szavak és fogalmak egészen másként értelmezhetők például Újvidéken, mint amilyen értelemben Budapesten használják őket. (És ez — valószínűleg — megfordítva is igaz. Bár nem törvényszerű. Bizonyítja Herceg Jánosnak a „7 nap"-beli cikke is, ugyanerről a témáról, a másként-értelmezés és a félreértés leghalványabb árnyalata nélkül.)

Mi itt, Budapesten az írószövetségi vita anyagából azt a tanulságot vontuk le, hogy íróknak, kritikusoknak a jövőben nagyobb figyelemmel és az eddiginél sokkal rendszeresebben kell tanulmányozniuk a Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Romániában, Kárpátukrajnában kialakult *sajátos* magyar irodalmakat. (Ezeknek az irodalmaknak sajátszerű voltát, a hazai irodalomnál többágú kapcsolatait hangsúlyozta egyébhűbérbirtokot, hanem a többi szerves résszel eleven kölcsönhatásban levő *alkotóelemet* jelent. (Mellesleg: — mai irodalmunk ismerői előtt ezt igazán fölösleges bizonygatni — maga a magyarországi magyar irodalom sem uniformizált.)

Hasonló a helyzet a kritika olyannyira kifogásolt „azonos mércéjével". Bár itt a félreértés alapját már nehezebb megmagyarázni. Az „azonos mérce" szavak mellett ugyanis ott áll a magyarázó mondat: „A túldicsérő és elérzékenyedő, esetleg vállveregető hangú kritikák többet ártanak, mint használnak". Azaz: az írószövetségben igényességről meg színvonalról beszéltek, Bányai pedig valami szörnyű Prokrusztészágyra, zsdanovista kritikai diktátumra gondolt.

★

Annak idején, a magyar műkritika hazai vitájában bíráltuk a „fantomokat", a különféle, régi és újkeletű elfogultságokból táplálkozó prekoncepciókat. Bányai János félrehallásaiban mintha megint efféle fantomok kísértenének.

És

ÖNÉRZET

A vendéglátó önérzetéről szóló glossza (Népszabadság, július 19, szerda), velem legalábbis elérte célját; felborzolta szunnyadó nemzeti önérzetemet. Talán jobban is, mint kívánta.

Bennem ugyanis nemcsak az kelt ellenérzést, hogyha valaki nyilvános helyen a Szabad Európát bömbölteti, és ezért senki sem figyelmezteti, hogy halkítson, uram. S nemcsak az, hogy a csokoládéosztogató nyugati autósok köré öszefutnak a „poros, szutykos, kíváncsi" srácok.

Hanem az is, hogy a szórakozóhelyeken nagyobb becsülete van a nyugati vendégnek. (S hogy vannak bizonyos dolgok és szolgáltatások, amik csak kemény valutáért kaphatók.)

S engem még az is ingerel, hogy a szerző a nyugati vendég szórakozóhelyi nagyobb „becsületét" „perifériku" kérdésnek tekinti.

Félek, hogy ha ennyire finomítjuk a disztinkciókat, amelyek szerint meg kell különböztetnünk: mi sérti és mi nem sérti nemzeti vagy vendéglátó önérzetünket, végül alig-alig leszünk képesek e disztinkciók között eligazodni.

M. Z.

MILYEN JÓK VAGYUNK!

Láttam egy kisfilmet. Csodálatos színekben ábrázolta a hegyi patakok pisztrángjainak életét, Schubert-zene kíséretével, a nemzés pillanatától addig a kegyetlen mozdulatig, amikor a patak ragadozója mohón foga közé kapja a néző által immár visszavonhatatlanul megszeretett pisztrángot.

Ám közbelép az ember. Fáradságot, anyagi erőfeszítést nem kímélve halastavakat épít. A tél hidegében mosolyogva szórja bele a pisztrángeledelt. Nyáron komoly ábrázattal és biztos szakértelemmel feji az ikrát, kelti ki különleges edényekben.

Egy szó nem hangzik el, a képek maguk beszélnek. Elmondják az ember jóságát és önzetlenségét. A ragadozó tehetetlenül áll meg a víz alá is benyúló drótkerítésnél. A parton tehetetlenül toporog a hóban, a tavakat óvó kerítésen kívül. A pisztrángoknak többé nem kell tartaniuk tőle; vígan lubickolnak az ember alkotta rács védelmében.

És eljő a nyár. Az erdő díszbe öltözik. Vidám gyermekek kicsiny csapata keresi fel a pisztrángost. Serceg, barnapirosra sül a nyársra húzott szalonna — és a sóval-paprikával ínycsiklandozóan meghintett pisztráng — a tábortűz fölött, s a gyermekek jó borral öblítik le a bőséges lakomát.

Szép a Schubert-zene, szépek a gyermekek, aranyhajúak, kedvesen szeplősek, s a derék halászmester tekintete az emberség fényével néz végig rajtuk. A néző szívében valami melegség támad.

Hiszen tudja, hogy azután újra az egyhangú hétköznapok kemény prózája következik, az erőt, időt és pénzt nem kímélő munka, hogy a nézőnek oly kedves pisztrángokat ne fenyegethesse többé a civilizálatlan idők kegyetlen veszedelme, a kíméletlen, falánk ragadozó vadállatfoga.

(lengyel)

CSÖKÖNYÖS SAJTÓHIBÁK

Köztudott, hogy az emberi haladást szolgáló áldásos felfedezések egyúttal nagy veszedelmek forrásai is lehetnek. Így például a földrajzi felfedezések magukkal hozták a gyarmatosítást, az atommag széthasításával létrejött a szuperbomba, s a sajtó feltalálása magával hozta — a sajtóhibát.

Ez utóbbi kétségkívül kisebb veszedelem, de gyakorisága révén tetemes bosszúság okozója lehet. A nagy találmányok rendszerint egyszerű alapelvekre épülnek s ebben az értelemben igen nagy „találmány" a sajtóhiba. Egy vagy két egészen kicsi betű felcserélődik s megváltozhat, visszájára fordulhat általa egy mondat, vagy egy egész írás, olykor az írás által közvetített szemlélet, mondanivaló is. Múlt heti számunkban például kritikusunk többi között azt írta Frank Frigyes festőművészről, hogy minőséget teremt, még ha *késve* is, de a lapban a késve szó helyett az jelent meg: *kevés*. Nyilvánvaló, hogy ez a „kicsi'" sajtóhiba nagy hibát eredményezett. Réz Pál párizsi tudósításában rossz helyre került néhány szedett sor s ezáltal az izgalmas írás jelentékeny része érthetetlenné, élvezhetetlenné vált. Hasonló kisebb-nagyobb sajtóhibák — sajnos — csaknem hetente előfordulnak.

A gyarmatosítás ellen felszabadító mozgalmakkal küzd az emberiség, az atomháború ellen békeharccal, — a sajtóhibák ellen korrektorok munkába állításával. Az első és második vész elhárításában látható és örvendetes eredményeket értünk el, — a sajtóhibák elleni küzdelem úgy látszik nehezebb. Csüggednünk természetesen nem szabad; szilárdan hisszük, hogy eljön majd egyszer a sajtóhibáktól mentes Élet és Irodalom. Addig is elnézést kérünk szerzőktől és olvasóktól, továbbá azoktól a nyomdai dolgozóktól, akik az említett és nem említett sajtóhibákat elkövetik s hétről-hétre vérfagyasztó nyugalommal lapunkban felejtik.

(—)

TÍMÁR GYÖRGY:

NYELVI ÖLTÉSEK

Se széna, se szalma

Glosszát olvasok egyik napilapunkban, s benne ezt a passzust: „Mária Terézia, amint a magyar nemzet felajánlja neki »életünket és vérünket, de *szénánkat* nem«". A továbbiakban megtudjuk, hogy akkortájt „az élet és a vér igen olcsó volt, a *szénának* viszont nagyon felment az ára".

Minthogy a korabeli felajánlás ezt mondta: „Vitam et sanguinem, sed *avenam* non", a széna magas árfolyamának aligha lehetett szerepe abban, hogy a magyar nemzet nem ajánlotta föl — *zabját*. Szénás is volt érte az uralkodónő. Oppardon: zabos.

Legyünk pontosak!

Egy precíz ifjú hajadon mindenkivel tudatja, hogy házasság céljából megismerkedne „jó megjelenésű diplomással, *férfival*".

Sohasem árt, ha pontosan megmondjuk, milyen nemű diplomáshoz óhajtunk férjhez menni.

Sápadtak nem micsoda?!

Egy állítólag magyar nyelvű költeményből: *„Ütésem kilenc pöröly erejének sápadtak nem üllői."*

Ha szabad kérdenem: hát micsodái?

Protest-groteszk

Kissé groteszk szöveg egy tiltakozó dalocskában:

„Megölnek minden szépet,
megölnek téged is,
de egy szál piros rózsa
sötét éjjel is rózsa."

Pompás vigasz agyonveretés esetére.

1021
Géza Perneczky

1 BERLIN 45, Telex: 1-83 538
DER Ausschnitt Aufl. i. Tsd. lt. Stamm
Richtung:
Generalanzeiger für Bonn
5300 Bonn (NRW)
25.4.75 L

AUSSTELLUNG IN BONN:

Neue Konstruktivisten aus Ungarn

ZEHN VERTRETER DER JÜNGEREN GENERATION IM STÄDTISCHEN KUNSTMUSEUM

Von Lothar Schmidt-Mühlisch

In seinem Vorwort zur Bonner Ausstellung hat Géza Perneczky eine Nostalgie der konstruktiven Kunst beschworen. Und betrachtet man gerade die zahlreichen Aktivitäten ungarischer Konstruktivisten im westeuropäischen Ausstellungs-Karussell, so möchte man ihm recht geben. Die jetzt bis zum 25. Mai im Städtischen Kunstmuseum gezeigte Ausstellung „Neue ungarische Konstruktivisten" scheint das zu unterstreichen.

Dabei darf man freilich zwei Dinge nicht vergessen: den immer stärker ausgeprägten Redundanzfaktor im westeuropäischen Ausstellungsgeschäft und die Sonderstellung gerade der ungarischen Konstruktivisten. Diese Sonderstellung ist traditionell und mit den Namen Maholy-Nagy, Kassak, Bortnyik und Vasarely leicht zu belegen. Daß die jüngere Generation sich gerade auf die drei erstgenannten beruft, ist erklärbar aus der Konfrontation dieser Tradition mit der besonderen gesellschaftlichen Realität des Landes.

Auch der ungarische Konstruktivismus hat von Anfang an eine ausgeprägte gesellschaftspolitische Dominante gehabt. Kassak hat 1922 in seinem Manifest geschrieben: „Die Bildarchitektur glaubt von sich selbst, daß sie der Beginn einer neuen Welt ist." Und wenn Géza Perneczky sich in seinem Bonner Kataloqvorwort dazu bekennt, „sollten wir heute an der Schwelle einer allgemeinen Depression stehen, bleibt uns zumindest der Trost, die Chance für eine puritanische und moralisch strenger engagierte Kunst zu haben", dann wird daran der gleiche Geist ablesbar. Die Utopie und die Tatsache, daß Konstruktivismus in Ungarn noch immer mit Avantgardismus gleichzusetzen ist, wird man bei dieser Ausstellung mitbedenken müssen. Die Erfahrungen, daß kontruktiv-funktionales Denken sehr wohl ökonomisch adaptierbar und damit unmenschlich sein kann, sowie die weitere Erfahrung, daß die „strenge Moral" sich in einen ästhetischen Eklektizismus verflüchtigt, wenn die gesellschaftlichen Verhältnisse das erlauben, sind den Ungarn noch erspart geblieben. Ihre Kunst hat, wie die Bonner Ausstellung zeigt, reinen Modellcharakter, weil die großen architektonischen und designerischen Realisierungsmöglichkeiten fehlen.

Das sichert diesen Arbeiten, die sich formal kaum von westlichen Versuchen dieses Genres unterscheiden, eine gewisse Frische und Unmittelbarkeit. Die Bretterobjekte von Dora Maurer (geboren 1937 in Budapest) beleben den Versuch einer strukturellen Irritation, die sich zum Teil aus der räumlichen Brechung von horizontalen und schräg vertikal gesetzten Flächenmustern ergibt, durch die ungebrochene, natürliche Komponente der Materialwirkung des Holzes.

Imre Bak (1939, Budapest) erweitert die Übertragung räumlicher Vorgänge in die Fläche durch schematische Einbeziehung von konkret-semantischen Aspekten wie Häusertypen und Himmel. Istvan Harsztv (1934, Budapest) verspielt seine kinetischen Objekte soweit, daß sie von ihrer äußeren Erscheinung her schon wieder Art-decco-Assoziationen ermöglichen. Auch die ungarischen Konstruktivisten haben sich von ihren Vätern natürlich insofern gelöst, als sie den Konstruktivismus wie im Westen in Bereiche von Op-art, Kinetik, Hard Edge oder Minimal Art hinein erweitert haben. Tamas Hencze (1938, Szekszard) hat in seiner Konfrontation von linearer Klarheit mit irritierenden Auflösungstendenzen ebenso ein klares Op-art-Konzept wie Jan Fajo (1937, Oroshazai mit seinen Farbvariationen an verschlungenen, girlandenartig versetzten Flächenkompositionen. Laszlo Veszpremi (1945, Budapest) versucht, mit fotomechanischen Mitteln Bewegungsvorgänge zu fixieren. Istvan Nadler (1939, Budapest) wendet das Konzept einer stereometrischen Ornamentik dynamisch gegen sich selbst. Tibor Gayor (1929, Rakospalota) faltet architektonisch gegliederte Kompositionen in die Fläche zurück und erreicht durch Hell-Dunkel-Variationen eine befreiende Offenheit des geschlossenen Raumkonzepts. Schließlich entfalten Imre Kocsis (1937, Karcaq) und Andras Mengyan (1945, Bekescsaba) logische Systeme mehr oder weniger seriell zu einer funktionalen Methodik.

Das alles ist nicht unbedingt neu, im Einzelfall sogar eine belegbare Nachfolgeentwicklung. Aber es sollte den Betrachter nachdenklich stimmen, wie ungebrochen in Ungarn noch Funktionalität und Puritanismus als Wertkategorien a priori gestaltet werden.

pergőre, fonalát, és hiszi is, amit mond, álmokkal telt ő, és bízik be
nem, hiszen arcomra néz, s látja, amit kell, hiszen látható: a
„Köszö- erő, a túlélés képessége, a *rosa mistica*, a nem-evilági dolgo
jelentékeny ismerete: ám én nemet intek, közös boldogs
nem lesz, mert nincs, főleg nekem nincs, hiszen elég, me
gyúlva pusztul el mellettem, ki a szikrák között (melyek né
n szembe kül nem élnék) követni próbál... A folyosóra kilépek, az a
utcán, is- lakot lehúzom, s a táj futásában szomorúságot látok; me
majd va- hiányozni fog a női társ, a szerelmi szó, a simogató érzelen
lt, szeme kérés és féltő parancs, hosszú, álomba-való szőke haj, rár
rágyújt, borulván zizeg és mesél, s amit mond, igaz, mert szép; bizt
l vagy?" nyerő a holnapi nap, mert elkísér az asszonyi hang, a szer
tett, búgása erotikus és erőt adó, bárhol megszólalhat, még
társ-élet, genny és a veszedelem pillanataiban is, s a harc könnyebb (
ntan, de bízvást győztes), ha a hazatérés oka ismét ő, a vibráló női lé
e-színész, (ki *attól* remeg a föld felett, hogy szeretem); vár, mert vár,
?" hizta- kérdez, de választ nem vár, mert mindent tud, átölel szá

vagy?"
társ-élet,
ntan, de
e-színész,
tett, búgása erotikus és erőt adó, bárhol
genny és a veszedelem pillanataiban is, s a harc könnyebb
bizvást győztes), ha a hazatérés oka ismét ő, a vibráló női lé
(ki *attól* remeg a föld felett, hogy szeretem); vár, mert vár,
kérdez, de választ nem vár, mert mindent tud, átölel, szá

Perneczky Géza 9, grafikus

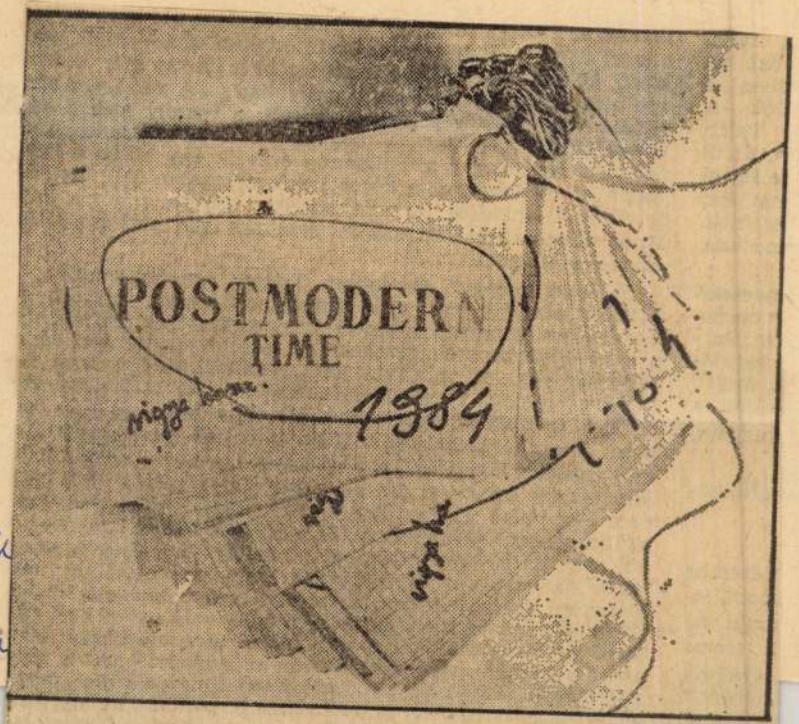

Perneczky Géza (NSZK) küldeménye / Mail art /

Perneczk

Élet

13

XXVIII/38

HIR SAJTÓFIGYELŐ
MAHIR
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-726

Perneczky Géza,
grafikus

ÉLET ÉS IRODALOM

1984 SEP 21

1021

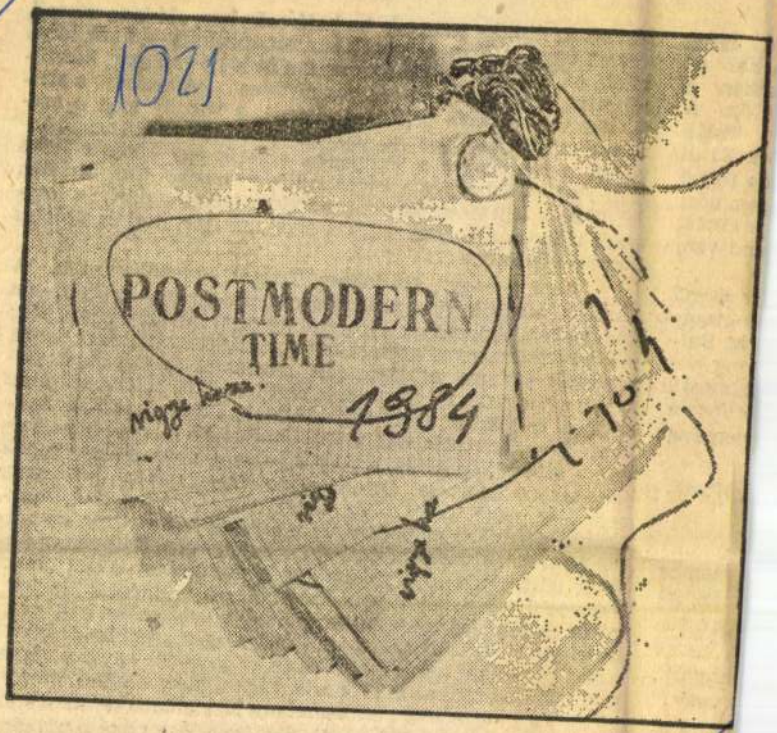

Perneczky Géza (NSZK) küldeménye

lekezik az éjszaka serege —
s ezért úgy érzi, hogy ez m
közül, ki bejáratos, kettő-
vén arra, ami szokványos
ci, aki veri őket és pénzt
relem lehetősége, hisz' él (döglődik) bennük az elroncsolt ér-
zelem, s ha lebegve a Tulipánba érkezik egy különös fickó
(talán az új dobos, ez a kócos lelkű, nyugtalan fiú), hirtelen
felvillan a lehetőség, az erős szerelem ígérete, amely a loty-
tyadt ribancság helyett márkás érzelmet ígér, hősi és győztes
utazást a világban ...

„Á, nem, dehogy", gondoltam. Tudom, egyedül utazom. A járgány, amelyik visz, akár akarom, akár nem, zsúfolt, de nem nekem. A kupéban emberek, megint csak ők, férfiak, nők, s a következményes gyerekek: ha leszállnak, újak érkeznek, közöttük egy, aki miattam jött, szerelmét és figyelmét felajánlja, „utazzunk", mondja, s terveket sző, boldog ígérések fonalát, és hiszi is, amit mond, álmokkal telt ő, és bízik benne, hiszen arcomra néz, s látja, amit kell, hiszen látható: az erő, a túlélés képessége, a *rosa mistica*, a nem-evilági dolgok jelentékeny ismerete: ám én nemet intek, közös boldogság nem lesz, mert nincs, főleg nekem nincs, hiszen elég, meggyúlva pusztul el mellettem, ki a szikrák között (melyek nélkül nem élnék) követni próbál ... A folyosóra kilépek, az ablakot lehúzom, s a táj futásában szomorúságot látok; mert hiányozni fog a női társ, a szerelmi szó, a simogató érzelem, kérés és féltő parancs, hosszú, álomba-való szőke haj, rámborulván zizeg és mesél, s amit mond, igaz, mert szép; biztos nyerő a holnapi nap, mert elkísér az asszonyi hang, a szeretett, búgása erotikus és erőt adó, bárhol megszólalhat, még a genny és a veszedelem pillanataiban is, s a harc könnyebb (és bízvást győztes), ha a hazatérés oka ismét ő, a vibráló női-lény (ki *attól* remeg a föld felett, hogy szeretem); vár, mert vár, s

PERNECZKY Géza

Nagyvilág 1988/6.

Perneczky Géza

Egy európai művészkönyv-kiállítás

A művészkönyv lelke, vagy a „harmadik generáció"?

Az 1987-es kasseli dokumentát két magyar barátommal, a székesfehérvári múzeum művészettörténészeivel tekintettem meg, s visszafelé Kölnben megmutattam nekik az archívumomat, többek közt a kisművészkönyv-gyűjteményemet is, amelyet egy bádogdobozban őriztem. Nem tudtam még, hogy a fehérvári István Király Múzeum épp egy nemzetközi művészkönyv-kiállítást hirdetett meg, s miközben én a nálam véletlenszerűen felgyűlt, többnyire kézzel készült artists' books kiadványokkal büszkélkedtem, a fehérvári múzeum irodájában már százával feküdtek a még felbontatlan művészkönyvküldemények.

Lapozgatás közben egy egészen kis méretű könyvecske került éppen a kezünkbe, amely három, ezüstszállal lazán összefűzött, ezüstösen csillogó fólialapból állott. A fedőlapon fekete lakkirónnal kézírásos cím volt olvasható: „autobiography" – az utolsó oldal alján pedig: „© Paula Vanes 1982 1/30". A könyvet néhány évvel ezelőtt Ulises Carrion azóta megszűnt, de a legendákban továbbélő „Other books and so..." nevű alternatív könyvesboltjában vásároltam. Egy lapozható zsebtükörhöz hasonlított, s bár igen kicsi volt, tényleg belefért egy nő egész önéletrajza. Kovács Péter barátom sóhajtva tette vissza az asztalra, én pedig – ne felejtsük el, épp a dokumenta után voltunk! – vigasztalóan megjegyeztem: „Látod, ebben mindaz benne van, amit Kasselben hiába kerestünk volna. A személyes hang, a közvetlenség művészi hitele, az intimitás..." Eszünkbe jutott a dokumentán látott bombasztikus show, a félig műtárgy, félig bútor, egészében azonban mégis leginkább az akadémikus temetőszobrászatra emlékeztető parádé. Péter, akinek a szűkebb művészettörténeti munkaköréhez a 19–20. századi emlékműszobrászat is hozzátartozott, gondolatban nyilván a köztéri monumentumokkal hasonlította össze ezt az ezüstszínű kis könyvecskét. „Ezek intimek" – mondta aztán, az asztalon fekvő művészkönyvekre mutatva. – „Csak intimek."

Ez a megjegyzés mindjárt meghúzta a manapság lehetséges művészkönyv műfaj határait, de anélkül, hogy lekicsinylően hangzott volna. Inkább szomorú kicsengése volt. Annak tudomásulvétele, hogy az avantgárd utolsó húsz évében nemcsak a képzőművészet dematerializációja gyorsult fel, hogy aztán valahol a koncept art utolsó fázisában a gondolati magról is lemondva a semmibe fusson ki, hanem hogy a formálható anyag és a szenzibilitás is egyre jobban elszakadtak egymástól. A polarizáció szinte lehetetlenné tette azt, ami a múltban még magától értetődő volt, ti. hogy az ún. „nagy művészetek" is képesek legyenek az intim mondanivalókra, úgy, ahogy azt Rembrandt, Klee vagy bizonyos mértékig még Pollock vagy a korai Beuys (az akvarelljei!) is tették.

E műfaji határon túl azonban még egy másik szféra is fölrémlett a „csak intim" megjelölésben. Mégpedig a *szociális dimenzió* polarizációja, illetve összezsugorodása. Talán különös erről pont egy olyan évtizedben beszélni, amikor a sikeres fiatal festők többet kapnak egy-egy képükért, mint amennyit Picasso kapott az ötvenedik életévén túl. A mai nemzetközi művészeti élet azonban nem hasonlítható már a klasszikus modernek korához. A művészet a nagykaliberű financiális vállalkozások egyike, ahol az árak nem az emberi szükségletek vagy lehetőségek dimenzióihoz igazodnak, hanem a forgalomban lévő pénz mennyiségéhez és játékszabályaihoz. Ezek pedig nem engedik meg sem azt, hogy valaki megvegyen valamit a neves művészektől, csak azért, mert tetszik, s még kevésbé azt, hogy valaki egyedül maradjon egy művel (egy drága műalkotással), csak azért, mert e termékeny csendben majd

az talán jobban tetszik. A nemzetközi művészeti élet ma éppen gazdagsága és túlhevített financiális üzemvitele miatt produkál szegnyes eredményeket. Nagy akciórádiusza egy túl nagy szemű hálóhoz hasonlítható, amelyen átesik az, ami még emberileg értékes, amiért megéri a művészettel foglalkozni.

A polarizáció másik végletén pedig azokat látjuk, akik kiszorultak e mamutvállalkozásból, vagyis az avantgárd kései unokáit, a különböző „kis" műfajok, alternatív területek művelőit, a szubkultúrához hasonlítható művészeti szektákat, a Mail Art hol áradó, hol megint elapadó táborát, vagy a művészkönyvek előállítóit. Talán nem tévedek, ha ezeket bizonyos mértékig a 60-as évek FLUXUS-ából eredeztetem. A FLUXUS volt az egyik utolsó kísérlet arra, hogy a konvenciók elleni lázadást és a művészi intuícióban többé-kevésbé mindig meglévő kreatív anarchiát a művészi munka alapelvévé tegye, s ezzel a klasszikus avantgárd egyik fő motorját, a *szabadsághoz való ragaszkodást* ne engedje berozsdásodni. Az operáció sikerült, de a beteg meghalt, mert a FLUXUS-művészek paradox játékait s provokatívan karcsú líráját nem sikerült úgy „eladni", mint a neoavantgárd többi termékét. A FLUXUS-t azonban más mentalitással egy sor alternatív művészeti műfaj folytatja tovább, még paradoxabb helyzetben s még karcsúbb, még intimebb költészet alakjában. Ezek közé tartozik a művészkönyv is. És emlékeztetnem kell arra, hogy Paula Vanes zsebtükör-önéletrajzának 30 példányos kiadványából azonnal az elsőt sikerült megvásárolnom. Ami azt jelenti, hogy a többi 29 talán még ma is eladatlanul hever valahol. Hiszen olyan olcsó volt...

Az intim műfajok így aztán kétszeresen is intimek, mert nemcsak hangvételük révén tekinthetők „kétszemélyes színháznak" (Szív küldi szívnek szívesen), hanem mert akciórádiuszuk is tényleg ilyen szűk; az intim kapcsolatokra korlátozódik. Már csak önvédelemből is. Az intimitás így aztán az alternatív műfajok esetében nem a régi receptet ismétlő romantikus ellágyulás, hanem a realitásokból adódó szükségszerűség, ha akarom: harcos taktika. E művészeknek egyszerűen nem jutott más, mint az, amit a művészet „lelkének" nevezhetnék. Miközben a „csak test" a szupergazdag modern múzeumokban látható.

*

Korántsem ilyen éles a polarizáció azonban, ha a művészkönyvekről szóló szakirodalmat lapozgatjuk, különösen azon kiadványokat, amelyek a nagy múzeumok és gyűjtemények közelében születtek, s már külsejükben is sokat ígérnek. Az 1985-ben megjelent, „Artists' Books" (kritikai antológia és forrásmunka) című reprezentatív kötet, amelyet a Visual Studies Workshop Press jelentetett meg, vagy száz illusztrációját tekintve bizony igen jólfésült képet nyújt a művészkönyvekről. Többnyire elegáns albumok fényképfelvételeivel találkozhatunk lapjain, makulátlan tisztaságú nyomdai munkákkal, drága papírokon, igényes képanyaggal. Ha éppen egy valódi művészkönyv-kiállításról érkeztünk, és még szemünk előtt van a sok-sok kézzel gyártott, fantasztikus technikai trükkel és anyagfeldolgozással applikált, térbe kinyitható, kócos vagy ráncos, megismételhetetlenül egyedi, szinte megszólalóan személyes karakterű könyvmunka, akkor nem is értjük, mi köze lehet ennek az antológiának a valósághoz, a művészkönyvek színes, provinciákra és zamatos tartományokra osztható világához.

Nyilvánvaló, hogy az olyan reprezentatív igényű összefoglalások, mint ez a például választott „Artists' Books" kötet is, erősen szelektálnak, s anyaguk felét nem a tulajdonképpeni művészkönyvnek (ahogy az ma forgalomban van) szentelik, hanem a történelmi előzményeknek. Ez tulajdonképpen nem baj, mert legalább áttekintést kapunk arról a fejlődésről, amely valahol az orosz avantgárd házilag gyártott szuprematista vagy rayonista könyvmakettjeivel kezdődik (egyik-másikukból később igazi könyv is lett), Lissitzky és Rodcsenko már professzionista tipográfiai munkáival folytatódik, s a Bauhaus-könyvek magasiskolájával éri el első csúcspontját. Látjuk a futuristák könyv alakú manifesztumait, a kubisták közreműködésével született költői munkákat, a dada szórólapjait és füzeteit, vagy Matisse „Jazz" című, papírkivágással illusztrált könyvét. Az út Andy Warhol és Dieter Rof könyvmunkáin át a német Hansjörg Mayer és a Dick Higgins által alapított Something Else Press kiadóhoz vezet (1964), amely címének megfelelően („valami más") a nem-szokványos könyvek kiadójává vált, a vizuális költészet, a kísérleti szövegek, a képek és szabad

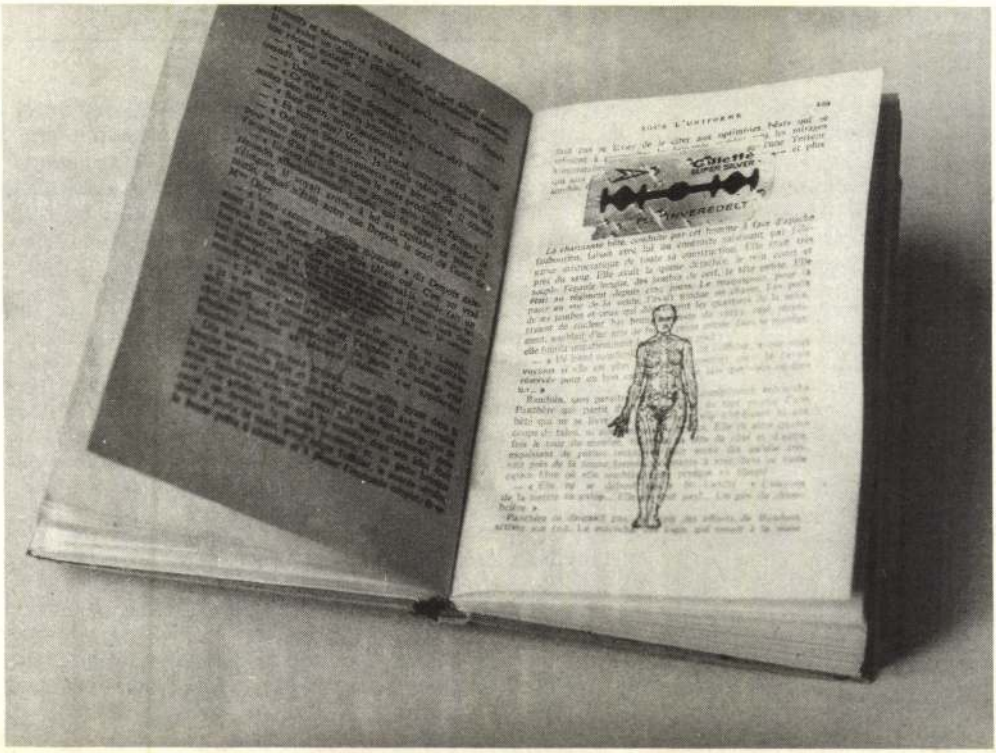

Gernot Cepl (NSZK): Az emigráns

képzetek játékterületévé. Maga Dick Higgins épp az idézett antológia előszavában William Blake kézzel írt és rajzolt, elsősorban a vizuális összhatásra építő könyveihez vezeti vissza a művészkönyv eredetét, miközben egy használható meghatározást is nyújt: művészkönyv az, amely nem a tartalma, hanem magának a könyvnek mint formának a kedvéért született meg, lett könyvvé.

Mint minden definíció, persze ez is sántít. A könyv, mint tárgy, mint kultikus vagy esztétikus dolog, néha-néha már korábban is föléje nőtt a beléje foglalt írott tartalomnak – gondoljunk csak a szent papirusztekercsekre, az inkább a kontemplatív szemlélődést, mint az olvasást szolgáló kalligrafikus művekre, az illuminált kódexekre, amelyek már születésük percében olyan drágák és féltettek voltak, hogy inkább a kardinálisok privát könyvtárának polcaira, mintsem az oltárra valók voltak, és így tovább (az egzotikus különlegességekről, mint a rovásírásos pálcák, a csomóra kötött – írást pótló – zsinórok vagy a rejtjeles térképek s üzenetek, nem is beszélve). Az idő nemcsak az egyiptomi fáraók fönnmaradt bútordarabjait fosztja meg használati értéküktől (s emeli ezzel művészetté), hanem a könyveket is. Előbb-utóbb csaknem minden könyvből a „könyv teste", tipográfiája, kötése és vizuális megjelenése marad fenn, miközben a könyv tartalma elhal, másodrangúvá válik (illetve újonnan kiadott könyvekben él tovább). Elképzelhető, hogy ennek alapján egy barokk könyvtár valamennyi fönnmaradt kötetét a „művészkönyv" műfajába soroljuk. És ezzel tulajdonképpen elvesztenénk a jogalapot ahhoz, hogy egyáltalán művészkönyvekről beszéljünk.

Másrészt maguk a művészek által tervezett és tipografizált, gegekkel, vizuális ötletekkel, művészi értékű képekkel és fényképekkel ellátott, már születésük percében „művészkönyvként" titulált kiadványok is hajlamosak arra, hogy a nagy művészi ráfordítás dacára csak egyszerűen könyvként hassanak – legfeljebb drága könyvként, illusztrált kötetként, bibliofil

kiadásként. A könyv Gutenberg óta kommersz termék, és minél közelebb áll egy kötet a Gutenberg-féle technikához, annál inkább érezzük ezt a kommersziális funkciót, ami a modern értelemben vett könyv *értelme*. Ezen a funkción keveset változtat az, hogy valamely kötet nagyon híres művész tervei alapján készült, hogy drága, vagy hogy kis példányszámban nyomtatták. A modern művészkönyv műfaját nem szabad összetévesztenünk az antikvitása vagy bibliofil kiállítása révén műtárggyá vált könyvvel. Ha a fönnmaradt (s kissé megviselt külsejű) Bauhaus-könyvekre gondolunk, akkor azokat a kommersz igényű és antikvitássá nemesedett kötetekhez sorolhatjuk (akárcsak egy Gutenberg-bibliát). Ha viszont Sol LeWitt „Four Basic Kinds of Straight Lines" (Az egyenes vonalak négy alapvető módozata) vagy Richard Long „Two Sheepdogs..." (Két juhászkutya...) című kiadványát tekintjük, akkor meg kell állapítanunk, hogy a tulajdonképpeni művészet Sol LeWittnél a vonalhálók rajza (önálló grafikai munkák), illetve Richard Longnál a természetben talált és átformált tereptárgyak land-art jellegű értelmezése (független fotófelvételek), nem pedig a könyv, amelyben le lettek közölve. Ezek a kötetek egyszerűen csak bibliofil jellegű, drága (vagy ritka) nyomdai munkák. Mind az egykori Bauhaus-kötetek, mind pedig a neoavantgárd jeles művészeinek speciális kiadványait ki kell sorolnunk – ha szigorúbbra vesszük a mércét – tehát a szűkebb értelemben vett művészkönyvek területéről.

Ami marad, az egyrészt továbbra is megfelel a Higgins-féle definíciónak (nem a szokványos tartalom, hanem a könyv mint médium jelenti az igazi tartalmat). Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a könyv eltávolodik a Gutenberg-féle funkciótól, nem közöl, hanem „van". A létezésnek ez a tartalmas formája a kultikus könyvek sajátja (különösen azoké, amelyeket soha nem olvasnak), és visszamutat azokba a korszakokba, amikor a könyv nem csupán a szövegrögzítés és továbbadás formája volt, hanem varázserejű tárgy is. A művészkönyv *varázskönyv*, a modern tudomány nyelvén: *metafora*. Mint tudjuk, a metaforák tulajdonképpen hasonlatok vagy szimbólumok, és ha tárgyként jelennek meg, hát behelyettesítések. A művészkönyv minden helyett ott állhat, ami az ember számára fontos. Szélsőséges esetben még egy könyv helyett is. Ez a metakönyv esete. A művészkönyvek sokfélesége épp ezzel a *behelyettesítő funkcióval* magyarázható. És hogy számos művészkönyvként számon tartott kötet mégsem művészkönyv, annak is ugyanez az oka. Ilyenkor a könyv önmagáért van ott, s nem a művész valamely (testi vagy szellemi) funkcióját helyettesíti.

*

Ez után a kerülő után visszatérhetünk oda, ahová egyszer már eljutottunk: a művész „lelkéhez". Hogy az olyan drága kiállítású művészkönyvekről szóló antológiák, mint a már tárgyalt is, kielégítetlenül hagynak, annak nyilván az az oka, hogy a szerkesztők bizonyos mértékig alkalmazkodtak a „magas" művészeti élet alapszabályához: érték az, ami sok pénzbe kerül. Holott itt épp egy másik értékrendre találtunk: érték az, ami a művész világát jelképezi, ami metafora. Kézenfekvő, hogy a művész nem olyan dolgok metaforáit teremti meg magának (pl. a művészkönyvvel), amivel különben is rendelkezik, hanem olyanokét, amit a normális életben nélkülözni kénytelen. Mint művész, szenved az elszigeteltségtől, s ha éppen elismert művész, akkor is szenvedhet (ha van rá ideje még) a művészeti élet jól menedzselt, lelket és meggyőződést ölő mechanizmusától. Akár fönt van, akár lent, a szociális mélyrétegben, mindenképpen hiányolja az intimszférát, éspedig elsősorban azt az intimszférát, amely a művészet régióit kellene hogy átjárja.

A művészkönyv (néhány más alternatív műfaj mellett) egyike azon médiumoknak, ahol az intimitás könnyebben érhető el, mint a klasszikus műfajokban, mivel a könyv már formájában is intim megközelítést igényel. Másrészt a jelképként használt könyv sikeresebben kerülte ki azt a kommerszializálódási folyamatot, amin a késői avantgárd átment, s amibe bele is halt. Nem tudom, hogy a művészkönyvet lehet-e még az avantgárdhoz kapcsolni, attól tartok, hogy már nem. De mindenképpen olyan műfaj, amely még szabadságot biztosíthat, és amely nemcsak a szellemi és érzelmi *intimitás helyett*, azt mintegy jelképszerűen megtestesítve siet a művész segítségére, hanem ami az *avantgárd helyett* is jól fölhasználható. Mert a régi avantgárd néhány fontos mozzanatát hordozza tovább (igaz, posztmodern ízű eklektikával és stílustalansággal): a szabadság utópiáját és a kutatás, a feltalálás örömét. A művészkönyv egy maradék sziget, amelyen a modern művészet egyik

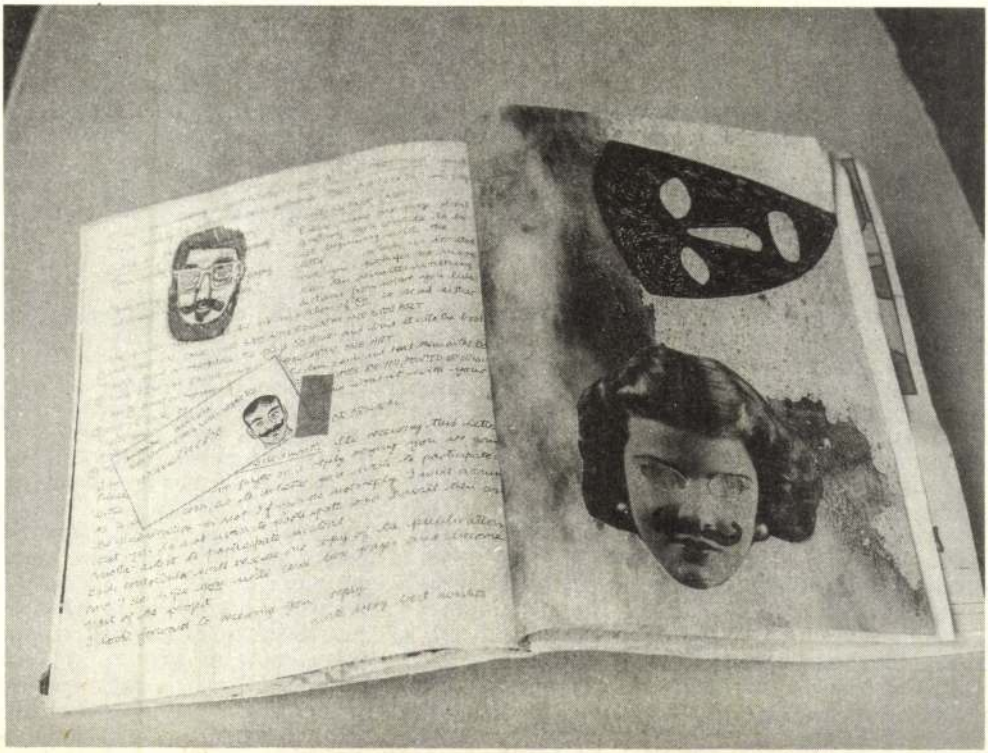

Robin Crozier (Anglia): Antológia 31/a

nagy álma – az ugyanis, hogy képes egy új világot teremteni – még megvetheti a lábát, és nap mint nap új könyveket produkálhat. Minden könyv egy egész világ (ha művészkönyv), és minden világ belefér egy metaforába.

Lehet, hogy ez a képlet ad árnyaltabb magyarázatot arra is, hogy az utóbbi esztendők művészkönyvtermése miért különbözik attól, amit a Something Else Press jobbára FLUXUS-kiadványai vagy neodada publikációi nyújtottak, vagy hogy a mai művészkönyvek miért érzelmesebbek, színesebbek és puhábbak (soft ware), mint a feszes fekete-fehér kontrasztban tartott FLUXUS-szórólapok (a Bauhaus kíméletlen szigorú tipográfiájáról vagy Marcell Duchampe dadaista portfóliójáról nem is szólva). Arra kell ugyanis gondolnom, hogy 25–30 évvel ezelőtt vagy a 20-as években a modern művész fő problémája még nem az intimszféra hiánya volt. A régi avantgárd nagyon is szűk körben, familiáris dimenziókban élt, s noha állandóan gépekkel és kozmikus feladatokkal álmodott, ezek az álmok a művészek igazi „szívügye" voltak, tele intim ambíciókkal, féltékenységekkel és örömökkel. Csak mióta az avantgárd tényleg „gépesítve" van, és a művészeti termelés kozmikus arányokban és kozmikus pénzösszegekkel folyik, vált az intimitás hiánycikké. Az a különbség tehát, ami George Brecht nyomtatott kártyái (a Water Yam című dobozban forgalmazva, 1963) és – hogy Amerikában maradjunk – John P. Jacob művészkönyve, a „The Wedding of the Century" között van (ez utóbbi a művész házasságára küldött „ajándékbélyegtervek" gyűjteményét tartalmazza, 1984), az nemcsak két különböző vérmérsékletű művész különbsége, hanem egyúttal generációs különbség is. Brecht esztétikusan tömör és filozófiai igényű szövegtöredékeivel és szentenciáival szemben Jacob szerelmi házassága áll, kvázi-nosztalgikus pózba állított esküvői fotóval és vagy száz művész apró bélyeggrafikájával. Ez a generációs (és vérmérsékleti) különbség egyúttal a szociális akciórádiusz zsugorodásában is lemérhető. Brecht – bár magányos, önkéntes száműzetésben élő ember – ismert, publikált

művész. Jacob, bár baráti közösségekbe befogadott Mail Art-művész, aki állandóan levelez, utazik, szervez, kiad, nem szerepel a Visual Studies Workshop Press antológiájában. S vele együtt hiányzik onnan egy egész mentalitás és egy egész generáció.

És persze hiányzik szinte az egész Latin-Amerika és csaknem az egész Európa. Lehetséges lenne, hogy részben azért, mert ezek a földrészek eleve a „harmadik generációs" művészkönyvszerzők mentalitásához állnak közel?

*

A három nemzedék közti határok meghúzása persze nehéz dolog. Az első generációba azokat sorolnám, akiket a történelmi áttekintések a mai művészkönyv előzményeiként említenek, de már a modern művészet évtizedeiből. A konstruktivizmus és a vele rokon törekvések keretében bontakozott ki először az a szemlélet, amely a hagyományos táblakép meghaladását tűzte ki célul – elsősorban az építészetbe integrált műfajokkal, másodsorban a plakát, a tipográfia és a kollázs köré vonható „aktuális" műfajok segítségével. Hogy itt mi számíthat művészkönyvnek, és mi csak kimagasló értékű „kommersz" könyvnek, azt sokszor teljesen szubjektív tényezők határozzák meg, ti. az, hogy a könyv tulajdonosa számára a munka olvasmányt jelent-e avagy „varázskönyvet", azaz jelképi erejű tárgyat. Biztos például, hogy Kurt Schwitters dadaista pszeudokönyvei már megszületésük percében inkább objektté sűrített gesztusok vagy ideológiai, világnézeti szimbólumok voltak, mint olvasmányok. Schwitters nevének említésével rögtön egy másik csoportja is fölmerül a művészkönyveknek: a konkrét és vizuális költészet kiadványai. Nem a képhez, hanem a tárgyhoz való közeledésük mértékében tekinthetők igazi művészkönyveknek. Így például, ha Apollinaire kalligramjait látnám egy kötetben összegyűjtve, dacára a „képvers" műfajának inkább normális könyvnek tekinteném az ilyen kiadványt. Viszont hajlandó lennék művészkönyvszámba venni az olyan nyomtatott vagy kézi munkával előállított köteteket, amelyek kártyákra vagy lapokra hullnak, lyukasztottak, ragasztottak, illetve az ilyen műveletekkel párhuzamos „logikai" struktúrákból épülnek fel. Mivel épp az ilyen jellegű tipográfiai vagy konkrét-költészeti munkáknak az orosz szuprematizmus óta jelentős kiterjedésű családja van, és ez a tradíció a második világháború utáni évtizedekben is hozott még gyümölcsöket, az első generációs művészkönyv története akár egy fél évszázadot is átfoghat.

A második generáció jól kitapinthatóan ott kezdődik, ahol egyfajta nosztalgikus visszatekintés vezérli a művészeket, és ennek a visszatekintésnek az iránya többé-kevésbé a klasszikus avantgárd felé mutat. Nem szabad a nosztalgiát itt szó szerint érteni. Mivel a klasszikus avantgárd alapvető normái közé a romantikaellenesség, a logikai szigor és az aszkézis is hozzátartozott, a második generáció épp ezeknek a „klasszikus" erényeknek a hangsúlyozásával és túlhajtásával mutatta ki a régi avantgárddal való rokonszenvét. A Minimal Art és a Concept Art körében találjuk meg tehát a másodgenerációs művészkönyveket, illetve az ezeknek a művészeti irányoknak a tőszomszédságában fölvirágzó, „minimális" kiterjedéssel rendelkező műfajokban: a néha egyetlen szóra redukált konkrét költészetben, a pecsétművészetben vagy az abszolúttá emelt (és ezért gyakran teljesen üres) könyvekben. A neodada és a FLUXUS állnak e generáció kezdetén, gondoljunk csak a John Cage iskolájába járt amerikai művészekre, vagy az olyan európaiakra, mint Ben Vautier. És mindjárt itt ütközünk abba a korlátba is, amit a művészeti élet financiális és publikációs nagyhatalmai állítottak fel. Mert míg a FLUXUS és az európai Nouveau Realisme művészei (a könyveket is készítő Spoerri vagy a Nouveau Realisme-mel rokonságba hozható Dieter Rot például) mindenütt szerepelnek, hiába keresnénk a legtöbb antológiában vagy kritikai feldolgozásban Kocman nevét (aki a pecsételés és az „abszolút könyv" műfajának talán legjelentősebb európai mestere, pechjére azonban a kiadók által ignorált Csehszlovákiában él), vagy az ugyancsak cseh Valochot, Adamust, Vojmart, és az ő lengyel megfelelőiket (Stanislav Drózdzt például), esetleg magyar rokonaikat, illetve a spanyol és latin-amerikai övezetben élő, többnyire még felfedezésre váró kortársaikat. Az ignorancia többé-kevésbé még az olyan nyugat-európai művészeket is háttérbe szorította, mint a holland Michael Gibbs, aki szintén e második nemzedékhez sorolható, de nem utazott együtt a „nagyművészetek" izmusaival.

Külön fejezetet képeznének aztán a 60-as évek óta egyre jelentősebb szovjet művészek,

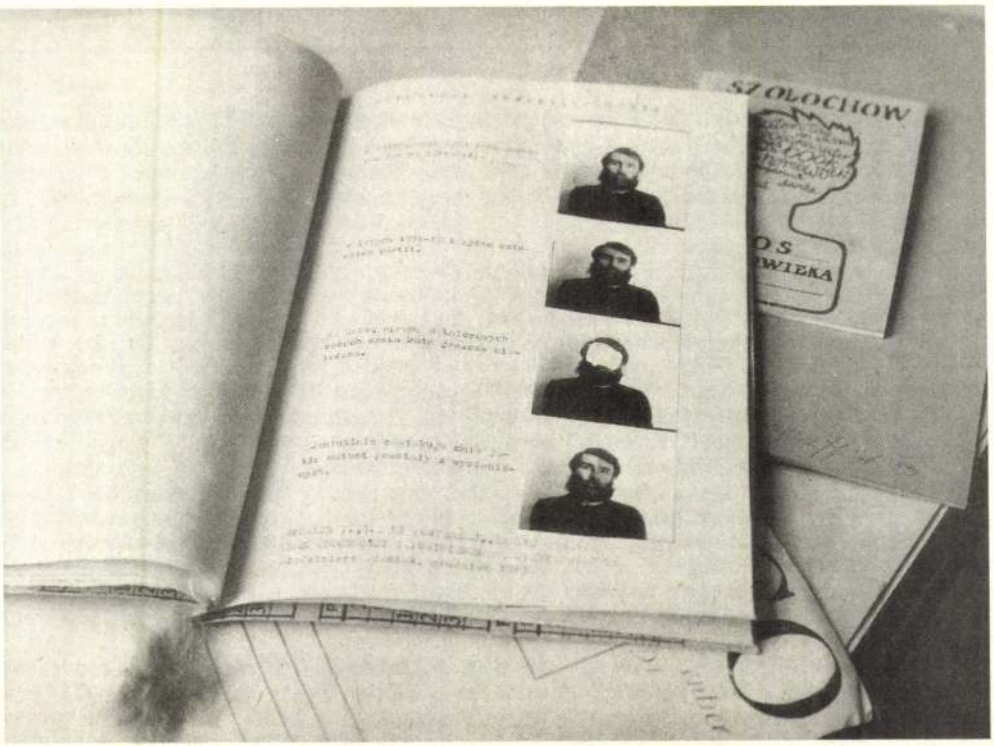

TANGÓ (Lengyelország): Nr 8 (folyóirat)

azok, akiket a nem-hivatalos művészeti élethez szoktak sorolni. New Yorkba emigrált részük, ha fáradságosan is, de belekerült a nemzetközi köztudatba, e művészeti nagyhatalom feje, Kabakov azonban továbbra is Moszkvában él, és éppen könyvműveivel ugyanolyan jelentős (és valószínűleg ugyanúgy majd csak utólag méltányolt) mestere a neoavantgárdnak, mint Malevics volt a klasszikus moderneknek. Kabakov tipikusan „másodgenerációs" munkái az iskolai füzetlapokat imitáló „írásgyakorlatok", vagy az ikonfestészetre és a szuprematizmus kezdeti (ún. kubofuturista) korszakára visszatekintő „ablak" című könyvmakettek. Noha e művek külső megjelenésükben nem hasonlítanak a 60-as évek neoavantgárdjára, szellemi telítettségre törekvő koncentráltságukban, morális maximalizmusukban mégis e második generáció mellé állíthatók.

Amikor a 80-as évek közepén a Nyugatra került Kabakov-művekből Zürichben és Düsseldorfban gyűjteményes kiállítást rendeztek, nemcsak e munkákat láttam, hanem egy másik könyvet is, amely realisztikusan aprólékos, sokalakos rajzokkal volt tele, s egy történelmi képeskönyvre hasonlított. E „Repin"-szerű könyvet lapozva azonban az derült ki, hogy minden lapon található egy emberi alak, amelynek a feje helyén egy lyuk van a papírra vágva, s e lyukon át a következő lap egyik szereplője – egy más kor, egy korábbi ruhadivat, egy régebbi stílus – tekint ránk. Így visszalapozva az időben Kabakov oda jut el, ahova Stravinszkij „Sacre du Printemps"-ja, a történelem előtti pogány Oroszországba. Ez a transzcendens utazás és bőség, epikus sokoldalúság és nosztalgikus líra számomra a posztmodern képzőművészet egyik kapuját jelenti. De a tekintetben is szimbolikus, hogy a második generációs művészkönyvek alkotói sok esetben egyúttal a harmadik generáció nagy kapunyitó mesterei is.

Kocman művészetében is találunk ilyen föllágyulást, a csupa márványozott papírból álló könyvet, vagy azt a könyvecskét, amelynek a maga gyártotta papírmasszájába tealeveleket

kevert. Ez a „mákos" hintésű kötetecske elkészülte után egy darabig teaillatot árasztott. Egészen más indíttatásúak azok a harmadik generációhoz tartozó művészkönyvek, amik a Mail Art közelében születtek. Nagyon tanulságos Dieter Rot könyvei mellé – mert ezek „ready made", azaz véletlenszerűen összegyűlt nyomtatott papírokból kötött munkák – az olasz Victore Baroni hasonló jellegű könyveit és periodikáit állítani. Csakhogy Baroni nem akármilyen talált szövegeket köt könyvvé, hanem a hozzá írt levelek eredetijét. És ez valami teljesen más mentalitást árul el. A brazil Paulo Bruscky egy illusztrált könyvárjegyzék egy lapját vette kiindulópontul, s a könyvvé fűzött lapokon egyre kevesebbet reprodukált ebből az oldalból, míg csak egy kis sarka maradt meg – mert a lapokra pecsételt bogarak „megették" az árjegyzéket. Ugyanennek az alapötletnek egy másik változata Bert Boogaard (NL) 1976-os datálású füzete: egy cserepes virág története van itt elmesélve, ahogy egyre több levele nő, majd ahogy e levelek lehullnak róla (egyetlen gumipecséttel készülve, melyet menet közben a művész ollóval a darabjaira vágott). A harmadik generációs művészkönyvek egyik legérdekesebbjét Carriontól vásároltam, és csak egy „Johannes '75" szignóval van jelezve. Ez üres, azaz az „abszolút könyvek" családjába tartozik, azzal a megtoldással, hogy utolsó lapjának a felső sarka kihajtható, és akkor eme néhány centire a könyvből kihajló papírdarabon az „ik vlucht" (menekülök) szöveg olvasható. Szakítás az avantgárd diktálta aszketikus normákkal és abszolutisztikus utópiákkal? Hadd említsem még itt meg egy saját munkámat 1970-ből, a Magyarországon készült „öt könyv" negyedik füzetét. Autobiography ez is, s a lapjain egy harmonikaszerűen hajtogatott, az egész füzeten végigfutó stelázsipapír van fölragasztva, kedves kerti jelenettel, ahogy egy tökön egy kis madár (nap mint nap) énekel.

A Kasselben élő Olbrich testvérek 1982-es (a dokumentával párhuzamosan rendezett) művészpecsét-kiállításának katalógusát találomra fölütve Wulle Konsumkunst (D) egy pecsétszövegén akad meg a szemem: „Museumkunst macht so passiv" (A múzeumi művészet oly passzívvá tesz). Ami alatt természetesen a modern múzeumok művészetét kell érteni. Ugyancsak ebben az antológiában szerepel Baroni „Refluxus" pecsétje is (ha a FLUXUS szót a nyitottság és a folyékony határok megjelöléseként fogadjuk el, akkor ez bezáródást, elzárást is jelenthet, s nemcsak a FLUXUS visszahozatalát). Ruggeor Maggi (I) a chasqui indiánok nevében készített egy pecsétet (új folklorizmus?), Bill Gaglione (USA) pedig a következő felirattal: „Bill Gaglione is a lesbian". (A „harcos" és „masculin" avantgárd visszájára fordítása?)

Ezek azonban inkább csak jelszavak, emblémák. De vegyük a kezünkbe a lengyel Pawel Petasz „Imitations" című kis könyvét, amelynek minden oldalán valaminek az utánzata látható. Mindjárt a második lapon a bibliai „Mene tekel fares" felirat, mint a vicc (!) imitációja, az utolsó előttin egy kivágott lyuk, mint a művészeté, és utolsóként pedig a könyv imitációja „in your hands" (a kezedben tartod) utalással. Ezt az akasztófahumort így, ennyire az akasztott ember oldaláról szemlélve nem ismerte eddig a modern művészet. Finomabban rezignált és tényleg vicces Robin Crozier (GB) számos könyvmunkája, így a „40 original looks by Robin Crozier" című kiadványsorozat, amelynek lapjain csupa blazírt ellentmondás áll, pl.: „rubber stamping an apple (rose)" vagy „rubber stamping an orange (yellow)", miközben a papíron megjelenő színek nem stimmelnek, a tárgyak pedig egyáltalán nem láthatók. Mindenfajta heroizmus ellenkezője lehetne az a másik Crozier-kötetecske, amely úgy készült, hogy minden egyes lapjának hátoldalára egy apró tárgy (gemkapocs, tollpihe, gumi- vagy madzagdarab stb.) lett ragasztva, s a lapok elülső oldalára ceruzával „átsatírozva", majd bekeretezve, egy festőállvány képébe belefogva. A „nagy" művészet paródiája.

Az ilyenfajta művészkönyvek többnyire a 70-es évek végéről és a 80-as esztendők elejéről valók. Közös bennük a hérakleitoszi „panta rei" (minden folyik) alapélmény posztmodern változata: *minden visszafolyik*. Szokták ennek az évtizednek a művészetét a romantika újrafelfedezésével, új szenzibilitással és a transzmodern eklektika keresésével is összekötni. A megfigyelhető fő irány (visszafelé) azonban nem esztétikai természetű, hanem a lélektani és szociológiai tartományok felé sodor. A harmadik generáció újra a díszítettséget, a mellékes ornamentikát keresi, és vele a „mögöttes" dolgokat írja körül, vagyis önmagát. Ha Ulises Carrion „The New Art of Making Books" (A könyvkészítés új módja) című manifesz-

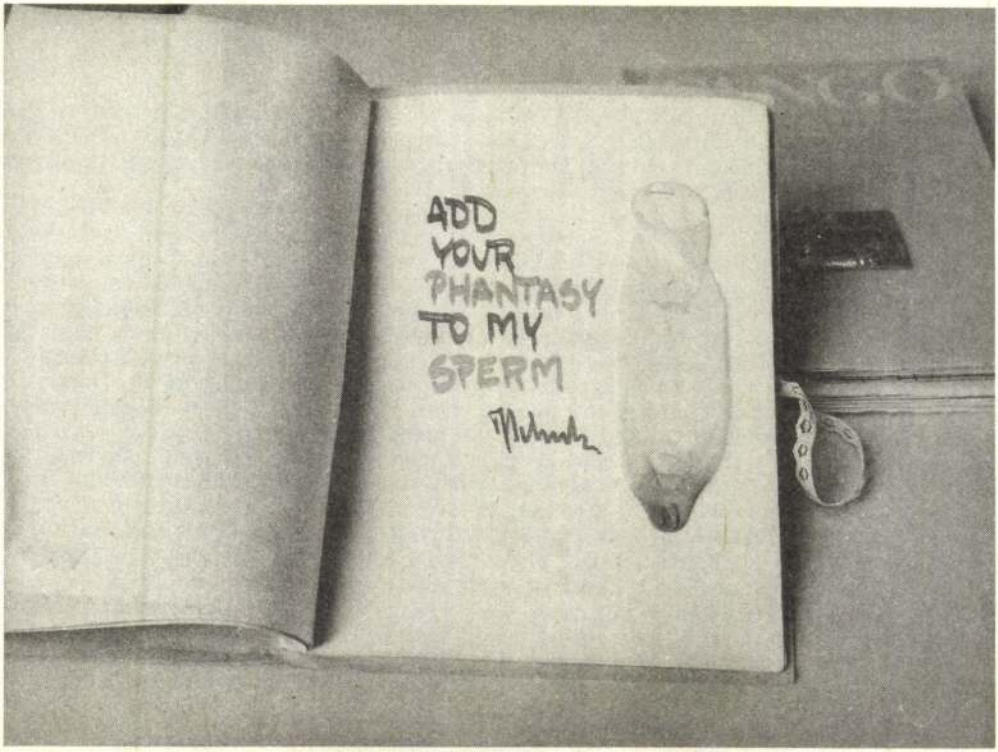

TANGÓ (Lengyelország): (folyóirat)

tumának első sorára gondolunk: „A book is a sequence of spaces" (a könyv terek szekvenciája), és ebben a klasszikus avantgárdra emlékeztető felfogást látjuk, akkor az utána következő korszak könyvét csak úgy írhatjuk le, mint a csend és a színes árnyékok lapozható sorát: The book is the sequence of nothings.

*

Ez a „semmi" manapság igen nagy területeket foglal el azokban a hátországokban, amelyek a reprezentatív múzeumok mögött húzódnak. Sőt, ha alaposabban odafigyelünk, fölfedezzük, hogy még az olyan „hivatalos" kritikai antológiák, mint a már tárgyalt Visual Studies Workshop Press-kötet mögöttes hátterében is a művészkönyv harmadik és többnyire névtelenül maradt generációja áll. Az antológiához csatolt kiállítási jegyzék és több fejezetre osztott bibliográfia címszavai mögött az esetek többségében ugyanis az utolsó tíz esztendő hatalmas művészkönyvtermése rejtőzik, a statisztikát ez a hangyaszorgalommal dolgozó, többnyire csak önmagának és szűkebb baráti körének alkotó „amatőr-gárda" tölti meg adatokkal. Míg a kötet legvégén álló névjegyzékben az Amerikán túli művészek nevét (pl. Baroni, Ben, van Beveren, Beuys, Crozier, és így tovább az ábécén: Kocmanon át Petaszig, Gibbsen át Valochig és Vigóig) hiába keresnénk, a fölsorolt közel száz művészkönyv-kiállítás negyede Európában került megrendezésre, és legalább a felén a különben említés nélkül maradt (európai vagy latin-amerikai) nevek is fontos szerepet játszottak.

Egy érdekes megfigyeléssel szolgálhat a nagyobb nemzetközi művészkönyv-kollekciókról adott tájékoztatás is. A csaknem ötven nagyobb gyűjteményből tíz európai, ezek azonban főleg privát gyűjtemények. Az amerikai kollekcióknak viszont több mint a fele múzeumok, illetve egyetemek vagy más intézmények kezelésében áll. Alapos a gyanúnk, hogy ha jobban ismernénk a harmadik generáció amerikai képviselőit, akkor megállapíthatnánk, hogy a

„klasszikus" anyag őket is háttérbe szorította. A művészkönyvről szóló, intézmények által is támogatott irodalom körülbelül azzal az eltökéltséggel szorítja a sorompókon kívülre az utolsó 10–15 év művészkönyvszerzőit, mint amilyennel a múzeumok rekesztik ki az alternatív partokról érkező posztavantgárd nagy részét.

Pedig a művészkönyv-kiállítások túlnyomó része szerte a világon egészen más elv szerint kerül megrendezésre. A 70-es évek eleje óta még a legtöbb intézmény is a Mail Art tárlatok rendezési technikáját követi, azaz a kiállításokat nyilvános hirdetés, a világba szétszórt számtalan meghívó segítségével toborozza össze, és a beérkezett munkákat mind be is mutatja (és többnyire ajándékként meg is tartja). Ez a módszer nemcsak azt biztosítja, hogy nagyon szélesen húzott hálóval dolgozhatnak a kiállításrendezők, hanem azt is, hogy sok olyan művész is, aki tulajdonképpen nem volt eddig könyv-művész, él az alkalommal, és elkezd könyveket gyártani. A kiállításokon felgyűlő hatalmas mennyiségnek és az archívumokat szétvető több ezer kötetnek ez a magyarázata. Meg kell adni, hogy a kiállításrendezők (s köztük a különben arisztokratikusan az alternatív műfajok fölött lebegő intézmények is) igen nagy szerepet játszanak abban, hogy a művészek „inspirálva érzik magukat", és hogy a művészkönyvkészítők tábora egyre nő. De talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy az egyszerű szereplési lehetőségnél is sokkal erősebb ösztönzéssel hat a művészekre az, ha időnként igazán korrekt, az ügy szeretetét sugárzó mecénásokra és gyűjtőkre találnak, akik saját gyűjteményük gyarapítása mellett elsősorban a közvetítés és a reflektálás feladatát tekintik igazán fontosnak. Ők az ideális olvasók, illetve az olvasásra csak ritkán alkalmas művészkönyvek esetében azok a partnerek, akik részt vesznek a könyvek varázsos játékában, a könyv által megtestesített metaforák életrekeltésében.

Erre a szerepre végső soron nemcsak a magángyűjtő, hanem a múzeum is alkalmas lehet. Csak az a fontos, hogy a művészkönyv-kiállítás percében a rendezők ne csak muzeológusok legyenek, hanem metaforákra éhes „olvasók" is. És akkor lehetséges az, hogy csoda történjen, a „semmi szekvenciáiból" a valami, a kapcsolatfelvétel és a reflexió szülessen meg. Sajnos magukon a kiállításokon nehéz valamennyi könyvet úgy bemutatni, hogy lapozni is lehessen őket. Legalább a kiállítás rendezőinek kell tehát az olvasó szerepét ebben az értelemben is ellátni: a könyveket lapozni és belépni a könyvek világába.

*

A székesfehérvári múzeum munkatársai a kiállítás rendezésekor nem tagolták az anyagot művészek, országok vagy tematikai, illetve technikai csoportok szerint, hanem megőrizve az első, a művek beérkezésekor kialakult összképet, valóban egy kozmoszt, a könyvek öntörvényűnek tetsző, színes és kimeríthetetlen világát teremtették meg a kiállítótermekben. Falra függesztett vagy olvasópultra fektetett s ott lapozható könyvek mellett plasztikai műként vagy objektként posztamensre állított könyvmunkákat láthatott a látogató, a tárlat nagy része azonban vitrinbe került. Egy későbbi alkalommal kerül majd sor a tagoltabb, a tudományos feldolgozást is jobban megkönnyítő bemutatásra. Most a művészkönyvek legfontosabb funkciója került előtérbe: a valóságos világgal párhuzamos „másik" világ megismerése, a könyvek „lelkéhez" vezető út feltárása.

Sokan megkísérelték már a művészkönyveket osztályozni, és e csoportosítások szükségszerűen hasonlítanak egymásra. Én az alábbiakban a különböző lehetőségek osztályozása mellett az arányokra és a változásokra is igyekszem majd rámutatni.

Először is külön csoportba kell helyeznünk az elkerülhetetlenül felbukkanó *félreértéseket*. Számos művész küldi el az ilyen művészkönyv-kiállításokra igényesebben kiállított katalógusát vagy grafikai mappáját. Van aztán a művészek által készített katalógust vagy plakátot pótló szóróanyagnak is egy olyan része, amelynek a funkciója túl kommersz ahhoz, semhogy igazi művészkönyv lehessen. A határterületeken fekszenek a könyvterek, tipográfiai makettek, és azok a „normális" könyvek is, amelyek egy-egy művészről szólnak, és a kiállítás kapcsán bizonyos kisebb-nagyobb beavatkozással (gyakran csak elrontással), vagyis a „művészi kéz" hátrahagyott jegyeivel ellátva, művészkönyvvé „emelkednek". És végül ide sorolnám azokat a plasztikai munkákat, amelyek talán a könyvre mint műfajra is tesznek némi utalást, de mégsem könyv-objektek, hanem szobrok.

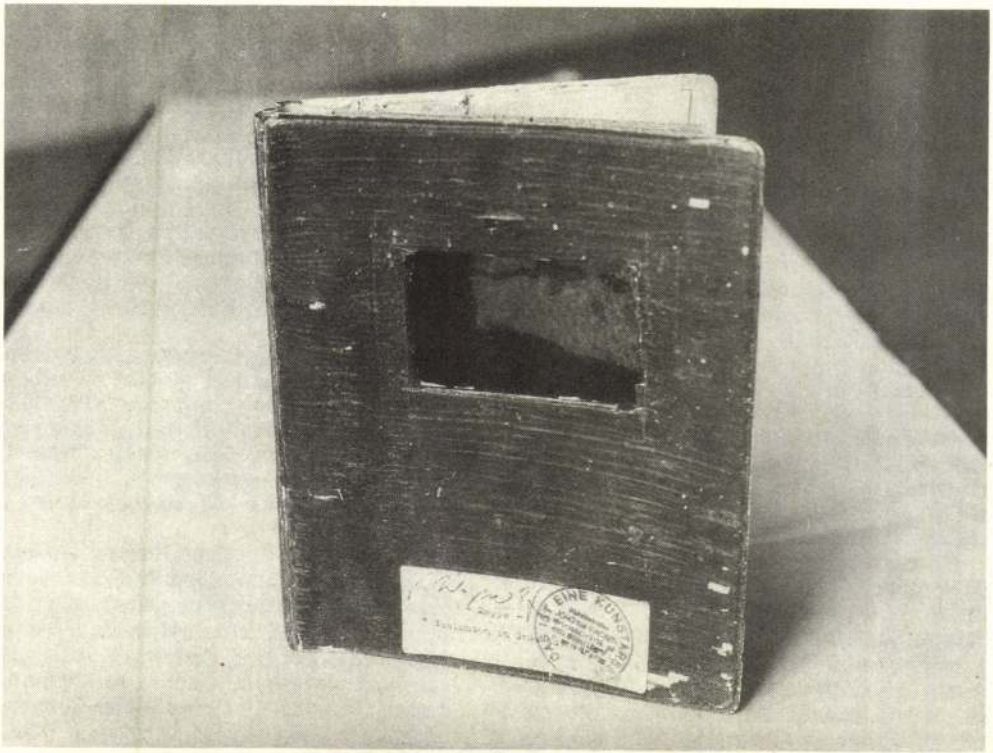

Joachim Wagner (NSZK): Lapok szürkével fehéren

Ami ez után a szelekció után fönnmarad, az durván osztályozva a következő csoportokra osztható:

1. *A könyv mint könyv.* Ide tartoznak a manipulált, elidegenített, „olvashatatlanná" tett könyvek, a könyv formáját, ritmusát, papíranyagát kiemelő könyvmunkák, a szenzációs hatásra törő, bibliofil igényességet átformáló kötetek, azok az alternatív kiadványok, amelyek antológiák, tehát a művészeti undergroundban született folyóiratok, periodikák is, aztán a könyv határesetei, mint az „abszolút" és a „meta"-könyv [rendszerint különböző mondanivalóval (!) megalkotott üres könyvek], a hivatalos könyvek és kiadványok, igazolványok paródiái, a napló és a dokumentumgyűjtemény (esetleg útirajz) művészkönyvként megalkotott változatai, és tulajdonképpen a konkrét költészet kötetei is, valamint e műfaj partitúraszerű, muzikális vagy ritmikus, esetleg titokzatos feljegyzéseket, folyamatokat rögzítő határesetei.

2. *A könyv mint grafika.* Helyesebb lenne így fogalmazni: a grafika mint könyv, mert a kiindulópont mindig bizonyos grafikai, illetve papír- és felületmegmunkálási technika, amelyet a művész a könyv irányába fejlesztett tovább. Alapvető formája ennek a családnak a „könyv mint papír" kategória, a papírmatéria kihangsúlyozásával (gyakran sajátkezű előállításával). Ez a terület sokszor érintkezik az „abszolút" könyvek eseteivel. Fontos a kollázstechnikából kinőtt könyv is, valamint az anyaghalmozás (legyen az papír, színes papír, fólia, lemez, műanyag, fa, szőr, textil stb.) E csoport fontos fejezete a gumipecsétéléssel előállított könyvek, antológiák családja, és végül ide tartoznak a doboz-, illetve portfóliószerű mappák, szórólapgyűjtemények is, ha valóban nem a (kis) grafika, hanem a könyvszerű karakter az alapjuk.

3. *A könyv mint objekt.* Egy olyan műfaj, amelynek hátterében Duchamp ready-made-jei, Christo becsomagolt tárgyai és a Pop Art posztamensre emelt objektjei állnak. Lehet

valóságos könyv vagy csak könyvmakett is, amely azonban nem lapozásra való, hanem mintegy az oltárra emelve, a kriptába süllyesztve vagy a nosztalgiák bizarr szekrényeibe zárva képezi a kontemplatív szemlélődés vagy a romantikus vágyakozás tárgyát. Külön fejezetet képeznek a vicces és groteszk hatású objektek, amelyek gyakran nem is hasonlítanak könyvre, de egy-egy részletük mégis arra szólítja fel a hozzájuk közeledőt, hogy az egy könyvet lásson bennük. Fordítva is lehetséges: hogy a könyv vegye föl valamilyen más tárgy alakját. A könyv-objektek különösen alkalmasak az ideológiai vagy politikai mondanivalók jelképes, plakátszerű közlésére (a bibliától kezdve a nácik könyvégetéséig sok történelmi előzmény nyújt ehhez asszociatív segítséget). Az ilyen könyv-objektek gyakran hatnak szürrealisztikusnak.

4. *A könyv mint akció tárgya.* Itt Beuys akcióinak a rekvizítumaira emlékeztetnék, amelyek még magukon viselik a „történteket", sőt az akció tovább él bennük. A könyv ilyenkor kultikus, agresszív vagy ünneplő rítusok kelléke, esetleg ilyen rítusok elindítója, potenciális bölcsője. Vannak aztán olyan, könyvként fölfogott dolgok is, amelyek tulajdonképpeni értelme az, hogy az „olvasó" elhasználja őket, illetve útjára indítson velük valami változást. Határesetként ide tartozna az az éjjeliszekrényre helyezett közönséges könyv is, amely arra csábít, hogy elalvás előtt olvassunk belőle. Itt azonban már zárul a kör, és visszajutunk a „könyv mint könyv" legnormálisabb esetéhez.

Ha módunkban lenne a világ művészkönyvtermését például öt-öt esztendőnként egy-egy nagy asztalra összegyűjteni, azt látnánk, hogy 1965 óta, amikor a művészkönyvek először léptek fel a porondra, ezeknek az asztalra helyezett könyvcsomóknak a jellege, színe és halmazállapota állandóan változott. Az első asztalon csupa fekete-fehér nyomású, sokszor a konkrét költészet jellegzetes „üresség" árasztó, a redukció és a paradox közlésmód furcsa örömeiben elmerülő könyveket látnánk, úgyszólván a konstruktivizmus, a matematika, az információelmélet és az antiinformációkkal szolgáló dadaista viccek szülte könyveket. 1970 után az asztal színesedni kezdene. A „könyv mint könyv" kezd unalmassá válni, éljen a könyv mint papír, mint grafika, mint anyag! A kategorikus vagy matematikai szellemű mondanivalókat tréfák, kedves utalások és a tér vagy az idő titkait – nem feszegető!, hanem – közlő alkotások váltják fel. A kis méretek és a szűkszavúra redukált technikák most már nem az aszkézis, hanem az intim magány vagy a kis körben ható kapcsolatkeresés termékei. Kedvelt műfajjá válik a gumipecsét, mint apró kártya, mint füzet vagy vastag könyvvé duzzadó antológia. Megszületnek az utolsó, bravúros, a konstruktivizmusra visszautaló könyvmanipulációk, és talán éppen Európában az első „abszolút" könyvek, amelyeknek az üressége annyira frappáns, hogy nem hat üresnek. A könyv-objektek kezdenek elszakadni a szürrealisztikus előképektől, dominál az anyaghatás. Az 1970–75 közötti korszakot valószínűleg a művészkönyvek klasszikusan kiegyensúlyozott korszakának fogja az utókor tekinteni.

1975 után viszont az asztal egyre inkább egy kézimunkaműhely képét öltené. Talán nők készítik a művészkönyveket? Nagy százalékban igen. De nemcsak a textil- vagy szőnyeghatású színes könyvek szaporodnak, hanem a bizarr hatású neoromantikus alkotások is. A feminin lágyság mellett egyre gyakoribb a barokk szertelenség. Egyesek „nagy" könyveket csinálnak, mások „drága", sokéves munkával előállított dolgokat. Könyvek születnek kőből, ólomból, habanyagokból, prizma által színekre bontott fénysugárból. Az eddig inkább a konkrét költészetben jeleskedő spanyol és latin-amerikai művészek sűrű, folklorisztikus ízű munkákkal jelentkeznek. Viharzó gyorsasággal elterjed a xeroxolt művészkönyv és annak átfestett, átragasztott s újraxeroxolt stb. változata. Színre lépnek a japánok, az ízlés és a technikai ügyesség rododendronillatát árasztva. Megjelennek a tudatosan is eklektikus stílusú képzőművészeti játékok, itt, a könyv területén, tulajdonképpen korábban, mint a transzavantgárd festészetben. A vezető mesterek azonban itt a könyv terén is az olaszok. Amerikában a könyvművészet (ugyanúgy, mint a Mail Art és a pecsételés) kilép szűkebb medréből és tömeghobbivá válik, kommersz boltokkal, népszerű újságokkal. A kelet-európai könyvművészet – elsősorban most a lengyeleknél – nemzetközi súlyúvá lesz. És egyre több a művészkönyv.

Ez a helyzet, ezek a tendenciák élnek tovább az 1980 után felgyűlő művészkönyvtermésben is, csakhogy most a mennyiség időnként megapad. Egyik-másik hobbi-könyvművész

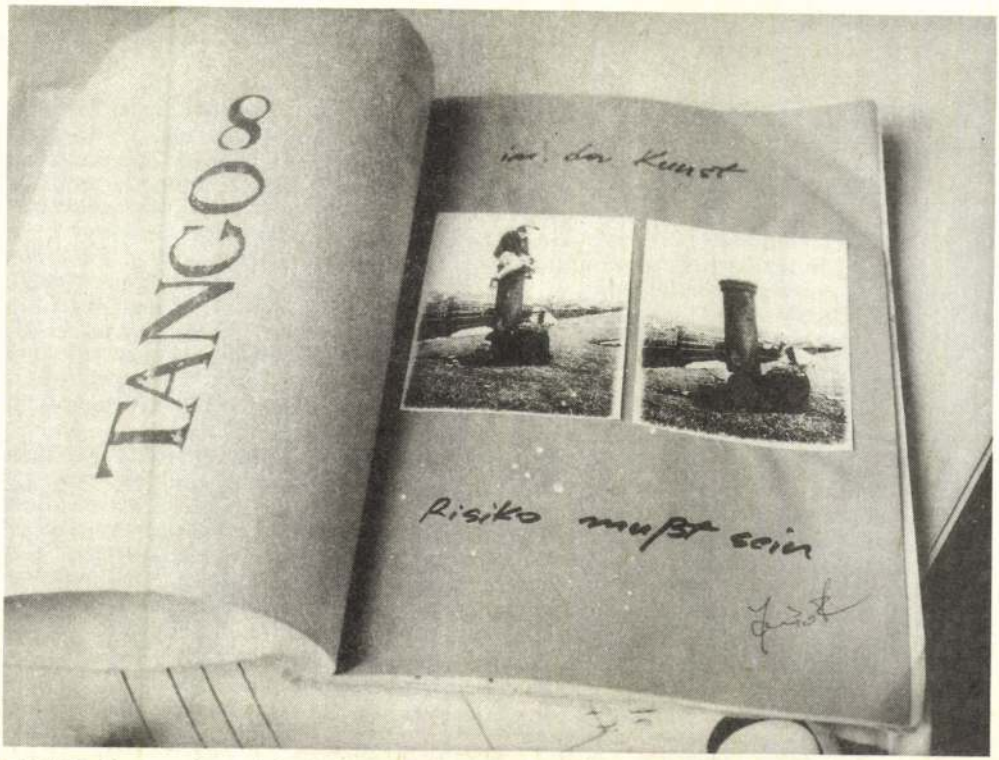

TANGO (Lengyelország): (folyóirat)

kinövi magát, de ezt nehéz észrevenni, mert az intézmények és publikációk nem tudnak lépést tartani a szapora műfajjal, vagy belefáradnak a kiállítások rendezésébe, vagy újult erővel „szigorítanak" a történeti anyag irányába. A művészkönyv azonban tovább él, mert a megszületését és fejlődését megszabó körülmények továbbra is fönnállnak. A képzőművészet „drágulása" az egyik oldalon és a kiürülő avantgárdból menekülő (vagy onnan kiszorított) fiatalabb művészek egzisztenciája a másik oldalon olyan vákuumot képez, amit valamivel meg kell tölteni. A könyv, amely elfelejtett írni-olvasni, amit csak nézni és „érezni" lehet, aminek a készítése kitöltheti a személyiség érzelmi igényeit, alkalmas erre.

*

A székesfehérvári művészkönyv-kiállításra mintegy 200 művész küldött be munkákat, néha többet is, így összesen 400 körül mozog az exponátok száma. Ha e munkák eredetét vesszük számba, azt látjuk, hogy még egy ilyen kelet-európai tárlaton is az amerikai művészek képezik a legnagyobb tábort (az USA és Kanada együtt 63 művésszel szerepelt). Ezután az NSZK képviselői következtek (28 művész), majd a vendéglátó magyarok (25). Az olasz (20), az angol (13), a francia (12) művészek mellett néhány spanyol, belga, portugál, dán és osztrák művész is szerepelt. Összesen 132 európai művészt számoltam össze. A kelet-európai országokból a magyarok mellett még 13-at (ebből 9 lengyel). Ez körülbelül akkora csoport, mint a latin-amerikai művészek kis tábora (7 művész), ami azt jelenti, hogy legalábbis a művészkönyv műfaját tekintve Magyarországtól a szocialista szomszédjai ugyanolyan messze vannak, mint a dél-amerikai országok.

Egybevetve mindezt azt mondhatjuk, hogy a beérkezett anyag egy közepes méretű művészkönyv-kiállításra való volt, de még ez a viszonylag mértéktartó mennyiség is túl nagy ahhoz, hogy részletes tájékoztatást lehessen adni róla. Csak néhány impresszióra szorítkozhatok:

1. A könyv mint könyv műfaját képviselték Gernot Cepl (D) és Somlói Lajos (F) szövegintarziával manipulált nyomtatott könyvei, a közönség kedvencévé vált Zella (USA) játékbaba „regényei" (az egyikükbe beépített kis zenélő automatával), Károlyi Zsigmond (H) minden oldalán egy-egy lépő lábat ismétlő könyve (ofszet-nyomás), a feltűnően kisszámú konkrét-költészeti munkák: Paulo Bruscky (BR), Guillermo Deisler (DDR), Michael Winkler (USA), Tóth Gábor (H), Tomasz Konart (PL) és Marcello Diotallevi (I) könyvei. Az üres könyv különböző aspektusait mutatják be Tim Ulrich (D) „Dem Leser den Rücken zukehrend" (az olvasónak hátat fordítva), F. J. Weber (D) „Erster Roman" (Első regény), Bíró József „Timely Poetra" (ritmikus költemény) című munkái. Marek Janiak (PL) Solohov Emberi sors című regényének címlapja mögé fűzött üres lapokat, Lengyel András (H) üres könyve tulajdonképpen nem üres, mert a szivárvány színei szerint rendezett lapokból áll, a paksi FAKK művészkör „Milliók könyve" című, tökéletesen üres kötet is „milliószor" ismétli a címét az első oldalon, mintha aztán végig így folytatódna. Jiri H. Kocman (CS) egy tökéletesen „kék" könyvet küldött, a transzcendencia határesetét.

Az ofszettel nyomott vagy xeroxtechnikával sokszorosított könyvek sokaságát nem lehetne fölsorolni. Inkább néhány jellegzetes művészkönyv-„folyóiratot" említenék meg, így a lodzi Kaliska csoport (PL) „Tango" című, erotikusan játékos, kollázsokkal tarkított füzeteit, Frank Goard (USA) „Artpolice" című groteszk újságját, a kollektív anyagokat közlő „saláta"-lapot, Stephan Barbery (B) „Camera Obscura"-ját vagy Klaus Groh (D) „International Artist's Cooperation" című miniatűr kiadványsorozatát. Partitúraszerű könyv csak egy érkezett, Anna Torelli (I) munkája, de talán ide sorolnám azt a folytatásos kötetsorozatként tervezett „The Story of the Colourful Ribbons" című könyvemet, amely szintén ki lett állítva, és amelyben a lapokon fúrt raszterlyukakon át vezetett színes szalagok „története" van egy térbe is kinyíló ritmikus fonásminta segítségével elmesélve.

Napló- és dokumentumparafrázisok főleg a magyar művészektől érkeztek, elsősorban a „Bizottság" nevű zenei együttes képzőművészettel is foglalkozó tagjaitól. Ezek egyike-másika már skicckönyvnek is elmenne, s inkább a grafikához állt közel. A hivatalos kiadványok legszebb paródiáját Guy Bleus (B) küldte, éspedig a kiállító múzeum igazgatójával kötött „munkaszerződés" formájában.

2. A könyv mint grafika szinte elborítja a tárlatot, ettől volt olyan színes és „meleg" a légkör. A klasszikus avantgárd fegyelmét árasztó Jozef Robakowsky (PL) fekete művészkönyveitől Martin Krist és Marc Mer (A) finom kollázsmunkáin át vezetett a sor azokhoz a fantasztikus színbőségű és anyaghatású könyvekig, amelyeket Nancy Azara (USA) vagy Ulrich Tarlatt (D) küldött a kiállításra. Giovanni Strada (I) a tárlatrendezők egyik kedvencévé vált hallatlanul érzékeny kollázs- és festőtechnikával összedolgozott, levegős füzeteivel, amelyek Corelli-szonátákat imitálnak. A xerox és a kollázs alkalmazásából született Vagrich Bakhchanyan (USA) Sztálin-portrékat átdolgozó könyve, és az átfestett xeroxlapok soha nem sejtett lehetőségeit nyújtották Claire Jeanine Satin (USA) „Szellemrajzos füzeteknek" nevezett munkái. Egészen különös határesetre példák Liliane Busby (CDN) fekete fotókartonból kivágott és könyvlapként egymásra fektetett sziluettformái, amelyek egy éjszakai város architektúrájára is emlékeztetnek.

A papíranyagban dúskáló könyvek közül (és itt nem szabad elfelejtenünk a papírok színhatását sem!) kiemelkedett Robin Crozier (GB) „papírantológia-sorozata", Claus Bebber (D) „Privat Books" című folytatólagos munkájának első öt kötete vagy Eugenio Miccini (I) „I Colori del Linguaggio" (A nyelv színei) című színkölteménye. A színes papír nagymesterei persze már csak a hagyományaik miatt is a japánok. Shozo Shimamoto (J) festett papírlapokból fűzött könyve bizonyítja ezt, és az ilyen munkák utáni nosztalgikus vágyat Evelyn Eller (USA) „Homage to the Orient" (Tisztelet a Keletnek) című, eredeti japán színes nyomatokat leporellóvá applikáló munkája testesítette meg.

A gumipecséttel nyomott könyvek ugyanúgy megfogyatkoztak, mint a konkrét-költészet esetei. Egy szupermunkát küldött be azonban Hans Rudi Fricker (CH), minden művészpartnerének egy-egy művészpecsétet ajánló antológiát, amely monografikus teljességre törekvően öleli föl a Mail Art egy bizonyos rétegét – és persze Fricke pecsétművészetét is. Mogens Otto Nielsen (DK), Jiri H. Kocman és Henning Mittendorf (D) szerepeltek még

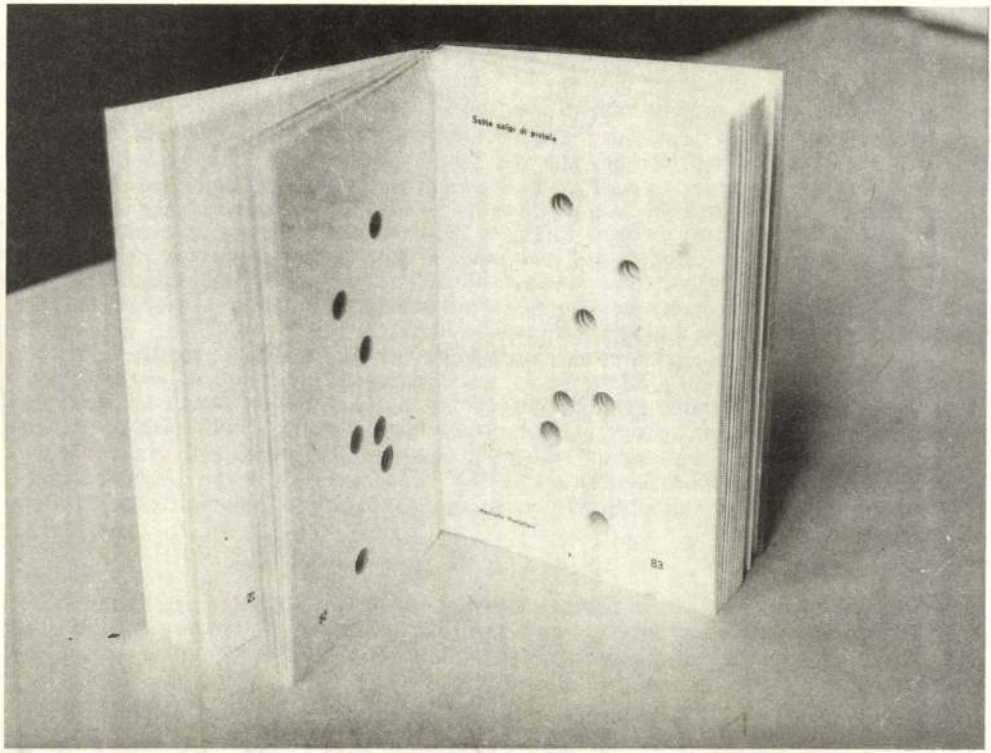

Marcello Diotallevi: Hét pisztolylövés

pecsételt-nyomott kiadványokkal. A papír néha a térbe kívánkozik: dobozba gyűjtve mutatja be Louise Neaderland (USA) sok-sok papírlapon a „világ eldobálható történetét" (The disposable history of the world). A kiállítás egyik fő darabja pedig Stewart Dickson (USA) két, átlátszó fóliából kötött könyve volt, amelyeknek lapjaira úgy rajzolt geometrikus formákat, hogy a könyvön „átnézve" egy térbeli alakzatból álló kompozíciót láttunk („Sculpturel Geometry" és „Holobook"). Ugyancsak különlegességnek számíthat Manfred Bartling (D) „Staubsinn" (Érzék a por iránt) című monumentális könyve, amely úgy „íródott", hogy a művész ceruza helyett ragasztótubussal a kezében vetett ábrákat az oldalakra, amelyeket aztán homokkal szórt meg.

3. A könyv mint objekt úgy ismétlődött meg vitrinről vitrinre, mint egy szabályosan visszatérő gongütés. Edgardo-Antonio Vigo (RA) dús nyomású, zsinórokkal átkötött és a térbe sátorként felállítható „atlaszain" nem világrészek, hanem művésznevek merülnek fel. Nancy Blair (USA) „Book by me" („Könyv tőlem") című cserép teáskannájának az oldalán kis kurbli található. Ezt tekerve bukkan elő a kanna kiöntőjéből az a papírszalag, amire a „könyv" szövege van írva. Leo Morrisey (USA) apró falemezekre festett kozmikus jeleket küldött, amelyeket a művész utasítása alapján kell a térben elhelyezni. Gisella Meo (I) „Emptying the page" (Az oldal kiürítése) című munkája csak egyetlen könyvoldalból áll, amely azonban szerpentinként körbe-körbe vágva „kihúzható" a térbe (és így hulltak le róla a betűk is?). Természetesen nem maradhatott el a könyv lapjai közé préselt virág motívuma sem. Elisabeth Lynne-Bell (GB) „The roses in the cloister" (Rózsák a kolostorban) című applikációja olyan, mintha a lepréselt virágok túlélték volna a közben elporladt könyvet is s mint imaginárius formák lebegnének a semmiben. Francisco Felipe (E) lírai emlékapplikációja egy félig széthúzott spanyol legyező lapjaiból állt, melyek egy régi könyv gerince köré voltak csoportosítva.

Hadd említsem még meg az objekt-könyvek között Horst Hahn (D) „Buch für einen Brustfetischisten" (Könyv egy kebelbarátnak) című kompozícióját, amelynek címlapjáról egy naturális színű női mell domborodik elő. Lise Melhorn (USA) hasonló könyvet készített, csakhogy egy plasztikus maszkkal az elején és arc alakúra kivágott lapokkal. Vagy Mona Catbird (D) „Smile Book" című plasztikus könyvét hozhatnám még fel, egy tükörtojás imitációjával a borítón és apró fülkékbe helyezett különböző mosolyokkal a belső lapokon. Az objektként fölfogott könyvek sorát komor változatok zárták: a FAKK (H) csoport szögesdrótba kötözött könyve vagy Lakner László (D) monumentális hatású, néha konstruktivista térformára emlékeztető, néha csak egyszerűen spárgával szorosan átkötött könyvobjektjei (pl. „Az én Lukács György-könyvem", 1970).

4. A könyvre mint akcióra természetesen kevés példát találtunk. Egészen kisméretű munka Peggy Horgan (USA) „Matchbook" című „könyve", amely egy közönséges gyufacsomó volt, csakhogy minden gyufaszálon egy-egy, a dohányzás ártalmait közelebb hozó figyelmeztetéssel. Sierkiewicz Róbert (H) Zen-könyvei egy-egy hatalmas szárnyas csavarral voltak összeszorítva, és láttukra az embernek önkéntelenül is nehézzé vált a lélegzete. Végeredményben az akcióra felszólító könyvek közé tartozott Franz Jozef Weber (D) szűkszavú munkája is: egy kis köteg WC-papír, amelyre címként „only you" (csak te, vagy: csak téged?) van írva.

*

Utolsó kérdésünk: mennyire konstans a művészkönyvet készítők mezőnye, mi marad meg ebből tíz év múlva, ötven év múlva, vagy csak akár jövőre is? Ellobbannak, mint Peggy Horgan gyufaszálai, vagy megmaradnak, mint Elisabeth Linna-Bell kolostorban lepréselt rózsái, amelyek túlélték magukat a kolostorfalakat is?

Hogy a pontos válaszadás kényszere alól kibújhassak, készítettem egy statisztikát, ami nem sokat mond, de számokat tartalmaz, és ezért meggyőzőnek hat. Elővettem az eddigi talán legnagyobb méretű európai művészkönyv-kiállítás katalógusát, az 1981-es barcelonai „Metronom" tárlat vaskos kötetét, s összevetettem e tárlat művészeit (740 név) a jelenlegi székesfehérvári kiállítás résztvevőivel. Nos, 29 olyan névre találtam, amely mindkét katalógusban szerepel. Egy még korábbi európai rendezvény, a Guy Schraenen által 1976-ban Belgiumban szervezett Small Press Festival katalógusa esetében (330 művésszel) az ilyen egybeesések száma 9-re csökkent. Ezek közül 6 művész volt azonos azokkal, akik már Barcelonában is szerepeltek.

Dacára annak, hogy az én nevem is ott volt a visszatérő művészek listáján, ez az összevetés végül is semmi örömet vagy rendkívüli felismerést nem jelentett számomra. A művészkönyvek készítőinek csak egy kis töredéke követi a kiállításokat professzionista módon, a többség a könyveket magának, illetve szűkebb baráti körének készíti, és ezek közt a „visszavonult" művészek között legalább annyi kimagasló teljesítményt találnánk, mint a tárlatokon gyakrabban szereplők esetében. A művészkönyv professzionista vonásaihoz ugyanis hozzátartozik a búvópatakhoz hasonlítható rejtőzködés. A legszebb és legeredetibb alkotások gyakran csak egyetlen példányban készülnek, s többnyire valamilyen különleges alkalomra. A szociális miliő, amely létrehozta őket, el is nyeli a művészkönyvek javát a következő pillanatban.

Ezért tulajdonképpen nem a szerzők, hanem az egyes könyvek pályafutását lenne érdemes fölrajzolni, a térképet, ahogy vándorolnak, a személyek pszichogramját, akiknek a kezén megfordulnak, s a szenzibilitás sajátságait, amivel örömet okoznak. Ez azonban lehetetlen. A nagy archívumok adatai szerint a múzeumok és intézmények tulajdonában lévő művészkönyvek 90 százaléka multiplika, és csak 5–10 százalék egyedi műalkotás. A magángyűjtők polcain ez az arány teljesen más képet mutat: a művészkönyvek 50–80 százaléka sorolható az egyedi, a személyes fényudvarral bíró munkák közé. Lehet, hogy ötven év múlva az intézmények polcain is elsősorban csak az ilyen unikátok vagy az igen kis példányszámban készült kötetek képviselik majd a művészkönyv műfaját.

Addig azonban a legtöbb művészkönyv „olvasója" egyetlen személy marad, és ezzel az egyetlen befogadóval a művészkönyv egy metafizikus síkon már el is érte célját: betölti a neki rendelt világot, halhatatlanná vált.

MDK

H. Perlusz Gyula

Fiatalok a Műcsarnokban. Művész-Élet 1933. 14-15.sz. 7.l.

Perlusz Gyula MDK

Gyergyószentmiklósi táj, pasztell
Felszakadó felhők a Gyilkos-tó felett, pasztell
Erdélyi táj, pasztell
Kilátás a Bükkösről, pasztell
Nemzeti Szalon 1942. okt.
Őszi Tárlat Tagkiállitás

Perlusz Gyula
festő

lásd
Hatvani Perlusz
Gyula alatt

A fenti napra összehívott közgyűlést határozatlanképtelenség esetén

június hó 26-án, délután 6 órakor

a camponai ásatások bemutatásával *Nagytétényben tartjuk meg. Erre külön meghívót nem küldünk.*

Találkozás a Szent Gellért-téri HÉV. állomáson. Indulás pont 5 órakor. A közgyűlés színhelye a nagytétényi állami iskola. Az ásatásokat, részben helyszíni bemutatással ***Paulovics István*** tagtársunk ismerteti.

Az ásatások megtekintése után a nagytétényi halászcsárdában társasvacsora.

Az Elnök

MDK

Perlusz Gyula

kiáll. a Képz. Szalonban

8 Órai Ujság 1931, I. 4. 4 l.
kritika.

MDK

Perlusz Gyula

Szigliceti táj, paszt.
Nyár, paszt.
Zalai hegyek, paszt.

kiáll.
Budai Szépműv. Társ. 1933. nov.

Perlusz Gyula

Képzőművészet. 1931, 37. sz. 48 1.

4

Hollókő /Entz-Héjj/ 3/a

Épült a XIV. sz. el

Jellege: ~~épült 133 körül~~,

Leirása: Hosszan elnyuló
meredek sziklakupon épitet
télyes és ~~[illegible]~~ magas ma

A hegyhát felől ma má
dőfalrendszer nyomait a ré
egészitések mutatják. Kele
tető falmaradványokat fal
kiugró négyzetes sarokto
álló falaival. Az udvaron
nyuló déli fala alatt min
sett, betemetődött körala
és észak felöl a meredek
északkeleten, a belsővár
ben zárul. Az északnyugat

Perlusz Gyula
festőművész

Perlusz Gyu'a festőművész december huszonharmadikán délután három órakor nyitja meg képkiállitását a Magántisztviselők Országos Szövetségének székházában (VI., Andrássy-ut százhuszonnégy, I. em.) A kiállitás naponta délelőtt kilenc órától este hétig tekinthető meg. Január harmadikáig van nyitva.

Uj Magyarság, 1928. dec. 22.

1

MDK

Perlusz Gyula

Tavasz, paszt.

Budai Szépművészeti Társ. kiáll. 1934. ápr.

Hatvani Perlusz Gyula MDK

Mátravidék, pasztell

Mücsarnok 1938 Téli tárlat

MDK

MDK

hatvani Perlusz Gyula, festőm.

Mátra részlet. Pastell.

Nemz. Szal. -VI.Tavaszi Szalon. - 1931.ápr. Kat.

M.D.K.

Hatvani Perlusz Gyula

"Erdélyi havasok" címmel rövid beszámoló a művésznek a "Műteremben" rendezett kiállításáról.
"Medvető Szovátán" és "Részlet az Apostolok sziklacsoportjáról" c. képeinek repr.-ját bemutatja a lap.

Szinházi Magazin, Bp. 1944. márc. 1-6. VII. évf. 11. sz. 44. lap

hatvani Perlusz Gyula MDK

Tapolcai hegy, pasztell

Mücsarnok 1933 Fiatal müvészek kiállitása

Mr. Harvey Fenimore Gould

Lloydsboro, Iowa

hatvani Perlusz Gyula MDK

Hidegkuti táj, pasztell

Mücsarnok 1933 Fiatal müvészek kiállitása

Mitgliedskarte gültig bestätigt

Mitgliedsbuch 1952 Erstes Mitgliedsbuch ausgestellt

Mitgliedsbuch Nr. 5691 Erstes Mitgliedsbuch ausgestellt

MDK

Mitgliedskarte gültig bestätigt

Hatvani Perlusz Gyula MDK

Balaton a Szent György hegyről

Műcsarnok 1933 Fiatal művészek kiáll.

Hatvani Perlsz Gyula MDK

Hegyvidék, pasztell

Mücsarnok 1933 Fiatal müvészek kiállitása

Harvard Portrait Gallery

Hasenfratz, Bernard

MDK

H. Perlusz Gyula

/e.s./: Thorma János "Március idusa", A Műcsarnok téli tárlata. Ujság 1938. 7.1.

Perlusz Gyula

Kiállít

PM. 1981. I. 4.

T. Cim!

A Müvészettörténeti Dokumentációs K
ráskiadvány-sorozatát. A sorozat els

"Magyar Tanácsköztársaság K
cimü levéltári publikáció jelent meg,
Müvészeti Osztályának iratanyagát és
iratanyagának a képzőmüvészetre von

Értesitjük, hogy ezenkivül intézetünk

"Müvészettörténeti Tanulmány
cimü kötete, mely a Dokumentációs K

Továbbá kapható

"Müvészettörténeti Tanulmány
cimü kötete. Ára: 45.- Ft.

A felsorolt kiadványok megvásárolhat

Perlusz Gyula

Kiállít

NÜ. 1938. I. 6.

Központ-ban (Budapest, XIV. Dózsa Gy
Megrendelés esetén az összeg MNB 1
ciós Központ számlaszámára utalandó
tán juttatjuk el T. Cimhez.

Sajtó alatt:

Évkönyvünk 1959-es kötete.

A forráskiadvány-sorozatból

mely a terület épitészeti állagának a t

Perlusz Gyula

Szerepelt a Képzőművészeti Szalon II. csoportkiállításán.

V. k. 1931. I. 6.

Perlusz Gyula

Alkotása, a Szinyei Társ. tav. tárlatán.

Ujság, 931.IV.5.

Perlusz Gyula festőművész

A Képzőművészeti Szalon III.csoportkiál[illegible].-án szerepelt.

N.U.931.I.14.

Perlusz Gyula

Csoporthiállításon szerepelt a Képzőművészeti Szalonban.

Újság 1931. I. 4.

Perlusz Gyula

A Képzőművészeti Szalon kiállításáról kritika.

EK. 1931. I. 4.

Perlusz Gyula

Kiállított a Képzőművészeti Szalonban.

P H. 1931. I. 6.

H.Perlusz Gyula

Alkotásával szerepelt a "Fiatal Művészek Kiállitásá"-n a Műcsarnokban.

M.933.IX.10.

H. Perlusz Gyula

szerepelt a Budai Képzőművészeti Társaság

őszi tárlatán.

PR 1933. XI. 19.

H. Perlun Gyula

szerepelt a Budai Szépművészeti Társulat kiállításán.

PF 1932. XI. 6.

H. Perlusz Gyula

Szerepelt a Budai Képzőművészeti Társulat kiállításán.

EK. 1932. XI. 9.

Perlusz Gyula

Szerepelt a Budai Képzőművészeti Társulat kiállításán.

M. 1933. V. 3.

Ft. Perlusz Gyula

szerepelt a Budai Képzőművészeti Társulat

kiállításán.

PF. 1933. V. 2.

Perlusz Gyula

festőművész

Budai Szépművészeti Társulat kiállitása - Budai Klubban - képével szerepel.

Reggel Ujság
1935.II.18.

Perlusz Gyula

Kísérő elismerést kapott a Budai Képzőművészeti Társaság őszi tárlatán.

Függ. 1933. XII. 23.

Perlusz Gyula

Kiállít

Bécs. 1931. I. 4.

Központ-ban (Budapest, XIV. Dózsa Gy
Megrendelés esetén az összeg MNB 1-
ciós Központ számlaszámára utalandó
tán juttatjuk el T. Cimhez.

Sajtó alatt:

Évkönyvünk 1959-es kötete.

A forráskiadvány-sorozatból

mely a terület épitészeti állagának a t

Perlusz Sándor

Az Operaház balett táncosa Medgyessy Ferenc tanitványa volt. Szobrait most bemutatják az Operaház klubjának házi tárlatán.
Plakettjein megmintázta Bartók Bélát, Kodály Zoltánt, Csontváryt és Derkovitsot.
Legujabb szobra Ferencsik János karnagyról készült.

"Ez történt még a héten" c. rovat közleménye.

Film Szinház Muzsika, Bp. 197o. május 3o .
XIV. évf. 22. sz. 18. lap

MDK.

Permay Zoltán

Fotókiállitási kritika

Hevesmegyei Népujság 1967 márc.4.

PERNAY, Vinzenz, Köfaragosegéd Pozsonyban

V. P. Steinmetzgesell, +42 éves korában, Pozsony, 1847 ápr. 1. (1847, 308 l)

Preßburger Zeitung
(Genthon)

Perne Antal

budai könyvkötő

XVIII. sz.

l.

Gárdonyi 1917

8. l.

MAULBERTSCH FRESKÓJA A VÁCI SZÉKESE

Perndl Flóris

Építőmester

Szül. 1870. Szigetujfalu (Pest vm)

Iparrajziskola. Építőmesteri ovsga. 1897 óta építőmester Budapesten 33 hónapos frontszolgálat után 1923 ig a hadmérnöki hivatalban dolgozott. Egyebekről ő épitette a M. Kir. Zálogháza Lónyay-utcai palotáját.

Budmonogr

41. 42. l.

Doszkár János és Ferenc

Háztatarozási, építési és átalakitási
vállalata

Budapest.

Iroda:
IV. Veres Pálné-u. 40.
Telefon 117-04

Telep:
IX. Márton-u. 3/B.
Telefon József 8-53.

MDK

Perndl

építész

Magánép. eng. Építő Ipar, 1910.jul.lo. 287. l.

MDK

Perndl

Ruppert Vilmos, István-út 4305/1. hrsz. négyemeletes ház; é.m. Paulheim és Perndl.

Épitő Ipar, 1909.Máj.10. 185.lap

Perné Ferenc

1915. szept. kiáll. N. Galon
Vörös fenyők, vsz. 180.—
Május, tempera, 170.—
Vihar előtt, tempera, 180.—
1915. dec. kiáll. u.o.
Téli alkony a fenyvesben,
tempera, 200.—

Garoucci VIII.64.

Perné Ferenc

144/a.	Vörös fenyők, vizf.	180.—
144/b.	Május, tempera	170.—
144/c.	Vihar elótt „	180.—

Nemzeti Szalon

1915. szept.
őszi kiall

Perneczky Béla M.D.K.

Sávoly Pál tervező munkatársa az Erzsébet-híd uj é
építésénél

Magyar Építőművészt 1965/1. 60-66.l.

Pernecky Géza, festő

MDK

A művészettörténet ezúttal festőművészként jellemezte. Kiállítása az Építők klubja galériájában nyílt meg.

—, Hallottuk

2.

ESTI HIRLAP, Bp. 1969. okt. 14.

MDK

Perneczky Géza

Perneczky G.: A II. miskolci országos grafikai biennale. Népszabadság 1963. nov. 14. 8.l.

MDK

Perneczky Géza

Perneczky G.: A székesfehérvári téli tárlat.
Népszabadság 1964. febr. 18. 8.l.

MDK

Perneczky Géza

Perneczky G.: A II. miskolci országos grafikai biennale. Népszabadság 1963. nov. 14. 8.1.

Perneczky Géza, [iparművész] MDh

Borsos Miklós műveiről mintaszerű elemzést írt a Kritika c. folyóiratba.

Tetszett

— : Az októberi Kritika 2

ESTI HIRLAP

bp. 1965. okt. 27.

MDK

Perneczki Géza, [ ]

A TV Rajzolj velünk műsorában szerepelt.

cs. i.: TV - noten 2

ESTI HIRLAP, bp. 1967. jan. 23.

Pernerszky Géza

grafikáiból nyílik meg kiállítás

október 14.-én az Eötvös Klubban.

Magyar Nemzet 1969 október 14.

6. old

Pernecky Géza, [ ] MDK

Cikket írt Vasarelyről.

– : filmkultúra 69/70 2.

ESTI HIRLAP, Bp. 1970. március 14.

PERNECZKY Géza

Fotó 1988.10.sz.

gét és méreteit jól érzékelteti néhány adat. A kiállítási épületben 13 kiállítóhelyiség volt. A kiállított művek pontos száma utólag nem állapítható meg, a katalógus azonban 977 címet regisztrál, melyek mögött sokszor sorozatok sejthetők. A könyv szerzője a 60 legismertebb résztvevőt (47 fotográfust és 13 filmalkotót) mutat be. Minden művésznek egységesen két oldalt szentel, melyet általában a tárgyalt alkotó három-öt műve illusztrál. A szöveges részt a kiállítási katalógus vonatkozó adatainak felsorolása zárja. A Film-fotó kiállítás résztvevőiről készült cikkek eredetileg a Color Foto és a Color Film című folyóiratok számára íródtak.

A hatvan évvel ezelőtti kiállítás vélhető színvonalának illusztrálására álljon itt a legnevesebb kiállítók névsora: Berenice Abbot, Eugène Atget, Cecil Beaton, Imogen Cunningham, Hugo Erfurt, John Heartfield, Helmar Lerski, El Liszickij, Man Ray, Albert Renger-Patzsch, Alekszandr Rodcsenko, Edward Weston. Magyarországot André Kertész és Moholy-Nagy László képviselte. Moholy-Nagy nemcsak kiállítóként érdemel említést, hanem jelentős szerepet kapott a kiállítás előkészítésében, rendezésében is, amelyet Beaumont Newhall, a nyolcvanéves neves amerikai fotótörténész, a George Eastman House volt igazgatója a kötethez írt előszavában hangsúlyosan kiemel és méltat. Az előszó utolsó mondata így hangzik: „Figyelemre méltó, hogy bebizonyosodott, a fotográfusok és műveik kiválasztása(...) fél évszázad múltán is helytállónak bizonyult."

Valóban, az 1929-es stuttgarti Film-fotó kiállítás egy igen termékeny és jelentékeny fotótörténeti korszak összefoglalását és lezárását jelentette, melyet épp a fotótörténetben elfoglalt helye és magyar vonatkozásai miatt nekünk is ismernünk kell.

Kolozsi Sándor

Alternatív krokodil a stelázsi-múzeumban

Perneczky Géza három, Iriszfüzetbe gyűjtött históriás pszeudo-

dottságában odáig megy (süllyed, emelkedik stb.), hogy nemcsak az

ben potenciális *műtárgyként* maga is részese, hanem többek között arra, hogy Malevics vagy Liszickij szuprematista képei csak tárgyi vetületei egy felfogásnak, magatartásnak, eszmerendszernek, amely minden érdemi alkotótevékenység *felettese*, eredője kell legyen.

A művet tehát nem a puszta produktum volta teszi értékessé, hanem az, hogy valakit vagy valamit, embert, szellemiséget közvetít, hozzáférhetővé tesz. Ebben az értelemben a konstruktivizmus vagy szuprematizmus címszó ürügyén olyan gondolat-hasadóanyag birtokába juthat a *Fekete négyzettől a Pszeudo-kockáig* (1978) figyelmesebb tanulmányozója, amelyet az utcasöpréstől a festői hatású fényképek készítéséig sokacska területen hasznosíthat.

kiáltványa (értsd: tanulmányirtó tanulmány) az olvasók három rétegének ajánlható: *a)* akik nagyon sok művészettörténeti, művészetfilozófiai analízist, esszét, traktátust (...) olvastak; *b)* akik nagyon keveset; *c)* akiknek saját véleménye van. (A többieknek, ha rajtam múlna, kötelezővé tenném a nyolcvankilenc és egynegyed oldalnyi — szinte — „izzadságosíthatatlan" gondolat napi fogyasztását, meghatározatlan időre, például a metróban végtelenített szalagról szóló hangosbemondás formájában; az önkiszolgáló és vállalati étkezdékben előre nyomtatott, naponta —...: hetente — változó szövegű félszalvéták segítségével; kilencven különböző színű és formátumú, öntapadós, könyvlap alakú jelvény árusítása útján.)

Az *a)-csoportba* tartozóknak vélhetően kevés nyugalma lesz majd a külső kiállításban is többszöri felhasználásra indító és képesítő leckefüzetszerű kötetben. A szerző ugyanis nem szűnik meg súlyozottan olyan irányú erőfeszítéseket tenni, amelyek pirongató képtelenségnek tüntetik föl a gondolkodás és a normatív gondolkodás behelyettesíthetőségét. E megátalkodott „összes polgári dalárdák" kórusban énekelt ítéleteit adja a teremtő, jó hibák közötti, sűrű homályból felfelbukkanó alternatív hüllő *állkapcsai közé*, hanem esetenként a maga érzékeny belső fegyelemmel, józanságra hajló képzelőerővel felépített anti-téziseit, a cáfolat cáfolatait is.

„Igazam van, ha a vélt igazsággal szemben álló vélt igazságomat nem tartom egészen igaznak" — gondolhatta Perneczky. Így és ezért válhat a képzőművészeti vizsgálat szempontjául választott „hiba" mindenható tévedésből előbb metaforává, majd a „csodától" alig elkülöníthető, mágikus komponenssé. Az időrendben is egymást követő (egymásból következő) *Csipkebokorgyújtogatókat* (1979) és a *Korszak mint műalkotást* (1981) ez a széles hajlatú, közbeszólásra ingerlő gondolati ív kapcsolja össze.

A *b)-csoportba* sorolható olvasókra a tévedés és a rátalálás ilyen esendő szimbiózisának beismerése, beismertetése beláthatatlanul jó hatással lehet. A kívülre állított kívülálló nemcsak arra ébredhet rá, hogy ő tulajdonképpen nem is áll kívül, hiszen a korszaknak (mint műalkotásnak) legrosszabb eset-

Az elmondottakból — részben — következően a *c)-csoportos* olvasók fogják leginkább szeretni ezt a könyvet. Azért, mert Perneczky nem egy-egy álláspont megváltoztatására, hanem az ő álláspontja befogadására ösztönöz. Egyenjogú véleményt kínál, amely békével megférhet a másokéval és a magunkéval — bennünk. Valahogy úgy, ahogy Malevics Fekete négyzete megfér egy befőttesüvegben Halász Károly stelázsi-múzeumában. A gesztus az, ami hangsúlyos: „Gondoljunk csak az olyan Beuys-akciókra, mint amikor [Joseph Beuys] tanítványaival kisöpörtette az erdőt (1971), vagy a baseli polgárok egy csoportját birkának öltöztette, s végigterelte maga előtt az utcákon (1978)". *(Perneczky Géza: A korszak mint műalkotás. Corvina. Irisz)*

(J. Király)

Pernecky Géza, művészettörténész és kritikus.

D. Turok Margit: A magyar grafika kiállításai, 1919-1933, Berlin.

Pernecky Géza írta a kiállítás katalógusának bevezetőjét.

Művészet, 1989., 11–12. sz. 42–46. old.

PERNECZKY Géza müvtört.

Forgács Éva: A kritika mint müalkotás.

in. Buksz, II.évf.1.sz.1990. 16-22.p.

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 5042 | 90

Önök iktatószáma: 5

Dátum: IV. 4.

Aláírás: KR

Géza Perneczky
The Story of the
Colourful Ribbons

Perneczky Géza (NSZK):
A színes szalagok története

MOZGÓ VILÁG 1502 BUDAPEST PF 205

A BUDAPEST GALÉRIA
TISZTELETTEL MEGHÍVJA ÖNT
PERNECZKY GÉZA KIÁLLÍTÁSÁRA
A BUDAPEST GALÉRIA
KIÁLLÍTÓHÁZÁBA
III., LAJOS UTCA 158.
MEGNYITJA 1987. OKTÓBER 29-ÉN
17 ÓRAKOR KUKORELLY ENDRE ÍRÓ.
MEGTEKINTHETŐ
1987. NOVEMBER 29-IG
NAPONTA 10–18 ÓRA KÖZÖTT.
HÉTFŐN ZÁRVA

MAHIR – Zalai Nyomda 87 3785 o

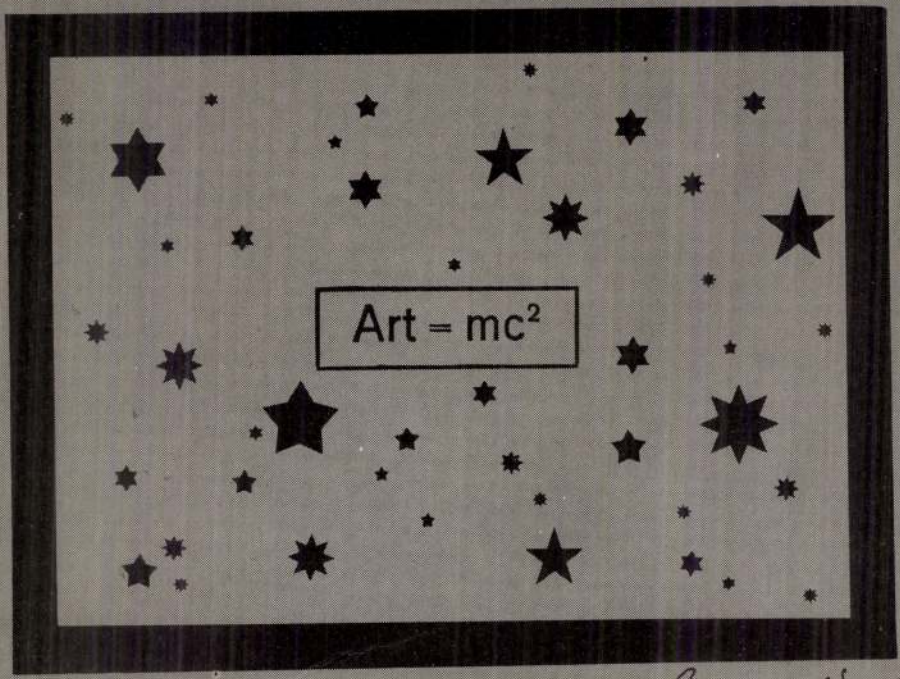

Berenkopf 1987

Pernecky Géza, [ ] MDK

Tér a papíron c. kisfilm egyik rendezője. A gyermekrajzból kiindulva mutatja a tér ábrázolásának fejlődését.

f.f. : Tv - moter 2.

ESTI HIRLAP, Bp. 1970. máj. 22.

Parneczky Géza, [iparmüvész ??] MDK

Bevezetőt mond az V. Magyar Iparmüvészeti Kiállítás megnyitásán.

— : „□ Az V. Magyar.....“ 2

ESTI HIRLAP, bp. 1966. febr. 14

Perneczky géza

Tanulmányút a Pávakertbe IV.
Borostyánkőbe zárt múlt.

Új Irás V. evf. 1965 dec. 12. sz. 96-103. l.

Pernaczky Géza

Tanulmányút a Párzakartba (III.)
Megfestett dobszólók.

Új Szás V. évf. 1965 okt. 10. sz. 112. l.

Perneczky Géza

Tanulmányút a Pávakertbe II. Jákob angyalának neve: Párizs

Új Irás V. évf. 1965 szept. 9. sz. 106-111. l.

Perneczky Géza

Tanulmányút a pávakertbe

Új Szár T. évf. 1965 aug. 8. sz. 104–110. l.

Perneczky Géza, [ ]

MDK

A Halló Magazin c. tévé-műsorban riporterként szerepelt. Sikeresen. Tömör, szemléletes előkészítéssel, szakszerűségével lehetővé tette a bonyolult képző művészeti határok megértését is.

(bé): Tv-noten

2

ESTI HIRLAP, Bp. 1968. nov. 15.

Perneczky Géza, művészettörténész, kritikus.

Megnyílt a IV. Dunántúli Tárlat a Somogyi Képtárban. – Borsos Miklós meghívásával a jövő kiállításainak a felépítését is meghatározták. Szobrászatának lényegét fogalmazta meg Perneczky Géza, amikor 1965-ös tihanyi kiállításakor ezt írta: „Borsos plasztikai művészete azokra a görög mesterekre, vagy románkori faragókra emlékeztet, akiknek a műveit szemlélve nem gondolunk heroikus félistenek látogatására, sokkal inkább érezzük azt, hogy egy ember járt itt és mindent a helyére tett."

Horányi Barna: IV. Dunántúli Tárlat.

Somogyi Néplap, 1981. okt. 3.

Perneczky Géza, [ ]

Hárd: Bors István

Türkés Tibor: Képzőművének... 612-620.

JELENKOR, Pécs, 1975. július

XVIII/7

Perneczky Béla

Műkritikus - Festő

Képeit baráti körben mutatja be, a festést csak szórakozásnak tekinti, annak ellenére, hogy műveiti teletségről tanuskodnak.

Magyar Műhely 1969 I. 33.

Pernecky Géza

A biennálé egyik kritikusa

A Magyar Képzőművészek
Szövetsége Iparművész
Titkárságának Tájékoztatója 1970. IV.

Pernecky Géza

Az anyák hozzátartozója

A Magyar Képzőművészek
Szövetsége Iparművész
Titkárságának Tájékoztatója 1970. IV. 13.

Perneczky Géza, [ ]

L: Csernus T.

706
683-10

Béládi M: Bevezetés a nyugáti magyar irodalomba

Jelenkor, Pécs, 1981. júl-aug. XXIV/7-8

Perneczky Géza

Kiállítás kékesfehérvárott

Magyar Nemzet 1984. 11.7.

Perneczky Géza

Találkozás Lamer Lászlóval

Magyar Nemzet, 1986. VI. 26

Perneczky Géza

Kiállítás Székesfehérváron

Magyar Nemzet, 1986. okt. 14.

Pernaczky Géza

Kiállítás Szekszfehérvárott
a Sól István Galériában

Magyar Nemzet 1987. 1. 23.

Perneczky

A Szépművészeti Múzeum meghívja Önt az

Új szerzemények a Grafikai Gyűjteményben 1978–1988

című kiállítás megnyitására 1988. május 27-én 15 órára

Megnyitó beszédet mond

VILLANGÓ ISTVÁN

a Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztályának vezetője

A kiállítást rendezte

GERSZI TERÉZ – GESKÓ JUDIT

Szépművészeti Múzeum / Budapest, Hősök tere

Fk.: dr. Varga Edith főigazgatóhelyettes

Albani Alt Aman-Jean Annyenkov Arrak Augustin Azelt Bella
Brand Braque Breenbergh Brown Burchartz Calvaert Carolus
Chagall Challe Cham Chillida Ciampelli Calisch Chorinth
Corneille Csáky Dali Danhauser Delacroix Doucet Dünckel
Frey Gavarni Gáyor Gudin Guillain Hajdú Hauser Hetey
Höchle Infante Jacobsen Jankilevszkij Jankovič Kandinszkij
Kemény Kepes Kokoschka Konok Küsel Lacoste Lake Lam
Laurencin Leis Léger Leyden Luther Mácza Maillol Mark
Matta Maurer Máttis-Teutsch Megyik Miró Modersohn
Modigliani Moholy-Nagy Molnár Moore Müller Nolde
Ozenfant Pann Pascin Pechstein Penck Perneczky Ridell
Rodcsenko Romano Romolo Rozsda Rugendas Saftleven
Santi Scheuren Sirani Soto Stohl Storer Székely Sztyepanova
Tàpies Tatafiore Titus-Carmel Travies Trotti Vanni Villon Wesley
Youngermann Zaharov

Perneczky Géza, [ ]

L: Vető János

Sinkovits Péter: „Idézőjelben"

Új Tükör, Bp. 1986. aug. 31.

24-25

XXIII/35

HÍREK

• SAJNÁLKOZÁSUKAT fejezték ki a jugoszláv illetékesek, akik elismerték, hogy Hercegszántó térségében, a jugoszláv határtól 300 méterre magyar területen puskagránát csapódott be december 10-én 22 óra 30 perckor — mondta tegnap Zubek János, a Határőrség szóvivője.

• FEGYVERT BARKÁCSOLT N. Róbert 19 éves, Sz. Norbert 17 éves és S. Balázs 16 éves tanuló N. Róbert esztergomi lakásán, ahol a fegyver felrobbant, és a 19 éves fiú súlyos, életveszélyes sérülést szenvedett.

• A TANÚK meghallgatásával folytatódott csütörtökön a Fővárosi Bíróságon Rieschl Gábornak, a porschés gyilkosságként emlegetett bűnügy vádlottjának a büntetőpere.

• ÚTTÖRŐKONFERENCIA. A csaknem kilencvenezer tagot számláló Magyar Úttörők Szövetsége 1991. december 13-15. között, a dunaújvárosi Munkás Művelődési Központban tartja első országos konferenciáját. Tájékozódnak a szövetség gazdálkodásáról, megvitatják a szövetség alapszabályát is.

• MEGJELENT az ÉS legújabb száma, ezúttal huszonnégy oldalon, változatlan áron. Bemutatkozik a Liber című európai könyvszemle, nyugateurópai szerzők esszéivel, tanulmányaival. A hagyományos oldalakon Bertha Bulcsu, Valki László, Andrassew Iván és Odze György írásai olvashatók.

Ma nem...

...írunk. Nem járunk, nem kelünk. Talán nem is kellünk, ezért csak várunk. Mégsem. Várni sem tanácsos. A veszéllyel persze számolunk, de azt is csak tizenkettőig. Délután már azt sem. És nem szólunk. Még a péntekről sem.

Ma csütörtököt mondunk.

Helyreigazítás

Népszabadság 1991. december 11-i számában megjelent Félmillió kárpótlási igény várható című cikkel kapcsolatban kérem szíveskedjék az alábbi helyreigazítási közleményt haladéktalanul közzétenni:

„A cikk állításával ellentétben nem állítottam, hogy önmagában a sárga csillag viselése nem korlátozta a személyes szabadságot.

Kijelentésem úgy hangzott el, hogy a személyi szabadság korlátozásának mértéke a sárga csillag viselése esetén nem hasonlítható a deportáltak, vagy gettóban lévők személyi szabadságának korlátozásához.

Utalványt nemcsak az a kárpótlásra jogosult kaphat, aki földtulajdona után kér kárpótlást, hanem bármelyik kárpótlásra jogosult, aki vállalja, hogy az árveréstől számított 30 napon belül mezőgazdasági vállalkozóként az adóhatóságnál bejelentkezik, és 5 éven keresztül vállalkozó is marad. Tehát a bejelentkezésnek az árveréstől számított 30 napon belül kell megtörténnie.

A mezőgazdasági vállalkozó az utalványokat nem tarthatja otthon, mert akkor már termőföld-vásárlásra felhasználta azokat."

Dr. Sepsey Tamás
a Kárpótlási Hivatal elnöke

Maffia

Az alföldi kisvárosban nemrég szörnyű halált halt egy bőráruval foglalkozó férfi. Feltehetőleg a maffia néhány pribékje rákötözte az autója ülésére, s így tolta be a szerencsétlent – alig volt több 30 évesnél – a szalmakazalba. Autó, ember szénné égett.

Ugyanitt – s ki tudja még hány magyar városban – önkéntes „vigyázók" zaklatják a vállalkozókat azzal, ha nem őriztetik értékeiket – a járművet, a boltot –, pórul járhatnak. Egy fuvaros nem vette komolyan a fenyegetést. Reggelre fejszével verték szét az autója szélvédőjét.

Sokféle történet kering a kereskedelem és a vendéglátás területén működő privatizációs maffiáról. Már vannak a licitre specializálódott finom társaságok: felverik egy-egy bolt, kocsma árát, ám az anyagi ellenszolgáltatás fejében lemondanak később az üzletről. Ügyes.

Egyesek szerint erősebb az országban a korrupció, mint volt a kollektívizmus idején. A helyi politikusok között sok a kereskedő, a pénzhez szokott külvárosi diktátor. Egyes képviselőtestületek tagjai fölismerték, hogy egy és oszthatatlan igazság nem létezik, hogy tehetség dolgában nem állnak jobban, mint a régi – nem legitim - tanácsemberek, hogy a dörzsöltebbek újra és újra megszimatolják a hatalom édes illatát. Lobbizó érdekemberek osztják az új előnyöket: bódéengedélyt, játéktermet, alapítványi pénzeket. A vazallusi rendszer és ahelyi klientúra szépen formálódik.

A személyes összefonódások konzerválódnak.

Az állampolgár látja, hogy lenn a kocsmában, meg fenn, a bizniszben és a politikában is, az erőszak dominál. Zaklatott életünkön keresztül-kasul futkároznak arrogáns palikŁ az egyiknek pénze van, a másiknak rangja, a harmadiknak se esze, se rangja, mégis ott van mindenütt. Az állampolgár úgy érzi, hogy minden buliból kihagyják az új befolyásosak, s hogy maffiaszerű kapcsolatokból jobban meg lehet élni, mint rendes munkával. Az állandó fenyegetettségben sokan beadják a derekukat, s lemondanak a tisztább, az erkölcsösebb s több önmérsékletre épülő világ javítgatásáról. Ha meg ehhez járul az, hogy a rendőrség mind közbiztonsági, mind gazdasági tekintetben kevés sikerrel harcol a maffiák ellen, még tovább nő a bizonytalanság.

Az emberek azt fogják érezni, hogy egyedül maradnak. Utcán, boltban, hivatalban, közéletben, mindenütt. Még magányosabb lesz a tömeg.

Olyan tiszta emberi közösségekre lenne szükség, amelyek képesek lennének megvédeni a szabadság hétköznapjaiba tasz-ított polgárt. Nem biztos, hogy a régi bűnösöket kell keresni, kutatni, amikor itt vannak közöttünk az új, a gátlástalan bűnözők: bérgyilkosok, emberrablók, csalók és szélhámosok. Acsarkodás helyett biztonságra van szükségünk.

Egzisztenciálisan, és mindenféle más – köztük politikai – vonatkozásban is.

Rab László

Danubius- és Calypsovég?

(Munkatársunktól)

Holtpontra jutottak a Magyar Rádió és a SZER közötti tárgyalások arról, hogy - a BBC magyar adásaihoz hasonlóan - a Szabad Európa Rádió is kapjon önálló műsort az MR adásidejében. Szerkesztőségünkhöz eljutott értesülések szerint a Magyar Rádió által felajánlott sugárzási időpont nem felelt meg a SZER képviselőinek, az ő ajánlatuk viszont a magyar fél számára volt elfogadhatatlan.

Szerkesztőségünk tudomására jutott az is, hogy a Műsorszóró Vállalat és a rádió közötti, élesedő tarifavitában az előbbi részéről fölmerült, esetleg kikapcsolnák a Danubius és a Calypso adók sugárzását, ha a rádió nem fogadja el a vállalat által indokoltnak tartott díjemelést. A vállalat igazgatója hétfőre ígért tájékoztatást arról, mit kívánnak tenni azután, hogy a közelmúltban, a Versenyhivatal nem volt hajlandó kimondani: a rádió erőfölényével él vissza, amikor pénzhiányra hivatkozva nem kíván jövőre többet fizetni.

Színházműsor

Operaház: Titus kegyelme (7 – Gyurkovics bérl. 2. ea). **Erkel Színház:** A diótörő (6). **Bartók Emlékház:** Bárdos Lajos Társaság estje (6). **Nemzeti Színház:** Cseresznyéskert (7). **Várszínház:** Godspell (7). **Várszínház Kamaraterme:** Vizsolyi Biblia – Csernus Mariann estje (fél 8). **Katona József Színház:** A kezdet vége (7). **Játékszín:** Magyar három nővér (7). **Madách Színház:** Macskák (7). **Madách Kamara:** A bolond lány (7). **Vígszínház:** Óz, a csodák csodája (7). **Pesti Színház:** A gondok (7 – bemutató ea). **Arany János Színház Kamaraterem:** Apokrif (7). **Színházterem:** Ármány és szerelem (fél 8). **Rock Színház:** Beatles koncert (7). **Mikroszkóp Színház:** Körhanta (fél 8). **Merlin Színház:** Kínai opera (7). **Budapesti Kamaraszínház a Józsefvárosban:** Charley nénje (7). **József Attila Színház:** A waterlooi csata (7). **Radnóti Színház:** Nóra (7). **Vidám Színpad:** Imádok férjhez menni! (7). **Kis Színház:** Csöngettek, madame: (fél 8). **Bábszínház az Andrássy úton:** Kaland a Tigris bolygón (3). **Bábszínház a Jókai téren:** Jancsi és Juliska (de 10). **Komédium Színház a Mai Naphoz:** A mélyben (8). **R.S.9. Stúdiószínház:** Operetka (8). **Pinceszínház:** Tudós nők (7). **Fővárosi Operett Színház:** Cirkuszhercegnő (7).

A NAP RAJZA:

A SZAGOSMISE

- Régen az után szimatoltak az illetékesek, hogy ki van itt, most meg azt szaglásszák, hogy ki nincs...

Időben csenget a postás

Egymásnak ellentmondó hírek kaptak szárnyra az utóbbi napokban. Egyesek tudni vélték, hogy sem karácsonyig, sem az év végéig nem kézbesíti megnövekedett feladatai miatt a posta a nyugdíjakat, illetve azt az egyszeri nyugdíjkiegészítést, amelyről a közelmúltban született döntés.

Lapunk érdeklődésére *Horváth Árpád*, a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium szóvivője cáfolta ezeket a híreket. Mint mondta, a nyugdíjakkal a postások mindenhol a megszokott időben csöngetnek majd, s az egyszeri kiegészítést is - megerősített kézbesítőszolgálat révén - december 31-ig eljuttatják minden érintetthez.

A nyugdíjintézet egyébként az egyszeri kiegészítések átutalását december 19-én és 20-án adja át a Postának, amely a kézbesítéshez szükséges feldolgozást azonnal meg is kezdi majd. Arra azonban *nem* lehet számítani, mondta Horváth Árpád, hogy a nyugdíjakkal egyidőben kézbesítik.

P. Zs.

Kedvezmények katonáknak

- Valamennyi sorkatona tizenharmadik havi illetményben részesül, a kétgyermekes sorkatonákat - hat hónapi katonai szolgálat után - soron kívül leszerelik. Erről a honvédelmi miniszter intézkedett - tájékoztatta az MTI munkatársát *Keleti György* ezredes. A HM szóvivője elmondta, hogy a sorkatonák decemberi illetményükön túl egységesen 1200 forint egyszeri juttatást kapnak. Ezen túl a honvédelmi miniszter engedélyezte, hogy a jövőben azokat a sorkatonai szolgálatukat teljesítő fiatalokat, akik saját háztartásukban két gyermeket nevelnek hat hónapi katonai szolgálat után leszereljék. Mindezek alapján pénteken mintegy 40 fiatalt szerelnek le a Magyar Honvédségtől, s a jövő év februárjában várhatóan további négyszázötvenen térhetnek vissza ilyen indok alapján a polgári életbe. Az intézkedés szerint a későbbiekben sorkatonai szolgálatra bevonuló kétgyermekes fiatalok már csak féléves szolgálatot teljesítenek, illetve amennyiben a második gyermekük katonaidejük alatt születik, rájuk is ez a kedvezmény vonatkozik. (MTI)

Cenzúra vagy ajánlás?

(Munkatársunktól)

Lapunk tegnapi számában megírtuk, hogy a Külügyminisztérium javaslatára a *Duna Film* levette a műsorról a *Lányom nélkül soha* című amerikai filmet. A levél íróját, *Gergely András* külügyminisztériumi főtitkárt kérdeztük.

– Valóban elküldtem egy ilyen tartalmú levelet, mely nem betiltó határozat, hanem csak ajánlás. Az irániak bejelentették nálunk, hogy sérelmesnek tartják e film vetítését. Mi meghallgattuk véleményüket, és továbbítottuk kérésüket.

– Hogyan bizonyosodtak meg arról, hogy jogos-e az irániak panasza? – A filmet senki sem látta a minisztériumból, de erre nem is volt szükség. Mi csupán tudomásul vettük az irániak kifogásait, és azt eljuttattuk a filmforgalmazóhoz.

– Salman Rushdie író ellen halálos ítélet van hatályban Iránban. Amennyiben valamelyik könyvkiadónk ki akarná adni egy könyvét és az irániak tiltakoznának, Önök azt is „továbbítanák"?

– Természetsen. A döntés ezután a kiadó dolga lenne.

Az egészséget meg kell fizetni

Az egészségügy reformját tekintve 1992 átmeneti év lesz – emelték ki többen az egszségügyi intézmények vezetőinek szervezett, s a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen hétfőn megtartott országos tanácskozáson. Itt hangzott el az is, hogy január elejétől konkrét változás csupán a felnőtt és gyermek körzeti ellátásban várható.

– Már biztosnak látszik – mondta bevezető előadásában *dr. Andréka Bertalan*, a Népjóléti Minisztérium helyettes államtitkára – még az idén megkezdődik a kék színű biztosítási kártyák szétosztása, ezzel jövőre bárki szabadon választhat kezelőorvost magának. Bizonytalan viszont a háziorvosok teljesítményfinanszírozása.

A szakemberek szerint – a korábbi ígéretekkel ellentétben – várhatóan csak 1992. második félévétől számíthatnak teljesítményarányos béremelésre az alapellátásban dolgozók. Választ vár az a kérdés is, ki lesz a háziorvosok munkáltatója. A minisztérium javaslata szerint a legpraktikusabb, ha az orvos magánjogi szerződést köt mind az önkormányzattal, mind a biztosítóval. Az első megállapodás szabályozza szakmai munkáját, a második pedig a működési költséget teremti elő számára. (E vállalkozói egészségügy törvényi szabályozása azonban még hiányzik.)

A központi költségvetésből mintegy 2,6 milliárd forintot szánnak (a betegbiztosítási forráson felül) az alapellátás fejlesztésére. Felmerült az is – sokak szerint így talán megszüntethető a hálapénz –, hogy bizonyos területeken készpénzzel fizetne az ellátást igénybe vevő páciens. Az egészségügy a legdrágább humán szolgáltatás, melynek komoly ára van, s ezt valakinek meg kell fizetni – hangoztatták a szakemberek.

Dr. Mikola István kormánybiztos a tegnapi tanácskozáson beszámolt a reformprogramról kialakult véleményekről. A körzeti orvosok többsége úgy véli például, hogy ők már eddig is magas színvonalon, kvázi háziorvosként tevékenykedtek. A szakrendelők és kórházak orvosai ellenben azt állítják: a körzetiorvosok képzetlenek, felkészületlenségük pedig gátolhatja az új rendszer bevezetését.

F.Á.

Fegyverraktár Mátranovákon

(Megyei tudósítónktól.)

Alighanem egy fegyverjavító műhely sem dicsekedhet annyi géppisztoly- és géppuska-alkatrésszel, amennyit a Nógrád Megyei Rendőr-Főkapitányság munkatársai foglaltak le szerda este Mátranovákon, a 21 éves Kovács Dénes lakásában.

A fiatalember azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy a közeli Mátraballán összeszólalkozott a helyi diszkó jegyszedőjével, és ittasan így fenyegetőzött: „lelőlek, mint egy kutyát!"

A több mint három héttel ezelőtti eset nyomán kezdett vizsgálatot a rendőrség: a házkutatás során egy pisztolyt, több tucat lőszert és egy éles kézigránátot találtak Kovács lakásán. Mint Dávid Gyula rendőr őrnagy érdeklődésünkre elmondta, több száz, a magyar honvédségnél rendszeresített géppisztoly- és géppuskaalkatrész került elő. Az éles kézigránáton kívül hatástalanított szárnyas akna, több mint száz robbantó gyutacs és gyújtózsinór, szétszerelt gránátok, géppuskahevederek gyarapították a katonaságtól nemrégiben leszerelt Kovács Dénes „arzenálját". Kovács bátyja a közelmúltig a honvédség hivatásos állományú tagja volt, fegyverkarbantartóként.

Kovács Lajos

RÁDIÓ- ÉS TÉVÉMŰSOR

KOSSUTH RÁDIÓ

8.05 Hangszemle **8.20** Pénz és gondolat **8.50** Külpolitikai figyelő **9.05–11.00** Napközben **11.10** A népzene hagyományőrzői **11.31** A táska füle Bertha Bulcsu hangjátéka. **12.45** Címlapon – a kéksisakosok **Középhullámon: 13.00** Hírek **13.05** Klasszikusok délidőben **13.45** Hitélet. Vallási krónika **14.05** Erről beszéltünk **14.35** Orvosi tanácsok – A Nagy Egészségkönyvről **14.40** Székely Mihály nótafeltételeiből **15.05** Magyar írás. A Rádió irodalmi hetilapja **15.50** Népdalok a Palócföldről **URH-adókon és a 873 kHz-es középhullámon: 13.00–16.00** Útitárs **16.15** Hangoló **17.05** Magyarországról jövök... **Középhullámon: 18.30** Ráadás **19.05** Sportvilág **19.15** Olvastuk **19.30** Hol volt, hol nem volt... **19.39** Sebestyén Márta népdalokat énekel **19.50** Gong **Az URH-adókon és a 873 kHz-es középhullámon: 18.30–20.00:** Útitárs **20.05:** Sokszemközt az egészségről **20.32** Mozart: C-dúr zongoraverseny K 415. **21.05** Kilátó **21.50** Vajh, ki ő, és merre van hazája? **Középhullámon: 22.30** Mérleg **URH-sávon: 23.00** A BBC késő esti magyar műsora **0.15–4.20** Éjfél után

PETŐFI RÁDIÓ

8.05 Babonák, bolondságok **8.47** Luca-napi népszokások Baranyában **9.03** 3×10 **9.30** Ami a káprázat mögött van. Betty Hutton **10.00** Kertbarátok műsora **10.05** Idősebbek hullámhosszán **10.50** Hajszálgyökerek **11.03** Ó, ó, ó nagymami – Nagymamák, nagypapák és unokák műsora **13.03** Pophullám **14.00–16.55** Péntektől péntekig **17.00–19.00** Rádió-Ma **19.03** Kölyökrádió – Luca napján **19.30** Fiataloknak **21.03** Az év külföldi listavezető felvételeiből **21.30** Cigányfélóra **22.00** Euroring Gálahangverseny – II/1. **22.45** Paudits Béla énekel **23.03** Sporthíradó **0.15–4.20** Éjfél után

BARTÓK RÁDIÓ

9.10 Császárok, királyok, fejedelmek és muzsikusok. Az Esterházyak **10.40** Zenekari muzsika **12.05** A Kölni Musica Antiqua Együttes régi francia muzsikát játszik **13.00** Moldova György szerzői estje az Újvidéki Rádió M stúdiójából **13.58** Radioton korongokról **14.00** A Szovjetunió Állami Szimfonikus Zenekarának hangversenye **15.18** Schumann: Genovéve. Négyfelvonásos opera **16.05** Édes anyanyelvünk **16.10** Az operaközvetítés folyt. **17.40** Fúvószenekarok felvételeiből **18.00** V materinskom jaziku **18.20** In limba materna **18.40** Na maternjem jeziku **19.05** In der Muttersparche **19.25** Gidon Kremer hegedül, Martha Argerich zongorázik **20.30** Újraolvasva. Laczkó Géza: Királyhágó (ism.) **20.40** Sárigyöptől a színészarcokig **21.00** Opera-művészlemezek **22.00** Összkiadás **23.51** Percell: Jehova, quam multi sunti hostes mei

TV 1

5.45 Jó reggelt, Magyarország! **5.47** Falutévé **6.00** A Reggel **8.30** Sorstársak **8.45** Segítség! **8.55** Dallas. Amerikai filmsorozat. 51. rész: Jock pere. **9.45** Közérdekű információk, karácsonyi ajánlatok, hasznos jó tanácsok **9.50** Lottósorsolás **9.55** Közérdekű információk **10.05** Telistelevideo '91. (ism.) **10.15** Jelzések a tengerben. Kommunikáció a víz alatt. NSZK ismeretterjesztő film **15.00** Cigánymagazin **15.30** Walt Disney bemutatja (ism.) **17.15** Közlemények **17.20** Traffic jam. Könnyűzenei kívánságadó **17.50** Pénzvilág **18.00** Ablak. Közéleti szolgáltatómúsor. **19.00** Keresztény életkérdések **19.05** Esti mese. **19.20** Közlemények **19.30** Híradó **20.05** Telesport **20.20** Dallas. Amerikai filmsorozat. 51. rész (ism.) **21.15** Panoráma. Világpolitika percről percre **22.20** Tíz után... **22.50** Georg Büchner: Leonce és Léna. Komédia **0.35** Késő esti Híradó **0.40** ANTENNE 2 – Híradó

TV 2

6.00–9.00 NAP-kelte **16.10** Hírek **16.20** Délutáni filmajánlat. Elveszítve és megtalálva. NDK tévéfilm **17.10** Előttünk a hétvége. Hasznos tudnivalók **17.25** Néprajzi értékeink **17.30** Ötöd-ölő **17.45** Gyerekeknek **18.15** Telesport **18.40** Esti egyenleg **19.05** Két férfi, egy eset. NSZK bűnügyi tévéfilmsorozat. Madonna **20.10** Népzenei Magazin **20.35** A tudomány határain. Tudományos ismeretterjesztő magazin **21.10** Apropó... érzelmek **22.00** Híradó **22.25** Napzárta előtt... **22.50** Gonosztevők társasága. Francia film

ESTI MŰHOLDPROGRAMOK SCREENSPORT

17.00 Argentin futball **18.00** Sportmagazin **19.00** Thai box **20.30** Nemzetközi sportmagazin **21.00** Forma–1 **22.30** Amerikai kosárlabda-bajnokság **24.00** Ökölvívás

SUPER CHANNEL

17.50 Zenei hírek **18.00** Wyatt Earp **18.30** Filmsorozat. **19.00** Vígjátéksorozat **19.30** Belső kiadvány **20.00** Sportmagazin **20.30** Teniszmagazin **21.00** Vod Amerika. Természetfilm **21.30** Spiegel-tévé **22.00** BBC-hírek **22.30** Tőzsdeszemle **22.45** Sporthírek **22.50** Rózsák háborúja. Színházi előadás **1.50** Szuperbevásárlás

RTL

17.15 Játékshow **17.45** Csillagtallér **18.00** A vadrózsa (ism.) **18.45** Híradó, hírek, sport **19.10** Lottósorsolás **19.20** A 214-es repülőszázad. Akciófilm-sorozat 20.15 Airwolf. Akciófilm-sorozat **21.10** Twin Peaks. Amerikai sorozat **22.10** Sipjel – focishow **23.05** Tutti-frutti. Erotikus játékshow. **0.05** Éjféli sztriptíz **0.10** Alfie, kedvesem! Angol film **1.55** A völgy leánya. Amerikai filmvígjáték **3.20** A Szívdobogás-hadművelet. Amerikai film. **4.55** Airwolf (ism.) **5.40** Rajzfilm

PERNECZKY Géza

FILMJEGYZET

Kenguruk és koboldok

Elég régen eltávozott már az élők sorából *Walt Disney*, iskolájába azonban még ma is nagyon sokan járnak. Azt a kinyilatkoztatást, miszerint a rajzfilm amerikai varázslójának technikai virtuozitása ellenére olyan konzervatív szemlélete volt, melyet a modernség szállászcsinálóinak szükségszerűen meg kell haladniuk, az idő sehogyan sem akarja igazolni. Tény és való, hogy a tömény gondolati tartalom és a súlyos absztrakció csatát nyert az újabbkori animációban, a szemkápráztató színek és vonalak orgiája visszaszorult – a rendezők azonban változatlanul szívesen merítenek a klasszikus arzenálból. Mesemotívumokat, figurákat, stíluselemeket, mozgásformákat, szinte mindent és bármit, ami a népszerű műfaj sava-borsa. Mindez természetesen nem a hagyományok mindenhatóságát bizonyítja. *Norman McLaren, John Halas, Dusan Vukotic, Ralph Bakshi, Kovásznai György* és mások országútján szintén számosan elférnek, dehát egyre sűrűbben tapasztaljuk mostanában azt, hogy a mai rajzfilm mesterei tegnapi normákat követnek.

Ilyenkor december közepén, karácsony előtt megszaporodnak a főképpen gyermekeknek szóló filmek a mozikínálatban. Az újdonságok közé tartozik a változatlanul virágzó Walt Disney Pictures, a nosztalgiákat ápoló álomgyárnak a

Mentőcsapat a kenguruk földjén

című legfrissebb produktuma. *Hendel Butoy* és *Mike Gabriel* hangulatos alkotásának cselekménye a távoli kontinensen, Ausztráliában játszódik, így aztán egzotikus utazás részesei lehetünk két bátor egérke, Bernard és Bianca révén. Aki szabadulásra vár: Cody, a kisfiú, egy hatalms sas megmentője. Valóságos természetrajzóra elevenedik meg a szemünk előtt, mivel bájos állatsereglet vonul fel az izgalmas akciók során: ugróegér, gallérosgyík, koalák és az igazi „bennszülöttek", a kenguruk. Kellemesen csordogál a sztori a rutin hullámain.

Elismerést érdemel Mickey egér diadalmenete a kísérőműsorban (Mark Twain *Koldus és királyfija* nyomán). *George Scribner* bátran átszabta az eredeti szöveget. Mickey a koldust játssza – s ettől óriási a kavarodás, meglepő a jellemek illedelmes sztriptíze. A teljesítményt a tradíciók tisztelete avatja igazán patinássá. *(Forgalmazó: InterCom.)*

A hazai animáció kiválóságai – az ismert okok miatt – gyakran szövetkeznek külföldiekkel. Őszintén sajnálhatjuk, hogy megbízatásaik teljesítése a nemzeti karakter háttérbe szorításával jár, ugyanakkor tudomásul kell vennünk a realitásokat. A koprodukció – önkifejezési lehetőség, erőpróba, a nemzetközi filmvilág porondjára való eljutás garanciája is. A most magyar–angol–japán szövetkezéssel *George McDonald* meséjéből született.

A Hercegnő és a kobold

című „képeskönyvet" Gémes József jegyzi első számú alkotóként. Nyilvánvaló, hogy a *Daliás idők* világát és hangulatait hiába keressük a múlt századi forrást kiaknázó kalandsorozatban, helyette újkeletű sémák fűszerezik a gördülékeny elbeszélést (à la *Szörnyecskék* és `a la más érintések). Ami igazán eredeti az átültetésben: Angelica hercegnő és Kófic, a bányászfiúcska küzdelmeiben mai társadalmi feszültségekre ismerünk, Varangy király koboldjai pedig a sok-sok igaz és fantasztikus históriából megismert gonoszság megtestesítői. Fontos dramaturgiai szerepe van a filmben a kellőképpen játékos és lendületes, (Lerch István dallamdús muzsikája). Ha Walt Disney feltámadna – úgy gondolom – *A hercegnő és a kobold* láttán sem ráncolná össze a szemöldökét. *(Forgalmazó: Budapest Film – Pannónia Film.)*

Veress József

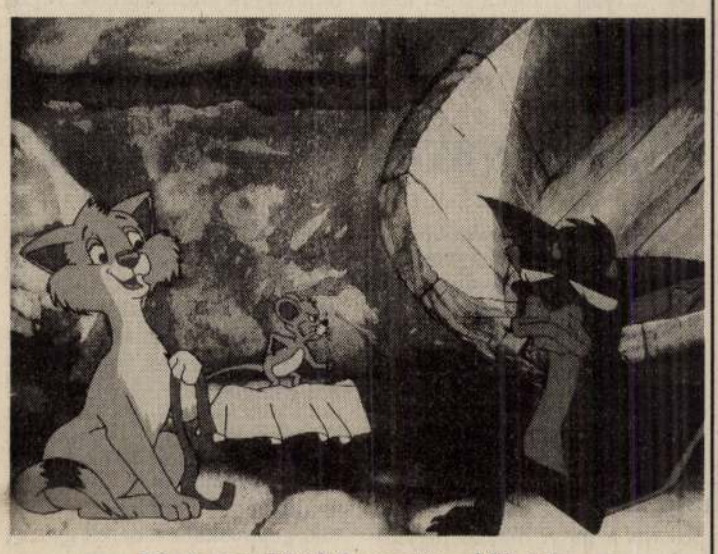

Kis és nagy hősök Gémes József filmjében.

Marika Mäkelä

– avagy milyen a mai finn festészet?

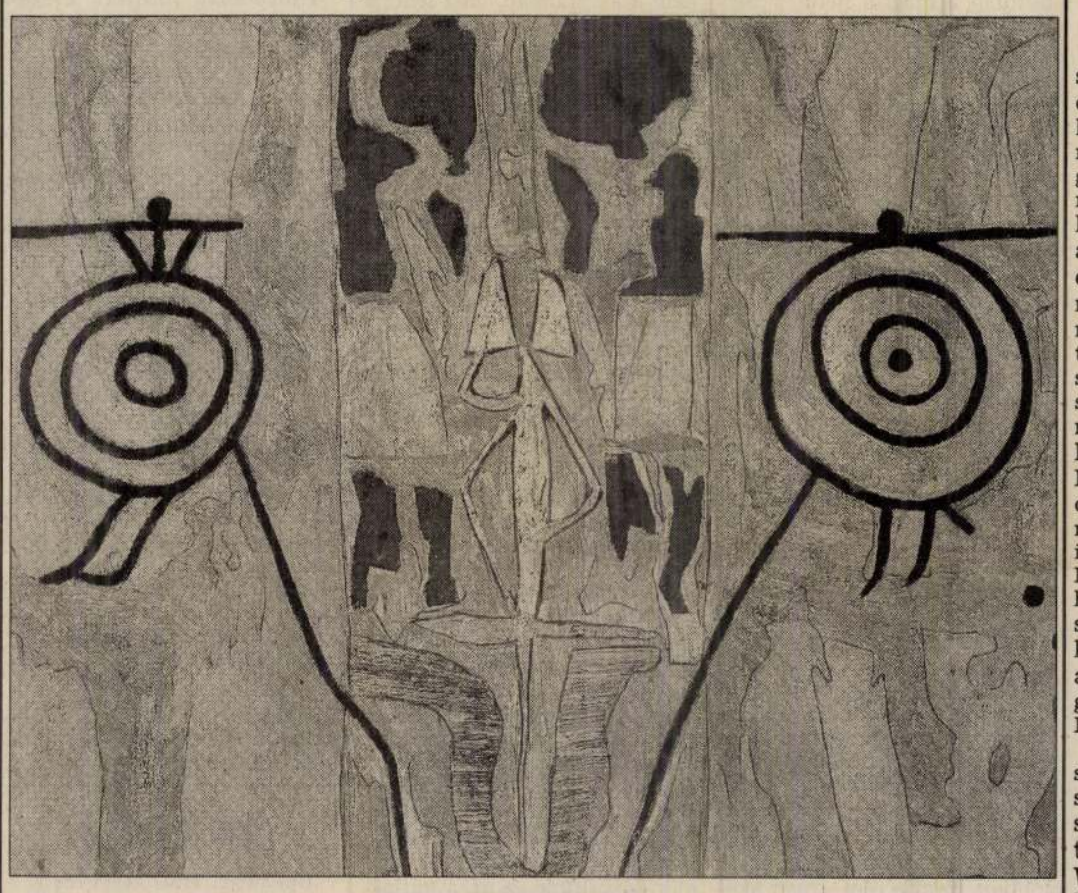

Vadászjelenet.

A műkritikus napi foglalatosságához tartozik, hogy a postával érkező tucatnyi kártyát és nyomtatványt leadminisztrálja, magyarán: hogy jó gazda módjára gondoskodjon a papírkosaráról. Időnként azonban egy-egy kiállítási meghívó csak-csak elkerüli a fonott kosár öblös bendőjét, mert vagy a név ismerős rajta, vagy a színes illusztráció sugall valami rendkívülit, aminek talán mégis érdemes majd utánajárni. E ritka leletek közé tartozott az a fura, ezüst-zöldes árnyalatú festménnyel felülnyomott kártya, amelyen egy soha nem hallott név díszelgett: *Marika Mäkelä*.

A meghívó attól az *Anette Gullberg Galériától* érkezett, amelyik alig egy esztendeje nyílt meg Köln egyik legexkluzívabb üzletnegyedében.

Már csak a finn–magyar rokonság miatt is el kell mennem – gondoltam, de ahogy az lenni szokott, elpasszoltam a vernisszázst. Amiért néhány nappal később mégis ellátogattam a galériába, az nyomósabb ok volt: a meghívóra nyomott kép közepén nyugvó tengerszemek zegzugos térképe és köztük egy zöld-arany csillogásként kitetsző bálvány szuggesztivitása. *Gyantaillat és abszrtrakció* avagy *Észak Bizánca Afrika a fenyőeredők között*, netán *A tűlevelek hideg fénye és az ezernyi tó azurkéken forró éjszakája* – ilyen, tulajdonképpen teljesen értelmetlen (mert annyira önmagának ellentmondó) képcímek és hasonlatok vetődtek fel az emberben, míg a kártyát forgatta. Miféle művészet lehet az Marika Mäkelä-é?

A tárlaton aztán megkapom a választ. A képek nagyok és nehezek, a festék rajtuk több ujjnyi vastag, és mintha nem is festve volna, hanem mint a moha a sziklákra, úgy nőtt volna a vászonra. Szinte valamennyi kompozíció közepén ott az arany figura valamilyen változatá, hol mohába süllyedve, hol pedig a sziklakemény fenyőzöldek és fű-ezüstök közé ágyazva. Soha nem ltott arany ez, mert nem keményen fémes a csillogása, hanem mint a nedves ruhával letörölt parasztkerámiáé, olyan messziről jön a sugárzása. Szénfekete rajzolatok jelennek meg néha a szín- és anyagharmóniában. Ősi jelek, kampók, lépkedő lábak, mágikus spirálok. A felületek a kőkorszaki kultúrák lassú ritmusában lélegzenek, és mellettük megint a mélykék tavak némán önmagukba forduló üregei.

Aztán bejönnek a finn–magyar kapcsolatok is, talán csak a véletlen jóvoltából. *Pászti Andrea* – könyvesbolttal kombinált galériája van a kölni zeneművészeti főiskola mellett, és ennek a galériának is munkatársa – megajándékoz a katalógussal.

Egy erdőt magából kilökő vulkán ez a művész – akarom mondani, de ő megelőz, és a füzetet felnyitva rámutat Marika Mäkelä portréjára. A fénykép aprócska figurát mutat, egy székre felugró és ott széttárt karral egyensúlyozó valakit – talán egy gimnazistát. Egy másik, valamivel nagyobb felvételt is láthatok aztán egy finn kiadványban. Ezen csak a hátát és a rövidre nyírt haját látni, s egy tükörből, ahogy a szarvasünő a vízparton felkapja a fejét, a feszült figyelemmel rám néző gyerekarcát. Az életrajzi adatok szerint ez a jelenség most éppen negyvennégy éves..., de hogyan lehetséges ez?

Hogy milyen a finn festészet, nem tudom. Tény azonban, hogy Marika Mäkelä művei láttán a nyolcvanas évek amerikai fenegyereke, a törött porcelántányérokkal a képeit „alapozó" és betonsúllyal festő *Schnabel* is az eszembe jutott. Csakhogy amíg Schnabel amerikai úthenger, ez a művész tényleg Észak poétája.

Perneczky Géza

RÁDIÓ

Éterszennyezés

Szörnyű magyartalan hangsúlyokkal, színtelen hanghordozással hadar egy diszk-zsoké, szinte kérkedik általános és mindenre kiterjedő tudatlanságával ... mi ez? Rádióm beprogramozott gombja a szokott helyen: a Kossuth rádió URH-adásán. Akárcsak a legtöbb embernek, azóta, hogy a három magyar közszolgálati adó jó néhány éve URH-n sugározza tűrhető hangminőségben adásait. Újra előveszem a Rádióújságot; péntek van, 13 óra, a műsor szerint a *Zenei Ábécé* lenne, Bach, Chopin, Händel, Bartók... utána a körzeti stúdiók – mindig érdekes – műsora meg a Magyar Írás című kiváló irodalmi folyóirat meg a Péchy Blanka alapította Beszélni nehéz... mindezek meghallgatására azonban, mint kiderül, a középhullámra kell csavarnom a készüléket. Bach jó lesz hörgő hangminőségben, fő, hogy Fenyő Miki hifi legyen ...

De miért lettem megfosztva szokott hullámhosszamon már szombat reggel hattól a megszokott reggeli *Krónika*-blokktól? (Ó, vasárnap azért nem, a *Vasárnapi Újság* maradt ...) Bizonyára sokan hallgatták hajnalban elhűlve és tájékozatlanul a szokatlan hangvételt – merthogy eligazodni csak a hagyományos RTV-újság olvasója tud, a szép, színes Népszabadság-műsormagazin annyira tévécentrikus, hogy abból bizony soha nem tudni meg semmi érdemlegeset a konkrét műsorról.

A múlt heti *Táskarádióban* volt szerencsém Nagy Feró nyilatkozatát hallgatni, aki rekedt bunkó hangján kifejtette, hogy ő a minap meghallgatta Csurkát és nyomban az MDF hívévé szegődött; hogy miért? például, mert megállították az inflációt. Hm. Kifejtette nézeteit arról a rendszerváltásról, amit ő szeretne: a B. Tóth menjen nyugdíjba, az ő *Garázs* című műsora pedig ne egy óra hosszat tartson, hanem négy-öt órát!

Nagyszerű kilátások. A Calypso kereskedelmi adásnak a közszolgálati rádió elleni inváziójával már meg is kezdődött valami. A lakosság úgyis túlságosan kulturált, az erkölcsök túl jók, ideje visszaszorítani az effélét.

Fencsik Flóra

Vers, próza, nagyvilág

Egy nehéz műfaj szerelmese, kitartóan makacs művelője Kürti Papp László: a vers- és prózamondásé. Több mint 25 éve működik előadóművészként, és immár tizenegyedik éve tagja a korábbi Népszínház – ma: Budapesti Kamaraszínház – közművelődési pódiumának. Valamikor, nem is olyan régen megbecsült szakma volt az övé, szívesen és sokan vállalkoztak rá, és a közönség is nagyobb számban érdeklődött, mint napjainkban.

– Milyennek látja műfaját ma?

– Mintegy húsz évnyi fellendülés után napjainkban a stagnálás, illetve a visszafejlődés mutatkozik. Ennek sok oka van, a társadalom fáradtságától kezdve a pénztelenségig, amely egyének és művelődési intézmények közös gondja.

– Hogyan lehet ellene védekezni?

– Egyrészt bízom benne, hogy átmeneti lesz a jelenség. Másrészt Karinthy Frigyes intelméhez tartom magam, aki valami olyasmit mondott, hogy „Ordíts, ahogy a torkodon kifér, mert különben csönd lesz körülötted." Ez engem a gyakorlatban arra ösztönöz, hogy ápoljam a korábbi kapcsolatokat népművelőkkel, kulturális intézményekkel, iskolákkal, ahová egy időben sokat hívtak, és ahová most – főként az intézmények anyagi gondjai miatt – csak jóval ritkábban vagy egyáltalán nem jutok el. Harmadsorban: a hazai „piac" beszűkülése arra késztet, hogy a határokon kívülre is elvigyem a magyar irodalmat.

– Hol járt legutóbb és milyen eredménnyel?

– Szlovákiában, a Csemadok meghívására Királyhelmecen és környékén tettem néhánynapos turnét. Hihetetlenül jó érzés volt tapasztalni, milyen öntudatosan és figyelő szeretettel hallgatták az ottani magyar felnőttek és iskolások Kölcsey, Petőfi vagy József Attila verseit. Jól sikerült a helyi iskolában tartott, rendhagyó irodalomóra is, nem utolsósorban azért, mert a gyerekeket a pedagógusok alaposan felkészítették.

– A közművelődési pódium itthon is járta az iskolákat hasonló programmal...

– Ma is így van, szerencsére ez a gyakorlat folytatódik. A Budapesti Kamaraszínház pódiuma évente mintegy 150 rendhagyó irodalomórát tart fővárosi szakmunkásképző intézetekben, szakközépiskolákban, tehát olyan helyeken, ahol csekély óraszám jut az irodalomra és a művészetekre.

– Ki és hogyan dotálja ezt a munkát?

– A kulturális tárca biztosítja a színháznak a szükséges anyagiakat erre a célra, ugyanúgy, mint a korábbi években. Az iskolák jelképes hozzájárulást fizetnek.

– Térjünk vissza a külföldi előadói körutakra. Amerikába is meghívták verset mondani.

– Az idén már harmadik alkalommal volt szerencsém ilyen meghívásnak eleget tenni. New Yorkba, Clevelandbe, Los Angelesbe, Miamiba és még jó néhány városba vitt az utam,

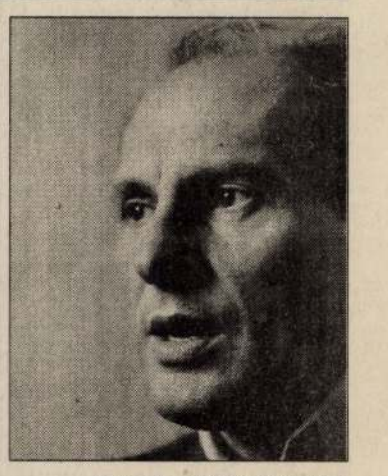

BOROS JENŐ FELVÉTELE

ottani magyarok közé. A Kölcsey-összeállításommal szerepeltem.

– Miért éppen Kölcseyvel?

– Szerintem ma is érvényes, amit ő mondott a Parainesisben: szeresd a hazát! Ez – úgy hiszem – a határokon kívül, de belül is fontos parancsolat. Nem melldöngető magyarkodásról van itt szó, hanem csendes, halk, öntudatos vállalásról, amely azonban semmiképpen sem irányulhat más nemzetek ellen.

– Milyen közeli tervei vannak?

– Makacsul hiszem, hogy az irodalomra, a versre, a vers hangos pódiumi mondására szükség van. Szívesen megyek azokra a helyekre, ahová – művelődési házakba, falusi klubokba – a régi ismeretség okán ma is hívnak. A határon kívül pedig? Nagy tervem, hogy tavasszal eljussak Kárpátaljára, az ottani magyaroknak is verset mondani. A Rádió pedig, nagy örömömre, nemrég sugározta Kölcsey-estemet.

T. L.

EZERMESTER Kereskedelmi Vállalat
1072 Budapest, Nyár u. 6. ☎ 142-9580. Fax: 142-7755
A vállalat SKIL boltjával és szervizével áll közületek, anyagbeszerzők és a lakosság részére.
► SKIL termékek teljes választéka
► Értékesítés olcsó árakon
► Minden típusú géphez tartozékok, kiegészítő felszerelések
► Az országban egyedüli márkaszerviz
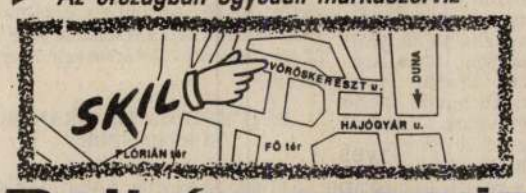

Bolt és szerviz
1033 Budapest, Vöröskereszt u. 11. ☎ 188-2126
SKIL®

Újabb lépés a profi autofókusz felé: Nikon F-801

Két évvel ezelőtt nyilatkozott a Nikon cég egyik vezetője, fejlesztési terveiket illetően két fő irányt jelölt meg:

1. A Nikon FA-ban alkalmazott többmezős, ún. AMP-fénymérés továbbfejlesztése.

2. A profi használatra is megfelelő, minden körülmények között működő autofókusz-rendszer kifejlesztése.

A többmezős mérést azóta a Canon is alkalmazza az EOS kamerákban, és e cikk írása közben jelent meg a Minolta új AF-gépe, a Dynax 7000i hasonló, de továbbfejlesztett megvilágításmérési móddal. A Nikon pedig ez évben abbahagyta az FA gyártását, ami már jelezte a javított kiadás piacra dobásának szándékát.

A tükörreflexes kamerák élességállításának automatizálása az első ilyen gép megjelenése óta eltelt három és fél év alatt hihetetlenül felgyorsult, és szinte követhetetlenné vált. Úgy tűnik, hogy csak a három legnagyobb: a Canon, a Minolta és a Nikon van igazán versenyben, az Olympus és a Pentax nem tart lépést velük. Bár kérdés, mit hoz a jövő?

A cél mindenkinél azonos: a lehető leggyorsabb és legpontosabb élesre állás, a lehető legkisebb megvilágításnál és kis kontraszt mellett. Ehhez valamennyi cég — a nem említett kisebbek is — a fáziskülönbségen alapuló mérést alkalmazzák (Fotó 1985/6.). A Canon és a Chinon csupán abban különbözik a többitől, hogy az AF-motor az objektívben van, nem a vázban.

Az egyes típusok összehasonlítása azonban nehéz, és az eredmény erősen kétséges, akár a fényérzékenységet, akár a gyorsaságot nézzük.

Ugyanis a gyárak az AF-rendszer fényérzékenységének megadásakor hiába közlik a rendszer működéséhez szükséges minimális fényértéket, a kontraszt erősségének feltüntetése nélkül ezek összehasonlítása nem reális.

Az élesre állítás sebességének összevetése pedig nemcsak azért nehezebb, mert a gyárak igen ritkán közölnek adatokat, hanem azért is, mert az azonos gyújtótávolságú, de különböző gyártmányú objektívek optikai felépítése eltérő, így a távolság azonos mértékű állításához különböző tömegeket különböző hosszúságú úton kell mozgatni. Így előfordulhat, hogy egyik gyújtótávolságnál az egyik, a másik gyújtótávolságnál a másik gép autofókusz-rendszere a gyorsabb.

Gyakorlati, de szubjektív összehasonlítás alapján a Minolta 7000 és 9000, a Pentax SFX, a Nikon F—401 és F—501, az Olympus 707, valamint a Canon EOS 620 és 650 közül e sorok írója egyértelműen a két utóbbira szavaz mind a gyorsaságot, mind a pontosságot illetően.

„A Nikon kihozta a világ leggyorsabb autofókuszát" — közölte májusban a Nikon hivatalos sajtóanyaga az F—801-ről. „Az új AF-csúcsmodell nemcsak elődeit, az F—401-et és az F—501-et szárnyalta túl gyorsaságban és szolgáltatásokban, hanem a világpiac valamennyi szériában gyártott AF-kameráját".

Automatikus élességállítás

A közölt adatok alapján kétségtelen, hogy az autofókusz működésének alsó határaként megadott −1 fényérték minden eddiginél nagyobb érzékenységet jelent. A már említett Minolta Dynax 7000i-nél 0 fényérték az alsó határ, a régebbi típusoknál pedig 1 és 3 fényérték között van.

A gép AF-érzékelő rendszere az F—401 kamera AM 200 típusú egységére *(1. ábra)* hasonlít, nem pedig az F—501 szenzor egységére. A minden eddiginél több,

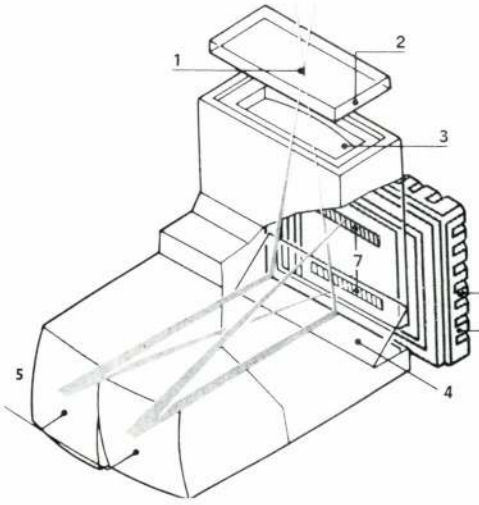

1. ábra:
1 gyújtópont, 2 infravörös szűrő, 3 kondenzorlencse, 4 fénytörő felület, 5 sugárterelő szferikus felület, 6 érzékelő-egység, 2×100 db CCD-elem, 8 kerámia alaplap

PERNECZKY Géza
Fotó 1988.10.sz.

gét és méreteit jól érzékelteti néhány adat. A kiállítási épületben 13 kiállítóhelyiség volt. A kiállított művek pontos száma utólag nem állapítható meg, a katalógus azonban 977 címet regisztrál, melyek mögött sokszor sorozatok sejthetők. A könyv szerzője a 60 legismertebb résztvevőt (47 fotográfust és 13 filmalkotót) mutat be. Minden művésznek egységesen két oldalt szentel, melyet általában a tárgyalt alkotó három-öt műve illusztrál. A szöveges részt a kiállítási katalógus vonatkozó adatainak felsorolása zárja. A Film-fotó kiállítás résztvevőiről készült cikkek eredetileg a Color Foto és a Color Film című folyóiratok számára íródtak.

A hatvan évvel ezelőtti kiállítás vélhető színvonalának illusztrálására álljon itt a legnevesebb kiállítók névsora: Berenice Abbot, Eugène Atget, Cecil Beaton, Imogen Cunningham, Hugo Erfurt, John Heartfield, Helmar Lerski, El Liszickij, Man Ray, Albert Renger-Patzsch, Alekszandr Rodcsenko, Edward Weston. Magyarországot André Kertész és Moholy-Nagy László képviselte. Moholy-Nagy nemcsak kiállítóként érdemel említést, hanem jelentős szerepet kapott a kiállítás előkészítésében, rendezésében is, amelyet Beaumont Newhall, a nyolcvanéves neves amerikai fotótörténész, a George Eastman House volt igazgatója a kötethez írt előszavában hangsúlyosan kiemel és méltat. Az előszó utolsó mondata így hangzik: „Figyelemre méltó, hogy bebizonyosodott, a fotográfusok és műveik kiválasztása(...) fél évszázad múltán is helytállónak bizonyult."

Valóban, az 1929-es stuttgarti Film-fotó kiállítás egy igen termékeny és jelentékeny fotótörténeti korszak összefoglalását és lezárását jelentette, melyet épp a fotótörténetben elfoglalt helye és magyar vonatkozásai miatt nekünk is ismernünk kell.

Kolozsi Sándor

Alternatív krokodil a stelázsi-múzeumban

Perneczky Géza három, Irisz-füzetbe gyűjtött históriás pszeudokiáltványa (értsd: tanulmányirtó tanulmány) az olvasók három rétegének ajánlható: *a)* akik nagyon sok művészettörténeti, művészetfilozófiai analízist, esszét, traktátust (...) olvastak; *b)* akik nagyon keveset; *c)* akiknek saját véleménye van. (A többieknek, ha rajtam múlna, kötelezővé tenném a nyolcvankilenc és egynegyed oldalnyi — szinte — „izzadságosíthatatlan" gondolat napi fogyasztását, meghatározatlan időre, például a metróban végtelenített szalagról szóló hangosbemondás formájában; az önkiszolgáló és vállalati étkezdékben előre nyomtatott, naponta —...: hetente — változó szövegű félszalvéták segítségével; kilencven különböző színű és formátumú, öntapadós, könyvlap alakú jelvény árusítása útján.)

Az *a)-csoportba* tartozóknak vélhetően kevés nyugalma lesz majd a külső kiállításban is többszöri felhasználásra indító és képesítő leckefüzetszerű kötetben. A szerző ugyanis nem szűnik meg súlyozottan olyan irányú erőfeszítéseket tenni, amelyek pirongató képtelenségnek tüntetik föl a gondolkodás és a normatív gondolkodás behelyettesíthetőségét. E megátalkodottságában odáig megy (süllyed, emelkedik stb.), hogy nemcsak az „összes polgári dalárdák" kórusban énekelt ítéleteit adja a teremtő, jó hibák közötti, sűrű homályból felfelbukkanó alternatív hüllő *állkapcsai közé*, hanem esetenként a maga érzékeny belső fegyelemmel, józanságra hajló képzelőerővel felépített anti-téziseit, a cáfolat cáfolatait is.

„Igazam van, ha a vélt igazsággal szemben álló vélt igazságomat nem tartom egészen igaznak" — gondolhatta Perneczky. Így és ezért válhat a képzőművészeti vizsgálat szempontjául választott „hiba" mindenható tévedésből előbb metaforává, majd a „csodától" alig elkülöníthető, mágikus komponenssé. Az időrendben is egymást követő (egymásból következő) *Csipkebokorgyújtogatókat* (1979) és a *Korszak mint műalkotást* (1981) ez a széles hajlatú, közbeszólásra ingerlő gondolati ív kapcsolja össze.

A *b)-csoportba* sorolható olvasókra a tévedés és a rátalálás ilyen esendő szimbiózisának beismerése, beismertetése beláthatatlanul jó hatással lehet. A kívülre állított kívülálló nemcsak arra ébredhet rá, hogy ő tulajdonképpen nem is áll kívül, hiszen a korszaknak (mint műalkotásnak) legrosszabb esetben potenciális *műtárgyként* maga is részese, hanem többek között arra, hogy Malevics vagy Liszickij szuprematista képei csak tárgyi vetületei egy felfogásnak, magatartásnak, eszmerendszernek, amely minden érdemi alkotótevékenység *felettese*, eredője kell legyen.

A művet tehát nem a puszta produktum volta teszi értékessé, hanem az, hogy valakit vagy valamit, embert, szellemiséget közvetít, hozzáférhetővé tesz. Ebben az értelemben a konstruktivizmus vagy szuprematizmus címszó ürügyén olyan gondolat-hasadóanyag birtokába juthat a *Fekete négyzettől a Pszeudo-kockáig* (1978) figyelmesebb tanulmányozója, amelyet az utcasöpréstől a festői hatású fényképek készítéséig sokacska területen hasznosíthat.

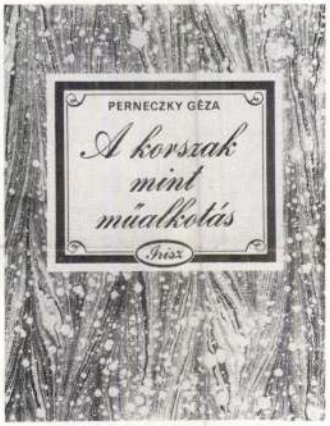

Az elmondottakból — részben — következően a *c)-csoportos* olvasók fogják leginkább szeretni ezt a könyvet. Azért, mert Perneczky nem egy-egy álláspont megváltoztatására, hanem az ő álláspontja befogadására ösztönöz. Egyenjogú véleményt kínál, amely békével megférhet a másokéval és a magunkéval — bennünk. Valahogy úgy, ahogy Malevics Fekete négyzete megfér egy befőttesüvegben Halász Károly stelázsi-múzeumában. A gesztus az, ami hangsúlyos: „Gondoljunk csak az olyan Beuys-akciókra, mint amikor [Joseph Beuys] tanítványaival kisöpörtette az erdőt (1971), vagy a baseli polgárok egy csoportját birkának öltöztette, s végigterelte maga előtt az utcákon (1978)". *(Perneczky Géza: A korszak mint műalkotás. Corvina. Irisz)*

(J. Király)

Válságban

Szeptember végén, a frakció Tatán rendezett háromnapos megbeszélésén bírálatok érték a párt és a frakció vezetését. Több képviselő — köztük jómagam is — kifogásolta, hogy a döntések egy szűk körön belül születnek, az információkat visszatartják; nincs működő kapcsolat a frakció vezetése és a képviselők jelentős része, valamint a párt vezetése és az alapszervezetek között.

Ez a fajta vezetési módszer és a vele párosuló eddigi viselkedésünk nem volt kellően eredményes, a tagság eróziójához vezetett, és a bennünk bízó emberek elfordulását eredményezte.

Amikor a négyigenes népszavazás után az SZDSZ harmincezres nagy párt lett, majd az első szabad választásokon tömegek szavaztak ránk, akkor a magyar társadalom is döntött rólunk. Egy párt ugyanis nem azoké, akiké akar lenni, hanem *mindazoké, akik elfogadják.*

A frakciómegbeszélésen az általam feltett határozott kérdésemre ugyan most senki nem vállalta nyíltan a „szűk párt" koncepcióját, arra azonban emlékeztetnem kell, hogy *Magyar Bálint* az első küldöttgyűlésünk utáni sajtótájékoztatón világosan kifejtette ezt az igényét az újságírók előtt. Szerencsére a további események nem őt igazolták. Mégis fennáll a veszély, hogy e nyíltan ugyan nem deklarált, ám mégiscsak meglévő, kimondatlan igények által irányított vezetői viselkedés és vezetési stílus — ami eddig is sokakban keltett ellenérzéseket — elvezethet oda, ha nem lépünk föl ellene, hogy az SZDSZ végül mégiscsak egy kis „elit" pártocskává válik, amire nem igazán lesz szüksége a társadalomnak.

Többen vannak persze, akik azt akarják, hogy az SZDSZ maradjon meg annak, ami volt. Nem kirekesztő, hanem *befogadó jellegű* programpártnak, amelyet programja alapján nyugodtan nevezhetünk szociálliberális pártnak. Sokan akarjuk azt, amit *Tölgyessy Péter* is, hogy ebből az alapállásból az SZDSZ fejlődjön tovább egy olyan nagy „társadalmi-koalíciós" párttá, amely mindenkit magához vonz, aki szemben az Antall-kormányzat centralizáló, klientista, mindenbe beleszóló törekvéseivel, a kialakulni látszó tekintélyelvű „MDF-Magyarországgal", egy szabad, a polgárok önállóságára, kreatív kezdeményezéseire építő, a demokráciát és a liberalizmust a szociális érzékenységgel valóban európaivá teszi az országot.

Az tehát, hogy milyen párt lesz az SZDSZ a jövőben, azon is múlik, hogy a jelenlegi tagság nagy részének jelöltje: Tölgyessy Péter lesz-e a párt elnöke.

Mindebből következik tehát, hogy a novemberi küldöttgyűlés döntő fontosságú lesz az SZDSZ életében. Felelősségünk óriási, hiszen arról van szó, hogy sikerül-e a nagy kísérlet, ami Kelet-Közép-Európa egyetlen, most változó országában sem sikerült: az, hogy egységbe ötvözzük a liberális eszmeiséget és a demokrácia elveit. Tudnunk kell, hogy e két eszmerendszer nézetei nem mindig fedik egymást. De tudnunk kell azt is, hogy Nyugat-Európa szabad országaiban ez sikerült, és a társadalom működését, az állam szerepét az összhangba hozott liberális és demokratikus alapelvek határozzák meg. Márpedig, ha valóban fel akarunk zárkózni a fejlett európai országokhoz, nekünk is ki kell tudnunk alakítani országunknak ezt a modern, szabad működési rendjét. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy az Antall-kormányzat által jelenleg képviselt népi-nemzeti, keresztény elveket is tiszteletben tartva, ám azokon túllépve, kialakulhasson egy valóban európai, liberális-demokrata elvrendszer és gondolkodásmód, amit tömegek éreznek a sajátjuknak. Nélkülözhetetlen tehát, hogy az SZDSZ ebben a szellemben megerősödjön, s ne egy kis konzervatív-liberális párt, hanem egy *nagy, tömegeket mozgósítani képes szociálliberális párt legyen a jövőben.*

Miközben az országban nő az elégedetlenség, tömegek csalódtak az Antall-kormány politikájában, és szemmel látható politikai válság alakult ki, az SZDSZ sem tudott az emberek számára világos alternatívát felmutatni. Igaz, ellenzéki pozícióból ez nehéz, de nem lehetetlen. De talán már az is pozitív vonás, hogy erre, ha kicsit későn is, rájöttünk. Látjuk és elismerjük.

Biztos vagyok abban, hogy a környező országoktól eltérően, ahol csupa ottani „MDF-es" kormány próbál lavírozni a népi-nemzeti indulatok és csatározások között, Magyarországon, ha előbb nem is, de a következő választásokon sikerül egy demokratikus-liberális fejlődést elindítani. Meggyőződésem, hogy az SZDSZ és a Fidesz lehet az alapja annak a magyar kormánynak, amely ezen elvek alapján, ám sokkalta nagyobb szociális érzékenységgel valóban európaivá teszi az országot.

Vass István
országgyűlési képviselő
SZDSZ

A „hegylakó" visszatér

Mint beszédeimben oly sokszor elmondtam már, nem vagyok politikus, hanem szabadságharcos vagyok. Nincsenek politikai ambícióim, mert annál több, ami 1956-ban voltam, úgysem lehetek. Amikor bajtársaim 1956-ban megválasztottak a Corvin-köz főparancsnokának, olyan keresztet tettek a vállamra, amit nem kértem, de ha már felvettem, akkor azt életem végéig hordanom kell. Sajnos nem tehetem le. Mert ezzel a kereszttel óriási felelősséget róttak rám a Pesti Srácok, akik közül nagyon sokan az életüket áldozták hazánkért. Akik egy szebb, jobb és boldogabb Magyarországért véreztek el.

Éppen őrájuk emlékezve — s még élő bajtársaim gondolatainak is hangot adva — kötelességem szólni. Kötelességem, mert a forradalom még ma sem győzött, s az akkori követeléseket kell ma — vér nélkül, békésen — győzelemre vinni.

A választási kampány idején a legtöbb párt 1956-ra hivatkozott, a forradalom eszméit tűzte zászlajára. Most viszont azt látom, hogy a „befutott" pártvezérek és politikusok nagy része saját karrierje érdekében kompromisszumot kötött a régi rendszer uraival. Ez a kompromisszum nem a nemzet, hanem az egykori kommunista „arisztokrácia" érdekeit szolgálja. Az egykori pártfunkcionáriusokból verbuválódtak Magyarország új kapitalistái. Az 1956 utáni megtorlás részvevői, a tömeggyilkosok — akik bajtársaink ezreit juttatták akasztófára, börtönbe —, a tolvajok, akik hatalmat bitorolva a nemzet vagyonából szerezték javaikat, ma is úgy élnek, mintha semmiféle változás nem történt volna az országban. Az igazságszolgáltatásban sem történtek meg a változások: az egykori halálbírók élvezik magas nyugdíjukat, helyüket pedig leszármazottaiknak adták át. Az új kormány egy olyan személyt nevezett ki legfőbb ügyésznek, aki 26 éven át volt tagja az MSZMP-nek. Aki ma is azt vallja: a kádári megtorlás gyilkosságai AKKOR nem voltak törvénytelenek, s ezért a gyilkosokat MA nem lehet felelősségre vonni. Most sokan azt hangoztatják, hogy az igazságos kártalanítást nem lehet úgy végrehajtani, hogy valaki mást meg ne károsítsanak. Vajon kiket féltenek, akik így érvelnek? Azokat, akik halálos ítéletek százait hozták, vagy hozatták? Azokat és örököseiket értik? Ők ma is dúskálnak, míg idős és rokkant szabadságharcos bajtársaim mindenükből kiforgatva, 5000—6000 forintos nyugdíjukból tengődnek. S nemhogy anyagi, de erkölcsi elismerésben sem részesültek.

Közel másfél éve — a demokratikus kormány megalakulása óta — várjuk ezeknek a sérelmeknek az orvoslását. Vártuk, hogy az új kormány vonja felelősségre a bűnösöket, s adja meg az elismerést a Pesti Srácoknak. Vártuk, hogy az új kormány vigye győzelemre a forradalmat, hiszen majdnem minden tagja végigszenvedte Kádár börtöneit. Ma azonban már szomorúan látom, hogy a megkötött kompromisszumok miatt ez nem fog bekövetkezni. Azt is kénytelen vagyok észrevenni, hogy a régi rend urainak olyan óriási befolyásuk van a kormányra, hogy az még ha akarna sem tehetne semmit céljaink megvalósítása érdekében.

Most, október 23-án a Corvin-közben elmondtam: '56 eszméi nem koptak meg 35 év múltán sem, s remélem, hogy ezeket az eszméket nem fogják velünk eltemetni. Lehet, hogy véletlen volt, lehet, hogy szándékosan történt így: a Corvin mozi tetején egy film címe virított hatalmas betűkkel. A HEGYLAKÓ VISSZATÉR. Nemcsak én vagyok hegylakó, akit 35 évvel ezelőtt felkényszerítettek a hegyre, hanem nagyon sok bajtársam is. Ők is visszatérnek, hazajönnek: mert mi nem vendégként jövünk a külhonból, hanem hazajövünk. Magyarország a hazánk. Ezért az országért harcoltunk, s nem önként hagytuk el ezt a földet. Most azonban a hegylakó, a hegylakók visszatérnek, s már nem kérünk, hanem követelünk. Ezért hoztuk létre az 1956-os Magyarok Világszövetségét.

Ez a világszövetség egyesíteni akarja mindazokat, akik '56 eszmei talaján állnak. Tavaly október 23-án a Sportcsarnokban azt mondtam: nincs megalkuvás. Sérelmeink elsorolása akkor süket fülekre talált az illetékeseknél. Most, a Világszövetség létrehozásával egyesült erővel fogjuk hallatni a hangunkat: követeljük a kormánytól a forradalom eszméinek megalkuvás nélküli győzelemre vitelét. Törvényes úton akarjuk elérni céljainkat. Az áldozatok, a meghurcoltak nem vért követelnek. Nem bosszút, nem leszámolást akarnak. Azt követeljük, hogy legyen elszámoltatás, nevezzék néven a bűnösöket, hogy a nemzet ítélőszéke elé álljanak. S követeljük, hogy a még meglévő gazdasági, politikai hatalmukról mondjanak le — egyszer s mindenkorra. Amíg ez nem következik be, nem lesz igazi megbékélés. S akiket a történelem kényszere „hegylakókká" tett, azoknak a hangját nem lehet elnémítani. Mi pedig nem némulunk el mindaddig, amíg el nem jön az igazságtevés pillanata.

Pongrátz Gergely
a Corvin-köz főparancsnoka

Nem lehet visszatérni

Nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba! — mondták a görögök, Dózsa, Rákóczi, Martinovics, Kossuth, Nagy Imre nem idézhető bele a jelenbe! Nemcsak a folyó változik, a belelépni szándékozó személyiség is, így pontosan ismételhető szituáció az életünkben nem létezik! Lehetetlen! Sokan tagadják ugyan az ember változó természetét. Valójában mindenki, aki kárpótlást vagy bosszút áhít, tagadja az emberi átlényegülés lehetőségét, mert indulatában megfeledkezik minden analfabéta hatéves gyerekről, aki belevág a tanulásba és 19 éves korában esetleg megírja a relativitás elméletét. Aki gondol erre, az tudja, hogy nemcsak matematikát, de történelmet, filozófiát, közgazdaságtant, politológiát, erkölcsöt és életbölcsességet is tanulhatunk. Mindenre elszánt fiatalokból nagypapivá szelídülhetünk. Az időben olyan nagy átalakulásokon esünk keresztül, még akaratunktól függetlenül is, hogy a személyi szám azonossága ellenére sem ugyanazt az embert idézzük ma ítélőszékeink elé, akit valamikor bűnösnek találtunk. Mi sem azok vagyunk már, akivel szemben bűnét elkövette hajdan.

Makláry Zoltán egyszer azt mondta nekem, hogy az ember akkor kezd öregedni, mikor úgy véli: élete történeteinek „mondanivalója" van. „Tudod, az élet elhatározott és kikényszerített cselekedetek sorozata. Folyamata van csak és nem logikája. Ha azt veszed észre, hogy történéseidnek értelme van, tudhatod: megöregedtél. Mindenbe belemagyarázol már valamit, ami eredetileg nem volt benne!" Csodálatos emlékem ez a beszélgetés! Ezért nem kedvelem én a Nagy Viszszaemlékezéseket. Naponta tapasztalom, hogy az öregedő lélek, minden sanda szándék nélkül szerepet oszt ki önmagára a múlt eseményeiben. Amit megélt, azt úgy érzi, ő csinálta! Mindig feszengek tehát, ha 1956-os dolgaimról kell mondanom valamit. Képtelen vagyok már megkülönböztetni azt, amit megéltem, attól, amit beleképzeltem az évtizedek alatt!

Egyben vagyok csak bizonyos: 1956 eseményei mind társadalmi, mind politikai értelemben jelentősebbek voltak, mint a benne részes egyéniségek. Sok százezer ember tett valamit, amit fontosnak, helyesnek tartott a maga ereje szerint, és ezeknek a tetteknek, erőknek összessége volt az 1956-os forradalom, túlemelkedve mindenkin, aki benne szereplő volt. Emlékszem, többször reszkettem a félelemtől, de tettem a tennivalómat, mert mások is tették, és én nem akartam elmaradni tőlük. Így lettünk bátrak, mi együttesen! Ha évtizedek meghurcoltatásai folytán nem is így érezzük már, de mindegyikünknél tisztább, erősebb volt a szabadságért és demokráciáért kirobbant felkelés. Mert nem a bosszú nevében robbant ki, hanem a szabadabb élet nevében.

Ugyanakkor nem tudom elfelejteni, hogy azzal az érzéssel mentem végig a hatósági megtorlás darálóján: nincs kibúvó! Csak a vád tanúi beszéltek. Sem a vizsgálat, sem a tárgyalás során nem hangzott el egy jó szó az érdekemben. Igaz, nem is erőltettem a mentő tanúkat, mert féltem, hogy gyanúba keverhetem őket, ha rájuk hivatkozom. A végén még kijelölt védőm is úgy kezdte beszédét: „Én nem akarom védeni ezt a fiatalembert..." Tagadtam, amit lehetett, hazudtam kicsit és nagyot, s csak attól óvakodom, hogy ezzel másoknak ártalmára legyek. Megalázottnak, emberségemből kiforgatottnak éreztem magam. Aztán egyszer kiderült, hogy én hős voltam. Nemrégiben kaptam egy emlékérmet is, ünnepi körülmények között! Igazán örültem neki, de ma sem lennék képes kinyilatkoztatásokat tenni 1956 nevében. Ma is úgy vélem, a nemzeti esemény fénye hullik rám, és nem tőlem ragyognak azok a napok!

Nem tudok csodálkozni, ha az akkoriban megalázottak ma is bosszúért kiáltanak! Én is bosszút akarok állni, de nem aggastyánná vénült verőlegényeimen, hanem a történelmen. Mi haszna is lehetne abból egy mai fiatalnak, ha a mi hóhérainkat pellengérre ültetjük a városok főterein, közben egy új, szadista barom, majd egy ismeretlen jövőbeni napon nyomorékká törheti unokáinkat vagy fiainkat!? ... Egyszer egy újabb osztag belelő utódaink lázongó tömegébe!? Én annyira gyűlölöm azt, ami nemzedékemmel megtörténhetett, hogy azt akarom: soha többé, senkivel ne történhessen meg hasonló! Úgy szeretnék engesztelhetetlen gyűlöletemnek érvényt szerezni, hogy nem véneket citálok ítélőszékem elé, nem elveszem egyesek nyugdíját. (Lehet, hogy azok egyike-másika már tíz, húsz unoka imádott nagypapája.) Megtisztítom a jelent és jövőt mindentől, ami számomra fájdalmas volt. Igyekszem örökre lehetetlenné tenni, hogy az ellenünk elkövetett gaztetteket másokkal, máskor újra elkövethessék! Igaz, hogy ez a nehezebb feladat. Egyszerűbb az embereket megbüntetni, mint az erőszakmentes társadalmat felépíteni. Számomra éppen ez a nehézség teszi igazivá a „bosszú történelmi kötelességét"!

Nagy Attila
országgyűlési képviselő (MSZP)

ismeretség egészen eltérő népszerűségi mutatókkal járna együtt, vagy fordítva.

A hibatartomány

Súlyos kétségeim vannak az eredmények rangsorszerű közlésével kapcsolatban is. Az adatfelvételekhez használt 1000—2000 fős országos reprezentatív minták esetében ugyanis alapvető szabály, hogy mivel a +3 és —3 százalék közé eső eltérések beleesnek a mérési hiba tartományába, ezeket tilos valódi különbségként értelmezni. Ha e szempont szem előtt tartásával tekintjük át az eredményeket, és csak az ennél nagyobb értékeket fogadjuk el valódi véleménykülönbségnek, akkor kiderül, hogy a politikusok megítélésében korántsem olyan differenciált a közvélemény, mint ahogyan a számszerűségek mutatják. Dőreség lenne tagadni, hogy a laikus számára a népszerűségi listák érdekessége éppen a sorbaállíthatóságban, a „ki kit előz meg" és „ki ki mögött marad le" futóverseny típusú olvasatában rejlik, amelyben valójában senkit nem érdekel, hogy csak a célfotó döntötte el a végeredményt, avagy utcahosszal győzött a befutó. Ám a statisztikában a hibahatáron belül levő különbségeket csak eldönthetetlen eredményként lehet értékelni, aminek semmi köze a célfotóhoz.

Az utóbb elmondottak és az itt következők olyan problémákat vetnek fel, amelyek nem maradnak meg a stílus vagy ízlés kérdések tartományában. Az interpretációk ugyanis rendre közölnek olyan táblázatokat is, amelyek a korábbi eredményekkel összehasonlítva szemléltetik az ismertség és/vagy a népszerűség értékének változását az időben előrehaladva. Ezekben a táblázatokban az esetek túlnyomó többségében olyan elmozdulásokat tüntetnek fel változásként, amelyek pedig egyértelműen nem tekinthetők annak, mivel az előbbiekkel összhangban ezekre is érvényes a + — 3 százalékos mérési hibára vonatkozó szabály. Ráadásul az alkalmazott matematikai transzformáció miatt a hibahatár tovább növekszik. Utóbbi lényege, hogy a megkérdezett az esetek többségében egy ötfokú skálán „osztályozza le" a politikusokat, és az eredményeket nemzetközileg kipróbált és hitelesített módszerrel transzformálják egy százas skála értékeire. E módszer egyik célja az, hogy látványosabbá tegye a különbségeket, ám ez némi problémát is rejt magában. Nevezetesen azt, hogy az egyébként az eredeti átlagokban jelentkező századnyi, vagy ezrednyi — és ezért értékelhetetlen — eltérések is 1-2 pontnyi különbséggé transzponálódnak. Mindez arra mutat, hogy változást csak a + —5 pontnál nagyobb elmozdulás jelent itt.

Senki sem ellenszenves?

Végezetül egy olyan kérdésről, amelyet felfoghatunk ízlés dolgaként is. Mindennapi tapasztalataim arra mutatnak, hogy a csak valamelyest is politizáló emberek politikusokról alkotott véleményét az esetek többségében a „szeretem—utálom skála" két szélső pontja között meglevő fokozatok fedik. Éppen ezért a valósághoz sokkal közelebb állna, ha ezt a kérdést úgy tennék fel, hogy a negatív megítélés a válaszban is ilyen irányú alternatívaként fogalmazódjon meg. Különben úgy tűnik, hogy azt a politikust, akiről alapvetően negatív a véleményem, de nem szélsőségesen, csak egy kicsit szeretem. Az esetek többségében a szöveges értékelés is inkább a nagyon, közepesen és kevéssé rokonszenves megkülönböztetést sugallja, semmint a nagyon rokonszenves, rokonszenves, közömbös, ellenszenves, nagyon ellenszenves fokozatait. A mértéktartás az alkalmazott pozitív skálák mellett érthető, hiszen így túlságosan kockázatos volna az alacsony pontszámot elérő politikusokat ellenszenvesnek minősíteni. Ha azonban ez már a kérdésfeltevéskor megfogalmazódna, és a kérdezett egy pozitív és negatív értékeket szimmetrikusan tartalmazó skálán helyezné el a politikusokat, akkor teljesen rendjén való lenne az olyan interpretáció, amely adott esetben egy politikust övező többségében negatív, esetleg szélsőségesen negatív vélekedésből nem azt a következtetést vonná le, hogy az illető kevéssé népszerű, hanem azt, hogy a többség számára igen ellenszenves, avagy népiesen a többség körében közutálatnak örvend. Egy ilyen szimmetrikus skálából az is kiderülne, hogy a népszerűségi listákon jelenleg középtájt elhelyezkedő személyek közül kik azok, akik valóban közepesen közkedveltek, és kik, akik az adott kontextusban közömbösek a többség számára.

Vásárhelyi Mária
társadalomkutató

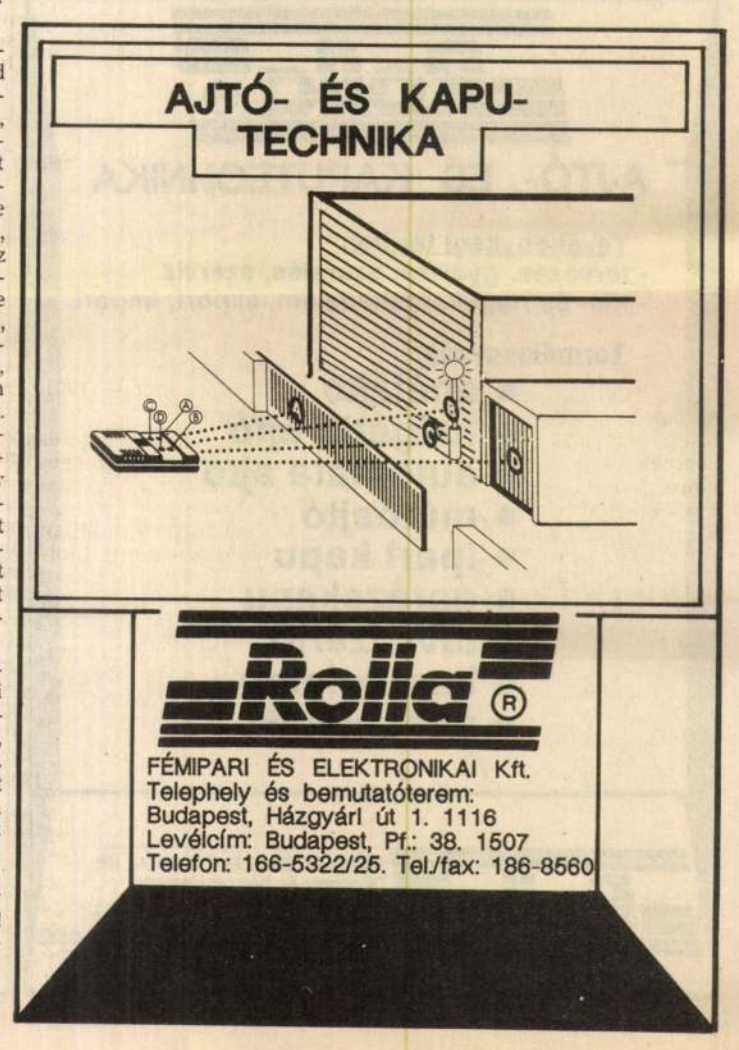

Elsőként az öt nagy közül

Beszélgetés a BMG International budapesti irodájáról

A hazai hanglemezpiac gondjai ellenére korszakjelzőnek számított, amikor az év elején irodát nyitott Budapesten a *BMG International*, a nemzetközi lemezkiadás öt meghatározó világcégének egyike, a *Bertelsmann Music Group* leányvállalata. A BMG 33 országban tevékenykedik, tíz leányvállalata komoly szakmai tekintélynek örvend. Közülük a BMG International az egyik legdinamikusabban fejlődő, amely mindeddig müncheni, londoni, hongkongi és madridi regionális irodáin keresztül menedzselte sikeresen lemezmárkáit, például az *Ariolát*, az *RCA Records-ot*, a *BMG Classics-t*, az *Imago-t* és másokat. A budapesti iroda az első Kelet-Közép-Európában, amelyet hamarosan a prágai és — a tervek szerint — a varsói megnyitása követ. A kft. formájában működő iroda terveiről beszélgettünk *Geszti Margittal*, aki korábban a Hungaroton elismert szakembere volt, most pedig a BMG kereskedelmi igazgatója.

— Mondhatni úttörő szerepre vállalkoztunk — kezdi Geszti Margit —, hiszen mi tapasztaljuk ki először, hogyan kell működtetni egy világcég irodáját ebben a régióban, természetesen úgy, hogy az egyaránt jól szolgálja a cég és a hazai partnervállalatok érdekeit. Az első időben sajátos közvetítő, érdekegyeztető feladatot vállalunk a hazai üzleti partnerek és a BMG között. Úgy látom, a vállalatoknak egyszerűbb, ha itthon, velünk beszélhetik meg igényeiket, problémáikat.

— Hogyan látja a hazai hanglemez-, illetve hanghordozó piac sajátosságait?

— Azt hiszem, eltűnőben van az elmaradás a világtendenciáktól. Bár nálunk még tömegesen használják a hagyományos LP-lemezkorongot, de egyre inkább terjed a tökéletesebb hangminőséget nyújtó CD-lemez. A zenei ízléshullámok is mind kisebb késéssel jutnak már át a határon, ami — különösen a könnyűzene területén — nem utolsósorban a műholdas tévécsatornák, például a Music TV népszerűségének következménye. Ha az új lemezek, kazetták a világpremierrel egy időben jelennek meg Magyarországon is, ezzel lényegesen csökkenthető a kalózkiadás lehetősége, ami azonban így is súlyos gondokat okoz.

— Köztudott: a nemzetközi normák szerint Magyarországon nem elég hatékony a törvényes kiadók jogvédelme.

— Ez csak az egyik — kétségkívül mihamarabb megoldásra váró — probléma. Súlyosbítja a helyzetet, hogy Lengyelországban már valósággal nagyipari módon állítják elő a hamis kazettákat, s előfordul, hogy ezek legális behozatal útján kerülnek magyarországi piacra. Mindez a jelenleg szűkülő piacon fájdalmas érvágás a kiadókon.

— Milyen üzleti terveket szö az önök irodája?

— A vállalat fő jellegzetessége, hogy miközben saját lemezmárkáival és szupersztárjaival próbál sikereket elérni a nemzetközi piacon — így Magyarországon is —, igyekszik felkutatni és sikerre vinni a legtehetségesebb helyi előadókat. A későbbiekben tervezünk licenckiadásokat, és saját nagykereskedelmet szeretnénk kiépíteni az importra.

— Milyen hazai érdeklődés mutatkozik a BMG világszerte népszerű komolyzenei lemezsorozata iránt?

— A komolyzene iránt általában elég nagy az igény Magyarországon. A hazai közönség körében is sokan kedvelik azokat a hangrestaurált archív sorozatokat, amelyek *Rubinstein*, *Horowitz* vagy mondjuk *Toscanini* művészetét gyűjtik egybe — hogy csak néhány példát említsek. Sajnos azonban szembetűnő jelenség a magyar piacon, hogy a hanghordozók iránti kereslet visszaesett, ez vonatkozik minden műfajra — így a popzenére is — annak ellenére, hogy a fiatalok érdeklődése ma sokkal szélesebb körű, mint korábban. Reméljük, a hazai dzsessz- és rockrajongók felfigyelnek majd arra, hogy már rendelkezünk a híres GRP-, Geffen- és MCA-katalógusokkal is.

— Ön korábban a Hungarotonnál dolgozott. Mostani cége milyen kapcsolatban áll az állami lemezkiadóval, amely — a hírek szerint — fizetési nehézségekkel küzd.

— Előre bocsátom, hogy nagyon szerettem a Hungarotonnál dolgozni, és őszintén kívánom, hogy a kiadó sikereket érjen el a jövőben. Valóban vannak a társvállalat stratégiájában olyan tényezők, amelyek üzleti kapcsolataink bővítését hátráltatják, de ezek remélhetőleg hamarosan orvosolhatók lesznek. Készek vagyunk a Hungaroton igényeit is a legteljesebben kielégíteni.

Varsányi Gyula

Az új Modern Frankfurtban

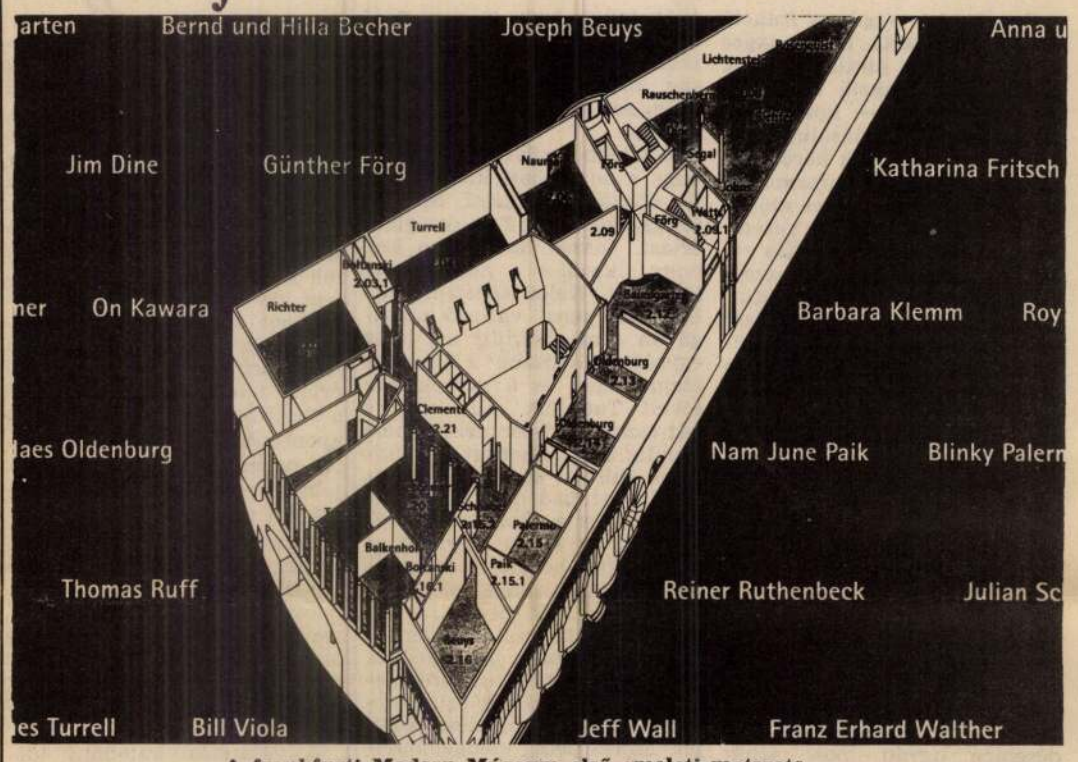

A frankfurti Modern Múzeum első emeleti metszete.

Ezt is írhatnám címnek: *Hans Hollein* megint remekelt. És azzal folytathatnám, hogy elmondjam, kicsoda Hans Hollein, és miért, hogy „újra" remekműről beszélhetünk. E helyett azonban csak röviden utalok arra, hogy az osztrák Hollein az angol Stirling mellett talán a legsikeresebb jelenkori múzeumépítő szakember, akinek a művei minden e tárgyról szóló könyvben fellelhetők. Korábbi munkái közül különösen a Düsseldorf és Aachen között fekvő Mönchengladbach számára tervezett múzeum számít abszolút határkőnek, hasonlóan *Gropius* a tízes években épült modern gyárépületeihez vagy a későbbi dessaui *Bauhaus* koncepciójához, illetve *Le Corbusier* 1954-ben elkészült Ronchamp-i kápolnájához.

Az új sikeres műhöz azonban nem kell majd külön odavándorolniuk a modern építészet híveinek, úgy, ahogy az éppen felsorolt zarándokhelyekhez azt tenni szokták, mert Frankfurt úgyis előbb-utóbb mindenkinek útba esik majd. Az új múzeum ráadásul a város közepén van, egy utcasarok távolságnyira a frankfurti székesegyháztól, egy tulajdonképpen lehetetlenül karcsú háromszög alakú telken. Fölépítése része annak a sok évre szóló vállalkozásnak, amelynek keretén belül Frankfurt, a német pénzügyi világ fővárosa, és úgy is, mint Közép-Nyugat-Európa legforgalmasabb közlekedési csomópontja, megkísérli, hogy leköröz Düsseldorfot és Kölnt a „legfontosabb művészeti központ" címért folytatott immár több évtizedre visszatekintő elkeseredett versenyben.

Ennek a tervnek a keretében a frankfurtiak az utóbbi években egy egész „múzeumallét" építettek a modern szakmúzeumok sorával a Majna partján, sőt új, egy gyárépület légterét kitöltő műcsarnokot létesítettek, és gondoskodtak róla, hogy legyen a városnak világszínvonalú művészeti főiskolája is.

Az új Modern Múzeum háromemeletes, a ház külsőleg nem feltűnő. Miért is legyen az a belvárosban, amikor csak egy sorház a többi hasonló sorház között? Sőt Hollein még azt is megtette, hogy az épülete külső falainak a díszítő tagolását azzal a csúnyás tónusú vörös kővel rakta ki, ami a szomszéd házakon is, illetve a katedrális épületén, és kissé távolabb az egész főtér kiképzésében oly fontos szerepet játszik. Ettől a színezéstől a múzeum a megtévesztésig kisvárosi avíttságot kapott, afféle jó tizenkilencedik századi patinát. Csupán ha az épület hegyes, hátsó sarkához érkezünk, akad el egy pillanatra a lélegzetünk. Ez a sarok úgy vág bele az unalmas belvárosi környezetbe, mint az óceánjáró orra a szürke tengerbe, amint a habokat szeli. Hollein itt játékos kedvű szobrásznak adta ki magát. Az a keskeny és magas valami, ami itt az épületből látszik, mindenféle posztmodern párkány- és oszlopelemmel van ugyanis telehintve.

Belülről aztán komolyra fordul a játék. Mivel a telek amúgy is háromszögű volt, Hollein ezt a háromszöget mindenféle helyzetben, tehát például egy-egy terem alaprajzaként, de úgy is, mint keskeny magas lépcsőházat, azaz az élére állítva, visszahívja. Ezt a finom ritmust legfeljebb azonban csak az veszi észre, aki építészetileg is analizálja a térrel kapcsolatos élményeit. Mert a belső tér különben egyszerű, meggyőző és csak annyiban gazdag, amennyiben minden új terembe érve az a benyomásunk, mintha egy teljesen másik épületbe érkeztünk volna, amely azonban ugyanannak a klasszikus tisztaságnak és biztos arányérzéknek a műve, mint aminek a nyomait az előző terem is magán viselte. A lépcsőház kanyarjaiból valahogy aztán az egész épület mégis remekül áttekinthetővé válik. Az ember a fejét rázza, hiszen innen nézve akár egy görög templom tagolása sem lehetne tisztább és kézenfekvőbb. A múzeum a nyáron nyílt meg, és mind a helyszínre érkező televíziós forgatócsoport, mind a sajtó, mind pedig a nagyközönség némi meglepett tűnődés után arra az egyöntetű megállapításra jutott, hogy itt tulajdonképpen csak az épület az, ami igazán nézni (leírni, filmezni stb.) való. Mert a tárlat egyébként annyira levegősen, olyan udvarias szerénységgel van rendezve, és ennek eredményeképpen annyira nem tolakodó, hogy az bizonyára iskolát fog majd csinálni a kilencvenes évek tágasságra és sterilitásra törekvő modern kiállításrendezői gyakorlatában — feltéve, ha az épület különben elég nagy és érdekes. Az új múzeum igazgatója, bizonyos doktor *Jean-Christophe Ammann*, bravúros könnyedséggel helyezett el olyan műveket, mint például abszolút érdektelen, de nagyon nagyra felnagyított színes arcképfotókat, vagy egy posztamensre akkurátosan összehajtogatva letett káromintás konyharuhákat (a pedáns német háziasszony apológiája?) a termekbe. Ezek az objektumok persze legfeljebb csak azt hangsúlyozhatják, hogy koncepcióval, méghozzá igen szigorúval és tudományossal, azzal rendelkezünk, de művészetről, arról aztán nem lehet szó . . .

A nagy hírű Ströher-gyűjteményből, amely az amerikai Pop Art remekeit tartalmazta, és amely a gyűjtő váratlan halála miatt sajnos szétszóródott, Frankfurt városa megvásárolt néhány szép munkát, és ezek a felső emeletek egy részét díszítik most — színes oázis ez a különben oly visszatartott kiállításon. Az egyik elmúlt Dokumentatárlat sokat vitatott darabja volt Beuys utolsóként kivitelezett monumentális szoboregyüttese, a *„Szarvas villámfénynél"*, és most ez is ennek a múzeumnak a tulajdona, s az egyik sarokteremben látható. A szarvas Beuys ütöttkopott műtermi kis munkakocsija, remek darab, a villám pedig egy több mint három méter hosszú, a magasból alá-hulló többtonnás bronzszilánk. A szoboregyüttes ezenkívül a földön heverő, gyanúsan görbe, s kolbász alakú formákat tartalmaz még, amelyeket a kritika úgy méltatott, hogy azok „férgek", az elsatnyult kortárs világ kreatúrái.

Nem tudom, hogy Beuys is erre gondolt-e. Valószínűbb, hogy itt egy olyan művel állunk szemben, amelynek problematikusságát az okozza, hogy a különben mindennel ellenzéki módon szemben álló Beuys kifáradt már, és — mint beérkezett művész, meg is tehette — a méretekkel és a pénzzel játszott („a költség nem számít"). Itt vagyunk hát megint az anyagiaknál. Míg az ember beül az új Holleinház földszintjén elhelyezett kávézóba, és ennek a sálként az épület testéhez simuló helyiségnek az arányait csodálja, arra gondol, hogy lesz majd egyszer művészet Frankfurtban is. Lehet persze, hogy csak akkor, ha majd kevesebb lesz hozzá a pénz.

Perneczky Géza

Mikor jöttök megint?

Nagy sereg gyerek a Jókai téren. Sietnek a Bábszínházba. Ma a Jancsi és Juliskát nézik meg.

A bejáratnál jóságos boszorkányra emlékeztet a jegyszedő néni. Megkérdezi, hogy voltak-e már ott. Az előcsarnok bábokkal van teleaggatva. A gyerekek meglepődnek a szokatlanul nagy méretektől. Közben anyuka nyalókát vesz nekik. A lecsorgó létől ragacsos lesz az ünneplő ruhájuk.

A helyét elfoglalva sokuk nyafog, mert nem lát majd az előtte ülőtől. Aztán a papa vagy a mama „összehajtogatja" a széket. A magasított fotelből már jól láthat a gyerek. A színpadon fa nagyságú virágok. Takaros mézeskalács házikó. Bugyuta Döme mackó. Begyulladós Csipetke manó. És a főhősök: Jancsi meg Juliska. Egy három és fél évesnek — kiscsoportos élményeit meséli büszkén a szünetben — az utóbbi tetszik a legjobban. Annál jobban utálja a Banyát — ahogy a többiek is teszik. A gyerekek készségesen segítenek Jancsiéknak. Instrukciókat adnak. Sikoltoznak. Ha megunják a jelenetet, sétálnak a sorok között. Csokoládét kérnek apukától, anyukától. Majd megnyugodva visszaülnek. Ismét tapsolnak.

Amikor hazaindulnak, a jegyszedő néni megint kérdez: mikor jöttök megint? . . . Vajon melyik színházban búcsúznak el tőlük ugyanígy legközelebb?

Sz. K.

Elméleti kritika — ellenzékiül

Az Eszmélet című folyóirat 9. és 10. számát olvasva elsőként talán arra gondolhat az ember: van ellenzéki elméleti folyóirat, van pallérozott, ám a politikai kombinációk jelbeszédét nem alkalmazó kritika, azaz: van — a társadalmi átalakulásokra jellemző — sajátos elméleti avantgárd.

A lap tucatnyi cikkében tulajdonképpen a kelet-európai rendszerváltozások, elsősorban a magyarországi átalakulás útjait, hatásait, esélyeit vizsgálja. Mi ebben az avantgárd? A mód! A közhelyektől való mentesség, a szempontok frissessége. Szalai Pál írása — „Bibó István eszméi nem győzedelmeskednek?" — visszanyúlva a demokratikus ellenzék '85-ös színrelépéséig, a politikai erőknek főképp azokat a lépéseit emeli ki, amelyek a rendszerváltást elrontották. Nem a kényszerpályákról beszél, hanem arról, ami történt, s aminek történnie kellett volna. Erkölcsi tónusa is van az eszmefuttatásnak, amelyben egy helyütt a híres ellenzéki '87-es Társadalmi Szerződés alapelveire hivatkozva mondja: „Nem lett volna szabad az 1989—1990. évi bárgyú »antikommunista ordibálásba« átváltani! Ez a bibói értelemben vett »hazugság« példája, mely ha egy átalakulás »alapjaiba« beépül, szétrombolja az egész konstrukció moralitását."

Bill Lomax sem a járt úton halad: 1956-ot 1989-cel összevetve, utóbbit az elitek cseréjeként az értelmiség hatalomra jutásának értelmezi, s veszni lát a folyamatokban több progresszív 56-os hagyományt.

R. P. E.

Rolla®
AJTÓ- ÉS KAPUTECHNIKA
Tevékenységi terület:
- tervezés, gyártás, szerelés, szerviz
- kis- és nagykereskedelem, export, import.
Termékjegyzék:
- acélajtó
- tűzgátló ajtó
- automata ajtó
- műtőajtó
- ipari kapu
- garázskapu
- távvezérlő
- kaputelefon
- zuhanyfülke
Rolla®
FÉMIPARI ÉS ELEKTRONIKAI Kft.
Telephely és bemutatóterem:
Budapest, Házgyári út 1. 1116
Levélcím: Budapest, Pf.: 38. 1507
Telefon: 166-5322/25. Tel./fax: 186-8560

MITSUBISHI MOTORS

Mitsubishi Canter
Mitsubishi L300
Toprekám
Legkedvezőbb áron,
egyedülálló garanciafeltételekkel
kínáljuk a MITSUBISHI haszongépjárművek 6 alaptípusának 25 változatát,
3 év vagy 100 000 km teljes műszaki és 6 év korrózió elleni garanciával.
Értékesítés, márkaszerviz, lízing!
DUNA INTERSERVICE Budapest III., Zay u. 24.
Telefon: 168-6871, 188-9176, 188-9175. Fax: 188-9176
A CÉL VÁLASZTJA AZ ESZKÖZT. MITSUBISHI

A forgó hengerek lefékezése

Bán András

„Kezdetben xerox, vagy xerographie néven vált ismertté az a termék, amit a Xerox márkájú fénymásolókon hoztak létre. A japán fénymásoló elterjedésével a xerographie kifejezés elvesztette értelmét, ugyanis egy Canon gépen készült képet nem logikus xeroxnak nevezni. Következett a Copy Art elnevezés. Valóban, amíg a művészek elsősorban sokszorosították a képanyagot, vagy tárgyat használtak a kép megformálásához, a copy szó, úgyahogy, ült. Ma már a művészek egy része kizárólag egyedi műveket alkot és egyre gyakrabban nem használ képet az új kép előállításához. Törvényszerűen jött az újabb meghatározó kifejezés: Art Electrographique – s ez a mai napig használatos, de már ez is szűknek bizonyul. Amíg a produkció egyértelműen grafika volt, addig jó volt, de egy vászonkép vagy egy relief milyenségéről vitatható, hogy grafika. Art Electro-Images – ez a kifejezés minden eddigi fénymásolóval létrehozott produkció jellemzésére alkalmas" – magyarázza nekünk *Joseph Kadar* úr, a témába vágó számos kiállítás és kiadvány lelkes szervezője.

A párizsi illetőségű, s magyarul még igen jól beszélő művész az „Art Electro-Images" magyarországi megizmosodásában is szerepet kíván vállalni. Ennek eredménye két új folyóirat és két kiállítás – eddig. A folyóiratok (*Árnyékkötők*, *Elektrografika*) már megjelent számai, valamint a tárlatok (*Groupe A–Z*, Vasarely Múzeum, '91. ősz, illetve az első győri Grafikai Biennálé elektrografika-szekciója) nagyjából egynemű anyagot mutattak be, így a témáról való elmélkedésünket egyetlen kalapot öltve megejthetjük.

Kadar úr látszólag csupán a technika és a művész folyamatosan változó kapcsolatáról beszél. Ám ez a terminológiai eszmefuttatás az ő előadásában valódi művészeti sikersztori: az új eszköz és vele együtt az új szemléletmód világkörüli diadalútjának története. Hisz az eszközök mind nagyobb mozgásteret kínálnak az alkotói fantáziának, a xerox esztétikuma mindinkább körvonalazódik és létjogosultságot szerez, a mozgalomban egyre többen vesznek részt, tehát a maguk által ácsolt keretek mindig újabb és újabb tágítása válik szükségessé. A kopírozás művészi lehetőségeinek felismerésétől az univerzális gépi művészetig ível, világszéles elektronikus egységben tetőz az evolúciós folyamat. Így is előadható a történet. Mely ebben a formájában feltűnően hasonlít az elektronika radikális bírálóinak víziójához: a totális elektronikus integráció gátlástalanul digitalizálja, egységesen kezelhetővé teszi a köz- és magánélet, a kreativitás minden megnyilvánulását.

Hallgassunk meg más interpretációt is. Méghozzá a tisztesség okából szintúgy olyan szerzőét, *Perneczky Gézáét*, aki bízik a technikának a művészetre gyakorolt jótékony hatásában, aki szereti a xeroxot is, s a papírra égetett száraz festékpor mélyfekete foltjait.

A xerox – akárcsak mondjuk a polaroid, a video, a komputer – a bőség, a fölösleg eszköze. S a művészek fantáziáját először nem is kreatív felhasználásuk lehetősége bizsergette meg, hanem a gépi selejt. Izgatónak találták a monoton technika véletlen kisiklásait. A koncept-időben íródott az *új hibatan*, a kissé kiábrándult radikalitás önironikus esztétikája.

Milyen szép is volt a másológépek körül ezrével röpködő papírlapok hajnali eufóriája. Az igazi konceptes számára már az is mű volt, ha egy maroknyit felszedett a kopírszalonok szemetjéből és könyvvé vagy folyóirattá fűzte össze a lapokat. Avagy fölpattant a bekapcsolt másológép üveglapjára, és a villogó kékes fényben őrülten rock'n rollt járt. Leszálló ág: *Tom Wolfe* szarkasztikus New York-regényében a titkárnő helyezi el helyes, pucér ülepét az üveglapon, hogy a másolattal megüzenje ex-szeretőjének, hová...

A leszálló ág – mert hisz örökkön klasszikusok vagyunk, aranykorokba révedőn – működni kezdett a konceptvilágban is. A nyolcvanas évekre alig maradt művész, aki fontosnak ítélte volna a médium radikális befolyásolását. Aki gyakorlati társadalomkritikát próbált volna gyakorolni a gépek manipulálásával. Nem, barátaim, örültünk annak, hogy olyan ügyesen kergetjük az egérkét a „felhasználóbarát" szoftverek kicsiny ketreceiben.

A türelmes Perneczky tanár úr körülnézett, s kénytelen volt kitalálni a „statisztikai alternatív művészet" kategóriáját. Az utópiák kora lejárt, mondja – s ezzel a megállapításával (a lejtőn lefelé) aligha lehet vitatkozni. Ám továbbra is létezik alternatív művészet, amelyik az elitista – és (nekünk újra fontos innen néznünk): etatista – posztmodernnél jobban alkalmazkodik korához. Mindazonáltal az egyes művek, az egyes művészi teljesítmények önmagukban értékelhetetlenek. Szándékuk, jelentőségük csak „statisztikus tömegük" alapján méltányolható. Aki végignézte a Joseph Kadar gründolta kiállításokat és lapokat, rájön, mit ért Perneczky „statisztikus" alatt. A geometrikus és puha foltok, elkenések és elfolyások, végtelen ismétlések és kaotikus betűhalmazok, laza asszociációk mentén egymásra halmozott képelemek tömegén liánvágó késsel átküzdve magunkat, s újra a napfényre lépve nehezünkre esik beszámolni arról, merre is jártunk. Ami biztosan megállapítható: a folyóiratok konszolidált borítók közé zárják ezen képtömeget, a kiállításokon szépen keretezetten lógnak egymás mellett a művek. Ez biztos: hagyományos módon tálalt, betagolt művészeti megnyilvánulásokat láttunk.

S talán éppen ezenképpen ragadható meg a Kadar-féle elektrografika lényege. Mióta a másolat a mérsékeltebb értékűség szinonimája, a művészek a technikai sokszorosíthatóságot megkísérelik rákényszeríteni az egyedi mű létrehozására. Tehát olyan manipulációkat alkalmaznak – mint maga Kadar a xeroxgép forgó hengereinek lefékezését (s még ez a legszellemesebb!) –, amelyek lényege: bármi jöjjön is létre, ismételhetetlen legyen. Xerox-haiku. Ám a zen is éppoly jellegzetes konceptualista eszköze a Nyugatnak, mint a radikális alternatíva többi filozófiája: beavatkozást ígér (létmódba, társadalomba), nem betagozódást. A másolás kapcsán kritikailag kezelhető az irodaművészet, a másoláselmélet, a másolatkészítés eredeti nélkül, a technikával való konfrontálódás, a parttalan rögzítés, az elektrosztatikus vagy elektronikus nyomhagyás, az egyetlen síklapra redukált fotografikus leképzés és így tovább. A piac bővítése azonban csak akkor lehetne kezelhető ugyanezzel a technikával, ha az így becsempészett új típusú művek valamiképpen „másként" viselkednének. Például – az újabb szoftverekhez hasonlóan – képesek lennének felismerni környezetüket, s fogyasztói helyzetbe kerülve serényen hozzálátnának önmaguk reprodukálásához. Azaz az elektronikában a komputervírus, a biológiában a HIV-2 a legzseniálisabb koncept? E logika mentén: kétségtelenül. Amennyiben újra elvétjük a művészi beavatkozás létmódját.

Ezért, s csak ezért ért meg az elektrografika tíz bekezdést. Nem azokról a véletlenül e kiállításokra sodródott utópikus művekről beszélek, amelyeket valóban foglalkoztat az elektronika és a művészet lehetséges kapcsolata. S nem is azokról a meditatív munkákról, amelyek sorsproblémákat képeznek le – akár xeroxgéppel. Csak arról a jelenségről, amely „statisztikus" műveket a szociális tér ügyes megváltoztatásával hagyományossá, grafikákká, műkereskedelmi „termékekké" alakít át (tisztán anyagi megfontolásból).

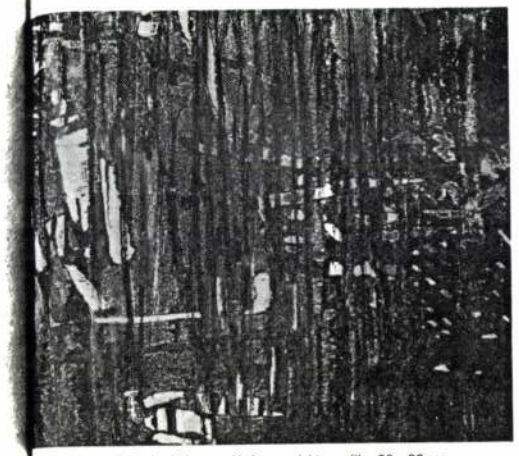

Joseph Kadar: Tirange Unique, elektrografika, 28 x 33 cm

Papp Tibor: Elektrografika, 28 x 28 cm (Fotók Tahin Gyula)

PERNECZKY Géza

Új Művészet 1932/3.

PERNECZKY Géza

Gutenberg a hintalovon

Alternatív művészeti áramlatok HÁLÓjáról

Amióta a művészet hivatali cenzúrája megszűnt, s valóban minden az alkotó kvalitásán, kitartásán, művészeten kívüli ügyességén (önmenedzselés!), pénzén vagy szerencséjén múlik — érdeklődve nézzük a képzőművészet ködös tájait: ahogy száll fel a pára s tisztul a kép, bukkan-e fel belőle valami új, szemünk elől eddig eltakart jelenség, irányzat vagy alkotóművész. Illúzióink persze nem a régiek. A puha diktatúra utolsó évtizedében már a kulcslyukon vagy a küszöb alatt annyi minden ki- és beszivárgott, hogy úgy véljük: szűziesen, tisztán újról már nem lebbenhet el a ködfátyol.

Most mégis valami fontos eseményről fogunk beszámolni. Olyanról, amely sokban hozzájárulhat ahhoz, hogy a ködből előbukkanó kép tisztább legyen. Régóta úgy tetszett, hogy a képzőművészeti tájon a fel-felbukkanó fény néha egy-egy lebegő vízcseppen csillan meg. Azután látni véltük, hogy ezeket a vibráló cseppeket vékony szálak fűzik össze. S most egyszerre felvillan a fény, s ami látható lesz: egy HÁLÓ. A fénygyújtó, Perneczky Géza, aki maga is része a hálónak, értő, óvó kézzel világít rá a jelenségre, úgy, hogy a szálak láthatóak legyenek, de a jelenség vibráló, ékszerszerű törékenysége megmaradjon.

Miről is van szó voltaképpen? Tárgyszerűen „nagyon egyszerű" a dolog. El kell képzelni egy Kölnben élő, művészetelmélettel és gyakorlattal egyaránt foglalkozó művészettörténészt, aki levelezéssel, barátai révén utánjárással összegyűjt, vagy legalábbis átvizsgál 1000 művészújságot az 1968—1988 közötti időszakból. Ezek a kiadványok 22 országból 141 periodikát jelentenek, s mindenütt a „második nyilvánossághoz" tartozóak. Azaz nem sokezres példányszámúak, csak pár száz, néha csak párszor tíz vagy akár csak egy-két példányban készültek, és témájuk, tárgyuk az alternatív művészet. Olyan sokszorosított termékek tehát, amelyek a profi, pazar nyomdatermékek százezrei között a kézműves ember szempontjából a Gutenberg-galaxis optimista végét jelzik: ezekben a művész kézen fogja az agg mestert, a gyerekszobába vezeti, hogy ott újra valami igazat, tisztát, manipulálatlant csináljon.

Perneczky ezt a rendkívül heterogén információs anyagot rendszerezte, elemezte s A háló címen könyvet írt belőle, amely a Héttorony Kiadónál jelent meg az idei könyvhéten. (Alternatívok, figyelem! /Még/nem hamisítják! De: egyes könyvesboltokban 500, máshol 1200 forintért értékesítik!)

Miért háló? „...a magánkiadású magazinok hozzásegítették a művészeket ahhoz, hogy a hivatalos művészeti élet megkerülésével nyilvánosságot teremtsenek maguknak... a hetvenes évek folyamán ez a »belső« kommunikációs hálózat az egész világot átfogó módon kiépült, és hamarosan a network (háló) elnevezést kapta..." Később azt írja a szerző: „A network fölött lebegő jóisten dadaista, nagy a világ, amit ő teremtett, és a véletlen szabályozza benne a dolgokat."

Ebből pedig az következik, hogy az anyag, a HÁLÓ anyaga minden racionalista rendszerezési kísérletnek ellenáll. Perneczky Géza mégis ennek a munkának lát neki lenyűgözően nagy ismeretanyag birtokában és érzékletes képet varázsol elénk. Bevezetésképpen leírja, hogyan hervadt el a koncept art és a minimal art, röviddel azután, hogy megjelentek a világ művészeti életében, s hogy a koncept-művész, aki egyáltalán nem biztos, hogy a hagyományos értelemben is „művész" (jól tudhatja ezt, hiszen ő művészettörténész létére volt „konceptes"), menekülve a végső kiüresedés elől, pozitív gesztust tett: a készített művet személyessé téve megkereste vele a másik kreatív embert. Azaz elindított egy üzenetet azzal a céllal, hogy címzettjét válaszra ösztönözze. Így indult a HÁLÓ, amelyben a címzett és a feladó egyenlően fontos — hisz másnap a címzett lesz a feladó. Perneczkynek legalábbis ez az álláspontja, de azért nem hallgatja el, hogy Ray Johnson más véleményen van. Szerinte a hálónak közepe van, s az nem más, mint a művész, aki üzemel. A mail art a postai küldemények művészete, bár rendkívül demokratikusnak látszik, hisz bárki adhat fel levelet, hosszabb távon (még a könyvön belül is) Johnson véleményét igazolja: a mail artosok több tízezres táborából egy-két név marad meg bennünk (Tót Endre, Ken Friedman, Anna Banana...)

„Lumpenértelmiségi játék" — mondták sokan, mivel a hivatalos művészet nem tudta elfogyasztani, bekebelezni, áruvá tenni a networköt, s ezért megpróbálták lejáratni. Nem volt hová — hisz underground (földalatti) volt —, alább tehát már nem kerülhetett. Perneczky leírja a network születésének közvetlen előzményeként a fluxust (a hatvanas évek összművészeti akcionista eseményeit), és rámutat a HÁLÓ legfontosabb katalizátoraira: az üzenet feladója és vevője közötti nagy földrajzi távolságra és ezen személyek izoláltságára. Mivel e két tényező együttesen az USA-ban és Kanadában adott, érthető, hogy a HÁLÓ igazi hazája Észak-Amerika.

De létezik, kialakul és funkcionál Kelet-Európában és Latin-Amerikában is, csak éppen itt a jellege más. Mindkét földrajzi területen tiltják az első nyilvánosságon kívüli publikációkat, s ezért a networker (a HÁLÓban részt vevő művész vagy nem művész) nem csak a művészeti megcsontosodás és üresség, de a politikai és szociális gondok ellen is dolgozik. Ebből következik, hogy ezekből az országokból nézve a HÁLÓ nyilvánvalóan nem úri passzió, hanem része a szabadságharcnak. Clemente Pedin Uruguayban élő „hálószemet" bebörtönözték, Jorge Glusberget halálra kereste az argentin diktatúra rendőrsége, s network archívumát, amely talán a legnagyobb ilyen művészeti gyűjtemény lenne a világon, politikai okokból szétverték — nem tudták elviselni a nyitottságát, toleranciáját. Nálunk börtönt nem viselt érte senki, de a HÁLÓban résztvevőket nálunk is megkülönböztetett figyelemmel kísérte a rendőrség, s még 1984-ben is betiltatott Galántai György Tiéd lehet Magyarország című mail art kiállítása!

Perneczky az előzmények mellett ismerteti azokat a tevékenységi formákat, amelyekben a networker-ök dolgoznak. Új műfajonként ír a pecsétművészetről (a művészek által tervezett és sokszor maguk által gumiba faragott alkotásokról), új médiumként a xeroxról (a különböző fénymásolási technikákkal létrehozott lapokról), s új megvilágításba helyezi az általánossá vált kollázstechnikát (amely uralkodik a vizuális költészettől a filmen keresztül a mail artig). S miközben sztorikkal tűzdelt esszékben definiál művészeti jelenségeket (mint például a found art-ot, a „talált művészet"-et, vagy a neoizmust, a MOST elméletét), aközben általános kultúrtörténeti és művészetelméleti korkép felrajzolása felé halad. E rajzolat maga is kollázstechnikával készül: lexikális részek, művészetelméleti eszmefuttatások és személyes emlékek, élmények szövedékéből áll össze a könyv „hálója".

Philippe Djian:

37,2° reggel 14.

(Betty Blue)

Egész úton éreztem, hogy ég az arcom. A visszapillantó tükörben hosszú, lilába játszó vörös csíkot pillantottam meg rajta, a szájam sarka feldagadt, ettől még kimerültebbnek látszottam. Úgy tűnt, ez az izé egész folyamatot indított el, mert megjelent az arcomon a napok óta felgyülemlett fáradtság. Nem nyújtottam nagy látványt. Egy dugóban felismertem társaimat a nyomorban, mind hasonlítottunk egymásra. Kis különbséggel ugyanazok a sebek díszítettek bennünket. Mindegyikünk képét elcsúfította az érdektelen munkával eltöltött hét, a fáradtság, a nélkülözés, a düh és az unalom. Amikor a lámpa zöldre váltott, szó nélkül gurultunk előre három métert.

Amikor hazaértem, Betty azonnal észrevette a vágást. Az arcom vöröslött és eléggé megduzzadt. Nem volt szívem kitalálni valami mesét, pontosan elmondtam a történteket. Utána töltöttem magamnak egy nagy pohárral, ő meg azonnal támadásba lendült.

— Ezt érted el azzal, hogy naphosszat bohóckodsz. Így kellett hogy legyen.

— Betty, az istenért... mit magyarázol?

— Minden napodat térden csúszva töltöd ezek alatt a kurva mosogatók alatt, szemétládák társaságában, kivájod a sok szart, bidét raksz fel... Okosnak képzeled magad, ugye?!

— Á, nem érdekel. Nem fontos.

Odajött hozzám, hogy közelebbről is szemügyre vegyen. Nyájas hangra váltott át.

— Mondd csak... tudod, mit csinálok most? Nem? Nem tudod? Nos, éppen a könyvedet másolom, hosszú napok óta csinálom, és ha tudni akarod, vannak éjszakák, amikor emiatt nem tudok aludni...

Kicsit kesernyés lett a hangja. Újra töltöttem magamnak, és belemarkoltam a mogyoróstálba. Le nem vette a szemét rólam.

— Meg vagyok győződve, hogy nagy író vagy. Képes vagy ezt felfogni legalább?

— Ide figyelj, ne kezd újra a témát, fáradt vagyok. Nagy íróból nem fogunk megélni. Azt hiszem, tényleg túl sokat dolgozol vele, egyszerűen belediliztél.

— A szentségit! Hát nem érted, hogy egy magadfajta palinak nem szabadna lealacsonyítania magát, nem érted, hogy nincs jogod ezt tenni?

— Hé, Betty, ne ess túlzásokba!

Elkapta a zakóm hajtókáját, majdnem kiöntöttem a whiskymet.

— Nem, te estél abba! Fogd már fel! Belebetegszem, ha azt kell néznem, hogyan töltöd az idődet. Mi bajod, miért nem vagy hajlandó kinyitni a szemed?

Sóhajtanom kellett. Ez a rohadt nap nem akart véget érni.

— Betty... attól tartok, valaki másnak hiszel...

— Dehogy, te hülye! Annak hiszlek, aki vagy! Csak azt nem tudtam, hogy ilyen nehéz a felfogásod! Jobban szeretném azt látni, hogy flangálsz vagy a levegőbe bámulsz, azt teljesen természetesnek találnám. Ehelyett a mosdók és a vécék szintjére süllyedsz, és ügyesnek képzeled magad...

— Tanulmányféleséget készítek az emberi kapcsolatokról — feleltem. — Megpróbálok minél több tapasztalatot gyűjteni...

— Jó, jó, ne hülyéskedj. Már megmondtam: azt akarom, hogy büszke lehessek rád, hogy csodálhassalak, de úgy látszik, leszarod ezt; szavamra, mintha mindent keresztbe raknál nekem.

— Á, dehogy, soha semmit sem teszek, hogy bosszantsalak.

— Pedig esküszöm, teljesen úgy néz ki. Na, akkor végy erőt magadon, és próbálj megérteni! Az embernek nincs ideje sok szerepet eljátszani az életben, ne hidd hát, hogy sikerül megúsznod néhány szaros kis csellel. Jobb lenne, ha ezt egyszer s mindenkorra megjegyeznéd. Író vagy, nem vízvezetékszerelő.

— Hol látszik a különbség? — kérdeztem.

Egymásra néztünk az asztal fölött. Olyan tekintetet vetett, hogy úgy éreztem, a nyakamat szorongatja.

— Lehet, hogy sok nehézséget okoz még nekem — mondta. — Igen, azt hiszem vannak esélyeim rá. Csakhogy most nem sem te, sem én nem tehetünk semmit ellen. Ezért figyelmeztetlek, hogy nem fogok hagyni magam. Már most jelzem, hogy unok olyan valakivel élni, aki esténként hétkor jön haza, és sóhajtva teszi le a számosládáját az asztalra. ILYENKOR EGYSZERŰEN LEKONYUL AZ ORR. Képzeld el, délután, amikor nyakig vagyok a könyvedben, megszólal a t

Balatoni levél

Népi értékeink

A siófoki kulturális központban tanulságos kiállítás látható. Egy országos népművészeti vagy népi iparművészeti verseny legszebb darabjait helyezték el az emeleti térben, ott, ahol azelőtt a nyári idényben a különféle egyéni és csoportos képzőművészeti tárlatokat lehetett látni. Most szépen faragott és festett bútorok, kékfestő anyagok és ruhák, népi szőttesek, ingvállak, szoknyák, kösöntyűk, ékszerek, gyöngyfűzések, bőr- és textilmunkák, valamint csodálatosan felújított és újonnan faragott hangszerek láthatók. És egy külön üvegtárlóban — feszesre font karikás ostorok. Amelyeknek nemcsak a hangjuk félelmetes, hanem — ha odacsapnak velük — a csípésük is. De most békésen pihennek az üveg mögött, a néhány magyar, és a vendégkönyv tanúsága szerint számos német, olasz, osztrák, holland, amerikai és még ki tudja, hányféle náció csodálatára és gyönyörűségére.

Kint gyönyörűen és forrón tűz a nap, bent elviselhető a hőmérséklet, legfeljebb az a szokatlan, hogy a földszinti pénztárban ülő hölgy — amennyiben elegendő vendéget vél betérni az emeleti bemutatóterembe — felkapcsolja a belső világítást. Nyilván takarékoskodik az önkormányzat pénzével, ez az utóbbi évtizedekben ideát nem volt éppen jellemző, a Lajtán túl azonban rögtön észrevette az ember, hogy aszongya a jó magyar: ezek milyen gazdagok, és mégis milyen smucigok.

Az egyik, ami erről hirtelenjében eszembe jut, a tiszteletreméltó képviselőnő, aki pártja filozófiájának szellemében oda nyilatkozott valamelyik reggel, valamelyik tévéadó, valamelyik műsorában, hogy: a népnemzeti értékek egyedülvalósága és mindennél előbbre valósága. Nem erőszakolta éppen, hogy domináns és hegemón. Talán, mert népnemzeti tőről metszett ideológus nem használ ilyen kozmopolita és plutokrata determinációkat; vagy hogy is kell a nemzetközileg elfogadott meghatározásokat mondani? Ám az is lehet, hogy csak azért, mert emlékezett, hogy egy nemrégiben még sokak által ha nem is vallott, de nyilvánosan szajkózott, felsőfokú tanintézetben tanított, tanult, és vizsgázott tananyag állította ezt magamagáról — vagy csak az ideológusai állították? Nos, mindegy, a fontos csak az, hogy az oly nagyon áhított Lajtán túli világban nem is értenénk, hogy mi a fészkes fityfán csicserélő sárgarigó az a népnemzeti érték, vagy ha (meg)értenék is, bizonyára elnéző-en mosolyogva csóválnák a fejüket. Ha nem a hasukat fognák a röhögéstől.

Ami engem illet, a magam szerény szellemi képességeivel, attól tartok, hogy mihamar az lesz a népnemzeti érték, amit annak kikiáltanak. Tévedés ne essék, ez a történet itt nem arról szól, hogy a szép képzőművészeti tárgyakat nem fogadja be ez az ideológia, hanem arról, hogy gondolkodásmódjában is ugyanúgy jelennek meg a múzeumba való hagyomány-kövületek, hogy a siófoki kiállítóteremben a modern életformával, lakásberendezéssel, ruhatartásvitellel és öltözködéssel vajmi kevés érintkezési pontot mutató, egyébként csodálatraméltóan kivitelezett, szép tárgyak.

Márpedig kérdés, hogy érdemes-e szorgalmas kézimunkával, aprólékosan, időtállóan módon előállítani valamit, aminek sikét legfeljebb a kuriózum szintjén, forgalomban fogadja el a piac, és

tett önkormányzatok ott és úgy igyekeznek bevételhez jutni, ahol és ahogy tudnak, következésképpen a vállalkozók áthárítják költségeiket a fogyasztóra, amíg tudják; ha meg már nem lesz, aki igénybe vegye szolgáltatásaikat, lehúzzák a rolót. Szüneteltetik a vállalkozást, eladják a hasznot termelő beruházást, és az önkormányzatok — nemcsak a Balaton mellett, hanem mindenütt e szép hazában — újra koldusok lesznek.

Ha nem lennének németek, mondja a vállalkozó, már most becsukhatnék. És valóban: tízből nyolc gyerek német, de ahogy átrándulunk Fonyódra (Szemestől délkeletig lépésben, meg-megállva), unalmunkban nézzük a szembejövők rendszámait. Tíz német, két magyar, egy olasz, francia, belga, holland. Majd elölről az egész. Most még húzathatjuk a fülünkbe a hallgatót, meg a csárdást, járhatjuk a bokázót meg a pontozót, mert Itáliában olajszennyezés érte a tengerpartot a télen, Jugoszláviában lőnek, de mi lesz, ha a németek jövőre inkább az Adriát választják a kellemes tengervízével, a tisztaságával, az udvarias kiszolgálásával és (ha addig így megy itt) — az olcsóbb áraival? Akkor mit járunk? Dance Macabre-t?

Ahogy a szakszervezetiek kemény ellenállását nézem, még képesek lesznek kiszedni az üveg alól a karikás ostorokat, hogy megmutassák: a mai modern korban is jól lehet használni hagyományőrző népi értékeinket.

KENESSEI ANDRÁS

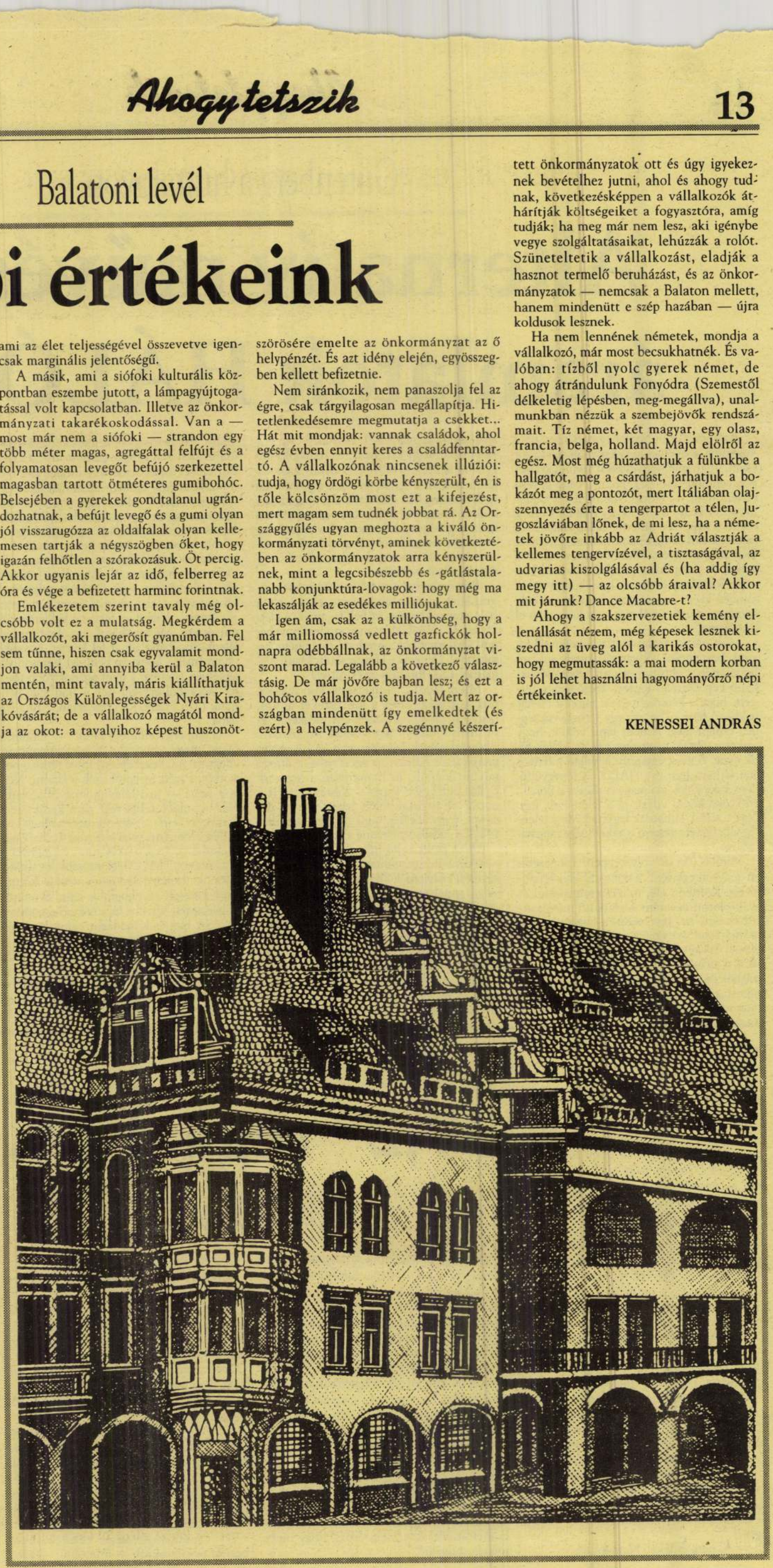

A szerző a könyv végén röviden összefoglalja a művészet jelenlegi helyzetéről felvázolt képet. Itt mutat rá, hogy ma már nem az akadémikus és avantgárd művészet ellentétének korát éljük, hanem a művészeten belül három szint megkülönböztetése szükséges: az elit, az alternatív és a radikális művészeté. Ezek közül a HÁLÓ az alternatívok világszerveződése. A második nyilvánosság művészetének legfontosabb eleme a tolerancia, a stíluspluralizmus, amely egyszerűen az alkotói szabadság záloga. S bár „az ajtón kidobott kvalitás — s vele együtt a szelekció igénye is — előbb-utóbb visszatér az ablakon" (ekkor derül ki Ray Johnson HÁLÓ-képletének realitása), mégis úgy véljük (a szerzővel egyetértésben), hogy ez a non-profit tevékenység, amely kizárólag a kommunikáció kedvéért születik meg, éltetője lehet a humánus emberi kultúrának.

A képzőművészeti táj fölött lebegő HÁLÓ kivilágításával Perneczky hozzájárult ahhoz, hogy a külön-külön észlelt kis csillogó jelenségeket — a mail artot, a pecsételés akcióit, vagy akár a koncept artot — pontosabban lássuk, s érzékeljük összefüggéseiket. S e térben és időben hatalmas mennyiségű anyag áttekintése után megalapozottnak ítélhetjük a szerző optimista ítéletét, amely szerint a HÁLÓ „távlati fejlődésének kilátásai azt ígérik, hogy a networkből... egy központilag már nem befolyásolható, igen kiterjedt és teljesen spontánul működő kultúra lehet".

CHIKÁN BÁLINT

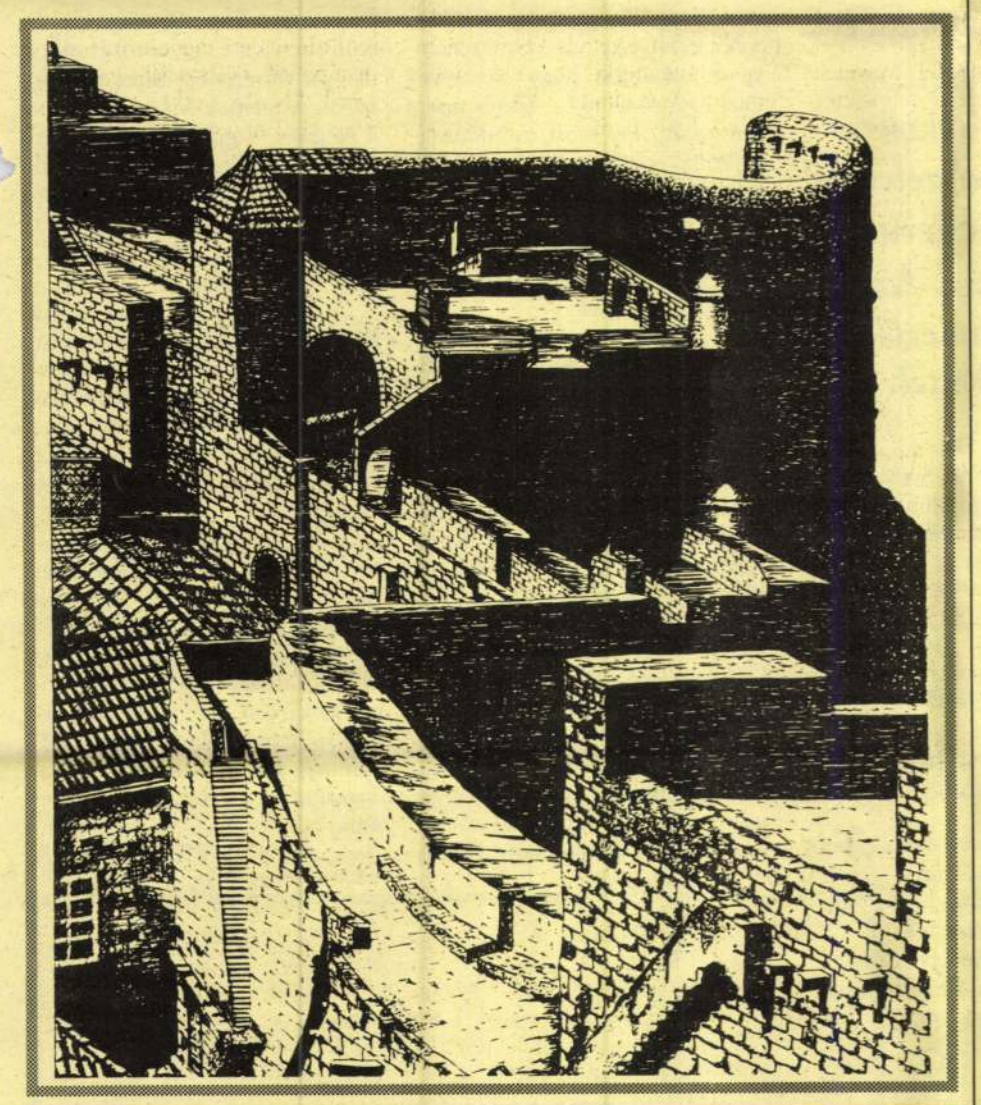

és azt kérdik, hova lettél, mert valami vacak elromlott egy hülye klotyójában, elhiheted, szinte érzem a szarának a bűzét... Képzeld csak el, mit gondolok, miután leraktam a kagylót, szép kis hős vagy!

— Ide figyelj, ez már sok. Szerencse, hogy vannak vízvezetékszerelők. Elmondanám, szívesebben csinálom ezt, mint hogy egy hivatalban dolgozzak.

— Úristen! Nem is kapiskálod! Nem látod, hogy az egyik kezeddel kiemeled a fejem a vízből, a másikkal meg visszanyomod?

Majdnem azt válaszoltam, hogy pontos képet festett az életről, de türtőztettem magam. Csak megráztam a fejem, és az ablakon kibámulva elindultam, hogy töltsek magamnak még egy pohárral. Majdnem besötétedett. Az író nem volt nagy szám, a vízvezetékszerelő pedig meghalt.

A vita után lassítottam az ütemet, úgy intéztem, hogy legalább délután ne dolgozzam: az eredmény nem váratott magára. Újra tartósan jó lett a kapcsolatom Bettyvel, újra a nyugodt napok ízét kóstolgattuk, kacsintgattunk egymásra.

A vízvezetékszerelő nehezen kelt fel pirkadatkor, amikor az író hajnali háromkor feküdt le. Főleg arra kellett vigyáznia, hogy ne ébressze fel Bettyt, és ne dőljön el, mint egy zsák, miközben a kávéját melegíti. Akkorákat ásított, hogy majd' kiugrott az állkapcsa, csak akkor kezdett magához térni, amikor kilépett az utcára. Úgy érezte, hogy kettéhasítja a vállát a szerszámosláda szíja.

Néha, amikor hazament, Betty még aludt. Gyorsan lezuhanyozott, azután leült melléje, hogy elszívjon egy cigarettát, amíg a lány felébred. Az írógép mellett halomban álló papírlapokat nézte, a csöndet hallgatta, vagy az ágy lábánál talált összegabalyodott harisnyanadrággal és bugyival játszott.

Amikor Betty felébredt, az író épp a meditációt gyakorolta, halvány mosoly ült az ajkán. Általában szeretkeztek, azután az író másodszorra is megreggelizett Bettyvel. Az író vígan élte világát, csak egy kicsit fáradtnak érezte magát: amikor felhőtlen volt az ég, szívesen engedélyezett magának egy kis pihenést a teraszon, hallgatta az utca zaját. Az író elégedett volt. Sohasem foglalkoztatták pénzkérdések. Elég üres volt az agya. Időnként azon gondolkodott, hogy is írhatott egy könyvet, olyan távolinak tűnt, vagy azon töprengett, ír-e valaha másikat. Nem szeretett erre gondolni. Amikor Betty egyszer megkérdezte, értésére adta, hogy elképzelhető, de a nap további részében az író nem érezte jól magát.

Másnap, felkeléskor, a vízvezetékszerelő ugyancsak másnapos volt. Megvárta, amíg a kuncsaft hátat fordít, akkor hányta ki kávéját a tusolóba, libabőrös volt tőle. Időnként utálta azt a kurva írót.

FORDÍTOTTA: BARTA PÉTER

(Folytatjuk.)

Római levél

Németeké lett a „magyar templom"

Lassan évszázada is elmúlik már, hogy elkezdődtek és mindmáig tartanak a nagy magyar újratemetések, miközben többnyire a lefátyolozott Botrány is ott halad a gyászmenetben. „A nagyságos fejedelem" törökországi hamvainak hazahozatalát az agg „kuruc", a magát Rákóczi íródeákjának képzelő Thaly Kálmán celebrálta, s eredetileg úgy szerette volna véghezvinni, hogy egyszersmind újratemetik a fellelt kuruc vitézek tetemeit is, mégpedig a hatalmas kuruc nemzeti temető céljaira kisajátított Gellérthegyen... (Csak azt nem tudom, vajon a „pártszempontú" agnoszkálások hogyan állapíthatták volna meg egy dolmánya-lefoszlott, százötvenéves csontvázról: kuruc vagy labanc holttest maradványa-e?!) A „kazánkirály" Morvai úr nemrég Petőfit (s ha jól emlékszem, egy füst alatt a családját) akarta újratemetni. Már a Kiskőrösre tartó gyászmenet útvonalát is kijelölték, csakhát a „szemfogas" kérdés barguzini megoldása nem sikerült, bár az újratemetőket az sem zavarta volna: nemhogy nem kuruc vagy labanc, de még csak nem is férfi a mi csontváz-Petrovicsunk. A Petőfi-újratemetés a harmadszor is eltemetett Nagy Imre méltó nemzeti végtisztessége után további lelki megtisztulásra serkenthetett volna — vélhették a barguzini ásogatók —, mint ahogy a korábban ugyancsak háromszor eltemetett József Attilának a munkásmozgalmi pantheonban való végső (végső?) elhelyezése is önkorrekcióval járt: a pártból kizárt költőt poraiban visszavették, s megítélésének korábbi szakaszára díszkőtáblát hengerítettek. „Kossuth apánk" és Rajk László újratemetését vagy az újabb hamvhazahozatalokat, mint a Kéthly Annáét, a Mészáros Lázárét, a Jászi Oszkárét már ne is említsük, hiszen ezeknél is frissebb és nagyobb szabású újratemetési esemény volt májusban a Mindszenty bíborosé.

Itt, Rómában is úgy minősítette a sajtó, hogy ez a kegyeletes és méltó gesztus szinte olyan mérvű és érvényű volt, mint Nagy Imrének és mártírtársainak újratemetése. S ha Nagy Imréék végső nyughelyre kerülésével valami végleg lezárult történelmünkben, hogy elkezdődhessen az új, a Mindszenty-sírkamra is hasonlót szimbolizál. A magyar katolikus egyház újrarendezheti sorait, átgondolhatja stratégiáját, megbékítve azokat is, akik a botrányról még az ideiglenes sírnál gondoskodtak, odaláncolván magukat „a máriazelli kripta fémkorlátjához", hogy teljesüljön „követelésük, amely a Gonosszal cimboráló, vagyis a pártállammal annak idején kompromisszumot találó főpapok »vezeklésére« irányul". (N. Sándor Lászlót idéztem: A hamvak sorsa, Magyar Hírlap, 1991. május 3.) Rómában a nyár elején Mindszenty-tudományos ülésszak, azután pedig Mindszenty-emlékmise is megidézte a bebörtönzött főpap helytállását. Amaz a Magyar Akadémián, emez a magyarok v o l t nemzeti templomában, a Santo Stefano Rotondóban zajlott, s benne Békés Gellért bencés professzor és Kada Lajos érsek volt a mérvadó főszereplő: nem aktuális politikai programbeszédeket tartottak, hanem a maguk tudománya és személyes emlékei szerint szóltak Mindszenty példájáról.

A római Mindszenty-megemlékezéseknek mindvégig volt egy szótlan, éppen 468 éve elhallgatott mellékszereplője is: az a magyar főpap, akinek Santo Stefano Rotondo-beli sírját jó ötödfélszáz esztendei teljes nyugalom után nemrégiben megbolygatták. A domborműves márványkőlapot, amelyen méltóságteljes alakja és feltehetően maga szerezte verses latin sírfelirata látható, kiemelték az oltár előtti padozatból, s odaállították egy kápolna fala mellé, mint valami márvány malterosládát. Sírjának áthelyezéséhez a Mindszentyre mért megpróbáltatások is hozzájárultak.

A Santo Stefano Rotondót, a Kerek Szent Istvántemplomot az V. században szentelték fel a Coelius-dombon, a Mone Celión, Vértanu Szent István tiszteletére. Előbb a pálosok, majd miután a római Collegium Germanicum-Hungaricum is itt működött, a jezsuiták viseltek rá gondot. Egészen addig töltötte be a magyar nemzeti templom szerepét, mígnem Mindszenty József, az utolsó magyar hercegprímás halála után — mert úgynevezett „tituláris temploma" volt ugyan, de a börtönből és az emigrációból nem törődhetett véle — bíboros-érsek utóda 1985-ben átruházta Friedrich Wetterre, a gazdag müncheni egyházmegye kardinálisára.

Ekkor vett fordulatot Lászai János síremlékének sorsa. Lászai kanonok Erdélyből került Rómába, ahol a Szent Péter székesegyház magyar gyóntatója lett. Ő kalauzolta az örök városban a Bakócz Tamás reménylett pápasága ügyében tapogatódzó Werbőczy Istvánt. 74 éves korában halt meg. Már Riedl Frigyes a magyar Róma-szerelem első költői emlékét látta a Lászai-sírfeliratban: „Vándor, ha látod, hogy római sír födi azt, aki a hideg Dunánál született, nem fogsz csodálkozni, ha meggondolod, hogy közös hazánk volt Róma, s az is marad. Roma est patria omnium fuitque."

A németek „tituláris tulajdonába" került, egykori magyar nemzeti templom évtizeden át zárva tartott: új gazdái hosszan és gondosan restaurálták. Most már működik s látogatható, sportcsarnok-nagy, kerek padozata nem kő-, hanem csak masszív tölgyfaborítást kapott, de ez is líramilliárdokba kerülhetett. A tölgydeszkák lerakása előtt emelhették ki az oltár elől a Lászai-sírlapot, s tolták félre az egyik, még restaurálásra váró kápolnába. Minden bizonnyal csak ideiglenesen. Elképzelhetetlennek tartom ugyanis, hogy a Rotondo felújítását végző berlini-római Deutsches Archäologisches Institut és a münsteri egyetem tudós szakemberei ennek a szerencsésen német kézbe „privatizált" templomnak a leghíresebb magyar műemléksírjával úgy bánnának, mint egy gödöllői erdőben vagy Kozma utcai bitón kivégzett mártír holttestével. Biztosan vissza fogják helyezni Lászai kanonokot mind a padozatba, mind 1523 óta folytonos jogaiba. De kétlem, hogy ezt az újratemetést a józan németek a tölgyfapadlat felszaggatásával teszik. Azt gondolom, Lászai ott lesz majd síremlék újból, ahol most malterosláda: a kápolnában. Csakhogy a kápolnapadozat egyelőre még törmelékes csatatér. Várnunk kell tehát a nagy római magyar újratemetéssel. Amikor azonban erre sor kerülhet, Róma prominens magyarjainak nem azt kell erőltetniök, hogy az oltár elé tegyék vissza, hanem hagyniok kell, hadd nyugodjék békében az oltártól néhány lépésnyire, a kápolnában. Jó lesz neki és nekünk is ott, elvégre korántsem tesz meg akkora utat második nyughelyéig, mint akiket többször alaposan kihantoltak.

Aki a „Vissza Lászait a templom közepére!" jelszóval merev-makacsul az oltárhoz láncolja magát, afféle maximális igényt képvisel, mint aki például ahhoz ragaszkodik: az egyház kapja vissza összes nagybirtokait. A Lászai-epitáfium a Santo Stefano Rotondo kápolnapadozatában is a mindenkori Róma-járó magyar örök hitvallása marad: Roma est patria omnium, Róma mindnyájunk hazája.

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN

Ha teli a hócipőd, vegyél egy másikat

A nagy dobások majd ezután jönnek

Azt jósolták a televízió aggodalmas műpártolói, hogy a produceri irodák rendszere végképp beteszi a kaput a művészi produkcióknak. Kinek éri majd meg költséges tévéjátékokra fordítani a nehezen összekapart pénzt, arról nem is beszélve, hogy ki mer majd akkorát kockáztatni, ami egy félresikerült tévéfilmmel jár? Az első bukás itt mindjárt az utolsó lesz. Aztán mégis akadt iroda, amelyik vállalja a kockázatot. A rendezőként ismert Várkonyi Gábor produceri irodája, neve: Weltel.

— Jelent valamit az, hogy Weltel..?

— Többféle eredőjű szójáték csupán: welt és tel, világ és televízió meg azután a nevünk kezdőbetűihez is van valami köze... A helyettesemet ifj. Elek Ottónak hívják. Egyébként négyen vagyunk, Fülöp György gyártási producerrel és Bánhegyi Istvánnéval, aki titkárnő, adminisztrátor és mindannyiónk jobbkeze. Mivel sajnos négyfős irodánknak ugyanannyi a papírmunkája, mint korábban a mamutméretű főszerkesztőségeknek, éppen elég a dolga...

— Ön aktív szerepet vállalt annak idején a produceri irodák létrejöttének előkészítésében. Így képzelte a megvalósulást?

— Írtam néhány tanulmányt a témáról, és valóban részt vettem a tárgyalásokban az álláspontok kialakításánál. Volt némi tapasztalatom: három évvel ezelőtt, egy évig a szórakoztató és sorozatdramaturgia szerkesztőségvezetője voltam. Számomra azonnal nyilvánvalóvá vált, hogy most, amikor a gazdasági rendszerváltást éljük, csak két lehetőség van. Ha elvetem a „megszűntetve megőrizni" elméletet, amelyet mostanában szociális piacgazdaság fedőnéven szokás emlegetni, akkor csak a radikális átalakulás híve lehetek. Amelynek kiszámítható következménye, hogy a kultúrális szférában is produceri rendszerek fognak működni. Másként nem is képzelhető el, ez az organikus fejlődés törvényszerű következménye. És ha így van, miért ne vágjunk bele a televízióban azonnal? Izgalmas, újfajta, sok csatával, kínlódással járó feladatnak tűnt és az előkészítéskor felcsillant a remény, hogy kevéssé fájdalommentesen megy majd végbe. Okosan és kultúráltan...

— A megvalósításról, úgy tűnik, más a benyomása.

— Ábrándokat kergettünk... Hamar kiderült, hogy Hankiss Elemér csak elméletileg kapott szabad kezet az átszervezéshez. Ugyanazok az államilag meghatározott normatívák szabják meg a lehetőségeinket ma is, amelyek a televíziót korábban is rugalmatlanná tették. Abból, ami miatt annak idején lelkesedtünk a produceri rendszerért, szinte semmi sem valósult meg. Csaknem olyan keservesen dolgozunk, mintha a szabadpiacon kellene megélnünk.

— Talán már meg is bánta?

— Nem szaladok el olyan könnyen.

— Lenne hová?

— Végül is rendező vagyok. Rengeteg úgynevezett kisműsort készítettem életemben, nem restelleném most sem. Biztosan könnyebbek lennének az éjszakáim. De nem hagyhatom félbe, amit elkezdtem.

— Elég különösen fogalmazták meg a Weltel Iroda profilját...

— Mi nem műfajra vagy tematikára szerveződtünk, hanem minőségre.

— Amit talán a többi iroda magára nézve kissé sértőnek talál.

— Pedig nem nagyképűség: arról van szó, hogy a sorozatgyártásos szemlélettel szemben mi manufaktúrális műgonddal igyekszünk mindent elkészíteni, amit elvállalunk. Ezt tudjuk ígérni azoknak, akik benünket keresnek meg a műsorötleteikkel. Úgy tűnik, sokan hisznek nekünk. Szükség is van rá, mert mi nulláról indultunk, nem volt egyetlen saját műsorunk sem, amit áthozhattunk volna az új struktúrába. Csak olyan produkcióink vannak, amelyeknek az alkotói hozzánk fordultak, hogy készítsük mi a továbbiakban. No és persze a saját műsoraink.

— És az eredmény igazolja az ígéretet? Ön szerint a Weltel idáig csakis minőségi műsorokat adott közre..?

— Ami a mi részünk a műsorokból, az szerintem valóban színvonalas. De a körülmények alakulása miatt az irodánkban készült nem minden műsort vállalhatunk valóban a magunkénak. Szó sincs már róla, hogy alapvető kérdésekben mi döntenénk — ahogyan ezt kezdetben hittük! Nincs jogunk még ahhoz sem, hogy elfogadjunk egy forgatókönyvet. Pénzünk sincs... Ha nincs döntési jogunk, és nincs pénzünk — erkölcsi hátterünk sincs rá, hogy beleszóljunk a műsorokba!

— Faramuci helyzet, valóban. De Ön nem szalad el olyan könnyen...

— Biztos vagyok benne, hogy nem sokáig marad így. Képes lesz a szakma kiharcolni a mostani bizalmatlansági helyzet helyett a bizalmi helyzetet... Mi abban nőttünk fel, hogy a kapitalizmusban az érdekek döntenek. Ott a polgár, ha szüksége van kölcsönre, bemegy a bankba és felveszi. A bank és a polgár kapcsolata korlátozott, de bizalmi alapon áll. Korlátozott, mert csak egyszer lehet vele visszaélni... Ha megteremtődik a feltétele, hogy valóban producer lehessek, akkor majd én is a korlátozott bizalom alapján lehetek kapcsolatban a partnereimmel. Akkor majd ha a bizalmunkat nem igazolja vissza a partner teljesítménye, a továbbiakban egyszerűen megvonjuk tőle...

— Türelmesen várják, hogy eljöjjön ez az idő?

— Akinek nincs türelme, az menjen Új-Zélandba. A beképzeltség eklatáns példája, ha ma valaki azt állítja, hogy rendszert lát a gazdasági történésekben. Persze, az egyéni tolerancia küszöbe kinek-kinek máshol van. Velem is előfordult már, hogy kijelentettem, teli van a hócipőm. Egy fiatal barátom erre azt válaszolta, hogy „akkor vegyél egy másikat "... Nincs mást, mit tenni. Ezt most mindannyiónknak végig kell csinálnunk, muszáj!

— Úgy tudom, a Weltel igazi nagy dobásai majd csak ezután következnek. Meg a tévéjátékok is, amelyeket beígértek.

— Hat-hét rendszeresen megjelenő műsorunk van, ezek többsége olyan, amelynek mi csak az új gazdája vagyunk. A Weltel eredeti produkciója lesz ősztől Levente Péter sorozata. Már elkezdtük az előkészületeit egy krimisorozatnak, amelynek Kern András lesz a nyomozó-főszereplője. Dokumentumsorozatot készítünk — Fazekas Lajos rendezésében— Sikeremberek címmel. Szórakoztató műsoraink is lesznek, a Nevető bíróság vagy a Koltay Kabaré-Kaposvár... Ősszel kezdünk forgatni három tévéfilmet is: Málnay Levente Bíró Lajos, Szőnyi G. Sándor Gara János, Szikora János pedig Nádas Péter írását filmesíti meg. Előkészületben van egy sorozatunk a magyar történelem híres nőalakjairól, amelynek Mészáros Márta a gazdája. Vígjátéksorozatot tervezünk a Vidám Színpaddal közösen, és van egy izgalmas koncertterünk is, amiről nem mondhatok többet.

— Félti az ötletet?

— Úgy van... Velünk ugyan még nem fordult elő, hogy elorozták volna valamelyik elképzelésünket, de manapság már ez sem ritkaság a televízióban.

— Az viszont ritkaság, hogy a producer önmagát nem juttatja lehetőségekhez...

— Én amíg ebben a beosztásban dolgozom, nem rendezek. Így tartom tisztességesnek. Kínosan érezném magam, ha a Weltelnek nagy keservesen összeszedett pénzből a saját ambícióimat finanszíroznám. Bár teljes mértékben szabályos lenne. Furcsa módon csak az tiltott, hogy más produceri iroda megbízásából dolgozzunk...

VIRÁG F. ÉVA

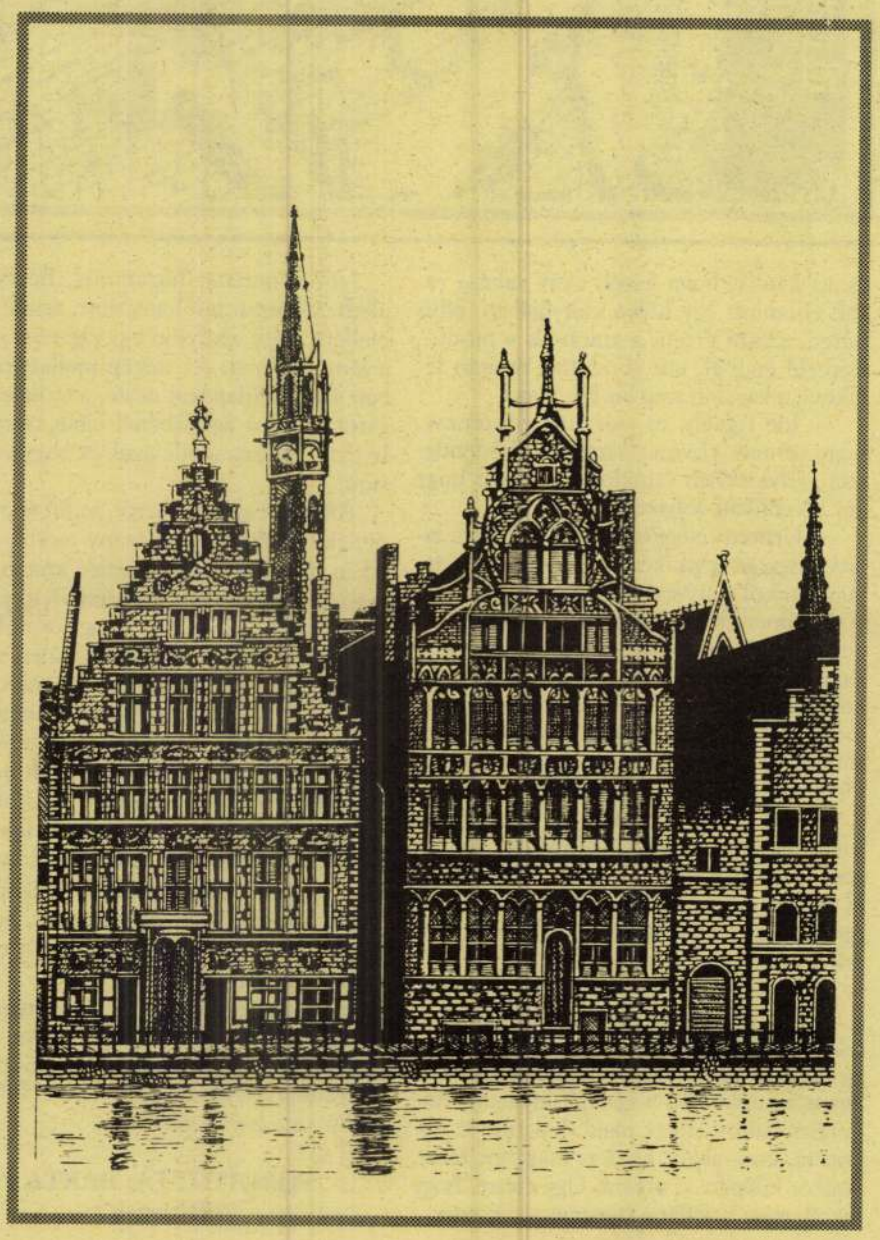

Menő menük a McDonald's-tól!

Hamburger menü

Sajtburger menü

Dupla Hamburger menü

Dupla Sajtburger menü

Big Mac menü

1991. március 1–március 31.

BUDAPEST V., RÉGIPOSTA U. 10.
BUDAPEST, NYUGATI PÁLYAUDVAR
BUDAPEST XIX., (KISPEST) KOSSUTH TÉR 2.

McDonald's®

DDB NEEDHAM

BP

Akar Ön első lenni Magyarországon?

A BP, töltőállomásainak üzemeltetésére, magánvállalkozókat keres.
Májusban megnyílik a BP első önálló benzinkútja Budapesten.
Korszerű technikai színvonal, a jövő századot képviselő külső megjelenés, önkiszolgáló rendszerű üzemmód.
Megfelelő saját tőkével rendelkező, önálló vállalkozó számára lehetőséget kínálunk, hogy előírásaink maximális betartásával üzemeltesse töltőállomásunkat.

Elvárásaink:
- műszaki és/vagy kereskedelmi végzettség
- 30–45 éves életkor
- legalább ötévi vezetői gyakorlat
- a német vagy az angol nyelv társalgási szintű ismerete
- kiegyensúlyozott családi háttér, amelynek alapján vállalja, hogy házastársával együtt dolgozik
- büntetlen előélet.

Partnereink elé magas követelményrendszert támasztunk, ami átlagon felüli munkabírást, koncentrálóképességet és teljes körű felelősségvállalást jelent.
Bővebb felvilágosítást ad Vargáné Majoros Ágnes, a 188-9720-as telefonszámon.
A fényképes önéletrajzokat, „BP Oil Magyarország, NSZ" jeligére, a kiadóba kérjük.

NÖVÉNYTERMESZTŐK!

(kis- és nagygazdaságok)!

Ahogy megfelelő alap nélkül nem áll biztosan a ház, úgy megfelelő tápanyag-utánpótlás nélkül nincs jó termés.
Ha a talajvizsgálat eredménye és a termeszteni kívánt növény tápanyagigénye alapján műtrágyáznak, akkor ráfordításaik biztosan megtérülnek a betakarításnál.

Szolnokon,
a Tiszamenti Vegyiműveknél
– közvetlenül a termelőtől –
termelői áron vásárolhatják meg
a hidegen granulált
szuperfoszfát és
N–P–K műtrágyákat,
a teljes választékból.

1991. március 1-jétől
a kisfogyasztókat is termelői áron szolgáljuk ki.

10 kg-os és 50 kg-os zsákok kaphatók raktárról, hétfőtől péntekig 8 és 14.30 óra között.

Tájékozódjon,
és a jövőnk érdekében
gazdaságosan műtrágyázzon!

TISZAMENTI VEGYIMŰVEK

Szolnok, Pf.: 1. 5007.
Telefon: (56)-35-800.
Telex: 23-658.
Telefax: (56)-36-732.

PERNECZKY Géza

Csanádi Imre

„Erdei vadak, égi madarak —
érjetek oly készen:
szólít halálom: nyugodtnak találjon,
eldőlni ne késsem."

Nem késett eldőlni Csanádi Imre, s amitől tartottunk, bekövetkezett. Megelégelte a halál többszöri hívását, arculcsapását, végleg itt hagyott minket. Ahogy versbe foglalta, ahogy kérte a búgó, sikongató erdei vadaktól, égi madaraktól, úgy halt meg. Megőrizte emberi méltóságát, a jó, az adó élet jutalmaként a mors bona, a jó halál kegyelmében részesült, mint azok, akik érclábon tudtak *„a zajló időben megállni."*

Tudom, csörög a szó a koporsó mellett, de — bár nem mellőzték életében —, mégis, furcsa módon, annyit hallgattak körülötte, hogy most beszélni kell, a sebbel fakadozó fájdalom mondatja ki: igaz embert, nagy költőt vesztettünk.

Ezt a nagyságot, a testen átsugárzó lélek varázslata nyomán mindenki rögtön megérezte Csanádi Imrében, aki találkozott vele. Én kisdiákként láttam meg. Ott állt a vidéki gimnázium botanikus kertjében egy fának támaszkodva, maga is fiatal, fekete cédrus — egyedül...

Ugyanez a magány fogta körül, amikor a laktanyaudvaron süttette arcát a nappal, éppen a fogdából szabadult, vagy amikor hazatért a hadifogságból, és a Múzeum körúton találkoztunk, szemében szomorúság meg remény, de nem sokkal rá már csak — az ő szavaival: — *„Hantolt éveink megmocskolt hite."*

Különállásának, magányának fő oka, hogy nála mindig ugyanaz volt a lírában megfogalmazott és a költészet határán kívül eső vélemény, ítélet. Képtelen volt azonosulni a mindig azonosulókkal. Ezt pedig kevesen tűrték. Az egyetlen hosszú utcából álló falujából, Zámolyból nemcsak a lázadozó parasztok dohogását, a falun gyakorlatra átvonuló bakák énekét hozta magával, hanem az érzékenységet, az igazságérzetet, az arcpirító megalkuvás elutasítását is. Erkölcsi erővel fogalmazta meg kitűzött és megvalósított életcélját:

„Nézhessen tisztán, meg ne piruljon / miattam utódom, / s melyből vétettem, nevemre a köznép / el ne komarodjon."

Most, a század végén látjuk igazából, milyen jellemző, egyúttal jelképes is az első világháború után széthulló Magyarországba beleszületett Csanádi Imre sorsa. A történelemtől marcangolt nemzedék legjobbjainak a tragédiáit élte át, viselte el. Szemben állt a két háború közötti rendszerrel, ahogy az azt követővel is. *„A dölyfös úr, a színváltó kufár"* és a térdet-fejet nem hajtó költő közötti szakadékot semmi sem hidalhatta át...

Kedvelt kijelentése, már-már ars poeticája: a *régi* és a *népi*. Ezt is félreértették. Csak avatottabb költőtársai tudják, hogy soha nem vett részt mucsai civakodásokban, paraszti őseitől örökölt józan mértéktartással nyitott utat a mérhetetlennek. A régi és a népi nála egyszerre jelentette a veretes, megőrzött értéket, a mindig korszerűt, a múló divatokkal szembeni biztonságot, a távlatot. Fehérvár utcáin a Halesz felé sétálva — arrafelé laktak magántanítványai —, Dantéról beszélt, Babitsot, József Attilát emlegette, s tőle hallottam először Baudelaire nevét. Tizenhat évesen kiforrott költő, a versformák egyik legjobb magyar mestere, ahogy ezt pártfogója, Weöres Sándor is megállapította.

A nála eggyé vált művészi és emberi magatartás és erő játszik közre abban, hogy első hallásra is megítélhetjük: férfias költészet az övé, Zrínyi, Berzsenyi, Vörösmarty szemérmes, mégis nyílt, bátor szavaival rokonok az ő szavai, klasszikussá érlelte őket a vállalt sors, a megszenvedett történelem, a nem mindennapi tehetség.

Szeretném hinni, hogy most, ezekben a percekben Zámoly, Fehérvár, Budapest, egy egész ország hajt fejet Csanádi Imre koporsója, élete példája, az elhunyt nagy költő előtt. Írótársai, egykori munkatársai nevében is nehéz a búcsúvétel. Nehéz elkiáltani: barátom, elmondani az istenhozzádot, s talán nem is illendő, amikor te így biztatsz: *„Zengesd a fekete, kigyúló szavakat."* Az igaz művészet, az igaz szellem, ha a halált nem is, de az elmúlást legyűri. Úgy, ahogy a magyar költői feladatot, helytállást tömören megfogalmazó dacos, szép szavaid mutatják:

„Fogyni tilos virágnak vagy dalnak, / így szép lenni, mindig fiatalnak: / míg az árnyék fölénk nem fonódik, / bokrétánkat ragyogtatva holtig."

Jávor Ottó

Elhangzott a Farkasréti temetőben 1991. március 7-én.

PERNECZKY GÉZA:

Egy árkádiai vendég Párizsban

Amadeo Modigliani

A természet nem ismer fehéren született csikót. Csupán a kényes, az albínókhoz hasonlóan ezüstfényes mesebeli lényeknek adatott meg, hogy kezdettől fogva, mint a hó, transzparenstisztasággal világítsanak. Ilyen lény az Unicornis, az Egyszarvú, vagy a Pegazus, a költők szárnyas paripája, és ilyen még néhány olyan emberszabású teremtmény is, aki fest vagy muzsikál. Ezeknek persze úgy illik, hogy szegénysorban szülessenek, alkoholizmussal, hűtlen barátnőkkel és tüdőbajjal küszködjenek, hogy aztán igen korán költözzenek át a másvilágra. Modigliani, a párizsi iskola egyik legdrágábban jegyzett művésze, ilyen mesebeli lény volt. Egy hóeséses napon, 1920 januárjában halt meg, harmincöt évesen. Nála még Van Gogh is többet élt egy esztendővel.

Mint a leckét, mondom fel magamnak ezeket a lexikonokból és kultúrtörténeti kézikönyvekből összegyűjtött örök igazságokat, míg az Észak-rajna-vesztfáliai Művészeti Gyűjtemény új düsseldorfi székházába igyekszem. De mindjárt a pénztár melletti pultnál kijózanító figyelmeztetésbe ütközök. Ott fekszik ugyanis a Modigliani-tárlat vaskos, csupa színes képekkel díszített katalógusa, amelyet a múzeum igazgatója, Werner Schmalenbach állított össze. És ő mindjárt az előszóban szigorú intelemben részesít: — Azt a regényes képet, ami Modigliani életéről utólag kialakult, csupán a romantikus beállítottságú biográfusoknak, a színes-szélesvásznú filmeknek és a bohémia hosszú időn át dívó népszerűségének köszönhetjük. Az igazság ezzel szemben az,

Kariatida.

hogy a művész egy viszonylag jómódú itáliai családból származott, és bár Párizsban eléggé hányatott életet élt, pontosan tudta, hogy mit akar, s igen következetes életművet épített fel. Betegségének súlyossá válása és korai halála az első világháborús esztendők nélkülözéseivel is kielégítően magyarázható. Ergo: a közkeletű romantikus képnek semmi köze sincs a valósághoz.

Izgatottan lapozok tovább, hátha Schmalenbach úr a továbbiakban azt is elárulja, hogy akkor mi a részletesebb és pontosabb valóság Modigliani körül. A nagy titokról azonban nem hull le a lepel. Schmalenbach tanulmánya a festmények értő elemzésében és a nagy klasszikus remekművekkel való részletes és meggyőző összevetésében merül ki. Vajon ezzel az analitikus módszerrel alkotta meg a művész is a képeket? Míg becsukom a katalógus „betekintőpéldányát" (a hátam mögött közben már a várakozók egész sora gyűlt fel), elhatározom, hogy a kiállítást én bizony csak azért is a regényesen kialakult Modigliani-kép jegyében nézem meg.

Az ugyanis az érzésem, hogy bár lehet, hogy a párizsi művészéletről kialakult bohém színezetű elképzelés csak egy divatos sablon, de, úgy látszik, közben kialakult ennek az ellenkezője is. Az a józan és tudományos objektivitású megközelítés, amelyik kizárólag az összehasonlító művészettörténelem eszközeivel él, és eközben teljesen denaturálja a korszakot és benne a művészeket. Ez is divat, és ennek sincs sok köze a valósághoz.

✸

A kiállítás persze gyönyörű — annyira szép, hogy menet közben a megtekintés módjáról kialakított szempontomat is elfelejtem. Schmalenbach „csak" három Modiglianit vásárolt az elmúlt húsz év során a múzeumának, de közben, hogy bíztos legyen a dolgában, úgy látszik valamennyi, a világon szétszórt művet megtekintette. A szobrokkal és a ceruzarajzokkal együtt most kettőszázhárom Modiglianit gyűjtött be attól a mintegy hetven kölcsönzőtől — múzeumokból és magángyűjteményekből —, melyeket ez alatt a húsz év alatt gyalogolt végig, és amelyeknek a teljes listáját valószínűleg eddig hadititokként őrizte.

Nő legyezővel.

Amit így összeszedett, azt három nagy fejezetre osztotta, és ezek közül az első egyáltalán nem a festészet, hanem a szobrok világa. Modigliani 1906-ban hagyta ott Velencét, ahol tanulmányait végezte, hogy Párizsba költözzön. Ott a kései posztimpresszionizmus — elsősorban Cézanne kultusza — és az éppen kialakulófélben levő kubizmus volt az, ami a Montmartre-on tanyázó író- és művésztársaság körében őt körülvette. S bár itt mindenkivel összebarátkozott, mégsem lett belőle kubista művész. Csak egyvalakinek engedte meg, hogy hatással is legyen a művészetére: a román származású Brancusinak.

Néhány portré után — érdekes módon ezek már majdnem teljesen olyanok, mint a későbbi érett Modigliani-arcképek — Brancusi szobrainak a hatására ő is plasztikai kísérletekbe kezdett. Ennek során lényegében két kompozíciótípust érlelt és ismételgetett. Az egyik a néger plasztika hatását is jól tükröző — akárcsak egy csónak, oly megnyúlt arányú — hosszúkás fejforma volt, csucsorodó, apró szájjal és kagyló alakú szemekkel. A másik típus az európai reneszánsz és barokk építészet szobordíszeiből eredeztethető. Ez egy féltérdre ereszkedő vagy teljesen ülőhelyzetbe süllyedő kariatida, amely eredetileg azért emelte a karjait a feje fölé, hogy egy erkélyt vagy egy épülettagoló párkányt tartson a magasba. Modiglianinál azonban ez a póz „kiürül", öncélúvá válik: a fej fölött összekulcsolt kezek legfeljebb a képkeretet tarthatnák. A forma klasszikus, a funkció absztrakt. És még valami járul a kompozícióhoz: a körvonalak muzikális karcsúsága és tisztasága, mintha ez a kariatida egyúttal mitológiai figura is lenne, például Botticelli Vénusza.

Kőbe vésve és egy sor rajzon ismételve találkozunk ezekkel az alakzatokkal. Modigliani láthatólag olyan elemeket igyekszik összeegyeztetni itt, amelyek tulajdonképpen nem tűrik el egymást: a természeti értelemben vett szépséget, és a végletekig vitt gondolati elvontságot. Joggal lehetne tehát akár úgy is tekinteni erre a feladatra, mint eleve megoldhatatlanra. De azon a véleményen is lehetünk — és a kiállított művek szépsége erre csábít —, hogy Modigliani ezt a képtelen egységet már az első próbálkozásnál sikeresen megoldotta. A plasztika problémái elől ugyanis azonnal a vonalakhoz, a linearitás zenei tisztaságához menekült. Nem a test, nem a tömeg, hanem a dallamos vonalvezetés fogja össze itt a dolgokat, s oldja föl az ellentmondásokat.

Szigorúan tekintve a kérdést ez persze kitérés a feladat elől — kompromisszum. És ez a kompromisszum tulajdonképpen nem is művészeti természetű, hanem általánosabb érvényű dolgokban gyökeredzik. Egy árkádiai tisztaságú és klasszicitású mediterrán művész, aki a beköszöntő huszadik század diszszonáns akkordjait már megérezte, de képtelen volt arra, hogy rezonáljon is rájuk, tévedt föl Párizsba, az elemző ész és a geometriában gondolkodó ráció otthonába. Mire viheti ezekkel a diszkoszszerű fejekkel és a földre kuporodó, magukat a sorsnak és a nőiesség szépségének megadó kariatidákkal?

Erre a kérdésre ad feleletet a kiállítás második fejezete, a festmények sora. Ha nagyon goromba akarok lenni, akkor azt is mondhatnám, hogy Modigliani arcképei, félalakos figurái és aktfestményei tulajdonképpen a szalonfestészet körébe sorolhatók, hiszen a rezignáció és — sokszor — a kifizetetlen számlák kiegyenlítését célzó ajándékozás volt a megfestésük indítéka. 1914—1915 körül tért vissza az olajképekhez, amikor már nemcsak a formai problémák gyötörték, hanem a szobrok elkészítéséhez szükséges kövek beszerzése is megoldhatatlanná vált. Mindazt a virtuóz linearitást, a vonalak egyszerre archaikus és modern szépségét, amit a kariatidákon begyakorolt, most „aprópénzre" válthatta — lett légyen a modell művészkolléga, galerista, jó barát vagy csak alkalmi ismeretség, a párizsi utcákon megismert kis cseléd-lány.

Az éremnek van azonban egy másik oldala is. Modigliani ezekkel az arcképekkel a tisztán művészi problémák világából visszatért a hétköznapokhoz — ahhoz a tartományhoz, amelyben tulajdonképpen mindig is sokkal inkább otthon volt, akár bevallotta ezt magának, akár nem. Minden olyan próbálkozás, hogy beleéljük magunkat ennek a beletörődésnek a mozzanataiba vagy belső mechanizmusába, persze csak merő irodalmi konstrukció lehet. Egyet azonban mégis megkockáztatnék. Azt az állítást, hogy — úgy látszik — a párizsi iskola bonyolult és sokrétű fejlődésében volt egy fenntartott hely az absztrakció „bukásának" is. Ez volt a természetelvűséghez való visszatérés egyszer megengedett, egyetlenegyszer a mennyekbe emelt rezignációja.

És ennek a fájdalmasan szép melódiának nem a kubizmusba korán belefáradó józan és kövér André Derain lett például a nagymestere, és nem is Matisse, aki a női testtől az ornamensig vezető úton tulajdonképpen csak egyre absztraktabbá vált, hanem Modigliani, a „bukott angyal", aki alkatilag volt képtelen arra, hogy a természetet ne a végső metafizikus tisztaságában lássa. Ezért tartom fontosnak azt is, hogy ne feledkezzünk el hányatott életéről, hétköznapi bukásairól sem, arról a tréningről, ami az önpusztító művészek jól ismert, s naponta megismételt szaltó mortáléja. Miközben tudom, hogy a dolog még nincs kikutatva, a könyv még nincs megírva a huszadik századi formai szépség eme nehezen megközelíthető, s még mindig nagyon titkos fájdalmáról.

Ilyenfajta végkövetkeztetésre ösztönöz a tárlat harmadik része, a ceruzarajzok világa. A rajzokat kímélő tompított fényben a vonalak még vékonyabbak, még láthatatlanabbak — majdnem üres papír az, ami ki van állítva. Itt hull le Modiglianiról a fölösleges körgallér, a szalonok utolsó árnyékos fátyla. Ami marad, az a modellek odalehelt ideája.

✸

Befejezésül még egy mozzanat: nem sokkal halála után, a húszas években, barátai kiállítást szerveztek az emlékének, s úgy gondolom, hogy nagyrészt akkor született az a hosszú sor nyilatkozat is, amelyet Max Jacobtól Blaise Cendrars-on át Lipschitzig és Cocteau-ig az egykori Montmartre — ebben az évtizedben már inkább Montparnasse — művésztársadalma Modiglianira emlékezve produkált. Schmalenbach lehozta az egészet a jelenlegi katalógus függelékében — mert talán mégis megérezte azt, hogy csak szükségesek ezek a legendákat szétoszlató vélemények és történetek, ezek a réges-régi mégiscsak legendák.

Egyedül Picassót idézem, aki egyetlen mondatot írt ehhez a füzérhez, mégpedig azt, hogy bár Modigliani rendezetlen életet élt, mégis sokakat inspirált arra, hogy az ő életét tekintsék a maguk számára is mintának.

Mint a legtöbb Picasso-nyilatkozat, ez a mondat is kétélű penge. Egyrészt a húszas évektől megindúló Montmartre-epigonizmus kegyetlen bírálata, s ebben természetesen benne van a párizsi bohémia faszcináló előképének, Modigliani fatális szerepének a kritikája is. Másrészt azonban ott érezzük ebben a kijelentésben a démonokkal cimboráló Picasso elismerő kacsintását is. Ha valaki, akkor ő aztán igazán tudta, hogy a művészetben mekkora szerepet játszik az, amit a hétköznapok nyelvén gonoszságnak hívnak.

Ezen az úton azonban nem szabad követnünk őt — a művészet démonizálása nem lehet a közönség foglalkozása. Csak egy csipetnyit engedhetünk meg magunknak a varázslatból. Például azt, amit én is átéltem a Modigliani-tárlat után egy kávéházban. Úgy éreztem, mintha minden második nő egy Modigliani-képre hasonlítana — sőt, ahogy a lányok elmentek mellettem, lelki szemeim előtt fölragyogtak a jellegzetes, Modigliani stílusára hasonlító, a ruha alá rejtett és gerezdesen kétfelé osztott érett sárgabarackformák.

No, ez az, amire — bármennyire is nagyobb és fontosabb művész — egy Picasso soha nem tudna a kiállításával inspirálni — gondoltam diadalmasan. S indultam haza a Modigliani-képek meleg fényeinek az összegyűjtött csokrával, a bocsánatos bűnök üstökösével.

Népszabadság, 1991. március 21. 8.p.

A képversek polgárjoga

Válasz Bori Imrének

Kedves Imre,

most kaptam meg újvidéki barátom, Szombathy Bálint jóvoltából a Magyar Szó szombati magazinjának, a Kilátónak március 2-i számát, amelyben — ahogy írod — „szomorú szívvel" tűnődsz afelett, hogy megfeledkeztem valós információim egy részéről, arról, „amely a jugoszláviai magyar irodalom érdemeit, méghozzá bokros érdemeit lettek volna hivatottak hirdetni a képversek magyar irodalmi polgárjogának visszaperlése során".

Hadd idézzek még néhány sort a cikkedből: — „...1971-ben Zágrábban tarthattam előadást vizuális kísérleteink állásáról — akkor már gazdag termése volt nálunk az ilyen típusú kifejezési lehetőségeknek is. Az 1964—65-ös években találtuk látható jeleit a látható költészetnek az Új Symposionban, 1969-ben Böndör Pálnak már kis füzete jelenik meg a Híd mellékleteként, Tolnai Ottó vizuális poémákat alkot, Fehér Kálmán komponálja verssé a betűket. Ugyanebben az időben lép fel Szombathy Bálint, és születnek az elméleti írások is meg Bányai János, Thomka Beáta és Szombathy Bálint műhelyében..." Én pedig mégis azt írtam a Népszabadság február 23-i számában, hogy: „A hetvenes években a Párizsban megjelenő Magyar Műhely publikált hosszú idő után először vizuálisan komponált magyar nyelvű irodalmat..."

Szemrehányásod jogos. Még csak azzal sem mentegetődzhetem, hogy információim a hatvanas évek jugoszláviai magyar nyelvű irodalom eme részéről inkább sejtelmekre, mint valóságos ismeretanyagra támaszkodtak, hiszen a vajdasági magyar irodalom modern kísérleteit először csak a hetvenes években, s éppen a Magyar Műhely találkozóin ismertem meg — ha leszámítom Ladik Katalin korábbi szerepléseit a budapesti Egyetemi Színpadon. Ő azonban inkább a performance-szá vált irodalomra volt jó példa, de jelentkezése alapos gyanút adhatott már a hatvanas években arra, hogy Újvidék és környéke éppen a modern kifejezési formák terén talán közelebb állt az egyetemes művészethez, mint az akkori Budapest. Utánajárhattam volna a dolognak.

Annál is inkább, mert — noha az általad jelzett publikációk eddig még nem kerültek a kezembe (a hatvanas években az Új Symposion is ritka madár volt Pesten!) — Szombathy Bálint évekkel ezelőtt elküldte nekem „Poetry no more" című visszatekintő antológia-kötetét, s most, hogy rossz lelkiismerettel újra föllapoztam, láthattam, hogy az első itt idézett képversei bizony a hatvanas évek végéről valók. Mea culpa.

Örülök viszont annak, hogy bosszúságodat azon nyomban cikké formáltad, s köszönöm Bálintnak is, hogy sietett ezt nekem elküldeni. Jó lenne, ha a kölcsönös figyelmeztetések és információcserék nem apadnának újra el ez után a levélváltás után, hiszen ha az ember téved, az baj, de igazában az ilyen kiigazítások nyomán kialakuló kapcsolatok lánca és a nyomában megszülető közös „irodalmi közélet" a normális dolog.

Normális annyiban is, hogy akkor remélhetjük, végleg megszűnik majd az az áldatlan és hamis állapot, hogy Párizs közelebb legyen Budapesthez, mint Újvidék.

Baráti szeretettel üdvözöl

Perneczky Géza

PERNECZKY Géza

kos növekedése miatt csökkentek, bár az átlagbérek növekedési üteme folyamatosan gyorsult. A fizikai dolgozók bére a korábbival azonos ütemben, míg a szellemieké lényegesen gyorsabban növekedett.

Az ipari termelés csaknem egytizedével esett vissza 1990-ben, ennek ellenére a bérek és a keresetek több mint egynegyedével emelkedtek. A nagyobb gazdálkodók helyzete kedvezőbb, dolgozóik bére magasabb, mint az 51—300 fő közötti szervezeteknél foglalkoztatottaké. Az összes jövedelem viszont még mindig a 300 fő alatti létszámmal dolgozó gazdálkodóknál magasabb.

A legmagasabb az energetikai iparban dolgozók keresete. A bruttó átlagbér itt 17 558 forint, míg az alapanyag-termelő iparban csak 14 890 forint. Az iparban dol-

ipar egyéb területein. Ezt az előnyt azonban ez az iparág sokáig már nem tudja tartani. A mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban dolgozók főmunkahelyről származó jövedelme 1990-ben is rendkívül alacsony volt. A szakemberek szerint ezt a háztáji és kisgazdaságokból származó bevételekkel tudják ellensúlyozni az érintettek.

A közlekedésben, a postán és a távközlésben dolgozó fizikai foglalkozásúak átlagbére 5000, a szellemieké 5600 forinttal növekedett. A kereskedelem két ágazatában (a bel- és külkereskedelemben) a keresetek között kétszeres volt a különbség. A nem termelő ágazatokban pedig (például adat-, pénzügyi szolgáltatás) nemcsak a jövedelmek, hanem a gazdálkodók számának növekedése is figyelemre méltó volt. Béreik elérték a havi 20 ezer, kereseteik a 23 300

sokan kaptak 6000 forintnál is kevesebb bért a könnyűiparban, valamint a mezőgazdaságban.

Popper László, a Munkaügyi Minisztérium főosztályvezetője a bérek idei várható alakulásáról elmondta, hogy a strukturális változásokat élő magyar gazdaság bizonytalan helyzete miatt rendkívül nehéz megalapozott prognózist adni. Az előzetes becslések a tavalyihoz képest átlagosan 20—25 százalék körüli bértömeg-növekedéssel számolnak. A költségvetési szerveknél — az idei költségvetési törvényben foglaltaknak megfelelően — 20 százalékos bérfejlesztés valósul majd meg. Ehhez képest 10 százalékos béremelési többletre számíthatnak az oktatási, közművelődési és az egészségügyi intézmények alkalmazottai, ha a még részben hiányzó forrásokat az önkormányzatoknak sikerül megteremteniük.

A bérek szempontjából az igazán „sötét ló" a versenyszféra lesz. A volt KGST-tagországok piacaira termelő vállalatok egy része „fuldoklik", és nem rendelkezik olyan háttérrel, ami lépéstartó bérfejlesztést tenne lehetővé. A vállalatok ama része, amelyeknél időben végre tudták hajtani a piaci termékváltást, lényegesen kedvezőbb helyzetben indulhatott az idei évben. Nagyon valószínű, hogy ez utóbbiaknál a bérfejlesztés aránya meg is haladja majd a fogyasztói árindex mértékét.

Kapitány Attila
—Ószabó Attila

KTŐZSDÉN TEGNAP JEGYZETT ÁRFOLYAMOK

KÖTÉSEK ak Nyitó	Záró	Kib.-hoz. visz. %	AJÁNLATOK Vételi Darab	Ár/db	Eladási Darab	Ár/db	Utolsó forgalom Ár/db	Időpont
22 150	22 150	58,29					22 133	91. 03. 19.
268	270	134,67					267	91. 03. 19.
5 200	5 200	106,16					5 193	91. 03. 19.
48 000	47 900	53,35					48 633	91. 03. 19.
14 600	14 600	81,11					14 529	91. 03. 19.
14 400	14 400	80,00						
							29 000	91. 03. 19.
2 380	2 350	93,33					2 200	91. 03. 19.
2 250	2 275	88,27						
							26 000	91. 03. 19.
			2	15 000	2	18 500	16 400	91. 02. 22.

KABDEBÓ TAMÁS:

Hol lakik a Kisjézus?

Tariménes, a napnyugati bölcs, elsőként alkalmazta a csöppnyi, zsebre dugható asztrolábot és az azzal kombinált mikrocsippel működő miniszextánst a Betlehemi Vándorcsillag karácsonyi fényének felderítésére. Abban a korban élt, amikor a régi legendákról kiderült, hogy konkrét tényeket takarnak, a tényként felfogott dolgok egy része pedig legendákká foszlott szét. Az égig érő fa tetején aranygombként csillogó pityékben felismerték a Sarkcsillagot, az Esthajnalcsillag viszont kénköves, tűzgőzös bolygó lett. A Szaturnuszról kitűnt, hogy nem gyűrűket, hanem optikai csalódást hord a derekán, ezzel szemben a világ leghatalmasabb orkánja dúl a felszínén.

Nos, a Betlehemi Üstökösről egy írlandi csillagvizsgáló csoport kimutatta, hogy évenként visszatér, és legfényesebbnek mindig más és más pontról láthatni. Coelum purissimum, felhőtlen égen szabad szemmel is láthatni, de ki más, mint a tanulmányozásában elmélyedt tudós ismeri föl visszatérő betlehemi jelzését? És kinek van műszere ahhoz, hogy bemérje, kalibrálja eme különös és ritka fényt, egy olyan kicsi műszerrel, mint a miniszextáns, melynek számlapja a gombostűfejnél is kisebb, és valójában csak a lacrima humana nagyítólencséjén keresztül látható?

Tariménes pedig éppen erre vállalkozott, amikor fölvette mérföldes csizmáját, mint aki hosszú útra készül, s aztán kertes háza pajtájának tetejéről még egyszer bemérte a csillagot. Megdöbbenten tapasztalta, hogy az üstökös merőlegesen nézett le saját kis falujára — mármint arra a településre, ahová a bánáti úriembert évekkel ezelőtt befogadták, azt követően, hogy a Duna-medencéből kipenderült.

Bezörgetett szomszédjához, a motorszerelőhöz, megtudakolandó: hol született kisded a napokban, mert ajándékot szeretne vinni neki. A szomszéd nagy szemeket meresztett, szülő anyát a közvetlen környéken nem ismert. *Ha valaki, akkor a sarkon lakó detektívfelügyelő biztosan tudni fogja* — mérlegelte a helyzetet a Hyberniában borkereskedésből élő, csendesen őszülő férfiú. A felügyelő szabadnapos volt, a falu közepén, a templom mellett, a csárdában iddogált barátaival. Írhonban a december huszonnegyedike még nem ünnep, és valahogy el kell tölteni az időt (mi kinn zimankós, benn dohányfüstös) besötétedés és az éjféli mise között. A csárdában ivott az asztaltársaság egészségére, azok az övére, a sör habja lobogott, majd lecsorgott az asztalról — szülő anyáról, kisbabáról senki sem tudott. Murphyék legkisebb gyereke már kétéves, Kennellyéké három, mondták.

Tariménes egy aranypénzt vitt a zsebében, babaolajat és vattapelenkát a táskájában. — Kérdezze meg a papot — kurjantott egy vörös orrú atyafi, s bölcsünk máris bekocogtatott a paplak fogantyús bronzkocogtatójával az egynázfi ajtaján. A galambősz plébános éjféli szentbeszédére készült odabent. — Újszülött, újszülött — motyogta, elismételvén Tariménes kérdésének kulcsszavát, és közben rázta fehér fürtjeit. — Hopp! — csapott hirtelen a homlokára, csak úgy csattant. — Ha csak nem... — és ezzel kifele mutatott, a rétre, ahol előző este óta egy lakókocsi rostokolt. Egy öreg csacsi és egy fiatal üsző legelt mellette. A pirinyó műszer felfénylett. Tariménes megilletődve kopogtatott a vándorkocsi ajtaján.

Fiatal nő kukkantott ki, kócos volt és tejszagú, az imént tette le melléről a babát a mózeskosárba. — Ajándékot hoztam — szólt Tariménes, s letette az olajat és a vattapelenkákat. — Maga az egyetlen — válaszolta a nagy szemű fiatal anya —, aki nem az aranypénzt keresi rajtunk. A másik faluból el kellett jönnünk, mert a férjemen keresték. A vándorlókat vádolják mindenütt: cigányok, mondják ránk, holott írek vagyunk, csak szegényebbek.

— Az aranypénz itt van a zsebemben — mondta Tariménes. — Egy farmertől vettem. Kiderül az igazság, csak ki kell várni.

A csecsemő megrázta csörgőjét, és nagyot nevetett örömében.

✸

Egy évre rá, 1989 ádventjének idején, Tariménes nekiindult, hogy szülővárosában töltse a karácsonyt. A határon elsőnek az orvosságos és élelmet szállító teherautók jutottak át baj nélkül oda, hol a táj és az emberfia több lőtt és vert sebből vérzett. Imitt ölelték, csókolták, amott átkozták, ütlegelték egymást a kétkultúrájú honfiak. Megszabadulván Nicolae Heródestől, az egyik a másik anyanyelvére panaszkodott — horribile dictu: ki akarta tépni —, a másiknak a neve fájt, a szíve fölött, a harmadik egybe akarta volna terelni mindazt, akit meglátott, mint a juhokat, nem észlelvén, hogy köztük báránybőrbe bújt farkasok is rejteznek. Tariménes sem ismerte ki magát, és nagy meglepetésére szolgált, hogy Bővedeste éppen itt villant meg kis műszerének számlapja. A piactéren álldogált éppen, ajándékok közt válogatandó: fekete-fehér pruszlikot vegyen-e, hímzett keszkenőket vagy kivarrt bekecset?

A fény ösztökélte: keresni a kisdedet.

— Itt hiába kutat, jóember! A tér sorházaiban meglett emberek laknak — mondta egy pakulár, aki furulyákat faragott és árult.

Ám ahogy az ég odafönn szorosra vonta magán fekete bundáját, az asztrolábikus mikroszextáns miniszámlapja egyre fényesedett. *Nem kétséges, merolegesen a fejünk fölött tanyázik most a Betlehemi Csillag* — morfondírozott a hazalátogató.

A gyertyaöntő mécsesárus sátránál többen álltak sorba. — Mármint újszülött — nézett föl az oláh. — Látja azt a kalapos templomot? Az a zsinagóga. Mellette van a kétkulacsos rabbi háza. Van annak egy leánya...

Az a rifke? — szólt hangosan egy berbécsbőrkucsmás transzilván vevő —, ott ne keresse a Kisjézust, barátom! Az a rabbi kollaboráns volt. Lánya: egy titkosrendőr babája.

— Na meg hát — tette hozzá a felesége — a választott nép tagjai amúgy se ünneplik a karácsonyt.

Látva eltéríthetetlenségét, egy ismeretlen, marcona tekintetű fiatal férfi Tariménes zsebébe csúsztatott egy levelet.

A hazalátogató nekiindult, mert aligha tehetett mást. Két ezredévvel annak előtte sem volt valószínűtlenebb, hogy egy jó családból való, ám szükségben és áldott állapotban levő leányanyát meglátogasson három bölcs elődje. Mi másból tellett volna az egyiptomi menekülés és visszatérés költségeire, mint elődeinek ajándékaiból?

A rabbi megszaggatta köntösét, hamut szórt a fejére, és a konyhában ült egy sámlin. Felesége szótlanul teával kínálta Tariménest. Miriam, a leányuk sem volt vidámabb. A szép, fekete, teltkarcsú teremtés az ágyban ült és réklit kötött. A gyermek a bölcsőben feküdt, rámosolygott Tariménesre és tapsikolt örömében.

— Hoztam valamit — mondá a külországból jött férfiú.

— Vigye is vissza, amit hozott — szólt fakó hangon a rabbi. — Láthatja, nem szenvedünk szükséget.

Anyagilag nem — gondolta Tariménes, miközben mézet tett teájába, és bele-belemártogatta a mogyorós puszedlit, hogy az megpuhuljon, *de itt* (a csecsemőt leszámítva) *tábort vert a bú.* S mivel nem született diplomatának, rögvest a dolog közepébe vágott: — Azt mondják, ön kollaborált Heródes bandájával.

Az őszes szakállú, pajeszos zsidó pap égnek emelte véraláfutásos két szemét: — Talán a gárdakaszárnya nem a juhászéktól vette a paprikásnak való birkát? Nem-é azok az asszonyszemélyek dekorálták föl a kultúrházat Heródes arcképével, akik most a piacon kriszkindlit vásárolnak? És vajh mivel mással világított a párttitkár maga, amikor villany nem volt és olaj sem már, mint a gyertyaöntő mécseseivel?

Tariménes előhalászta a reá bízott levelet, és tanulmányozni kezdte: — A gyermek apja — szólt tisztelettel-jesen Miriamhoz — úgy hírlik...

A leányanya tisztán és keményen nézett vissza rá. Fekete szeme villant. — Tisztességes ember az — mondta halkan, de határozottan.

Tariménes meghajolt: — E levélben ismeri el az apaságát.

A rabbi lélegzetért kapkodott: — És ki ő?

— A helybeli ellenállás vezére — válaszolta Miriam.

✸

A tíz híján kétezredik karácsonynak éjszakáján Jeruzsálemből Betlehembe hajtatott Tariménes, taxival. Jeruzsálem nagyváros, fele izraelita, fele muzulmán, a harmadik fele pedig az évszázadok során idetapadt és ma a turistákkal keveredő nép. Ennek a harmadik résznek jelentős hányada Betlehemben kívánja tölteni a szent nap valamelyik szakát. Több ezren a Jézus születése bazilikát választják táborhelyül, hol ilyenkor éjjel-nappal folyik a szertartás, és kőfalainak védelmébe özönlik, majd onnan a nagy térre kiömlik a tarka tömeg. Az emberek ajkán imádság és ének, zsebükből izraeli sekel és sokszínű más valuta vándorol az arab jászol- és az olajfából faragott kisbetlehem-árusok zsebébe. Vannak, akik itt, Jézus szülőfalujában szállnak meg, mely egy kis hegyi fészek most is, noha három fogadója és több tucat kiadó szobája van, a többség azonban Jeruzsálemből jön és oda megy. Gyalog sem több az, mint egy jó félnapi járás.

Jeruzsálem közepén, Heródesék egykori palotájában van a helytörténeti múzeum a város hatezer évéről. Már a zsidók előtt is volt itt település, és az arabok így mondják: *insallah*, utánuk is lesz. Közben rengeteg vér folyt: kánaáni, moábita, zsidó, római, keresztes, török, angol, arab. *Nemde címkék ezek* — gondolta Tariménes —, *amiket koronként magunk adunk magamagunknak*? Igen is, meg nem is. Mert kétséges ugyan, hogy génjeink ismernék eme címkéket, tudatunk viszont igencsak ezeknek segítségével igazodik el a megcsontosodott szokások bábelében.

Míg Tariménes Betlehem faluja felé taxizott, a Szentföld szomszédságában hadgyakorlatra készült háromnegyed millió iraki és negyed millió amerikai katona. Mellénye alatt Tariménes illatos olajat vitt egy aranyszelencében, keblére cipzározva azt — a katonákat is az olajért rendelték oda, a kuvaiti olajkutakért.

Tariménes megnézte a bazilikát, kívülről, mert a sort képtelen volt kivárni, majd visszaült a taxiba, hogy a hatalmas kőkegyhely helyett az élő jászolt keresse. A Betlehemi Csillag fényét kiszűrő műszer számlapja ugyanis pislogni kezdett.

— Barátom — szólt zarándokunk a gyanakvó izraeli taxisofőrhöz — egy kisdedet kell megkeresnem, annak hoztam ajándékot.

— Uram — nézett fel feketén a kocsivezető — errefelé mind arabok laknak.

Mivel éjszaka volt és sötét, a bazilikától távolabb csupán az ég sátrának lámpái világoltak, és alattuk mint a föntiek földi visszfénye: a hegy-völgyes falu szerény fényei. Mindez festői volt és regényes, mert kőhajításon belül látszik csak a nyomor. Tariménes konzultált műszerével, és egy távolabbi domb irányába hajtatott.

— A dombtetőn őrség van — szólt a vezető —, addig elmegyek. Onnan tapodtat sem. Veszélyes.

Meg is álltak a magaslaton. Túlnan, az ereszkedő felénél vályogházikó állt, előtte birkák és kecskék. A bánáti zarándok legyalogolt. Aztán bekopogott a rozoga, festetlen deszkaajtón.

— Mit akar? — kérdezte egy fiatal női hang bentről rémülten.

— Ajándékot hoztam a kisdednek — mondta alázatosan Tariménes, és fejet hajtott, amikor belépett. A fiatalasszony kuszkuszt főzött a tűzhelyen. Eltakarta az arcát, midőn Tariménest meglátta. A gyermek a földön feküdt, a gyékényen, balról egy kutya, jobbról egy cica melengette. A kutya horkolt, a cica dorombolt, a csecsemő édesdeden durmolt.

Az asszony a kötényébe törölte a kezét és előrenyújtotta: — Az édesanyám rögvest jön... a férjem... a férjemet — szemét elfutotta könny — lelőtték.

A kisded mindahányszor békét hoz a földre — mormolta alig hallhatóan Tariménes, és átadta ajándékát. — Ha megszorulnak, adja el az aranyszelencét Jeruzsálemben.

— Nem az én dolgom — mondta a taxisofőr —, de ha már Jézusról van szó, az legalább zsidó volt.

— Manapság minden évben másnak születik — felelte Tariménes.

Ami hasonlít, az szomorú

Európai vándorkiállításon az új Madame Tussaud

Van, aki ne hallott volna már Madame Tussaud kabinettjéről, ahol az államférfiak, a sikeres sportolók, a nagy bűnözők és a híres művészek viaszfigurái láthatók?

Az intézmény a nagy francia forradalom egyik bizarr mellékhajtása volt. Marie Tussaud, született Grosholtz, ugyanis, mint hiteles párizsi szemtanú, az akkori véres események hőseit és áldozatait, valamint hátborzongató jeleneteit készíttette el viaszból. Úgy látszik, rájött arra, hogy az emberek nem tudnak betelni a saját korukkal és közhelyeikkel. A kortárs történelem látványa, ha eléggé illúziót keltő („Mintha csak élnének!"), üzletileg is jól kamatoztatható. A vállalkozás olyan sikeres volt, hogy amikor Tussaud asszony 1805-ben Párizsból a szigetországba költözött, megérte a viaszkabinetet Londonban is újra felépíteni, ahol az máig is látható.

Van, aki ne hallott volna *Duane Hanson* amerikai szobrászművészről, akinek megszólalásig hű műviasz figurái Amerika és Európa nagy múzeumaiban láthatók?

A kérdés e pillanatban talán egy kissé elsietett még, hiszen Duane Hanson nagy vándorkiállítása Európában csak éppen most startolt. De hogy ez a vállalkozás is sikeres és népszerű lesz, az már az első napokban érezhető volt. Az emberek megigézve álltak a Kölni Kunsthallében Hanson rendes ruhába, cipőbe, és reális környezetbe öltöztetett szoborfigurái előtt, fejüket rázták, és időnként fölsóhajtottak: — Mily visszataszító! — Ami ugyanis enynyire hasonlít, az lehet akármilyen esetleges, valamiképpen mégis megragadó. A vándorkiállítás innen nyáron Hamburgba, ősszel Berlinbe, majd decemberben és januárban az ausztriai Linzbe költözik majd, végül pedig jövő ilyenkor a bécsi Kunsthausban lesz látható. Biztos, hogy a lebilincselő hatás mindenütt érvényesül majd. Duane Hanson az új Madame Tussaud.

Kétszáz esztendő után persze van egy és más, ami a viaszfigurákban is változott. Hogy Hanson a lágyan formálható klasszikus méhviasz helyett mérgező kipárolgású műgyanta keverékeket vagy polivinilacetátot használ a figurák testének a megmintázásához (újabban, hogy szobrait az örökkévalóság számára is biztosítsa, színezett felületű bronzot), az még a legkisebb különbség. Sokkal fontosabb, mondhatnám az esztétikai minőségeket is teljesen átértékelő újításnak számíthat az, hogy Hanson nem a nagy államférfiak és egyéb híresség mását mintázza meg, hanem az átlagembereket. Pontosabban az amerikai átlagembereket, az alsó és a középrétegek ama képviselőit, akik mellett különben egyszerűen elmenne a látogató. Az egyetlen, ami nem stimmel bennük, legfeljebb csak az, hogy ezek az abszolút átlagos emberek művi létesítmények, azaz szobrok. A néző ugyanis nyugtalan lesz, ha rájön, hogy tulajdonképpen semmi különbség sincs közte és az itt kiállított, *művileg közönséges* emberek között. Úgy érzi, hogy ez az illúzionizmus agresszív, és a lelke mélyén az a szörnyű sejtelme támad, hogy lehet, hogy ő is csak egy ügyesen kisminkelt és felöltöztetett test, nem több, mint egy hiperrealisztikusan mintázott robot.

Duane Hanson nagy dobása ez az átlagosra és közönségesre redukált szenzáció. A szobrok például a széken ülő múzeumi teremőrre hasonlítanak, vagy szatyros bevásárlóra, esetleg egy oszlophoz támaszkodó bámészkodóra. Megjelenik a szerszámait kis kocsin maga előtt toló takarítónő, a háziasszony, ahogy otthon, azon slamposan, félig lerúgott papuccsal, s a haját szárítva a karosszékben ül; aztán színes tréningruhájában és fülében az elmaradhatatlan Walkmannal a simlisapkás utcai elárusító. Csak amikor rádöbbenünk arra, hogy ezek a figurák nem élnek, tör ki rajtunk a pánik. Úgy látszik, nem vagyunk szokva ahhoz, hogy úgy figyeljük meg magunkat, mintha tárgyak lennénk, azaz friss szemmel, objektíven, elfogulatlanul. Duane Hanson szobrai ezt a kritikus távolságtartást teljesen váratlanul teremtik meg, és a nézőt úgy éri a felismerés, mint az áramütés. Döbbenten veszi észre a *kiállított emberek* hibáit, azt, hogy milyen kövérek, hogy arcukon ott tükröződik a fásultság, a rutinos kíváncsiság vagy a szörnyű unalom. Kezdi fölismerni, hogy amit az átlagember a napi életével megtestesít, ez az állapot valami nagyon szomorú dolog.

Nem tudom, lehet-e ezt a hatást képzőművészetinek nevezni. Hiszen a felhasznált eszközök, így a pontos megfigyelésen alapuló komponálás, az élő testekről leöntött szoborformák, vagy a rajtuk fölhasznált kellékek, mint például a tipikus, kissé már elhordott ruhák, vagy a figurák keze ügyébe eső kisebb-nagyobb tárgyak megválasztása és szinte szociológiailag is hiteles dokumentálása, vagy akár az a hatás, amit a művek tudomásulvétele jelent — vagyis a valósággal való szembesítés megrendítő élménye — mindezek az elemek inkább a dokumentumirodalomra és nem a képzőművészetre jellemzők. Az embernek egy másik amerikai műalkotás, Truman Capote híres regénye, a Hidegvérrel juthat az eszébe, amelyben a szerző két gyilkos sorsát, bűnperét, börtönhónapjait és kivégzését örökítette meg hasonlóan szenvtelenséggel, a dokumentáció velőtrázóan hideg eszközeivel.

Első periódusában, a hatvanas években Hanson is ilyen szociálkritikai témákat dolgozott fel, például a járda szennyében ittasan alvó New-York-i clochardokat, fajüldöző kilengéseket rohamsisakos rendőrökkel, vagy a „way of american life" más, hasonlóan az árnyékos oldalról vett és kétségbeejtő jeleneteit. A kritika nemcsak Hanson szociális érzékenységét vette észre e művekben, hanem egyúttal a Pop Art tárgyi világának és kommersz érdeklődésének a jelentkezését is — szerintem azonban ez utóbbi megfigyelés téves volt. A Pop ugyanis a maga módján stílusművészet volt, melynek eszköztárához elengedhetetlenül hozzátartozott a bravúros formai összevonás és a nagyon stilizált, a reklámok világával rokon általánosítás. Hansonnál ennek semmi nyoma. Az ő érdeklődése mindig is nagyon direkt volt, és ami a műveiben lebilincselő, az éppen a hajmeresztő naturalizmus és a teljesen művészietlen kivitelezés.

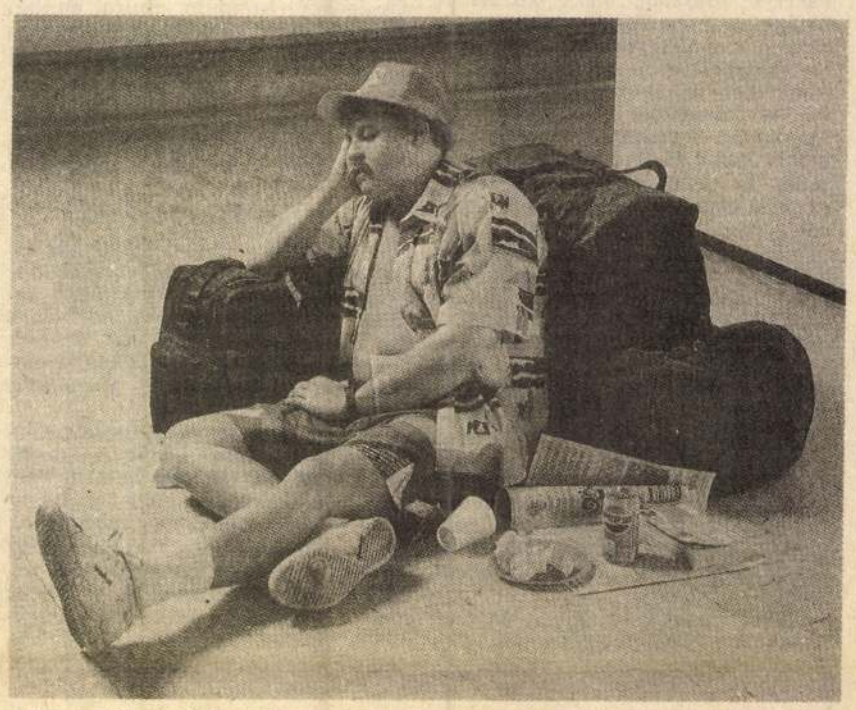

Hogy Duane Hanson nem művész, azt azonban mégsem mondanám. A hetvenes években, amikor visszalépett a patetikusan brutális és látványosan visszataszító jelenetektől, amikor felismerte, hogy az egyszerű hétköznapok a maguk alig észrevehető csúnyaságukkal sokkal szívszorongatóbbak, mint ezek a harsány szociálkritikai témák, akkor, szinte akarata ellenére, nagyon is poétikus művésszé vált. Sokalakos jelenetek helyett egyszerű karakterportrékat kezdett mintázni. Figurái eközben teljesen egyedül maradtak, s légkörük az a fajta magány lett, ami talán „élőben", a mindennapok rutinos pergésében soha nem tudatosulhat egészen — legfeljebb csak itt, a viaszfigurák mozdulatlan kabinetjében válik sejthetővé, és ahogy nézzük a szobrokat, egyre kilátástalanabbá.

Ezért van az, hogy amíg Madame Tussaud intézetében még ma is állandóan cserélni kell a figurákat — hiszen ezek a bábuk az utolsó újsághíreket követik, s abból élnek, hogy e szenzációkra hasonlítanak — addig Hanson szobrait nem kezdi ki az idő. Nem is kell cserélgetni őket, jól meg vannak a múzeumokban. Bennük ugyanis a hasonlóság már nem a naturálisan mintázott pórusok szenzációja, hanem a csendbe beleölt szomorúság esete. Az egész testet fagyhalálba dermesztő dolog.

Pernecz

MINDENKOR EURÓPÁBAN

Száz esztendő kényes kérdései

A Magyarok Európában című négykötetes történelmi összefoglaló szerzőivel folytatott szombati interjúsorozatunk mai, befejező darabjában Glatz Ferenccel, a sorozat kigondolójával, szerkesztőjével s egyben az utolsó könyv írójával az eddigiektől különbözően nem már megjelent, hanem készülőben lévő munkáról beszélgetünk. Egy olyan műről, amelyik a politikailag kiváltképp kényes legújabb korról, a kiegyezéstől 1968-ig terjedő évszázadról szól, és ez okból kiváltképpen nagy érdeklődésre tarthat majd számot a tanárok, egyetemisták és főiskolások, középiskolások, valamint a história iránt élénkebben érdeklődő laikusok körében — vagy azért, mert éppen vizsgára készülnek, vagy azért, mert a modern kor történelme gyakori, és ráadásul sokszor erősen vitatott tárgya a leghétköznapibbnak induló beszélgetéseknek is. Ezúttal e korszak összefoglalásának sajátos politikai és szakmai, történészi gondjai kerültek szóba, a műhelymunkáról beszélgettünk. Maga a kötet a következő tanévben lát napvilágot.

— A modern Magyarország történetének bemutatása nem utolsósorban azért nehéz, mert a szerzőnek állást kell foglalnia egyebeken kívül 1918 és 1919 forradalmáról — mégpedig röviden, és nem egyrészt-másrészt stílusban —, az úgynevezett Horthy-korszak jellegéről, Magyarország világháborús szerepéről, a fasizmushoz való viszonyáról, végül pedig a második világháború máig lezáratlan vagy épp csak tegnap lezárt kérdéseiről. Azt se feledjük: Trianont, a történeti Magyarország feldarabolását a magyar társadalom máig nem emésztette meg, és ezért a nagyhatalmak olykor hibáztatják a népet, noha ők maguk keveset tettek azért, hogy feloldják ezt a feszültséget a térség népei között. Gondoljunk arra is: a Horthy-korszakból a politikai propaganda 1949 után ugyanolyan antikorszakot teremtett, mint amilyennek ma sokan a Kádár-rendszer egészét bemutatják. Vagy arra: az 1949 után hatalomra került politikai rendszerben a társadalmi előbbre jutás eszköze lehetett az, ha valaki valamiféle illegális politikai tettet tudott kimutatni 1945 előttről. Szinte kísértetiesek a párhuzamok bizonyos ma is érezhető törekvésekkel. Azok a kérdések, amelyekről a közelmúltban különféle okok miatt hallgatni kellett, illett, most hirtelen a társadalom figyelmének előterébe kerültek. Ráadásul érzelmek, indulatok kíséretében — és félő, hogy ezek az érzelmek, indulatok nehezen viselik el a szakszerű és tudományos megítélést.

A mérce az ember

— Ebben az említettek miatt roppant nehéz, másfelől azonban irigylésre méltó, mert ideológiai-politikai béklyóktól talán végképp megszabadult időszakban mi lehet a történész mércéje valamely kor, mozgalom, történelmi személyiség valós, tartós érvényű megítélésében?

— Megpróbálom érvényesíteni — amenyiben az ember egy készülőben levő munkáról ezt egyáltalán elmondhatja — a magam irányadónak tartott mércéjét. A különféle korszakokat és a különböző rendszereket aszerint kívánom „megmérni", hogy mennyiben adtak lehetőséget a társadalom egyedeinek a maguk egyéni életének teljes kiélésére, mennyire voltak képesek az egyént és a közösséget — az államot, a nemzetet — közös nevezőre hozni. Így más korok, korszakok tevékenysége kerül majd pozitívabb megvilágításba, mint eddig, és egy-egy politikus megítélése is sokakban eltér majd az eddigi értékelésektől.

— Milyen osztályzat szerepel majd a kiegyezés és az első világháború vége közötti Magyarországról, másképpen szólva a Monarchia fél évszázadról szóló könyvfejezetekben?

— Az Osztrák—Magyar Monarchiát, azon belül Magyarországot is aszerint próbálom megítélni, hogy mennyire adott — adott-e — lehetőséget a munkaerő, a termelékenység, a kulturális termékek szabad cseréjére, mennyiben segítette vagy gátolta az állampolgárok szabad helyváltoztatását, az iparűzés, a kereskedés, a paraszti és az értelmiségi, tisztviselői munkavégzés szabad kibontakozását. És ugyanezen mércével mérném a térségben az első világháború után létrejött „kisállamokat" is. Azok történetét áttekintve is föl kell már tenni a kérdést: a térségben élők közül melyik államalakulat-forma kiknek kedvezett? Félek, hogy a nemzeti, állami adminisztrációk ebben az elemzésben nagyon lehangoló képet fognak mutatni. Hiszen a kérdés ez: az egyszerű regáti, erdélyi, bánáti, felvidéki vagy alföldi polgár mikor volt közelebb az európai anyagi és szellemi színvonalhoz. Vajon 1918 előtt vagy 1920 után?

És hadd folytassam tovább! A második világháború után szintén ezt a mércét kell alkalmazni a szovjet zónában létrejött államalakulatokról szólva is. Vagyis: azt kell vizsgálni, hogy az élet legkülönfélébb területein mit hozott az állampolgároknak? Hogyan tekintsünk ebből a szempontból a térség államaiban 1948-ban és 1949-ben bevezetett sztálini szovjet rendszerre? Mennyiben volt az a háború borzalmaitól, a fasizmustól szabadulni kívánók szemében messianizmussal teli, ideális jövőkép? És e forradalmi messianizmusban menynyire vált áldozattá a társadalomnak egy másik része? Akiket kitelepítettek, megaláztak... És végezetül: hogyan esett áldozatul e messianizmusnak végül maga a hívő forradalmár is?

Nem kevésbé fontos megvizsgálni, hogy az új politikai rendszer miért és mennyire nem tudta elviselni az egyéni kezdeményezéseket, a kisközösségekből kiinduló, alulról építkező társadalmi törekvéseket. Mennyire volt ez az államrendszer szerves vagy szervetlen a térség államfejlődésében? Mennyire volt összekötve technikailag, illetőleg az életkörülmények minőségét tekintve az elmaradottság és a politikai rendszer?

A mozdony szerepe

— Időközben átugrottuk a két világháború közötti, forradalmakkal és ellenforradalommal „tarkított" negyed évszázadot. Milyen volt az a kor? Milyen szerepük volt az események alakulásában a sokáig a történelem mozdonyaiként bemutatott forradalmaknak?

— A sokszor, sokaktól idézett marxi hasonlatról szólva már majdnem egy évtizeddel ezelőtt fölvetettem: nem elég azt kijelenteni, hogy a forradalmak a történelem mozdonyai. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a mozdonynak semmi értelme sincs, ha nem embereket szállító — és őket nem a vágóhídra szállító! — vagonokat húz. A forradalom elsősorban alighanem betegségtünet. Az önmagát megújítani képtelen társadalom betegsége. Újabb kérdés: mely társadalmi rétegek azok, amelyek most — és a XIX. századtól kezdve mindig — hivatottak, hivatottak volnának a megújulásra, a megújításra.

Vajon miért van az, hogy régiónkban az államhatalomra jutott középosztályok pozícióikban elsősorban hatalmi, elnyomó eszközt látnak, és magukat nem a társadalom szakszerű működtetőjének, hanem gyakran kiskirálynak, területük uralkodójának képzelik? Nagyon nagy kérdés az is, hogy mikor és melyik társadalmi rendszer — és a rendszerben a hatalom megannyi birtokosa — mennyire volt képes tolerálni más társadalmi, politikai erőket, személyeket. Vajon mivel magyarázható a másság elviselésére való képtelenség? Vajon ilyen szempontból hanyatlás vagy emelkedés-e újabb kori történelmünk a század elejéhez képest? A mindenkori kormányzati adminisztrációk vajon mennyire tartották feladatuknak, hogy a maguk törvényhozó és végrehajtó intézményeivel olyan szabályokat alkossanak, amelyek segítik, szavatolják az ember és a környezet, az ember és a másik ember közötti mindennapi kapcsolatok szabad kifejlődését? Meglepő következtetéseket vonhatunk le, ha ilyen szempontból vizsgáljuk az 1867 és 1968 közötti törvényeinket.

— Ez a felfogás az elmúlt évtizedekben felnőtt nemzedékek tanulta történelemfelfogásnál sokkal egyéncentrikusabb. Csakhogy a történelemben nemcsak egyének, hanem különféle okokból összeszerveződött vagy sajátosságaiknál fogva adott csoportok is léteznek. Mit tehet egy „egyéncentrikus" históriát művelő történész, ha valamely kérdésben összeütközik egymással az egyéni és a közösségi, mondjuk a nemzeti érdek?

— A nemzetállami történetírások tekintették csak a középkor és még inkább az újkor polgárainak szabad vándorlását etnikai, nemzeti gondnak. Pedig a német, a cseh, a morva, az osztrák iparos vagy műszaki tisztviselő, a szlovák faműves vagy üveges, a zsidó közvetítő kereskedő és iparos nem azért húzódott ide, a Kárpát-medencébe, mert etnikumának vagy felekezetének — azaz: közösségének — előharcosa kívánt lenni! Hanem azért hagyta ott előző lakhelyét, mert itt vélte megtalálni a boldogulási és munkalehetőséget önmagának és családjának. Egyébiránt éppen ez a polgári munkaerő-vándorlás volt az egyik tényezője annak, hogy Magyarország a XIX. és a XX. század fordulóján közelebb volt a fejlett európai kultúrákhoz, mint azelőtt vagy azután bármikor.

Csak a nemzeti-állami adminisztrációból és az ideológiák teremtéséből vagy oktatásából jól megélő értelmiségi középosztály kívánta kizárólag nemzeti-állami szempontok szerint csoportosítani a társadalmat, „államalkotó" és „nem államalkotó" népcsoportokra osztani a régiót.

Inkább csak mellékesen — nehezen bizonyítható és nehezen cáfolható kérdésként — vetem föl ezzel kapcsolatban: vajon szükség van a XX. század második felében, a korszerű technika korában ilyen sok és ilyen nagy nemzeti-állami adminisztrációra egy akkora régióban, mint a miénk, a kis államok régiója? Talán nem volna érdektelen kiszámítani, hogy hány „adminisztrátor" jut egy lakosra vagy egy négyzetkilométerre ezen a tájon és a világ más részein...

Melyik a zsákutca?

— Az bizonyosnak látszik, hogy az állam, az állami adminisztráció sokszor — már a mi évszázadunk harmincas éveiben — túlságosan meszszire ment hatalmának kiterjesztésében. Már akkor birtokába kívánt venni egy egész seregnyi fontos szférát — noha az ellen az emberek minden ízükben, porcikájukban tiltakoztak. A fasizmust és a sztálinizmust legelsősorban azért tartom zsákutcának.

És az említett szempontból igyekszem mérlegre tenni azokat a politikai rendszereket, amelyeket Európa nyugati fele a második világháború után kitermelt. Ezek a liberális, szociális államalakzatok, persze, nem másolhatók. De a felzárkózásunkhoz mindenképpen sok tapasztalattal járulhatnak hozzá.

Daniss Győző

Lent és fent: cipőtisztító a századforduló Budapestjén, és Szent-Györgyi Albert a harmincas években, szegedi laboratóriumában.

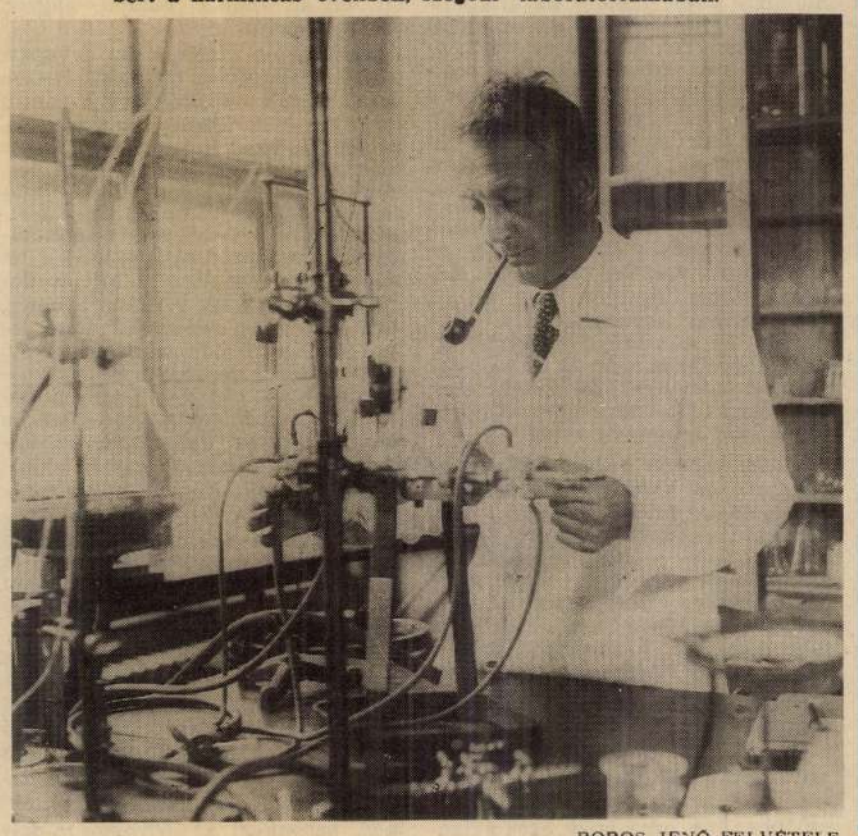

BOROS JENŐ FELVÉTELE

TÖRTÉNELEM(KÖNYV)HISTÓRIA

A Magyarok Európában című sorozat létrejötte — így mondják a szerzők: Engel Pál, Szakály Ferenc, Kosáry Domokos (az Akadémia elnöke) és Glatz Ferenc (az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója) — egy személyes és egy szemléleti indítékhoz kötődik. Egy szakmailag hasonlóképpen gondolkodó kisebb csoport már a hetvenes években azt tervezte, hogy röviden összefoglalja Magyarország történetét — mégpedig oly módon, hogy a kötetek magukon viseljék szerzőjük egyéni arcát. Nem akartak valamiféle „hivatalos" magyar történelmet írni. Sokkal inkább olyan történetet akartak készíteni, amelyik — szakítva a térség utóbbi évtizedeinek agyonideologizáltságával — a történelmet a maga sokszínűségében igyekszik előadni.

Ez a szubjektív szándék a nyolcvanas években találkozott egy időközben fölerősödött társadalmi igénnyel, azzal, hogy a sokáig „divatban volt" fekete—fehér szemléletet váltsa föl egy árnyaltabb, igazabb képet rajzoló megközelítési mód. A XIX. század és a XX. század eleje a történésztől azt kívánta, hogy nemzeti és állami előtörténetként mutassa be az emberiség történelmét. A XX. század társadalmi tömegmozgalmai a tömegek és a tömegesség szerepére irányították rá a történész figyelmét. A XX. század végén okkal ábrándul ki a társadalom ebből az egyoldalú állami-nemzeti szempontból, és kíváncsi arra, milyen egyetemes európai vagy világméretű erők formálják valamely kisebb közösségnek a történetét. Úgyszintén arra — ez főképpen a Glatz írta negyedik kötetben lesz fontos szempont —, hogy az ember az egyszer megélhető életét milyen közvetlen környezetben, milyen természeti és életkörülmények közepette éli meg.

Korabeli szavak

Ha mindenkor élt volna a nemzetben annak a tudata, hogy az időt lehetőleg ki kell használni, mert jöhetnek zivatarok, melyek a félig kész épületre végzetesek lehetnek, akkor talán nem engedtük volna felburjánzani a meddő párthuzavonát, talán serényebben dolgoztunk, kevesebbet torzsalkodtunk, többet alkottunk volna. De ehelyett ázsiai indolenciával pazaroltuk azt a kincset, mely a legbecsesebb, s ha elfecséreltetett, örökre visszahozhatatlan: az időt. — (Halász Imre: Visszatekintés az 1867 óta eltelt évtizedekre — 1911.)

✸

A probléma nemcsak a távoli jövőre nézve fontos, hanem azoknak az államoknak életbe vágó problémája is, amelyek a Habsburg-monarchia romjain létrejöttek, mivel ezek az új államok nem egységes nemzetállamok, hanem különböző nemzetiségekhez tartozó elemek együttműködésén alapulnak. Ugyanakkor problémánk szorosan kapcsolódik Európa általános problémájához is. A nacionalizmus zabolátlan erőitől szaggatott kontinens megmentése attól függ, hogy ki tudjuk-e küszöbölni ezeket a nemzeti vetélkedéseket, vagy legalábbis tudjuk-e őket más módszerekkel helyettesíteni. — (Jászi Oszkár: A Habsburg-monarchia felbomlása — 1919.)

✸

Azért van a tudomány, hogy segítsen megtalálni: környezetünknek mely tényezői lényegesek, és ezeket a tényezőket segítsen elhelyezni otthonainkba. Ezek a tényezők sokrétűek: a sugárzás mennyisége, a levegő tisztasága, a zaj mértéke, az izommunka nagysága és a fertőzés veszélyének a csökkentése... A vitaminok, ha helyesen értelmezik és alkalmazzák őket, segítségünkre lesznek az emberi szenvedés olyan mértékű csökkentésében, amelyet ma a legfantáziadúsabb elme sem képes elképzelni. — (Szent-Györgyi Albert: Egészség, betegség és a vitaminok — 1937.)

✸

A fasizmus értékképzetei nem valami önálló, harcos, heroikus értékrendeken alapulnak, hanem csupa keresztény, nemzeti és demokratikus értékképzeteknek a származékai, és végső lényegük az, hogy a nyugati emberiség néhány aktuális társadalmi erkölcsi problémáját (az erkölcsi heroizmus, a társas tekintély és a közösségi szellem regenerálódását) próbálják megoldani torz és túlméretezett (erőszak, Führerprinzip, fajelmélet) formájában. — (Bibó István — 1944.)

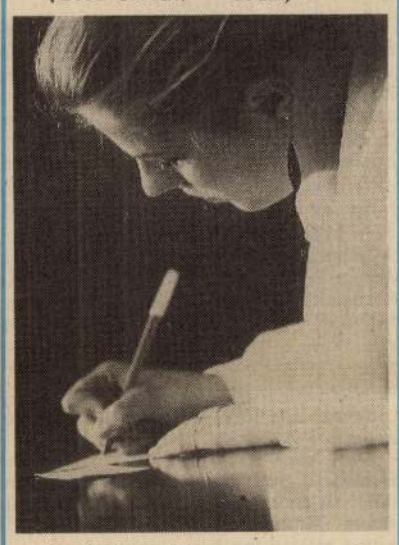

Itt élünk több mint ezer éve Európa szívében, de a mi nyelvünknek nincsenek édestestvérei, csak távoli rokonai, akikkel nem értünk szót. Ráadásul kevesen vagyunk, és tudjuk, hogy nem a kis népek írják a világtörténelmet, de az már rajtunk múlik, hogy a világ folyásából, a fejlődés sodrából partra ne vettessenek... Hogy mit akarunk megmutatni? Talán azt, hogy többet érünk, mint ahányan vagyunk. Csupa lelemény, csupa tehetség, csupa életképesség ez a nép, és adott annyit a világnak, amennyit mi kaptunk tőle. — (Örkény István: Mit jelent Önnek írónak lenni? — 1977.)

(Szemelvényeink forrása a Széchenyi Művészeti Központ Secula Hungariae című 1985-ben megjelent sorozata.)

PERNECZKY Géza

Teljes a zavar. Újabb lélegzetvétel után megpróbálom az Észak-Rajna-Vesztfáliában honos rendszert fölvázolni. Ez a rendszer a régi porosz hivatalnokkasztra vezethető vissza. A hivatásos katonákhoz vagy a szerzetesi fogadalmat tett papokhoz hasonlóan ez a hivatalnoktársadalom is főleg „hivatásos" adminisztrátorokból állt, akik egy életre eladták magukat az államnak. Legfeljebb annyiban változtak az idők, hogy államhűségük mellett manapság a pártokhoz való hűségük is fontossá vált – egyszerűen azért, mert ma nem egy császár, hanem a pártok szervezik meg az államot. De ma is az a helyzet, hogy korlátlanul áthelyezhetők bárhova, és egyáltalán nem vagy csak nagy megszorításokkal sztrájkolhatnak.

Feltételezem, hogy eredetileg még a politikai pártokba sem léphettek be, nehogy a hűségüket valami is befolyásolhassa – ma ez, ebben az egy vonatkozásban, már másképp van. De általános függőségükért az állam jelenleg is kárpótolja őket egy sor kedvezménnyel: kifizeti helyettük az SZTK-jukat, a nyugdíjprémiumot és a hasonló kiadásokat, és az ilyen hivatalnokember abszolút hitelképessége és életfogytiglanig tartó biztonsága általában véve is garantált.

Nem, én nem vagyok ilyen „beámter", hiszen ha valakinek nem tetszik a járom, megteheti, hogy nem veszi a nyakába. De számoljon az illető azzal, hogy örökre a városi vagy állami hivatalnoklétra alsó fokain marad majd. Na igen, természetesen furcsa az, hogy a függetlenséget választó hivatalnok kevésbé számít megbízhatónak, mint az, aki letette a „beámter"-fogadalmat. Lehet, hogy a régi porosz monarchia katonáskodó stílusa és szervilizmusa tükröződik ebben a gyakorlatban.

És hogy miért maradtak hűek a németek ehhez a szemlélethez a demokrácia bevezetése után is? Na, ez egy fogas kérdés. Rossz nyelvek szerint azért, mert a hivatásos hivatalnok a világ legtakarékosabb embere (hiszen ami az anyagiakat illeti, abban is életfogytiglanban gondolkodik), és ezért sok száz milliárdra rúg az a tétel, amit a bankokban tart ez a hivatalnokkaszt. Van hát miből gazdálkodni. Helmut Schmidt ezt egyszer úgy fogalmazta meg, hogy kétféle típusú fogyasztói társadalom van. Az egyik a hitelkártyás, ezek az amerikaiak. A másik a takarékbetét-könyves, és ezek lennének a németek. Meg kell azonban jegyeznem, hogy ma az egész világon a hitelkártyás rendszer terjed. Nem jó előrejelzés ez a német hivatalnokkarnak.

A szülő, úgy is mint öntudatos választópolgár, és úgy is mint független vállalkozó

Manapság, amikor a politikai választások döntik el, hogy az államhivatalnok milyen színezetű hűség jegyében végezze a munkáját, nem is ennek a hűségnek a túllihegése, a politikai programok túl direkt szolgálata a legnagyobb probléma. Az iskolaigazgatóknál maradva ugyanis hiába nevezik ki őket a városi tanács összetételének arányában, ha a politikai programok érvényesítéséről van szó, ezt csak fölfelé tehetik meg, azokkal, akiktől a mandátumukat kapták, tehát csak az igazgatói konferenciákon vagy a Regierungspräsident előszobájában jártathatják a szájukat. De próbálják csak meg ugyanezt lefelé, a gyerekek előtt vagy a szülői értekezleteken. Rögtön fellázadnának a szülők – a különböző pártok harcosan elfogult tagjai is –, hogy az igazgató irányzatos politikai nézetekre nevel, és ezért nem igazi pedagógus, nem pártatlan.

Ez a *civil társadalom* hangja. A szülők ugyanis többnyire nagyon is öntudatos választópolgárok. De ezzel egyidejűleg független vállalkozók is (a munkássorban élő kisalkalmazott is vállalkozó, mert teljesen tudatában van annak, hogy munkaerejét a szabad piac törvényei szerint adja el ide vagy oda). Bármennyire is támogatja tehát az ilyen vállalkozó az egyik vagy a másik pártot, alapállása – például éppen az „utánpótlás", a gyereknevelés terén többnyire az, hogy féltékenyen ügyel a vállalkozói szabadság, a „nyílt pálya" érvényesülésére. Nagyon kétségbeesne, ha azt látná, hogy idővel ez a szabadság esetleg beszűkülhet. Filozófiáját ezért így foglalhatnám össze: a pártoknak az állampolgárokat kell szolgálniuk, az állampolgárok pedig azért választják a pártokat, mert ezek úgy működnek, hogy bár „pártosak", de ezzel egyidejűleg a vállalkozói és politikai szabadságot is garantálják. Egyszóval demokratikusak.

A kör ezzel bezárul: a választott politikusok és a szakmailag és politikailag megbízhatónak számító hivatalnokok, vagyis a politikai és adminisztratív hierarchia, együttesen is kisebbségben van a harmadik réteggel, a civil vállalkozókkal szemben. Kisebbségben, mert szívük mélyén maguk a politikusok és a hivatalnokok is leginkább még a szabad vállalkozói státuszhoz húznak. Hogy miért? Nagyon egyszerű a válasz. Ez a státusz biztosítja a legnagyobb jövedelmeket, a legproduktívabb eljárásokat, és ez az, amelyik a nemzeti önérzetet is a legkézzelfoghatóbb sikerélményekkel táplálja. Aki tehetséges, az inkább vállalkozó lesz. Soha nem hivatalnok, és csak ritkán politikus. A társadalmat ez a civil magatartás dominálja.

A rajztanár esete a hivatalnokokkal

Na, persze sokáig tudnék mesélni ennek a látszólag tökéletes rendszernek a fonákságairól is. Az életfogytiglani hűségre fogott hivatalnok kiesik a szabad versenyből, eltunyul, improduktív lesz – ő a szabad társadalom legkonzervatívabb és szakmailag is a legkevésbé rugalmas tagja. Mondjak példát is? Nekem mint rajztanárnak nincs jogom önállóan vásárolni, megrendeléseimet a városi tanács beszerzési osztályához kell elküldenem. Ott vizsgálják felül az igényeimet, döntik el a jogosultságát, majd – ha hinni lehet a hivatalnokoknak – vásárolják meg a legolcsóbb kínálat alapján a kért rajzeszközöket. Nem csoda hát, hogy amikor rajzszenet rendeltem, akkor grillsütéshez való, közönséges faszenet kaptam – hiszen ez olcsóbb volt, s érkezhetett akár zsákszámra is.

Az állammal vagy a várossal is megeshet, hogy hasonló logika áldozata lesz. Az egyik legkiáltóbb példa a kölni Ludwig Múzeum újonnan épült székháza, amelyből a városi okosok kifelejtették (kispórolták?) a változó kiállítások fogadására alkalmas szárnyat. Egy sor évekre előre leszerződött nemzetközi cserekiállítást kellett lemondani ezért, és nemcsak a kifizetett bánatpénzek nyomják azóta a várost, hanem az az eléggé meglepő gond is, hogy hát jó, de akkor szükség lenne egy új – azaz egy még újabb – múzeumra.

Két egymással ellentétes tendencia uralja a német közéletet. Egyrészt az, hogy a kommunális adminisztrációt egyre jobban áthatja a pártpolitika. Másrészt viszont az a felismerés is érvényesülni kezd, hogy a politikus beállítottságú államszolgálat jól teszi, ha tanul a civil üzleti élettől. Hosszú távon ez majd odavezet, hogy a hűségre fogott (és párttagságra kötelezett) hivatalnokokból rugalmasabb stílusban politizáló menedzserek lesznek.

Közben az éjszakai órákba nyúló karácsonyi beszélgetések penetráns cigarettafüstje még sűrűbben gomolygott. Női kezek ügyesen szendvicses tálakat tolnak elém, s akinek tele van a szája, az nem beszélhet tovább – az előadás tehát e ponton véget ér. Még látom, hogy Kőszeg Feri felemelkedik, s hallom, hogy pianissimo kiabálva, a rá jellemző, oldalra billentett (rokokó?) fejtartással felém suttogja: „Ezt azért írd meg a Beszélőnek..."

Kinek? – szólnék, de Kőszeget elsodorják a feleségek és a munkatársak (Solt Ottilia lakásán vagyunk), a rokokó fej, akár egy habzó fürdőkádban, eltűnik a társaság örvényei között. Egy utolsó kísérletet teszek még: Miért?

Perneczky Géza

BESZÉLŐ

1991. január 26.

A Boldogság Szigete

Egy amerikai kollégánk szerint, amikor az ősember átment a szomszéd barlangba, hogy megnézze, mi újság odaát, már megkezdődött az akkulturáció, a kultúravesztés, a kultúraváltás. Bár meggyőződésem, hogy az akkulturációnak nem lehet elmélete, minden egyedi eset tanulságul szolgálhat, hiszen „természetünknél fogva" érdekel bennünket a kultúrák sorsa.

A következőkben olvasható történet hősei guarani indiánok (akiket az olvasó Voltaire Candide-jából, újabban pedig a Misszió c. filmből ismerhet): maroknyi, néhány ezer fős csoportjaik élnek a 140 milliós Brazíliában, a technikai civilizáció állandó fenyegetettségében kialakított kis etnikai szigeteken. Évszázadok óta fokozatosan gazdasági függőségbe kerültek, falvaik létszáma csökkent – ám a törzsi hagyományokhoz (a *mito-ideológiá*hoz) és nyelvükhöz való szívós ragaszkodásuk kulturális mentőövként szolgált. Sámánjaik manapság (1990-ben) is úgy vélik: meghalnak, ha nem énekelnek saját nyelvükön, és ha nem táncolják régi táncaikat.

1935 áprilisában, egy esős reggelen, Francisco Oliveira dos Santos, a guarani indiánok neves sámánja és főnöke összehívta a falu lakóit, és így szólt hozzájuk:

– Álmomban megjelentek a segítő szellemek, és megjövendölték, hogy közeleg az *üvü-opá*, a világ vége! Csak akkor menekülhetünk meg, ha eljutunk a Gonosz nélküli Földre!

A falu népe egy emberként úgy döntött, hogy elindul, s meg sem áll, amíg el nem éri a Tengert... A nagy guarani család minden tagja csatlakozott hozzájuk (köztük az akkor kislány Valentina, akit néhány éve még láttam), és csakhamar elérték az Atlanti-óceán partját.

Mi lehetett a vándorlás előzménye?

Francisco Oliveira dos Santos semmiben sem különbözött a többi guarani indián főnöktől: nappal törzsének ügyes-bajos dolgait intézte mint menedzser, este-éjjel pedig sámánként szellemeket faggatott: mit hoz a holnap, milyen lesz a holnapután? A Rio Branco partjánál, őserdők övezte településen tucatnyi rokon család lakott a vályogkunyhókban. A messzi Paraguayból jöttek, ahol egykoron őseik a jezsuiták kormányozta missziókban éltek.

„Amíg a Nap az eget járja, az indián asszonyok az ültetvényeken a maniókát, az édesburgonyát vagy a kukoricát ápolják – ezalatt a férfiak az erdőket járják vad után: hadd legyen friss hús a manióka mellé..."

A sámánok hajnalig énekeltek Nyanderú istenről, a világnak és dolgainak teremtéséről, és csörgők hangja mellett minden férfi és nő, az egész falu táncra perdült, hiszen a sámánok azt mondták: „Ha nem táncolunk, s nem éneklünk – meghalunk!" S nem portugálul és nem spanyolul, hanem guarani nyelven kell énekelnünk, és guarani táncokat kell járnunk, különben minden hiába!"

„Az esős évszak kezdetétől a végéig tart a tánc, hogy elérjük az *aguidzsét*, a tökélyt: testünk a tánctól és az éneklől könnyűvé válik, átszellemül. Akkor út nyílik Nyanderúnak, a sámánnak, és elindulhatunk Napkelet felé. Elérjük a legelső vizeket... S azt is mondták a próféták, akik nem voltak mások, mint a sámánok, hogy el kell érnünk a tengert, át kell kelnünk rajta, és akkor eljutunk a Gonosz nélküli Földre, a Boldogság Szigetére, a Paradicsomba..."

Milyen lehet a Paradicsom? Sebastião sámán szerint: „inkább az Égre hasonlít, mint a Földre..., annyi biztos, hogy van ott egy nagy tó, közepén hatalmas kereszt áll..., körülötte rengeteg gyümölcsfa: ha levágunk egy banánfürtöt, tüstént kinő helyette egy másik; aki ott lakik, megél a gyümölcsből, nem kell dolgoznia! Ha ott megöregszünk, nem halunk meg, hanem újra megfiatalodunk! De sietnünk kell, mert nagy tekintélyű sámánok megjövendölték a világ végét, az *üvü-opát*!"

Nimuendaju, a jeles brazil etnológus a század elején 1905-ben a São Paulo-i tengerparton hallotta először a guaranikat énekelni a Boldogság Szigetéről. Ő nyomozta ki azt is, hogy 1820-ban, majd 1870-ben, de századunkban is mind gyakrabban indultak el a kontinens belsejéből az indián csoportok a titokzatos óceán felé. Talán már korábban, a jezsuita missziók szétverése után határoztak így a főnökök és a sámánok...

S az indián főnök egyszer csak ott állt az Atlanti-óceán hullámverte partjainál. Most mitévő legyen? Francisco Oliveira dos Santos megálmodta, hogy hajót fog szerezni, másként nem kelhet át népével a hatalmas tengeren...

A tekintélyes sámán úgy vélte, a fehérek nagy hatalmú törzsfőnöke biztosan meghallgatja kérését! Felkerekedett, és meg sem állt az Elnöki Palotáig, ahol az idő tájt a híres-hírhedt diktátor, Vargas lakott. Hogy, hogy nem, az elnök fogadta az indián küldöttséget! A sámán elbeszélte Vargasnak mitikus látomását: „Közelednek a guarani nemzet végnapjai, el kell jutnunk a Boldogság Szigetére! Ehhez azonban kellene egy hajó. El kell érnünk a tenger túlsó oldalát!"

Mi hatotta meg a diktátort, még találgatni sem érdemes, tény azonban, hogy egyszer csak üzentek az indián főnöknek: egy bárka várja az indiánokat a kikötőben! A hír szélsebesen terjedt. Santos főnök rokonain kívül több falu, így Aguapiú és Itariri lakói is hanyatt-homlok jelentkeztek: ők is mennek, látni szeretnék a sámánok évszázados álmát, a Gonosz nélküli Földet...

Hogy mi történt pontosan, nem tudjuk. Csak annyi derült ki, hogy hetekig hajóztak, talán már harminc napja, és amikor már azt hitték, a Boldogság Szigetén kötnek ki, kiderült, a brazíliai Salvadorba érkeztek, és ez volt a hajóút vége... (A bárka nem is volt alkalmas nagyobb tengeri utakra.) A kétségbeesett vándorok partra szálltak, és döbbenten látták: csupa fekete bőrű veszi őket körül! Valóban, a legfeketébb városba érkeztek, hiszen Salvador (Jorge Amado regényeinek színtere) századok óta az Afrikából behurcolt rabszolgák első számú kikötője volt.

A csalódott guaranik úgy döntöttek: több csoportra oszolva megpróbálnak visszajutni oda, ahonnan elindultak, és ahol megálmodták a Boldogság Szigetét.

Három évig tartott a vándorút, mire ismét meglátták a Rio Brancót. A guaranik azóta is táncolnak és énekelnek...

Boglár Lajos

Elvágyódó indiánok

A NAP RAJZA: Márfás András

AZ ALULJÁRÓBAN

— Kaparj már gyorsabban, itt vannak a Világbank megfigyelői!

HÍREK

● ELHUNYT DR. MÁNDY ENDRE. A Földművelésügyi Minisztérium megrendüléssel tudatja, hogy dr. Mándy Endre közigazgatási államtitkár hosszú, súlyos betegség következtében, január 8-án, 57 éves korában elhunyt.

● *A CSABAI SZLOVÁKSÁG népszerű évkönyve, a Cabiansky Kalendár ötvenévi szünet után — a turócszentmártoni Matica Slovenska segítségével — ismét megjelent. Négyezer példányából jut a szlovákiai, jugoszláviai és romániai szlovákoknak is.*

● A HAJLÉKTALANOKNAK a helyi önkormányzat és a családsegítő központ együtt igyekszik támaszt nyújtani Tatabányán: egy megüresedett bányászszállón alakítottak ki számukra ideiglenes otthonokat.

● HEVES HAVAZÁS, jeges ár okoz közlekedési nehézségeket az Egyesült Államokban, több légi és vasúti járatot törölni kellett. Hét államban egyelőre a tanítás is szünetel.

Szemtanúkat keres a televízió

A Magyar Televízió filmet készít azokról a vétlen áldozatokról, akik a második világháborús harcok vagy a háborút lezáró békeszerződések következtében „törvényesen" vagy törvénytelenül váltak földönfutóvá, hadifogollyá, kényszerültek hazájuk elhagyására. Keressük azokat a túlélőket, akik hiteles dokumentumokkal rendelkeznek (fénykép, levél, hivatalos okirat, napló stb.), s azokat is, akik hajlandók lennének a kamerák előtt is számot adni emlékeikről. Cím: Magyar Televízió, 1810 Budapest; Magyar Évszázadok Szerkesztősége. (OS)

Pályázat kulturális lapokra

A művelődési és közoktatási miniszter, a rendelkezésre álló költségvetés terhére a kulturális, irodalmi, művészeti folyóiratok 1991. évi megjelentetésének elősegítésére pályázatot ír ki. A támogatás felosztható összege: 100 millió forint.

A pályázaton bármely Magyarországon bejegyzett kulturális, irodalmi, művészeti időszaki lap szerkesztősége részt vehet. A pályázatokat a lap alapítójával és/vagy felelős kiadójával ellenjegyeztetni kell. A pályázatnak tartalmaznia kell: a lap rövid leírását (előzmények, tartalmi törekvések, művészeti, gazdasági jellemzők; az 1990-re, vagy 1991-re esetlegesen egyéb helyről elnyert támogatás mértékét és forrását; amennyiben a lap 1990-re az Osvát pályázaton támogatást nyert, úgy elszámolást a támogatás felhasználásáról, maximálisan 6 oldal terjedelemben), a kért támogatás összegét és felhasználásának konkrét költséghelyeit, az átutalási számlaszámot.

A pályázatok sorsáról, a támogatások mértékéről társadalmi kuratórium dönt. A kuratórium tagjait a művelődési és közoktatási miniszter kéri fel. A kuratórium munkáját szakmai szervezetektől kért szakvélemények segítik.

Az 1991. évi pályázatok benyújtási határideje: 1991. február 1. Cím: Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1884 Budapest, Pf. 1. Bővebb felvilágosítás: MKM Könyv, Lap és Irodalmi Főosztály, Irodalmi Osztály. Telefon: 131-9731.

A kuratórium 1991. március 1-ig hozza nyilvánosságra döntését.

A budapesti színházak mai műsora

Operaház: Rómeó és Júlia (Rösler-bérl., 2. ea., 7). **Erkel Színház:** A trubadur (Tóth Aladár-bérl., 2. ea., 7). **Zeneakadémia:** Debreceni Filharmonikusok Zenekar hangversenye (Beethoven-bérlet/1., október 26-ról halasztva, fél 8). **Nemzeti Színház:** A kassai polgárok (7). **Várszínház:** Godspell (7). **Katona József Színház:** A Mizantróp (7). **Vígszínház:** A padlás (7). **Pesti Színház:** Száz év magány (Szolnoki Szigligeti Színház vj., 7). **Madách Színház:** József (7-kor nyilv. főpróba). **Madách Kamara:** Hoppárézimi (7). **Thália Színház:** Barátom Harvey (7). **Mikroszkóp Színpad:** Körhanta (fél 8). **József Attila Színház:** Mezítláb a parkban (7). **Stúdiószínpad:** Semmi ágán (fél 8). **Radnóti Színház:** Pygmalion (7). **Fővárosi Operettszínház:** A nagymama (Miljutyin-bérl., 2. ea., 7). **Józsefvárosi Színház:** A csodálatos nyúlcipő (du. 3-kor nyilv. főpróba). **Vidám Színpad:** Az utolsó bölény (7). **Bábszínház a Jókai téren:** Toldi (10). **Bábszínház az Andrássy úton:** Misi mókus vándorúton (de. 10). **Fővárosi Nagycirkusz:** Lássuk a medvét (3). **Fővárosi Művelődési Ház:** Balkán táncház (7). **Játékszín:** A néma levente (7).

Déli széllel jön a tavasz

Hatalmas méretű észak-, északnyugat-európai középpontú ciklonrendszer határozza meg Európa-szerte az időjárást. Miközben Európa északkeleti részén kemény tél van, Nyugat-Európában sokfelé viharos az idő, addig Közép-Európába enyhe, nagyrészt száraz levegő érkezik. Körülbelül huszonnégy óránként követik egymást a viszonylag gyenge légköri frontok. Várhatóan ugyanez lesz a következő napok időjárásának karaktere is.

Várható időjárás ma estig:

Ma a gyakorta változó felhőzet mellett hosszabb-rövidebb időszakokra kisüt a nap. Kivétel az északkeleti országrész néhány tartósan ködös területe. A déli, délnyugati szél időnként megélénkül. Kora tavasziasan enyhe idő lesz, a hőmérséklet általában 5—10 fok

1991. január 8., kedd, 13 óra.

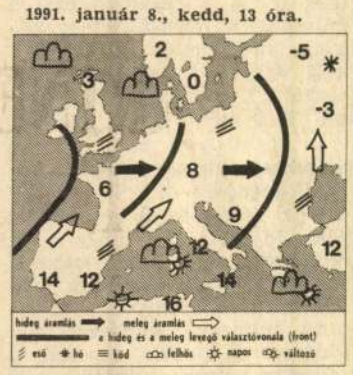

között, a tartósan ködös területeken kevéssel 0 fok fölött alakul.

A Duna vízállása tegnap Budapestnél 330 centiméter volt, mára 328 centiméter várható.

Táblatabló

A boltok ajtajába kiaggatott táblák gyakran pontosabban érzékeltetik a társadalomban végbemenő változásokat, úgynevezett mélyfolyamatokat, mint egy-egy gazdag irodalomjegyzékkel megspékelt szociológiai tanulmány. Ahogy egy manapság csak óvatosan citált gondolkodó megfogalmazta, az élet sokszínűbb és ravaszabb még a legjobb elméletnél is.

Mert volt először is a tervutasításos rendszer a maga sematikus bolti táblácskáival: Magánszemélyeket nem szolgálunk ki, Leltározás miatt zárva. Ez utóbbi kirást aztán az új gazdasági mechanizmus is megörökölte, azzal a lényeges különbséggel, hogy a leltározásra való hivatkozás — hála a sűrűbb árváltozásoknak — bizonyos taktikai játékteret (pl. áruvisszatartás) adott a szemfülesebb kereskedőknek. Nem beszélve Az áruátvétel miatt zárva feliratról, amely már a naponkénti, napszakonkénti zárva tartás gyakorlatát alapozta meg.

Később évszakonként is színesedtek a táblaszövegek: télen Betegség, tavasszal Tatarozás, nyáron Szabadság, ősszel pedig Költözés miatt nem nyitottak ki az üzletek.

Az eladó—vevő közötti párbeszéd mind közvetlenebb lett. Előkerültek a Rögtön jövök (kedves papírórával), a Postára, Temetésre, Ebédelni mentem szövegű sillabuszok.

A mögöttes tartalom is gazdagodott. Ha például télvíz idején a város szinte valamennyi péksége hirtelen a Szabadságra mentem táblácskával lepte meg a vásárlóközönséget, abból egyrészt a szerződéses fegyelemre, másrészt a közellátási állapotokra is következtetni lehetett.

A legújabb társadalmi folyamatok (elszegényedés, vagyoni különbségek növekedése stb.) természetesen a boltajtókon is tükröződnek. Megjelentek a Betörés, illetve a Szanálás miatt zárva egyenszövegű táblák. Kíváncsi vagyok, hogy mikor olvassuk majd azt, hogy Rendszerváltás miatt nyítva?

Gondolom, beletelik még egy kis időbe.

Sereg András

A HANOI REPÜLŐTÉREN

Megverték a magyar terraristát

A külföldi utazás nemcsak izgalmas, de néha még veszélyes is. Különösen, ha valaki kígyókért indul Délkelet-Ázsiába. Belső László terrarista azonban nem páratlan kalandjairól, hanem arról a kellemetlen esetről számol most be, amely 1990. decemberének utolsó napjaiban történt vele a hanoi repülőtéren.

— December 25-én, amikor Laoszból a hanoi nemzetközi repülőtérre érkeztem, a vietnami hatóságok megakadályozták átszállásomat az Aeroflot másfél óra múlva Moszkvába induló gépére. Arra hivatkoztak, hogy nincs vietnami vízumom. Tolmács útján közölték velem, vagy fizetek 50 dollárt, vagy egyszerűen visszaküldenek Laoszba. Én ekkor azt kértem, hadd lépjek kapcsolatba a hanoi külképviseletünkkel, de amint kiejtettem a magyar nagykövetség szót, a hat katona letepert a földre, és ütni kezdtek.

— Nem lett volna egyszerűbb kifizetni az 50 dollárt?

— Sajnos nem volt ennyi dollárom — az összeg egyébként is irreális —, mivel még az út legelején Szingapúrban ellopták a pénzemet, s csupán a Hanoiból Moszkvába szóló repülőjegyem maradt meg. Így például, hogy eljussak Hanoiba, a laoszi magyar nagykövetség segítségét kellett igénybe vennem.

— Mi történt azután, hogy a katonák ütlegelni kezdték önt?

SZABÓ BARNABÁS FELVÉTELE

— Először térden vonszoltak, majd megfogtak, mint egy csomagot, s egyszerűen visszaraktak, mondhatni bedobtak a Laoszba induló repülőgépre, az útlevelemet pedig a gép pilótájának adták oda.

— Milyen sérüléseket szenvedett?

— A ruházatom erősen megrongálódott, a poggyászomat teljesen összetörték, és számos testi sérülést szenvedtem. Két magyar szemtanúja is akadt a megalázó jelenetnek, akik másnap a laoszi magyar nagykövetségen *Almási Alfréd* nagykövet előtt készített feljegyzésemet tanúként aláírták. Ezután újra a nagykövetségtől felvett turistakölcsönnel tudtam visszajutni Hanoiba. Szerencsére már semmi nem történt, baj nélkül hazaérkeztem.

— Ön többször is járt már Vietnamban, ezek után mikor készül legközelebb?

— Egyelőre nem utazom arrafelé, túlságosan megviselt ez a balszerencsés kaland. Az esetet nem hagyom annyiban, megpróbálok kártérítést kérni a vietnami hatóságoktól.

A magyar Külügyminisztérium konzuli főosztályán *Csilli Róbert* vietnami referens foglalkozik az üggyel, aki a következőképpen látja az esetet.

— Legelőször is felvesszük a kapcsolatot a vietnami nagykövetségünkkel, majd rajtuk keresztül a helyi külügyminisztériummal. Meg kell várnunk a vietnami hatóságok válaszát, állásfoglalását. Azt mindenesetre mondhatjuk, nem általános jellegű problémáról van szó, tehát hozzánk nem futott még be hasonló panasz arról, hogy magyar állampolgárokat vietnami katonák inzultáltak volna. A tranzitutasoknak nem kell vízum Vietnamba, de az ügy tanulsága azért mindenképp figyelemre méltó a külföldi útra indulóknak. Természetesen mi minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy megnyugtatóan tisztázódhasson az ügy.

F. Á.

Ha akarom pénzes, ha akarom barter

A hírt, miszerint a Szovjetunióban felfüggesztették a barterkereskedelmet, Timár László, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának főosztályvezetője megerősíti. A hivatalos szöveg, benne az, hogy mely területeket nem érint, a január elsejétől hatályos bartertilalom, a főosztályvezető asztalán fekszik.

— Most már ahhoz sem jutnánk hozzá, ami csere útján beszerezhető?

— Nem hinném, hogy ennek a lépésnek súlyosabb következményei lennének — válaszolja. — Az ügy hátterében valószínűleg az van, hogy a Szovjetuniónak 1991-re nincs még sem elfogadott terve, sem pedig költségvetése, amint az sem tisztázott, hogy mely árukkal rendelkezik Moszkva, és melyekkel a köztársaságok. Ezek a megállapodások azonban a hírek szerint küszöbön vannak, és véleményem szerint a barterkereskedelem felfüggesztése rövid életű lesz.

— Tehát ez a rendelkezés nem is akadályozza a vállalatokat a megállapodások megkötésében?

— Formálisan igen, praktikusan nem. A Lada Művek, hogy csak egy példát említsek, aligha tud meglenni a Bakony Művek ablaktörlői nélkül. A szovjet partnerek nem mondják, hogy nem tudnak a magyar vállalatokkal tárgyalni, mert náluk bartertilalom van. Ez a rendelkezés inkább csak nekünk szúr szemet. Azért sincs különösebb jelentősége, mert ha egy szovjet és egy magyar vállalat árut akar cserélni, mi sem egyszerűbb, mint megállapodni: egyik szállít a másiknak tízmillió dollár értékű árut, s ugyanannyit a másik az egyiknek. Mindkettő megnyitja az akkreditívet, s anélkül, hogy megszegték volna a szabályt, létrehozták az ügyletet.

— Ilyen egyszerű?

— Igen.

G. Zs.

PIZZA HUT-ÉTTEREK NYÍLNAK

Hemingway úr szép szemei

A világ 61 országa után Magyarországon fejleszti tovább éttermi hálózatát az amerikai Pizza Hut, melynek tulajdonosa a Pepsi Co. Food Service International. Erre kötöttek tegnap együttműködési szerződést a fejlesztés koordinálását és a pénzügyi finanszírozást végző Hemingway Holding AG-vel és a Hemingway-érdekeltségű magyar Orient Vendéglátó Vállalattal.

A több mint 18 millió dolláros befektetésből tizenöt nagy, teljes szolgáltatást nyújtó, magas színvonalú éttermet hoznak létre Budapesten és a vidéki városokban. A Pizza Hut-lánc első tagja a fővárosban, a Király utca és a Teréz körút sarkán nyílik. Az árakat az átlagjövedelmű polgárok zsebéhez igazítják majd. A nyersanyagokat a tervek szerint magyar termelőktől szerzik be. A sajtótájékoztatón *Gács Pál*, a Hemingway AG ügyvezető igazgatója szájából elhangzott a felhívás: várják a vidéki vállalatok jelentkezését a közös munkára.

Nézetük szerint ugyanis a magyar gazdaságban 1993—1995 körül megkezdődik a fellendülés. George F. Hemingwaytől, a Los Angeles-i székhelyű Hemingway Group nemzetközi befektető társaság elnökétől megkérdeztük, mire alapozza a cég ezt az optimizmusát. A jó szimatú, magyar származású üzletember úgy véli, a könnyűiparban, az éttermekben, a kereskedelemben, az élelmiszeriparban s a mívesebb könyvek kiadásában van nagy fantázia nálunk. Ezt a mostani üzletet 30 neves cég elől halászta el, s az így elért előnyt mindenképpen ki akarja használni. Mivel sikerült győzni a versenyben? A kérdés hallatán Hemingway úr gondolkodóba esvén levette szemüvegét, megdörzsölte orrnyergét, és azt válaszolta fülig szaladó mosollyal: a szép szemeimmel.

R. Zs.

RÁDIÓ- ÉS TÉVÉMŰSOR

KOSSUTH RÁDIÓ

8.05 Hangszemle **8.20** Ecomix **8.45** Levelekre röviden **8.50** Külpolitikai figyelő **9.05—11.00** Napközben **11.10** Népdalkörök énekelnek **11.30** Börtönről álmodom mostanában... Gion Nándor regényének rádióváltozata. XVI/14. **12.45** Törvénykönyv **13.05** Klasszikusok délidőben **14.05** Ötágú síp **14.35** Hollywoodi filmslágerek **15.05** Metronóm **16.15** Magatartásformák **17.05** Poggyász **17.30** Életem meséje. XXXVII/14. A mikrofonnál: Ádám Jenő **19.05** Sportvilág **19.15** Láttuk, hallottuk **19.30** Hol volt, hol nem volt... **19.41** A Vujicsics Együttes felvételeiből **19.50** Gong **20.05** Európa — stúdió **20.35** Rólunk van szó! **20.39** Gömör zenei hagyományaiból. VII/7. **21.05** A Rádiószínház bemutatója. Vatzlav. Írta: Slawomir Mrożek **22.30** Szellemtörténetek **23.05** Nagy mesterek — világhírű előadóművészek **0.15—4.20** Éjfél után

PETŐFI RÁDIÓ

8.05 Rivaldafényben **9.03** Fiatal énekesek és együttesek felvételeiből **10.05** Operettparádé **10.50** Hajszálgyökerek **11.03** Sárga tengeralattjáró **11.40** Ki kopog? **12.00** Nóták **12.45** Közvetítés az úszó-vb-ről, Perthből. **13.03** A tegnap slágereiből **14.00** Szórakoztató antikvárium **15.05** Zenerulett **17.00—19.00** RádióMa **19.03** Kölyökrádió **19.30** Pop-regiszter **20.00** Gordiusz **21.03** Szív küldi... **22.07** Barangolás a Házsongárdi temetőben **23.03** Sporthíradó **23.10** Noktürn. Éjszakai csevegés Ludassy Mária filozófiatörténésszel és Hortobágyi Lászlóval, az indiai és elektronikus zene szakértőjével **0.15—4.20** Éjfél után

BARTÓK RÁDIÓ

9.10 Glenn Gould két zongoraversenyt játszik **10.05** Magyar Írás **10.50** Alessandro Scarlatti: Ámor kertje. Egyfelvonásos opera **11.52** Scheidt: Szvit **12.05** A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat új lemezeiből **13.00** Ruin és Riina. Holger Pukk regényének rádióváltozata **13.38** Trombitaszólisták **14.01** Kertesi Ingrid (ének) és Jandó Jenő (zongora) Beethoven-hangversenye **14.34** Balassi Bálint költészete és a zene II/1. **15.09** Az aranykakas. Részletek Rimszkij-Korszakov operájából **16.05** Händel: Vízizene **16.55** Kapcsoljuk a 6-os stúdiót **18.00** V materinskom jaziku. A Magyar Rádió szlovák nyelvű nemzetiségi műsora Szegedről **18.20** In limba materna. A Magyar Rádió román nyelvű nemzetiségi műsora Szegedről **18.40** Na maternjem jeziku. A Magyar Rádió szerbhorvát nyelvű nemzetiségi műsora Pécsről **19.05** In der Muttersprache **19.25** Csajkovszkij: Keresztelő János liturgiája **19.51** Paul Tortelier gordonkázik **21.00** Karl Richter vezényel és orgonál **22.30** Operarészletek **23.10** A Kontroll Csoport és utódzenekarai játszanak. XX/14.

TV 1

9.05 Tévétorna **9.10** Hármas csatorna. IV/2. **9.55** A klinika. NSZK-tévéfilmsorozat. XII/1. (ism.) **10.40** Stúdió '91 (ism.) **16.30** Déli videóújság **16.40** Správy — Hírek szlovák nyelven **16.50** Úszó-világbajnokság **17.20** Szám-adás **17.35** Magyar menyegző 1. rész **18.30** La SEPT. Paletták. Francia film **19.05** Esti mese **19.30** Híradó **20.05** Apád, anyád idejöjjön! Társasjáték **20.50** Szabad szívek. Francia tévéfilm (ism.) **22.15** Placido Domingo. Angol film **23.30** Híradó 3. **23.45** ZDF-híradó

TV 2

17.15 TV 2 **17.45** Telefonos játék **18.00** Telesport **18.25** Gyerekeknek! **18.52** TV 2 **19.00** Több, mint futó kaland. Amerikai tévéfilm (ism.) **20.35** TV 2 **21.00** Híradó 2. (Pályázat) **21.20** TV 2 **21.30** Napzárta **22.15** Sasok és griffmadarak. NSZK-tévéfilmsorozat. IV/3. **kb. 23.45** TV 2

ESTI MŰHOLDPROGRAMOK

SKY EUROSPORT

17.00 Lovaglás **18.00** Röplabda. General Bank torna. 2. rész **19.00** Akrobata-vb **19.30** Eurosport hírek **20.00** A világ sportja. Pillantás a sportszínfalak mögé **21.00** Ford hójelentés sízőknek **22.00** Motorsport. Párizs—Dakar-rali **22.15** Úszó-vb. Napi összefoglaló **0.15** Eurosport hírek **0.45** Motorsport. Párizs—Dakar-rali **1.00** Sí Világkupa

SUPER CHANNEL

17.00 Hullámhosszon **18.30** Kék éj **19.30** Hírek **19.45** Időlánc **20.00** Bepillantás. Európa társadalmi és politikai fejleményei **20.30** Ismeretterjesztő sorozat **21.00** Oroszország 11. **21.30** Financial Times **22.00** Hírek **22.15** Sporthírek **22.20** Bepillantás **22.50** Oroszország 11 **23.20** Financial Times **23.50** Ismeretterjesztő műsor **0.20** Hírek **0.35** Kék éj **1.30** Időlánc **1.45** Egyveleg

RTL

17.10 Játékshow **17.45** Salvatore bajnoksága **17.55** Hírek **18.00** A hatmillió dolláros férfi **18.45** Híradó **19.15** Az A csapat. Kalandfilm **20.15** Gottschalk-show **21.15** A modell és a detektív **22.10** A Stern tévémagazinja **22.45** Hírek, időjárás **23.00** A végzet földje. Amerikai sci-fi **0.35** A döglött macska utcája. Francia krimi.

PERNECZKY Géza

Budapestre jön a cé királya

(Munkatársunktól.)

A magas cé „királyaként" tisztelt világhírű tenorista, *Luciano Pavarotti* budapesti koncertre készül. Május 7-én a Sportcsarnokban lép fel zömmel Donizetti-, Verdi- és Puccini-áriákkal — jelentették be tegnap az Operaházban tartott sajtótájékoztatón.

A művész impresszáriója, az Amerikában élő, magyar származású *Rudas Tibor* elmondta, hogy a koncertre 500 és 2500 forint közötti árban árusítanak jegyeket. Külföldön már ezer jegyet eladtak, és további ezer eladását tervezik. A hazai közönség előrendeléssel foglalhat magának helyet mától a 1119-017-es és a 1327-914-es telefonszámon. Rudas úr arról is tájékoztatott, hogy a budapesti koncert használ *jótékony célra*, elsősorban az Operaház javára ajánlja fel, Pavarotti pedig Magyarországon kívánja befektetni több százezerre rúgó honoráriumát.

Szóba került, hogy a koncertről valószínűleg nem készülhet tévéfelvétel, a kamerákat és a fényképezőgépeket csak a ráadásszámoknál engedik be az előadóterembe. Amennyiben meglesz a világkiállítás — hallhattuk az impresszáriótól —, elképzelhető egy *szabadtéri Pavarotti-koncert* is Budapesten, melyre akár százezer hallgatót is várhatnak. Erre az alkalomra minden bizonnyal sok ezer külföldi vendég érkezhet a magyar fővárosba — tette hozzá Pavarotti menedzsere.

1990 nyarán, egy kölni szabadtéri hangversenyen.

Egyenest az ágyból

Molière: A fösvény

Beke Sándor rendező egyenesen az ágyból küldi a *józsefvárosi* színpadra Elizt, Harpagon lányát, és Valért, a titkárát. A lány feneke körül egy sállal lép be, alsóneműjét szerelme hozza utána, és rá is segíti, miközben arról a nagy boldogságról beszél, amelyben az imént részesítette. A szöveg kétségkívül kétértelmű, éppen így is fel lehet fogni. De akkor emlékezni is kellene rá. Alig két óra múlva ugyanis Valér a ládikája iránt érdeklődő Harpagonnak hosszan esküdözik, hogy semmiféle híja nem esett a leányának. A titkár úrtól persze, aki végighazudozza-stréberkedi az egész darabot, nyilván kitelne, hogy ezúttal is hazudik. Csakhogy ekkor érkezik el a műben az igazság pillanata, amiből azután kifejlik a boldog vég. A rendező és a színész elfelejtkezik hát arról, hogyan is kezdték a játékot, Valér teljes belső meggyőződéssel, őszintén mondja, amit mond Elizhez fűződő viszonyának ártatlanságáról, arról, hogy az a nagy boldogság akkor egy hűségeskü volt.

Mellesleg nyugodtan „elronthatnák" némi kaján felhanggal a boldog véget, *Tyll Attila* úgyis elhumorizálja, melodramatikussá karikírozza a gyermekeit meglelő atya örvendezését. Másfelől viszont teljesen mindegy, hogy az előadás végén levonják-e a kezdésből adódó következtetéseket, a játékban úgysincs semmi logika, egymástól független, a szöveghez tapadó vagy még attól is idegen ötletek sorjáznak benne. *Székely László* díszlete nagyon praktikus, a kerekeken gördülő kulisszákat „lapozgatni" lehet, a változásaiból tudhatjuk, hogy máshol vagyunk, mint az előbb, de hogy mikor, hol, az titok marad. *Benedek Mária* a mai Váci utcán flangáló aranyifjak öltözékét vetíti vissza századokkal korábbra, amitől nemcsak tiritarkák lesznek, de eléggé rossz benyomást is keltenek Molière jó erkölcsű fiataljai.

A fontosabb szerepek alakítói ezért aztán reménytelen küzdelmet folytatnak a szerep és az általuk színre hozott figura közötti különbséggel. A korunk cinizmusát, ízléstelenségét megjelenítő külsőbe lehetetlen belegyömöszölni a fennkölt eszméket, az igaz érzelmeket. A távolságtartó iróniához szükséges szellemi fölény pedig az egész előadásból hiányzik. Harpagon gyermekei itt mintha nem annyira az atyai zsarnokság nyomasztó terhe ellen küzdenének, mint inkább elkényeztetettségből lázonganának. Az Elizt játszó *Orosz Helga* többnyire durcás rossz kislányként szegül szembe az atyai akarattal, *Jakab Csaba* azonban Cléante szerepében sohasem tudhatja, hobót, punkot vagy hősszerelmest mutasson-e. Kétértelműen szellemes meg végképp nem tud lenni. Tettetni *Vókó János* sem igazán képes. Titkárként éppoly nyílt szívvel udvarol gazdájának, mint ahogyan szerelmét vallja meg. Túlárad benne minden. Hogy igazság-e az, vagy hazugság, szinte mindegy. De így van ezzel *O. Szabó István* is, aki Jakab gazdája szemébe vágott igazságai és a titkárral szembeni rágalmai között nem tesz különbséget, csakhogy ezt az együgyű lelkek ártatlanságával, kedvességével hitelesíti. *Kóti Kati* túlnyúzsgi a házasságközvetítő szerepét, de az bizonyára nem neki jutott az eszébe, hogy Harpagonból szexuális ingereket próbáljon kiváltani. Marianna szerepe *Bálint Mártának* egyetlen porcikájára sem illik.

Hável László viszont kitűnően játssza a címszerepet. Harpagonja madárcsontú kis emberke, borzasztóan karakteres arccal. Csúfsága nagy lelket takar. Az egyszenvedélyű emberek rendíthetetlen ereje árad belőle. Alakításának nincs íve, az ő fösvénye nem változik, csak mindig újabb arcát mutatja meg. Epizódok sorozatának, egy témára készített változatoknak is felfoghatjuk játékát. Megjelenése maga a szatirikus túlzás: ez az ember tulajdon testével is spórol, igyekszik a lehető legkisebb helyet kiszorítani a világból. Egyetlen dologban, a pénz iránti szenvedélyében viszont valóban nagy. Igaz, mély, bensőségen érzés fűzi a ládikájához. A darab végén, amikor magára marad vele, tökéletes elégedettség látszik rajta. A boldog végben éppen ő, az egész történet vesztese az egyetlen igazán boldog.

Zappe László

Hável László és Vókó János. KISS ÁRPÁD FELVÉTELE

Pavarotti

Boldogult úrfikoromban tömérdek éjszakát virrasztottam át, hóban-fagyban is, sorban állva operajegyért. Ez úgy 1947—48 táján volt divatban; ma már, bizony, egy Pavarottinak kell énekelnie ahhoz, hogy hálózsákkal felszerelkezett utódaim a pénztár előtt múlassák az éjidőt.

Nem csoda, hisz Luciano Pavarotti, egy pék erős fizikumú fia, most ötvenöt évesen, mikor nem egy pályatársa már a nyugdíjra gondol, cseppet sincs „védett korban", a csúcson van változatlanul, immár majd' három évtizede. Ő az olasz tenor, koronás fejedelme valamennyi operaszínpadnak. Caruso alapította meg ezt az itáliai uralkodóházat a századelőn; egyenesági leszármazottja Gigli, Del Monaco, Bergonzi — s ma Pavarotti. Körülöttük mindig is voltak világnagyságok, igazi sztárok, nem is kevesen. Ám az olasz iskola, a bel canto, vagyis a szép ének hazája, ahol a nápolyi utcai árus, a velencei gondolás is szépen énekel, egyszerűen a népből emelt ki egy-egy tenoristát, magasabbra mindenkinél.

Érzéki szépségű hang a Pavarottié, szinte tapintható bársonyos felülettel. Születési rendellenesség? Az is bizonyára — tüdő, gége, rekeszizom (meg a teljes anatómiai atlasz). Ám mindez önmagában mit sem ér a mesterség tökéletes elsajátítása, makulátlan énektudás nélkül. Hányszor példálódzott Major Tamás, színészeknek, versmondóknak osztogatva tanácsot, hogy olyaténmód dolgozzák ki, gyakorolják a szöveget, ahogy a muzsikusok teszik a maguk anyagával.

Mindent a hangjával fejez ki, illetve a hangjával fejez ki mindent. Érzést, jellemet, drámai szituációt. Színészi játékáért valószínűleg nem sokat magasztalták még. Mi tagadás, hatalmas, mackós termetével nehezére esik a mozgás. Olykor ugyan híre járja, hogy sikeresen megszabadult 30—40 kilótól, ám ahhoz a „maradék" is éppen elegendő, hogy akadályozza fordulatok, ruganyos gesztusok, szapora lépések kivitelezésében. Azt a zenés-színházi varázslatot, amelyet Del Monaco moziszínészi képességekkel s Domingo is a színpadi teljesség valóra váltott igényével teremt(ett) meg, Pavarotti még Zeffirelli kezében is „csak" a hangjával hozta létre. Mondhatni erre: korszerűtlen jelenség korunk operaszínpadán. (Felsensteinnak bizonyosan soha nem jutott volna eszébe, hogy a berlini Komische Operbe invitálja — de alighanem Pavarotti sem volt boldogtalan a meghívás elmaradása miatt.) De ítélhetünk-e korszerűtlennek művészt, aki képes arra, hogy személyisége teljes súlyát — és most nem a kilókra gondolok! —, egyszersmind a zeneműben kifejezett esztétikai teljességet a hangnak nevezett fizikai jelenség átszellemítésével fejezze ki?

Minősíthetjük csodának, hangfenoménnek — s méltatására akad még előre gyártott panelszöveg épp elég. Hanem Pavarotti, az ember, az énekeskolléga is kivételes jelenség. Simára gyalult volt ugyan a pályakezdése, hisz alighogy feltűnt, már a londoni Covent Garden hívta, de ő tudja azért, nem minden karriert indít rakéta. Kezdő operisták trambulinja a nevét viselő énekverseny, amelyet fáradhatatlanul szervez mindmáig. A magyar győztesek — Gulyás Dénes, Komlósi Ildikó, Polgár László — a megmondhatói, mennyit lendített rajtuk Pavarotti cseppet sem reklámízű vállalkozása ifjúkorukban.

1963 októberében nevenincsként énekelte a Rigoletto és a Traviata tenorfőszerepét nálunk, pár éve, mint ötcsillagos sztár a Bohémélet Rodolphe-ját adta. Tartozik nekünk egy lemondott közreműködéssel Luciano Pavarotti; tartozik, de (gondolom, nem szívesen adós) már nem sokáig.

Breuer János

A megoldatlanság vigasza

Perneczky Géza kintmaradásról, hazajövetelről, művészetről

Belefeledkeztünk a beszélgetésbe, észre sem vettük, hogy beköszönt a téli korai alkony, félhomályban üldögélünk a Bajcsy-Zsilinszky úti lakásban. Csak Perneczky Géza szeme parázslik, egyszer a kezét is fölemeli, tiltakozásképpen.

— *Ne higgye, hogy ilyen nagy választékot jelentek. Ez is csak mítosz, mint annyi más, aminek a külföldre távozottak boldog élvezői. A polifónia másokban is megvan.*

Sátorfa

Azt találtam proponálni, tisztázzuk, kivel ülök szemközt. A műtörténésszel, a kritikussal, a művészetpedagógussal, az aktív képzőművésszel vagy netalán a muzsikussal? Merthogy eredetileg ez mind ő volna egy személyben. Most éppen melyik?

— *Festettem itthon is, volt kiállításom az ELTE-klubban. Két-három hétig tartott nyitva, mint rendesen. Meg is szidtak érte, mint rendesen. De nem találtak bennem semmi inycsiklandozót — akkor. Csak amikor már elmentem. Jellemző, hogy még fél éve sem volt, hogy meghúztam magam Kölnben egy kofferral, már hallottam, az terjed rólam odahaza, hogy Jaguárral száguldozom.*

1970 nyirkos őszén ment el. Amikor jó néhányan másnaposan ébredtek, mások még reménykedtek, hogy aztán ők is másnaposan ébredjenek. Miért éppen akkor távozott?

— *Akkorra csapódott le a '68-as csehszlovákiai események hatása, kezdett körvonalazódni a sajátos kádári kompromisszum. Alacsonyabbra engedték a plafont a kultúrában, mert azt gondolták, ott fáj a legkevésbé, ha egyesek beverik a fejüket. Akkoriban az ÉS-nél voltam szerződéses munkatárs. Egy németországi művészettörténeti kongresszusra indultam, s a főszerkesztőm azzal a „nyomatékkal" adta kezembe az útlevelet, nem biztos, hogy még egyszer megkaphatom. Értettem belőle. No meg — elég gyerekes alkat lévén — nem is zavart az „ugrás a semmibe". Addigra már művészettörténész-íróként körbejártam a magyar képzőművészetet. Azon kaptam magam, hogy ismételek, alacsonyabb színvonalon. Más nyelvek esetében az ember ilyenkor kicsit odébb megy, s az újjal kezd foglalkozni. De magyar nyelvterületen ez nem oldható meg. Kis nyelv — kis képzőművészet. Tagadhatatlan, ez is sarkallt, de a döntő lökést az adta, hogy három hónap leforgása alatt minden szerkesztőségből kitettek. Nyugodt lelkiismerettel szedhettem a sátorfámat.*

Nálunk, az extra Hungariam non est vita hazájában, ehhez nyugodt lelkiismeret kell — jut eszembe. Szerencsére — vagy éppen tragikusan — az elmúlt évtizedek éppúgy tálcán kínálták az erkölcsi felmentés kliséit, mint a korábbiak. De ebbe nem megyünk bele, inkább megpendítem, hogy a kultúrpolitika akkori első emberével köztudottan rossz viszonyban volt.

— *Acéllal nem volt kapcsolatom* — válaszolja. — *Kerültem a vele való találkozást, hogy ne tudjon instruálni. Azok közé a kritikusok közé tartoztam, akik nem illettek bele az ő profiljába, de ennek ellenére, úgy vélem, mégis büszke volt rá, hogy létezünk, a politika eltűr minket. Ez az akkori viszonyok sajátosságai közé tartozott. 1967—1968 körül azonban egyszer személyesen megkerestem. Ugyanis Szentendrén Vajda Lajos-kiállítás nyílt, de másnapra a helyi tanács bezáratta. Könnyelműen felhívtam telefonon: biztos nem tudja, figyeljen oda, mielőtt még botrány lesz belőle. A titkárával beszéltem. Néhány óra múlva Aczél hívott vissza, jól letolt, ne terjesszek rémhireket. Ösztönös pszichológiai érzéke volt, hogyan alakítson ki függő viszonyokat, hogyan játszszon macska—egér játékot. Előbb szabadkoztam, hogy nem én terjesztek rémhireket, de aztán olyan dühbe gurultam, hogy letettem a kagylót. Mi tagadás, féltem, hogy mi lesz, de a dolog a levegőben maradt. Tanácsolták, kérjek tőle bocsánatot, de én ezt nem akartam. Ő pedig nyilván megérezte rajtam, hogy okosabb, ha így hagyja a dolgot. Az egy-két esztendő múltán következett félreállításomat nem ennek tulajdonítom. Akkor a vezetőség azt akarta demonstrálni, hogy szigorodik a megítélés.*

Perneczky Géza tehát kiment, de a huszadik századi művészetről 1969-ben megjelent kötete, a *Tanulmányút a pávakertbe* itthon alapműnek számít. Kölnben „polgári" foglalkozást űz, gimnáziumi rajztanár. Pedig — imponáló tudása, asszociatív képessége ellenére — nincs benne semmi tanáros.

Átválthatatlanság

— *Kölnben egy év alatt kiderült, hogy művészettörténészként nem találok munkát* — magyarázza. — *Pedig azért választottam azt a várost, mert — Párizs, London mellett — ott tükröződik leginkább a kortárs képzőművészet világhelyzete. Habár otthon sem voltam muzeológus, a gimnáziumi tanárság valóban kompromisszumnak látszik. Pedig kedvvel tanítanék, csak sajnos az energiám 95 százaléka fegyelmezésre megy el. A nevelés, képzés intézménye helyett a német iskola inkább szociális központtá vált, ahová a szülők „delegálják" a gyerekeket, hogy ne legyenek otthon, s ők nyugodtan dolgozhassanak.*

Amikor arra célzok, hogy egy ilyen rajztanár elkelne itthon is, esetleg nem gimnáziumban, hanem a főiskolán, csak mosolyog.

— *Három éve hívtak haza — mellesleg azóta sem. A Nemzeti Galéria főigazgatója ajánlott állást. Hívtak laphoz is, és a Képzőművészeti Főiskolára. Az az igazság, hogy bármilyen lenne is az ajánlat, nem települnék haza. Ha valaki egy-két évtizedig Nyugaton él, annyira belegyökerezik az ottani szociális intézmények talajába — a nyugdíjrendszerbe, a különféle biztosításokba —, hogy ezeket a gyökereket éppúgy nem tudja elvágni, mint ahogy egy felnőtt fát sem lehet átültetni. Minden jogosultságomat elveszteném, s itthon nem szereznék újakat. Magyarország még nagyon távol van Európa nyugati felétől. Nemcsak a konvertibilis valuta hiányzik itt, hanem az intézmények kapcsolódása, „átválthatósága" is.*

Autóval utazik tehát Köln és Budapest között. Tanít, fest, ír. A zsigereiben érzi a művészet változását. Ez a változás meglehetős idegességet kelt itthon, hiszen összekapcsolódik a rendszerváltozással. Mit mondhat a jövőről?

— *Az itthoni helyzetet az időjárási turbulenciához hasonlíthatnám* — kezdi. — *Napsütéses zónák és ciklonok váltják egymást szélsebesen. A meteorológusok tanácstalanok. Az ilyen klíma általában nem kedvez a művészetnek. Az elmúlt évtizedek művészeti fejlődésére általában az volt a jellemző, hogy a század első felének lázadó avantgárdja elfoglalta a kortárs és egyúttal a hivatalos művészet porondját, anélkül, hogy akadémizmussá vált volna. Picasso, Klee vagy az irodalomban mondjuk Kafka hogy is válhatott volna azzá? Az avantgárd kialakította a maga intézményrendszerét, ám egyúttal — s ez az árnyoldala a folyamatnak — historizálta, beskatulyázta magát. Ahogy bekerült a múzeumokba, a könyvtárakba, mintha a művészeti alkotómunka maga vált volna történeti távlattá. Megszűnt a horizontja, mert olyan körfüggönyt akasztottak elé, amely támadhatatlan dolgokkal van tele. Úgy tűnik fel, az utolsó bálvány, ami ellen fel lehet lépni, a kreativitás. Furcsa, tanácstalan állapot, ami eddig nem volt. Száz év múlva talán másként ítélik meg, de feltehetően egy korszak végén tartunk. Ám a kapu, amely előtt most állunk, mégsem a művészeti, hanem a politikai korszakváltás kapuja. Véget ért a második világháború. De hogy mi lesz, azt egyelőre senki sem tudja.*

Nem lesz fagyhalál

Sűrű a homály, nem tudok jegyzetelni már, fel kell gyújtani a villanyt. Még zavar a hirtelen támadt fény, amikor hozzáteszi:

— *Mit tehetünk? Részt kell venni a változásban, és megpróbálni értelmesen élni. Méltó feladatot találni. Végül is nehéz, de szép és vigasztaló: az emberiség számára nincs megoldás — pozitivista értelemben. A megoldás a helyzet végtelen unalmát hozná, a fagyhalált. Márpedig nem fagy be semmi. S ha ez most nem is látszik vigasztalónak, megnyugtató tény.*

Varsányi Gyula

gadja azt. Csak a tényekre figyel, de számára tény a gyengeség, az önáltatás, a hazugság is. A megváltók szemében éppen miatta nem megy előre a világ – ő azonban mikroszkópja fölé hajolva csak mozgást lát, irányokat nem. Szerinte az önáltatástól kába hangya-lét önmozgását segíteni kell, nem pedig halálra bénítani, mint teszik azt a Gregers-féle világboldogítók. A doktor talán boldogtalan, de ezt bőséges reggelivel és néhány üveg borral jól elviseli.

Ők nem változnak, vitájuk lezáratlan. Kettejük között hever az áldozat, ők pedig mint gombostűre tűzött érdekes példány felett folytatják életidegen párbeszédüket. A drámaírók többsége itt megáll: két összebékíthetetlenül szembenálló pólus konfliktusa, és köztük az áldozat – drámának ez elég. Csakhogy Ibsen tudja, hogy a lényeg éppen az, ami az elvek közé szorul – legyen az mégoly kisszerű és gyarló, mint például Hjalmar Ekdal fotográfusnak és családjának története.

Gregers persze nem sokra tartja ezt a hazugságból és álmokból épített családi fészket, és igaza van, neki „elvileg" mindig igaza van: ha jobban megpiszkáljuk a család múltját, lefoszlik a jelen harmóniája, kiderül az igazság. És van-e szentebb az igazságnál? Az öreg Ekdal (Győry Emil) szenilis vénember, megy és megtömi pipáját, ezt mondja, de titkon konyakot vedel, néhány szánalmas karácsonyfa közt nyulakra vadászik a padláson, büszkén lóbálja a megnyúzott zsákmányt, és elégedetten vihog, pedig az az igazság, hogy mindene elveszett, erdeje is, önbecsülése is. Hedvig (Szentendrei Angéla), a tizennégy éves kamaszlány rajongva csügg apján, elvégzi helyette a retusálást, és rézmetszésről, rajzolásról álmodik, de az igazság az, hogy lassan meg fog vakulni, ezt a betegséget örökölte apjától. Mert az is igaz, hogy apja minden valószínűség szerint a látását hamarosan elveszítő öreg Werle (Kátay Endre). Erről anyja (Spolarics Andrea) hallgat. Terített asztala mellől nézve úri feleslegességek az elvek, hiszen az élet a mindennapok apró tényeiből épül. Az asszony a kép fölé hajol és gondosan retusál, lusta örömmel adja át magát a pillanatnak, múlt és jövő horizontja számára lezárul a mai kiadások feljegyzésével és a holnapi reggeli eltervezésével. Szinte lénye meghosszabbítása a kés, a tányér, az asztal, és miközben együgyű határozottsággal megterít, olyan ártatlan természetességgel néz a világra, hogy elhisszük: nem az a lényeg, férje elmegy-e a háztól, hanem az, nem felejti-e feltenni sálját, kalapját. A férfi pánikban van: kalapját nem találja, egyáltalán, elveszíteni látszik azt a helyet, ahol eddig otthon tudhatta magát. Menekült a vendégségből, hol karótnyelt görcsben, merő feszültségben, megaláztatásként élt meg minden pillanatot. De volt hová menekülnie: várta a házikabát, várta a padláson titkon nevelt vadkacsa és várta a család. Egyik oldalon tehát az otthon, másikon a nagybetűs Igazság. Köztük billeg zavarodottan Ekdal fotográfus. „Egy olyan ember, mint én...", motyogja elesetten, és próbál „felnőni" barátjához, az elvek emberéhez, „majd útközben veszek egy kalapot", tervezi, de büszkesége elillanóban, már viszszafordult az ajtóból, az asztalnál ül, kávét kortyol, vajaskenyeret majszol. És a reggelivel szemben barátjának sincsenek érvei, Ekdal menthetetlen. Kérdés, meg kell-e őt menteni.

Bérczes László

A HATVANAS ÉVEK MŰVÉSZETE

Magyar Napló
III. évf. 1 sz.

Egy korszak hűlt helye

Intenzív képi élményt, a hatvanas évek képi sűrítményét vártam ettől az első összefoglaló bemutatótól, amelyre már nem nehezedett semmiféle, művészettörténeti megfontolásoktól idegen nyomás. És mégis zavarosra sikeredett, eltorzítja és meghamisítja azt a korszakot, amelyet egymással összeegyeztethetetlen szempontok szerint mutat be.

Lehetett volna kiállítást rendezni azzal a címmel: *A hatvanas évek a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében*, s akkor a torzkép egyúttal a hivatalos műgyűjtés pontos képét adta volna. Vagy raktárba lehetett volna hordani a Galéria állandó kiállításának teljes anyagát, és megtölteni az összes termet a hatvanas években készült művekkel, ha valaki ennek értelmét látja, a Vásárhelyi Iskolától a szocreálból kimosakodók 1960 és 1969 között készült munkáiig mindennel. De tudják a rendezők – hiszen 1970–1971-es műveket is kiállítanak –, hogy a *hatvanas évek* szókapcsolatnak önálló jelentése van, csak nem döntötték el, mi. Pedig a művészettörténet háziszótárában ez elég pontosan körülhatárolható. Aminthogy *ötvenes évek*en az 1949 és 1956 közötti szocreált értjük (és nem az ugyanezen naptári években készült Gadányi, Vajda Júlia, Czóbel stb. műveket), úgy *hatvanas évek*en mindenekelőtt annak az akkor pályakezdő nemzedéknek az 1970–1972-ig készült műveit, amelyek nyitást és megújulást jelentettek a magyar művészetben; s mellettük a korszak olyan nagy magányos egyéniségeit, akik ekkor alkották főműveiket, mint például Kondor Béla, Bálint Endre, Ország Lili.

Hogy a kiállítás hangsúlya hova essék, azt eldönti az, mennyire egyedülálló a magyar művészet történetében az ilyen kirobbanó tehetségű, nagyformátumú egyéniségektől [illegible]pes generáció színrelépése. Különösen, mivel fiatalságuk egybeesett egy történelmileg is ifjúsági pillanattal, a remény utolsó hiteles korszakával. Ha a rendezők nem emlékeznének mindenre, elolvashatják saját katalógusuk néhány művészinterjújában, tanulmányában, de érzékelhetnék a műveknek abból a máig ható sugárzásából, amely csak kivételes alkotói korszakok sajátja. Olyan ritka pillanatoké, amikor egy generáció véletlenül időben érkezik, és nem is tehet mást,

mint hogy rögzíti, pontosan megfogalmazza a pillanatot, amelyben él. Ehhez azonban ide kellett volna hozni ezeket a műveket. De akár észreveszik a rendezők, akár nem: *a művek írják a művészettörténetet*, s a művek túlélik az alkalmi koncepciókat.

Talán alcímet kellett volna adni a kiállításnak, s az megszabhatta volna a válogatás irányát és a rendezés szempontjait. De bármi lett volna is ez, nehezen hihető, hogy a hatvanas évek művészetét bemutató művek között a legmonumentálisabb Lossonczy Tamás Európai Iskola-szellemiségű festménye — bármennyire visszacsendülnek is melodikus vonalai a vele szemben elhelyezett Molnár Sándor-képről. Tisztelet Lossonczynak, de ennek a korszaknak nem ő volt a hőse. Sokkal inkább elmondható ez Kondor Béláról, akitől azonban *egyetlen egy* festményt látunk (és három grafikát, illetve rajzot): míg az akkor semmiféle szerepet nem játszó, talán utólag felfedezett Fenyvesi Tóth Árpádot hat lapból álló, jelentéktelen grafikai sorozat képviseli.

Teljességgel elfogadhatatlan, hogy a korszak olyan főszereplőit, mint Jovánovics György, mindössze kettő, Hencze Tamást három, Nádler Istvánt kettő, Keserü Ilonát négy, Bencsik Istvánt egy mű képviseli, Méhes Lászlót pedig *egyetlen egy sem* (bár a katalógus ígér *egy* képet), teljesen hiányzik a tehetséges és sokoldalú Kovásznai György — csak a legdurvább aránytalanságokat sorolom —, míg a hatvanas évek megújuló szellemiségétől meglehetősen távol álló Vígh Tamás három művel van jelen; valamilyen okból Varga Imre is megjelenik, Türk Péter kevésbé izgalmas műveiből hatot is láthatunk; a főként a következő korszakhoz, a koncept arthoz tartozó Erdély Miklóst pedig, aki sokkal inkább személyes barátként, inspirátorként és az elkövetkező idők előrejelzőjeként volt jelen, semmint e *kifejezetten festészeti és szobrászati* megújulás részeseként, több mint két tucat fotó, illetve mű idézi meg. Ezenkívül megjelenik az Európai Iskola néhány fontos és kitűnő művésze, akiknek a műveit nagyon szívesen látnám egy *Európai Iskola* című kiállításon.

Más kérdés, hogy a fiataloknak közvetlen motivációt jelentő Korniss, Kassák, Gyarmathy, Veszelszky és

Jovánovics György: Ember 1968.

Martyn Ferenc művei itt vannak: az ő jelenlétük nagyon fontos volt ebben a korszakban, akárcsak a hirtelen megfiatalodó Schaár Erzsébeté és Vilt Tiboré. Műveik azonban követhetetlenül szóródnak szét a kiállítás terében, Kornisst csak kalligráfia-festményei képviselik, holott más művei is erősen hatottak a fiatalokra, Kassák pedig két művével nyomja agyon követőjét, a jelen tárlat egyik virtuálisan fontos szereplőjét, az itt egyetlen művével megjelenő Fajó Jánost. Persze nemcsak számokról, *művekről* is szó van. A korszak nem jeleníthető meg hitelesen Keserü Ilona nagylélegzetű, kolorittól lobogó képei nélkül, mint a *Nagy Vidám*, a *Tükörkép* és számos *Sírkő*festménye; sem Méhes *Hétköznap*ja vagy *Palánk*ja nélkül; hiányzik Pauer *Pszeudo*ja mellől a *Pszeudo Manifesztum*, amelyet ő maga mindig kiállított, és folytathatnám. Tóth Menyhért magányos művészete nem kapcsolódott e korszak lendületéhez, ugyanezért irreleváns az örök klasszikus Borsos Miklós jelenléte is. Az ő műveik helyett jobb lett volna bemutatni Donáth Péter 1968-as kiállításának néhány darabját, Siskov Ludmil egy képét, vagy többet Karátson Gábor képeiből, Major János néhol Francis Bacont idéző grafikáiból. S ha a rendezők jónak látták dokumentálni a korszak happeningjeit, amelyek kétségtelenül érdekesek voltak, akkor dokumentálhatták volna az olyan eseményeket is, mint a két Iparterv kiállítás, az „R" kiállítás, a „Mozgás 70", a Szürenon, Halász Péterék színházának az előadásai, az Egyetemi Színpad eseményei, a Balázs Béla stúdió stb., stb., stb. S nem korrekt és nem is korhű, hogy Perneczky Géza és Körner Éva, Sinkovits Péter, Szabadi Judit kritikusi és szervező tevékenységére még a katalógus is alig utal. Az ő elfelejtésük éppúgy a történtek meghamisítása, mint egy-egy művész vagy mű kihagyása.

Mintha a rendezők nem látnák, vagy nem akarnák látni, mi történt itt a hatvanas években, amikor, ha rövid időre is, a képzőművészet hitelesebben és bátrabban fogalmazott, mint az irodalom, még ha el volt is rejtve a nagyobb nyilvánosság elől. Ez egy okkal több arra, hogy legalább utólag láthatóvá váljék mindez. A kiállítás nem idézi meg hűen, nem mutatja be a kort úgy, ahogyan az akkor hihetetlenül rövid idő alatt létrejött művek ma már történeti távlatból is láthatóan kimagasló kvalitása megköveteli. A korszak legnagyobb egyéniségeit szürkébbekkel, jelentéktelenebbekkel mosták egybe, más korszakok szereplőivel elegyítették, legfontosabb műveiket el sem hozták. Nem idézték meg azoknak az éveknek a fényét és pezsgését.

„Mi mindannyian az egész világot akartuk" — mondja katalógusinterjújában Keserü Ilona: erről szólt ez a korszak, és erről szóltak azok a művek, amelyek ezeknek az éveknek a hiteles kifejezői, s amelyek nagy része hiányzik erről a bemutatóról. Persze, éltek mások is. Például Anna Margit, aki arra emlékszik vissza: „Akiben volt pezsegnivaló, az pezsgett... Nem tudom, én nem pezsegtem." Őket másutt és máskor kellene megidézni.

Forgács Éva

A kiállítás az alábbi múzeumokban kerül bemutatásra 1989-ben

MUNKÁCSY MIHÁLY MÚZEUM	Békéscsaba
SAVARIA MÚZEUM	Szombathely
DAMJANICH JÁNOS MÚZEUM	Szolnok
JÓZSA ANDRÁS MÚZEUM	Nyíregyháza
NÓGRÁDI SÁNDOR MÚZEUM	Salgótarján
PETŐFI IRODALMI MÚZEUM	Budapest

1990-ben

HAUS DER UNGARISCHEN KULTUR Berlin

BIBL. CIV. BUDAPEST

A címlapon: Bernáth Aurél: Primitív apotheozis, 1924
Umschlagabbildung: Aurél Bernáth: Primitive Apotheose, 1924

BEVEZETÉS

Az ember kanyargó országutakon és az évszázadok hosszú folyosóin át közelíti meg a művészet emlékeit. S mikor pl. Sümegre érkezik, hitetlenkedve rázza a fejét: – Mit keres az osztrák festészet eme műremeke Magyarországon? – de fordítva is: – Mit keres Sümeg ebben a műremekkel teli templomban? A középkor óta konganak a művészet ilyen és hasonló kérdéseinek a harangjai, és válasz rájuk ritkán érkezik. Az egyik utolsó megdöbbentő kijelentést e tárgyban Genthon Istvántól hallottam. Egy beszélgetés során, csak úgy mellékesen megjegyezte, hogy Ferenczy Károly kitűnő példája a századvégi münchení festészetnek, és így természetesen „az egész nagybányai iskola is végeredményben német festészet". Azóta kissé tovább árnyalhattuk ezt a felismerést és tudjuk azt, hogy „magyar impresszionizmus" soha nem volt, volt viszont a szecesszziónak egy igen jelentős – a plain air festészettel is foglalkozó – középeurópai iskolája, benne Münchennel, Béccsel és egyebek közt – uram bocsá' – Nagybányával is. Ferenczy Károly e kiállításon is szereplő gyermekei már ennek a szecesszziónak a másodgenerációját képviselik. Ismerősen közeli alakok, és ugyanakkor borzongatóan távoliak, idegenszerűek is: Béni a simulékony ízületű csupa kultúra bronzszobrainak, vagy Noémi a középkori apácazárdák szigorát megszégyenítő szőtteseinek terveivel. Magyar szőlőhegyek tőkéi állnak itt sorba, de olyan ornamentika rendjét követve, amely – mint egy hosszú folyosó – megint csak az évszázadok homályába vész. A művészeknek az a része, amelyik tényleg jelentős, úgy látszik, ezekben az álmokból olyan ismerős térségekben érzi jól magát. Senkiföldje és mindenki országútja, riasztó távlatokig nyúló táj és otthonosan kongó boltozat.

Ez a kiállítás ennek a paradox földrajznak egy fejezetét mutatja be, amelyben a tér és az idő törvényeit a történelem és művelődéstörténet huszadik századi örvényei csavarták meg, fodrozták szinte felismerhetetlenné. Bernáth Aurél, a szigorú professzor, az „Így éltünk Pannóniában" szerzője, az atmoszférafestészet jelentős mestere ezúttal se nem pannon, se nem atmoszferikus, hanem a berlini Sturm folyóirat lelkes olvasója, majdnem absztrakt kompozíciók alkotója – és persze fiatal! Kernstok Károly vagy Tihanyi Lajos, a Nyolcak egykori tagjai is olyan rajzokkal szerepelnek, amelyek lényegesen különböznek a Magyarországon készültektől. Két másik művész, Scheiber Hugó és Kádár Béla, akiknek kis kávéházi asztalon rajzolt, esetleg cipősdoboz tetejére festett képeit még egy-két évtizeddel ezelőtt képkeretezőknél vagy a bizományiban igen olcsón lehetett megvásárolni, mára a nemzetközi avantgárd közelében álló mesterekké léptek elő (no nem minden művükkel!). És akik Bortnyik Sándort csak mint főiskolai tanárt vagy plakáttervezőt ismerték, azok is meglepődhetnek a húszas évek Bortnyikjának merészen absztrakt eleganciája láttán.

Az évszázadokon át domináló áramlás, a Nyugatról Kelet felé tartó kirajzás most tehát megfordult, és különösen akkor, ha nem azokat a művészeket tekintjük, kiknek az életművében a húszas évek Berlinje vagy Párizsa tényleg csak epizód maradt, hanem azokat, akik ezt a Berlint vagy Párizst úgy szabták át a saját testükre, ahogy Maulbertsch a sümegi templomot. Akkor megint csak hitetlenkedve rázzuk a fejünket: – Hogy lehet az, hogy az orosz Malevics Berlinbe érkezve megváltoztatja a weimari Németország művészetének egyik fő irányát? Vagy hogy Kandinszkij másodszori látogatása a németországi absztrakt festészet legtekintélyesebb fejezetét alkotja majd?

Ezek a forradalmi változásokkal járó látogatások vagy sokéves tartózkodások annál is inkább különösek, mert hiszen a kelet-európai vidék, ahonnan e művészek érkeztek, nem rendelkezett az itáliaihoz vagy nyugat-európaihoz hasonlítható hagyományokkal. Nem a stílus és a művészség utolérhetetlen kifinomultsága, vagy az esztétikai érzékenység iskolázottsága rejtőzött a Keletről érkezett művészek tarsolyában, hanem annak ellenkezője, a sok évszázados vákuum, és ami ebből következett: az évszázadok tradícióival szakítani tudó radikalizmus. Ez a radikalizmus lendítette aztán magasra a látogatók egyikét-másikát. A magyarok közt talán elsősorban Moholy-Nagy László, aki nélkül a Weimarban, majd Dessauban működő Bauhaus biztos másként fejlődött volna. De ugyanígy Brauer Marcel, akit később mint a csőbútor feltalálóját emlegették leginkább, noha építészeti tervei legalább olyan újítóak és jelentősek voltak, vagy Weininger Andort, aki a modern kor legérdekesebb színházi utópiáinak egyik megalkotója lett.

Sok magyar művészt, aki a Bauhausban tanult és tevékenykedett, vagy aki az első világháborút követő években a berlini Sturm-kör közelében dolgozott, csak az utóbbi években ismert meg a szakma és láthatja most a közönség részletesebben. Péri László papírból eltervezett, majd betonból készült monumentális konstrukciók alkotója, vagy Neugeboren, akinek működése talányos játék, bizarrnak ható egyéni kísérlet az absztrakt művészeten belül. Másokat csak éppen most emel ki a szaktudomány a feledés homályából, mint Molnár Farkast, Johan Hugót vagy Stefán Henriket. Ismét mások életműve ismert volt, de csak töredékesen, mert képeik újra Kelet-Európában merültek el, mint Mattis Teutsch Jánosé. Összegyűjtve őket azonban egységes és kerek képet alkotnak. És ez a kép nem egyszerűen a sümegi templom valamilyen fordított esete, nem egy magyar freskó működése egy bajorországi vagy szászországi falucskában.

A húszas években kirajzott magyar művészek együttesen inkább egy modern revüszínpad felépítésére és kidekorálására lennének alkalmasak: trapézzal, merész hídszerkezetekkel, kerekekkel és csigákon járó geometrikus architektúrával. A figurák is műszaki formák szerint stilizáltak és a balett, amit táncolnak, az is szintetikus mozdulatokból épülhetne fel. Ez a revüszínpad nem ismeri a napfényt, mert helyette a tudományosan elemzett színek szivárványa ragyog a tájra, és nem tud a természet fotografikus képéről sem, mert a technika mindent a maga képére formáló ritmusa tölti ki itt a részleteket. Nikkelharangok és üvegpálcák zenéjével kísért, mesés hittel és utópisztikus rajongással alkotott világegyetem ez, amely – megfelelő távlatból tekintve – majdnem annyira legendás történetnek hat, mint Maulbertschnál a három királyoké.

Ha mégis van valami hasonlóság a huszadik századi magyar avantgárd külföldre szakadt szárnya és a sümegi templom hozzánk „szakadt" freskólátomásai között, akkor az éppen ez a színes homály: a legendák boltozatos mesevilága. Lassan, ahogy sokasodnak a klasszikus avantgárd óta eltelt évtizedek, úgy távolodik ez a fejezet is tőlünk. Már történelemmé és legendává válik, még mielőtt igazán megismerhettük és megérthettük volna. Díszletből épült sarokká, hihetetlen dokumentációvá, melyhez kanyargós országúton, hosszú folyosókon érkeznek meglepődni és csodálkozni a mai látogatók.

Perneczky Géza

VORWORT

Man gelangt auf schlängelnden Landstraßen und durch Korridore der Jahrhunderte zu den Kunstdenkmälern in Sümeg. Dort schüttelt man vielleicht ungläubig den Kopf: – Wie kommen diese Prachtstücke der österreichischen Malerei nach Ungarn? – Aber auch umgekehrt: – Was sucht Sümeg in dieser mit Prachtstücken gefüllten Kirche? Die Glocken solcher und ähnlicher Fragen der Kunst läuten seit dem Mittelalter, und eine Antwort bekommt man nur selten. Eine der letzten verblüffenden Äußerungen über diesen Gegenstand habe ich von István Genthon

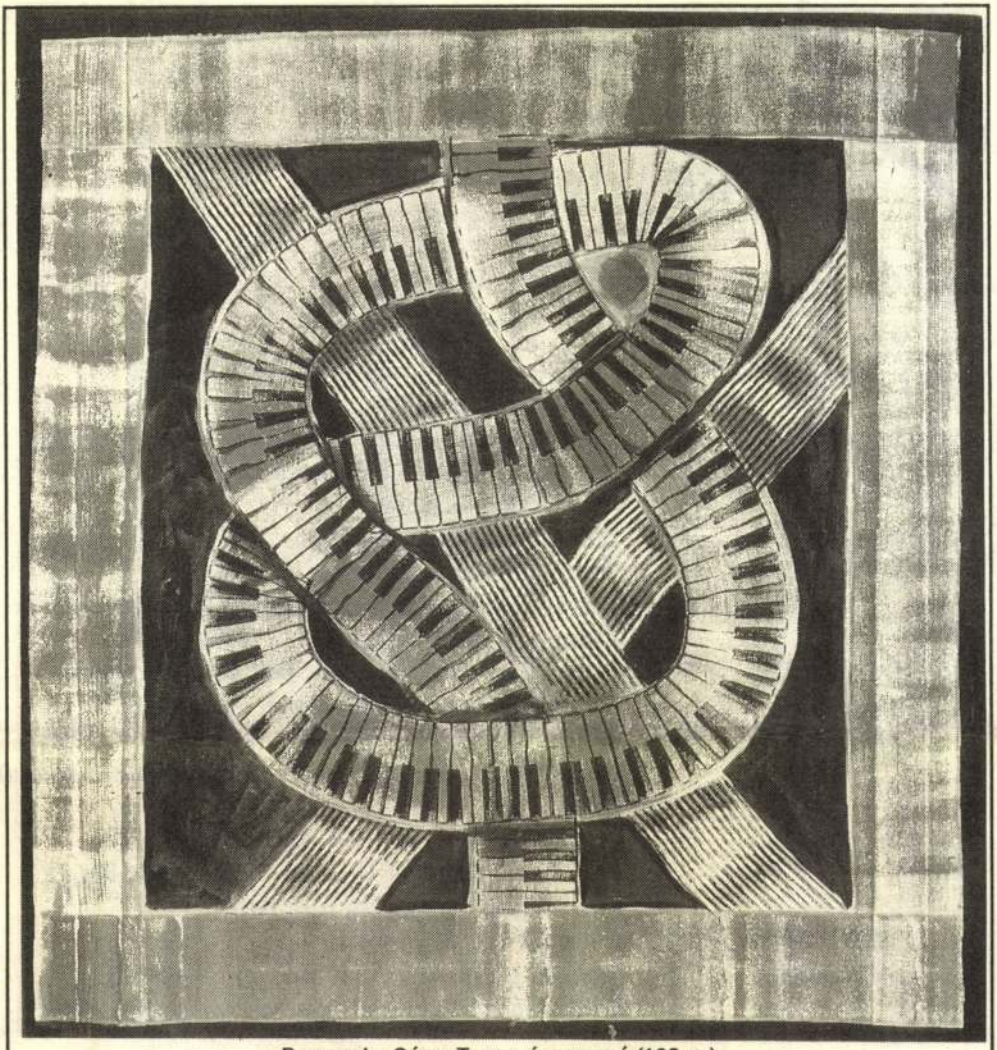

Perneczky Géza: Tengerészcsomó (108. o.)

Mozgó Világ 91/június **tizenhetedik évfolyam**

Főszerkesztő: P. Szűcs Julianna
A szerkesztőség tagjai: Antal László (a kuratórium elnöke), Berkes Erzsébet (vers), Bogárdi Márta (szerkesztőségi titkár), Bognár Róbert (főszerkesztő-helyettes), Farkas Zoltán, Kunert Éva (művészeti szerkesztő), Mező Ferenc (próza), Molnár Gál Péter, Nagy Zoltán, Sükösd György, Tábori Zoltán (olvasószerkesztő), Tarnói Gizella

A szerkesztőség címe: 1051 Nádor u. 26. Telefon: 111-4418, 111-4430. Kiadja a Mozgó Világ Alapítvány. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR 1900 Budapest XIII., Lehel út 10/a.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 219-98636, 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámlára. Előfizetési díj: 1/2 évre 228,- Ft, 1 évre 456,- Ft. Indexszám: 25604. Készült a Zrínyi Nyomdában (91.2524/06-66-21) Felelős vezető: Grassely István vezérigazgató. Szedte a COMP-Press Kft. Felelős vezető: Ibos Ferenc ügyvezető igazgató. Műszaki vezető: Kovencz Péter. HU ISSN 0324-4601

Kéziratot, grafikát nem őrzünk meg, nem küldünk vissza! Szerkesztőségi fogadóórák: szerdán 2-től 5-ig
Számlaszámunk: Magyar Külkereskedelmi Bank 203-23080-7007

MOZGÓ VILÁG

1991/6

Bossányi Katalin	3	„Az az igazi veszély, hogy folytatódik a lecsúszás" *Interjú* **Kis Jánossal**
Domány András	14	„Lech, te tanítottál minket!" *Walesa elnök első száz napja*
Tarnói Gizella	25	„Én kótyavetyéltem el a Gerbeaud-házat" *Interjú* **Tanító Dezsővel**
Őrszigethy Erzsébet	35	Lacó tanyaszínpada *Szociográfia*
Nagy Zsolt	46	Posztmodern/izmus *Tanulmány, II. rész*
	56	Csak kéziratot közlünk és csak kéziratot nem küldünk vissza **Berkes Erzsébet** *ajánló sorai fiatal költők versei elé*
Peer Krisztián	57	Fekete; Köreim; Alkonyat; Íme; (már csak...); A költő; A lényeg; Szememre zuhan... *Versek*
Dencsik László	60	„És szívükben zengett az ifjúság"; Tettenérés I., II.; Egzakt tudomány; „A lehetetlen beérése"; (Pornófilm nézése közben) *Versek*
Horváth Balázs	65	Az; Elsőnek érkezni meg; Két perc a rizsföldeken; Keresztúton; (Leszűrődött hát...); Összefüggések; Reggel; Hozzá vágyva; Téglák, nyár, Isten *Versek*
Benke László	68	A kiborult leves *Regényrészlet*
Kocsis Péter	79	Vanéj; Kutya éji dala; Víz; A harangozó; Kirándulások kisasszonyokkal; Autóstop; Biros Vain: Habos órák *Mesék*

Hajdu Tibor	85	A szociáldemokrata emigráció az 1918/19-es forradalmak után *Tanulmány*
	89	**Propper Sándor** a Bethlen–Peyer-paktum keletkezési körülményeiről, és az 1922–1926-os nemzetgyűlés légköréről *Dokumentumok*
Kovács András	96	A szociáldemokrácia 1956-ban *Tanulmány*

Műközelben

Vadas József	108	Kétszemélyes múzeum
Molnár Gál Péter	120	A mandarin táskája
Fáy Miklós	128	Mozart a templomban

Tv

ÚZS

Péntek este a Tv2-n két érdekesnek ígérkező műsor:

A *Verniszázs* c. csehszlovák tévéfilm, amelynek írója Václav Havel (19 órakor kezdődik), és az *ÚZS* című műsor, amely a húszéves Új Zenei Stúdióról készült. Résztvevői: Dukay Barnabás, Eötvös Péter, Jeney Zoltán, Kocsis Zoltán, Sáry László, Serei Zsolt, Vidovszky László, Wilheim András, az Új Zenei Stúdió tagjai, valamint Kurtág György, Kurtág Márta, Zs. Szabó Erzsébet és Rácz Zoltán, akik évek óta együtt dolgoznak velük.

Herbert von Karajan vezényli a Bécsi Filmharmonikusokat, és parádés énekes-szereposztása van annak a *Mozart: Don Giovanni*nak, amelyet a Salzburgi Ünnepi Játékokról közvetít a Tv2 augusztus 11-én, vasárnap este 22 óra 25-kor.

RÁDIÓ

A PRECÍZ AJÁNDÉKOZÁS NEHÉZSÉGEI

Hogyan lehet elszállítani egy békebeli ebédlőasztalt, ha a szőnyegre, amelyen áll, tiszteletből nem szabad rálépni?

Az ebédlőasztal és a szőnyeg egyaránt emlék: egy fiatal házaspár kapta a szülőktől, életindításként. Kár, hogy emlék voltuk miatt sosem is használták egyiket se. Így aztán, új lakásba költözvén, el akarják ajándékozni – hogy a barátjuk is éppúgy örüljön neki, miként egykoron ők –, vajon sikerül-e?

Ha már egy használati tárgy csak emlék, létezhetik-e, hogy egyúttal tájékozódási pont, kapaszkodó, netán az önmeghatározás egyetlen eszköze is? A Férfi és a Nő, mint oly sokan közülünk, nem önmagukra figyelve próbálják megérteni és berendezni a világukat, hanem eleve kudarcra ítélt esendőséggel és esetlenséggel a külső jelzésekre, „a KRESZ-táblákra" figyelnének – bárha nem ismerhetik is az összeset –, s ki tudná azt már megmondani, hogy önmaguk hiábájából vagy a külvilág tisztázatlansága miatt.

Király Zsuzsának eddig két prózakötete jelent meg; az Emlék-asztal az első rádiójátéka. A Férfi Vallai Péter, a Nő Zsurzs Kati, dramaturg Mesterházi Márton, a rendező Kőváry Katalin.

A rádiójátékot a Petőfi sugározza augusztus 8-án 9.47-kor. Míg hallgatjuk – ha hallgatjuk –, eldönthetjük, hogy mi magunk tudunk-e tájékozódni régi s állítólag megújult önmagunkban, netán a kettő között? S tudjuk-e, ha másokat megszólítunk, hol vagyunk éppen?

COWBOYOK A VÖRÖSMARTY TÉREN

Amint azt a sajtótájékoztatón elmondták, augusztus 11., 12-én igazi fesztivál, mégpedig zömében filmfesztivál lesz a budapesti Vörösmarty téren. A művek válogatása egyértelműen azt jelzi: a főváros önkormányzata a magisztrátussal karöltve azzal igyekszik jól sáfárkodni, amit a kerületi önkormányzatok meghagytak neki – a fővárosi polgárok ötleteivel. E mostani fesztivál ötlete is állampolgári kezdeményezés, bár az illető kilétét meglehetős homály fedi. Mindenesetre a Budapest Nagydíj Forma–1-es pilótáival a Budapest Film által forgalmazott két filmattrakció hivatott felvenni a versenyt: az operabarátok örömére 11-én este 10 órakor *Bergman Varázsfuvolája*, amit a Mozart-évforduló tesz igazán aktuálissá, valamint 12-én este 10 órakor egy hazánkban jobbára ismeretlen finn rendező *Leningrad Cowboys* című extravagáns alkotása.

Ez utóbbi film címének, mint azt Blahovics Katalintól, a Budapest Film munkatársától megtudtuk, semmi de semmi politikai felhangja nincs, főszereplői egy hasonnevű rockegyüttes tagjai, akiknek kedvenc foglalatosságuk, hogy az Elvis Presley-korszakot parodizálják túlméretezett frizurájukkal és kunkori hegyes orrú csukájukkal. Néhány epizód erejéig pedig feltűnik a szereplők között az a Jim Jarmusch is, aki állítólag iskolát teremtett, s most hű tanítványai igyekezetét szemléli mondhatni testközelből.

Hogy a VÁROS-ideológia teljes legyen, kísérőfilmként mindkét este fél 10 -kor az óriás vetítőre vetül majd *Szabó István* '75-ös alkotása, a *Város-térkép* is, amely a Tűzoltó utca vagy a Szerelmesfilm előképe.

Aki vasárnap a mogyoródi pálya, Prost és Senna helyett a kultúrát választja, az esztergomi nemzetközi gitárfesztivál néhány szereplőjével – Thomas Müller Perig Németországból, Székely Csaba Svájcból, valamint hazai színekben Eötvös József – találkozhat, hétfőn pedig – immáron turbófeltöltésű versenytársak nélkül – a fő attrakció, a Leningrad Cowboys zenei tréfáit élvezheti este 8 órakor. A finn együttes németországi és tallini sikerei után lelép a filmvászonról, hogy egy olyan korszak kezdetéről zenéljen, melynek épp az imént lett csak vége...

T. G. Á.

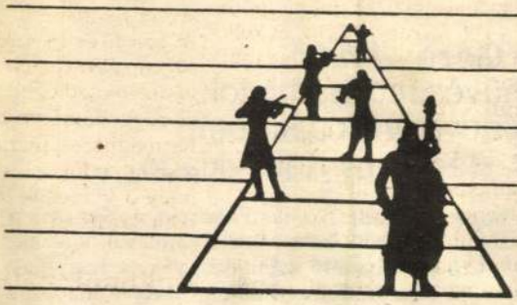

VÁROS·TÉR·KÉP '91

MINDEN ÉLETRAJZA MÁS

Aki Kaurismäkinak, aki a „Leningrádi cowboyok menni Amerika..." című film rendezője. Mindenesetre 1957-ben született, finn, de nem él Finnországban, mert gyűlöli, ahogy tönkreteszik a hazáját, irtják az erdőket stb. Soha nem marad egy helyben, hol Párizsban dolgozik, hol Budapesten él (félig), Portugáliát otthagyta, mert túl kellemesnek találta, és nem szereti turistának érezni magát egy országban. Budapest más – zajos város, vannak benne kocsmák, és erre a kettőre mindenképpen szüksége van. Filmet '80-ban forgatott először, A hazugot, s ez kisebb forradalmat okozott Finnországban. Aztán megrendezte a Bűn és bűnhődést, a Calamari Uniont és a Hamletet. Az utóbbi kettőben mindent improvizáltak a színészek, akiket egyébként általában bárokban választ ki. Mindent maga csinált, a vágást is beleértve, a forgatókönyveit is maga írja – 25 óra alatt, ahogy mondja –, s a dialógusokat pedig bárhol, 5 másodperc alatt. Jó barátja Jim Jarmusch, aki játszik is a Leningrad Cowboys c. filmjében, pusztán barátságból, mert fizetni nem tudott neki. Ugyancsak nem számított a pénz a film főszereplőjének, Matti Pellompää-nak, aki megállapodásuk szerint vodkát és kenyeret kapott a forgatás ideje alatt. Saját bevallása szerint állandóan lop más munkáiból, s ezt nem is próbálja elrejteni. Hatalmas tempóban dolgozik, az elmúlt időszakban négy filmet csinált 15 hónap alatt. Ha nyilatkozik – mint a fentiekből is látható –, szeret meghökkentőket mondani, de igazán rokonszenvesen beszél. Egy francia újságíró kérdésére – hogy mit akar egy-egy új országban találni, házat, barátokat, munkahelyet? – ezt válaszolta: „Nem. Csak látni akarom, ahogy a tenger – már ha van tenger – hullámai a sziklákba csapódnak. És hogy megvegyem a kenyeremet. Látni akarom, hogy ebben az országban hogyan árulja az idős néni a pékségben a kenyeret. És ha mosolyog, az nekem elég." Minálunk se tenger, se a nénik nem mosolyognak mindig a pékségben. Aki Kaurismäki mégis megszerette Budapestet. Reméljük, a pestiek is szeretni fogják a filmjét, amit a Vörösmarty téri vetítés után a Toldi mozi játszik majd.

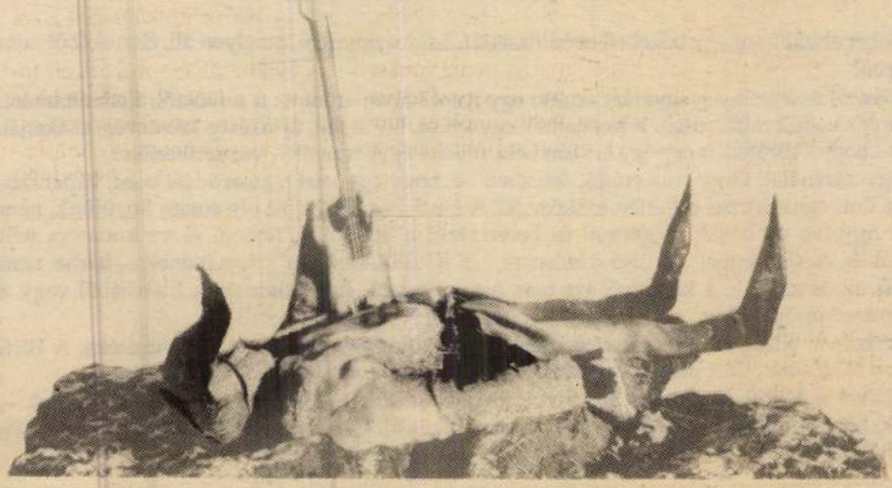

EGY BOLDOG KÖNYV

(Perneczky Géza: *A háló*, Alternatív művészeti áramlatok a folyóirat-kiadványaik tükrében, 1968–1988, Héttorony Könyvkiadó)

...azzal kezdte, hogy elszakadt. No, nem egészen, éppen csak a fedőlapjától vált meg a harmadik kézbevétel alkalmával, kiigazítván ekként a szerkesztő komolykodó szándékát, vagyis, hogy úgy nézzen ki, mint egy elit képzőművészeti album, melyet átlapozás után dísztárgyként tehetünk a polcra. Így, fedőlap nélkül egész külleme jobban megfelel a tartalomnak, olyan lett, mint egy túlfejlett mail art magazin, igaz, kissé szorosra kötve.

...és azzal folytatta, hogy nem lehetett letenni, mert lebilincselően friss, közvetlen és személyes az utolsó oldalig. A bemutatott több száz kiadványról lényegében azonos dolgokat lehetne mondani, de Perneczkynek minden lap, folyóirat, magazin vagy borítékolt assembling, bármifajta küldemény és találkozás élmény volt, és ezt sikerül megosztania velünk is.

Átélhetővé válik, hogy a *network* (háló) tartalma maga a kommunikáció, a második nyilvánosság, mely nem oppozíció, hanem alternatíva. Ez azonban nem zárja ki ab ovo a művészi kvalitást, hiszen gyönyörű kiadványok is születtek a világ legkülönbözőbb pontjain; így a KNUST füzetek (melyeknek alkotói soha nem kapcsolódtak be a networkbe), az Album Operazio, a pecsétkönyvek vagy Robert Crozier Intermedia című xeroxolt magazinja. A mindenki számára elérhető publikáció, mely az elit művészet publikációs hálózata mellett és attól függetlenül jött létre, a művészi szabadság szinonimája lett. Így nem csoda, hogy a legelemibb szabadságérzés árad a könyv lapjairól is, a barátság, a nyitottság levegője.

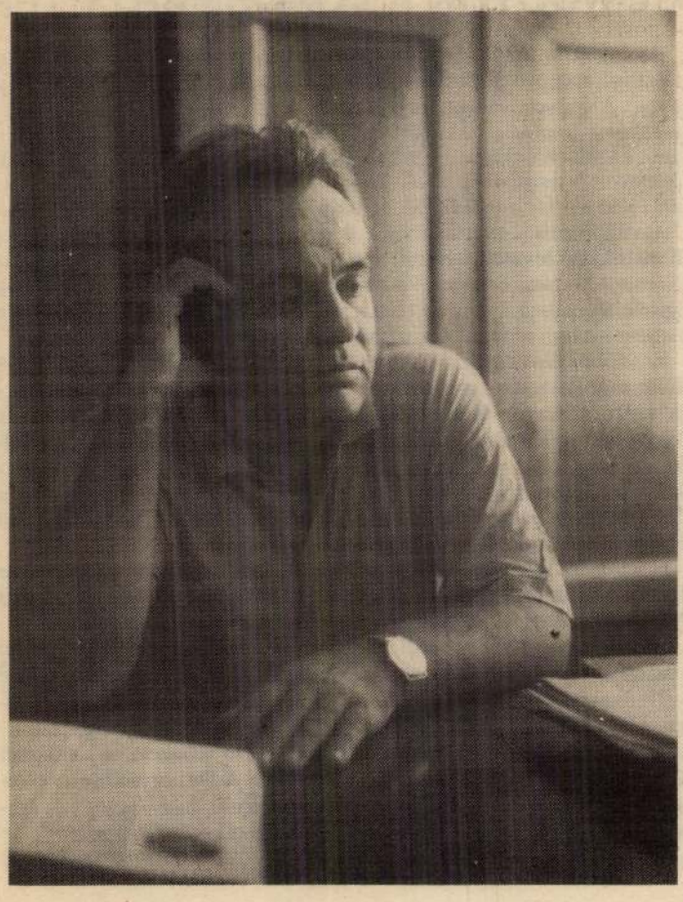

BESZÉLŐ

1991. augusztus 10.

KI BESZÉL?

Beszélő-fejtörőre hívjuk olvasóinkat. Ezúttal nem mi beszélünk, hanem kedvenc szövegeink szerzői mondják a magukét. Az olvasó dolga egyszerű, megírni nekünk, ki mondja kiét. A jövő héten pedig jön a nagy leleplezés, megmondjuk, ki mondta a miénket, azaz kedvenc szerzőnk nevét. Nem titkoljuk a fejét helyesen törő nyertesünk nevét sem, sőt megajándékozzuk: négy hónapig ingyen olvashatja a Beszélőt, s mellékeljük neki heti kedvenc szerzőnk müveinek jegyzékét. Hogy is szokták mondani? Várjuk válaszaikat: a borítékra írják rá: Ki beszél?

Az állam – én úgy látom – olyan emberi közösség, amely csak a polgári javak megőrzésére és előmozdítására alakult.

Polgári javaknak nevezem az életet, a szabadságot, a testi épséget és egészséget és a külső javak – amilyenek a birtok, a pénz, a házi eszközök stb. – birtoklását.

A polgári hatóság feladata, hogy ezeknek az élethez tartozó dolgoknak a jogos birtoklását az egész nép és az egyes alattvalók számára sértetlenül megőrizze a mindenki számára egyenlő módon hozott törvényeken keresztül; ha pedig valaki e törvényeket jogellenesen és tilos módon meg akarná sérteni, annak vakmerőségét a büntetés félelmével nyomja el. E büntetés állhat ama javak elvételében vagy csökkentésében, amelyeket egyébként élvezhettek és élveztek is. Hogy pedig senki a saját javaitól, még kevésbé szabadságától vagy életétől önkényesen ne legyen megfosztható, azért a hatóság a más jogát sértők megbüntetése végett legkiválóbb alattvalóiban fel van fegyverezve. Hogy pedig a hatóság egész jogköre csupán ezekre a polgári javakra vonatkozik, s minden polgári hatalom joga és uralma egyedül ezek gondozásában és előbbrevitelében végződik és határolódik körül, és semmiképpen sem lehet vagy kell a lelkek üdvösségére kiterjeszteni, a következőkből látom bizonyíthatónak.

Először, mivel a lélek gondozása nincs jobban rábízva a polgári hatóságra, mint a többi emberre. Isten nem bízta rá, hiszen sehol sincs nyoma, hogy Isten valaha ilyen hatalmat bízott volna emberekre emberek fölött, hogy kényszeríthessenek másokat a maguk vallásának elfogadására. (...)

Másodszor, a lelkek gondozása nem tartozhat a polgári hatóságra: ennek egész hatalma ui. a kényszerítő erőben rejlik. Mivel pedig az igazi és üdvösséges vallás a lélek belső hitében áll, amely nélkül Isten előtt mit sem ér; olyan az emberi értelem természete, hogy semmiféle külső erőszak nem kényszeríheti. (...)

Harmadszor, a lelkek üdvösségének gondja semmiképpen sem tartozhat a polgári hatóságra, mert megengedve, hogy a törvény tekintélye és a büntetés ereje hatékony lehet az ember gondolkodásának megváltoztatására, ez mégsem használna a lelkek üdvösségének. Ha ugyanis egyetlen az igaz vallás, ha egy

út vezet a boldogok helyére, micsoda reménység élhetne az emberek nagyobb részében, hogy el fog oda jutni, ha az volna a feltétel a halandók számára, hogy félretéve a józan ész és a lelkiismeret szavát, gondolkodás nélkül el kell fogadniok a fejedelmük dogmáit, és úgy kell tisztelniök Istent, ahogyan hazájuk törvényei megszabják? (...)

Sok minden egyéb mellett, amiket e tárgyban felhozhatnánk, elégnek látszik előttem, ha megállapítjuk, hogy az állam minden hatalma a polgári javakra irányul és az evilági dolgok gondjára korlátozódik, de semmiképpen sem illetékes azokban, amelyek a jövő életre vonatkoznak.

Most lássuk, mi az egyház? Nekem úgy tetszik, hogy az egyház önként társult emberek szabad közössége arra a célra, hogy az Istent nyilvánosan úgy tisztelhessék, ahogy – hitük szerint – az Istenség tőlük ezt a lelkük üdvösségére elfogadja.

Ezzel azt állítom, hogy *az egyház szabad és önkéntes társulás.* Senki sem születik valamely egyház tagjaként, egyébként az atya és az ősök vallása öröklött jogként szállna a birtokkal együtt mindenkire, és a hitet mindenki születésével kapná: ennél nagyobb képtelenség el sem gondolható. Hogy áll tehát a dolog? Az ember természeténél fogva nincs elkötelezve egyetlen egyházhoz, nincs hozzákötve egyetlen szektához sem, önként csatlakozik ahhoz a közösséghez, amelyben hite szerint megtalálja az igaz vallást és az Istennek tetsző kultuszt. Az üdvösség reménye, amit ott megtalál az egyetlen oka az egyházba lépésének csakúgy, mint a benne maradásának magyarázata. Ha pedig észrevesz valami tévesét a tanításban vagy nem megfelelőt a kultuszban, szükséges, hogy ugyanazzal a szabadsággal, amellyel belépett, bármikor nyitva álljon előtte a kilépés útja; nem létezhetnek ugyanis feloldhatatlan kötelékek, hacsak azok nem, amelyek az örök élet biztos reményével vannak összekötve. Az egyház tehát önként és ennek a célnak elérése végett egyesült tagokból áll.

Ajánlott tippjeink: Hobbes, Kant, Locke, Rousseau, Spinoza, Voltaire.

???

HOTEL NORMAFA ★★★

EGY SZÁLLODA – AMELYNEK NEM KELL REKLÁM
HA ELJÖN HOZZÁNK – MEGÉRTI MIÉRT...

1121 Budapest, Eötvös út 52–54. Tel.: 156 3444; fax: 175 9583

Ha egy szép, érett gyümölcshöz hasonlítom Perneczky könyvét, azt mondhatom, hogy zamatos-illatos húsa után következik a mag, a mindössze tizenkét oldalt kitevő *Összefoglalás*, mely *A network mint második nyilvánosság* alcímmel a kortárs művészet legégetőbb kérdéseit fogalmazza meg röviden, pontosan, tisztán. (Ezt a fejezetet jó lenne külön is megjelentetni valahol, hiszen a könyvet borsos ára nehezen hozzáférhetővé teszi.)

A tanulmány az első, a második és a harmadik nyilvánosság mibenlétét tárgyalja, vagyis azt az állapotot, amikor a hivatalos művészet, asszimilálva az avantgárdot, sőt a neoavantgárdot, oly mértékben válik *elitté*, hogy kirekesztő tendenciája már önnön életképességét is veszélyezteti. Ugyanakkor a társadalom kreatív erőit arra kényszeríti, hogy egy második, alternatív nyilvánosságot teremtsenek maguknak, méghozzá olyan közegben, vagyis olyan társadalmi egyének által, melyek gazdasági értékmegőrző képessége kicsi, asszimilálásuk tehát nem kívánatos. A hajdani avantgárd publikációktól eltérően a networkben tevékenykedő művészek, kevés kivétellel (gondolok itt a dél-amerikai kiadványok politikai töltetére) nem törekedtek oppozícióra, nem akartak beleszólni a társadalom modellálásába. A network elméleti megalapozottságát vizsgálva tisztázza Perneczky a mail art lehetséges változatainak kapcsolatát a fluxushoz és a koncept-arthoz. A harmadik, az ellennyilvánosság részben az észak-amerikai neoizmusban, részben a francia graphzinekben nyilvánult meg, majd a Smile-kiadványok negatív utópiájában csúcsosodott ki. Jómagam kételkedem eme harmadik nyilvánosság elkülöníthetőségében, hiszen formailag az első és a második nyilvánosság vegyülete, tartalmailag, éppen mert az elit művészettel fordul szembe, ahhoz kötődik, illetve abba szeretne belekötni, ha az egyáltalán tudomást venne róla.

Hogy mindebből mi a tanulság számunkra, akik éppen annál a pillanatnál tartunk, amikor a hivatalos művészet asszimilálni kezdi a neoavantgárdot, és újsütetű műkereskedelmünket elárasztják az avantgárd epigonok, amikor épp elhinnénk – ha nyomban az orrunkra nem koppintanának érte –, hogy a *másfajta* művészet nem föltétlen *ellen*művészet, amikor rövid ideig úgy tűnt, lehet esélyünk a *tolerancia* érvényesítésére? Számomra a tanulság az, hogy szabad csak akkor lehetek, ha *más* is lehetek. *A háló* egy boldog könyv. Nehezen kézbe vehető formája ne riasszon el senkit, hisz fedőlap nélkül egész jól olvasható, az pedig, mint tudjuk, hamar leszakad.

Az *Összefoglalást* pedig fantasztikus bibliográfia, a művészeti folyóiratok tematikus jegyzéke (valamint azok alfabetikus felsorolása) és a mail art archívumok és információs források nevekkel és postacímekkel ellátott számbavétele követi, vagyis egy network címlista.

Boros Judit

EGYHÁZ-FÓRUM

Megegyezés és megújulás – ez a témája az Egyház-fórum című független katolikus folyóirat ez évi első számának. A korábban ugyanezen a címen meghirdetett pályázatra beérkező munkák közül közlik Kamarás István szociográfiájának első részét és még két, rövidebb lélegzetű pályamunkát. Hegedűs András írása, az „Állam és egyház viszonya a sztálinizmusban és posztsztálinizmusban" címmel végigelemzi az elmúlt 45 évben e viszony változásait, s tanulmánya végén rövid kitekintést nyújt a német, a lengyel, a cseh, a horvátországi és szlovéniai helyzetre. Franz König, a II. vatikáni zsinat szellemiségének „nagy öregje" a folyóirat kérésére írt cikket, amelyben értékeli a II. vatikáni zsinatot, s az egyház megújulásának útjairól értekezik. Az erdélyi katolikusokról írt tanulmányt Udvarhelyi Nándor, amelynek most közölt része a '80-as évek Ceausescu-diktatúrájában működő katolikus egyházat mutatja be. A Kritika rovatban Wildmann János a „Bokor" mozgalom lapját, az „Érted vagyok" című közösségi és családi folyóiratot értékeli, amely „egyedülálló természetességgel és könnyedséggel igazodik el a nemzetközi teológiai életben", s noha a kritikus a lap hangvételét némiképp intoleránsnak találja, mégis egyedülállóan fontosnak tartja állásfoglalásra és lelkiismeretvizsgálatra késztető írásait.

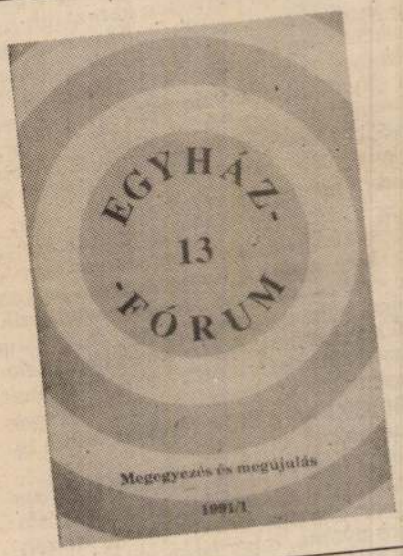

BUKSZ, 1991, NYÁR

Hogy a RÁBESZÉLŐ olvasói ne unatkozzanak: megjelent a *lebeszélő* nyári száma. Aki azt hiszi, ez pusztán szójáték, olvassa el a *Budapesti Könyvszemle* élén Tamás Gáspár Miklós olvasói levelét. Eszerint a folyóirat csak kezdetben tudta igazán jól vegyíteni az igényességet és a komiszkodást; mára lassacskán csak az utóbbi maradt: a veszekedős, kesernyés bírálat és stíl. Szóval a lebeszélés.

Lehet a dologban valami. A nyári Buksz utolsó oldalán Nádasdy Ádám mindenkit szelíden lebeszél arról, hogy a dán filozófust lazán Kjerkegóornak hívjuk – közben föltárja az ilyen pontoskodó szóhasználat kulturális hátterét. Az érintés irodalmából való újabb magyar nyelvű könyvekről írva Szil Péter a kiadókat beszéli le a színes, félpornó illusztrációkról, az olvasókat viszont megismerteti a masszázs lényegével, technikáival, történetével. Perneczky Géza, az Európai Iskoláról szóló monográfiát elemezve, akit csak tud, lebeszél arról az illúzióról, hogy az Elvont Művészek Csoportja valami egységes formanyelvet alkotott.

Azért nem mindegyik cikk vonható a lebeszélés körébe. Pór Péter, aki a korábbi Bukszban jót komiszkodott Németh G. Béla és Pók Lajos Nietzsche-utószavaival, írása második részében határozottan rábeszél egy igazán eredeti s modern Nietzsche-értelmezésre, a Tatár Györgyére. Forgács Éva sem beszél le bennünket a Hatvanas évek-kiállítás katalógusáról, csak éppen nincs oda tőle. Szőnyi György Endre posztmodern Hamlet-értelmezést vár; újabb angolszász könyvekkel összehasonlítva teszi mérlegre Kéry László Hamlet-elemzését. Vekerdi László a Németh Lajos-emlékkönyvet, Kende Péter Jászi Oszkár újabb hazai kiadásait elemzi, Fényi Tibor a politikai ökológia hazai kezdeteivel foglalkozik. Van a Bukszban néhány soros, mégis kimerítő bírálat is: Bodnár M. István az Ógörög–magyar szótár egyik címszavát vizsgálja. Ez már szinte posztmodern bírálat, a címe: „Sztatiótész, ú. ho."

BUDAPESTI KÖNYVSZEMLE
BUKSZ
KRITIKAI IRÁSOK

PERNECZKY Geŕa

Körner Éva:

Milyenek is voltak azok a hatvanas évek? III.

A korábbiakban már szóltam a *Hatvanas évek* kiállítás katalógusának néhány írásáról.

A háttértanulmányok szerzői mindketten foglalkoznak a „60-as évek" kategória létjogosultságával, de főleg Vajda aggályaival érzem az egykorú képzőművészet problémáit analógnak (mint említettem, Vekerdi tudta, hogy témájával messze a pályán túl ér). Vajda az évtizedet hatalmas ütközések korának fogja fel, amely új gondolkodási formákra kényszerített. És ehhez képest kicsiség, de számunkra létfontosságú, hogy nálunk – a művészeti-kultúrpolitikai szervezési renddel súlyosbítva, hogyan zajlik le ez az eszmei, művészeti forradalom.

A kiállítás témájához legszorosabban kapcsolódó cikk Beke Lászlóé. Az, hogy rövid és lakonikus, nem lenne baj, de hogy a regisztráláson nem akar túllépni, az annál inkább az. Ő a korszakolás problémáját elsősorban stiláris – kronológiai ügynek fogja fel. Visszautal az ötvenes évek végére, mint kezdetekre, de sajnálatos módon szigorúan 1970-ben zárja az eseményeket, mert – legalábbis az ő stiláris osztályozása folytán – itt korszakhatárt lehet húzni. Csakhogy a korszakhatár meghúzása, miszerint ekkor kezdetét veszi a konceptuális művészet, ami egy új fejezet lesz, nagyon önkényes. A konceptuális művészet, abban a tiszta, verbális formában, ahogyan azt nyugaton az *Art & Language* csoport művelte, nálunk csak másodszinten, mint utánérzés jelent meg, viszont nagyon is virulensek voltak a gondolati töltetű képi, érzékletes művészetek. A korszak elején, 1960 táján Beke nem találhatott kapaszkodót, mert az akkor már középkorú, jó művészeink – Bálint, Gyarmathy, Korniss, Lossonczy – még underground módon is folyamatosan dolgoztak. Annak elemzésére pedig Beke nem vállalkozott, hogy az ötvenes években kezdő fiatal magyar művészek egy csoportjának – vezéregyéniségük Kondor Béla lett – miért volt fontos, hogy a grafika felé forduljon és mintegy vállalja a német reformáció düreri hagyományát.

Beke kerül minden értelmezést, morfológiailag rendez művészt és alkotást. Tény, hogy minden fontos művész és mű említésre kerül, tehát fel nem becsülhető eredmény a korszak nem hivatalos művészetének számbavétele. Csakhogy ő sem ejt szót arról, milyen áron létezett ez a művészet – és mint a kötet művészettörténész főembere, jószerint szentesíti a címben rejlő buktatót.

De Beke nemcsak az eseménytörténetbe nem óhajt bebocsátkozni, de tisztán tartja kezeit az eszmetörténettől is. Ismét Vajda Mihályt említem, aki az értelmiség világnézeti válságáról beszél. Beke a világnézetet mint indíttatást és a felfogásában való értelmezést úgy kerüli, mintha ez a fogalom pestishordozóvá vált volna. Helyettesíteni azonban nem tudja, mert kiebrudalásával talajától fosztotta meg azt, ami ennek a korszaknak a magyar művészetét minden stiláris elkülönültsége ellenére valahol közös nevezőre hozta, és minden megmérettetésben fontossá, saját, be nem helyettesíthető jelentés hordozójává tette. Mert Beke módszerével, nominalista felosztásával a magyar művészek „nyugati", izmusjelölő elődeikhez, kortársaikhoz viszonyítva védekező pozícióba kerülhettek csak. Ha lírai absztrakció, pop art, op art stb. szerint osztályozzuk a magyar művészetet, akkor az egyes kategóriákba soroltak menthetetlenül vesztesek lesznek Amerikával, Nyugat-Európával szemben. A magyar művészet mindenre figyelt a múltban és jelenben, mindarra, ami számára használható volt, akár nyugaton, akár keleten történt. (Mert ott is történt nem kevés.)

De ebből homogén, össze nem téveszthető magyar művészet jött létre, sajátos minőséggel. Ha nem egyszerűen kategorikus izmusokba soroltattak volna a művek, hanem a helyi stresszhelyzetre való reagálásképpen *is* értelmezné őket Beke, akkor láthatóvá lett volna, hogy a *minimal art* nem egyszerűen kockát, hanem utcakövet, vagy pszeudó alakzatot termett, hogy az *op art* nálunk nem nagyvárosi vízió, hanem a tűrhetetlen elvárásoktól való elszigetelődés és a meditatív önépítkezés eszköze lett, hogy a *szürrealizmus* nálunk nem személyes, hanem kollektív, nagyon elnyomott tudatalatti élményekre adott válasz volt, hogy a magyar *pop art* nagy amerikai elődjéhez képest – felhasználva a trivialitás eszközeit – nem ejtőzött, hanem keményen gyűlölt és kritizált – szóval minden anyagot sajátosan használt fel. (Így például New York-ban Szentjóby semmiképpen nem lehetett volna „műtárgy" úgy, mint itthon 1972-ben, amikor a budapesti Intercontinental elé kiült felpeckelt szájjal, a felirattal: „Minden ami be van tiltva, művészet. Légy betiltva!").

Beke mellőzi a nyilvánvaló, már a múlt század vége óta fennálló tényt: ebben a térségben a lét- és szellemi feltételek olyan halálos szorításban élnek, hogy a művész csak félkézzel nyúl új eszközök felé, beléjük markol, majd szabadon performálva új minőségben értékesíti. A Nyugat – úgy általában – minket mindig másodlagosnak fog tekinteni (még Maleviccsel is megpróbálták ezt annak idején), de sokan elismerik már a közép- és kelet-európai sajátos művészeti minőséget. Kár, hogy éppen egy magyar kiadvány mulasztja el önmeghatározásunk lehetőségét. A különbség a Nyugat és mi közöttünk a szociális szorongatottság.

Ettől válik nálunk a tiszta esztétikum lehetetlenné, ugyanakkor a vállalkozás feladattá, kihívássá. Ezt egy morbid adat is bizonyítja. Tudvalevően az első nagy amerikai művészgenerációból (elsőnek azért nevezem, mert korábban az USA művészeti szempontból provinciális helyzetben volt) a teljes társadalmi elégedettség idején Pollockék kortársai közül a többség öngyilkos lett. Itt, a mi régiónkban tudtommal akkor művész nem vetett így véget életének. Lehet, hogy éppen a társadalmi hivatástudat, a fal ledöntésének feladata tartotta csatában őket? A játszma sokak számára itthon is halálos volt. De vállalták. A nagy könyv nekem annak idején Mészöly Miklós: *Az atléta halála* volt. Azt hiszem sokak számára.

Mivel alapjaiban nem értek egyet vele, Beke koncepciójának elemzése helyett hadd utaljak néhány tévedésére. Az egyik Kassák szerepe: nem vett részt az Európai Iskolában (1945–48), nevét adta csak a dologhoz, mint jó kezdeményezéshez. Ő akkor 1948-as eltiltásáig irodalmár volt, és – a folyóirataiból kitűnik – sem saját múltbeli absztrakciójához, sem az akkori absztrakció–szürrealizmus torzsalkodáshoz nem volt köze. Rajzolni, festeni 1948 után kezdett, de a nonfigurativitáshoz csak 1956 táján ért el. Ezek az öregkori munkái viszont – írott vallomásaiból tudhatóan – nagyon személyes befelé fordulás lírai termékei voltak. Élesen megkülönböztethető ezektől korai „képarchitektúra" koncepciója, amelyet a nyugati műkereskedelem megkeresésére ismét felvállalt. Kassák később is a művészetnek az emberi közösség életére gyakorolt hatására hivatkozik, de éles különbség volt a korai avantgardba illő emberiségmegváltó (nagy „E"-vel) és időskori meditatív művészete között.

A másik műtörténeti tévedés valami amnéziával magyarázható: Beke azt írja, hogy a „Szentendre-kérdés" mindmáig tisztázatlan.

Bár nem szívesen teszem, mégis hivatkoznom kell arra, hogy megpróbáltam ezt a kérdést tisztázni, 1964-ben egy akadémiai vitán *Hozzászólás a szentendrei művészet-fogalom kérdéséhez* címmel. Téziseim nagy kavarodást váltottak ki az akadémia nyílt ülésén, szövege pedig 1965-ben a *Művészettörténeti Értesítő*ben meg is jelent. Publikációmban azóta is visszatértem ennek a kérdésnek további, kifinomított taglalására.

Amikor örülök, hogy az önmagát különböző fajsúlyú napi birkózásoktól messze elhatároló Veszelszky Béla méltóképpen szerepel a kiállításon és szóba kerül a katalógusban is, interpretációját nagyon elutasítom.

Sokáig utalni sem volt szabad rá: Veszelszkyt gnosztikus eszmék foglalkoztatták és éppen az ezekkel való küzdelem távolította el őt a már 1948 előtt is kisebbségi (mai jelzővel élve), „alternatív" csoportos fellépéstől is – nem érintette sem az Európai Iskola, sem Kállai sajátos absztrakt koncepciója, hanem a föld és ég, a mélység és magasság, a sötét és világos távlatait – ahogy ezeket ő magának kitűzte – akarta képmásban felfoghatóvá tenni. A mozgatórugó nagyon más volt, mint a múlt századi francia, a látás és színbontás törvényeit kutató tendenciáé. Ott egy kimondottan fizikai jelenség. Veszelszkynél viszont egy transzcendens léttér kutatásáról volt szó. (Az külön tanulmány témája lehetne, hogyan lépett túl Seurat a maga idejében up to date látásfizikai programján egy, a létezés tágabb dimenzióját átérző valóságba, de ettől Veszelszkyt nem lehet visszavinni a posztimpresszionizmus programjához.)

Ha nemrégen még a tilalom fennállott is bizonyos fogalmakat illetően, Veszelszkynek a pozitivizmust homlokegyenest ellentételező nézeteit már lehetett ismerni. A hetvenes években már jelentek meg kiállítás-előszók, cikkek róla, és egy vele készült interjú is. A méltatók közül hivatottabbak voltak nálam Hamvasné Kemény Katalin, Kunszt György, Mándy Stefánia – ezeket az immár húsz éve megjelent írásokat tekintetbe nem venni nem lehet, vitába szállni velük azonban igen. Ez a katalógus néhány sorában nem történt meg, Veszelszky személyisége továbbra is homályban maradt.

Az évtized művészeti kritikájáról szól Pataki Gábor cikke. A teljes korszakot felölelő, tényszerűségében talán kevésbé színes tanulmány helyett, igen érzékletes esszéjében itt csak a korszak kezdeti, *Új Írás*-beli kontroverziójáról kap tájékoztatást az olvasó. Ismét csak a terjedelmi korlátok tartanak vissza akárcsak a jelzésétől is azoknak a halálos kimenetelű harcoknak, amelyek például a kor legnagyobb kritikusát, Perneczky Gézát az ország elhagyására kényszerítették. Sajnos ennek szemtanúja voltam, ráadásul egy óriási visszatartási vita vesztese is, miután Perneczky elmesélte, hogy az illetékesek eltanácsolták az itthoni szerepléstől. Ez éppen 1970-re esett. Itt legalább igazolódik a Galéria-beli korszakhatár.

Azonban nemcsak Perneczkyről kellett volna szólnia ennek a cikknek, de talán azokról a műtörténeti teljesítményekről is, amelyek ebben az évtizedben átfordították a megelőző, még a keresztény kurzus idejéből származó, de a szocreál által még tovább torzított huszadik századi magyar művészetképet. Többek között el kellett hárítani a gyűlöletet az úgynevezett absztrakt irányzatoktól.

A TIT sorozatában megjelent kis könyvemben a korai Kassákot, Moholy-Nagyot, Breuer Marcellt, Major Mátét, a fiatal Bortnyikot a már elismert mesterekhez méltó módon kívántam elhelyezni a magyar művészet történetében.

Pataki tanulmányában is töredékes képpel szembesül az olvasó, nemcsak az okoz hiányérzetet, hogy Perneczky egy zárójeles felsorolásban kap helyet, hanem az is elgondolkodtató, hogy a kötet szerkesztői és szerzői mért hallgatnak oly mélyen a korszak műtörténeti teljesítményeiről.

Egyetlen lehetőség marad elevenen: az, amit nem tudni milyen okból mulasztottak el a szervezők: hogy rendezzenek egy tudományos konferenciát a témáról, ami persze létrejöhetett volna a kiállítással egyidőben is, de jobb későn, mint soha. És talán ez alkalommal láthatnánk, hacsak vetítve is olyan anyagokat, amelyek választhatatlanul hozzátartoznak ehhez a korszakhoz.

PERNECZKY Géza

1. NGB

GEZA PERNECZKY

Grosse Witschgasse 3-5., 5000 Köln 1 GERMANY

In 1950 he was born in Keszthely. **He took his degree at the School for Musical Art named after Bartók Béla and he continued his studies at the University named after Eötvös Loránt at the arts faculty of literatura and art history. From 1962 to 1964 he was the editor of the Hungarian Foundation's Publishing House and from 1965 he was the art critic of the paper called „Hungarian Nation" the correspondent of the periodical „Life and Literature", the co-operator of the art programs at the Hungarian Television. He is also engaged in fine arts itself. From 1970 he made conceptual works. He moved to Köln, there he was teacher at a grammer school and the co-operator of the radio. He pudlished books on literature and art history, and he published his own works in books himself. His art activity goes slowy towards the conceptual arts and concrete poetry (photo, film, artistic book, stamp actions etc.). From 1983 he continues his activity as painter and takes part in the international movement called Mail Art.**

Individual exhibitions:

1964 Gallery Orez, Hague
1969 Eötvös Klub, Budapest
1973 In-Out Center, Amsterdam
1974 Oeldorf (Köln)
1977 Verlag Galerie Leaman, Düsseldorf
1980 Museum of Concept Art, San Francisco
1981 Gallery Jatki, Wroclaw
1982 Gallery St. Petri, Lund
1983 Kunoldstrasse 34., Kassel
Atelierhaus Wandellhalle, Köln
1984 De Media, Eeklo (Gent)
1985 Kunst-Forum in the City Center, Aachen
1986 Liget-Galéria, Budapest
1986 Gallery 361, Greenfield (Ma. USA)
1987 Lajos utcai Kiállítóterem, Budapest

Selected group exhibitions:

1972 Depot, Köln
Of akuelle Kunst uit Oost-Europa; Gallery New Reform Aalst
1974 Hungaria 74 en le CAYC., Buenos Aires
Ungarische Kunst '74, Oldenburger Kunstverein, Oldenburg
1977 Niet-Stempels. Stempelplaats, Amsterdam
1980 Artist's Books. The Living Art Museum, Reykjavik
1981 Kunstenarsboeken-Artist's Books from the Other Books and So Archive
Ansterdam, Stedelijk Museum, Schiedam
Künstlerbücher, Frankfurter Kunstverein, Frankfurt
1982 Mail(art) stamps and treated stamps, Postmuseum, Brussel
Kunstenaarsboeken: twaalf benaderingen, Museum Waterland
1984 Mail Art International, Wiener Sezession, Wien
Mail Art Then and Now, Franklin Furnace, New York
1985 Artist's Books, Museum of Contemporary Art, Chichago
Modern grafikák, Szépművészeti Múzeum, Budapest
Köln Kunst, Kunsthalle, Köln
1986-1987 Die 6oer Jahre, Kölnischer Kunstverein, Köln
„Idézőjelben", István Király Múzeum, Székesfehérvár
„Das andere Land. Ausländische Künstler in der Bundesrepublik"
Schloss Charlottenburg Berlin, Museum Bochum, Paulskirche Frankfurt, Künstlerwerkstatt München, Kunstverein Stuttgart, Orangerie Hannover - He reshausen, Musée de l'État Luxemburg, Wilhelm-Hack-Museum Ludwigshafen
1987 Wer hat Angst von Moholy-Nagy?, IGNIS Osteuropäisches Kulturzentrum, Köln
Művészbélyegek, Szépművészeti Múzeum, Budapest

Exhibited works:

Transcendental Mail Art 1988 mixed t. (13x) 297x210 mm
Transzcendentális Mail Art 1988 vegyes t. (13x) 297x210 mm

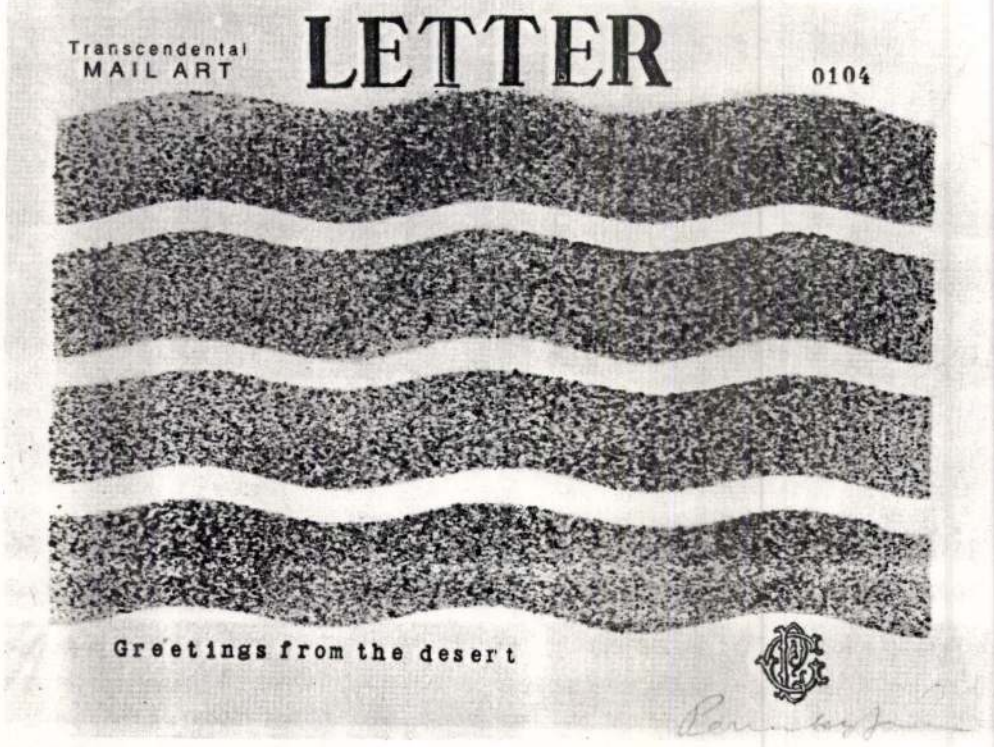

PERNECZKY GÉZA

Neue Zürcher Zeitung 27. Mai 2004
INTERNATIONALE AUSGABE

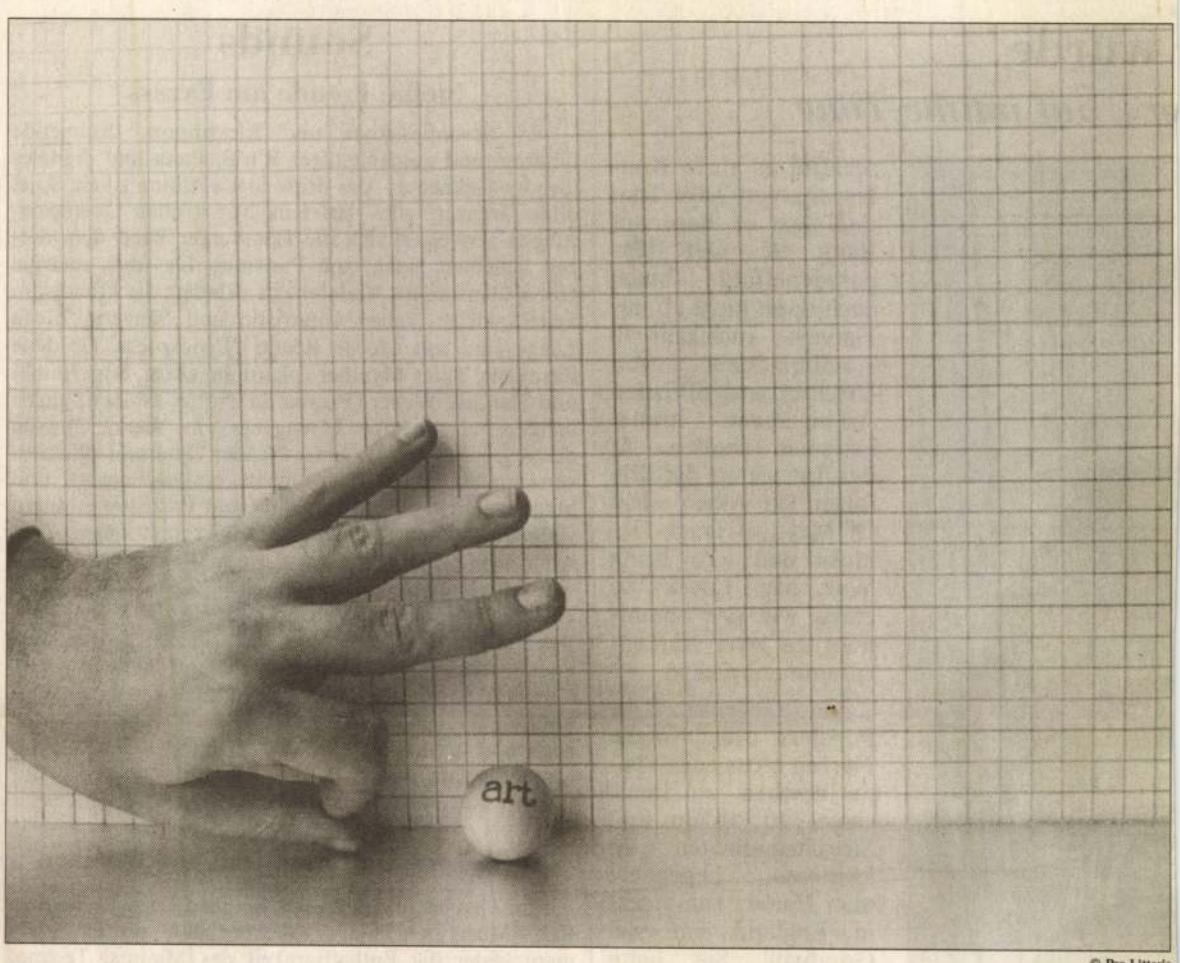

© Pro Litteris

Géza Perneczky: «Seifenblasen – Mini concept», Fotografie, 1972. (Bild pd)

Farb-Dispersion

«EU-Kunst» in der Wiener BAWAG Foundation

Aus Anlass der Osterweiterung der EU präsentiert die BAWAG Foundation unter dem Titel «Eintritt frei» Werke von zwölf Künstlern aus Bratislava, Budapest, Ljubljana, Prag und Wien. Die Arbeiten erstrecken sich von avantgardistischen Ansätzen der siebziger Jahre bis zu aktuellen Positionen. Zu hoffen ist, dass das Unternehmen auch die Kunstszene in den neuen Ländern fördern wird.

Wie viele andere Unternehmen sieht auch die Bank für Arbeit und Wirtschaft (BAWAG) in der EU-Erweiterung das Potenzial, ihre «kontinuierliche Expansion» fortzusetzen. Im Rahmen ihrer «Zentraleuropastrategie» beabsichtigt sie, die an Österreich angrenzenden neuen EU-Länder, wie Ungarn, Slowakei, Tschechien und Slowenien, als «erweiterte Heimmärkte» zu erobern. Vor diesem Hintergrund präsentiert die hauseigene Kunststätte, die *BAWAG Foundation,* unter dem Titel «Eintritt frei» Werke von zwölf Künstlerinnen und Künstlern aus diesen Ländern, gemeinsam mit Arbeiten aus Österreich, wo sich der Sitz des Unternehmens befindet. Die von Christine Kintisch kuratierte Auswahl wird nicht durch ein spezifisches Thema gefasst, sondern zeigt einen losen Querschnitt von avantgardistischen Ansätzen der siebziger Jahre bis heute.

Politischer Kommentar

Gleich zu Beginn stechen die «Anti-Bilder» des slowakischen Künstlers Július Koller ins Auge. In der Manier der Arte povera fügte er 1969 Holzleisten einer Import-Export-Obstkiste zu einer Bildfläche. Mit weisser Farbe, für ihn die Antifarbe schlechthin, malte er zahlreiche Fragezeichen über einen aufgedruckten CSSR-Stempel. Das Bild ist ein direkter politischer Kommentar gegen die im Jahr zuvor erfolgte Okkupation der Tschechoslowakei durch die UdSSR. Die Gruppe «OHO» zählt zu den wichtigsten Vertretern der Avantgardekunst in Slowenien. Viele ihrer Aktionen und Objekte beziehen sich auf Situationen und Gegenstände des Alltags. So bemalte Marko Pogacnik Zündholzschachteln und verkaufte sie nicht zum Kunst-, sondern zum Warenwert. – Die Arbeiten der jüngeren Generation lassen sich teilweise in einem unmittelbaren Bezug zur EU deuten. Der Wiener Marko Lulic hängt mit grossen Buchstaben das Wort «CLUB» an die Wand. Ein Synonym, welches für eine elitäre und geschlossene Gesellschaft steht. Nicht weit hergeholt, bedenkt man, wie die Europäische Gemeinschaft mit Nicht-EU-Bürgern umgeht. Schmunzeln muss man, wenn man die prall gefüllte Einkaufstasche von Kristof Kintera sieht. Der Prager Künstler lässt aus dem gelb-roten «Sackerl» provokativ eine sich bewegende Salatgurke ragen. Im Gegensatz zur Euphorie der EU-Erweiterung lamentiert diese resigniert: «I am sick of it.»

In der unteren Etage der Foundation breitet sich das museale Archiv von Tamás Szentjóby aus. Der Künstler engagierte sich im Umkreis von Aktionismus, Fluxus und Konzeptkunst, als er 1975 verhaftet und aus Ungarn ausgewiesen wurde. Bis Ende der achtziger Jahre lebte er in Genf. Heute dokumentiert sein «Transportable Intelligence Increase Museum» die Aktivitäten ungarischer Künstler, die damals teilweise im Untergrund stattfinden mussten. Vor kurzem zeigte Szentjóby seine Sammlung in Budapest, jedoch mit erstaunlich geringer Resonanz. Auf einer der Fotografien von Géza Perneczky aus dem Jahre 1972 nimmt ein mit dem Daumen gespannter Zeigefinger einen kleinen Ball, auf dem «art» geschrieben steht, ins Visier, um ihn fortzuschiessen. Es scheint, als ob die damals existierende Aversion gegen Kunst auch heute noch symptomatisch sei.

Nur eine Farbe

Die BAWAG Foundation ist eine kleine Institution, aber in den letzten Jahren hat sie mit interessanten Präsentationen die Wiener Ausstellungsszene lebendig mitgestaltet. Ihr künstlerisches Engagement nimmt man ihr auch deshalb ab, weil der Eintritt kostenlos ist und die Kataloge erschwinglich sind. Umso erstaunlicher, dass diesmal der Katalog innerhalb des Kundenmagazins des Unternehmens erscheint. Diese Vorgangsweise hat einen überaus instrumentalisierenden Charakter und wirkt wie die kostensparende, beliebige Einverleibung von «Ost-Kunst». Die Kunstbeiträge finden sich eingezwängt zwischen Artikeln über Anleiheindex, Hedge-Fonds, Wohnungskredite und Euroaktien.

Bevor man die Kunststätte verlässt, stösst man beinahe gegen eine Wand aus übereinander gestapelten Farbeimern. Die in verschiedenen Sprachen beschrifteten Etiketten weisen auf die Herkunft aus jeweils einem der genannten neuen Mitgliedstaaten hin. Aber in jedem dieser Kübel befindet sich nur eine Farbe – nämlich weisse Dispersionsfarbe. Markus Geigers saloppe und etwas vordergründige Installation bietet also ein baustellenartiges Szenario, welches offensichtlich als Metapher für die gegenwärtige Situation der erweiterten EU gelesen werden kann.

Angesichts dieser Fülle von Monochromie bleibt zu hoffen, dass sich das Engagement der Foundation im Osten bunt gestalten wird. Unternehmen wie die BAWAG sollten in ihren «erweiterten Heimmärkten» neben der Wahrung ihrer ökonomischen Interessen das Kunstgeschehen fördern und auch Kunstwerke ankaufen.

Gabriele Schor

Eintritt frei. Kunst aus Bratislava, Budapest, Ljubljana, Prag und Wien. BAWAG Foundation Wien. Bis 19. Juni.

Feuer in Saatchis Sammlung

(dpa) Hunderte von prominenten Werken der «BritArt»-Bewegung aus der Sammlung des Kunstmäzens Charles Saatchi sind nach Berichten vom Mittwoch bei einem Feuer in einem Lagerhaus in London verbrannt. Nach ersten Schätzungen entstand Schaden in Millionenhöhe. Wahrscheinlich fielen auch weltbekannte Arbeiten von Avantgarde-Künstlern wie Tracey Emin, Damien Hirst, Sarah Lucas und den Brüdern Jake und Dinos Chapman den Flammen zum Opfer. Die Ursache des Brandes, der schon am Montagabend ausbrach und mehr als 24 Stunden lang wütete, ist noch unklar.

FEUILLETON

Reifere Töne von PJ Harvey
Als PJ Harveys letztes Album herauskam, schien es, als wolle sich die Sängerin dem Mainstream nähern. Auf dem neuen Album «Uh Huh Her» setzt sie nun aber auf diskrete Reduktion und Intimität. 34

Stendhals «Rot und Schwarz» auf Deutsch
Beim Wiederlesen seines Meisterwerks «Le rouge et le noir» erschrak Stendhal selbst über den harten, trockenen Stil. Der neuen deutschen Übersetzung kommt sehr zugute, sich eng an die Vorlage gehalten zu haben. 35

Sport 36–38

wurde

er», auf intime Töne

ine Art spielerische Zu-

schaffte es trotz Konkurrenz von Take That und Ace of Base auf Rang elf. Der Hitparadenerfolg brach auch dann nicht ab, als Harveys musikalische Kombinationen von Urschrei und diffizilen Arrangements immer extremer wurden. In der Tat waren die drei folgenden Alben «Rid Of Me», «4-Track Demos» und «To Bring You My Love» so etwas wie der Soundtrack zu zwei Nervenzusammenbrüchen.

Im Gegensatz zu Popstars, die fragile Nerven bloss zum Thema machen, um interessant zu wirken und Streicheleinheiten zu kassieren, begegnete man Harvey zumindest in England mit viel Goodwill. Sie hatte sich als mutige Künstlerin etabliert, und die Offenheit, mit der sie ihre Probleme ausdrückte, wurde ihr hoch angerechnet, weil sie ohne plumpe Effekthascherei auskam. Ihre Lieder waren auch weniger autobiografisch als etwa die Stücke auf «The Boatman's Call» von Nick Cave, der auf jenem Album seine zerbrochene Beziehung zu PJ Harvey zu verarbeiten suchte.

Missverstanden

Dennoch fühlte und fühlt sich Harvey oft missverstanden: «Viele Leute überanalysieren alles, was ich tue», sagt sie heute. «Das Klischee von mir als einer düsteren Furie, gequält von Albträumen, ist natürlich falsch. Wenn ich den Stoff meiner Songs in einen Roman packen würde, käme niemand auf die Idee, das alles als autobiografisch zu betrachten. Aber wenn man auf eine Bühne steigt und singt, verwischen in der Vorstellung vieler Zuhörer die Grenzen zwischen Leben und Kunst.» Nach einer Psychotherapie hat Harvey ihr Privatleben in den letzten Jahren dem Blick der Öffentlichkeit weitgehend entzogen. Ihre Lieder aber, das beweist «Uh Huh Her», haben nichts an emotioneller Direktheit verloren. Künftig glaubt PJ auch auf schrille Live-Kostümshows verzichten zu können. «Ich denke nicht mehr gross über die theatralische Seite eines Konzerts nach. Ich ziehe mich an, wie ich Lust habe. Das meiste stammt aus Second-Hand-Shops.»

Hanspeter Künzler

PJ Harvey: Uh Huh Her (Universal).

ragen

The College Dropout»

aus den Hitsingle-Vorgaben der Musikindustrie lösten und nach tieferen politischen Wahrheiten suchten. Kanye West ist mit der Tradition jener Soul-Stars vertraut. Er orchestriert seine Songs mit Versatzstücken aus der ganzen Geschichte der Black Music, plündert den klassischen Soul und manipuliert ihn in unorthodoxer Manier. Da singt Soul-Diva Syleena Johnson über einem Zitat aus Marvin Gayes «Distant Lover», da treffen zickige Geigen auf zu Mickymaus-Stimmen: zu hoch abgespielte Stimm-Samples von unter anderem Aretha Franklin, Luther Vandross und Chaka Khan. Am weitesten lehnt sich West bei Proto-Gospel-Nummern wie «Two Words» aus dem Fenster: Gast-Rapper wie Mos Def und Freeway kochen da im Gespann mit dem Harlem Boys Choir ein spirituelles Hip-Hop-Drama hoch, das man sich genauso gut in einer schwarzen Kirche wie an einem Rap-Wettbewerb vorstellen könnte.

Geschichten eines Schulversagers

Aus dem einstigen Schulversager West ist inzwischen der gefragteste Hip-Hop-Produzent Amerikas geworden, ein Mann dessen Handschrift jedes zweite Black-Music-Album ziert – von Brandy über die Dilated Peoples bis D12. So einer könnte sich leicht zurücklehnen. Ob nun aber der Autounfall oder eine Übersättigung an den Hip-Hop-Klischees den Ausschlag gab: Mit «The College Dropout» legt Kanye West wunde Punkte der Black Community Amerikas offen, die zerrissen ist zwischen materialistischem Mainstream und der Suche nach einer verlorenen Spiritualität. Auch wenn uns der Rapper Antworten schuldig bleibt: In einem Genre, in dem stets Selbstgewissheit zelebriert wird, tönt es schon wie ein Abenteuer, wenn einer Fragen stellt.

Jonathan Fischer

Kanye West: The College Dropout (Universal). – Kanye West tritt am 29. Mai in Zürich in der Maag Event Hall auf.

Sounds

Stella: Freude am Exzess

alz. Seventies-Rock und Elektropop, dröhnende Gitarren und geschmeidiger R'n'B, Punk und digitales Groove-Geknister – das dritte Stella-Album ist ein Spiel ohne Grenzen, alles darf rein. Mit solchen Überdosierungen verweigert sich die Hamburger Band dem derzeit beliebten Hang zum Purismus. Das mag manche Hörer überfordern, andererseits wundert die Freude am Exzess nicht: Neben Gitarristin und Sängerin Elena Lange sind mit Mense Reents (Egoexpress, Goldene Zitronen), Thies Mynther (phantom/ghost, Superpunk) und Hendrik Weber (Pantha du Prince, Glühen) gleich mehrere eigenwillige Ideengeber am Werk. Obwohl deren grösster gemeinsamer Nenner Unterschiedlichstes versammelt, klingt hier nichts unkonzentriert und hingeschmiert – Professionalität und Präzision erinnern vielmehr an ausgeklügelte R'n'B-Produktionen. Zwischen den Zeilen vernehmen wir weiterhin das mitreissend-eingängige, Stella-typische Spätpunk-Feeling. Nicht nur klangästhetisch üben Stella dabei den Aufstand gegen den Status quo, auch in den Texten wird immer wieder eine utopische Zukunft herbeigesehnt. Verstärkt wird dies durch die digital erzeugten Verwandlungen in Elena Langes Stimme – wenn diese sich hebt und öffnet, scheint das Reich der Freiheit für Momente ganz nah.

Stella: Better Days Sounds Great (Musikvertrieb).

To Rococo Rot: klassisch elektronisch

ubs. Das letzte Album des Berliner Trios To Rococo Rot, «Music Is A Hungry Ghost» (2001), war ein Statement wider die Enthaltsamkeit des Minimal Techno. Selbst von reduzierten Sounds ausgehend, mischten Stefan Schneider und die Brüder Ralf und Robert Lippok ihre eigenen Clicks und Cuts mit Dub-Einsprengseln, Hip-Hop-Beats und Klassik-Zitaten. Drei Jahre später wissen wir, dass die klangliche Askese in die Vereinsamung führt und Mischmasch-Musik in die teuren Lounges musikalischer Gentrification. So ist es zu verstehen, dass sich To Rococo Rot, dieses Aggregat herausragenden Talents, aus den Spannungsfeldern musikalischer Konflikte wegzustehlen versucht. Das neue Album «Hotel Morgen» tönt so, als habe man die urbanen Szenen verlassen, um sich ewigen Werten zu widmen. Die vierzehn neuen Electro-Tracks sind Produktionen von geradezu klassischem Ebenmass. Manchmal schweben Sounds über die leichten Akzente einer ausbalancierten Polyrhythmik; manchmal erinnert der Beat an eine Art geläuterten House; dann wiederum scheint es, als hätte sich ein ätherischer Schönklang befreit von allen zeitlichen Impulsen. Solche Musik wird noch lange gefallen, und sie gefiel vor Jahren schon im lichten Impressionismus der Krautrock-Pioniere. Ein bisschen gefällig ist sie halt, diese Electronica-Klassik.

To Rococo Rot: Hotel Morgen (Domino/RecRec). – To Rococo Rot tritt am 4. Juni in der Zwischenbühne in Horw (Luzern) auf.

Lee Hazlewood: Katastrophen des Lebens

cg. Wen die Frau, die «naked as the sun» über den Highway rennt, in ihm wohl sieht, «a poet no, a fool I hope not, a bum», fragt sich Lee Hazlewood im Titelsong – und antwortet mit der ihm eigenen lakonischen Selbstironie gleich selber, «no, I'm only me». Das ist nicht gelogen. Lee Hazlewood hat immer nur das gemacht, wozu er Lust hatte; der Hit-Lieferant und Produzent von Weltstars wie Duane Eddy und Nancy Sinatra (von ihm stammt «These Boots Are Made For Walking») liess sich weder vom Erfolg erpressen noch vom chronischen Floppen seiner Soloalben beirren. Mit «Poet, Fool or Bum» (1974) und «Back On The Street Again» (1977) werden zwei seiner gesuchtesten Platten wieder zugänglich gemacht: 21 hochkarätige, lässig eingespielte Songs zwischen Rock'n'Roll, Lounge, Country und Pop, in denen Hazlewood mit knarrender Bassstimme und knorrigem Humor die Liebe, die Einsamkeit, Dolly Partons Gitarre und andere Katastrophen des Lebens besingt.

Lee Hazlewood: Poet, Fool or Bum / Back on the Street Again (EMI).

John Zorn: Masada in schillernden Farben

kl. Vor gut zehn Jahren hat der fünfzigjährige Komponist und Saxophonist John Zorn den Grundstein zu einem neuen «American Songbook» gelegt, das nunmehr an die zweihundert Titel enthält. Ursprünglich dienten die eingängigen Themen zwischen jiddischer Klezmer-Tradition und freiem Jazz im Fahrwasser von Ornette Coleman Zorns eigenem Quartett als Grundstock. In der Zwischenzeit haben sich im Umfeld des genialischen New Yorkers unzählige Formationen und Solisten des reizvollen Repertoires bedient und die Songs in neue Kleider gesteckt – mit Erfolg. Das «Masada String Trio» mit dem phänomenalen Violinvirtuosen Mark Feldman exponiert die Themen im Geiste der romantischen westeuropäischen Kunstmusik, um dann fulminant darüber zu improvisieren. Noch erstaunlicher ist die farbenreiche Sammlung von bisher noch nicht publizierten Masada-Seiten. So bekannte Musiker wie Jamie Saft, John Madof, Eyvind Kang oder Yoshida Tatsuya demonstrieren eindrücklich, wie gut diese neuen Standards in Metal-, Punk-, Klezmer-, Weltmusik-, Pop- und Jazzkontexten funktionieren. Die Masada-Sammlung scheint sich zum genreüberschreitenden, dauerhaften Notenbuch zu entwickeln.

John Zorn's 50th Birthday Celebration: Masada String Trio. John Zorn: The Unknown Masada (beide Tzadik/Karbon).

POP- & JAZZ-NOTIZEN

Unsterblich. «Rolling Stone» hat für die jüngste Ausgabe die wichtigsten Musiker in der 50-jährigen Geschichte der Rockmusik gesucht. Die Beatles wurden von Musikern, Kritikern und Branchenvertretern auf Platz eins gewählt, gefolgt von Bob Dylan, Elvis Presley, The Rolling Stones, Chuck Berry. Elvis Costello schrieb, dass Michael Jackson bis ans Ende der Zeit Platten verkaufen könne, doch den Leuten nie so viel bedeuten werde wie die Beatles. Jede ihrer Platten sei ein Schock gewesen. *gz.*

Újabb Ludwig-múzeum Aachenben

Onnan, ahol az autópálya Kölnből érkezve befut Aachenbe, és az érkezőt éjjel-nappal működő hatalmas szökőkutak fogadják, már csak pár száz méterre van az egykori aacheni esernyőgyár impozáns épülete. Az elmúlt hetekben nagy sürgés-forgás, konferenciák és ünnepélyek sora tette újra érdekessé ezt a tulajdonképpen már jó ideje üzemen kívül helyezett, s múlt század végi stílusban épült klinkertéglás komplexumot. Az esernyőgyárból ugyanis múzeum lett. Ott, ahol a sajtó adatai szerint a raktárakban egykor több mint félmillió esernyő sorakozott, most sokszáz millió márka értékű művészeti gyűjtemény kapott otthont. *Peter Ludwig*, az aacheni csokoládégyáros, aki arról híres, hogy minden valamirevaló európai városban — így egy idő óta Budapesten is — van már egy művészeti lerakata, ezúttal megint egy újabb és minden eddigit felülmúló magánmúzeummal szaporította az amúgy is kiterjedt birodalmát.

Az első Ludwig-múzeum is Aachenben nyílt meg, s ennek bizony már vagy harminc éve. Abban az időben éppen a *pop-art* és a *New York-i modern festőiskola* volt a szenzáció. Ludwig úr, aki fiatalon művészettörténeti tanulmányokat végzett, és később beházasodott egy csokoládédinasztiába, működésének az első éveiben nemcsak arról gondoskodott, hogy Európa egyik legnagyobb csokoládékonszernjét építse ki Aachenben, hanem egyúttal igen értékes kézirat- és kódexgyűjteményt vásárolt összse, antik művészeti tárgyakat gyűjtött, és — talán, hogy bebizonyítsa a sokoldalúságát — megvetette az alapjait egy olyan modern művészeti kollekciónak is, amely a kortárs törekvésekre való gyors reagálással igen rövid idő alatt a világ egyik legnagyobb ilyen jellegű magángyűjteménye lett.

Akkor az aacheni városi képgaléria, amely az egykori kaszinóban kapott helyet, alakult át egy olyan múzeummá, amelyben a Ludwig-gyűjtemény modern darabjai kaptak helyet. *Warhol, Lichtensetin, Wesselman*, hogy csak a legismertebb amerikai pop-art művészek neveit említsem, voltak itt képviselve, s a dolog pikantériájához tartozott, hogy az egész popmezőny akkor még meglehetősen új és vitatott áramlatnak számított. Ludwig úr gyűjteménye ezért egyrészt az új szenzációkra éhes európai fiatalok zarándokhelye lett, másrészt azonban a korzervatívabb, a párizsi modernekhez — például *Chagallhoz, Picassóhoz* — szokott művészeti közélet normáiba ütközött, és ezért a modernizmus nagy kérdőjelének számíthatott.

Mint tudjuk, a pop-art győzött, s ez a fordulat Peter Ludwigot is egyfajta művészetpolitikai glóriával vonta be. Úgy látszott, hogy bebizonyosodott: még legtoleránsabb és leghajlékonyabb múzeumi szakemberek sem versenyezhetnek a nagytőke ama képviselőivel, akik a kortárs művészetet karolják fel mecénás tevékenységükkel, és akik megtehetik azt, hogy nem törődve a hivatalos helyről érkező művészettörténeti állásfoglalásokkal, csupán az ösztöneikre és a pénztárcájuk adta lehetőségekre hallgassanak. Megindult a mozgalom, amelynek az volt a jelszava, hogy a nyugatnémet művészeti életet Peter Ludwig ízlése és példamutató gyűjtési politikája szerint kell átalakítani. Ennek a törekvésnek a győzelme — mondhatnám a koronája — volt a kölni városi múzeumok meghódítása és átalakítása egy olyan fantasztikus Ludwig-múzeummá, amelynek a varázsához az is hozzátartozott, hogy a múzeum székháza úgyszólván egybeépült a szintén világhíres kölni dómmal. Ludwig úr ugyanis arra kötelezte magát, hogy modern gyűjteményének a nagyobbik részét Köln városának ajándékozza, ha az egy róla elnevezett nagy múzeumkomplexumot épít a műtárgyak befogadására. Már látni lehetett azt az időt, amikor ez a folyamat oda vezet majd, hogy Ludwig úr nem áll meg a múzeumok alapításánál, hanem más intézményeket is róla fognak majd nevezni. Művészettörténeti kutatóközpontokat, művészeti alapítványokat és kivitelezőotthonokat és lehet, hogy talán még miniszitériumokat is. A dolog természetéhez tartozott volna, hogy mindezeknek az intézményeknek Peter Ludwig lett volna a tiszteletbeli vagy valóságos igazgatója.

Végül is ez a hódító természetű és feltartóztathatatlannak látszó expanzió volt az, ami a jelenlegi aacheni *Ludwig-Fórum* megszületését is lehetővé — vagy fogalmazzunk inkább így —: szükségessé tette. Peter Ludwig gyűjtési és múzeumalapító szenvedélye ugyanis beleütközött a német alkotmány ama pontjaiba, amelyek megtiltják, hogy Németországot egységes művészeti és ideológiai ízlés szerint igazgassák, vagy hogy olyan kultúrpolitikai intézményeket alapítsanak benne, amelyek túlnőhetnek a szűkebb regionális kereteken (Németországban máig sincsen például szövetségi kultuszminisztérium). A politikusok és kommunális szervek részéről jelentkező ellenállásra, sajnos, maga Ludwig úr is ügyetlenül reagált — ragaszkodott például ahhoz, hogy a hitleri idők művészete is helyet kapjon a múzeumi kiállításokon a nagy modern áramlatok között —, és ezzel vagy egy sor hasonló jellegű javaslatával csak azt érte el, hogy lassacskán kiszorult a hivatalos művészeti élet irányítószerveinek a közeléből. Megkezdődött tehát a Ludwig-impérium kitelepítése a kevesebb ellenállást mutató kelet-közép-európai országok nagyobb városaiba, amelyek joggal örülhettek annak, hogy a Ludwig-gyűjtemény problematikus darabjai mellett egy-egy igazi Picassót vagy Andy Warholt is kaphatnak.

Problematikussá az tette időközben a Ludwig-gyűjteményt, hogy a nyolcvanas évek elejétől Peter Ludwig rátért az akkor még érvényes varsói szerződés államainak a látogatására, és az ott talált hivatalos és félig hivatalos művészet fölvásárlására. Sok szép és érdekes darabot szerzett meg a hivatalos közéletből kiszorult ellenzéki művészektől is, de még többet a szocialista realizmusnak elkeresztelt akadémizmus kései, fáradt darabjaiból. Érezhető volt, hogy Ludwig úr egy újabb nagy triumfra készül: be akarja a gyűjteményével bizonyítani, hogy a realizmus a huszadik század nagy áramlata. Mégpedig úgy, hogy az amerikai pop-art és a harmincas évek hitlerista művészete, illetve a szocialista realizmus fénykora és kései kifutása képezné a korszak művészetének a fő pilléreit.

Bár az egykori aacheni esernyőgyárban most megnyílt nagyszabású Ludwig-Fórum megnyitó kiállításán csak az elmúlt három évtizedben született művek szerepelnek, ahogyan azonban ezek össze vannak válogatva, az mégis egy itthoni értékszemléletet dokumentál. Sok kitűnő műalkotás is kompromittáló szomszédságba került ezáltal. Más lapra tartozik persze, hogy a művészeket vagy a szakembereket tényleg meggyőzi-e ez a koncepció. Ámi tényleg meggyőző erejű, az több és nagyobb léptékű dolog, mint a szeptember 22-ig nyitva tartó kolosszális tárlat. Elsősorban az épület látszik kitűnőnek — a világos csarnokok, a hatalmas léptékű tér és a mégis emberi arányokat sugalló termek egy nagyszerű múzeummal szaporították Aachen nevezetességeit. És persze örülnünk kell Ludwig úr gyűjtőszenvedélyének is, hiszen a raktárakban a világ talán legnagyobb és legnagyszerűbb kortárs gyűjteménye húzódik meg. Ennek darabjai majd sorra napfényre bukkannak — persze inkább olyan tárlatok kapcsán, amelyeknek a címe más lesz, mint a jelenlegi „Kelet és Nyugat művészete" felirat.

Az igen érdekes emberek és nagy gyűjtők mindig is problematikus közéleti személyiségek voltak — gondoljunk csak a legendás reneszánsz dinasztiára, a Firenzét naggyá tevő *Medicik* kalandos történeteire (még pápa is akadt a családban!). Peter Ludwig különben is mértéktartóbb típus. Ő nem pályázik arra, hogy a Mediciekkel vessék össze, meg van róla győződve, hogy tökéletesen elég, ha úgy vonul be a történelembe, mint az Európa-szerte feltalálható Ludwig-gyűjtemények izgatóan érdekes egyéniségű megalapítója.

Perneczky Géza

A bomlás vérszomjas virágai

A. Sajti Enikő: Nemzettudat, jugoszlávizmus, magyarság

Soha jobbkor, mondhatnánk. *A. Sajti Enikő* kötete bő másfél évtizedes kutatómunka eredményeit tartalmazza, de témái manapság az újságolvasó mindennapos olvasmányai.

A kötet leginkább informatív, és időszerűségével is mellbe vágó írása a délszláv egységgondolat kialakulását és kalandos történelmi sorsát mutatja be. A közép-európai olvasó számára cseppet sem meglepő, noha olykor elkeserítő az évszázados viták jószerivel változatlan érvekkel, legfeljebb még kevesebb indulatokkal történő újra- és újravívása. A föderatív berendezkedésekből kiinduló *horvát* és a (dinasztikus vagy sztálinista alakváltozatokban egyaránt), mindenkor centralizáló hajlandóságú *szerb* egységgondolat első jelentkezésük óta vívják csatájukat. Bár 1918-ig a függetlenség kivívásának igénye ezt a konfliktust elfedte, a független délszláv állam, Jugoszlávia története már jószerivel *csak* erről szól. Legújabb fejezeteit ez idő szerint — „hagyománytisztelő" módon — újfent fegyverekkel írják. A „vita" eldurvulása ezúttal egyben a disputa tárgyának — Jugoszláviának — a felszámolását is látszik eredményezni: miután a nagy szerb „recentralizáció rejtett mechanizmusai" újra működésbe léptek, a régi fényében tündöklő szlovén és horvát nacionalizmus már kívül helyezte magát a délszláv egységgondolat és főleg a „jugoszlávizmus" bármely formáján. A centralizmus és a föderalizmus célszerű arányait illetően természetesen nincsenek univerzális receptek. A. Sajti Enikő kötete azonban azt igazolja, hogy a centralizáló megoldások mind a politikában, mind a gazdaságban igen gyenge hatásfokkal működnek, akár össz-szövetségi szinten, akár (paradox módon) a köztársaságokra lebontott, „decentralizált centralizmusokban".

A mára nyilvánvalóvá vált kudarc egyik eszmetörténeti forrását elemzi a '20-as évekbeli Jugoszláv Kommunista Párt nemzetiségpolitikájáról készült tanulmány. A szociális és a nemzeti szempontok merev alá-fölé rendelése, a nemzeti kérdés cinikus instrumentalizálása az osztályharc céljai érdekében olyan szellemi beidegződés, ami a háború utáni jugoszláv vezetés gyakorlati lépéseit is meghatározta. A megszerzett hatalom birtokában a kommunista irányítású „létező szocializmus" a nemzeti kérdés önelvű kezelésének útját eltorlaszolta, mindaddig, amíg a tudomásul nem vett etnikai identitástudatok Kelet-Európában megszokott középkonias alakváltozatai ki nem szorították a hatalomból. Itt tartunk most.

A kötet további írásai a magyar kisebbségi sors egyes vonatkozásainak történeti elemzései. Így a mindenkori kisebbség politikai szerveződéseinek, lehetséges politikai céljainak és eszközeinek égetően időszerű dilemmáit veti fel *A Jugoszláviai Magyar Párt megalakulása és részvétele az 1925-ös választásokon* című kiváló esettanulmány. A ma már (még?) ismét pártosodható kisebbségi magyarság számára értékes tanulságokkal szolgál a többségi etnikum politikai szervezeteihez, vagy az anyaország kormányához való célszerű viszony szempontjaiból, de igen tanulságos írás az identitásmegőrzés és a szociális célok kisebbségi párt esetében is kötelező egyeztetésének kérdéseit illetően is. Gyakorló kormánypolitikusok számára sem tanulság nélkül való annak a kisebbségi-politikának a csődje, amely az anyaország mindenkori kormányához való lojalitást teszi meg a magyarság mércéjévé.

A. Sajti Enikő könyve az 1938—41-es területrevíziók és a nemzetiségi viszonyok témájában is tud újat mondani. Az integer területi revízió kísérletéért a Horthy-korszak politikusai olyan politikai árat fizettek, amelynek törlesztése máig tart, az immár végleges kisebbségi sors keserveiben. Elgondolkodtató az a stigmatizáló indulat, amely a korabeli magyar kormány propagandáját fűtötte a „kommunista" szerbek ellen, gondos megkülönböztetéssel élve „horvát barátaink" felé. Ismerősen fülbemászó dallam, ha egyesek ma új hangszerelésben fújják is.

A vizsgált időszak egyik további szembeötlő vonása a katonai vezetés (elsősorban *Werth Henrik* vezérkari főnök és köre) ambíciója a kisebbségi politika formálására. Ma szerencsére más a helyzet, s reménykedhetünk benne, hogy ennek fordítottja, a kisebbségi szakértőkből hadügyérré előlépett politikusok *(Für—Raffay—Joó)* hozzáértő működése szempontunkból áldásosabb eredményekre vezet.

A *Magyarok a Vajdaságban 1944 őszén* című előadásszöveg alighanem valódi szenzációt tartalmaz. Az itt olvasható, először közölt dokumentumokból és más szövegekből egyértelműen kiderül, hogy a magyarok elleni „bácskai vérbosszú" infernális történései távolról sem pusztán „egyéni kilengések" voltak, hanem — legalábbis kezdetben — a politikai-katonai vezetés által inspirált, etnikai (hogy ne mondjuk, faji) célokat követő, szervezett bosszúhadjárat *„a nemzeti jövő és a területek délszláv jellegének megőrzése"* érdekében.

Jobbágy József

Játékos textíliák a Dorottya utcában

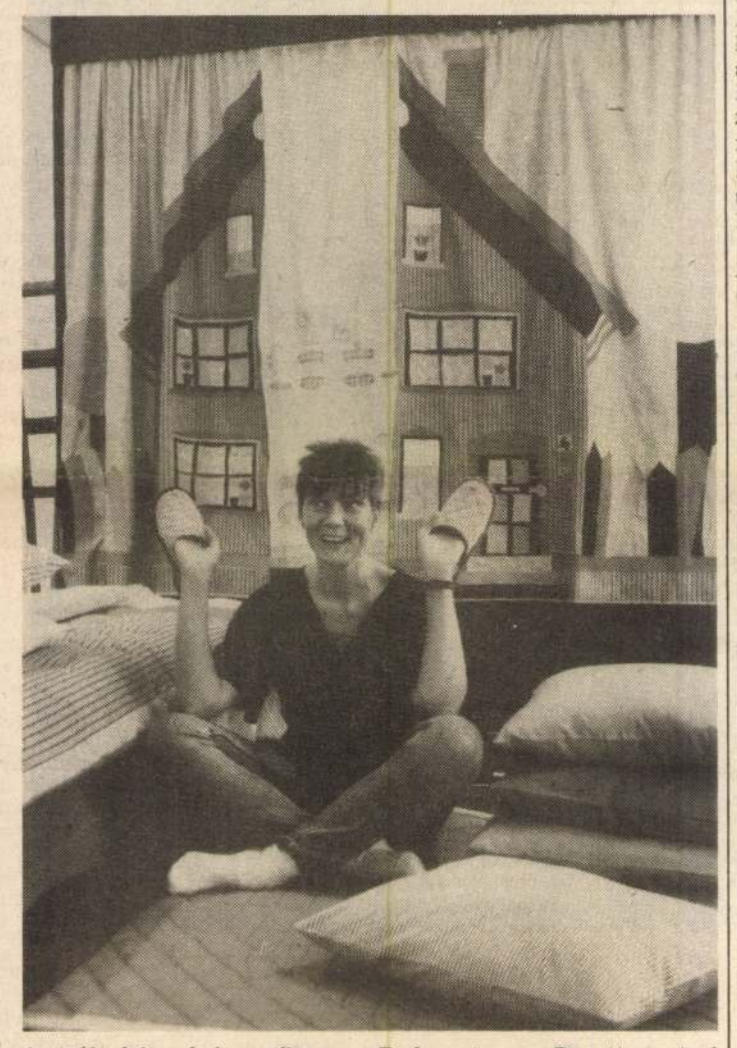

A múlt hét végén nyílt meg Budapesten, a Dorottya utcai kiállítóteremben Vereczkey Szilvia textilművész függönyöket, ágytakarókat, párnákat és használati tárgyakat — például a képünkön az alkotó kezében látható papucsot — felsorakoztató (napjainkban szinte kivételesnek számító módon: derűt árasztó) kiállítása. BÁNHALMI JÁNOS FELVÉTELE

SKÁLA TRADE RT

A SKÁLÁKBÓL A KERTEKBE!

Mezőgazdasági termékek engedményes akciója

a SKÁLA BUDAPEST NAGYÁRUHÁZ
mezőgazdasági osztályán,
a SKÁLA TRADE DISZKONT ÁRUHÁZ
/Bp. IX., Vaskapu u. 3./
valamint
a SKÁLA TRADE monori DISZKONT ÁRUHÁZBAN
/Monor Ipartelep a 34-es kilométerkőnél/

KAPÁLÓGÉPEK

10-20%
árengedménnyel

IMPORT LOCSOLÓ TÖMLŐK

15-22%
árengedménnyel

AMÍG A KÉSZLET TART !

AUGUSZTUS 21-TŐL 31-IG!

KAPÁLÓGÉPEK	ROBI 155 T kapálógép /5 LE/	~~61500 Ft~~	helyett	52300 Ft
	ROBI R 250 T " /8 LE/ Briggs	~~71700 Ft~~	"	59800 Ft
	ROBI 155 " /5 LE/ 2üt.	~~38700 Ft~~	"	32300 Ft
	KF-04 kapálógép Maxi /8 LE/	~~56700 Ft~~	"	46500 Ft
	TLK-03 " olasz motor /5,4 LE/	~~39050 Ft~~	"	37000 Ft
	RK 22/K kapálógép olasz motor /5,4 LE/	~~37300 Ft~~	"	31650 Ft
	Super 610 gépcsop. tartozékokkal /5,4 LE / olasz motorral	~~96800 Ft~~	"	90800 Ft
LOCSOLÓ TÖMLŐK	osztrák tömlő 1/2" 20 fm	~~1330 Ft~~	helyett	1120 Ft
	osztrák tömlő 1" 50 "	~~7000 Ft~~	"	6140 Ft
	Nobel tömlő 3/4" 50 " sárga	~~5590 Ft~~	"	4550 Ft
	Nobel tömlő 1" 25 " zöld	~~4250 Ft~~	"	3520 Ft
	Nobel tömlő 1" 50 " zöld	~~8500 Ft~~	"	7040 Ft
	Hauco tömlő 3/4" 20 "	~~2050 Ft~~	"	1590 Ft
	" 3/4" 25 "	~~2500 Ft~~	"	1980 Ft
	" 3/4" 50 "	~~5170 Ft~~	"	3970 Ft
	Izraeli tömlő 3/4" 20 "	~~1810 Ft~~	"	1390 Ft
	" 3/4" 25 "	~~2260 Ft~~	"	1730 Ft
	Görög tömlő 3/4" 25 "	~~2440 Ft~~	"	2030 Ft
	" 3/4" 25 "	~~1560 Ft~~	"	1300 Ft

Young & Rubicam Hungary

A KÖFÉM Székesfehérvári Könnyűfémmű Kft.

rendkívüli árengedményt ad alumíniumtermékeire,

október, november és december hónapra vonatkozó megrendelések esetén.

Az árengedmény
a hengerelt termékekre 10%-os,
a sajtolt-húzott termékekre 5%-os.

A tárgyhónapot 60 nappal megelőzően várjuk megrendeléseiket.

HUNGALU KÖFÉM

KÖFÉM
Székesfehérvári Könnyűfémmű Kft.
Székesfehérvár, Pf.: 102. 8002.
Telefon: (22)-16-400. Telex: 21-322, 21-357. Telefax: (22)-19-079.

HUNGALU KÖFÉM

STRUKTÚRA DATACENTER KFT.

VÁLLALATOK, VÁLLALKOZÓK, ÉRDEKLŐDŐK
Hogyan tőzsdézzünk?

A STRUKTÚRA DATACENTER Kft. az 1991. szeptember 30.-október 2.közötti időpontban
TŐZSDETANFOLYAMOT szervez
az **Első Magyar-Angol Broker Kft.** szakértőinek előadásában,
megismételve korábban sikeres tanfolyamait.
Jelentkezés: Vitéz Gyula főmunkatárs témafelelősnél, STRUKTÚRA DATACENTER KFT.,
Budapest XIII., Radnóti Miklós u. 2., II. emelet 211. szoba, munkaidőben személyesen vagy levélben.
Érdeklődni lehet: (☎) 112-7490/227 mellék • Telefax: 112-3084
Jelentkezési határidő: **1991. szeptember 20.**
Érdeklődésre részletes tájékoztatót és jelentkezési lapot küldünk.
A tanfolyam helye: a fenti címen.
A tanfolyam díja: 15 000 Ft /fő. Ez az összeg a tanfolyami napokon az ebéd árát is tartalmazza,
mely éttermünkben fogyasztható el.

jupi-typo

PRP

A PRECÍZ TECHNOLÓGIA

jóvoltából a BRAMAC tetőcserepek
kifogástalan minőségben kerülnek ki
a gyárból. Így nem kell válogatni,
minden egyes cserép
a háztetőre kerül!

A BRAMAC termékeket országszerte 400 helyen lehet megrendelni. Egy biztos van az Ön közelében is.

BRAMAC®

Ha már egyszer építkezik ...

az európai szobrászat zaklatottabb és felbomlottabb formavilágát, sem pedig azt, ami mögötte volt, a zaklatott és bomlani készülő világot.

Amíg azonban lazán fölvázolt, salakos mintázású szobraival, Bokros expresszionista művésszé fejlődött, – addig Mészáros és Goldman még ráduplázták e vaskos idoltípusra. Mindketten részt vettek a *Szocialista Képzőművészek Csoportjának* munkájában, s a kompozíciótípusban felhalmozódott archaikus erőt a munkásmozgalom konkrét típusaiként hasznosították. *Mészáros László* legismertebb ilyen jellegű szobra az archaikus figurák szimmetriájába komponált merev fönségű gatyás parasztkamasz, a *Tékozló fiú*. A kiállításon a *Határnéző* vaskos figurája, feszült és energikus alakja szerepelt. *Goldman György Olvasó munkás*a édestestvére ennek a nőalaknak, s ugyanez a típus, szatirikus éllel megformálva a *Horthy-rendőr* is. Ezekben a szobrokban jutott a kompozíciótípus legközelebb a néhai idolok, szakrális céllal készült szobrocskák funkciójához. Jelképekké, ideogrammákká váltak, s az esztétikai problémák talajáról elindult típus itt már biztonsággal ölthetett magára ilyen ideológiai feladatokat is.

A torz és a groteszk elemek halmozódása, a jelképiség növekvő szerepe ezzel beteljesítette és felbontotta a szoborcsaládot. A harmincas évek közepétől egyébként is jobban érvényesült a nyugat-európai progresszív művészek hatása, de talán még indokoltabbá tette a dinamikus hangvételt a fokozódó feszültség, a fasizmus előretörése és a háború közeledése. A klasszicizmus tradicionális iskolája választ elé került. A szerveződő jobboldali kultúrpolitika a klasszikus emlékön nevelődött „római iskolás" művészek táborából igyekezett szenvtelen vagy demagóg pátoszú hivatalos művészetet toborozni, és ez a törekvés éppen a szobrászat terén járt leginkább sikerrel. A közepes tehetségek legtöbbje – ha élni akart – alkalmazkodott ehhez a klasszicizáló hanghoz, s részt vállalt az irredenta szobrok s egyéb hivatalos megbízások teljesítésében. Mások – mint Vilt Tibor – rövid klasszicizáló korszak után a szenvedélyes őszinteség útját választották. Ezeknek a művészeknek a nesztora Bokros Birman maradt, az ő kései szobrai, így az 1942-es *Rokkant katona* is ugyancsak kilépnek a zárt és immanens jelentésű plasztikai formákból. A jelentős tehetségű *Pátzay Pál* megkísérelte a lehetetlent, a szenvtelen klasszikus hang megőrzését, anélkül, hogy ezzel a hivatalossá átszerveződő neoklasszikusok vagy rómaiiskolások táborába sodródna. Fejlődése éppen ellenkező irányú volt, mint a legtöbb művészé: a tízes évek végén még az aktivistákkal állított ki szabadon stilizált figurákat, s amikor a harmincas évek végén Vilt Tibor ugyanehhez az oldott, karcsú mintázáshoz jutott el, akkor készítette Pátzay főművét, a hűvös fegyelmezettsége révén szuggesztív fehérvári lovas-emlékművet. Néhány kisplasztikája, mint a *Fésülködő nő* eleven és rafinált mozgású. Mikus Sándor hasonló karakterű aktjaival együtt az utolsó példái a Beck Ö. Fülöptől elindított típusnak. Újabbak már nem születhettek, hiszen míg Beck ezt a plasztikai eszményt az akadémizmussal forditotta szembe, harminc év múlva lassan a típus is akadémikussá vált, s a világ problémáira érzékenyebben reagáló törekvésekkel került szembe. Az „istennő" klasszicizáló stílusú inkarnációja meghalt, a sans gêne magatartás bátorsága mások mellé szegődött.

Az induló fiatal művészek kezén azonban – igaz, eleve stilizáltabb formában – még néhányszor felbukkant, mintegy emlékezésképpen. *Kerényi* és *Somogyi* szobrai a negyvenes években felvillantják és egészen más formában fejlesztik tovább e tömzsi nőalakokat. *Borsos Miklós* stilizált, tömör kavicsokká gyúrt torzói is belőle származnak, s belső szabadságát, mozgékonyságát örökölte *Vilt Tibor*, *Schaár Erzsébet*, s ki tudja még hányan. Az „istennő" bár sokszor kissé időtlen ethoszú volt, s néha ügyes kompromisszum az európai szobrászathoz fölcsatlakozni akaró magyar művészek részéről, mégis – e mozgékonyság mutatja –, szükséges: és értékes állomás. Valóban kultúrát, a történelmi folytonosság gazdag rétegét teremtette meg, archaikus hagyományokat pótolt és klasszikus formákat szült egy csaknem hagyomány nélküli és meglehetősen vékony történelemmel rendelkező szobrászat számára.

ZENOBIUSZ STRZELECKI

A magyar színházak szcenikájáról

A lengyel–magyar kulturális csere éppenséggel nem mondható nagymérvűnek, s úgy érzem, nem tükrözi híven a két nép közötti szívélyes kapcsolatokat. Lehetséges, hogy ennek az oka a két ország művészeti fejlődésében mutatkozó eltérésekben keresendő.

E rövid írásomban csupán egyéni véleményemnek adok hangot, és a színházzal, elsősorban a színházi képzőművészettel kapcsolatos benyomásaimra szorítkozom.

Sok magyar képzőművészt ismerek, s úgy érzem, a magyar kollégák nem teljesen elégedettek a dolgok jelenlegi helyzetével, még kevésbé saját munkájukkal. Szerencsés tünetnek tartom ezt a jelenséget, az önkritikát, amire bátran lehet építeni. Úgy vélem azonban, hogy nem mindig és nem feltétlenül a magyar képzőművészek és kritikusok ismerik fel saját gyengeségeiket, a tényleges hibákat.

Nincs nem bírálható színház. Akad gyengeség bőven a lengyel színház területén is. Az olyannyira érdekes és sokszínű lengyel szcenika sem mentes a hibáktól, erről éppen a Lengyel Kultúra Kongresszusa előtt írtam a „*Kultúra*" 1966. szeptember 25-i, 39-es számában, amit ezúttal azért említek meg, mivel nem szeretném, ha ezt az írásomat „a bölcs rabbi jó tanácsainak" tartanák.

Kultúra 1966. 42.

dokumentumát véljük látni, olyan mélyen gyökerében új és szélesen szétágazó művelődéstörténeti tényt, amely egyrészt a művészet, az irodalom, a tudomány, másrészt a közérdeklődés, a közgondolkodás, a közműveltség területén, ilyen minden műpiaci érdektől és műkritikusi reklámtól való tisztaságban, és ilyen egységben és egyetemességben – csupán a mi kulturális forradalmunk termő talaján képzelhető el és valósulhat meg. És ha mégoly örömmel hallunk is a Csontváry-művek külföldi kiállításain aratott sikerekről, és ha mégoly büszkeséggel látjuk is a Csontváry névnek egyre gyakoribb szereplését a nemzetközi szakirodalomban századunk festészetének nagyjai sorában, – úgy mégis annak örüljünk és arra legyünk büszkék mindenekelőtt, hogy a magyar nép miképpen fogadta szívébe – ismételjük – sosem késői tisztelettel és szeretettel művészetének e mesterét.

De ugyancsak éppen emiatt vár most az írástudókra az a tennivaló, hogy ennek a hirtelen, ám nem váratlan sikernek a hangulatát tömegeink tudatában a felismert érték tartós megbecsülésének állapotává törvényesítsük, hogy az életművet mind az elszálló divat publikus hevétől, mind a megmerevedő kultusz akadémikus hűvösétől megóvjuk, hogy Csontváry életművét a magyar századforduló és az egyetemes egykorú nagyvilág művészeti fejlődésének összképében határozottan, világosan és hatásosan méltó helyére téve – értelmezzük és magyarázzuk. Mert, ha mégoly bonyolult is Csontváry pályáját a XIX. század végi és XX. század eleji európai piktúra kavargó kavalkádjában hiteles történeti hűséggel megvonni, – tudjuk, hogy Van Gogh-gal egyazon esztendőben született, és hogy halálának éve az informale mestereinek, Soulages-nak és Vedovának születési évével esik egybe, – ezt a feladatot mégis úgy kell megoldani, hogy Csontváry sem itthon, sem a nagyvilágban nem maradhat továbbra is kortalan és társtalan távolságban azoktól, akik térben és időben vele együtt éltek és vele szellemi közelségben alkottak. Azokat a rokonokat kell kikutatnunk, akik őhozzá hasonlatosan Don Quijote időnként eszelős vakmerőségével és egyben Hamlet mindenkor józan önmarcangolásával kívánták a felfordult világot egymaguk megváltani, és akik őhozzá hasonlatosan az izmusok végtelen relativitásának korában minden olyan művészettel szembeszálltak, amely nem vállalja a valósággal való közösséget, amely nem tör a valóság lényegének megragadására, amely nem kutatja a valóság lényeges összefüggéseit, és újból csak nem tör ez összefüggések művészi megjelenítésére. Könnyű Csontvárynak ezeket a rokonait megtalálni az egyetemes festészet történetének régi nagy mesterei között, – nehéz ezeket a rokonokat fellelni az ő kortársai között addig, amíg századunk művészete még minden rendszerező kísérlet ellenére is, csupán kaleidoszkópszerű képet mutat napjaink írástudóinak tükrében. Csontváry méltó helyének kijelölése éppen a magyar művészettörténet-tudománynak köteles hozzájárulása kell hogy legyen a huszadik század egyetemes művészettörténetének hiteles összképéhez.

Immár nem távoli jövőben áll előttünk az a nagyszerű élmény, amely a Magyar Nemzeti Galériának az újjászületett budai várpalotabeli állandó kiállításán fog a Csontváry-teremben szemünk előtt feltárulni, és amely méltóképpen fog fűződni ehhez a végre valóra vált tisztességadáshoz, amellyel íme Csontváry Kosztka Mihály Tivadar a mai napon társaihoz megtért.

PERNECZKY GÉZA

Madame sans Gêne és köre

(„Magyar szobrászat 1920—1945" című kiállítás, Székesfehérvár, 1966.)

Valamennyi társadalomtudomány közül a régészet szemlélete a legszemélytelenebb. A történelem üledékeit vizsgálja, rétegről rétegre halad, s nem népekről, hanem csak kultúrákról beszél, nem szavakból és gondolatokból, hanem tárgyi emlékekből rekonstruálja a történelmet. A régész az azonos kultúrákat az azonos tárgyi anyagról ismeri fel. Legbecsesebb objektumai is éppen a típusteremtés nagy ereje miatt értékesek: gyakran idolok, istenszobrocskák. Figurák, melyek a személytelenség tökéletességével sűrítik magukba egy nép és egy történelmi pillanat ismérveit.

A *Székesfehérváron Csók István galériában* rendezett kiállítás újra a személytelenségnek ezt a típusteremtő formáját hozta vissza. Furcsa dolog lenne persze régészeti emlékként szemlélni a néhány évtizeddel ezelőtt született szobrokat, de hogy máris a kultúra sajátos és lezárt rétegét alkotják, az bebizonyosodott. A magyar szobrászat elmúlt évtizedeinek áttekintése természetesen nem volt, nem lehetett teljes. Éppen a „legszoborabb" szobrok, a nagy monumentumok, Medgyessy debreceni figurái, nagy temetőkben felállított síremlékei, valamint néhány igazán sikerült emlékmű vagy architektonikus keretbe illesztett relief nem fért be a kiállítás termeibe. Helyettük nagyobb szerephez jutottak a kisplasztikák, ezek a kézbe vehető és mégis oly monumentális hatású figurák; az idolok méretben is változatlan, egyeneságú leszármazottai. És ezek a kis szobrok meglepetésszerűen hasonlítottak egymásra. Először csüggesztő volt, aztán egyre érdekesebb ez a monotónia, s lassan kibontakozott Beck Ö. Fülöp, Medgyessy, Ferenczy Béni, Bokros-Birman, Goldman és Mészáros, Pátzay és Mikus figuráiból egy egységes típus, egy „istennő-szobrocska" variációsora. Tömzsi, mozgékony istennő ez, természetesen ruhátlan, és hozzánk hasonlító karaktere, némi túltápláltsága mellett is mindig akcióban van, mindig cselekvő. Szereti a profán mozdulatokat, a kihívó természetességű pózokat, mint Bokros „*Madame sans Gêne*"-je, s szereti az elengedett,

lusta harmóniát, a lét vegetatív nyugalmát, mint Medgyessy vagy Ferenczy Béni sok aktfigurája. A klasszikus szépségeszmény helyett a karakter teszi vonzóvá és érdekessé ezeket a figurákat, biztonság van bennük, a magyar szobrászat magáratalálásának a természetessége.

A nagy hasonlóság, az „istennőfigurának" ez az általános elterjedtsége egyúttal persze archaikus vonás is. Hogyan, a magyar szobrászat archaikus lenne a 20. század első felében? Vagy valami csinált, a divattal érkező archaizálás ez, a személytelenség modern kultusza? Mindkét kérdés némileg indokolt, de mielőtt továbbmennénk, a rafinált primitivizálást feltételező fantáziát igen egyszerű és meggyőző tényekkel hűthetjük le. Az archaikus íz a kezdetek íze, márpedig a magyar szobrászat a 20. század első évtizedeiben valóban a kezdeteknél tartott. Lehet, hogy ez az állítás hihetetlenül hangzik, és ellene vethetik, hogy volt már Ferenczy Istvánunk a múlt században, nem is beszélve Izsó Miklós zsenijéről. Ők valóban voltak, sőt Izsó már rátalált egy igazi nemzeti és plasztikus karakterre is, de munkájukat elmosta a környezet és az utánuk következő generációk tehetetlensége, még inkább pedig az úgynevezett korszellem, ami a szobrászatban hosszú időn át az „anti-szobrászat" szörnyűségeit, a bronzba öntött vagy kőbe faragott panoptikumok sorát hozta létre (pl. Fadrusz Mátyás-szobrának zászlólengető mellékfiguráit vagy a budapesti Vörösmarty-szobrot). A maga nemében oly kiváló Rodin is a legrosszabbkor érkezett, a plasztika törvényeit fölényesen felrúgó festői felületkezelése, a szecessziós évtizedek hatására kialakított élőképszerű szimbolizmusa bátorító lökést adott az amúgy is bronz nimfákba-kentaurokba hanyatló, élveteg naturalizmusnak. A magyar közélet porondján megjelenő polgár parvenü ízléstelenséggel gyártatta a maga és környezete számára a gazdagságnak és a századforduló élet-romantikának ezeket a pozitivista kellékeit. Igen sok magyar szobrász dolgozott az ilyenfajta megbízások szállításán, a kis zsánerszobroktól kezdve egészen a nagy történelmi kompozíciókig. Ez a hullám rengeteg energiát és anyagot kötött le, időben is sokáig eltartott (Zala György például egész a harmincas évekig dolgozott a millénneumi szoborcsoport befejezésén). Így érthető, hogy az igazi szobrászat úttörőinek mennyire elölről kellett kezdeni munkájukat. Szokva vagyunk a fes észet Markóval kezdődő, Barabással, Munkácsyval, a történelmi festészettel és Szinyeivel vagy a nagybányaiakkal folytatódó folytonosságához. A magyar szobrászat azonban csak Beck Ö. Fülöp *Mikes-érmével* produkál újra értékeset, ennek az érmének emblémaszerű nyomata pedig a Nyugat címlapján jelent meg, s nem a reformkor kőnyomatos almanachjaiban! Az archaikus típusalkotás, az anyanyelv, a sajátos hangvétel megtalálása és begyakorlása ezért volt ily késői, de ily későn is fontos és aktuális feladat.

A „mindent újra kezdeni" szenvedélye persze megtalálható volt szerte Európában is, hiszen ha Franciaországnak, Olaszországnak és Németországnak voltak is értékes szobrászati tradíciói, ezeket a tradíciókat szintén megrendítette a naturalizmus és az akadémizmus hulláma. Maillol archaizmusa a klasszikus személytelenség arányait, az architektonikus törvényszerűségek tiszteletét hozta vissza a női aktfigurák duzzadt és egészséges mozdulataival. A kubizmus szárazabb, aszkétikusabb utat követett, a gondolati formák és szerkezeti elemek látható struktúrájának archaizmusát. Archipenko 1908-ban, Zadkine és Lipchitz 1909-ben, Pevsner 1911-ben érkezett Párizsba, s a kubista szobrászat két-három év alatt készen állt. A már évek óta ott dolgozó Brancusi 1908-ban faragta a „Csók" című szobrát, egy archaikus ízű, minden eddigi európai plasztikánál régiesebb vagy népművészibb jellegű kompozíciót. Cendrars és Appollinaire köre néger szobrocskákat hordott a zsebében, és az igazság, a logika és a szépség új eszményeit tisztelte ezekben a kultikus rendeltetésű faragványokban. Maillol követői számosan voltak, szokás Medgyessyt is közéjük számítani, de a tagadhatatlan hatás mellett is fontosabb Medgyessyben az önálló, a magyar sajátosságokat felszínre hozó hang.

Budapesthez mégis München volt közelebb, s a megújulás szelleme is innen sugárzott. Néger szobrokról vagy az orosz származású kubista szobrászok intellektuális merészségéről persze nincs szó. München az akadémizmus, majd a szecesszió fellegvára, historizáló és érzelmes maradt a plasztikai nyelv megújításának idején is. Az újabb, a tisztább szobrászati felfogás megfogalmazása, elméleti és gyakorlati kidolgozása Adolf Hildebrandt nevéhez fűződik. Ma már az ő munkái is akadémikusnak tetszenek, de ha kortársai mellé állítjuk szobrait, azonnal kitűnik puritán, a műfaji szabályokat szigorúan betartó, rokonszenves stílusa. Fő teoretikus írásában, az 1893-ban megjelent „A forma problémája a képzőművészetben" című tanulmányában tételesen, nagy felkészültséggel tagadja a naturalizmus elveit, s a „naturális érzékelés" helyett a lehiggadt és formává szilárdult „képzetet" tette meg a műalkotás elsődleges forrásává. Gondolataira s a századfordulón készült magyar fordítás nehézkességére egyaránt jellemzők az alábbi sorok: „Így hát a képzet fajtájától kötött forma adódik a szemnek, melynek lényege abban áll, hogy az egyes formákat mindig ugyanazon felületi zónák részeinek gondoljuk. Az egyes formák ezáltal egy, csupán a szemnek fennálló összetartozóságot és egységet nyernek . . . Ez a csendes összetartozóság nagy jelentőségűvé lesz az észrevevésnek a szemléletben végbemenő természetes folyamatára, mivel az a képet étape-szerűen, határozott elkülönítéssel, azaz egyszerű, nagy felületi tömegekbe állítja elénk. Ez . . . a képet egy, a szemre nézve célszerű, s a képzet számára tagolt formába viszi."

Lehetetlen lenne a „csendes összetartozás" említésekor (ezt maga Hildebrand dőlt betűkkel szedette) a Winckelmann- és Goethe-féle klasszicitáseszményről, a csendes nagyság és nyugodt méltóság ismert kritériumairól megfeledkezni. A klasszicizmus szellemisége itt egzakt formai kánonná transzponálódott. Hildebrand plasztikai eszménye olyan klasszicizáló eszmény volt, amely a szecesszió műhely kultuszából és a kézművesség tisztaságát visszahívó nosztalgiából született, és egyaránt fordult szembe az akadémizmussal, valamint magának a szecessziónak impresszionisztikus, s gyakran Rodin nevével fémjelzett irányzatával. Míg tehát Párizsban az avantgarde nyit kaput a plasztikai gondolkodás új és merész útjainak, addig Münchenben és a tőle keletre fekvő területeken így

egy újfajta klasszicizmus tisztogatja a repet, természetesen sokkal korlátozottabb lehetőségek számára, mint amilyen az avantgarde irányú fejlődés volt. A „csendes összetartozóság" gondolata a magyar szobrászatban is követőkre talált, és évtizedekig a legfőbb törekvés maradt, Hildebrand eszméi tehát beértek, és számtalan változatban éltek tovább.

Beck Ö. Fülöp és *Vedres Márk* voltak fő prófétái. Érdemük csaknem felbecsülhetetlen, szinte rejtély; – hogy miként tudtak hűek maradni elhatározásukhoz, mikor körülöttük a szobrászat teljes félreértése dívott, és egyedül ennek a félreértésnek a követése biztosított egzisztenciát. Beck Ö. Fülöp neve csak a húszas években vált nemzetközileg is ismertté, különösen nemes arányú, tartózkodó hangú plakettjei révén. De szobrai is iskolapéldái lehetnének a hildebrandi programban gyökerező s a klasszikus példákon tovább csiszolódó hűvös arányosságnak. Vessünk egy pillantást a *Táncosnő* című kisbronzára: a klasszikus arányok, a lágy lejtésű mozgás mellett is van ebben a figurában valami elvontság, szinte mérnökileg kiszámított egzaktság; az emberi figura forgó, orsószerű testté válik. Ha melléje helyezzük Ferenczy Béni korai, kubisztikus fogalmazású *Torzóját*, ott ugyanezt az egzakt gondolkodásmódot látjuk viszont, csak most már leplezetlenebbül, az organikus formák nyílt feladásával. Ez a hasonlóság azt mutatja, hogy a századfordulón fogant klasszicizálás is a szobrászat racionálisabb szellemét tűzte ki célul, s ez a ráció tulajdonképpen nem volt más, mint halványabb változata a kubista-konstruktivista racionalizmusnak. A hasonlóság mellett persze a különbség is fontos. A klasszicista lepel alatt ez a dinamikus és egzakt szemlélet nehezebben lélegzett, hamarább kifáradt, sőt a következő generáció kezén – akik már nem érezték szükségesnek a jelenlétét – el is tűnhetett. Ilyen esetben maradt a klasszicista köntös, belső tartalom nélkül, – s a kortársak csak hosszú évek élettapasztalatai árán ismerhették fel a folyamatot: miként süllyedt ez az örökség a klaszszikus vértezetű nonkonformizmus konformizmusává.

Ferenczy Béni volt talán az egyetlen magyar szobrász, aki első kézből kapta a párizsi avantgarde-művészet racionalizmusát. Bourdelle, majd Archipenko tanítványa volt, de érett fővel is sokat utazott; a húszas években Bécsben és Berlinben élt, a harmincas években pedig a Szovjetunióban. Míg Beck szobrain valóban a „csendes összetartozás", a tökéletes formai egység figyelhető meg, nála ennél több: a „csendes szenvedély". A kubizmus iránti ifjúkori vonzalma is azt mutatja hogy nem kerülte ki az élet valóságos – sőt néha szélsőséges – tapasztalatait, s művészetének érett korszakában is tovább izzanak ezek az intellektuális és érzelmi élmények, csupán szervesen összefonódva, bölcs mérték és harmónia gyeplőjére fogva. Ferenczy Béni ezért tudott egészen kivételes hatással lenni a közönségre: míg a koráramlat a klasszicizálást hozta magával, ő – látszólag engedelmeskedve ennek – titkon mégis az igazi klasszikusokra emlékeztető pályát futotta be. Elég összehasonlítani kubisztikus alakjait az 1937-ben készült *Atalantá*val, s máris látjuk, hogy szerkezetességében semmit sem veszített, s egyéb vonatkozásban mennyit nyert Ferenczy.

Az Atalanta oldott természetességéig azonban hosszú az út, s nem is Ferenczy, hanem *Medgyessy Ferenc* volt az, aki a plasztika „istennőjének" ütőerére először rátapintott. 1913-ban történt ez, jóval megelőzve a magyar szobrászat két világháború közötti kivirágzásának az esztendeit. A *Súroló asszony* az első s mindmáig legpregnánsabb megfogalmazása az „école de Hongrie" plasztikai vérmérsékletének. Medgyessy is járt Párizsban, de éppen ez a szobor mutatja, hogy hazulról hozott ösztönei legalább olyan jól működnek, mint a szobrászat egyetemes törvényeit megértő tehetsége. A *Súroló asszony* egyetlen obszcén mozdulattal löki fel a klasszicizmus fegyelmezettségét, hogy helyette még szigorúbb és valóságosabb törvényeket, egy konkrét emberi mentalitásnak, a felszabadultságnak és a groteszk, vaskos örömnek és életerőnek a típusát teremtse meg. Medgyessy ezzel az intellektuálisan talán alamuszinak tetsző, valójában azonban nagyon sokrétű, az archaikus művészetet a modern törekvésekkel ötvöző zsíros mintázással telibe találta az elkövetkező évtizedek magyar szobrászatának legjobb hangját. Ő maga soha nem tért vissza a Súroló asszony groteszkségéhez, de érett szobrain is érezhető a kezdetek frissesége, bátor szókimondása, s a mintázás egyre fejlettebb: a tömbszerű formák és a rajtuk ornamensként élő ritmikus tagolódások a steril klasszicitásnál elevenebb és ízesebb művészetté forrtak össze.

Medgyessy föllépésével – ezzel az igazán archaikus formátumú idoltípus megteremtésével – lezárult a magyar szobrászat egy korszakának előkészítése. Az isten lába megvolt, most már csak ki kellett csikarni belőle az ajándékokat. Mintegy húsz év – a két világháború közötti esztendők – voltak a termés betakarításának az évei. Medgyessy és Ferenczy Béni mellett *Bokros Birman Dezső* és néhány fiatal, szocialista szemléletű művész tudták ezt az archaikus egyszerűségű, nagy általánosító erejű típust élettel felruházni. Bokros még az első generáció tagja, fiatalkorában az egyiptomi szobrászat bűvöletében dolgozott, anélkül azonban, hogy szobrai különösebben hasonlítottak volna az egyiptomi alkotásokra. Fanyar és ironikus szemlélettel közeledett előképeihez, furcsa grimaszt vágva, amely rajtamaradt minden plasztikai munkáján. Talán nála figyelhető meg legnyíltabban és legpregnánsabban az, ami már Medgyessyt is a folklorisztikus kedélyű hangvételre inspirálhatta: a magyar szobrászat stagnáló társadalmi hátterét és ellentmondásos helyzetét, a klasszicista indulás és a hívogató, de távoli avantgarde között őrlődő feszültséget egy elkeseredett és bátor gesztusú „viccel", valami ősrégibe kapaszkodó fintorral oldja fel, és ezzel a mondulattal „elárulja" magát, ráismerünk környezetére, a helyzetre, amiben cselekedeni kényszerült. De míg Medgyessynél ez a fintor vaskos és két lábbal földön járó népi vonásokra talált, s így méltóságteljes nyugalomra is, Bokros Birman jobban ki volt szolgáltatva a történelmi helyzetnek, közvetlenebbül tükrözte a pillanat paradox voltát. *Don Quijote*-ja ugyanaz a grimasz, mint a *Súroló asszonyé*, csak nem a népi karakter, hanem az intellektuális tisztánlátás fanyarságának tükrében. *Madame sans Gêne* – a kötöttségek teljes eldobása, elindulás egy úton, ami ki fogja mozdítani ezt az idoltípust kerek befejezettségéből, archaikus személytelenségéből. Azzal a frivolsággal, ami e sans gêne magatartásban egyre inkább megtestesült, nem lehetett figyelmen kívül hagyni sem

lemény előtt rejtve maradó üzlet köttetik ma is? Vajon hány, az atomsorompó-egyezményt alá nem írt ország, például Franciaország, kereskedik felelőtlenül a hasadóanyaggal?

Ha Magyarország komolyan foglalkozik a semlegesség gondolatával, akkor azt hiszem, az atomenergia használatának e morális oldalát is mérlegelnie kellene. Ebben az összefüggésben igen elgondolkodtató, hogy manapság éppen egy, az atomsorompó-egyezményt alá nem írt ország állami monopolvállalatának, a francia Electricite de France-nak az atomerőmű-építési ajánlatával kacérkodik a magyar kormány.

Biztonság

De nézzük az atomerőművek biztonságát. Egy, az USA kormányának megbízásából 1975-ben készült tanulmány állítása szerint a reaktor megolvadásával járó baleset csak tízezer–egymillió reaktor-évenként fordulhat elő. Tény viszont, hogy a Three Miles Island-i katasztrófa tizenötezer, Csernobil pedig mindössze 1900 reaktorműködési év után következett be. Ha a baleseti arány ezen a szinten maradna, 2000-ig további 3 balesetnek kellene bekövetkeznie.

Noha Three Miles Island és Csernobil két különböző erőműtípus, az ottani katasztrófáknak volt egy közös vonása. Mindkettő emberi mulasztás miatt következett be. Az emberi hiba pedig előre nem jósolható, így nem lehet a biztonsági rendszerekből kiiktatni. Édeskevés, ha a szakemberek azt állítják, műszakilag megoldható: ne lehessen több Csernobil. Én arra szeretnék választ kapni, milyen áron érhető el ez a kívánt biztonság, és milyen kihatásai lehetnek a társadalomra? Néhány éve az NSZK kormányának megbízásából egy szakértői csoport megvizsgálta e kérdéseket egy atomgazdaság esetére. Arra a következtetésre jutottak, hogy a szükséges biztonsági intézkedések rendőrállammá alakítanák az NSZK-t.

Gazdaságosság

Meglehetősen ingatagok az atomenergia gazdaságosságáról szóló érvelések is. Az Egyesült Államokban a korai '70-es években épült erőművek költsége 200 USD volt kW-onként, '80-ban viszont már 750, '84-ben 1900, '87–88-ban pedig 3200 USD-ra rúgtak a költségek. Nagy-Britanniában az atomerőművek kW-onkénti költsége 2000 USD.

Látszólag ellenpélda a francia atomprogram, ahol egy új atomerőmű beruházási költsége kW-onként 1000 USD körül van. Az ország villamosenergia-kapacitása 1987 óta nagyobb, mint Svédországé, Nagy-Britanniáé és az NSZK-é együttesen. A francia atomprogram erősen centralizált. Az állami tulajdonú cégek állami költségvetési támogatással átlag 6 év alatt építenek fel egy reaktort. Ám a francia atomipar helyzete sem egészen fenékig tejfel. Az állami tulajdonú áramszolgáltató vállalat, az Electricite de France több erőművet engedélyezett, mint amennyire az országnak szüksége van. A vállalat nem kevesebb, mint 32 milliárd USD-ra adósodott el. Szakértői becslések szerint az országnak 1990-re tizenkilencezer MW-os kapacitásfeleslege lesz, ami éppen annak a 16 reaktornak a teljesítménye, amelyeket 1972 óta hagytak jóvá. Ennek az atompolitikának az igazolására az EdF idő előtt leállított viszonylag új, olaj- és széntüzelésű erőműveket, differenciált tarifarendszerrel kedvezményekben részesítette az áramfelhasználást, energiát exportált a szomszédos országokba. Jelentős kapacitásfeleslegeivel azonban legalább egy évtizedig nemigen tud mit kezdeni. Megoldásként az atomerőművek félkapacitással történő üzemelését választják. Vajon ez mennyire gazdaságos?

Ha energetikai szempontból vizsgáljuk a hasadóanyag használatának jelenlegi szükségességét, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a gigantikus atomprogramok születése óta eltelt évtizedekben alapvetően átalakult az energiafelhasználás szemlélete. A korábbi pazarlást napjainkban a takarékosság váltja fel. Erre késztet a források elapadásának felismerése, a környezeti válság, a népességrobbanástól a globális felmelegedésig.

Az USA-ban szakemberek kiszámították, hogy az energiatakarékosságba fektetett minden egyes dollárral 50 kWóra villamos áram takarítható meg, míg ha ezt az összeget az atomáram előállításába fektetik, csak 7,4 kWóra. Ha a 7,4 kWóra megtakarítást a széntüzelésű erőművek kiváltására használják, akkor az energiatakarékosságba fektetett összeg hétszer olyan költséghatékonyságot mutat. Hasonló tanulmányok Nagy-Britanniában azt mutatják, hogy minden egyes font, amelyet a nukleáris iparba fektetnek, 5,5–7,2 kg szenet vált ki a széntüzelésű erőművek által kibocsátott szén-dioxidból. Ezzel szemben minden egyes font, amelyet a kompakt fénycsöves világításba invesztálnak a jelenlegi izzók helyett, 27,4 kg szénkibocsátást takarít meg. Az energiatakarékosságnak ez a formája tehát 4-5-szörös költséghatékonyságú, mint a nukleáris beruházás.

Valóban érv a globális felmelegedés veszélye?

Mióta egyre többet tudunk meg a globális felmelegedésről, és növekszik a félelem várható következményei miatt, egyre gyakrabban hallatja hangját a nukleáris ipar. A jelszava most: a tiszta atomáram az egyedüli megoldás az üvegházhatás megfékezésére. Ám az a szén-dioxid-mennyiség, amely a jelenleg működő széntüzelésű erőművekből származik, mindössze 10%-a az üvegházhatású gázoknak. Szakértők kiszámították, mennyi atomerőműre lenne szükség a széntüzelésű erőművek helyettesítéséhez. Évi 2%-os energiaigény-növekedést feltételezve (ami jelenleg átlag 3%-os a világon) 2025-re 36 terrawatt energiára lenne szüksége az emberiségnek. Ehhez az elkövetkező 36 évben 1-2 naponta üzembe kellene állítani egy 1 gigawattos atomerőművet. Ez évente kb. 229 milliárd USD-t jelentene. Melyik ország képes egy ilyen átállás költségeit viselni? Az az összeg, amit erőmű-építésre fordítanak, az energiamegtakarítástól elvont pénz. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy egy atomerőmű felépítéséhez legkevesebb 6 évre van szükség, akkor az üvegházhatás elkerülésével érvelő atomprogram nem túl meggyőző.

A globális felmelegedés ugyanis rövid távon fenyeget: 2030-ig átlagosan 3 °C-os hőmérséklet-emelkedés várható. Ez 10-60-szor gyorsabb változást jelent, mint amilyet az ökoszisztémák az utolsó, tizenkétezer évvel ezelőtti jégkorszaktól kezdve megéltek. Ilyen távon tehát az atomerőmű a széntüzelésű erőművek helyett nem megoldás.

Akad még a nukleáris energiának számos más megkérdőjelezhető pontja. Az uránbányászattól egészen a hulladékok tárolásán keresztül a kiszolgált erőmű leállításáig. Egyes ártalmatlanítási megoldások, így maga a reprocesszálás sem tekinthető teljesen veszélytelennek. Szakértői becslések szerint például a Franciaország nyugati partjai mentén fekvő La Hague-i reprocesszáló üzemzavara Észak-Európa hatalmas kiterjedésű, sűrűn lakott területeit veszélyezteti, Skandináviától a balti országokig. Lehet, hogy mindez műszakilag biztonságossá tehető, de a világ számos országában egyelőre nem az, s a biztonság növelése ismét költségnövekedést jelent.

A környezeti és a szociális szempont összeegyeztethetősége, tudom, nemcsak az atomenergiánál problematikus. A végtárolás nemcsak a nukleáris technikában megoldatlan, hanem egyáltalán a mai vegyiparban. Ez azonban egyik ipar számára sem lehet érv a további terjeszkedés mellett.

E fenti, meglehetősen hiányos felsorolással csak jelezni szerettem volna, miért fordult el a közvélemény az atomenergiától, és nézetem szerint éppen a környezet védelme érdekében, miért nem vállalja e technikát. Lehet, hogy hosszú távon születik majd olyan atomtechnika, amely valóban biztonságos, nem szolgál semmilyen módon katonai célokat. Addig is célszerűbb lenne a meglévő hasadóanyag-készletekkel takarékosan bánni – ugyanis az is korlátos forrás.

Nem adtam választ arra a kérdésre, mit tegyen Magyarország, milyen energiát használjon. Írásomból kiderül talán, hogy az energiatakarékosság mellett teszem le a voksom.

Foltányi Zsuzsa

feljebb csak az 1950-es technikával van felszerelve, és e pillanatban éppen azért agonizál, mert ezzel a berendezéssel az 1990-es energiaárakat és financiális feltételeket teljesen képtelen előteremteni?

Nos, ahogy az a beszédéből kitűnt, az idős fizikus tudta ezt. Egyszerűen, kedvesen, úgy, ahogy azt egy katolikus ünnepnapon illik ki mondani, közölte, hogy csak a nagyon gazdag országok lesznek képesek arra az ökologikus technikára, amellyel valamiképpen, nagy szegényen, a közeledő bajokon majd átevickélhetnek. Az előadásnak ezt a részét nem kísérte taps. Azt hiszem, az emberek többsége ugyanarra gondolt, amire én. Weizsäcker – mintegy erre a csendre reflektálva – nem tért ki aztán még külön is a szegény országok, vagyis a világ nagyobbik felének a kilátásaira. Tudta, hogy a tapintatos hallgatással esetleg többet érhet el, mint azzal, ha kiteríti humanista lelkét a közönség előtt, és megfürészti a hallgatóságot is a felelősségérzet roppant tengerében. És különben is, mit ér majd a szolidaritás, mire lesznek képesek adott esetben az úgynevezett segítő kezek? Erre gondolva először is gyorsan kimentem a friss levegőre. Persze hiába, mert hiszen érzi az ember, hogy – legalábbis befelé – olyan arcvonásokat vesz fel, mint a Shakespeare-drámákban azok, akiknek egy tőrt nyomtak a gyomra közepébe.

Eszembe jutott például az a történetfilozófiai vita, amelyet egy amerikai történész kezdett el, és amelyből ez év első hónapjaiban szemelvényeket hoztak a magyar folyóiratok is. „A történelem vége?", így kérdőjelesen a cím, de nem abban az értelemben, ahogy most a tőrrel a gyomromban azt éreztem. Ellenkezőleg, hiszen a szerző az 1989 karácsonya körül kialakult helyzetből indult ki, és ezért a fasiszta és kommunista ideológiák végleges bukását, illetve a polgári liberalizmus teljes győzelmét feltételezte. Ebben a fölállásban az volt a legfőbb gondja, hogy ha ennyire megoldott a világ, akkor már csak boldogan tovább vegetálni lehet. Így hát talán végképp a múlté lesz a küzdelmekkel és regényes történetekkel tarkított emberi élet, az úgynevezett történelem.

Még szerencse, hogy az azóta eltelt néhány hónap alatt kiderült, hogy ezek az ideológiák és a velük járó bajok és szenvedések hála istennek mégsem tűntek el véglegesen, és hogy a liberalizmus győzelme sem tekinthető annyira teljesnek. Mindennek a tetejébe aztán itt az új apokalipszis, az éppen bejelentett öt-tízszeres energiaárak, a software-nél is lágyabb és drágább technika és a közeledő nagy pusztulás közepén a gazdag országok beharangozott és természettudományosan is bebizonyítottnak látszó túlélési esélye.

Hogy az egész megint csak egy utópia lenne, amelyet majd más ellenutópiákkal esetleg sikeresen közömbösíteni tudunk? Lehet. De kit nyugtat meg ez a kilátás, ha másrészt tudjuk – hisz a történészek vitája is ebből a feltételezésből indult ki –, hogy éppen az utópiák halálos örvénye, a véget érni nem tudó apokalipszis, ez a fenyegető ölelés a mindenkori történelem.

ATOMENERGIA – NEM, KÖSZÖNÖM

Olvasva a Beszélő atomenergiáról szóló írásait, eddig egy állítással értek maradéktalanul egyet. Azzal, amit F. T. említ cikkében, nevezetesen a szakemberek iránti bizalmatlanság okával, hogy a vitakérdések közül mellőzték az érdekeikbe nem illeszkedőket.

Csernobil iszonyata azzal a tanulsággal is szolgált, hogy Európa kormányai még egy ilyen méretű katasztrófa esetén is próbálják elbagatellizálni a következményeket. Persze éppen azok a kormányok hajtogatták a legmeggyőzőbben: országukat nem érintette a sugárzás, amelyek még nagyszabású atomerőmű-építéseket terveznek, amelyekben az atomerőművi programok az állami monopóliumok irányítása alatt zajlanak a társadalom megkérdezése, beleszólása nélkül. Ez jellemezte a tájékoztatást nemcsak Keleten, de például Franciaországban és Olaszországban is.

Közérthető tájékoztatást

Mindenekelőtt leszögezném: azt gondolom, emberi jogaink közé tartozik az önálló, felelős döntés joga a jövőről. Azok a döntéseink, amelyekkel kizárhatjuk a saját és utódaink jövőjét fenyegető környezeti változásokat. Persze könnyű elutasítani a büdös városi levegőt, a rossz ízű ivóvizet, a savas eső pusztította erdőket. Sokkal nehezebb a helyzet a sugárzó anyagok esetében: nincs szaguk, ízük, nem láthatók. A laikus nehezen ítéli meg potenciális fenyegetettségét. A XX. századi tudomány pedig nem jár élen eredményeinek közérthetővé tételében. Ez ügyben nyomja „valami" a tudósok lelkét, nem véletlen, hogy még ma is zajlanak az első atombomba megcsinálása körüli mentegetőzések. Ráadásul a századvég felé közeledve egyre több dédelgetett tudományos eredményről, széles körben alkalmazott technikáról derül ki: bevezetése ijesztő mértékben járult hozzá a globális környezeti válsághoz. E helyzet kialakulásához pedig éppenséggel az vezetett, kedves Valkó János (Beszélő, 1990. május 19.), hogy sokan elhitték, ahelyett hogy végiggondolták és megértették volna a tudományos eredményekből levonható következtetéseket, a gyakorlati bevezetés következményeit. A környezeti válság szaporodó jelei azonban ébresztgetik az emberek felelősségtudatát a jövő iránt, az állampolgárok egészséges bizalmatlanságát a tudomány, a technika és a politika iránt. Legyünk őszinték: nem minden alap nélkül. Így, amikor újabb hazai atomerőmű építéséről vitatkozunk, élesen el kell határolnunk két kérdést. Először is lehetőséget kell adni az egyénnek, hogy az atomenergia minden oldalának – politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti vonatkozásainak – ismeretében döntsön arról, elfogadható-e számára ennek az energiahordozónak a jelenlegi használata. És csak ezután tehető fel az a kérdés, milyen energiapályára lehet és kell Magyarországnak áttérnie.

Létezhet-e csak békés felhasználás?

Az atomenergiáról beszélve az első és legfontosabb kérdés, hogy elfogadható-e számunkra, hogy békés és katonai célú felhasználása nem választható el egymástól. Az atomerőművek építése, tetszik vagy nem, az atomfegyverek terjedését segíti elő.

Két év telt el azóta, hogy kipattant az NSZK-ban a Nukem–Transnuklear–Degussa-botrány. A hanaui atomcégek nemcsak illegális atomhulladék-szállításokért kerültek gyanúba, hanem egy külpolitikailag súlyos vád is felmerült ellenük: atombomba-alapanyag szállítása Líbiának, illetve Pakisztánnak. A hír mélységesen meglepte az NSZK állampolgárait, politikusait. Megingatta azoknak a bizalmát, akik korábban vakon hittek az atomenergia kizárólag békés célú felhasználásában.

Lehet, csak a szelektív hazai információáramlás miatt, de a botrány óta eltelt időben nem hallatta magát a világ atomipara, nem jelentettek be biztonsági szabályokat, egyezményeket, amelyekkel gátat lehetne szabni az efféle kereskedelemnek. És vajon hány ilyen, a közvé-

PERNECZKY GÉZA

ÚJABB UTÓPIÁK ÉS BAJOK KÜSZÖBÉN

A május végén tartott müncheni katolikus napokon felszólalt *Carl Friedrich von Weizsäcker,* a jelenlegi nyugatnémet elnök bátyja is. Előadásának a közvetítésére véletlenül bukkantam rá a különben vasárnap reggel szokásos fél kilences rádióműsor keretében.

Két dologban különbözött ez a félórás beszéd az ilyen időpontban egyébként közvetítésre kerülő prédikációktól. Egyrészt abban, hogy ezen a napon nem vasárnap volt, hanem csütörtök, pontosabban: Úrnapja. Másrészt az előadás nem volt besorolható semmilyen vallásos témakörbe. A nagy tekintélyű fizikus és filozófus, azon a hangon szólt a hallgatóihoz, amely sokkal inkább illett volna egy olyan beszélgetéshez, amiben a fizikusokat Heisenberg és Schrödinger, a közgazdászokat Ludwig Erhard és Karl Schiller, a művészeket pedig Franz Kafka, Paul Klee és Glenn Gould (igen, körülbelül ebben az összeállításban!) képviselték volna, és az előadó ezeket az embereket akarta volna meggyőzni *valami másról.* Tulajdonképpen egyszerű dolgokról volt szó, meglehetősen köznapi nyelven, egy teljesen közérthető, ám mégis abszolút szokatlan nézőpontból. Az előadás nyugtalanító tartalmát csak a nagy avantgárd kiáltványokhoz lehetne hasonlítani. Talán ezért volt rám is, az ökologikus problémák perifériáin élő művészettörténészre akkora hatással. Ezt a manifesztumot – úgy éreztem – nem lesz könnyű megemésztenem.

Egyrészt azért, mert Carl Friedrich Weizsäcker tényleg nem a modern tudományok (művészetek, irodalmak vagy zenék), hanem a posztmodern utópiák csiklandós nyelvén szólott. Tulajdonképpen érthető ez, ha meggondoljuk, hogy végtére is nem a kvantumfizika, hanem a milliós nagyságrendű megabitek és a digitalizált rockzenei felvételek évtizedében élünk, ahol még mindig a magenergiáról fantáziálni maradi dolog lenne. Hiszen inkább az ilyen energiák fenyegető hatalmától való megszabadulás furán újszerű kilátásai és a túl hangos beszédtől való tartózkodás újdemokratikus allűrjei a divatosak. Vagyis minden szempontból nagyon (új-) visszafogottak vagyunk.

Ezt a cikket is egy úgynevezett monitoros textprocesszoron írom, amelynek a 30 000 szavas helyesírási memóriája még a legkisebb teljesítménye. Ez is olyan furcsán új, kicsiny és puha, sehogy sem illik sem az írógépek, sem pedig a közéletnek szánt újságcikkek megszokott dinamikájához. A szupermarketben is olyan halovány salátát vásárolhatok, amelytől tulajdonképpen inkább azt várom el, hogy rá legyen írva: ecettel, olajjal, valamint sóval és cukorral való ízesítés után eldobandó. A fizetésem mellé talán már holnaptól kezdve egy olyan decens nyomtatványt mellékelnek, amelyen azok a kontószámok lesznek olvashatók, amelyekre a pénzem átutalhatom, hogy így a világ különböző pontjain kihaló erdők, tengerek és szegényebb (vagy minden változás ellenére rabnak maradt) nemzetek nyomainak a vegyi közömbösítését támogathassam. Felszólítanak, hogy éljek takarékosabban, tegyem lehetővé az előszoba és a nappali között a szélenergia hasznosítását. Egyszóval: legyek én is mikroproceszke, legyek digitálisan megoldott. Kommunikáljak pozitív előjellel a környezettel, legyek hulladék-visszanyerő erő, azaz szuperrafináltan nyugodt, megnyerően olcsó és kiegyensúlyozott.

Weizsäcker beszédében az igazán meglepő azonban az volt, hogy ő egy olyan posztmodern ökológiát vázolt fel, amely ennek a bársonyosan finom kiábrándultságnak a radikalizálását jelentené. Előadásának a kulcsszava ugyanis nem az volt, hogy olcsó. A *drága* energiáról beszélt, azt dicsérte. Hallatlanul meggyőző példákkal (Japánból, Dél-Koreából, Szingapúrból véve) bizonyította be, hogy az igazán ökologikus nemzetgazdaságok mind a nagyon kevés nyersanyagra és a nagyon drága energiára épültek. Azok a fejlett ipari országok azonban, amelyek pechükre még mindig őrzik a viszonylag alacsony huszadik századi árviszonyokat – és ezek közé számítható például Nyugat-Németország is – hiába fejlesztik ki, teszem azt, a három liter benzint fogyasztó autót (már réges-rég kifejlesztették!), a jelenlegi olcsó benzin mellett az ilyen olcsó kocsik technikája túl drága lenne, vagyis az ilyen autók egyszerűen megfizethetetlenek. Ugyanez a képlet érvényes az élet többi ágazatára is. A különböző gépek és berendezések korszerűsége például nemcsak abban rejlik, hogy az ilyen dolgok kicsik, könnyűek és olcsók – nem, az igazán korszerű technika ezen túl egyebek közt „hibabarát" is (ez azt jelenti, hogy az élő szervezetekre hasonlóan magától is képes megkerülni a működése közben fölmerülő hibáit, azaz „gyógyul"). A hibabarát technika azonban igen drága technika... és így tovább.

A gondolatmenet fundamentumát egyszerű, mindenki által ellenőrizhető számítások képezték: az ilyen drága technika előnye, hogy alkalmazása a Földön akár hosszú távon át is elképzelhető lenne. Nem így a jelenlegi nyugatnémet vagy amerikai technika, ezek ugyanis egy vagy legkésőbb két évtized után „felélik" majd a Földet. Weizsäcker ezeknek az országoknak a jelenlegi civilizációját humoros közvetlenséggel dinoszaurusz-technikáknak nevezte. Ezeknek az ormótlan technikáknak a pillanatnyi olcsósága és az ebből származó pazarló természete az emberiség legnagyobb ellensége, mert ez az, ami tényleg jóvátehetetlen pusztításokra képes. Csak a nagyon drága technika lehet (egyszer később) annyira olcsó és kíméletes, hogy tényleg kifizetődjék az alkalmazása.

A hallgatóság – jól lehetett hallani a rádióban is – többször is tapssal szakította meg ezt a rendhagyó úrnapi beszédet. Én azonban kissé megroppant derékkal ültem a kölni lakásom karosszékében, és önkéntelenül is kezdtem számba venni magam körül azt a (nyugatnémet) dinoszaurusz-technikát, amelyre Európa egyik legnagyobb fizikusa és ökológiai szaktekintélye éppen kimondta a halálos ítéletet. A beszéd nem hagyott kétségeket afelől sem, hogy az energia *„kifizetődő drágulása"* nem a benzinárak megduplázását jelentené (hiszen erre már volt is példa), hanem minimum ötszörös, esetleg tízszeres energiaköltségeket. Hasonló arányban kell hogy megdráguljanak a négyzet- és köbméterben kifejezhető dolgok, a munka és a magánélet, lakás tere, a termőföld és a fű, a fa, a levegő, az olyan cikkekről nem is beszélve, mint a vágott virág vagy az állati fehérje. Ugyanilyen szoros volt az a számítás is, ami arra az időre vonatkozott, amivel még jó esetben gazdálkodhatunk: legkésőbb a 2000-rel kezdődő évtizedben – így Weizsäcker – rendekeznünk kell az új technikákkal.

Arra gondoltam, vajon tudja-e ez az ápolt, kedves és nagy tudású, szelíd tekintetű, és minden szempontból hallatlanul európéer úr, hogy micsoda gyilkos akasztófahumorral adja elő mindezt? Hogy a világ túlnyomóan nagyobb felére az jellemző, hogy legjobb esetben is leg-

FOTÓ: VÍG SÁNDOR

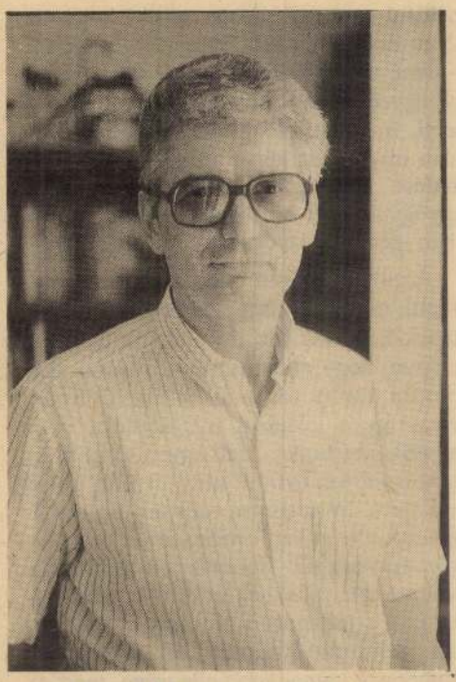

Halmi Zoltán. Nyolc év után hét nap szabadlábon

egy évet a kémelhárító szakon, kettőt a hírszerző szakon végeztem a spanyol „c" csoportban.

1963 őszétől a II/I. csoportfőnökségre osztottak be, a spanyol nyelvtudásommal logikusan a nyugatnémet alosztályra. Az ügyészség jelezte, hogy egy Kovács Sándor nevű fiatalember az éjszaka a Gellért-hegyen a barátnőjével a kocsiban enyelgett, a kocsi megcsúszott, a lány súlyosan megsérült. Ezért eljárás van folyamatban Kovács ellen, aki nyugatnémet állampolgár, nős, 3 gyermeke van. A főnököm utasított, hogy keressem fel, s amennyiben hajlandó velünk együttműködni, az eljárást megszüntetjük ellene. Hajlandó volt. Éppen akkor folyt a tárgyalás a Rába és Man cég között a motorlicenc-vásárlás ügyében, ő pedig ott dolgozott, így kértem, hogy szerezzen be dokumentációt a legújabb Man-motorokról, és hozza el.

1965-ben átkerültem az amerikai osztály dél-amerikai alosztályára.

1966 őszén egy dél-amerikai futárútra mentem Brazília–Uruguay–Argentína–Bolívia–Chile útvonalon. Az ezekben az országokban tapasztaltak véglegesen rádöbbentettek arra, ami már hosszú ideje érlelődött bennem, hogy mi itt egy világtól elzárt börtönben élünk, idegen zsoldban szolgálunk, egyszóval meglátam a szabadságot és beleszerettem. Közben megtudtam, hogy honnan származom, kik a szüleim, nagyszüleim, hogy hol él édesanyám, s felvettem vele titokban a kapcsolatot, s elhatároztam, hogy végleg szakítok az egyébként is megutált tevékenységemmel.

1967 tavaszán édesanyámmal leleveleztem (nem postai úton), hogy Jugoszláviában találkozunk. A jugoszláviai nyaralásomat Rajnai nem engedélyezte, ezért „megsértődtem", és kértem a leszerelésemet. Három hónapi huzavona után fegyelmi határozattal leszereltek.

1973-ban, mivel felsőfokú spanyol vizsgám van, s a külkereskedelmi felsőfokú tanfolyamot is elvégeztem, kihelyeztek Bogotába kereskedelmi titkárnak. Feleségemmel egy fogadáson megismerkedtünk egy szimpatikus amerikai házaspárral. Meghitt baráti kapcsolat alakult ki közöttünk. Nem is volt semmi probléma, amíg egy normális főkonzul volt a külképviselet vezetője. Később egy új főkonzul jött, akit korábban a kémelhárítóktól intrikus magatartása miatt távolítottak el, s a felesége százados volt a KEOH-nál. Félve a lebukástól, jelentettem az amerikai kapcsolatomat. Kiderült, hogy az illető a CIA tisztje, a KGB a beszervezését tűzte ki célul. Kértek, működjek közre. Én látszólag belementem, de ugyanakkor figyelmeztettem, hogy mi készül ellene, s kértem a hazahívásomat. Előzőleg megegyeztünk a kapcsolattartás módjában, rendelkezésemre bocsátotta az ehhez szükséges eszközöket. Egy téves üzenetmegfejtés folytán közel 5 évig nem volt kapcsolatunk. Később sikerült újból kapcsolatba kerülnünk, néhány üzenetet váltottunk, némi információt is küldtem, de nem katonai vagy államtitkot, mert ilyenhez soha hozzá sem jutottam. Mégis katonai bíróság ítélt el 1981-ben államtitok sérelmére elkövetett kémtevékenységért, engem első fokon életfogytiglani fegyházra, végül másodfokon 15 évi fegyházra. Feleségemet, akinek ehhez az ügyhöz semmi köze nem volt, 5 évi fegyházra, és mindkettőnket teljes vagyonelkobzással sújtottak. Ezenfelül – perköltség címén – 140 ezer forint pénzbüntetéssel terheltek meg.

Két évig zsaroltak, hogy nyilatkozzak a tv-ben Szabó Lászlónak. Végül azzal mentem bele, hogy a feleségemet átminősítik börtönfokozatba, és így 1/4 kedvezménnyel szabadulhat. Ezt teljesítették. Természetesen a nyilatkozatot a BM forgatókönyve szerint vették fel, és semmi köze nincs az igazsághoz.

45 év után
SZABADON
olvashatjuk,
hogyan vált Kelet-Európa
Jalta után kommunistává.

Siegfried Kogelfranz
JALTA ÖRÖKSÉGE
című nagysikerű könyve
második kiadásban
jelent meg
az
AB – Független Kiadónál

Gimnazista fiú jogosítvánnyal munkát vállalna július–augusztusban. Angol nyelvterületről (nyelvtanulásügyben) **cserepartner jelentkezését várom. tel.: 132-8526**

Három, hetedik osztályt végzett diáklány a nyári szünidőben *könnyű* munkát vállal (újságárulás, kertgondozás, kutyasétáltatás, gyerekfelügyelet, fagylaltárulás stb.) tel.: 111-5166

Könyvárusításra vállalkozó fiatalok jelentkezését várjuk. Magas jutalék! Tel.: 183-0416

Frissen végzett közgazdászlány német–svéd felsőfokú nyelvvizsgával, jogosítvánnyal nyárra, jól fizető alkalmi munkát vállalna. Telefon: 120-9782

PERNECZKY GÉZA ESSZÉJE:

A kisfiú, aki a vizet definiálta

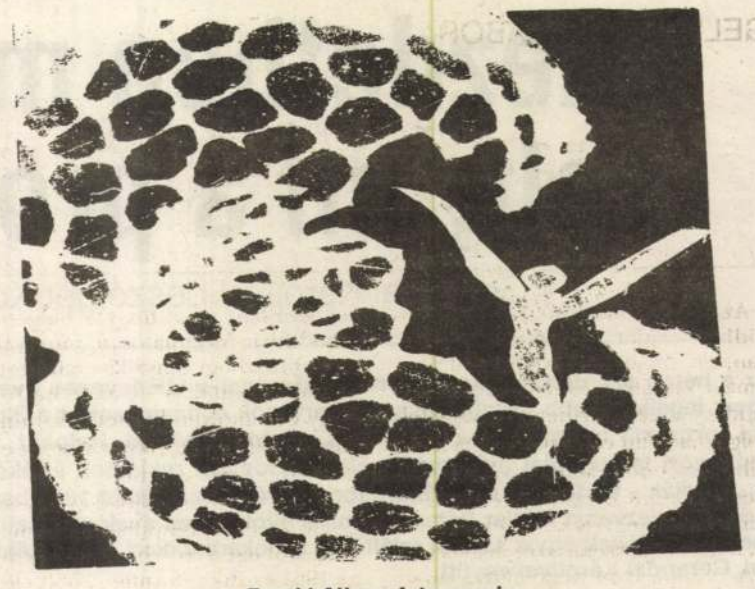

Frankl Aliona fotogramja

Szerafinó életében volt egy korszak, amikor, ha ajkához emelt egy pohár jégbe hűtött, csípős ízű italt, bármi is volt az, mindig eszébe jutott róla a tenger, az Atlanti-óceán.

Azokra a pillanatokra emlékeztették az ilyen kortyok, amikor Lisszabon közelében a tenger vízében állt, és kénytelen-kelletlen megkóstolta az óceánt. Igaz, többnyire csak bokáig gázolt a vízbe, de az is elég volt ahhoz, hogy egy-egy nagyobb hullám ledöntse a lábáról, és ilyenkor a hűvösen sós víz belemart az ajkába. Lassú ütemben, jókora távolságot tartva, egymásnak utat engedve közeledtek ezek a méltósággal teli hullámok, egyre magasabbra tornyosultak, hogy aztán annál nagyobb robajjal zuhanjanak le a part menti fövenyre. Kristályosan tiszta volt a víz, s annyira jéghideg, hogy noha már nyár közepe felé járt, mégis majdnem elképzelhetetlennek látszott, hogy Szerafinó fürdésre szánja el magát. De aztán csakcsak megmártózott a vízben, mert nem tudta megállni, hogy ki ne próbálja, hogy milyen érzés az, ha nyakon csapja az embert egy-egy ilyen lábujjhegyre magasodó és önmagán átbukó roppant víztömeg.

Vili arca merült fel időnként előtte – ez is a lisszaboni strandon történt. A kisfiúnak egy gyulladásos komplikáció után érzékeny volt még a füle, ezért az anyja, hogy a szél meg ne fújja, az állán át egy fehér kendővel kötötte át a fejét, de mivel ez a kendő sokkal nagyobb volt a szükségesnél, a megmaradó fölöslegéből trapézszerűen szélesedő turbánt font még a gyerek fejebúbjára. Kis fehér ing volt még a srácon, ami a hasáig ért, különben meztelenül szaladgált. Alig múlt még el egyéves, és úgy hatott a fehér fejdíszével meg a lenge öltözékével, mint egy apró dzsinn. Túl kicsi volt még ahhoz, hogy valami igazi játékba kezdjen, így hát csak üdvözült arccal adta át magát az elemi egyszerűségű foglalatosságoknak.

Szuszogva, s az apró végtagjait tornásztatva hol elmerült, hol meg újra kibukkant abból a lyukból, amit a szülei ástak neki a homokban, miközben húsz méterrel odébb, a család háta mögött tovább dörgött a hullámverés. Elég mély volt ez a gödör ahhoz, hogy még a kendőből font turbánja se látszódjon ki belőle, ha ülve ereszkedett a mélyére. A következő pillanatban azonban már megint felállt, és mint egy összegubancolódott kis zászló, ott imbolygott a fehér kendőből tekert fejdísz a homok fölött. Nagyon lekötötte őt a gödör meghódítása, és csak néha tekintett fel, hogy egy röpke mosoly erejéig üzenetet váltson a körülötte ülőkkel. Közben pedig, mint egy láthatatlan bogárseregggel elfoglalt fürjecske, szaporán hajolgatva pityegett és dünnyögött magában.

De nem ez volt a nap koronája. Hanem egy apró esemény, ami még korábban történt, akkor, amikor a déli órákban leérkeztek a partra. Miután egy cserjés mögött leparkoltak a kocsijukkal, gyalogolniuk kellett még egy keveset, hogy kiérjenek a strand homokjára. Vilit karon vitte odáig az anyja. Amint az utolsó bokrokat is maguk mögött hagyták, egy homokháton találták magukat, ami csak kevéssel emelkedett magasabbra, mint az előttük elterülő strand fövenye. Egyenes volt itt a partszakasz, és mögötte ott háborgott az egész óceán – ameddig ellátott a szem, zúgva mosták a partot a tarajosan habzó hullámok. Sokan voltak a strandon, de alig látszott ez a tömeg, mert a homokban nyüzsgő emberi alakokat is fölitta a fény. Megálltak, és Vilit is letette az anyja. A gyerek egy darabig nyitott szájjal bámulta a látványt, és aztán előrelendült a jobbja. Döbbent csodálkozással és végtelen tisztelettel a hangjában mutatott a tenger felé: – Víz! – mondta tisztán, artikuláltan. Először hagyta el a száját ez a szó, amit annyit hallhatott már, de amit soha nem ejtett ki eddig, mert talán nem érezte szükségét, hogy használja.

A szülei nem vették észre a csodát, őket is lekötötte a hullámzó óceán látványa, csak a család barátja, Szerafinó hallotta meg az önfeledt kiáltást. Ő meg megfogadta, hogy nem szól róla senkinek. Kellett, hogy ismerjen néhány titkot a gyerek életéből, amit aztán nem osztott meg másokkal. Ez volt ugyanis a módja annak, hogy legalább így lehessen egy kicsit a fia ez a kölyök. Vagy az unokája.

*

Később azonban mégiscsak szóba hozta a dolgot.

Feltűnt neki ugyanis, hogy a gyerek más szavakkal is igen takarékosan bánik. Korán sikerült megtanítani őt például a *kéremre*, vagy a *köszönöm*re, de csakhamar egy…*rem*, meg egy…*nöm* lett belőlük, aztán Vili ezeket a szócsonkokat is elhagyta, és csak a fejével bólintott, meg a kezével mutogatott a tárgyakra. Az egyik leghosszabb életű szó, amit Lisszabonban használt, a *lámpa* volt. Azokban a hetekben történt ez, amikor a család Lisszabonba érkezve kibérelt egy negyedik emeleti lakást, és valahányszor hazaértek, úgy vágtak neki a lépcsőknek, hogy lent, a földszinti folyosón először is megnyomták a lépcsőházi világítás gombját. Nemsokára, ha az anyja elég magasra emelte őt, Vili is nyomkodni tudta már ezt a kapcsolót, és így egy egész kis rítus alakult ki ebből a szokásból. Alig múlt még tíz hónapos ekkoriban, ezért aztán tényleg nem lehetett a szemére vetni, hogy a lámpa szót nem magával a tulajdonképpeni lámpával, hanem egyszerűen csak a lámpa kapcsológombjával asszociálta.

Egy időre tehát lámpa lett Vili számára sok minden, aminek gombja volt, de aztán eljött az idő, amikor letisztult a zavar, és Vili már jól meg tudta különböztetni a konyhagépek kapcsolóját vagy a porszívó indítógombját a villanyvilágítástól, és azt is megtanulta, hogy mi a lámpa, meg hogy mi minden van még ezen kívül is, aminek gombja van, de nem lámpa. És ettől kezdve fokozatosan leszokott arról, hogy a lámpa szót használja. Egyszerűen semmit sem nevezett így többé, hanem inkább kialakított egy gesztusokból és fejcsóválásokból, illetve dallamos hümmögésből meg offenzív rikoltásokból álló nyelvet, amivel pontosabban meg tudta értetni magát. Ha például a szülei arról beszéltek, hogy milyen szépen süt a nap, Vili felmutatott az égre, aztán két kezét vállmagasságba emelve fölfelé fordította tenyereit, mintha valami permetet akarna velük felfogni, majd széttárta és leeresztette a karjait, és kicsit hajlongva hosszan, csilingelő hangon fölnevetett. A napot dicsérte, és eközben olyan volt, mint egy miniatűr méretűre kicsinyített buddhista láma.

Ez volt az az idő, amikor a szülei is kezdtek felfigyelni rá, hogy Vili egyre többet ért meg a környező világból, hiszen már nagyon árnyaltan reagált a felnőttek beszélgetéseire. El sem lehetett képzelni ezt másként, csak úgy, hogy rohamosan gyarapodott a szókincse is, amivel persze furcsa ellentétben állt, hogy a gyerek eközben mégis egyre kevesebbet beszélt. Néhány hónappal azután, hogy kialakult a lámpagombok nyomkodásával kapcsolatos szokása, Vili a körülötte folyó beszélgetésekből már igen bonyolult fordulatokat is képes volt megérteni és nyomon követni, azonkívül egy sor olyan dolgot is ismert, aminek a nevét már maga is kimondta – legalább egyszer.

Csakhogy éppen ez volt a furcsa: többnyire megelégedett azzal, hogy a szavakat csak egyetlen egyszer használja. Ezért aztán – noha világra születtek – nem nagyon gazdagíthatták e fogalmak a Vilivel folytatott társalgást. Vili úgy tett, mintha mindaz, ami egyszer elhagyta az ajkát, azon nyomban egy titkos trezorba került volna, és nagyon jól tudott arra is vigyázni, hogy a későbbiekben se bánjon pazarlóan e szekrényke tartalmával. Végül Szerafinóban felmerült a gyanú, hogy a gyerek némasága csak látszat. Talán belső monológokat folytat – gondolta –, mert olyan világegyetemet alakított ki magának, amiből csak a külső megfigyelő számára hiányzik a beszéd. Valójában ott vannak azok a szavak és fogalmak, mi több, egyre többen vannak ott belül, Vili koponyájában, csakhogy más a feladatuk, mint ahogy azt általában megszoktuk a mindennapi társalgásaink során.

Sok példát lehetett volna összegyűjteni annak illusztrálására, hogy miként született meg egy-egy ilyen szó, és hogyan merült el megint Vili titokzatos belső raktárában. A sok eset közül íme egy apró történet:

Az előzményekhez tartozik, hogy Szerafinó az egyik német egyetemi városból érkezett Lisszabonba Vili szüleinek a meghívására, akik, mielőtt repülőre szállt volna, telefonon arra kérték őt, hogy hozzon néhány aktuális lapot és folyóiratot is magával ebbe a világ végén fekvő országba, hogy legyen mit olvasniuk. Így került néhány más újság mellett a *Die Zeit* című hetilap is Szerafinó úti poggyászába. A lap képes magazin-mellékletében volt egy cikk, ami egy németországi motorbicikli kiállításról számolt be. Ezt a riportot ugyan észre sem vette Szerafinó, amikor átlapozta az újságot, hiszen nem érdekelték különösebben a technika csodái, de annál inkább örültek a színes oldalaknak Vili szülei, mert a gyerek néhány hét óta már motorbicikli lázban égett.

A motor volt az első fétis a gyerek életében. Soha nem mondta ki a szót, de ha az utcán jártak, minden járdaszélen álló motorbiciklinél meg kellett állniuk egy kicsit, hogy Vili a masinát megcsodálhassa. A nagyobb gépeket csak nagyobb távolságból, tiszteletteljes félelemmel vegyes kíváncsisággal merte megszemlélni, a kisebbeket, a mopedeket és a hasonló kaliberű jószágokat azonban óvatosan meg is tapogatta. Kapóra jött hát a *Zeit* magazin. Vili édesapja kikeresett két egészoldalas színes fotót a cikkből. Az egyik egy piros motorbiciklit ábrázolt, a másik pedig egy kéket. Kivágta a két oldalt a magazinból, és néhány ragasztócsík segítségével odaragasztotta őket Vili ágya fölé a falra.

Aztán a két szülő, a papa és a mama, odaállították Vilit a rögtönzött motor-kiállítás elé, hogy kétoldalról elmagyarázhassák neki, hogy ni csak, az ott a Vili piros motorbiciklije, látod Vilike? Az a másik pedig ott a Vili kék motorja… Aztán: Brumm…, Brumm…, Brrrr… – az apa berúgta a képzeletbeli motort, gázt adott, és keményen tartva a kormányt úgy tett, mintha tovaszáguldana a szoba sarka felé tartó nem létező utcán. A mama összecsapta a két kezét, és a szájával visszhangozta a motorbicikli zaját. Vili csak állt, nézte a szüleit, majd amikor egy pillanatra csend lett, fellendült a jobbja, és rámutatott a falra ragasztott *Zeit* magazin oldalakra: – Kép – mondta kurtán, határozottan. Aztán kiment a szobából.

*

Soha többé nem hallotta Szerafinó tőle ezt a szót, noha Vili apja festőművész volt, és igazán eleget beszélt képekről, azonkívül a család a gyerekkel együtt két ízben is ellátogatott a lisszaboni múzeumokba, amíg Szerafinó náluk vendégeskedett, és Vili emlékezetében csak úgy nyüzsöghettek a képekkel kapcsolatban hallott különböző megjegyzések. Nem, az a szó, hogy kép, nem mondatott ki többé. Lakat alá zárták – helyesebben: valószínű, hogy csak egyszerűen Vili belső világának vált az egyik tartóoszlopává.

De miféle tartóoszlopként szolgált az a másik szó, amit a felnőttek, ha már egyszer Portugáliában nyaraltak, naponta többször is használtak? Rendszerint Vili apja volt az, aki a szupermarketekben bevásárolt, és ilyenkor persze hosszan válogatott az italok között is. Végül egy testes, enyhén vaníliazamatú, ám mégis jólesően száraz és olajosan sima karakterű vörösbor mellett kötött ki a család. Úgyszólván mindig volt belőle az asztalon, miközben Vili számára is ott állt mindig egy kisebb pohárka megtöltve gyümölcslével színezett vízzel, vagy egyszerűen csak teával. Semmi sem mutatott arra, hogy Vili bármiféle jelentőséget tulajdonított volna annak az apró különbségnek, ami az ő vize és a többiek itala között volt. Egészen addig, amíg egyszer váratlanul az anyja pohara után nem nyúlt, amiben volt még kétujjnyi az isteni nedűből. Két kézzel fogva megemelte a poharat és egy hajtásra kiitta a tartalmát. Az apja, aki már végzett az ebéddel, és az ajtóban állt, a mozdulatot látva ijedten felkiáltott: – Mi volt az, amit a gyerek kiivott? – Maga Vili adott rá azon nyomban választ: – Bor. – Majd mintha maga is meglepődött volna azon, amit mondott, még egyszer megismételte, hogy bor, és ez volt egyúttal az utolsó alkalom is, hogy ez a szó elhagyta az ajkát.

Szerafinó ezután sokat töprengett azon, hogy mi lehet a belső mechanizmusa vagy logikája ennek a következetes magatartásnak, de nehéz volt választ találnia. Megpróbálta elképzelni azt is, hogy miképpen alakul majd Vili sorsa, ha nagyobb lesz. Ha továbbra is megmarad ama szokása mellett, hogy tényleg csak egyetlen egyszer – mégpedig a nagyon indokolt esetek valamelyikének a ritka alkalmából – lesz majd hajlandó kimondani a szavakat, akkor az, ami kezdetben csupán egy kisgyerek öntudatlan megnyilatkozása később, amikor Vili már nagyobb lesz, nagyon is tudatos szemponttá kell, hogy váljon. Szó sem lehet majd akkor arról, hogy hibázzon, és olyan szavakat is használjon, amiket egyszer az életében már kimondott.

Erre gondolva Szerafinó csak úgy tudta elképzelni a gyerek életét, mint egy szédítően magas és meredeken táguló tölcsér megmászását. Az indulás pillanatában Vili még ott állna belül, a tölcsér aljában. A tölcsér oldala pedig körös-körül olyan lenne, hogy felületének minden egyes darabját egy-egy szó vagy fogalom takarná. A tölcsér természetéhez tartozna, hogy amint felfelé magasodva tágulna, fokról-fokra meg is telne a nyelv elemeivel. Annyira így lenne ez, hogy a végén aztán, mint valami mesebeli palást, az egész elsajátítható szókincset magán hordaná, és így kihímezve emelkedne a magasban várakozó jövő irányába. Vilinek pedig úgy kellene e palástot megmásznia, mintha egy szerpentinszerűen fölfelé táguló labirintusban járna. Minden útba eső szót csak egyszer szabadna kimondania, és így juthatna napról napra feljebb a tölcsér oldalán. Menet közben természetesen állandóan választások elé kerülne, hiszen csak rajta múlna, hogy milyen sorrendben mondaná ki az eléje táruló szavakat – és nem nehéz elképzelni, hogy bár egyetlen szót sem ugorhatna át, mégis végtelen lenne a rendelkezésre álló közbülső kombinációk száma.

Előbb-utóbb azonban mégiscsak megjelennének a határok. Húsz esztendő eltelte után a tölcsér már nem hajlana olyan merész ívben kifelé, hanem lassan, fokozatosan párhuzamosra állnának az oldalai, mert fogynának rajta a szavak. És ha Vili betöltené a harmincadik életévét is, akkor talán felfigyelne rá, hogy még jobban kezd szűkülni körülötte a világ, hiszen egyre kevesebb olyan szó állna még a rendelkezésére, amit addig nem mondott ki. Lehet, hogy az lenne az érzése, mintha egy hegy belsejében élne, és fokozatosan fogyna a feje fölött az a kőtömeg, ami a havas hegyormot koronázza. De még ekkor is egyre följebb, egyre magasabbra húzná őt az idő-tengely kíméletlen koordinátája. Végül egyszer – és nehéz megmondani, hogy pontosan mikor – végleg elfogynának a szavak. Egyetlenegy szó, az utolsó, amit még nem mondott ki soha, állna ekkor ott a kúposan végződő forma belső oldalában, és ennek a szónak a leolvasása és hangos kimondása lenne Vili utolsó feladata. A képzeletbeli tölcsér innen már csak egy hajszálvékony fonállá szűkülve fodrozódna tovább – egyre gyorsabban forogva és egyre szédítőbb régiókba emelkedve veszne el a sötétkék égbolt mögötti hideg tartományokban.

Ahogy mindezt végiggondolta, elszorult Szerafinó szíve. Milyen önfegyelemre, mennyi lemondásra, és micsoda összeszedettségre lesz majd szüksége ennek a gyereknek, hiszen az egész élete nem lesz más, mint csupa kombinatív számítgatás és önkorlátozás. Leguggolt, Vili felé tárta a karjait, és úgy kiáltotta: – Kicsinyke ember! – Mert ebben a pillanatban azt is megértette, hogy a gyerek hibrid lény. Egy hús-vér ember és egy angyali ártatlanságú démon keveréke, akinek a lelkét egy, a természetben csak ritkán előforduló geometria hajtotta az uralma alá. Legbelül olyan lehet ez a tökmag, mint egy hibátlan hegyikristály. De mi válthatná meg őt ettől a sorstól, hogy lenne mód a menekvésre? Szerafinót eltöltötte a bizonytalanság, hiszen nem tudhatta előre, hogy Vilivel is megtörténik-e majd az, ami a többi kisgyerekkel szokott történni, nevezetesen, hogy amint nyiladozik az esze, akkor egyszer csak hibázik, és az első hiba kegyelméből igazi emberré válik.

A konyhában voltak, és a konyhaedényekkel játszó Vili éppen az anyja szoknyája körül lábatlankodott. Most, hogy meghallotta Szerafinó hívó hangját, a guggoló férfira mosolygott, és elindult feléje, hogy odafusson a kitárt karok közé.

Szerafinónak ekkor az a kényszerképzete támadt, hogy a kisgyerek, ahogy rohan feléje, talán mindjárt el is kiáltja azt az utolsó szót, amit egyébként tilos lenne kimondania, hiszen ez a szó még nagyon-nagyon messze van, ott lebeg felettük a magasban, a tölcsér jövőjének bizonytalan homályában. Az volt az érzése, hogy még mielőtt karjába kaphatná a gyereket, elrántja előle és magasba emeli őt az ebből az utolsó szóból előviharzó forgószél. Ijedten próbálta hát kitalálni, hogy mi is lehetne ez a szó, mert szerette volna Vilit megelőzve kimondani a varázsigét, hogy így fogjon ki a sors hatalmán.

Vili már csak egy lépésnyire volt tőle, és Szerafinó ekkor hirtelen elszégyelte magát: micsoda bolondság is az, amit most csinál! Természetesen nem történhet semmi sem, hiszen ez az egész szavakból épült palást is csak merő fikció. Átölelte hát a gyereket, és megnyugodott. De ettől a naptól kezdve néha rajtakapta magát, hogy még mindig azon van, hogy kitalálja, mi lehet az a furcsa fluidum, ami úgy kerítette néha hatalmába a várost, mintha a tenger felől fújó széllel érkezne, és ezért lett volna olyan csípősen sós az illata. Mintha álomjáróvá és valószínűtlenül udvariassá tette volna ez a légáramlat a portugálokat. Volt ugyanis a lökéseiben valami embertelenül mértéktartó, és mint az óraütés, olyan hihetetlenül szabályos.

Pernecky Géza

„Kezdetben mindegy volt, mi a program”

– Gerendai Károllyal beszélget Kóczián Péter –

Az e héten szerdán megkezdődött Pepsi-sziget a kilencvenes évek egyik legsikeresebb vállalkozása. A szervezők állítása szerint a Sziget forgalma ma már – ha az ott fogyasztott ételeket, italokat, a szponzori támogatást és a média által biztosított reklámok értékét összeadják – körülbelül egymilliárd forint. A Diákszigetként 1993-ban indult rendezvényt Müller Péter Sziámi, a nyolcvanas évek alternatív rockkultúrájának egyik sztárja találta ki, zenekara akkori szervezőjével, Gerendai Károllyal együtt.

– Húszonkét évesen kezdted szervezni a szigetet. Honnan volt tapasztalatod?

– Én nagyon korán kezdtem. Tizenhat éves korom óta ebből élek. Tizenhárom éves voltam, amikor elkezdtem szervezni, először a gödöllői művelődési házban, majd a józsefvárosiban és a belvárosiban. A nyári szünetekben a gödöllői művelődési ház stábja lakótelepeken szervezett hétvégi programot, én zenei vetélkedőket csináltam, bejátszottam hangfelvételeket. Azt kellett kitalálni, ki játszott, ki az énekes, és aki nyert, az kapott egy belépőt az esti diszkóra. Utána rockklubot szerveztem Gödöllőn, ahova egy-egy rocksztárt hívtam el beszélgetni, Nagy Ferót, Schuster Lórit.

– Csöves voltál?

– Nem voltam soha csöves, de mindig szerettem volna közéjük tartozni, csakhogy nekem teljesen rendezett családi hátterem volt. Tiltottak még attól is, hogy farmernadrágot hordjak, nemhogy csöves legyek.

– Miben kellett járnod?

– Szövetnadrágban. És félrefésült frizurás gyerek voltam. Amikor otthonról eljöttem, összekócoltam a hajamat a kapualjban, s átöltöztem farmerba. A szüleim elváltak, mostohaanyám nem engedett koncertekre, ezért miután hétvégén anyáméknál voltam Gödöllőn, onnan jártam vissza Pestre, mert édesanyám meg elengedett a koncertekre. Inkább az iskolában éltem ki magam. Tóth Zoli barátommal átvettük az iskolarádiót, meg alakítottunk egy KISZ melletti öntevékeny kört, amit nem ideológiai alapon kellett megszervezni, hanem valami egyéb alapján, s mi azt mondtuk, hogy ez lesz a zenei és rádiós öntevékeny kör. Fél év után már több tagja volt, mint a KISZ-nek. A középiskolában nagyon aktív voltam. Mindig balhék voltak ekörül, mert a diákgyűléseken, ahol kérdéseket lehetett föltenni a tanároknak, tízből kilencszer én kérdeztem.

– Zavart a középiskola légköre?

– Nagyon szerettem iskolába járni, úgy éreztem, küldetéstudatom van, és a körülményeket olyanná kell tenni, ahogy én gondolom helyesnek.

– Hordtál akkoriban csöves rekvizitumokat?

– Igen, bőr karkötőket és a nyakamban bőrszalagot.

– Tizenhat évesen elköltöztél otthonról. Ez komoly döntés lehetett.

– Persze, életem talán legfontosabb döntése volt. De nem úgy történt, hogy összevesztünk apámékkal, hanem ők hosszú időn keresztül megpróbáltak arra ösztönözni, hogy legyek rendes ember, ne akarjak koncertekre járni, zenészekkel barátkozni, mert ez link tevékenység, ehelyett a jövőt kell építeni. Gondolták, majd kinövöm. De amikor látták, hogy ebből nem lesz semmi, azt mondták: abbahagyom, vagy le is út, fel is út... Na, akkor pakoltam össze.

– Hova mentél?

– Első este édesanyámékhoz, aztán iskolatársaimhoz, majd fél év után albérletbe, amikor már kerestem valami pénzt. Apámék azért suttyomban beszéltek a szülőkkel, s mondták, hogy hozzájárulnak a költségekhez, s azt hiszem, be is szálltak. Én tudatosan nem figyeltem oda, nem érdekelt.

– A családodról nem nagyon beszélsz, így csak nagyjából tudom, hogy a felmenőid között nemesek voltak, egyik nagymamád állítólag Széchenyi-leszármazott, és a rokonok között volt Imrédy Béla, a háborús bűnösként kivégzett miniszterelnök is.

– Vannak ilyen jellegű rokoni szálak, de ezt nem tudom pontosan, sosem igyekeztem tőkét kovácsolni ebből. A nagymama sem egyenesági Széchenyi-lány. A családom jómódú, felsőosztálybeli család volt, a nagyapámnak üveggyára volt.

– Konzervatív család volt?

– Erősen konzervatív, sőt, sok szempontból túlzottan az...

– Mi az, ami neked gyerekként megjelent ebből az értékrendszerből? Milyen volt felnőni egy ilyen családban a hetvenes-nyolcvanas években?

– Annyiban jó volt, hogy a történelem nekem többet jelentett egy tantárgynál, mert hallottam egy csomó sztorit, meséltek a világháborúról, az ötvenhatos forradalomról, s mást, mint az iskolában, amiből voltak is konfliktusok. Másrészről ez a múlt tartást is adott a családnak, be kell bizonyítani, hogy ebben a rendszerben is meg tudnak élni tisztességgel, úgy, hogy közben nem adják fel az elveiket. Hogy soha nem fogadják el, hogy ez a rendszer jó. Ami zavart, a politikai hitvallásuk, a zsidóság megítélése...

– Nevezhetjük ezt antiszemitizmusnak?

– Igen, csak nem szívesen bántom a családot, mert biztos van, aki nem annyira... Erről nem is akarok beszélni...

– Hogyan lett ebből liberalizmus, ami ismerőseid szerint közel áll hozzád? Gyerekként mi bajod volt a világnézetükkel?

– Gyerekként olyanokat írtam festékszóróval a falra, hogy az ötágú csillag egyenlő a hatágú csillaggal, és hogy a zsidók menjenek Izraelbe. Ezek csapódtak le bennem.

– Amikor eljöttél otthonról, már szakítottál ezzel a szemlélettel?

– Érdekes módon éppen akkoriban. Az igazi felismerés egyik barátomnál ért, aki rabbiképzőbe járt, és az egész családja zsidó volt. Azt megélni, hogy bajom lenne a zsidókkal, amikor a legjobb barátom zsidó, a család, akik befogadtak, zsidó. Nem esznek embert, s nem olyanok, amilyeneknek gondolom őket...

– Nekik beszéltél ezekről?

– A szülőkkel nem, Gáborral, a fiúkkal igen... Az nagyon érdekes volt, hogy ő tudta, én rajzoltam ötágú csillag egyenlő hatágú csillaggal ábrát. S közben meg ő hívott magukhoz, ő fogadott be, amikor nem volt hol aludnom. Akkor nagyon megváltozott bennem minden.

– Gondolom, anyagilag teljesen bizonytalan időszak volt ez az életedben.

– Persze, máról holnapra éltem. De én egyébként is ilyen típus vagyok, amikor van pénzem, azonnal elköltöm, ahelyett, hogy félretenném. Tudom, legendák keringenek arról, mennyi a vagyonom, meg hogy számláim vannak. Nekem például nincs magánszámlám, mert nem gyűjtöm a pénzt.

– Mi vonzott a popvilágba?

– Nem tudom, sosem akartam színpadon szerepelni. A környezet érdekelt, meg hogy az ismerőseim előtt azzal villogjak, hogy be tudom vinni őket egy koncertre, vagy el tudom hívni a sztárokat egy beszélgetésre.

– Úgy tudom, egyszer volt ötszázezer forintod...

– ...amit apám adott, hogy vegyünk lakást, mert a feleségem terhes volt, s akkoriban lehetett önkormányzati lakást venni. Ebből alapítottuk a Sziget céget.

– Nem volt ez felelőtlenség?

– Az lett volna, ha nem lett volna hol lakni, de a lakótelepi kétszobás lakás jobb volt, mint amit ennyi pénzért kaphattunk volna.

– Szóval a Sziget egy üzleti vállalkozás is.

– Mindenképpen, különben nem csináltunk volna céget.

– Akkor ez nem nonprofit kulturális misszió.

– Ezek nem zárják ki egymást. Szeretnék jól élni ebből, eltartani egy céget, kifizetni a számlákat.

– Hat év után meg lehet ebből élni?

– Csak nekem igen, de ennél nagyratörőbb terveim vannak, és nem szeretnék élni a Szigetből, annál sokkal jobban szeretem. Ezért megpróbálok anyagilag függetlenedni tőle, és belefogni egyéb vállalkozásokba.

– Valaki azt mondta, már unod a Szigetet, megöregedtél.

– Ez így van, túl öreg vagyok már hozzá. Az viszont nem igaz, hogy unom, inkább a vele járó hercehurcát unom. Én nem vagyok megfelelő, erélyes főnök, nem tudok számon kérni, irányítani, mert a munkatársaimat barátként kezelem.

– Akár egy bázisközösségben, ahol az ügy a fontos, és az együttlét.

– Igen, így épült fel az egész, és sokáig mindenki egyfelé húzott. Aztán kiderült, nem biztos, hogy aki jó szociális munkás, az jó gazdasági vezető is, s ha valaki ügyes a bölcsészkaron, még nem biztos, hogy jó programszervező.

– Munkatársaid szerint neked nagyon fontos volt, hogy a Szigetet szervezők ilyen közösségi alapon jöttek össze. Illúzióvesztés ezzel leszámolni?

– Részben. De ennél fontosabb, hogy hét év alatt megváltozott körülöttünk a világ. Hét éve a világ arról szólt, hogy egy közösségi társadalomból egy individualizálódó társadalomba jutottunk, s a fiatalok tanácstalanok lettek, hova járjanak, hol barátkozzanak, hiszen az addigi közösségi formák, például az építőtáborok megszűntek. A Sziget ilyen hely volt, ahol lehetett másnak lenni, békében lenni, s ebből lett a Sziget-érzés. Ez mostanra elveszni látszik. A Szigetnek létező programokkal kell versenyeznie, s a fiatalok csak akkor jönnek el, ha itt van a legjobb koncert. Kezdetben mindegy volt, mi a program. S nekünk mint cégnek, ennek kell megfelelni.

– Nem félsz attól, hogy a Sziget elveszti a jellegzetességét?

– Nem, mert ahhoz túlságosan erős stílusjegyei vannak.

– A Sziget az alternatív kultúra része?

– Ma már nem csak azé, már a magyar kultúra része, főleg a mérete miatt.

– Nehéz döntés a Diákszigetből Pepsi-szigetet csinálni?

– Sokan mondták, hogy árulók vagyunk. Én nem így éltem meg, szerintem bebiztosítottuk a létünket. Volt egy csomó adósságunk, nem tudtuk a kiutat, akkor ez nagyon jól jött.

– Mekkora adósság?

– Huszonhatmillió forint, kétszázmilliós költségvetés mellett. Egyébként kezdettől fogva az állt az ajánlatunkban, hogy meg lehet venni az egész Szigetet. A Pepsi tök korrekt volt, belement abba, hogy nem szólnak bele a program összeállításába. Az egyetlen, amit kikötöttek, és ezt bele is íratták a szerződésbe, hogy tegyünk meg mindent a drogfogyasztás csökkentéséért.

– Két-három éven keresztül Tarlós István óbudai polgármesterrel vitatkoztatok, hogy hangos-e a Sziget. Tarlós többször le akarta állítani a rendezvényt. Érezted valamikor is, hogy sikerrel járhat?

– Első alkalommal. Telefonon keresett, de nem ért el, este pedig otthon hívogatták a lakók, hogy nem tudnak aludni. Annyira indulatos lett, hogy kijött a Szigetre, az irodámba, s azt mondta, öt percünk van leállítani a rendezvényt.

– Mit mondtál?

– Mivel nyilvánvaló lett, hogy nem tudom leállítani a Szigetet, azt mondtam, ezt addig nem lehet végrehajtani, amíg nem hívja fel a katonaságot, a rendőrséget, s nem hoz ide akkora erőt, ami garantálni tudja a biztonságot, mert különben botrány lesz. Erre azt válaszolta, másnap reggel menjek be az irodájába, egyébként meg halkítsuk le a zenét. Onnantól éreztem, hogy nincs olyan nagy baj.

– A Tarlóssal való egyeztetésbe Demszky Gábor is bekapcsolódott. Helyes volt a politikát belekeverni?

– Nem mi kértük. Tarlós ragaszkodott Demszkyhez, mert nem akarta egyedül elvinni a balhét.

– Jó az, hogy Demszky főpolgármester nyitja meg a rendezvényt?

– Ez csak gesztus, nem Demszky, hanem a főpolgármester felé. Ugyanígy elhívtuk a kulturális minisztert, mivel ők támogatják a Szigetet, s ez sokat segített, főleg amikor politikusok támadták a rendezvényt.

– Állítólag a fellépőknek alá kell írniuk egy papírt, hogy a színpadon tartózkodnak minden politikai megnyilvánulástól. Najmányi László tiltakozásképpen nem lépett fel

– Erről még sosem beszéltem, valahogy féltek ezt szóba hozni előttem. Én hülyeségnek tartom, amit Najmányi csinált. Mi nem azért hívjuk meg most Nagy Ferót, hogy a színpadon mondja el a politikai meggyőződését, hanem azért, hogy kulturális szolgáltató legyen. Ha a műsora egyébként át van szőve politikával és ideológiával, s mi elfogadjuk, hogy fellépjen, akkor a műsorát leadhatja minden korlátozás nélkül. Mint ahogy Demszkyt is megkérjük, hogy csak egy „Sziasztok” erejéig menjen fel a színpadra.

– Úgy tudom, a nyolcvanas évek végefelé az SZDSZ-nek ragasztottál plakátokat. Nem gyanusítottak meg, hogy csak azért csinálhattad meg a Szigetet, mert Budapest szabad demokrata vezetésű?

– A szabad demokraták vezetőit nem is ismertem személyesen. Mivel akkoriban plakátot ragasztottam, szívesen segítettem nekik. Ezt soha nem mondtam el Demszkynek. Most is sokan ki voltak akadva, hogy az Ifjúsági és Sportminisztériumnak csinálunk rendezvényeket. Sőt, volt, aki le is árulózott. Ezt én baromira nem értem. Mi egy kulturális szervező cég vagyunk, el kell tartanunk a munkatársakat, s ehhez kulturális rendezvényeket kell szerveznünk. Ha nincs az ügyben politika, akkor miért ne csinálhatnánk? Miért ne lehetnék jóban Deutsch Tamással?

– A saját korosztályodban is ezt tapasztalod?

– Eléggé, de ahol direktben folyik a politizálás, ott egész egyszerűen elfajult a helyzet, már csak olyan kategóriák léteznek, hogy vagy mellettünk, vagy ellenünk vagy, és nincs olyan, hogy leszarom, ki kivel van.

– Te liberális gondolkodású lettél?

– Inkább nyitott lettem. Nem kategorizálom magam. Nem így élem meg a világot.

– Mi az, ami a konzervatív értékekből megmaradt?

– Például a tradíciók működtetése, ami érdekes világ. Sok esetben erkölcsi tartást ad, ha valaki egy ilyen világba születik bele. Ha a liberális szót úgy értelmezzük, hogy toleráns, nyitott, akkor liberális ember vagyok. De jó néhány dologban konzervatív vagyok, ha mondjuk a család, a kapcsolatok nyitottsága a téma. Ugyanakkor el tudom fogadni, hogy mások máshogy szeretik élni az életüket.

– Azért is hoztam ezt szóba, mert több ismerősöd szerint te valójában polgári életre vágysz.

– Egy kicsit igen. Abból a szempontból igen, hogy a mai napig szeretném bebizonyítani a családomnak, hogy tudok az ő értékrendjük szerinti értelemben is jó polgári életet élni.

– Saját tőkéből.

– Igen, és a saját szellemi mezsgyém mentén úgy, hogy nem kell föladnom azt, amit fontosnak tartok az életben.

– Van egy Maserati autód, amely újonnan tizenöt-húszmillió forint. Nem mehet olyan rosszul neked, ha ilyen autód van.

– Sosem mondtam, hogy rosszul megy, bár ez az autó a lehetőségeim fölött van. Más kérdés, hogy jutányosan jutottam hozzá: ez egy tesztautó, nem tudták volna forgalomba hozni, s jó alanynak tartottak ahhoz, hogy reklámfigurája legyek a márkának, mert ezt nem nagyszülők, hanem fiatal menedzserek használják.

– De nem érezted magad rosszul ebben a kalickában, hiszen te is menedzser vagy.

– De igen.

– Egy yuppie.

– Ha úgy tetszik, igen.

– Aki szereti az életet.

– A munkám szeretem, emberekkel beszélgetni, meg utazni, meg bort gyűjteni, meg jó autóval mászkálni, ami csupa yuppie dolog. Közben mégsem érzem magam klasszikus yuppie-nak, mert a lelkem inkább a hippikhez áll közel.

– A szeretet a kulcsfogalom?

– Igen, a barátok, a zene, a szabadság érzete, meg hogy egy kicsit kívül lenni a társadalom rendjén, de nem rombolni, mint a punkok, hanem kivonulni, kommunázni, persze csak abban az értelemben, hogy együtt lehessek az emberekkel.

PAKSI KÉPTÁR
MUSEUM OF CONTEMPORARY ART
H-7030 PAKS, SZENT ISTVÁN TÉR 4. TEL.: 75/311-87

soft geometry

m e g h í v ó

PERNECZKY Géza

2001. július 18-ára, szerdára, délután 5 órára
P e r n e c z k y G é z a E x t r é m S p o r t o k
című kiállítására a Paksi Képtár emeleti csarnokába

a kiállítást megnyitja: Aknai Katalin művészettörténész
(MTA Művészettörténeti Kutató Intézet)

a kiállítás megtekinthető: 2001 július 18 – szeptember 15.

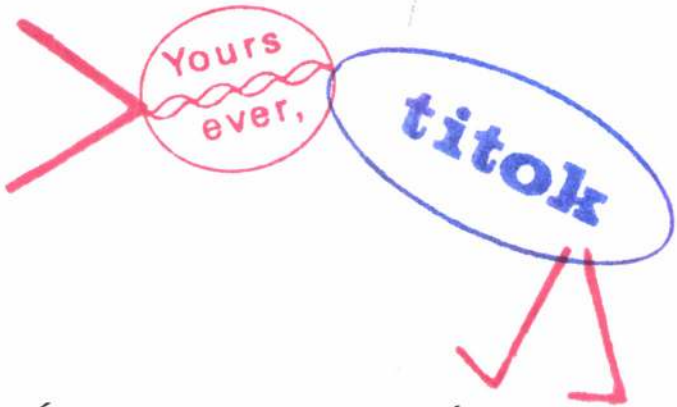

VIZUÁLIS KÍSÉRLETI ALKOTÓTELEP H-7030 PAKS, SZENT ISTVÁN TÉR 4.
TEL.: 75/311-879 FAX: 75/311-646

Az Édenkertből elcsent alma

A véletlen mint művészet

Michael Gibbs: Kontexts. No 5.

Molnár Vera, a Párizsban élő magyar művész, akinek az a szokása, hogy sok száz komputergrafika közül válassza ki (és szignálja) azt az egyetlen egyet, amelyet nemcsak a véletlen hozott létre, hanem a művészi szelekció is, hívta fel a figyelmemet a ludwighafeni Wilhelm–Hack Múzeumban rendezett tárlatra. *A véletlen, mint alapelv* – szólt a cím. És: – „Ha igaz, vagy 40 munkám lesz kiállítva. Nem jársz arra?" – volt odafirkantva a meghívó sarkába. De hogy a kártyára egy sajtóhibát is nyomtak, és pedig éppen a kiállítás nyitva tartásának a dátumára vonatkozóan, azt nem tudhatta a művésznő. Így hát egy nappal korábban utaztam Ludwighafenbe, mint ahogy a tárlat hivatalosan is megnyílt.

Ez volt az első véletlen, amivel a rendezvény szolgált. Ludwighafen azonban nem nagy város, mérsékelt az adminisztrációs szigor is, ezért aztán beengedtek a még nem egészen elkészült kiállításra a nagylelkű rendezők. Véletlenül éppen ebédidő volt, és a modern múzeumépület földszintjének a termeiben, ahol az anyag az esti megnyitóra várt, néhány újságíró lézengett csak, úgy látszik, nemrég fejeződhetett be a sajtótájékoztató. A televíziós stáb is nyilván ebédelni ment közben, mert a termek teniszpálya nagyságú padlószőnyeg-sivatagjain szerteszét szórva hevertek a kamerák, a kábelek és a műszeres dobozok.

Ebben a kellemes zűrzavarban egy mindenre elszánt hölgy üdvözölt, akiről kiderült, hogy amerikai művésznő, aki „színes véletlent" generált a komputerén, és azért repült át most Európába, hogy kezet fogjon az újságírókkal. Míg beszélgettünk, a háttérben a mobil-art képviselőinek a művei forogtak és mozogtak, illetve a Fluxus művészek aleatorikus hangokat és provokatív zenei effekteket kibocsátó masinái indukálták szorgalmasan a véletlent. Valamelyik sarokból pedig vad fortisszimóval zongoraszó csattant fel. Az esti megnyitó zenei betétszámát (nyilvánvalóan egy, a véletlen elvére épülő kompozíciót) gyakorolta egy fiatalasszony – s míg homlokát ráncolva megmegismételt egy-egy ütemet, arra gondoltam, hogy milyen fölösleges munkát végez a gyakorlással, hiszen nyugodtan mellé is verhetne, a zenemű csak javulna tőle, hiszen úgyis a véletlenről szól.

Közben teljesen kiürült a múzeum földszintje, és egyedül maradtam a műtárgyakkal. Ekkor derült ki, hogy az egyik ritmikusan kopácsoló berendezés nem kiállítási darab, hanem egy nyakkendős, ezüst szemüveges, sötét ünneplőbe öltözött férfi, aki a földre térdelve a még hiányzó címtáblácskákat szögezte fel a képek alá. A véletlen úgy akarta, hogy éppen *John Cage*, az amerikai avantgárd nagy öregjének a bekeretezett sorai előtt álljak meg. Olvasni kezdtem: – „Ha a véletlent kapcsoljuk be a műveleteinkbe, akkor az a hit áll e mögött, hogy minden kérdés elhangzott már, és minden válasz is... hogy mindenki úgy is azt mondja ki, amit mondania kell, és hogy még a lélegzetvétel is közöl mindig valamit. És hogy minden gond nélkül beszélünk arról, amit mások már elmondtak, anélkül, hogy azt értenénk..."

Boldog kor és boldog emberek, akiknek legnagyobb gondja ennek az ezoterikus igazságnak a szolgálata volt! Akik annyira be voltak szorítva a rácsi és a modernizmus nagy konstrukciói közé, hogy visszavonulva a művészet sáncai mögé kárpótlásul egy kis véletlent vehettek ki maguknak, s azzal múlatták aztán az időt!

Még nem is olyan régen valóban úgy látszott, hogy mindenütt a világon tényleg ez a Nagy Rend az egyetlen igazi hatalom. És hogy bármilyen formát öltsön is e rend, a legtöbb, amit az ember tehet, vagy az, hogy gonoszkodó tréfát űzzön vele (ahogy tették azt a dadaisták, illetve a Fluxus művészei). Vagy pedig, hogy megpróbálja eloltani a villanyt, és a sötétben lábujjhegyen a rend háta mögé lopóddzon, hátha titkokra talál ott?... Ilyenkor épít ki aztán a művész teológiát az ott talált dolgok köré, vagy kezd misztikus szertartásokba, ahogy John Cage is. De hogy a rendnek is meg vannak számlálva a napjai, és hogy legfőbb ellensége nem is a kicsinyke véletlen, hanem a roppant káosz, a rendet örvénylő mozgásba hozó hatalom – és hogy e két erő vetélkedése olyan, mint a sárkányok harca, vagyis nem nagyon kedvez a művészetnek sem, noha igazán kreatív természetű dologról van szó –, erre az igazságra a véletlen szolgálatába szegődött művészek csak ritkán gondoltak.

Ez az egyik tanulsága a tárlatnak.

Nagy nevek sorakoznak itt. A bemutató *Victor Hugo* egy 1830 körül készült lazúrozott tintarajzával kezdődik, amelyik véletlenül (?) a párizsi Notre Dame-ra hasonlít, és innen ugrik át a huszadik századba, ahol is *Max Ernst, Breton, Pollock* és *Matthieu* és egy sor más kitűnőség között bolyonghat a látogató. Szép sorjában minden ki van itt állítva, ami ide illik: a dadaisták automatizmusa, a szürrealistáknak a satírozás véletlenjeiből formált alakzatai, a lírai absztrakció pszichológiai rejtélyeket sejtető festékcsorgatásai, vagy a konkrét művészek bonyolult kockadobás-technikával „kisorolt" foltjai. Az utolsó évtizedek bukfencei közül például a vizuális költészet jeltörmelékei tanulmányozhatók, és megismerhetők a konceptuális művészetnek néha a véletlenszerű valamire, néha pedig egyszerűen a már érdekesebb semmire utaló keresetten talányos gesztusai is (például *Robert Filliou* műve, „Az ideális Filliou", amely a következő rövid szövegből áll: „Elég ha ülök").

A végső benyomás furcsa, mert egyszerre megnyugtató és kiábrándító. Be kell ugyanis látnunk, hogy a modern művészetnek ez a véletlen jegyében fogant fejezete ugyanúgy klasszikussá vált időközben, és ezért ugyanannyira kevéssé véletlenszerű, mint a többi része. Lelkileg tehát az ilyenkor kötelező múzeumlátogatói pózt vesszük fel, míg végigjárjuk a termeket, és csak akkor zökkenünk ki ebből, ha néha-néha mégis fölnevetünk – ha egy-egy mű az évtizedek múlása ellenére sem vesztette el még frissességét és humorát. De a véletlent ízelgetve különben csak valamiféle absztrakt gyümölcsbe harapunk, amely a természete szerint se nem igazán kerekded, se nem zaftos, hanem nagy gonddal lett megszerkesztve, és mélységesen, néha pedig egyenest zavaróan filozófikus. Ez lenne az Édenkertből elcsent alma?

Ha nem csöppentem volna bele éppen az előkészületek közepébe, akkor biztos, hogy a legnagyobb rendet találtam volna ezen a tárlaton. Mert a véletlent garantáló dobókocka is csak geometrikus.

Perneczky Géza

KÖNYVEK PIZSAMÁBAN

Romantikus űrhajós

Van ellentmondás abban, hogy egy 1988 folyamán meghalt öreg tudományos-fantasztikus írótól először jelenik meg könyv Magyarországon. Az irodalomnak ez a *leányága* ti. divathoz kötött, s tartalmát tekintve avul. Kivéve, ha alkotója (vagy konstruktőre?) nemcsak alkalmazó-szakember, illetve – mégoly tanulékony – irodalmi technikus.

Ilyen szuverén sci-fi bajnok számomra *Isaac Asimov*. Véleményére adok. Egyik 1973-as, ellenállhatatlan humorú élménybeszámolójában találkoztam először bizonyos Bob *Heinlein* nevével. Elmondta róla: a második világháború napjaiban négy évig dolgoztak együtt; személyéről, képességeiről – szokásos szarkazmusát mellőzve – megbecsüléssel nyilatkozott. Azt már a Nulladik típusú találkozások szakértőjétől, *Trethon Judit*tól tudom, hogy *Robert Anson* Heinlein tengerészeti akadémiát végzett hadi tűzmester, majd matematikus, ki 1939-től publikált a műfajban, és igazából az első hivatásos sci-fista volt. (A kétlaki /biokémikus/ Asimovval karöltve a mai űrruhák elődeinek kikísérletezésén dolgozott egyebek között.) Csúcsműve (így a Galaktika folyóirat az évi 7. számába készült nekrológ) a Stranger in a Strange Land; 1961-től kétmillió példány kelt el belőle. Arról szól, hogy felnő egy árvagyerek a Marson, majd visszaűrhajózik a Földre, s nem talál mindent kedvére valónak ott – vagyis itt, minálunk.

A kétoldalú idegenség motívuma főszerepet játszik *A galaxis polgárai*ban is. (Íratott: 1957; lefordította nekünk, negyedszázad múlva, *Nemes István*.) A központi hős eleinte kideríthetetlen származék. Eladási tétel a rabszolgapiacon. Vétele agyrémhelyen zajlik le, az úgynevezett Kilenc Világ Birodalomban, Nagy Sargon fejedelem (vagy kicsoda-micsoda) hasonnevű fővárosa Szabadság terén.

A szokvány sci-fikben járatos olvasók furcsállják majd, hogy a deklaráltan jövőben játszódó cselekmény első része (a különös kém-koldus-vásárolta rabszolgakölyök neveltetésének ábrázolása) mennyire *nem* lesz nekik otthonos. A környezetrajz ugyanis, eltekintve egy-két használati eszköztől, inkább emlékeztet Victor Hugo és Dickens (!) nyomorgóinak világára, mint akár a legszegényebb kiállítású kommersz tévésorozat galaktikus berendezkedésére.

Megerősíti a vadromantikus-szentimentális benyomást a főhős fiúcska, név szerint a kicsiny Thorby megélhetésének elég hagyományos módja. Miként Twist Olivér, innen Faginéktől, ő is koldulni, meg lopni tanul. Közben olaszosan délies slumlabirintusban lakozik és dél-amerikaiasan maláj színezetű vityillóútvesztőkben kóborol. Mentora, gyámola, okítója és mestere határozottan arab viselkedésű; mesésen nagy eszű alak. Eleinte az ő célja is érthetetlen, mígnem keservesen kiderül róla, hogy nagybetűs ügyet szolgál. Küldetést érez, s ezt a fiúval, mint tehetséges szerszámmal óhajtja betöltetni.

A galatikus kulisszák közé tákolt találtgyerek-históriának a közepe a jobb. Egyfelől azért, mert a neveltfiú önállóan kezd tájékozódni körülményeiről. Tudatos földerítései nyomán tisztulnak a ködösítő sejtelmességek. Használ a könyvnek, hogy e tájt tűnik föl benne egy antropológusnő. Szabatosan előadja a bolygóközi kereskedőflotta szokásait. Taglalja életformájukat, megvilágítja matriarchátusuk mibenlétét. Az egykori tűzmester író meg itt mutat be néhány űrcsatát. Lefolyásukban az a *pláne*, hogy saját valódi hajóstapasztalatából merít, s nem a műszaki halandzsázásra, hanem az ágyúirányzók lelki problémáira helyezi a hangsúlyt.

Erénye még a tisztességesen döcögős műnek, hogy erkölcsi alapjai rendíthetetlenek. Rabszolgaság-ellenességét elirigyelhetné mind a Nat Turner vallomásait nyilvánosságra hozó Styron, mind a Tamás bátyát halhatatlanná tévő Beecher-Stowe asszony.

A galaxis polgáránál kétségtelenül zseniálisabb Heinlein-munkát kell kézbe kapnunk, pártfogolnunk ahhoz, hogy megítélésében, netán népszerűségében kizárólag a művei számítsanak. (*Phoenix könyvek*)

Iszlai Zoltán

Napló

Ízelítő az 1992/7. számból

Németh Gábor naplója – Kardos Daróczy Gábor: Hol nyugszik József Attila? – Balla Zsófia, Bertók László, Marno János, Rába György és Tolnai Ottó versei – Csejdy András és Parti Nagy Lajos egy márciusi vasárnapról – Nádor Tamás interjúja Németh G. Bélával – Darvasi László novellája – Bérczes László, György Péter és Lengyel Péter sorozata – Bálint István: Dzsungelláz és a Túlélés Gyermekei

Könyvek Sor(o)sa

A Soros Alapítvány pályázatot hirdetett meg „a magyar könyvkiadás nehéz helyzetének javítása érdekében". Olyan kiadók pályamunkáit várják, amelyek a társadalomtudományok, a filozófia, a hazai és világirodalom klasszikus és mai szerzőinek műveit könyvsorozat formájában kívánják megjelentetni. A pályázatról kérdeztük Kardos Lászlót, az alapítvány titkárát.

– Alapítványunk eddig is támogatta egy-egy könyv kiadását. Korábban egymás mellett jelent meg egy kiadó pályázata és például egy családgondozóé – noha ezek egymással nem összemérhetőek. Pályázatunkkal a szakosodás felé léptünk. Véleményünk szerint nem érdemes egyenként elbírálni a kiadói pályázatokat, inkább felvázoltunk egy koncepciót: milyen könyvek kiadását támogatjuk. A tönkremenő vállalatokat nem tudjuk megmenteni; nem kívánunk bevonulni a kommersz könyvkiadás területére sem. De Magyarországon létezik egy-két tucat olyan könyvkiadó, amelyik már bebizonyította, hogy képes igényes műveket megjelentetni.

Nem tudom megítélni, hogy a könyvkiadás problémáinak oka a könyvterjesztés vagy más. A lapok esetében ismerjük a helyzetet – erről a kérdésről külön tanulmány elkészítését is finanszíroztuk –, ott néhány folyóirat, így a Buksz, a 2000 alternatív terjesztéséhez nyújtunk segítséget. Tárgyalunk több kiadóval, akik könyvklub formájában kívánják olvasóikhoz eljuttatni könyveiket.

– *Mennyi pénz áll rendelkezésükre a pályázat céljaira?*

– Mi évekig nem készítettünk előzetes költségvetést. A beérkezett pályázatok ismeretében döntöttük el, mennyit érdemes rákölteni. Ez a rendszer mai napig él, de már kiegészült előzetes számításokkal. A könyvkiadói pályázat néhány tízmillió forintot igényel. Olyan pályázatokat részesítünk előnyben, amelyekben fontos szempont a gazdasági racionalitás. Ha nyereséges a vállalkozás, akkor tevékenységünk hasznos. Pályázhat az is, akinek az induló tőkéje hiányzik, s kamatmentes kölcsönt szeretne.

– *Kikből áll a kuratórium és milyen szempontok szerint választják ki tagjait?*

– Kiválasztási szempontjaink: a kurátor képes legyen objektív ítéletre, egy adott terület értő és elismert művelője legyen. Ezért kértük fel Poszler Györgyöt, Balassa Pétert, Radnóti Sándort, Lackó Miklóst, Papp Zsoltot, Török Endrét.

– *A kuratórium tagjai kapnak előzetes „ajánló listát" vagy szabadon dönthetnek?*

– Ha kapnának is ilyet, döntési szabadságuk akkor is vitathatatlan. Minden rendelkezésünkre álló információhoz ők is hozzáférhetnek, de előzetes javaslatot nem teszünk. Megbízunk hozzáértésükben.

Dombi Gábor

MTA MMSZ
műszerház

MŰSZERKÖLCSÖNZÉS, LÍZING
MÉRÉSSZOLGÁLTATÁS, MŰSZERJAVÍTÁS
EGYEDI MŰSZEREK TERVEZÉSE, KIVITELEZÉSE
– A KÖRNYEZETVÉDELEM ÉRDEKÉBEN IS –
CSAK EGY TELEFON:

161-0000

MTA MMSZ MŰSZERHÁZ
1119 Budapest, Etele út 59–61.

5265 LJ

PERNECZKY Géza

Garabonciásként hirdetett agrárpolitika

Sárossy László: 1992 az igazság hosszú pillanata lesz

A mezőgazdaságban dolgozók és élők talán okkal állítják, hogy súlyos válságban van az ágazat, hiszen a tavalyi rekordteljesítmény közben tönkrement a gazdaságok legtöbbje. Ugyanakkor a mezőgazdasági tárca vezetői – a tavalyi sikerekre hivatkozva – más véleményen vannak. Miért e kettősség? – többek között erről kérdeztük Sárossy Lászlót, a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkárát.

– Az elmúlt két hónapban az országot járva háromtucatnyi településen tartottam mezőgazdasági fórumot, s ezalatt legalább tízezer emberrel találkoztam. Általános vélemény az, hogy az ágazat jövedelmezősége az elmúlt évben teljesen leromlott, és hogy ez csak átmeneti válság. Ennek oka: a likviditás katasztrofális romlása. A rendkívül magas kamat még a kiváló gazdaságokat is esélytelen helyzetbe hozta. A termelők kiszolgáltatottak. A termelő – mivel tárolóhelye nincs – képtelen a raktározásra, s neki egyébként is sürgős, hogy a vételárhoz mielőbb hozzájusson, hiszen törlesztenie kell a hiteleit. Ezzel tavaly a felvásárló szervezetek visszaéltek.

– Ez általános jelenség avagy csak néhány termékre jellemző?

– Akár a nagy szántóföldi növényeket nézzük, akár a sertést, minden mezőgazdasági terméket ez jellemzett. Egyedüli kivétel az alma volt. Érdekes, de például a gabonának is volt piaca, csakhogy a termelőket félreinformálták. Még az aratást megelőző időszakban azt sugallták: eladhatatlan a gabona. Emiatt az indokoltnál is alacsonyabb áron szabadultak meg a búzától. Végezetül ami az ágazat számára rendkívül súlyos következményekkel járt: a tanácstalanság, ami idén nagyon felerősödött.

– Pontosan mit ért ezen?

– Minden változás elbizonytalanítja a szereplőket. Kevesen értik: nincs esély a régi felállás átmentésére. Úgy vélem, hogy emiatt nem szabad bűnbakokat keresni. Szerintem hibázott mindenki, aki a rendelkezésére álló ismeretek továbbadásával foglalkozott. Nem volt elég hatékony, nem sikerült a felvilágosítás. Az ágazat szereplői között sem volt összhang, hogy az egyetlen lehetséges alternatíva eljusson az emberekhez.

– Említette a félreinformálást, ugyanakkor az MDF vezetése mostanában – úgy mondják: felvilágosító munkát végezni – kirajzott vidékre. Miért?

– A felvilágosításnak csak őskori módjával lehet célt érni: az országot garabonciás diákként járva kell hirdetni az agrárpolitikát. Egy agrárpolitikát legalább olyan nehéz „eladni", mint kidolgozni. Különösen nehéz amikor mindmáig az egész ágazatban bozótharc dúl. Ez még érthető is, hiszen egy új felállásnál – vélt vagy valós alapon – bizonyos érdekek sérülnek. A szövetkezeti vagyon nevesítésekor például az aktív tsz-tag és a nyugdíjas érdeke ellentétes, a szövetkezeti vagyon jogosultjai pedig ferde szemmel nézik a kárpótlásra várókat. Néhány esetben a szövetkezet vezetősége és a tagság között is feszül ellentét.

– Mindenki tudja, hogy ki miben érdekelt, de hol lehet azt a mezsgyét megtalálni, amelyik a többségnek járható?

– Ezt főként az érdekképviseleti szervezeteknek kellene megmondani. De melyik kit képvisel? Termelői érdekeket képviselő szervezet ma nincs Magyarországon. A termelés vezetőinek vagy bizonyos csoportnak az érdekeit képviselő szervezetek működnek csupán. A legmarkánsabb szervezetnek mondják a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetségét, azonban nagyon kíváncsi lennék, mi lenne a válasz, ha megkérdezné valaki tőlük: a tagok vagy a vezetők érdekeit képviselik-e? Már harmadik éve alpári stílusú kampány folyik, amelyik azt sugallta: a tsz-vezető, a zöld- vagy vörösbáró nem a tagság képviselője. Nem tudom elfogadni, hogy az átalakulás kulcsszereplőit, a diplomás agrárértelmiséget elvadítsák a pályától. Az egész ágazat jövője szempontjából katasztrófális lenne, ha ezt a jól képzett réteget kirekesztenénk a termesztésből. Szerintem ez az első olyan közös platform, amelyiken elindulhatunk. Bizonyos önvédelmi reflexek is dolgoznak, az ágazatban azonban hiányzik a közös hang, a közös protestálás.

– Ez nem is csodálható, amikor az úgymond politikai erők sincsenek közös nevezőn.

– Az elmúlt időben jó néhány többpárti rendezvényen vettem részt. A pártok továbbra is kampánycéljaikra használják őket. Ma Magyarországon – tragikus, hogy így van –, azzal lehet a figyelmet felkelteni, ha minél nagyobb, minél vastagabb ecsettel festegetik az ördögöt a falra. Ha az lenne a feladatom, hogy drámai módon ecseteljem, micsoda katasztrófa, micsoda kezelhetetlen problémahalmaz jelentkezett az agrárágazatban, körülbelül egy hónap minden napjára lenne munícióm. Nem a zokogás a feladatunk, hanem az: miként lehetünk úrrá gondjainkon.

– Melyik időszaktól kellene most újra kezdeni, hogy ne legyen ilyen „fájdalmas" a váltás?

– Talán a hetvenes évek közepének iránytévesztésétől, amikor a minél nagyobb, annál szocialistább jelszót hangoztatták. Az ipari és a szántóföldi növények esetében ez ésszerű is volt. Viszont hihetetlenül súlyos hiba volt hatalmas állami támogatással létrehozni az óriási állattartó telepeket. Ugyanilyen hiba volt a termelés homogenizálása, a 3300-3500 tsz-ből összevonásokkal 1200-at csinálni. Nem a szövetkezet vezetése hibáztatható azért, hogy nem bírtak a több 10 ezer hektáros gazdaságokkal. Egyszerűen, a szövetkezeti forma erre nem alkalmas. Most mit tehetünk, többek között számba kell venni az elfelejtett termékeket és ezeket – bármennyire is furcsa – újra el lehet terjeszteni. A kollégáim már elkészítettek egy listát, amelyet ajánlásként, mint egy étlapot rövid időn belül szeretnénk közkinccsé tenni. A termelés célja csak egy lehet: piacképes terméket előállítani. Rengeteg olyan termékkel jelenhetnénk meg nyugaton, amelyeknek még versenytársuk sincs.

– Például mivel?

– Nehéz felsorolni. Például a közelmúltban itt járt egy német szakember, aki említette, hogy a hagyományos értelemben vett régi termékek iránt újból megnőtt a kereslet. Ő a magyar szürke marhát említette.

– Ennék vagy néznék?

– Természetesen étkezési célra vásárolnák. Persze nem nagy mennyiségben. Egyébként az a fontos, hogy extraprofitot hozna.

– Úgy sejtem, hogy a szürke marha, az apromagvak, a biotermékek fantasztikus exportlehetőségeitől még nem enyhül a mezőgazdaság válsága.

– Tragédia lenne, ha az ágazat ebbe az irányba indulna el. Én ebben inkább a rugalmas piackövetést tartom figyelemre méltónak.

– Ettől azonban még mindig nem oldódnak meg a mezőgazdaság finanszírozási gondjai.

– A banki szféra átalakításának fontossága már az első hetekben kiderült. A jelenlegi kereskedelmi bankhálózat alkalmatlan a mezőgazdaság finanszírozására. A kereskedelmi bankoknak ma mintegy 1400 agrárkliense van. Az év végére már 100 ezren is lehetnek. Lesz, aki csak 10 sertés hizlalásához, más 30 hektár kukorica termesztésére igényel majd hitelt. De maradnak még a szövetkezetek is, amelyek a jelentős termelésük finanszírozásához kérnek majd hitelt. Ettől függetlenül abszurdumnak tartom, hogy az éhségövezet határán arról vitázunk, érdemes-e gabonát termelni. Ha most nem sikerül felpörgetni a tavaszi munkákat, akkor a következő év ellen dolgozunk.

– A mezőgazdaságból élők bizonytalanok, lassan kezdődik a kárpótlás, nevesítik a szövetkezeti vagyont és az esztendő végéig a tsz-eknek át kell alakulniuk.

– Ez az esztendő az igazság pillanata lesz, hozzá kell tennem: hosszú pillanata. Részint erőszakkal létrehoztak olyan helyeken gazdaságokat, ahol a legjobb indulattal is – költségvetési támogatással – csak veszteséget lehetett termelni. Ez az országnak mára 1400 milliárd forintjába került – ennyi az adósságunk.

– Ez a szocialista mezőgazdaság rovására írható?

– Nem hiszen, hogy bárki egzakt számot tudna mondani, mert ebben benne van Bős–Nagymaros, az eocénprogram, az elhibázott iparpolitika is. Viszont a jó mezőgazdasági üzemnek is be kellett fizetnie a rá eső részt, hogy a gyengén gazdálkodókat el tudják tartani. Nagyon jól emlékszem: Veszprém megyében a pártvezetés presztízskérdést csinált abból, hogy ne legyen veszteséges a mezőgazdaság. Mindenki tudja, hogy ez mit jelentett. De nincs szükség a bizonyítvány magyarázatára.

– Ahogy említette, 1992 az igazság hosszú pillanata lesz – úgy érzem, hogy a kormány az ellenzéknek ziccerhelyzetet teremtett ezzel a mezőgazdaságot érintő hármas – kárpótlási, átmeneti és szövetkezeti – törvénnyel, ugyanis ez anélkül, hogy a falut egymásra ne haragítsák, szinte nem is hajtható végre.

– Az igazi dráma az, hogy az emberek nem érzékelik, 350 milliárd forintnyi vagyonhoz jutnak. Erről az jut eszembe, amikor ikerlányaim már megnőttek és a családi asztalnál először szedtünk tányérjukba levest. Automatikusan mindegyik a másik tányérját nézte először. Ilyen az ember.

Czauner Péter

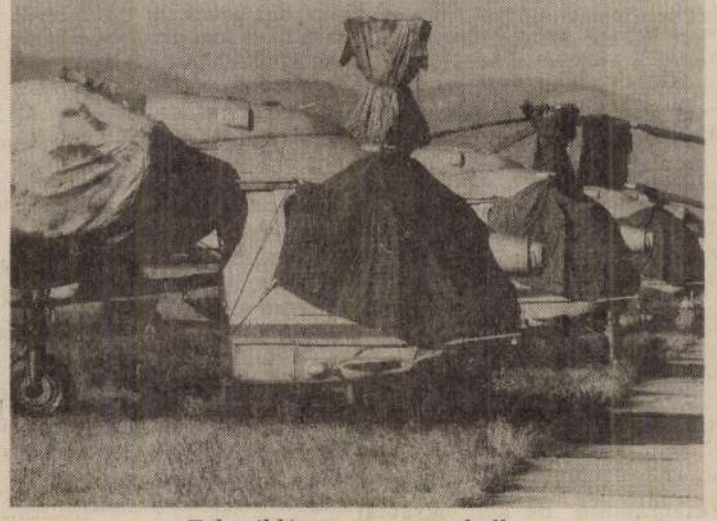

Takaréklángon az agrotechnika

Devizaárfolyamok

Érvényben 1992. április 6.

Devizanem	Vételi árfolyam 1 egységre, forintban	Közép	Eladási
Angol font	138,24	138,59	138,94
Ausztrál dollár	60,93	61,08	61,23
Belga frank (100)	237,22	237,80	238,38
Dán korona	12,57	12,60	12,63
Finn márka	17,78	17,83	17,88
Francia frank	14,40	14,44	14,48
Holland forint	43,53	43,46	43,57
Ír font	129,73	130,05	130,37
Japán yen (100)	59,63	59,78	59,93
Kanadai dollár	66,82	66,99	67,16
Kuvaiti dinár	268,34	269,03	269,72
Német márka	48,78	48,90	49,02
Norvég korona	12,41	12,44	12,47
Olasz líra (1000)	64,59	64,75	64,91
Osztrák schilling (100)	692,81	694,51	696,21
Portugál escudo (100)	57,12	57,26	57,40
Spanyol peseta (100)	76,62	76,81	77,00
Svájci frank	53,29	53,43	53,57
Svéd korona	13,43	13,46	13,49
Tr. és cl. rubel	27,43	27,50	27,57
USA-dollár	79,38	79,58	79,78
ECU (Közös Piac)	99,59	99,84	100,09

Valutaárfolyamok

Érvényben: 1992. április 6-án

Pénznem	Vételi árfolyam 1 egység, Ft-ban	Eladási
Angol font	137,19	139,99
Ausztrál dollár	60,46	61,70
Belga frank (100)	235,47	240,13
Dán korona	12,47	12,73
Finn márka	17,63	18,03
Francia frank	14,30	14,58
Görög drachma (100)	40,45	41,29
Holland forint	43,03	43,89
Ír font	128,75	131,35
Japán yen (100)	59,18	60,38
Kanadai dollár	66,29	67,69
Kuvaiti dinár	266,28	271,78
Német márka	48,42	49,38
Norvég korona	12,32	12,56
Olasz líra (1000)	64,11	65,39
Osztrák schilling (100)	687,71	701,31
Portugál escudo (100)	56,71	57,81
Spanyol peseta (100)	76,05	77,57
Svájci frank	52,89	53,97
Svéd korona	13,33	13,59
USA-dollár	78,80	80,36
ECU (Közös Piac)	98,86	100,82

A pöcök

Az új, kék utcai telefonok végre nemcsak nyelik a pénzt, hanem kevés munkával tisztes jövedelemhez is juttatják élelmes honfitársainkat.

A már magánkézben lévő készüléket onnan lehet felismerni, hogy a fémlapja, amelyet hátratolva ideális esetben a visszajáró pénzünkhöz jutunk, nem mozdul. Az ok egy méretre vágott falap. Ez tartja belülről a fémablakot, amit aztán a falap gazdája időnként egy drótból hajlított célszerszámmal felemel, és betolva a fémlapot bezsebeli a lepotyogott érméket.

Egészében véve: rendkívül kis befektetés mellett csekély kockázattal a minimálbért jóval meghaladó jövedelemhez lehet vele jutni – adómentesen.

T. T. L.

Társadalombiztosítási Törvény

hvg KÜLÖNSZÁM

■ Amit a TB változásairól tudni kell. ■ Mennyit kell fizetnie a munkavállalónak, a munkáltatónak és a vállalkozónak? ■ Hogyan számítjuk a nyugdíjalapot? ■ Háziorvos és betegbiztosítási kártya. ■ Külföldön dolgozók és külföldiek alkalmazásában állók biztosítása. ■ Önkéntes TB formák.

Törvény és magyarázata egységes szerkezetben.
Gyakorlati tanácsok munkavállalóknak, munkaadóknak, vállalkozóknak.

HVG különszám – válasz fogós kérdésekre

Kapható a hírlapárusoknál. Ára: 98 Ft

PERNECZKY GÉZA:

A posztmoderntől a káoszelméletig

Matematikai válasz a történelemfilozófiai vitákra?

A Népszabadság egyik közelmúlt hét végi melléklete érdekes eszmefuttatást közölt Nagy Zsolt tollából. Ez az írás a művészeti kérdések körüli jelenlegi vitákhoz szólt hozzá (Posztmodern: a műanyag az igazi. Augusztus 18.). Ez a cikk persze csak hangulatos utóirat volt ahhoz a tanulmányhoz, amit Nagy Zsolt a Mozgó Világ ez év májusi számától kezdve három folytatásban publikált, és amely az utolsó évtized posztmodern vitáinak irodalmáról adott részletes tájékoztatást.

A téma — bár nem tartozott az agyonhallgatott problémák közé — mégis kevés érdemleges visszhangot keltett eddig Magyarországon. Főként azért nem, mert a kibontakozó vita könyv alakban is megjelent főbb álláspontjait a magyar könyvkiadás csak nagyon elkésve és nagyon hézagosan közvetítette. Éppen az alapvető tanulmányok — mint Lyotard vagy Habermas legfontosabb írásai — máig sem olvashatók magyarul. Közben azonban a vita már majdnem el is ült, illetve beletorkollott egy másik vitatémába, amely egy matematikai felfedezés nyomán robbant ki — s ez lassan már vagy tízéves múltra tekinthet vissza. Ideje tehát, hogy végre nálunk is visszhangja legyen. Hadd fűzzek hát néhány rögtönzött megjegyzést Nagy Zsolt írásához.

Nagy Zsolt átfogó ismereteit a különböző szerzők angol nyelvű publikációiból merítette. Ebből adódik, hogy az angol fordítás megjelenésének évére (a nyolcvanas évek közepére) teszi például Lyotard korszakos jelentőségű munkáját, a *La condition postmoderne* című esszét is, amely pedig franciául már 1979-ben megjelent, és tulajdonképpen az egész vita alapjául szolgált. Lyotard megközelítése történetfilozófiai volt: azt fejtette ki, hogy a modernizmus a történelem talán utolsó nagy utópisztikus kísérlete, azaz az utolsó olyan szemléleti rendszere volt, amely még *megoldást* vár a történelemtől, mégpedig a közeli jövőre nézve, és ehhez volt szüksége a közeli jövőt pontosan fölrajzoló teóriákra (hegelianizmus, marxizmus, avantgárdizmus, egzisztencializmus, strukturalizmus stb.). Nagy Zsolt helyében én le is fordítanám magyarra Lyotard idevonatkozó szakkifejezését, és nyugodtan beszélnék „narratívák" helyett *„történetek"*-ről. Pestiesen és nagyon közérthetően így is mondhatnám: azokról a „nagy mesék"-ről van szó, amelyek a modernista elméleteket és az avantgard magatartást igazolták. Vagyis egyrészt a francia forradalom óta érvényes *emancipáció* tanáról (eszerint a tudomány és a művészetek minden ember tulajdonát kell hogy képezzék), másrészt pedig arról a felfogásról, hogy a tudományokat és a művészeteket önmagukért, *immanens értékeikért* érdemes művelni, mert a vallások szekularizációja után ők hordják magukban a „megváltást".

Lyotard állítása, nevezetesen, hogy ezek a „nagy történetek" a kései kapitalizmus (a konzumtársadalom, az informatikai társadalom vagy a szolgáltató-ipari társadalom stb.) körülményei között nemcsak hitelüket vesztették, hanem ellenkezőjükbe, a „nagy mesék"-kel való cinikus játékba, reklámízű handabandázásba és a hatalommal való nyílt manipulációkba fordultak át, igaznak tűnik. Ez a devalválódás a mai átlagembernek annyira mindennapi tapasztalata, hogy akik az ellenkezőjét állítják, eleve vesztes pozíciót védenek foggal-körömmel — s természetesen hiába.

Így lett vesztese a vitának az utópiákhoz ragaszkodó ellentábor: az a posztmodernnel szemben álló, a modernség „örök küldetését", befejezetlenségét és majd újra beigazolódó életképességét („csak idő kérdése...") hirdető csoport, amelynek Habermas a legismertebb szószólója. Nekem személyesen az a benyomásom, hogy Habermas, aki a posztmarxista frankfurti iskola örököseként vett részt a vitában és aki ezért a javíthatatlan „örök optimisták" közé tartozik (gondoljunk csak arra, hogy harcostársa és jó barátja volt *Ernst Blochnak* is, akinek nevével összeforrott a Prinzip Hoffnung — a remény elve — felfogás, azaz az utópiákba vetett hit fontossága), egyszóval ez a Habermas tulajdonképpen a német tudós *akadémikus* típusát is sikerrel testesíthetné meg ebben a vitában.

Ez a típus sokkal régibb, mint a posztmodernizmus vitája. Vele szemben könnyű megtalálni a pragmatikusabb angol tábort is, illetve nem nehéz felismerni Lyotard-ban például a „frivol franciát". Ez azt jelentené, hogy a modernizmus kontra posztmodernizmus vita mögött fellelhető az európai kultúra sokféle öröksége is. Többek közt az az örök polaritás is, amely a könnyed és józanul gyakorlatias alkat, valamint a tudóskodó, az akadémikus merevséggel idealizáló másik típus között feszül.

Ennek a polarizációnak a sokrétűségét és bonyolultságát tovább növeli, hogy a szűkebb képzőművészeti posztmodernizmus elég korán elvált a modernség-posztmodernség filozófiai vitájától. Megint csak azt kell mondanom, hogy nem elég az angol nyelvű irodalmat olvasni: az olasz *Achille Bonito Oliva* volt ugyanis az első, aki már a hetvenes években az avantgárd elévülését hirdette, méghozzá olyan hatásos módon, hogy azzal radikálisan átalakította az egész képzőművészeti élet élmezőnyének helyzetét. Oliva a művészet Cézanne óta érvényes egyenes vonalú fejlődését, amelyben — a természettudományokhoz hasonlóan — minden „felfedezésre" és „izmusra" egy újabb felfedezés következett, „esztétikai darwinizmusnak" nevezte, és kijelentette, hogy ezzel az erőltetett fejlődésvonallal szemben a művészet tulajdonképpen *nyitott tér*, amelyben előre, hátra vagy oldalirányban is minden mozgás megengedett és minden eddig eklektikusnak tartott átszíneződés szabad. Ezekből az átszíneződésekből, „áthallásokból" származott aztán a szabad transzcendenciák avantgárdja, Oliva kedvenc kifejezésével élve: a *transzavantgárd*.

Ennek a nyolcvanas évek elejétől nálunk is volt nemcsak visszhangja (például „új szenzibilitás"), hanem a festészetben erőteljes gyakorlata is. Itt is az utópiák — a „fejlődés" — ellen forduló mentalitás volt a legfontosabb, és hozzátehetem ehhez még, hogy a világ — mivel mindig is jobban érdeklődik a művészeti szenzációk, mint az elvont filozófiai viták iránt — hamarabb is ismerte meg az utópiák bukásának eme tanát a transzavantgárd vagy az új festőiség kapcsán, mint a parnasszus felhők borította csúcsain folyó történelemfilozófiai csatákból okulva.

✸

Mindebből következik, hogy nem egészen érthetek egyet Nagy Zsolt megállapításával: „A posztmodern kétségkívül a modern része. Egy műalkotás csak akkor lehet modern, ha elsősorban posztmodern." (Mozgó Világ, 91/5). Ebből első tekintetre csak annyi igaz, hogy persze ma mindenki posztmodern akar lenni, aki nem akar kihullni az idő rostáján. Mert csak a posztmodern művész számít menőnek, korszerűnek, „igazinak". Nyilvánvaló, hogy itt a „modern" szó kétféle értelmén csúszik el a szerző. A szigorúbb, filozófiailag is megalapozott modernséggel szemben — vagy attól függetlenül — mindig megtaláljuk az „időszerűen" modernet, más szóval a *divatosat*. Ha azonban nem így értjük, akkor a posztmodern nem része a modernnek, hanem csak utolsó kiárusítása, a modernség eredeti tartalmát néha tagadni sem rest, híg változata.

Két fő árama van a mai képzőművészetnek, amelyet szemlélve pontosabban is megismerhetjük a modernek utáni helyzet sokrétűségét. Az egyik az *építészet*, amelyben a Bauhaus öröksége körül folytatott vita a fő konfliktus. *Pro vagy kontra Bauhaus*, ez most a fő probléma.

A weimari Németországban működő Bauhaus, amelyben az építész Gropius mellett a modern művészet olyan óriásai működtek professzorként, mint Paul Klee, Kandinszkij vagy Moholy-Nagy, ahol a korai, forradalmi orosz grafika vagy színpadművészet ugyanúgy folytatásra talált, mint a szociális utópiáktól vezérelt holland építészet tanítása vagy Mondrian puritán szigora, nos, ebben a Bauhausban tényleg az utópiák kvintesszenciája párlódott le. A művészet csupán a „holnap" csavarkulcsa. Az építészet a társadalom életfunkcióit megtestesítő struktúra. Le tehát a díszítéssel, a cicomával, a romantikus giccsel és a lelki mondanivalókkal... és így tovább. A Bauhaus még hitt a gépben, mint megváltó erőben, sőt hitt a lakógépben is, mint humánus lakásmegoldásban, vagy a kollektív jólétben, a közös ízlésben, a világot átalakító nagy modern panelrendszerben, az iparilag is kivitelezhető, antiszeptikusan tiszta boldogságban.

Ma a vita főként arról folyik, hogy ezek a gondolatok voltak-e olyan embertelenek (fasiszták?), vagy csupán a klisévé durvult recept a hibás abban, hogy az ilyenfajta funkcionalizmus idővel annyira embertelenné silányult, hogy a Bauhaus normái szerint épült ház ma már majdnem lakhatatlan. A játékhoz, az ornamenshez és a szabálytalanhoz való jog e vita jegyében vonult be újra az építészetbe.

Valószínű, hogy a kezdeti nosztalgikus vagy bizarr zűrzavar után az a vélemény fog megerősödni, amely nem a különböző ideológiai áramlatokat tekinti az értékelés vezérfonalának, hanem *magukat a műveket*. És ha szétnézünk a mai építészet nemzetközi mezőnyében, akkor azt látjuk, hogy a legérdekesebb és legmeggyőzőbb épületek — mint például Stirling és Hollein múzeumai, vagy az új amerikai felhőkarcolóépítészet merész formákat egymásba szabó darabjai — csak rugalmasabbak a Bauhaus stílusánál, de ami a térképezés logikáját illeti, továbbra is ugyanolyan invenciózusak és szigorúak. Az építészet tehát változatlanul a tér művészete lesz, ahogy az volt az egyiptomi piramisok óta, és azok a kísérletek, amelyek csak egy-egy helyi nosztalgiából formálnak mézeskalácsos Disneylandet, annak maradnak, ami mindig is a kulisszaépítés feladata volt: felnagyított iparművészetnek, vagy egy-egy színdarab, egy-egy „kis mese" illusztrációs hátterének.

✸

A másik jellegzetes terület a *tömegkultúra* hatalmasan hömpölygő áradata, amelyről Nagy Zsolt oly érzékletes képet festett, és amely tényleg elnyelni látszik mindazt, ami korábban fölötte volt, vagyis az elit, a „nagy" művészeteket, de azt is, ami alatta foglalt helyet, a szubkultúrák művészetét, az alternatívokat és az undergroundot. Ha azonban nem a felületi képet nézzük, hanem például a nyugati kiállítási élet igazi mechanizmusát (vagy a hanglemezgyártás avagy a videoipar valódi struktúráját), akkor azt látjuk, hogy a tömegkultúra egyáltalán nem a tömegek terméke (még csak közvetve sem), hanem egy nagyon vékony, de roppant ipari kapacitást birtokló multinacionális konszernegyüttesé. Vagyis a tömegkultúra valójában olyan elitkultúra, amely fölfedezte azt a lehetőséget, hogy ha akarja, akár akkora profitot is hozhat, amire korábban csak az acélipar vagy egész kontinensek mezőgazdasága volt képes. És ezért bizonyos stíluskompromisszumokra is hajlandó. Ez a józan megfigyelés arra indíthat, hogy kritikus szemmel nézzük a posztmodern stílusjegyek terjedését ebben az úgynevezett tömegkultúrában. Meggondolandó ugyanis, hogy már a modernek — legpregnánsabban éppen a Bauhaus — is mindig arra törekedtek, hogy az elit művészetéből a tömegek kultúrájává váljanak. Hogy ipari úton és kontinentális méretekben terjedjenek, hogy mindenki velük éljen napközben és róluk álmodjon az ágyban. A posztmodernnek elkeresztelt tömegkultúra valóban „műanyagból" van, de ebből voltak már Moholy-Nagy, Pevsner vagy Naum Gabo szobrai is, és tényleg a neoncsövek színeiben ragyog, de hasonló színeket használt Picasso vagy Miro is, arról nem is beszélve, hogy pontosan úgy és annyira „műfajközi", intermédiális, amennyire azt a Bauhaus kísérleti színpadán — amely egyszerre volt koncertterem, revüszínpad és cirkuszi aréna — Kandinszkij vagy Oskar Schlemmer megálmodta.

Arra a meglepő eredményre jutunk tehát, hogy *a posztmodern nem más, mint a beérkezett, a győztes modernizmus, a céljait elért nagy, nemzetközi avantgárd*. Látszólag ellentmond ennek az, hogy a posztmodern már nem hisz az utópiákban. Valóban így van, de minek higgyen, ha egyszer ezek az utópiák beteljesültek? A megvalósult álomnak savanykás a mellékíze, közelről jobban látszik az is, ami a pohárban nem nektár, hanem csak durva zacc. Még az eklekticizmus kérdése sem lehet vízválasztó a modernizmus és a posztmodernizmus között, hiszen hol az a posztmodern művész, aki annyiféle stílusban dolgozott, mint Picasso, vagy aki oly cinikusan ollózta volna össze az idegen szerzőktől kölcsönzött idézeteket, mint Sztravinszkij? A posztmodern tehát tényleg relativizálta a modernet, de ez a mérsékletre intő aktus fordítva is hat: a modernek eklekticizmusa is mérsékli, nivellálja a posztmodern furcsaságokat.

A döntő különbség, úgy látszik, nem is a stílusban vagy a funkcionalista szemlélet fellazulásában van, hanem abban a különbségben, amit az jelez, hogy egy mozgalom dinamikus, felívelő korszakában, vagy elapadó, dekadens periódusában van. S ebben a tekintetben valóban óriási a különbségek. És így tekintve tényleg abszurd Habermas kísérlete is, hogy bebizonyítsa: a modernizmus még mindig kezdeti periódusában levő, alulról feltörő, hősiesen küzdő mozgalom. Azzal, hogy győzött, megváltoztak a feladatai is. Terjeszkedni, nem pedig feltalálni akar. A posztmodern a modernnek nem része, hanem megvalósulása. Olyan, mint az egykori oázis helyén a köztulajdonba vett, délibábos sivatag.

✸

A jelenkor kultúrtörténetét tehát valószínűleg úgy fogják később megírni a történészek, hogy abból teljesen hiányozni fog a „posztmodern" szó, vagy legfeljebb csak olyan módon idézik majd e kifejezést, ahogy mi emlékezünk meg Van Gogh és Cézanne évtizedéről, amikor arról elmélkedünk, hogy ezek „posztimpresszionista" mesterek voltak. Valójában azonban mi már tudjuk, hogy bennük nem az volt a fontos, hogy az impresszionizmus „után" működtek, hanem hogy az expresszionizmus és a kubizmus felé vezetett a munkásságuk, az előtt voltak. Mi az a gyökeresen új, ami előtt most mi állunk? Van-e egyáltalán ilyen? Szabad-e találgatni, hogy mi lesz holnap?

„...ám az emberről semmit sem tudunk" — írta három évtizeddel ezelőtt a magyar származású Ludwig von Bertalanffy (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991). Nyári olvasmányként vettem a kezembe a könyvét, s így bukkantam rá arra a feltételezésére, hogy valószínűleg egy zseniális matematikai felfedezés vezet ki majd abból a zsákutcából minket, amit a győztes és mégis oly kevés problémát megoldó nagy racionalizmus, a modernizmus jelent a világnak. Bertalanffy nem érhette meg már a *fraktálok* felfedezését, és azt a felismerést, hogy a világ szerkezetében a kaotikus elem nem a felbomlás, hanem az *önszerveződés* eddig fel nem ismert, igazi faktora. Vagyis, hogy az eddig ismert, racionálisan kiszámítható és irracionálisan kiszámíthatatlan tartományok között (vagy helyett) egy *harmadik tényező* a világ valóságos rendezőelve. Ez pedig a racionálisnak egy, a káoszból szerveződő, előre soha ki nem számítható újfajta rendje, organizmusa.

Már a múlt század végén gondot okozott a matematikusoknak, hogy voltak olyan matematikai sorok, amelyeknek az n-edik tagját nem lehetett kapásból megkapni, hacsak nem úgy, hogy előbb lépésről lépésre kiszámították minden előzetes tagjukat. Ha például az $x=y^2+c$ sort úgy értelmezem, hogy abban az y minden következő lépésben az előző számítás eredményeként kijött x-szel egyenlő és a c egy állandó szám marad, akkor lehetetlen előre megmondani, hogy mi lesz ennek a sornak a századik tagja, amíg csak a számolásban el nem jutok oda. Az ilyen sorok misztikusnak, irracionálisnak tűnnek, és még Poincaré is úgy vélekedett, hogy „ördögi találmányok", mert ellenkeznek a matematika józan szellemével, hiszen kaotikusak.

Csak a komputertechnika fejlődésével vált lehetségessé, hogy az ilyen sorok tagjainak térbeli eloszlását tanulmányozzák, például úgy, hogy az x és az y szerepébe komplex számokat állítottak, s ezeket millió és millió pozícióba helyezve az eredményt a képernyőre vetítették. A Poincaré kései iskolájához tartozó, de Franciaországból csakhamar az USA-ba kivándorolt Mandelbrot volt az a szerencsés matematikus, aki aztán fölfedezte, hogy a képernyőn ilyenkor nem káosz, hanem egy eddig nem is sejtett, fantasztikus organizáció képe jelenik meg. Ebben pedig nemcsak ismétlődő, különböző léptékben önmagát újra megteremtő alapformák vannak, hanem a növények, a felhők, a jégvirágok vagy a

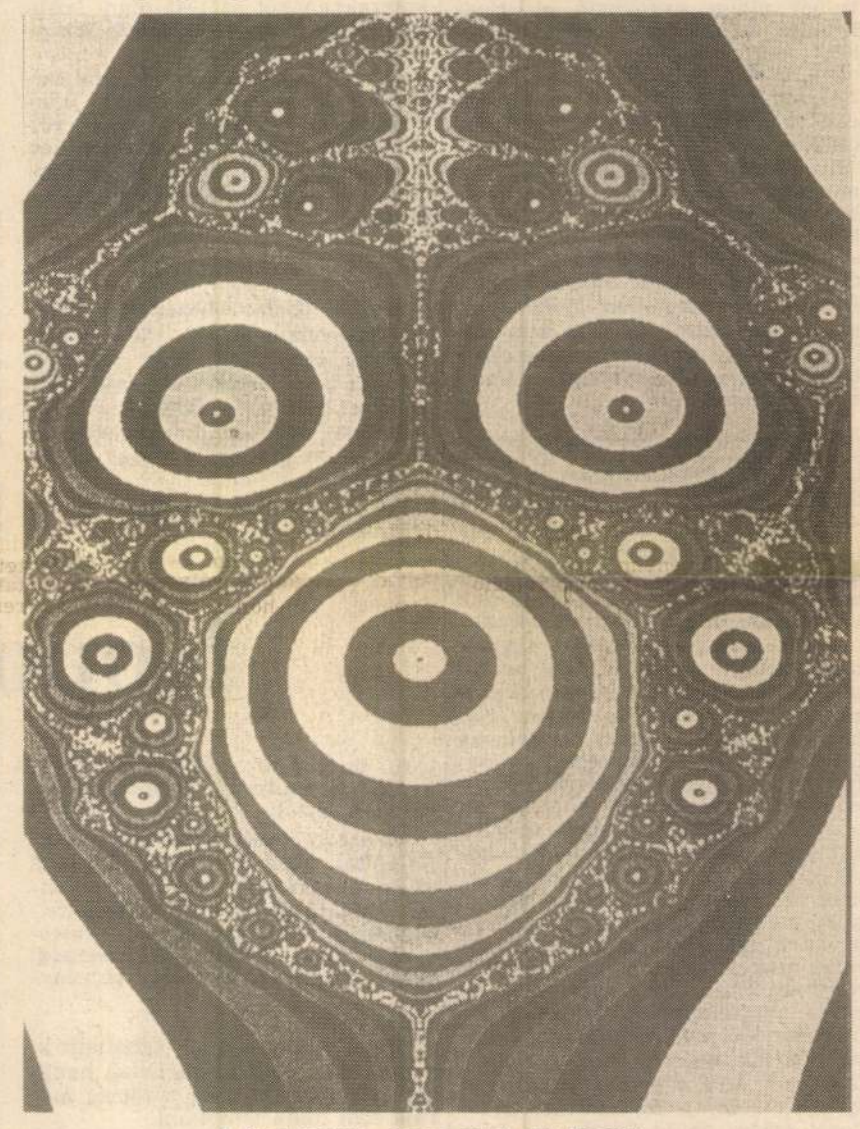

A fraktálábra „olyan, mint egy bohóc".

kristályos és szerves alakzatok belátthatatlan birodalmát egymás után felsorakoztató tartományok is. Tehát ami előre ki nem számítható, de a számítás folyamata közben beteljesül és „igazolódik", az adja ki azt az organikus rendszert, ami hasonlít a világra.

Ez a felfedezés nemcsak a matematikát forradalmasította, hanem belátthatatlan következményekkel jár a fizika, a kémia, a biológia és a társadalomtudományok területén is. Azzal például, hogy noha nem tagadja a jövő racionális szerkezetét, mégis reménytelennek tartja kiszámíthatóságát. Fennáll persze a veszély, hogy egyesek olyan vulgáris következtetéseket vonjanak le ebből, mint egykor a relativitáselméletből. Máris bebizonyosodott azonban, hogy az egyensúlyi állapottól távol álló rendszerek belső szerveződése, meglepő minőségi átbillenései, kiszámíthatatlan, ámde mégis „céltudatosnak" tűnő, bizonyos új organizmusok felé törekvő viselkedése ezeknek a matematikai soroknak, a fraktáloknak a segítségével írható le. És hogy ez a nagyon komplex folyamat nemcsak az élettelen természetben figyelhető meg, hanem az élőben, talán egyenest a társadalomban is.

Úgy látszik tehát, hogy a posztmodern „káosz" is meghozza a maga gyümölcsét. Megnyugtató volt számomra, hogy Magyarországon, ebben az egyensúlyi állapottól távol eső rendszerben már felfedezték Mandelbrot fontosságát. Fát ültettetett vele a Tudományos Akadémia a balatonfüredi sétányon, a parkban.

Lemez-olló

Végre *élő* zene! — lelkesedhetnénk a Radioton ötlete felett, melynek nyomán sikeres hangversenyek felvételeit rögzíti lemezre. Pedig az öröm korai. Koncertterem és lemezstúdió között csak egy lépés a távolság, a koncert intézménye a kimerevítés és eltávolítás ugyanazon szándékából született, melyet a lemez csupán tökéletesít; maradandó élményeink ezért még a hangversenyen is önnön közegük leküzdéséből fakadnak. Sikeres e küzdelem.

Verebics Ibolya és Komlós Katalin

alig egy év előtti koncertjén is, mely a német dalirodalom javából válogat (*Mendelssohn, Schubert, Schumann* és *R. Strauss* mellől csak Brahms és Wolf dalait nélkülözzük), és megteremti azt a szobamiliőt, amelynek szűk testközelisége nélkül a dalok örök végtelenségvágya érthetetlen marad. Verebicset kivételes intelligenciája, tiszta szövegejtése egyaránt jogosítja fel színpadon és pódiumon való hiteles jelenlétre (ritka adottsága honi énekeseinknek!). Széles érzelmi skálájából egyedül azt a hajlékonyságot hiányoltam, amellyel valódi piano suttogható el. Hogy Komlós Katalin lényegében kísérőként van feltüntetve (a címlapról neve, a hátoldalról életrajza hiányzik), egyfelől műfaji baklövés: a dalénekes nem operasztár, kinek áriája csupán a *voce* foglalata, hanem a zongoristára mint egyenrangúra támaszkodik. De feltárja ez az oktalan gesztus zeneéletünk maradiságát is, mellyel az híján van a megszokottól eltérő előadótípus befogadásához kellő pluralizmusnak, mely típus a kikezdhetetlen játékbiztonság, a makulátlan ízlés és a kristályos logika kedvéért kevesebbet tesz kockára sikercentrikus társainál. (Radioton)

Kocsis Zoltán

„Dahin, dahin!" — A messzi Dél, hová Goethe—Schubert Mignonja vágyik a fenti dalok egyikében, nemcsak történelmünk, de személyünk visszahozhatatlan gyermekkorának metaforája is: ezért válhat a gyermek önálló tényezővé a múlt század zenéjében. *Schumann Gyermekjeleneteiben* az emlékezés finom fátylával lepi be miniatűrjeit; *Debussy Gyermekkuckója* különleges atmoszférájú karakterképek sora. *Kocsis Zoltán* mindent tud és mindent lát a darabokban és a darabok mögött; a kérdés csakis az lehet, hová kerül itt vagy ott a hangsúly. A Schumann-ciklusban a csontig hatoló pillantás néhol a fátylat is lerántja a vázról, így a megidézés költői varázsa csak néhány olyan helyen marad meg, mint a *Bittendes Kind*. Az egyes láncszemek közötti csekély lecsengési idő sem a varázsnak kedvez. *Bartók Mikrokozmosza* (Kocsis, főleg a 4. és 5. kötetből, 13 darabot válogatott ki) a füzérformát a fokozatosságra épülő Gradus ad Parnassum-hagyomány pedagógiai szándéka felől közelíti meg; Kocsis szerkezetátvilágító felülnézete itt adja a legteljesebb perspektívát. *Mozart* kezdőknek írt szonátája kakukktojás: a 18. században egyetlen zenei nyelv és nézőpont létezett, mely nem ismert külön gyermekhangot. Sajnos a darabnak előadása is megtöri a felvétel egységét: a hajszolt gépiesség, melytől Mozart úgy óvta műveinek előadóit, a művet szinte végig élvezhetetlenné teszi. Teljesebb volna a lemez nélküle. (Quintana)

Pergolesi

Zádori Mária szopránja és *Derek Lee Ragin* kontratenorja egészen kivételes élmény *Pergolesi Stabat Materében* a *Capella Savaria* új lemezén: a fiatal amerikai specialista hangszíne üdítően más, mint amit a hangfaj (férfi énekes női alt hangon) sztárjaitól megszoktunk: fátyolosabb, érdesebb, izgalmasabb — és élénken emlékeztet az utolsó kasztráltaknak az első hangfelvételeken még hallható hangjára, melyet egyébként az Itáliában nemigen honos kontratenor hangfaj úgymond csak helyettesít. Zádori, aki a szerző két *Regina coelijében* is énekel, óriási formában van: intonációjának tökéletesen ura, hosszan kitartott hangjainak színeváltozása lenyűgöző. A *Vidit suum dulcem natum*-ária torokszorító végén rádöbbenünk, hogy Zádori műfajának egyik világnagyságává vált. A két klasszis a Capella fakó játékának bántó jelentéktelenségét a tételindításokba szorítja ki. (Quintana)

Dolinszky Miklós

SÜKÖSD MIHÁLY:

A nagy magyar ábránd

Jókai Mór: Az új földesúr

1862-ben jelent meg, a leginkább alkalmas időben. Tizenhárom évvel a szabadságharc bukása, az akasztófákkal és börtönrácsokkal ékes, *kemény leszámolás* után. Három évvel Bach Sándor gyűlölt korszakának eltűnte után. Öt évvel a kiegyezés előtt.

Ekkor, 1862-ben *Jókai Mór* a magyar nemzet legnagyobb regényírója. Már megjelent az *Egy magyar nábob* és a *Kárpáthy Zoltán*. Bennük a szerző a magyar reformkor hősi eseményeit és eszményeit örökítette meg.

Valóban megörökítette? Vagy inkább megaranyozta, átstilizálta, önmaga kerekded világképének és mindig harmóniára törekvő írói alkatának ösztönzésére? Jókai különleges szerepe a magyar irodalom és gondolkodásmód történetében leginkább az, hogy egyetemes legendáriumot alkotott. Olvasói egyszerre vehettek kézbe regényt és kifényezett magyar történetmondást.

Jellemző tény, hogy *Az új földesúr* hosszú évtizedeken át Jókai egyik legnépszerűbb, leginkább olvasott műve. Holott alig akad író és irodalomtörténész, aki a szerző legjobb regényei közé sorolná. A Horthy-korszakban, sőt az 1945 utáni koalíciós években mégis kötelező középiskolai olvasmány.

Mivel futurológiai becsléseink szerint *Az új földesúr* csakhamar újból kötelező olvasmány lesz: idejét véltük újból megolvasni. Szakszerűen, tehát szigorúan az adott szöveg alapján, de legújabb történelmünk tanulságaival is gyarapodva.

Konszenzus

A gondolkodás egyetemes története, akadémikus szóval a mentalitástörténet arra tanít, hogy valamely korszak gondolkodásmódjáról, *uralkodó eszméiről* az adott kor szépirodalma legalább annyi jellemzőt közöl, mint a filozófiai vagy politikai áramlatok.

Így tapasztaljuk ezt Jókai Mór és kora esetében is.

Az új földesúr eseménytörténete oly áttetsző, hogy néhány mondat egyszerűsítésében is fölidézhető.

Ankerschmidt lovag, nyugalmazott osztrák generális valamikor az 1850-es években birtokot vásárol, és családjával letelepszik Magyarországon. Szomszédja Garanvölgyi Ádám, az akkori magyar nemesi ellenállás, a passzív rezisztencia bajnoka, kinek unokaöccse a szabadságharc bukása óta Kufsteinben raboskodik. A két — hajdan katonai, most politikai — ellenfél között előbb tisztes szomszédi kapcsolat, majd baráti viszony alakul ki, főképp a tiszai árvíz katasztrófája nyomán. A várbörtönből szabaduló Garanvölgyi Aladár és az Erzsikévé magyarult Ankerschmidt Eliz egymáséi lesznek, a két birtok egymás szomszédságában virul tovább. Férfikönny férfiszemből szemérmesen kicsordul, női gerlekacaj az égre száll, tenyér kulcsolódik tenyérbe, Ankerschmidt lovagból derék magyar ember lesz.

Mármost micsoda ez? Ez a regénybe burkolt történelmi magyaróra?

Nem egyéb, mint a kor legnagyobb magyar prózaírójának megszépítő látomása múlt századi történelmünk egyik legnyomasztóbb időszakáról.

Évekkel később Jókai így ír a *Magyarország vármegyéi és városai* sorozat Abaúj-Torna vármegyével foglalkozó kötetének bevezetőjében: „A magyar földnek isteni ereje van magyart teremteni. Magyarrá lesz, aki erre a földre lép."

Bármily nehezünkre esik, tekintsünk most el a megfogalmazás abszurd fennköltségétől. Az idézet azt hirdeti, amit *Az új földesúr* egész világképe. A szabadságharc bukása után a szükségszerű konszenzust, tehát megegyezést, kiegyezést a győztes és a legyőzött, Ausztria és Magyarország között. Természetesen a magyar fölény „isteni erejének" jegyében.

Az új földesúr — mondjuk így — naiv történetfilozófiája hasznos és rokonszenves jövendőt ígér. Jókai Mór gyermeteg ideológiacsináló volt ugyan, de a maga módján elemi képességű regényíró. Aki évekkel korábban megsejtette az osztrák—magyar kiegyezés szükségszerű tényét, s ennek fejleményeit polgárosodásban és civilizációban. Egy levert forradalom után előbb-utóbb mindig patthelyzet alakul ki győztes és vesztes között. A kelet-közép-európai régió legújabb eseménysora erre ékes példákkal szolgál. Bizonyos történelmi idő után a győztes nem képes győzelmét fokozni, sőt eredményeit konszolidálni sem. A vesztes nem tud a vereség szintjén létezni, a lázadás vagy a kiegyezés új lehetőségeit kínálja tehát. Győztes és vesztes között szükségképp változnak a szerepfeltételek, és vagy új robbanás, vagy valamilyen történelmi alku következik.

Szakasztott így történt ez Magyarországon, 1849 és 1867 között. *Az új földesúr* világképével nem is az a legfőbb gondunk, amit Jókai bírálói közül Németh László fogalmazott meg a legkeményebben: hogy a német ajkúak megtelepülése és asszimilációja a későbbi évtizedekben hová vezetett Magyarországon. Fontosabb a pőre tény, hogy Jókai idillé varázsol át egy kivégzésekkel, börtöncellákkal, egyéni és közösségi tragédiákkal, kényszerű paktumokkal és roppant megalkuvásokkal telített történelmi korszakot.

Idill

Jókai regényírása nem a valóságot ábrázolja, hanem a valóság legendáriumát. Az ő műveiben a valóságos magyar történelem eseményei és emberalakjai jelennek meg ugyan, de mitikus eltúlzással. Példátlan sikerét — regényírói vagy mítosz-meseírói képességén túl — annak köszönhette, hogy mindenkori olvasóközönsége épp erre vágyott: a közelebbi és távolabbi magyar múlt egyszerre valós és megszépítő ábrázolására. Emberszabású magyar hősök és emberszabású magyar sátánivadékok époszi párviadalára, a Jó győzedelmére, a Gonosz bukására. Regényirodalmunk történetének egyik alapvető, a legújabb korig meghatározó ténye, hogy az 1848—49-es forradalom bukása után, történelmi apályidőben jött el a regényíró, kinek tehetsége és küldetése volt, hogy a fekete magyar égboltot telerajzolja illúziók csillagaival. És páratlan képzeletével, mítoszmondásával elbűvölje az épp erre, a múlt és jelen meséire vágyó, mert a valódi történelem esélyeitől megfosztott magyar olvasót.

Aki ma valaminő okból Jókai-regényt olvas, aki újraolvassa például *Az új földesúrt:* feltehető, hogy Musil és Borges, Faulkner és Szentkuthy Miklós regényeinek ismeretében cselekszi ezt. És ekkor furcsa élményben lesz része, mivel lángelméjű közhelytanulságokra bukkan. Hogy például: az *Ulysses* is regény, *Az új földesúr* is regény. Végletesen különbözik a módszer és az eszköztár, de: vannak alapelemek, amelyeket semmilyen regényforma nem nélkülözhet. *Az új földesúr* regény, azaz prózaszövegben előadott narráció, ezért szüksége van tapasztalati anyagra, eseménymenetre, a regényt benépesítő emberi alakokra, a figurák kommunikálására, egyéb regényelemekre.

Jókai racionális érvekkel szinte magyarázhatatlan, csodálatos eseménymondó képessége okából *Az új földesúr* ma is nagy olvasmány. Esemény követ eseményt, a narráció kiszámítottan gyorsul vagy lassul, a nem kevés cselekményszál logikusan szövődik egységbe. A regény — születésétől máig — elég határtalan műfaj ahhoz, hogy Jókai mitikus mesemondása is beleférjen.

Az új földesúr regényműfajának az a nagy hátránya — vagy nagy előnye? ki merné eldönteni? —, hogy nem képes vagy nem akarja az emberi létezés tragikus dimenzióit átgondolni és láttatni. A regény eseményei során meghal Ankerschmidt lovag idősebb leánya, Hermine. E helyt kiderül, hogy Jókai nem ismeri a halálfélelem és a meghalás élményét, ezért csak hevenyészve és külsőlegesen képes ábrázolni. Az alapvető létélmények őt nem foglalkoztatják, az emberi sorsok ábrázolása helyett heroizál, démonizál vagy idillizál, mikor melyiket tartja szükségesnek. Jókain és Magyarországon túl a XIX. század számos nagy regényíróját jellemezte ez a bámulatosan korlátozott képesség: gondoljunk Victor Hugo vagy Dickens sokban különböző, de az emberi lét tragikumörvényeit kerülő, vagy esetlenül ábrázoló regényeire. Az effajta regényírásban a képzelet tündökletesen szárnyal, de a regényíró világképe a mindenkori konfliktusok elsimítását, az ellentmondások feloldását sugallja.

Az új földesúr mai kommentátora nem képes eléggé csodálni: mily határtalan Jókai Mór tehetsége, hogy a társadalmi és magánemberi ütközéseket békében oldja fel, konszenzust hirdessen és idillt teremtsen.

1848—49 e regényben természetesen hősi magyar forradalom és szabadságharc, amelynek eszményeihez árnyalatnyi kétség sem fér. A bukás utáni megtorlás tényként jelenik meg, ámde Garanvölgyi Aladár úrfi egy képzett sztoikus nyugalmával viseli el Kufstein fogságát és a börtönbilincseket, míg szerelem és szelíd női ármány ki nem szabadítja. A magyar nemesi ellenállás nyomatékosan szerepel, de Garanvölgyi Ádám uram inkább mulatságos különc, mint a passzív ellenállás hőse. Az osztrák spiclirendszer, titkosrendőrség és csendőrség: kétbalkezes idióták gyülekezete, kiknek eszén egy józan magyar kasznár bármikor túljár. Szerelmi hűség és hűtlenség menny és pokol fehér-fekete színeiben valósul meg.

Csodálatos könyvében — mondhatni egyik legjobb regényében — a *Jókai Mór élete és korában* Mikszáth így fogalmaz: „... Nagyon meglátszik írónkon, hogy keveset érintkezett emberekkel, s kevés viszonylatban ... Különösen tájékozatlan az asszonyokról; normális nőt úgyszólván nem ösmert."

Ezt Mikszáth Kálmán írta: Jókai hódolója, tanítványa, ironikus kommentátora. *Az új földesúr* illúziós csillagtérképét nem kedvelte Péterfy Jenő, Németh László, Rónay György. Elhárították, mivel jól értették a regény világképét, de önfeledten olvasták például a tiszai árvíz képeit és jeleneteit.

Jókai és *Az új földesúr* addig lesz eleven olvasmány, amíg a mindenkori magyar ábrándok nem változnak tárgyilagos magyar valóságképzetté. És fél, addig még támad egyké árvíz a Tiszán.

Koponyák asztala

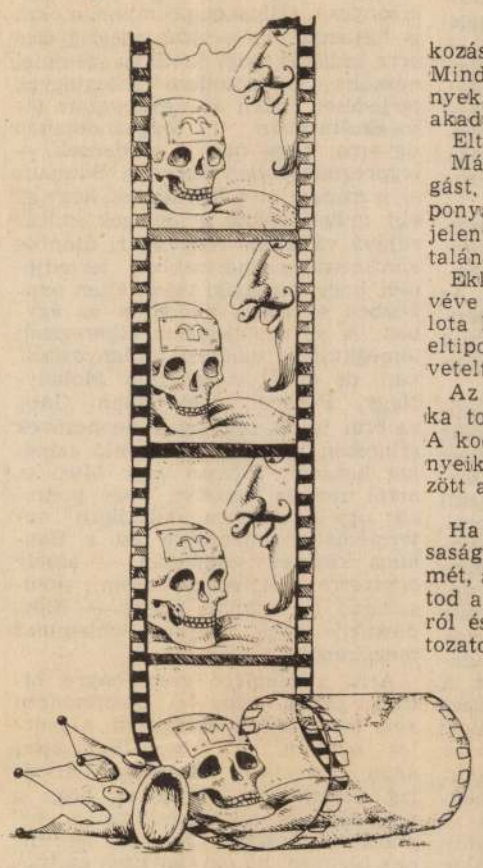

A birodalom hanyatlása akkor kezdődött, amikor a Respublica királyt választott.

Az uralkodónak hosszú karvalyujjai voltak, körmei szinte önálló életet éltek. A nép akkor döbbent rá önnön balgaságára, amikor ünnepeltetni magát az új koronás fő tolókocsiban kigördíttetett a köztársasági palota erkélyéről a főtéri emelvényre.

Béna volt.

Madárcsontozatát jól egészítette ki sipító, éles hangja, amelynek hangszóróvisszhangját még a tömeg moraja sem tudta tompítani.

A tévedésre így hát hamar fény derült, de ugyanez a fény ott táncolt a palotát és lakóját körbeölelő motoros testőrség bőrruháinak csatjain is. Nem volt mit tenni.

Az új hatalom csendesen triumfált. Aztán, szinte vezényszóra, az első évforduló babonás ünnepe után fény derült az uralkodó egyetlen tisztességes tulajdonságára. Szeretett ölni.

Öletni.

A szertartás után eltűnt az udvari bolond.

A bolond eltűnt, hogy néhány nap múltán kipreparált koponyája, apró réztáblával a homlokcsontján, megjelenjen a felséges tanácskozóterem asztalfőjének jobbján.

S ettől kezdve — hiába tiltakozott kezdetben ellene — a főkomornyik napi dolga lett, hogy a névtáblát s a négy tartó szegecset szidollal fényesre dörzsölje.

A nép megzavarodott.

Ám még mielőtt a kocsmai szóbeszédek az utcára gördülhettek volna, két bolond jelent meg az udvarban. Egy langaléta hosszú és egy gömböcformájú — ahogy az már a filmekben lenni szokott. Valami furcsa volt bennük — nem nagyon hasonlítottak elődjükre. Makogva hajoltak össze a palota folyosóinak ülőfülkéiben, vagy éppen a piactér szemetes kapualjaiban, hogy megtárgyalják a világ eseményeit, amelyek néhány falevél erezetének bonyolultságában, vagy a fej-tor-potroh szentháromságának megbonthatatlan egységében összegződtek számukra. A város pedig egyre kényelmetlenebbül érezte magát.

Csendben múlt el a hatalom második évfordulója, hogy a harmadikra készülődő udvarban némelyek remegve, mások szinte bamba várakozással nézzenek az ünnepségek elé. Minden készen állt már: emelvények, zászlóerdők. Kérdőjel csak egy akadt: mi lesz a két bolonddal.

Eltűntek.

Másnap — feledtetve harangzúgást, petárdapufogást — a két koponya, réztáblával a homlokán megjelent a tanácskozóterem hosszú asztalán.

Ekkor történt, hogy a nép, hírét véve az eseményeknek, áttörte a palota kapuját, megvadult ló módjára eltiporta az őrséget, s magának követelte a koronás főt.

Az uralkodó eltűnt, s aznap éjszaka tompa csend ülte meg a várost. A kocsmák idő előtt lehúzták redőnyeiket, s fáklyás őrség sem körözött az utcákon.

*

Ha manapság felkeresed a köztársasági palotát, annak is a tanácstermét, a hosszú asztal végén ott láthatod a király koponyáját jobbról, balról és elölről körbefogva más csontozatokkal.

S ha kis szerencséd van, és a nap áttör a berakott ablakok színes mozaikján, ha átkígyózik a nehéz porszagot árasztó bíbor függönyök között, láthatod, hogyan törik meg a fény a bársonypárnákon pihenő koponyák homlokán lévő névtáblák aranyán.

Topográfia

A repkénnyel befutott vadregény fölött — ott, ahol a poros aszfaltút kanyarog, repülőbemutatót tartottak.

Három ejtőernyős ugrált ki egykedvű szakadatlan a gépekből, és narancs selyemkupolájuk alatt, nőttek egyre nagyobbra.

Mikor már vagy negyedszerre ugrottak, egy keselyű és egy kánya repült ki a harapnivalóan zöld rengetegből egy griff kíséretében. Halk vigyorgással közeledtek a zuhanó alakokhoz. Egyet kipécéztek és a griff vezényszavai szerint csipkedni kezdték a máját. Az csak rugdalózott jobbra-balra, végérvényesen megfeledkezve a narancskupoláról. Így ért földet halk puffanással.

A kánya és a keselyű — a griff kíséretében — kuncogva eltűnt a falnivalóan zöld vadregényben, amelyet persze repkény futása tett még áttekinthetetlenebbé.

Ekkor történt, hogy — mintegy jelre — a repülőgép az összegyűlt közönségnek bemutatta a lezuhanást. Önfeledten tapsoltak: a hölgyek sikongva, az urak kissé visszafogottan, mint akik tudják, hogy nem is olyan nagy kunszt az egész.

Mondják, ahol a narancssárga hiányában a tépettmájú földet ért, emberarcú fű terem.

Még szerencse. Ugyanis ez kedvenc eledele a gumírozott őshüllőnek, amely épp kihalófélben volt bánatában.

*

Meseülő, aranyos délután.

A vörösborhoz papírhéjú dió roppan a tenyeredben.

Friss Róbert

Esszéíró a Pávakertben

Perneczky Géza könyvéről

Rózsa Gyula

Festőnk van! – kiált fel egy állítólagos néző Perneczky Kondor-méltatásában; esszéírónk van – kiáltok fel én magam, minthogy ebbe az írásba nem illenek a fiktív felkiáltók. Új esszéírónk van, és ez önmagában is ritka állapot e gondolati szépprózát nem túl bőven termő hazában; méghozzá olyan esszéíró, aki – és ez egészen rendkívüli – a képzőművészetről ír esszéket. Teljes pontossággal: olyan képzőművészeti esszéket író esszéíró, akinek ez a vállalt hivatása. Mert termett azért jónéhány irodalmi igényű képzőművészeti írás mostanában is, érzékeny szépíróink, jótollú festőink-szobrászaink jóvoltából nem pusztult ki a műfaj egészen. De a dolog évek óta láthatóan csak igényes alkalmi szerzőktől függött; a profi szakemberektől ugyan ki is pusztulhatott volna.

A profi szakemberek jobbára esszé helyett professzionista székfoglalót írnak, vagy kétségbeejtően amatőr versprózát, ha a közönséghez szólnak; az egyik ,,egyfajta ezoterikus nómenklatúrával'' riasztja el az érdeklődőt a művészet közeléből, a másik (ez a ,,modernebb'', az ,,európaibb'' – a rettenetesebb) ájultan lihegő állírával pótolja az értelmességet.

Perneczky nem okoskodik és nem lírizál: esszéket közöl *Tanulmányút a Pávakertbe* című kötetében. Krúdyas hangulatú képet ír egy holland tengerparti kastélyról, bicikliző szobalányokról meg unalmas teadélutánokról cseveg, hogy hirtelen természetességgel kipakolja az asztalra a nyugat-európai képzőművészet legkomplikáltabb problémáit; idős festő-professzorok apró gyengéiről pletykál és két ironikus mondat között folyékonyan közli mondanivalóját a művészet sorskérdéseiről – úgy, mintha nem az ő mondanivalója volna. Módszere változatos és kimeríthetetlen: szép, részletes beszámolóba kezd egy Moszkvában látott festményről, és egy lendülettel, észrevétlenül feltárja az orosz-szovjet avant-garde egész történetét, fölír cégérnek egy szemérmetlenül hatásos zsurnaliszta-címet, hogy eladjon egy bonyolult eszmefuttatást mai szobrászatunkról, s kitűnő riportképet fest kétszer hat oldal ideológia között a századforduló Budapestjéről, hogy ébren tartsa a figyelmet és mindenképpen az olvasóba töltse ideáit a szecesszió ügyében.

Aki ismeri művészeti irodalmunk olvasottságát, bizonyítékok nélkül is tudja, hogy ezekre a ,,cselekre'' a mai magyar művészeti írónak szüksége van. Aki ismeri Perneczky ide összegyűjtött, és össze nem gyűjtött folyóirat-publikációit, napilapcikkeit, tudja, hogy Perneczky nem határozza el ezeket a ,,cseleket'': eredendő tehetséggel, spontán kulturáltsággal törnek elő írásaiban. Stílusa irodalmi, de nem irodalmiaskodó. Műveltsége pedig akkora, hogy nyugodtan szerény lehet: úgy bűvészkedhet Wilde, Bartók, Camus, a moszkvai metró technikája, a Brown-féle mozgás és a legújabb művészeti szakirodalom példáival, hogy természetes tájékozottsága sehol nem válik műveltkedéssé.

Mindkét tulajdonság megbecsülnivalóan ritka ma ebben a műfajban.

Az eddigiekből, gondolom, már látszik, hogy ez a szellemes és tartalmas esszégyűjtemény mennyiféle témát fog át. Lényegében még ennél is többet. A magyar szecesszió és a korai magyar avantgarde történetétől a legutóbbi esztendők minden nyugati stílusáramlatát bemutató esszékig tart a skála, remekbekészült írás mutatja be egyetlen kép elemzésével Derkovits egész munkásságának lényegét, s a kötet végén félig ismert XX. századi mestereink után a mai magyar művészet kiemelkedő egyéniségeiről kapunk portrét Borsostól Barcsayig, Vilt Tibortól Kondor Béláig. A szerkesztés szellemi magatartást tükröz: Perneczky, a napjaink művészeti harcaiban militáns kritikus a mai magyar művészet szemszögéből vizsgálja a múltat és a külföldet is esszéiben.

Perneczky esszéíróvá érett, esszén szerzett joga, hogy szubjektív legyen és Perneczky gyakran szubjektív is. Örülök ennek a szubjektivitásnak, mert örülök, hogy esszéírónk van, és nem fogadom el minden szubjektivitását, mert ezért vagyok esszé-olvasó. Örülök, hogy istenkísértő profánsággal kimutatja a nagybányaiak szecessziós tulajdonságait, és nem örülök, hogy nagyvonalúan a szecesszió teljesítményei közé sorolja Frank Lloyd Wright építészetét; imponál, hogy feltárja Uitz és Nemes Lampért művészetének társadalmi mélységeit, és nem imponál, hogy megelégszik a kassáki képarchitektúra látszólagos önigazolásával. Elfogadom, hogy egyértelműen értékeli Vasarely dekoratív op-artját, és nem fogadom el, hogy látszat-ideológiákat magyaráz követőinek dekoratív op-artjába; egyetértek kritikus Bazaine–Bissière–Manessier értékelésével és nem értek egyet kissé kritikátlan Pollock-magyarázatával. Meggyőz az, amit a műfajok ,,dölyfösségéről'' ír és nem nem győzött meg az, ahogy a műfajok teljes összemosódását jósolja. Kitűnőnek találom a ,,szürnaturalizmus'' kialakulásáról írt gondolatsorát, de egyáltalán nem tartom kitűnőnek, hogy a törekvést a mai fiatal szovjet képzőművészetbe is ,,belelátja''; lenyűgöz Egry-értékelése és egyáltalán nem nyűgöz le Ferenczy Béni-méltatása. Örülök esszéjének a szovjet-modernizmusról, de nem örülök annak, hogy minden múltbeli problémát olyan egyszerűnek lát; örülök Tapiès festegetésének és nem örülök a tasizmus méltatásának, örülök Vilt-írásának, de nem örülök annak, hogy Yves Klein-passz szerint ,,a művészi kivitel kérdése elhanyagolható''.

Örülök annak, hogy végre mindezekről olvashatok egy kitűnő mag esszékötetben.

És ez a lényeg. Mert a Pávakertben álló esszéista alaptulajdonsága úgyis a szenvedélyesség, amellyel a mai magyar művészet fejlődését akarja ettetni. Ez magyarázza olykori türelmetlenségét, némely szubjektivitás és ez növeli okos-szép írásainak objektív értékét.

Meg az a ritka állapot, hogy – mondom – esszéistánk van.

Két kézikönyv margójára

Tasnádi Att

Történeti összefoglalásokban oly szegényes művészeti irodalmunk komoly nyereségére az utóbbi hónapokban ketten is kisérletet tettek az újabbkori magyar képzőművészet fejlődésének bemutatására. Bár Kam Antal tollát ismeretterjesztő, Németh Lajosét pedig tudományos sz pontok vezették, mindkettőjük elsődleges célja egy olyan értékrend munkálása volt, amelynek fényénél mód nyílhat az eligazodásra napj művészi produkcióit illetően is.

Kampis könyve, *A magyar művészet a XIX. és a XX. században*, a Miner zsebkönyvek olcsó és nagypéldányszámú sorozatában látott napvilágo Kisterjedelmű, ökonomikusan megírt munka, pár óra alatt végigolvasható; belőle az elmúlt másfélszáz év képzőművészetének úgyszólv teljes képét kapjuk olyan vázlatban, amely nem részletez, de semmi lényegeset ki nem felejt, át nem ugrik.

Múlt századi művészetünk bemutatását igen szerencsésen az építészettel kezdi meg Kampis, amely tudjuk, a felvilágosodás polgári tendenciáinak megfelelően ekkortájt kezdi levetkezni korábbi barokkos vonásait. Ez alapvetően feudális stílusirányzat hanyatlása döntő módon átformálta a művészeti közéletet; míg a barokk művészet csupán a megrendelők szándékai, illetve az elhelyezés földrajzi adottságai révén számíthatott magyarnak, addig a XIX. századtól kezdődően a művészek nemzetisége, szándékai és távolabbi célkitűzései szerint is nemzetivé vált. Három művész, három mester fellépése és munkássága jelzi ezt a változást: az építész Pollack Mihályé, a festő Markó Károlyé s a szobrász Ferenczy Istváné; ők honosítják meg idehaza a klasszicizmust, amely a továbbiakban minden más polgári szemléletű áramlat, így a romantika, a szecesszió, majd a realista törekvések szellemi szállászcsinálója lesz.

Az építészet alakulásának taglalása után a szobrászat, majd a festészet területén tekinti át Kampis a korszak legjelentékenyebb egyéniségeit és műveit. Kronologikus tárgyalásmódja, mely oly jól bevált az előbbi fejezetben, itt – úgy véljük – kevésbé szerencsés, érdemének tudjuk be viszont, hogy az európai rangú alkotók, Székely, Munkácsy, Paál és Szinyei Merse mellett sort kerít a második vonal, a kismesterek, a szobrász Bezerédi Gyula, Holló Barnabás, Róna József, a festő Pesthy József, Marastoni Jakab, Brocky, Libay és mások munkásságának ismertetésére is, hisz ők voltak lelkiismeretes gondosságú műveikkel a polgári irányzatok legönzetlenebb propagátorai. Deák-Ébner két illusztrációs, a szöveggel együtt közel egy oldalas traktálása bosszantó félreértés; emlékezetes viszont a Székely- és a Madarász-portré, s frappáns az akadémisták, Than, Lotz és Székely bemutatása. Örülünk, hogy rendre meg vannak nevezve az említett képek és szobrok múzeumi lelőhelyei.

Alapjaiban megbízhatónak ítéljük a modern magyar művészet bemutatását is, noha a distinkciók ezúttal kevésbé élesek, mint a megelőző században. Túlságosan tágan vannak értelmezve pl. a nagybányaiak, túl szűken a szecessziósok, s sommásnak tetszik a két világháború közötti idő korszakolása is. Találónak érezzük a Nyolcak, az aktivisták és Derkovits kiemelését (kár, hogy Mattyasovszkyval és Perlmutterrel van összepárosítva), igen markánsnak az alföldiek interpretálását. Imponáló az a biztonság, mellyel újabbkori szobrászatunkban eligazodik a szerző.

A könyv fogalmazása szerencsés – tömör s mégis választékos; képanyaga

PERNECZKY Géza
Műgyűjt. 1969.1.

urakodó szó, a harmadik a diadalmas festői exhibicionizmus, amely a cédrus képekben a világot öleli magába, formálja saját képére. Ezek a jellegzetességek a gyermeki naivitás az emberben való hit motívumaival itódnak át, élesen nem határolhatók el egymástól a tíz esztendő megszálttságig fokozódó teremtő hevületében, de magyarázatot adhatnak stílusnak változására, azokra az ösztönös-tudatos formai felfedezésekre, amegy Csontváry helyét a formaújító mesterek első sorában jelölik ki.

Nagy motívumot a keleti utazás jelentette. Az egzotikus témák, az erős napsugárzásban izzó színek, a belső élmény kivetítésére, a vízió és valóság egyesítésére adtak alkalmat. A „Mária kútja" 1908-ban készült s a nagy kompozíciós-ciklus záródarabja, amelyen utoljára találkoznak festészetének végletei harmonikus formában, amely egyszerre mutatja meg a korábbi felfedezések eredményét a lelki egyensúly összeomlásának elreismerhetetlen jegyeit. Diadalmas győzelmi csatakiáltás és segélykérő sikoltás, melyben életérzésének és vízióinak összessége benne foglaltatik s melyen a klasszikus tájat az ő elidegeníthetetlen teremtményeivel népesíti be, bonyolult jelentést adva valamennyi szereplőnek, minden mozdulatnak. A kép a valóságos világ elemeiből áll össze, s egykorú fényképp bizonysága szerint a félköríves kőépítmény a kút és a környező táj jellegző látványát örökíti meg. Minden bizonnyal tanúja lehetett annak, hogy a názáretiek e kúthoz, forráshoz zarándokoltak, s ez inkább a hétköznapi jelenet, semmint a rituális szertartás erejével hatott rá. Mégis e mitikus és földi személyek találkozásának színhelyévé válik a képen a jelenet szimbolikus, a profán szentkép kettős értelmét fejezi ki. Mintha a festő engedelmes eszköze lenne csupán a misztériumnak, mely alakjait bűvöletben tartja, s aligha engednék közel a titokhoz, ha nem lenne maga is szereplő a képen, aki figyelmes, félrehajtott fejjel, közvetlenül Mária mellett önti korsója tartalmát a forrásba. De a többiek tartása, arca és mozdulata is arra enged következtetni, hogy a külvilágon felülemelkedve egy életigazság megszemélyesítését vállalják. Időtlen lények, akik, mással sem korrespondálnak, s biztonsággal járnak kelnek a csodák között. A bibliai téma a XX. század életérzését hordozza, s a hátrafelé tolódott táj, az előtér sokoldalúan elemzett embercsoportja a korábbi nagy kompozíciók mondanivalóit is (a szentföldi tájak és a Panaszfal) egyesíti: az embertestet öltött eszméket és érzelmeket úgyszólván követhetetlen, csak maga számára ismert belső logikai rendbe vonultatja fel. Számúz minden fölösleges elemet, kubusokra egyszerűsíti a háttér házait, kozmikus sugárzást szorít a félköríves építménybe, kiemeli s ugyanakkor álcázza is egyéniségét: a fiatalság és szépség az öregség és szenvedés, a szüzesség és anyaság jelképévé varázsolva őket. Nagy utazásának valamennyi emlékét megszólaltatja az alakokban. Így lesz életművének fájdalmas finálléja ez a 21 m^2-es kép az önkényes jellemzés, az álmot és valóságot összemosó gesztus példája.

Ez a kompozíció arra is alkalmas volt, hogy a vallásos képek nagy mesterével Raffaellel egyenrangú társként saját területén mérje össze erejét. Elborult kedélyének, lázban égő lelkének, elhatalmasodó megalomániájának ellentmondani látszik ugyan a kép lírai alaphangja, a megszokottnál is vidámabb színezés, himnikus hangulat. De a zengő vörösek, kékek és sárgák mellett a feketék, barnák és lilák szinte ontják magukból a melankóliát olyan őszinteséggel, ahogyan a gyermekrajzok színvilága. Áhítatra és mosolyra késztetik a felnőtteket. A kép ikonográfiája sokféleképpen magyarázható. De pl. fantasztikus állatainak jelentése éppúgy titok marad, mint a lovasok és teveháton érkezők, a Madonnák liliommal hódolók küldetése, az asszonyok közömbös vagy fájdalmas magatartása, a kariatidákká nemesedő figurák, egyszóval a mindennapi csoda mélyebb tartalma. A földöntúli és földi természetes módon kapcsolódik egymáshoz, s a festő alakja is, önarcképe is kétféle funkciót teljesít: egyszerű vízöntő, hétköznapi ember, de lehet, hogy e szakrális szertartás ceremónia mestere.

A középső világos folt a kompozíció gyűjtőlencséje, ehhez igazodik mindenütt a világos és sötét színek ritmusa. A talaj, s a kövek felülete valamint Mária köpenyének rovátkolt felszíne másképp van festve, mint a többiek ruházatának mozdulatlan foltjai, ez azonban inkább feszíti, izgatottá teszi az elemeket, a hatalmas felület minden porcikáját életben tartja. Higgadt, nagy mezők és izgatott, sűrű ecsetjárás éppoly kontrasztot hordoz, mint a szereplők látszólagos nyugalma, s a bennük elrejtett indulatok. A festő önkényesen társítja az öltözékeket, ezzel is fokozva időn és téren átlépő összegező szándékát. A középkori kódexek női viselete, a korabeli keleti ruhák és a szecessziós színházi leplek kelléktárából válogatja össze. A baloldalon látható nők méltóságos szép mozgásukkal kapcsolják össze a jelenetet a környezettel, a jövővel, az élet vizét viszik a korsókban, melyet a Madonna és a művész jelenlétével merítették a forrásból. A többiek inkább sorsukra várakoznak, elfogadva a bizonyosat, a szenvedést és a halált. Fejtartásuk, torzult arcvonásuk az örök emberi kifejezését szolgálják. A közöttük álló két színes ruhás fiatal nő léte, magatartása valószínűtlenebb és szomorúbb is, mint az öregeké. A meddőség, a korai halál, vagy talán az alvilágba leszálló Euridike jelképei ők? Hogy a számtalan tartalmi és ikonográfiai kérdőjel határozott festői felkiáltójellé változik a képen, annak magyarázatát Csontváry zsenijében találjuk meg. A magas hőfokon izzó élmény szuggesztív formát ölt: a ritmus, a felület, a foltelosztás, a tiszta és tört színek aránya, a figurák mozgása, kompozíciós helye és jellemzése előképektől mentes, egyszeri nagy rátalálás eredménye. Olyan gondolatsort indít el a nézőben, amelyet végigjárva eljuthat Csontváry festészetének lényegéig, felfoghatja lázas szellemének titkos üzeneteit s közben megbizonyosodhat arról, miért lett századunk modern festészetének páratlan alakja. Képi illusztrációját lelheti fel a „Lángész" című röpiratban napvilágot látott szövegnek, melyben már a gyötrő démona karmaiban vergődő festő fogalmazza meg gondolatait: „Zseni az lehet... aki szakított a jelennel, útrakelt a sejtelemmel, aki mindenütt és mindenben szívét használta a küzdelemben".

NAGY LÁSZLÓ

CSONTVÁRY

Ő: a bábeli magasba emelt fej, gigászi
vörös szemgolyó a kételyek fölött,

világ-nagy vászon ecset- és üstökös-egység,
ágyúzzák lentről a köznapi méretek,

kicsi királyok, erőtlenek és nevetségesek,
mert ISTEN SZÖRNYETEGE, emberkék végzete ő,

temérdek sugár-eső, transzformált őrület,
kapcsolják rá uraim a várost, a lámpa mind kigyúl.

egyszeri csoda, a Nap fia ő, aki agyára
fölveszi koronának a lángoló Kárpátokat!

Rágalom, hogy a szoba sarkába a százszor kifőzött
teahalomra buktatja el a halál –

északról délre zuhan, elrugva úgy a mediánt,
hogy billen a láthatár, minden egyensúly fölborul,

rágalom, hogy Tivadar festőt a cicái kikezdik,
máig is oroszlánok vesződnek izmaival!

Vigyázat, itt jön mint féreg nélküli dicsőség,
hus-valósága csak emlék, arra már szüksége nincs.

Átörökítve magát a világ velő-kötegébe,
lett magaslati hó, szüziség, lombzene, bilincstelen,

agyaras hegyi folyó, azúr vadkanok rohama,
új látomás a rónán, délibáb-rontó vihar,

tünődve is őrlő jelenés, lidérc a tükörben,
fehéren rémlő bika, aki márvány és patyolat.

Figyelem! beszél az elárvult aszkéta mester,
sivatag körben új szépség, szakálla rostolt acél,

keze a nagy korszakok lapjait fordítja kínba,
Mona Lisa arany méhe már villámló görcs és aszály.

Rikolthat a művész az égen kén s kobalt páváiból,
törvény, hogy cédrussá váljon a milliógyökü magány.

Itt áll, mennydörgő teteje a csillagoknak hinta,
termi magának a kínt örökre, fejünknek a szédületet.

PERNECZKY Géza

AL 1984 mars

Perneczky Géza (fotó: Pácser)

BEKE LÁSZLÓ ÉS PERNECZKY GÉZA BESZÉLGETÉSE

A FIATAL MÜVÉSZEK KLUBJÁBAN, 1984. ÁPRILIS 24-ÉN

Beke László: Először is azt kérdezném tőled, hogy beszélnél-e a 60-as évekről és Magyarországról, s ezt megspékelném egy provokatív mondattal, amit - lehet, hogy egy borus pillanatodban - tőled hallottam, mikor egyszer azt firtattam, hogy te miért is hagytad itt félbe a pályafutásodat, s erre azt mondottad, hogy ugy érezted, mindent megirtál, amit itt lehetett. Akkor eléggé fölpiszkált ez a mondat, hogy hogy lehet ilyet mondani. Kivánsz-e erre válaszolni, vagy azt mondod, hogy rosszul emlékszem?

Perneczky Géza: Valószinüleg jól emlékszel. Most egy pillanatra meg vagyok ijedve, sajnálom, hogy mégse beszéltük meg előre, hogy miről legyen szó, mert akkor természetesen megtiltottam volna ezt a kérdést, de ha már előbukkant, akkor mégis válaszolok rá. Egész egyszerüen arra gondoltam, hogy a magyar képzőmüvészeti élet nagyon kicsi és jelentéktelen, ugy hogy egy ember is meg tudja irni öt év alatt, ami éppen kurrens. A hátsó gondolat, vagy az inkább önkritikus és rám is vonatkozó rész az az - hogy ne csak másokat szidjak -, hogy már akkor sem tartottam magamat tudósnak. Egy tudós, az - vegyünk egy jó példát - veszi a Szent Korona egy alkatrészét, és arra egy egész életmüvet tud felépiteni, ugy, hogy ujra és ujra megirja, mindig nagyobb monográfiákban és mindig nagyobb történeti összefüggésekben. Én erre nem vagyok képes. Én publicista voltam, nem tudós: mükritikus. És kezdtem észrevenni, hogy mégegyszer, másodszor kezdem irni ugyanazt. Ez egy borzasztó felfedezés, senkinek nem kivánom, de Magyarországon sajnos több foglalkozás van, ahol ez valószinüleg öt-tiz év után szükségszerü. Filmes, szinházas, költő, elkezdi mégegyszer ugyanazt megirni, és másodszor természetesen mindig rosszabb. Egyébként én nem ezért mentem el, gyakorlatibb okai voltak: egyszerüen nem volt munkám. De ez, mondjuk talán egy nem egészen hazug önvigasztalásként, elfogadható volt. Mindazok, akik magukat tudományosabb elméknek tekintik, ilyet soha nem fognak érezni vagy gondolni. A tudományos analizis a végtelenségig folytatható.

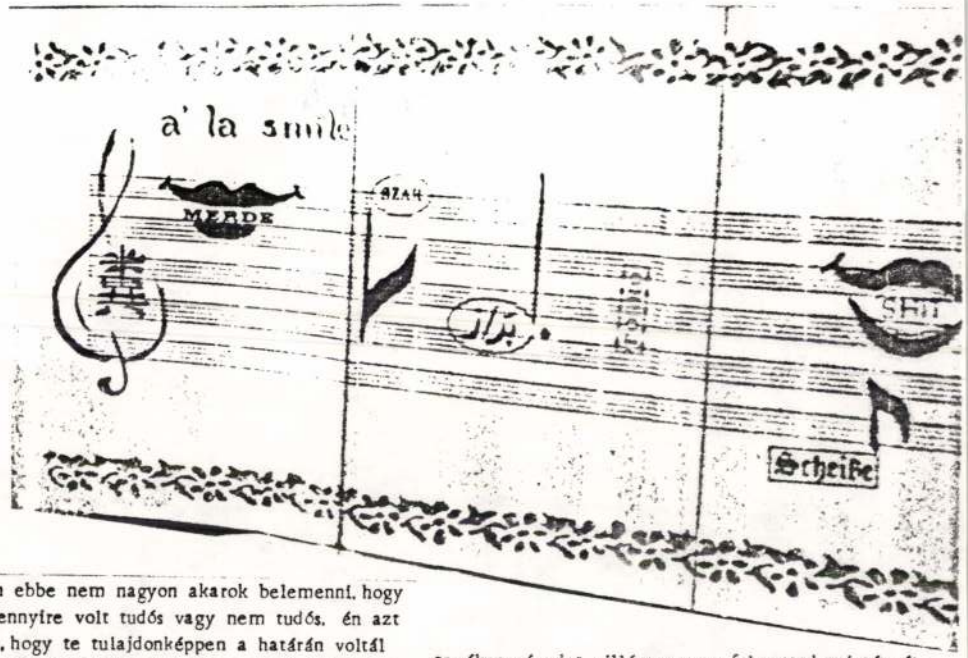

Perneczky Géza munkája a Mosoly kiállításon

B. L.: Én ebbe nem nagyon akarok belemenni, hogy Géza mennyire volt tudós vagy nem tudós, én azt mondom, hogy te tulajdonképpen a határán voltál annak, hogy bármelyik pillanatban tudós is lehetett volna belőled, ha pl. olyan munkára gondolok, mint a "Kortársak szemével", az kemény filológiai apró-munka volt és jól sikerült.

P. G.: Szakdolgozat volt, hát az utolsó pillanat, amikor az ember még megjátssza a tudóst és azután szögre akasztja.

B. L.: Vagy gondolok a "Filozófiai Szemlében" megjelent Fülep-tanulmányodra, amihez hasonlót azóta se irtak, noha megjelent Fülep többé-kevésbé teljes válogatása.

P. G.: Erre is hadd válaszoljak. A napokban szóba került ez egy kisebb társaságban, és akkor elmeséltem, hogy az öregnek természetesen meg kellett mutatni a kéziratot. Ő, éppen ennek a tanulmánynak az alapján, rámorditott, és kijelentette: "Magából soha nem lesz tudós". És akkor megkérdeztem, hogy miért nem? "Azért - mondta orditva -, mert maga kurva ujságiró, a seggét riszálja."

B. L.: Na jó, szóval te ezt visszautasitod, én nem hánytorgatom. Akkor te ugy gondolhattad, hogy inkább a művészet, mint a tudomány, és itt elkezdtél egyfajta művészi tevékenységet, aminek kiállitások, valamint ilyen füzetek, konceptuális munkák voltak a megfogható eredményei (megjegyzem, hogy ez utóbbiak hihetetlenül keresett tételei pillanatnyilag bizonyos mükereskedő köröknek) és ezt a művészi tevékenységedet villámgyorsan folytattad, miután áttetted Kölnbe a székhelyedet.

P. G.: Itt megakasztanálak, ha szabad. Kicsit ondolálva van a dolog, ha valaki igy fogalmaz, hogy "villámgyorsan áttetted ezt a művészi tevékenységet Kölnbe". Ez ugy hangzik, hogy neked itt nagyon jól ment ez a művészi tevékenység, és tényleg csak arra kellett várni, hogy legyen egy alkalom, hogy még jobban folytathassad Kölnben. Ez nem igy van. Ne keltsünk senkiben hamis illuziókat, tulajdonképpen itt mehetett volna jobban, mert itt kisebb a terep és kisebb a szemétdomb, amin a kakas ugye kukorékol és akkor nagyobb kakasnak látszik. Ha az ember váratlanul ilyen messzire elmegy, akkor bizony valahol lent kezdi, és az, hogy áttettem művészeti tevékenységemet villámgyorsan, ez csak egy fogalmazási kisiklás lehet.

B. L.: Nem, nem. Tudni illik szétszakadtak a nézőpontok, te onnan nézted, ami itt történik én innen néztem, ami ott történik.

P. G.: Ja, hát ezek a bizonyos nézőpontok. Ez egy külön téma. Egy egész estét meg lehet hirdetni rá.

B. L.: Nem, ez még sorra fog kerülni, mint ahogy bizonyos vonatkozásokban sorra fog kerülni a tudományos érdeklődésed is, de most arra gondolok, hogy tulajdonképpen az, amit - merem azt mondani, hogy - mi megkezdtünk itt a 60-as évek vége

PERNECZKY Géza

M. Narancs, 1991 dec. 18.

KÖNYV

LÁTHATATLAN SZÁLAK

avagy a kommunikáció hálói

Perneczky Géza: A HÁLÓ

(network, mail art) A network az a képzeletbeli háló, amin az impulzusok haladnak egyik embertől a másikig. A hatvanas évek közepétől, a neoavantgárd „elpilledésétől", a nyugati konzumtársadalmak kialakulásától számíthatjuk ezt az új típusú művészetet. Az elsősorban Amerikából kiinduló, majd a hetvenes évek elejétől Európába is beszivárgó totalitás a kommunikáció fölvételét hirdette meg.

Az indíték az elit művészetek nyilvánosságának elégtelensége és az avantgárd irányzatok „forradalmi ellenállásának" értelmetlenné válása. Perneczky Géza *A háló* című munkájában az indítékokra érkező lehetséges válaszokból ad ízelítőt.

A „postai küldeménymüvészet" (mail art) közvetítette kapcsolatok feladó-címzett viszonyai a továbbküldések által már egy megsokszorozódott energia reményét adják, ez az egyik első és legfontosabb momentum, ami a műfajt jellemzi. Ehhez kapcsolódik a földrajzi és szellemi határok átlépése, illetve ennek az önpublikálás (small print, ephemera) által való legitimációja. A postai küldemények egyben az egységet is megadják, és a szabad terjesztés lehetőségét. Bár volt olyan művész, aki Kelet-Európából (Magyarország, Tót Endre) a 70-es évek elején az akkor még szabadabb Jugoszláviába utazott, hogy fontosabb küldeményeit feladja.

Csak szabad kontaktusok lehetnek, és mindez akárhányféleképpen, bárhogyan...

(új műfajok és médiumok) A Cézanne óta folytatódó redukció végül egy pontban összegződött, majd a „fekete lyuk" következett, amin át már egy másik világ felé nyílott az ajtó: **koncept**. „Minden ember művész" – hirdette Beuys, és valóban céllá tehetjük azt, hogy mindenki megtalálja és megélje saját kreativitásának eredőit.

Az **Omnibus News** magazin a következőket hirdette: KVALITÁS (meglepő valitás) helyett KVANTITÁST (meglepő kvantitást) nyújtunk. A „szerkesztők" semmit sem szelektáltak ki, és a válogatás nélküli tömegben találták meg a népművészethez hasonló „szépséget".

A **pecsétművészet** új műfaja is bekerült az áramlatba. „I AM GLAD IF I CAN STAMP" – pecsételte Tót Endre.

A **konkrét költészet** „egymondatos varázsigéi" is felbukkantak: „Sorry, no art today", „Artists go home" – mondta már a 70-es években Tóth Gábor Budapestről. A művészet hagyományos funkciójának eltörlését/kibővítését tapasztalhatjuk ezekben a „gesztusokban", valami olyan fontos dolog előhívásának szükségességét, ami túl van a művészeten.

Természetesen én is elfogultan lapozgattam a könyvet, jó egy-két hazai névre bukkanni, tudni azt, hogy volt itt is, és a környékünkön, a Vajdaságtól Prágán át Varsóig valami, valahogy mi is részei voltunk a „hálónak".

Mint ahogy részét képezte a „hálónak" a hozzá kapcsolódó xerox-művészet vagy a neoizmus (Mounty Cantsin, Stewart Home). A különböző archívumok, magazinok (Galántai Artpool, Lon Spiegelmann, Small Press and Communication stb.). És maga a szerző is, aki nemcsak rendszerezte, gyűjtötte az anyagokat, hanem ő maga is aktív részese volt a mozgalomnak munkával. (Innen a szubjektív hang, ami igazán élővé teszi a könyvet, hogy az „illusztrációkat" már ne is említsem).

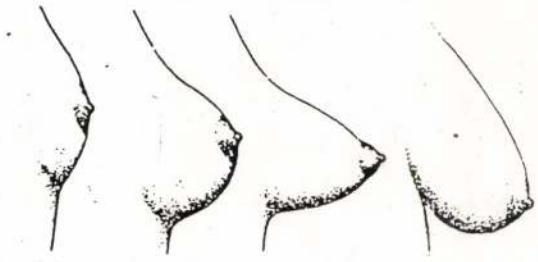

Vývoj ženského prsu u bílého plemene (schematicky)

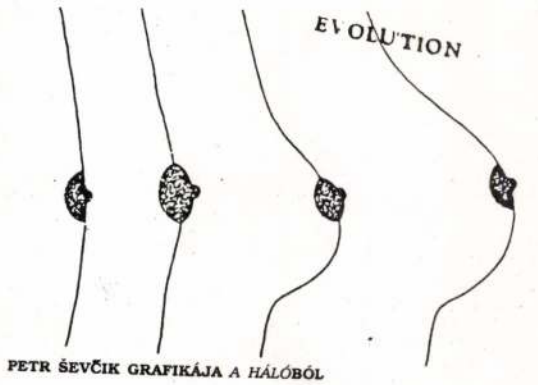

PETR ŠEVČIK GRAFIKÁJA *A HÁLÓBÓL*

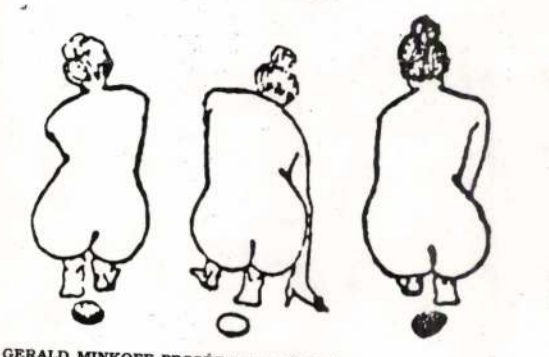

GERALD MINKOFF PECSÉTJE *A HÁLÓBÓL*

(töprengések) Perneczky Géza a networköt második nyilvánosságként határozza meg, amely a nyilvánosság (az első, a hivatalos, az elit művészet) mellett működik, és elkülönül az avantgárd ellennyilvánosságától, konpsiratív forradalmi fegyelmétől.

Vajon ennyire egyértelmű lenne a helyzet? Hatalom, ellenzék, és a köztük lebegők (hogy a politológia fogalmait használjuk), vagy úgy fest a dolog, hogy tőke, antitőke meg a boldog aranykor (történetfilozófiai kontextus).

Nem hiszem, hogy létezik tiszta, második nyilvánosság. Hisz itt a könyv, és még a megszámlálhatatlan network gyűjtemény, magazinok, kiállítások. Talán egy lehetséges elitművészet alapdokumentumai...

A törekvést mégis értem – ha a terminológiákkal és a következtetésekkel nem is mindig értek egyet. Egy olyan hálót kellene kifeszítenünk, amely mindannyiunk rezdüléseit megfogalmazhatja, és...

Bohár András

KÖNYV

A SZAKDOLGOZAT DISZKRÉT BÁJA

Umberto Eco: Hogyan írjunk szakdolgozatot?

A közhiedelem szerint szakdolgozatot írni nem kellemes dolog, sőt. A szakdolgozatíró állapotában az idegösszeroppanás élén álló személy, akinek a halvatlanságtól karikás a szeme, térdei remegnek, úgy érzi, hogy lehet ugyan élni, de minek. Már sokadszor halasztotta a dolgozat leadásának határidejét, de az egyik alapművet még mindig nem olvasta el, miközben rájött, hogy talán egy másik téma jobban megfelelne – egyszóval, a helyzet reménytelenül komoly.

Aki mondja, hogy könyve nem azoknak szól, akik egy hónap vagy annál rövidebb idő alatt akarnak szakdolgozatot írni. Számukra, azaz a *többség* számára mindössze két tanáccsal szolgálhat: 1. fektessen be egy ésszerű összeget és írassa meg mással, és 2. másoljon le egy más egyetemen már elfogadott szakdolgozatot, de csak miután megérdeklődte, hogy a témavezető tanár nem tanított e az adott egyetemen („A szakdolgozatmásolás tehát alapos kutatómunkát igényel" – tesz hozzá [illegible]

adásnak nevezhetünk (lásd még: Hogyan neveljük gyermekeinket?; A befőzés titkai és egyebek). Eco becsülettel betartja a műfaj szabályait, így megtudhatjuk, hogyan kell a dolgozat címét megválasztani, miként kell irodalomjegyzéket összeállítani, cédulákat készíteni, mi a különbség a parafrázis és a plágium között és ehhez hasonlókat. A hasonló tárgyú könyvektől minden bizonnyal megkülönbözteti az a tény, hogy szemben [illegible]

Eco bizonyára okos ember, de csodát tőle se várjunk: könyve egy elenyésző *kisebbség*nek szól, azoknak, „akiknek lehetőségük van arra, hogy a nap néhány óráját a tanulásnak szenteljék, és akiknek a szakdolgozat, melyre a diploma megszerzése után is szükségük lehet, némi intellektuális élvezetet is okoz. Akik miután felmérték vállalkozásuk (mégoly szerény) határait, komol[illegible]

Hatni és reményt adni

Meglehetősen régi a vita arról, hogy miképpen segíthet a legjobban a cigányság önmagán, hogyan szüntetheti meg mai periferikus társadalmi helyzetét. Vannak, akik azt állítják, hogy a beilleszkedéssel. Ezen azt értik, hogy el kell hagyniuk szokásaikat, hagyományaikat, hogy minél jobban hasonlatossá legyenek azokhoz, akikkel egyenrangúakká szeretnének válni. Szerencsére egyre jobban bővül azoknak a köre, akik másképpen, kultúrájuk megőrzésével, magasabb iskolázottsággal képzelik el a felemelkedést. Mint például a hazánkban – főként a Dél-Dunántúl kisfalvaiban – élő mintegy ötvenezer lelket számláló, önmagukat *béás népnek* nevező, a cigánysággal rokonságban álló nemzetiségi csoport képviselői, akik gyermekeik számára külön gimnáziumot szeretnének létesíteni. Ennek előkészítésére teremtették meg a Gandhi Alapítványt.

A kívülállónak nehéz megállapítani, hogy miben különbözik ez a népcsoport a cigányság más csoportjaitól. Az alapítványt bemutató tájékoztatóban a különbségeket a következőkkel magyarázzák: az Orsós, a Bogdán, a Kalányos, az Ignácz és a Jovánovics nevű családok nem foglalkoznak kereskedéssel, vályogvetéssel, üstfoltozással, nem járatosak a zenélésben és a jóslásban sem. Annál jobb favágók, mezei munkások, teknővájók, kosárfonók és gombaszakértők. Mássága legnyilvánvalóbb jele azonban mégis az, hogy egy szót sem tudnak cigányul: anyanyelvük a román nyelv.

A középiskola gondolatának a kezdeményező cigány szervezetek megnyerték a béás értelmiséget – köztük Bogdán János filozófust, Orsós Jakab fafaragó művészt, Orsós László Jakab irodalmárt, továbbá tanárt, technikust, könyvtárost és újságírót, vállalkozót és képviselőt –, mindazokat, akik segíteni is tudnak létrejöttében.

Az iskolával nem elkülönülni kívánnak a magyar nemzettől – vallják, hiszen részének tekintik magukat –, hanem végre elmozdulni arról a holtpontról, amelyben minden bajuk okozóját látják, s ez az alacsony iskolázottság. Csupán minden századik béásnak van érettségije, felsőfokú diplomával pedig csak minden ezredik rendelkezik. Képzetlenségük miatt ők lettek az első áldozatai a munkanélküliségnek, ami további teret ad a nyomornak, a sokféle pusztító betegségnek. Mindennek következménye, hogy átlagéletkoruk csak a harmadik világ népeivel vethető össze.

Az iskolát jövő szeptemberben Pécsett szeretnék megnyitni, amit a város támogat.

Az iskola a fiatalok figyelmét elsősorban a falvakban végzett munka értékeire, értelmére szeretné ráirányítani. Hogy kiművelt emberekként térhessenek vissza övéikhez: hatni és reményt adni egy értelmesebb, boldogabb élethez.

Az iskola nem zárt, bárki jelentkezhet ide, aki elfogadja Gandhi szellemét. Az alapítvány támogatását azonban mindenekelőtt majd a cigány fiatalok, a béás diákok élvezhetik. A tervek szerint évente egy-két horvátországi, vajdasági és romániai tanulót is felvesznek.

Gyarmati Szabó Éva

Ford.

Közelebb van Önhöz, mint gondolná.

Transit 1.777.000 Ft-tól*

Német precizitás és megbízhatóság, magas színvonalú felszereltség - mindez olyan áron, hogy az szinte hihetetlen!

Megtaláltuk azt a megoldást, amely ezentúl a Ford autókat még elérhetőbbé teszi! A Ford mostantól új, kedvezőbb árain az Öné lehet a minőség, teljesítmény, megbízhatóság olyan magas foka, amely csak a német autókra jellemző.

Új árainkkal rövidebbé tettük az utat, ami egy Fordhoz vezet.

Ha ezentúl Fordot vásárol, nemcsak a világ egyik legkiválóbb és legnépszerűbb járművének lesz tulajdonosa, de ugyanakkor időt és pénzt is megtakarít. A Ford új, sokkal kedvezőbb árai lehetővé teszik, hogy hamarabb megvásárolja azt a Ford autót, amire már régóta vágyott.

De az is lehetséges, hogy felszabadult pénzét egy nagyobb, magasabb felszereltségű, több extrával ellátott típus vásárlásába fekteti. A választás az Öné, egy biztos: Fordja most már közelebb áll Önhöz, mint gondolná.

Ford Transit - A legsikeresebb üzlettárs Európában

Az árhoz viszonyított alacsony üzemeltetési költségek, tartósság, kényelem és hihetetlen változatosság - ezek a tulajdonságok együtt tették a Ford Transitot a legnépszerűbb haszonjárművé Európában, amely már ötödik éve vezeti az eladási listákat a középkategóriájú haszonjárművek piacán.

A hasznos terhelhetőség, a rakodótér nagysága és szélessége, teljesítmény és forgatónyomaték tekintetében a Transit bármelyik versenytársát megelőzi. Ehhez társul még a Transitok minden felhasználói igény kielégítésére képes választéka. És mindez a Ford új, kedvezőbb árain.

A hivatalos Ford márkakereskedőknél minden típust és modellt már az új, kedvezőbb árakon talál

A Transit csak egyike a Ford autók és haszonjárművek családjának.

Hivatalos Ford márkakereskedőjénél a teljes Ford választékot megtalálja, és személyesen is meggyőződhet a Ford új, kedvezőbb árairól.

Ford

Bennünket Ön vezet.

* Az árakat 47,41 Ft/DM deviza eladási ár alapján képeztük, és egyben a vám és ÁFA költségeket is tartalmazzák. A számla a gépkocsi átvételekor érvényes árfolyammal készül.

Ford

Hivatalos márkakereskedő

A Ford hivatalos márkakereskedői Magyarországon:

Népliget KO-RE Kft.
1103 Budapest X.,
Kismartoni út 3.
Tel. : 133-5545

Budaörs Kft. 2040 Budaörs,
Kinizsi utca 40.
Tel. : 166-5022

Jakon-Auto Kft. 7631 Pécs,
Megyeri út 72.
Tel. : (72) 36-247

Auto-Fort Kft. 1133 Budapest,
Váci út 82-84
Tel. : 149-9170...79

Microprofit Bt.
1181 Budapest,
Zádor utca 6.
Tel. : 147-6393

Auto Top Kft. 3532 Miskolc,
Győri kapu 53.
Tel. : (46) 377-996

Auto Eskort H.A. Kft.
4031 Debrecen,
Szoboszlói utca 9.
Tel. : (52) 15-350

Autószalon Strausz
9700 Szombathely,
Zánáti út 40-44.
Tel. : (94) 29-929

Tescont Auto Kft.
3527 Miskolc,
Vikend-telep 1.
Tel. : (46) 341-056

Autó Körös Kft.
5600 Békéscsaba,
Szabadság tér 11-17. II. em.
Tel. : (66) 26-966/216

Autójavító Vállalat
8900 Zalaegerszeg,
Zrínyi Miklós utca 92.
Tel. : (92) 14-539

Simö Kft.
8000 Székesfehérvár,
Budai út 304.
Tel. : (22) 27-944

Japas Kft. 2484 Agárd,
Gesztenye sor 34.
Tel. : (22) 55-631

Zefirusz Kft.
4400 Nyíregyháza,
Sóstói út 18.
Tel. : (42) 16-262

Capitol - Autohaus Kft.
6728 Szeged,
Dorozsmai utca 12.
Tel.: (62) 14-178, (62) 25-587

Szeleczky Kft.
1165 Budapest,
Huszár utca 10.
Tel.: 271-3571

Szólásszabadság

Diurnus eljutott a Cs-betűig és fölháborodott. Végh Antal most megjelent *Ölbeülni? Dorombolni?* című, Galilei Discorsijának mintájára önmagával beszélgető párbeszédes álinterjúkötetének egyik részlete kamaszkos dühvel tépázza Csoóri Sándor babérjait. Diurnus itt háborodott föl és tartja bűnnek az olvasott gyűlölködést.

Ha előbb olvas és csak azután ír, megtudhatta volna: Végh Antalnak nemcsak Csoórival akad baja, hanem szinte mindenkivel. Keserű szájjal végigdühöngi a magyar ábécét Ablonczy Lászlótól Zelk Zoltánig. Véghtől ki-ki megkapja a magáét: Antall József és Göncz Árpád, Balaskó Jenő és Eörsi István, E. Fehér Pál és Osztovics Levente. Apemantusi haraggal végigfröcsköli a mai közéletet és kulturális világot. Kiosztja az egyes pártok bizonyítványát, intőt visz haza Véghtől Csoórin kívül Csurka, Kupa Mihály, Mezei András, Vas István. Végh új könyve valóságos szitok-telefonkönyv. Szabó Dezső haragvó indulatával végigostorozza a mai és tegnapi irodalmat. Rangsorol, besorol, ítélkezik. Kikapnak tőle ismert politikusok. A miniszterek sem viszik el szárazon.

Igaza van Végh Antalnak?

Van igaza is.

Téved Végh Antal?

Sokat téved, mert durcásan indulatos és sértetten nekikeseredett.

Joga van-e Végh Antalnak a tévedéshez?

Elidegeníthetetlen joga. Különösen, hogy saját pénze bánja. Ötvenezer példányban szerzői kiadásként jelentette meg kétszáz oldalas dührohamát.

Diurnus lovagiasan Csoóri védelmére kél, akinek becsét nem csorbítja a mégoly szélsőséges ellenvélemény. A költőnek nincs szüksége Diurnus védelmére. Nagyobb szüksége van azonban a szólásszabadságnak. Végh Antal saját véleményét harsogja körültekintés nélkül, megfontolás nélkül, jó csomó helyen igaztalanul.

Véghet nem szeretni: lehet.
Véghgel vitázni: szabad.
Letorkollni: illetlenség.
Elhallgatni: bűn.

A szabad véleménynyilvánítás joga ugyanis nemcsak azokat illeti meg, akik nekünk tetszőt állítanak.

M. G. P.

Mondd, és írd!

Alighanem az ünnepi könyvhét egyik érdekessége lesz a „Mondd, és írd! – válogatott nyelvművelő cikkek" kötete, melyet az Auktor Könyvkiadó jelentet meg. Szerzői között az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvészei találhatók, mint például Tompa József, Benkő László, Mizser Lajos, vagy Ladó János. Meglepő, hogy a könyvet mégsem tartotta az országos nagyterjesztőkből, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumból a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületéből, valamint az Írószövetség képviselőiből álló kuratórium elég jelentősnek ahhoz, hogy a hivatalos könyvheti listára felkerüljön. Mint az Auktor Kiadó sajtótájékoztatóján megtudtuk, a 10 ezer példányszámban megjelenő kiadvány több mint másfél évtizedes hiányt pótol. Ezalatt az idő alatt a nyelv, mint a társadalmi változások egyik tükrözője, nagyon sokat változott.

A könyv alapjául nagyrészt a Népszabadságból válogatott, kibővített, s „korszerűsített" 200 nyelvművelő, nyelvhelyességi cikk szolgál. A könyebb eligazodást, a tartalomjegyzék mellett részletes és pontos mutató segíti. A kötet mindazokhoz szól, akiknek hivatásukból következőleg el kell tudniuk igazodni a nyelv kérdéseiben. De ne csak a pedagógusokra, a sajtó, rádió, televízió dolgozóira, a szakírókra, s közéleti emberekre gondoljunk, hanem a középiskolásokra és a felnőtt oktatásban tanulókra is, akiknek ez a könyv nagyszerű segedanyag.

Varró Zsuzsa

133

AKADNAK, AKIK NEM LEHETNEK MEG NÉLKÜLE

A Holnap jelene

Az irodalomközpontú magyar műveltség válságba került. A politika – legutóbbi korszakaink a példák rá – sokba kerül a magyar irodalomnak – mondja *Sík Csaba* igazgató a Holnap Kiadóban, szép absztrakt festmények társaságában, az irodalom feladatáról beszélve. Mire az jut eszembe, hogy különösen olyan időben érdemes ezt firtatni, mint a mostani. Amikor régi kérdések újként tűnnek föl.

– Jó pár éve egy angol kiállítás bevezetőjében olvastam arról – folytatja –, hogy az angol közönség miért nem fogadja el a modernet. Mert *Henry Moore*-t és követőit csupán szűk értelmiségi réteg értékelte. A bevezető írója abban látta az okot, hogy az angol közönség – rossz irodalmat olvas.

Máris helyben vagyunk. Miven irodalmat olvasunk mi? Milyet írnak nekünk.

– Amikor *Baudelaire* 1857-ben kiadta *A romlás virágait*, *Arany János* lírai életművének java darabjai születtek. Olyanok, mint *A walesi bárdok* és más balladák. De Baudelaire idejében! Jóval később jött ugyan Kassák, jött a Nyugat, de e század harmincas éveiben a konzervatív szemlélet uralkodott. Később Révai, Aczél kulturpolitikája sem adott esélyt a konzervatív realista eszmények szemben.

A magyar irodalom a legtöbbször a történelmet faggatta, nem az emberi létezést. Ráadásul amikor *Illyés* azt mondta, hogy az író vízügyekben is illetékes, ezzel mintegy zárójelbe tette, hogy azért elsősorban az emberi létezés problémáiban illetékes. Mert az utóbbiról a legtöbbet az irodalomból lehetne megtudni. A magyar irodalom a háború előtt is, és azután is a politika szolgálólánya volt. S mintha ma is az lenne.

Sík Csaba ellenpéldaként említi Kassák mellett *Szentkuthyt*, *Weörest*. Majd rátér a könyvkiadás dolgára.

– Az irodalmat és a könyvkiadás ipari termékeit el kell választani egymástól. Én ezt megpróbálom, és szeretnék olyan írókat összeverbuválni, akikről tudom, hogy az izgatja őket, amit én az irodalom tárgyának vélek. *Kertész Imrét* például biztos, hogy a sors, vagy a sorstalanság izgatja. Manapság talán a legfontosabb magyar írónak tartom. Aki vallja, hogy az életbe beletartozik minden, a politika is. De nézőpontjában mégis az ember marad, akiért a politika vitázik. Nemcsak a közösség tehát, hanem az egyén is. A közösséget alkotó emberi egyéniség.

S persze jó apropó Sík Csaba szavaihoz Kertész legújabb – milye is? Nem-regénye, nemműhelybeszámolója, a *Gályanapló*. Csupa „nem". Mi akkor az „igen"? Talán az, hogy ez Kertész „eszmélése" az 1961 és 1991 között eltelt három évtizedben. A könyv *Németh Gábor*, *Galántai Zoltán*, és *Tillmann József* egy-egy karcsú prózai, s *Marno János* verskötete mellett sorakozik a Holnap könyvheti listáján.

Sík Csaba úgy véli, a világirodalomból is komoly hiányokat kell pótolnunk. Itt van például az amerikai *Buroughs* „botrányos" regénye, a *Meztelen ebéd*. Botrányosnak nevezni egy könyvet (bármit), azt jelenti, hogy eleve reklámot csinálunk neki. Csakhogy ez írásmű tárgyában amerikai bíróság volt kénytelen dönteni: elvetette a pornográfia vádját. Ginsberg, Norman Mailer állt ki ezért a döntésért. Miért? Mert a mű egy kábítószeres ember lázálmairól, iszonyú küzdelméről szól. S közvetve arról, hogy az atombombánál is fenyeget minket nagyobb veszély.

– Remélhetően hamarosan a boltokban lesz ez a mű – mondja a Holnap Kiadó igazgatója. – Szeptemberre pedig az amerikai rockénekes, *Nick Cave* döbbenetes regényét várjuk. Ha a posztmodern kifejezésnek van értelme, ez a könyv adja. Szerzője akaratlanul is egy kelet-európai parabolát írt meg az amerikai déli kisvárost uraló őrült szekta történetében. A mű a western elemeket drasztikus jelenetekkel vegyíti, miközben Jézus történetének parafrázisát adja elő.

Egy hónapra rá, októberben tervezzük megjelentetni *Genet Tolvajnaplóját*. Annak a homoszexuális tolvajnak az ifjúságát felidéző művet, aki börtönöket megjárva becsavarogja Európát a második világháború éveiben úgy, hogy közben egy másik emberi világban él, amelyben mit sem tudnak a háború drámájáról. Ez a mű rádöbbenti az olvasót valamire, amit az életről talán még senki nem mondott el.

Íme, egy kis kiadó éves programjának gerince. Kompromisszumok nélküli. A Holnap azért alakult, hogy ilyen irodalmat tegyen közzé. Vagy ha éppenséggel újra szükségünk támadna az európai kultúra alapjaira, a görög és római mitológia főbb alakjairól jelentessen meg könyvet (*Edith Hamiltonét*); és akár újra föl fedeztesse *Cervantes* halhatatlan művének Radnóti-féle (elfeledett) átdolgozását. Mindezt tegye, miközben a könyvterjesztés szinte összerogyott, a számlákat nem fizetik, s az emberek alig vesznek már könyvet.

Kiknek is kell ilyenkor egy „privatizálandó" Holnap? Hát persze, hogy azoknak, akik csinálják. Akik nem tudnak meglenni enélkül.

V. Gy.

A MÓDOSÍTOTT JOGSZABÁLYOK HATÁLYOS SZÖVEGÉNEK ELSŐ KÖZLÉSE

KÓDEXPRESS

A MAGYAR KÖZLÖNYBEN MEGJELENT JOGSZABÁLYOK ALAPJÁN

A Parlament törvényalkotási dömpingje, a jogszabályváltozások – melyek jelentős része korábbi jogszabályokat módosít – olyan tempót diktál, amellyel még a cserélhető lapos jogszabály-gyűjtemények segítségével is nehéz lépést tartani. A módosító és módosított jogszabályok egységes szerkezetben történő közzététele hosszú hónapokat vesz igénybe.

A KÓDEXPRESS előfizetőinek nem kevesebbet ígérünk, mint azt, hogy a Magyar Közlöny megjelenésével szinte egyidőben olvashatják minden módosított jogszabály hatályos, egységes szerkezetbe foglalt szövegét. Arról, hogy ez mit jelent a jogalkalmazó számára, senkit sem szükséges meggyőzni, aki tudja, mennyit rabolt el eddig az értelmezésre, mérlegelésre, érdemi munkára szánt időből a folyamatos keresésnek és illesztgetésnek manuális, mégis megfeszített figyelmet igénylő művelete. A KÓDEXPRESS azonban ezen túlmenően is megold egy olyan feladatot, amelyet eddig egyetlen szakkiadvány sem tudott. Az egy adott időpontban – időtartam alatt – éppen hatályos szövegnek ugyanis perdöntő jelentősége lehet. Ez a gyakorlati munkában, mint szinte bizonyíthatatlan tényező eddig elsikkadt. A KÓDEXPRESS megjelenése így akár a jogi gyakorlatot is megváltoztathatja.

A KÓDEXPRESS előfizetői a csütörtökig megjelenő jogszabály-módosításokat következő kedden már az alapjogszabályokkal egységes szerkezetben olvashatják. Az Országgyűlési Napló kiadója által megjelentetett új hetilap előfizetési díja egy évre 8000, fél évre 4500, negyedévre 2500 forint. A mellékelt megrendelőlap beküldői számára a kiadó díjtalan mutatványszámot küld.

Megrendelem a **KÓDEXPRESS** című hetilapot ____ példányban. ○ egy évre ○ fél évre ○ negyedévre
(a megfelelő választ kérjük megjelölni)

A megrendelő neve,

címe,

irányítószáma

Cím: ***Haas és Singer Könyvkiadó****, 1300 Budapest, Postafiók 4.*

NSZ

A humor csodafegyverével

Spitzweg festményeinek gyűjteményes kiállítása a Ruhr-vidéken

Ha olvasóim észrevették már, hogy a nevemmel jegyzett kritikák szinte kizárólag a modern művészet kimagasló eseményeivel foglalkoznak, akkor most meglepetten kérdezhetik – ugyan minek köszönhető ez a furcsa fordulat, hogy ezúttal éppen egy cvikkeres, cilinderes XIX. századi biedermeier festő kerül terítékre. És ráadásul egy olyan jelentéktelen helyről fölcsípve, mint amilyen föltételezhetőleg Bottrop, e Ruhr-vidéki kisváros múzeuma lehet?

A professzor úr (1868)

A válasz olyan régi és elcsépelt, mint amilyen régi a kritikai irodalom: a művészetet nem kilóval mérik, s a korszerűség nem a szimpla „modernség" kérdése. Így például már a bottropi „Quadrat" múzeum alábecsülése is nagyon elhamarkodott dolog lenne, hiszen az többek közt az egykori Bauhaus nagymesterének, *Josef Albersnek* az Amerikából visszaszármaztatott igen jelentős hagyatékát foglalja magában, s egy olyan fantasztikus ökonómiával tervezett épületben, hogy a New York-iak is megnyalnák mind a tíz ujjukat, ha ez az architektúra valahol a Madison Avenue környékén lenne.

Babérkoszorú

Ami pedig *Carl Spitzweg* művészetét illeti, az a polgári, mi több, a kispolgári mentalitás, és a skurill modernség, a bölcs iróniát is magában foglaló csúfolódó hang mesteri keveréke. Biedermeier zománc és groteszk irónia? Szinte hallom a visszhangot: – Ez kell nekem! És ez még nem is minden. Spitzweg, akinek az élete szinte az egész 19. századot átfogta, hiszen az aggastyánkort megérve 1885-ben halt meg, mint ember sem tartozott az úgynevezett tipikus festőegyéniségek közé. Akárcsak Csontváry, ő is patikusként kezdte, s innen váltott át váratlanul a művészet területére. Csontvárytól eltérőleg azonban nem isteni sugallatra tette ezt, hanem (és talán ez az igazán korszerű most is benne) mert a korabeli természettudományokat megismerve, illetve Kantot, Goethét és a romantikusokat olvasva az az ellenállhatatlan inger kerítette őt hatalmába, hogy e nagy elmék és művészek árnyékába szegődve azt fesse meg, ami nem gigantikus, hanem ellenkezőleg: ami nagyon is esendő és emberi bennük.

Természetesen nem arcképcsarnokról van szó, hanem úgynevezett zsánerjelenetekről, amelyekben a szobatudós, a természetrajongó, a könyvbarát, a lepkegyűjtő, a „nagy gondolkodó", a léghajós, a geológus, a vadász (úgy is, mint szoknyavadász), a különc, a remete és a közmondásosan szegény poéta, valamint az egész XIX. századi polgári világ, a francia és a német nyelvterület városlakó és erdőket járó figurái mind megkapják a magukét. Miközben a képek a biedermeier érzelmesség finoman csillogó tónusaitól elindulva évtizedről évtizedre egyre érettebbé és markánsabbá váltak. Spitzweg sokat utazott, így Dalmáciába, Olaszországba, majd pedig ismételten Párizsba és Londonba is, és különösen ez utóbbi látogatásai segítették őt ahhoz, hogy a naturalizmus és a kezdődő impresszionizmus technikáját elleshesse. Vagyis egy igazi „nagy" festőről van szó, aki – noha csak kisméretű képeket festett – mélységben, koloritban és a kompozíciók megalkotásában valahol a németalföldi életképfestők és a modernek között áll. A szobabelső vagy az erdők homálya csak színpad Spitzweg számára, hogy a figuráit jobban jellemezhesse. Miféle varázsvessző az, amivel életre kelti őket? A magyar látogatónak talán Krúdy juthat az eszébe (mindenesetre egy olyan Krúdy, aki már Karinthyt is olvasta), és ezt a Krúdyt kell aztán Petőfi korába valamiképpen visszahelyeznie. A jelenlegi kiállítás egyik legjellemzőbb darabja például nagyon is petőfis, hiszen *Vándorszínészek* a címe, és a keltezése is majdnem percre pontos – 1838. Egy emelkedő földúton látjuk a kis társaságot, amint a megrakott batárt tolják, segítik vállvetve előre. A kocsi elé fogott szamár nem győzi a terhet, de segít a lelemény! Az egyik aktőr valamelyik klasszikus darab kellékében látja a mentőötletet. Egy babérkoszorút tart a szamár szája elé, mire az végre nekilódul. A marcipánból formált életkép így hirtelenül harapós szatírává válik. Mrożek, vagy Beckett?

Kötőtűk a kézben

Ismerős lehet a strázsáló katona sokféle változata is, amely mind ugyanarra a refrénre jár: a hős katonából előbújik a helyzetét sután tűrő normális ember. Homlokához emelt kézzel látjuk például őt, amint az üres látóhatárt kémleli – négykézláb állva, egy szénakazal tetején (a kép címe: *Egyszer volt, hol nem volt*). Vagy kötőtűkkel a kezében szorgoskodik, hogy míg őrt áll, az idő mégis hasznosan teljesen. Háry János vagy Svejk? Spitzweg önmagát sem kíméli eközben. Soha nem házasodott meg, s fura különc hírében állott. Képein – különösen ahogy öregedett – egyre gyakrabban szerepelnek csuhás barátok, erdőlakó remeték. De soha nem imában elmerülve. Vagy hegedülve hajlong, vagy pedig libát kopaszt az ilyen remete a barlangja előtt ülve.

Spitzweg csak lassan jutott hazájában elismeréshez. Már rég megtalálta a maga jellegzetes hangját, de még mindig lesújtó kritikákat kapott. Ekkor szokott rá arra, hogy elbújjon a kritikusok elől, és csak piktogramokkal szignálja a képeit a teljesen kiírt neve helyett. 1867-ben azonban mégis nagy sikert aratott a párizsi világkiállításon, Spitzweg furcsaságain (talán mert német furcsaságoknak tűntek?) a franciák, úgy látszik, könnyebb szívvel nevettek. Egy csapásra elismerést kapott ezután otthon is, akadémiai dísztagság várta, címek és rangok záporoztak a fejére. Mintha csak igazolni akarta volna a világ, hogy a képein ábrázolt gyarlóságok tényleg léteznek. Azóta Spitzweg talán a legnépszerűbb XIX. századi festő Németországban. Életművét néha úgy emlegetik, mint egyfajta német önismeretet.

Megértés és türelem

Nálunk kevésbé ismert, hatása is inkább csak közvetett. Olyanfajta hígításokban jutott el hozzánk ez a biedermeier ágakból font s dallamosan zizegő virgács, mint amilyen változat volt például *Münchhausen* báró alakja, vagy *Wilhelm Busch* karikatúrái, a durvaságot és a maliciózus gúnyt is magukban foglaló „Max-und-Moritz" történetek. Spitzweg azonban elmondhatatlanul gazdagabb és visszafogottabb. Árnyalt hangú lírikus, aki bár nem győzte ostorozni az „emelkedett művészt" és az „ideális művészetet", végső soron maga is egyfajta ideált képviselt, és időközben klasszikussá lett.

Életműve és a belőle sugárzó sokrétű irónia az egész középeurópai kultúra kincse, alakjai – talán valamivel modernebbül öltözve – az Alpoktól északra és a Kárpátoktól nyugatra máig is mindenütt feltalálhatók. Művészete, ahol volt egyszer biedermeier, és ahol még ma is él e jellegzetes kispolgári mentalitás, mindenütt érvényes. Spitzweg legnagyobb teljesítménye azonban az, hogy az ő interpretálásában ez a kispolgár felejthetetlenül közeli és humánus színben jelenik meg. Gyengéi és korlátai emberi erényekké válnak, az őt körülvevő aura pedig az a fajta humor, amit – a Spitzweg óta eltelt évszázad tanulságai alapján – a demokráciák csodafegyverének is nevezhetnénk.

Ebben rejlik hallatlan időszerűsége is. A megértés és a türelem képei, gőgös márvány vagy patetikus babérkoszorú helyett.

Perneczky Géza

Ogilvy&Mather

Az Ogilvy and Mather Budapest Rt.
egy kommunikációs ügynökség

„CÉLUNK, HOGY ÜGYFELEINKET
JOBBAN SZOLGÁLJUK,
MINT BÁRMELY MÁS ÜGYNÖKSÉG"
(David Ogilvy)

Most recepciójára olyan

fiatal hostesseket

keres, akik ehhez a szellemhez alkalmazkodni tudnak,
érettségivel, angol nyelvtudással rendelkeznek,
gépelni tudnak.

Jelentkezés írásban, önéletrajzzal.
Cím: 1091 Budapest, Üllői út 51

PERNECZKY Géza

KÖNYV

KELETEN A HELYZET VÁLTOZIK

A művészet katonái
(Sztálinizmus és kultúra)
Szerkesztette: György Péter
és Turai Hedvig
Corvina Könyvkiadó, 1992.

Amennyire jellemző az elmúlt két évtized irodalmára vagy filmművészetére az ötvenes évek tematikája, annyira hiányzott a tudományok kutatásaiból. Az 1948 júniusától, tehát a fordulattól, 1956 októberéig terjedő nyolc év eseményei, benyomásai a mai napig szinte minden magyarországi család mitológiájának fontos fejezetét alkotják. Nem csoda hát, hogy a tudományos igényű megközelítés várt: megvárta, amíg az elevenen lüktető sebek behegednek, megvárta, amíg az idő múlásával alábbhagy az az érthetően gúnyolódó szemlélet, amely utóbb körülvette a szocreál üres patetizmusát, valamint túl kellett lépjen a Harmadik Birodalom és más totalitárius rendszerek művészete közötti megdöbbentő hasonlóságok okainak magyarázatán ahhoz, hogy inkább a különbségek megértését kutassa. Ki kellett alakuljon tehát az a pontosan meghatározhatatlan „történelmi távlat", amely a tudományos megközelítés számára nélkülözhetetlen tárgyilagosság feltétele. Azok a művészettörténészek, akik átélték, a bőrükön tapasztalták a kort, egyetértettek abban, hogy a sztálinizmusban művészeti szándékkal létrejött mű-tárgyak nem-művészeti alkotások, történelmi objektumok, amelyek a művészettörténet-tudomány eszközeivel kutatandók. Ebből a generációból azonban szinte senki nem vállalkozott az ötvenes évek kutatására.

Az idei könyvnapra a Corvina Könyvkiadó gondozásában megjelent **A művészet katonái** című kitűnő tanulmánygyűjtemény jószerivel csak olyan szerzők tanulmányaiból áll, akik még nem éltek az „ötvenes években", legfeljebb kicsi gyerekek lehettek. Ők az elsők, akik már nem teljesen belülről értik a kor politikai jelrendszerének bonyolult összefüggéseit, akik már egy más nyelvre átültetve, terminus technicusokba rendezve sajátítják el, értik meg e kor művészetének jelentéseit.

Legkorábban (a hetvenes évek elejétől) termszétesen Nyugaton kezdtek a témával foglalkozni, elsősorban emigráns művészettörténészek. Nálunk először a történettudomány fogott hozzá a történelmi objektumok jelrendszerének fölfejtéséhez. Az első ilyen könyvet, **Potó János: Emlékművek, politika, közgondolkozás** (1989) című munkáját az MTA Történettudományi Intézete adta ki. A művészettörténet-tudomány ez esetben mint segédtudomány jelent meg. Szinte még ezzel párhuzamosan éltek a hazai szocreál egykori teoretikusainak, kultúrpolitikai irányítóinak a kádárizmus utolsó időszakáig rendszeresen meg-megjelenő kötetei, amelyekben a szocreál a szociális töltetű vagy szocialista művészet másfél évszázados történetébe ágyazódva, mint azoknak némileg formalizálódó áramlata jelentkezett. Az 1982-ben Székesfehérváron megrendezett, a magyar művészet huszadik századi évtizedeit földolgozó kiállítássorozatban első ízben kísérelték meg rendszerezni az „ötvenes évek" képzőművészetét. A '88–89-es politikai átalakulással párhuzamosan pedig kisebb-nagyobb kiállítások (pl. Sztá-lin, Rá-ko-si), Gesamtkunst-kísérletek már a kívülálló helyzetéből, hol nevetségesen, hol horrorisztikusan jelenitették meg a korszakot, a művészetet pedig – mindezeken belül – mint puszta propagandisztikus effektet kezelték.

A tizenegy szerző által írt **A művészet katonái**nak tizenkét tanulmánya úgy illeszkedik egymáshoz, mintha egyetlen szerző feldolgozása lenne. Nagy erénye a könyvnek továbbá, hogy átfogó képet nyújt nem csupán a különféle művészeti ágakban megnyilvánuló szocreálról, hanem azoknak a mindennapi életre – a privát szféra átideologizálásával – gyakorolt hatásáról is. **Szilágyi Ákos** bevezető jellegű írása a XX. századi totalitárius állammővészet szellemi hátterét és kapcsolatait tárja föl a tőle megszokott érzékletes eszközökkel. **György Péter** esszéje mutat rá a többi tanulmányban részletesen kifejtett művészeti ágak kapcsolatainak hatásaira, a szocreál szellemének a mindennapok szintjén történő érvényesülésére, az élet minőségét alapvetően meghatározó, jellegzetes ötvenes évekbeli „snassz" eszmei, kultúrpolitikai okainak elemzésével. A két átfogó írás mellett **Ferkai András**, **Szűcs György**, valamint **Sinkó Katalin** a szűken vett szakmai szempontokat jobban figyelembe vevő tanulmányai a kötet legjelentősebb munkái. **Rényi András**nak a Konecsni-Kádár által festett „Vihar előtt" című, a Dózsa-felkelés témáját feldolgozó képe kapcsán alkotott elmélete – „A történeti festészet, mint a sztálinizmus festészetének paradigmája" –, legalábbis a képpel kapcsolatos kifejtés érvelnek szintjén nem eléggé meggyőző. A történeti festészet mellett ugyanennyire tekinthető paradigmának – amint azt Szűcs György is igazolja – a portré, vagy a korszak jellegzetes viszonya az eredeti és a másolat problematikájához, amely művészetelméleti szempontból a válogatás talán leginkább „hálás" témája. A szerző, **Zwickl András** ezúttal sajnos alig mond többet a példák fölsorolásánál.

A MUNKÁSSÁG ALAKJA
VERA MUCHINA SZOBRÁN, MOSZKVA
Bojár Iván felvétele

Ha megtehető, hogy önkényesen fölosszuk a kötetet nem létező első és második részre, akkor a második rész a sztálinizmus művészetének nem hagyományos képzőművészeti területeire kalauzol. **Peternák Miklós** a szimbólumok és allegóriák, a sztálinizmus burkolt jelrendszerének vizualitásbeli működési mechanizmusát elemzi. Ugyanezt végzi el **Kovács András Bálint** is a magyarországi „ötvenes évek" mozihíradóival s **Tokaji András** a kor indulói és a szovjet himnusz változatos történetének kiváló bemutatása kapcsán. A könyv záróesszéje „A szocreál különös utóélete"-vel foglalkozik. **Beke László** gazdag példatárból válogatva rajzolja meg a kelet-európai országok kortárs avantgard tendenciáiban fölbukkanó, a szocreálra különféleképpen reflektáló mozzanatokat, eseményeket, akciókat. A tanulmányokat **Standeisky Éva** összeállításában jól használható kronológiai táblázat egészíti ki, amely természetesen a magyarországi művészet történéseit állítja előtérbe, s amely a témával foglalkozók számára nélkülözhetetlen lesz a későbbiekben.

A kötet Magyarországon már hagyományos, de soha meg nem szokható hiányossága az ezúttal is elhagyott név- és tárgymutató. Állítólag a Corvina tervei között szerepel a könyv angol és német nyelvű kiadása, amely az indexek hiányában használhatatlan lesz, és meghiúsítja azt a célt, hogy forrásként számbavehető legyen. Ezenkívül érdemes lenne a kötetet számos olyan jegyzettel is gazdagítani, amelyek a külföldi olvasó számára érthetőbbé tennék a magyarországi kultúrpolitika sajátosságait. A nemzetközi szakirodalom is éppen csak a kezdetén tart a szocialista realizmus földolgozásának. Egy ilyen kötet forrássá, szerencsés esetben kiadói sikerré válhat a megfelelő körökben. A könyv kéziratai állítólag két éve lapulnak a kiadó fiókjában. Ez idő alatt jelent meg angolul, olaszul és franciául (talán németül is) **Igor Golomstock A totalitárius művészet** című könyve, amely óriási sikert aratott. Noha korábban már megjelent e témában egy-két kötet, az áttörést mégiscsak Golomstock könyve hozta meg azzal, hogy erre a jellegzetes művészeti irányzatra irányította a figyelmet. Sikerét csak részben köszönheti a könyv magas színvonalának, jelentősebb szerepe van annak, hogy „jó időben" jelent meg. Ez a szerencse ezúttal (is) elkerülte a fiók sötétjében pihenő kéziratokat, ezért örömmel vegyes örömünkben már csak egyetlen kesernyés bölcsességre futja: „Jobb későn, mint soha".

Bojár Iván András

KÖNYV

AZ ATLANTISZ MEGTALÁLÁSA

György Péter:
Az elsüllyedt sziget
Képzőművészeti Kiadó, 1992.

Valamit mindannyian keresünk. Politikacsinálásban, meggazdagodásban, életünk elsüllyedt Atlantiszának felkutatásában véljük felfedezni azt, ami kimozdíthatja a világot megunt járásából.

De míg a politika és a gazdaság csak szórványosan tud és akar rámutatni az élet teljességének igényére, sőt a tendenciák inkább a sikertelenséget mutatják, addig a művészet újra és újra kísérletet tesz az elveszett egész megtalálására. A modern művészet avantgardizmusa is folytonos kísértést érzett a probléma felkutatására és a különböző válaszlehetőségek kidolgozására. Tette ezt egy nyitott organikus kultúra megteremtésének igényével, hol több, hol kevesebb sikerrel.

Ez a trend nemcsak a nyugati művészet fő áramlataiban jelentkezett, de mindvégig jelen volt hazai kultúránkban is. Ennek a jelenlétnek a felfedezéséről, sőt, újrafelfedezéséről kell szólnunk, mert az elmúlt évtizedek történetében az ideológia és a politika által feledésbe kényszerített tények és események sokszor már-már a homályba vesznek. Mert volt együttlélegzés az egyes korszakok progresszióival a futurizmustól a dadaizmuson, absztrakt expresszionizmuson át a pop artig, transz-avantgardig. Még akkor is így van ez, ha szakaszos kihagyásokra, rejtett búvópatakszerű formációkra bukkanunk, és meg kell hogy állapítsuk, nem volt mindig egyenlő esély arra, hogy alternatív művészet jöhessen létre, szembehelyezkedve az uralkodó irányzatokkal.

György Péter külön érdeme – amit jól mutatnak a kötetbe összegyűjtött írások –, hogy a progresszió feltárásához szükséges archeológiai munkálatok kiindulópontjait éppúgy feltérképezte, mint ahogy a jelen művészeti gyakorlatának számvetésébe is belekezdett.

Az avantgard folytonosságának és szellemiségének kultúrtörténeti körvonalazása, valamint az egyes korszakok – ötvenes, hatvanas évek – és néhány reprezentatív alkotó munkásságának értékelései – Vajda Lajos, Csernus Tibor, Jovánovics György, Hajas Tibor, Szentjóby Tamás – megadják azokat a kiindulópontokat, amelyeknek segítségével az a bizonyos elsüllyedt Atlantisz láthatóvá, érzékelhetővé válik.

Ami döntő és a kötet egészéből ki is rajzolódik, az az univerzális kontextusba ágyazottság. Ez teszi az összehasonlításokat és értékeléseket valóságossá, kikerülvén a provincializmus bizony sokszor felkínálkozó csapdáit, amit egy idő után nem ment sem az információhiány, sem a megkésett modernizáció igen-igen jól hangzó teóriája sem.

Warhol pop-metaforái, Otto Muehl akcionizmusa talán közelebb hozhatja Erdély, Szentjóby vagy Hajas működésének megértését, pontosabbá teheti a koordináták felállítását. Ez már átvezet ahhoz is, amit György Péternél a konkrét elemzéseken túlmutató metodikában érhetünk tetten. Mert jelen pillanatban az avantgard esztétikájának feltárása még csak a kezdeti stádiumban van. Az irodalomban csak nagyon halványan jelentkezett, s ugyan a képzőművészetben – Hegyi Lóránd, Beke László, Sinkovits Péter és még jó néhányuk által – már több évtizede folynak kutatások, az egységes kultúrtörténeti és politikai-ideológiai szempontokat is figyelembe vevő megközelítések még nem teljesen kiforrottak.

Bohár András

KÖNYV

HALOTTKÉM A JÖVŐBŐL

Tillmann J. A.: Szigetek és szemhatárok
Holnap Kiadó, 1992.

Különösen költői, rezignált hangvételű könyvet tarthat a kezében az az olvasó, aki kíváncsi a gonoszul ránk hagyott és -száradt jövőre.

Tillmann eszkatalogikus-apokaliptikus esszéje Szindbád könyvesládájából került elő. De míg a nőhódító-lódító a horizontális tér felfedezője volt (tenger-ágy-föld), addig Tillman vertikálisan mozog a tér-idő-kutatásban.

A föld mélyéről kisugárzó ökológiai katasztrófa (Csernobil) éppúgy témája, mint a Blade Runner című film mennyei magaslata; mely kettőt gondolkodásának intuitív volta össze is köti. Tillmann J. A. azon ritka (ritkuló) emberek közé tartozik, akiket műveltnek hívnak. Ahogyan rendezett, szép, termő a föld is, ha művelik. Főagronómusa Paul Virilio, az építész-filozófus-teológus-dromológus.

Kifogásként talán csak ezt vethetjük a szerző szemére. Helyesen átveszi a francia problémaérzékenységét, de sokszor hűségesen (szolgailag) követi módszertanát s logikai lépéseit. Eredetibb Tillmann, mikor hazátlan-generációs területekre lép: személyi szám vagy Klaus Nomi figurája és zenéje.

Tillmann megpróbál a tapasztalati tényekből olyan következtetéseket levonni, amelyek még megmenthetik a személyességét s cselekvőképességét elvesztett embert. Ezek a jövőbe-múltba való szellemi betekintések borúlátóak a faktumok szintjén. Ezért ő maga is a kierkegaardi, heideggeri hitbeli irracionalizmusok talaján tud fogódzkodóra lelni.

Amely minden irracionalizmusa ellenére (vagy talán pont azért?) abszolút valóságos, mint Húsvét misztériuma.

Bakács Tibor Settenkedő

JAK-füzetek

A 80-as évek új magyar irodalmának legfontosabb könyvsorozata újraindul a 90-es években:

Solymosi Bálint • A műnéger
Szijj Ferenc • A futás napja
Beck András • Nincs megoldás, mert nincs probléma

JAK-füzetek

KÖNYV

A TITKOS TÖRTÉNET-RŐL

Beszélő Összkiadás 1981-89
AB Beszélő Kft., 1992.

A könyvkiadók, ha nagyot akarnak lépni, előásnak valamit a hetvenes-nyolcvanas évekből, ráütik, hogy cenzúrázatlan kiadás és reménykednek a sikerben. A Beszélő nem ez az eset. A Beszélő tényleg a titkos előtörténet, legalábbis a titkos előtörténetnek a legfontosabb írásos forrása, hiszen volt még AB Tájékoztató, Hírmondó, Demokrata, hogy a szamizdátokat említsem. De ez a titkos előtörténetnek csak egyik szála, a másik szál ilyenformán nem íródott meg, szóbeszéd maradt; tessék csak ezügyben elolvasni Csoóri Sándor előszavát az induló Hitelhez 1988 novemberében, amikor a már évtizede dédelgetett népies lapterv gyakorlatilag post festa öltött testet.

A Beszélő rögtön tekintélyes lapként indult 1981 októberében, több okból is. Először, mert sikerült meghaladnia a gépiratos, sokadikindigós szamizdat korát, stencilezett „komoly" lapként jelentkeztek. Másrészt elsőként, és sokáig egyedülállóan kiírták a szerkesztők nevét, címét, telefonszámát, ami nemcsak a leselkedő hatósági veszélyek miatt volt nagy esemény, hanem elsősorban az úgynevezett közmegegyezésen való kívülhelyezkedés miatt. A Kádár-rendszer szemérmes diktatúra volt, illetve inkább képmutató. Íródhatott szamizdat, csak Bence Györgyből és Kis Jánosból legyen Marc Rakovski; lehetett az ideológiai vonaltól elütő tanulmányt írni, de pompázzon a végén marxista „vörös farok", mely megadja az eszmei orientáció irányát. Az értelmiség kap némi mozgásteret, csak egyeztessen és egyezkedjen. Nem a marxista disszidensek voltak a vezéregyeztetők, inkább a népi irodalom képviselői, akik különállásukat megőrizve viszonylag gyorsan behódoltak 56, és az 1958-as, a népi irodalmat elítélő MSZMP-párthatározat után. Ez az egyezkedés, huzakodás, kijárás, lobbymunka tűnt a nemzet ügyét képviselő egyetlen járható útnak. Ebbe a paradicsomi állapotba ronditottak bele Kis Jánosék nevük, címük közlésével, ezáltal a közmegegyezés felrúgásával, s tehettek bármilyen gesztusokat, előbb szunnyadó, később virulens irigyeket, ellenfeleket gyűjtöttek a hatalmi szférán kívülállók oldaláról is (lásd: Csoóri op.cit.).

A Beszélő azonban nemcsak így politizált, hanem a rögtönzés helyett politikai programot is igyekezett felállítani, már az első szám előszavában, majd a HELYZET keménységének elemzése, 1981. december 13-a, a lengyel szükségállapot bevezetése után abban a másfél éves vitában is, amit Kis János kezdeményezett a lehetőségek tisztázására. Tamás Gáspár Miklós a június 6-i Magyar Hírlapban közöl elemző írást a Beszélő összkiadásról, Kis János Adam Michnikkel közös gyökerű radikális reformizmusáról, majd a vitáról, amiben Konrád, Eörsi, Magyar Bálint, Bauer Tamás, Vajda Mihály és mások szóltak hozzá a demokratikus ellenzék szükségességéhez és feladataihoz. 1987 koranyarán állt elő a Beszélő (Kis, Kőszeg, Solt) a Társadalmi Szerződéssel, az első egységes szerkezetbe foglalt ellenzéki politikai programmal. TGM megjegyzi, hogy „Csurka visszamenőleges teóriája szerint ez a szöveg volt a szakítás oka, a későbbi SZDSZ-MDF harc első ütközete". A Társadalmi Szerződés nem volt hibátlan program, amit már az is mutat, hogy a sok dúlás-fúlás ellenére az MDF fogadott el később valami hasonlót. Ha már ilyen jól rátaláltunk TGM-re, idézzük egy régi írását, az „Üdvözlet, óvás és kacaj" címűt a Hírmondó 1987 március-júliusi számából: „Groteszk kis hazánkban három politikai esemény történt: személycserék a pártállam vezetésében, az MSZMP KB programnyilatkozata, a Beszélő különszáma a maga ellenzéki programjával. Intellektuálisan csak a legutóbbit lehet komolyan venni. (...) A Társadalmi Szerződés – ez a program meghökkentően merész címe, amely jól mutatja az egyik szerző, Jean-Jacques Kis filozófiai elkötelezettségét – minden, az ellenzék számára hagyományosan drága politikai variáns rokonszenves elegyét adja. Van itt liberális kapitalizmus, önigazgatói szocializmus, szociáldemokrata társadalompolitika, szakszervezeti demokrácia, konstitucionalizmus, radikális kisebbségvédelem, polgári engedetlenség, nemzeti pátosz. Hogy lehet mindezt ilyen simán összeegyeztetni? A válasz egyszerű: nem lehet." Mégis ez a program volt az első politikai kibontakozási tervezet, és ne felejtsük el, hogy első mondata ez az egyértelmű állítás a sutyorgásoknak abban a boldog korában: „Kádárnak mennie kell.".

Néhány szót fecsérelnék arra a szocializációs, missziós tevékenységre, amelyet a Beszélő folytatott az orgonaillatú nyolcvanas években. Először is puszta létezése tágította a sajtószabadság határait, mintát adott, és hivatkozási alapot. Aztán egy egész generációnyi egyetemista, fiatal értelmiségi nevelődött írásain, tanult belőle eszméket és magatartásmintákat. Mikor ezen az íráson gondolkodtam, felötlött bennem, hogy meg kellene írni a magam „érzelmes utazását", saját Beszélő-recepciómat, de aztán egyelőre letettem erről. Legyen itt és most annyi elég, hogy a szamizdat Beszélő nélkül nemcsak közsorsunk alakult volna másként, de én se, mi se lettünk volna olyanná, amilyenné lettünk.

Vágvölgyi B. András

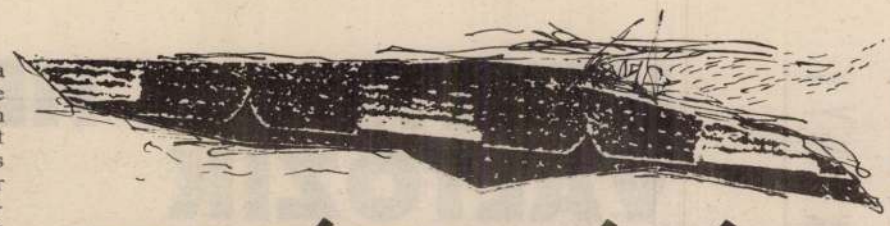

MEGBÍZHATÓSÁG, ÓH!

Határidő? Minőség? Üzleti erkölcs? Megbízhatóság? A szerződéses kötelezettségek betartása?

Ha valamelyik hazai folyóiratnak, újságnak cikket küld a nyugati tollforgató, körülbelül ötven százalék rá az esély, hogy – akár igen, akár nem formájában – elfogadható határidőn belül választ kap. Vannak különösen megbízhatatlan sajtóorgánumok. Az egyiknek, ahol szerencsétlenségemre egy úgynevezett barátom dolgozik – mely körülmény eleinte némileg elbizakodottá tett – könyvkritikára beajánlottam egy másik emigráns ismerősöm immár odahaza is megjelent, bizvást mondhatom: alapvető jelentőségű könyvét. Lelkesen biztosítottak, hogy feltétlenül megjelentetik a recenziót. Ennek idestova két éve – minden sürgetéskor közölték, hogy a dolog folyamatban van. Azóta természetesen leszoktam az érdeklődésről – ugyan, minek szégyenkezzem a felültetett ismerősök előtt?

Ennek a folyóiratnak időnként magam is szoktam dolgozni. Cikkeimet eddig kivétel nélkül elfogadták. De hogy mikor jelennek meg – illetve hogy a „nihil obstat" után megjelennek-e csakugyan –, azt mindig csak a kinyomtatott példányból tudom meg. Mert a levél intézménye, úgy látszik, csak kevéssé ismert a szerkesztők között. A folyóiratpéldányhoz persze csak az újságárusnál jutok hozzá. Ugyanis – kinyomtatás esetén – tiszteletpéldányt sem küldenek (hacsak el nem megyek érte a szerkesztőségbe, amikor Pesten járok), ami egy Ausztriában élő szerzővel szemben legalábbis udvariatlanság.

Az újságok postán történő elküldése egyébként is kritikus pontja a magyar életnek, akkor is, ha nem szerzői példányokról, hanem szabályos előfizetésről van szó. Nem mondom, kaptam én már három Valóságot is (ugyanazokból a példányokból) az előfizetett egy helyett. De a tipikus inkább az, hogy az az egy sem érkezik meg. Különösen a negyedév eleje a kritikus időszak. Ilyenkor általában le szoktak állítani legalább egy-két újság küldését – függetlenül attól, hogy be van-e fizetve vagy sem. Arról a Lajtától nyugatra elterjedt szokásról nem is beszélek, hogy az előfizetés lejárta előtt néhány héttel számlát vagy értesítést küldenének. Elvégre az ember feje nem káptalan. A vicc persze az, hogy a magyar posta is megígéri: küld ilyen értesítést. Nem mondom, hogy ilyesmi még nem fordult elő. De csak ritkán. Mennyi ötletgazdagság, mennyi finom fogás, ha arról van szó, hogy megakadályozzák egy-egy újság kézhez kapását! Még ha politikai lapokról lenne szó... Vádolhatnám a postán ülő titkos szabaddemokrata rokonszenvezőket, hogy megakadályozzák a *Magyar Fórum*, a demokrata fórumosokat, hogy gátolják a *Beszélő* kézbesítését. Ezekre a lapokra azonban történetesen nem fizetek elő. De ugyan melyik politikai erő szabotálná – mint egyik ismerősömnél – egy kézimunkaújság célhoz juttatását?

Hosszas fejtegetések helyett idemásolom egy könyvbírálatom két bekezdését, amelyet a *Pszichoneuroimmunológia* című, egyébként kitűnő szakmai (mármint orvosi) minőségű munka kapcsán vetettem papírra (és amelynek elfogadásáról még nem kaptam értesítést):

„Sajnos a könyv némely jellegzetessége megnehezíti a tájékozódást. Hogy mindjárt a legbanálisabbnál kezdjem: a könyv apró betűi még a sasszemű olvasók látószervét is igénybe veszik. Ennél nehezebben olvasható könyvet már csak akkor lehetett volna kihozni, ha szürke betűket nyomtatnak fekete alapon. A hatvanas évek jutnak az eszembe, amikor *Kafkát* a *Nagyvilág* biztos, ami biztos alapon jó kis betűvel nyomtatta ki – vagy a kádárizmus iránti barátságosabb megfogalmazással: kis betűvel ugyan, de kinyomtatta (bár ez a magatartás nem volt általános: *Segal Szerelmi története* már szép nagy betűkkel jelent meg, bebizonyítva, hogy bizonyos esetekben helye volt a toleranciának a dekadens nyugati irodalommal szemben). A pszichoneuroimmunológia is a »túrt« kategóriába tartozna a Három Aczéli T közül, mint Kafka?

Úgy tűnik, hogy a szedő a magyar helyesírás bizonyos alapfogalmaival nem volt tisztában (személynevek nagy betűvel írása, a kérdőjel jelentősége a mondattanban, »u« és »ú« közötti különbség, vesszők kitétele stb.). Kegyeletes szokásnak tartanánk, ha az ilyenfajta kiállítású könyvek kézbevételekor az olvasó egyperces néma felállással adózna a korábbi magyar könyvkiadást jellemző műgond emlékének. Vajon feltámad-e valaha a drága megboldogult?"

Írtam már néhány könyvkritikát, de nem emlékszem, hogy valamelyikben is ki kellett volna térnem a szedő helyesírási ismereteire. Nem akarok a Kádár-korszak apologetájának színében feltűnni, de meg szeretném jegyezni, hogy ilyen gyalázatosan nyomtatott könyveket akkor nemigen lehetett látni. Az egyensúly kedvéért leszögezem, hogy mivel már voltak régi könyvek is a kezemben, a Horthy-korszak, az Osztrák–Magyar Monarchia, az abszolutizmus és a reformkor könyvészetét sem jellemezte ez a színvonal. A régebbi korokról meg kellene kérdeznem történész ismerősömet. Valószínűleg azt mondaná: elsüllyedt volna a szégyentől az a XVII. századi nyomdamester, aki ilyen minőséget adott volna ki a kezéből.

Paul Harmat
(Bécs)

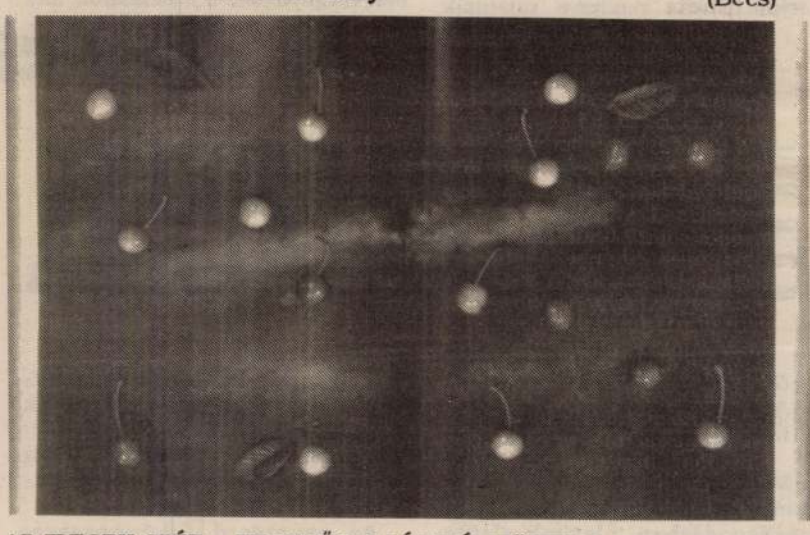

AZ IDEGEN SZÉP – HEGEDŰS 2 LÁSZLÓ: KÖNYV 7 Nagy Piroska felvéte

A Narancs következő számában további recenziókat közlünk a könyvhétre megjelent újdonságokról.

KÖNYV

MEGJEGYZÉSEK EGY KÉRDŐMONDATHOZ

Perneczky Géza:
Mire jó a fraktálfilozófia?
A nyelvről, a komputerről,
a fraktálokról,
a káoszelméletről
és a modernizmus válságáról
a művészettörténész szemével.
A szerző kiadása, Köln, 1992.

A „megjegyzések" egésze természetesen nem, de második mondata mindenesetre PG a „művészet és a matematika határán lévő érdeklődőknek készült" könyv formájú, nagy lélegzetű esszéjének kérdő mondat formájú címére vonatkozik. E cím, a filozófiát tisztes távolból érzékelő – és azt végül is respektáló –, természettudományokkal foglalkozó recenzenst irritálja. Lehet – ezt majd mindjárt megtárgyaljuk –, hogy a fraktálok segítenek a természet (hogy mást ne mondjak) bonyolultságának megértésében, de hát fraktál*filozófia* – jóllehet manapság nem divat világosan dönteni [okkal vagy ok nélkül, erről most ne döntsünk] arról, hogy mi van és mi nincs – nem létezik.

PG nem szorul rá arra, hogy vállon veregetve megdicsérjem, észrevette – kívülről –, hogy a modern tudomány sokat emlegetett válságkorszakában keletkezendőben van valami Nyelv-féle, amelyet a Tudomány és a Művészet királyságainak polgárai is érteni tudnának. (Van itt egy szó: „észrevette". A gőgös modern tudomány 'új' tudományos információt termel. A visszatekintő – nem kevésbé, de máshogyan gőgös – posztmodern: észrevesz.)

Az írás – tipográfiailag is kiemelt – kulcsszavai: *aránytalan, gyenge és erős modernizmus, szemléleti absztrakció, kvázi-tudományos utópiák és ideológiák, dinamika, redukcionizmus, axiómák, algoritmikus, analogikus, szintaxis, szimbólum, szemantikus érték, eldönthetetlenségi tétel, valóság, nem lineáris, komprimált forma, utasítási kód, komlex(ebb), médium, energia, entrópia, információ(többlet), mitikus, visszacsatolás elve, fraktálszerű, növekedés, Verhulst-dinamika, determinált káosz, reprodukálható, Feigenbaum-szám, van-e egyáltalán értelme a jövőkutatásnak, okság elve, gyenge okság, erős okság, matematikai absztrakció, gondolatkísérlet, modellezi, miféle dolog, az egyenlet csak részaspektus!, a növények algoritmikus szépsége, l-rendszerek, virtuális valóság (esztétikája), természet fraktálgeometriája, skálainvariáns, fraktális dimenziók, mindenütt fraktálok, software, a fraktálok szépsége, a fraktálképek tudománya, a külvilág is rendelkezik jelekkel, a nyelv csak esendő jel és munkahipotézis, falszifikál, a gondolatkísérletek során megnyilatkozó sterilitás nem az emberi intelligencia kiváltsága, szubkritikus, kritikus, fundamentálisan komplex.*

Kétségtelen, hogy azok az újabb fejlemények, amelyek a természeti (és némiképpen a társadalmi) folyamatok leírására vonatkozó matematikai elmélet (a dinamikus rendszerek elméletének) elveit és technikáját is megváltoztatták, szétfeszítették az akadémiai diszciplínák kereteit, és bizonyos szimulációs algoritmusok szolgáltatta ábrák számítógépeink képernyőjéről rövid úton reklámnaptárakba kerültek. Miért? Technikai szempontból a szimuláció a matematikai modelleken végzett kísérlet. A számítógépek őskorában a szimuláció eredményei meglehetősen kevéssé látványos számsorokként jelentek meg. A technikai fejlődés, amely lehetővé tette a számítások szemléletessé tételét, annak a lehetőségét is megteremtette, hogy – tetszik, nem tetszik – nem is tudom –, az elektronikus közeg segítségével virtuális valóságot gyártson. A modern tudomány illetve művészet a közvetlenül nem látható világot kutatta, és a látható világ mögötti részletek szépségét keresse. A kaotikus jelenségek, és az azokkal kapcsolatos fraktális struktúrák egyfelől a rész és egész viszonyának a hagyományostól eltérő értelmezését adják, másrészt a vizualizáló technikák felhasználásával mesterséges világok létrehozásában segédkeznek.

Ha PG-nek kedve volt ahhoz, hogy elolvasson néhány könyvet a dinamikus struktúrák szerveződési elveiről, örülök neki. Ha úgy látja, hogy ilyen szavak, mint rend, káosz, információ, nem a tudomány kizárólagos tulajdona, és a művészettörténész érdekszférájába is rendelhető, azt üzenem, megosztozunk rajtuk. (Politikusokról itt ne essék szó!) Ha olvasónaplóját megírja, és a Narancs szerkesztősége felkér, hogy készítsek róla recenziót, azt örömmel elvállalom.

Egészében úgy látom, PG mélyen megértette olvasmányait (néhány kisebb félrehalláson ugyan rajtakapni véltem), élményeit élvezetesen mesélte el. Mielőtt azonban a művet a potenciális olvasó figyelmébe ajánló írásocskámat befejezem, a fraktálok kapcsán még dohogok egy kicsit. A fraktálok, úgy is, mint absztrakt matematikai entitások, úgy is, mint a fizikai világban létező struktúrák – Feyerabend ide, Feyerabend oda –, eléggé szigorú szakmai szabályok szerint végzett kutatások tárgyai. (Kitűnő magyar kutatói is vannak, például a fizika vidékén Kertész János és Vicsek Tamás, a kémiához közel Nyikos Lajos és Pajkossy Tamás.) A fraktálfogalom segít bizonyos jelenségek megértésében. De nem hinném, hogy ahol járunk (és ahol nem), mindenütt fraktál virágzik, hiszen a természetnek más szerveződési elvei is vannak. Lehet, hogy a fraktál bonyolult, de a komplexitás kutatása messze nem merül ki Mandelbrot Apfelmannjának vizsgálatában. Engedtessék meg továbbá még egy kis morgás a divathullám-lovaglásra is. Meglehetősen komoly (bocsánat) fórumokon (pl. a Science-ben) jelennek meg panaszos cikkek arról, hogy a fraktálosok az anyagi támogatásért vívott versenyben legyőzik a kevéssé látványos, de mélyebb témákkal foglalkozó matematikusokat. Van ilyen.

Összefoglalva: tudomány – nyelv – művészet háromság: IGEN; fraktálkutatás: JÓ, LEGYEN; fraktálfilozófia: NEM. (Hm. A T betűk trialektikája kísért.)

Érdi Péter

PERNECZKY Géza

Holmi IV. évf. 5. sz. 1992.

lent művészfolyóiratok rengetegében kalauzolja olvasóit. Az embernek menet közben zúg a feje az egymás hegyén-hátán torlódó benyomásoktól, kóválygog, szédül, akár egy körhintában ülve, de kiszállni nem tud. Furcsa, de felemelő tapasztalat, hogy az utolsó oldalt behajtva egyszer csak rendeződik a zűrzavaros halmaz, a vicces, de áttekinthetetlen részletek világos rendbe állnak össze, s nemcsak a műfaj és az egész alternatív világ fontos problémáit ismerjük és értjük meg, hanem biztonságosan tájékozódunk a szerző iránymutató rendszerezése nyomán az amerikai mail art revük, a grafikai magazinok, a pecsételt folyóiratok, a neoista kiadványok stb. ingoványos talaján.

Itt az idő, hogy eláruljuk az olvasónak, Perneczky maga is egyik szereplője (hőse?) saját könyvének; mint nemzetközi alternatív erdei körökben jól ismert mail art művész és a művészfolyóiratok történetét kutató művészettörténész, önnön dublőrjeként jelenik meg lapjain; ennek az egyszerű „trükknek" köszönhetjük, hogy a legszigorúbb elméleti és történeti elemzéseket is a hozzájuk vezető személyes élményeken – távoli tájak, ismeretlen társaságok, nyájas angol szaktanárok, agilis üzletasszonyok, tapintatos hálóvendégek – keresztül kapjuk, ettől olyan szórakoztató és lakályos olvasmány.

Álom az örök kommunikációról – mondja az egyik fejezet címe. Nosztalgikus cím ez, és bizonyára személyes is. Az egér látta olykor (a papírkosár mögül) a szerzőt, amint a nagy konyhaasztalnál ülve, ollóval a kezében, higgadtan szuszogva postáját bontogatta, vagy válaszküldeményeit készítette (boríték, ragasztószalag, különböző pecsétek, tollak, levélmérleg stb.). Azt is látta akkor, hogy a szerző ott ül ugyan, de nincs jelen: a *borítékokban* van, velük érkezik, és megy vissza a feladóhoz más borítékokban, ő maga a kommunikáció, a háló egy darabkája. Megértő egér volt, rágta A HÁLÓ című könyvet is, így jól értesülten csak annyit motyogott maga elé egérbajsza alatt: SMILE (l. 196–198. o.)

Kovalovszky Márta

A folyóirat a Művelődési és Közoktatási Minisztérium,
az MTA–Soros-alapítvány, a Budapest Bank, a József Attila-alapítvány
és a Central & East European Publishing Project (Oxford)
támogatásával jelenik meg

A HOLMI Budapesten az alábbi könyvesboltokban kapható:

Bartók Könyvesbolt, XI., Bartók Béla út 25
Fókusz Könyváruház, VII., Rákóczi út 14.
Írók Boltja, VI., Andrássy út 45.
Kossuth, V., Vörösmarty tér 4.
Láng Téka, XIII., Pozsonyi út 5.
Népszabadság, VIII., József krt. 5.
Pedagógus, V., Múzeum krt. 3.
Pont Könyvesbolt, V., Mérleg utca 8.
Stúdium, V., Váci utca 22.
Wirth és Tsa, IX., Ráday utca 33/B
a TÉKA könyvesboltjai

MEGJELENT AZ ESÉLY
1992/1. száma

A tartalomból:

Amartya Sen: Az egyéni szabadság mint társadalmi elkötelezett
Stephan Liebfried: Európa mint szociális állam?
Gönczöl Katalin: Bűnözés és bűnmegelőzés Magyarországon a rendszerváltás időszakában
Gádoros Júlia: Az orvos-beteg kommunikáció az orvoslás válsá nak tükrében

Az ESÉLY kapható a nagyobb könyvesboltokban Budapesten
Előfizethető a szerkesztőségben
Címünk: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Tel.: 133–7797
Előfizetés egy évre 300 Ft. Egy szám ára 50 Ft

oldalát képező doxának, hanem az is, hogy ez most történik, és nem történt meg talán már réges-rég.

Az UTAK ÉS TÉVUTAK-hoz visszatérve néhány formális kritikát kell tennem. A fordítások minőségének bírálatakor szem előtt kell tartanunk, hogy Heidegger jószerével lefordíthatatlan. Tehát nem is annyira olyasmiket kifogásolok, hogy például a technika lényegének tekintett *Ge-stell*t a fordító nemes egyszerűséggel *állvány*nak magyarította (hogy hol kötőjellel, hol anélkül, ez már persze következetlenség); értse meg, aki tudja. Sokkal inkább olyan félreértelmezésekre gondolok, mint a *Wesen* hangsúlyozottan kétféle értelmének nem megkülönböztetésére (lásd a fentebb idézett kulcsmondat félrefordítását a 130. oldalon: *„az igazság lényegének keresése közben a lényeg* [sic!] *igazságához érkeztünk"*), vagy a *Verstellen*nek a *Vorstellen*nel való összekeverésére (a 132. oldalon), vagy a *Lichtung*nak *„fénylés"*-sel való, sajnos már bevetté vált visszaadására, noha Heidegger élénken tiltakozott az ellen, hogy a köznyelvben egyébként *tisztást* jelentő szó kapcsolódna a fénymetaforikához, és nem a nyitottságra, a tágasságra asszociálna. Másutt a *Weltentwurf*ról tudjuk meg, hogy az *„világkép"*, *„világfelfogás"* vagy esetleg *„projektálás"*, nem gondolva e kifejezések hangsúlyozott heideggeri bírálatával. (140. o.) Nem értem a *Kehre „egymásbafordulás"*-sal való visszaadását sem, hogy ne soroljam tovább a példákat. Ugyanis az ilyen részleteken túlmenően a leglényegesebb baj a szövegek teljes lektorálatlansága, sokszor önmagukban is, de egymáshoz viszonyítva viszont teljes anarchiája. Ki hinné, hogy ugyanarról a *Wesung*ról van szó, amikor egyszer *„tartózkodás"*-t, másutt sogar *„történeti tartózkodás"*-t, illetve megint másutt *„jelenvalóság"*-ot olvas az olvasó? Nem hiszem, hogy mindig lehetséges az egyértelmű megfelelés, mert nem terminusokról van szó, de a teljesen kaotikus, lektorálatlan és megszerkesztetlen összevisszaság csak azt eredményezi, hogy az, aki ezekből a szövegekből legalább a Heidegger-magyarázatokat meg akarja érteni (ha már a „mestert" nem is), legfeljebb téved: de hát: út vagy tévút, úgy tűnik, egyre megy. Sajnálom, hogy mindebből az egyébként ígéretes Atlantisz Kiadóra is háramolnak konzekvenciák.

Kocziszky Éva

BEHÁLÓZVA

*Perneczky Géza: A háló**
Héttorony [1991]. 300 oldal, 500 Ft

Az egér, ahogyan lassan, akadozva, a maga összevissza tévelygő egér módján (nem volt valami céltudatos állatka) átrágta magát a könyv tekintélyes, friss enyv- és festékszagtól kissé büdös papírmennyiségén (a minőségről később), a 141. oldalon rátalált erre a mondatra: *„Ez a belső mozgás* [ti. Vittore Baroni REAL CORRESPONDENCE nevű levelezési láncának belső mozgásáról van szó] *pedig azért kívánatos, mert egyfajta szociális hőt, emberi hőt gerjeszt maga körül."* Az egér abbahagyta a rágást, nagy eszével és érzékeny szívével arra gondolt, ez lenne itten a kulcsmondat. Múló pillanat volt ez csupán, mert amint további szorgos munkával eljutott a 227. laphoz (JEGYZETEK), a 231.-hez (THE MAGAZINE NETWORK), a 237.-hez (IRODALOMJEGYZÉK/BIBLIOGRAPHY), a 244.-hez (MEGJEGYZÉSEK), a 247.-hez (MŰVÉSZFOLYÓIRATOK TEMATIKUS JEGYZÉKE/THEMATICAL REGISTER OF PERIODICALS), a 271.-hez (ARCHÍVUMOK, INFORMÁCIÓS FORRÁSOK/ART ARCHIVES, SOURCES OF INFORMATION), a 274.-hez (MŰVÉSZFOLYÓIRATOK ALFABETIKUS JEGYZÉKE/ALPHABETIC REGISTER OF PERIODICALS) és végül a 298.-hoz (AZ ANGOLBÓL VETT IDÉZETEK EREDETI SZÖVEGE), egérszíve megrettenve és irigyen megdobbant: TUDOMÁNYOS MŰ, JESZSZUSOM!

Mi tagadás, Perneczky Géza művészettörténeti munkát írt, tudományos könyvet, többéves kutatásainak, célirányos levelezésének, célratörő utazásainak, őrjítő szorgalmú kartonrendszereinek eredményeit gondolta végig és foglalta össze. A maga számára? a szereplők számára? a barátainak? az olvasóknak? – mindegy is; a fontos csak az, hogy a hang, amelyen itt a szerző tudományos téziseit előadja, a baráti levelezések, a háziasszonyi morfondírozások, a ráérős könyvlapozgatások és a színes papírokkal való vacakolások házias és bensőséges és otthonos atmoszféráját sugározza. Így azután nem is látszik rajta, hál' istennek (legalábbis első pillantásra nem, másodikra is alig), hogy komoly, sőt alapvető opusszal állunk szemben,

* A könyv neoizmusról szóló fejezete megjelent a *Holmi* 1990/5. számában.

melyet összeráncolt homlokkal, mély lélegzetet véve, koncentrált figyelemmel kell olvasni, jegyzetelni. Ehelyett az olvasó azon kapja magát, hogy szórakozottan el-elmélázik maga is a network megszületésén és elragadóan gyors, ellenállhatatlan kiterjedésén, elképzeli Lon Spiegelman *„múzeummá öregedett"* házát a Mississippi partján, az elhunyt feleség magányos autójával a kertben (nekem itt A NAGY ZABÁLÁS utolsó képsora jutott eszembe, ahogy az autót és mozdulatlan utasait lassan belepi a hó), harsányan vigyorog a mail art művészek szellemes képi ötletein, csattanós firkáin és pecsétein: iszonyú jól szórakozik.

Akkor most tudományos vagy szórakoztató könyvet írt Perneczky Géza, és egyáltalán, miről szól?

Mint szigorú művészettörténeti munka, a művészmagazinokról beszél, azokról *„az alternatív művészeti folyóiratokról, amelyeket az 1960-as évek vége óta maguk a művészek adtak ki"* – írja a BEVEZETÉS-ben. Egy olyan műfajról, amely gyökereivel a klasszikus avantgárdhoz nyúlik vissza, amelynek sorsát és termését a konceptuális áramlatok és a fluxusmozgalmak éppúgy alakították, mint például a xerox által megnyitott határtalan másolási lehetőségek, s amely – még csak óvatosan kockáztatjuk meg az állítást – sok szempontból fontosabb, mindenesetre „életbevágóbb" és elevenebb területe lehet a művészetnek, mint a grand art, a festészet vagy a szobrászat. Mert ezeket a folyóiratokat az a vágy, igény hozta létre, hogy bennük a művészek ne azt és ne úgy közöljék képben és írásban, amit és ahogyan a normális, a „hivatásos" kiadványok; műhelymunka, belső tisztázás, magángondolkodás, a határokat nem tűrő kommunikáció a háttere, alapja ezeknek a magazinoknak, sokszor éles és célratörő, máskor meg oldott és játékos a hang, amelyen megszólalnak. Mindenképpen *másfajta* azonban a viszony, a szerzők (és aztán majd az olvasók) viszonya a művészet kérdéseihez, sajátos, meredek perspektívából veszik szemügyre a dolgokat és jelenségeket – olyan fordulatossággal, kötetlenséggel, sziporkázó változékonysággal és rugalmas gondolkodásmóddal, amely a professzionális folyóiratok struktúrájától idegen. Erősíti ezt a karaktert az a tény, hogy e folyóiratokat nem a tradicionális kiadók és terjesztőhálózatok terjesztik, hanem maguk a művészek osztogatják, postázzák kollégáiknak, érdeklődőknek és az ilyen kiadványokra specializálódott archívumoknak, amelyeknek tulajdonosai, gyűjtői és feldolgozói (nyilván olvasói is) maguk a művészek. Szerényen, vidáman és célirányosan zsizsegve és nyüzsögve, szerkesztve és levelezve a hetvenes évek folyamán nemcsak a művészfolyóiratok sokféle fajtája (l. a tematikus jegyzéket, 247–268. o.) született meg, hanem a második nyilvánosságnak az a csatornarendszere is, amely állandóan változott, terebélyesedett, hozta-vitte, átadta-átvette és aztán továbbfejlesztve, sokszorosítva új utakra indította a művészeti-vizuális információkat. Ezeken a csatornákon végül még néhány olyan „komoly", professzionális gyűjteménybe is bejutottak, mint a Getty-alapítvány, a New York-i Museum of Modern Art vagy a székesfehérvári István Király Múzeum. Azt is mondhatjuk, hogy szerte a világon létrejöttek azok az intézményfélék – művészkönyveket áruló boltocskák, alig ismert archívumok –, melyek persze emlékeztetnek az „igazi" boltokra, archívumokra; non-profit jellegük, „árujuk" különlegessége, sajátos közönségük valami ismeretlen titokzatosság, ínyenceknek való kifinomult és bennfentes légkörben virágzik, legalábbis messziről így érezhetjük. Aki azonban elolvassa Perneczky könyvét, az gyorsan ráébredhet, hogy ez korántsincs így: ez a különös, egzotikusnak tűnő világ eleven, színes szálakkal, a nagy műfajoknál szorosabb kötelékekkel fűződik a világhoz: a történelmi szituációk, a história eseményei és alakjai, a társadalmi mozgások, a szellemi áramlatok, a művészet bonyolult hullámverése, stílusok, divatok, a mindennapok hordaléka árasztja el a művészfolyóiratok oldalait. Könnyed és egyszersmind éles elméjű és felvágott nyelvű, könyörtelen és gúnyos pillantású képek és ábrák, kommentárok és reflexiók, önreflexiók ellenállhatatlan áradata, a „szegény" technikák (xerox, pecsételés) szemkáprázta tóan gazdag variációi – mindez arról a szabadságról beszél, amely az alternatív művészet otthona, s amelynek légköre annyira emlékeztet a tengerek felől érkező sós levegőre.

Perneczky könyve, mely a nemzetközi szakirodalomban is az első elemző és összefoglaló munka, az 1968–1988 között megje-

:tó ereje nélkül nehéz elképzelni

:a maradt parasztvárosok müködését.

Perneczky Géza kiállítása
Budapest Galéria Kiállítóháza
X. 29.—XI. 29.

A Kölnben élő művészettörténész, kritikus, könyvkiadó, koncept- és mail art-művész (és még sok egyéb) munkáit ilyen „nagyszabású" kiállítás formájában első ízben láthatta a hazai közönség. A Lajos utcai kiállítóház két szintjét megtöltötték Perneczky feltekerhető és „végtelenített" hengerelt vásznai. Lapra bontva kiállításra került a művészkönyv formában megjelent összes pecsét-akció (konyakosüveg- dugó, cipőtalp- mintázat és egyéb tárgylenyomatok), a tárlókban az üveg alatt megtekinthettük az itthon „szamizdatként" keringő, saját kiállítású és kiadású könyvpublikációk eredeti fénymásolt példányait. Perneczky „íróasztali képzőművészete" — pecsétekkel, könyvmunkákkal, művészbélyegekkel, küldeményművekkel, do-it-yourself leleményekkel — az utóbbi négy évben a festészet irányába is kiterjedt. Persze nem ecsettel fest, hanem festőhengerrel, amely folyamatosan „pecsételi" a mintát, végtelen zongorabillentyűzetet, pöttyös sávokat, csíkokat ismételve, variálva. Ebbéli munkálkodását a szerző a „soft geometry" névre keresztelte. Munkáit a Fluxus kreativitást felszabadító szemléletének kisugárzása és a konceptualizmus rendszerező-játékos intellektualizmusa hatja át, társulva egyéni, ironikus kommentárokra való hajlandóságával, gazdag képi és verbális fantáziával. „A soft geometry — írja —, az az embléma, aminek ez idő szerint örülni tudok. A soft geometry számomra az öröm formája. A soft geometry nem ígéri, hogy másnak is örömet okoz."

Boros G. - Patali G.

Művészt. Ért. 1989 1/4 180-r.

32

PERNECZKY Géza

Perneczky Géza

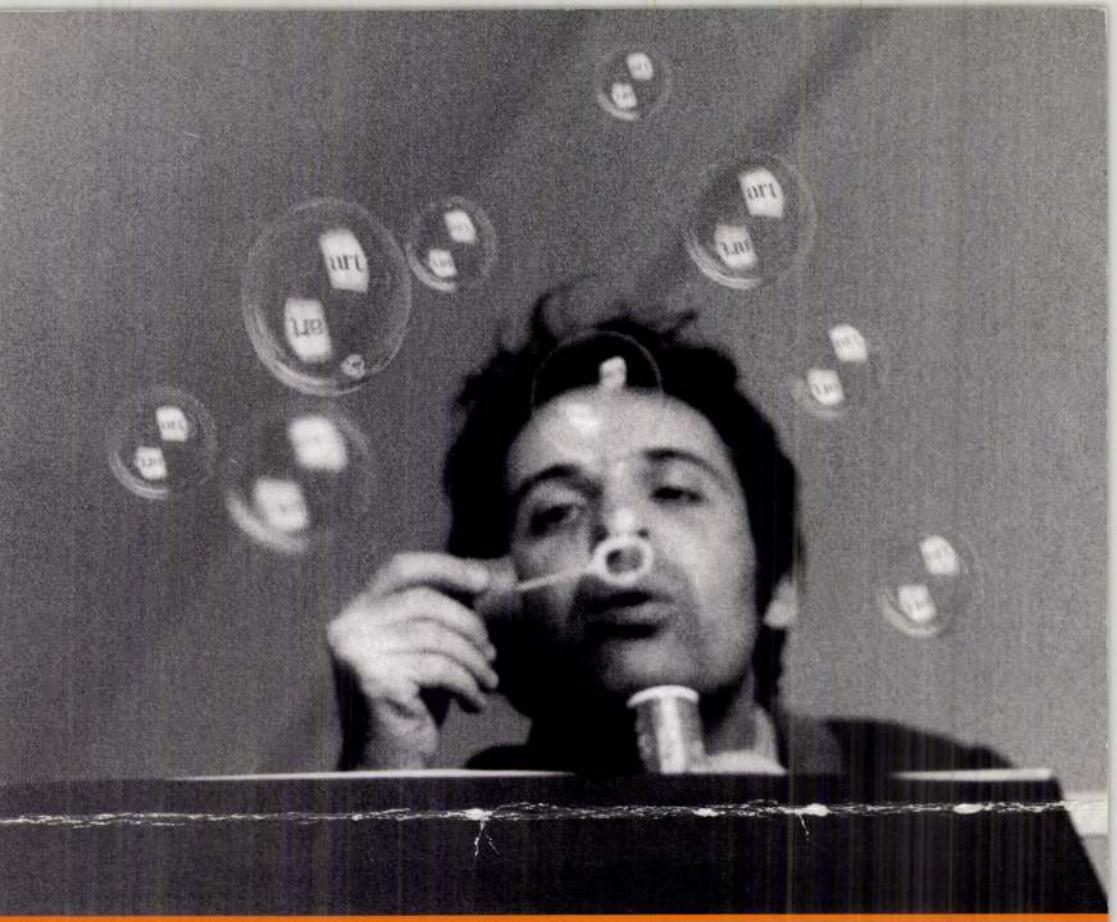

Perneczky Géza

Concepts Like Commentary 1971

Megnyitó: 2007. május 15-én 18-20 óráig.
Megtekinthető: 2007. június 8-ig, keddtől péntekig 14-18 óráig.

Opening on 15th May 2007, 6-8 pm.
Open till 8 June 2007, Tuesday-Friday, 2-6 pm.

Támogatók: NKA, OKM, Fővárosi Közgyűlés

Vintage Galéria 1053 Budapest, Magyar utca 26
www.vintage.hu tel/fax: (36 1) 3370584 **galeria@vintage.hu**

nka Nemzeti Kulturális Alap

OKM

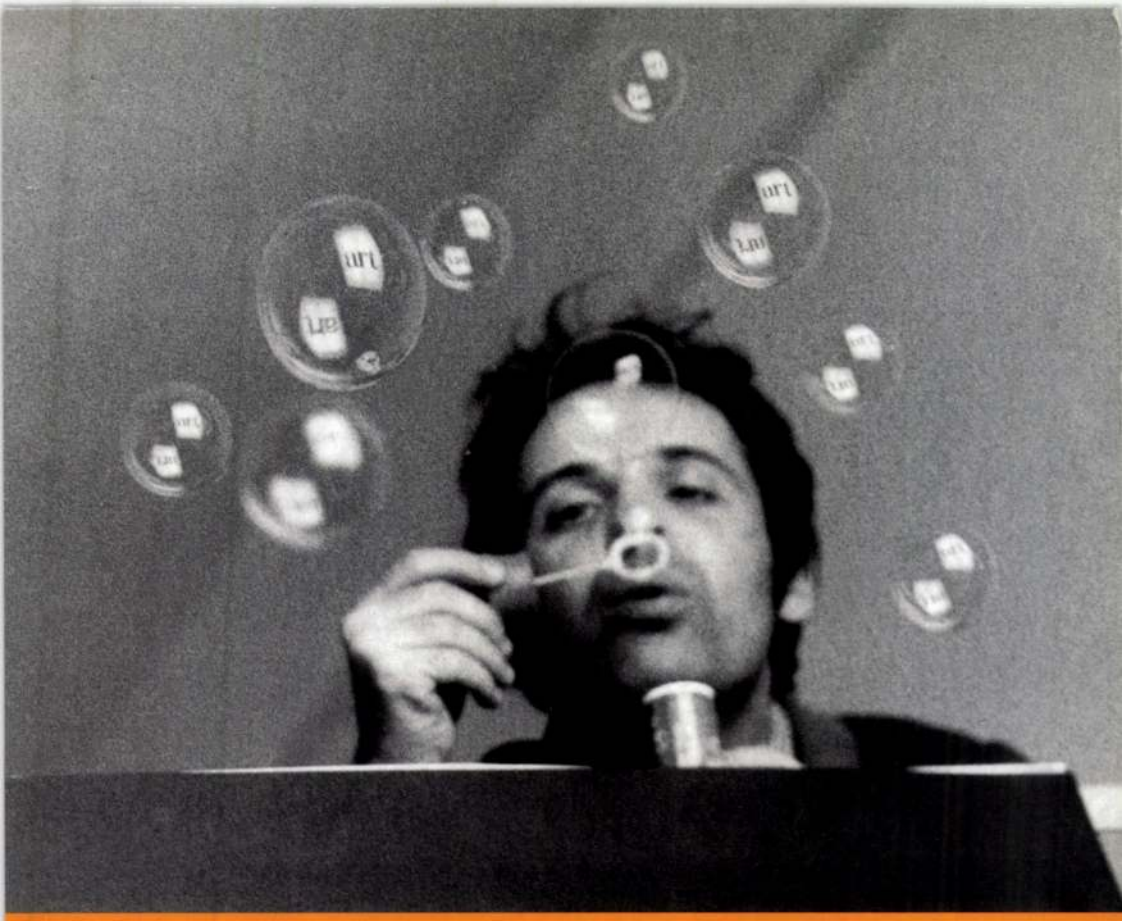

Perneczky Géza

Concepts Like Commentary 1971

Megnyitó: 2007. május 15-én 18-20 óráig.
Megtekinthető: 2007. június 8-ig, keddtől péntekig 14-18 óráig.

Opening on 15th May 2007, 6-8 pm.
Open till 8 June 2007, Tuesday-Friday, 2-6 pm.

Támogatók: NKA, OKM, Fővárosi Közgyűlés

Vintage Galéria 1053 Budapest, Magyar utca 26
www.vintage.hu tel/fax: (36 1) 3370584 **galeria@vintage.hu**

nka Nemzeti Kulturális Alap

OKM

MADE IN HUNGARY: CONTEMPORARY ARTISTS BOOKS, SEPTEMBER 3 — NOVEMBER 7, 1999

VISUAL STUDIES WORKSHOP GALLERY • 31 PRINCE STREET • ROCHESTER, NEW YORK 14607

VISUAL STUDIES WORKSHOP GALLERIES
31 Prince St., Rochester, NY 14607
716-442-8676 • www.vsw.org

Non-Profit Org.
U.S. Postage
PAID
Permit No. 232
Rochester, NY

MADE IN HUNGARY: CONTEMPORARY ARTISTS BOOKS

Sept. 17 through Nov. 6, 1999
Opening Reception: Sept. 17, 7-10pm
Gallery/Bookstore Hours: Tues.-Sat. 12-5pm

An exhibition of one-of-a-kind and limited edition books by seventeen artists from Hungary. Organized by the Dowd Fine Arts Gallery, SUNY Cortland and the King St. Stephen Museum, Hungary.

GÉZA PERNECZKY
Books from the VSW Independent Press Archive.

VSW is supported in part by public funds from the national Endowment for the Arts; The new York State Council on the Arts, A State Agency; the County of Monroe; and with private contributions from individuals, corporations and foundations.

Photo: Ilona Kiss, *Coffee Book* 1998

Tillmann J. A.

Mindaz, amit még felfedezhetünk

Amerika felfedezésének évfordulója után vagyunk. Volt ágyúdörgés és habzóborhangzás; számtalanszor elragozták és felzengették a Nagy Megtalálás Mítoszát. Egyik szélesvásznú és szélsebesen feledhető változata, a Ridley Scott rendezte *1492* nemrég került a mozikba. A tenger néhány tüneményes látképén és Sigourney Weaver fékezett izzású lényén kívül alig hagy említésre méltó emléket. A felfedezés lázas lendületéről pedig leginkább Vangelis – ezúttal néha velőtrázóan szép – zenéjének köszönhetően támadhatott távoli sejtésünk. És ez nem is csak a rendező rovására írandó (aki *A nyolcadik utas: a halál*, a *Szárnyas fejvadász* és a *Legenda* után immár évente elkövet egy középsemmi kategóriájú kisiklást); maga a feledezés mítosza fáradt ki. Méghozzá végérvényesen: az emlékbeszédek valójában a felfedezések korának, az Újkornak a nekrológját írták.

Mára a távoli földek felfedezése és kultúráinak megismerése nyomán földünk összezsugorodott, kiismertté és leírttá vált. Az ismeretlen, az izgató, a felfedező vágyaink előtt magát felfedni kész visszaszorult vagy még inkább: -vonult; fölszámolta földfelszíni állásait és más dimenzióba merült. Ezzel együtt megismerő reményeink is radikálisan megváltoztak. Korábban várakozások, számítások és latolgatások előzték meg a felfedezéseket. Ma azonban már nem várunk semmit, írta egyik utolsó írásában Vilém Flusser. Mivel most a semmivel állunk szemben, és mindazt, amit a semmiből hozunk elő, megelőzőleg mi magunk vetettük bele. Kultúránk kimerült, a felfedezéseinknek köszönhetően lett kimerítve.

A korábbi, kétpólusú világ éles határvonalaitól szabdalt horizonton mindez még nem rajzolódott ki ennyire élesen. A gyakorlati elszigeteltség és megközelíthetetlenség szinte kizárólag a kulturális csatornákon keresztül tette érzékelhetővé a másikat. A másság zenékben, filmekben, szövegekben mutatkozott; a távolság és elérhetetlenség megszépítő messzeségében. És nemcsak a Második Világ magunkfajta utazói számára, hanem kölcsönösen. Botho Strauss nemrég megjelent, *Kezdettelenség* című töredékgyűjteményének következő gondolataiban alighanem benne rejlik a kétféle német világ találkozásának tapasztalata is: egyetlen koponyafedél alatt a gondolkodások, érzések és érzékelések oly sokféle kultúrája rejlik, ahány hasonlíthatatlan nép és kultúra színezte egykor a földgolyót. Ez idő szerint egyre kevesebb másságra bukkanunk, ha nekiindulunk a messzeségnek, ahol bármely szögletben érvényesek vagy éppen kívánatosak mindazon tudatminták, melyek elől el akartunk menekülni. A vallások és kultúrák összehasonlító tudományai a távolságot és a másságot tették közvetítésük tárgyává és ezzel egyszersmind el is törölték őket.

Valóságosan fellelhető és feltárható valóságok híján az ember ma különféle virtuális valóságokba vetheti bele magát. Kibernetikus tereket komponálhat, vagy mások által megkomponáltakba merülhet bele. A *cyberspace* szintetikus képei, a virtuális világok jobbára még csak sejthető játékai kimeríthetetlen lehetőségeket teremtenek az önfeledésre hajló lelkek számára. Növekvő helyszűke, memóriakapacitás és hozzáférhetőség mellett minden esély megvan ennek a csemegének a tömeges elterjedésére. Költséges berendezések hiányában, kellő keleties korlátoltság mellett el lehet merülni a nemzeti mitológiák mákonyában is; a rovásírásos ráolvasások révületében, turulmadarakkal tarkított (tele)víziókban, a tetszőlegesre tetovált törzsi totemek tövében.

Valóságosan fellelhető és feltárható valóságok híján az ember ma különféle virtuális valóságokba vetheti bele magát.

Vannak persze más lehetőségek, régiek és újak egyaránt. A művészet nem egy nemében mindig is világteremtés zajlott és zajlik. Egy ideje azonban egyre gyakrabban lehet olyan törekvésekkel találkozni, melyek nem utópikus szárnyalású eszményi vágyvalóságokat, magántermészetű mitológiákat vázolnak föl. Nem a mindenkori környezet vagy közkeletű képzelet meghosszabbítását, javított és színezett változatát vitelezik ki, hanem valóban világokat teremtenek. Teremtő erővel, iróniával átjárt tudás birtokában, kellő képzelettel, játékosan – a játék (íratlan) szabályaira tekintettel ténykednek. Atyamesterüknek alighanem Borgest kell tekintenünk, aki – megannyi ilyen irányú kezdeménye mellett – a *Tlön, Uqbar, Orbis Tertius* című történetében adott leckét világteremtésből. A közelmúltból megemlítendő még – az azóta nemzeti típusú tébolyba tántorult – Milorad Pavić világhíres, magyarul Újvidéken pár száz példányban megjelent *Kazár szótár* című regénye. A képzőművészek közül számomra Anne és Patrick Poirier, Charles Simonds és Anselm Kiefer az, aki a múltfelfedezések, a régészeti leletek kimerülésének a konzekvenciáit levonták – és teremtették meg sosemvolt világok nagyszabású leleteit.

A legígéretesebb „kilátásokkal" azonban a zene kecsegtet: a függőkertjeinek kialakításához elengedhetetlen alkotóelemek, hagyományok itt szervesülhetnek a legzavartalanabbul. A különféle tradíciók találkozásából kialakult világzene vonulatának számos darabja meggyőzően szól erről. Távoli példaként talán elég Jon Hassel *Fourth World Music* sorozatát megemlíteni, melyben – a maláj zenétől Brian Eno hangfüggönyéig terjedő területekről merített – tüneményes „negyedik világi" művek hallhatók.

A közvetlen közelből pedig Hortobágyi László munkái érdemelnek megkülönböztetett figyelmet. (Akinek a két – Németországban és Hollandiában megjelent – CD-je most a Bahia kiadásában, kazettán itthon is hozzáférhetővé vált.) Annál is inkább, mivel zenéi valóban egy ismeretlen földrész feltáratlan világába vezetnek! A *Transreplica Meccano* mélyvilágaira következő *Traditional Music of Amygdala* pszichomuzikális expedíciója ugyanis egy szigetvilág szinte teljes szellemi hagyományát tárja fel. Felfedezőútjának hozadéka nem merül ki a zenei leletek (re)konstruálásában, hanem – a terjedelmes kísérőfüzet lapjain – kultúrájának, szokásvilágának és rítusainak leírására is kiterjed. Bemutatja a tengerparti és hegyvidéki birodalmak különféle kultuszait: a gyöngyházszínű Lélek megidézésének módozatától a szólamok napszakokhoz kötött előadási szokásán át az újévkor esedékes tűzszertartásokig és tovább. Természetesen mindez egy képzelet következetes munkálkodásának a műve – átszőve temérdek tudással és alkotóerővel, hol szomorú, hol gyilkos iróniával, rengeteg szenvedéssel és játékkal. Szerzője a világ zenei hagyományainak egyik legjobb honi ismerője, keleti és nyugati (elektronikus) instrumentumok hozzáértő játékosa. *(Igyekszem elsajátítani a különböző zenei nyelveket, azaz időutazásokat hajtok végre, és ezekből, valamint a magam nyelvéből képzelgek és kavargatok össze egy levest – mondja.)* Olyan zenész, aki tudatában van annak, hogy elképesztő zeneóceánban élünk, és hogy ma a világpiacon hozzáférhető áron kaphatók olyan zenetechnológiai berendezések, amelyekkel a történelemben elhangzott összes hangszín, stílus és forma előállítható, reprodukálható. Továbbá annak is, hogy a zenei zanzaelegyekkel ellentétben különböző korok és égtájak zenéje csak akkor szintetizálható valamiféle maradandóbb egységbe, ha a különböző részek a maguk teljesen tradicionális és többé-kevésbé korhű kivitelezésükben, rendszerükben és elméletükben jelennek meg.

Az ilyen, teljes „világra" kiterjedő feltárások és alkotások a legígéretesebbek. Azt a reményt éltetik, hogy a szétszéledt részek töméntelen sokaságából és megannyi alkotómunkából nemcsak szigettengerek, hanem új és teljes földrészek képződnek. Még ha körvonalaik elkerülhetetlenül szaggatottak (azaz ironikusak) és töredékesek (azaz részlegesek) is.

NARANCSGALÉRIA: ELEKES KÁROLY

Manók, maszkok, marslakók

Perneczky Géza

Perneczky Géza művészettörténész, képzőművész, teoretikus, pedagógus 1970 óta Kölnben él, gimnáziumi rajztanárként dolgozik. Utóbbi években megjelent kötetei: A korszak mint műalkotás, a Háló és a filológia és a matematika határvonalán született Mire jó a fraktálfilozófia?

Magyar Narancs: Rövid budapesti tartózkodásod alatt igazi talk-show-man lettél. Rádió, tévé, Merlin Színház, Tam-tam Klub, újságok. Nem gondoltál még arra, hogy végleg hazaköltözz?

Perneczky Géza: Anyagi okok miatt nem tudok hazajönni. Nekem Kölnben havi bruttó 4500-5000 márkám van, akármennyit vonnak le belőle, ez egy tisztességes fizetés. Hazajönnék, ha Magyarországon mint egyetemi professzor vagy valami hasonló, annyi pénzt kapnék, amennyit ott kisegítő gimnáziumi rajztanárként kapok. És devizában, mert mindenféle kötelezettségeim vannak. Zsuppkocsival vinnének vissza, ha nem teljesíteném őket. Már nincs vasfüggöny, ami megvédi az embert.

MN: Beszélj a magánéleted sarkalatos pontjairól. Tudatosan választottad a magányt, vagy ez egy véletlen?

PG: Az, hogy nincs családom, véletlen. Voltak barátnőim, komoly kapcsolataim, de talán a legkomolyabb itt, Magyarországon. 35 éves voltam, amikor 1970-ben elhagytam az országot. Ilyen korban az ember már nehezebben alakít ki hosszú és tartós kapcsolatot, inkább a régieket próbálja föleleveníteni. Így aztán el:múlt az idő várakozással meg miegymással.

MN: Pedig hát a szerelem fontos.

PG: Én is voltam szerelmes, többször is. Aki azt hiszi, hogy egy szerelem van, magát csapja be. A legmonogámabb típusú emberek is, ha nem halnak meg korán, előbb-utóbb belekerülnek más emberek vonzáskörébe. De ahogy az ember öregszik, eltávolítja magát ezeknek a dolgoknak a direkt érzelmi, irracionális részétől. És nagyon jó, hogy lekopik, mert sok félelemmel, szorongással is jár a szerelem. Én vallásosan nevelt, kicsit félénk kisgyerek voltam, túl okos. Az ilyenekből nem lesz jó partner. Már másmilyen vagyok, sok mindent másképp csinálnék, boldogabban, sikeresebben irányítanám az akkori nagyon butuska és rossz, elrontott kapcsolatokat, de már késő. Érdekes módon azért az ember talál egyebet, ami fontosabb; ez valószínűleg egy biológiai program bennünk. Ebben a korban már a védekezési ösztön erősebb, a tűz kisebb, fontosabbak a barátságok.

MN: Különös világban élsz, mi a legfontosabb az életedben?

PG: A legfontosabb, hogy beszélni, kommunikálni tudjunk egymással. Nem lebeszélni, letudni valamit, hanem úgy kialakítani egy kapcsolatot, hogy pontosan annyit adjak, amennyi bennem tényleg van. Ez lehet egy erőteljesebb, tisztán emberi érdeklődés, kicsit halvány barátság, és lehet mély érzelmi kapcsolat is. Mindig meg kell mondani, hogy mi van, és ha vannak határok, azokat ki kell jelölni.

MN: Lehetségesnek tartod, hogy tudatosan kijelöljük a saját határainkat?

PG: Én azt hiszem, nemhogy lehetséges, de szükségszerűen megtörténik, akár akarja az ember, akár nem. De ezek a határok állandóan mozognak! Mert ha nem, az nagy tragédia, vagy betegség vagy rabság/vakság, vagy minek nevezzem, azt jelenti, megállt az élet valahol. Engem teljesen más dolgok érdekelnek a szakmámon belül most, mint mondjuk tíz évvel ezelőtt, és elképesztően más, mint harminc évvel ezelőtt, amikor a pályám indult. Módszerek és megközelítések maradnak inkább.

MN: A határok kijelölése korlátokat is jelent.

PG: Igen. Nehéz kérdés. Azt hiszem, általában két dolog működik az emberben. Bizonyos korlátokat megpróbál folyamatosan áttörni, miközben utakat épít ki magának, amiket igyekszik bejárni, használhatóvá tenni. És ez csak úgy megy, hogy a saját korábbi lábnyomait használja segítségnek. Kigyalogolni egy ösvényt a dzsungelben, ez is korlát. Az embernek vissza kell tartani magát a kíváncsiságtól, ami megpróbálja letéríteni erről az útról. Különben soha semmit nem tud elérni. Egész egyszerűen arról van szó, hogy minden teljesítmény mögött nemcsak ötlet és érdekes élményanyag, esetleg tehetség van, hanem munka is. És munkát végezni csak önkorlátozással lehet.

MN: Intellektuális fejlődésedben mik voltak a legfontosabb korlátok, határkövek?

PG: Könyvet lehetne róluk írni, önéletrajzot. Az egyik megmaradt élményem az, hogy kisgyermek koromban a villanykörték dobozáról kivágtam a rajtuk levő villanykörtét, szemet, orrot, szájat rajzoltam, amitől kis fejemberkék lettek. Fejlábúak láb nélkül. Maszkok, kis lények, marslakók. Fölálltam az asztalra és földobtam a levegőbe őket, annak a helynek, ahova leestek, fontos jelentőséget tulajdonítottam. Sok libegve egészen a falig eljutott és ott megtámaszkodott. Elneveztem őket falramászóknak. Erre emlékszem, lehettem vagy három-négy éves. A maszk motívum, és ezek a lények manók, kis szellemlakók, konkrét művészi munkámban ma is visszajönnek. Talán magam is egy ilyennek képzelem. Ez a megfejtésre váró ősi jelkép. Ha még egy merész lépéssel továbbmegyek, ami lehet, hogy önkényes konstrukció, azt kell mondanom, hogy a viselkedésem, a harcmodorom a köz-

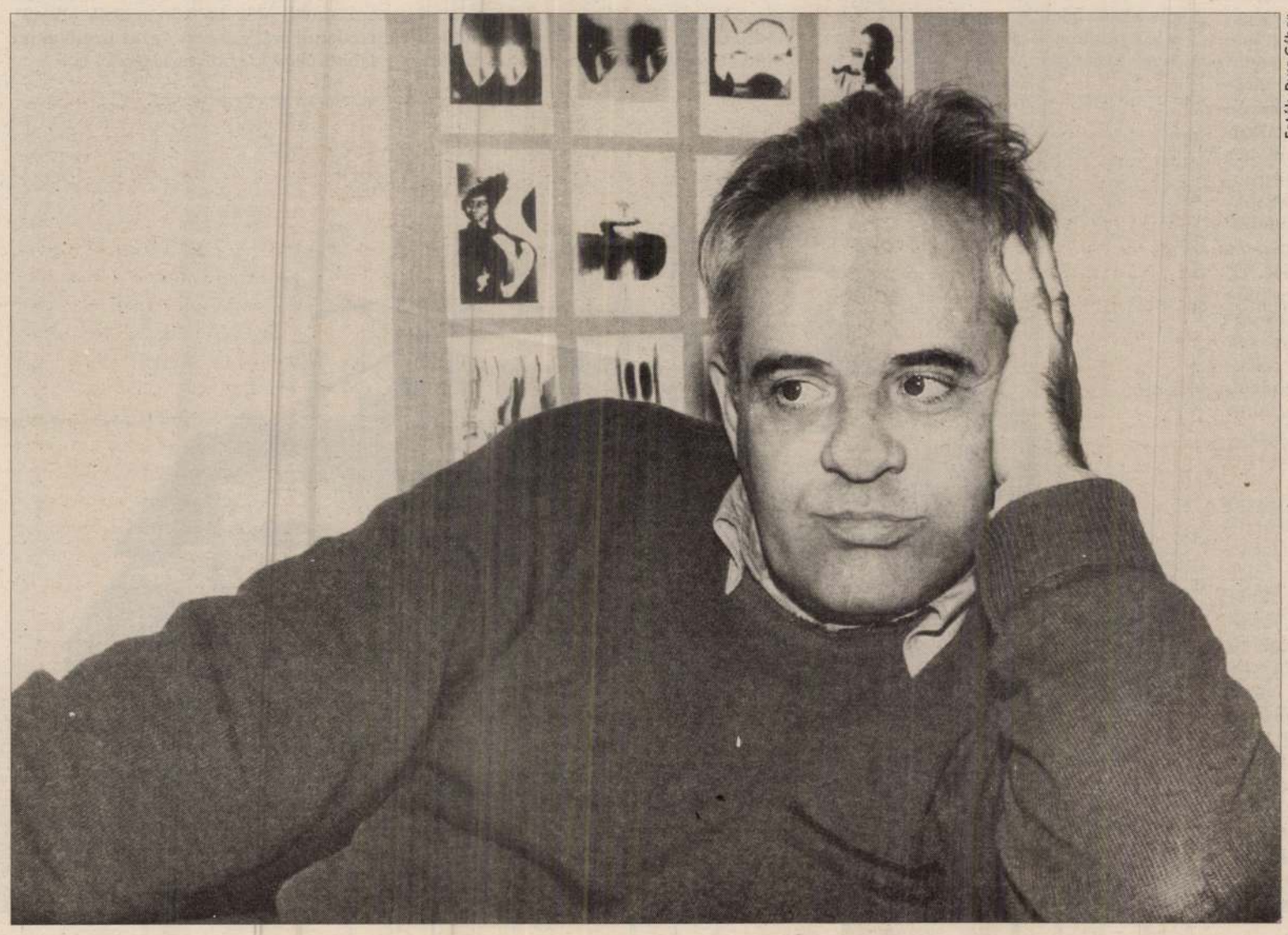

Fotók: Dusa Gábor

életben is ilyen. Nem a megszokott formában reagálok, soha nem hangsúlyozom a foglalkozásomból származó játékszabályokat, korlátokat vagy előnyöket, igyekszem mesebeli lényként föllépni, akinek a léte egy meglepetés, szabálytalanság, de akit mégis mindenki elfogad, mert ez egy kicsit játék. Ha találok rezonanciát, akkor megmenekült a helyzet, mert játszani jó, a játék mindig produktív, és többet nyújt, mint a szürke betűkkel írt munka. Piros, zöld, sárga, kék, amit az a falramászó, manó vagy maszk, az a lény tesz. Meg nem engedett ajtón érkezik, sokszor olyanon, ami nincs is, vagy az ablakon, és ez érdekes. Hatására további ajtók és ablakok nyílnak. Ennek a módszernek megvan az a nagy előnye, hogy nehéz ellene harcolni, nincsenek begyakorlott eszközök egy ilyen manó legyőzésére. Mulatságosan lép fel és úgy is távozik; s hogy közben komoly dolgok is történnek? Nehéz véresen komolyra venni, és hadjáratot, háborút hirdetni ellene.

MN: A szellemlényt, a manót mégis legyőzték, hiszen te is elhagytad az országot.

PG: Lehet fordítva is fogalmazni, hogy azt mondtam, nekem ebből elegem van. '68 után lehetetlenné vált a kultúrpolitikai helyzet Magyarországon, és néhány, akkor éppen csúcson vagy a leginkább előtérben lévő ellenzéki kritikust, publicistát megpróbáltak visszaszorítani. Megtehettem volna azt, amit Eörsi, hogy ezt nem veszem tudomásul és maradok. De nekem más volt a helyzetem. Mint képzőművészettel foglalkozó kritikus, esszéíró végigmentem az akkori magyar művészeten, és rájöttem, hogy másodszor írom ugyanazt. Attól féltem, az történik velem, mint a többiekkel, akik egész jól indultak, aztán lassan elhülyültek, elkoptak, mert az élet nem hozott nekik anyagot. A bezártság, ami Magyarországra akkor különösen jellemző volt, ma is megvan más formák közt, például a nyelvben.

MN: Kommunikációs háló, világszintű kapcsolatépítés, mail art, fluxus – legfontosabb kutatási területeid a művészet szempontjából meghatározó jelentőségűek?

PG: Nem. Itt is, akárcsak a dada esetében, a szellemi oldal a lényeg. Az általános kulturális magatartásforma, amelyből esetleg bizonyos dolgok fontosaknak, értékeseknek bizonyulnak majd, de most még nem lehet tudni. Én mint kivándorló, mint emigráns automatikusan kötődtem ezekhez a szellemi irányzatokhoz. Amiket, ha rögtön múzeumba kerülök vagy egyetemi professzorrá válok, talán elkerülhettem volna. Örülök, hogy nem így történt. Valószínűleg elhülyültem vagy elszürkültem volna a blokkolóktól. Mert végül a múzeum is, a maga napi nyolc órájával, nem más, mint egy gyár. Amikor elmentem, a hetvenes-nyolcvanas években a modernizmus elsorvadt, kimerült. És miközben ő maga belefulladt a saját intézményeibe, helyt adott ezeknek a médiumoknak, alternatív irányzatoknak, a tömegkommunikáció szélesebb áramainak. Akkortájt alakult ki a posztmodern művészet, posztmodern kultúra, ami semmit nem mond, csak azt, hogy poszt, hogy valami után vagyunk, de nincs semmi újabb.

MN: „Meghalt az avantgárd" – így mondják.

PG: Az avantgárd szót sokféleképpen használják. Avantgárd ma is mindaz, ami szokatlan, ami újít, ami botrányt akar okozni, provokál vagy fölsérti a megszokott ízlést. De tartalmában ma már ez is vagy a régi dolgok ismétlése, vagy éppen azzal provokál, hogy konzervatív, megszokott, giccs. Megfordult a helyzet. Közepesen modern ízlésű társadalomban egy akadémikus festmény vagy leköpni való, vagy borzasztóan érdekes, mert micsoda giccs. Torkig vagyunk az absztrakt formákkal. Minden galériában ott van Miró vagy Picasso ki tudja hányadik utánzata. Már nem érdekes, bizonyos kulturális korszaknak és stílusnak a kifáradását jelzi.

MN: És akkor színre lép a számítógép...

PG: Te megpróbálsz engem ráterelni a számítógépre, hogy legyen valami optimista kicsengés, de ez nem olyan egyszerű. Az, hogy én többek között számítógéppel foglalkozom, ugyanazért van, amiért megtanultam vezetni. Az autós ember más szemmel nézi a világot. Másképp viszonyul a térhez, a vizualitáshoz, a földrajzi távolságokhoz és az időhöz is. És ha az embernek legalább potenciálisan nincs meg az a lehetősége, hogy autóra szálljon, akkor kisebbrendűségi helyzetbe kerül. Én nem akarok senkit rábeszélni egy olyan világra, ahol mindenki autózik, illetve számítógépezik. Isten ments! De ez egy modell, ami az autó után megint előfordul. Az írógépnél ha az ember végképp elront egy mondatot, nincs más hátra, mint új papírt tenni a gépbe, és az egészet elölről kezdi, ami egyébként jó, azt is újra le kell kopogni. A komputerrel ez megszűnt. Úgy dolgozhatok egy imaginárius felületen, mintha a fejemben lenne a radírgumi meg az írógép

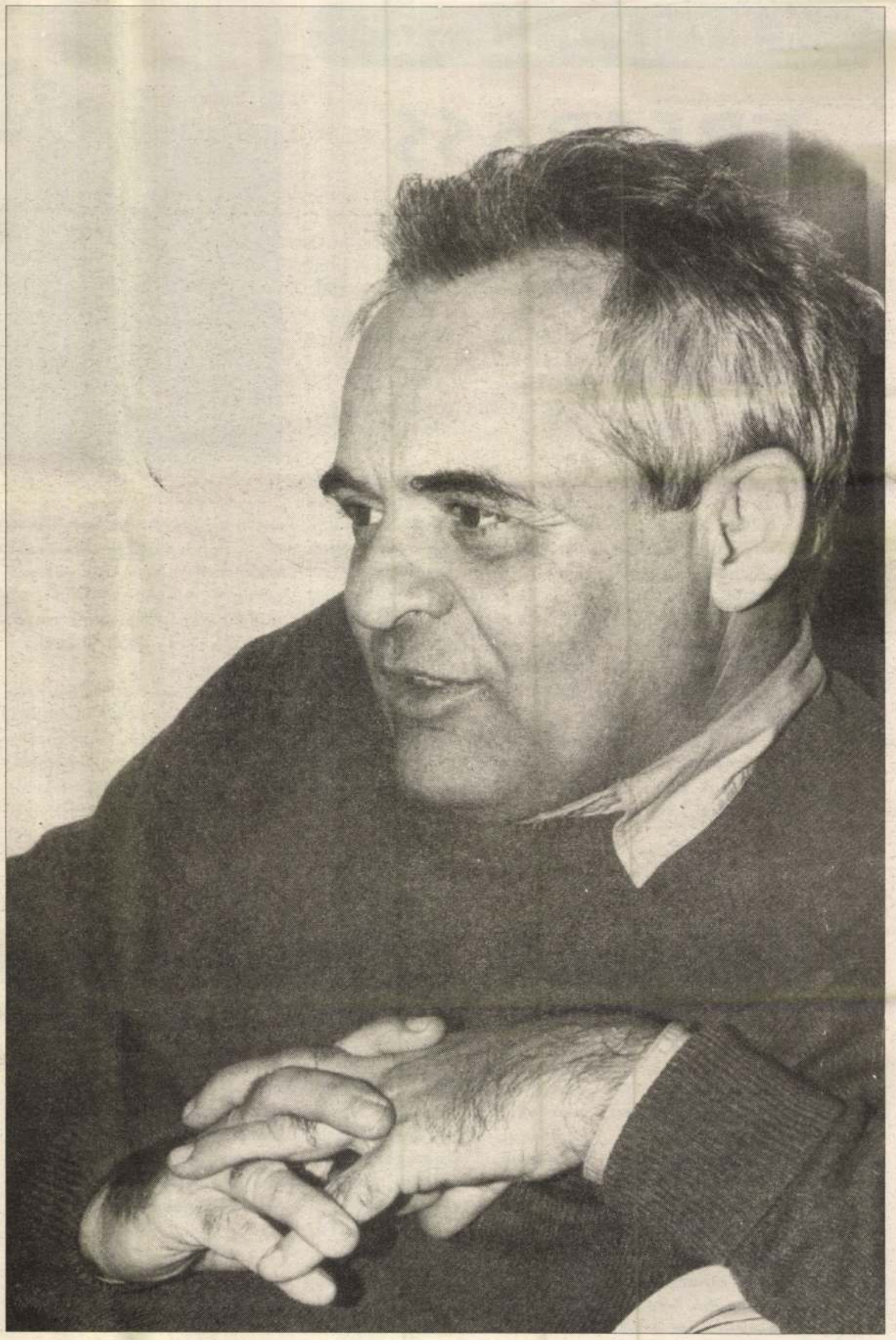

is. Persze ez nem azt jelenti, hogy az a vers, amit komputerrel írnak, jobb. A szövegnek, amit komputeren írsz, ugyanolyannak kell lennie, mint amit ceruzával papírra vetsz. De a hozzá vezető út teljesen más.

MN: Ez az út elvezet a művészethez?

PG: Hát a művészet nem ez, de mint mindenen, számítógépen is lehet csinálni művészetet. Mikor az első golyóstoll megjelent, azt mondták, azzal nem lehet művészi rajzot rajzolni, mert nem követi a ceruza érzékenységét. Nekem egyszer Eörsi Pista mondta, nagyon tetszenek neki bizonyos pop-art művek, azt hiszem, Tom Wesselmann nagy narancsáról volt szó, csak az zavarja, hogy spray-vel csinálja, nem ecsettel, hol a művészi kéz? Mire én rákérdeztem, a verseidet géppel vagy ceruzával írod? Fölordított és kirohant. Még Pestről is írt egy levelet, hogy ne nézzem őt ennyire hülyének! A különbség nem ebben van. Komputeren is lehet művet alkotni, verset, grafikát vagy színkompozíciót. Valamit, ami csak komputeren megy.

MN: Ez eddig még nem nagyon jött össze.

PG: Azért nem jött össze, mert túl friss a dolog, most tanuljuk a golyóstollat használni. Egész biztos, hogy már ma is vannak alkotások, komputermunkák, amiket később művészetnek fognak tekinteni. Lehet, hogy mi pont ezeket nem tekintjük művészetnek, annyira nem feltűnőek. Megpróbáljuk mindenáron belegyömöszölni a komputerbe a művészetről eddig alkotott elképzeléseinket, és ez nem fog sikerülni, csak másodlagos adaptáció lesz. Viszont ha fénymásolásról van szó, mint az Árnyékkötőkben, már kezd kialakulni az érzék, mi is a fénymásolat faktúrája, formavilága, hogy mit lehet kezdeni a kemény fekete porral. Bizonyos torzítások a copy esetében is előállnak, mert már nem a natúr dologról van szó, hanem fénymásolatról. Szerintem a legközönségesebb másolt lap is művészet, ugyanúgy, ahogy a legközönségesebb ceruzával írt papíroldal is kalligráfia. Csak nem biztos, hogy múzeumba való. A művészetben a legfontosabb az, hogy az ember csinálja és játsszon. És ne a nagy betűkkel írt művészetre gondoljon, úgysem jön úgy be.

Dárdai Zsuzsa

MOZIVADÁSZ

TRESPASS

Miért megy el az ember megnézni ezt a filmet? Három lehetőséget tudok elképzelni. Egy: jól szórakozott annak idején Eddie Murphy és Nick Nolte kettősén a 48 óra című alapműben, kiszúrta, hogy ez a Walter Hill nevezetű pali rendezte ezt a filmet is és kacagni akar. Kettő: valahogy megtudta, hogy a filmzene nagyjából a kortárs rap legjobbjainak gyülekezője, és szeretné Lege Stereo Dolby System in Selected Theatres hallani a hip-hop kikicsodát. Három: a két Los Angeles-i rapkirály, Ice-T és Ice Cube fanatikus rajongója, őket akarja hallani beszélni, látni mozogni, lövöldözni, elszántan nézni.

Zárjuk a dolgot rövidre: a filmet csak azok nézzék meg, akiket a harmadik ok motivál: a két feka érezhetően dilire veszi a Salt Lake City-beli (már ez is! Hát hogy' játszódhat egy film Salt Lake City külvárosában?) kemény gyerekek szerepét, elegánsan, a paródia határán egyensúlyozva hozzák az általuk kifejlesztett gengsztersémát. Nincsenek szinkronizálva, ezért aztán nyelvgyakorlók figyelmébe is ajánlható a darab. Kacagni nem nagyon lehet rajta (ha leszámítjuk Ice Cube néhány mondatát, amikor kifejezi óhaját: ne tárgyaljanak, robbantsanak).

Azt már megszokhattuk, hogy az amerikai úgynevezett közönségfilmek alkotói az utóbbi időben elfelejtik megírni a forgatókönyvet; jelen esetben még súlyosabb a helyzet, ugyanis azt sem döntötték el, milyen műfajú filmet szándékoznak készíteni. Kriminek unalmas, akciófilmnek keveset lőnek benne (bár a végén azért – talán jóváteendő a korábbiakat – csak felrobbantják azt az egy nyomorult helyszínüket), drámának (bár mintha még leginkább az akarna lenni) vészesen felszínes és közhelyes. Az viszont mindenképpen bravúrnak tekintendő, hogy a film 101 percében a másodperc törtrészére sem villan egyetlen női szereplő sem. Ez persze eleve limitálja a sztori lehetőségeit.

DÜBÖRÖG A BANDA

Két arkansasi tűzoltó, két ilyen markáns arcú gyökér megtudja, hogy hol a kincs. Bemennek a nagyvárosba, meglepődnek, hogy egyszer csak halott feketék potyognak a fejükre. Bezárkóznak az elhagyott gyárépület egyik termébe a rezidens csőlakóval és a helyi bandavezér kábítószeres öcsikéjével egyetemben – ő a túsz, bár lehet, hogy nem is vér szerinti öcsike. A banda jó fejekből áll, akit lelőnek, azt is csak azért, mert korábban ő lőtt le valaki mást álnokul, a bandavezér érző lélek, az egyik beosztottja kicsit heves és kicsit buta, de azért ő se akar igaziból rosszat, plusz van egy gyerek, aki meg videózik végig, a felvételeit néha bevágják a filmbe. Attól tartok, ez ilyen posztmodern jellegzetességnek van szánva, elég szörnyű, bár Ice-T-nek van egy félperces monológja, ami akár valamelyik lemezéről is lehetne. Lényeg, hogy sajnos azonban mindenki a helyzet foglya lesz és rossz véget ér, még a poént is hadd lőjem le bosszúból: a csövesé lesz a lé, az is feka, de öreg. Kész.

A soundtrack albumon hallható majd' egyórányi zenéből csak néhány foszlány hallható a filmben, teljességgel azonosíthatatlan, hogy ki játszik éppen; Ry Cooder hagyományos kísérőzenéje (ami külön lemezen kapható) sem rossz egyébként, csak más műfaj, ugye. A 48 óra feszültségéből, gyorsaságából, poénjaiból semmi. Csak abban reménykedhetünk, hogy a két Ice, akik színésznek is figyelemre méltóak, játszik majd még valamikor jobb filmekben is. Bennük megvan a jó szándék.

- naná -

Trespass. Amerikai, 1992. Rendezte: Walter Hill; írta: Bob Gale és Robert Zemeckis; fényképezte: Lloyd Ahern; főszereplők: Bill Paxton, Ice-T, William Sadler, Ice Cube, Art Evans.

Reklám? Film? Fesztivál?

A magyar reklám (még) nem politizál. Vagy ha igen, azt egyelőre olyan véletlenül teszi, mint a találóan *Négerek étteremben* alcímet viselő kis mestermű, melyben két szemlátomást fejlődő (barbár) országból érkezett sötét bőrű idegen óvakodik egy előkelő fehér bőrű étterem asztalához, mire persze szó bennszakad, hang fennakad, pincér már ugrik is, hogy visszaküldje őket a bús-bánatos melegebb éghajlatukra, de végül nem történik semmi, mert az illetők VISA-kártyával szándékoznak fizetni. A fenti gyöngyszemet másik 63 kíséretében a XXIII. (!) Magyar Reklámfilmszemle részeként a debreceni Csokonai Művelődési Központban láthattuk, ahol a vetítés előtt elhangzott az is, hogy tavaly sokkal több filmet neveztek, de sajnos, a magyar reklám területén is átkos hanyatlás tapasztalható, és ez elsősorban a tévés reklámidő mind nagyobb hányadát uraló külföldi megrendelők bizalmatlanságának és diktatúrájának köszönhető.

A felületes szemlélő pedig a majd' negyven percbe belesűrített anyag láttán bodrozhatta agytekervényeit, hogy vajh' mivégre ez a bizalmatlanság. Igaz, láthattunk néhány felháborítóan fapadosan kivitelezett, nyomorultul ötlettelen alkotást – pl. *Stollwerck–Hófehérke*, az *Esti Hírlap*-kampánysorozat –, de a többség kétségtelenül megütötte a nálunk fogható égi csatornák bármelyikének követelményszintjét – ha van ilyen egyáltalán –, sőt. Ott volt például a *Biopon* két filmje, amely szemlátomást profin nem akarta meghaladni az eddig is unos-untalan sulykolt mosóporsémákat, aztán a helyes kis *Rama*-reklámsor, amely csak annyira magyar, hogy magyar háziasszonyok mondják el magyar városokban, amit hasonló sorsú német pályatársaik már egyéb vajak, margarinok esetében meg(t)ettek német nyelvterületen, és akkor még nem is beszéltünk a *Graphite spot*ról, melyben a tökéletes azonosulás jegyében egy tökéletes hím tökéletes nyílvesszőt cserrent a tökéletes férfi kozmetikumai fölé.

Kreatív munkatárs legyen, aki ennél jobbat brífingel!

A magas zsűri – elnöke Réz András – végül is salamoni döntést hozott, mely azonban nem egyezett minden pontjában a termet zsúfolásig megtöltő reklámos kollégák – a Szakma – magas ízlésével. Mint ép ésszel jó előre kiszámítható volt, a megvalósítás minőségén túl főleg azokat az ötleteket díjazták, amelyekben sémákkal és diktátumokkal szembeszállva a szokásosnál magasabban lobogott a honi spiritusz. Így lett első díjas a *Biancopy*-klip, melyben Galla Miklós a Holló Színház tagjainak asszisztálásával fénymásológéppé hasonulva elfogyaszt egy A4-es papírt – ügynökség: GGK, rendező: (nocsak!) Tímár Péter –, második a Népszabadság számítógép-animált *Metamorfózis*a – ügynökség: GGK, rendező, vágó, animátor stb...: Waller György. A kampánydíjat a *VW* (kacsa, zacskó, bélyeg) sorozata kapta, ami már csak azért is jó, mert a cég képviselője – GGK – megcselekedte benne a lehetetlent: szakított a begyöpösödött autóreklám-hagyományokkal, és valami igazán jópofát (nem jópofáskodót) alkotott.

NARANCSGALÉRIA: ELEKES KÁROLY

Néhány különdíj: látvány: *Voilá* (az operatőr Klöpfler Tibor volt, az animáció és a vágás Vida Zoltán és Mórádi Gábor munkája); a legjobb zene a *Graphite*- és *Suzuki*-reklámoké (Berkes Gábor); a legjobb hangeffektus Erdélyi Imre nevét dicséri (*Elektrolux porszívó*), a közönségdíjat a „rádióeldobós" *GP Gold elemreklám* kapta, az operatőri különdíjat a *Bramac*-filmben nyújtott, feltűnően korrekt munkájáért Körtési Béla vihette haza. A „szakmai" közegre és a díjakhoz való hozzáállásra jellemző volt egyébként, hogy a teremben meglehetően nagy sűrűségben ültek olyanok, akik a díjkiosztó ünnepség keretében is vetített film másodszori végignézésére sajnáltak idejükből 3 perc 20 másodpercet, és ennek hangot is adtak.

Továbbá marketing, média, targetódiensz, projekt, rics, gudvill és miegymás.

Szecső András

Perneczky Géza

M. Szemle 1992/1.

A POP-ART MEGÍTÉLÉSE A 60-AS ÉVEKBEN MAGYARORSZÁGON

MAGYARORSZÁGON ELŐRE MEGFONTOLT SZÁNDÉKKAL soha nem rendeztek pop-art kiállítást. Az egyetlen, meglehetősen megkésett, Pop és hard-edge című (Józsefvárosi kiállítóterem, 1980) nem tartalmazott magyar műalkotásokat. 1991-ben, ANDY WARHOL nyomatainak reprezentatív budapesti tárlata pedig a szakemberektől meglehetősen ellenséges hangú kritikákat kapott. Nem is igen szokás a (magyar) pop-artról beszélni. Mintha képtelenség lenne, hogy a magyar „valóság talaján", a magyar történelemmel a háttérben vagy pontosabban: a magyar művészetből is kisarjadhatott. Tekintsük hát ilyenformán e magyarországi pop-art történetet rekonstruáló munkát képtelenségek történetének? Tehetjük, de akkor ki fog derülni, hogy e históriának belső logikája van, ami ellentmond a külsőnek (a társadalmi-történelmi „háttérnek"), hogy tehát a pop-art Magyarországon avantgárd, még a magyar művészettörténet-írás hagyománya szellemében is, miszerint az avantgárd társadalmi forradalmat előkészítő mozgalmakkal függ össze. (A 60-as évek magyar művészetét ezért is nevezzük neo-avantgárdnak.)

Magyarországon mégis volt olyan kiállítás, amit — igaz, nem egészen helytállóan — pop-kiállításként ismertettek: az Iparterv építészeti tervező vállalatnál 1969-ben rendezett II. csoportkiállítás. Valójában az első, az 1868-as számítható annak, az addig szokatlan témákat, anyagokat mindjárt nagy méretekben mutató művek miatt, melyek hatása más, a festészet, szobrászat határait inkább tiszteletben tartó alkotások között átütő volt. Miért? Mert fittyet hánytak a művészet szabályaira s az azt kordában tartó ideológiára. Akkor mégis, miért szorulhattak háttérbe művészettörténetünkben? Épp ezért is: a művészetfelfogás akkori ideológikussága, illetve a társadalom különböző rétegeiben meggyökeresedett, az absztrakciót, az absztrakt mű rejtett jelentéseit kultiváló intellektualizmus és a figurális ábrázolásban önmaga reprezentációját kereső nézőpontok statikussága, majd a művészettörténet-írás teoretikus jellege miatt.

A művészeti irodalom ideológikussága egy diktatúra öröksége. Lényege szerint a társadalmi valóság a művészet alapja, s a művészet azzal szoros összefüggésben értelmezhető. A teoretikus hajlam pedig később — nem egészen alaptalanul, hiszen avantgárd hagyományt véve át — a művészet egyirányú fejlődésének hitében s a logika, racionalitás igézetében talán nem látta világosan kikövetkez-

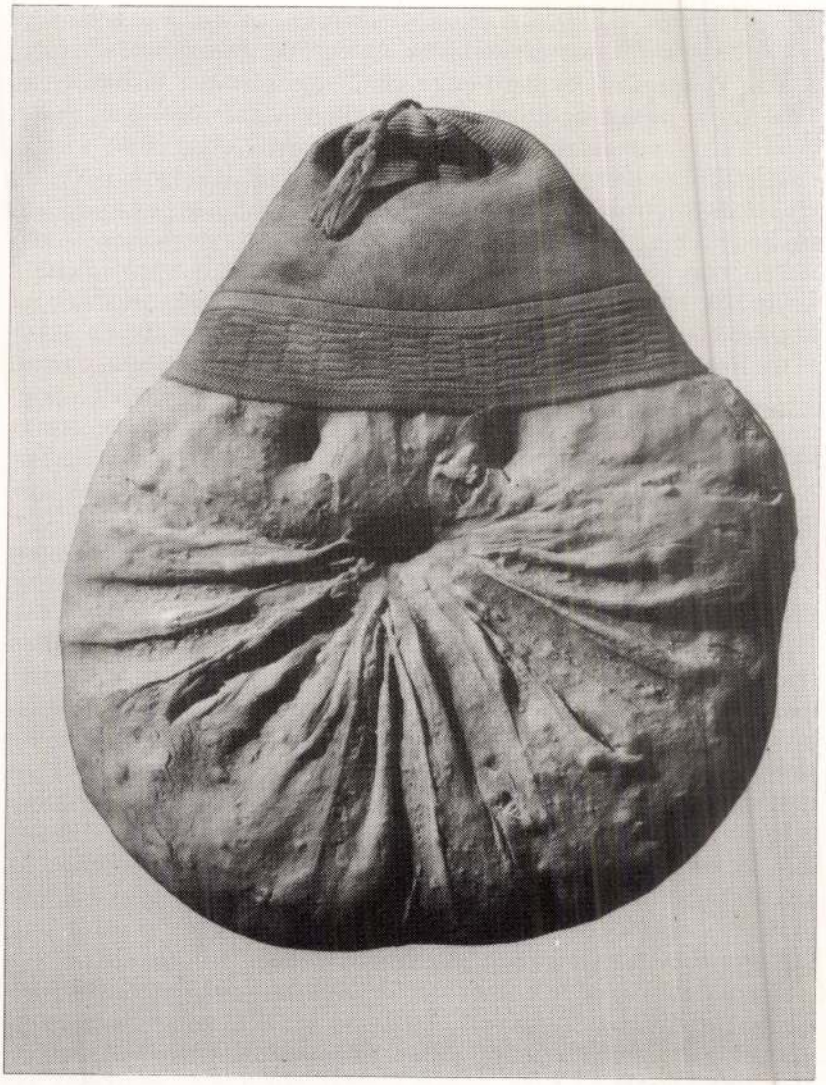

MÉHES LÁSZLÓ: „LAJOSKA" (MAZSOLA) — 1969
(FOTÓ: GULYÁS JÁNOS)

tethetőnek a pop-arthoz s a belőle vezető utakat. A művészet meglepetése mindkét részről kizárva. Márpedig akkor mivel magyarázható, hogy a magyar festészetben, mely tele volt a hivatalos realizmus és az autonóm művészet közti, a „kicsapongásokat" öncenzúrával mérséklő küzdelemmel, egyszer csak megjelent egy kép, mondjuk egy madárlátta színes francia magazinból kivágott fotóval tarkítva? (1956) Egyszerűen csak az újonnan kiadott útlevelekkel? Vagy a realizmus megújulási képességével? Netán az irányzatok megjelenésében feltételezett, a megelőzővel szembeni ellentmondásnak azt mondhatnánk: a pop-art Magyarországon az ideológiai tagadás volt, sőt, fütyült az elvekre, s azzal foglalkozott, amit talált, illetve ha nem talált semmit, hát teremtett, ami aztán már volt. Anélkül, hogy csűrte-csavarta, átvagy félreértelmezte volna, vagy tovább szőtte volna a mágikus középeurópai hálót, mely a rejtett értelmeket felfedezők egymásra kacsintásaiból egyre áthatolhatatlanabbá szövődött. Tudták ezt azok a kritikusok, akik akkoriban, a „nagy generáció" idején maguk is kimenekültek az ideológia kábító pipacsmezejéből (esetleg szintén útlevéllel)?

SZABÓ GYÖRGY, még egy kissé a szocialista humanizmustól áthatva, a pop-art egyetemes jelentkezésére tért ki az 1962-es Velencei Biennálé kapcsán írt, a kortárs egyetemes művészet problematikáját Magyarországon elsőként tárgyaló könyvében még neo-dada néven nevezte az irányzatot (Képek és lagunák, 1964). 1964-es úti élményekkel gazdagon PERNECZKY GÉZA határozott ellenszenvvel viseltetett a pop-art iránt Bálványok és antibálványok c. írásában (Tanulmányút a pávakertbe, 1969), noha később éppen ő adta találó jellemzését. Számon kérte, hogy nem konvencióellenes, avantgardista módon. Perneczky elvárása nyilván abból az ellentmondásos helyzetből fakadt, melybe a magyar művészettörténet is szorult (a művészettel együtt), s melynek jellemzője volt, hogy a művészet szűk hagyományára szabott és megideologizált kereteit átlépni maga is csak ideológiával tudta volt, mégpedig a szocialista konzervativizmus ellenpólusával: forradalmi-ellenzéki ideológiával s a hozzá társítható művészettel, a klasszikus magyar avantgárd példájával. Erről a helyi szituációból fakadó álláspontról nézte Perneczky az egyetemes kortárs művészetet, úgy, hogy az ellenzékiség hiányát negatívumként értékelte benne, s úgy is, hogy csak a klaszszikus avantgárdhoz mérhető művészetet tekintette egyáltalán művészetnek. A másik „ideológiai örökség" a világképkeresés a műalkotásban, s a világkép alapján való ítélkezés felette. S mivel Magyarországon már 1949-től mindenki úgy tanulta (és e marxista tudomány mindenkibe mélyen bele is ivódott), hogy a kapitalizmus, az imperializmus világképe embertelen és antihumánus, hogy a rendszer maga túltáplált és túlfogyasztó, s mivel ugyancsak úgy tanulta, hogy a művészet ennek a rendszernek tükre és világképének hordozója, nyilvánvalóan Perneczky is csak lesújtó véleménnyel lehetett róla. Legfeljebb azzal ellensúlyozta, hogy az új művészet a magánvéleménnyel nyilván a nyugati civilizáció betegségéből fakad.

Az 1968-as velencei biennálénak még mindig gazdag, mert a

centrumokhoz képest később, de sajátos vonásokkal kibontakozó pop-art anyagát KÖRNER ÉVA elemezte a Képzőművészeti Almanach 1. számában. Körner éppen ezekre a karakterisztikumokra fogékonyan értelmezte magukat a műveket, már valószínűleg a Pop-art-monográfia ismeretében (LUCY R. LIPPARD könyve angolul 1966-ban, németül 68-ban jelent meg). A pop-art etnikumból, alkotó egyéniségből, társadalmi szituációból fakadó sokféleségét érzékeltette írásában. (Az emigráns CZIGÁNY MAGDA 1967/68-as tárgyilagos cikkeinek, előadásainak sora, mely a Néző a képben c. kötetében olvasható, ismeretlen maradt a hazai közönség előtt.) Ezek után már természetesen ideológiamentes szakszerűség jellemzi a két Ipartervkiállítás rendezőjének, SINKOVITS PÉTERNEK a pop-artot is ismertető katalógus-előszavát. SIK CSABA pedig élvezettel írt a magyar alkotások sajátosságairól Fiatal művészek fővárosi tárlatokon c. cikkében (Képzőművészeti Almanach 3. 1972). SZABADI JUDIT (a New Hungarian Quarterlyben) és Perneczky (említett tanulmánykötetében) a pophoz vezető egyik sajátosan magyar festői utat, a mágikus realizmusét is áttekintette 1966-ban.

PERNECZKY EGYÉBKÉNT 1967-re némileg enyhített pop-kritikáján, s a kortárs nyugati képzőművészet fő irányait ismertető írásában a művészet absztrakcióval szembeni „természetes önszabályozó aktusának" nevezte a pop-artot (Valóság 1967). No, hiszen több se kellett! Ez a természetesség, mely a művészetet a művészettörténeten belül tekinti, válaszra késztette a hivatalos kiküldetésben néhány évet Nyugat-Európában töltött, ilyenformán a magyarországi szakembernél is jobban tájékozott egyébként műgyűjtő PATKÓ IMRE figyelmét. Hosszú tanulmányában, H. READ-re hivatkozva nem egyszerűen antiművészetnek, hanem ismét embertelennek, elidegenedettnek, el nem kötelezettnek, hidegnek és érzéketlennek, valamint irracionálisnak (a látszatot tükrözőnek) és konformistának mondta az amerikai pop-artot, ami lehet, hogy másutt egyre ment volna, de Magyarországon vádakat jelentett. Közülük is leginkább a konformizmus, a nem lázadás. Hogyan lehetséges ez a megítélés az ideológia hívei oldaláról, amikor alig 10 éve ugyanaz a rendszer még kivégzésekkel és életfogytiglani elzárásokkal sújtotta az 1956-os forradalom lázadóit? Az 56-ot követő, konszolidációnak nevezett korban egyenesen kívánatos volt a művészetek társadalomkritikája. A hatalom nem csak megengedte, hanem jószerével egyedül ezt engedte meg. Aki nem kritizált, de szocialista volt, érdektelenné vált. Aki pedig azért nem kritizált, mert egyszerűen nem érdekelte a hatalom és játékai, ideológiája, nos, az volt a legfőbb ellenség. Patkó mentségére legyen mondva, hogy imént említett irracioanlizmus-ellenességének köszönhetően nem volt híve a kelet-európai szocialista realizmusnak sem (gyűjteménye tanúsága szerint), látszatot lefestő, s nem a valóság lényegét ábrázoló sajátossága miatt, s hogy — szerencsére — ezen az alapon nem vont párhuzamot pop-art és szocreál között. Patkó, egyébként alapos munkája végén kijelentette: „meg kell tagadni és talán meg kell semmisíteni jelenlegi

funkciójukat (ti. a művek műalkotás-funkcióját) ahhoz, hogy elemeik (...) valóban művészi, humánus funkcióban, az ember, a szépség s a tudatosabb élet esztétikai megragadását szolgálhassák." (A megtagadás be is következett.) Talán erre a tanulmányra reagált 1991-ig kiadatlan, 1968-as, ellentmondásos pop-tanulmányában ERDÉLY MIKLÓS. Írása végkicsengése szerint a pop mindenben a független esztétikum felfedezője, így a szabadság és szépség képviselője. pop-art és valóság összefüggéseit tekintve ez a meditáció áll legközelebb magához a pop-arthoz. NAGY ILDIKÓ 1970-es tanulmánya, a pop-art elvirágzása után, ismét a Valóságban, végül a művészettörténeten belül, s ott a műalkotások újszerűségét kimutatva elemezte az irányzatot.

MI IS VOLT TEHÁT A POP-ART s miben álltak újszerűségei? Egyesek szerint (CHRISTO FINCH) a század első felének az absztrakt expresszionizmussal végződő heroikus modernizmusa után a kései modernizmus megindítója volt s gyökerei — legutóbbi monográfusa, N. LIVINGSTONE szerint — szinte minden modernista újításig kibogozhatóan elvezetnek. A szülőváros jogaiért vetélkedő London és New York közül az utóbbiban JASPER JOHNS és ROBERT RAUSCHENBERG az előfutárok, kik a műalkotásnak művészethez és élethez kötöttségét tartották ars poeticájuknak. (E két szféra közti senkiföldjén vált azonossá tárgy és kép 1955-ben Johns amerikai zászlót, céltáblákat lefestő képein.) Londonban a Kortárs Művészeti Intézetnek az élet és művészet párhuzamos jelenségeit vizsgáló kiállítássorozata (1952-től) tekinthető a pop-art inspiráló előzményének, aminek kapcsán a kultúra antropológiai definíciója (minden emberi aktivitás esztétikailag megközelíthető) került előtérbe, s ugyancsak művészet és élet kapcsolata, a művészet határainak kiterjesztése fogalmazódott meg L. ALLOWAY, a pop-artnak 1956-ban nevet is adó kritikus írásaiban. Ez az 50-es évek második felére gyakorlati értelemben: a műalkotás térbeli, environmentális kibontakozásában is megvalósult. E látszólagos expanzió miatt, az avantgárd analógiájára, nevezhetnénk neo-avantgárdnak az irányzatot. Valójában azonban a pop-art „csak" a modernizmus nyitottságával engedte a művészetbe az addig onnan ilyen mennyiségben kívül eső tárgyak és anyagok tömegét, minden esetben próbára téve a tárgy/anyag és az azt ábrázoló, bemutató vagy felhasználó műtárgy közti viszonyt, egészen az azonosításig. Az így konkréttá, jelzett témájával majdnem szószerint azonossá vált, másra nem reflektáló mű, legyen az gigantikus szájrúzs vagy a festék és a vászonra hordása iránti szenvedély kiterjesztése ágyneműre, bármire, kétségtelenül új jelenség a nyugati művészet történetében. A prezentáció művészete, reprezentáló művészet helyett — mondhatjuk P. RESTANY-val. Az ilyen mű önreferenciális ikon, még ha részekből tevődik is össze, s mivel az anyag (így a festék vagy gipsz is) nem valamely rajta kívül álló illúzió felkeltésének vagy szublimációnak eszköze, ironikusnak látszik a hagyományos művészettel szemben. Összefügg ezzel a banális tárgyválasztásból eredő irónia, ami megint nem más, mint a művészet kiterjedése a világ egészére. Hasonló e lépés a reneszánszé-

hoz, aminek köszönhetjük egyáltalán az ún. világi művészet és műfajainak megszületését, a művészet fennmaradását. A pop-art több tehát, mint avantgárd, különösen, ha az avantgárdot experimentációk sorának nevezzük, ARNASON-nal szólva. Az a kísérlethalmaz, ami a kubizmustól kezdve, a történelem folyásától nagyjából függetlenül a mozgalmakkal, s módszerekkel, s nem stílusokkal jellemezhető művészet elvégzett racionális és emocionális, formatikus és spirituális, mindenképpen konceptuális gyökerű irányaiban, ezen alaptendenciákkal együtt egyesülni látszik a pop-artban, új minőséget hozva létre.

A POP-ARTTAL FOGLALKOZÓ IRODALOM nem jelzi, hogy új műfajai, melyek tehát már nem témakör szerint határozhatók meg, ennek az egységesülésnek változatai. Így a panorámikus kép, az összerakott vagy ikonikus mű, amik ugyan az avantgárd újításai voltak, de még formatikus-asszociatív karakterrel. Ezeket vizsgálva felmerültek a rituális-mágikus funkciójú művészettel kapcsolatos kategóriák a pop-art jellemzésében. A tárgyak vagy a materiális kultúra, sőt, ennek kultikus, a ready made tárgyakhoz hasonlóan formatervezett alakjai fétiseinek nevezték a pop műveket. Barbárnak és mágikusnak a „barbarizmusból a dekadenciáig civilizáció nélkül" eljutó Amerika gyermeki öncsodálatából fakadó művészetét, első (NICOLAS CALAS) elemzőitől a legutóbbiakig bezárólag. WERNER HOFMANN azonban pszeudónak mondja ezt a mágiát, hisz valójában művészeti problematika szülte: a művészet új birodalmának kialakításáé. Ez a tény a mágikus műtípustól is visszavezet a művészet autonómiájába. Végül kérdés marad, miként értelmezzük a modernizmus alapvonásainak tartott fragmentáció (K. VARNEDOE) és montázsszerkezet (W. Hoffmann) pop-artos változatát, ha az asszociációk és a formaelv összetartó ereje nélkül is egységelvűnek látszik. Mivel azonban ezek eszközei, s mivel a modernizmus előőrseinek újításaival állnak kapcsolatban, tán a modern művészet csúcsának tarthatjuk a pop-artot. Világra nyitottságával együtt a művészet tárgyakkal megfogalmazott konceptuális újra-önmegismerésének.

EZEN KÖZÖS VONÁSA ELLENÉRE sincs egy mondatba foglalható definíciója a pop-artnak, hiszen P. RESTANY francia kritikus 1960-ban, az Új Realisták manifesztumában az intellektualizmust sem elvető álláspontot fogalmazott meg a francia képzőművészek (ARMAN, KLEIN, CÉZAR stb.) nevében. De, mint e példa mutatja, az irányzat elnevezése is többféle. Hívták neo-dadának, egyik, anarchikus vonását kidomborító forrására utalva (s még stílustörténetben gondolkozva); assemblage-nak, ugyancsak az egyik, a talált tárgyakat összerakó kompozíciós módszer elterjedése miatt (1961-ben a New York-i Museum of Modern Art ilyen címen rendezett kiállítást); ócskaságok művészetének (*junk art*) éppen a mindenféle városi hulladékot felhasználó eszköztára miatt a New Yorkban 1960-ban Új média — új formák c. kiállítás kapcsán. CLAES OLDENBURG kortársi primitivizmusnak nevezte, amennyiben az intellektuális művészettel szemben a primitívnek mondható tömegkultúra (populáris kultúra) elemeit használta. A végül közhasznúvá vált pop-art egyaránt vo-

natkozik a témára, motívumra, felhasznált anyagokra a reprezentáció módjára, néző és mű kapcsolatára.

Közös Amerika és a Kontinens pop-artjában városi jellege. De regionális változataiban, amiket Lippard könyve írásakor még nem ismerhetett, feltűnik a vidéki kultúra is. (Habár épp egy angol, PETER BLAKE volt az, aki elsőként kereste a népművészeti formákban a populárisat!) Mindenütt jellemzi viszont — ha különböző értelemben is — a tárgyközpontúság: BARBARA HASKELL WHITNEY múzeumi katalógusa szerint (1984) a figurativitás úgy tevődött át a tárgyban, hogy azok mégis az ember szimbólumai. Közvetlen előzményének a gesztusfestészetet (absztrakt expresszionizmust, akciófestészetet, tasizmust) tarthatjuk.

Az angol nagymesterét, az 50-es évek közepén már a Royal College of Arton tanító RICHARD HAMILTON-t idézve a pop: népszerű, könnyen felejthető, olcsó, tömeges, fiatal szellemes és szexi, ötletes és elbűvölő, végül mindenkinek nagy üzlet.

MÁR INDULÁSAKOR A TÖMEGKULTÚRÁRA (reklámok, hirdetések, képregények, egyéb irományok ill. ipari gépalkatrészek) hagyatkozott. Ez a 60-as években csak gazdagodott az ifjúsági (pop- és rockzenei) kultúra felvirágzásával. Egyébként az írás, még ha valamely szó lefestéséről van is szó a képen, mindenütt tárgyiasul. De az angoloknál mégis megfigyelhető a prezentáción túl a tárgy/írás képének rejtett szimbolizmusa, titkos kétértelműsége, a különbség tárgy/írás és reprezentációja közt — ahogy a kortárs JEAN DYPRÉAU megfigyelte. Az angol (mondhatjuk: az európai) pop-art így nem ugyanolyan direkt, mint az amerikai vagy maga a populáris kultúra, de közvetlen, s ez a közvetlenség épp az imént jelzett különbség felvillantásában nyilvánul meg, az ismerős anyagok, ismerős konfigurációk mellett. Ez a kevéske distancia tárgy és mű között elég ahhoz, hogy a kettő közötti átjárhatóságot jelezze.

Milyen volt ezalatt Magyarországon a városi és művészeti élet? Ha kezdeti megállapításunkat elfogadjuk, azt kell hinnünk, a valóság életidegen lehetett (ezért telítette élettel a pop-art), színtelen és szürke (ezért a színharsogás a képeken), problémákkal terhes és csak problémák áttételein keresztül felfogható (ezért a művek problémamentessége), egyáltalán: életellenes (ezért a hivatalos engedély nélküli lélegzetvétel). A valóság örömmel telítése, feldíszítése és átszínezése tehát (ahogy 1981-es, A korszak mint műalkotás c. esszéjében Perneczky meghatározta a pop-mű lényegét) a létező valóságnak való ellentmondást s egy másik teremtését jelenti a magyar művészetben. A pop-art magyarországi története így alapvetően különbözni látszik az egyetemes művészetből ismert szerepétől. Előzményei mind olyan műalkotások az 50-es évekből, melyek témájukkal, művészi eszközeikkel, vitalitásukkal kilógtak az előírásokkal körülbástyázott, megbénított művészet szomorú provincializmusából.

KESERŰ KATALIN

Illusztrációk: a 8., 18., 31., 42., 59., 66., 80., 91., 100. és a 108. oldalon

GYÉMÁNT LÁSZLÓ: BIX BEIDERBECKE — 1975

Porneczky Géza

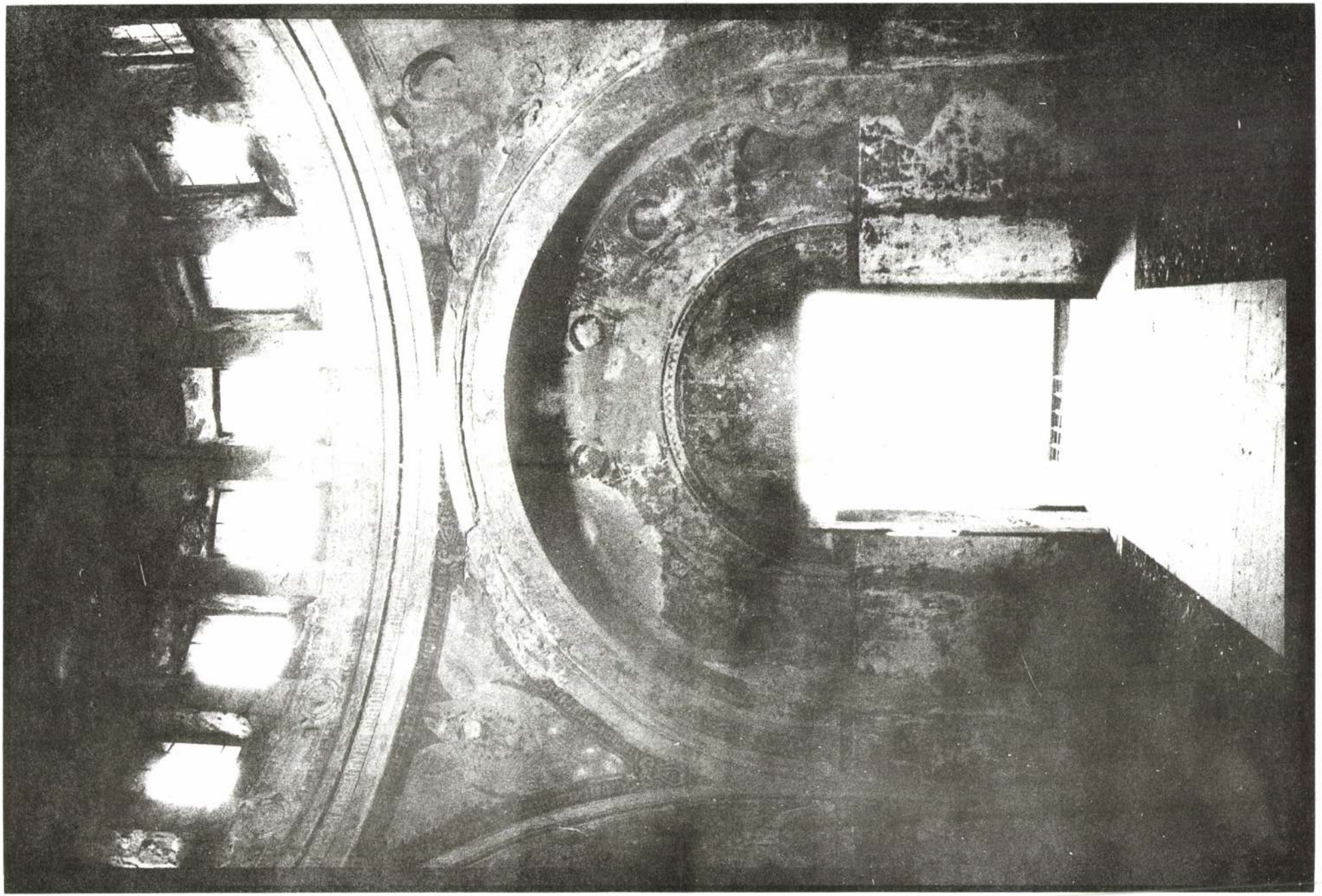

PERNECZKY GÉZÁVAL BESZÉLGET VÁRADI JÚLIA

Rétegzett világhír

– Az én számomra a 60-as évek végén, gimnazista koromban a mindennapokhoz tartozott, ha az Egyetemi Színpadon Perneczky Géza tartott előadást. Oda ,,kötelező'' volt elmenni – legalábbis annak, aki úgy gondolta, hogy ,,benne akar lenni'' a pesti közéletben... Aztán egyik pillanatról a másikra eltűnt. Az a generáció, amely utánunk nőtt föl, azt se tudja, ki az a Perneczky Géza, vagy csak nagyon kevéssé. Mert bár megjelenik Magyarországon személyesen is és írásaival is, de semmiképpen nem fogalom ma már. Először is: miért ment el 1970-ben?

– Voltak külső és belső okai is. 1968-ban, illetve valamivel utána, a Prágai tavasz bukása után, megszigorodott a kultúrpolitika Magyarországon is. 69-ben még létrejött a Műcsarnokban a nagy Vasarely-kiállítás, amit több éve készítettek elő; azt nehezen lehetett volna megakadályozni. De aztán egyre érezhetőbb volt, hogy a Kádár-rendszer úgy döntött: kulturális áldozatokat hoz, hogy a gazdasági helyzet továbbra is fenntartható legyen, ti. az oroszokkal szemben.

Nem én voltam egyedül, többen is voltunk, akik ennek következtében rákerültünk Aczél elvtárs listájára. A pénteki főszerkesztői értekezleten mindig volt 3–4 név, akiknek a szidása napirenden volt. B. Nagy Lászlóé, az akkor nagyon ismert filmkritikusé volt az egyik, aki aztán öngyilkos is lett (nem egyértelműen ezért, de ez is közrejátszott benne). Eörsi Istváné volt a másik, akinek kis politikai krokijai túllépték azt a határt, amit ebben az új helyzetben megengedhetőnek tartottak. Ő mindent kibírt, röhögve, mint egy vidám kiscserkész. Direkt élvezte. A harmadik mindig Perneczkyé volt. Az első látványos következmény az volt, hogy Mihályfi Ernő, a *Magyar Nemzet* főszerkesztője, aki belőlem újságírót csinált, megvált tőlem. Engedte, hogy ,,ellopjon'' az ÉS. Örült, hogy ezt a terhet letudhatta. Nemes György, az ÉS akkori főszerkesztője sokkal kisebb kaliberű ember volt, ő nem mert elbocsátani, csak sopánkodott. Sokszor mesélte, hogy Aczél mint szidja őt, amiért tart engem.

– Mit képviselt Perneczky Géza azokban az időkben? Mi volt az, ami miatt akár Nemes György, akár Mihályfi Ernő kikapott?

– Jellemzően azokra az időkre, nem azért kaptak ki, mert én a modern művészetet képviseltem. Vasarely-kállítást lehetett olyat csinálni, amilyen az egész világon még nem volt. Az nem fájt senkinek, belefért a kultúrpolitikába. Nem az volt a baj, hogy én a modern vagy a nyugati művészetet képviseltem az írásaimban, hanem az, hogy szemtelen voltam. Tehát ha egy tájképről volt szó, ott is megírtam azt, ami éppen a ,,tyúkszememre lépést'' jelentette. Ma is van ilyen mentalitás. Vannak emberek, akik szeretik megmondani azt, ami mások szívét nyomja. Ezek néha egészen lényegtelen apróságok, de ha hangosan kimondjuk őket, akkor kellemetlenek. Ezért utálják ma is sokan az újságírókat. Ugyanakkor ez egy nagyon jó szelep, és olykor tisztító erővel hat. Voltak mindig emberek, és én talán közéjük tartoztam, akik ahova léptek, ott beszakadt a jég a lábuk alatt, és mindenféle mocsárgőz jött fel. Füst, köd, gejzír, sose lehetett tudni, hogy mi történik. Ez borzasztó volt. Egy szabad társadalomban ennek azért nincsen nagyobb szerepe, mert ott az egész gazdasági és politikai élet ilyen terep: minden szabad, minden megnyílik, tehát ott már föl se tűnik ez, nincsen jelentősége.

– Az ilyen emberek, amilyen Ön lehetett, ha elhagyják azt a terepet, ahol jégre lehet lépni, és utána füst és gőz száll föl, talán valamiféle hiányérzettel küzdenek, amikor a szabad társadalomban nem találják meg ezeket a jégfelületeket. Németországban nem hiányolta ezt, vagy akadt ott is elég?

– Akkor tartsuk be a sorrendet. Én 1970 őszén mentem el, egészen konszolidált körülmények között. Előtte már ,,gyúrtak'', Nemes György és mások, hogy próbáljak megszelídülni. Természetesen tudták, hogy ez úgysem sikerülhet. De hát ez volt a nekik kiosztott feladat. Aztán én útlevelet kértem, egy szakmai találkozóra a Harz-hegységbe, a Német Szociáldemokrata Párt által rendezett művészet-oktatási, képzőművészeti vonatkozású konferenciára. Ettől kezdve minden villámgyorsan történt. Amikor beadtam az útlevélkérő papíromat, minden szerződésemet felbontották. Az *Új Írás*tól kezdve a Gondolat Kiadóig visszaküldték az írásaimat, a már leszerződött vagy még le sem szerződött könyveim kéziratát. Nemes György pedig kijelentette, hogy az útlevelet megkapom, de gondoljam meg, ha visszajövök, sehol Magyarországon nem fogok állást vagy munkát kapni. Fogalmuk se volt, hogy hová megyek, mindegy volt, elég, hogy Nyugatra.

– De hisz ez 1970-ben volt; akkor már jártak az emberek Nyugatra.

– Szabadulni szerettek volna tőlem, és ez jó alkalom volt. Hátha magától elmegy – gondolták. Csak egy kicsit segíteni kell neki, hogy ne legyen olyan bizonytalan. Ha az ember már kint van, akkor hirtelen érzi, hogy egy kicsit fura ott maradni. Azután vannak ilyen ,,rendességi komplexumok'' az emberben, hogy a hazám vár, a munka vár, barátaimat nem hagyhatom magukra stb. De megadták a kellő lökést; lehet, hogy szükséges is volt, mert alapjában véve az ember gyáva, megijed, amikor ott áll egy teljesen idegen ország teljesen idegen rendőrségi épülete előtt, és be akar menni, és azt mondja, politikai menedékjogot kérek. Ez nagyon nehéz. Nekem azért nem volt olyan nehéz, mert voltak ismerőseim Német-

országban, és pillanatok alatt elintéződött, legalábbis az adminisztratív része a dolgoknak. Itt meg kell említenem, hogy Mihályfy Ernő engem nagyon szeretett. Ezt minden negatív tulajdonsága mellett el kell ismernem. Mindig egyengette a sorsomat, szinte családtagnak tekintett. Meghívott néha az otthonába is, a kaktuszait mutatta, a Derkovits-képeit stb. Amikor aztán híre ment, hogy kint maradtam, azonnal íratott Öhlmaher Annával egy nagyon goromba cikket ellenem. Ellenforradalmár, áruló, antimarxista – hangoztatta. Tudta, hogy nekem erre szükségem van, ha simán akarom megkapni a politikai menedékjogot. Ez tipikus Mihályfi-túlzás volt, és két legyet ütött egy csapásra, hisz önmagát is tisztázta, amiért régebben foglalkoztatott. De Aczél átlátott a szitán, és botrány lett belőle.

– *Mihályfi kapott fejmosást ezért a ,,segítségért''?*

– Igen. Annyira már nem voltak buták, hogy ne látták volna, miről van szó. De addigra megjelent a cikk, és azonnal lefordíttattam németre. Anyám küldte el felháborodva, ő komolyan vette a dolgot – én röhögtem. Kell persze egy kis cinizmus az ilyen segítség elfogadásához, de szükségem volt rá. Akkor már láttam, hogy a nyugat-európai demokráciák sem angyalokkal vannak benépesítve. És valami minimális ügyességet be kell vetnem, mert ugyanúgy eltiporhat az események, mint itthon, ha nem állok a sarkamra. Szükség volt rá, és sikerült is, nem kellett soha még kihallgatásra se mennem.

– *Miért éppen Németországot választotta?*

– Magyarország a német kultúrterülethez tartozik; ezt el kell ismernünk, még akkor is, ha sokan szívesebben tartoznának a francia kultúrkörhöz, esetleg az angolhoz, újabban pedig az amerikaihoz. Akárhogy kapálózunk, mi kulturálisan Németországhoz tartozunk. A nyelvünk és a zenénk az, ami nem német. Tehát van egy kitaposott út, amelyik a nagyvilág felé Németországon keresztül vezet. Ez még olyanokra is érvényes, mint Teller Ede, vagy Szilárd Leó, akik német egyetemen végeztek. Nekem is az volt a tervem, hogy majd csinálok valamit egy darabig valamelyik német egyetemen, ledoktorálok, vagy mit tudom én, aztán úgyis tovább sodor az élet Amerikába vagy valami jobb helyre. Nem így történt. Szubjektív és véletlen ok, hogy én ahhoz a nemzedékhez tartozom, amelyik az iskolában csak oroszul tanult. De én megtanultam a németet még gimnazista koromban valamennyire. A művészettörténet klasszikus része németül íródott. Úgyhogy én németül tudtam bizonyos szinten. Ez kézenfekvő ok volt. Jártam is előtte Németországban, kinéztem magamnak, hogy Köln, Düsseldorf körzete az, ahova, ha szükség lesz rá, átmenekülhetek. Hadd mondjam még meg, hogy miért mentem el. A külső körülmények mellett voltak olyan belsők is, hogy ,,feléltem'' a magyar képzőművészetet.

– *Mint művészettörténész mindenen keresztülrágta magát?*

– Mindenről írtam már tanulmányt, ami itthon volt. Ez egy kis ország, amelynek a képzőművészet nem igazán súlypontos kulturális területe. És rájöttem, hogy kezdem a dolgokat másodszor, harmadszor megírni és rosszabbul. Ez egy ismert szimptóma, ilyenkor be kell csukni a boltot. Egy nagy országban az ember elmegy az ország egy másik részébe, ahol van egy másik egymilliós város, más újságokkal, más dolgokkal. Ez Magyarországon nem lehetséges.

– *Különösen akkor, amikor még eléggé zártak voltak a határok. Mert ha nem így lett volna, gondolom, volt olyan része a magyar kultúrközönségnek, amelyet érdekelt volna a külföldi kultúraelemzés is, de erre nem nagyon lehetett módot találni.*

– Hogy húsz évvel később menynyire más lett a helyzet, ezt Hegyi Loránd esete bizonyítja, aki körülbelül annyi idős korában, mint amennyi én voltam, amikor elmentem, szintén elment. Nem disszidált, hanem a Műcsarnokból elment a bécsi Modern Múzeum igazgatójának. Ez a normális út. Ha a helyzet jobb, akkor én is valószínűleg ezt tettem volna. Ma már ehhez öreg vagyok, meg hát ez a játék le van játszva. Nem lehet újra elkezdeni. Hogy miért nem mentem tovább Németországból? Azt hiszem, egyrészt mafla vagyok; ez a legjobb válasz, ha őszinte akarok lenni. Nincs bennem elég – a külső dolgokat irányító – karrierizmus. Itt Pesten sem sikerült volna a képzőművészeti karriert ilyen sikerrel megcsinálni, ha nincsenek körülöttem barátok, akik a fogaskerekek közé kellő pillanatban mindig becsöppentették azt az olajcseppet, amitől azok forogni tudtak. Én ehhez ügyetlen vagyok. Hadd mondjak egy nevet, a Kenedi Jánosét, aki még gimnazista volt talán, de már akkor sokat segített. Ő vitt át a *Magyar Nemzet*ből, ahol berozsdásodtak a kerekek, az ÉS-be. Mert mindenkit ismert. Jó lett volna Kölnben 3–4 ilyen Kenedi János, és akkor hónapokon belül New Yorkba kerültem volna. De nem akadt senki. Borzasztó az első évek magánya. És a zuhanás, ahogy egy híres, országosan ismert emberből egy abszolút senkiházi lesz. Aki még felnőtt rangot sem biztosíthat magának, mert mivel a nyelvet törve, nagyon erős akcentussal, dadogva beszéli, s ezért automatikusan lefokozódik a kisgyerekek szintjére.

– *Sokan ebből a megfontolásból választották végül is Aczél elvtárs pallosát, vagy annak veszélyét. És jöttek vissza. Ez nem fordult meg a fejében?*

– Nem, erre nem gondoltam. Talán mert, hála istennek, vagyok annyira okos, hogy tudtam, a helyzetem előbb-utóbb megváltozik. És időközben ki is alakult egyfajta biztonságérzetem és egy új munkaterületem. Amit ma már levelezéssel bonyolítok le az egész világgal. Bizonyos rétegekben ismernek a képzőművészek. Ez egy rétegzett világhír. Ha elképzelünk egy sok rétegből álló leülepedett valamit, azon van egy hártya, amelyik az egész földgolyót átfogja, és abban a Perneczky név jól cseng. Majdnem olyan jól, mint korábban Magyarországon. A különbség csak az, hogy Magyarországon egyetlen egy ilyen réteg volt, ami kicsit baj is. Ledarált kultúra. És ledarált szellemi élet. Ahol minden össze van keverve. Úgy látom, most is ez a helyzet.

– *Mit ért azon, hogy ledarált kultúra?*

– Egy rövid történettel válaszolok. 1986–87 körül – akkor már rendszeresen hazajártam, minden évben legalább egyszer, szabadság idején – Erdély Miklóséknál voltam. Egyszercsak felállt Miki. ,,Na, akkor menjünk el.'' Hova? Akkor Vöröshadsereg útnak hívták, Budán, ott van a Buda-

gyöngye kertvendéglő. Azt mondta, menjünk el a Budagyöngyébe, ott söröznek az ellenzékiek, az ún. demokratikus ellenzék. Ez a mostani SZDSZ-nek volt a magja. Akkor ez inkább művészeti vállalkozás volt. És ha szabad rögtön kritikát gyakorolnom, azt kell mondanom, ha az SZDSZ-nek tényleg van súlyos hibája, az az, hogy ma is művész-allűrrel politizál. Ez nem jó, ebből hiányzik a politika. Minden más benne van, ami szimpatikus, de a politikai mentalitás hiányzik. Ott ültek, ifj. Rajk Lászlótól Nagy Bálint építészen át Petri Györgyig mindenki ott volt. Nagy társaság ült tehát az asztalnál. Petri, akiről köztudomású, hogy szereti a bort, kicsit be volt már szíva, és nagyon kedvesen, de valahogy abszolút irreálisan kijelentette — elővett valami gyűrt füzetet és egy ceruzát —, hogy ő most meginterjúvol engem. Feltette a drámai kérdést, hogy hogyan látom Magyarországot Nyugatról hazajőve. Én tiszteltem annyire Petrit, hogy megválaszoltam a kérdést. Mert egyébként erre az ember vállvonással vagy röhögéssel felel. Kis gondolkodás után azt mondtam, hogy a legnagyobb baj az, ha az ember Nyugatról visszajőve elkezdi összehasonlítgatni a dolgokat. Nem amiatt, hogy ez egy megszállt ország, még csak amiatt sem, hogy ez egypártrendszer, hogy diktatúra; mert a 80-as években már nagyon sok réteg kezdett kialakulni, félnyilvánosság, ellennyilvánosság, párhuzamos nyilvánosság stb. Színesedett már a világ, viszont volt valami aggasztó az egész képben, mégpedig az, hogy ez még mindig egy ledarált egyveleg volt. A legnagyobb baj az volt, hogy itt nem voltak meg a társadalmi osztályok és rétegek, a szó jó értelmében. Tehát nem a marxista értelemben — hogy van egy kizsákmányoló és kizsákmányolt osztály, vagy van a vezető és vezetett. Hanem egészen egyszerűen, ha egy egészséges társadalomban él az ember — és ez már az egyiptomi fáraók idején így volt — ott az egyes mesterségek, foglalkozások már kialakították a maguk kulturális tradícióit és a maguk zártabb, jól körülhatárolható, szilárd és egészséges identitással bíró rétegét. Az ügyvéd az olyan, hogy 200 méterről lehet látni, hogy ügyvéd, és nem közjegyző. Megvoltak a szaklapjaik, a közös beszédtémájuk, barátaik. Ott megvolt egyfajta folyamatosság, amelyben magabiztosan éltek és mozogtak, és éppen ezzel a magabiztossággal tudtak segíteni a társadalomnak. Így tudták jól elvégezni a munkájukat. E nélkül a rétegződés nélkül nem tudhatja egy bíró, hogy az ügyvéd a vádat vagy a védelmet képviseli-e. Összekeverednek nemcsak a fogalmak, de a feladatok is. És a vége a dilettantizmus, a céltévesztés, a funkciótévesztés. Megsemmisül a szakmai és a társadalmi ismeret.

— Ebből következik aztán, hogy a művészek politizálnak, a történészekből lesznek az ország vezetői...

— Ez bizonyos mértékig mindenütt így van. Hallottam egyszer, hogy a nyugatnémet parlamentben is végzettségére nézve a legtöbb képviselő tanár. Ami kicsit aggasztó is. Az ember amíg iskolás, addig a tanárokat nagyon buta embereknek tartja. Németországban most magam is tanár vagyok, és a véleményemet nem változtattam meg, dacára annak, hogy a kollégáim nagyon kedvesek. Nem biztos, hogy a tanároknak kéne politikusnak menniük... De vissza a témához: a társadalom ledarált állapotban volt Magyarországon, és én ezt tartottam a legnagyobb bajnak. A hatalom egy idő után fölszámolja a szakmákat, mert a szakmai identitás és a szakmai biztonság autonomiát biztosít, és az veszélyes a hatalom szempontjából. A másik, hogy a szocialista, kommunista irányú fejlődés eredményeként megszűnik a magántulajdon, és a magántulajdon megszűnésével megszűnik az anyagi bázis ahhoz, hogy valakinek otthona legyen.

— Ön Németországban maradt. Korábban azt mondta, arra születettnek érzi magát, hogy megpróbálja minden helyzetben mások helyett is elmondani azt, ami fáj. Amikor egy olyan országba került, ahol már „minden el volt intézve", ott mit tudott elintézni?

— Elintézni való az első időkben egyáltalán nem volt, ilyen feladatom később sem lett. Az első 5—10 év, amit az ember külföldön tölt, azzal kell hogy elteljen, hogy megteremti magának azt az átlagos, kispolgári biztonságot, egzisztenciát, amibe az ott élők beleszülettek. Bíztam abban, hogy közben majd annak arányában, ahogy „felnövök", belenövök a társa-

Lugosi Lugo László felvétele

dalomba. Mindenütt vannak feladatok, és ha én nem találom meg a feladatot, az talál meg engem.

– *Így történt?*

– Így. Annak következtében, hogy annyira alacsonyra kerültem, belesodródtam a szubkultúrába. A ,,lumpen'' értelmiség szélén tanyázó, félig amatőr, félig bukott, tehát a karriert elkezdeni sem tudó rétegeknek a közelébe. Az én múltammal és a felkészültségemmel kettős fénytörésen át látom ezeket a dolgokat. Egyrészt benne vagyok nyakig az összes bajban és az összes reményben, ami ezeket az embereket eltölti. Másrészt állandóan kritikus szemmel is nézem őket. Az ember nem tudja elhagyni azt a platformot, azt a ,,kilátópontot'', ahonnan érkezett. Ami pedig sokkal, de sokkal magasabban volt, és sokkal több mindent fogott át.

Ebből élek máig is. Az alternatív művészeti áramlatokból, a mail-art avantgárd művészetből, amely kissé érintkezik a tömegművészettel, a tömegkultúra nyugati formáival. Egyedül voltam abban a helyzetben, hogy akadémikus megközelítésel meg is írjam, amit tapasztaltam.

Ugyanakkor a Stockhausen családdal karácsonyoztam együtt. A Stockhausen gyerekekkel ültem a karácsonyfa alatt, ami egy külföldi számára a legnagyobb kitüntetés volt. Ezt Eötvös Péter muzsikus barátomnak köszönhettem, és annak, hogy a Stockhausen család volt már annyira nagyvonalú és talán művelt, hogy az ott megjelenő kis Perneczkyben nem a gazdátlanná vált emigráns kelet-európait látták, hanem a művészettörténészt. Egy olyan – művészettel foglalkozó – érdekes embert, akit gyorsan ,,begyűjtöttek'' a maguk kis gyűjteményébe. A kapcsolat a családban történt betegségek és különböző problémák miatt aztán tíz év után lassan leépült. Én voltam az, aki kikopott onnan. Az történt, hogy megtaláltam a magam életét, és nem volt szükségem gyámokra, szülőkre, akármilyen magas állásúak és kedvesek voltak is hozzám.

– *Tehát az alternatív kultúra a mindennapjaivá vált. Így van ez máig is?*

– Erről írtam egy könyvet, úgyhogy azt nem akarom megismételni; sajnos ez a könyv nem nagyon hozzáférhető. Nyakig belemerültem, ugyanakkor állandóan fölötte maradtam ennek az érdekes iszaptengernek. Mert ez olyan, mint egy színes, bengáli fényben villódzó iszaptenger. Moszkvától Los Angelesig bejártam az ilyen témát gyűjtő magánarchívumokat és gyűjteményeket. Beengedtek. Ami talán annak köszönhető, hogy kicsi vagyok, nem lépek fel erőszakosan, nem félnek tőlem. Pedig féltékenyen őrzik az ilyen gyűjteményeket. Los Angelesben, az egyik legfontosabb helyen például egy férfi egyszerűen a kezembe nyomta a lakáskulcsokat, míg ő napközben dolgozott. Azt mondta, menjek, kutassak a lakásban, amit találok, jegyzeteljem. Kivételes helyzet volt. Ezt használtam én ki, és így tudtam megírni, hogy mi is az az alternatív művészet.

– *Tehát végső soron azt a vágyat, ami itt Magyarországon hajtotta – hogy feltárja a társadalomban működő különleges folyamatokat –, át tudta tenni egy nagyon hasonló törekvésbe ott Németországban, majd egész Nyugat-Európában és végül a világban.*

– Talán úgy mondhatnám, hogy én Magyarországon egy gazdátlan ügyet vállaltam fel, ami – dacára annak, hogy elsüllyedt, a sárba került, mindenféle napi, politikai vagy érdekproblémák kerültek föléje – mégis azzal kecsegtetett, hogy ez a magyar kultúra lényege, fő árama: a 20. század modern hangvételű, avantgárdon megtermékenyült művészete. Ez az ügy vált gazdátlanná az 50-es, 60-as években, amikor én fiatal voltam, az egyetemet végeztem, és művészetkritikusi pályára léptem. Ezt csináltam Nyugaton is, ha így nézzük a dolgot: egy gazdátlan ügyet karoltam fel. Teljesen más okokból, teljesen más körülmények között: ott a modern, az avantgárdon iskolázott művészet már akadémizmussá vált. Minden korábbi akadémizmust megszégyenítő gazdagsággal, pénzzel, tekintéllyel és hatalommal felruházott akadémizmussá csontosodott. Ennek az oppozíciójaként lépett fel az alternatív művészet.

– *Most, 1993 elején, amikor sokadszor van itthon, és rendszeresen tartja a kapcsolatot ezzel az országgal, milyennek látja Magyarországot?*

– Azt hiszem, a válasz csak az első pillanatban lesz meglepő. Az ország nagy antagonizmusokban, veszekedésben, neurotikus, görcsös identitáskeresésben és pártoskodásban ledzik, de én nem ezt tartom fontosnak. Húsz évvel ezelőtt ez az ország abszolút függő helyzetben volt, amit az a szó, hogy megszállás, csak negyedrészben fejez ki. Azzal a helyzettel mindenki tisztában volt, s ösztönösen a túlélésre rendezkedett be. Ma ez az ország ugyanilyen függő helyzetben van. Holott formailag és jogilag, nemzetközi politikai helyzetét tekintve olyan független, mint talán utoljára Mátyás király idejében volt. A függőség is ugyanaz, egész egyszerűen földrajzi helyzetünknél fogva; a kiismerhetetlenül örvénylő események sodrása miatt az ország elsősorban az orosz események függvénye marad. Attól függ minden, hogy Kelet-Európában a dolgok általában hogyan alakulnak. És a különbség az, hogy ez nem olyan eleven, nem olyan aktuális már az emberek tudatában. Ennek a helyzetnek a megértésére, következményeinek a felmérésére a társadalom – úgy tűnik – most nincs felkészülve. Könnyű lenne persze tanárosan, mutatóujjamat fenyegetően rázva a levegőben kioktatni, megfenyegetni az országot. Hogy ,,emberek, vigyázzatok, ha így veszekedtek, ebből csak az lesz, hogy amikor rátok lépnek, akkor írtóra meg lesztek lepve''...

Az ÚJ MŰVÉSZET
júniusi számából

Pataki Gábor: Nonfiguratív művészet 1910–1938 között Közép-Európában
Andrási Gábor: A művészet mint purgatórium. Rudolf Schwarzkogler életmű-kiállítása Bécsben
Szombathy Bálint: Vajdasági tájfestészet. Negyvenéves a Zentai Művésztelep
Éles Csaba: Mai lengyel grafika és éremművészet
Szegő György: Világvégfa. A Fáskör kiállítása a Vigadó Galériában
Chikán Bálint: Nemzetközi akvarellkiállítás az Ernst Múzeumban
Wehner Tibor: Barabás Márton művészete
Peternák Miklós: Ars Elektronica
Kelényi Béla: A ,,Világhegy'' a jávai árnyjátékban
Varga Vera: Mozaikképek a finn designról
Caroline Juler: Kortárs afrikai művészek kiállítása Londonban

KARDOS PÉTER

Krasznahorkai Zürichben

,,Világirodalom Magyarországról'' – e fejléccel írt a hamburgi *Die Zeit* március közepén Krasznahorkai László *Az ellenállás melankóliája* című regényéről. ,,Krasznahorkai összehasonlítása az epika egyéb nagy erőszakosaival, a fülledt gyűlöletű Faulknerral, a tetszetős-hidegen erőszakos Thomas Mann-nal korántsem tűnik túlzottan vakmerőnek'' – így a recenzens, Robin Detje, akinek azért kétségei is vannak: ,,*Az ellenállás melankóliája* briliáns könyv; szinte túlságosan fényesre csiszolt ékkő a szinte túlságosan tökéletes ívű foglalatában. Ornamentális lekerekítése szinte túlságosan takaros ahhoz, hogy hangosan ujjongva magunk zárjuk a kört s így kiáltsunk: Világirodalom! Így hát csak annak rendje szerint keretezett képként függ a falon – természetszerűleg a szerző arcmásaként, egy bizonyos K. úr portréjaként. De vajon nem mosolyog-e K. úr e képen olyan undorodva és fancsalin, hogy attól a képnek óhatatlanul le kell esnie s szét kell törnie? S vajon egy pillanatig nem lebeg-e mégis valamiféle bűbájosság folytán a levegőben? Világirodalom!''

Az ellenállás melankóliáját tavaly ősszel jelentette meg németül a zürichi Ammann Kiadó. Fogadtatása meleg, sőt több mint meleg, olykor kifejezetten rajongó volt. A könyv felkerült az egyik legmérvadóbb német kritikusi ajánlólistára, a Südwestfunk televízióállomás ,,Bestenlisté''-jére, ahol idén januárban a harmadik helyen állt. Ráadásul a ,,Bestenlisté''-t havonta összeállító 29 német, osztrák és svájci kritikus újabban egyenest *a tavalyi év legjobb szépirodalmi könyvének* járó Baden-Badeni Kritikusok díjával jutalmazta a magyar regényt. (A díjátadásra 1993. június végén kerül sor.) ,,Krasznahorkai – írta róla Martin Halter a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*ban – mintegy a mágikus realizmus kelet-európai válfajaként anélkül teremt kafkai kozmoszt, hogy tolakodóan szimbolikussá válnék... A regénynek éppenséggel az absztrakt és a névtelen lélektani konkretizálása folytán: szívszorító a sodrása.'' ,,A regény a kortárs irodalom egyik nagy s meglepő művészeként igazolja Krasznahorkai Lászlót'' – így Hansjörg Graf is a Westdeutscher Rundfunk hullámhosszán ez év áprilisában.

Nem csoda hát: Krasznahorkai ez év eleji zürichi felolvasóestjére annyian voltak kíváncsiak, hogy nemegy érdeklődő kénytelen volt végigállni az estet. Nem jutott nekik ülőhely. Amit az Irodalmi Pódium vezetője eddigi szervező tevékenysége ,,csúcspontjának'' nevezett. Pedig az utóbbi hónapokban többek közt a brazil Jorge Amado, az uruguay-i Mario Benedetti, a kubai Jésus Diaz, a német Lutz Rathenow volt a vendég. A város konzervatív világlapja, a *Neue Zürcher Zeitung* nemcsak szép kritikát közölt a regényről a fáradhatatlan Eva Haldimann tollából, hanem a felolvasóest alkalmából külön portrét is. Méghozzá a *Zürichi találkozó* című rovatban, amelyet a város prominens látogatóinak tartogatnak. Az Irodalmi Pódium rendezvényével nagyjából egy időben Bernhard Vogel thüringiai miniszterelnökről, Jurij Afanaszjevről, a gorbacsovi peresztrojka egyik szellemi éllovasáról, Carlo Maria Badiniről, a milánói Scala volt intendánsáról közöltek portrét. Valamint Krasznahorkai Lászlóról. A magyar író *Az ellenállás melankóliájával* nemcsak betört a német könyvpiacra, hanem a szó polgári értelmében is sikeressé vált. A svájci írók szokásos évi nagy rendezvényén, az idén május 21–23-a közt immáron tizenötödször megrendezett Solothurni Irodalmi Napokon már övé volt az egyik kitüntetett hely, a szombat esti felolvasás joga. Csingiz Ajtmatov aznap *délután* olvasott fel. A cseh Ota Filippel osztotta meg a pódiumot. Miközben az osztrák Oswald Wiener, a kubai Guillermo Cabrera Infante csupán pódiumbeszélgetésen vett részt. Nekik nem jutott idő önálló felolvasásra. Hogy e szervezői ügyetlenségekkel csupán jelezzük az irodalmi napokat követő kritikusi füstölgéseket.

Az ellenállás melankóliája odahaza 1989 őszén jelent meg. Észrevétlen nem maradt. Szinte nem akadt olyan folyóirat, magára valamelyest adó lap, amely ne közölt volna recenziót, ne tisztelte volna meg a regényt s önmagát legalább egy beszámolóval. Kőrösi Zoltán a regény ,,mitologikus példázat''-áról szólt a *Kortárs*ban, Dérczy Péter ,,a tragikus látásmód mozdulatlanságá''-ról a *Kritiká*ban, Földényi F. László ,,bénító szimmetriák''-ról írt a *Jelenkor*ban: ,,amit látunk, az a legtömörebb ólomtömbnél is egyneműbb''; Odorics Ferenc a *Tiszatáj*ban ,,a magyar (hangsúlyosan *nemcsak* a mai magyar) epikai hagyomány jelentős teljesítményé''-ről értekezett, Keresztúry Tibor pedig ,,Krasznahorkai kiteljesedett művészete depresszív méltóságá''-ról az *Életünk*ben. A példákat találomra ragadtuk ki. Viszont a honi kritikusok közül senkinek nem jutott volna eszébe *Az ellenállás melankóliája* aktualitásáról szólni. Más volt aktuális: az MSZMP októberi kongresszusa, a novemberi népszavazás, a berlini fal leomlása, a bársonyos prágai és a véres romániai forradalom satöbbi. Krasznahorkai egy szemernyit sem.

Másként van ezzel a német olvasó. A könyvet – ha kelet-európai – az egyre lidércesebb aktualitások fényében kezdi el olvasni. S rögtön felkapja a fejét. *Az ellenállás melankóliája* színhelyére, a Kárpátok lábánál elterülő nevesincs településre törő csőcselék, az Ítélet ez álruhás angyalai, a gyermekbandák és emlékműgyalázások, a ,,megfékezhetetlenül terebélyesedő zűrzavar'' ismerős képeket idéz fel benne. Erről hall, olvas nap nap után a kelet-európai tudósításokban. ,,Krasznahorkai magyarul 1989-ben megjelent regényében már ki is tört a balkáni háború'' – így egyik kritikusa. ,,Az ifjú magyar irodalom e művét a kelet- és közép-európai politikai változás hasonlataként olvashatjuk'' – így egy másik. Amiként a kafkai fegyenctelep nyomasztó víziója irodalmilag megelőlegezte a koncentrációs táborok iszonyatát, a dúlt írói érzékenység itt is előrevetítette a szo-

Pernecky Géza

Mikor élvez előnyt a hazai pályázó?

Az év során az Állami Vagyonügynökség vezetőinek számtalan alkalommal kellett védekezniük a vádak ellen, hogy idegeneknek „kiárusítják" az országot. Az ellenérvek között gyakran szerepelt, hogy már a törvények is a belföldi pályázóknak biztosítanak előnyöket a versenyeztetés során, illetőleg azzal is érveltek, hogy a privatizációs bevételek között egyre nagyobb az aránya a kizárólag magyar állampolgárok által igénybe vehető Egzisztencia-hitelből történő vásárlásnak. Sorozatunkban most azokat az előnyöket vesszük számba, amelyeket a versenyeztetési eljárás a belföldieknek, illetőleg a privatizálandó vállalat dolgozóinak biztosít

A privatizációs törvények szerint kizárólag versenyeztetési eljárás során vásárolható állami tulajdonban lévő vagyontárgy, illetve állami tulajdonban lévő értékpapír vagy tulajdonrész. Ebből következik, hogy a hazai vállalkozókat és a dolgozókat érintő privatizációs előnyök a versenyeztetési eljáráson belül valósulhatnak meg. Az úgynevezett privatizációs törvény (az 1992. évi LIV. törvény) 80. §-a azt mondja ki, hogy a pályázók vagy ajánlattevők közül előnyben kell részesíteni egyenértékű feltételek vállalása esetében sorrendben a következőket:

– a társaság dolgozóinak részvételével működő gazdasági társaságot vagy szövetkezetet, ha abban a dolgozók 25 százaléka vesz részt;

– a társaság munkavállalói résztulajdonosi programjában résztvevőket, tehát az MRP-tagokat;

– a társaságnak a dolgozóját, mint egyéni vállalkozóját;

– a vagyonkezelőt;

– a vagyonkezelés megszűnése esetén a korábbi vagyonkezelőt, kivéve ha a szerződés neki felróható okból szűnt meg.

Az előnyt élvező pályázatok körét az Állami Vagyonügynökség pályáztatásokról, versenyeztetésről elfogadott szabályzata nem bővíti, csupán megismétli a törvény idézett rendelkezéseit.

A pályázatoknál - elsősorban a foglalkoztatási szempontokra való tekintettel – a privatizálandó vállalat, társaság dolgozói élveznek előnyöket. A sorrendiséget is figyelembe véve az előnyök érvényesítése szempontjából azon pályázók kerülnek előnyösebb helyzetbe, amelyek a dolgozók nagyobb körét tömörítik. Csak ezt követően következhet a vagyonkezelő, aki a korábbiakban a szóbanforgó társaság részvényeinek, tulajdonhányadának kezelésére a Vagyonügynökséggel szerződést kötött.

Természetesen a törvényben és a versenyeztetési szabályzatban biztosított előnyök mellett az egyes pályázatokban az előnyt élvező pályázók körét abban az értelemben lehet bővíteni, hogy a tenderfeltételek meghatározhatják: melyek azok a társaság működésével kapcsolatos elképzelések, amelyeknek az ajánlatok, pályázatok elbírálása során az Állami Vagyonügynökség nagyobb jelentőséget tulajdonít. Ilyenek lehetnek a márkanév megőrzése, mindamellett a tőkeszerkezet kedvező változtatása (eladósodás csökkentése), a technológia megújítása, marketingpolitika változtatása és így tovább. A vállalat működésének biztonságát növelő ajánlatokat többnyire azonban nem a hazai pályázók nyújtják be, hiszen a tőkeerejük, piaci részarányuk viszonylag kicsi. Azt a biztonságot, amit egy stratégiai szakmai befektető nyújthat egy lerongyolódott állapotban lévő állami vállalatnak, többnyire – ez sajnálatos tény – nem a hazai vállalkozók képesek szolgáltatni. Ennek ellenére bizonyos vállalatcsoportok esetében, ahol a technológia megújításának igénye nem égető, ahol a piacot többnyire a belföldi fogyasztók jelentik, a hazai pályázók is képesek olyan átütő erejű ajánlatokat tenni, amelyekkel elébe kerülhetnek külföldi pályázóknak.

Csillag István

Mennyi jut feljavításra?

A privatizáció egyik visszatérő kulcskérdése, hogy a köztudottan rossz állapotban lévő vállalatokat miből javítsák fel. Erre a célra a vagyonpolitikai irányelvek előirányoznak ugyan évről-évről néhány milliárd forintot, de ez a keret rendszerint hamarabb kimerül, mint ahogy az Országgyűlés egyáltalán jóváhagyta volna. Az idén is elfogyott már régen a pénz. Ezért az ÁVÜ igazgatótanácsa többször is kénytelen volt nemet mondani egyes vállalatok amúgy jogosnak tűnő igényére.

Ugyanakkor viszont kevés szó esik azokról a pénzekről, amelyek el sem jutnak az ÁVÜ kasszájába, mert eleve a vállalatoknál hagyják őket. Ezeket a privatizációs bevételeket a cégek saját hatáskörükben arra költhetik, amire szükségük van, amivel a működőképességüket javíthatják.

A VÁLLALATOK REORGANIZÁCIÓJÁT SZOLGÁLÓ ÉRTÉKESÍTÉSEK (VAGYONVÉDELEMBŐL)

	1990	1991	1992	1993. I.–VIII. hó	Összesen
Száma (db)	38	186	247	396	867
Értéke (Mrd Ft)	3,96	20,15	22,38	26,00	72,49

A TÁRSASÁGOK REORGANIZÁCIÓJÁT SZOLGÁLÓ ÉRTÉKESÍTÉSEK (TŐKETARTALÉKBÓL)*

	1990	1991	1992	1993. I.–VIII. hó	Összesen
Értéke (Mrd Ft)	–	5,6	15,8	18,2	39,6

* közelítő adatok

Az Állami Vagyonügynökség összeállítása szerint ez a reorganizációt szolgáló privatizációs bevétel 1993. augusztus végéig meghaladta a 70 milliárd forintot, és évről évre valamelyest növekvő tendenciát mutat. Más lapra tartozik, hogy ezzel az érintett vállalatok valójában elérték-e a céljukat, jobb állapotban vannak-e, vagy éppen csak sikerült elkerülniük a csődöt, ha ugyan sikerült elkerülniük. Bizonyára lenne mindegyikre példa. Mint ahogy az is igen valószínű, hogy ennek az összegnek a többszöröse is kevés lenne a hazai vállalatok feljavításához.

P. Á. G.

A PRIVINFO JELENTI

Állami Vagyonügynökség módosította versenyeztetési szabályzatát. Ebben egyebek között a pályázatok eredményének közzétételével kapcsolatban a következők olvashatók: a kiíró az ajánlatok elbírálására vonatkozó végső döntését a pályázati kiírásban meghatározott időpontban, ennek hiányában haladéktalanul kihirdeti. A kihirdetésre – lehetőség szerint – az ajánlattevőket meg kell hívni. A kihirdetésen jelen nem lévő ajánlattevőket a döntésről haladéktalanul írásban értesíteni kell.

A pályázatok értékelését követően kialakult végeredményt a kiírónak úgy kell kihirdetnie, hogy lehetőleg az első három helyezettet feltüntessék.

Ha a kiírás másként nem rendelkezik, az ÁVÜ által kiírt pályázatok hivatalos eredményhirdetésére a szerződéskötést követően kerül sor. Ekkor a pályázattal kapcsolatos minden fontos tényt a pályázók és a közvélemény tudomására kell hozni, kivéve, ha alapos okkal arra az ÁVÜ titoktartást vállalt.

❑

A pénzintézetek közül a legnehezebb helyzetbe a Magyar Hitel Bank került. A bank az 1992-es évet 6,4 milliárd forintos veszteséggel zárta, így természetesen nem fizetett osztalékot a részvényeseknek. A mérlegfőösszeg elérte a 321 milliárd forintot, ami a magyar pénzintézetek között – az OTP után – a második legmagasabbnak számít. A veszteség mögött alapvetően a minősített követelések gyors növekedése húzódik meg. Míg 1991. december 31-én csak 25 milliárd volt a bank minősített kintlevősége, addig ez egy évvel később a háromszorosára, 75,4 milliárd forintra nőtt. Eközben a bank tőkemegfelelési mutatója 7 százalékról 2,6 százalékra csökkent.

❑

Az Állami Vagyonkezelő Részvénytársaság (ÁV Rt.) 100 millió dollár értékű hitelt kíván felvenni külföldről az állami szuperholdinghoz tartozó vállalatok feljavítására. A kölcsönt nem egyetlen banktól, hanem egy erre a célra létrejött szindikátustól kívánja megszerezni. A lebonyolítással, illetve az ügylet megszerzésével már meg is bízott egy társaságot, az erről szóló szerződést azonban még nem írták alá.

(A Privinfo havonta kétszer, magyarul és angolul megjelenő privatizációs szakfolyóirat.)

Politikai mázzal bevont érdekellentétek

Menedzserperek ügyvédszemmel

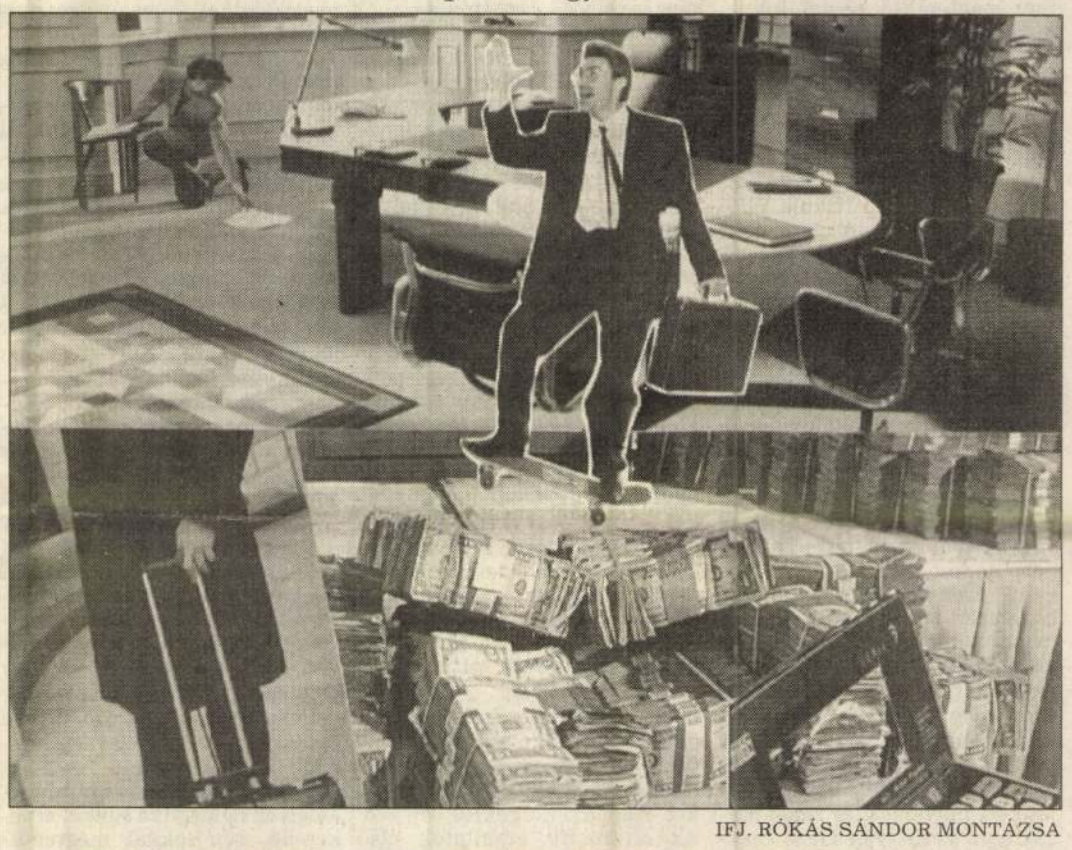

IFJ. RÓKÁS SÁNDOR MONTÁZSA

Ma a jog megengedi, hogy a munkaadók minden különösebb indoklás nélkül megszüntessék a menedzserek munkaviszonyát. Elég annyit mondani, hogy megrendült iránt a bizalom. Ez nem tér el a nemzetközi gyakorlattól. Az viszont már igen, ahogy az ilyen „válóperek" lezajlanak. Gyakran politikai mázzal öntik le az egészen más eredetű érdekellentéteket. Az is szempont, mekkora végkielégítést kellene fizetni, és sikerül-e „kicselezni" ennek kifizetését. Többek között ez derül ki az egyre szaporodó perek szakértőjével, Lőrincz György ügyvéddel folytatott beszélgetésből.

– A Munkaadók Országos Szövetsége és a Menedzserek Országos Szövetsége nemrégiben levélben fordult az Állami Vagyonügynökség igazgatótanácsának elnökéhez, Pongrácz Tibor államtitkárhoz. A konfliktusok enyhítése érdekében javasolták a menedzseri munkaszerződések átdolgozását és egy eljárási kódex létrehozását. Az ön tapasztalatai szerint mi ezeknek a konfliktusoknak a gyökere?

– A bizalom bármikor megkophat, s ilyenkor a tulajdonos szíve-joga, hogy a munkaviszonyt megszüntesse. De ezt a jog és a menedzserszerződések különböző feltételekhez kötik. Az egyik, hogy a határozott időre szóló szerződéseknél a hátralévő időre járó keresetet előre ki kell fizetni, emellett még végkielégítést is ki szoktak kötni. Elterjedt, hogy a tulajdonos elvárja a menedzsertől: távozása után se sértse az érdekeit meghatározott ideig, például ne helyezkedjen el a konkurenciánál, s ezért külön díjazás jár. Ezek hatalmasnak látszó összegek is lehetnek, de tudni kell: menedzserkarrierekről van szó, amelyeknek ma már nálunk is megvan a piaci értékük. Azt pedig csökkenti, ha valakit menesztenek. Ez ugyanígy van a legkonszolidáltabb piacgazdaságokban is.

– Mégis, mekkora összegekről van szó. Úgy tűnik, ezek milliós tételek...

– A végkielégítés, mondjuk, egy-két évi átlagkereset, az pedig, hogy mennyi a hátra lévő időre járó pénz, nyilván attól függ, meddig érvényes még a szerződés.

– Miben térnek el a hazai szokások a nemzetköziektől?

– Külföldön az a természetes – hiszen mindkét félnek az az érdeke –, hogy ha már sor kerül egy ilyen kínos ügyre, akkor az a lehető legkisebb zajjal járjon. Nálunk elég sok oka van annak, hogy másképpen folynak le a vitás ügyek. Egyre inkább úgy vélem, hogy a cégen belüli érdekcsaták zárulnak le egy-egy menedzser menesztésével. Hogy aztán ezek az érdekek politikai hátteret kapnak, az más lapra tartozik. A hozzám eljutott ügyek nagy részénél az állam a tulajdonos. Az állam képviselői elég messze vannak a cégtől, tehát felerősödhetnek a helyi érdekcsoportok, amelyek aztán megtalálják a maguk partnereit. De sokszor az az érzésem, hogy inkább csak politikai mázzal öntenek le egészen más típusú érdekellentéteket.

Amikor előáll a konfliktus, akkor pedig következik a számolgatás, és innen kezdve már inkább csak pénz kérdése, hogy mi lesz a döntés. Ekkor jönnek az álviták és a nem éppen jogszerű megoldások.

– Min szoktak vitatkozni?

– Jó alkalom a vitákra, hogy tisztázatlan a menedzser felelőssége. Még mindig él az egyszemélyi felelősség régen elavult elve, holott valójában egy vezetőt akkor lehetne a modern szabályozás szerint felelőssé tenni, ha bizonyíthatóan, szándékosan vagy gondatlanságból kárt okoz a cégének. Vagy ha, mondjuk, a konkurenciának dolgozik, esetleg saját cégeivel manipulál. Ez már-már eléri a jogi büntethetőség határát. A gyakorlatban azonban nem ilyen tisztán jelentkeznek az esetek, hanem különböző trükkök vannak.

– Mifélék?

– Például az, amit úgy nevezek: a „merítéses" módszer. Amikor addig-addig keresgélnek, míg találnak valami formai hibát, és a rosszul értelmezett vezetői felelősség alapján ezt pécézik ki. Gyakran olyan jelentéktelen hibákat, amelyekről az illető nem is tudott, vagy ha tudott is, semmi komoly jelentősége nem volt a vállalat eredményes működése szempontjából. Ahhoz viszont elégnek látszik, hogy rendkívüli felmondással megszüntessék a munkaviszonyt. Ilyenkor egy fillért sem fizetnek.

A másik módszert, ami ellen nagyon nehéz védekezni, „lebegtetésnek" hívom. Amikor nem csinálnak semmit, csak felmentik a vezérigazgatót. Csakhogy munkajogilag ez értelmezhetetlen. A munkakört csak közös megegyezéssel lehet módosítani. A játék általában arra megy ki, hogy ne kelljen prémiumot fizetni, és az átlagkereset alacsonyabb legyen, ha majd később fizetni kell.

De vannak olyan esetek is, hogy már megegyeztek a felek egymással, mégsem fizetnek a menesztett vezetőnek. Holott írásos megállapodás van. De közben új tulajdonos jött, aki nem hajlandó fizetni. A munkaadók jól tudják, hogy a munkaügyi bíróságok nagyon le vannak terhelve, és ameddig jogerős ítélet születik egy ügyben, akár két-három év is eltelhet.

– Szinte minden ügynél előjön a „vagyonvesztés" kifejezés. De vajon ezek mennyire adódnak egyértelműen a vezetők hibájából, és mennyiben a gazdaság állapotából? Hogyan lehet megvonni ilyen ügyeknél a felelősség határait?

– A vagyonvesztés objektív, számszerűsíthető tény. Az igazi kérdés, hogy milyen okai vannak. Jogi felelősség csak akkor merülhet fel, ha valakinek a felróható magatartása miatt következett be. Sokszor viszont azt hiszik, elég kimutatni, hogy csökkent a vagyon. De önmagában ebből még nem következik a vezetői felelősség. Azt is meg kell nézni, hogy mi vezetett a vagyonvesztéshez. Olyan esettel még nem találkoztam eddigi gyakorlatomban, hogy a vagyonvesztés mögött egyértelműen vezetői bűnök rejlettek volna. Ennek persze nyilván az is oka, hogy az ilyen ügyekkel nemigen fordulnak bírósághoz.

Egyébként az esetek egy részénél az is nehezíti a tisztánlátást, hogy nincs világosan megfogalmazva, mi minősül ésszerű kockázatvállalásnak. Azt még csak-csak lehet mondani, hogy egy szerződés ezért vagy azért rossz volt, ha utólag rossznak bizonyult. De vajon a megszületésekor is annak minősült volna? Természetes, hogy minden vezetői döntésben jelen van a kockázat vállalása. De ha az ésszerű kockázatvállalást is kártérítéssel szankcionálják, akkor melyik vezető vállalja a felelősségét? Ilyen körülmények között felértékelődik az „alibi vezetés". Az, hogy ha nem csinálok semmit, abból nincs baj, elég, ha tudom, kikkel kell jóban lenni.

– Van-e különbség az ilyen ügyeknél a tekintetben, hogy az állam a tulajdonos, vagy már magánkézben van-e a cég?

– Tévhit, hogy csak az állami tulajdonban lévő vállalatoknál fordulnak elő ilyen esetek. Sőt, az én gyakorlatomban már legalább annyi a privatizált cég, mint az állami.

Peredi Ágnes

MILLENNIUM
BEFEKTETÉSI JEGY
ADÓCSÖKKENTÉS – MAGAS HOZAM
BÉKEBELI BIZTONSÁG
JEGYZÉSI HELYEK: MAGYAR HITEL BANK, AGROBANK, MEZŐBANK, DUNABANK, IBUSZ BANK KIJELÖLT FIÓKJAI, SZÁMOS TAKARÉKSZÖVETKEZET ÉS TIZENHAT BRÓKERCÉG
TOVÁBBI INFORMÁCIÓÉRT FORDULJON A FORGALMAZÓHOZ: ARGENTA TOP BRÓKER RT.
(BUDAPEST V., VÁRMEGYE UTCA 3–5.) TELEFON: 267-4204

Utópikus üzenet

Perneczky Géza: A háló

Egy megrendítő postai küldemény, egy művészeti lap került a birtokomba nemrégiben. Valóban egyetlen lapról van szó: A4-es méretű műnyomó papíron egyetlen fénykép, amelyről Mona Lisa-tartású hölgy néz ránk szomorúan egy drótkosáron át. A fénykép Nikola Vučo műve 1930-ból. A lap címe *L'impossible* (A lehetetlen). Belgrádban adták ki 1992 végén, s ez a harmadik száma. Ez a lap és a régi kép már nemcsak műalkotás, hanem a kommunikáció fenntartásának kétségbeesett, groteszk és szívbe markoló kísérlete is. Voltaképpen a kommunikáció művészete.

A képet azonban nem csak a véres és tragikus történelmi kényszer alakíthatja át tárgyból vagy áruból tiszta üzenetté, emberi kapcsolattartássá. A hatvanas évek közepétől kezdve új művészeti formák és törekvések jelentek meg Európában és a két Amerikában, szembeszegülve a galériák és az aukciók művészetével: a *fluxus, a mail art* vagy a különféle *zinek*, azaz saját kiadású, stencilezett vagy fénymásolt és szűk körben terjesztett művészeti és zenei magazinok. Perneczky Géza ezeknek a sajátos művészeti formáknak szentelte legutóbb megjelent könyvét, azt a nagyszerű könyvet, amelyről azért is érdemes éppen most megemlékezni, mivel a Budapesti Őszi Fesztivál képzőművészeti programja sok olyan kiállítást, rendezvényt és eseményt kínált, amely a modern művészetnek ezekhez az ezoterikus és jó kedélyű áramlataihoz kötődik.

Perneczky könyve bevezetése a művészeti magazinok és magazinárdok életébe, történetébe, a harcos avantgárd ideológiát felváltó művészi gondolkodás műfajaiba és abba a „világhelyzetbe", amelyben ez a művészet – a kommunikáció utópiája – egy második nyilvánosságot, egy világon kívüli világot épít fel címlistáiból, postai küldeményeiből, pecsétmunkáiból és magazinjaiból. *A háló* sorra veszi a világ minden tájáról érkező, sokszor azonosíthatatlan forrású magazinokat, a pecséttel dolgozó művészeket, a fénymásolás elméletét és gyakorlatát, az új harcos ideológia – a neoizmus – apostolait, és felbecsülhetetlen értékű adatgyűjteményt állít össze. Ugyanakkor az érdeklődő olvasó legnagyobb örömére ez az adathalmaz s az az óriási munka, amely emögött áll, egyáltalán nem a katalógusok fullasztó sivárságával jelenik meg: anekdoták, ragyogó elméleti csevegések és röpke metaforák adnak neki irodalmi formát, s így aztán az egész egyaránt forgatható kézikönyvként, képeskönyvként, szövevényes történelmi regényként és kultúrfilozófiai értekezésként.

Mindezen keresztül pedig a közel-kortársi művészet alapkérdéseiről van szó, noha Perneczky óvakodik attól – és mennyire bölcsen! –, hogy nehézkes elméleti építményeket emeljen, s finom iróniával mutatja be a megmosolyogtatóan dacos kultúrkritikai szlogeneket. Nem kis dolgokról van szó. Az alternatív áramlatok első alapkérdése: ki a művész? A fluxus új műfajokat honosított meg – *a performance*-t, amely a szertartást állítja a tárgyiasult műalkotás helyébe, a *happeninget*, amely a művész és a közönség összemosásával kísérletezik, s az *eventet* (az eseményt), amely szintén kiiktatja a műtárgyat és a művészi szándékot, és öncélúvá emeli a szemlélődést, a meditatív aktust. Ezt a lázadást és provokációt folytatják azok a Perneczky által tárgyalt művészek, akik a művész szót övező olcsó dicsfény ellenében blaszfém vagy tréfás álidentitást alkotnak maguknak, sőt olyan figurákat találnak ki és népszerűsítenek magazinjaikban, akiknek identitását mindenki magára veheti, s akiknek nevében bárki megszólalhat vagy újságot adhat ki.

A második alapkérdés: mi a mű? Ez a kérdés fűzi össze egymással a különböző művészektől származó, válogatás nélkül egybefűzött lapokból álló *assembling* műfaját, a kiegészítés céljából körözött rajzokat, a mail art-küldeményeket, amelyek nem vonnak éles határt a személyes üzenet és a múzeumi megőrzésre méltó mű között, a mail art-kiállításokat, amelyek lényege a szabad részvétel, s egyáltalán nem próbálnak minőségi szempontok szerint válogatni a beküldött munkák között, a magazinokat, amelyek maguk is művek, de egyszersmind művek kompilációi, s a fénymásolat-művészetet, amely a sokszorosítást és a másolást nem az eredetiség és a műalkotás halálának, hanem természetes életmódjának tekinti. A művészetből persze nincs menekvés, ezeket a műveket éppúgy lehet az érzékeny esztéta szemével elemezni, mint a galériákba szántakat. A sűrített vagy játékos kommunikáció sajátos, emblematikus képeket hoz létre, amelyek némelyike sokkal érdekesebb, sőt sokkal megrendítőbb, mint a nagy művészetnek szánt művek. Perneczky nagyszerű fejezeteket szentel az új műfajok, a pecsétek, a kollázsok, a *stickerek* (felragasztható címkék) és a fénymásolatok esztétikájának, sajátos szépségeinek és kreativitásának, s *A háló* egyben képeskönyve is ennek a művészetnek.

Végül a harmadik alapkérdés: mi a művészet? Ezeknek az alternatív művészeti irányzatoknak a közös nevezőjük a posta, pontosabban a piaci és múzeumi csatornák felcserélése a posta csatornáival. Az intézményes kereteket a címlista és az otthoni archívum helyettesíti, az eladható esztétikumot a személyre szóló kommunikáció. *A háló* provokatív és baráti gesztusok, bonyolult kommunikációs játékok és személyes viszonyok, egy állandóan mozgásban lévő világ története. A könyv és az alapjául szolgáló nyomozás maga is a *network*, az egymással kapcsolatban álló művészekből kialakuló hálózat vagy háló lenyomata, elevenségének jele és dokumentuma, hiszen e kapcsolatok nélkül nem jöhetett volna létre.

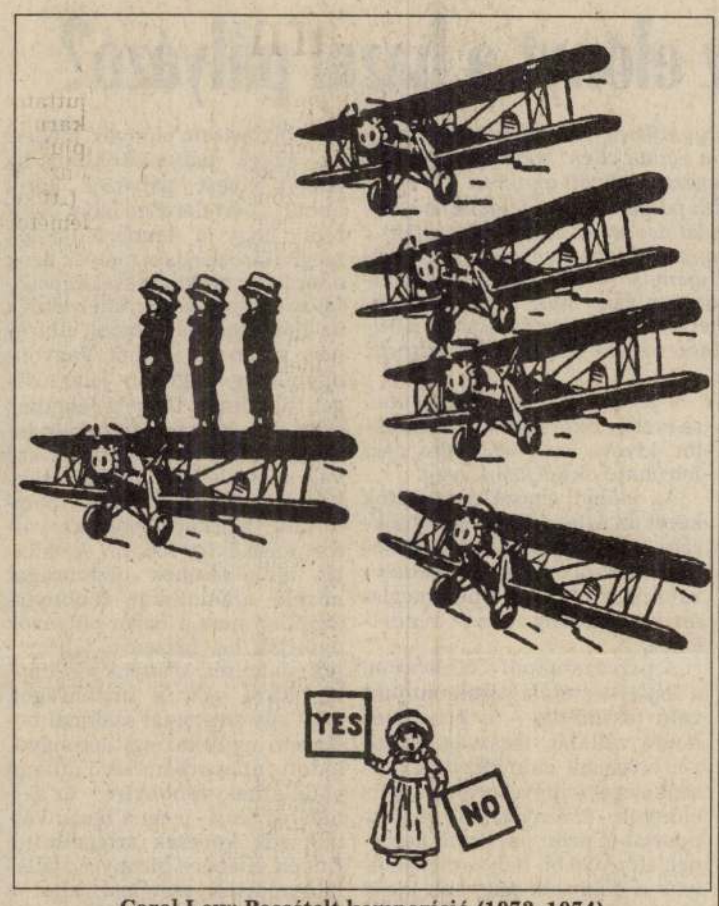

Carol Lew: Pecsételt kompozíció (1972–1974)

Az egyetemes kommunikáció gyengéd és kissé naiv utópiája persze éppúgy ki van téve az intézményesedés és az ideologizálás veszélyeinek – az agresszívebb apostolok kezén –, mint minden más utópia. Perneczky az utolsó, a mű testéről tipográfiailag is leválasztott összefoglaló fejezetben összeveti a kvalitás előállítására és intézményes felhasználására törekvő elit művészetet, a *network* defenzív „második nyilvánosságát", és az ezzel az antiideologikus és romantikus demokratizmussal elégedetlen, új radikális kultúrkritikát, amelyet „ellennyilvánosságnak" nevez. Ez a hűvös történeti-szociológiai elemzés véleményem szerint alapvető és másutt még végig nem gondolt kérdéseket vet fel az avantgárd domesztikálása utáni kor művészetével kapcsolatban. De Perneczky – s ez legalább annyira megszívlelendő – minden fenntartása ellenére is a „második nyilvánosság", a kommunikáció művészete mellett teszi le a garast. Az egyetemes kommunikáció, a végtelenített hálózat illúzió ugyan, de a kapcsolatkeresés, az üzenet és a részvétel esztétikája valóban végtelenül nyitott, s valóban szeretnivalóan, sőt néha megrendítően közel tudja hozni hozzánk a képet, a művet. *(A Héttorony Könyvkiadó, 1993.)*

Babarczy Eszter

Dzsesszfesztivál Szegeden

A Szegedi dzsessznapok a '70-es évek elejétől több mint tíz éven át a műfaj nemzetközileg is számon tartott eseménye volt. Hatéves szünet után, 1992-ben éledt újjá *dr. Szerdahelyi Zoltánnak*, a Szegedi Ifjúsági Ház igazgatójának kezdeményezésére, aki a tavalyi sikeren felbuzdulva az idén is sokrétű, változatos programot kínál a műfaj szerelmeseinek. Az október 8. és 10. között megrendezendő fesztivált egy francia kisváros fotóklubjának kiállítása kíséri, melyen Henri Matisse néhány dzsessztémájú nyomata is szerepel. Ugyancsak Mérignacból érkezik a Melting Pot Salsa, amely nevéhez méltóan forró latin muzsikát játszik. Billie Holiday hagyományait folytatja Birgit Rothaut, akit angol és magyar muzsikusok kísérnek majd. Ugyancsak az első napon lép fel a Miami Dade nevű amerikai trió.

A szombat a modernebb irányzatok jegyében telik majd: Vukán György Creativ Art Triójával lép fel, a lengyel Walk Away fúziós zenét játszik, az újvidéki, de jelenleg Párizsban élő Kovács Tickmayer István pedig szólózongoraestet ad.

A vasárnap a kísérletezésé, az avantgárd zenéé. Szabados György és a Makuz (Magyar Királyi Udvari Zenekar) külön kompozícióval készül a fesztiválra. A népzenei alapokra építkező, kortárs improvizatív muzsika atyjának és együttesének fellépése igazi ünnepnapnak ígérkezik a szabadzene kedvelői számára. Külön öröm, hogy erre az alkalomra ismét „átruccan" Szabadkáról a zseniális fiatal hegedűs, Lajkó Félix.

A fesztivál csúcspontja minden bizonnyal a legendás Art Ensemble of Chicago szaxofonosának együttese, a Roscoe Mitchell Quartet lesz. Mitchell úgy nyúl vissza a néger zenei gyökerekhez, hogy közben kreatív kortárs muzsikát hoz létre.

Piros Christa

Új fejezet a magyar mozik történetében...

JURASSIC PARK

10 nap alatt 500 000 néző!

UIP-Duna Film

Perneczky Géza
Új Mün. 1993/8

Szerepek és lehetőségek, avagy mire nem jó a fraktálfilozófia?

Perneczky Géza:
Mire jó a fraktálfilozófia?

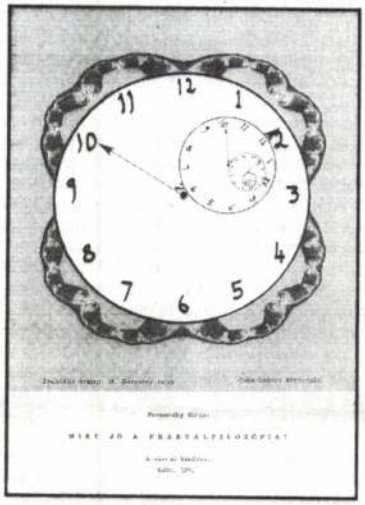

A *fraktálok „új lelkesültségének"* nemzetközi szakirodalmában „tallózik" *Perneczky Géza* legutóbbi munkájában. A számítógép és/vagy ember által produkált „csodákat", geometrikus-ornamentikus képződményeket faggatja — *válaszok* reményében. Lehetséges „kiutakat" keres a *modernizmus* különböző *válságjelenségeit* figyelembe véve. A *„modern utáni"* kor (poszt) világképének összetevőit és az ebből következő szemléleti modelleket kísérli meg felderíteni: mindvégig óvatos kritikai beállítódással és érzékeny szkepszissel.

Nézzük, honnan indítja gondolatmenetét. A *természettudományok újkori* projektjei — mondja Perneczky — teljesen eltávolodtak attól, amit az emberi szemlélődés „szépnek" nevez, s így a művészetek és a szellemtudományok is az aránytalant, a diszharmónia mélyebb igazságát, aktualitását helyezték előtérbe. Az ókori antropológiai maxima helyébe — *homo mensura* (mindennek mértéke az ember) — jelenünkben a *„csúf ember"* újdonsága, érdekessége, groteszk arányai lépnek, s a művészet is ezt a boldogtalanságot, szenvedést vagy heroikus küzdelmet tükrözi. Ez a lényegében „esztétikus" világmagyarázat a *gyenge modernizmus* terminusát kapta. Míg a radikálisabb, avantgárd megnyilatkozások — amik mögött mindig megtalálhatók kvázi-tudományos ideológiák, utópiák — a természettudományok formanyelvét imitálva a szemléleti absztrakció irányait követik, és megkövetelik a művésztől, hogy szakítson az ember-világ tükröződés bármiféle modelljével. Ez utóbbi „negatív antropocentrizmus" már az *erős modernizmus* jegyeit mutatja. Ami a kettőt egybekapcsolja, *Klee* sokat citált elmélete nyomán, ahol a művészet feladata nem az, hogy a látható dolgokat ábrázolja, hanem, hogy láthatóvá tegye: megadja a modernizmus egész horizontját is. Az *absztrakciót*, az *axiómákra redukált* fogalmazást és az ezekkel együtt föltűnő *dinamikus karaktert*. Eltekintve most ettől az eléggé vitatható leegyszerűsítéstől — amit ugyan különböző programok, kinyilatkoztatásszerű manifesztumok megfogalmaztak, de amely a modernizmus egészét, a konkrét műalkotásokat kevésbé jellemezte (mindegyik valamire való produktum saját törvényszerűségeinek engedelmeskedve lép működésbe) —, a következmények elméleti továbbgondolása, konstrukciója válik fontossá.

Mert innen már csak egy lépés az *„új természetelvűség" posztmodern fikciója*, amelynek érvényességét a modernizmus kritikáját megjelenítő művek hordozzák. *Mandelbrot*, *Penrose*, és *Bransley* (matematikusok, fraktálkutatók) a természettudományok által motivált kísérleteik során olyan új geometriai struktúrákat fednek fel, amelyek a *„művészivé válás"* eddig elképzelhetetlennek tűnő lehetőségét rejtik magukban. Valami olyan jelenségre bukkannak — mondja *Perneczky* —, ami a matematikailag elvont és az axiomatikusan tömör mellett most lényegesen nagyobb helyet ad a részletekben elmerülő *érzékletességnek*, a megfogalmazás aprólékosságát értékelni tudó *szépnek*. Az ilyen tudomány természetléptékű, akkor is, ha talán nem kifejezetten antropocentrikus.

Eddig a teoretikus pozíciók. A modernizmus antropocentrizmusára, túlracionalizált mechanizmusaira érkező *üzenetek*, amelyek axiomatikusak ($z \rightarrow z^2+c$), de mégis érzékletesek (a kötet ábrái éppúgy mutatják ezt, mint a mellékelt lemezen előhívható fraktálképek), és amik virtuálisak (hiszen csak manipulatív módon létrehozott generált ábrák), azonban ugyanakkor mégis utalnak a természet valóságára.

Az elméleti háttér értelmezésén túl, a *komputer lehetőségeit* elemezve, szemléletes képet ad szerzőnk a különböző alkalmazási szituációkról — fraktálok generálásáról —, a $z \rightarrow z^2+c$ formula komplexitásáról, mélységéről. Megismerkedhetünk a *Mandelbrot*- vagy a *Julia*-halmaz néhány változatával, a fraktálképek által jelzett determinált káosz problémájával, de az alapvető matematikai sajátosságokba is bepillanthatunk a függelékben közölt elemzés segítségével. Mindezeket összegezve a könyv azzal a *praktikus* használhatósággal is rendel-

kezik, hogy segítségével különös módozatait figyelhetjük meg élet, művészet és világ egymásba játszásának egy technikai médium sokszor önmagán is túlmutató működése kapcsán.

Ennek szellemében már megfogalmazódhat a könyv címében feltett kérdésre a válasz, aminek centruma Perneczky szerint *semmiképpen sem* az *esztétikum szférájában* keresendő, hanem a *világ komplexitásokra* való újrafelosztása felé irányít. Ahol a gyenge és erős kauzalitás között helyezkedik el a fraktálok által determinált káosz. A determinált szimbólumok racionális utópiáitól éppúgy elhatárolódva, mint a jelentések indeterminizmusától átitatott irracionális utópiáktól. A fraktálokról szóló „olvasónapló" így valóban megfelelt *vállalt feladatának* — és a világ egészének keretében értelmezte a fraktálok által napvilágra került problémákat.

Valami *„hiányérzetünk"* azonban mégiscsak támadhat ilyen komplex, mindent számba vevő és magyarázó — mondhatjuk nyugodtan — *metafizikai rendszer* kapcsán. Ez a típusú megközelítés az *antropológiai dimenziók* kellő hangsúlyozásának „elmulasztásával" nemcsak a pozitívnak mondható — különösen századunk utolsó harmadában — *„új természetelvűséget"* indukálja, de egyúttal *„be is helyettesíti"* a *művészet* fogalmát az „új természetelvűséggel", ezzel mintegy eliminálva a művészet általi világmegértés és konstitúció szerepét.

Perneczky az erős és gyenge modernizmus racionális és irracionális utópiáit, azok tudományos és művészeti teljesítményeit bírálva helyezi „középre" a fundamentális komplexitás elvét, s annak szimbólumát, a fraktálképet. De ekkor, talán véletlenül, *„megfeledkezik"* — bár teheti —, hogy az általa vázolt folyamatok tipikusan a *modernizmus következményei* és többnyire *ezen belül* kifejlődő tendenciák. Mindebből azonban aligha kell, hogy következzék — Perneczky rejtett „előfeltevése" (lehet tapasztalat is) és konklúziója —, hogy a *művészet* mint kifejezési forma végérvényesen a *múlté*. Az már megint más kérdés, hogy a fraktálok esztétikai érvényessége és alkalmazhatósága milyen kifejlettel rendelkezik majd a jövőben.

Szerzőnk burkolt *szkepszise* természetesen *több*, mint egyéni meglátás, lelkiállapot. Bőven alátámaszthatják mind a *történeti* események, mind a *kulturális* dimenzióban lejátszódó fejlemények. Mégis annak *„elfogadása"*, hogy a fraktálképek „virtuális valósága" csak *egy lehetséges* módozata a világértelmezések sokaságának, s ez is rekonstruálható, megélhető akképpen, mint általunk és rajtunk túlmutató fenomén: talán hozzásegíthet ahhoz, hogy mindenki megtalálja saját logikai formuláját, amit nem kell érteni, elég ha szép.

(A szerző kiadása, Köln, 1992.)

BOHÁR ANDRÁS

Hol tart a Csontváry-hagyaték keresése?

Timár Árpád sajtószemléje (Hol tart a Csontváry-kutatás?, Új Művészet, 1993 júl.) olyan lelkiismeretes és kiegyensúlyozott tartalmú írás, hogy aligha lehet a szempontjait és a magyar művészettörténet-írással szemben támasztott követelményeit pótlólag bármivel is kiegészíteni. Hogy megjelenése előtt mégis elküldték a szerkesztők a kéziratát hozzám, abban egy ki nem mondott elvárás volt érezhető. Bizonyára az, hogy mégiscsak felötlik majd bennem valami hozzáfűznivaló.

Tulajdonképpen csak egyetlen ilyen kiegészítő megjegyzésem lenne, mégpedig egy kérdés: ha Timár Árpád is olyan fontosnak tartja a Csontváry-kéziratok pontosabb ismeretét és kritikai kiadását, akkor sajtószemléjébe miért nem utalt a Népszabadságban április 17-én elkezdődött vitára? E cikkekből ugyanis nem kevesebb derülhetett ki, mint az, hogy esetleg nincs mit kritikai szigorral kiadni, mert a Csontváry-írások zömének hollétére vagy meglétére egyenlőre nincsen megnyugtató válasz. Romváry Ferenc válaszcikkében a magánkézben lévő Csontváry-kéziratokkal kapcsolatban megemlítette, hogy lehetséges, hogy azok „publikálási védettség" alatt állnak, a pécsi Janus Pannonius Múzeum őrzésében lévő anyaggal kapcsolatban pedig valami hasonlót állított, nevezetesen azt, hogy az meg az ő személyes védettsége alatt áll. Hogy ez a védettség mit jelent, azt a Művelődési Minisztérium részéről Mihály Mária kívánta kivizsgálni. Sok részletadattal szolgáló tanulmánya azonban éppen ebben a fontos kérdésben adós maradt a válasszal: a minisztérium, amely a Gerlóczy-féle Csontváry-hagyaték közvetlen tulajdonosa, úgy tűnik, *nem talált rá* az 1975-ös, illetve 1978-as szerződések szövegében a kéziratokat jelölő tételre. Egyenlőre nincsen kimondva, hogy az anyag elveszett volna (Romváry például ismételten is a kiadásukat ígérte), de a helyzet mégis aggasztó. Mert Romváry, aki úgy látszik számolt az okmányok hézagaival, a kéziratokat előadni nem tudja — vagy talán egyszerűen nem akarja.

Ha nincsen szerződésszöveg, és sem a minisztériumban, sem pedig a Janus Pannonius Múzeumban nem voltak a kéziratok leltározva vagy más módon nyilvántartásba véve, akkor csak közvetett adataink lehetnek arról, hogy ez az anyag mégis köztulajdonban volt: nevezetesen az egykori Baranya megyei és pécsi tanácsi szervek vezető tisztviselőinek (akik annak idején a Csontváry-hagyatékot átvették) nyilatkozataira lehet támaszkodni, illetve arra, hogy a hetvenes évek végén többen is lapozgattak még Pécsett ezekben a kéziratokban, és soha nem merült fel kétely arra vonatkozólag, hogy ez az anyag nem az állami tulajdonban lévő Csontváry-hagyaték része lett volna.

Kell-e mondanom, hogy egyetlen múzeumi tisztviselőnek sincs joga ahhoz, hogy ha rájön, hogy valamilyen műkincsnek a nyilvántartása pontatlan, akkor „hazavigye" azt? Ha mégis megteszi, akkor az ilyesmit nevezik hivatali munkakörben elkövetett hűtlenségnek. Jó lenne, ha miután mégis ennek a gyanúja merült fel a Csontváry-gyűjtemény vezetőjével szemben (márcsak Romváry Ferenc több évtizedes kitűnő múzeumi munkájának az erkölcsi súlyát és a méltányos tisztázás szükségességét is szem előtt tartva), végleges választ kapnánk a problémára. Most, hogy a sajtóvita első fordulója lepergett, ne kerüljön sor egy második felvonásra, hanem a Művelődési Minisztérium — nyilván az említett külső tanúk és források segítségét is igénybe véve — házon belül gondoskodjon a (remélhetőleg megnyugtató) befejezésről.

Különben fenáll a veszélye annak, hogy tragikomikus esetté fajuljon a dolog (emlékezzünk csak Petőfi „megtalált" csontvázára), és mind a minisztérium, mind pedig a közgyűjtemények morális hitele lássa ennek kárát. A Csontváry-kéziratok körüli jelenlegi bizonytalanság mindenképpen komoly ügy, olyan, amelyhez hasonló patthelyzet nem fordult még eddig elő a magyar muzeológia történetében, és hogy megeshessen, ahhoz egészen sajátos történelmi pillanatra volt szükség, jelesen arra a helyzetre, amit jelenleg naponta megélünk: egy összeomlott rendszer utáni átmenet atmoszférájára, amelyben társadalmi méreteket öltő jelenséggé vált, hogy az emberek tőkét próbálnak teremteni a semmiből, és — mert éppen a társadalmi vagyon jogi helyzete vált bizonytalanná — a közvagyonban

fosztogatnak. Megeshetett persze az is, hogy a Csontváry-kéziratok a rossz tárolási körülmények miatt elpusztultak (ami azért lenne pótolhatatlan veszteség, mert — bármily hihetetlen is — az elmúlt évtizedekben nem készült hiteles másolat róluk). De ez nem valószínű. Sokkal inkább magyarázhatjuk az ügyet az intézmények felbomlásával és a szakmai és etikai normák szétthullásával. Azzal például, hogy aki „talonba tesz" bizonyos dolgokat, s megpróbálja kivárni, hogy ebből kifolyólag történik-e majd egyáltalán valami, az keveset kockáztat.

Az előállt helyzetben persze igencsak megnőtt az esetleg még másutt található, magántulajdonban lévő Csontváry-kéziratok fontossága. De egyáltalán, létezhetnek-e ilyen írásos anyagok? Gerlóczy a húszas évektől kezdve többször is meg-megvált a kéziratok bizonyos oldalaitól. Ezek a hosszabb-rövidebb szövegrészek vagy elkallódtak, vagy a gyűjtők kezén vándoroltak tovább. Ki ismerheti az útjukat? Nem lehetetlen, hogy a Gegesi Kiss Pál hagyatékában esetleg feltalálható és feltételesen Csontvárynak tulajdonítható kéziratköteg éppen ezekből a töredékekből állt össze. Igaza van Timár Árpádnak abban, hogy nagyon fontos lenne az ilyen jellegű szövegek eredetijének a vizsgálata, s nem elég a Mezei Ottó tulajdonában lévő gépírásos másolatoknak — amelyek egyáltalán felhívták a figyelmet erre az anyagra — az ismerete.

Mezei Ottó néhány hónappal ezelőtt beszámolt nekem arról, hogy még a hetvenes években látta Gegesinél a gépelés alapjául szolgáló eredeti kéziratos oldalakat is, s elbeszélése nyomán ráismertem a Pécsett fotózott, kb. A5-ös formátumú, ceruzával írt és helyenként átradírozott emlékirat-anyag jellegzetességeire. Valamikor tehát ezek az oldalak is a Csontváry-kéziratok törzsanyagához tartozhattak. Döntő érvnek azonban nem is ez a külső hasonlóság tűnhet (persze ez is nagyon fontos), hanem a szöveg tartalma és fogalmazásmódja. Csontváry stílusát, jellegzetes gondolkodásmódját és közölnivalóinak a bizarrságig szokatlan tartalmát nem lehet — legalábbis kb. száz oldalon át, mert ennyiről van szó — csak úgy, csuklóból, hamisítani. Húsz évvel azután, hogy Gegesi Kiss Pálhoz kerültek ezek a kéziratok, már régen nem az a legfontosabb kérdés, hogy milyen csatornákon át jutott el hozzá ez az anyag, hanem az, hogy *egyáltalán megvan-e még*, és hogy az örökösök, felmérve a dolog jelentőségét, hozzájárulnak-e ahhoz, hogy a nemzeti gyűjtemények tisztviselői megtekintsék s esetleg le is fotózzák az eredeti oldalakat. A kéziratok hitelességének a megállapítása végül is az örökösök érdeke is, ez úton kérem tehát őket, hogy legyenek a segítségünkre és nyilatkozzanak, hogy miként látják ők a kérdést.

Németh Lajos annak idején többek előtt megemlítette, hogy tud arról, hogy Gegesi professzornál Csontváry-kéziratok vannak, de úgy vélte, hogy olyan levelekről van szó, amelyeknek a hitelessége nagyon is kétséges. Nos, annyi már most is biztosnak látszik, hogy ez az anyag nem levelekből állt, és hogy a hitelessége legalábbis feltételezhető. Ebből az a tanulság, hogy egy jelentős életmű határainak a kijelölése soha nem lehet végleges, hiszen a legkitűnőbb kutató is tévedhet. Különösen akkor, ha az emlékanyag körüli viták személyes jelleget öltenek, ahogy az a Csontváry-hagyaték esetében is többször előfordult. Németh Lajos munkásságának erkölcsi jóhiszeműségéhez nem férhet kétség, ezt a maximalizmust kell tovább vinnünk, miközben részletkérdésekben nyitva kell hagynunk a kaput az esetleges revíziók előtt.

És ha már leültem az írógéphez, befejezésül hadd szenteljek néhány sort Lehel Ferenc megvédésére is, akivel kapcsolatban Timár fölveti, hogy sok szövegtöredék és egyáltalán a Csontváry-legendák is talán tőle származnának. Ha az ember a húszas években publikált Csontváry-könyvét a kezébe veszi, perceken belül meggyőződhet arról, hogy bár Lehel tényleg hajlamos volt az anekdotázó stílusra, mégsem törekedett a Csontváry-legendák elmélyítésére. Sőt inkább az tűnik ki a kötetből, hogy igyekezett pontos képet adni arról, a ma már történeti távlatba került társadalmi miliőről, ami a Japán Kávéház törzsasztalát is jellemezte.

Lehel ugyanis nagyon kritikus képet rajzol a pesti művészkörök „bohém" életéről és a Fészek-klubban vagy a kávéházakban kialakult provinciálisan kedélyeskedő és az igazán komoly kérdéseket is viccbe fullasztó szellemeskedésekről. Lehel gyengéi egyáltalán nem is az ilyen életrajzi vagy szociológiai részletekben, hanem inkább a modern művészetet illető elméleti kérdések dilettáns kezelésében érezhetőek. Lélektani éleslátása azonban mindvégig figyelemre méltó. Mert például, bár nem volt pszichológus, mégis találóbb képet rajzolt Csontváry személyiségéről, mint a nagydoktori disszertációját író Pertorini Rezső — Lehel például soha nem hitte el szó szerint Csontváry hallucinációit, hanem a szerepjátszás tartozékainak tekintette őket, s ugyanilyen szkepszissel és megbocsátó mosollyal számolt be az „elhivatás" Csontváry által terjesztett történetéről is.

Ennek megfelelően igazságtalan lenne a „nagy életrajz" szerzőségével vádolni őt, annál is inkább, mert egy ilyen Csontváry-életrajzot Lehel soha nem is publikált. A „nagy életrajz" nem más, mint Csontváry véget nem érő emlékiratainak az összessége, illetve, a mai olvasó számára, a kéziratok ama (több fejezetcím alá osztott) kivonata, amit Gerlóczy — és az ő nyomán Németh Lajos — állítottak össze és publikáltak a Csontváry-emlékkönyvben, kifejezetten mint gyakorlati céllal szerkesztett rövidítést, kompilációt. Németh Lajos ennek a szövegszerkesztői munkának a szempontjait az emlékkönyv előszavában pontosan meg is írta.

E kérdéskörrel kapcsolatban inkább azt jegyezném meg, hogy Németh Lajos a Csontváry-monográfiájában, annak újabb kiadásaiban, illetve cikkeiben és tanulmányaiban ugyanakkor elég mostohán bánt Lehel Ferenccel, Lehelnek Csontváryhoz kapcsolódó személyes emlékeivel, illetve a könyvében leírt pesti miliő művészettörténeti forrásértékével, sőt a Lehelnél sokkal felkészültebb és igen figyelemreméltó tudományos szempontokkal szolgáló Jászai Géza Csontváry-jegyzeteivel is. Látjuk, a primér források egyre inkább fogynak, halványodnak — szegényedünk. Már csak ezért is legfőbb ideje lenne annak, hogy az ilyen — a húsz-harminc évvel ezelőtti körülményekből talán érthető — nyesegetéseket és egyoldalúságokat korrigáljuk.

PERNECZKY GÉZA

Néhány rövid megjegyzés Perneczky Géza írásához

Az Új Művészet júliusi számában megjelent sajtószemlémben valóban nem említettem a Népszabadságban lefolyt vitát. Ez egyrészt azért történt így, mert írásom nyomdába adásakor még az első cikk sem jelent meg, s a vita teljes menetéről még az utolsó korrektúrakor se tudtam volna beszámolni, másrészt szándékom szerint én a Csontváry-*kutatás* eredményeiről kívántam számot adni, azaz az utóbbi fél évben megjelent tudományos igényű tanulmányokról írtam. A Népszabadságban lezajlott publicisztikai jellegű vitában viszont csupán egy sajnálatos új „Csontváry-ügy" körvonalai bontakoztak ki, s ez semmi újat nem adott Csontváry művészetének megértéséhez. (A vita állomásai a következők voltak: Perneczky Géza: Odaadjuk-e Csontváryt a Nyugatnak? Népszabadság, 1993. ápr. 17. Romváry Ferenc: Csontváryt nem adjuk. 1993. máj. 8. Perneczky Géza: Senkiföldjén. 1993. máj. 8. Mihály Mária: A Csontváry-életmű világhírre kész. 1993. júni. 5. Perneczky Géza: Nincs adat a Csontváry-kéziratok jelenlegi sorsáról. 1993. júni. 5.)

Ez a vita lényegében három kérdéskört érintett: 1. Lesz-e Csontváry-kiállítás külföldön? (milyen szervezési bonyodalmak adódtak? érdekli-e a külföldet Csontváry? lehet-e, szabad-e a nagyméretű képeket szállítani? stb.) 2. Hol tart a képek restaurálása? (befejezték-e? félbehagyták-e? kaptak-e rá elég pénzt? stb.) 3. Hol vannak a Csontváry-kéziratok? (kinek a tulajdonát képezik, hozzáférhetők-e a kutatás számára? stb.) A vita — bár látszólag lezárult — egyik kérdésre sem adott végleges, megnyugtató választ. Sőt Mihály Mária írása a képek őrzési helyének eddig nem bolygatott kérdését is szóba hozta; a hagyaték átvételekor kötött szerződésben ugyanis a minisztérium kötelezettséget vállalt egy Budapesten felállítandó önálló, a Csontváry-műveknek végleges otthont adó múzeum létrehozására. Hol vagyunk ettől?!?

Ami pedig Perneczky Géza Lehel Ferencre vonatkozó megjegyzéseit illeti: véleményemet természetesen fenntartom, feltételezéseimet a Csontváry-legenda keletkezéséről, Lehel szerepéről a közeljövőben megpróbálom részletesen kifejteni, szövegelemzésekkel alátámasztani.

TÍMÁR ÁRPÁD

Kerékgyártó, avagy kollázs-mester

(folytatás a 29. oldalról)

„megfejtésükhöz" valójában jártasnak kell lenni a művészet történetében. Különösen ott, ahol Kolář több képet társít, például *Botticelli Vénusz születését* és *Rousseau Labdázókját* (*Vénusz utazása,* 1970). Az egymásba áttűnő két festői tér elválasztása optikai gyakorlathoz hasonló művelet: amelyikre koncentrálunk, annak sávjai látszanak előugrani a térben, s válnak összeolvashatóvá. Az egy reprodukció több példányával való játék sajátos vibráló, festői, Kolář szavaival élve „szinte impresszionisztikus" hatást eredményez. Szintén meglepő térhatást tapasztalunk, ha egy hideg márványbüszt arcába, mint egy ablakba tekintve, mozgalmas barokk jelenetet pillantunk meg (*Fejtörés,* 1975).

Bennfenntesség szükségeltetik a számos hommage élvezetéhez is, melyek különösen hangsúlyosak a kiállításon. Az tud megdöbbenni Kolář absztraháló merészségén és blaszfémiáján, aki felismeri a célzást *Rembrandt Dr. Tulp anatómiájára* a csoportba állított ép és a fekvő törött colás üvegben (*Dr. Cola anatómiaórája,* 1978), az utalást *Raffaelo Három gráciájára* a tejes sajtárok csoportjában. Három kompozíciót is szentelt Baudelaire-nek, melyek reprodukálhatatlanok, csak 180°-ot bejárva áll össze szemünkben tűnékeny ábrájuk. A tükörre másolt színezett portréfotót a térben merőlegesen ráállított reprodukciósávok között végigsuhanó tekintettel pillantjuk meg, vagy zenélő angyalok képére merőlegesen applikált tükörsávokról olvassuk össze. *Kandinszkij*re egyetlen sokatmondó tárggyal emlékszik Kolář, a cvikkerrel.

Kolář az egyes művészeti irányzatok tömör jellemzését is megkísérli. Az ismeretlen művésznek állít emléket, mikor chiasmage-zsal borított hegedűfejből, kanálból, mérőpohárból és könyvből állít össze szegényes csendéletet (*Dobogó az Olimposzon,* 1978). Jellegzetes koláři ötlet, hogy a szintén chiasmage-zsal transzformált futurista és dadaista háromszög mellett elkészíti a mesterember háromszögét is, a shaped canvas koláři változataként.

Kolář kiállítása igen nagy népszerűségnek örvendett Prágában. Miben is rejlik a mester vonzereje ilyen széles körben? Hiszen, mint a modern művészet kezdetei óta oly sokan, ő is elsősorban a művészetről beszél, annak lehetőségeit boncolgatja. Talán sokakat azért tud bevonni mégis ezoterikus játékaiba, mert ezt nem spekulatív úton, hanem igen érzékletes eszközökkel teszi, tiszteletben tartva a mívesség igényét. Kerüli az érzelmességet, a pátoszt és a klasszikus értékek fetisizálását, jó adag iróniát és szkepticizmust sző műveibe, de a végkicsengés mindig a derű, a minden diszharmónia ellenére meglelhető öröm. A posztmodern nemzedékhez hasonlóan ő is az idézetre támaszkodik, az utalások, homályosan fókuszált megsejtések és allegóriák között mozog otthonosan, de végkövetkeztetése nem a kiüresedett forma és a közlés lehetetlensége. Bár uralkodó művészetében a fragmentum, mindig sugallja a reményt, hogy a puzzle összerakható. Művei szüntelen rácsodálkozást sugároznak a környező világra, folyamatos szemlélődést és reflektálást közvetítenek. Kolař művészete bensőséges, meditatív, állandó belső aktivitást tükröz.

Barátja, Bohumil Hrabal saját ars poeticájának megfogalmazásakor találóan jellemezte Kolářét is: „... amit csinálunk, az nem is a régi értelemben vett művészet, hiszen a mi művészetünk lényege a mai nap nem-művészete és az eljövendő napnak a nemismerete, és ezek-

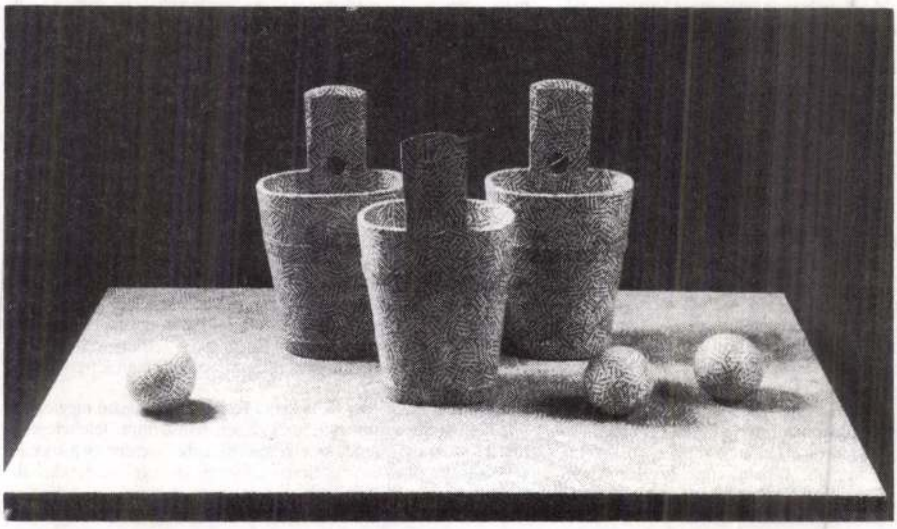

Jiři Kolář: Raffaelo három gráciájának transzformációja, 1978

könyvek négyszemközt

KÁLMÁN C. GYÖRGY • AZ ALAPESET

Vargyas Lajos: Kerítésen kívül. Emlékek életemből. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1993, 381 o., 480 Ft

Kezdhetném azzal, és nagyon-nagyon igazságtalan volnék, hogy semmi különös, egy újabb önéletrajz, olvasható, nem felkavaró, érdekes, de nem nagyon fontos. Voltaképpen mindezt el is szeretném mondani, de dicséretként.

Mert végre egy szép, kerek önéletrajzi munkát olvashatunk, amely mentes mindenféle aktuálpolitikai fröcsögéstől és történelemátírási láztól, amely nem törekszik arra, hogy főhőse jellembeli, fizikai vagy szellemi nagyságát mindenki fölé állítsa, amely nem próbál sem a költészet, sem a historiográfia babérjaira törni, ezért nem édeleg, szenveleg, de nem is gázol térdig az adatokban és a szabószámlákban. Egy csöppet sem átlagos felkészültségű, tehetségű és teljesítményű ember sok tekintetben átlagos életének rajzát kapjuk: apró részekből álló történetet, amely az időrend linearitása alá rendelődik.

Vargyas Lajos nagy tudós, népzenekutatóként Európa-hírű, de talán világhírű is: ennyit azért szokás róla tudni. A sorok mögül egy igen becsületes, tisztességes ember képe bontakozik ki (s ez, ahogy mondani szokás, nem semmi), aki nem élt viharos, látványos életet, s aki nem ismerte a „nagyok" hálószobatitkait. Ráadásul nem szorult bele (a normálisnál több) irigység, rosszakarat, ritkán és megfontoltan mond rosszat embertársaira, s igyekszik racionális magyarázatot találni vonzalmaira, útmutató eszményeire is.

Vargyas ezt a könyvet öt évvel ezelőtt többé-kevésbé befejezte, 1992-ben egészítette ki úgy, hogy jelenlegi formáját elnyerje. Idős emberről van szó, bár erre a könyv szellemi frissessége cseppet sem utal – azért egy kicsivel több szerkesztői gondosság nem ártott volna, van néhány apróbb ismétlődés és stiláris zavar (holott a szerző, ezt maga írja, erre nagyon kényes).

Az írás többek között azért fontos kordokumentum, mert – Vargyas minden kiválóságával együtt – az átlagértelmiségi életútját olvashatjuk ki belőle. A 30-as és 40-es évek pezsgését, a szellemi újdonságok és áramlatok hol megtermékenyítő, hol zavarba ejtő hatását, az ötvenes évek fagyos levegőjét és kiskapuit, a 60-as évek utáni lassú fölengedést és szégyent. Feltűnően nagy teret kapnak a háborús és az '56-os élmények, Vargyas generációjának meghatározó eseményei. De a könyv alapmotívuma mégis az marad, hogy a vezető értelmiségiek, már akik szellemileg, s nem politikailag voltak előkelő helyen (vagy legalább ezek egy rétege), kisszerű, aprócseprő hadakozásokba kényszerültek bele. Természetes, hogy nagyon sokakat ez halálosan megsértett, sebeit nyalogató és keserű emberré tett. Vargyast is sok sérelem érte, de ő inkább csöndes iróniával és némi szomorúsággal veszi ezt tudomásul.

Ez a fontos, s nem az – amit egyébként élvezettel olvasunk –, hogy Ortutay-Tutus, aki ráadásul tudósnak sem volt épp elsőrangú, micsoda manőverekkel keserítette sokak életét, vagy hogy a köztudomásúlag gyáva és lusta Mátrai László jellemrajzához újabb adalékokat kapunk. Egyébként is: Vargyas nagyon szelíden állítja elénk a múlt ezen kiválóságait, semmit nem hallgat el, de nem is démonizálja őket.

Ez hitelt ad azoknak az értékeléseinek is, amelyeken azért lehetne vitatkozni. Boldizsár Iván alig kap néhány rosszalló mondatot, Teleki Pál egyenesen derék, becsületes emberként kerül elénk, Kodály nagyságát csak alacsony rangú és tudatlan pártfunkcionáriusok vitatják. Sebaj – az olvasó hajlandó elfogadni, hogy Vargyas mindezt így látta, így látja. Ez is egy vélemény. Kodály, persze, kikezdhetetlen tekintély a számára. Ő az összes többinél hosszabb fejezetet kap a könyvben, s másutt is minduntalan előkerül a neve. Kodály a mester, a tanító, a tudós, a zenepedagógus, adott esetben a kultúrpolitikus – furcsa módon csak ritkán zeneszerző. Vargyas tudja, hogy Kodály nem mindenkinek ennyire szívügye; szenvedélyesen, de érvelve veszi védelmébe.

A tudós Vargyas munkássága éppen arról (vagy arról is) szól, hogy hogyan lehet ebből a kis krecliből, amit hol így, hol úgy becézünk, kilátni Európa kultúrájára. A pici Áj falu népzenéjétől induló Vargyas így nagy balladamonográfiájában egész Európa rejtett és látható kulturális mozgásait, történelmileg magyarázható és misztikusnak tetsző kapcsolatrendszerét vizsgálta. Mindebből az orientációból az önéletrajz – árulkodó módon – keveset mutat; Vargyas számára ugyanis evidens az Európához tartozás éppúgy, mint a közép-európaiság. Számára ez csak annyiban tartozik az önéletrajzra, amennyiben nem mindenki gondolja így, s ezért neki meg kell vívnia cseppet sem látványos harcait. Az is látnivaló, hogy Vargyasból hiányzik a népiesch furor vagy a népboldogító prófétaság, sokkal inkább a tudósi kíváncsiság és a feltárás, megörökítés vágya hajtja. Pályája kezdeti szakaszain egyenesen pozitivista célokat tűzött ki; ez hangozhat csúnyán manapság, mégis sokkal rokonszenvesebb, mint a népi kultúrához való nosztalgikus vagy ideologikus viszony. Óhatatlanul belekeveredik a népi–urbánus megosztottságba ő is, a népiek oldalán köt ki – de ebből az önéletírásból úgy derül ki, hogy nála ez az elkötelezettség inkább a barátok megválasztásában vagy a személyes vonzalmakban, s nem véresen komolyan vett elvi alapállásban van jelen.

Talán van ehhez köze annak is, hogy Vargyas középosztályi-kishivatalnok családba született, Budapesten; ez voltaképpen szerencsés pozíció. Gondoljunk csak arra, hogy a nagypolgári Ignotus Pál (az urbánus oldalon) mennyi iróniával írja le a *Csipkerózsá*ban a „népiséghez" való kétségbeesett közeledési kísérleteit; vagy arra, hogy az igazán mély sorból jött népiek egynémelyike mennyire vak és süket volt az urbánusok által megfogalmazott kérdésekre. Szimbolikus lehet, hogy Vargyas teljes természetességgel rendezi ifjúkorában Kodály nagy magyarnóta-gyűjteményét (bizony, a nagy purista ilyesmivel is foglalkozott, ez sem kis meglepetés); minőségérzékét megőrizve távolságot tud tartani a populáris kultúra minden termékétől, és közel is tud kerülni hozzájuk.

Vargyas önéletrajza tehát szelíd, nyugodt, alapos és átlagos könyv. Néhány évvel ezelőtt, a nagy fordulat idején Konrád György mindenkinek azt tanácsolta, hogy vezessen naplót. Hasznos, jó tanács volt (én nem fogadtam meg). Bármekkora is az önéletírások konjunktúrája manapság, azt hiszem, mégis ugyanilyen hasznos volna, ha Vargyas korosztályából minél többen megírnák a maguk emlékezéseit. Nem kell többre törni, nem kell bonyolultabban, rámenősebben vagy blikkfangosabban csinálni – csak mint Vargyas Lajos.

■■■

megáll, és ettől hirtelen sok idő lesz, vagy önkényesen megválasztott idők folyosói nyílnak meg minden irányban. Roppant érdekes szituáció, mert a kreatív programokhoz szokott érzelemvilág és agyvelő számára ez mindenképpen egy negatív világ. És van egy elemibb nézőpont is, nem a művészeté, hanem az emberi sorsé, a történelemé: nagyon csalóka, nagyon becsapós, amikor egy pillanatra lelassul a dolgok folyása, amikor azt érezzük, hogy ez a szabadság, ez a szétterülés, ez a megérkezés a folyó deltavidékéhez, és itt vagyunk az óceánnál. De ez egy délibáb. A történelem az egy veszélyes víz, olyan, mint egy Mississippi-méretű folyó, vízesésekkel, örvényekkel, halálos fordulókkal, és mi egyáltalán nem a torkolatvidéken vagyunk, hanem továbbra is a felső folyásnál. Sehová nem érkeztünk meg, semmi következtetést nem vonhatunk le a jövőre nézvést, az örvény, a mozgás újra elindul majd, és semmit se tudunk arról, hogy milyen lesz a következő szakasz. A *Művészet alkonyatkor* provokáció, és nem az olvasót akarom provokálni vele, hanem a sorsot. Siettetni akarom, mert ha gyorsan lejátsszuk ezt a felvonást, akkor talán gyorsabban jön a darab vége, és kezdődik az új darab. Talán még megláthatom az új első felvonást. Nem biztos. De tudom jól, hogy előbb meg kell írni ezt ahhoz, hogy lehullhasson a függöny.

Magyarán essünk túl ezen.

Igen, essünk már túl rajta, minden darab véget ér, minden darabnak van egy utolsó felvonása. Aminek nincs vége, az a színház: kezdődik másnap elölről az egész, új színészekkel, új rendezőkkel. Sőt, esetleg új közönséggel is. Állok a megállt toronyóra tövében, és várom, hogy minél hamarabb verjük el az éjfélt, annál hamarabb indul el újra. Valaki majd felhúzza, ez a történelem lesz, véres és mocskos, én nem akarok Cassandra lenni, de ahhoz, hogy az embereknek és a művészetnek is feladatai legyenek, ahhoz nagy katasztrófák kellenek, ahhoz félteniük kell az életüket. Kicsit kevesebb civilizáció, több sors. Ez nagyon nietzscheinek hangzik.

Hát erősen az.

De azt hiszem, nem volt komolyan számba vehető gondolkodó, aki azt hirdette volna, hogy van megérkezés az óceánhoz.

Számomra nehezen fér ezzel össze az a fajta perfekcionizmus, mondhatni egyfajta teljesítménykényszer, a teljességre törekvés kényszere, amivel a Háló elkészült, és amivel általában dolgozol.

Ez talán egy örökölt erény. Apai nagyapám kerékgyártó mester volt, aki a múlt század utolsó két évtizedében volt fiatal ember, és az akkori szokások szerint bejárta Európát mint kerékgyártó legény. És erről terjedelmes naplót vezetett, ami, gondolom, ritka ilyen egyszerű embereknél. De úgy érezte, hogy az egy mű, hogy formába kell önteni, hogy ő jár a világban, és lát. Később letelepedett Békés megyében, néhány évig kerékgyártó volt, famegmunkáló mester, keresett annyi pénzt, hogy nyithatott egy kocsmát Csorvás mellett, két keresztút találkozásánál. Sok-sok gyereke született, ezekből hét nőtt fel. A hétből hatnak diplomát adott, ebből a kocsmából. És már rég nem volt kerékgyártó mester, de a fafaragást megtartotta, padokat, bútorokat faragott, amiket később bevittek a békéscsabai múzeumba is. De ezt ő sohase tudta meg.

Akkor ismered a bútorait.

Igen, ültem ilyen padon, amit a nagyapám faragott, de őt magát soha nem láttam. Apám ebben a családban nőtt fel, műegyetemet végzett, az egyik öccse építészmérnök lett, a lánytestvérei közül az egyik orvos, a másik tanárnő, és így tovább. De azt hiszem, a családban mégis a nagyapám volt igazán kreatív, a hét diplomás gyerek mind kicsit egyensúlyát vesztett, néha egyenesen túl szenzibilis lett, mert mindegyiket rátették egy polgári pályára, és közben mindegyikben volt egy adag abból az ezermester dilettantizmusból is, ami a nagyapámban még tökéletes volt, és százszázalékosan funkcionált. És most, bennem, a második nemzedékben, az unokában ez talán újra szerencsésebb arányban jött elő, én már tudom kezelni ezt valamennyire, hogy egyrészt vannak ilyen polgári egzisztenciák, ezek a diplomás pályák, de már nem hiszem el úgy, mint az apám, hogy ez lenne a világ teteje. Tudom, hogy ez ugyanaz, mint nagyapámnak a kocsma. Ő diplomás kocsmáros volt, én diplomás művészettörténész vagyok.

■■■

Egy olaszországi utazáson – 1978-ban

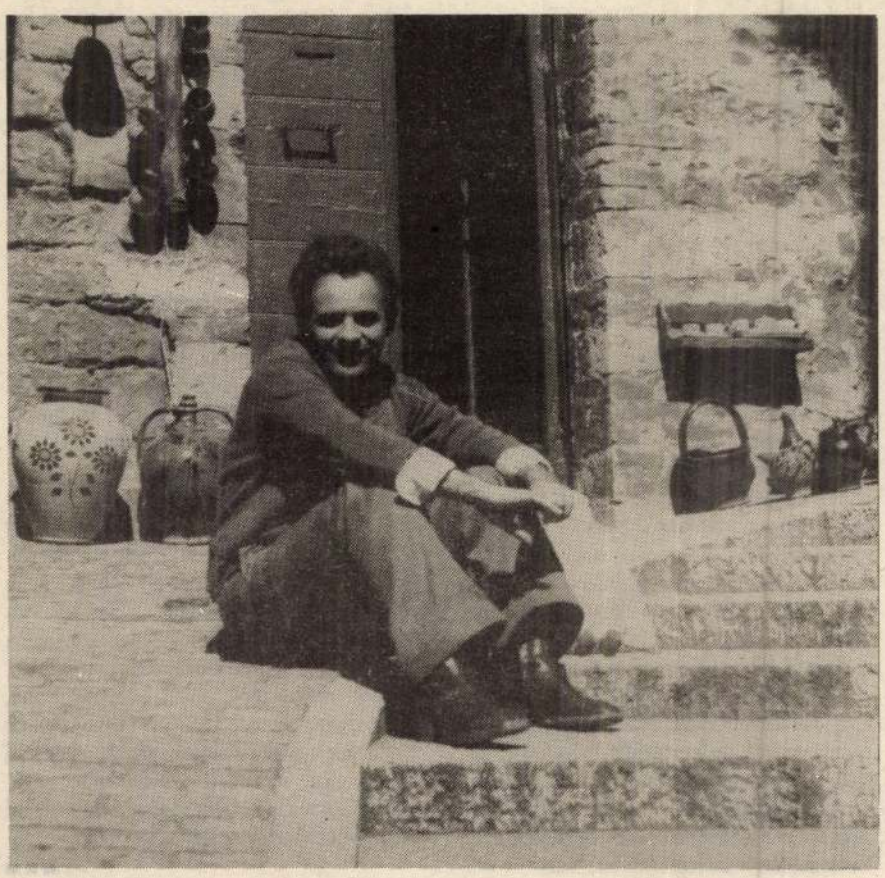

egy optikai csalódás volt, s nem változtat azon, hogy az a világ 1920-ban, az I. világháború után történelemmé vált, és nem lehet fölmelegíteni. Úgyhogy ő a mi számunkra olyan volt, mint egy Borges-novella, egy könyv, ami jön-megy, lélegzik, saruban jár és a Széher úton lakik, de egy régi könyv. Legfeljebb azért használható, mert nincs jobb és újabb éppen itt, Budapesten. De bámultuk a tehetségét, azt, hogy hatvanéves kora után például megtanult oroszul, perfekt, csak azért, hogy Tolsztojt eredetiben olvashassa. Ilyen félistenekre emlékeztető, inkább csak a regényekből meg a színpadról ismert fogásokat ő az életben is meg tudott csinálni. Az ilyesmire azt mondja az ember, hogy ez tipikus legenda, hazugság. És akkor van egy pasas, szuszog, vacsorázik, vécére megy, minden, és közben megteszi, csak úgy, sportból. Hiúságból vagy a maga mulattatására, nem tudom, de megteszi.

Mármost, mielőtt Fülepről kezdtél beszélni, én azt mondtam, te mindent egy érzéki szférában közelítesz meg, innen kanyarodtunk el. Megkérdezlek most akkor, a politikát is így tekinted?

Nagyon. Hús, vér, sár, mocsok, velő, már nem agyvelőre gondolok. És sperma. Ez a politika. A mai magyar politika ezt remekül illusztrálja. Abban a pillanatban, ahogy Magyarország elkezdett önállóan politizálni, csak vér, sár, piszok, sperma, és itt-ott egy kis izzadtság. Csak organikus anyagokat látok. Mondjam, hogy szar is?

Nyugodtan. És érdekel egyáltalán a német belpolitika vagy a magyar?

A német belpolitika az egyik fülemen be, a másikon ki, hogy az SZDSZ és az a bizonyos szakszervezet konfliktusba került-e vagy nem, hogy ki kire haragszik, ez annyira tud érdekelni, mint Etiópiában két sáska, ha egy fűszállal találkoznak, hogy most melyik rágja le a végét. Smafu. Nem érdekes, kikapcsolom a rádiót. Én hetvenben kerültem ki, és csömöröm volt Magyarországtól, ezt olyanokon tudom lemérni, hogy hosszú ideig nem vettem jó rádiót, se lemezjátszót, még akkor se, amikor már lett volna rá pénzem, mert Magyarországon óriási lemezgyűjteményem volt, és egy csomó ilyesmit, ami a magyar egzisztenciámra emlékeztetett, azt egy jó időre leépítettem. Kellett egy bizonyos karanténidő, körülbelül öt év, mire ezeket újra fölépítettem magamnak. Én a Kádár-rendszert nem politikailag vagy intellektuálisan utáltam meg, hanem annyira...

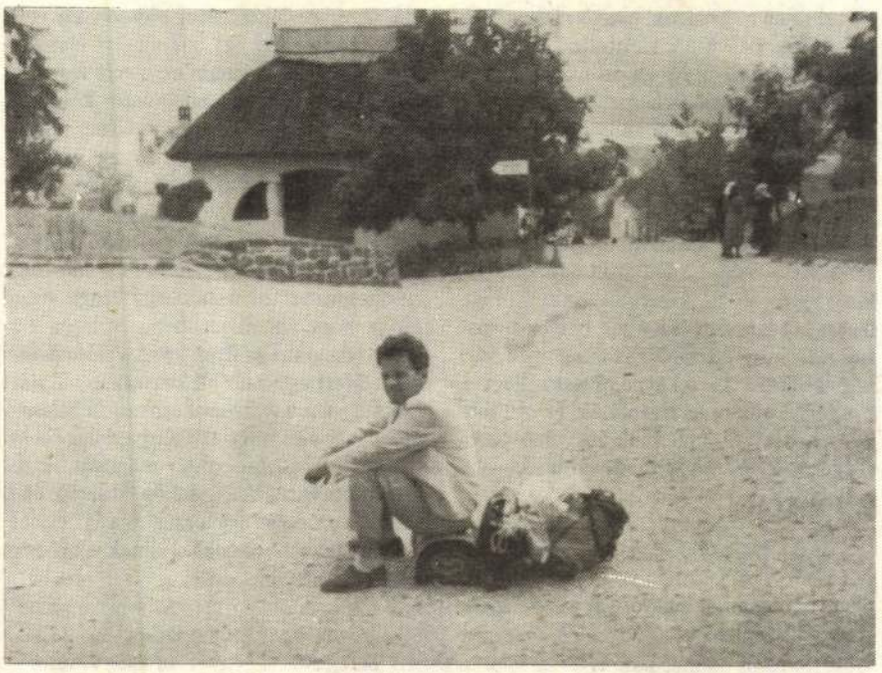

1962-ben, az egyetem elvégzése után

Zsigerileg?

Zsigerileg. Hogy még Mozartot se hallgattam lemezről, mert az is a pesti egzisztenciámra emlékeztetett. Egy idő után ez megszűnt, és akkor már lehetett venni lemezt és lemezjátszót. De máig se érdekelnek a magyar politika részletei. Persze borzasztó kiábrándító volt, hogy huszonöt év Horthy-rendszer, a II. világháború és a kommunizmus évei után az ölünkbe hullott szabadsággal mit tudtunk kezdeni, hogy csak erre vagyunk képesek, egy ennyire korrupt, kisstílű, elfogult, gyűlölködő, első pillanattól kezdve piszkos közélet kiépítésére. És akkor a düh arra indított, hogy írjak néhány politikai tárgyú cikket is. De most már úgy látom, hogy talán nem lehetett több az osztásban. Ennyi piszok után csak piszok jöhet. És nagyon veszélyesnek tartom azt a kulturális struktúrát, ami miatt az értelmiségiek nem értik a politikát. Hogy csak a fejükkel próbálják megérteni a világot, holott a hasunkkal, a nemi szerveinkkel, a lábunkkal, a térdünkkel, a lábikránkkal, a bicepsszel, mindennel meg kell tudni érteni. E tekintetben az európai gondolkodás utolsó kétszáz éve borzasztóan egyoldalú, és talán ezzel a sterilitással magyarázható az európai gondolkodás legnagyobb kisiklása, az, hogy a fasisztoid gondolkodás struktúrává dermedhetett. Mert éppen az utóbbi három-négy év mutatja, hogy a fasizmus struktúrája nem csupán a fasizmusé, az egy annál sokkal általánosabb európai struktúra. A logikai absztrakcióknak ez az egyoldalú igazságként való felállítása, hát végül is Marx tévedései is innen származnak. És ha nem olvasta volna Hegelt, valószínűleg akkor is ilyen tévedéseket róhatnánk fel neki, mert benne nemcsak a hegeliánus az, aki így téved, hanem a könyvtárolvasó. Hála istennek a művészetekben nem tudott végzetes kárt okozni ez a racionalista tradíció. Egy jó képnek nemcsak szép színei vannak, hanem szaga is van, igazi szaga, és ez fontos.

Ugyanakkor a Művészet alkonyatkor *című hosszú tanulmányodban, amit nemsokára hoz a* Holmi, *meglehetősen barátságtalan képet festesz a művészet jelenéről.*

Arról a tényleges struktúraváltásról van ott szó, amelyben megszűnt az „örök" képlet. Hogy van az „örök", a mindenkori jó művészet, és a vele szemben álló akadémizmus vagy a giccs. Hirtelen az akadémizmus és a giccs bizonyos válfajai izgatónak, érdekesnek tűntek a posztmodern számára, és én ezt egyszerűen úgy értékelem, hogy volt egy gépezet, egy óra, amit fölhúztak valamikor úgy 1800 körül, a francia forradalom idején, és ez lejárt. Persze közben már kétszer is úgy nézett ki, például a klasszicizmus túl hosszú elhúzódásakor, másodszorra pedig furcsa módon éppen a szecesszió idején, hogy a modernizmus lejárt. Most is kitaláltuk, hogy ez történik, ezt nevezzük a posztmodernnek. De ez a megállás gyanúsan komplikált és soká tart. Ez egy nagy óra, nagyon sok minden jár le vele együtt, az összes mutatók mintha állnának. Ennek a helyzetnek is megvan a varázsa, az idő

Nobel-díjas nagyságok, nagyon különböző pályákon, de mind kifutotta azt, ami benne volt, ő nem. Na én ezt akkor megírtam, és odaadtam neki. Volt bennem annyi naivitás, hogy odaadjam neki. Odarendelt magához a Széher úti villába, ahol lakott, a régi Zeusz-pózban fogadott, keresztbe tett lábakkal, saruban, a vállára borított valamiféle köntösben, és szikrázott. Sokáig nem szólt semmit, aztán elővette a kéziratot, amin már messziről látszott, hogy sok helyen pirossal meg van huzigálva vastagon, aztán mindazokat a részeket fölolvasta, hogy a Szellem Embere és ilyenfélék, és ordított velem. Kikérte magának, és elnevezett seggét riszáló újságírónak, exhibicionista majomnak.

Ilyen drasztikus volt?

Igen. Mindennek elmondott, de közben elégtétellel láttam, hogy ha a cikkem egyszerűen rossz lenne, akkor le se köpné. Vérig sértettem. Nagyon-nagyon hosszú idő után, de lehet, hogy először, én voltam az első, aki ezt a szemébe mondta vagy írta neki. Bennem nem volt veszélyérzés, és amikor ezt a feladatot kaptam, mintegy az anyag hozta ki belőlem mindezt. Azért volt a beszélgetésnek néhány megrázó pillanata. Az egyik, amikor megkérdeztem tőle, hogy professzor úr, de hát miért nem ment el '19 után. Sokáig hallgatott, és aztán egészen más hangon, csendesen azt mondta, hogy maga nem tudja, hogy én milyen beteg voltam. Ez persze megint egy ilyen szecessziós önreflexió. Mert egyszer volt Párizsban valami táplálkozási zavarokból származó bélcsavarodása, ami nagyon csúnya dolog, bele lehet halni, és ettől ő úgy megijedt, hogy attól kezdve haláláig külön koszton élt. De hát ez csak egy érzékenység, ennél sokkal nagyobb bajokkal élnek emberek szerte a világon, aztán egyszer meghalnak, de nem ebben. A másik pillanat pedig az volt, hogy én azt írtam, '22–23 körül befejezte az egyik utolsó tanulmányát, ezek után leköltözött Zengővárkonyra, és harminc évig nem írt. Fölolvasta a mondatot, és aztán azt kérdezte, tudja maga, mi a különbség írás és publikálás között? Borzasztó volt. Azt jelentette, hogy ő írt, csak nem publikált vagy nem publikálhatott. Rám ordított: álljon fel! Fölálltam. Jöjjön utánam! Utánamentem, és akkor átmasírozott a szomszéd szobába, ott volt egy tulipános láda, egy lakathoz szolgáló pánttal, de lakat nem volt rajta, csak úgy lógott. Látja ezt a ládát? Mondom, látom. Ez mind azzal van tele, amit akkor írtam. És énbennem volt egy inger, hogy a mutatóujjammal alányúljak a pántnak, hogy egy kicsit fölemeljem a láda fedelét, és lássam, mi van benne. Fehérneműk, párnák, téli bunda eltéve naftalinban, vagy kéziratok tényleg. De tudtam, hogy ha ezt megcsinálom, akkor ott a helyszínen üti meg a guta. Ott álltam, tudtam, hogy életem egyik legnagyobb szakmai sansza lenne, de el kell szalasztanom. Nem láthatom, mit csinált titokban a fehér elefánt. Később, a halála után kiderült, hogy ebben a ládában tényleg kéziratok voltak, de szinte használhatatlanok. Egy nagy esztétikát akart írni, nem volt hozzá se bázisa, talán ereje sem, de különben is lehetetlen feladat volt; egy szecessziós alapokon nyugvó esztétikát a harmincas években nem lehetett már megírni Zengővárkonyban. Fejezetek voltak, igen sokszor átírva, sok változatban, semmivé össze nem állva. Egy meddő anyag, máig sem tudták rendezni. Egész délután tartott a látogatás, borzasztó küzdelem volt vele, döntetlennel végződött. Aztán visszaadta a kéziratot, nagyon a lelkemre kötötte, hogy húzzam ki ezeket a személyes vonatkozásokat. Én nem húztam ki semmit, úgy adtam le, és vártam a halálos csapást. Ami nem jött, mert én disszidáltam, mielőtt kinyomtatták, ő meg meghalt. Vagy két évvel később Kölnben nekiduráltam magam, hogy leírjam ezt a délutánt, két-három mondatot írtam is, és akkor elfogott valami furcsa csömör, hogy én itt egy koporsóban turkálok. Nem az emlékét bántom meg, hanem mert ez a probléma már akkor halott volt, amikor ott ültünk egymással szemben. Az, ami Fülepet tényleg jelentőssé tette a magyar kultúra számára, még sokáig hatott, de ami abból művészetelmélet volt, az 1919–20 után már nem volt többé igazán aktuális, ez az ő tragédiája. Mint egy kifordított kesztyű, mint amikor egy későbbi korszakot úgy fordítanak ki, hogy az egy korábbinak az alakját veszi föl: '46–47-ben, amikor ezeknek a korcsos időknek az utolsó másodperceiben ő följött Pestre, abban a Horthy és a II. világháború utáni és Rákosi előtti világban az ő alakját körülvevő szecessziós glória egy abszolút pozitív evidenciának tűnt. De ez

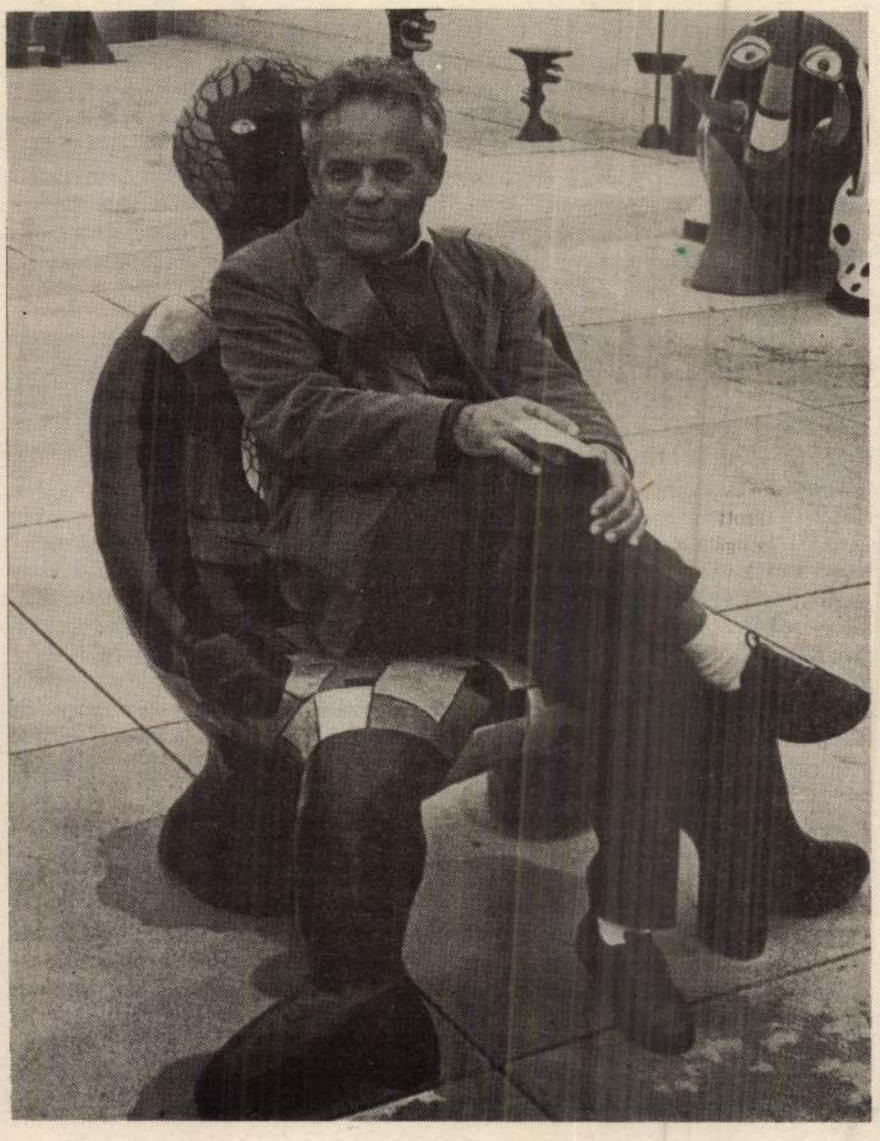

„Gulliver nem volt soha magányos"

PERNECZKY GÉZÁVAL beszélget Petri György

II. rész

„Állok a megállt toronyóra tövében, és várom, hogy minél hamarabb verjük el az éjfélt, annál hamarabb indul el újra. Valaki majd felhúzza, ez a történelem lesz, véres és mocskos, én nem akarok Cassandra lenni, de ahhoz, hogy az embereknek és a művészetnek is feladatai legyenek, ahhoz nagy katasztrófák kellenek, ahhoz félteniük kell az életüket. Kicsit kevesebb civilizáció, több sors."

A legtudományosabb apparátusod, a nagyon is teoretikus gondolkodásod ellenére, valami teljesen érzéki megközelítéssel kezelsz mindent.

Én a teóriákkal eléggé hadilábon álltam, ezt csak később tanultam meg. Borzasztó rosszul voltunk eleresztve elméletileg az ötvenes években, még ha marxista akartam volna lenni, akkor is Lukácshoz kellett volna járnom, hogy valamit tanuljak, és azon kívül semmi nem volt égen és földön Magyarországon. Fülep Lajos meg, mint köztudott, megállt Cezanne-nál, és nagyon dörgedelmes és esztétikai értelemben is reakciós szavakkal illette az egész modern művészetet, holott a habitusa nem volt az, csak megmaradt a szecesszió évtizedének eszméjénél, és ott megállt. Idegesítették és bosszantották az akkor már Magyarországra is beáramlani kezdő modern művészeti és esztétikai könyvek.

Téged még tanított Fülep?

Két évig, '59 körül. Utána nyugdíjazták.

És tanítványának érezted magad? Vagy egyszerűen csak a diákjának?

A művészettörténet tanszéken ott volt Zádor Anna, abban az időben még csak docens, akiben már akkor is működött az a nagy családfenntartó anyai ösztön, amivel biblikus erővel tartotta össze a tanszéket és a gyerekeket, mindenki az ő gyereke volt. És akkor volt Fülep, aki úgy jött be hetente egyszer, mint egy görög isten, amikor a földre száll. Gondoskodott is arról, hogy ilyenkor gőzfelhő legyen, por, villámok. Minden külsőségben nagy pozőr volt. Viszont a tudása, pláne abban a miliőben, és a nonkonformizmusa, amit túl is játszott, az olyan imponáló volt, hogy ez az egész csinnadratta, ez a színpadi mennydörgés és villámlás bennünket mind nem zavart, mert tudtuk, hogy ez az egyetlen ember, aki Európát képviseli, és azt hiszem, igazunk is volt. Az összes hibájával együtt is, egyszerűen nem volt mérhető Szigeti elvtárshoz meg a tanulmányi osztályon uralkodó állapotokhoz. Hiányzott belőle a józan emberség, az őszinteség, de hát édes istenem, azt megkaptuk a Zádor mamától. Őrült mítosza volt, és annyi hasznos terhet, annyi emléket hordott magával, annyit olvasott, annyi nyelven tudott, annyi igaz és érvényes szelekciós szemponttal rendelkezett, hogy mint egy vízesésből a víz, úgy hullott ránk az áldás. Mondjuk nem kellett direkt alája állni, én nem tartoztam azok közé, akik ilyen szektaszerű kultuszkört képeztek körülötte. De egyszer nagyon közel kerültem hozzá, 1969–70-ben. Akkor lett nyolcvanéves, és a Filozófiai Szemle ebből az alkalomból készülő számába felkért, hogy írjak róla tanulmányt. Mire az írás megjelent, ő már halott volt, de én még elvittem neki kéziratban. Ez egy hosszú, húsz-harminc oldalas, az egész pályafutását átfogó tanulmány volt, és én írás közben jöttem rá, hogy milyen nagy szerepjátszó volt az öreg, és hogy egy ragyogó kezdés után, Párizs–Budapest, szellemtudományok, Lukács Vasárnapi Köre, levelezés, barátság nagy európai filozófusokkal, mennyire csütörtököt mondott, valahol erővel nem bírta, és egy nyafogós pozőr lett végül is belőle. Túl sok volt benne a szecesszió, az önmagára reflektálás, az érzékenység, a stilizáció, a színház, ő volt a Szellem Embere, megírtam annak az ellentmondásait, hogyan próbált tájékozódni, és hogyan vagdalkozott jobbrabalra az ő Cezanne-non nevelkedett ízlése alapján, aztán hogy menekült el Firenzébe, ahol sarut öltött, tógát, hogy sétált az őt imádó ifjú úriasszonyok kíséretében föl-alá. Lukács már így talált rá, ott szerkesztette a Szellemet, aminek csak két száma lett, aztán hazajött, '19 után pedig úgy menekült le Zengővárkonyba, és lett belőle egy duzzogó nagyság. Ez egy nagyon szomorú sors, és valahol nagyon magyar is. Az összes barátja Nyugatra ment, mindből professzor lett, majdnem

lyik a forradalom után létrejött. A XVII. század végétől próbálkoztak bizonyos reformokkal, például a nemesi kiváltságok megnyirbálásával, de ezek a reformok ellentmondásosak és gyengék voltak, de ahhoz elegendőek, hogy a rendszer aláássa önmagát. És nem szabad elfeledni azt sem, hogy a forradalmat egy hosszú gazdasági válság előzte meg, amelyet különösen a parasztság és a textilipar sínylett meg. A forradalom előtt tehát súlyos politikai és gazdasági válság volt, de a történelemben mindig vannak véletlenszerű elemek. Voltak strukturális okok, de ha ezeket megvizsgáljuk, egyik sem vezet el szükségszerűen a forradalom kitöréséhez. Nincs ilyenfajta determinizmus, a dolgok történhettek volna másképp is. A történészek persze mindig utólag, az ismert végkifejlet alapján próbálják megalkotni a maguk verzióját, és így nagy az esélyük arra, hogy maguk is a történelmi szükségszerűség csapdájába esnek.

Franciaországban is beletelt majd' egy évszázadba, amíg a demokratikus berendezkedés végleg megszilárdult a XIX. század végén. Mivel tudná vigasztalni a történész a kissé csalódott és elkeseredett kelet-európai polgárokat?

Az a nagy különbség a korabeli francia állapotok és a mostani Kelet-Európa között, hogy Franciaországban a polgári társadalom mindvégig érintetlen maradt a történelmi viharokban, sőt egyenletesen fejlődni tudott. Itt most távolról sem ez a helyzet. A totalitárius rezsim lerombolta a társadalmat, és nemcsak a polgárságot. Oroszország a világtörténelem első országa, ahol például nincsen parasztság. Ilyen még nem volt az emberiség fennállása óta, és fogalmam sincs, mit lehet ezzel kezdeni.

Manapság errefelé mindenkit az izgat, vajon utolérhetjük-e Európát, behozható-e a történelmi lemaradás. Ön szerint át lehet ugrani történelmi lépcsőfokokat, és van esélyünk belátható időn belül a felzárkózásra?

Európa mint egységes kontinens ma divatos szólam a politikusok körében, de történeti értelemben sohasem létezett. Legalább háromféle Európa volt és van, ha nem több, és a nyugati fél mindig is fejlettebb volt. De nem látom semmi okát annak, hogy Közép-Európa, Csehország, Magyarország, Szlovénia ne tudna, ha nem is utolérni, de értelmes közelségbe kerülni hozzánk. Nem lesz talán annyira gazdag, de nem ez a lényeg. Minden esély megvan arra, hogy belátható időn belül a középeurópai polgár nem fogja magát fényévnyi távolságra érezni nyugati társától a méltóság, a lehetőségek, az általánosabb életminőség tekintetében. Kelet-Európa – és benne Oroszország – viszont, attól félek, még sokáig a titkok és meglepetések világa marad.

A konferencián sok szó esett a szabályok és a társadalmi mentalitás viszonyáról. Ön szerint a szabályok képesek egy jól működő társadalmat teremteni, vagy valami másra is szükség van?

A demokrácia az egyenlő és szabad polgárok társadalma, így a rendező elv a törvények és szabályok tisztelete lehet csak. Egy arisztokratikus társadalomban könnyebb fenntartani a rendet, hiszen ott az emberek nem egyenlőek, és nem szabadok. Mindenki születésétől fogva tudja, hogy hol a helye. A demokrácia lényege ezzel szemben az, leszámítva, hogy a kormányokat időnként le lehet váltani, hogy az önmagát megvalósító ember társadalma. Nincs előre eldöntve az, hogy kiből mi lehet. Ez önmagában rejti a káosz lehetőségét, hiszen az emberek sokfélék, és különböző dolgokat akarnak. Ennek csak méltányos szabályok megalkotásával lehet elejét venni. A szabályok persze nem jelentenek teljes körű garanciát. Az egyik legnagyobb probléma ma a nyugati világban, hogy egyre szűkül az a terület, ahol kulturális és erkölcsi értelemben széles körű társadalmi egyetértés uralkodna.

Ha már a nyugati társadalmak ellentmondásainál tartunk, nemrégiben hazánkban járt a neves francia filozófus, Jacques Derrida, aki legutóbbi könyvében, amelyben a marxizmus új megközelítését szorgalmazta, arra figyelmeztetett, hogy ismét eljött az ideje, hogy megtegyük a szakítás és a kritika hamleti gesztusát, ahogyan azt Marx tette a múlt század közepén. Ön szerint merre tartanak a nyugati társadalmak, és mi az értelmiség szerepe ma?

Nem értek egyet Derridával. Ami a marxizmusból lényeges, az a kapitalizmus kritikája. A kapitalista társadalom két alappillére a szabadság, így a piac szabadsága, illetve az egyenlőség demokratikus eszméje. Az előbbi viszont folyamatosan újratermeli az egyenlőtlenséget, így a két alapérték ellentmondásban van egymással. Erre próbált Marx megoldást találni, és eltekintve a katasztrofális eredménytől, azt kell mondanom, erre egyelőre nincs megoldás. Ez az ellentmondás a demokrácia önnön lényegéből fakad. De minden társadalmi rendszerben vannak ellentmondások, és a polgári társadalom dicséretére legyen mondva, ez képes egyedül hatékonyan kezelni saját belső ellentmondásait. Amit Derrida és elvbarátai felrónak, az mind nagyon érdekes, némelyik aggodalmukat magam is osztom, de mindig elfelejtik, hogy ez az egyetlen társadalmi forma, ahol szabadon kifejthetik kritikai nézeteiket.

Az értelmiséginek az a dolga, hogy vizsgálja és elemezze a kapitalista társadalmat, de ugyanilyen kötelessége feltárni azokat a bűnöket is, amelyeket a a kapitalizmus elutasítása nevében követtek el. Ha már bírálunk valamit, mérjünk azonos mércével. Derrida és társai soha egy sort sem írtak a kelet-európai totalitarizmusról, és miközben fél Európa ennek rabságában vergődött, a polgári demokrácia totalitárius vonásairól értekeztek. Ez szerintem nevetséges.

Ön ezek szerint osztja Fukuyama híres esszéjének végkövetkeztetését, miszerint jelenleg nincs koherens alternatívája a liberális kapitalizmusra épülő polgári demokráciának.

Miért, ön lát ilyet? Én nem olvastam az utóbbi évtizedekben egyetlen olyan könyvet sem, amelyik valami alapvetően más és ígéretesebb megoldást kínált volna. Maga Tocqueville is a történelem végének tekintette a polgári demokráciát abban az értelemben, hogy ez felel meg a leginkább az ember, a szabad és egyenlő ember természetes vágyainak és törekvéseinek. Persze én óvatosabb lennék, és nem mondanám azt, mint Fukuyama, hogy ez a történelem vége. Csak azt, hogy most senki nem állíthatja komolyan, hogy ma ennél valami jobbat tud. Nem tudhatjuk, hogy mi lesz majd a kapitalizmuson túl, noha biztos, hogy lesz majd valami. De nem lehetünk óvatlanok, és nem szabad bedőlnünk mindenféle antikapitalista demagógiának, ahogy Derrida teszi.

(Az interjút Mink András készítette) ■■■

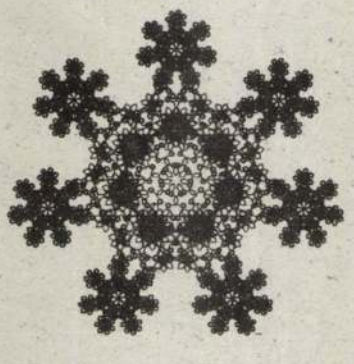

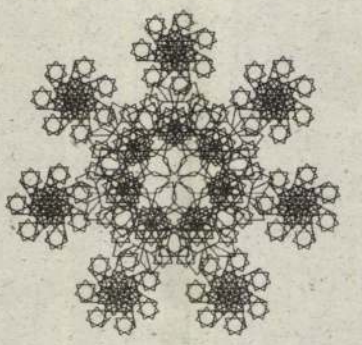

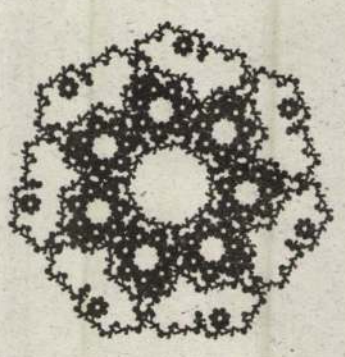

Több mint húsz éve, hogy megvan. Apám s anyám együtt vették valamikor maguknak, hogy kényelmesebb és egyszerűbb legyen a karácsonyfakérdés. A gyerekek már úgyis kirajzottak, de mégis, legyen valami »zöld« is az asztalon. Tudod, nem az én ízlésem az ilyesmi, de semmit sem szólhatok, mert rájöttem közben arra is, hogy egész évben én is hasonló szintetikus játékokkal játszadozom.

Vagyis, hagyjuk a költői kérdést, amit nekem küldtél, s egyezzünk ki abban, hogy nincsen gyalázatos kor. Ez egy fénykor, egy aranykor, s egész egyszerűen azért az, mert minden kor ugyanilyen gyalázatos és fényes. Hidd el, ezt én tényleg így gondolom.

Tudod, viszonylag szerencsés természetű vagyok, például többnyire színesen álmodom (hallottam ugyanis róla, hogy a legtöbb ember álmában olyan, mint a régebbi filmek, vagyis fekete–fehér tónusú világban mozog). Most elképzelem például, hogy azt álmodom, hogy ezeket a hétágú micsodákat, amiket kinyomtattam, mégiscsak elküldöm neked válasz helyett, mert Te úgyis kitalálod majd, hogy miről van szó. És aztán elképzelem, hogy az álom színes szélesvásznúban folyik tovább, irtó éles világításban, és te – ugyancsak álmomban, de mégis igaziból! – bejössz az ajtón, és kint hull a hó. És azt mondod: *»Nem baj. Tulajdonképpen én is erre gondoltam.«*

És akkor megkérdezem, hogy mire gondoltál, mert nem tudom. És te feltartod a mutatóujjadat, ami egészen hideg, mert kintről jöttél, és még nem olvadt el rajta a hó. És szemüveg vagy nagyítóüveg nélkül is jól látni a hókristályokat. És látom, hogy valamennyi hópehely hatágú kristály, vagyis, hogy teljesen szabályos. *Szóval nem ártott meg a hónak?* – kérdezem.

És te nem szólsz, még a fejedet sem rázod, hanem csak titokzatosan mosolyogsz.

Szia!

Géza"

■■■

PERNECZKY GÉZA

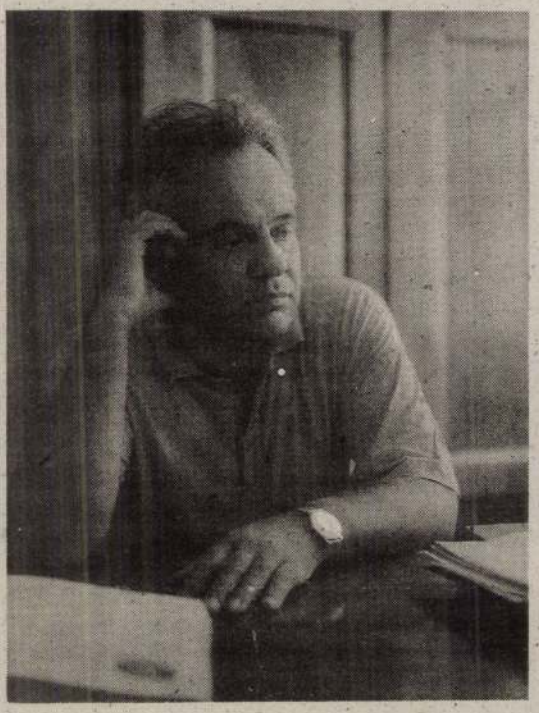

Amikor ezek a Karinthy-sorok a válaszra felkérő levéllel kiestek a borítékból, itt a Rajna-vidéken ugyan még november volt, de rendhagyó kontinentális hideggel, kemény, szinte januári faggyal és olyan napsütéssel, hogy csak úgy szikrázott a háztetőkön a hó, mintha most találták volna fel a napot.

Mögöttem halkan zümmögött a printer. Fraktálgenerált grafikákat nyomtatott, melyeknek a kódját az előző napokban gondoltam ki. Áttetszően karcsú vagy zizegően sűrű vonalfelbontású geometrikus formák voltak ezek, rozettaszerűen szabályos alakzatok, s ahogy hulltak-hulltak az asztalra, leginkább még tenyérnyire felnagyított hópelyhekhez hasonlítottak.

Az avatatlan szem nyilván észre sem vette volna, hogy mi nem stimmel ezekkel a hókristályokkal. Ugyanis nem hat, hanem hét (vagy kétszer hét) szimmetriatengelyük volt. Ilyesmire nincs példa a növény- vagy állatvilágban, de a kristálygeometria sem ismeri a hetes osztályt. Ha azonban az ember a komputerével kitartóan keres utánuk, akkor ezek a hétágú hibridek előbb-utóbb csak előcsalhatók. És hétágú mivoltuk sem változtat azon, hogy mint az ilyen szabályos kristályformák általában, ezek a szintetikus hópelyhek is kissé cikornyásnak és giccseseknek tűnnek a humánus műveltségű értelmiség szemében. Afféle karácsonyfadísznek is elmehetnének bármikor.

A költői kérdés nem is jöhetett volna jobban kalkulálva. Lám, már Karinthy is tudta... – aber nein! – hiszen Petri Gyurka ludas a dologban. Vagyis már Petri is tudta – na de mit? Hogy én itt éppen eltévelyedek, és génmanipulációkat hajtok végre Euklidész tanain? Vagy azt, hogy a költői kérdést csakugyan a gyalázatos kor miatt kell feltenni, a bukott század kapcsán, miközben zümmög a komputerprinter, és halljuk a vidám nótát: *Oh Tannenbaum, oh Tannenbaum, wie schön sind deine Zweige...* S amit eddig kevesen tudtak, no de most a szakértő majd megmutatja a világnak: – mind a *hét*.

Az ember nem is tudja, hogy hová legyen a büszkeségtől. Vagy inkább a szégyentől?... Mert hát végül is nem kell történelemtanárnak vagy a kulturális rovat munkatársának lenni ahhoz valahol, hogy rájöhessünk, hogy ez a manipuláció a hópelyhekkel, nem, ez tényleg nem rendes dolog. Lehet játéknak nevezni, lehet ártalmatlan passziónak is tartani, de itt kicsiben mégiscsak ugyanaz történik, mint ami nagyban az egész század folyamán olyan borzasztó volt. Hasadóanyagok termelése, lombikbébik keltetése, környezetszennyezés, visszaélés a technikával, hatalomkisajátítás meg hasonlók. És az egész csak azért, hogy ne unatkozzak. A morbid kor én magam vagyok.

Legalább a szívét ne hozta volna szóba ez a Karinthy, éppen ilyenkor, karácsony körül (odainthetnék neki, hogy he-he: Utazás a szívem körül...). *„Hazug viaszkönnyet ne sírjon a karácsonyi gyertya / Meg nem vesztegetsz cifra csecsebecséiddel... / Milyen boldog voltam én ennek a századnak az elején / Nem magam miatt, szegény voltam és magamra hagyott / De volt valami páratlan izgalom és remény a levegőben / készültünk valamire és vártunk valami meglepetést..."*

Legkésőbb itt, e soroknál mégiscsak elkomolyodok. Szóval már sejtette a dolgot a cifraságokkal ez a Karinthy is, és eleve óva intett, hogy valójában itt másról van szó. Csakhogy hiába töröm a fejem, most, hogy már, hogy egyszer szóba került az egész, nem tudok olyan kifogást találni, amivel igazolhatnám: – én nem! Engem hagyjanak ki – ez a kor aztán biztos, hogy nem én vagyok!

Úgy, hogy talán így fogom a felkérő levelet megválaszolni:

„Kedves Gyuri, ne haragudj, hogy a küldött költői kérdés kapcsán olyan nyegle vagyok. Ez az egész karácsony ugyanis számomra tényleg nehéz dolog. Különben vettem a Deutsche Supermarketben néhány igazi karácsonyfadíszt is, azokat az ismert aranylóan fényes gömböket, meg egy csomag angyalhajat, s ezt viszem most haza anyámhoz, hogy ha kettesben karácsonyozunk, legyen mit ráakasztani a fára, ami nem is igazi fenyő, hanem csak afféle szintetikus karácsonyfa műanyagból. Megtévesztő ipari termék, és soksok évre szól, hiszen használat után – mint egy esernyő – összecsukható. Végeredményben egy kispolgári család vagyunk. ▶

1993

Nappali ház '94/2. és '94/3.

A nyári számból gondolat- és indulatébresztő írásokat ajánlunk olvasóink figyelmébe. A vezéralak kétségtelenül Tandori Dezső, az ő három füzetlapja a nyitány, a kritikai rovatban pedig két dolgozatot is szentelnek neki. Szilágyi Márton a KOPPAR KÖLDÖS-t és a DÖBLINGI BEFUTÓ-t méltatja HALÁLGYAKORLATOK című szép és okos tanulmányában. Olvasatában nincs rés írói szándék és megvalósulás között, a mű nem vet föl olyan kérdést, amire az alkotó ne gondolt volna előre, s amire ne felelt volna meg. Mintha csak e „belülről értő" kritika antitézise lenne Farkas Zsolt provokatív, az életmű ellentmondásaira és problémáira élezett bírálata. Alaptézise s egyben végkövetkeztetése – késleltetett rövidzárlat – pimaszul egyszerű: az élet rövid, Tandori hosszú.

A szerző érzi a felelősséget, eszébe sincs már az első menetben padlóra küldeni ellenfelét; 12 (!) oldalt szán erre, és sűrűn hivatkozik elméleti tekintélyekre (a „kötelező irodalmon" túl még a neofreudistákra és Lombrosóra is) meg a magyar irodalom(kritika) nagy neveire.

Ezer és egy oka lehet annak, hogy valaki nem szeret, nem tud elfogadni vagy befogadni egy (élet)művet, stílusirányt vagy akár egy egész korszakot. Ennek gyakran valamilyen fogyatékosság az oka, vagyis alkati, szemlélet- és ízlésbeli idegenség, a másféle észjárás és értékrend, de ezeket nem sorolnám a defektusok közé. Kivált akkor nem, ha a kritikus tisztázza magában, és nyíltan beismeri, hogy ez az akadálya a nagy találkozásnak. Itt mind a tisztázás, mind a beismerés elmaradt. Az inkább ironikus, hogy Farkas Zsolt a szövegezés során önkéntelenül (?) rendre elköveti azokat a vélt vagy valódi hibákat, melyeket Tandori szemére lobbant, úgymint: terjengősség, túlírtság, önismétlés, nyelvi és megformálásbeli trehányság, odavetett gesztusok. Nagyobb baj, hogy lehántva mind a héjakat (fátylakat) meglepően szerény saját gondolat, a Tandori-műre vonatkozó eredeti megállapítás marad. Farkas teoretikus felkészültsége imponáló, de számos szomorú példa bizonyítja, hogy innen nem vezet királyi út a reálisan létező mű megértéséhez, nem szólva most az elméletek „visszaalkalmazásának" nehézségeiről.

Az előbeszéd – és az írásban munkáló düh – tanúsága szerint a kritikus egyetlen heroikus akaratmegfeszítéssel vetette rá magát az életműre, s a valóban irdatlan mennyiségű s nem is kedvére való szöveg megfeküdte a gyomrát. Az erőszak nem hozott sikert, csak félreértéseket. (Legalábbis problematikus avantgárd költőnek tekinteni Tandorit, de bizonnyal tévedés őt a neoavantgárd Andy Warhol-féle paradigmájában értelmezni.) A frusztrált bíráló ekkor vagdalkozni kezd: miután a Tandorit elemző – és leginkább méltató – írásokból kiszemezte a problémákat feszegető passzusokat, végső érvként kijelenti, hogy olvasatlan szerzőről van szó (amúgy olvasható lenne, nagyon is könnyen, csak nem éri meg). Ez pedig nem bizonyíthatatlan állítás, hanem bizonyíthatóan nem igaz. Végül „laza, kényelmes, eseménytelen, tét és kockázat nélküli írásnak" minősíti az egészet: ez az, aminek ellenkezőjében meglehetős az egyetértés mindazok között, akiket Farkas a maga oldalára idéz.

„Nincs megoldás – Beck Andrással szólva –, mert nincs probléma." Miközben a kritikus jó érzékkel talál rá az életmű kényes pontjaira – rejtőzködés, mellébeszélés, interpretálásának magához ragadása –, értetlenül és megérintetlenül kerül ki a viaskodásból; a Tandori-írás lényegéhez nem tudott közel férkőzni. Ellene fordítva Lacan egy pocsékul magyarított mondatát: „ez kasztráltsága által van, azáltal, hogy lemond a szerelemről, miközben azt hiszi, beléhatol."

Várnánk, hogy a következő ('94/3.) számban jön a vita, de csak Szilágyi Márton akaszkodik bele (kissé éltanulósan) egy apró lábjegyzetbe, Farkas Zsolt egy stílusos ki/elszólásába, mely az olvasó nép közös vétkéről ad számot. Természetesen senki nem olvasott mindent, sőt nagyjából tudjuk, mi az, amit már nem is fogunk. A szerkesztők most hallgatnak, s csak találgathatunk, miért közölnek olyan írást, amelytől előre vagy utólag elhatárolják magukat. (Vajon ki fog így jelentkezni a furamód Szabad Nép-es fordulatokkal ékes felszólításra?)

De lássuk az ajánlatokat: Balla Zsófia-versek és két kritika az EGY POHÁR FŰ kötetről (Thomka Beáta, Orsós László Jakab), két vers Kemény Istvántól – igen jó AZ APA BARÁTAI – és két dolgozat a költőről, kinek A KOBOLDKÓRUS címmel nemrég jelent meg a negyedik verseskönyve. Kemény igazán elégedett lehet bírálóival, Gács Annával és Babarczy Eszterrel. A nyári számban a Benetton-kampányt ismerteti György Péter, aki szinte egymaga műveli a tömegkultúra, a média- és reklámipar nálunk ugaron hagyott területét. Együtt élünk e jelenségekkel és műtárgyakkal, szemet szúrnak, körbevesznek minket, és belénk pofáznak, mégsem kezdünk velük semmit, nem képezik rendszeres kultúrkritika tárgyát. (Ez a nyelvhasználaton is tetten érhető: a kérdés irodalma és terminológiája jórészt angol, és György kísérletet sem tesz a magyarításra. Átérzem a probléma mélységét, de egy förtelmes mondat mindig lehangoló.) Talán mégis van megoldás, legalábbis ezt szemlélteti Perneczky Géza írása ugyanebben a lapszámban. Pedig ő is angol nyelvű irodalom – Thomas McEvilley amerikai filozófus és műkritikus könyve – nyomán értekezik (falszifikáljuk-e a lelket – és a művészetet is?), mindvégig élvezetesen.

Versek az őszi számból: Kukorelly Endre új ciklusa Hölderlin nevére és soraira, Kovács András Ferenctől egy „háromgarasos" olvasható, „szíves közlésében" pedig két románc a marosvásárhelyi Pessoától, Lázáry René Sándortól. És egy ritka madár (itt róka): Parti Nagy Lajos-vers, RÓKATÁRGY ALKONYATKOR. „A róka az róka az róka az róka" – indul így, ilyen abélard-osan, van benne szőlő, sajt és elmeméz, mint az ismerős rókai mesékben, de ez már nem gyerekdal: „a rókatárgy a férfikor", és a lírai tárcasorozat, a színdarabok után talán egy új költői korszak kezdete.

BORZ ■■■

Konrad Wolf filmjeinek retrospektív sorozata a Goethe Intézetben

Wolf antifasiszta családban született – apja Friedrich Wolf író –, mely 1933-ban menekülni kényszerült Németországból. A moszkvai emigrációból Wolf a Vörös Hadsereg katonájaként tért haza Berlinbe, majd az ottani Szovjet Kultúra Házában dolgozott. A moszkvai Filmművészeti Akadémián szerzett diplomát Geraszimov tanítványaként, és haláláig a DEFA Studióban működött.
Pályája első szakaszában leginkább a nácizmus, a németek felelőssége foglalkoztatta, később az identitás és az egyénnek a hatalomhoz való viszonya. Filmre vitte – többek között – apja antifasiszta darabját, a MAMLOCK PROFESSZOR-t, a híres írónő, Christa Wolf magyarul is olvasható regényét, a KETTÉOSZTOTT EG-et, a TIZENKILENC ÉVES VOLTAM című munkájában pedig saját ifjúkorát örökítette meg.

Szeptember 20.	**CSILLAGOK (1959)**
Szeptember 22.	**MEGOSZTOTT ÉGBOLT (1964)**
Szeptember 27.	**TIZENKILENC ÉVES VOLTAM (1968)**
Szeptember 29.	**GOYA (1971)**
Október 4.	**MEZTELEN EMBER A SPORTPÁLYÁN (1974)**
Október 6.	**SOLO SUNNY (1980)**

A vetítések 18 órakor kezdődnek
(Bp. VI., Andrássy út 24.)

A varázsló kertje

„Ma megnéztem Gulácsyt. Meleg, kedves intimus, egészen a szívem szerint való ez a művészet: ez a kevés, egytől egyig fontos kép, egytől egyig mélységes probléma. (...) És nem is egészen piktúra ez az övé, mert hiszen félig irodalmi szemlélet eredményei a nehéz, homályos középkori zárdahangulatok, a középkori mézédes szentimentalizmusú és finomkodó és mégis brutális szerelmek... sokszor rajzban is kitűnő. Graciőz, zengő lyra az övé, valódi kis hárfaművész... Nagyon szeretem Gulácsyt, ha ezt a sok édes, édeskés középkort nem is ő találta ki egészen." (Füst Milán)
A Gulácsy Lajos életét és festészetét bemutató filmet Lakatos Iván rendezte.
Szeptember 17., szombat
Duna Tv, 15.50

16. péntek

ZENE

EGRI MÓNIKA ÉS PERTIS ATTILA ZONGORAESTJE EGY, KÉT, HÁROM ÉS NÉGY KÉZRE
Műsoron: Brahms-, Dohnányi-, Weiner-, Liszt- és Rimszkij-Korszakov-művek
BM Duna-palota, 19 h
(Bp. V., Zrínyi u. 5.)

TELEVÍZIÓ

GOLDONI: A LEGYEZŐ
A Komédi Franc ez? előadása az alkotók (Cserna Antal, Lux Ádám, Mertz Tibor, Felhőfi Kiss László, Simon Mari, Szalai Kriszta, Szerémi Zoltán, Tóth József) szerint a fantázia szüleménye, bármilyen hasonlóság az eredetivel a véletlen műve.
Tv2, 22.50

FILM

A NŐK VÁROSA
„Fellini megvadult lányait, asszonyait a régi ideálokat kergető, birtokon belüli férfi riadt tekintetével nézzük, akinek szorongását enyhíti ugyan a tudata mélyén meghúzódó biztonság: az álom végén ébredés következik." (Létay Vera)
Tv1, 21.45

EGY SZELÍD ASSZONY
A Dosztojevszkij-történetből készült film „Bresson távoltartó, szűkítő, visszametsző, filmeszköztelenítő, látványtagadó filmesztétikájának már-már abszurdumot közelítő mintadarabja." (Bikácsy Gergely)
Örökmozgó, 18.30
(Bp. VII., Erzsébet krt. 39.)

RÁDIÓ

HELYCSERE – AVAGY ÍGY LÉPNÉK ÉN...
Hányszor kezdünk úgy egy mondatot: Én a helyedben... s már dől is belőlünk a tanácsáradat. Mert ha másról van szó, mindig okosak vagyunk. Ezúttal egy fiatalasszony beszél arról, hogy *szerinte* miért haragudott meg rá az anyósa, és miért maradt egyedül. Kíváncsian várja mit tennénk a helyébe. A szerkesztő Gáspár Saroltával közölhetjük a 138-2000-es telefonon 20 óráig.
Petőfi, 18.30

17. szombat

FILM

A BAL LÁBAM
Az ír rendező, Jim Sheridan filmje az egész világot bejárta. Egy nyomorék fiúról szól, aki drámai küzdelmet vív a teljes emberré válásért.
Duna Tv, 21.15

WESTERN-SOROZAT
JOHNNY GUITAR
Ha másként nem megy, hát csizmát kell húzni, tölténytartót övezni a karcsú derékra, s a föltűzött hajat kalap alá gyömöszölni. Mert mondani fölösleges, a szavakból csak kevesen hallják ki az érzékenységet, az érzékiséget és a szenvedélyt. Minden idők legjobb „cowgirl" történetét Nicholas Ray rendezte.
Örökmozgó, 20.30
(Bp. VII., Erzsébet krt. 39.)

A VAGÁNY (LOULOU)
A festőnek indult Maurice Pialat (mi a VAN GOGH-ot ismerjük tőle) csak ötödik filmjével, az ötvenöt évesen rendezett LOULOU-val lett híressé. „Itt vált nyilvánvalóvá különbözősége és ereje. A francia filmben gyakran feldolgozott, meglehetősen közhelyes témát választotta: két, eltérő társadalmi helyzetű ember szerelmének kiúttalanságát." (Bikácsy Gergely)
Tv2, 22.10

ZENE

ÁBRAHÁM MARIANNE ÉS MARCZI MARIANN (ZONGORA), PICHNER TERÉZ (HEGEDŰ) ÉS PLESZKÁN MARIANNA (GORDONKA) ESTJE
Műsoron Beethoven: ASZ-DÚR SZONÁTA, Brahms: H-DÚR TRIÓ, Liszt: WEINEN, KLAGEN – variációk
Régi Zeneakadémia, 11 h
(Bp. VI., Vörösmarty u. 35.)

HOBO BLUES BAND KONCERT
Petőfi Csarnok, 20 h
(Bp. XIV., Zichy M. u.)

ZENE-ÓRA – ZENEI KLUB ÓBUDÁN
Vendég a Liszt Ferenc Kamarazenekar. Koncertmester: Rolla János. Ezen az estén a világhírű együttes művészvendégeivel és barátaival ünnepel. Hogy mit? Kiderül a Zene-óra során.
Óbudai Társaskör, 18.30
(Bp. III., Kiskorona u. 7.)
és Tv2, 20.30

„Gulliver nem volt soha magányos”

PERNECZKY GÉZÁVAL beszélget Petri György

I. rész

„...amin esetleg csodálkozol vagy nem találsz elég racionálisnak, a józan, hasznos, karrierbe belesimuló életvezetés hiányát, ezt talán ezzel lehet megmagyarázni, gyerekkoromnak ezzel a fantasztikus udvarával. Hogy mi nem városban laktunk és nem is falun, hanem egy utópiavilágban, egy félelmetes, óriási játékokkal teli hatalmas udvaron, egy nagyon magas kőfal mögött. Ez magyarázza, hogy énbennem megmaradt a titkos kert kiépítésének a vágya, a kettős élethez való vonzódás.”

1970-ben emigráltál Németországba, harmincöt éves voltál akkor. Nem féltél ettől a sötétbe ugrástól? Mert énszerintem minden emigráció az.

Éppen az utolsó pillanat volt, hogy az ember valami nagyot ugorjon. Mint amikor a vurstliban odaállítanak a kecskésgép elé, amire kalapáccsal nagyot kell ütni, és ha elég nagyot ütöttél, akkor a kecske fölfut és a gép csönget. Izgatott, hogy bírom-e, hogy tud-e a gép csöngetni még. Nem éreztem az emigrálást valami hősies politikai tettnek, se tragikusnak, egyszerűen egzisztenciális kihívásnak tekintettem, ami próbára teszi az ember talpraesettségét, a találékonyságát, az alkalmazkodóképességét. Azt persze tudtam, hogy nagyon sok mindent veszítek el. Nekem volt egy majdnem főbérleti albérletem, nagy könyvtáram és rengeteg barátom, akiket ha nem is veszítek el, de nagyon messzire kerülnek tőlem. Amit nem tudtam, mert ezt egyetlen magyar se tudhatja, amíg ki nem próbálja, hogy mit jelent az, atlanti égöv alatt élni, ahol nincs négy évszak, nincs soha se tél, se nyár, se tavasz, se ősz, hanem az áprilisnak és a novembernek a keveréke tart egész éven át. Hogy ez micsoda őrült teher, hogy ez hogy hat a kedélyre és a munkakedvre néhány év múlva, hogy ez elől hogy menekül az ember dél felé, mindegy hogy hova, csak színes kavicsok, napsütés legyen, fény, színek, ezt nem tudtam volna elképzelni, hiába mondták volna nekem.

Volt valamilyen kapcsolatod, szakmai ismertséged Nyugaton? Mire mentél ki, a készre vagy a teljes bizonytalanságra?

A százszázalékos bizonytalanságra, de azt tudtam, hogy egész Európából számomra csak a rajnai nagyvárosok jöhetnek szóba, mert a német volt az egyetlen nyelv, amit valamennyire tudtam, és ott még elég nyitott volt a helyzet, a német értelmiség akkor még nagyon hiányos volt és a menekültstátushoz is viszonylag könnyen hozzá lehetett jutni. Vadonatúj volt még a szociáldemokrata-kereszténydemokrata koalíció, úgyhogy a hivatalokban még sok helyütt öreg, ügybuzgó fasiszták ültek, lehetett bízni benne, hogy gyorsan át is segítik az embert a formalitásokon. Csakhogy borzasztó az az esés, amikor egy új világba kerülsz, és semmilyen reflexed nem stimmel, ezt tudod is, de azt nem, hogy mivel helyettesítsd. Én erre megpróbáltam egész egyszerűen becsületes és őszinte maradni, mert abból baj nem lehet. Hát lett. Ez a recept, hogy legyünk csak mindig becsületesek és őszinték, elképesztően nevetséges és megalázó helyzetekbe sodort. Az első segítségem Barta Lali, magyar szobrász volt, aki már négy-öt éve Kölnben élt, és akit a németek imádtak, nem tudok más szót mondani erre, mert bájos figura volt, mesebeli, furcsa kis alak, akivel politikusok, gazdasági emberek barátkoztak, ennivalónak tartották, nem tudtak betelni vele.

És ebből rád is háramlott valami?

Ebből így nem, mert engem nem lehetett úgy szopogatni, mint egy szaloncukrot, ahogy a Lalival ezt csinálták, én egy tüskésebb szaloncukor vagyok, szopogatni nem lehet, megkarcolja a nyelvet, ez már messziről érzik rajta. De ahogy elkezdtem ott nyüzsögni, galériákat látogatni, szerencsém volt, mert egy lengyel származású galériás, Helmut Rivelszky, máig sem tudom, miért, talán a Perneczky–Rivelszky rím miatt, vagy nem tudom, egész egyszerűen azt mondta, Herr Perneczky, das ist ein fach, ich habe Freunde bei Polizei, vagyis hogy vannak barátai a rendőrségen. És elküldött egy kis papírral a kezemben, ráírva egy név. Ott keblére ölelt egy úr, Aber hier Sie sind in Sicher-

heit, Herr Perneczky, szóval itt biztonságban vagyok. Hogy mit mesélhettek neki rólam, azt máig sem tudom, biztos hazudtak valami nagyot. És nekem csak alá kellett írni mindenféle papírokat. A Barta Lali pedig elküldött egy nagyon kedves úrhoz Düsseldorfba a kultuszminisztériumba, egy öreg bácsihoz, akinek, mikor megmutattam a könyveimet, könnybe lábadt a szeme, hát Magyarországon Kleerről ír egy fiatalember, és még a Nagy Balog János is tetszett neki, mert hasonlított valamelyik düsseldorfi kora avantgárd kismesterre. Átvitt engem egy másik szobába, egy másik miniszteri tanácsoshoz, aki elküldött Kölnbe az Amt der Vertriebenerbe, az elűzöttek hivatalába, csakhogy én akkor még nem tudtam annyira németül, hogy megértettem volna, hogy ez mit jelent. Ott egy kicsit púpos ember fogadott, szóval süllyedt a színvonal, a modora sem volt már olyan őszintén kedves, csak olyan hivatalból felkacarászó. Mikor megkért, hogy soroljam fel a német őseimet, akkor kicsit csodálkoztam, mert nem voltam fölkészülve erre a fordulatra, és azt mondtam, hogy ilyenek nincsenek. Rettentő kínos helyzet alakult ki, mivel engem azzal küldtek oda, hogy vegyen föl a listára, és két hét múlva kapjak német állampolgárságot. Kényszeredett mosollyal elbocsátott, és hogy mégis kapjak valamit, fölvettek a munkanélküliek listájára és munkanélküli segélyt utaltak ki nekem. Hát az is több volt, mint a semmi. Vagyis ez a Magyarországon a művészek által tisztelt vagy félt Perneczky úgy viselkedett, mint egy csecsemő, aki azt se tudta, hol van, és hogy mit kell mondani... Így aztán tíz évvel később kaptam meg a német állampolgárságot, holott két hét alatt megkaphattam volna. És akkor, mint üldözött német, mert akkor még nagyon pártolták az ilyeneket, automatikusan valami egyetemre kerülhettem volna mint művészettörténész, és most már professzor lennék. De végül is nem tudom, hogy nem jártam-e jobban azzal, hogy így alulmaradtam. Mondjuk, hogy fölvettek volna adjunktusnak, két-három év alatt megtanulok ott olyan jól németül beszélni és írni, ahogy most nem tudok, mert ez a rutin nem alakult ki bennem, nem írok annyit németül, akkor elkezdek publikálni, hat-nyolc év múlva már docens vagyok, és aztán már csak rajtam múlik, hogy melyik megüresedett professzori katedrára kerülök be, ugye? Na de abban az éles mezőnyben elképzelhetetlen, hogy megtarthattam volna a Magyarországról hozott mentalitásomat.

Hogy érted azt, hogy abban az éles mezőnyben? Nem hiszem, hogy a képességeid ne lettek volna elégségesek.

Nem a képességeimről van szó. Egész egyszerűen ott szigorú játékszabályok szerint megy a meccs, és engem az életösztönöm, amiből hála istennek jó nagy adag jutott, mindenképpen abba az irányba vitt volna, hogy akkor már belőlem egy nagyon rámenős professzorjelölt legyen, tíz év alatt véremmé vált volna az a föllépés, az a nagyon kemény, nyugodt, hideg stílus és az az állandó, *bizonyos* szempontból való éberség, amit rögtön felismersz, ha egy jó pozícióban lévő tudományos munkatárssal találkozol Németországban. A fizetésem duplaannyi lenne mint így, de hogy az egész a javamra vált volna-e, azt nem tudom. Nem magyarul lennének a könyveim, hanem németül vagy angolul, és nem *azok* a könyvek lennének, az biztos. Lehet, hogy csak vigasztalom magam, de én azt hiszem, hogy velem nem baleset történt akkor, amikor elszúrtam ezeket a lehetőségeimet mindjárt az elején, és egészen egyszerűen úgy reagáltam, amilyen vagyok. Ezzel ösztönösen megőriztem a magam mikroklímáját, és azt a burkot, amiben élek, nem kellett másra kicserélni. Ez rövid távon hátránnyal járt, hosszú távon pedig azzal, hogy nem futottam be azt az előírásos karriert, amit egy tehetséges fiatal művészettörténésznek kellett volna, aki 1970-ben Nyugatra távozott. Ebből ma sincs semmi.

Ehelyett elmentél középiskolai tanárnak.

Másfél év után elmentem, mert rájöttem, hogy múzeumba nem fogok jutni, de nem is érdemes, mert az egy rabszolgaság, nyolcórás munka, reggel bélyegzőórával kell kezdeni, és valószínűleg hosszú időre

FOTÓ: SZILÁGYI LENKE

megrekedtem volna egy körülbelül írnoki státusban. A tanári állás meg csak félnapos, és egész fizetéssel jár, tehát van szabadidő, és a magad ura vagy. Mert egy német gimnáziumi tanár az roppant nagy úr, nem tanfelügyelik, csak akkor, ha valami nagy baj van, autonóm értelmiséginek van elismerve. Megmaradt valami a régi nyugat-európai városi életformából, ahol egy főgimnáziumi tanár megbecsült szellemi autonómia tulajdonosa. Az igazgató is csak általános tanügyi kérdésekben igazgat, nem szakmaiakban, nem szólhat bele, hogy mit tanítok és hogyan. Úgyhogy ennek vannak kényelmes oldalai.

És magát a tanítást szereted?

Te, én nagyon szeretem a gyerekeket, inkább ez a helyzet. Tanítani is szeretnék, csak arra nem nagyon kerül az iskolában sor, ezt talán a saját emlékeid alapján is tudod, és ez nem a tanár kvalitásának a kérdése, hanem az iskolai szituációé. Az a délelőtti iskolai üzem, a szünet után a csöngetés, az órakezdés, az osztály, mint közösség, mindez mint egy szivacs, lemossa a tanár személyiségét, a privát embert, és marad a tanár úr a katedrán. És aztán van negyven perced, hogy mégis behozd magad valahogy a tanár úr helyett. A legtöbb osztályban soha nem jutsz el odáig, hogy kicseréld a tanár urat arra, akit Perneczky Gézának hívnak, úgyhogy el kell játszanod a tanárra kirótt szerepet, ha életben akarsz maradni, ha nem akarod, hogy elöntsön az anarchia árja. Ez néha borzasztó rossz és megalázó, de rövid ideig tart. Pár óra délelőtt, és vége.

Bekerültél a tantestületi kollégák világába. Ez milyen volt?

Nem kerültem be máig sem. A tanárok egymás közt hivatali kollégák, és hogy ez mennyire formális kapcsolatot jelent, azt egy itthoni magyar el sem tudja képzelni. Három évvel azután, hogy odakerültem, kérdezte meg tőlem valaki, hogy tulajdonképpen miért is hagytam el Magyarországot. Három évvel. Azelőtt nem illett volna ilyen bizalmaskodó kérdést föltenni. És most már huszonhárom éve vagyok ott, de még mindig nem akadt olyan kollégám, aki megkérdezte volna, hogy mennyi a fizetésem. Ez roppant neveletlenség lenne.

És ez a nagyon más érintkezési stílus nem sokkírozott téged?

Nem, ennek nagyon pozitív oldalai is vannak. Ahová én kerültem, az volt Kölnben a tradicionális főgimnázium, ahol főleg ötven év fölötti, nyakkendős, ápolt, rendkívül magabiztos urak tanítottak és egy nő, egy félelmetes autoritású, lányként megöregedett fizikatanárnő. Ez a tanári kar az akkori német viszonyokhoz képest egy olyan rezervátum volt egy ötven évvel ezelőtti világból, ahol magától értetődő volt a kapcsolatoknak ez az egészen mélyhűtött, egészen formális, ugyanakkor őszintén jóakaró és abszolút korrekt formája. Nem volt az föltétlenül rossz, hogy az embert nem gyötörték azonnal mindenféle kérdésekkel, és nem másztak bele a lelkébe, ugye. De azért egy idő után az ember fázni kezdett. Hideg volt. Az is érdekes, hogy egy ilyen német tanári karban nincs politizálás sem, ez persze a nyugati demokrácia egészséges vonása is, hogy a politika nem napi téma, mert általában rendben van, és senkit nem izgat annyira. Nagyon nagy dolognak kell történnie, hogy valaki reggel nyolckor, tanítás előtt, mikor már mindenki ott ül és rendezgeti az asztalnál a táskáját, igazítja a nyakkendőjét, hogy ilyenkor valaki azt mondja, mit szóltok ahhoz, hogy majdnem megbukott a Jelcin. Valaki erre esetleg mond valamit és slussz, ezzel a dolog el van intézve. Tehát még ez sincsen, a politizálás.

És te, aki egy barátokat kedvelő és beszédes ember vagy, nem lettél ettől nagyon magányos? Vagy volt más társaságod?

Az első tíz évben volt, de aztán azok az emberek eltűntek Kölnből. Eötvös Péter révén megismerkedtem az akkori egész német avantgárd zenével. Ezek az emberek azonban a hetvenes évek végére elköltöztek, meghaltak, eltűntek, elkoptak, de addigra az ember már hozzászokott egy teljesen más életformához.

Dehát nyilván vannak Kölnben galeristák, műkritikusok, művészettörténészek...

Azokkal semmi kapcsolatom nincsen, mert a hetvenes évek végétől, amikor kimerült a neoavantgárd utolsó hulláma, egyre kevésbé voltak érdekesek számomra a kiállítások, csak azért járok kiállításokra, mert írok róluk, ez nekem egy egzisztenciális forrás, de nem jelentenek semmilyen kontaktust.

Ha hazamész az iskolából, akkor ezek szerint többnyire egyedül vagy?

Igen, abszolút egyedül. Egy egykori évfolyamtársnőm teljes természetességgel megkérdezte egyszer, hogy de Gézu, na jó, nem vár otthon senki, amikor hazamész, de aztán később jön valaki, nem? Ha nem is mindennap. Akkor mondtam, hogy képzeld, ki jönne. Ezt nem értette. És akkor mondtam, hogy bizony eltelik négy-öt hónap, hogy valaki becsönget nálam, persze a postáson meg a villanyóraleolvasón kívül, nem ezekre gondolok. És erre elkezdett bőgni. Hát azt nem tudja elképzelni, hogy így lehessen élni.

Ezt nem csodálom, mert ez valahogy számomra is heroikus teljesítmény. Hogy nem jutott eszedbe, hogy elköltözz egy másik országba?

Ez nem jelenti azt, hogy én kifejezetten rossznak tartanám akár a németeket, akár Köln városát vagy azt a tanári társadalmat, amibe belecsöppentem. Vannak helyek persze, ahol egyszerűen nem lehet így élni, ilyen Amszterdam, ilyen New York, talán London is. Ahol egyszerűen rámásznak az emberre, ide-oda húzzák, úgy mint Pesten, nincs menekvés, menned kell. De én most már kialakítottam egy életformát, és már félnék is, ha hetente egyszer becsöngetne hozzám valaki, mert félteném a munkámat, hogy nem tudom csinálni. Hogy zavarnak. Ez életkor kérdése is, mert amikor az ember már nem húsz és harminc év között van, hanem negyven és ötven, aztán ötven és hatvan között, akkor egyre inkább érzi, hogy mi mindent nem csinált még meg, amit meg kellene csinálnia. És ötvenéves kora körül egy nagy szakmai biztonságérzete kezd kialakulni, egyre kevésbé érzi, hogy esetleg kudarc éri. Nem kifelé, hanem befelé; hogy amit meg akar írni, az esetleg nem sikerülne. És ettől örömmé kezd válni a munka, érzem, hogy előrehaladok a munkámban, hogy amit megcsinálok, az van, az jó, senki nem veheti el többé. Ehhez persze hátvédként ott van Magyarország, hogy amit megírok, az aztán meg is jelenik valahol, tudomást szerez róla egy bizonyos réteg, elolvassa. Ez nekem adva van, majdnem kiváltságos szinten, mert én Magyarországon nagyon olvasott vagyok, márcsak azért is, mert kicsi a művészettörténeti szakma, nincsenek olyan sokan, akiket olvasni lehetne, az egy főre jutó közönség ettől nagyon nagy. Ezért nem szoktam rá arra, hogy németül írjak, talán baj is, de egy pillanatra se vágtam el a szálakat hazafelé, mint a mézzel teli kehely a bogárnak, ott volt kartávolságnyira a lehetőség, még a legrosszabb időkben, azokban az években is, mikor nem jöhettem haza, a hazaküldött munkáimat xeroxban azonnal olvasni lehetett, állandóan szürcsölhettem ebből a kehelyből a mindenféle hódító népszerűség-italokat. Hogy itt szeretnek meg ismernek, olvassák és várják. Ezért nem vagyok Herr Doktor Doktor Doktor Géza Perneczky professzor és akadémiai

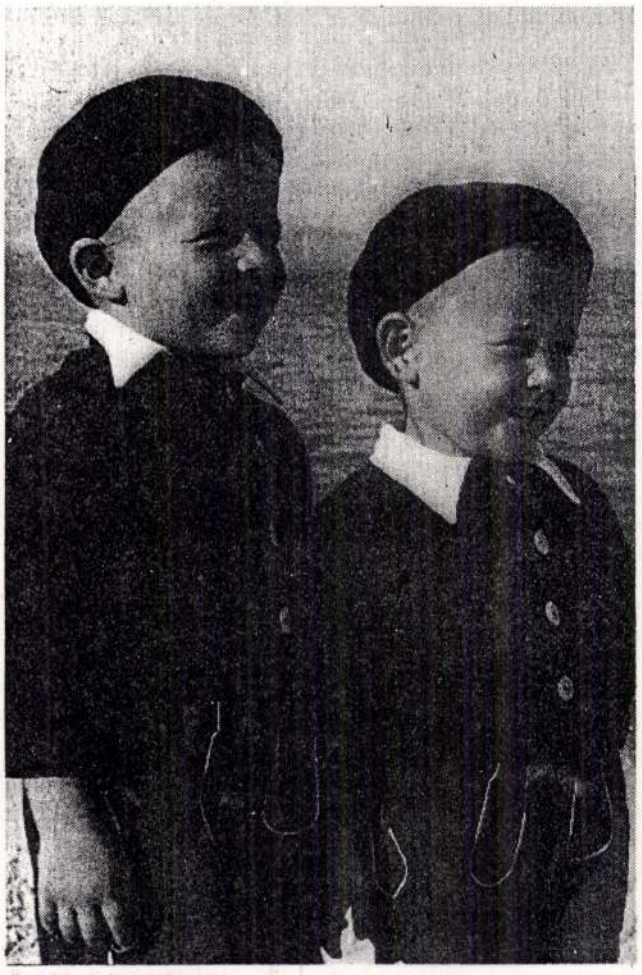

Öccsével Keszthelyen

levelező meg egyebek. Én kialakítottam ott egy kispolgári, fal-egzisztenciát, és aztán egy idő után volt erőm, időm, türelmem újra fölépíteni a magyar egzisztenciámat. Hogy én egy megelégedett és boldog ember vagyok, mert végül is az vagyok, azt hiszem, azt annak köszönhetem, hogy Magyarországon azok, akiket én ismerek, engem mind elolvasnak. És ez annyira kárpótol mindenért, biztonságérzetet ad, ezért nem küzdök olyan nagyon a kinti publikációért. Most megjelent a *Háló* angolul, fogamat összeszorítva spóroltam rá, hogy megjelenhessen, de ez inkább intellektuális teljesítmény tőlem, beláttam, hogy ezt a könyvet végül is csak angolul érdemes kiadni.

De ha ennyire erős és fontos a magyar kötődés neked, nem gondolsz a hazatelepülésre?

Azon kívül, hogy ez financiálisan lehetetlen, mert nyugdíj, biztosítás, mindaz, amit mint kis gimnáziumi tanár ott élvezek, azt hülyeség volna fölrúgni most, amikor már kevesebb mint tíz év választ el a nyugdíjtól, van más okom is. Én festek is, óriási archívumom is van, ehhez minimum 150 négyzetméter lakóterület szükséges, és ez nekem Kölnben megvan. Közel száz négyzetméteres műtermet kaptam a várostól, nagyon olcsón, egy gyönyörű park közepén, ahol ennek a húsz-huszonöt évnek a fölhalmozódott anyagát fönn tudom tartani. Ez egy potenciális múzeumi anyag, megsemmisíteni nem szabad, a hazahozatalára, megmozgatására meg gondolni se lehet. Kilóra is sok, kell az a több mint százötven négyzetméter, ami a lakásommal együtt megvan. Ha most megnősülnék és születne egy gyerekem, bajban lennék, mert egy kisgyerek, azzal hogy él, kisajátít magának vagy nyolc négyzetmétert, és én azt nem tudnám kihasítani neki ebből. Nagyobb lakásba kéne költöznöm. És a műteremért nem kell sokat fizetnem, a város kulturális osztálya ezt odaadta nekem, és nem kérdezik meg, hogy mire használom. Kell persze egy szerencsés pillanat, amiért ezt odaadják, kell valami érv erre, de aztán...

Mégis mi volt az a hathatós érv, amire megkaptad ezt a műtermet?

Volt egy pecsétakcióm, a *titok* szót lefordítottam hét nyelvre, francia, angol, német, spanyol, kínai, arab, héber nyelvre és ehhez jött még a magyar. Gumibélyegzőket csináltam, és egy könyvet nyolc lappal, és fehér festékkel rápecsételtem a fehér lapokra a nyolc nyelven, hogy *titok*, úgyhogy nem volt látható, csak bizonyos fényben, csak akkor csillant fel az a festékes terület, és ezt elküldtem az akkori államfőknek, Reagannek, aki akkor lépett hivatalba, a spanyol királynak, II. János Károlynak, Teachernek és így tovább, az arabot nem küldtem el, nem tudtam eldönteni, kit tekinthetnék olyan pozitív figurának az arab világban, és Brezsnyevnek se küldtem el az orosz lapot, és Kádárnak se Magyarországra. Ketten válaszoltak, találgathatsz, hogy kik.

Hát, gondolom Amerikából válaszoltak és Spanyolországból.

Eltaláltad, a spanyol király kabinetfőnöke válaszolt, a király aláírta és lepecsételték a királyi pecséttel, gyönyörű borítékban érkezett a spanyol etikett több száz éves tradíciója szerinti köszönő szöveg, ha hintalovat küldtem volna, azt ugyanígy köszönték volna meg. A Reagan levele egész más volt, nagyon amerikai, épp csak azt nem írta, hogy szia!, az első bekezdés rendkívül személyes hangú volt, miszerint a feleségem már régen nyaggat, hogy köszönjem meg azt a bélyegalbumot amit kaptam, mert *international stamps*, ami a címe volt, angolul nemcsak pecséteket, de nemzetközi bélyeggyűjteményt is jelenthet, és mivel nem láttak semmit, azt hitték, hogy ez egy bélyegalbum. Aztán a második bekezdés volt az a formális szöveg, amit mindenkinek írtak, aki ajándékot küldött az elnöknek hivatalba lépése alkalmából. Hogy az enyém nem az volt, azt nem vették részre, de az mindegy, és hogy nem vették észre a csodás titkot, az az én hibám, annyira sikerült titkosítani, amit küldtem. Reagan aláírta, a Fehér Ház levelezése, portómentes, ez volt rányomva a borítékra, innen tudtam meg, hogy az amerikai elnök az egyetlen a világon, akinek a leveleire nem kell bélyeget ragasztani. És ez volt az a levél, aminek alapján műtermet kaptam Kölnben.

Hoppá.

Mert amikor megkérdezték, milyen sikerekre alapozva tartom magamat méltónak egy városi műteremre, akkor prezentáltam ezt a levelet, és pár sorban csak azt írtam hozzá, hogy mint képzőművésznek, kapcsolatom van a Fehér Házzal. Reagan nyugtázta a koncept art tevékenységemet. Behívtak a megfelelő előadó úrhoz, aki máig is nagy jóakaróm, és rögtön előrevettek a több száz soros műteremre várók listáján. A mese, a varázslat bejött, megkaptam ezt a műtermet, amit én renováltam és rendeztem be, és amihez csak nekem van kulcsom a világon.

Neked nagyon fontos a titok; az, hogy csak neked van kulcsod valamihez, egy külön világhoz.

Ha elmondom, milyen volt a gyerekkorom, abból megérted ezt. Mikor öt-hatéves lehettem, édesapám Keszthelyen a városi villamosművek igazgatója volt, egy olyan régi típusú villanytelepé, ahol helyben fejlesztették az áramot. Nagy gázturbina motorokkal, egy óriási gépház, mint egy gyár, széntelep, nagy vízhűtő rend-

szer, egy mindenféle szerkezetekkel, villanyalkatrészekkel, távvezetékkel, transzformátorelemekkel, kátrányos hordókkal, savas demizsonokkal teli hatalmas gyárudvar, aminek az udvarán állt egy nyolcszobás lakás, a mindenkori igazgató szolgálati lakása. Én itt születtem, itt nőttem fel, és máig ez az alapélmény irányítja az életemet. Hogy én egy olyan világban élek, amelyik kézzelfogható tárgyaiban teljesen más, érdekesebb, titokzatosabb lehetőségek vannak benne, egy várost lehetne fölépíteni belőlük, olyan. Ezt még meg is lovagolta egy Böröcz nevű főszerelő bácsi, egy bajszos úr, aki nekem és Laci öcsémnek, így öt-hatéves korunkban egyszer azt ígérte, hogy a jövő héten hoz nekünk egy igazi alumíniumvonatot, amelyik ezen az óriási gyárudvaron síneken körbe fog futni. Mivel a villanyteleppel szemben a kastélyparkban a kis Festetics hercegnek tényleg volt egy igazi pónilovas fogata is, amit a rácskapun át gyakran megbámultunk, el is hittük, hogy kaphatunk ilyen igazi vonatot. Valahogy abban az udvarban annyi minden volt már, hogy ez nem is tűnt lehetetlennek. Baj csak akkor lett, amikor nem érkezett meg az ezüstszínű alumíniumvonat, és a Böröcz bácsi mindenféle kifogásokkal jött, nyilván azt hitte, hogy ezt mi elfelejtjük a következő hétre. És hogy nem tartotta be az ígéretét, az apámhoz került az ügy, aki aztán próbálta megmagyarázni nekünk, hogy ez a vonat soha nem fog megérkezni, a Böröcz bácsi meg kapott egy fejmosást, hogy mért hülyíti a gyerekeket. Én máig sem látom be, hogy ez a vasút lehetetlen, és azt hiszem, egész életemben megpróbáltam olyan pályát választani, olyan országba menni és ott úgy élni, hogy én, kerítések mögött, egy óriási udvaron felépítsem ezt a vasutat, és itt nem azon van a hangsúly, hogy *csak nekem*, mert bárki beszállhat, de csak én tudok róla, csak én tudom megnyomni a gombot, hogy elinduljon egyszer az a vonat. És mindaz, amit eddig kérdeztél, és amin esetleg csodálkozol vagy nem találsz elég racionálisnak, a józan, hasznos, karrierbe belesimuló életvezetés hiányát, ezt talán ezzel lehet megmagyarázni, gyerekkoromnak ezzel a fantasztikus udvarával. Hogy mi nem városban laktunk és nem is falun, hanem egy utópiavilágban, egy félelmetes, óriási játékokkal teli hatalmas udvaron, egy nagyon magas kőfal mögött. Ez magyarázza, hogy énbennem megmaradt a titkos kert kiépítésének a vágya, a kettős élethez való vonzódás. Nem a sors szabta rám, hogy én Kölnben ilyen inkognitóban élő ember vagyok, miközben Magyarországon vagy Los Angelesben, az ottani művészkörökben nagyon is ismert, hanem hogy az a társadalom, amelyik kint az utcán jön-megy, a nagy fal előtt, azoknak semmi közük ne legyen az egészhez. Úgy tűnhet, hogy ez a magánynak egy furcsa esete, de nem az. Ez egy Gulliver-világ, és Gulliver nem volt soha magányos. Tele vagyunk óriásokkal, törpékkel, furcsa, senki által nem látott szigetekkel, lebegő vagy úszó világokkal, városokkal, és tulajdonképpen csak azt bánom, hogy nincs elég időm írni, dolgozni, festeni, szóval mindazt megörökíteni, amik ott történnek. Ez egy roppant infantilis világ, ha a felnőttek szemszögéből nézzük, mert itt érvényesek maradnak a varázslatok, és annyi fantázialény rajzik feléd, jönnek mint a sáskajárás, hogy hát nem kapsz levegőt tőlük. Nincs időd egyedül érezni magad. Én azóta vagyok Kölnben biztos és boldog ember, mióta megkaptam ezt a nagy műtermet, ezt a birodalmat, és azt az udvart fölépítettem újra.

Mostanában sokat foglalkozol komputerrel, ez hogy illik oda, abba az udvarba?

Nagyon is beleillik, mert ugye nem kész programokkal játszom, hanem magam gyártok, generálok olyan formákat, alakzatokat, amik eddig nem voltak. Működtetem őket, és ez még mindig az alumíniumvonat, ami azóta se érkezett meg, de én csinálom. Ha van hozzá kedvem, és jobb formában vagyok, akkor egy este, néhány óra alatt tudok írni öt-hat érdekes fraktált, öt-hat olyan kódot, amely olyan formákat hoz létre, amilyenek még soha nem voltak a földön. Egész egyszerűen muzikalitással csinálom, rábízom magam a kódjelek ritmusára, így írom őket, pamparamparamparamparam, és ha úgy érzem, hogy a kód jelent valamit, akkor ráteszem a gépre, és kipróbálom. Sokszor hibás a kód, de akkor már csak a hibákat kell kijavítani. Úgy is mondhatnám, hogy mintha egy kertben meg kéne találnod a virágok ültetésének az olyan módját, hogyha négy virágot beültetsz, akkor az a virágra jellemző módon szaporodjon tovább, hogy életképesen terjedjen tovább, és a gaz ne lepje el. Ez a szép benne, ez a játék, hogy ezek is lények, mintha már ők is lennének valakik, van alakjuk, amit megtartanak, ha útjára ereszted őket. Ez különbözteti meg a jóistent az ördögtől, hogy a jóisten az olyan virágot teremt, aminek a magjából megint virág lesz. Az ördögről még ezt nem jegyezték fel eddig. Vagy a véletlenről.

(Az interjú befejező részét jövő heti számunkban közöljük) ■■■

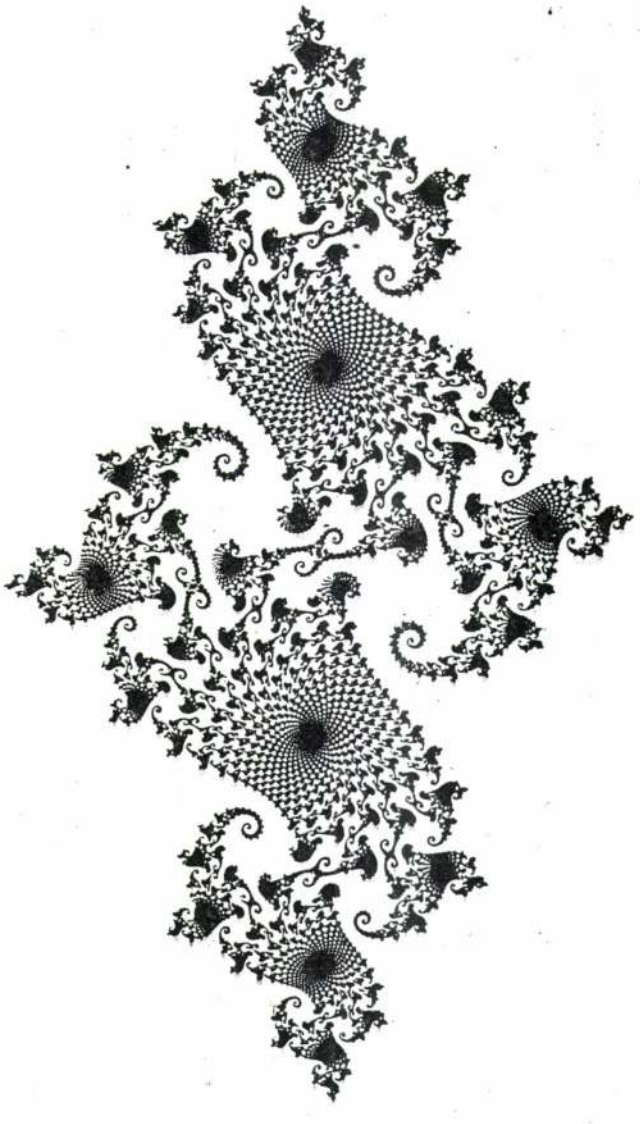

Pernecky Géza

KIÁLLÍTÁS

RÁBESZÉLŐ

Böhme, a fogódzó

A mai művészet paradoxona: minél egyénibb, annál általánosabb. Minél személyesebb, annál egyetemesebb. A legjobb kortársi kiállítások olykor a képzőművészet legalapvetőbb kérdéseit hozzák felszínre. Azonos gondolatkörben fogant kiváló művek sorozata, vagy kiállításnyi gyűjteménye nem egyszer a művészet általános problémáin is túlvezetik a tekintetet: az úgynevezett *végső kérdésekig*. Lenni vagy nem lenni? Honnan jövünk, hová megyünk, mik vagyunk? Mi végre vagyunk a földön? Vagy leszűkítve: miért fest a festő? E „végső kérdésekben" közös, hogy nincs rájuk megnyugtató, „végső" válasz, illetőleg számtalan egyénre szabott felelet lehetséges.

Mintha a legkiválóbbak akarva-akaratlan éppen arra törekednének, hogy műveikkel a megválaszolhatatlant járják körül, s magával a kérdés fölvetésével adják meg személyes – és épp ezért részleges – válaszukat. Minden mű vagy műcsoport kérdés lehet, s egyben egyike a közelítő válaszoknak, a sejtelmek körülrajzolásának. Hit, fantázia, szándék, intuíció, szenvedély és némi kis tudás véletleneknek alávetett bizonytalan kavargásában keres kiindulópontot, szilárd támaszt a művész. Gaál József ír ihletett sorokat erről, Kótai Tamással közös kiállításuk katalógusában. *„A létezés rejtélye nincs megoldva, a halálé sem. Ez adja a lét igazi feszültségét. Kételkedők vagyunk, de a hit lelki összhangot biztosító ereje mindenkit vonz. Nem találjuk a beteljesedést, a végső megnyugvást jelentő tudás nem a földi útra van szánva. Sejtések hálója, homályos optikák szűrője az, amivel tetten érni próbáljuk a létezés értelmét."*

Sajnos, nem gyakori az olyan tárlatmegnyitó, ahol gondolatébresztő szavakat lehet hallani a kiállítókról. Pedig kapóra jön ez még akkor is, ha „Nyugaton nem szokás beszélni a megnyitókon". Ezúttal Beke László mutatott rá a stílusában amúgy egymástól távol eső két művészet közös vonásaira: az emberiség ősi hagyományában rejlő formai indíttatásra, s a művészi szándékot firtatta. Kótai Tamás különös konstruktivizmusa hopi és navajo indiánok, keleti szőnyegminták, beregi keresztszemes hímzések formakincséből levezethető, jelentés nélküli (ma már elhomályosult jelentésű) motívumokból építkezik. A művek nyomán feléledő asszociációk többfelé is elvezetnek. Más jelenségekhez hasonlóan a nemrég még kiveszettnek hitt konstruktivizmus megújulását látszik előrevetíteni a „szögletes szecesszió" formavilágát is felidéző műveivel, melyek baljós, melankolikus hangulatot árasztva egy ismeretlen és rejtelmes ősi túlvilágkultusz attribútumainak tűnnek. Részben a vibráló háttérfelület, részben a gondosan elrejtett aszimmetriák organikussá lényegítik, elevenné oldják geometriáját.

Gaál József ezúttal fehér háttérre tussal és akvarellel festi mellbevágóan markáns, emlékezetes figuráit: szemszarvú, fejlábú, lábfejű, orrkezű, farklábú lényeket, egyfejű kétembert, fatörzsben, gyíkban, kígyóban folytatódó alakokat. Olyan panoptikumot tár elénk, melyben Kafka rovarembere szürke közlegény, a századunkban felszaporodott szörnyetegek egyik alakváltozata csupán. Gaál egy ideje megdöbbentő bőségben teremti e szánalomra méltó pokolfajzatokat. Ami most más, a motívumok belvilágának roppant artisztikus, grafikailag és festőileg egyaránt gazdag megoldása. Műveit bálvány- és totemjellegük kapcsolja az ősiséghez: az a folyamat ismétlődik meg, játszódik le újra a szemünk előtt, ahogy egykor a szorongásból és a szorongástól való megszabadulás-vágyból megszülettek a félig emberi, félig egyéb természeti lények, jelenségek jegyeit egyesítő mitikus teremtmények.

Évezredünk végén, száz évvel a világ megismerését szorgalmi feladatnak tudó, önhitt pozitivizmus fénykora után, minden újra beláthatatlan és megfoghatatlan. A jövőbe mint sötét szobába lépünk. A messziségbe foszló múlt megfoghatóbbnak látszik. Érthető, ha a művész archimédeszi pontot, fogódzót a régiségben keres. A mostani kiállítás művészei kettős értelemben is a múlthoz folyamodnak. Alkatuknál fogva érzékenyek az ősi kultúrák sugallataira, szívesen élnek jelkép- és istenségteremtő készségükkel. Másfelől a felfedezés örömével találnak rá

SÉTA

A
fi

Mail Art
PARIS
Exposition internationale (Paris, 1er-15 mai)
INSTITUT
HONGROIS
49, rue Bonaparte
75006 Paris

Une exposition ***Mail Art, Post-Mail-Art*** aura lieu en avril 1994 à l'Institut Hongrois de Paris.

Après une longue période d'isolement forcé, la Hongrie recouvre sa liberté et fait acte de présence sur la scène internationale ; ce qui se traduit sur le plan culturel par une participation dans la circulation des idées et des œuvres. L'Institut Hongrois a comme tâche principal de faire connaître la culture hongroise. Souvent présent dans les mouvements artistiques internationaux, il étaie par là une position non négligeable de la culture hongroise sur la scène européenne.

Les organisateurs de l'exposition Mail Art, Post-Mail-Art du mois d'avril sont Judith Nem's et Joseph Kadar. Ils espèrent la participation d'au moins 150 artistes venant de vingt à vingtcinq pays, ce qui permet de penser que cette manifestation sera la plus grande organisée à Paris depuis la naissance du Mail Art.

"Peut-on considérer quelqu'un comme le créateur du network ; si non, par qui et comment le network aurait-il été engendré? Déjà, dans les années 70, les artistes du Mail Art et les organisateurs des « assemblings » ne se préoccupaient pas beaucoup de son origine ; pourtant, à l'époque, le network avait à peine dix ans. On croit savoir dans les sphères de Mail Art que Ray Johnson, un artiste newyorkais, fut le premier utilisateur systématique de la poste. Il va de soi qu'on le prend pour le Dieu géniteur du network."

Géza Perneczky

MAIL ART 94 (150 ARTISTES)

PARIS

Exposition Internationale

INSTITUT HONGROIS

92, rue Bonaparte 75006 Paris

5 avril – 5 mai

Vernissage : le 5 avril à 19 h. 30

ABRAHAMS Annie FRANCE ◆ ARDEN Pierre c FRANCE ◆ ASCOBAR Mauricio c ESPAGNE ◆ AVELER Ivan c BRÉSIL ◆ BANNANA Anna CANADA ◆ BARONI Vittore ITALIE ◆ BATAI Sándor HONGRIE ◆ BATES Keith ANGLETERRE ◆ BIONDI Elena ITALIE ◆ BIRO József HONGRIE ◆ BELLINI Lucciliotto ITALIE ◆ BERICAT Pedro c ESPAGNE ◆ BLEUS Guy BELGIQUE ◆ BOLLE Catherine SUISSE ◆ BOTZ Tünde c FRANCE ◆ BOSCH Simone PAYS BAS ◆ BOWER Joseph ETATS UNIS ◆ BREZNAY András HONGRIE ◆ BODÓ Éva HONGRIE ◆ CARDAZZO Renato ITALIE ◆ CASES Livia HONGRIE ◆ COMPANO Miguel c ESPAGNE ◆ CHANG M. c CHINE ◆ CHUNG Bowon c CORÉE ◆ COLE David ETATS UNIS ◆ CTOLKER Hanni c PAYS BAS ◆ CHIARA Muiano ITALIE ◆ DALIGAND Daniel FRANCE ◆ DÁVID Vera HONGRIE ◆ DEISLER Guillermo ALLEMAGNE ◆ DIAZ Carlos c ESPAGNE ◆ DIOTALLEVI Marcello ITALIE ◆ DURAND James c FRANCE ◆ DEBREIX Gastao BRÉSIL ◆ ERDÉLYI Éta HONGRIE ◆ ESZTERO Rozália HONGRIE ◆ ESTEVE Judith FRANCE ◆ FRANCIONE Nicole ITALIE ◆ FRANZEN Piet PAYS BAS ◆ FISHGOLD Susan ETATS UNIS ◆ FUCHS Hilda c ESPAGNE ◆ FERRERO Elena ITALIE ◆ GALÁNTAI György c HONGRIE ◆ GARABUCZI Ágnes HONGRIE ◆ GAUTHIER Jean c FRANCE ◆ GIOJA Jean-Luis FRANCE ◆ GOLD Susan CANADA ◆ GRIMALDI Vince c ETATS UNIS ◆ dr GROH Klaus c ALLEMAGNE ◆ GROKNDAL Rinus PAYS BAS ◆ HAÁSZ Ágnes HONGRIE ◆ HALBAUER Ede c HONGRIE ◆ HAMARD-WONG Natalie FRANCE ◆ HARMATI Zsófia HONGRIE ◆ HERVÉ Rodolphe c FRANCE ◆ HOARE James c ETATS UNIS ◆ HOSSZU Michel FRANCE ◆ IBRICO ESPAGNE ◆ IMMORDINO Marco ITALIE ◆ JACKSON Sarah CANADA ◆ JO-DAR FRANCE ◆ JULLIARD Michel FRANCE ◆ KADAR Joseph FRANCE ◆ KERLER/Friedel c ALLEMAGNE ◆ KIERSPEL Jürgen c ALLEMAGNE ◆ KISS Emilia c ROUMANIE ◆ KISS Ilona HONGRIE ◆ KLING József HONGRIE ◆ KRUMP Eva SUISSE ◆ KLERK de Lieneke c PAYS BAS ◆ LASZLO Jean-Noël FRANCE ◆ LENOIR Pascal FRANCE ◆ LEHMUS J. c FINLANDE ◆ LES MATONS FRANCE ◆ LÖHR Helmut c ALLEMAGNE ◆ LUCE et ANNINA c BELGIQUE ◆ LOZAR de ESPAGNE ◆ MAGGI Ruggero ITALIE ◆ MAJOR Kamill FRANCE ◆ MARTINON Sophie GRÉCE ◆ MONTES DE OCA Carlos CHILI ◆ MATHIEUT Jean c FRANCE ◆ MASSA c FRANCE ◆ MEIGNE Christian c FRANCE ◆ MEYER Michael c ALLEMAGNE ◆ MÉSZÁROS Julia c HONGRIE ◆ MITTENDORF Henning ALLEMAGNE ◆ MISS-TIC c FRANCE ◆ MOLNAR Vera c FRANCE ◆ MORPHEE c FRANCE ◆ NAGY Ágnes HONGRIE ◆ NÁDAS Alexandra HONGRIE ◆ NEADERLAND Louise c ETATS UNIS ◆ NEM'S Judith FRANCE ◆ NIESLONY Boris ALLEMAGNE ◆ OHLMANN Aloys ALLEMAGNE ◆ OHNUMA BRÉSIL ◆ OLBRICH O. Jürgen ALLEMAGNE ◆ PADIN Clemente URUGUAY ◆ PAWSON Mark ANGLETERRE ◆ PERNECZKY Géza ALLEMAGNE ◆ PÉCZELY DIZÖZ Dóra HONGRIE ◆ PILOT FRANCE ◆ PLAZA-LUNA BRÉSIL ◆ POMMEY Bruno FRANCE ◆ PRADO Gilberto FRANCE ◆ RAINER Hans ALLEMAGNE ◆ RAJNER Máté HONGRIE ◆ RANGEL Paco ESPAGNE ◆ RIGAL Christian FRANCE ◆ ROBIC Jean-Francois FRANCE ◆ RÓCZEI György HONGRIE ◆ SAARY Eva SUISSE ◆ SALERNO Monica ITALIE ◆ SIMON Baudhuin c BELGIQUE ◆ SHERIDAN Sonia c ETATS UNIS ◆ SMITS Wim c PAYS BAS ◆ SOMLOSI Lajos c FRANCE ◆ SUCIO Emilia c ALLEMAGNE ◆ SUEL Lucien FRANCE ◆ SWIERKIEVICH Robert c HONGRIE ◆ SYMCZAK c POLOGNE ◆ SZEPESSY Ákos HONGRIE ◆ SZIKORA Tamás c HONGRIE ◆ SZOMBATHY Bálint YOUGOSLAVIE ◆ SZÜGYI Zoltán HONGRIE ◆ TAMÁSI Miklós HONGRIE ◆ TENKE István c HONGRIE ◆ TÓTH Árpád c HONGRIE ◆ TOT Endre ALLEMAGNE ◆ junior TOTH László HONGRIE ◆ VASARELY Victor c FRANCE ◆ VIGO ARGENTINE ◆ VÖRÖS András HONGRIE ◆ ZAI Viktória HONGRIE ◆ ZÖLD Anikó HONGRIE ◆ ZSUFFA András HONGRIE ◆

Perneczky Géza

Perneczky Géza

"....Újabb meglepetés.... olvasóink részére!"

A székesfehérvári Szent István Király Múzeum meghívja Önt a
II. Nemzetközi művészkönyv-kiállításra, melyet
Perneczky Géza
művészettörténész nyit meg
1994. június 25-én, szombaton délelőtt fél 12 órakor
a múzeum Országzászló téri épületében.
A kiállítás megtekinthető: 1994. augusztus 21-ig, hétfő kivételével, naponta 10–18 óráig

".... A new surprise .... for our readers!"

The King St. Stephen Museum, Székesfehérvár
has the pleasure to invite you to the
2 nd International Artists' Book Exhibition
The exhibition will be opened on Saturday, 25th June, 1994 at 11.30 a.m.
Opening spech by
Géza Perneczky
art historian
Open: till August 21, 1994., daily from 10.00 a.m. to 6.00 p.m. except Monday
Adress: Székesfehérvár, Országzászló tér 3.

A múzeum I. emeleti kiállítótermében mutatjuk be
Robbin Ami Silverberg
(New York)
papír- és könyvmunkáit.
(1994. június 25 – július 31-ig)

Works by
Robbin Ami Silverberg
(New York)
will be shown
at the first floor of the museum.
(25 June – 31 July, 1994)

Fk.: Dr. Fülöp Gyula

SZENT ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM
8002 SZÉKESFEHÉRVÁR
FŐ U. 6.
DÍJELŐLEGES

Bardoly István
MTA Művészettörténeti
Kutató Csoport
Budapest I.,
Uri u. 49.
1014

Nagy Z. László felvétele

Választ

Zeneszerző, zongoraművész, zenetudós, szervező és nem utolsósorban pedagógus. 1962-ben megalakította a Qualiton együttest, mellyel egy évvel később elkészítette a Modern Jazz lemezsorozat első albumát. 1965-ben a dzsessztanszak megszervezője, elindítója és mentora. A jazz című, Magyarországon alapvető, történettel és elemzéssel foglalkozó könyv

Életútja és tevékenysége meglehetősen szorosan összefonódott a dzsessz hazai történetével. Az elmúlt évtizedek alatt ön gyakorlatban is átélhette a műfaj kálváriáját a tiltástól a tűrésig, illetve a társadalmi befogadásig.

Amikor az ötvenes években ösztöndíjas zeneakadémiai növendék voltam, csak a legnagyobb titokban hallgathattam a Voice of America-t, mely nekünk, fiataloknak olyan volt, mint a Biblia. Nem tudtam, hogy a szomszédom besúgó volt vagy sem, de mindenesetre féltem tőle, így az ócska rádiómra pokrócot tettem, alábújtam, s úgy hallgattam. Köztudomású ugyanakkor, hogy a Magyar Rádió Tánczenekarában, ha egy muzsikus a szünetben leült és elkezdett kicsit dzsesszt játszani, azonnal kirúgták. Ezeket a dolgokat akkoriban még nagyon komolyan vették. Még a hatvanas években is elég erős volt a hivatal ellenállása, s biztos vagyok benne, hogy a dzsessztanszakot soha nem tudtuk volna létrehozni, ha éppen abban az időszakban nem következik be hatalmas fellendülés a hazai zeneoktatásban.

Az önök által 1965-ben létrehozott dzsessztanszak, ha jól tudom, akkoriban Európában is kuriózumnak számított.

Valóban, ebben az időszakban – bár Prágában és Varsóban már rendeztek dzsessztalálkozókat – a környékünkön egyedül Grazban működött hasonló intézmény. Ma viszont a legtöbb, magára valamit adó akadémián vagy főiskolán folyik dzsesszoktatás, tanár-, illetve művészképzés. Így a magyar dzsessztanszak megalakulása akkoriban nagy eseménynek számított, s talán mondanom sem kell, hogy rengetegen felháborodtak és támadtak bennünket, mondván, hogy itt pezsgősüvegek fognak durrogni, s a táncosnők rázzák majd magukat a katedrán. Aztán eltelt néhány év, s mikor látták, hogy olyan emberek tanítottak nálunk, mint *Pernye András* vagy *C. Nagy Béla,* s látták, hogy ellenponttól kezdve magyar és nemzetközi népzenéig mindent tanítunk, rájöttek, itt nem egészen arról van szó, mint amiket híreszteltek róla. S a nagy tiltakozási hullám elég gyorsan elcsendesedett.

Ennek ellenére egészen 1990-ig kellett várni ahhoz, hogy a konzervatórium főiskolai rangot kapjon.

Már a hetvenes években lehetett látni, hogy – mint mindenfajta képzésben – a dzsesszoktatás területén is a három – alsó, közép- és felső fokozatú képzés lenne a leghatékonyabb. A dzsessz időközben egyre népszerűbb lett, minden vonatkozásban – klub, koncert, fesztiválok, együttesek – terjeszkedett, ugyanakkor a dzsessztanszakról kikerült tanárokat nem lehetett az iskolákban státusba venni, mert nem volt diplomájuk. Egyszer egy álmatlan éjszakámon összeszámoltam: körülbelül nyolcvan különböző dolgozatot, tervezetet, beadványt írogattam, amíg a főiskolai rangra emelés 1990-ben megvalósult.

Magyarországon – és ezt már sokan elmondták – messze a legnagyobb érték a szürkeállomány, s a Nobel-díjas tudósok mellett a zene az egyik legnagyobb exportcikk. A dzsessz nyelvezete pedig kifejezetten nemzetközi. Számtalan magyar muzsikus került külföldre és ért el jelentős sikereket zenei versenyeken, köztük olyan kiváló zenészek, mint *Gárdonyi László,* aki megnyerte az amerikai dzsessz-zongoristák versenyét, s huszonnégy órán belül a világ legnagyobb zenei intézményének, a Berklee School of Musicnak lett a tanára, vagy *Lakatos Antal,* aki Miles Davis dobosával készít felvételeket, vagy *Süle László* és *Gritz Péter.* Arról nem is beszélve, hogy voltam olyan lengyel dzsessz-zongoraversenyen, ahol az első három helyen csak magyarok – és hozzá kell tennem: dzsessztanszakosak – végeztek. Azért nem kis dolog, hogy ebben a viharos időszakban egy viharos műfaj oktatása, s ennek révén a jövő előadóművészete felnőtté és nemzetközi színvonalúvá vált.

Ön klasszikus képzésben részesült, zenetudományi és zongoraművészi diplomát szerzett. Mégis a dzsesszt választotta. Miért?

Az improvizáció mindig érdekelt, s *Bárdos Lajos* volt az, aki megerősítette ezirányú érdeklődésemet, miközben már magam is nagyon szerettem improvizálni. Öt-hat éves korában minden gyerek szeret rögtönözni, ha nem zenében, akkor mozdulatokkal, gesztusokkal vagy szavakkal. Nálam később is megmaradt ez a hajlam. Dzsesszt baráti körben kezdtem el hallgatni, s ami a legjobban felháborított, hogy összekeverték a tánczenével. Pedig a slágerzene, a hagyományos tánczene és a dzsessz teljesen különböző világ. Tény persze, hogy a big band-korszak fura átmenetet jelentett, mert az Amerikában a harmincas években játszó kétszáz nagyzenekar közül valószínűleg 185 kereskedelmi célú, kommersz zenét játszott. De azért ma már, aki egy kicsit is ért ehhez a műfajhoz, tudja, hogy *Count Basie, Tommy Dorsey, Duke Ellington* és *Benny Goodmann* a big band formációban is meg tudták őrizni a dzsessz szellemét. A zenében a műfajokat nem szabad és nem is kell tudományosan behatárolni és a gyakran mesterségesen létrehozott skatulyákra rátenni a címkét, mert abból mindig baj lesz. Elsősorban – közgazdasági fogalommal élve – a végtermék érdekes, hogy jó vagy rossz zenét játszik-e valaki, de hogy az milyen stílus, hova tartozik, legfeljebb a kritikusoknak és egyéb elméleti embereknek lehet jó téma.

Azért véleményem szerint a dzsessz bizonyos fokig behatárolható.

Igen, de ezek meglehetősen tág határok. S a dzsessz épp ott a legizgalmasabb, ahol átlépi ezeket a határokat. Improvizatív eszközei lévén szinte szemtelenül, de legalábbis gátlástalanul dolgozza fel és alkalmazza azokat a zenei elemeket, amelyek a huszadik században általában a levegőben vannak. Ezért a dzsesszbe nagyon sok minden „begyűrűzik" a tánczenéből, rockzenéből, népzenéből és a kortárs zenéből. S ez így van jól.

Egyszer azt mondta: meggyőződése, hogy minden improvizáció szilárd struktúrán alapszik.

Amikor leülök zongorázni, különböző beidegződések – pszichológiai szakkifejezéssel élve: motorikus sztereotípiák –, zenei sztereotípiák, zenei emlékek jönnek elő bennem. Teljesen mást nem tudunk játszani, mint ami a tudatunkban valamilyen módon elraktározódott. A magas fokú zenei rögtönzés viszont egy hosszú és küzdelmes folyamat eredménye, amely éveket, néha évtizedeket vesz igénybe. Az improvizáció gyakorlatilag tükre a komponálásnak, csak az egyiket ceruzával és radírral valamivel hosszabb ideig írom papírra, az improvizációban pedig abban az adott pillanatban kell a fejemben összetenni a dolgokat. Beszélni is akkor tudunk, ha a magyar szavakkal és a magyar

Pernye Gábor

A mester visszatért

Szituáció-portré Perneczky Gézáról

Frankl Aliona/4x5 felvétele

Perneczky Gézával az Egyetemi Színpadon találkoztam először. Hogy pontos legyek: csak ő volt a színpadon, én a nézőtéren ültem, sokadmagammal. S hallgattuk izgatottan, mert érdekes dolgokról beszélt, és lebilincselően. Egzotikus szellemi nyalánkságokról, magyarán a kortárs nyugati művészetről, amelyhez akkor, a hatvanas évek közepén még éppen olyan ritka különleges alkalmakkor lehetett csak hozzájutni, mint déligyümölcshöz. Ráadásul a stílusa is megfogott bennünket. Csevegett arról, amiről szaktársai alig követhető rébuszokban beszéltek.

Ez utóbbi volt a titka írásainak is, amelyek először a Magyar Nemzetben jelentek meg, majd az Élet és Irodalomban. Az ÉS-hez, ha jól tudom, azért került, mert akkor még szokatlanul kritikus hangvétele miatt helyzete tarthatatlanná vált a Nemzetnél. A főszerkesztő Mihályfi Ernő pedig nem tudta vagy nem akarta tartani érte a hátát. Nem volt rettenthetetlen, teljesen ő sem függetleníthette magát az erőviszonyoktól. De – nagy dolog volt ez – megpróbálta, és nemhiába. Bírálatait vitathatatlanná tette meggyőződését, amely szerint a magyar művészetben hamis értékrend vált hivatalossá. E helyett ő új – egyetemes érvényű – értékrendnek próbált hétről hétre megjelenő recenzióiban érvényt szerezni. Mondanom se kell: rendkívüli ellenállást provokálva.

Zavar, sőt űr támadt, amikor egyszer csak – 1970-ben – úgy döntött, hogy neki ebből elég volt, és elhagyta az országot. Rózsa Gyula a Népszabadságban akkor már ugyancsak túl volt jó néhány debattáns íráson, így Perneczky távozása az ő dolgát is nehezítette. Nemcsak fegyvertársat veszített: attól kezdve ő maradt a konzervatívok egyedüli célpontja hosszú időn át. Ugyancsak nagy veszteség érte az olvasót: szegényebb lett egy olyan emberrel, aki fesztelenül tudott szólni a kortárs és a modern művészet legezoterikusabb vagy annak látszó jelenségeiről is.

Hosszú ideig úgy tűnt, hogy távozása, amely mögött mélyen személyes indítékok is rejlettek, helyrehozhatatlanul végleges. Ha az országba talán vissza is látogat, a kritikai élet számára elveszett. Amikor Kölnben, ahol letelepedett, a hetvenes évek elején találkoztunk, ő maga legalábbis mélyen rezignáltnak látszott: egyértelműen az volt a véleménye, hogy az a szerepe, melyet Magyarországon betöltött, idegenben, merőben más közegben nem folytatható. Így aztán keveset írt, olykor egy-egy tanulmányt a Magyar Műhelybe; a pénzkeresést jelentő tanítás mellett inkább a művészet foglalkoztatta. Fotózott, konceptuális műveket készített, rajzolt.

Ez az alámerülés jócskán eltartott, míg aztán, az idők változásával, előbb személyesen is megjelent körünkben, majd a cikkeivel is. Egyre gyakrabban, mert láthatóan visszatért az íráskedve. A magyar műkritikának Perneczky Géza ma ismét aktív szereplője. Változatlanul Németországban lakik és dolgozik, de a hazai újságokban (mindenekelőtt a Népszabadságban) és folyóiratokban (a Mozgó Világtól a Nappali Házig) rendszeresen találkozunk írásaival, amelyek java darabjai most *Zuhanás a toronyból* címmel önálló kötetbe gyűjtve is megjelentek az Enciklopédia kiadónál.

Akárhogy számolom, Perneczky Géza immár negyedszázada Németországban él és nap mint nap németül tanít egy középiskolában. Nem kis idő és nem akármilyen kötöttség ez. Ennek ellenére lebilincselően gördülékeny stílusban és találékony magyar nyelven fejezi ki magát. (Stílusának szemernyi akcentusa sincs.) Ez az olvasó első benyomása a kötetről; Perneczky olyan esszét művel, amelyben a szakmai biztonság, a gondolati eredetiség és a plasztikus kifejezés egymást támogatja. Lábjegyzetek nélkül is a német s angol nyelvű szakirodalomra hivatkozva építkezik; elméletieskedéstől mentesen ugyan, de valósággal sziporkázik az új meg új értelmezési lehetőségekkel; a művészetnek kijáró emelkedettség és a közlés diktálta élőbeszéd természetes elegyét használja. Nem hárítja el magától a személyes kötődéseket sem. Érezhetően jólesik beszámolnia arról: Halász Péterék előadására igyekezve miként futott össze annak idején Eörsi Istvánnal egy „tornacipős csaj" társaságában. Ez utóbbi Susan Sontagként mutatkozott be neki, s minthogy azt hitte, viccel, halálos komolyan azt mondta neki, „én meg Perneczky Géza vagyok". „Az egészet csak azért említem meg, mert olyan volt ez a találkozás, mint egy Squat-féle előadás". – Íme, ilyen könnyedén rugaszkodik el Perneczky egy anekdotikus emlékből az esztétikai jellemzés, sőt minősítés felé.

Miközben Perneczky Géza – mind az érdeklődésében, mind a stílusában – inkább csak érlelődött, mintsem változott volna, a mi viszonyaink annál nagyobb átalakuláson mentek át. Ma – lényegében – mindent szabad, amit egy értelmiségi a szabadságból fontosnak tart. A túlteljesítő és rossz ízlésű hivatalnokok, meg az őket legitimizáló „művész"-klikkek diktatúrája véget ért. Így most nem elsősorban harcos kritikusokra van szükség, az értelmezés kap egyre nagyobb jelentőséget. Ilyen körülmények között eleve megnő a Perneczky-féle elemző művészeti irodalom szerepe. Bármi is a téma – Cézanne vagy Van Gogh, Modigliani vagy Giacometti, az orosz avantgárd vagy az orosz műgyűjtés –, a modern művészet protagonistájaként fejti ki sosem közömbös értelmezéseit korunk művészetéről. Nem is csak a művekről, hanem arról is, hogyan integrálódik bele abba, amit nagyvonalúan életnek nevezünk. Mai nézőként rajzol portrét Tatlinról és Cézanne-ról, s történelmi távlatban helyezi el kortársait – nemcsak a már halott Joseph Beuyst, Andy Warholt és Erdélyi Miklóst, hanem a náluk, nálánál fiatalabbakat is: Halász Károlyt, fe Lugossy Lászlót például.

Ahogy visszagondolok a hatvanas évekbeli, a legendás Perneczkyre, az a fő emlékem róla: mindig a legújabb és legbizarrabb jelenségek hozták izgalomba. Ebben az értelemben elfogulatlan volt: értékelte Vásárhelyen Szalay és Németh bartóki koncepciót feltámasztó erőfeszítéseit, ugyanakkor Lakner vagy Keserű kiállításairól az elismerés mellett a kritikai észrevételeit sem hallgatta el. Most viszont, tanulmánykötetének végigolvasása után szinte megdöbbent: e nyugtalanul kíváncsi szellem írásainak túlnyomó többsége halottakról szól. Mintha az élő kortársak nem volnának számára elég fontosak vagy érdekesek. Akarva, nem akarva így azt a benyomást kelti olvasójában, hogy a művészet elveszteni látszik lendületét. Egyik legutolsó írásában éppen arról szól, hogy vannak kitűnően működő kulturális intézmények és létezik a jövőt tápláló szubkultúra, csakhogy ez a kettő valahogy nem talál egymásra. Talán nem is lehetséges ez.

Időközben, mire Perneczky visszatért, a szűkebb szakma is nagyot változott. A műkritika immár nem egy vagy két emberből áll. Hogy csak egyetlen dolgot említsek: az övéhez hasonló írásgyűjteménnyel jelentkezett a közelmúltban Beke László, Hajdu István, P. Szűcs Julianna, Forgács Éva. Ettől a kirajzástól azonban Perneczky aktivizálódásának jelentősége nem csökken, sőt csak nő. Nemcsak az bizonyosodik meg, hogy kritikusi pozíciója nem volt viszonylagos, azaz sikere nem a versenytársak hiányának tulajdonítható.

Ráadásul van valami, amit többé-kevésbé csak ő tud, azaz ő hoz nekünk azzal, hogy idegenben él. (Miközben ide ír.) Egy gazdag ország polgáraként rendszeresen beszámol nekünk olyan eseményekről, amelyeket mi csak nézőként tekinthetünk meg, ő azonban bennfentesként tudósít róluk. S még valami: egyúttal egy olyan világ krónikása, amelytől mi jócskán le vagyunk maradva, amely felé pusztán igyekszünk. Ily módon Perneczky szembesít bennünket a jövőnkkel. Olyan fontos dolgokban, mint a műkereskedelem, múzeumépítés, mecenatúra. Csak rajtunk áll, hogy tanulunk-e a megfigyeléseiből. Nem ártana. *(Enciklopédia Kiadó)*

VADAS JÓZSEF

KRITIKA
1995/5

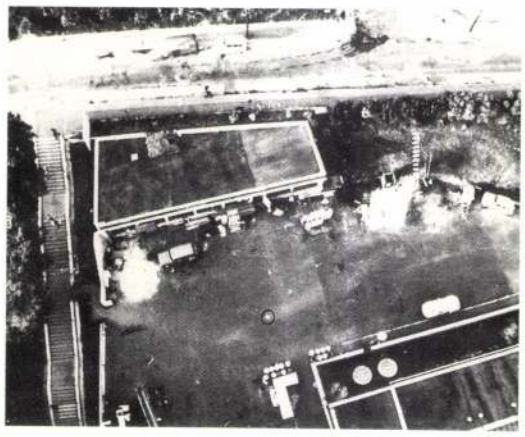

St.Auby Tamas: Egy budapesti képi felvétel egy New York-i légifelvételről

St.Auby Tamas

Hűlő víz

Átlátszó patikai üvegedényben meleg víz. Az objekt addig "Működik", amíg a víz környezet-hőmérsékletre nem hűl le. Amikor lehűlt, a vizet meleg vízre cserélve, az objekt újra "van".

St.Auby Tamas: Uj mértékegység, 1965

Gulyas Gyula: Terv, 1971, vegyes technika

dás az állítás többszintű valóságtartalmában a magyar konceptualizmus egyik fő témája volt. Ide sorolhatók az állítások nyelvtani korrektsége, de a jelentésben rejlő abszurditás kettőssége, abszurditása. (Például St.Auby fotóapplikációja: "Egy budapesti képi felvétel egy New York-i légifelvételről".)

És ugyancsak idetartoznak más műfajok termékei is, például St.Auby minimal art tárgyai, a "Hűlő víz", amely a maga "objektív valóságában" csak szelektív módon működik, vagy az "Új mértékegység", egy 60 cm-es rúd, amely önmagában való tárgy, de önmagán kívüli asszociációkra utal. (A dátumok itt a már jelölt körlethatáron belül is fontosak: a "Hűlő víz" 1965-ből való, az "Új mértékegység" ugyanebből az évből.) De ide kell sorolni Bak Imre egzakt szemantikai jelentésű munkái mellé az egyidejű szó-ábra viszonyításait, amelyek a Hamvas és a Korniss által közvetített tágabb viszonylatú értelmezéseket közvetítettek – a keleti filozófiából vagy a népi tapasztalatokból merítetteket –, vagy Csiky matematikai képleteit, amelyekben a világegyenletbe beleszólt a "lélek" tényezője is. És némi joggal itt említhetjük meg St.Auby pszeudomatematikai tételét az "ábrázoló-nem ábrázoló" képletének felállításával.

Még számos rákérdezés született.

Perneczky Géza az "art" fogalom körül fújt buborékokat (szó szerint szappanbuborékokat használt fel), és a "yes" meg a "no" szavak grafikailag szellemes módon való közelítésével érzékeltette fenntartását a művészetfogalom értelmezhetőségével. Attalai Gábor a forráshoz, Duchamphoz nyúlt, hogy akkor, amikor a ready-made-aktus korszakalkotó mivoltát tiszteli, meg is "fejelje", aktualizálja azt. A szótőből kibontotta a red, vörös szót, igaz, hogy homonimikus módon, de ez az értelemátemelést szolgáló szellemes cselekmény volt. A vörös szín jelképessége nem volt félreérthető, és a két tétel abszurd találkozása nemhogy kioltotta volna, de erősítette egymást.

Fontos téma volt ekkor nálunk a dokumentáció csapdája, az egzaktság visszájára fordítása, az azonosítás eszközének önhatalmúvá válása. Tót Endre aktusainak fő témája az önmaga és a világ, az önmaga és a többiek meghatározása, és e kényszer ironikus feloldása. Legéndy Péter önkéntes álszociológusként lényeges kérdéseket feltevő űrlapokat gyártott és válaszokat gyűjtött be.

Különösen erőteljes önironikus, szkeptikus hangvételűek Major János kérdésfeltevései önmagáról, mint kelet-európai – pláne zsidó származású – művészről és az egész kelet-európai térség avantgarde, koncept art lehetőségeiről. Szereti az abszurditásig fokozni a szimilaritást és a distanciát. Így például névrokonságát a világhíressé Amerikában vált névrokonával, Neufeld Jánossal (eredetileg őt is így hívták), konstatálva általa az amerikai és a magyarországi pályamozgás különbségét.

A mobilokat készítő Haraszty István tevékenysége az értelem nélkül önmagát reprodukáló mechanizmusról szól. Gondolatrendszere na-

Werner Heisenberg az alapvető fizikai tényezők segitségével egyetlen egyenletben

$$\sigma_\mu \frac{\partial \psi}{\partial x_\mu} + l^2 \sigma_\mu \psi (\psi^+ \sigma_\mu \psi) = 0$$

foglalja össze az anyagi valóságot.

A teljes valóság leirására teszek kisérletet a Heisenberg-egyenlet kibővitésével:

$$\sigma_\mu \frac{\partial \psi}{\partial x_\mu} + l^2 \sigma_\mu \psi (\psi^+ \sigma_\mu \psi) + L = 0$$

ahol az L = lélek, az általam bevezetett ismeretlen, s igy az egyenletnek nincs valós megoldása, amit a

$$\neq 0$$

jelöléssel fejezek ki.

Quod erat demonstrandum.

Csiky Tibor, 1972

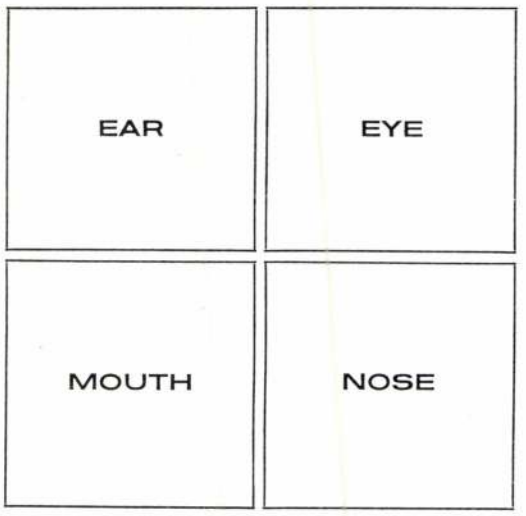

ARCKÉP: FÜL, SZEM, SZÁJ, ORR

Bak Imre: Arckép, 1972, nyomat

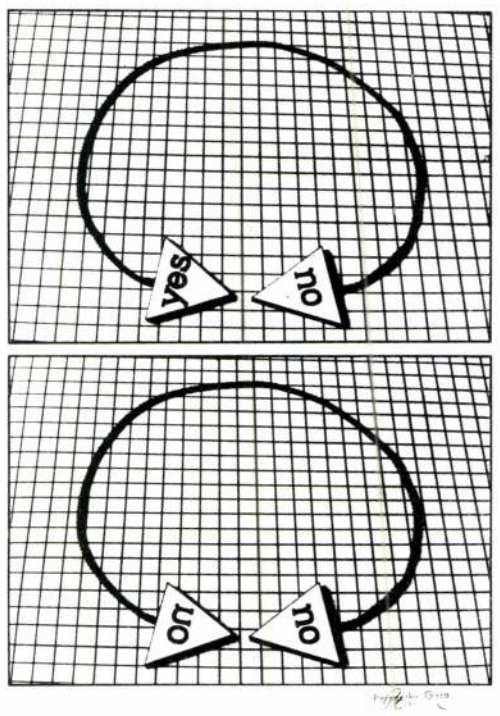

Perneczky Géza: Ellentét közelítés, dialektika, 1972, nyomat

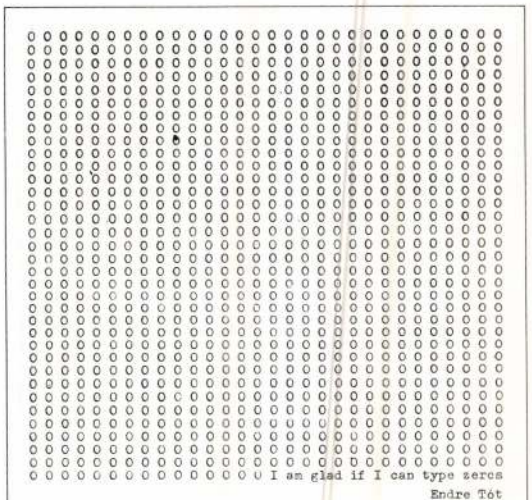

ÖRÜLÖK, HOGY EZT A MONDATOT LENYOMTATHATTAM
I AM GLAD THAT I COULD HAVE THIS SENTENCE PRINTED

Tót Endre
Budapest, 1971

DIALOGUE

- Are yoo sooa yoo soe soooo ab?
- Yes.
- Do yoo soad my ooog saaa?
- Yes.
- Did yoo soa oad soe doooaa?
- Yes.
- Have yoo ooo sooo sooaae?
- I beg your pardon?
- Have yoo ooo sooo sooaae?
- Yes.
- Why do yoo say always: Yes?

Tót Endre

gyon ide, keletre, Magyarországra kötődik. Play art gyűjtőnevű gépezetei kevésbé önpusztítóak és kevésbé játékosak, mint nyugati műfajbeli társaié. Csinált számos abszurd értelmű önkielégítő masinériát, de volt köztük egy rendhagyó szerkezetű, egy kalitka egy élő madárral, amely a megszabadulás minden útjának lezárultságáról szólt ("Mint a madár", 1971).

Úgy tűnik, sok koncepcionális munka centrumában egy nyilatkozat áll, amelyet Pauer Gyula fogalmazott meg, és amelynek címe azóta Magyarországon közhasználatú fogalom lett. A "Pszeudo-manifesztum" 1970-ből datálódik, és a leglényegesebbről szól: a fogalmak elleplezéséről és újraszabadításának feladatáról, az adott helyzetben az idézőjeles művész és művészet abszurditásáról, vagyis a fogalmakra rakódott rétegek eltakarításáról, ezek újrafogalmazásáról. Pauer tézisét műben is megalkotta, ez volt a híres Pszeudo-kocka, amely arról szólt, hogy egy egzakt geometrikus idom is mennyire tetszés szerint alakítható puszta fotóeljárásos manipuláció révén.

Ugyanez a központi gondolat irányított filmnyelvi és színházi produkciókat is. A filmek közül a hetvenes évek kezdetéről kiemelendő Erdély Miklós "Partitá"-ja és "Anaxagorasz"-a, St.Auby "Kentaur" című filmje, Najmányi László színházai – Kovács István pszeudonéven futottak –: "A Dél keresztje", a "Kaland". Valamennyien a szó és kép fáziseltolása, a kép és az alámondott szöveg asszociációs és disszociációs eszközével élnek, vagyis a koncepció minden esetben a beidegzett jelentésrétegek feloldása, összetevőik meghökkentő szembesítése. Pauer Gyula és Stjauby Tamás a kemény, kontrasztos megfogalmazások embere – St.Auby egy 1972-es akciójának mottója: "Minden, ami be van tiltva, művészet. Légy betiltva (be forbidden)." A lázadás, a szembeszegülés sajátos formája volt ez abban az időben, amikor Magyarországon a hivatalos – és hírhedt – álláspont éppen a "három T", ez szolgált a művészek kategorizálására: vagyis támogatott, tűrt, tiltott. A tiltott szó tautológiája el-

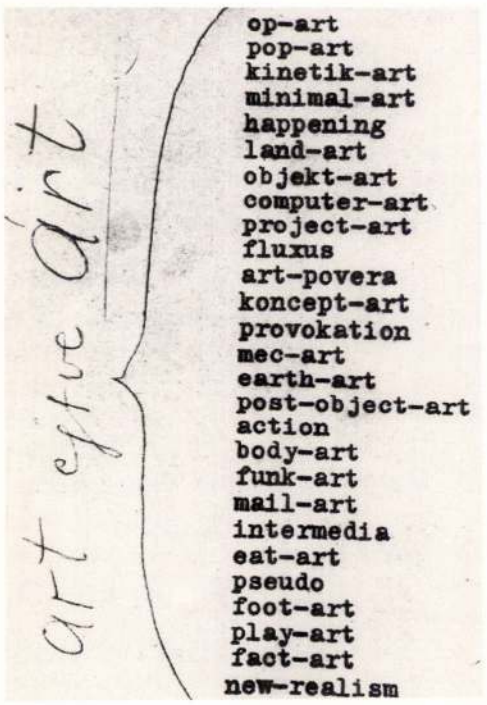

Major János

1. Kubista Lajos Budapesten a Farkasréti temetőben lett eltemetve.
2. A kubizmus nem Budapesten született.
3. Budapesten még semmilyen izmus sem született.
4. Victor Vasarely Magyarországon született.
5. Az Op-art nem Magyarországon született.
6. Nicolas Schöffer Kalocsán született.
7. A Kinetik-art nem Kalocsán született.
8. Herzl Tivadar Budapesten született.
9. A cionizmus nem Budapesten született.
10. Szilárd Leó az atombomba atyja, Magyarországon született, meghalt az USA-ban.
11. A Pop-art az USA-ban született, hatása Magyarországra is kisugárzott.
12. Bartók Béla Magyarországon született, meghalt New Yorkban.
13. A Koncept-art New Yorkban született, azóta Budapesten is nem egy koncept született.
14. Neumann János, a kiváló matematikus, mellesleg a kompjuter feltalálója, Magyarországon született és az Egyesült Államokban halt meg.
15. A kibernetikát már több technikailag fejlett országban alkalmazták sikerrel műalkotások előállítására, Magyarországon eddig - tudomásom szerint - még nem került sor erre.

Ha - mint állítom - a fenti koncept minden tétele bizonyítható tény (fact), akkor ebben az esetben találóbb lenne a "koncept-art" helyett a "fact-art" elnevezés.
Megszületett volna Budapesten a Fact-art? Ez a hipotézis csak akkor tartható fenn, ha az alapjául szolgáló tételek mindegyike valóban tény. Mikor azonban átvizsgáltam e tételek helyességét, kiderült, hogy a 3. tétel téves.
A Fact-art tehát halva született Budapesten, mert a tételek egyike, melyből létrejöttére következtettünk - az, mely szerint Magyarországon még semmilyen izmus sem született - téves, nem tény (non fact).

16. Született már Magyarországon is egy izmus, a bicsérdizmus.
17. Bicséry Béla Amerikában halt meg.

SZEGŐ GYÖRGY:

Könyv

Jovánovics-album

■ Kortárs magyar képzőművészek kissé ideges csoportja nemrégiben kérdőre vonta a kritikusokat, miért megíratlan még a huszadik század második felének magyar művészete. Legalábbis, ami abból erre a megnevezésre számot tarthat: hazai modern és ami utána jött. Miért kell napilapokból, esszékötetekből összelapátolni a magyar avantgárd, a szocreál alól és után kibújó neo-avantgárd mozgalmak történetét. A kritikusok mondták ezt is, leginkább a pénzről, és ugyanúgy nem történt semmi, mint az amúgy jogos kérdés elhangzása előtt. Hogy a védekező érv mennyire jogos probléma, azt persze mindenki tudja. Vagy ha mégsem, javaslom, lapozza fel a Földényi F. László szerkesztésében mostanában megjelent Jovánovics-album belső borítóját, és olvassa végig azt az impozáns névsort, amelyben a könyv támogatói szerepelnek: Soros Alapítvány, Magyar Könyv Alapítvány, Művelődési Minisztérium, Fővárosi Önkormányzat — nagyjából minden olyan fórumra egyszerre szükség volt, amely ma Magyarországon könyvet rendszeresen életre segít. Pedig a kötet tárgya (alanya? vezérelve? ürügye?) az a Jovánovics György, aki jelenleg a magyar avantgárd klasszikusának, külföldön is kurrens élművésznek számít, és aki az idén életműkiállításával hazánkat fogja képviselni a centenáriumi Velencei Biennálén.

A kötet sem albumnak, sem monográfiának nem mondható. Hálistennek, mert heterogén szövegválogatásával, sok szerzőjű polifóniájával ügyesen kibújik a monográfiák kötelezően patetikus hangvétele alól. Ugyanakkor viszont jó minőségű reprodukciókat vonultat fel, nagyobb számban, mintha pusztra szöveget illusztráló anyagról volna szó, de annál azért jobban tagoltan, semhogy turisztikai-szépészeti könyvtárgyként fungáljon. Már a Jovánovics-reliefről nyomott papírborító is sejteti, hogy a két műfaj között jó érzékkel navigáló újféleségről van szó. Ha pedig a képzőművészet vagy egyszerűen csak a jó könyv iránt fogékony kedves olvasó kinyitja a kötetet, ne keresgéljen holmi időrendbe szedett életmű-értékelés, jelentőségfaggatás vagy a művészlét korszakok szerint kerékbe tört interpretálása után.

Szöveggel találkozik, a művész, más művészek, valamint ráismerők, ráérzők és kritikusok szövegeivel. A betűk, mondatok, függetlenül a fejezetrendtől, különös rétegsorba állnak össze, annyira egyértelműen, hogy a recenzens többre, mint e sztratoszféra óvatos rétegkutatására nem is vállalkozhat. A még szilárdulás előtti lávaanyag maga a Jovánovics-féle vizuális világkép, a szoborművek, performance-ok, reliefek teremtésközeli valósága — mindegyik írás ezt burkolja körül, csak más-más közelségből.

A legizgalmasabb, legforróbban maradt szövegek persze Jovánovicstól származnak: képregényrészletek, verbális szobrok, a konceptualizmus szöveges elmélyítései. Jován például egy történelmi jelentőségű sakkpartit rekonstruál: Lenin és Tristan Tzara partiját. A virtuális lépéssorok nemcsak Duchamp elméletét kötik az esztétizált politikum (vagy antipolitikum) szférájához, de a kelet-európai avantgárd korai megfojtását is végigpörgetik a sakktáblán. A fekete-fehér, fény-árnyék küzdelme Jovánovics műveinek alapkérdése, az alkotás és a sakk konstruktivizmusa a szövegben egymást teljesen elfedi. Ugyanezek a dimenziók látvány-átfedésekben jelennek meg a Liza Wiathruck: Holos Graphos című „képregényben", ahol a pop-art ötletéből Jovánovics az érzékelés, a mimézis egyre mélyebb rétegeit bontja föl, miközben szoborsorozatára maga is lehetséges válaszokat keres. A verbális önkutatást, „önlehallgatást" eggyel kijjebbről szemléli a kortárs hazai avantgárd pápája, Erdély Miklós. Szövegtöredékeiben mintegy beköltözik a Jovánovics-szobrokba, és onnan les kifelé, a befogadás irányába. Írása a képzőművészetről való gondolkodás új, nagyjából máig járatlan érzékenységű útjait jelöli ki.

A következő rétege ennek a spirituális sztratoszférának Beke László tárgyszerű műleírásaiban, a látható élmény szóbeli átfordításában van jelen. Beke, ugyanennek az avantgárdnak hivatásos gondnoka-ápolója, a kötetben egyedül, arra is kísérletet tesz, hogy Jovánovics figuráját az európai képzőművészet sakktábláján meghatározza. Az ő elemzéseit veszik körbe a már szubjektívabb esszék, kritikák. András Sándor összefoglaló Jovánovics-esszéje, Földényi vagy Andrási Gábor rövidebb írásművei Jovánovics színes reliefjeiről. A legutóbbi, nagy port felvert Jovánovics-művet, a 301-es parcella síremlékét, a „thanatoplasztika" alapegységét külön fejezetben sétálja körül Földényi — ugyanazzal a rétegbontó módszerrel, amivel az egész kötet is autentikusan értelmezhető. Ha az a bizonyos „mai magyar" művészettörténet valaha megszületik, volna mire hivatkoznia ebből a könyvből. De az egyre fogyatkozó honi értelmiség könyvespolca még elbírna mellette egy-egy hasonlót például Erdély Miklósról, Altorjai Sándorról, Szirtes Jánosról és/vagy másokról is.

(Jovánovics. Válogatta és gondozta Földényi F. László. Corvina Kiadó, 166 oldal.)

El Kazovszkij rajza

NÉMETH ZSUZSA:

Könyv

Olvassunk népzenét

■ Az ötvenes-hatvanas években azzal nyúztak minket az iskolában, hogy tanuljunk meg 10 régi stílusú és 10 újstílusú népdalt. Megtanultuk. Na és? Kodályék szolmizáltattak és sulykolták a pentatont, de mi valahogy mégsem éreztük meg a népzene szépségét. A felnőttek pedig csak az elcsépelt színpadi repertoárt kapták.

Az igény, az esztétikai éhség viszont megvolt és követelte a magáét. (A táncházmozgalom politikai, ellenzéki vonatkozásairól most ne is essék szó.) A „Repülj páva"-vetélkedő már országszerte sikeresen megmozgatta az embereket. „Az első Táncház 1972. május 6-án jött létre a Liszt Ferenc téri Könyvklubban. Szervezői a Bihari Táncegyüttes tagjai voltak, akik a másik három hasonló típusú amatőr táncegyüttes tagjai számára (Bartók, Vasas, Vadrózsák) kellemes, zárt körű klubestet szerveztek. Az elképzelés az volt, hogy a színpadra koreografált néptáncokat ezúttal a saját szórakozásukra, társastánc módjára használják fel. A zenét a Sebő együttes szolgáltatta. Az este olyan jól sikerült, hogy folytatni kellett, méghozzá hamarosan a zártkörűség feloldásával, az utca embere számára is megközelíthetően. A következmények messze ágazóak lettek. Nem csupán egy új típusú szórakozási forma csírája alakult itt ki, hanem a néptáncról, annak színpadi és egyéb funkciójáról vallott különféle elképzelések között is élénk, tisztázó vita indult meg."

A fenti idézet az immár könyvírásban is jeleskedő Sebőtől való. A népzenerajongóknak nagy nemzetközi és – Sebőék óta — széles körű hazai tábora van. A népzenetudománynak pedig hatalmas nemzetközi és bőséges magyar irodalma. Az utóbbiban segít eligazodni *Sebő Ferenc Népzenei olvasókönyv*e. A könyv első része a népzenére vonatkozó általános ismereteket foglalja magában, olyan írásokkal, amelyekben a népzene iránt nem érzéki szempontból érdeklődők is találhatnak intellektuális csemegét.

A második fejezetben tisztázódik, hogy a jelenleg 150 000 darab összegyűjtött magyar népdalt milyen elvek szerint lehet rendezni. Feltárul az ún. Bartók Rend, Kodály Rend, Járdányi Rend és a Népzenei Típusrend közötti különbség. (A Bartók Rend sorozatának első kötete egyébként Kovács Sándor és Sebő Ferenc gondozásában jelent meg nemrégiben.) A Magyar népzene fejezetben a vokális zene bemutatása mellett Sárosi Bálint segítségével a hangszeres zenéről és magukról a hangszerekről is elrendezett képet kapunk. A Tánczenében a táncműfajok, táncdialektusok, a történelmi rétegek ismertetése után táblázat található a táncfajták és zenekari kíséretük kapcsolatáról. A Népzenei kiadványok-fejezet 270 olyan publikációt sorol fel, amely *kottás* népzenei anyagot is tartalmaz. Sebő teljes körű (a határokon túl is terjedő) diszkográfiát készített a magyar népzenei hanglemezekről. (Ezekből vajon mi, menynyi kapható a hazai üzletekben?)

A táncházmozgalom szakmai hátterét, az autentikus zene és a „feldolgozás" kapcsolatát, az újonnan felnövő együttesek gyűjtő- és alkotómunkáját tárgyalja a Revival és Táncház című fejezet.

E fejezetek rövidek, tömörek. Aki bővebbet akar megtudni egy-egy témáról, minden egyes témakör után megtalálja a felhasznált és ajánlott irodalom felsorolását. A szövegben pedig, a lap szélén, a sorok mellett gyakran állnak bekeretezett számok: Sebő azt is jelzi, hol van a könyvben tartalmi összefüggés, nem kell keresgélni, a számok odavezetnek. Nagyszerű ötlet.

Amint az is, hogy Sebő azokra is gondol, akik — bibliográfia ide, bőséges irodalomjegyzék oda — nem tudnak vagy nem fognak utána olvasni a témának. Könyve második részében tehát *olvasmányokat* közöl a gyűjtéstörténetről, a rendezéstörténetről, a „nagyok"-ról — a nagyoktól. Bartók, Kodály, Rajeczky Benjamin, Dobszay László, Martin György, Rácz Ilona, Ortutay Gyula, Kovács Sándor tanulmányaiból válogat (a felsorolás távolról sem teljes). „Népzene-biológia" — a sejtelmes fejezetcímet Lajtha László hasonló című tanulmánya adja. Lajtha ezt írja: „Népzene-biológia, e tudásom szerint magamgyártotta terminus technicus alatt azt a tudományágat értem, amelyik vizsgálja: él-e, mikor és hogyan él egyik nép a másik zenéjével... Amikor a kísérletbe kezdtem, nem érdekelt, mi magyar, mi román. Az sem, mennyi a román és mennyi a magyar elem a zenében, hanem az, hogy azonos életkörülmények között, zárt területen együttélő, másfele nemigen járó, két nemzetiségű lakosság mit, mikor s hogyan énekel, hogy s mikor él nemcsak a maga, hanem a másik muzsikájával is." Nagyon érdekesek azok a dokumentumok (például Bartók Ziegler Mártához írott levele), melyekben a népzenegyűjtők megpróbáltatásaikról írnak, s ezeken korántsem csak a fizikaiak értendők. A parasztasszonyokat nehéz volt lebeszélni arról, hogy a fonográfra népdalként ne az akkoriban divatos városi slágereket, az „uras nótákat" énekeljék rá. A Letűnt világ hírmondói fejezetben a régi táncházakról és egyéb szokásokról szólnak a még élő hangszeres népművészek Székről, Méhkerékről, Tiszaújfaluról.

A könyv harmadik része a Példatár. Egyetlen gyűjtés népdalait közli, mely az áttelepült moldvai csángók körében készült. Néhány népi előadó *egy* meghatározott dialektusterületről, s az anyag mégis alkalmas arra, hogy bemutassa a magyar népzenei stílusok jellemző *arányát*. Az első részben ismertetett tudományos fogalmak itt válnak még élőbbé. A tetraton dallamok elnevezés mögött például a gyönyörű „Istenem, Istenem, áraszd meg a vizet..." dal rejtezik, a régies kisambitusú dallamok egyikében ilyen szöveg található:

„Kötik nékem az én koszorúmat,
Ágból-bogbúl, fejér csemetéből,
Tisztán, tisztán fejér lilivomból,
Mendenféle szép virágecskából.

S azt felkötik az én kűs fejemre,
Ága-boga hajlik a vállamra,
A virágja hull az én ölembe,
Szép illatja száll a víg szüvemre."

A Példatár dalait Sebő újszerű módon stílustömbökbe rendezte, s többféle dallamkereső segíti őket megtalálni: stílusok szerint, lemezszámok szerint (a gyűjtés anyagából hanglemezfelvételek készültek), illetve a szövegkezdet szerint.

Ettől a könyvtől mindazt megkapjuk, amit a címe ígér. Lehet benne csak lapozgatni, irodalmat keresni. Ha pedig „rendesen" végigolvassuk, kibővülnek és végre elrendeződnek azok az ismeretek, amelyekre szükségük van a zenét tanulóknak vagy a népzenével bármilyen módon kapcsolatban állóknak. A szakembereknek pedig a logikus rendszerezés, az anyaggyűjtés során előkerült új irodalom és a gondolatmenet tiszta szerkezete nyújthat örömet.

A *Népzenei olvasókönyv* jól felhasználható és érdekes *lenne* az ország minden énektanárának (az általános iskolától a főiskolákig), minden zenetanárnak, minden zenésznek, minden egyéb társművésznek, gyakorló táncházasnak és bámész bölcsésznek egyaránt. Lenne, mondom, és megkérdezem: mit kell még a népzenéért tennie Sebőnek ahhoz, hogy könyve ne csak ezer példányban jelenjen meg?

(Sebő Ferenc: Népzenei olvasókönyv. Magyar Művelődési Intézet, 1994. 424 oldal. Könyvesboltban, persze, nem kapható.)

EX LIBRIS

SZOMBATHY BÁLINT

Rakd sorba a gyöngyöket...

(A Fluxus-jelenség)

Egyre nyilvánvalóbb számomra, hogy Örkény Istvánnak nem kevés köze van a hatvanas évek művészetének egyik meghatározó vonulatához, a Fluxushoz. A kettejük közötti összekötőkapocsról mindig is Tóték jutnak eszembe, az ő nagy *dobozolásaik*, másrészt pedig a Fluxus dobozimádata, amelynek középpontjában a kor ipari orientáltságának hangulatát kifejező *műanyagdoboz* áll.

„...doboz, benne kagylóhéj" — így hangzik George Maciunas egyik művének alapötlete. S ez adta az indíttatást a pozsonyi Kalligramnak, hogy Kagyló-könyvek néven új sorozatot bocsásson útjára. A Fluxus-jelenségről szóló első kis füzet borítóján a gyöngykagyló csillámlását utánzó intarzia. Tenyérben is elférő: törékeny, mint a gyöngyház.

A Fluxus művészettörténeti mozaikjaiból szerkesztett kiadvány bevezetőjeként beszélgetést olvashatunk az imént aposztrofált George Maciunasszal, a mozgalom alapítójával, egyik központi alakjával. Ő volt az, aki kiállt a művészetnek a hétköznapi életfolyamatokkal való elegyítése mellett, s egy erősen szocializált koncepció értelmében, a szépművészeti eszményeket is elvetve, a mindennapokhoz közelebb álló alkalmazott kifejezőformák — az ipari formatervezés, az újságírás, az építészet, a tipográfia stb. — elsőbbsége mellett szállt síkra. Boldogságtól átszellemülve adta a világ tudtára, hogy kettő kivételével valamennyi Fluxus-tag valamelyik alkalmazott műfaj elkötelezettje. Közöttük volt John Cage zeneszerző is, aki az emberi kéz alkotta egyedi műtárgy alkonyát bejelentő téziseiben a közösségi alkotás eszméjét népszerűsítette.

A Fluxus lényegében olyan folyóiratként indult, amely eredeti sokszorosításokból állt össze. Az egysíkúságot megunva aztán egyes alkotók előszeretettel vettek igénybe kisméretű tárgyakat. Így például gyöngyöket. S az efféle műtárgyak már foglalatot is igényeltek, tokot, tartályozót. Így alakult ki a Fluxus dobozkultusza.

Lehet, hogy puszta véletlen, de az is lehet, hogy tudatos szerkesztői döntés áll amögött, hogy a kötetben leírt műtárgyak túlnyomó része a „dobozos stílust" reprezentáló alkotás. Néhány, a műfaj gazdagságát bizonyító doboztípus: „három fehér műanyagdoboz", „átlátszó fedelű rekeszes műanyagdoboz", „átlátszó műanyagkocka", „lakkozott fenyődoboz", „fehér műanyagdoboz, rajta címke" stb.

A Fluxus dobozközpontúságának abszolutizált változata mindenképpen Ren Vautier üres műanyagdoboza, amelynek címe *Istent tartalmazó Fluxus doboz*.

A publikáció az 1966-os prágai Fluxus-fesztivál programtervezetével, vagyis a művészi akciók leírásával zárul. Hasznos és egyúttal csinos adaléka a napjainkban is hatóképes mozgalomról megjelent ugyancsak szerény magyar nyelvű szakirodalomnak.

(Kalligram, Pozsony, 1994, 64 old., 199 Ft.)

Perneczky Géza: Zuhanás a toronyból

A Kölnben élő, de az itthoni művészet folyamatait is górcső alatt tartó művészettörténész 1983 és 1994 között megjelent írásaiból válogatott. A korábbi kötetektől eltérően, amelyek egy-egy markánsabb művészeti vonulat (például az alternatív művészet) vagy egyéniség (például Picasso) opusa köré szerveződtek, a mostani a sokoldalú, polifón tájékozódású szakembert mutatja be. Azt az univerzális — és ezért korszerű — gondolkodót, akinek művészetfilozófiai fejtegetései szétfeszítik a megszokott műfaji kereteket, s át-átcsapnak más tudományok fogalmi övezetébe.

Immár több évtizedes külhoni tartózkodása ellenére Perneczky megmaradt ízig-vérig közép-kelet-európai gondolkodónak. Ezt bizonyítja különös vonzódása a szláv művészeti szféra meghatározott jelenségei iránt, de főleg az, amekkora érzékenységgel és alkati ráhangolással nyúl a korai szovjet avantgárd vagy akár egyetlen alkotó, történetesen Ilja Kabakov művészetének poétikájához.

S ha ez igaz, úgy igaz a fordítottja is. A nyugati művészeti központokban, az óceánon túl is bennfentes szakíró személyesen, tehát hitelesen megélt művészi élményekről számol be a magyar olvasónak. Elmondhatja magáról, hogy hosszú ideje ő a legszerencsésebb helyzetben levő művészettörténészünk, aki első kézből vett nyugati információit közép-kelet-európai szenzibilitásával ötvözi különösen vonzó olvasmányokká. Ebből kifolyólag pedig nemcsak a műveket látja maga előtt, hanem kiváló betekintése van a fejlett művészeti rendszer kulisszái mögé, a műkereskedelem, a mecenatúra és a sajátos múzeumi világ működésének rejtettebb dimenzióiba is, abba a közegbe, amely oly gyakran tud illúzióromboló lenni. Mert a művészet mögötti számítgatások gyakran visszataszítóan kirívóak.

A *Zuhanás a toronyból* című kötet első fejezete a művészeti és társadalmi utópiák lehetséges egybeesésének, illetve elhajlásának történeti példáit eleveníti fel, különös tekintettel a századeleji szovjet avantgárd sorsának tragikus végkifejletére. A Cézanne-ról, Van Gogh-ról, Modiglianiról és Giacomettiről szóló nagy lélegzetű tárlatismertetők a modern művészet kezdeteihez, míg az Andy Warholról és Joseph Beuys-ról szólóak ugyanannak a folyamatnak a kifejletéhez vezetik az olvasót.

A jelenkor művészete iránt fogékonyakat azonban mindenképpen a *Példaképek és barátok* című fejezet ejti majd rabul. Elsősorban azért, mert az írások a szerző közvetett vallomásainak tekinthetők a tekintetben, mely források ihlették és milyen gondolkodási rendszerek formálták alkati tulajdonságait és tájékozódásának irányát. S azért is, mert ezek az erőforrások hazai tájakon, illetve magyar kötődések mentén találhatók: a Squat Színház tájékán, valamint Megyik János, Halász Károly, Erdély Miklós, feLugossy László és Háy Ágnes műtermének falai között.

Különösen a *Csak semmi csodaszarvas* című feLugossy-értelmezés tekinthető sikerültnek, mivel poétikai csapongásai által ellensúlyozza azt a már-már tanárinak mondható tárgyilagosságot, amely a könyv alaphangvételét meghatározza.

Perenczky a bennfentes prizmáján át vizsgálja századunk művészetét, s érdekelt abban, hogy a leírott szó a személyes élmény hangulatával itatódjék át.

(Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1994, 252 old., 420 Ft.)

Hajdu István: Vetett árnyék

Hajdu István nem tartozik az exponált művészettörténészek közé. Nem a nagy történeti összefüggések kutatója, és a művészet rendszerének átfogó elméleti kérdései sem állnak írásainak homlokterében. Ennek következtében munkássága sohasem volt összeegyeztethető valamely stílusirányzat, izmus, illetve ízlésbeli trend rokon értelmű fogalmi foglalatával.

Könyv- és folyóiratszerkesztői teljesítményével párhuzamosan kifejtett kritikusi tevékenysége jobbára a havi és a napi sajtóban volt nyomon követhető ez ideig. *Vetett árnyék* című kötetében is ezekből a szerényebb lélegzetvételű reflexiókból ad ízelítőt (sajnos nem derül ki, hogy válogatással vagy gyűjteménnyel állunk-e szemben).

A javarészt a Beszélőben, Balkonban, Művészetben, Magyar Nemzetben és katalógusokban napvilágot látott írások a kortárs magyar művészet korszerű szemléletű alkotói törekvéseinek, illetve az utóbbi esztendőkben Budapestre került nívósabb külföldi bemutatóknak az értelmezésére vállalkoznak.

Hajdu leginkább egyéni arcéleket rajzol meg, mert különös érzéke és fejlett pszichológiai megközelítő képessége folytán elsősorban az individuum mikrovilágához talál értelmezési kulcsokat. Az alkotások mögötti spirituális háttér stiláris burkának ügyes lefejtésén túl Hajdu még abban is találékonynak mutatkozik, ahogyan megvilágítja egy-egy mű nyelvi szerkezetének belső állagát, illetve, amilyen pontosan leírja az alkotás végső stádiumához elvezető lelki-intellektuális és anyagbeli folyamatok menetét.

A már tekintélyt és „pozíciót" szerzett első vonalbeli művészek mellett Hajdu a „második vonalat" képviselők munkásságára is odafigyel. Az egyéni poétikák bolyhaiban matatva teljesen mellőzi az utóbbi egy-másfél évtizedben lebonyolított történeti jellegű nemzedéki vagy csak a stílus tekintetében egyívású csoportos kiállításokat.

Téglát téglára helyez, mint a klasszikus kőműves: egy hálót fonogat, amelynek térfogata egyelőre fel nem becsülhető. Mindenképpen sajátos helye van a kortárs művészettörténész társadalom hierarchiájában, illetve — ha úgy tetszik — szereposztásában, ahová fő fegyverével, a külsőségek felett átsikló, az ember belső világához utat kereső lélekvizsgálat módszerével törte fel magát.

(Kortárs Kiadó, Budapest, 1994, 172 old., 330 Ft.)

Sümegi György - Tóth Piroska: Idekint és odabent

Beszélgetések képzőművészetről

A parabolikus címet kétféleképpen értelmezhetjük. Egyrészt olyan célzásként, amely az alkotó belső világa és a környezeti tényezőként megjelenő objektív világ közötti energiaáramoltatás kölcsönös viszonyára irányul, másrészt pedig — amikor a környező országokban élő magyar művészekről esik szó — az adminisztratív országhatárnak arról a viszonylagosságáról, ahogyan a kulturális és művészeti javak mozgásának következtében fellazulni, légiesedni látszik.

A szerzőpár arra vállalkozott, hogy interpretálás helyett a huszadik század néhány jelentős magyar alkotóját szólaltatja meg, bírja vallomásra, úgy a szakmai életrajz döntő mozzanatainak tekintetében, mint az ars poeticák jellemiségére rávilágító elméleti-poétikai támpontok szempontjából. A megkérdezettek névsora nem iskolák, stílusirányzatok vagy csoportos kötődések alapján állt össze, hanem egyéni affinitás fűzte őket egybe: „legtöbbjüket következetes alkotói magatartása és művészi kvalitása a 20. századi magyar képzőművészet kiemelkedő képviselőjévé avatta".

A sor a Barcsay Jenővel folytatott két beszélgetéssel indul, s a Lossonczy-házaspárral, Tóth Menyhérttel, Szántó Piroskával, Bartha Lászlóval, Klimó Károllyal, Szalai Lajossal folytatódik, majd két, külföldön hírnevet szerzett alkotóval, Amerigo Tottal és Giovanni Hajnallal, valamint a kolozsvári, így tehát szintén külhoninak számító Miklóssy Gábor festővel zárul.

A beszélgetésnek külön értéket ad, hogy a vallomások gyakran eltérő módon világítanak meg vagy értékelnek azonos művészeti jelenségeket és eseményeket.

A könyv második részében a határokon túl élő művészettörténészek és képzőművészeti kritikusok mutatják be az általuk képviselt régió magyar képzőművészeinek tevékenységét, szervezeti életét, rávilágítva egyúttal azokra a történeti momentumokra is, amelyek szerepet játszottak abban, hogy Romániában, a volt Jugoszláviában vagy éppen Kárpátalján az anyaországétól valamelyest eltérő szemléletű művészeti poétikák fejlődtek ki.

A kötetnek ez a része bizonyos szempontból az első átgondolt kísérletnek tekinthető, hogy a magyarországi olvasó némi alapvető betekintést nyerjen a kisebbségben élő magyar alkotók világába. Különös tekintettel arra, hogy az itthoni szakma meglehetősen elhanyagolta az anyaországról leszakadt magyarság identitástudatának a képzőművészetben láttamoztatható vizsgálatát, vagy akár a puszta híradást arról, hogy a peremeken is léteznek nívós, egyetemes szellemi beállítódású törekvések.

(Tevan Kiadó, Békéscsaba, 1994, 240 old.)

Miltényi Tibor: Progresszív fotó

Művészet-e a fotó?, teszi fel a ma is időszerű kérdést Miltényi Tibor, s ezzel nem csak a kifejezőforma más művészetekkel szembeni kisebbrendűségi beidegződéseire utal, hanem meg is nevezi a médium nagykorúsodásának talán legjelentősebb kerékkötőjét, a műfajelméleti felkészültség hiányát.

Míg a huszadik századi film- vagy képzőművészet radikális újításait a kritika és az elmélet azonnal támogatta — sőt, nemcsak támogatta, hanem sok esetben szó szerint értve életre hívta — addig a fotóesztétika nem tudott egységes teoretikai rendszerré összeállni. „Hiába a zseniális egyéni teljesítmények — Hevesy Iván, Susan Sontag vagy Klaus Honnef —, ez a diszciplína nem állt össze, a kategóriák és értékítéletek teljes zűrzavara uralkodik", szögezi le a szerző.

A továbbiakban arra tesz kísérletet, hogy felvázolja a fotó egyetemes síluskorszakait, s a festészetutánzó fotóakadémizmus és fotóimpresszionizmus ellenében hangsúlyossá tegye a húszas éveknek azt a szemléletváltását, amely a kifejezőeszköz szuverén formanyelvének megalapozását hozta magával: „A fotó önmagára találásának pillanatától a festészetutánzás tétlen és súlytalan szabadidős tevékenységgé alacsonyult, másfelől viszont a progresszív közelítésekben a fotóművészet határainak végtelen izgalmas analízisére adódott alkalom".

Miltényi kellő megkülönböztetéssel világít rá a századelő avantgárd (anti)esztétikájának és a hetvenes évek művészeti progressziójának meghatározó összefonódottságára, illetve arra a pozitív hatásra, amely a fotó nyelvi sajátosságainak a gyorsabb kiérlelését tette lehetővé azáltal, hogy saját médiumának a fogalmi-természetbeli átértékelésére és kiszélesítésére törekedett.

A magyar progresszív fotónak szentelt fejezetben Miltényi három nemzedéki vonulatot körvonalaz. Történetileg nézve a hetvenes évek második felétől a kilencvenes évek elejéig tartó időszakról esik szó. A jelzett periódus fotóművészeti tendenciáit tizennégy hosszabb-rövidebb beszélgetés hivatott szakmai értelemben is kiértékelni.

(Szellemkép Kiadó, Budapest, 1994, 144 old.)

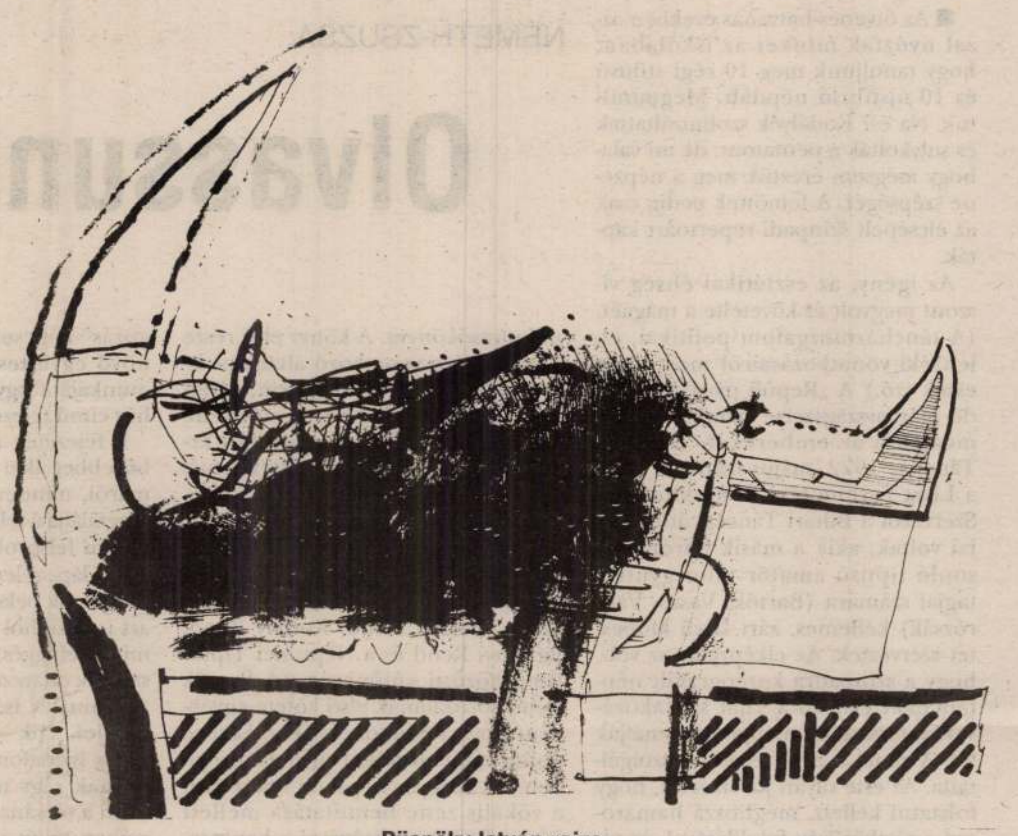

Püspöky István rajza

A Vajda János Könyvesbolt
(Bibliofil Kft, 8000 Székesfehérvár, Fő u. 2.)
sikerlistája
az elmúlt hónap könyveiből

E. Radzinszkij: Az utolsó cár (Európa)
J. Updike: Bízzál bennem (Európa)
M. D'Orta: Rómeó alulról jegyezte el Júliát (Európa)
Válogatás Ady E., József A. és Radnóti M. műveiből (Corpus)
P. Geraldy: Te meg én (General Press)
C. G. Jung: Az ember és szimbólumai (Göncöl)
Füzesi Zs.: Mondókáskönyv 3. (Dunakanyar 2000)
D. Fraser: RDommel I.-II. (Victoria)
C. Segal: Orvosok (Auktor)
Moldova Gy.: Magyarország mennybemenetele (Dunakanyar 2000)

badkán jelent meg. Ez a kötet ui. egy sajátos – sajnos jórészt feledésbe ment – polgári ízlést képvisel. Ezernyi jó, különleges zamatú recepten túl sok hasznos tudnivalót közöl az ideális háztartásról, halak, húsok, tojásételek, mártások, szendvicsek, köretek, saláták, tészták, pudingok, sodók, torták, teasütemények, krémek, fagylaltok, parfék, italok, kompótok, savanyúságok megannyi titkáról. Étrendet javasol egész hétre, akárcsak különleges és ünnepi alkalmakra.

65 Üzemvezetés. Üzemszervezés

95MÁ098 1064,– Ft
MENYHAY Imre:
Vezetés, nevelés, neurózis
Aula Kiadó Kft.
174 oldal, keménykötés,
ISBN 963 503 015 0

681.3 Számítástechnika

95MÁ099 321,– Ft
DÉR István:
Az élő számtógép
Számítástechnikai munkafüzet
OSKAR Kiadó
96 oldal, A/4 méret, négysz. kartonborító, ISBN 963 8122 14 5
A RAM-ba zárt világ elméleti könyvhöz készített munkafüzetsorozat első kötete olyan ismereteket tartalmaz, amelyek a számítógép „életre keltéséhez" feltétlenül szükségesek. A DOS operációs rendszer legfontosabb elemeit kiemelő feladatsorok az olvasóban a számítógéppel történő ismerkedés során egyre nagyobb biztonságérzetet alakítanak ki a jó megoldások sikerélményének pedagógiai-pszichológiai ráhatása révén. Az operációs rendszer működése és üzeneteinek megismerése lehetővé teszi, hogy a napjainkban általánosan használt programokon túl is kapcsolatba kerülhessen az olvasó a számítógépével.

95MÁ100 800,– Ft
GREZNER Ferenc:
PC – középfokon I.
Múzsák Kft.
180 oldal, B/5 méret, ragasztott karton, ISBN...
A szerző tanári tapasztalatait használta fel a kiadvány megírásakor. Mint a címből is kitűnik, középfokú PC-s ismeretekkel vértezi fel az olvasót a többkötetes mű. Elsősorban tanfolyamok hallgatóinak ajánljuk, mint segédletet, ill. mint jegyzetet.

95MÁ101 600,– Ft
KŐVÁRI Zsolt:
Excel tankönyv
Múzsák Kft.
170 oldal, B/5 méret, spirálos, ISBN...
A feladatokat az életből meríti. Olvasóként elsősorban a középiskolás diákokat, ill. a számítástechnikát kiegészítő tárgyként tanuló főiskolai vagy egyetemi hallgatókat és azok tanárait célozza meg. De bárkinek hasznos lehet, aki mindennapi munkáját szeretné megkönnyíteni a számítógép használatával, nem áll tőle távol a matematika, és szereti a logikus gondolkodást.

95MÁ102 654,– Ft
ROZGONYI-BORUS Ferenc:
RAM-ba zárt világ
Számítástechnikai kézikönyv
OSKAR Kiadó
288 oldal, A/5 méret, négysz. borító, karton, ISBN 963 8122 13 7
A könyv elsősorban az IBM PC típusú és a vele kompatibilis számítógépek felépítéséről, működéséről és működtetéséről szól. Az általános és középiskolai tanulók, valamint a felnőtt olvasók megismerkedhetnek a számítógépek történetével, a programozás alapjaival, a Pascal programozással, a szövegszerkesztéssel, az adatbázis kezeléssel, a táblázattal és a diagramkészítéssel és a térinformatika alapelemeivel.

689 Barkácsolás

95MÁ103 390,– Ft
DEVECSERY László:
Ünnepi ötletek húsvéttól szilveszterig
Falukönyv-Ciceró Kft.
6 ív, 120 f/f rajz, A/4 méret, karton, ISBN...
Foglalkoztató könyv, amelyben minden jeles ünnephez illő, barkácsolható tárgyak készítéséhez nyújt konkrét segítséget a könyv leírásai és szemléltető ábrái segítségével. A szerző gyakorló pedagógus, több könyvét tanítják az általános iskola 6–7. osztályában.

7 Művészetek, sport

95MÁ104 407,– Ft
AKNAI Tamás:
A pécsi műhely
Szerk. Weber Katalin
Jelenkor Kiadó (Pécs)
144 oldal, 190x230 méret, ragasztott karton borítóval, fóliázva, ISBN...
Az 1970-ben megalakított Pécsi Műhely monografikus feldolgozása. A szubjektív beszámoló elegyedik egyszeri ötvözetté a könyvben, mely végre felmutatja és rögzíti ennek a túrés határán létrejött szellemi körnek és művészi mozgalomnak a valódi jelentőségét.

95MÁ105 350,– Ft
Dr. MEDVIGY Mihály:
Ókeresztény és bizánci művészettörténet
2. bőv. kiadás
Miskolci Bölcsész Egyesület
142 oldal, A/4 méret, ragasztott karton, ISBN...
A képzőművészeti oktatásban elengedhetetlen a műalkotások szemlélete. Mindazokat a tudnivalókat tartalmazza a könyv, amelyeket egy főiskolai tanár két féléven át heti két órában előad a témáról.

7.0 A művészet általános elmélete, technikája, stílusok

95MÁ106 385,– Ft
PERNECZKY Géza:
Kapituláció a szabadság előtt
Jelenkor Kiadó (Pécs)
200 oldal, 134x196 méret, ragasztott karton borítóval, fóliázva, ISBN...
Perneczky Géza két terjedelmes tanulmányban foglalkozik azokkal a filozófiai, esztétikai és művészetlélektani áramlatokkal, amelyek a felvilágosodás kora óta vezettek egyre gyorsulóbb ütemben „a művészet halálához".

95MÁ107 799,– Ft
WAGNER, Richard:
Művészet és forradalom
Seneca Könyvkiadó Kft.
304 oldal, A/5 méret, kemény borító, antik ker., arany nyomás, ISBN...
A szerző a zene óriása, lángelme. Életműve fenekestől felforgató, forradalmi jelentőségű a zenében, drámában, színpadművészetben. A sablonnal szemben az új vakmerőséget, a hétköznapokkal szemben az ünnepnapot és elmélyedést hozta. Újra megalkotta a görög dráma nagyszerű egységét, a Gesamtkunstwerket. Azt követelte, hogy a művészet az élet legmélyéből fakadjon. Gyönyörű ideálja: Bayreuth ünnepi játékháza... E kötetében a művészet és forradalom viszonyáról, költészetről, komponálásról, a művész és a nyilvánosság szerepéről fejti ki nagyhatású gondolatait.

72 Építészet

95MÁ108 1800,– Ft
PEVSNER, Nicolaus:
Az európai építészet története
3. kiadás
Corvina Kiadó
512 oldal, 218 f/f kép, 110 f/f grafika, egészvászon, ISBN 963 13 4015 5
A világhírű angol építészettörténész könyvét közel húsz ország nyelvén forgathatják az érdeklődők és a szakemberek. Sikerének egyik titka a kiváló válogatás; olyan országokkal foglalkozik alaposabban, amelyek építészete széles körű hatást fejtett ki.

75 Festészet

95MÁ109 1800,– Ft
BACCHESCHI, Edi – STEINGRABER, Erich:
Alte Pinakothek München
Corvina Kiadó
160 oldal, 168 színes és 360 f/f kép, 235x305 méret, egészvászon, ISBN 963 13 3995 5, ISSN..., „A világ nagy múzeumai" sorozat
A méltán világhírű müncheni Régi Képtárba kalauzolja el az olvasót, s bemutatja a vele közös igazgatás alatt működő schleissheimi kastély kicsiny, de annál pazarabb gyűjteményét. A kiállított anyag a gazdag németalföldi, itáliai és francia festészet mellett a holland művészetről nyújt átfogó képet (kiemelkednek Breughel és Rembrandt vásznai), minden más múzeumot megelőzően természetesen a német festészet remekművei foglalnak el különleges helyet a gyűjteményben.

796/799 Sport

95MÁ110 999,– Ft
PLAS, Robert van der:
Nagy mountain bike könyv (1995)
Frigoria Könyvkiadó
168 oldal, színes fotókkal és ábrákkal, cérnafűzött, keménytáblás, ISBN...
A terepbringa kiválasztása, kiegészítők, karbantartás. Ügyességi gyakorlatok, erőnlétfejlesztés, a terepnek megfelelő hajtástechnikák. Köznapi használat: túrázás , versenyzés. A kerékpárüzletek, -szervizek címjegyzékét is közli.

8 Irodalom

80 Irodalomtudomány. Irodalomtörténet

95MÁ111 658,– Ft
66 híres magyar regény
3., átdolgozott kiadás
Móra Kiadó
480 oldal, 145x200 méret, kötött, ISBN 963 11 7244 9
53 író 66 híres regényének bő kivonata és rövid méltatása olvasható e kötetben. Az Etelka, a Tariménes utazása, a Fanni hagyományai, A falu jegyzője, az Özvegy és leánya, a Két választás Magyarországon, az Isten rabjai, a Sárarany, az Árvácska, a Rezeda Kázmér szép élete, a Színek és évek, A gólyakalifa, az Aranysárkány, az Iszony, az Ábel a rengetegben, Az elsodort falu, a Fekete kolostor, a Prae, a G. A. úr X-ben éppúgy szerepelnek benne, mint például A lélek kialszik, az Optimisták, az A párizsi regény, a Fekete vőlegények, A szent, az Iskola a határon vagy a Tóték és a Hideg napok.

95MÁ112 758,– Ft
99 híres magyar vers
2. átdolgozott kiadás
Móra Könyvkiadó
656 oldal, 145x200 méret, kötött, ISBN 963 11 7250 3
Ennek a kötetnek a magyar költészet a tárgya. Nemcsak a versek szövegét ismerteti, hanem a költők portréját is megrajzolja, és a verseket is értelmezi. A verselemzések kalauzolják az irodalomban kevésbé jártas befogadót a költemények újabb és újabb rétegeibe, feltárják a szellemi és esztétikai hatás rej-

tett titkait, s a formai finomságokat is bemutatják.

95MÁ113 380,– Ft
KULCSÁR SZABÓ Ernő:
A magyar irodalom története 1945–1991
Argumentum Kiadó
224 oldal, karton, ISBN 963 7719 84 9, ISSN..., Irodalomtörténeti füzetek 130. szám
Az 1993-ban nagy sikert aratott, az elmúlt több mint 40 év modern magyar irodalmát bemutató kötet 2., előszóval és névmutatóval bővített kiadása.

95MÁ114 980,– Ft
A magyar irodalom a XX. században (Tanulmányok és szöveggyűjtemény két kötetben)
Ismeretterjesztő válogatás
General Press Kiadó
I. köt. 168 oldal + 32 oldal melléklet, II. köt. 380 oldal, B/5 méret,
ISBN 963 7548 56 4 (Ö),
ISBN 963 7548 57 2 (I. k.),
ISBN 963 7548 58 0 (II. k.)
Hasznos kézikönyv lehet mindazok számára, akik meg akarnak ismerkedni századunk kiemelkedő magyar íróival, költőivel és az elemzett művekkel. A két kötet a század magyar irodalmának történeti szempontú, teljességre törekvő áttekintése helyett egyes művek elemzését (első kötet), illetve az elemzett műveket vagy azok egyes részleteit (második kötet) tartalmazza. A Költészet c. rész, ill. a válogatás Tverdota György, a Próza Magyar Miklós, a Dráma és az Életrajzok Erdődy Edit munkája.

95MÁ115 620,– Ft
OLTVÁNYI Ambrus:
A szellem szenvedélye
Gondolat Könyvkiadó Vállalat
328 oldal, Fr/5 méret, ISBN...
Oltványi Ambrus (1932–1983) irodalomtörténész válogatott írásai olvashatók ebben a kötetben: tanulmányok, cikkek, könyvbírálatok. Nem tartozott a vaskos monográfiákat publikáló, írókat és műveket zajosan át- meg újraértékelő tudósok közé, noha egyaránt birtokában volt a klasszikus értelemben vett tanulmányírás és a XX. századi magyar esszé legjobb hagyományainak. Lenyűgöző műveltséggel, irodalomismerettel, művészi érzékkel és a középkori szerzetesek alázatával szolgálta – munkáik sajtó alá rendezésével – (többek között) Jókai Mór, Vörösmarty Mihály, Eötvös József, Széchenyi István vitathatatlan értékű életművét. A válogatás elé Németh G. Béla akadémikus írt előszót.

95MÁ116 524,– Ft
RÉKASY Ildikó:
Verseghy Ferenc-bibliográfia
Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár (Szolnok)
151 oldal, A/5 méret, papírborító, ISBN...
A bibliográfia Verseghy Ferenc nyomtatásban megjelent műveit, levelezését, a róla szóló publikációkat és a szülőváros Verseghy-kultuszának dokumentumait veszi számba. A teljesség igényével tárja fel a szoros értelemben vett Verseghy-irodalmat, s válogatva regisztrálja a korszak tágabb szakirodalmának vonatkozásait, valamint Verseghy szolnoki utóéletét. Az anyaggyűjtés 1994 első felével zárul.

95MÁ117 672,– Ft
VAJADI Miklósné – WAKTOR Andrea:
Felvételi főpróba. Összefoglaló feladatgyűjtemény magyar nyelv és irodalomból
Anonymus Kiadó
ISBN...
Megkönnyíti az egyetemi, főiskolai felvételi vizsgákra és az érettségire való felkészülést. Új feladatsort kínál, amely felöleli a középiskolai irodalom és nyelvtan tananyag egészét. Lektorai Jobbágyné András Katalin és Cserhalmi Zsuzsa egyetemi adjunktus.

8-1 Költemények

95MÁ118 299,– Ft
ADY Endre:
Szeretném, ha szeretnének
Cserépfalvi Könyvkiadó
100 oldal, A/5 méret, keménytábla, ISBN..., ISSN..., Somlyó György sorozata
A kiadó Somlyó György szerkesztésében új sorozatot indít, amelyben a magyar költészet klasszikusainak köteteit úgy jelenteti meg, ahogyan azokat maguk a szerzők egy-egy kötetbe rendezték.

95MÁ119 396,– Ft
GÉRALDY, Paul:
Te meg én
(Verseskötet)
General Press Kiadó
68 oldal, A/5 méret, velúrbársony díszkötés, ISBN 963 7548 59 9
A merített papírra nyomott kisalakú gyönyörű kis könyv Kosztolányi Dezső fordításában szebbnél szebb verseket tartalmaz, s a Helikon Kiadó 1986-os kiadásának reprintjeként készült. Ajándéknak is kiválóan alkalmas, szinte minden alkalomra.

95MÁ120 340,– Ft
JÓZSEF Attila:
Válogatott versei
Holnap Kiadó
160 oldal, Fr/5 méret, kötve, ISBN 963 346 093 X
József Attila 90. születésnapjának tiszteletére jelenteti meg a kiadó a költő válogatott verseit és töredékeit, egyetlen szempontra, az értékre és az iránta érzett hűségre figyelve.

95MÁ121 200,– Ft
LONGFELLOW:
Evangeline
(Angol nyelvű)
Dover Thrift Editions – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ122 200,– Ft
LONGFELLOW:
Poems
(Angol nyelvű)
Dover Thrift Editions – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ123 230,– Ft
LUKÁTS Márta:
Virágok imája
3. kiadás
Agapé Kft. Ferences Nyomda és Könyvkiadó
135 oldal, f/f ill. minden vershez, 110x205 méret, karton, fóliázva, ISBN 963 8112 81 6

95MÁ124 520,– Ft
PILINSZKY János:
Versek
Utánnyomás
Osiris-Századvég Kiadó
ISBN...

95MÁ125 350,– Ft
RIMBAUD:
Poésies
(Francia nyelvű)
Booking – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ126 200,– Ft
SANDBURG:
Chicago Poems
(Angol nyelvű)
Dover Thrift Editions – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ127 200,– Ft
TENNYSON:
Selected Poems
(Angol nyelvű)
Dover Thrift Editions – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ128 350,– Ft
VERLAINE:
La bonne chanson
(Francia nyelvű)
Booking – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ129 200,– Ft
WHITMAN:
Selected poems
(Angol nyelvű)
Dover Thrift Editions – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ130 200,– Ft
WILDE:
Reading Gaol
(Angol nyelvű)
Dover Thrift Editions – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ131 200,– Ft
WORDSWORTH:
Poems
(Angol nyelvű)
Dover Thrift Editions – Zenon Bt.
ISBN...

8-2 Színművek

95MÁ132 350,– Ft
BEAUMARCHAIS:
Figaro
(Francia nyelvű)
Booking – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ133 350,– Ft
CORNEILLE:
Le Cid
(Francia nyelvű)
Booking – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ134 350,– Ft
GOETHE:
Faust
(Német nyelvű)
Swan – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ135 228,– Ft
KATONA József:
Bánk bán
Akkord Kiadó
ISBN 963 8396 47 4, ISSN..., Talentum diákkönyvtár sorozat

95MÁ136 228,– Ft
MADÁCH Imre:
Az ember tragédiája
Akkord Kiadó
ISBN 963 8396 49 0, ISSN..., Talentum diákkönyvtár sorozat

95MÁ137 950,– Ft
MADÁCH Imre:
Az ember tragédiája
(Angol nyelvű)
2. kiadás
Corvina Kiadó
272 oldal, 20 f/f rajz, 160x238 méret, ISBN 963 13 3994 7
A klasszikus drámai költemény Zichy Mihály illusztrációival jelenik meg új kiadásban. Az angol fordítást George Szirtes készítette, a bevezető tanulmányt G. F. Cushing írta.

95MÁ138 350,– Ft
MOLIÈRE:
L'Avare
(Francia nyelvű)
Booking – Zenon Bt.
ISBN...

95MÁ139 280,– Ft
MOLIÈRE:
Tartuffe, Don Juan, A Mizantróp
Petri György fordításában
Jelenkor Kiadó (Pécs)
208 oldal, 134x196 méret, ragasztott karton védőborítóval, fóliázva, ISBN...
Molière örökké aktuális, örökké rólunk szól. Nem véletlen, hogy kitűnő íróink próbálkoztak meg újra meg újra fordításával. A hagyomány tovább él e kötettel is, az igazán örökérvényű művek új és új fénytörésben, új és új korok, új és új személyiségek szellemiségén átszűrve mutatkoznak meg.

Kép-vers/Vers-kép.
Bp. PIM, 1987

PERNECZKY GÉZA

Életrajzi adatok:

1936-ban született Keszthelyen. Zenei tanulmányok után az ELTE művészettörténet-magyar irodalom szakán végzett 1962-ben. 1965-től a Magyar Nemzet, majd az Élet és Irodalom kritikusa volt. 1970 óta Kölnben él, középiskolai tanár. Művészettörténeti, művészet-elméleti munkássága mellett képzőművészettel is foglalkozik.

Fontosabb egyéni kiállítások:

1969. Budapest, Eötvös Galéria
1972. Köln, Hegot
1974. Köln, Oeldorf
1977. Düsseldorf, Galerie Hamann
1980. San Francisco, Museum of Concept
1981. Wroclaw, Galeria Jatki
1982. Lund, Gallery St. Petry
1983. Kassel, Kunoldstr. 34.
1984. Eeklo (Gent), De Media
Köln, Atelier – Haus Poller Kirchweg
1985. Aachen, Kunst-Forum in City Center
Köln, Atelier – Haus Poller Kirchweg
1986. Budapest, Liget Galéria

Fontosabb csoportos kiállítások:

1972. Reykjavik, Sum Gallery
1973. Zagreb, Galerija Studenskog Centra – Xerox
1974. Oldenburger Kunstverein – Ungarische Kunst'74
1975. Bonn, Kunstmuseum – Neue Ungarische Kunstruktivisten
1977. Amszterdam – Niet Stempels
1979. Bonn, John Cage Festival – Cage Box/Tage Neuer Musik
Budapest, Fiatal Művészek Klubja – Rubber. Books and Post Stampel
1982. Brüsszel, Post Museum – Mail (art) Stamps and created Stamps
1983. Nijmegen – Festival de Stad (bei Arno Arts) Arnhem
1984. Bécs, Wiener Sezession – Mail Art International
1985. Köln, Kunsthalle – Köln Kunst
1986. Székesfehérvár, Csók István Képtár – Idézőjelben

Kiállított művek:

Travel by T–Carriage 1970, (Artist's Book/5) fotó, 21x29,5 cm
Pöcc 1971, papír, tus, 18x24 cm
Mini-concept-art 1–2. 1971, fotó, 18x23 cm
Az Öt érzék sorozatból (3 db) 1974, fotó, 18x13 cm

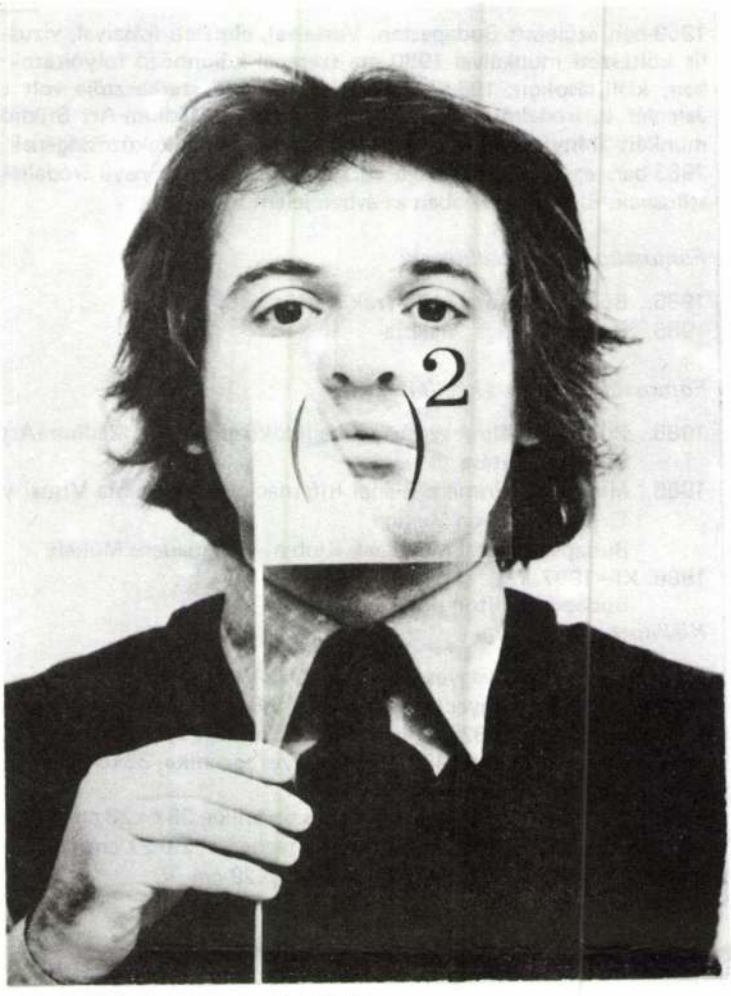

Részlet az Öt érzék c. sorozatból 1974

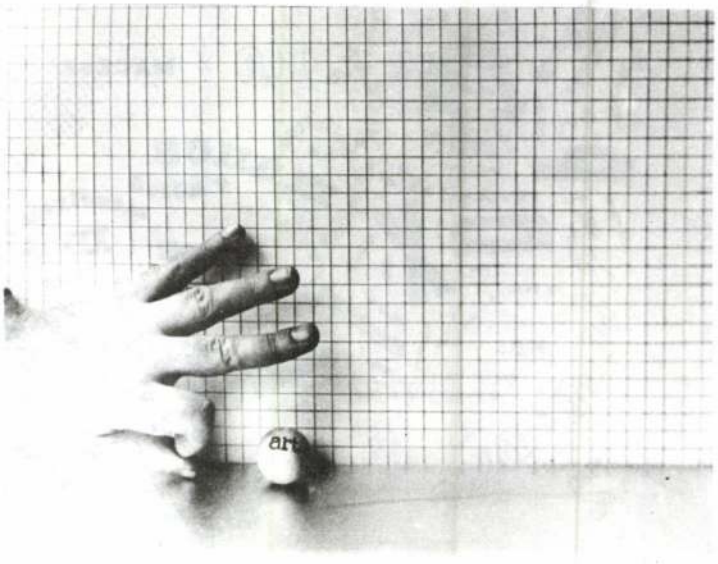

Mini-concept- art 1971

PETŐCZ ANDRÁS

Életrajzi adatok:

1959-ben született Budapesten. Verseivel, elméleti írásaival, vizuális költészeti munkáival 1980 óta szerepel különböző folyóiratokban, kiállításokon. 1981–1983 között vezető szerkesztője volt a Jelenlét c. irodalmi folyóiratnak. Jelenleg a Médium-Art Stúdió munkáit irányítja. Tagja a Magyar Műhely munkaközösségének. 1983-ban egyik megalapítója volt a tyroclonizmus nevű irodalmi stílusnak. Első kötete ebben az évben jelent meg.

Fontosabb egyéni kiállítások:

1985. Budapest, Fiatal Művészek Klubja
1986. Budapest, Liget Galéria

Fontosabb csoportos kiállítások:

1985. Budapest, Almássy téri szabadidőközpont – a Médium-Art Stúdió kiállítása
1986. Mexico, – Primera Bienal Internacional de Poesia Visual y Experimental en Mexico
Budapest, Fiatal Művészek Klubja – Permanens Műhely
1986. XI–1987. I.
Budapest, Hilton hotel – Művészet ma

Kiállított művek:

Kassák 1981, papír, vegyes technika, 29x21 cm
Most 1981, papír, vegyes technika, 24x15,8 cm
Szeretem a szádat 1982, papír, vegyes technika, 27,5x19 cm
Erdély Miklós imitáció 1986, papír, vegyes technika, 35x50 cm
Poetry 1986, papír, xerox, 29x40 cm
Roncsolt szöveg 1. 1986, papír, vegyes technika, 38,5x28 cm
Roncsolt szöveg 2. 1986, papír, vegyes technika, 29x21 cm
Roncsolt szöveg 3. 1986, papír, xerox, 40x29 cm

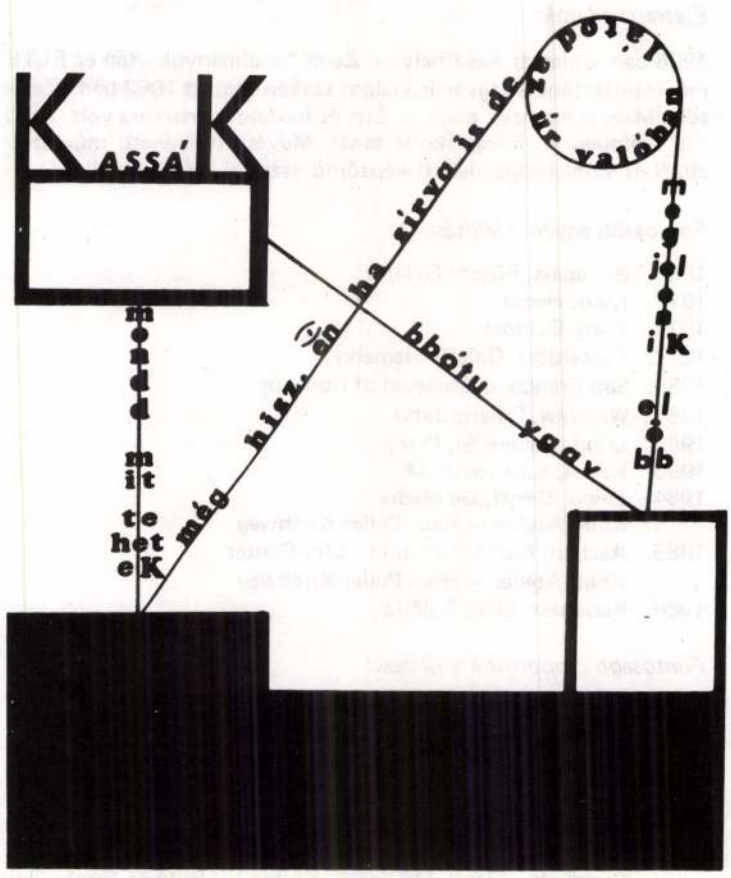

Kassák 1981

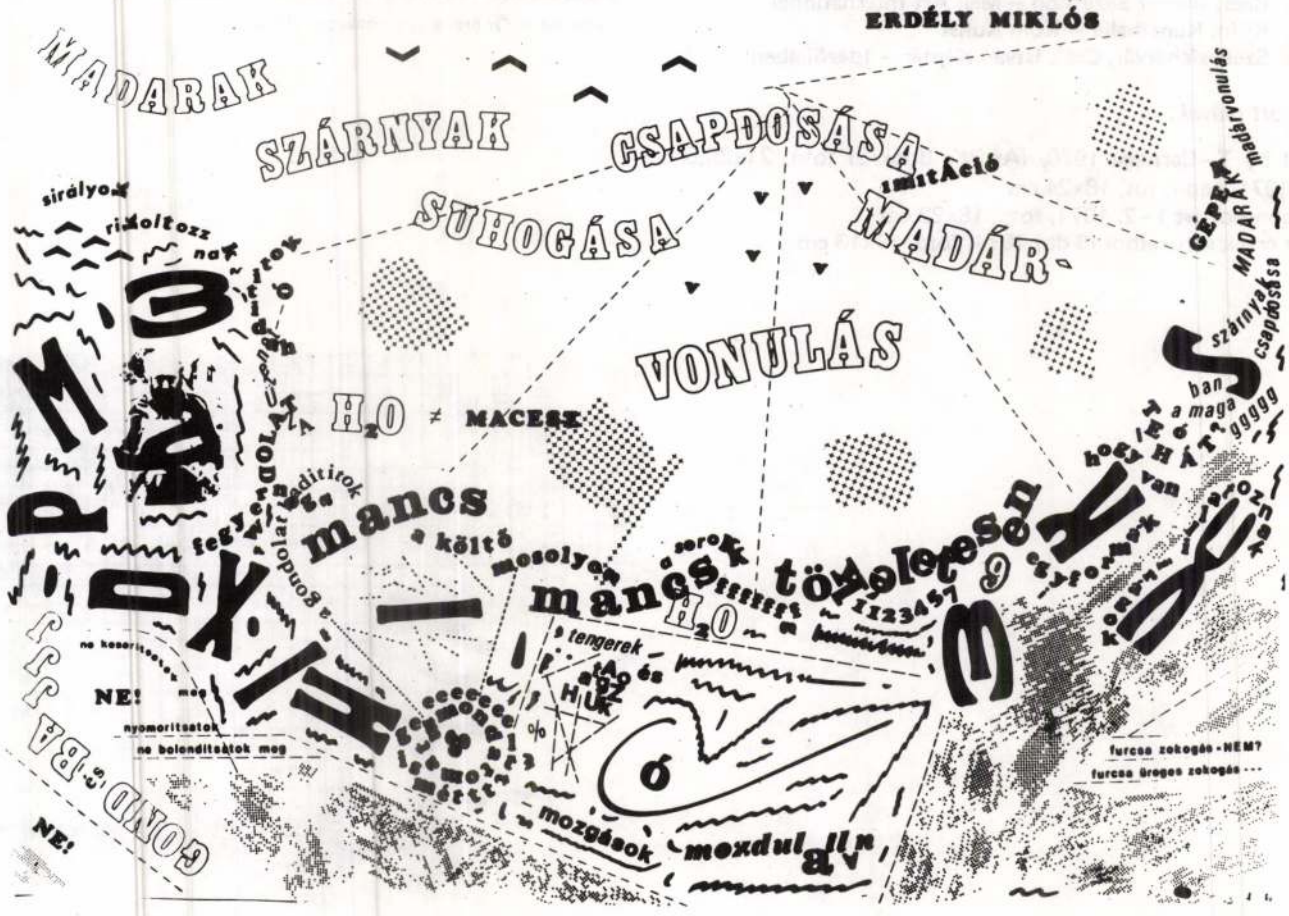

Erdély Miklós imitáció 1986

zett vállalkozók véleményeit a kutatók egy háztartáspanel felnőtt mintájából nyert általános vélekedéssorral vetik össze, s a következő érdekességeket találják: „A vállalkozók az átlagnál sokkal ritkábban érzik magukat magányosnak, vagy balszerencsésnek [...] Az átlagnál némileg nagyobb arányban biznak jövőjükben [...] az átlagnál jóval kevésbé érzik úgy, hogy sorsuk alakulására ne lenne befolyásuk" (44. old.). A jobb közérzet, a magabiztosság azonban nem az egyetlen jellemzője a vállalkozói rétegnek. A problémákkal való állandó szembesülés sokaknál oda vezet, hogy az átlagosnál többet panaszkodnak kimerültségre, idegességre. Ez azonban nem tartja vissza őket attól, hogy egyre többet akarjanak, s a problémákat, ha szükséges, többleterőfeszítéssel oldják meg. A vizsgálat megmutatta, hogy hajtóerejük ugyanaz, mint ami minden alkotót vezet, az elégedetlenség: „Egészében elmondható, hogy a vállalkozók általánosságban az élet szinte minden területén elégedetlenebbek, mint az átlagnépesség." (45. old.)

RIMLER JUDIT

Hajdu István: Vetett árnyék

Kortárs Kiadó, Budapest, 1994. 167 old., 330 Ft

Perneczky Géza: Zuhanás a toronyból

VÁLOGATOTT ÍRÁSOK, 1983–1994

(Művészeti világ) Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1994. 247 old., 420 Ft

Alkalom szüli az újságcikket, és, úgy gondolom, a „válogatott írások" típusú gyűjteményeket is. Lehetőség van a megjelentetésre vagy éppen kötetbe rendezésre, s – szerencsés esetben – adódik hozzá alkalom is. (Vagy pont fordítva: van alkalom, és ehhez valamelyik alapítványtól kikönyörögthető a lehetőség.) Kötet esetében alkalom lehet egy rendszer- vagy kormány-, esetleg (írói) profilváltás, a művészeti író kedvenc kortárs izmusának kimúlása, a szerző ötven fölött betöltött ötödik évének száma, és persze, mindenekelőtt, a halála. Hála Istennek, ez utóbbi sem Hajdu István *Vetett árnyék*, sem Perneczky Géza *Zuhanás a toronyból* című kötetére nem vonatkozik; csak hát az előbbiek sem igazán. De akkor miért jelentek meg? És miért jó nekünk, hogy megjelentek?

Az első kérdésre adható válasz magából a könyvből szokott kiderülni: a szerző explicit módon közli az elő- vagy utószóban, a fülszövegben, esetleg a köszönetnyilvánító fejezetben. Mivel jelen szerzők nem éltek egyetlen ilyen lehetőséggel sem (amire még visszatérek), foglalkozzunk inkább a második felvetéssel.

Egy írás vagy egy könyv megjelenése akkor jó nekünk, ha jó, ha releváns a mű. Nem kell vele feltétlenül egyetértenünk, ingereljen nyugodtan vitára, annál jobb!, de legyen releváns. E relevancia – értelmezésemben – tulajdonképpen két dologgal függ össze: az alkalom vagy – az esszék esetében, például – a központi kérdés fontosságával, valamint a gondolatmenet, a fogalmazásmód világosságával, egész pontosan: cáfolhatóságával. Attól, hogy egy írás, de akár csak egy gondolat nem cáfolható, még lehet szép, éppen csak érvényes nem. Hiszen így érvénytelen sem lehet, márpedig a kiállításkritikákat s a (művészeti) esszéket csupán másodsorban olvassuk szépségükért. Relevánsak-e ezek a kötetek?

A kérdés megválaszolása előtt bemutatnám, mit is talál bennük az érdeklődő olvasó. Hajdu István negyvenöt darab 1979 és 1994 között született kritikát, pályaképet és esszét adott közre, három részbe osztva. Az első címe *Az arc képei*, s az ehhez tartozó esszé az arc ábrázolásának, ábrázolhatóságának művészeti, mitológiai és teológiai kérdéseiről szól. Ennek megfelelően az ide tartozó írások részben olyan művészeket mutatnak be, akik a másik ábrázolásának, megörökítésének módjait kutatják (például Baranyay Andrást, Christian Boltanskit, Magdalena Abakanowicz-ot), részben pedig olyanokat, akiknek művészete rendelkezik bizonyos mitologikus vonással (többek között Hajas Tibort, Gémes Pétert és Gaál Józsefet). Van még e részben két további írás is: az egyik az 1992-es *Az idegen szép* című kiállítás apropóján született jegyzet arról, hogy az idegen tényleg szép; a másik Kohn és Kazinczy ismételt találkozását örökítette meg könnyed, ám mives stílusban. (Hogy utóbbiak mi végre szerepelnek a kötetben és főként éppen ebben a részben, azt fel nem foghatom.) A második rész címadó esszéje, *A fölfirnájszolt ember*, a világ teremtését, egy templom felszentelését, valamint a vernisszázsok előtti képfirnájszolást (fényezést, lakkozást) kapcsolja össze, s a kiállításról (és, persze, annak megnyitójáról) mint ünnepről beszél. Ennek megfelelően e részben olvashatni a legtöbb kiállításkritikát, negatívat, pozitívat egyaránt. De itt is találunk pályaképeket (Birkás Ákosét például; pedig ő Fej-sorozatával igazán befért volna az előző részbe). Az utolsó, *Art for All* címet viselő rész a legtalányosabb. Többek között szó kerül Petőfiről (miért készült róla kevés bronzszobor) és a peep showról (mint metaforáról), a bóvliról és a snasszról, egy svédországi utazás tanulságairól, és, természetesen, Gilbertről és George-ról, a (korábban) éneklő szobrokról, akik az *Art for All* szlogenjét kitalálták. (Valószínűleg ez az oka annak, hogy éppen itt, és nem az előző fejezetek valamelyikében kapott helyet ez az írás.) E részben a szigorúan vett művészet határain kívülről, a tömegkultúrából vette témáit Hajdu, és még ott is, ahol a képzőművészet körébe tartozik a tárgy (mint az imént is), ott is inkább másról beszél. Legjobb példája ennek a *Manhattani feles* című szöveg, amely Yoko Ono és Havadtöy Sámuel Galéria 56 nevű kiállítóhelyének első megnyitóját elemzi – „életmódleckeként" – indokolt iróniával. (Más kérdés, hogy Keith Haring, akinek *Aranyoltára* volt az első bemutatott darab, ennél többet érdemelt volna. Halálát pedig – AIDS-beteg volt – végképp nem kellett volna fél oldalon keresztül tréfás utalga-

tásokkal kifejtve *elhallgatni*. Ez egyszerűen rossz ízlésre vall.)

Hajdu könyve tehát ezeket a négyöt oldalnál ritkán hosszabb írásokat tartalmazza. Tulajdonképpen egyikkel sincs baj: épp csak nem találják kontextusukat. Azáltal ugyanis, hogy egy kötetbe kerültek, kiszakadtak abból a közegből, amelybe Hajdu eredetileg szánta őket, vagyis a laikusokat könnyen érthető, színes írásokkal informáló lapok világából. (A legtöbb írás, harminc, a *Beszélő*ben jelent meg, és csak hat darab szaklapban vagy katalógusszövegként.) Márpedig a laikus olvasó – tartok tőle – csak tévedésből veszi/vette meg ezt a mindössze egyetlen (a boríton látható) illusztrációval ellátott, *jobbára* képzőművészetről szóló könyvet. S bár a kortárs művészet eminens alkotóiról van szó, a nagyközönség számara általában ismeretlen figurák, akikről alkalomadtán nyilván szívesen olvas (máskülönben nem volna minden magazinnak valami efféle rovata), ám alkalom (például kiállítás) *és* képek híján nem. A szakmabeliek pedig ritkán tájékozódnak napi- vagy hetilapcikkek másodközlése alapján. (Arról nem is beszélve, hogy nehéz elgondolni, mi aktualitása lehet például a Méhes Lászlóról 1979-ben írt pályaképnek 1994-ben.) Egyik olvasói tábor számára sem relevánsak ezek a szövegek így együtt. Amióta a könyv kezembe került, s ez azért jó pár hónapja volt, azóta próbálom megfejteni: mire is gondolhatott szerzője, amikor kiadta a kezéből. Be kell vallanom: nincs ötletem. El nem tudom képzelni, mi az a *leitmotiv*, ami ezeknek a tematikailag nagyon széles skálán mozgó írásoknak a gyűjteményét – a szerző, és vélhetően a szerkesztőm Sebők Zoltán szándéka szerint – egybetartja. Félreértés ne essék, nekem nem a széles skálával van bajom, sőt: szerintem kimondottan jó, ha valaki ennyi mindenről tud írni. Azt nem értem, miért kellett ezt így ömlesztve közölni. S erről Hajdu hallgat. Egyetlen dolog fűzi össze e szövegeket, ez a szerző ironikus, szellemes, könnyed stílusa. És, természetesen, a személye. Ez azért kevés.

Perneczky Géza huszonkét szöveget vett fel *Válogatott írások 1983–1994* alcímű kötetébe. Ezek egy tanulmány kivételével szintén mind megjelentek már; igaz, az egyik esszé (*A kitalált kisebbség*) csak a szerző Kölnben, magánkiadású *Hogy van avantgarde, ha nincsen – vagy fordítva* című könyvében volt olvasható. (Ennek a kötetnek egy másik fejezete, *A művészet bővített újratermelése*, kilenc évvel később megjelent az *Új Művészet*ben is.) Először ez esetben sem igazít el az ismételt kiadás okával kapcsolatban; a kötet záró esszéjéből kiragadott fülszöveg pedig inkább homályos, mint informatív.

Az írásokat öt nagy részbe osztotta a szerző. Az első az utópiákról, elsősorban a modern művészet (s főként Tatlin és az orosz konstruktivisták) utópiáiról szól, a második néhány nagy modern művészt mutat be egy-egy aktuális, éppen megrendezett retrospektív kiállítás ismertetésén, elemzésén, alkalmankint értékelésén keresztül (Cézanne-t, Van Gogh-ot, Modiglianit, Giacomettit, Warholt és Beuys-t), a harmadik pedig kortárs magyar művészekkel foglalkozik, legtöbbször szintén kiállítások apropóján (szó kerül a Squat Színházról, Megyik Jánosról, Halász Károlyról, fe Lugossy Lászlóról, Háy Ágnesről és Erdély Miklósról). A negyedik rész esszéinek egyik csoportja a művészethez annak intézményei (főként a műgyűjtők és a múzeumok) felől közelít, egy másik csoport pedig – az intézmények hatását is vizsgálva – a művészet végével foglalkozik (elsősorban *A Patkánykirály és kora*, valamint *A művészet bővített újratermelése* című írások).

Az utolsó részben egyetlen tanulmány kapott helyett, a *Túl minden léptékváltáson* című, mely az egyetlen eddig meg nem jelent írás, s egyúttal a leghosszabb is. Ez a szöveg tulajdonképpen a már megismert témákat (művészet, utópia, modernizmus és mindezek kifulladása) dolgozza fel újra, ezúttal azonban nem konkrét művészeket vagy intézményeket elemezve, hanem szellemi mozgásokat kutatva. Éppen ezért igen alkalmas lehetne a kötet vezérfonalának bemutatására. Hogy mégsem az, az egyrészt az érvelés rekonstruálhatatlanságának, másrészt tarthatatlanságának következménye. Nehéz mit kezdeni ugyanis egy olyan gondolatmenettel, amely, többek között, a *„metafizikus csendet* sugárzó csendéletekből" és *„bizonyos fajta szépképek"*-ből (191. old.; kiemelés tőlem – H. A.) indul ki, és a portrefestészetet olyan területnek tartja, „ahol az »én« hirtelen elvesztette naiv biztonságát ([és azt a metafizikai kérdést tette fel, hogy] miért éppen én vagyok az, aki vagyok?)" (uo.) Tulajdonképpen nem is igazán érti az ember, hogy a konkrét tárgyakkal foglalkozó művészettörténész, műkritikus Perneczky, aki – mert ez derül ki kötetének más írásaiból – igen pontosan és érzékletesen tud műalkotásokról írni, miképpen képes ilyen elképesztő általánosításokba bocsátkozni. És itt nem is a generalizálás a legfőbb probléma, hanem az, hogy Perneczky tartalmi kritika nélkül felülírja az elmúlt fél évszázad művészettörténet-irodalmát, és axiómaként kezel több mint vitatható állításokat (hiszen a gondolatmenetet belőlük vezeti le). Az sem világos, mi szüksége van a „parodia" szó hosszú és körülményes újradefiniálására, miután ugyanis megtudtuk, hogy „a paródia csak látszólag parodizál" (193. old.), és marionett-figurák közvetítésével oda jutottunk, hogy a „paródia" és a „stílus" rokon dolgok, hiszen azon túl, hogy ábrázolnak tárgyakat, saját technikájukat is kidomborítják (193-194. old.), nos, mind ezek után Perneczky elfelejti ezt a kvázi-műfajelméleti kiruccanást, és a gondolatmenetben később már gyakorlatilag nem használja fel.

Egy másik terjedelmes fejtegetésben a szerző azt igyekszik bizonyítani, hogy a műalkotások hatásmechanizmusa rokon a retorikáéval, a retorikáé pedig az utópiákéval. Ezt következően közli, hogy „ezt [ti. hogy az utópia szerkezetét tekintve fordított retorika] tulajdonképpen mindnyájan sejtettük az utópiákról, legfeljebb most már rendelkezünk egy olyan [...] hiddal is, amelyen járva *az utópisztikus képzeteket rokonsághoz hozhatjuk a művészeti alkotásokkal.*" (225. old.; kiemelés tőlem – H. A.) A rokonság lényege az, hogy amikért a műalkotásban (Arisztotelész – Arthur Danto által kifejtett – elemzése szerint) annak mimetikus, tehát

utánzat voltát találjuk vonzónak, akként az utópiának is „majdnem igaz" (223. old.) volta az, ami miatt a valóságnál szebb alternatívának tűnik; vonzalmunk oka mindkét esetben az tehát, hogy bár a műalkotás és az utópia majdnem valóságosak, mégis „be vagyunk biztosítva ellenük" (uo.). Na most, ha én mélyen magamba nézek, és vonzónak, ám utópisztikusnak találom a százszázalékos közbiztonságú Budapest ideáját, akkor vonzalmam okáról biztosan elmondhatom, hogy nem ezen vágyálom tökéletes lehetetlenségéből táplálkozik. És, tartok tőle, hasonló a helyzet a legtöbb társadalmi, gazdasági vagy politikai utópiával is. A *művészeti* utópiák azok, melyekre Perneczky érvelése inkább vonatkozhat (vagyis az olyan elképzelések, hogy művészet és élet egy lehet, s a művészeten keresztül megvalósítható a totális szabadság, vagy hogy a világ háromdimenziós, perspektivikus észlelésmódja át fogja adni helyét a kubizmus látásmódjának); ám ezeket néven sehol nem nevezi. És persze nem is teheti, hiszen kiderülne, hogy oldalakon keresztül a (művészeti) utópiák és a művészi alkotások rokonságát bizonygatta, teljesen feleslegesen. Az már csak hab a tortán, hogy alkalmankint az utópiák egy harmadik formában, a „hit" szinonimáiként is feltűnnek: „De olyan emberek sincsenek, akik hosszabb ideig képesek lennének megőrizni az élethez és a munkához való kedvüket valamilyen közkeletű vagy házi sütetű utópia, illetve ideológia nélkül" (23. old.); vagyis anélkül a *hit* nélkül, hogy van értelme annak, amit csinálnak.

Ezekhez a problémákhoz képest csupán ártatlan elírásnak látszanak az olyan megjegyzések, hogy „az etológia [...] az emberi viselkedés [...] formáit tanulmányozza" (191. old.) (nem: az a *humán* etológia), hogy az antropológia rokon előzménye Rudolf Steiner antropozófiája, mely maga is tudomány (nem tudom, ki forog hevesebben a sírjában: Steinere vagy, mondjuk, Frazer), vagy az olyan képzavar, mint a „repkénnyel befuttatott idő-koordináta" (194. old.). Sorolhatnánk még e tanulmány kisebb-nagyobb hibáit, a világfával kapcsolatos fraktálfilozófiai fejtegetést (205–220. old.), „a dolgok egyetemes szolidaritásáról" és „az intelligenciák hierarchiájának végtelen és ugyanakkor relatív voltáról" szóló „kvázi-filozófikus" eszmefuttatásokat (210–217. old.), valamint az egész szöveg „összehordott" jellegét, vagy megkísérelhetnénk a tényleg részletekbe menő kritikát, de talán már ennyiből is kitűnt, hogy felesleges: ez az írás menthetetlenül irreleváns. És nem azért, mert nem fontos a kérdésfelvetése („mi történt az utolsó húsz–harminc évben?" [244. old.]), hanem mert hiányzik belőle minden olyan szisztematikusság, ami átfogó (jelen esetben történetfilozófiai) problémák megoldásához elengedhetetlen. Kaotikus, de nem a termékeny fajtából.

Azért nagy kár ez a kudarc, mert egyáltalán nem jellemzi a könyv többi írását. Az *Utópiák és komplexitások* című esszének a fentinél sokkal enyhébb konfúzióját nem számítva (itt is az utópiával van a fő baj, továbbá Perneczky kedves tudományos teóriáinak, a káoszelméletnek és a fraktálgeometriának sajátos alkalmazásával) a tanulmányok (mind a konkrét művészekről és kiállításokról szólók, mind pedig az esszék) tökéletesen világosak, érthetők. Mi több, könnyen értelmezhető helyük – következésképpen közegük és így apropójuk – is van a köteten belül. E könyvnek ugyanis, Hajduéval ellentétben, van íve, s ez a modern művészet utópiáitól a jelenkor utópiátlanságáig húzódik, érintve a modernizmus néhány fontos (külföldi és magyar) művészének életművét, valamint a művészet – intézményeiből következő – halálát. Mondom, a kötet összes írása elhelyezhető ebben a gondolatmenetben, nyilván azért, mert Perneczky csak ilyeneket válogatott be. (A jó ízlésre való önkorlátozáson túl feltehetően ennek köszönhető, hogy nem szerepel a válogatásban például a Keserü Katalin rendezte *Variációk a Pop Artra* kiállításról írt erőteljes bírálat.) Más kérdés, hogy távolról sem vagyok biztos abban, vajon a napjaink művészete, sőt kultúrája szempontjából ennyire fontos kérdésfelvetésnek alkalmas hordozói-e ezek az alkalom szülte kiállításbemutatások és kritikák. (Nyilván nem véletlen, hogy Perneczky a hasonló problémákat tárgyaló 1995-ös könyvében, a *Kapituláció a szabadság előtt* címűben nem ezt az utat követte.) De ne legyünk telhetetlenek. A *Zuhanás a toronyból* ugyanis mindennek ellenére jó könyv. Haszonnal forgathatják a laikus érdeklődők (Cézanne-ról, Modiglianiról, Tatlinról vagy Warholról azért képek nélkül is van fogalmuk az olvasóknak), de a szakmabeliek is találhatnak benne megfontolásra érdemes elemzéseket (például az Erdély Miklósról szóló – igen átgondolt – katalógusszöveget, a Warhol-életmű valódi nagyságát meggyőzően bizonyító tanulmányt vagy a művészet kifulladását tárgyaló, korábban már említett írásokat). Az pedig, hogy a művészet gazdasági és intézményes kérdéseivel több szöveg is foglalkozik, az (sajnos még mindig) szinte unikumszámba megy a mai magyar művészeti irodalomban.

Művészetkritikai írásai miatt tehát feltétlenül ajánlható Perneczky Géza könyve. Jó volna, ha művészetfilozófiai vonatkozásai miatt is az volna. És, persze, még jobb volna, ha nemcsak *vonatkozásokat*, de *tényleges* művészetfilozófiákat is ajánlhatna – magyar nyelven – a recenzens. Például a Perneczky által is sokat hivatkozott Dantóét.

HORÁNYI ATTILA

Egyed Péter: Az ész hieroglifái

Kriterion – Regio, h. n. 1993. 360 old., 180 Ft

Mi a könyv? Micsoda, azon túl, hogy (rendszerint) két borítólap között elhelyezkedő, fűzött vagy ragasztott nyomtatott papírlapok összessége? (Már ez sem jó, a folyóirat is az, a reklámkatalógus szintén.) Hogy közelebbről kerülgessem a forró kását: könyv-e attól egy nyomdai termék, hogy könyvformája van? Vagy igen, vagy nem, majd én, az olvasó, eldöntöm. Az alábbiakban én, az olvasó megpróbálom rekonstruálni Egyed Péter *Az ész hieroglifái* című könyvéről (maradjunk a kon-

Pernerzky Geza

Mi az élet sója?

PERNECZKY GÉZA

Kedves Steve, Ackerman az utóbbi időben több levelet is küldött gyors egymásutánban... szuggesztív egyéniség, aki sok mindent úgy ír le saját magáról is, hogy az már irodalom – kérdéses persze, hogy mennyire hihető még az, ami rögtön ennyire irodalom? És lám, máris benne vagyunk a csőben, amibe Ackerman húzott be minket – vagy fordítva? Hogy ő a csőlakó, egy modern Diogenész?

Ha azonban arra gondolok, hogy eddig még azt sem tudta senki megmondani, hogy melyik Al igazi neve, akkor az ilyen kérdések talán nem is játszanak szerepet Al Ackerman (alias Al Blaster, alias Dr. Emil Steiner, alias Renfro Duggs, Glans T. Sherman, Moonhead Leonard, Laurel McElwain ... stb.) tevékenységének a megítélésében. A nevére szóló egyetlen valószínű adatot eddig egy jugoszláv irodalmi lapban találtam, oda úgy került, hogy Monty Cantsin a nyolcvanas évek elején Montrealból megírta a lap munkatársának, Szombathy Bálintnak magyarul azt, amit az Oregon állambeli Portlandban angolul tapasztalt (akkor Ackerman egy ottani kórházban dolgozott, és valószínűleg az igazi neve volt a rendelőjére kiírva).

Meg kell azonban jegyeznem, hogy valaki (egy nő), aki jól ismeri, esküdött rá, hogy ez a név is hamis. Mivel a nők is lehetnek olyan diszkrét titkok birtokában, mint az orvosi rendelők, egyelőre visszatartom ezt a jugoszláv információt. Mióta Al Texasban él – kedvenc drogjai és kaktuszai csábították oda? – még kevesebb reményünk lehet arra, hogy valami biztosat tudjunk meg felőle.

A tőle érkezett dolgok lassan salátahalommá növekednek az asztalomon. Valami érdekeset fedeztem fel, míg lapozgattam bennük. Van egy levlap nagyságú újsága, a *Parking Lot Reporter*, amit az autók ablaktörlője alá dugva terjeszt, mintha büntetőcédulák lennének. De ha a meglepett autós elolvassa, akkor csak hasznos tudnivalókat talál benne arra vonatkozóan, hogy mi mindenre készülhet fel, ha beszáll a kocsijába. Például arra – ezt a számot kaptam meg –, hogy Glans T. Sherman (a mellékelt fénykép egy kandúrt ábrázol) kedvenc foglalkozása, hogy egy ruhafogasból készített álkulccsal kinyitja az itt parkoló, és neki különösen tetsző autókat, elnyúlik a hátsó ülésen, s lehet, hogy a tulaj először csak akkor fedezi fel, hogy miféle utasa van, ha néhány száz mérfölddel odébb megáll tankolni.

Ez a bizonyos Glans T. Sherman azonban azonos a *Whap!* című lap szerkesztőjével, aki pedig nem más, mint maga Al Ackerman. Gondolod, hogy azokban a tutajnagyságú kocsikban a parkolóhelyeken időnként tényleg...?

Az autózó Shermanról nekem rögtön E.T.A. Hoffmann történetei jutottak az eszembe, ami bizonyára nagyon önkényes asszociáció, és csak azt mutatja, hogy mennyire akadémikus a műveltségem.

Nyilván több köze van Ackermannak például a kanadai G.X. Jupitter-Larsenhez. Először akkor ismerkedtem meg a nevével, amikor átvette Pavel Petasztól a Commonpress koordinációs munkáját.

Azt kell azonban mondanom, hogy az a benyomásom, hogy G.X. egyáltalán nem az az eszményi adminisztratív munkaerő. Ellenkezőleg. Amikor az általa szerkesztett *The Quarternion Journal* került megint a kezembe, és a lap alcímét is elolvastam: Devoted to highly abstract probabilities in art and science (a művészet és a tudomány igen absztrakt valószínűségeinek szentelve), akkor rögtön Ackerman levélpapírjának a fura fejléc-szövege jutott az eszembe: Society Analyst Medical Theologian Reguritative and Trance Medium (társadalomanalitikus orvos-teológiai visszatüremlő és transz médium).

Noha Ackerman orvosi, Jupitter–Larsen pedig fizikai és matematikai beállítottságú, mégis hasonlítanak egymásra. Az egész arra az ötvenes évekbeli College of Pataphysics klubra emlékeztet, amelyre időnként a neoisták is hivatkoznak, – utoljára Home-nál olvastam róla. Ebben a Fan Clubban (minősítés Home-tól) Miró, Duchamp, Ionesco és Max Ernst is benne voltak.

Jupitter-Larsen sok apróságot jelentetett meg, például az *Ocean Front*ot, vagy a *Nilmag*ot (a Nihilism Magazine rövidítése), és ezekre ugyanúgy nem emlékszik már, mint ahogy Ackerman is elfelejtette a nyolc–tíz évvel ezelőtti kiadványait. G.X. így hát végül is azok közé a partnereim közé került, akiknek (szégyellem bevallani) piszok módon pénzt tettem be a borítékba, hogy jobb belátásra bírjam őket. Intelligens embereknél azonban az ilyesmi nem használ. (Egyébként, nyilván más okokból kifolyólag, az unintelligenseknél sem...) Egy hónap múlva Kaliforniából köszönte meg a küldeményt, és néhány meleg sorban arról biztosít, hogy a pénzemért majd egy nagy regényét küldi el, ami nemsokára készen lesz.

Ha a kiadványai számára valamilyen definíciót keresnék, akkor talán azt mondhatnám, hogy olyan írói fikciókat publikáló röplapok, amelyek félúton vannak a xeroxált mail art és a patafizikai és filozófiai jellegű science fiction

underground között. Persze tudom, hogy ezzel semmit sem mondtam, így hát megemlítem még, hogy például egy bizonyos üresboríték-akcióról szóló beszámoló (nyilván egy mail art projekt volt) váltakozik bennük a vandalizmus filozófiai fontosságának a taglalásával, vagy a semmivel végzett matematikai műveletek során adódó gondolatokkal (például azzal, hogy ha a semmit a semmivel szorozzuk, akkor a szorzatnak két tagja van – és ezzel eleve föltételezzük azt, hogy az ilyen szorzatban két különböző [!] semmi szerepel. De miben különböznek?).

Azonban Jupitter-Larsent a világnak azok a tartományai is érdeklik, amelyek a „valamivel" kapcsolatosak. Ez tükröződik például a *KS* című kompilációs magazinjából és a köréje gyűjthető alkalmi kiadványokból. Ezeknek a tematikája ugyanis az erotika címszó alá vonható – bár garantált, hogy a szexualitást, abban a formájában, ahogy az Jupitter-Larsennál szerepel, az egészségügyi lexikonok nem tárgyalják.

Egy ilyen borítékolt assembling például a *Liquids from the Human Body* (az emberi test nedvei) címet viseli, s a borítékon az egész kiadvány programját jelzően a következő vancouveri fal-graffiti szövege olvasható: Happy man am I / happier man you'll never find / happier man does not exist / I think I'll go and cut my wrist. (Olyan boldog vagyok én, mint senki más a földtekén. Nincs is nálam bizony boldogabb, megyek hát, és felvágom a csuklómat.)

A *Liquids from the Human Body* azonban mégsem csupán erről a vérről szól, hanem túl a fizikai nedveken a biblikus hangú erotikus költészet határáig jut el: He fills her wineglass with his semen. Then, seeing that the glass been filled, she takes the vessel from him, and with a smile, drinks the whitish fluid... Who are these people who have no bodies, but can do acts like these each night? Eye fills the liquids from their „bodies" ... (És ő a magját az asszony serlegébe önté. Az pedig látva, hogy megtelt a kehely, magához emeli az edényt és mosolyogva kiissza a fehér folyadékot ... Miféle nép ez, hogy testük sincsen, mégis képesek a szeretet éjjeli aktusára? A szemek öntik eléd „testükből" e nedvet...)

Ha kinyitjuk a borítékot, csak egy halom különböző módon telerajzolt vagy írt papírlapot tartunk a kezünkben. De vér és sperma szülték azt, amit látunk, csaknem úgy, ahogy vér és arany tartományai között vajúdik a szerelem. És a misztikussá fokozott erotika, mint mindig, most is valami más titokról szól, s nem egyszerűen a test dolgairól. A kiürülő és újra megtelő szemek szertartása itt a téma. Lapról-lapra haladva termékenyül meg a tekintet, ahogy ezek a szemek miséznek. Ki hitte volna, hogy egy mail art antológia ennyire katholikus is lehet?

A *KS* füzetek is többek, mint a szeretet éjszakai aktusának a fényképfelvételei. A voyeur tekintet kénytelen megelégedni a rajz vagy a fotó „elrontott", és majdnem a felismerhetetlenségig átdolgozott változataival, hiszen ezek a lapok kollázsok, xerográfiák, és nincs már sok közük a fényesre lakkozott pornófüzetekhez. Az esztétikusan buja így hát kiszűrődik, és csak az aszkétikusan igaz az, ami megmarad. A képek kusza és fragmentális jellege előhívja a lapos pornókép mögül a háromdimenziós teret, a szenvedést és azt a zilálságot, ami a szerelem velejárója – és már majdnem a sárra hasonlít, vagy a piszokra.

Egyedül ez az ábrázolásmód képes arra, hogy elvezessen minket a glamour kirakati ragyogása mögé, és bebizonyítsa, hogy a szerelem legmisztikusabb momentuma nem az öröm, hanem az áldozat. Ebben a mítoszban megkapaszkodni persze még nem jelent feltétlenül megoldást. A szerelem gesztusa csak olyan, mint egy vallásos parabola. Az erotika – az igazi – csak hinni tanít. Csak...

Steve, lehet, hogy ezzel a levéllel egy kicsit túl messzire elkalandoztam. De a dolog nemcsak a szerelem, hanem a grafika kérdése is. Home írt egy levelet, és a hátoldalán az a grafikája van, amit te is lehoztál a *Box of Water*ben: a földgolyó képe a „surface reflection" (felületi tükröződés) felirattal. Nem tudom megmagyarázni, hogy miért, de ez a kép is misztika. Stewart egy tükröt tart elénk, ha őt akarjuk látni. S jellemző rá, hogy a tükör rögtön az egész földgolyó. Abszolút absztinencia.

Ennyit arról, hogy mi szerelem és mi a grafika. Azt hiszem, mindkettő érdekel téged is, s talán ez enyhítő körülménynek számíthat... Szia

Géza

JEGYZET

Levél Stephen Perkinsnek, a *Box of Water* című folyóirat kiadójának, San Franciscóba. Al Ackerman a texasi San Antonióban él, és eddig kb. száz különböző underground magazint adott ki. Polgári foglalkozása orvos. A Monty Cantsin álnév a Montrealban és New Yorkban élő Kántor Istvánt, a neoizmus megalapítóját jelöli. A mail artból kinőtt avantgarde mozgalom szerint azonban „mindenki lehet Monty Cantsin". Szombathy Bálint egyike ezeknek a Monty Cantsinoknak, író és képzőművész, Novi Sadban él, az Új Symposion és a Híd munkatársa. G. X. Jupitter-Larsen a kanadai Vancouverben él, a levélben említett Commonpress kiadványsorozat egy mail art publikáció volt, aminek minden számát más szerkesztette. Pavel Petasz lengyel mail art művész, a Commonpress kezdeményezője, s több mint ötven számon át a különböző szerkesztőket koordináló szervezőegyéniség. Stewart Home a neoizmusnak a nyolcvanas évek közepe óta ismertté vált figurája. Londonban él, munkássága kapcsolatot tart az anarchizmus új formáival.

Perneczky Géza 2000, 1989. dec.

Modern Művészet

ÚJ SZERZEMÉNYEK
A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM
GRAFIKAI GYŰJTEMÉNYÉBEN

Hans Arp, Christo, Enrico Castellani,
Sonja Delaunay, Theo van Doesburg,
Ilja Kabakov, Máttis-Teutsch János,
Henri Michaux, Joan Miró,
Moholy-Nagy László,
Molnár Farkas, Tot Endre,
és még igen sokan mások. Összesen 130 mű.

MÁJUS 28 – AUGUSZTUS 29

mással léphetnek szoros kapcsolatba, és nincs közük az időhöz vagy a mozgás és a növekvés örök dinamikájához. Talán helyes is, hogy így van ez, hiszen ez a tudományág igen ősi hagyományokhoz nyúlik vissza, a mágikus formák és misztikus titkok letéteményeseként tisztelt kristályalakzatok kultuszához.

Az első ábra, amivel a szerzők a kötetet nyitják, Johannes Kepler (1580–1630) egy rajzának a reprodukciója, amely 32 különböző síkmozaik-kompozíciót ábrázol, mégpedig olyanokat, amelyek a szabályos sokszögek lehetséges, egymás közti kombinációiból lettek kirakva. Az ábra Kepler *Harmonicae Mundi* (A világ harmóniája, 2. kötet) című munkájában jelent meg, s a könyv címe talán fölöslegessé is teszi, hogy sokat törjük a fejünket azon, hogy miért foglalkozott ezekkel a kristályos alakzatokkal a nagy csillagász. Ezek a formák lettek volna az égi mechanika fogaskerekei. Annak az eszményien pontos „illeszkedésnek" a tervrajzai, aminek a törvénykező lelke a matematika és a kauzalitás.

Mi lehetne ennek a mechanikának a mai megfelelője? A fraktálkutatás? Vagy a „tilingok" újabb, dinamikusabb szemlélete, például fraktálkódokkal való generálása? Hiszen elképzelhető egy olyan síkgeometria is, amely a kezdeteitől fogva nem statikus elemekre épül, hanem már az első mozzanataiban is kódolt mozgás. Ahol például a négyzet nem négy egyforma hosszú egyenes szakasz derékszögbe állítása, hanem egy vonaldarab többször megismételt transzformálása. És még inkább kézenfekvő a mozgással és a kódolt transzformációkkal való munka a bonyolultabb alakzatok esetében.

Neki is láttam, hogy fraktálgeneráló programjaim legjobbjain az ilyen síkgeometriai formák, rozetták és csillagalakzatok, illetve ornamentális hálók generálásának a lehetőségét kipróbáljam, és a kísérlet már az első próbák során jobban sikerült, mint ahogy azt tulajdonképpen elvártam. Meg is jelentettem az így kapott legszebb pszeudofraktálokat és fraktálgenerált tilingokat egy kis példányszámú füzet formájában. Az az elképzelésem azonban, hogy az utókor majd úgy fog tisztelni, mint a dinamikus geometria egyik első, intuitív módszerekkel dolgozó megalapozóját, igen rövid idő alatt szertefoszlott. Mert a legnagyobb kölni könyvesbolt, a Gonski kirakatában megakadt a szemem egy olyan hókristályhoz hasonló fraktálalakzaton, amelyet nem sokkal korábban jómagam fedeztem fel a komputeren, és amire azért voltam büszke, mert nem hat, hanem hét szimmetriatengelye volt – ilyesmire ugyanis talán nincs is példa a természetben, és hasonló komplexitású formák eddig nem nagyon voltak ismertek a klasszikus geometriához közel maradó matematikában sem. Ez a forma csak a komputeren, és ott is csak egy végtelen sorokkal operáló artisztikus univerzumban volt előállítható – mindezt azonban nem is tartottam olyan fontosnak, amikor a képernyőn kirajzolódó rendhagyó hókristályt elneveztem egyszerűen hétszirmú virágnak.

Weak Chaos and Quasi-Regular Patterns, „Gyenge káosz és kváziszabályos minták" – olvastam most a kirakatba tett könyv címét. Természetesen azonnal megvásároltam. A szerzők oroszok, akiknek mint matematikusoknak – a belső címoldalon olvasható adatok alapján – Novoszibirszk lehetett a keltetőállomásuk, s innen rajzottak ki aztán a világba. A könyv a cambridge-i Egyetemi Kiadó „nem-lineáris tudományok" sorozatának első köteteként jelent meg, s a filigrán formákkal díszített hétágú csillag pedig mint blikkfangos grafika, de egyúttal mint szenzációs újdonság is került a munka címoldalára.

Nekem akkor volt már egy halvány sejtelmem róla, hogy ha igazi természettudós lennék, akkor milyen irányban fejleszteném tovább az általam generált szabályos alakzatok és komplexebb formák teóriáját. A geometria alakzatai ebből a szempontból ugyanis érintkezésbe lépnek a *termodinamika* kérdéseivel: minden forma *örvény*, és a különbség a feszes, szabályosabb alakzatokba merevedett örvények, illetve a kusza, szabálytalan formákra széthulló dinamikus mozgás között elsősorban nem is abban van, hogy „hogyan néznek ki", ha lerajzoljuk őket, és még csak nem is az, hogy milyen karakterekkel írhatók le az euklideszi geometriában, hanem az, hogy milyen „magasságban" foglalnak helyet azon a skálán, ami a maximális információtól mint felső régiótól ereszkedik alá az (entrópia növekedésével arányosan) a mélyen elterülő és energiában szegény kaotikus formák tartományába.

A könyvbe belelapozva azonnal láttam, hogy az oroszok is ugyanebben az irányban indultak el, persze fantasztikusan fölszerelve az infinitezimális matematika minden csínjával-bínjával, és nagyokat lépkedve azokkal a Stravinsky *Sacre*-jéből is jól ismert hétmérföldes csizmákkal.

Vizsgálódásaik elvi alapja a Hamilton-féle modell alkalmazására épült. Tudni kell, hogy olyan formája ez a mozgás leírásának, ami rokon a hullámok terjedésével és az ilyenkor megfigyelhető „véletlenből" adódó nem-lineáris szabályosságok mechanikájával, és egy „fázistérbe" összesíti a paramétereket, azaz az adott rendszer teljes energiaképével operál. Itt vagyunk tehát a nem-lineáris tilingformák és a velük összefüggésbe hozható termodinamikai problémák küszöbén – becsukhatom a magam kis dinamikus rozettageneráló üzemét, vagy nevezzük így: parkettagyárát. Vigaszul csak annyi maradt, hogy míg ők a magas matematika technikájára „kényszerültek", és „meg sem tudtak volna moccanni" a differenciálszámítás technikája nélkül, én ugyanazt tulajdonképpen nagyon egyszerű (csupán a végtelen sorok primitív formáivá bővített) összeadással is megcsináltam.

Ennyit az intuíció és a tudás közti különbségről. Mint buzgó komputergrafikus azonban nem adtam fel egészen a dolgot – és talán (mert olyan könnyen megy ez nekem?), megcsinálom még egyszer a dinamikusan generált tilingok mappáját. S addig is, míg több időm lesz ezzel foglalkozni, elküldöm az első, már elkészült ilyen tárgyú publikációmat Pickovernek – a komputereikkel összeragadt hobbimatematikusok pápájának.

közölhetem hát, hogy ez a szám a „*googol*" (tíz a századikon, vagyis egy egyes után száz nulla). Ez a szám jóval meghaladja a látható csillagokban lévő összes atomok számát, elnevezése pedig az amerikai matematikus, Edward Kasner hétéves unokaöccsétől származik, aki arra a kérdésre, hogy esetleg meg tudna-e nevezni egy ennél még nagyobb számot is, készségesen definiálta a „*googolplex*"-et. Egy googolplex egy egyes, ami után googolnyi nulla következik. (Ezek szerint a googo

l sem a legnagyobb szám, és mire ezt leírom, talán a googolplex sem az.) Az egész történet még a harmincas években játszódott le, és Pickover azért közli, mert fontosnak tartja tudatni, hogy a pályázatán díjat nyert nagy számok (öt-hat számjegyből képezve, más esetekben a műveleti jelekkel együtt sem több, mint tíz-tizenként jelből konstruálva) általában nagyobbak voltak, mint egy googol.

Van azonban más is Pickover tarsolyában. Valószínűleg szélesebb érdeklődésre tarthat számot az amerikai tudományos élet berkeiben végzett közvélemény-kutatása, amelynek a jelentőségét abban látom, hogy a komputerkorszak mítoszainak és utópiáinak a panorámájába illik bele. A kérdés az volt, hogy mi történt volna, ha 1900-ban a Harward Egyetem egyik munkatársa egy névtelen adományozótól egy IBM PS/2 személyi komputert kapott volna a hozzá tartozó, egy évig működő áramforrással, a FORTRAN nevű matematikai programmal, és a gép kezelését, valamint a program használatát magyarázó kézikönyvekkel együtt.

Megdöbbentő, hogy a meginterjúvoltak fele – ne felejtsük el, hogy Pickover tudományos intézetek munkatársainak a reakcióit értékelte ki! – a kérdést egy futurista vagy melodramatikus hangvételű science fiction novella színvonalán válaszolta meg. Vagyis a legnagyobb jóhiszeműséggel s a legnaivabb odaadással próbálta meg kiszámítani, hogy mennyivel gyorsult volna meg a huszadik századi tudomány és technika fejlődése, és ennek eredményeképpen hol tartanánk ma a rákkutatás, az űrrepülés, a digitális technika vagy az elektronikus médiák stb. terén.

Egy fokkal nagyobb érzékenységet tanúsítottak azok, akik a fiktív lehetőségként fölvetett PC-adományozás történetében elsősorban konfliktusok veszélyét érezték. Háborúk kitörését tartották volna lehetségesnek, amelyeket a vezető ipari országok folytattak volna a komputer megszerzéséért, vagy az USA technológiai megugrását feltételezték, ami fokozta volna a fejlődésbeli egyenlőtlenséget, és tömeges munkanélküliséghez és nyomorhoz vezetett volna a világ nagyobbik részén, sőt sokan azt sem tartották volna kizártnak, hogy új színezetű vallásos fanatizmus tört volna ki úgy, hogy az emberiség elsüllyedt volna az ilyen szekták okozta általános káoszban.

Hogy ezek az elképzelések mennyire utópisztikusak, azt aztán a válaszoknak a másik fele mutatta meg. Ezek a válaszok – sokkal józanabbul – abból indultak ki, hogy egy túl korán érkező technikai újítás semmilyen jelentős visszhangot nem válthat ki. Elemezték a komputertechnika és a matematika anyagi és szellemi hátterének, a bázisok mai színvonalának a jellemzőit, és összevetették ezt az 1900-as állapotokkal.

Véleményük szerint csak a komputerrel együtt adományozott mellékes dolgok, mint a könyvek papíranyaga vagy a csomagolás (habszivacs, műanyag fólia, hullámkarton lemez!) számíthattak volna kíváncsi fogadtatásra, mi több, ezek a dolgok talán valóságos forradalmat válthattak volna ki néhány olyan iparágban, amely képes lett volna ezeknek az anyagoknak a tanulmányozása után bizonyos eredményeket át is venni.

A géphez adott monitor működését jobban megértették volna a tudósok, mint azt, hogy mire való maga a komputer – bár nem lehetetlen, hogy nekiláttak volna a π pontosabb kiszámításához, és a trigonometriai vagy a logaritmikus táblázatok, illetve más hasonló matematikai segédanyagok tizedes törtjeinek az újabb jegyekkel való kiegészítéséhez is –, mindezeket a számításokat azonban, mivel az eredmények helyességét semmi nem szavatolhatta, manuálisan is meg kellett volna ismételni! Egyáltalán belekezdtek volna így? A FORTRAN-program talán segítséget adott volna az absztrakt algebra fejlődéséhez.

De a legvalószínűbb mégis az, hogy a készüléket a tudósok megpróbálták volna azonnal szétszedni, hogy megértsék a működését, ami – tekintettel arra, hogy lehetetlen lett volna az azoknak az időknek a felkészültségével a processzorok vagy a nyomtatott áramkörök elvi működését és gyártási technológiáját megérteni – azon túl, hogy sikerült volna a készüléket rövid úton megsemmisíteni, nem vezetett volna semmilyen hasznosítható eredményhez.

A legszebb válasz – az én megítélésem szerint – az volt, amelyik arra figyelmeztetett, hogy az igazi problémát az 1900-as esztendő emberisége bizonyára nem az égből pottyant komputerben látta volna, hanem a titokzatos adományozó személyében. Vagyis tökéletesen félreértették volna a kísérlet célját.

Ma sem történne másként.

Engedtessék meg, hogy még egy könyv után nyúljak. *Tilings and Patterns*, így a kötet címe, amit „Síkmozaikok és minták"-ra fordíthatnánk le. A könyvet két amerikai kutató írta, akik a munka 1987-es első kiadásában összefoglalták a matematika egyik – tulajdonképpen sokáig igen mellékesen kezelt – ágának, a síkot lefedő formák elméletének az évszázadok alatt összegyűlt eredményeit. A kötetnek azóta egy újabb, a szélesebb közönség számára szerkesztett formája is megjelent.

Vizuálisan csodálatos és matematikailag faszcináló formák..., bámulatos könyv..., a sík felosztásának úgyszólván enciklopedikus teljességű tárháza..., matematikusok vagy művészek számára egyaránt kimeríthetetlen forrás..., olvashatjuk a kritikai visszhangot. Valóban az a helyzet, hogy úgyszólván nincs olyan síkgeometriai „csempe"- vagy „parketta"-alakzat, nincs olyan síkot osztó rajzolat vagy minta, amit nem találnánk meg rendszerbe szedve, s matematikai elemzéssel is megfejelve ebben a kötetben. A könyv a posztmodern kor ornamentikus ízlését is jól szolgálja, hiszen olyan, mint egy szótár; talán a világ összes síkformáját és díszítményét ki lehet alakítani az itt talált alapstruktúrákból.

Egy szempontból azonban, és éppen ez a gondolat a jelen áttekintés fő szempontja, „maradi" munka a *Tilings and Patterns*. Úgy tárgyalja anyagát, mintha egy mesebeli barlangot látogatnánk meg, ahol kristályokba fagyott kincsek várnának ránk. Fantasztikus ennek a kincstárnak a formai gazdagsága, de nem tudunk meg semmit a kristályok keletkezéséről vagy múltjáról. A síkmozaikok és minták világa statikus, az itt bemutatott alakzatok csak egy-

lye lennék, ha ezek a könyvek nem tetszenének.

Kezdjük az utunkat abban az irányban, amit Pickover idézetgyűjteményének néhány illusztris darabja mutat nekünk. Például:

„Állandóan meg vagyok lepve azon, hogy a filozófiai kötetek legtöbbje, de igen sok geometriai munka is képek nélkül jelenik meg. A filozófia azonban a gondolkodás tanulmányozása kellene hogy legyen, és én mindig abban a hitben éltem, hogy a legtöbb ember képekben gondolkodik." (Alan L. Mackay: Mind's Eye.) Csak emlékeztetek arra, hogy ez a – tulajdonképpen meghökkentően kézenfekvő – érvelés, és egyáltalán az a követelés, hogy szerezzünk végre érvényt a vizuális megismerés heurisztikus jellegének, az újabb tudományos irodalomban először a fraktálok felfedezése óta vált ilyen sürgetővé. (És újra csak Mandelbrot úttörő szerepére utalnék.)

A látás újrafelfedezése persze a szenzációk olyan kertjével szolgál, amelyben bizarr virágok is nyílnak: *„Állandóan azt kérdezem magamtól, hogy vajon a fraktálképek képesek lennének-e arra, hogy az agy legbelsőbb tartományaihoz szóljanak. Van-e ezeknek a képeknek a végtelenül rekurzív szerkezetében valami olyasmi, ami a művészi szemlélettel hozható kapcsolatba? Lehetséges lenne-e, hogy egy fraktálkép tartalmát tekintve oly rendkívüli mértékben gazdag, hogy képes arra is, hogy az agy neuronjaival együtt rezegjen, és így ébressze fel bennünk azt a gyönyörérzetet, amit a megpillantásakor érzünk?"* (P. W. Atkins, 1990)

Ez a gondolat azonban nem is olyan rendkívüli, mint ahogy azt esetleg az első pillanatban hinnénk. Csaknem minden természettudományosan művelt ismerősöm hangoztatott már hasonlót. Az én véleményem: elég a természet formáira pillantanunk (amelyek több száz millió év óta tapétázzák ki a környezetünket), és rögtön megértjük, hogy miért „rezeg együtt" a lelkünk a fraktálokkal.

Az egyetlen, amit különben ellene vethetnék annak, hogy a művészi élményt és a fraktálokat ilyen módon rokonságba hozzuk, nem is a neuronok, vagy egyáltalán, az élővilág működésének a rejtett kódjaira vonatkozik, hanem inkább a művészet itt olvasható, kissé szimpla definíciójával kapcsolatos. A gyönyörérzet ugyanis lehet, hogy része a művészetnek, de semmiképpen sem a lényege. Ezt a korrekciót azonban Atkins egy másik mondatával maga is elvégzi: *„A fraktálképek természetesen művészetileg nem nevezhetők tökéletesnek, hiszen eredetük az absztrakcióban, s nem pedig a kultúrában gyökerezik."*

Hogy megtaláljuk azokat az érveket, amelyek napjainkban a képi világ rehabilitálását tényleg indokolttá teszik, sőt nemegyszer a gondolkodás egész területére való kiterjesztését sürgetik, ahhoz természetesen nem kell leszállnunk a DNS-molekulák kódjainak a szintjéig. Az a körülmény, hogy a mindennapi életben felhasznált számanyag a komputerek bevezetésével évről évre szinte logaritmikus arányban növekszik, és ennek következtében az adatok ma már olyan számtengerek formájában állnak a rendelkezésünkre, hogy azokat a szokásos táblázatok segítségével nem is lennénk képesek áttekinteni vagy értékelni, e tagadhatatlan tény valóban szükségessé teszi, hogy a számszerű adatokról – ahol lehet – átváltsunk az azokat sok ezerszeres, néha milliószoros mértékben tömörítő képekhez.

Az ilyen képek olvasása persze eleve más jellegű, s *más eredményekre* is vezet, mint a táblázatoké. Részleteiben talán pontatlanabb információkkal szolgál, egészében azonban eddig nem sejtett összefüggéseket tesz észrevehetővé. A képeket feldolgozó munka folyamán természetesen egyre növekvő szerepet kap az *intuíció* is, és az egész változás abba az irányba mutat, amely visszatérést jelent az ember ősi, biológiailag is a legjobban kifejlődött észlelési szervéhez, a szem munkába fogásához, és általában is a képi információ szenzibilisebb feldolgozásához.

Míg erről elmélkedünk, kikerülhetetlen persze, hogy ne találkozzunk azzal az aggodalommal is, amely szerint a vizualitás ilyen forszírozott fejlődésével párhuzamosan bizonyára le fogunk szokni arról, amit mindközönségesen gondolkodásnak nevezünk. Jómagam azonban nem csatlakoznék a jajongók seregéhez, mert mint gyakorló digitális képszerkesztő azt tapasztalom, hogy a mikroelektronika által nyújtott képi világgal való foglalkozás – hogy is lenne másképp! – csak részben válhat intuitívvá, és még a spontán benyomásokra hagyatkozó földolgozás aktusa sem lehet eredményes anélkül, hogy a magasabb fokú absztrakciókban való jártasságunkat is ne trenírozná közben, – mégpedig néha kegyetlenül!

Mert egyáltalán nem mindegy, hogy a képek láttán mit és mennyit veszünk észre, van-e sejtelmünk a mögöttük rejlő struktúrákról, és egyáltalán, hogy mire asszociálunk... Vizualitás és funkcionális gondolkodás itt kéz a kézben fejlődnek. A hagyományos, „gutenbergi" módszerekhez képest legfeljebb az elvonatkoztatás iránya és komplexitásának a tartalma az, ami eközben jelentősen változik.

Az új tudományágak és technológiák művelői persze időnként maguk tehetnek arról, hogy a vájtfülűeket magukra haragítják. Mit szóljunk például a következő, ugyancsak Pickover által fölkarolt idézethez: *„Az elmúlt évszázad nagy gondolkodói és vallásfilozófusai Istent az őt körülvevő szimmetriában és harmóniában vélték megtalálni, – a klasszikus fizika ama szép egyenleteiben, amelyek olyan jelenségeket írtak le, mint az elektromosság és a magnetizmus. Nem hiszem azonban, hogy a természet komplexitásának az egyszerű formáit Isten létének a bizonyítékaiként tekinthetjük. Inkább hiszem azt, hogy ők maguk az Isten. A matematikai görbék szemlélete, ahogy a saját maguk által teremtett zenére forognak, csodálatos spirituális élmény."* (Paul Rapp, 1990)

Nem lehet feladatom az, hogy ennek a lírai megnyilatkozásnak a tartalmát feszegessem, végül is hogy ki mit hisz, az magánügy. Ha már spirituális élményekről van szó, akkor talán érdekesebb az, hogy a digitális képi információ kifejlődése és a vizualitás új kultusza új formát, új feszültségeket adhat a számmisztikával való játékoknak is, mégpedig az *igen nagy számokkal* való manipulációk isteni érzetét. Éppen mert a képek egyre inkább helyettesítik a számokat, sokszor nem is vesszük észre, hogy mekkora adattömegekkel és milyen nagyságrendű számokkal dolgozunk.

A mikroelektronikus informatika korában persze semmilyen szám nem lehet elég nagy, s az egész kérdés a státusszimbólum jól ismert törvényszerűségeit kezdi követni. Pickover nem is késlekedik, hogy egy fejezetet szenteljen a *nagy számok olimpiájának*. A feladat: tessék három-négy megadott számjegy és néhány engedélyezett műveleti jel segítségével a lehető legnagyobb számot felírni (Pickover a pályázat első fordulójának nyolc legjobb megoldását ismerteti is, de ezt azonnal megtoldja azzal, hogy felhívást közöl az újabb fordulókban való részvételre).

Nem foszthatom meg az olvasót attól az örömtől, amit a létező legnagyobb szám megismerése jelenthet a számára, –

Bevezetés a komputermítosz kézikönyveibe

PERNECZKY GÉZA

Hősöm a komplex matematikának (így egyebek közt a magasabb rendű fraktáloknak is) egyik legeredményesebb kutatója, aki azonban valószínűleg még sokkal jobban ismert abban a minőségében, hogy utolérhetetlenül virtuóz képviselője és menedzsere a vizualizált matematikára és a komputergrafikára irányuló alapkutatásoknak, illetve az ilyen diszciplínáknak a biológiától az asztronómiáig terjedő szoftver-alkalmazásainak: Clifford A. Pickover.

Két könyve, a *Computers, Pattern, Chaos, and Beauty* (1990) és a *Computers and the Imagination* (1991) pillanatok alatt az életük egy részét a PC-jük előtt eltöltő átlagamerikaiak (és mert fordításban is megjelentek már, tegyük hozzá: a nyugat-európai komputer freakek) kultikus könyve lett, ahogy ismételten is találkozom a kifejezéssel: *scene book*. Az „átlag" szót kihangsúlyoznám, és nem csak a könyv olvasóira vonatkoztatva, anélkül azonban, hogy negatív jelentésárnyalatot fűznék hozzá.

Pickover munkáira ugyanis nemcsak az jellemző, hogy fantasztikus mennyiségű „innen-onnan" anyag, főként matematikai, illetve komputertechnikai érdekesség van bennük egyszerre szórakoztató és tanulságos koszorúba fonva (és imponáló gazdagságú irodalomjegyzékkel megtoldva!), hanem az is, hogy ez az ember maga is komputer, amibe nemcsak a jelenkori matematikai és informatikai kutatások java van beletáplálva, hanem a „ki-kicsoda" és a „ki-mit-mondott" címszavak alatt összefoglalható kultúrtörténet nagy része is.

Ugyanakkor lehengerlő tiszteletlenséggel elegyíti egymással a geometria és a vallástörténet, a kibernetika és a mitológia, a művészettörténelem és a katódcsőfizika igazságait, miközben könyveinek képanyagát – amely persze elsősorban olyan grafikákra támaszkodik, amelyeket a kutatóintézetek nagy teljesítményű számológépein generált a saját programjaival – például Verne Gyula első kiadásainak a metszeteivel vagy mesekönyvek ábráival, esetleg a rovarok élettanát, illetve a japán ornamentikát ismertető munkák illusztrációival egészíti ki. (Posztmodern eklektika?) Még soha nem olvastam rangos kiadók által megjelentetett kötet elején azt, amit Pickover könyveinek a kolonfonjában látni – *„Az ebbe a kiadványba fölvett információk nem esnek szabadalmi oltalom alá."* – Ez már nem eklektikus, hanem majdnem underground mentalitás.

Bármennyire jópofa és szimpatikus is ez az allűr, a könyvek bazárjellege sokáig visszariasztott. Nemde azzal a fajta népszerűsítő szakirodalommal állunk szemben, aminek a közérthetősége már-már a szélhámossággal határos, és aminek a jogos ostorozásával keresik kenyerüket az igényesebb irodalmi és műszaki folyóiratok recenzorjai? De végül is éppen a könyvekből áradó nyugtalanítóan sokrétű vizualitás győzött meg arról, hogy nem kerülhetem ki őket. A következő dolgok derültek ki az olvasásuk folyamán:

1. Még sokkal heterogénebb felépítésűek, mint ahogy azt vártam, folyamatosan nem is olvashatók. 2. Egyáltalán nem közérthetőek, legfeljebb érthetőek... (hm), 3. ...ha ismeri az ember a matematikát minimum érettségi fokon. 4. Néha azonban még így is megszalad Pickover tolla, s emeletes integrál- vagy differenciálegyenleteket vet a papírra, illetve egész kaszkádokat lánctörtekből, gyökös gyökök gyökeinek a lépcsőzetes építményeiből, néha pedig a közönséges PC-használó számára alig kivitelezhető programozási javaslatokkal áll elő... 5. Még szerencse, hogy a szerző ilyenkor leszáll a magas lóról, és összefoglalja az olvasónak, hogy miről is van szó. 6. Pickover – sokszor csak bizonyos matematikai vagy komputertechnikai problémák illusztrálására –, úgy látszik, több száz fraktálváltozatot is feltalált, valamint egy sor (róla elnevezett) vizualizálási trükk fűződik a nevéhez. De mintha ez nem lenne elég: saját szórakoztatására 300 sci-fi novellát is írt még úgy balkézről (lásd a lábjegyzetekben az idevonatkozó vallomást). Ez utóbbiak közül hármat – nem tudta megállni! – belecsempészett ebbe a tudományos revűbe is, jajjjaj...

7. Szerénynek aztán igazán nem nevezhető: a saját összeállítású irodalomjegyzékben vagy száz tudományos közleménnyel szerepel (na persze olyannal, amit mégiscsak érdemes volt különböző szakfolyóiratoknak megjelentetni). 8. A szerző azonban nemcsak sokat ír, hanem sokat is olvas, és könyvei a közelmúlt, illetve a jelenkor matematikusainak és természettudósainak a figyelemreméltóan okos, máskor azonban csak elképesztően egyoldalú, de mindenképpen szellemes, és tudománytörténetileg is tanulságos idézeteivel vannak teletűzdelve. 9. Minden fejezetet (csak ízelítőként: a második kötetben 63-ra rúg a fejezetek száma) egy-egy féloldalas hosszúságú (Basic vagy C nyelvre írt) komputerprogrammal zárul, amik bevezetnek a téma mélyebb, mikroelektronikus eszközökkel munkába vehető közegébe, és amiket bárki kipróbálhat a saját gépén is (ezek a „listing"-ek valóban egyszerűek, s fölérnek egy hasznos tankönyvvel).

Ennyi kóstolóként, azt hiszem, elég is. Semmi kétség nem férhet hozzá, ezek a könyvek nagy teljesítményű reaktorok, amik megatonnás mennyiségben termelik a haladásba vetett hitet és a komputermítoszt. Azzal szolgálják a káoszkorszak emberiségét, hogy maguk is (kreatív?) káoszt teremtenek a lelkekben, boldog zavart és olthatatlan kíváncsiságot. Jegyezzük persze meg, hogy a matematikának ez a fergeteges erejű népszerűsítése nem Pickover találmánya, mert elképzelhetetlen lenne a fraktálok egyre fokozódó népszerűsége és Mandelbrot gátszakadást előidéző korábbi munkássága nélkül. A végső benyomás? Minden prüszkölés ellenére is: hü-

rendezésre és megkonstruálására. A konstruktivizmus, a zárt rendszerek vakrepülés közbeni érzékelése nem teszi már lehetővé a szimuláció és a valóság, a látszat és a lét, a művészet és az élet világos megkülönböztetését. Ha az ember már abban sem lehet biztos, hogy álmodik vagy ébren van-e, akkor a biztonság kedvéért érdemes komolyan venni az álmokat, bennük önmagát mérsékletre intenie, és magukat az álmokat is mérsékelnie. Ezek azonban tünékenységüknél fogva nem vethetők semmiféle technikai természetű uralom alá. Az igazgatásnak tehát kezdettől fogva a képtelenségre kell berendezkednie: az aporetikus művészetre – hogy tárgyszerűen tudjon álmodni.

TILLMAN J. A. FORDÍTÁSA

JEGYZETEK

1 Niklas Luhmann: Soziale Systeme, Frankfurt, 1984. 13. o.
2 Niklas Luhmann: Politische Planung. Aufsätze zur Soziologie von Politik und Verwaltung, Opladen, 1971. 90. o
3 Robert Spaemann: Der Ursprung der Soziologie aus dem Geist der Restauration, München, 1959.
4 Ulrich Conrads (Hg.) Programme und Manifeste zur Architektur des 20. Jahrhunderts, Braunschweig, 1975. 59. o.
5 U.o. 70. o.

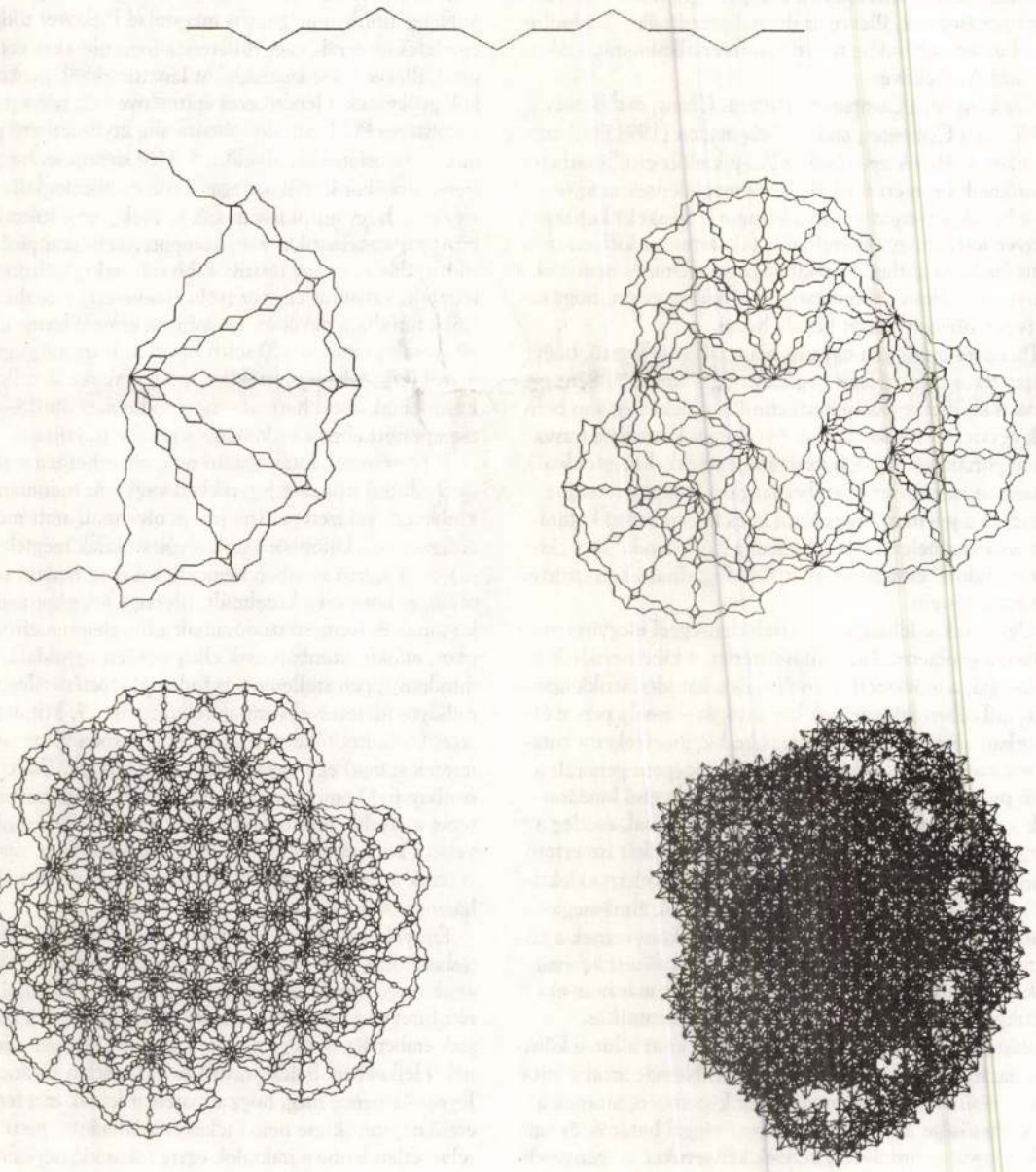

A **CORVINA KIADÓ** ÚJDONSÁGA

ANTIK LEXIKON

A KÖNYV MEGVÁSÁROLHATÓ:

A CORVINA KIADÓ LÍCIUM BOLTJÁBAN: 4026 DEBRECEN KÁLVIN TÉR 2/C. TELEFON: (52)19-428, **A CORVINA KIADÓ MŰVÉSZETI KÖNYVESBOLTJÁBAN,** AZ IDEGEN NYELVŰ KÖNYV- ZENEMŰ- ÉS HANGLEMEZBOLTBAN: 7621 PÉCS, SZÉCHENYI TÉR 8. TELEFON: (72)10427. **A CORVINA KÖNYVKLUBBAN:** 1051 BUDAPEST, VÖRÖSMARTY TÉR 1. II. EMELET 201. TELEFON: 117-6222/421. MELLÉK

BŐVEBB FELEVILÁGOSÍTÁS: CORVINA KIADÓ KERESKEDELMI OSZTÁLY TELEFON: 117-8379

Mcmxciii Augusztus

ÖTÖDIK ÉVFOLYAM NYOLCADIK SZÁM

Ezredvégi beszélgetés Balassa Péter esztétával **3**

Zygmunt Bauman Hol az osztályérdek mostanában? **9**

Dessewffy Tibor A lehetetlen akarása **17**

Orbán Ottó *A Bermuda-háromszög* **23**

Biró Péter Rosszkedvünk nyara **27**

Zilahy Péter *Versek* **30**

Ursula Le Guin Akik elmennek Omelasból **32**

Derek Walcott *Versek* **36**

Tóth Zoltán Levelek Steglitz-ből **39**

Berkes Tamás Kis csehákságtan **48**

Hannes Böhringer Késöpolgári művészeti ipar **51**

Perneczky Géza Bevezetés a komputermítosz könyveibe **56**

Tillmann J. A. Késöújkor, kifelé menet **61**

E számunkat PERNECZKY GÉZA *komputergrafikáival illusztráltuk.*

2000 IRODALMI ÉS TÁRSADALMI HAVI LAP. FELELŐS SZERKESZTŐ: HORVÁTH IVÁN. GAZDASÁGI VEZETŐ: KEMÉNY MÁRIA. SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: SARGINA LUDMILA. **LEVÉLCÍM:** *1117 BUDAPEST, KARINTHY FRIGYES ÚT 11.*

TELEFON ÉS FAX: 182-1291

KIADJA A HETI VILÁGGAZDASÁG RT. FELELŐS KIADÓ: SZAUER PÉTER ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ. CÍM: BUDAPEST XIII., VÁG UTCA 13. TELEFON: 140-9950. TERJESZTI A MAGYAR POSTA. ELŐFIZETHETŐ BÁRMELY POSTAHIVATALBAN, VALAMINT A HÍRLAPELŐFIZETÉSI ÉS LAPELLÁTÁSI IRODÁBAN (HELIR), BUDAPEST XIII. LEHEL ÚT 10/A ALATT KÖZVETLENÜL, POSTAUTALVÁNYON VAGY ÁTUTALÁSSAL A HELIR POSTABANK RT. 219-98 636, 021-02 799 PÉNZFORGALMI JELZŐSZÁMRA. ELŐFIZETÉSI DÍJ EGY ÉVRE 490 FT, FÉL ÉVRE 245 FT, NEGYED ÉVRE 147 FT.
A SZEDÉS A HVG PRESS KFT. FÉNYSZEDŐ RENDSZERÉN KÉSZÜLT, GOUDY OLD FACE, NICHOLAS COCHIN ÉS WALBAUM BETŰKKEL. ELEKTRONIKUS TÖRDELÉS: FENYVESI LÁSZLÓ. SZEDTE: KOCSIS JÁNOS. NYOMTA A LAJOSMIZSEI HÍRLAPNYOMDA. FELELŐS VEZETŐ: BURJÁN NORBERT.

ISSN 0864-800X. RÉGEBBI SZÁMAINK *KORLÁTOZOTT MENNYISÉGBEN* KAPHATÓK A KIADÓBAN.

TÁMOGATÓINK: **A MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTÉRIUM, A SOROS ALAPÍTVÁNY, A JÓZSEF ATTILA ALAPÍTVÁNY ÉS A HUNGEXPO RT.**

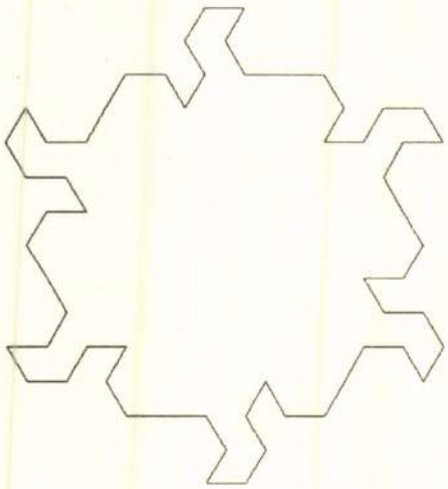

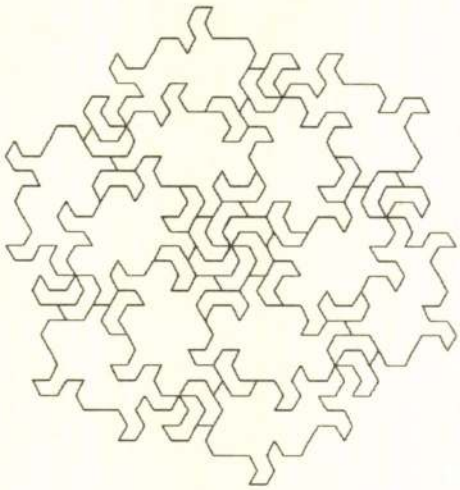

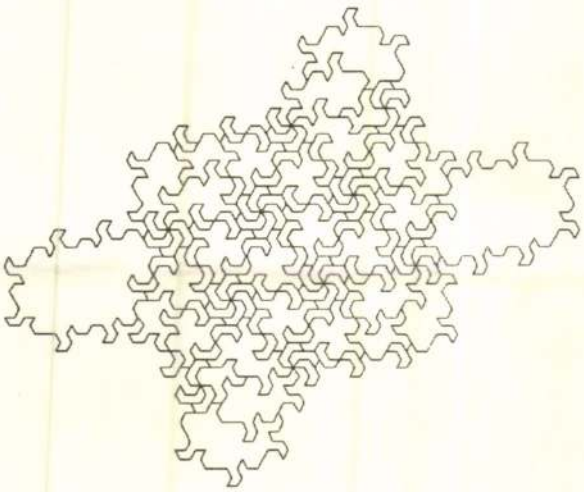

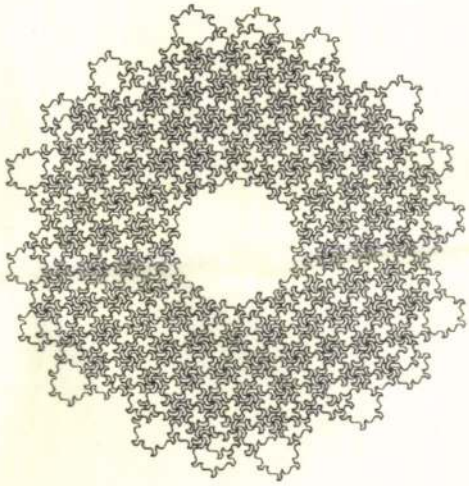

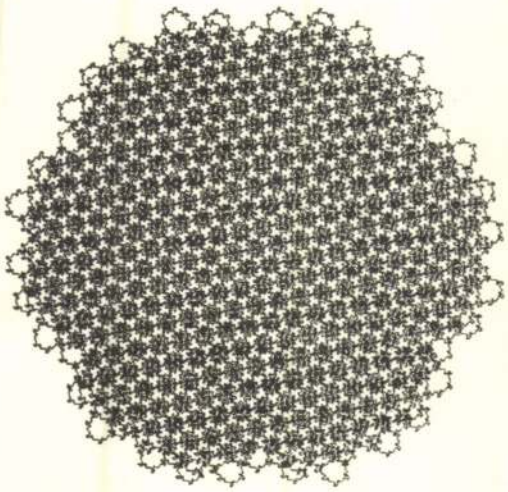

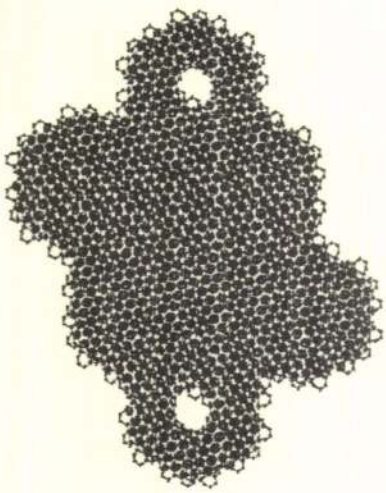

2000

IRODALMI ÉS TÁRSADALMI HAVI LAP

Szerkeszti: Bojtár Endre, Herner János, Horváth Iván, Kovács János Mátyás, Margócsy István, Szilágyi Ákos, Török András.
Főmunkatárs: Lengyel László. Olvasószerkesztő: Barabás András.

»Az üzemszerűségnek vannak hátulütői.«
HANNES BÖHRINGER

»hütty fütty tililili«
ORBÁN OTTÓ

»Novoszibirszk lehetett a keltetőállomásuk.«
PERNECZKY GÉZA

Perneczky Géza

Mcmxciii Augusztus

Szerkesztőségi órák: csütörtökön délután kettőtől négyig a New York kávéház karzatán.

ÁRA NEGYVENKILENC FORINT

MCMXCV SZEPTEMBER

HETEDIK ÉVFOLYAM KILENCEDIK SZÁM

2000 1998

Ezredvégi beszélgetés **Perneczky Gézával** 3
Ernest Gellner Harc a felzárkózásért 11

Mándy Stefánia *Versek* 16
G. István László *Versek* 18
Kőrösi Zoltán Hentesek kézikönyve 20
Douglas Dunn *Versek* 28
Petőcz András *Versek* 30
Vlagyimir Szorokin Gyászbeszéd 32
Térey János *Vesztőhely* 38

Ewa Domańska Fehér Tropológia, avagy Hayden White és a történetírás elmélete 41
Szabó Judit Öt évszak 45
Gagyi József A nemzetség és az idegen 47
Tájhivatal 48
Szigethy Gábor Latinovits Zoltán vallomásai 55
Karátson Gábor Ellenforradalom Magyarországon 61

E számunkat TETTAMANTI BÉLA *grafikáival illusztráltuk*

2000 IRODALMI ÉS TÁRSADALMI HAVI LAP. FELELŐS SZERKESZTŐ: SZILÁGYI ÁKOS.
ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK: HERNER JÁNOS (1989-TŐL 1993-IG), TÖRÖK ANDRÁS, (1989-TŐL 1994-IG).
SZERKESZTŐ TÁRSUNK: BARABÁS ANDRÁS. (1989-TŐL 1995-IG)
GAZDASÁGI VEZETŐ: KEMÉNY MÁRIA. SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: SARGINA LUDMILA.

ÚJ LEVÉLCÍM: 1133 BUDAPEST, KÁRPÁT UTCA 17.

ÚJ TELEFON ÉS FAX: 149–8542

KIADJA A HETI VILÁGGAZDASÁG RT. FELELŐS KIADÓ: SZAUER PÉTER ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ. CÍM: 1037 BUDAPEST SZÉPVÖLGYI ÚT 35. TELEFON: 118-4326. TERJESZTI A MAGYAR POSTA. ELŐFIZETHETŐ BÁRMELY POSTAHIVATALBAN, VALAMINT A HÍRLAPELŐFIZETÉSI ÉS LAPELLÁTÁSI IRODÁBAN (HELIR), BUDAPEST XIII. LEHEL ÚT 10/A ALATT KÖZVETLENÜL, POSTAUTALVÁNYON VAGY ÁTUTALÁSSAL A HELIR POSTABANK RT. 219-98 636, 021-02 799 PÉNZFORGALMI JELZŐSZÁMRA. ELŐFIZETÉSI DÍJ EGY ÉVRE 816 FT, FÉL ÉVRE 408 FT, NEGYED ÉVRE 204 FT.
KÉSZÜLT, GOUDY OLD FACE, NICHOLAS COCHIN ÉS WALBAUM BETŰKKEL. ELEKTRONIKUS TÖRDELÉS: PENNA STÚDIÓ. SZEDTE: KOCSIS JÁNOS. NYOMTA A KÖZLÖNY- ÉS LAPKIADÓ KFT. LAJOSMIZSEI NYOMDÁJA. FELELŐS VEZETŐ: BURJÁN NORBERT.

ISSN 0864-800X. RÉGEBBI SZÁMAINK *KORLÁTOZOTT MENNYISÉGBEN* KAPHATÓK A KIADÓBAN.

TÁMOGATÓINK: **A MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTÉRIUM, A SOROS ALAPÍTVÁNY, A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP.**

MUZSIKA

Kiemelkedően érdekes az a tematikus különszám, amellyel a MUZSIKA **Bartók Béla** halálának 50. évfordulójáról emlékezik meg.

A szerkesztőség a szeptemberi számot a magyar zenetudomány jeleseivel együttműködve állította össze, vélve: **Bartók Béla** halálának félszázados jubileuma olyan alkalom, amelyről illő méltóképpen megemlékezni – kiváltképpen olyan időszakban, amikor a magyar zenetudomány publikációs lehetőségei korlátozottak.

A folyóirat ezért teljes terjedelmét a zeneszerző életével és munkásságával foglalkozó írásoknak szenteli.

A magyar muzikológia jelesei, idősebbek, a középgeneráció tagjai és a legfiatalabbak különböző szemléletű, teljes életművet átfogó, részben új filológiai eredményeket hozó, részben régebbi vizsgálati eredményeket összegző publikációkkal, a recepció történét áttekintő cikkekkel tisztelegnek Bartók emléke előtt.

Tallián Tibor, Somfai László, Kocsis Zoltán, Újfalussy József, Laki Péter, Szabó Miklós, Vikárius László tanulmányait, *Halász Péter* konferencia-beszámolóját számos kottapélda és arckép teszi teljessé.

Az örvendetesen sok szerző Bartókkal foglalkozó írásainak terjedelme átcsapott a lap korlátain. Emiatt Bartók-tanulmányokkal a következő hónapokban is találkozhatnak majd a Muzsika olvasói. *Breuer János, Móricz Klára, Gomboczné Konkoly Adrienne és Sebő Ferenc* Bartókról szóló írásának közlésére, illetve *Szabó Miklós* forráspublikációjának folytatására a MUZSIKA októberi számában kerül sor.

Ezredvégi beszélgetés *Perneczky Gézával*

MINEK TEKINTED A SAJÁT TEVÉKENYSÉGEDET? MIÉRT ÉS KINEK ÍRSZ?

– A lexikonokban mint művészettörténész, művészeti író és festő szerepelek, zenei diplomám is van, sőt irodalommal is foglalkozom, mert novellákat is publikáltam, és regényt is írtam már. De leginkább a művészeti írásaim révén ismernek Magyarországon. És hogy kinek írok? Azt hiszem, nem lehet úgy írni, hogy az ember az úgynevezett közvéleménynek írjon, de úgy sem, hogy senkinek, mert a kettő ugyanaz. Mindig egy szűkebb kör az, akikről tudom, hogy érdekelni fogja őket az, amit éppen eszkábálok. Nekik próbálom meg elmondani azt, amiből kimaradtak, mert távol voltak, mert nem látták, vagy nem olvasták a dolgot, vagy arra az összefüggésre még nem gondoltak, amire éppen én most gondolok. Ha nincs meg az érzésem, hogy a másik széken velem szemben már ott ül valaki, aki várja, hogy mikor dobja ki a komputer nyomtatója az oldalakat, mert legszívesebben már olvasná is, akkor nem is fog sikerülni az, amiről írok. Persze, előfordulhat, hogy nekidurálom magam valami korszakalkotónak, és aztán hiába várom a kinyújtott kezeket, hogy kapkodjanak a gondolataim után. Például matematikai problémákról, a fraktálokról írtam egy saját kiadású füzetet, ami nagy felháborodást váltott ki magyar matematikai körökben. El voltak képedve, hogy ennyire felkészületlenül ilyen komoly dolgokról merek írni. Később kiderült, hogy azért voltak olyan természettudósok, tudományok doktora rangon, tehát nem kezdők, akik nagy érdeklődéssel olvasták ezt a könyvemet, mert megtudták belőle azt, hogy miként fest a szaktudományuk a laikus előtt. Azt hiszem egyébként, hogy a legtöbb matematikus nem is sejti, hogy a káoszelméletnek (ami csak egy parányi fejezete a matematikának) mekkora ismeretelméleti hordereje van, ez ugyanis már nem matematikai probléma. Én nem tagadtam, hogy a matematika kérdéseiben laikus vagyok, és az is biztos, hogy a könyvet ma már másként írnám meg. Talán a matematika és a filozófia találkozási felületét is érzékenyebben és a szakkörök számára is elfogadhatóbban modellálnám. De közben a kérdés – legalábbis számomra –, hogy úgy mondjam, már megoldódott. Már nem ülök magammal szemben a széken, hogy kinyújtott kezekkel várjam az írást a fraktálokról.

Ezt azért fogalmazom most így, mert talán kiderül belőle, hogy a szűkebb kör (amiről fentebb szóltam) néha félreértésen alapul – hiszen ez a szűkebb kör is csak én magam vagyok. De hát végül is eléri az ember azt, hogy minden írásának kialakuljon egy olvasótábora, és valószínűleg ez a remény ad energiát ahhoz, hogy egyáltalán írjak, hogy kitörjek a duplaburkolatú magányomból. (Duplafalú kuckó ez az emigrációs helyzetem révén.) Írás közben mintha a víz alól tempóznám fel magam, a légszomj hajt előre. És talán ezért írtam már laikus létemre annyi mindenről; növényekről, virágokról, parafizikai jelenségekről, vagy szépirodalmi kérdésekről is. Persze sejtem, hogy a művészetről írt vagy mondott dolgaim tűnnek inkább tartósnak.

– A „KAPITULÁCIÓ A SZABADSÁG ELŐTT" CÍM ALATT MOST MEGJELENT KÖNYVEDBEN A MODERN MŰVÉSZET VÉGÁLLAPOTÁT VÁZOLOD FÖL.

– A XX. század, azt hiszem, a képzőművészet egyik virágkora volt (így, múlt időben), hiszen Cézanne nemzedékétől, a századfordulótól kezdve ebben a néhány évtizedben annyi nagyon jó művész dolgozott, hogy több évszázadot meg lehetne tölteni ezzel a névsorral. Különösen éles a kontraszt, ha arra gondolok, hogy 1750-től 1850-ig csak néhány elkésett velencei mester volt még Európában a porondon, például Tiepolo, aztán Spanyolországban Goya, aki egy titán volt, de ugyanakkor talán az egyetlen zsenije is a kornak... na és aztán néhány kismester. Kézírással sem telne meg egy A4-es oldal, ha összeszedném ezeket a kismestereket a klasszicizmustól az impresszionizmusig tartó korszakból. Ezzel szemben a XX. században az ilyen súlyú kisebb művészekből egy kötetre való névsort lehetne letenni az asztalra, és mindenki válogathatna belőle az ízlése szerint, a titánokból meg tagadhatatlanul van egy vagy két tucatra való. Ilyen gazdagok voltunk. Annál nehezebben tudunk beletörődni most persze abba, hogy a század utolsó másfél-két évtizedében, ebben a fantasztikus épületben egyre inkább az az érzésünk, hogy csak körbe-körbe jártunk, és minden folyosó ismerős, mert már jártunk benne. Az utóbbi évtizedben már egyenesen ott tartunk, hogy XIX. századi folyosókba tévedünk, vagy még korábbi – és ha egyáltalán lehetséges az ilyesmi – még akadémikusabb folyosókba. És nemcsak a tér szűkül, hanem a mennyezet is ereszkedik közben lefelé, és késpengék szállnak a torkunkra. No, nyilván nem az én torkomat vagy a közönség torkát vágja el ez a penge, de még csak nem is a művészekét, hanem – és erről szólnak az utolsó írásaim is – a reneszánsz óta élő és folyamatosan fejlődő kulturális reflexiók az áldozatai. Más szóval: a kultúránkat annyira jellemző „időt", és a vele együtt haladó gondolkodást, például a művészettörténetről szóló elképzeléseket és fogalmakat nyisszantja át ez a kés. És nem egy izmusnak van vele vége, mi több, nem is a modern művészet végéhez érkeztünk el vele (ahogy azt még akár tíz évvel ezelőtt is gondoltuk

körös tükörré, amiben az idő is sokszorosan tükröződik, mert ebből tényleg az következne, hogy az ilyen tükrözés sokdimenziójú térré alakítaná át a korábban még egydimenziós időfonalakat is. Az így tükröző, és sok-sok időt reflektáló ember azonban olyan teremtménnyé válna, ami a légy mozaikszeméhez lenne még a leginkább hasonlítható: ájulatba hanyatló körkörös látás lenne ez az idő elcsendesült tengerében, amiről, ugye, végső soron kiderülhet, hogy légyfogó... Mert a sok irány ugyanaz, mint az iránytalanság; a légyszemű emberben végül is feloldódna a történelem. Nem egészen új ez a probléma. Hegel is sokat törte a fejét azon, hogy mi lesz akkor, ha a Szellem bejárja az önmegismerés útját, és elérkezik az abszolút nyugvóponthoz. De soha nem is sejtette, hogy lehetne más vége is történelemnek, mint az, hogy a Szellem ilyenkor azt mondja: látom magamat, és nekem ennyi elég. Most abban a helyzetben vagyunk, hogy ahelyett, hogy önmagunkra koncentrálnánk, mindaz, amit látunk, de az is, amivel ezt a sok mindent látni szeretnénk, inkább csak szétdiffundál a világban, mint valami spray-dobozból kifröcskölt parfüm. Mi pedig ott ülünk ennek a színes gőznek a közepén. Már az istenek is érzik a mennyben a huszadik század végi emberiség médiabűzét.

– *Ebben a helyzetben milyen magatartást tartasz helyesnek?*

– Erre nagyon nehéz válaszolni, mert ha a jelenkori művészet horizontján tekintünk szét, akkor azt látjuk, hogy végül is minden jelentős írónak vagy művésznek az a válasza erre, hogy nem tudom. A válasz elől szellemesen visszavonulnak bizonyos játékokba, vagy vicces viselkedési formákba. Kacsalábon forgó várakat építenek fel, vagy Drakula-várakat. Mindegy, hogy tündérlak vagy boszorkánykonyha, hiszen ezek éppúgy csak játékok, mint azok a modern kiállítások, amelyeknek a fele, de néha 90 százaléka is csupa kalandos installáció, ahol tényleg kacsalábon forgó várban vagy vurstliban érezheti magát a látogató. Szinte fel van szólítva rá, hogy nyomja meg a gombot, próbálja ki ezt meg azt, vegye magára, tartsa a kezében, tegye be, húzza ki, hordja aztán továbbra is nyugodtan és így tovább. És végül ott, a kijáratnál mégiscsak adja megint le a portásnak. Tehát a jótanácsok, amiket a legnagyobbak, a legsikeresebb írók, egy Eco például, vagy a mai amerikaiak, vagy ezek a francia új gondolkodók adnak, végső soron mindig csak olyan gesztusok, mintha játékokat nyomtak volna a kezünkbe, vagy olyan zakókat segítenének a vállunkra, amire eleve oda van írva, hogy tessék megint leadni a kijáratnál.

Ha valakit a sarokba akarnék szorítani, akkor azt kérdezném tőle: jó, jó, de a kijáratnál mi van, ha átlépem a küszöböt, hova jutok? (Most nem csak az úgynevezett halálra gondolok, az ember ugyanis nagyon sok kijáraton bukik át, míg végre meghalhat, így hát egyszerűen csak a küszöbökről van szó, amikben általában megbotlunk.) Nos, hát ez az, amit nem tudunk, hogy mire jó a sok küszöb polifóniája. Ez a fanyar hozzáállás a dologhoz, amivel most itt zsonglőrködök, valószínűleg az én személyes ízlésvilágom, illetve egy bizonyos generációnak a válasza; azoké, akik nem a legfiatalabbak ma már. Mi még hajlunk az aszkézisre, egyfajta szigorúbb számvetésre. Ezt örököltük az avantgárdtól, meg talán az avantgárd előtti polgári moráltól. Nem a Szózat él bennünk, hanem az a szó, hogy „rendületlenül", így, kis betűkkel, meg az a szó, hogy „hazádnak óh!" Felkiáltójel, na, az igen, de aztán pont, pont, pont, és utána zárójelben: kicsoda, micsoda, mikor? (Ezek azok a deformációk, amin átestünk menet közben; az ember a magyar himnuszt is elfelejti, és rohan a könyvespolchoz leemelni, hogy hogy is van?)

A régi mintájú moralizmus, de fogalmazhatnám így is: az az új aszkézis, ami a küszöbre gondolva fogja el az embert, legalábbis engem, és azt mondatja velem, hogy hát nem lenne jobb mégis valami egészségesebb redukció? Most már nem művészeti redukcióra gondolok, tehát nem a formák és a kifejezési eszközök terén eszközölt merészen fukar mértéktartásra, és nem is a földrajzi redukcióra, tehát, hogy meddig és hogyan korlátozzuk a bekalandozható világot, hanem mentális redukcióról lenne szó. És ehhez még hozzátenném azt is, hogy érzéki, erotikus redukcióról, miközben egyáltalán nem a szexualitásra gondolok, hanem teljesen tárgyi értelemben használom ezt a szót; amire gondolok, az a szétszóródó érzékeink és a fogyasztói ösztöneinknek a redukciója. Talán kimenni a sivatagba, ez lenne a megoldás? Ott legalább tisztaság van, steril hőség. Éjszaka fagy, nappal felforr a víz, vagyis a végletek tisztasága van jelen, és ha akad olyan civilizációs vagy kulturális bacilus, amelyik túléli az éjszakai fagyot, az biztos elpusztul majd a déli napon. A kérdés csak az, hogy én magam nem pusztulok-e bele ebbe a sivatagba. És egyáltalán megvalósítható-e ez az után a fejlődés vagy átalakulás nyomán, amin az emberiség eddig átesett? Nem a legnaivabb elképzelés lenne-e a természethez való visszatérés, az ilyenfajta sivatagig leredukált és az álmokig lecsontozott emigráció? Mert hiszen mondhatnám akár azt is, költözzünk vissza a fákra a majmokhoz.

– *A sivatag eszményének és az aszketizmusnak nagy tradíciója van a szerzetességtől máig. Te milyen sivatagra, milyen utópiára gondolsz?*

– Érdekes, hogy a kései XX. századi művészetben, ahogy egyébként a koraiban is, tehát például a futurizmusban, mind az utópia, mind pedig az antiutópia pozitív előjellel is szerepelhettek. John Cage, aki a nyitott ablakok és a bejövő zajok apostola volt, egy entrópia-sivatagot álmodott meg, ahol egyenletes szintre töltődik fel minden, és az ember azért boldog, mert már nem különbözik a különböző energiák hulladékától (amit ő megragadó idealizmussal nem szemétnek nevezett, hanem világnak). Ez az egyik modell. A másik Robert Wilson színháza, amelyik ez elől visszaszívódik, mintha egy vákuum húzná. Mintha egy membránfelület lenne, amelyet hátulról a semmibe rántana vissza a szörnyűséges iszony, amely egyúttal azt is szuggerálja, hogy csak bizony különbözzünk bátran a világ lármájától. Ami marad, az egy majdnem üres színpad, ahol egy vagy két szereplő merül hallgatásba (lehetőleg süketnéma vagy súlyosan sérült személy). Ehhez voltak utak Becketten, Kafkán át, Cage-hez pedig a futurizmuson, az expresszionizmuson és a szürrealizmuson át. És itt hirtelenül összetörik az az edény is, amit európai vagy észak-amerikai művészetnek nevezhetünk, mert sok minden áramlott be ide a buddhizmuson keresztül a kelet-ázsiai kultúrából is. A hallgatásnak furcsa sivatagai, a rítusok és az önkorlátozás távol-keleti tanai, és aztán ezek el is keveredtek néha egymással. Úgyhogy tiszta tanítás nincs is, legalábbis én nem látok ilyet a késői avantgárdban. Sajnos nem volt idő rá – ha például a hetvenes éveket tekintjük –, hogy valódi szintézis jöjjön létre. Mert Bob Wilson a hetvenes években jött fel, Cage szintén. Volt 3-4 esztendejük, az úgynevezett

virágkoruk, de mire ők maguk, vagy a közönségük megemészthette volna a dolgot, már húsz másik szobával voltunk odébb.

– A MAI MŰVÉSZETET KÜLÖNBÖZŐ IRÁNYOKBÓL ÉRIK KIHÍVÁSOK, AZ ÚJ MÉDIUMOK FELŐL CSAKÚGY MINT A KULTURÁLIS IPAR INTÉZMÉNYEITŐL.

– Mindez most egy hisztérikus rohanás az elektronikus és digitális médiák felé, és azt kell mondanom, hogy az a felületesség és profitéhség, amivel ez az egész történik, borzasztóan káros és hebrencs dolognak tűnik. (És ennek a hisztériának csak közvetve van valami köze ahhoz, amit közgazdasági értelemben is piacnak nevezhetünk.) Már hallani sem tudom azt, hogy virtuális valóság, cyber-space, interaktív programok és így tovább, mert rosszul leszek. Nem a könyvmoly, a megrögzött filosz beszél belőlem. Ez a nagyon kritikus hang az én számból talán azért hangzik mégis elfogadhatóbban, mert nem titkolom, hogy közben jómagam is komputerbolond vagyok. (Tessék: az egyetlen újság, amit itt Kölnben Magyarországról járatok, az IDG Számítástechnika.) Csakhogy én nem színes fotóhatásra törekvő pipacsmezőket igyekszem a gépemen lévő szoftverekkel generálni, hanem olyan grafikákkal foglalkozom, amikre csak a komputer képes, például rekurzív fraktálként iterált matematikai parkettákkal, melyekhez magam írom a képleteket is. Mert érdekel az, hogy mi történik akkor, ha túllépünk az eddig érvényes emberi dimenziókon, és milliószoros funkcióismétléssel keltünk életre bizonyos lényeket vagy alakzatokat, amiknek a további életére és viselkedésmódjára aztán már nincsen befolyásunk. Úgy tűnik, hogy számomra ennyi maradt meg az úgynevezett kreativitásból... De általában is az a véleményem, hogy noha a komputertechnika és a kultúra találkozási pontja, mint lehetőség, tényleg fantasztikus dolog, mégis ami történik, az egyelőre inkább arra a tragédiára emlékeztet engem, ahogy a némafilm zsenialitását egyszerűen letaposta, és operettblődlibe fullasztotta annakidején a hangosfilm elterjedése. Most a multimédia-paradicsom ez a szirupos dolog. Csak a szigorúan műszaki és tudományos jellegű programok fejlődnek valamennyire egészséges irányban, különben pedig egy kozmikus kiterjedésű kerti törpe ül a világ szoftveriparának a tetején. Ami pedig a fontoskodva lihegő komputeranimátorok táborát illeti, mindenütt, ahol a szimuláció valamilyen szerepet játszik, természetesen nagy szükség van a munkájukra. Ám ha ezek a barkácsolók tényleg úgy vélik, hogy művészet is az, amivel foglalkoznak, akkor (legalábbis egyelőre) megszívlelhetnék annak a professzornak a szavait, aki a lexikonok szerint a kibernetikus technika egyik klasszikusa. Ő figyelmeztetett ugyanis arra, hogy jó lesz, ha vigyázunk, mert a virtuális valóságot már megteremtette egy bizonyos Shakespeare nevű egyén is, és ha odafigyelünk, azt látjuk, hogy valamivel komplexebb és életrevalóbb formában.

A tényt persze nem tagadhatjuk le: a művészet valóban ipar manapság, mégpedig olyan ipar, aminek elsősorban nem művészeti fikciókból van az alapanyaga, hanem félelmetes méretű érdekszövetségekből épül fel, mondhatnám „hatalmi plazmákból". Hogy ez mi, arra a következő lehetne a válasz: rengeteg pénz, plusz bizonyosfajta magas szervezettségű formája annak a sokrétű bonyodalomnak és plasztikállagnak, aminek az összetételét és a sűrűségét nagyon nehéz lenne meghatározni (hiszen még a hadiipar bizonyos ágazatai is benne vannak). És amiben, mint valami kocsonyás akváriumban, éppen a lehető legkisebb guppi halacskák azok, akiket mi művészeknek hívunk. És akik ennek ellenére is boldogan vibrálnak a nőstény körül, mely nőstény nem más, mint a közönség. Hogy őt megtermékenyítsék, ez a feladatuk. Az egyes művészre lebontva a dolgot, még mindig a biológiai ösztön tűnik a legerősebb motivációnak, a hatalomvágy, a szexuális ösztön, a habzsolás, az étvágy az, aminek a mámorában aztán ezek a kis művészek tényleg mindent el is felejtenek egy időre. Csakhogy a mai társadalom olyan, hogy nemcsak benne vagyunk az akváriumban, hanem ezzel egyidőben ott ülünk előtte is, és látjuk ugye, hogy ekkora a művész (vagyis hüvelyknyi). És hogy a művészete, az meg akkora, mint amekkora a spermája, úgyhogy alatta marad annak, amit még szabad szemmel látni. Ennek a felfogásnak Magyarországon is volt egy szókimondó prófétája, Erdély Miklós, aki egyik akciója keretében fölírta a falra, hogy „Isten pici", és aláírta címként: Méretkáromlás. Szép szó: méretkáromlás. És aztán később ugyanezt a formulát alkalmazta a művészetre is: Az avantgárd pici. A művészet kicsi stb. Azt hiszem, ez meg istenkáromlás. Nagyon nehéz helyzetben vannak a művészek, és úgy érzem, hogy nincs megoldás a helyzetükre.

– VANNAK-E MÉGIS VÁLTOZÁSOK? MILYEN TÖREKVÉSEKET, TRENDEKET ÉRZÉKELSZ?

– Az egyetlen igazi trendet, a fő irányt itt, Budapesten, ugyanolyan jól látni, mint bárhol másutt is: a tömegművészetek és a nem művészeti szintű szórakoztató- és szabadidőiparnak a terjedése ez. Szimbolikus lehet ebből a szempontból, hogy Kölnben, ahol élek, éppen lebontották a tradicionális nagy rendezőpályaudvart. Mert egyrészt, minek a vonat, amikor olcsóbb repülni? – másrészt azonban azért is, hogy a helyére egy médiaparkot építhessenek. Aminek az előképe egyébként a La Villette formájában, ahol gömbmozi is van, meg egyebek, már korábban megépült Párizsban. És amely La Villette-nek szintén volt már előképe, a néhány évtizeddel korábban létesült Disneyland Kaliforniában. Az újabb médiaparkokban azonban már komputerek helyettesítik Mickey Mouse-t és Donald Duck-ot, ők totyognak karonfogva a látogatókkal. A virtuális valóság jön be, és a digitális technika, meg az információs hálózat az, ami már az ötéves gyerekeket is foglalkoztatja. Ha pedig hat és fél éves, akkor már megabyte-ban gondolkodik, merevlemezben és memóriában. Ez az, ami egyre inkább elfoglalta a művészet helyét (a mese helyét, a muzsika helyét, stb.). Ostobaság lenne keresztes hadjáratot hirdetni ellene, mert először is hiába, másrészt viszont nincs is vele semmi baj, amíg a technika tényleg csak technika. A nagy kérdés inkább az, hogy vajon olyasmiről van-e itt szó, mint amilyen dolog az özönvíz volt Noé idejében? Hogy azok a kontinensek, amiket eddig kultúrának neveztünk, tényleg víz alá kerülnek-e majd, hogy aztán a tetejükön ott hullámozzék az az egynemű és tagolatlan massza, ami a tömegkultúra óceánja? Vagy pedig ez az új forma is kitermeli majd a maga korallszigeteit, a maga vulkánjait, hogy nőhessen rajtuk valami fa is, meg ember is? Ezt nem lehet ma még tudni. E percben csak a sós víz folyik odafönn ide-oda, és a tetején úszik mindaz, ami korábban kultúra volt. Az ember megpróbálja meglovagolni ezeket az uszadékfákat, néha át is száll az egyikről a másikra – de hogy tényleg eljut-e valahová, az kérdéses. Mert sokszor csak illúziók ezek az uszadék-kultúrák. Az ember fölül egy

ilyen vonatra, és aztán rádöbben arra, hogy egy széken ül otthon, és nem érti, hogy hogy került oda. Annyi biztos, hogy ezek a nagyon új és borzasztóan csalóka élmények tényleg egy új univerzumot adtak most a számunkra. Nagyon nehéz látni, hogy tartós élmény lesz-e ez, vagy pedig csak egy afféle átmeneti korszak. Nem tudom. Itt egészen ősrégi kérdések merülnek fel: például az, hogy vajon egy új dogmatizmus küszöbén állunk-e, és ez a kapkodás, ez a sokféle kultúra, ami között most hirtelen választanunk kellene, hogy ez csak a nagy kapu előtt az utolsó kis csöppje annak a szabadságnak, ami után megint jön majd a katakombák korszaka...

– MÉGIS, VAN-E OLYAN ÚJ TERÜLET VAGY JELENSÉG, AMI FELKELTETTE AZ ÉRDEKLŐDÉSEDET?

– Én az utóbbi évtizedben csak egyetlenegy dologra figyeltem föl, ami sok tekintetben tényleg új irányba mutatott, és ugyanakkor választ adott egy csomó felgyűlt kérdésre is. Ez azonban, sajnos, nem művészeti irányzat volt, hanem – ahogy már a bevezetőben is szóltam róla – a természettudományos gondolkodás egyik kései gyümölcse, mégpedig a káoszdinamikával és a fraktálkutatással kapcsolatos felfedezések. Nagyon fontosak a matematikai alapjai, ám még ennél is sokkal fontosabb az, hogy milyen sikerrel alkalmazható a legkülönbözőbb tudományos ágakban. Fél oldalon persze lehetetlen lenne elmondani, hogy mi a lényege (és hivatkozni sem tudok valami jó olvasmányra, mert sajnos magyarul alig van publikálva). Csak annyit: eddig két modellünk volt az emberléptékű makrovilág értelmezésére. Az egyik (durván fogalmazva) az euklidészi geometria lehetett, vagyis az a körzővel-vonalzóval húzott tájékozódási rendszer, amivel fel tudjuk fogni, és az emlékezetünkben szoktuk tartani a tárgyak formáját és a folyamatok lefolyását, egyszóval az egész megismerhető világot. A másik gondolkodási technikánkat inkább csak akkor szoktuk elővenni, ha ez az első csütörtököt mondott: ez pedig a nagy számok törvénye, a véletlen szeszélyeit is megszelídítő statisztikai adatok igazsága. Ha az euklidészi törvényeket egy kockával szemléltethetném, akkor a statisztika igazságait egy olyan homokkupaccal ábrázolnám, ami ugyan „puhább", mint a kocka, de mégis van valami formája, mert hiszen világos, hogy a közepe az, ahol mindig a legmagasabbra dudorodik ki, hiszen ott a legnagyobb értékű a valószínűségi hányad. A természeti népek és az ősi kultúrák még tudták, de aztán az emberiség szinte évezredeken át tagadni próbálta, hogy a legtöbb jelenség nem írható le ezzel a két modellel, mert rendszerint egy harmadik mintát követ: van valami, ami ugyan egy darabig elég stabilnak látszik, de aztán átváltozik mégis valami mássá, mégpedig olyan meglepő formában, hogy az statisztikailag sem volt korábban valószínű, vagy kiszámítható. Miközben a világ ennek a hatására furcsa fejlődésen vagy érthetetlennek tűnő átszerveződéseken megy át. Nap mint nap megtörténik ez például az időjárással, ami nem mértani kocka, de nem is statisztikus törvényeket követő szelíd lankájú homokdomb. (Ha így lenne, akkor az „átlagos" időjárás lenne az egyeduralkodó, de nincs így, hiszen jól tudjuk, hogy az időjárás hol elképesztően átlagos, hol meg akár hosszú hetekre is a legszélsőségesebb tartományokban tivornyázik.) Az ilyen folyamatoknak az a sajátja, hogy a jövőjükről nem lehet pontos prognózisokat felállítani. Úgy viselkednek, mintha ők maguk akarnának dönteni a sorsukról. És ez a „szabadság", vagy „akaratosság" az, ami a józan szemléletű kívülálló szemében egyszerűen követhetetlen dolognak tűnik, ami káosz.

Már a XIX. század végén fölmerültek olyan matematikai és fizikai problémák, amik ennek a kaotikus modellnek a közelebbi megismerését ígérték, és később egyre sokasodtak a jelek arra vonatkozóan is, hogy az élővilág és a gazdasági élet fordulatai, vagy a társadalomban lejátszódó jelenségek törvényszerűségei sem afféle kockák vagy homokdombok, hanem „kaotikus" komplexitások. Az elmúlt két évtizedben aztán valóban be is következett a fordulat. Sikerült közelebbről megismerni és pontosabban is föltérképezni azoknak a nem-lineáris jellegű matematikai soroknak a természetét, amelyek az ilyen folyamatok modelljeiként tekinthetők, és amelyek vasakarattal kényszerítik rá a világra az ok-okozati láncok ama filc-szerűen finom hálóját, aminek ugyan minden pontja szigorúan determinált, ám az egész mégis az indeterminációé és a szabadság fantasztikus hibridjének, virágoskertjének tűnik, ha (és erre jó a komputer) vesszük magunknak a fáradságot, hogy kinagyítsuk azt, ami ebben a filcrengetegben rejtőzik. Azt látjuk ugyanis, hogy a háló fonalainak a legkisebb elmozdulása is nemegyszer a legnagyobb és legelképesztőbb változásokat vonja maga után. Gyakran idézett hasonlat erre az a Japán fölött repülő lepke, aminek a szárnycsapása úgy dönti el az ok-okozati dominók sorát, hogy hurrikán lesz belőle, mire Floridához ér el a hatás. Hogy soha nem jön be a papírforma, azt eddig is tudtuk, csakhogy úgy éreztük, hogy azért van így, mert egy kicsit irracionális a világ. Most azonban már tudományos magyarázatunk is van rá. És bele kell nyugodnunk abba, hogy ha komplex folyamatokról van szó (és melyik folyamat nem komplex?), akkor nincsen mód arra, hogy a szóban forgó rendszer jövőjével érdemben foglalkozzunk, és el kell fogadnunk azt is, hogy hamis célokat követ az, aki mégis erőlteti a részletekbe menő távoli prognózisok felállítását. A determináció és a szabadság szövevényének az igazi modellje elvben tiltja az ilyesmit. Vagyis hamisak az eddig bevált emberi fogódzók, a szívet melegítő utópiák. Most ott állunk az üres szakadék szélén, amibe bele kell ugornunk, mert be kell látnunk, hogy ez az újonnan feltárult mélység a világ. És szinte halljuk a szakemberek hangját, amint magyarázzák, hogy a zuhanás végén nem a pokol jön, hanem megint egy matematikai rend, tessék hát nyugodtan előrelépni. Ez egy borzasztó érzés, viszont nagyon hasonlít az emberiség történetére: eddig is minden egyes kritikus fázis olyasféle megoldást hozott, ami még az ellenkezője sem volt annak, mint amire korábban gondoltunk.

Ez a fajta kísérleti matematika az énszámomra azért is érdekes, mert visszahozta a matematikai, és általában véve is a természettudományi gondolkodás számára a vizuális megismerés és modellezés fontosságát. A fraktálképek és a fraktálgeometriai alakzatok fantasztikus sokrétűsége, a természeti és az organikus formákhoz való meglepő hasonlósága, új és új ornamentikát kiadó alakzatainak a sokasága kimeríthetetlennek látszik. Persze tudom, hogy csak szimbólum ez is, az elektronika segítségével láthatóvá tett modellek drótváza, vagyis idealizált világ, és még nem a valóság. De annyi igaz, hogy bár az elektronikus médiák forradalmával párhuzamosan jelent meg ez a vizualitás, mégis sokkal mélyebbre hatol, mint a szokásos médiaműsorok. Mert amit ábrázol, az nem a technika, és nem is a nagyon elrontott emberi kozmosz, hanem a megismerés területén feltárulkozó új horizontok látványa. Az utópiák nélküli világ utópiája. Talán ezért is szoktam rá arra, hogy apró

programocskákat írjak, amik aztán gépre téve kirajzolnak egy-egy végtelenségig továbbfejleszthető formát. Hogy meddig növelhető az ilyen komputeren kirajzolódó világok határa, annak csak a szobámban berendezett technika és az idő szabhat határt. Előfordult már, hogy miután megnyomtam az indítógombot, hazautaztam egy hétre Magyarországra, és mire visszatértem, éppen azon volt a gép, hogy kirajzolja azt, amit én csak egy maréknyi számjegy alakjában programoztam be, de ami az elmúlt napok alatt egy sok százmillió vonalból felépülő struktúra elképesztő univerzumává növekedett. Megpillanthattam végre egy soha nem volt világ távlati formáját. Igaza van persze annak, aki azt mondaná erre, hogy magányosoknak való játék. De istennek lenni jó, és a lakatlan világok teremtése is érdekesebb, mint a pasziánsz.

A BESZÉLGETŐTÁRS MONORY M. ANDRÁS ÉS TILLMANN J. A. VOLT

A 2000 kulturális ajánlata

FORGÁCS ZSUZSA

A talált nő

– ELBESZÉLÉSEK –

A *Talált nőt* 1995. szeptember 15-én este 8 órai kezdettel mutatják be a Merlinben. A *Talált nő* nemcsak megtekinthető, hanem megvásárolható és dedikáltatható is a helyszínen.

A könyvet a bemutatón Kozma György veszi védelmébe, hogy ki támadja, az még titok. Forgács Zsuzsa részben saját szövegeivel, részben más szerzők életművéből előásott kedvenc idézeteivel igyekszik szórakoztatni közönségét. Továbbá – ha a tisztelt olvasó még nem fizetett be a menzára a tőzsdén – a szerzőnek van még egy-két szabad ötlete tartalékban a gyors, fájdalom- és rizikómentes meggazdagodásra:

„Töltsd ki azt az egyszerű formanyomtatványt, amit tőlem kapsz. Ha én ki tudom tölteni, akkor te is ki tudod tölteni. Ha kitöltöted, és elküldted a megadott címre, akkor minden hónapban garantáltan 9500 dollárt fogsz kézhez kapni életed végéig. Ha nem kapnál kézhez minden hónapban 9500 dollárt életed végéig, akkor egyrészt visszafizetjük neked a taknyos 79 dollárodat, amit befizettél a formanyomtatványért, másrészt megerőszakolhatod a Long Island-i milliárdos nagynéninket, rágyújthatod a kutyánkra a kutyaólat, levizelheted a tearózsáinkat és a kertitörpénket, és akkor még mindig meglehet az az elégtételed, hogy a pénzednél vagy, csak küldd el nyugodtan az utolsó nyavalyás 79 dollárocskádat, mielőtt végleg kifogynánk az összes formanyomtatványunkból"

(Részlet a *Tartsuk mozgásban a nőt* című szövegből)

A könyv kapható a helyszínen, a legeslegjobb könyvesboltokban és a Q.E.D. Kiadó címén (6721 Szeged, Zárda u. 9.)

Perneczky Géza

PERNECZKY GÉZA:

A rátóti harcsapaprikás

Kicsiny Balázs munkája

Ital, dohány, újság, vonaljegy, harisnya – olvasta a cégtáblát hangosan maga elé mormolva. Csak az utolsó tétel nem stimmelt neki. Aki úgynevezett „kioszkot" tart fenn (igaz, a kioszk szó nem is volt kiírva), vagy trafikot nyit, az kínálhat ráadásként újságot meg villamosjegyet, sőt, esetleg postai levelezőlapot vagy bélyegeket is. De miért éppen harisnyát?

Aztán, mivel levéltárosi munkája különben is hozzászoktatta, hogy a semmitmondóan rutinos szövegek mögött is korok és kultúrák titkos üzeneteire figyeljen, most is gyorsan elkészült a felételezéssel, hogy mit is takarhat ez a felirat. Fogjuk fel úgy – gondolta – hogy itt egy kódról van szó, vagy, hogy ez egy olyan munkaprogram, ami a férfias princípiumoktól halad a nőies tartományok felé. Hogy a nőkre is gondolni kell, azt jelzi a végén a harisnya. Persze nem annak a körültekintően megfogalmazott és kifogástalan formulákba öltöztetett egyenjogúságnak a nevében, amit három-négy évtized alatt ő is elsajátított ott Dortmundban, hanem inkább afféle jóízű és akár provinciálisnak is mondható patriarchális tempó jegyében.

Több évtizede már, hogy elhagyta Magyarországot, de ez a kényelmesebb ritmus még most is ismerős volt a számára. – Tekintsük ezt a felsorolást egy vidéki kúria homlokzati oszlopsorának – folytatta a morfondírozást. Itt az emberek még szeretnek a részleteknél meg-megállni. És megmaradni ott, mintha csak oszlopok lennének. Ez lehet ennek a cégtáblának is a nyitja. Ehhez képest egész Nyugat-Európa csak egy egy-szuszra elszisszentett kioszk. És nem is így, hogy kioszk, hanem, úgy, hogy KIOSK. Azt pedig, hogy mit kell érteni alatta, például Colát, rágógumit, Kinder-Überraschungs-tojást meg hasonlókat, ezeket a dolgokat meg minden kisiskolás tudja.

Tényleg, és a gyerekek? Rájuk nem gondolt a cégtábla? Vagy a harisnya lenne egyben a gyerekek...? Ó jaj! Eszébe jutott, hogy gyerekkorában, ha hidegebbre fordult az idő, de nem kellett még mackót húzni, mert az igazi tél azért még odébb volt, szóval olyankor combközépig érő harisnyát adott rá az anyja. A rövidnadrághoz. És a rövidnadrág alá harisnyakötőt kellett ilyenkor kötnie, hogy a harisnyát megtartsa, olyat, amilyent manapság talán már a nők sem hordanak. Csak hát kilátszott a kötő a rövidnadrág alól. Hogy utálta! Tizennégy vagy tizenöt éves lehetett, amikor először húzhatott igazi, felnőtt szabású hosszú nadrágot. Zoknival. Úgy látszik, hogy életkorhoz volt kötve akkor még az ilyesmi. Te jó Isten! Rádöbbent, hogy legalább ötven éve már, de lehet hatvan is, hogy nem gondolt azokra a gyerekeknek gyártott harisnyatartókra. Elfelejtette őket, mintha soha nem lettek volna. Azért jó, hogy van némi haladás. Bár?... Körülnézett, és újabb táblák után kutatott.

Talált is egyet, mindjárt a közelben. Egy nyíl mutatott rajta előre, különben pedig ez állt rajta: Újpesti Lepkemúzeum. És oda volt írva, hogy ilyen utca meg ennyi szám. Elhatározta, hogy bemegy, és megnézi. Már csak azért is, mert reggel a hírekben azt hallotta, hogy október elseje van, és ahogy ezt bemondták, hozzáfűzték még, hogy ma van az idős emberek napja. Ő ezt eddig nem tudta, pedig rá is vonatkozhatott volna. De hát itt ez a lepkemúzeum, az majd kipótolja. Jó az ilyesmi az öregedő embernek, és különben is most, egy óra hosszat, amíg a buszra vár, nincsen semmi dolga. Újra elindult, és megnézett minden kapualjat, de a házakon, éppen itt, ahol kereste volna, nem talált sem újabb táblát, ami a lepkemúzeumot mutatná, sem pedig házszámokat. Földszintes házak voltak, megőrizni való városképi jellegzetességek, és csak úgy áradt belőlük a történelmi hangulat. De valahogy házszámok nélkül.

Így ért el a következő sarokra, ahonnan már egy másik utca kezdődött. Kissé forgolódott még, kereste a lepkemúzeumot. Nyilván elment már mellette. Hát mindegy, feladta.

- - -

Mi keresni valója volt éppen itt, Újpesten?

Semmi. Úgy került ide, hogy már ötkor felébedt – hiába, a kor, ez a hetven év. Kevesebbet alszik ilyenkor már az ember. Korán felkelt, és unalmában meghallgatta a határi híreket, aztán a hétórait is. Mindkét alkalommal bemondták, hogy ma végre olyan késő őszies csendes és kellemesen napsütéses idő várható. Vénasszonyok nyara.

Már majdnem nyolc volt, amikor eszébe jutott, hogy van annak talán már egy hete is, hogy elhatározta, hogy ha vége lesz az esős időszaknak, és megjön a napsütés, akkor buszra ül, és kimegy Vácrátótra, a Tudományos Akadémia ottani botanikus kertjébe. Már májusban, amikor utoljára járt Magyarországon, akkor is ki akart menni oda, mert amióta nyugdíjas, azzal tölti az idejét, hogy virágokat fényképez. Digitálisan, mert a digitális kamerával akár ezer felvételt is ellőhet az ember, hiszen bírja a memória. De aztán elég sok dolga akadt Pesten, és a vácrátóti út elmaradt. Most persze már alig lesz ott virág, amit lekaphatna, inkább csak őszi lomb, de legalább körülnéz majd egy kicsit. Úgy, hogy ha jövő májusban megint erre jár, akkor már ismerős lesz ez az arborétum is a számára. Már korábban utánanézett annak, hogy az újpesti városkaputól indul a busz Rátótra, odáig meg metróval lehet eljutni. És tessék, majdnem elfelejtette!

Összekapkodta a holmiját, és a metróhoz rohant. Mire kiért Újpestre, persze már fél kilenc lett, és – jól sejtette! – a Volánbusz állomáson kifüggesztett menetrendből azonnal megtudta, hogy a reggeli buszjárat már fél nyolckor elment. A következő, a délelőtti meg csak tízkor indul majd. Így hát kószálni kezdett az utcákon. És nem is a kioszktábla azzal az érdekes harisnyával vagy az elbújt lepkemúzeum volt az első élménye, ami foglalkoztatta, hanem a városkapu. Mégpedig mint városképi motívum. Vagy mint annak a hiánya. Egy meg nem valósult zöldterület. Illetve – nem is tudom, hogyan mondjam. Mindenesetre jól jött volna, ha lett volna ott egy WC is, a buszállomáson, ahogy az ember a metrót elhagyja. De nem volt. Sőt, presszó sem volt a közelben. Ám valahogy az látszott az egész környéken, hogy ez itt talán nem is számíthat akkora gondnak. Úgy, hogy tényleg azt csinálta, hogy egyszerűen odaállt arra a gazos grundra, ami a metrólejáró meg a buszmegálló között, kissé oldalvást porosodott. Egy bokor mellé állt, és úgy vizelt. Egészen feldobta az öröm, hogy itt az ilyesmit szabad.

Persze nem lett volna szabad. De hát elcsúszott a dolog, mert senki sem látta. Egyébként ez is a gyerekkori élményeket hozta vissza, mert annak idején a község utolsó házában laktak, és a házuk után már csak legelők meg szántóföldek jöttek. Ott aztán senki sem szólt bele. Mindezt azonban csak akkor gondolta így végig, amikor már a buszon ült, a busz pedig Vácrátót felé haladt. De hadd mondjam el még azt, hogy mielőtt elindult volna Rátótra, ezekre a régi, gyerekkori dolgokra emlékezve vett még gyorsan az újpesti piacon egy főzőkanalat. Azért vette meg, mert mindenütt már csak azokat a műanyagból készült holmikat látni, sárgában, zöldben vagy lilában, de itt végre volt egy öreg parasztasszony, aki egy kapu alatt fából faragott és kissé szabálytalan, csáléra álló főzőkanalakat is árult, olyanokat, amilyenekkel gyerekkorában volt tele a konyha. Vett hát egyet, és betette a kis hátizsákjába, oda, ahol a digitális kameráját is tartotta. Majd jól meglesznek együtt, gondolta, de aztán elfeledkezett róla. Úgy, hogy eléggé el is csodálkozott, amikor Vácrátótra megérkezve benyúlt a hátizsákjába, és a kamera helyett a főzőkanál került a kezébe.

De addig is történt egy és más, ami foglalkoztatta. Fót volt az első nagyobb helység, amit útba ejtett a busz. Emlékezett rá, hogy régebben valami gyerekváros volt Fóton, de nem tudta volna már megmondani, hogy pontosan miféle. És tényleg! Egyszer csak feltűnt a park, a busz bal oldalán pillantotta meg, és az is kiderült, mert egy nagy transzparensen, ami a kapu fölött függött, ki volt írva, hogy még mindig a gyerekeké. Aztán továbbhaladtak, és jobb oldalon előre tekintve láthatóvá váltak a gödöllői dombok.

Jó volt látni őket. Ezek az érett, meleg színek – már egészen elszokott tőlük. Mintha régi deszkákkal lenne kipadlózva a táj, és mintha egy nagy gereblyével húzták volna belé az erezetet, azokat a párhuzamosráncokat, úgy fordították arcukat a busz felé a szelíden emelkedő domboldalak. Faserung. Így, németül jutott először az eszébe a szó, hogy erezet. A minta, ami a padlót is hullámzó, ringatódzó csíkokra bontja. Aztán kijavította magát, sőt hozzá tette gondolatban: a szőkére fakult őszi ugar meg a beléje szántott árnyékos barázdák. Régebben mindig kocsival jött Magyarországra, és a hosszú úton, amíg a Ruhr-vidékről eljutott Hegyeshalomig, volt rá ideje bőven, hogy megszokja, hogy fokról fokra melegebbé vált a táj, és ezzel együtt lassacskán okkerbarnába fordult, és felengedett a hűvös, a palakék párába burkolódzott atlanti klíma is.

Most, hogy már csak repülővel jön, elmarad minden átmenet, és nem csoda, ha szembeszökő a változás. Persze, még egy hét, és hozzászokik majd. Egyáltalán nem fog feltűnni néhány nap múlva, hogy itt nem az a tettre készen friss és kemény civilizáció az uralkodó közeg, mint északabbra. Vagy hogy nem az a sötétzöld fenyőfélékből verbuvált és már majdnem katonásan fegyelmezett természet van a házak mögé háttérnek odaállítva. Arra gondolt, hogy lehet, hogy nyirkos vattával törölgetik a német háziasszonyok a tájat, amikor takarítanak. Mert olyan ott a vidék, mintha csak egy kép lenne a falon, aminek hibátlanul tiszta a rajzolata. Tudta, hogy itt fel kell készülnie a vörhenyesebb színekre és arra a púderként finom porra is, amiről túlzás lenne azt állítani, hogy álmosítana, de biztos, hogy langyosabbra hangolja az embert. És ami miatt itt majd előbb-utóbb cipőt kell pucolnia.

Dortmundban hónapok teltek el, míg végre poros lett a cipője. Na, annak most persze vége. Mert úgy tervezte, hogy legalább négy-öt hétig marad.

- - -

Vácrátóton széltében-hosszában sütött a nap, még jobb idő volt, mint amit beharangoztak, és mindjárt délelőtt, ahogy megérkezett és tájékozódást keresve körülnézett a kertben, találkozott néhány emberrel, akikkel szóba elegyedhetett. A falubeliekből dolgozott ott egy csapat – a száraz törmeléket meg a fölöslegessé vált őszi fonnyadékot takarították el a növényrendszertan szerint elrendezett ágyásokból – magyarán: takarítottak.

Volt ott egy hölgy is, akinek nem gereblye vagy kapa volt a kezében, hanem csak egy füzet, azt szólította meg. Beszélgetni kezdtek, és elmesélte neki, hogy melyek azok a Ruhr-vidék környéki botanikus kertek, amiket rendszeresen meg-meglátogat, amióta nyugdíjas, sőt, beszámolt arról is, hogy van az arborétumok között olyan is, amit legszívesebben felparcelláznának a városi elöljárók, mert nagy értékű telkeket lehetne kiszabni belőle, hiszen lakott területen belül van. Ez egy örök téma, egy érzékeny pont minden botanikus szakember számára. Már Pesten is sikerült ezzel a történetével a Füvészkert némely dolgozójának a rokonszenvét megnyernie, és itt is megértésre talált a fenyegető dráma. A hölgy, a rendszertani ágyások regiszterével a kezében, fel volt háborodva, és viszonzásként elmondta, hogy hasonló okokból akartak lakótelepet csinálni a budapesti kertészeti főiskola kiterjedt tanültetvényeiből is, amelyek mindjárt ott, a Villányi út elején, a Gellért-hegy tövében vannak. Évről évre lenyesnek valamit a város tüdejéből, mondta elkeseredetten. Arról nem is szólva, hogy a legtöbb botanikus kert pénzzel ki nem fejezhető pótolhatatlan értékeket rejt. Pillanatnyilag ugyan a Gellért-hegy tövében éppen szélcsend van, de ki tudja, mikor jut eszébe megint valakinek, hogy a csatabárdot kiássa.

Ebédelni egy olyan étterembe ment át, ami csak pár lépésre volt, és amelyről lerítt, hogy a botanikus kert látogatói számára nyitották. Ő volt az egyetlen vendég ezúttal – hiába, vége volt már a szezonnak. Volt egy nyitott tornáca is ennek a „restaurantnak", oda ült ki. Végigböngészte a napi kínálatot, és harcsapaprikást rendelt juhtúrós sztrapacskával.

Erről természetesen Krúdy jutott az eszébe. Azt követően, hogy emigrált, és néhány év múltán újra megnyílt a lehetősége rá, hogy hazalátogasson, mindenekelőtt az akkor éppen sorozatban megjelenő Krúdy-köteteket vásárolgatta. Nem is irodalmi érdeklődésből, hanem inkább egy darab ismerős háztájinak. Vagy nevezzük így: klimatikus vigasznak.

(Folytatás a 21. oldalon)

BÓDIS KRISZTA:

Jó volt

Nem. Nem volt jó.

Ötéves voltam. Utáltam óvodába járni. Irénke néninek ennyi fütyije van! Kiáltotta a húgom, két kézzel mutatta, erőteljes mozdulatokkal, mintha onnan nőnének kifelé, virágsziromformákat rajzolt a puncijából. Punci. Ezt a szót nem ismertem akkor. Anya mindent popsinak mondott. Megmostad a popsidat? Elöl is?

Hatéves voltam. Behunytam a szemem. Szeretnék szántani, hatökröt hajtani, ringatóztam. Kivettem a párnákat a fejem alól, mert zavartak. A húgom rágcsálta a takarója selyemszegélyét. Dünnyögte velem mind a tíz dalt, aztán újra az egészet elölről. Boci, boci tarka, mennyből az angyal, télapó itt van…

Kihúztam a takaró alól a kezem. Megszagoltam az ujjam. Jó szaga volt. Nem. Nem volt jó szaga. Édeskés, semmihez sem hasonlító, mély szaga volt. A húgom orra alá dugtam. Erre ő is kikapta a paplan alól a kezét és megszagoltatta az ujját. Hasonló volt. Nevettünk, tiltakoztunk, szaglásztunk, matattunk. Nevettünk szimatolva, menekülve, keresgélve. Ha lejjebb nyúlt az ember meg lehetett bolondítani az émelyítő szagot egy kis gyerekkakiszaggal. Mindkettőnk pizsamanadrágján lyuk keletkezett a belső oldalvarrások találkozásánál.

Anya, ha észrevette, bevarrta.

Hétéves voltam. A szünetben hátra tett kézzel ültem a padban. Cica néni, a tanító néni megdicsérte azokat a gyerekeket, akik hátra tett kézzel ültek az órán. Hát te mit csinálsz itt, kérdezte, amikor meglátott az üres teremben, és kizavart a folyosóra a többiek közé. A folyosó falához húzódtam, hátra tettem a kezem. Az iskolai vécét először nyolcadikos koromban láttam, az első barátnőmmel mentem be. Még nem mertem kipróbálni, csak később, de az ajtót akkor sem csuktam magamra. Elsőben kétszer pisiltem be. Anyám nélkül nem mertem vécére menni. Folyton vécékről álmodtam. A vécében meghal az ember. A vécéből alulról ragad el a halál, hideg, nedves, éles fogakkal, és beránt a föld alá. Nyolcadikos koromig megtanultam akár estig visszatartani. Nem ittam, és nem ettem. Nyolcadikban a barátnőm majdnem olyan volt, mint az anyám, a jégen is végig csúsztam vele egyszer, de ő közben nagyon csúnyán elesett. Betört a feje. A tízóraimat a kutyáknak adtuk. Anyám örült, hogy végre eszem.

Nyolcéves voltam. Szerettem a gonosz boszorkányokat a mesékben. Bűnösnek éreztem magam, hogy – titokban – ilyen meséket olvasok. Nem tudtam milyeneket, csak felzaklattak. A húgommal nyugati újságok katalógusaiban nézegettük a női fehérneműket. Bal oldal, mind az enyém. Jobb oldal, mind az övé. Anya kuncsaftjai itthagyták az elegáns női divatlapokat is ajándékba. Jobb oldal az enyém, bal oldal az övé. Nem láttam férfit meztelenül. Apa a szekrénye előtt öltözött, de nem mertem odanézni. A katalógusokban a férfiakon a túlzottan feszülő trikókat és alsógatyákat a húgommal fintorogva átlapoztuk. Ronda volt ott elöl az a sok varrás, kitüremkedés. Az alsónadrág szót nem ismertük. Anya apa alsóit is bugyinak nevezte. Később az öcsém szoktatta le róla. Magamban a szerelmeim alsóit bugyinak hívtam. Sokkal meghittebb, otthonosabb, de őket soha nem sértettem volna meg vele.

Kilencéves voltam. Hason fekve szerettem aludni. Amikor hanyatt feküdtem, a hasam egészen belapult, és kétoldalt, mint a bontott csirke szárnya, kiállt a medencecsontom, ki akarta szúrni a bőröm. Meg tudtam számolni a bordáimat. A szegycsontom alatt, mintha egy óriás bökött volna mellbe, ujjnyi mélyedés volt. A testem sziklák és öblök. Hason fekve szerettem aludni. A medencelapátok közé kényelmesen elfért a két karom, tenyerem a szeméremdomb csontjára simult, ujjaim puha melegbe süppedtek. Egyáltalán nem csináltan, semmit. A fiút már régen a várba zárták. Sajnos engem is elfogtak. Azt mondták, ha nem teszem meg azt, amit parancsolnak, őt ölik meg. Nem tettem meg. Akkor egy cellába vittek. A fiú ott feküdt megkínozva. Megpróbáltam felemelni, ápolni vagy vigasztalni. Magához tért és mosolygott. A forró hullámokra és összehúzódásokra ébredtem fel. Mintha a hinta lefelé zuhanna, és én nem csak rajta ülnék. A hinta bennem zuhant lefelé, és én rajta a hintán a hintával. Erre ébredtem föl. Az összes fehér függöny szürke volt, a madarak már ordítoztak odakint a derengő jegenyefán. Attól féltem, hogy egyik éjjel a százéves jegenyék, amiket a dédapám ültetett, a házra zuhannak. Anyám ismerte azokat a szavakat, hogy orgazmus, hímvessző, pénisz, hüvely, vagina, jóval később pedig adott egy könyvet, amiből kiderült, hogy a kis virágokat, a kis madarakat, a kis kutyákat és a kis embereket nem a gólya hozza. A könyvből az is világossá vált számomra, hogy azok a szavak, amiket anyám ismer, nem jelentenek semmit, mert abban a könyvben a dolgok úgy voltak elmagyarázva, mintha minden nagyon egyszerű, érthető és természetes volna.

Már majdnem annyira okos voltam, mint anyám és apám.

Tízéves voltam, és már majdnem annyira okos, mint apám és anyám. Úgy láttam, a húgom boldog. A kisöcsém viszont sokat sírt. Majdnem minden éjszaka felébredtem arra az összerándító, zuhanó érzésre, mintha az egész testem sóhajtana, mintha kiszakadna belőlem és kiáltássá erősödne a legbelső mindenem sóhajtása. Az ujjammal felfedeztem a réseket, a párnákat, a lebernyegeket, a húst, a harmatnyi nedvet, a forróságot, a kis, fehér, körömmel leszedhető lerakódást, a megnyugtató otthonos zugokat. Az ujjam szagára aludtam el.

Csak hason fekve tudtam elaludni. Ha hanyatt feküdtem és a sötétben behunytam a szemem, a szemhéjam még nagyobb sötétjében nem tudtam eldönteni, vajon nem maradt-e nyitva mégis a szemem, hogy amit látok, az nem a végtelen sötétbe nyíló plafon-e, ahonnan tömör sorokba ládázott, vörös levelű, cserepes muskátlik akarnak rám szakadni.

Tizenegy éves voltam és láttam, hogy a húgom szép. Azt mondták, én okos vagyok, és az is legalább olyan jó. Az iskolában a fiúk keresték a társaságomat. Veled legalább lehet beszélgetni, mondták, és én ápoltam a lelküket. Nem, nem beszélgettünk. Egyik éjszaka azt álmodtam, hogy én vagyok a Pocsaji Gyula, és szerelmes vagyok a Tóth Anikóba. Erre úgy jöttem rá, hogy reggel félálomban megpróbáltam felidézni az érzést, hogy milyen volt a Gyulába szerelmes lenni, és akkor hirtelen világos lett, csak azt tudom, hogy milyen volt az Anikóba szerelmes lenni. Végül is mindegy, gondoltam, a lényeg, hogy milyen volt szerelmesnek lenni.

Jó volt. Nem, nem volt jó.

Tizenkét éves voltam és vad-szerelmes kalandokba aludtam bele minden este. Köd borult az agyamra, és minden slágertől kifordultam magamból. Ha szülinapi buliba mentünk a húgommal, ahova többnyire őt hívták, de engem magával vitt, összefutott a nyál a számban, remegett a gyomrom, a sejtjeimben szétszikrázott az izgalom, mintha megnyúztak volna, minden idegszálam csupaszon és készenlétben feszült. Történni fog valami. Tudtam. Történjen már valami! Este sírtam, zokogtam, haraptam a párnát, a lábam közé gyűrtem a paplant. A barátnőmnek és a húgomnak már látványos melle volt, és utánuk fütyültek a munkások. Majd meghaltam az irigységtől. Majd meghaltam szégyenemben. Nem mertem a munkásokra nézni, miközben azt figyeltem, hogy néznek-e. Mint egy oktalan állat, nem fordultam se jobbra, se balra, de minden érzékszervem kifelé figyelt. Nagylány akartam lenni. Nagylány lettem. Letolt bugyival, terpeszállásban jöttem ki a vécéről. Anya, menstruálok?

Tizenhárom éves voltam. Az ablakunk előtt motoros bandák. A húgomat kereste mindegyik fiú. Megkaptam az első szerelmes levelemet. Sajnos a fiú összetévesztett a húgommal. A fürdőszobában üvöltöttem. Nem akarok okos lenni! Szép akarok lenni! De hát te szép vagy, vigasztalt az anyám, csak a húgod más típus. A húgom olyan típus volt, hogy a téren versenyt menősködtek a tizenhat éves fiúk neki. Az egyik felmászott a gyűrűhintára, és a mutatvány közben leesett. Nem halt meg azonnal. Levegőért kapkodott, amíg a húgom segítségért sikítozott.

Még mindig tizenhárom éves voltam, amikor a barátnőm anyja disszidált a focista szerelmével. A belső szobában feküdtünk egymással szemben, hason a barátnőmmel, és arról beszélgettünk, hogy mi mindent csinált a barátnőm apja a barátnőm anyjával. Hogy megalázta. Emlékszem a szóra, de a barátnőm nem mondta el, hogy hogyan alázta meg az apja az anyját. Most az apja kint zokogott naphosszat a kisszobában. Én és a barátnőm megnéztük a női fehérneműket a divatlapban. Az anyja fiókjában szemfestéket meg rúzst találtunk és egy üveg sötétbarna folyékony púdert. A sötétbarna krémmel bekentük az arcunkat, gyufakoromml kihúztuk a szemünket, felvettük a télikabátunkat és kimentünk a térre. Hátha kint vannak az Olivérék. Reménykedett a barátnőm. Az Olivér tök helyes srác volt, és a barátnőm belezúgott. Majd azt mondjuk neki, hogy Brazíliában voltunk. Olivérék nem voltak kint. Akkor hazamentünk, és fogalmazást írtunk az Imre tanár úrnak. Az Imre tanár úr egy tök helyes srác volt. Valószínűleg öreg. Már lehetett harmincéves is, de minden lány bele volt zúgva. A fogalmazás tele volt giccses szerelmi jelenetekkel, és felolvasni Imre tanár úrnak sokkal kínosabb volt, mint megírni. Írás után már nagyon fel voltunk hevülve, de el kellett mosogatni. Hoztunk a vájdlingba vizet, a barátnőm mosogatott, kint vihar készülődött, hirtelen sötét lett, és az ágak verték az ablakot a feltámadó szélben. Rémtörténeteket meséltünk egymásnak, az üveg kocogott, leselkedő arcok rajzolódtak rá, elered az eső és villámlott is. A hasamban és a tarkómban bizsergést éreztem, ilyenkor ha ránézek valakire, olyan, mintha a szemmel bármire képes lennék. Belelátni, feltámasztani, megidézni. A barátnőm felsikoltott. Az ajtó üvege mögött megjelent valaki. Halott szürkén, ijedt szemmel, bőrönddel a kezében. Anya! Anyukám! A barátnőmből kitört a zokogás.

Még mindig tizenhárom éves voltam, és a barátnőmmel kevesebbet találkoztam, mert az anyjával elköltöztek az anyja pasijához, a helyes focistához, aki a barátnőmet is fogdosta, amiért a barátnőm sokat sírt, nem mert egyedül otthon maradni a szoba-konyhában, állandóan az utcán bolyongott, rossz táraságba keveredett, és nagykorában rendőr lett. De abban az időben, kisebb korában a barátnőm törülközőt talált az anyja meg a pasija ágya végében. A törülköző kemény volt. Tudod miért? Kérdezte a barátnőm. Anyám abba törölközik utána.

A barátnőm sok mindent tudott még, de csak a szerelmi ügyeivel dicsekedett. Hogy éppen melyik tök helyes srácba van belezúgva a térről. Én nem jártam a térre, sehova se jártam, már a húgommal sem. Az osztálytársai azt mondták neki, hogy a nővére nem olyan, mint a többi lány. Én elhittem anyámnak, hogy lesz olyan, akinek én is tetszem, és minden nap azt vártam, hogy eljöjjön ő. Behúzódtam a sarokba és olvastam. A fantáziámban éltem. Elfelejtettem beszélni. Nem tudtam, mennyi egy kiló kenyér. Hogy milyen villamosokkal és buszokkal lehet eljutni a felszab térre vagy a keletibe. Azok közé a fiatalok közé vágytam, akikkel történik valami. Politizálni kezdtem. Egyre másabb lettem, mint a többi lány. Sőt, mint a többiek. Apámnak is kifejtettem a rendszerellenes nézeteimet, a megváltható világgal kapcsolatos nézeteimet, az anarchista nézeteimet, az antitotalitárius-, a klasszikus kommunista-, az őskeresztény nézeteimet, az emancipatórikus- és liberális nézeteimet, illetve mindezek és más radikális nézetek – ébredő gondolkodásomban koherens világnézetté alakuló – egészét. Apám biztatóan mosolygott. Én belelovaltam magam az érvelésbe. Végül kiderült, hogy apám, ha mélyen elgondolkodik, és nem figyel, olyan, mintha mosolyogna.

Még mindig tizenhárom éves voltam, és már nem érdekelt, mi történik az Onedin család következő részében. Az iskolai záróbulira apám rongyos kertészingében mentem, lyukas kínai tornacipőben, a lyukakat leokoplaszt csíkokkal ragasztottam le. Anyám fekete, földig érő flanelszoknyát varrt a kérésemre. Kivágattam vele a kedvenc ágytakarómat is, szürke-fekete csíkos, a csíkokban keresztekkel, és azt húztam magamra. Hideg volt, de akkor a lábam nem fázott, mert a múlt télen már lefagytak a lábujjaim, lilára duzzadtak, és mostanra nem éreztem semmit. Apám megjegyezte, hogy én olyan más vagyok, mint a többi, de ezt az ő szájából dicséretnek, biztatásnak vettem. Anyám hisztizett, hogy így nem mehetek el. Elmentem. A rajvezető fiúval táncoltam, aki végig magához szorított, hogy nem kaptam levegőt. Ronda volt, büdös és öreg, legalább húszéves. Én nem vettem tudomást az állapotáról, és beszélgetést kezdeményeztem magamról. De én nem érdekeltem őt.

Még mindig tizenhárom éves voltam, amikor végre megismerkedtem Vele. A húgom tetszett neki is, és az unokaöccsének is, de az unokaöccse gyorsabb volt, és elkezdett járni a húgommal. Ő a naplójába akkor azt írta, hogy van a húgomnak egy nővére, aki elég helyes, csak egy kicsit furcsa a szája, zárójelben oda írta, hogy ronda. Érdekes, ez még nem tűnt fel nekem, hogy a szám is furcsa lenne, pityeredtem el, de csak jóval azután, hogy ő megmutatta a naplóját, mert amikor megmutatta, felszabadultan nevettem. Jó fej vagy, állapította meg, a Balaton-parton álltunk, és a víz meg a naplemente nagyon giccses volt, leszögeztük, hogy ez förtelmesen giccses, hogy ilyen nincs is. Azt mondta, hogy neki nincs kedve baromságokat kérdezni, hogy akarok-e vele járni, meg minden, mert ezt nem lehet így. Majd kiugrott a szívem a helyéről, erre a nap vörösen fortyogva lebukott, a víz arannyá és ezüstté változott. Megfogta a kezem. Egy fél évre rá csókolt meg, mert nem nagyon találkoztunk közben, csak gondoltunk egymásra. Jó volt. Nem. Túl kellett lenni az első csókon. Semmi sem hasonlított az éjjelekhez, a sóhajhoz és az ébredéshez.

Végre tizennégy lettem, és már egy éve jártunk, állandóan vitatkoztunk, legtöbbet Jézus Krisztus miatt. A barátom katolikus volt, és minden vasárnap, amikor náluk aludtam hétvégén a húgaival, hogy ne kelljen a város egyik végéből a másikba buszoznunk, hogy ne kint fagyoskodva randizzunk, ezt a szüleink elintézték, aludhattam náluk, de vasárnap korán kellett kelni és menni a misére. Jézus Krisztus miatt sokat vitatkoztunk. Kiabáltunk egymással a hetesen az egyházról, a hitről, az igazságról és a szeretetről is. A barátom nem értett egyet velem, és nem akarta elolvasni a verseimet. Megkérdeztem anyámtól, hogy mi lenne, ha lefeküdnék vele, a barátommal. Anyám azt mondta, hogy egy: nagyon fiatal vagyok még ehhez, és a fiú is még csak tizenhat, kettő: akkor védekezni kell, három: az ember csak azzal feküdjön le, akihez hozzámegy feleségül, és az egész életét leéli vele.

Amikor a szülei és a testvérei nem voltak otthon, egymásnak estünk és ölelkeztünk. Éreztem, ahogy dudorodik a nadrágja, löki, nyomja a hasamhoz, az ölemhez magát, hogy vonaglom alatta. Csatakosan, nyálasan kászálódtunk le egymásról, amikor meghallottuk a kulcscsörgést a zárban. Egyszer álltunk az előszobában, csókolóztunk, homály- és láz-árnyék, fátyolos ragyogás a szemünk. Hátra lépett. Lassan kigombolta a kockás férfiinget rajtam. Előbukkantak a melleim, és most láttam csak, milyen duzzadtak, nagyok, szépek. Mintha minden vágy a melleimben lett volna. A jobb mellemhez hajolt, és szájába vette a bimbót, olyan áhítattal, hogy megrogyott a lábam, aztán én emeltem, fogtam és tettem a szájába és gyönyörű volt, mint az éjjelek, a sóhajtás és a váratlan, örömteli ébredés.

Még mindig tizennégy voltam, amikor Balatonon kettesben maradtunk a nyaralóban. Megbeszéltük, hogy akkor most. Kicsit húzódoztam, de ő már nem akart tovább várni, úgyis elvesz majd feleségül, mert mi örökké egymáséi vagyunk. Szeretem? Kérdeztem magamtól. Szeretem! Válaszoltam magamnak. Egymásra feküdtünk. Nem ment be. Fájt. Kisiettünk a konyhába, hogy keressünk nekem valami innivalót. Sütőrumot találtunk. Majdnem hánytam tőle. Hogy az alkoholt bejuttassam a szervezetembe, kockacukrokat öntöztem meg vele, és egy marokkal a számba tettem. Sietni kellett, mert a szülők bármikor hazajöhettek. Visszamentünk. Nagyon akartam, hogy beférjen. Kettőt, hármat mozgott bennem. Fájt. Feküdt rajtam, aztán előszedte a Posztinort. A Posztinortól egy kicsit öklendeztem. Mikor megjöttek a szülők, a teraszon ültünk. Pontosabban én előtte térdeltem a földön, és a fejemet az ölébe hajtottam. Ő a fejemen nyugtatta a kezét. Ez a boldogság, gondoltam magamban.

Jó volt.

De nem baj.

Ő is, más is magyarázta aztán, hogy túl sokat várok talán, és az a baj.

Sokszor fölébredek éjjel, pedig a kezem a fejem alatt, hogy lezuhan bennem a hinta, és én a hintán zuhanok lefelé: mint egy kiszakadó sóhajt az öröm elenged, összerándít, sírok, nevetek.

Mészöly Miklós Emléknap

Szekszárd Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Mészöly Miklós Egyesület tisztelettel meghívja Önt és hozzátartozóit
2005. január 19-én (szerdán)
Az Irodalom Háza – Mészöly Miklós Múzeum ünnepélyes átadására és további rendezvényeire.

ÜNNEPI PROGRAM

➢ **10.30** –Kerekasztal-beszélgetés az újabb Mészöly-kutatásokról. **Helyszín:** Polgármesteri Hivatal (Béla tér 1.) közgyűlési terme. **Köszöntőt mond:** Kocsis Imre Antal polgármester. **A beszélgetést vezeti:** Thomka Beáta, Pécsi Tudományegyetem. **További résztvevők:** Bovier Hajnalka – Károli Református Egyetem, Budapest, Böröndi Judit – Szlovák Tudományos Akadémia, Harkai Vass Éva – Újvidéki Egyetem, Kelemen Pál – ELTE, Budapest, Molnár Tamás – Szegedi Tudományegyetem, Müllner András – Szegedi Tudományegyetem, Nagy Boglárka – Jelenkor, Pécs, Olasz Sándor – Szegedi Tudományegyetem, Ottlik Judit – Károli Református Egyetem, Budapest, Radványszki Anikó – Károli Református Egyetem, Budapest, Szolláth Dávid – Pécsi Tudományegyetem, Urbanik Tímea – Szegedi Tudományegyetem

➢ **13.00** – A Mészöly Miklós-emléktábla megkoszorúzása. **Helyszín:** Mészöly Miklós szülőháza (Bezerédj u. 2.)

➢ **15.15** Irodalom Háza – a Mészöly Miklós Múzeum ünnepélyes átadása. **Helyszín:** (Babits u. 15.). **Házigazda:** Gaál Attila múzeumigazgató. **Avatóbeszédet mond:** Görgey Gábor ex-kulturális miniszter, az író barátra **emlékezik:** Esterházy Péter. **A megye képviseletében:** Frankné Kovács Szilvia, **a város képviseletében:** Kocsis Imre Antal polgármester

➢ **16.30** Élet az Irodalom Házában – Zenés-irodalmi, audiovizuális összeállítás a Művészetek Házában (Szent István tér 28.). Mészöly Miklós Emlékplakett átadása, Mészöly Miklós Díj átadása

A rátóti harcsapaprikás

PERNECZKY GÉZA

(Folytatás a 19. oldalról)

Most viszont mintha már nem lenne szüksége rá, hogy olvassa, mert úgy érezte, mintha jómaga is beleöregedett volna a Krúdy kínálta szerepek valamelyikébe. Nem tudná megmondani persze, hogy pontosan melyikbe, de biztos, hogy a sok kötet egyikében az ő története is benne van. Ebben a pazar színeket festő őszi fényben, ami szinte elkábította, hála Istennek, senki sem akadt, aki odajött volna az asztalához, és utánaérdeklődött volna a részleteknek is. Mert mit is válaszolhatott volna? Hogy szereti Krúdyt? Ő ugyan soha nem járt volna bottal, mint ahogy azt Krúdy tette, de most úgy sütött a nap, hogy ha lett volna egy kéznél, hát akkor ráfektette volna keresztben az asztalra. Nem Krúdytól, hanem az impresszionista mesterektől tanulta, hogy a fehér abroszon sötétlilán szokott kirajzolódni a bot árnyéka.

Míg a harcsapaprikás készült, elővette a Vácrátóti Botanikus Kert vezetőjét, azt a színes képekkel illusztrált könyvecskét, amit a belépőjeggyel együtt vett meg pár órája. Megtudta belőle, hogy gróf Vigyázó Sándor és fia, Ferenc voltak azok, akik megvették, és aztán közös akarattal később a Magyar Tudományos Akadémiára hagyták azt a romantikus kastélyparkot, amit a XIX. század első harmadában a Géczy család építtetett, de ami aztán több kézen is megfordult néhány év alatt, míg csak Vigyázó Sándor meg nem vásárolta. Sándor gróf szakszerű arborétummá fejlesztette a parkot, sőt egzotikumokból és a mérsékelt égöv növényvilágából egész tudományos gyűjteményt is felépített benne két-három évtized alatt. Fia, Ferenc viszont tragikus körülmények között halt meg egy Bécs környéki kis helységben – ez volt a botanikus kert történetében olvasható első komor adat. Hogyan kell ezt érteni? Talán Döblinként, úgy, mint Széchenyi sorsát? Hogy megbolondulna itt minden konstruktív szándékú magyar?

A kis füzet nem válaszolt a kérdésre, de közölte a következő szomorú hírt is, nevezetesen azt, hogy a nagylelkű hagyatéki rendelkezés ellenére sem tudta megtartani magának a kertet a Magyar Tudományos Akadémia. Anyagi és jogi nehézségek támadtak. Csak sokkal később, a második világháború után került állami kézbe a park, és vált végül az MTA Botanikai Kutatóintézetévé. Az azóta eltelt újabb fél évszázadban aztán bepótolták az illetékesek, amit korábban elmusztottak. Lehet, hogy minden közbülső katasztrófa és kaland ellenére is ma szebb a növénygyűjtemény, mint amilyennek Vigyázó Sándor megálmodta valaha.

Megérkezett a harcsapaprikás. Egy darabig csak gusztálta, szagolgatta. Különösen a sztrapacskához készített pörc, azok az apróra szeletelt pirítottszalonna darabok kellették magukat a tányér peremén nagyon illatosan és vonzóan. Amikor belekezdett, érezte, hogy milyen olajosan, mi több, majdnemhogy iszapos lágysággal omlottak szét a makulátlanul tiszta harcsaszeletek a szájában, miközben erősen raszszos ízek mutatkoztak meg az őket kísérő paprikás zaftban. Ám ami a végeredményt illeti, nagyon is harmonikus és elfogadható összélménnyel szolgált az ebéd. Hiába, a harcsa a tófenék lakója, és onnan az árnyékosabb, majdnemhogy fűszeresebb aromája! És különben is, ha túl nehéznek tűnt egy-egy falat, mindjárt ott volt mentőangyalként a tejfeles-túrós sztrapacska. Megértette, hogy itt a vendégre van bízva, hogy miként adagolja az ízeket, vagy hogy hogyan keveri a szájában a falatokat. Úgy döntött, hogy lassan eszi, és kiélvezi. Legyen ünnep a mai nap.

- - -

Délután visszament még egy-két órára a parkba, és az üvegházakban fényképezgetett. Feltűnt neki, hogy volt ott egy szakasz, ahol a meleg égövi növények minden második az akantuszfélék családjába tartozott. Fura. Vagy lehetséges lenne, hogy valamelyik tudományos munkatársnak éppen ez lenne a hobbija?

Emlékezni kezdett rá, hogy a növényhatározók ismételten is megemlítették az „Acanthus hungaricus" nevét, mint a tudományos köztudatban megrögzült botanikai fordulatot, holott Magyarországon csak kerti dísznövényként fordulhat elő az akantusz, hiszen nem őshonos, hanem dél-balkáni fajta, a melegebb vidékek lakója. Arról közismert egyébként, hogy gazdagon fodrozódó és nagy öblöket hányó levelei a klasszikus görög művészet kedvelt motívumai közé tartoztak, és márványba faragva díszítették a korinthoszi oszlopokat. Szóval valamelyik nagy botanikusunk, úgy látszik, ezen elérzékenyülve elkeresztelte „hungaricusnak". Azóta van persze egy általánosabban elfogadott tudományos neve is: Acanthus balcanicus. De nyilván az a helyzet, hogy itt, akár csak az ipszilon két szára, elágaznak a vélemények, vagy legalábbis a tradíciók válnak ketté óvatosan, és ezt a tudománytörténeti meghasonulást tartják tiszteletben a szakkönyvek is, amikor zárójelbe téve megemlítik a külön magyar utat, mégpedig úgy, ahogy a tudósok közt az járja: objektíven és kifogástalanul udvariasan.

Mélyebbre süllyedt már a nap, és, nehogy lekésse az utolsó járatot is, kiballagott a botanikus kert előtti buszmegállóhoz, és leült ott egy kispadra. Volt még idő a határás buszig. Eszébe jutott, hogy ő is gyártott már ilyen speciális magyar fordulatokat, például többször is elábrándozott azon, hogy mi lett volna, ha II. Mehmed szultánnak, aki valamikor a XV. század közepén Konstantinápolyt elfoglalta, sikerült volna az a terve, hogy az Adrián átkelve meghódítja Rómát is, és pápává koronáztatja magát. Akkor a két nagy egyistenhitű vallás, a kereszténység és az iszlám is egyesültek volna, és Mehmed utódja, Nagy Szulimán már nem vonult volna hadsereggel Mohácsra, hanem pápaként tárgyalt volna a magyar uralkodókkal, akik, nem kizárt, talán Mátyás unokái lettek volna. Teljesen másként alakult volna a világtörténelem, és benne a magyarok sorsa is. Lehet persze, hogy olyan nyelven beszélnénk ma, ami ugyan továbbra is finnugor eredetű idiómának számítana, de mégsem lenne rögtön érthető a jelenleg reálisan létező magyar fülnek, mert az azóta eltelt ötszázéves fejlődése során e nyelv spontán változásai túlságosan is más irányba kanyarodtak volna. És ki tudja, talán neki sem kellett volna emigálnia. Az, amit ma úgy hívunk, hogy Nyugat, megtalálható lenne itt, a Kárpát-medencében is. És a legjobb szakmunkákat is azon az emelt magyar nyelven olvashatná, ami talán neki is az anyanyelve lenne. És úgy, azzal természetes mozdulattal vennék kézbe az emberek Krúdy köteteit is szerte Európában, mintha egyenesen egy világnyelven, mondjuk, például angolul írták volna. Igen, a világirodalom és a harcsapaprikás között nem kellene majd másfél ezer kilométer távolságból ide-oda ingáznia!

Eddig háttal ült a padon a fénynek, de most egy határozott mozdulattal átdobta a lábát a padon, és szembefordult az alacsonyan álló nappal. Megpróbált belenézni a lángoló égitestbe. Tudta, hogy a világmindenség ugyan tele van hasonló vagy még erősebb fényt sugárzó csillagokkal, és hogy milliárdnyi csillag van minden egyes tejútrendszerben, valamint azt is tudta, hogy sok millió ilyen rendszert tart nyilván ma a kozmológia. De, sajnos, arról is volt tudomása, hogy mégis, ennek ellenére is úgy lett megszerkesztve a világ, hogy bármilyen sok is ez a tömérdek izzó anyag, mégis majdnem végtelenszer kevesebb, mint az ellenkezője, a meddő üresség vagy a porként elszórt hideg csillagközi matéria. Ez az ismeret beléfojtotta a kitörni készülő tiltakozást. Milyen jogon is mondhatná, pont ő és pont itt a Földön, pont Vácrátóton, hogy ez nem minden világok legjobbika?

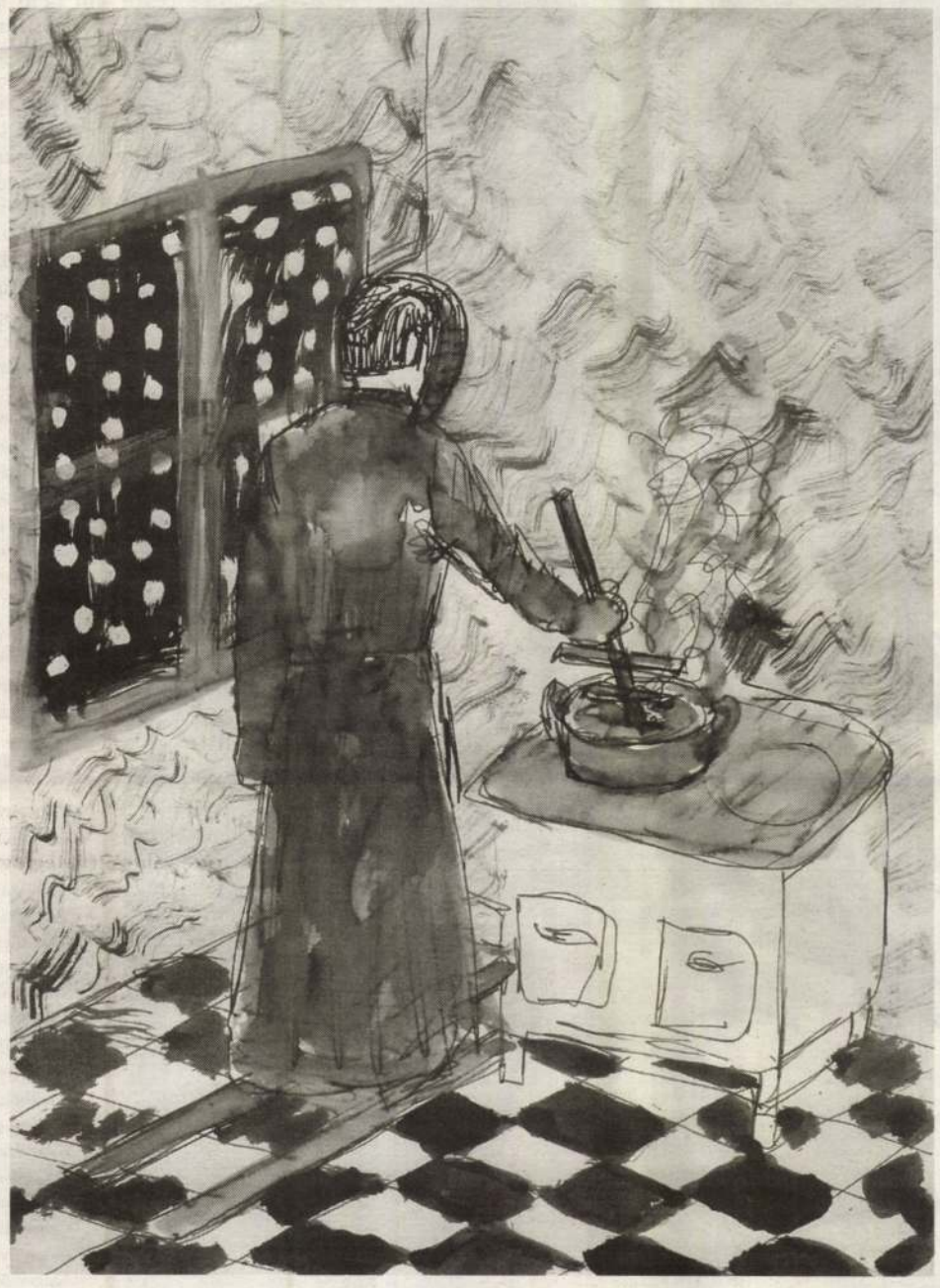

Kicsiny Balázs munkája

Visszafordult az úttest felé, de a közelgő buszt már nem látta. Káprázott a szeme az iménti fénytől, és a könnyfátyol, ami védeni próbálta őt, hogy ne égesse ki a nagy keménységű sugárzás azokat az érzékeny ideghártyarétegeket a szemében, ez a sósan nedvedző hályog most összemosta a kívülről hozzá érkező és bizonytalanul derengő formákat. Ebben az opálos maszatban úgy tűnt neki, hogy hosszabb lett a pad, és olyan benyomása támadt, mintha nem is egyedül ülne már rajta, hanem sokan mások is ott várnának mellette. Mire is? Igen, a közeledő buszra. Az egész Géczy család például, apraja-nagyja, vagy a két Vigyázó gróf. Aztán dr. Soó Rezső akadémikus, a modern magyar botanika atyja, aki egy saját geneológiai rendszert dolgozott ki a növények törzsfejlődésére – mondhatnánk egy, az egyetemes ismeretektől eltérő, és érdekesen invenciózus különutat, amihez azóta is tartja magát a legtöbb magyar botanikai szakmunka. De jutott hely annak az ismeretlen illetőnek is, aki létrehozta a lepkemúzeumot abban a nevenincs utcában, sőt, a padon ülők még néhány újpesti városatyának is helyet szorítottak. Hiszen nem ezeken az önkormányzati képviselőkön, hanem csak a szűkös anyagiakon múlt, hogy nem rendezhették még a városkapu környékét, és hogy azt az üres telket ott, amiből zöldterületet kellett volna kialakítani, még most is felveri a gaz.

A busz fékezett, és megállt. A padon ülők egy emberként álltak fel és léptek előre. Ez a szinkron mozdulat minden zsibbadtsága és abszurditása ellenére is olyan tökéletes volt, mintha a jelenet egy végtelenné táguló tükörcsarnokban játszódna. Aztán kihunyt a fény, és bársony sötétség kezdődött. Átvette az irányítást az a csillagközi űr, ami mindent megold majd.

MRENA JULIANNA:

Most

most jön az a rész hogy belehalok
felkenődöm egy szimpatikus falra
álmodok aztán varázsos kezű orvost
összegyűjtene s újból egybevarrna
szenvedhetnék amennyi jólesik
pirulát kapnék s reggelit az ágyba
szegénykém épphogy túlélte magát
mondanátok és nem lenne hiába
erőre kapnék tőle s mintha lennék
továbbra is úgy tennék szívesen
s lennék is persze minthogy összeraktak
muskátli nyílna épp a szívemen
és akkor azt képzelném ház vagyok
falun vagy hol és a szívem egy ablak
és a népek énfelém sokat járnak
mit bánom én lehetnék éppen paplak
s aztán gondolnám cserépkályha volnék
később pedig hogy zsebrádió lettem
zene szól bentről reggel délben este
s aztán még jönne tucat ismeretlen
izé képe megannyi kósza ötlet
gyanánt hogy akkor én most mi vagyok
s eltöprengnék ettől kis időre
ezért most egy sort itten kihagyok

igen igen jutna eszembe aztán
nevem van melyen szólítani szoktak
lakcímem s olykor még identitásom
olyasmi ez ami belülről mozgat
idevisz téged s akkor ezt csinálod
aztán odavisz és teszed amazt
személyiség is tartozik tehozzád
dolgokat érzel és ez lelohaszt
vagy felvidít tudja a bú akármi
s nem érdekes hogy ki akarta e katyvaszt
mert jön az a rész hogy végül belehaltál
de mégis itt vagy s éppenséggel ez aggaszt
mert csinálni kéne végül valamit
a tablettákat lehúzni a vécén
hazamenni és kimosni a szennyest
és hogy rájöttél nem vagy még attól észlény
most jön az a rész hogy direkt beleélem
magam abba a groteszk fikcióba
hogy öltésnyomok nincsenek csak én – én
sima bőrrel és reszketek mióta
ez felmerült de persze mi a francnak
tudom jól hogy cidri sincs igazából
csak evés ivás alvás és némi szex
s ha rászorulsz egy ápoló aki ápol
s jön az a rész most pont befejezésül
mikor kecsesen lekúszom a falról
és konstatálom lám semmi se történt
vagy ami történt nem beszélünk arról
mert a földgolyó attól lesz kerekded
hogy föl-le ugrálok rajta mint egy labda
s ez a jó végszó most befejezem
miért nem szóltatok hagyjam végre abba

Nép és irodalom

MARGÓCSY ISTVÁN

(Folytatás a 17. oldalról)

Petőfi és a magát népinek tételező költő, úgy látszik, egyszerre akar lángoszlop lenni a történelem sivatagában, valamint gyertyaszál a kunyhók csendes éjjelében. Csakhogy míg Petőfinél e dilemma még jelentős feszültségeket is hordozott: a XIX. század prófétikus vezetőköltője megengedte magának, hogy a szerep kínos összetevőivel is szembenézzen (*„Apám, apám, miért taníttatál, / Miért az eke mellett nem hagyál?... / Miért tanultam? mért nem maradék / Földmívelő, aminek szánt az ég?... // Volnék földmíves, vagy volnék juhász, / Ki messze, kint a pusztákon tanyáz, / S míg ellegelget kolompolva nyája, / Ő hűs bokorba vészi bé magát, / S nem hallja senki sem, ugy fujdogálja, / Saját kedvéért a kis furulyát."*[13]), addig ugyanennek a szerepnek huszadik századi átértelmezése már „természetesnek" veszi a társadalmi rétegéből kiemelkedett értelmiséginek kötődéseit, s a származási meghatározottságot paranccsá formálja át (Illyésnél: *„nem menekülhetsz"*).[14] S az irodalomtörténeti közbeszédben e származásilag megindokolt erkölcsi parancsnak (melynek tartalma ismét axiomatikusan fogalmazódik, s a legabsztraktabb általánosságon kívül semmit nem mond) felstilizált alkalmazása ismét a költő és nép körben forgó kölcsönös legitimációját fogja erősíteni (vö. pl. a huszonnégy éves kezdő költő Illyésről szóló bemutatást, amelyből most nem azt emelném ki, hogy a tényeknek sem felel meg mindenben, hanem csak az érvelés logikájára hívnám fel a figyelmet: „Párizsba emigrál, a Sorbonne-on tanul, s a mozgalomban, az avantgárd iskolájában érik íróvá, Aragonnal, Éluard-ral barátkozik, már franciául is jelennek meg versei, de a kínálkozó világhírnévvel mit sem törődve hazajön, mihelyt lehet. Szolgálni megnyomorított népét. – Ilyen sorsvállalásra alig tud az irodalomtörténet. A szegénységből kiemelkedettek jó része korábban inkább a »gyilkos bűntudatával« menekült hajdani életének még az emlékeitől is. Illyés Gyula nem menekült. Nem menekülhetett. Mintha csakugyan »azért kellett volna dalolni száz holt parasztnak, és tünődni szántás közben«, hogy ő szóra fakadjon. Hogy nemet intsen a jelenre, és hirdessen új honfoglalást. Új Dózsát, új sereggel.")[15]

Vagy talán tematikusan kellene megragadni a népi irodalom népi jellegét, s a paraszti élet vagy tárgyi kultúra rögzítését irányzatelkülönítő irodalmi jellegzetességnek lehetne betudni? Ugyan az ilyen „kelmeiséget" már az 1850-es években Erdélyi János teljes határozottsággal visszautasította – mégis érdekes, hogy a huszadik században, búvópatakként, ismét és ismét felüti fejét, s még oly nagyszabású gondolkodónál is találkozhatunk vele, mint Németh László. A népi irodalom seregszemléje során Németh azt írja: „a harmadik paraszttáj, amely irodalmilag megváltatott már: a Veres Péter Hortobágya ... Több megváltott vidéke, kifejezett rétege nincs is ennek a parasztságnak."[16] Súlyos kérdések merülnek fel egy ilyen állítás kapcsán (most azon túlmenően, hogy tisztázásra szorulna az „irodalmi megváltás" kategóriája is): azért íródik-e az irodalom, hogy az ország (a nép) problémái *mind* megírassanak? Jó-e az, s ha igen, *mire* jó a népnek, ha megíratik a sorsa, ha megíratik a szenvedéstörténete? S biztos, hogy a *népnek* jó mindez? A *Puszták népe* és más szociográfiai remekművek szociológiai érvénye és politikai intenciója hogyan viszonyul e könyvek alapvetően „irodalmi" jellegéhez? S vajon milyen e művek tematikusságának tényleges visszacsatolása *ama* társadalmi csoportok részéről, akik leírattak bennük? Az irodalom referenciális olvasati igénye kimeríti-e az irodalom egészével szemben támasztott elvárásokat (akár Németh esetében)?

Rendkívül nehéz irodalomtörténeti és általános esztétikai problémát rejt magában továbbá az irodalom és a (mai értelemben vett) népköltészet előírásszerű viszonya, akár a XIX., akár a XX. századi népiességet illetően – kivált amiatt, hogy az ez irányú leírások ismét a kultikus beállítottság kritikátlan attitűdjével érvelnek, s a népköltészetet mint olyan kivételes értékhordozó instanciát állítják be, melynek – magától értetődően – minden eleme értékes és szép, és megfordítva: ami nem ilyen, az nem népi jellegű, s melynek ihletése nélkül értékes műalkotás nemigen volna létrehozható (vö. pl. Féja Géza meglepő állásfoglalását, aki még Bulgakov *A Mester és Margaritá*ját is a népköltészeti ihletettség alapján értelmezte[17]). Mintha a népköltészettel való találkozás mindig is egyszerre működött volna természetesként és csodaként! Idézzünk fel egy irodalmi vallomást az 1970-es évekből, mely a folklórról való beszéd kötelező misztikumát és pátoszát kiválóan példázza: Virág Benedek az 1800-as évek elején Kazinczytól kérdi, vajon ismer-e egy épp most hallott népdalt: „egy tiszta torokból hallám énekelni: *Mihaszna, Galambom, ha előtted járok*. A hirtelen támadt kiabálás s zaj miatt többet nem értettem. Nem tudná-e ezt valaki nálatok? Ha úgy, írd meg, édes Kazinczym, és más akármiféle tréfás énekeket és nevetséges dalokat"[18] – mily megrázó, hogy ez az egyszerű (és a korban már egyáltalán nem példátlan) literátori kérdés a népköltészet ideológusának tollán a következő felstilizált interpretációt nyeri: „A szép nevű költőt, a pálos rendű szerzetest, nyelvünk megrészegült szerelmesét isteni kinyilatkoztatással felérő áhítat csapja meg."[19] Holott a történeti néprajz kutatásai alapján ma már egyrészt tudjuk, hogy még Petőfiék korában is a folklór értelmiségi ismerete és értelmezése egészen más típusú volt, mint a mai, s fogalmunk sem lehet arról, hogy pl. magának Petőfinek mekkora s milyen volt a folklórismerete; másrészt azt is tudjuk, hogy az a költészeti halmaz, amit a XIX. század közepének értelmisége népköltészetként meghatározott, nagyon erősen ideológiai előfeltételezések alapján szelektált és konstruált költészeti anyag volt – csak azt tekintették érvényes (és szép) népköltészeti alkotásnak, azt gyűjtötték és azt utánozták, ami előzetes elvárásaiknak megfelelt (vö. pl. Kölcsey elutasító véleményét a betyárballadákat vagy a szerelmi népdalok nagy többségét illetően a *Nemzeti hagyományok*ból). Harmadrészt mára igen komoly nehézséget jelent, hogy a népköltészet, a maga archaikus létmódjában, mint ismeretes, már a huszadik század elején is nagyon nehezen volt feltalálható. Épp ezért hordoz roppant feszültséget magában a népköltészeti hagyatkozás folyamatos fenntartása: hisz ami ma népköltészetnek minősíttetik, az régen nem működik, ami pedig ma a társadalomban (vagy „alacsonyabb" rétegeiben) mint orális kultúra él, az a népköltészet ideológusai szerint nem elégíti ki a szükséges esztétikai feltételeket. Csoóri Sándor már a hetvenes években kimondta, „hogy a népi kultúrában a modern ember számára is nélkülözhetetlen értékek vannak, de a parasztság már nem képes őrizni és megtartani ezt a kultúrát. A néphagyomány éltető továbbvitelének az értelmiség feladatává kell válnia";[20] Kiss Ferenc pedig saját gyermekkorának falusi kultúráját tagadja meg az ott nem tapasztalt, később, értelmiségiként megismert népköltészet ideológiai és esztétikai fenségének kijelentésével: „Ahol felnőttem, Ugocsában, sajnos éppúgy együtt élt a népdal és a magyar nóta, mint most némely hanglemezeken. Ma is elpirulok, hogy én is jól éreztem magam ebben a latyakban. Kiszabadulnom nem volt könnyű."[21] A népköltészet értelmiségi továbbvitele természetesen feloldhatatlan fogalmi önellentmondást rejt magában – hacsak nem elégszik meg az értelmiség azzal, hogy a felgyűjtött (régebbi) folklóranyagot a kultúrtörténeti hagyomány *egyik* nagy kincstáraként-archiválja, s a továbbiakban ekként hasznosítja.

S mindehhez természetesen azt is hozzá kell tenni, hogy mind a XIX., mind a XX. században a népköltészetre alapozó, önmagát népiesnek tekintő irodalom úgy jelent meg, mint valami másnak, nagyobbnak, eljövendőnek az előfoka – nem pedig úgy, mint önálló értékkel bíró irodalmi-esztétikai megvalósulás. Felhívnám arra is a figyelmet, hogy már Petőfi is jövő időben fogalmazott ideális költészetelveinek beteljesülése felől; de Arany János első ily tárgyú megnyilatkozásaiban is azt tapasztaljuk, hogy számára a majdan leendő (de ezek szerint ma még nem létező) *nemzeti* irodalom fogná magával hozni a beteljesülést („Önnek elveit a nép és költészete felől forró kebellel osztom. ... Nemzeti költészetet csak akkor remélek, ha előbb népi költészet virágzott..."),[22] s a népiességet önmagában kevésnek állítja (s ehhez az is hozzáteendő, hogy Arany életében a recepció is mindvégig azt hangsúlyozta elsősorban, ami Aranyt a szinkron népiességtől elválasztja vagy megkülönbözteti). Ám e kiépülő nemzeti irodalom (nevezzük akár népnemzeti irodalomnak, akár – Horváth János nyomán – nemzeti klasszicizmusnak), épp a népiességhez való szívós ragaszkodása folytán nagyon hamar olyan konzervatív erővé rögzült, mellyel szemben nemcsak a modernség nevében újító nyugatos generációk, hanem a huszadik századi új népi ideológia képviselői is határozottan fel kellett lépjenek. De ami ennek az új, huszadik századi népi ideológiának végső eszménye lett volna, azaz a Németh László által megfogalmazott, s a hatvanas-hetvenes években oly rendkívül széles körű hatást elért ún. „bartóki modell", az is szinte megismétli az elmúlt század nagy dilemmáját: egyrészt ismét a jövőbe tolja el, egy radikális utópia nevében, az esztétikai megvalósulást (s ezzel mintegy lelkiismeret-furdalásos módon, önmagával szembeni elégedetlenségét is kinyilatkoztatja), másrészt pedig – esztétikai tárgyak esetében alighanem illegitim módon – nem az esztétikai, hanem a genetikus-ideológiai összetevőkre helyezi a hangsúlyt. Németh László sokoldalú Bartók-leírása ugyanis arra a vallomásos konklúzióra jut: „Bartók az én számomra inkább jelkép, mint zenei élmény...", s még azt a feltételezést is megengedhetőnek véli, miszerint „szinte akkor is tanítani kellene, ha kottái már elvesztek volna, s csak írásai maradtak volna fenn..."[23] – amivel egyszerűen azt rögzíti, hogy Bartókból számára nem a művészet, nem a zene a fontos, hanem csak az, amit egy majdan felvirágzó irodalmiság részére ideológiailag felhasználhatónak vél (vö. pl. azt az igen széles körű irodalmi hatásmechanizmust, mely a *Cantata profana* szövegét oly sokszor újradolgozta – Bartóknak *zenei* megoldásairól szót sem ejtvén[24]). Feltehetően e radikális fogalmi ellentmondás miatt (is) maradt el Németh egyébként nagyszabású utópikus víziójának komoly esztétikai megvalósulása vagy sikere.

Összegezvén: a nép és irodalom genetikus és értékhordozó összefüggéseit állító kategóriarendszert én kizárólag mint egyes nagy alkotók, egyes jelentős csoportok vagy korszakok irodalmiságának önideológiájaként tudom elfogadni és fenntartani;[25] oly önideológiaként, melynek eszmetörténeti és politikatörténeti elemzése feltétlenül elengedhetetlen és szükséges, de melynek hatáskörét az önmeghatározás igényén túlmenően kiterjeszteni nem látom lehetségesnek, s irodalmi művek interpretációs vagy kivált értéktulajdító analízisében való alkalmazását nemcsak felesleges, hanem félrevezetőnek is vélem. A népies és népi ideológia és esztétika erőteljes erjesztő hatással élt mind a XIX., mind a XX. században, ám – a mai újraolvasási tapasztalatok fényében – nem azzal érte el legnagyobb sikereit, amivel pedig szerette volna. Ma alighanem akkor szerezzük gazdagabb esztétikai tapasztalatainkat akár Petőfi, akár Illyés (és társaik) irodalmi műveit olvasván, ha nem az önideológia fényében olvassuk őket – hanem talán inkább épp ezen ideológiával szemben, más interpretációs stratégiákat mozgósítván.

Kicsiny Balázs munkája

---

[1] Petőfi Aranyhoz 1847. febr. 4.

[2] Korompay H. János: *A „jellemzetes" irodalom jegyében: az 1840-es évek irodalmi gondolkodása*. Akadémiai, 1998; S. Varga Pál: *„...az ember véges állat..." A kultúrantropológia irányváltása a felvilágosodás után – Herder és Kölcsey*. Fehérgyarmat, 1998; Milbacher Róbert: *„...földben állasz mély gyököddel..." A magyar irodalmi népiesség genezisének ... vázlata*. Osiris, 2000.

[3] Kulin Ferenc: *A népköltészet fogalmi megragadása*. In: *A XIX. század vonzásában*. Tanulmányok T. Erdélyi Ilona tiszteletére. (Szerk.: Kiczenko Judit, Thimár Attila). PPKE, Piliscsaba, 2001. 152. l.

[4] Világirodalmi Lexikon, IX. köt. Akadémiai, 1984. 222-225. l. „népiség" szócikk (szerző: Szerdahelyi István)

[5] Király István: *Petőfi útja*. (1946) In: Uő: *Irodalom és társadalom*. Szépirodalmi, 1976. 28. l.

[6] Waldapfel József: *Csokonai Debrecenben*. In: Uő: *Irodalmi tanulmányok*. 1957. 215. l.

[7] Czine Mihály: *Nép és irodalom* I. Szépirodalmi, 1981. 221. l.

[8] Németh László: *Nép és író*. In: Uő: *Készülődés*. 1941. 15–16. l.

[9] Illyés Gyula: *Magyarok*. 1943. 153. l.

[10] Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet*. 6. kiadás, Magvető, 1978. 388. l.

[11] Czine Mihály: *Nép és irodalom* I. Szépirodalmi, 1981. 211. l.

[12] Illyés Gyula: *A töltés mellett*. (1935) (A *Szálló egek alatt* c. kötetből.)

[13] *Szomorú éj* (1847)

[14] E kérdésnek részletesebb elemzését kíséreltem meg *Mai, futó gondolatok Illyés Gyula költészetéről* c. tanulmányomban: *Jelenkor*, 2004. 4. 414–421. l.

[15] Czine Mihály: *Nép és irodalom* I. Szépirodalmi, 1981. 239. l.

[16] Németh László: *Népi író*. (1943) In: Uő: *Két nemzedék*. Magvető–Szépirodalmi, 1970. 684. l.

[17] „Reménytelennek tetsző években vissza kell térnünk a folklórhoz, hogy megmentsük a lelkünket. (...) Bulgakov a folklór átható fényénél mutatja meg az ördög működését (...). Bulgakov a folklór segítségével tudta elmondani azt a valóban világra szóló vallomását, amint Bartókot a szarvasokká vált fiúk balladája ihlette nagy korszerű tiltakozásra, a Cantata profanara." Féja Géza: *Bulgakov*. In: *Kortárs*, 1970. 7. 1122–1125. l. A szemlélet részletes kifejtését lásd: Illyés Gyula: *Hattyúdal ébreszt vagy lehet-e a népnek művészete*. Magvető, 1976.

[18] Virág Benedek Kazinczyhoz 1803. szept. Lásd: Kazinczy Ferenc *Levelezése*, III. köt. 112. l.

[19] Csoóri Sándor: *Szántottam gyöpöt*. In: Uő: *Faltól falig*. Magvető, 1969. 194. l.

[20] Görömbei András: *Csoóri Sándor*. Kalligram, 2003. 91–92. l.

[21] Kiss Ferenc: *Fölrepülni rajban. Tanulmányok*. 1984. 415. l. Ugyanezt a jelenséget, már az 1880-as évek falusi életére visszavetítve, rögzíti Móricz is önéletrajzában: „Édesanyám folyton dúdolt... Az élet legkisebb mozdulataihoz mindig énekhang csendül, az ő hangja... Ó, soha parasztnóta, mindig valami magas kultúrából való műdal: éppen az, amit később elvből úgy lenéztem." Móricz Zsigmond: *Életem regénye* (1939). Negyedik kiadás. Szépirodalmi, 1959. 237. l.

[22] Arany Petőfihez 1847. febr. 11.

[23] Németh László: *Bartók és a tizenkilencedik századi zene*. In: Uő.: *Megmentett gondolatok*. Magvető–Szépirodalmi, 1975. 70. l.

[24] Emlékeztetőül: még Jancsó Miklós *Oldás és kötés* c. filmjének (1963) végén is, mikor az autórádióból felhangzik a *Cantata profana*, kizárólag azt halljuk, ahogy Bartók felolvassa a népballada szövegét...

[25] Lásd pl. Veres Péter kijelentését: „Én nem is vagyok »népies«, még csak »népfi« sem vagyok, én egyszerűen csak »nép« vagyok." In: Uő: *„Urbánusok" és „népiesek"* (1940). In: *A népi–urbánus vita dokumentumai, 1932–1947*. Vál. és szerk.: Nagy Sz. Péter. Rakéta Kiadó, 1990. (Köszönettel jegyzem meg, hogy e megnyilatkozásra N. Horváth Béla előadása hívta fel a figyelmemet.)

Pernecky Géza

Részvényt venne az önkormányzat

Megoldás a szolnoki olajügyben?

A *szolnoki* önkormányzat részt venne a *Kőolajkutató Rt.* magánosításában, befizetve az *ÁPV Rt.*-nek azt a megközelítőleg 150 millió forintot, amennyivel kevesebbet kínált a magyar vevő a pályázatban nyertes orosz vállalattal szemben. Ezt *Várhegyi* Attila, Szolnok fideszes polgármestere közölte tegnap lapunkkal.

A városvezető szerint a szolnoki önkormányzatban meghatározó többségett szerzett *Fidesz – Magyar Polgári Párt* és a *Magyar Szocialista Párt* helyi politikusai tegnap egyeztettek a kérdésben, és a részvénypuszár-

A szolnokiak elfogadhatatlannak tartják, hogy miközben a sikeres cég havonta 150 millió forintot fizet be a társadalombiztosításnak, a pályázat ennél az összegnél kisebb különbségen dőlt el. Az ÁPV Rt. illetékese viszont korábban kifejtette, hogy az orosz tulajdonú cég harminc százalékkal többet kínált a Kőolajkutató Rt. 51 százalékos részvénycsomagjáért, s ilyen nagy különbségnél már nem lehet előnyben részesíteni a helyi MRP-szervezetet.

A szolnokiak viszont féltik a város sikeres cégét. Attól tartanak, hogy az új tulajdonos a

sebbnek véli, ha most – „minden gazdasági erejét megmozgatva" – fizet az ÁPV Rt.-nek, s biztos kezekben tartja a vállalatot. Ehhez számítanak a kormányfő – tévényilatkozatban kilátásba helyezett – együttműködésére is.

Mindamellett *más előnyös megoldásokat is nyitottan fogad* a városháza: a polgármester ma Szolnokon tárgyal a tendernyertes cég orosz tuljadonosa, az *Arhangelszk Geológia Dobicsa* cég képviselőivel. A találkozót az oroszok kezdeményezték.

A Kőolajkutató Rt.-től ér-

A bevétel 852 millió dollár

A MagyarCom lett a Matáv többségi tulajdonosa

(Folytatás az 1. oldalról)

A Matávnak többségi tulajdona van a három működő magyarországi mobiltelefon-cég közül a két *Westel*-társaságban. A MagyarCom belépésével a Matáv kötelezettséget vállal arra, hogy 1997-ig minimálisra csökkenti a telefonra várakozók számát, és Magyarországot *regionális távközlési csomóponttá* fejleszti. Az üvegszálas technika alkalmazásával és a több mint ötvenszázalékos digitalizáltsági aránnyal a Matáv

távhoz tartozó körzetekben 340 ezer új telefonvonalat kapcsolnak be. A távközlési cég összesen 1,9 millió telefonvonalat üzemeltet, és szolgáltatási területén 24 vonal jut száz lakosra. Ez 1993-hoz képest *ötvenszázalékos növekedést jelent.*

A szerződés aláírására a tervezett időpontnál csaknem hét órával később került sor. A felek az utolsó pillanatban ismét több kérdést pontosítottak a szerződésben, s a dokumentumokat az aláírás előtt a tulajdonosok első számú vezetői is

tőzsdei bevezetésig a Magyar Com által eladott részvények nem haladhatják meg a teljes mennyiség 24 százalékát. A vételárként befolyó 852 millió dollár tíz százaléka a távközlési alapba kerül, a többi pedig az ÁPV Rt.-hez folyik be, s onnan továbbítják a PM-nek. A mostani részvényértékesítés ugyanolyan árfolyamon történt, mint a Matáv-privatizáció első lépcsőjében. A német–amerikai konzorcium 239 százalékos árfolyamot fizetett a most megvett 37 százaléknyi

RÖVIDEN

AZ IPARI és kereskedelmi miniszter helyettes államtitkárrá kinevezte Gilyán Györgyöt, aki a FÁK-hoz és a kelet-közép európai államokhoz fűződő gazdasági kapcsolatainkat felügyeli, ellátja emellett a belkereskedelemmel és a belső piacszabályozással kapcsolatos feladatokat is.

A CSERNOBILI atomerőmű bezárásáról emlékeztetőt írtak alá szerdán a kanadai fővárosban. A megállapodás értelmében a fejlett ipari országokat tömörítő hetek csoportja 2,3 milliárd dolláros támogatást nyújt Ukrajnának a létesítmény öt éven belüli felszámolásához.

A MAGYAR VILLAMOS MŰVEK RT. igazgatósága elnökévé választotta Künszler Bélát. Az új elnök egyben ellátja

NAPLÓ

SIMONFFY ANDRÁS kétszeres József Attila-díjas író temetése december 28-án fél egykor lesz Kisoroszban – tudatja a Magyar Írószövetség. A Hitel című folyóirat szerkesztője, a Magyar Írószövetség választmányának tagja életének 55. évében, december 16-án hunyt el.

A GYŐRI BALETTEL több éve kapcsolatban lévő Dunabank díjat alapított az együttes számára. Az egyenként 100 ezer forintos elismerést első ízben adta át szerdán Horváth Tibor, a Dunabank elnök-vezérigazgatója. William Fomin és Müller Ervin magántáncosok a díjat azon a jótékonysági előadáson vették át, amellyel a társulat Győr-Moson-Sopron megye nyugdíjasait ajándékoz-

Táncművészek a Táncművészetért

Balettgála az Operaházban

Ötödik alkalommal rendezte meg a *Táncművészet* című szaklap nagyszabású gálaműsorát, melyen a táncművészek ingyenes fellépéssel járulnak hozzá a gazdag kiállítású folyóirat megjelentetéséhez. És persze ezúttal sem hiányozhattak az áldozatkész szponzorok, hisz' nekik köszönhető a gálaest megvalósítása.

A főszerkesztő, *Kaán* Zsuzsa előre eltervezett, háromrészes műsor összeállítása az időközben újabb fellépésre jelentkezőkkel alaposan kibővült. Végül is „maratoninak" minősíthető, négyórás monstre előadássá alakult. S hogy időtartama – vitathatatlan minősége ellenére – fárasztóvá vált, azt a közönség fokozatos (második részt követő) szembetűnő apadása tanúsította. Kár. A tanulságot a jövőre nézve mindenképp le lehet vonni.

Erősödött az izomzata, és egyre szebbé válnak precíz, harmonikus megoldásai, csak éppen érzelmileg nem tudott még kellőképp feloldódni.

Reprezentatív műsorszámnak mondható *Hágai* Katalin magas színvonalon előadott szólója, az *Álomasszony*, melyet kifejezetten személyére készített a modern tánc és dzsessztánc területén jeleskedő *Gajdos* József. A *Kitaro-muzsikához* kötődő,

Európai Füzetek

Napjaink eszmei, művészeti irányzatai

Mihályi Gábor, aki a *Magyar Lettre Internationale* című folyóiratot megszervezte, új vállalkozásba fogott. Az *Anton Liehm* és az *MHB Nyitott Társadalom Alapítványának* támogatásával útnak indította az *Európai Füzeteket*, hogy az európai kultúrával folytatott dialógusnak fórumot adjon. „*Az Európai Füzetek*, mint azt Mihályi Gábor sorozatszerkesztő írja, *az általános gyakorlattal ellentétben nem a találomra beérkezett, a szerkesztő asztalán fekvő írások közül jelentetik meg a legérdekesebbnek tetszőket, hanem egy-egy problémakomplexumot körüljárva, az annak szentelt szám tudatos megszerkesztésére vállalkoznak.*"

Az első számot *Perneczky* Géza művészettörténész szerkesztette, a címe: *A művészet vége – baleset vagy elmélet?* A szerkesztő nagy bevezető tanulmánya után a német Hans *Betling* professzor *A művészettörténet vége és napjaink kultúrája*, Arthur *C. Danto*, nemzetközi hírű művészeti író *Történetek a művészet végéről*, a torinói születésű, Amerikában vendégtanároskodó Gianni *Vattimo A művészet halála vagy hanyatlása* című írásai következnek. A füzetet *Perneczky* Géza grafikái díszítik. A negyedévenként megjelenő Európai Füzetek következő számát *Popper* Péter állítja össze *A pszichoanalízis: mélypszichológia vagy szélhámosság?* címen napjaink *Freud*-képéről. *Biró* Yvette, a New York-i Egyetem filmtanszékének professzora *A film és a felgyorsult idő*, *Batár* Attila New Yorkban élő építész *A városok holnapja*, *Heller* Ágnes pedig *Filozófiai irányzatok Heidegger után* címmel válogat neves gondolkodók tanulmányaiból. (Az Európai Füzetek ára 240 forint.)

(o. á.)

Akár esik, akár fúj, akár hőhullámzik, akár hidegfrontátvonul, akár
Elfújta a szél, akár Megáll az idő, akár vízkár ér, akár Oscar-díj,
akár ufó jön, akár áfa – egy jó hírem mindig van:

A PÉNZEM BIZTONSÁGBAN KAMATOZIK A POSTABANKBAN!

POSTA BANK
Magyar-Osztrák Pénzintézet

AKCIÓ PRODUKCIÓ

Eörsi István

A publicista emlékezete

1989 óta folyamatosan elképeszt a humán értelmiség kiválóságainak szelektív emlékezete. Nem említek neveket, nehogy a kimaradtak megbántódjanak. Egyvalakivel azonban – nem titkolom: hiúság okán is – foglalkoznom kell, mert úgy rendezte át részben közös múltunkat, hogy tátva maradt a szám, és nem tudom becsukni, míg ki nem pottyantok rajta néhány „Ej-ej"-t és „Nocsak-nocsak"-ot.

Egy Népszava-interjúban az ÉS negyven évére emlékezve Váncsa István azt állította, hogy az ÉS-t Nemes György főszerkesztő konszolidálta, oly módon, hogy egyensúlyt teremtett „az ortodox bolsevisták és a jobboldali populisták" között. „Nemes idejében a meghatározó egyéniségek Fekete Gyula, Székelyhidi Ágoston, Kunszabó Ferenc" voltak. Ez egy – hogy is mondjam finoman? – szemenszedett tévedés. Nemes György 1963 és 1974 között volt az ÉS főszerkesztője. Az ő idejében a filmpublicisztikát B. Nagy László írta, a képzőművészetit Perneczky Géza, a színházit Létay Vera, szerény személyem pedig mindenevő publicisztikával szolgált. A pártközpont – és személyesen Aczél – hihetetlen nyomás alá helyezte Nemest. Perneczky akkor disszidált (1970-ben) – persze más okok miatt is –, amikor a főszerkesztő tudatta vele, hogy nem tudja már sokáig védeni. Létaynak elege lett az állandó feszültségből, és más vizekre evezett. Attól tartok, B. Nagy öngyilkosságában (1973) szintén szerepet játszott írásainak hivatalos fogadtatása. Nemes velem is közölte, hogy nem bír már sokáig tartani, mert minden péntek este megszólal a telefonja, és hallgatnia kell miattam Aczél üvöltözését. Erre felajánlottam, hogy péntekenként adok neki egy húszast, menjen a feleségével moziba – másnapra Aczél csak lecsillapul. Feltételezem, hogy lelkiismeretének kiegyenlítésére használt, súlyként a másik serpenyőben, így hát nem küldött el sem ő, sem 1974 után Jovánovics Miklós. 1981 végéig meglehetősen rendszeresen publikálhattam, tavaly megjelent, és idén megjelenendő gyűjteményes köteteimből megítélhető, hogy populista módon-e vagy pártfunkcionáriusi hévvel.

Váncsa szerint „...volt egy időszak, amikor csak 50 fölötti, feltétlenül párttag, ideológiailag megbízható és többszörösen kipróbált újságíró-elvtársak művelhették a publicisztikát." Ezt a maga mentségére agyalta ki, amiért feltűnést keltő kezdetek után sok éven át alig művelte ezt a műfajt. Lustának véltük, de a rendszerváltozás óta bebizonyította, hogy nagyon is alkalmas bőséges betűvetésre. Talán azt hitte – okkal –, hogy a publicisztika csak bajt hozhat rá, és ezért helyezte át súlypontját a glosszákra? Interjúja ezt sugallja: „Akkoriban az aktuális párthatározatok megzenésítése volt a publicisztika célja, ugyanakkor a glossza – nálunk – teljesen autonóm módon működött..."

Így már minden érthető. Autonóm akart lenni, ezért nem írt publicisztikát. Nem írt publicisztikát, tehát aki írt, az pándipálista vagy feketegyulista. Ekképpen torkollik bele Váncsa önszépítő buzgalmának csermelye a hasonszőrű – '89 óta rettenthetetlen – pályatársak hasonló igyekezetének folyamába. Ej-ej. Nocsak-nocsak.

Eörsi István író

Bizantin

Pápai Gábor rajza

Elbizonytalanítás NAT-ügyben

Levelet kapott iskolánk néhány napja „Országgyűlési Képviselő" felbélyegzővel. Felbontás után kiderült, hogy Pokorni Zoltán úr, a Fidesz-Magyar Polgári Párt alelnöke küldte a levelet és a kísérőlevél alapján feltételezhető, hogy az ország valamennyi oktatási intézményvezetője megkapta. A levél mellékleteként megkaptuk a képviselői önálló indítványt is, amely a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény újabb módosítását javasolja.

Számomra néhány meglepő megállapítása van a levélnek:

A „NAT életbeléptetéséről hónapok óta szakmai és részben politikai vita folyik."

Nem egészen értem, hogy kik folytatják a szakmai vitát. Tudomásom szerint a NAT elfogadását megelőzően igen hosszú szakmai viták voltak, melynek eredményeképpen megegyezés született. Az oktatási törvény módosítása – szintén hosszas egyeztetések után – egyértelműsítette a bevezetési határidőket. Mi itt az ország keleti végein úgy gondoltuk, hogy ezek után már nem az eldöntött tényeken kell vitatkozni, hanem felkészíteni a pedagógusokat a változások végrehajtására. Eddig úgy tűnt, hogy ez is folyik. Megindult a felkészítő munka országos és helyi szinteken is. Az iskolák készítik pedagógiai programjaikat és készülnek a NAT alkalmazására.

Úgy ítélem meg, hogy az ilyen jellegű levél csak bizonytalanságot kelthet, újra szítja az ellentéteket és elvonja a figyelmet a mindennapi munkától. El kellene már hinni a politikusoknak, hogy ha segíteni nem tudnak vagy nem akarnak, akkor legalább ne ártsanak, ne akadályozzák a már beindult folyamatos munkát. Ehelyett azt várjuk tőlük, hogy a lehetőségekhez mérten a minél jobb feltételek biztosításán fáradozzanak!

Örömmel tapasztaltuk, hogy ennek is vannak jelei: az idei költségvetésben az inflációnál nagyobb arányú az oktatás normatív támogatása, 11,5 millió forint áll rendelkezésre a pedagógusok továbbképzésére; a NAT bevezetésére. Az persze csak év végén derül ki, hogy mennyi jut el ebből az iskolákhoz. Úgy gondolom, hogy korántsem elég még a már meglévő pénz, de el lehet indulni, lehet tervezni. Ha nem a vitákra menne el az idő és az energia, sokkal jobban hihető lenne az is, hogy távlatokban is gondolkodhatunk. Hagyni kellene már dolgozni a pedagógusokat, mert nem üres frázis, hogy mindez a gyerekeinket veszélyezteti. De idézzünk újból a fideszes levélből.

„Úgy ítélem meg, hogy az alaptanterv bevezetésére a törvény által megszabott határidőn belül és jelenlegi formájában nincs mód. Ennek egyik fő oka, hogy a közoktatási intézmények nem kaptak kellő segítséget a helyi pedagógiai programok és tantervek elkészítéséhez. További ok, hogy az alapműveltségi és érettségi vizsga követelményei a mai napig nem kerültek elfogadásra, márpedig ezek nélkül a helyi tantervek elkészítése nem lehetséges."

Vajon ez a megállapítás milyen információkon alapszik? Nem tudok ezt megelőző széles körű tájékozódásról, ami alapján azt lehetne mondani, hogy nem volt kellő segítség. Vagy mi lenne a „kellő" segítség?

Azok az iskolák, amelyek igényelték, a bőség zavarával küszködhetnek, hiszen már több tantervi minta is elkészült, hozzáférhető. A pedagógiai programok készítésére folynak a felkészítések. Igaz, hogy még hiányoznak a vizsgakövetelmények (bár a szakmai vita erről is befejeződhet), viszont véleményem szerint ezek nélkül a tantervek elkészülhetnek, és majd kiegészül a program a vizsgakövetelményekkel. A törvénymódosítási javaslattal kapcsolatban nem értem, hogy miért az elfogadott módosítások után több mint egy fél évvel akar újabb módosításokat a képviselő úr, és miért nem akkor terjesztette elő ezeket, amikor erről folyt a vita.

Végezetül az a véleményem, hogy a mai magyar iskolarendszer pedagógusainak nagy többsége jól felkészült és szakmailag képes arra, hogy a további változtatásokat nagyobb zökkenők nélkül bevezesse és alkalmazza, különösképpen, ha azt tapasztalja, hogy ez egy stabilitás kezdete az oktatásban, és eljuthatunk oda, hogy nem politikai csatározások színtere lesz az oktatásügy szakmai része.

Kiss Gyula iskolaigazgató

Mindez persze még belefér a lineáris matematika adta asszociációs keretbe. Ami viszont igazán érdekes lenne, vagyis a nem-lineáris sorok dinamikája, az valami teljesen más dolog. Aki vette már magának a fáradtságot, hogy utána olvasson a szakirodalomban, az tudja, hogy a legelemibb nem-lineáris szekvenciák is mennyire hajlamosak arra, hogy az általuk leírt arányok azonnal az exponenciális léptékváltás dimenzióiba szökjenek át. Ami azt jelenti, hogy a hűséges leképezésükhöz szükséges anyag (tér, intervallum stb.) kiterjedése is már az első iterációknál az egy, tíz, száz, ezer.. és-így-tovább nagyságrendek közt kell, hogy lépegessen – vajon miféle képzőművészeti technika vagy zenei hangzáskép lenne képes arra, hogy ezeket a léptékváltásokat makroszkópikus arányú képpé, egységes benyomást keltő és jól felfogható emberi élménnyé alakítsa át? Nyilvánvaló itt a számokkal való operálás abszolút fölénye, illetve az elektronikus megjelenítés pixel-technikájának a majdnem egyedülálló alkalmassága, és talán még inkább az a fogás, amivel a fraktálképekben rejtőző exponenciális léptékváltásokat a monitoron megmutatjuk: nem a fizikai dimenziók növekedésével, hanem a színek szekvenciájának a halványuló vagy mélyülő tónusaival jelezzük a dinamikus változást. Nem véletlen tehát, hogy a fraktálképek oly szorosan összenőttek a komputer-technikával, hiszen nemcsak az elvégzendő matematikai műveletek milliószoros szekvenciája, hanem a megjelenítés során szükséges léptékváltás hasonló arányú komplexitása is az elektronikus média segítsége után kiált.

Ha ennél hagyományosabb technikával foglalkozunk, és papírt s ceruzát, illetve a mindennapi gyakorlathoz közelálló makroszkopikus formákat és egyszerűbb (például fekete-fehér vonalrajzot alkalmazó) nyomdatechnikát képzelünk magunk elé, és így akarunk dolgozni, akkor legalább a káoszdinamika jellegzetesen bonyolult komponensét, a perióduskettőzést, és a vele járó látszólagos irracionalizmust, az ún. kaotikus rezsim megjelenését kell elkerülnünk. Ez persze visszalépés a nem-lineáris matematika izgalmaitól a szelídebb tájakra, de éppen a már említett Lindenmayer féle L-system fraktálok kínálnak mégis meglehetős magas szinten ilyen kompromisszumos megoldást.

*

Pár szót erről a fraktálcsaládról.

A Chomskytól átvett és továbbfejlesztett formalizmus, amelyet a nemzetközi irodalom "turtle methode"-nak (teknősbéka módszernek) nevez, és amely egyszerű egyenes szakaszokból és szögekből álló kódnak (a papíron így látjuk: grafikai formának) a négyzetesen bővülő ismétléséből áll, nagyon elemi matematikával is megelégszik, mert tulajdonképpen csak egy additív módszer. És igaz ugyan, hogy éppen ezért nélkülözi a káoszdinamika sok jellegzetes vonását (nincsen benne perióduskettőzés, és hiányzik a kezdeti feltételekre való ellenőrizhetetlenül kis léptékű érzékenység is – ezt az érzékenységet nevezik egyébként pillangó-effektusnak), ezzel szemben azonban ezeknek az „attraktorrá" vagy bonyolult vonalhálóvá terebélyesedő egyszerűbb rekurzív fraktáloknak is meg van a maguk varázsos dinamikájuk és előre nem látható fantasztikus formagazdagságuk. Ha pedig a képzőművészet szerényebb igényeivel (helyesebb persze így fogalmazni: makroszkopikus dimenziókhoz szokott szemléletmódjával) közeledünk hozzájuk, akkor azt mondhatjuk el róluk, hogy határterületnek tekinthetők az euklideszi geometriából is jól ismert formák, azok transzformációi, valamint a „szabad szemmel" már nem követhető, a megszokott szemlélettől elkanyarodó bonyolultabb fraktálgeometriai jellegzetességek között. Az L–system fraktálokon ugyanis olyan transzformációk is végrehajthatók, amelyek során azok akár meg is szűnhetnek fraktáloknak lenni – noha még ilyenkor is érvényes rájuk, hogy algoritmikusan generált geometriai alakzatok.

Hadd fordítsam le ezt a megállapítást a művészettörténész (és a laikus olvasó) prózaibb nyelvére: tulajdonképpen minden fraktálalakzatot elvben a végtelenségig kellene iterálnunk, azaz a kiindulópontul szolgáló formulában rejlő műveleti utasításokat a végtelenségig kellene megismételnünk ahhoz, hogy a fraktál tényleg „elkészüljön". Ekkor a vonal követhetetlenül finom rezgéssé, a sík végtelen filigrán szitává, a testek pedig porrá foszlóan áttört szivaccsá válnának. Ez az ideális tökéletességű elmerülés a végtelenül kicsiny arányok világában azonban csak gondolati aktus, hiszen nem valósítható meg sem a matematika gyakorlatában (ahol az idő és a technika végessége állja ennek útját), sem pedig a fizikai világban (ahol meg az atomok és a szubatomi részecskék küszöbének az elérése teszi lehetetlenné a további felaprózást). Valahányszor tehát egy-egy könyv oldalain fraktálképeket látunk, azok mindig csak megközelítések, mindig csak „elkezdett" fraktálok, és éppen az L–systemhez tartozó fraktálok esetében jellemző, hogy rendszerint csak az első négy-öt, esetleg hat-nyolc iterációig jutunk el a munkánkkal – a rendelkezésünkre álló egyszerűbb számítási eszközökkel nehéz lenne (de a szemléltetés számára fölösleges is) tovább pontosítani a fraktálkép újabb léptékváltással pontosított részleteinek a kiszámítását.

Ez a tökéletlenség teljesen érdektelen a matematikus számára, nem zavarja őt, ugyanis rég megszokta már, hogy szimbólumokkal dolgozzon (a π-t is „késznek", valóságosnak tekinti, noha soha nem írja ki a végtelen sok tizedestört jegyét). Más a helyzet a vizuális megismerés és a képzőművészet szakterületein. Itt is érvényes a szimbolikus ábrázolás szerepe, de más ennek a szimbolikának a motivációja. A képzőművészet sok ezer éves története folyamán ugyanis csak kivételes esetekben fordult eddig elő, hogy a művészet magával az ábrázolt tárggyal „ábrázolta", jelölte volna a témáját. Jelölt és jelölő között mindig különbség feszül, a műalkotás csak nyelvi szimbólum, csak redukált valóság. Persze nem mindegy, hogy miként redukálunk. A művészi redukció képes kell, hogy legyen olyan többlettartalmak közvetítésére is, amelyeket az eredeti tárgy még nem birtokolt.

Ezt a minőségi különbséget is biztosító redukciót és távolságtartást nélkülözöm akkor, amikor képzőművészet címszó alatt csupán egy-az-egyben reprodukált fraktálképeket látok. És az ilyen fajta redukció lehetőségét érzem közelebb akkor, amikor a fraktálképek nyilvánvaló tökéletlensége (például az euklideszi geometriához közelebb maradó vázlatos vonalassága) eleve arra figyelmeztet: ez még nem fraktál, hanem csak modellje mindannak, amit a szó jelent, és egyúttal megidézése annak, hogy milyen nyomot hagyott maga után a kultúra területén, miféle szemléletmódot teremtett meg a mindennapok világában ez a matematikán túlemelkedő fogalom.

Már vannak ilyen képzőművészeti alkotások. Hogy magyar példánál maradjak, hadd említsem meg az „Árnyékkötők" csoportjához tartozó Szász János nevét, aki a Kas-

sákon át Málevicsig visszanyúló geometrikus absztrakció szellemében fest képeket – amelyek azonban minden egyszerűségük és puritán szűkszavúságuk ellenére is a káoszdinamika jegyeit viselik magukon. Iterált alakzatokra utaló olajfestmények, melyek olyan kompozíciós sémával rendelkeznek, amelyeknek a léptékváltástól független önhasonlóság a lényegük. Mások bizonyára más példákat tudnának mondani. Ha összegyűjtenénk az ilyen alkotásokat, akkor valószínűleg úgy találnánk, hogy ami a művészek személye és egyéni stílusa fölé emelkedve összeköti őket, az talán nem is annyira a matematika vagy a fraktálgeometria szeretete (jóllehet szerepet játszhat a művek megalkotásakor ez is), hanem mindenekelőtt egyfajta etikus magatartás, bizonyos fajta intellektuális teljesítmények tisztelete, és a bennük megfogalmazott ideák vállalása. Ha akarom, azt is mondhatnám, hogy egyfajta nonkonformista utópia kimunkálása.

Mit keres itt ez a szó, hogy nonkonformizmus? Nos, a szabályos fraktálok szépsége és intellektuális érdekessége nem a természet műve, hanem a természet jelenségeiből absztrahált törvények ismerete, illetve ezek kamatoztatása, magyarán: az analitikus gondolkodás terméke. Noha igaz az, hogy a természeti világ alakzatai túlnyomórészt fraktális jellegűek, a természet fraktáljai mégis teli vannak a véletlenek és a statisztikus elosztású kölcsönhatások „szennyeződéseivel". Így érthető, hogy a világban járva-kelve miért van az, hogy sokszor csak „csúnya", vagy legalább is jellegtelen és szabálytalan alakú fraktálokat találunk. Megint meg kell ismételnem tehát: az a képanyag, amit a fraktálgeometriai szakkönyvek elénk tárnak, idealizált, és többnyire úgy aránylik a természeti valósághoz, mint egy tökéletes arányú dór oszlop az őserdő fáihoz. Általában azonban az őserdő a divat, és így egyáltalán nem magától értetődő, ha ilyen körülmények között valaki még mindig (vagy már megint) az ideális oszlopok arányain dolgozik.

A káoszdinamika és a fraktálképek konjunktúrája és a népszerűbb publikációkból dagasztott média-dömping gyakran vetítette már elénk azt a csábító képet, amely körülbelül arról szól, hogy a komputeren generált újdonságokat meglovagolva talán valami mesebeli várba érkezünk majd el (ide tartozik a virtuális valósággal kapcsolatos marketing hadjárat is). Ez a kép biztos, hogy hamis, hiszen hozzátartozik az új technológiákat kísérő reklámfogásokhoz. Galilei helytállása vagy Leonardo intellektuális kíváncsisága helyett csak a tömegtársadalom idoljai lennének itt a szállásCsinálók (és ne tagadjuk, hogy még Mandelbrot vitathatatlan nagyságára is rávetül egy csipetnyi abból a zavaró árnyékból, ami a mai időknek jobban megfelelő tudós típusának, az Einsteinből és Walt Disneyből összegyúrt marketing-menedzser-polihisztornak felelhet meg).

A szóban forgó nonkonformizmus idealizmusa abban áll, hogy ennél szerényebb, aszkétikusabb és szolidabb eredményekre törekszik, például, hogy munkájából éppen a Walt Disney-faktort próbálja kikapcsolni. Hogy milyen esélyei vannak a sikerre, az nagyon bizonytalan. E kérdésre majd talán a jövő tudománya és művészete ad választ.

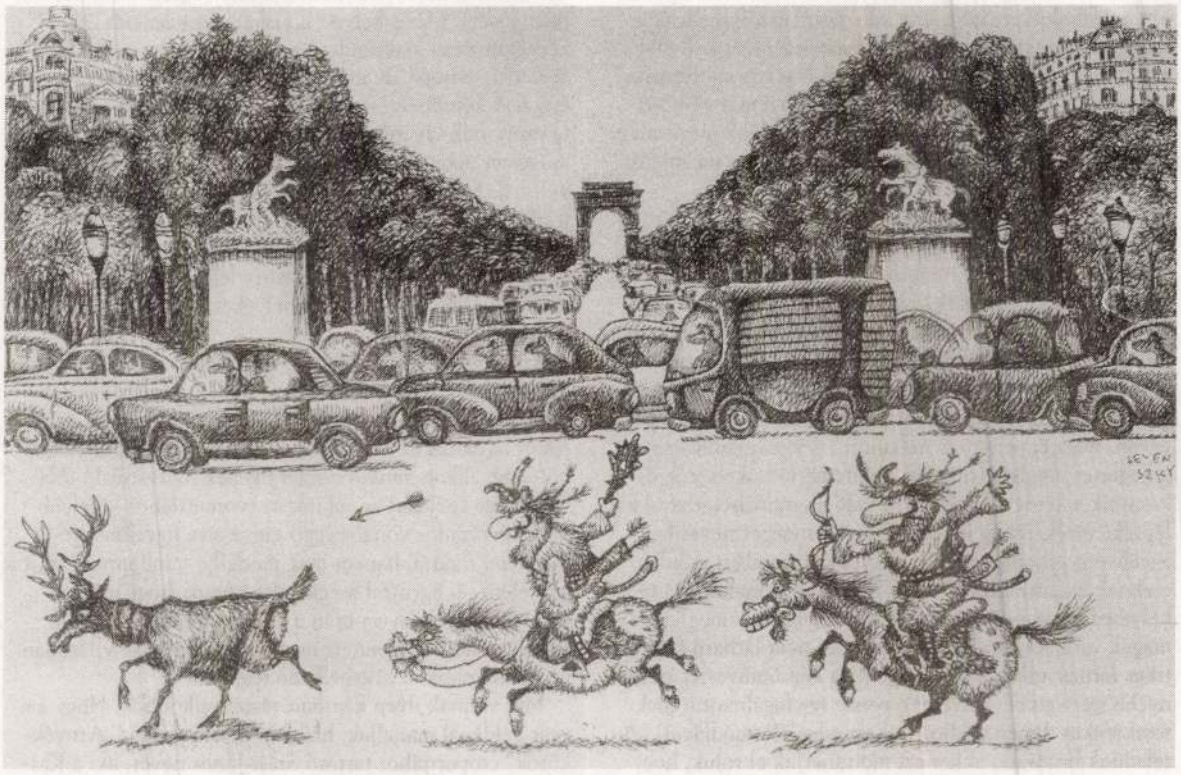

Schein Gábor

FOROG A TŰZBEN...

Forog a tűzben, lángokat hurkol.
Ha kinő a kar, visszahúzódik a
láb. Az első emlék az égett hús
szaga, a föld alól ez a dobogás,

ahogy cseréli bennem a lelkeket,
levisz egy szálat, meséjébe sző:
„Szénné sült lelkek füstje szállt, és
minden láng fölvitt az égre egy napot."

WINTERREISE

Magad ellen lélegzel. Faragtunk
kőből egy csecsemőt. És mögöttünk
mintha valaki sírna, de nem
találni visszafelé nyomokat. Csak

a hó, csak a szél. És ahogy alszik
a kosárban a kő. Vigyázva vidd,
felébred! Lélegezni szakadatlan,
amerre a hó vezet.

Perneczky Géza

2000/ 1997/4.

Mennyire lehet matematikus a képzőművész?

PERNECZKY GÉZA

Néhány évvel ezelőtt történt, hogy a ludwighafeni múzeumban nagyszabású kiállítást rendeztek a véletlen és a művészet közös határterületeit felkutató modern törekvések legfontosabb képviselőiből. A sok aleatorika, automatizmus, zen-buddhista effekt, vagy a tudatalattit faggató, illetve a szinkronba állítás módszerét alkalmazó metódus és meglepetés mellől persze nem hiányozhatott ennek a babonás fényű kelléktárnak a legfrissebben divatba jött eleme, a káosz-elmélet sem. Egy amerikai művésznő küldte el azokat a grafikai lapokat, amelyek nem voltak mások, mint a Mandelbrot és Julia halmazok végtelen gazdagságú részleteiből kiemelt példák – úgy, ahogy az ilyesmit a káosz-dinamikáról és a fraktálokról szóló könyvek lapjairól ismerjük, illetve, ez esetben kissé fakóbban és esetlenebbül; akképpen, ahogy egy színes tintasugaras nyomtató a művésznő otthonában azokat a komputer képernyőjéről a papírra nyomta.

Mondanom sem kell, hogy csak a félreértések sorozata, illetve a kiállítási intézményeknek és az ott dolgozó művészettörténészeknek a természettudományos kérdésekben való tájékozatlansága magyarázhatta, hogy ezek a nyomatok egy olyan tárlaton szerepelhettek, aminek a címe a „Véletlen mint művészet" volt. A Mandelbrot halmaz ugyanis se nem a véletlenre, sem pedig a művészetre nem szolgálhat sikerült példaként. Egyike a determinált káosz eseteinek, amely – mint ahogy azt a neve is mutatja – olyan sorok és halmazok matematikája, amelyben a véletlennek semmi szerepe nincsen, annál érdekesebb persze, hogy a vizuális látvány, amivel az ilyen fraktálok szolgálnak, mégis a kimeríthetetlenül komplexre és a követhetetlenül bonyolultra ad szemléletes példát. És ha a determináció valamint a komplexitás eme látszólagos ellentmondása talán túl is nő a matematikai problémák megszokott keretein, akkor is legfeljebb csak a kísérletező kedvű komputer-grafikus látja hasznát, vagy pedig az elektronikus megjelenítés technika általánosabb kérdései, illetve a filozófia ismeretelméleti fejezetei azok a területek, amelyek tényleg profitálnak a dologból.

Hadd fűzzek a fenti jellegzetes esethez néhány általánosabb megfigyelést. A káosz-dinamika vizuálisan is megragadható képe nem az első és egyetlen sorokra vagy szekvenciákra bontható formalizmus, amely szokatlan erejű újdonságként vonta magára a figyelmet az utolsó évtizedekben. Az ismétlés és a kvázivégtelen variálás technikája már régóta ott kopogtat az ajtón. Talán a dzsesszben és a kalligrafikus festészet nyitott kompozíciójú változataiban (Tobey, Pollock) jelentkezett először, de aztán igazán jellegzetes formát csak az ezt követő törekvésekben, és (nem véletlenül) a szigorúbb, a racionálisabb szerkezetű műfajokban alakított ki magának. A konstruktivizmusban gyökerező szeriális formavariációk képviselőire gondolok itt (korai Vasarely), és általában is a Kinetik Art és az Op Art algoritmikusan programozott mozgásformáira és formaszekvenciáira. Logikailag nagyon hasonló szerkezetű szekvenciákkal igyekezett Chomsky is modellezni a mondatok szemantikai fölépítését az általa generatív nyelvészetnek nevezett tudományág kiépítése során. Mindezek a tendenciák egyre gyorsuló tempóban érvényesültek az ötvenes évektől kezdve. Chomsky formalizmusát csakhamar Lindenmayer vette át – most már a növények morfológiájának a leírására. Az egész felerősödő hullám jó példa arra, ahogy egy heurisztikusnak ígérkező módszer egy évtized leforgása alatt mind a képzőművészetben, mind pedig a humáns diszciplinákban, illetve a természettudományban teret hódíthat magának.

Egy további állomásnak számíthatott a „generatív algoritmusok" diadalútján az amerikai Minimal Music megjelenése. Mivel az egyes motívumok itt nemcsak „végtelenül sokszor" ismétlődnek, hanem közben az iterációhoz hasonló (bővülő és szűkülő) transzformációkon is átesnek, ez a kompozíciós technika tényleg sokban emlékeztet a lineáris matematikai sorok szerkezetére. Érdemes megemlíteni még, hogy a Minimal Music zenei technikája mennyire kiemeli a formák időbeli egymásutánjának a struktúráját. Az egész kompozíciós technika tulajdonképpen nem is más, mint a linearitás fonalára felfűzött időegységek egymásból generált, és ezért egymástól csak nagyon kevéssé különböző mintákkal való „megtöltése". A mániákus ismétlésre és a tér monoton kitöltésére egyébként a képzőművészeti Minimal Art bizonyos változatai is szolgáltattak néhány jó példát (Carl Andre, Donald Judd), sőt még a monokróm festészetnek (vagy Opalka növekvő számok tengeréből festett, és meglehetős monokróm hatást kiadó konceptuális táblaképeinek) is elképzelhető egy olyan aspektusa, amely az algoritmikus komponálás szerepét hangsúlyozza. Az egész lineáris monotónia végső soron Málevics „fehér szuprematizmusára" vezethető vissza, vagyis arra a festészeti alapállásra, amely nem a háttérből kiemelt objektumokkal dolgozik, hanem magának a háttérnek a ritmizálásával, motívumokra tördelésével és kvantálásával ér el hatást (ennek legtökéletesebb változatára Málevics tanítványa, Strzeminski adott példát az „unista" képeivel).

oldalát képező doxának, hanem az is, hogy ez most történik, és nem történt meg talán már réges-rég.

Az UTAK ÉS TÉVUTAK-hoz visszatérve néhány formális kritikát kell tennem. A fordítások minőségének bírálatakor szem előtt kell tartanunk, hogy Heidegger jószerével lefordíthatatlan. Tehát nem is annyira olyasmiket kifogásolok, hogy például a technika lényegének tekintett *Ge-stell*t a fordító nemes egyszerűséggel *állvány*nak magyarította (hogy hol kötőjellel, hol anélkül, ez már persze következetlenség); értse meg, aki tudja. Sokkal inkább olyan félreértelmezésekre gondolok, mint a *Wesen* hangsúlyozottan kétféle értelmének nem megkülönböztetésére (lásd a fentebb idézett kulcsmondat félrefordítását a 130. oldalon: *„az igazság lényegének keresése közben a lényeg* [sic!] *igazságához érkeztünk"*), vagy a *Verstellen*nek a *Vorstellen*nel való összekeverésére (a 132. oldalon), vagy a *Lichtung*nak *„fénylés"*-sel való, sajnos már bevetté vált visszaadására, noha Heidegger élénken tiltakozott az ellen, hogy a köznyelvben egyébként *tisztás*t jelentő szó kapcsolódna a fénymetaforikához, és nem a nyitottságra, a tágasságra asszociálna. Másutt a *Weltentwurf*ról tudjuk meg, hogy az *„világkép"*, *„világfelfogás"* vagy esetleg *„projektálás"*, nem gondolva e kifejezések hangsúlyozott heideggeri bírálatával. (140. o.) Nem értem a *Kehre „egymásbafordulás"*-sal való visszaadását sem, hogy ne soroljam tovább a példákat. Ugyanis az ilyen részleteken túlmenően a leglényegesebb baj a szövegek teljes lektorálatlansága, sokszor önmagukban is, de egymáshoz viszonyítva viszont teljes anarchiája. Ki hinné, hogy ugyanarról a *Wesung*ról van szó, amikor egyszer *„tartózkodás"*-t, másutt sogar *„történeti tartózkodás"*-t, illetve megint másutt *„jelenvalóság"*-ot olvas az olvasó? Nem hiszem, hogy mindig lehetséges az egyértelmű megfelelés, mert nem terminusokról van szó, de a teljesen kaotikus, lektorálatlan és megszerkesztetlen összevisszaság csak azt eredményezi, hogy az, aki ezekből a szövegekből legalább a Heidegger-magyarázatokat meg akarja érteni (ha már a „mestert" nem is), legfeljebb téved: de hát: út vagy tévút, úgy tűnik, egyre megy. Sajnálom, hogy mindebből az egyébként ígéretes Atlantisz Kiadóra is háramolnak konzekvenciák.

Kocziszky Éva

BEHÁLÓZVA

*Perneczky Géza: A háló**
Héttorony [1991]. 300 oldal, 500 Ft

Az egér, ahogyan lassan, akadozva, a maga összevissza tévelygő egér módján (nem volt valami céltudatos állatka) átrágta magát a könyv tekintélyes, friss enyv- és festékszagtól kissé büdös papírmennyiségén (a minőségről később), a 141. oldalon rátalált erre a mondatra: *„Ez a belső mozgás* [ti. Vittore Baroni REAL CORRESPONDENCE nevű levelezési láncának belső mozgásáról van szó] *pedig azért kívánatos, mert egyfajta szociális hőt, emberi hőt gerjeszt maga körül."* Az egér abbahagyta a rágást, nagy eszével és érzékeny szívével arra gondolt, ez lenne itten a kulcsmondat. Múló pillanat volt ez csupán, mert amint további szorgos munkával eljutott a 227. laphoz (JEGYZETEK), a 231.-hez (THE MAGAZINE NETWORK), a 237.-hez (IRODALOMJEGYZÉK/BIBLIOGRAPHY), a 244.-hez (MEGJEGYZÉSEK), a 247.-hez (MŰVÉSZFOLYÓIRATOK TEMATIKUS JEGYZÉKE/THEMATICAL REGISTER OF PERIODICALS), a 271.-hez (ARCHÍVUMOK, INFORMÁCIÓS FORRÁSOK/ART ARCHIVES, SOURCES OF INFORMATION), a 274.-hez (MŰVÉSZFOLYÓIRATOK ALFABETIKUS JEGYZÉKE/ALPHABETIC REGISTER OF PERIODICALS) és végül a 298.-hoz (AZ ANGOLBÓL VETT IDÉZETEK EREDETI SZÖVEGE), egérszíve megrettenve és irigyen megdobbant: TUDOMÁNYOS MŰ, JESZSZUSOM!

Mi tagadás, Perneczky Géza művészettörténeti munkát írt, tudományos könyvet, többéves kutatásainak, célirányos levelezésének, célratörő utazásainak, őrjítő szorgalmú kartonrendszereinek eredményeit gondolta végig és foglalta össze. A maga számára? a szereplők számára? a barátainak? az olvasóknak? – mindegy is; a fontos csak az, hogy a hang, amelyen itt a szerző tudományos téziseit előadja, a baráti levelezések, a háziasszonyi morfondírozások, a ráérős könyvlapozgatások és a színes papírokkal való vacakolások házias és bensőséges és otthonos atmoszféráját sugározza. Így azután nem is látszik rajta, hál' istennek (legalábbis első pillantásra nem, másodikra is alig), hogy komoly, sőt alapvető opusszal állunk szemben,

* A könyv neoizmusról szóló fejezete megjelent a *Holmi* 1990/5. számában.

Pomeczky Géza Halmi 1992/5

nek" nevezze azt. A hermeneutikába és posztmodernbe olvadó irányokkal ellentétben a filozófiának egy olyan saját lehetősége vetődik itt fel, hogy legyen az, ami mindig is volt: fenomenológia. Mint Heidegger maga is írja: a fenomenológia „*lényege szerint nem irányzat. Hanem olyan időről időre változó és ezáltal mégis maradandó lehetősége a gondolkodásnak, mely meg akar felelni az elgondolandónak*". Ez az elgondolandó pedig a létre föltett kérdéstől és a léttörténettől búcsút vevő Heidegger számára nem más, mint a megjelenő, a *phainomenon*, a maga megjelenésében. Illetve az *es gibt* rejtélyes *esje*.

Végezetül egy harmadik, Heideggerrel szemben kritikusabb továbbgondolási lehetőségről szólok, melyet a budapesti konferencia gyűjteményes kötetében mindenekelőtt Tatár György, de gyengébben Fila Béla is képviselt. Kérdésük az, hogy mi felé lépjen ki a kritikai racionalizmusban csődöt mondott filozófia örökébe lépő gondolkodás. A válaszuk is egybehangzó: Isten felé. Ezután azonban már élesen elválnak az utak. Az egyik út az önmagát már rég túlélt tradicionális keresztény theológiába vezet. A másik pedig abból a felismerésből indul ki, hogy „*Isten nélkül a metafizika nem meghaladható*". (287. o.) Kétségkívül a heideggeri filozófia továbbgondolásának egyik legizgalmasabb kérdése az, hogy vajon egy ilyen irányra céloznak-e Heidegger ez irányú elszórt megjegyzései. Gondoljunk például a Tatár György által kommentált Nietzsche-írásban a nihilizmusba vezető metafizikus kereszténységnek (Christentum) a keresztényi élettől, az őskeresztények bibliai gondolkodásától (Christenheit) történő elválasztására, vagy a „*költői lakozás*" fejtegetése kapcsán ama hölderlini gondolat átvételére, hogy e lakozásnak csak egyetlen *mértéke* lehetséges, a Biblia kinyilatkozó Istene. Ezek az elszórt megjegyzések azonban egy éles elhatároláson alapulnak, mellyel Heidegger maga is elválasztotta egymástól a filozófiát és a theológiát, mondván, hogy ha valaha theológiát írna, nem szerepelne benne a „lét" szó. Ugyanerre mutatott rá Michael Franz is, megállapítva, hogy a bibliai hit felől teljesen értelmetlennek bizonyulnak a filozófia alapkérdései, például a metafizikáé, hogy ti. „*miért is van a létező, és miért nincs inkább semmi*"? Ezek a megjegyzések, valamint Heideggernek a kereszténység és görögség vegyes házasságát, az ontotheológiát ért bírálatai arra engednek következtetni, hogy a heideggeri filozófiának a görögség felé fordulásában több rejlik, mint amit látni szoktak benne, illetve amit Heidegger maga is bevallott. Több az a gesztus, mint a filozófia egyetlen kezdetének a megismétlése, megengedve, hogy akár jövőbelinek nevezzük ezt a kezdetet. Ugyanis végül is az a mentség rejlik benne, hogy a filozófia, lévén *eo ipso* görög dolog, *mindenkor* megelőzi a kereszténységet, s így legfeljebb csak előkészítheti a Lét közelségéből való gondolkodásával azt a dimenziót, amelyben újra megjelenhet az önmagát kinyilatkozó „*isteni Isten*", de ő maga nem gondolhat ezzel az Istennel. Kitérés ez, mert ugyanakkor bízik is abban, hogy a gondolkodás a költészettel együtt előkészítheti ezt a parusiát, mely a csődbe jutott emberiség egyetlen mentsége – amint ezt a *Spiegel*-beszélgetésben kicsit zsurnaliszta könnyedséggel állítja. Ha mármost, mi magunk, Heidegger ellenében, mégis Istennel együtt akarunk gondolkodni, akkor jórészt tanácstalanok maradunk a filozófiát illetően. Így jár Tatár György is, amikor egy sajátos zsidó messianizmust állít szembe „*minden vendégek legfélelmetesebbjével*", a nihilizmussal; és így jár Fila Béla is, amikor ahhoz a sovány toleranciaeszményhez lyukad ki, hogy „*Isten szolgájának*" meg kell hallania „*bölcselő üzenetét*", éspedig úgy, hogy eközben mégis „*a saját Urára hallgat*".

A filozófia végére vonatkozó heideggeri kijelentésnek tehát legalább három értelmezése van. Az egyik szerint minden filozófia egyaránt érvényes, akár hermeneutikusan, akár úgy, hogy választunk egyet, „fogadunk" egyre. A másik értelmezés szerint van egy sajátos, mindig újra megújuló és érvényes filozófiai gondolkodás, amit fenomenológiának nevezhetünk. A harmadik értelmezés szerint (Hegelt plagizálva, mutatis mutandis) arról van szó, hogy a filozófia ugyan látszólag továbbél, hiszen továbbra is vannak filozófusok, születnek filozófiai művek, de mégis megszűnt a szellem legmagasabb rendű formája lenni, mivelhogy nem abszolút szükségszerű a léte. Ha pedig ez így van, akkor nemcsak az úgynevezett metafizika tűnik „Irre"-nek, azaz az igazság szükségképpeni másik

lent művészfolyóiratok rengetegében kalauzolja olvasóit. Az embernek menet közben zúg a feje az egymás hegyén-hátán torlódó benyomásoktól, kóválygog, szédül, akár egy körhintában ülve, de kiszállni nem tud. Furcsa, de felemelő tapasztalat, hogy az utolsó oldalt behajtva egyszer csak rendeződik a zűrzavaros halmaz, a vicces, de áttekinthetetlen részletek világos rendbe állnak össze, s nemcsak a műfaj és az egész alternatív világ fontos problémáit ismerjük és értjük meg, hanem biztonságosan tájékozódunk a szerző iránymutató rendszerezése nyomán az amerikai mail art revük, a grafikai magazinok, a pecsételt folyóiratok, a neoista kiadványok stb. ingoványos talaján.

Itt az idő, hogy eláruljuk az olvasónak, Perneczky maga is egyik szereplője (hőse?) saját könyvének; mint nemzetközi alternatív erdei körökben jól ismert mail art művész és a művészfolyóiratok történetét kutató művészettörténész, önnön dublőrjeként jelenik meg lapjain; ennek az egyszerű „trükknek" köszönhetjük, hogy a legszigorúbb elméleti és történeti elemzéseket is a hozzájuk vezető személyes élményeken – távoli tájak, ismeretlen társaságok, nyájas angol szaktanárok, agilis üzletasszonyok, tapintatos hálóvendégek – keresztül kapjuk, ettől olyan szórakoztató és lakályos olvasmány.

Álom az örök kommunikációról – mondja az egyik fejezet címe. Nosztalgikus cím ez, és bizonyára személyes is. Az egér látta olykor (a papírkosár mögül) a szerzőt, amint a nagy konyhaasztalnál ülve, ollóval a kezében, higgadtan szuszogva postáját bontogatta, vagy válaszküldeményeit készítette (boríték, ragasztószalag, különböző pecsétek, tollak, levélmérleg stb.). Azt is látta akkor, hogy a szerző ott ül ugyan, de nincs jelen: a *borítékokban* van, velük érkezik, és megy vissza a feladóhoz más borítékokban, ő maga a kommunikáció, a háló egy darabkája. Megértő egér volt, rágta A HÁLÓ című könyvet is, így jól értesülten csak annyit motyogott maga elé egérbajsza alatt: SMILE (l. 196–198. o.)

Kovalovszky Márta

A folyóirat a Művelődési és Közoktatási Minisztérium,
az MTA–Soros-alapítvány, a Budapest Bank, a József Attila-alapítvány
és a Central & East European Publishing Project (Oxford)
támogatásával jelenik meg

melyet összeráncolt homlokkal, mély lélegzetet véve, koncentrált figyelemmel kell olvasni, jegyzetelni. Ehelyett az olvasó azon kapja magát, hogy szórakozottan el-elmélázik maga is a network megszületésén és elragadóan gyors, ellenállhatatlan kiterjedésén, elképzeli Lon Spiegelman *„múzeummá öregedett"* házát a Mississippi partján, az elhunyt feleség magányos autójával a kertben (nekem itt A NAGY ZABÁLÁS utolsó képsora jutott eszembe, ahogy az autót és mozdulatlan utasait lassan belepi a hó), harsányan vigyorog a mail art művészek szellemes képi ötletein, csattanós firkáin és pecsétein: iszonyú jól szórakozik.

Akkor most tudományos vagy szórakoztató könyvet írt Perneczky Géza, és egyáltalán, miről szól?

Mint szigorú művészettörténeti munka, a művészmagazinokról beszél, azokról *„az alternatív művészeti folyóiratokról, amelyeket az 1960-as évek vége óta maguk a művészek adtak ki"* – írja a BEVEZETÉS-ben. Egy olyan műfajról, amely gyökereivel a klasszikus avantgárdhoz nyúlik vissza, amelynek sorsát és termését a konceptuális áramlatok és a fluxusmozgalmak éppúgy alakították, mint például a xerox által megnyitott határtalan másolási lehetőségek, s amely – még csak óvatosan kockáztatjuk meg az állítást – sok szempontból fontosabb, mindenesetre „életbevágóbb" és elevenebb területe lehet a művészetnek, mint a grand art, a festészet vagy a szobrászat. Mert ezeket a folyóiratokat az a vágy, igény hozta létre, hogy bennük a művészek ne azt és ne úgy közöljék képben és írásban, amit és ahogyan a normális, a „hivatásos" kiadványok; műhelymunka, belső tisztázás, magángondolkodás, a határokat nem tűrő kommunikáció a háttere, alapja ezeknek a magazinoknak, sokszor éles és célratörő, máskor meg oldott és játékos a hang, amelyen megszólalnak. Mindenképpen *másfajta* azonban a viszony, a szerzők (és aztán majd az olvasók) viszonya a művészet kérdéseihez, sajátos, meredek perspektívából veszik szemügyre a dolgokat és jelenségeket – olyan fordulatossággal, kötetlenséggel, sziporkázó változékonysággal és rugalmas gondolkodásmóddal, amely a professzionális folyóiratok struktúrájától idegen. Erősíti ezt a karaktert az a tény, hogy e folyóiratokat nem a tradicionális kiadók és terjesztőhálózatok terjesztik, hanem maguk a művészek osztogatják, postázzák kollégáiknak, érdeklődőknek és az ilyen kiadványokra specializálódott archívumoknak, amelyeknek tulajdonosai, gyűjtői és feldolgozói (nyilván olvasói is) maguk a művészek. Szerényen, vidáman és célirányosan zsizsegve és nyüzsögve, szerkesztve és levelezve a hetvenes évek folyamán nemcsak a művészfolyóiratok sokféle fajtája (l. a tematikus jegyzéket, 247–268. o.) született meg, hanem a második nyilvánosságnak az a csatornarendszere is, amely állandóan változott, terebélyesedett, hozta-vitte, átadta-átvette és aztán továbbfejlesztve, sokszorosítva új utakra indította a művészeti-vizuális információkat. Ezeken a csatornákon végül még néhány olyan „komoly", professzionális gyűjteménybe is bejutottak, mint a Getty-alapítvány, a New York-i Museum of Modern Art vagy a székesfehérvári István Király Múzeum. Azt is mondhatjuk, hogy szerte a világon létrejöttek azok az intézményfélék – művészkönyveket áruló boltocskák, alig ismert archívumok –, melyek persze emlékeztetnek az „igazi" boltokra, archívumokra; non-profit jellegük, „árujuk" különlegessége, sajátos közönségük valami ismeretlen titokzatosság, ínyenceknek való kifinomult és bennfentes légkörben virágzik, legalábbis messziről így érezhetjük. Aki azonban elolvassa Perneczky könyvét, az gyorsan ráébredhet, hogy ez koránt sincs így: ez a különös, egzotikusnak tűnő világ eleven, színes szálakkal, a nagy műfajoknál szorosabb kötelékekkel fűződik a világhoz: a történelmi szituációk, a história eseményei és alakjai, a társadalmi mozgások, a szellemi áramlatok, a művészet bonyolult hullámverése, stílusok, divatok, a mindennapok hordaléka árasztja el a művészfolyóiratok oldalait. Könnyed és egyszersmind éles elméjű és felvágott nyelvű, könyörtelen és gúnyos pillantású képek és ábrák, kommentárok és reflexiók, önreflexiók ellenállhatatlan áradata, a „szegény" technikák (xerox, pecsételés) szemkápráztatóan gazdag variációi – mindez arról a szabadságról beszél, amely az alternatív művészet otthona, s amelynek légköre annyira emlékeztet a tengerek felől érkező sós levegőre.

Perneczky könyve, mely a nemzetközi szakirodalomban is az első elemző és összefoglaló munka, az 1968–1988 között megje-

A két utolsó ciklus már elsősorban nem a művekre és az alkotókra koncentrál, hanem azok társadalmi kontextusára. A múzeumok és műkereskedelem világát, az avantgárdot, mint művészetszociológiai kérdést és a szerző személyes életútját, környezeti és kommunikatív szándékait ismerhetjük meg.

(attitüdök és beszédmódok) Természetesen csak közelíthetem és saját alkatomból következően érzékeltethetem azokat az attitűdöket és beszédmódokat, amelyek fellelhetőek Perneczky írásaiban. S az is nyilvánvaló, hogy csak tendenciákról beszélek, s nem vegytiszta formákban megjelenő textusokról, helyzetekről. Majd mindegyik írás rendelkezik azzal a *leíró-közvetítő* jellegzetességgel, aminek információértéke és tájékozódást segítő szemléletformálása tagadhatatlan (Fejedelmi műgyűjtők). Ehhez a beállítódáshoz kapcsolódnak az *értékelés* és *leírás* egyensúlyát megtartó esszék, amelyek új szempontok beemelésével (Az utolsó nagy Cézanne-retrospektív) és kiváló arányérzékkel láttatják egy korszak művészeti kérdéseit (Erdély Miklós és műve).

Már korántsem tanúskodnak ilyen arányérzékről azok a *romantikus-szkeptikus* beszédmódot megidéző írások, ahol az antropológiai minimum művészet általi közvetíthetősége éppúgy zárójelbe kerül, mint régiónk művészetének autentikussága és önmagán túlmutató érvényessége. (Utópiák és komplexitások, Az utópiák elapadásáról, valamint a legyekről és a Volga folyásáról). Ez az alapállás a nyugati kulturális szituációból startolva s oda visszaérkezve elfogadható lenne. Azonban akkor minden olyan felismerést, amelyet az elmúlt évtizedek *hermeneutikai művészetértelmezése* mármár evidenciaként kezel a hatástörténeti összefüggéstől a hagyományok újraalkotásán át a kérdés-válasz logika szituációhoz kötöttségéig (Gadamer, Ricoeur, Frank stb.), ócska holminak kellene tekintenünk a kelet-közép-európai művészet újraértékelésekor. S ebben az esetben marad az *evolutív művészetszemlélet* furcsa romantikája, melynek természetes nyugvópontja a szkeptikus beletörődés, azaz a művészet halálának józan tudomásulvétele.

Innen már csak egy lépés a valószínűleg biografikus eredetű *élet-filozófiává stilizált* megnyilvánulás. Ennek egyik vetülete az avantgárd permanens haldoklását/halálát hirdető tézisek — sokszor önreflexív indíttatású — megjelenítése (A kitalált kisebbség, A művészet bővített újratermelése), míg a másik oldalon az életútból következő öntörvényűségeket és dilemmákat érhetjük tetten (Túl minden léptékváltáson). Ez utóbbiak érthetővé teszik ugyan a különböző beszédmódok eredetét és létjogosultságát — a sajátos egzisztenciális, és a meghatározó kulturális hatásokból adódókat —, de azokat a kérdéseket semmiképpen sem iktatják ki, amelyekre Perneczky sok esetben egyértelmű válaszokat fogalmaz meg.

(a kérdés: létezett-e egyáltalán az a torony?) Tatlin tornya sohasem készült el, csak a fakonstrukcióként fölállított modelleket láthatták az érdeklődők először 1920-ban (ez később elégett), majd 1977-ben és 1989-ben egy-egy Tatlin-emlékkiállítás darabjaként. És ha a torony nem létezett, akkor — és ezt igazolják a társadalmi-politikai történések és művészetiek egyaránt — nem is varrható az avantgárd nyakába az utópikus társadalomátalakítás negatív ballasztja sem. Mert végsősoron ez a szempont kelti a legfőbb ellenszenvet a kelet-közép-európai avantgárd történetével kapcsolatban. Még akkor is igaz ez, ha mindez sokszor csak rejtett formában jelentkezik, s olyan megfogalmazásokban ölt testet, miszerint az nem tudott beépülni a nemzeti kulturális tradíciókba, s hogy önmaga gettóba vonulásával tüntet. E megállapításoknak természetesen van valóságtartalmuk, hisz míg a nyugati kultúrákba a harmincas évektől, de főképpen a második világháború után, természetes folyamatok keretében épült be a modernizmus és az avantgárd, addig térségünkben programja örökös oppozícióba kényszerülten létezett, s ehhez járult az erkölcsi-lelkiismereti szimbolikus tehertételek sokasága, ami nem mindig kedvezett az esztétikai önjelentések kimunkálásának. Ám mindezek mellett nem feledhetjük ennek az utóbbi mozzanatnak a szükségszerűségét, és adott esetben impulzív felhajtóerőként jelentkező hatását sem. Ezt már mintegy csak kiteljesítik az ezredvégi krízishangulat és a posztmodern érzések értékítéletei. Ennek keretében a hatvanas évek neoavantgárdja (land art, concept art) ezoterikus játékként aposztrofáltatik, az irodalmias és filozófikus beszűkülés mintapéldáiként de nem részesülnek részéről jobb megítélésben Jeff Koons luxusgiccsei vagy Katharina Fritsch Patkánykirály szoboregyüttese sem. S talán az is mindegy, hogy mi készül: a művészet múltja végérvényesen múzeumok és műkereskedelmi tranzakciók részévé vált a klasszikus minőségeket megjelenítő alkotások már csak a fikciók birodalmában léteznek. Talán lát még egy esélyt, amelynek öncélú, matematizálható, ám mégis kiismerhetetlen szépségbe belemerülhetünk: ezek a fraktálok.

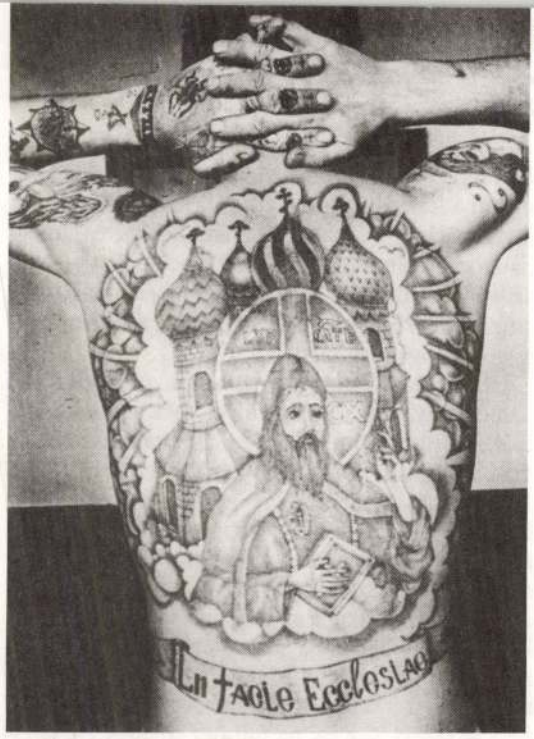

V.M. elítélt hát- és kéztetoválása

lis nyelvet alkot, amelynek nem esztétikai, hanem *funkcionális, utilitárius* jellege dominál" (44. o.) és az „archaikus képmágia" huszadik századi jelenlétének bizonyítéka. A tetoválások képi nyelve — mely vagy egészen nyíltan, primer szimbólumokkal fejezi ki magát, vagy utalásokkal, jelekkel, rövidítésekkel „kódolt" dialektust használ — legtöbbször a börtönéletről, a hitről, a szexualitásról és a politikáról beszél és bizonyos konvenciók szerint a teljes bőrfelületet birtokába veszi — a szemhéjaktól a lábfejig, a nemi szervektől az ujjpercekig.

A szerzők vállalkozása „leletmentő" jellegű és könyvüket különös atmoszférával telíti az archaikus orosz tolvajtársadalom napjainkban zajló felbomlása. A modern alvilágnak, a korszerű szervezett bűnözésnek többé már nem érdeke az elzárkózás; céljai éppen ellentétesek: „átitatni" a gazdasági és a politikai szférát, átszőni a társadalom legális intézményeit. A börtönökbe, lágerekbe és rabkolóniákra visszaszoruló szubkultúra így elveszti a különállásból és oppozícióból eredő kohézióját, indítékait, gyökereit és talaját. A *blatnoj mir* művészete azonban egyelőre tovább él; túléli a tolvajvilág pusztulását, egészen addig, amíg egykori „polgárai" magukkal nem viszik messzire, még a szögesdrótokon is túlra.
(Pesti Szalon Könyvkiadó, 1994. A könyv 1995-ben elnyerte a Holland Tattoo Club Harry Frank-díját.)

PERNECZKY GÉZA

Létezett-e egyáltalán az a torony?

Perneczky Géza: Zuhanás a toronyból (Válogatott írások 1983—1994)

Bohár András

(séta és szemlélődés) Perneczky esszéinek, kritikáinak, tudósításainak egyik lehetséges olvasata, ha séta közbeni beszédként, töprengésként veszszük számba őket. Mi magunk is útitársul szegődhetünk és arra figyelhetünk, milyen érdekes történetek játszódnak le újra századunk nagy művészeti mozgalmainak és egyéniségeinek retrospektív, össszefoglaló kiállításai kapcsán. Az orosz avantgárd nyugati felfedezése a társadalmi-művészeti foradalom utópiájának igézetében — ami kikapcsolhatja az ideológiai-politikai kompromittálások negatív felhangjait, megrajzolhatóvá teszi századunk utópikus természetének általános formuláit éppúgy, mint a továbbélő produkciókat (Kabakov, Tatlin). De a kalauz vissza is tekint. Cézanne-t minden joggal a modern művészet első reprezentánsának tekinti, aki „az életnek visszaadja a szolid ragyogást", Van Gogh-ot ontológiai dimenziókba ágyazottan értelmezi, Giacomettit a töredékességet felmutató szobrász-egzisztencialista prototípusaként, Modiglianit a „bukott angyal" pszichologikumának erőterében láttatja. S nem maradnak el a korszak elmúlt évtizedeinek jelesei sem; az „isteni Andy Warhol" megfordított mimézise, ahol a művészetben hétköznapi valóság, a gyakorlati élet, azaz annak kvintesszenciája, az áru, metafizikus jelmezben tűnik fel és a szakrális értelmű művészetet testesíti meg; vagy Beuys antropológiai művészetfogalma is színre lép a maga ideológiai-politikai jelentéseivel, hogy majd mi is összehasonlíthassuk a nyugat és kelet szimbolikájához köthető művészeti teljesítményeket ill. azok jelentőségét.

A szemlélődést a honi alkotók zárják. A Squat Színház zsenialitást „súroló" élet/emlékképei, a konstrukción alapuló (Megyik János, Halász Károly) és annak felbonthatóságát megkísértő életművek (fe Lugossy, Erdély) együttesen jelzik e teljesítmények jellegzetességeit és régiónk sajátosságait.

állítása volt eddig talán a legkülönlegesebb és Hendeles szerint ez volt az első „csoportos" kiállítás, ahol a látogatók számára egy „felhevített mozgóképszerű élményt" kívánt létrehozni. Szerinte a kiállított műveket az emberi test törékenysége, a halandóság különböző formában való megjelenítése kötötte össze. Ebben a határoktól mentes összetételben az egyébként különálló médiák — szobrászat, video — a csak utalásszerű vagy sejtett kapcsolatok révén egy új, többszintű értelmezést nyertek és a látogató — illetve vendég, mivel a belépés díjtalan volt — hol mint voyeur, hol mint résztvevő szerepelt.

tett az egyik kis teremben Bill Viola *Ég és Föld* című videóinstallációja. Itt édesanyjának és újszülött csecsemőjének képe a nagyméretű vászon külső peremeire különítve fordult egymás felé, mintegy örök visszatükrözésű metadialógust képezve.

Az emberi test törékenységére utalva az emeleti feljárónál Giulio Paolini kettéhasított szobrai fogadták a látogatót, majd a következő teremben az ír *James Colman Élők és feltételesen holtak* című műve volt kiállítva. Itt a folyamatosan szerepet és helyet cserélő színészek csoportképének egymásba tűnő látványa egy töredékes, nehezen követhe-

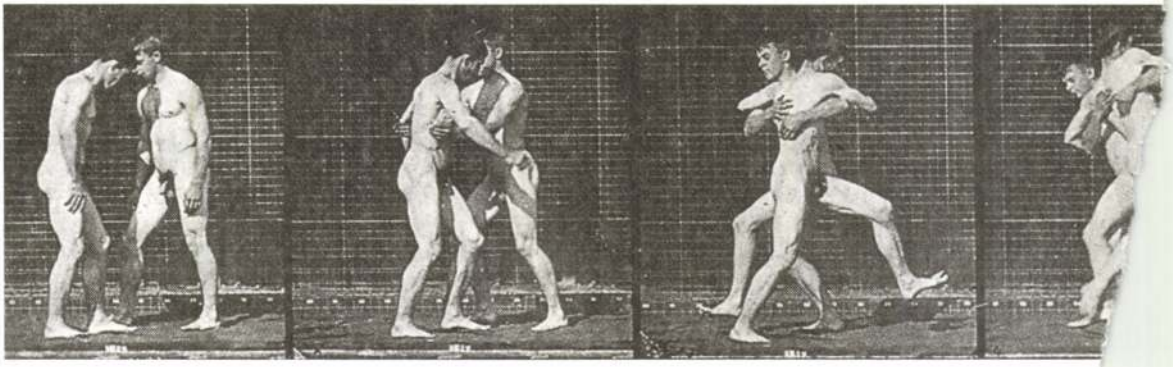

Eadweard Muybridge kollotípiája

A kiállítás „gerincét" *Eadweard Muybridge*, 1887-ben készült 130 kollotípiája képezte. Két hatalmas termet töltött meg a száznál több „a pillanatban rögzített" meztelen férfi, nő és állat képének bizarr parádéja. A néző az első teremben ruhátlanul sétáló, szaladó, birkozó férfiakat látott, ugyanitt a nők kacérabb testtartásai nem annyira ruhátlanságot, mint meztelenkedést idéztek fel. Továbbhaladva a pőre, nyomorék kisgyerekek képei láttán a látogató voyeur szerepe felerősödött és ez a kényelmetlen érzés fokozódott az utolsó sorozatnál, amely izgatott, őrjöngő háziállatok képeit mutatta. Muybridge állítólag robbanószert hajított a csirkék közé és az ezt követő kétségbeesett pánikot örökítette meg az utókor számára.

Közvetlen ezekhez a termekhez kapcsolódott egy keskeny, magas terem *Bill Viola A felemelkedés íve* című hét méter magas videóinstallációjával. Az elsötétített terem falán fokozatosan egy emberi test körvonalai bontakoztak ki, amint nagyon lassan vízbe bukott, majd újból feltűnt. A négy másodperces eredeti mozdulat lassított felvétele (hanggal szinkronizálva) 11 perc és 35 másodpercig tartott, s a pillanattöredék, mikor a búvár óriásira nagyított teste a vízbe csattant, fantasztikus bombarobbanáshoz hasonlító hatást keltett. A néző — biztonságát vesztve — teljesen eltörpült az óriás mellett. Ugyancsak lenyűgöző hatást kel-

tő, helyenként humoros, romantikus, vagy erőszakos történetet takart. Az eltorzított élményt tovább fokozta a látványtól teljesen független monológ mormoló zaja. Ugyanebben a teremben került bemutatásra Colman *A doboz* című fekete-fehér filmloopja, Jack Dempsey és Gene Tunney híres 1927-es boxmeccséről. Ez a drámaian vibráló, szándékosan szakadozott vetítés kitűnően jellemezte Colman dia- és filmvetítéseinek bonyolult tárgyú, ám szerény technológiát igénylő stílusát.

A műszakilag legbonyolultabb installáció és egyben a kiállítás csúcspontja Gary Hill *Magas Hajók* című — a Documenta IX-en először bemutatott — interaktív videóműve volt. Távoli alakokat pillantottunk meg az emeleti sötét, keskeny, hangtalan folyosón, és amint a néző tétovázni kezdett, ezek a fantomok egyre közeledtek, míg szinte érinthetővé váltak. Amint a látogató továbblépett — ők is hátráléptek, megfordultak és visszahúzódtak a saját homályukba. A *Magas Hajók* és a többi kiállított mű erőteljes hatását a kifogástalan műszaki megoldások is fokozták. A kiállítás egyéves időtartamára az épület belső falait eltologatták, átrendezték. A különböző installációkat alapos hangszigeteléssel különítették el, a szükséges kábelek, kap-

Ha elfogadjuk azt, hogy a modernizmus egészének egyfonalú, jövőihletettségű utópiája letűnt, a pszeudo-mítoszok, vallások művészeti foglalata kurta érvényességű, a retorika és fordított retorika csekély eredményekhez vezetett az elmúlt két évtizedben, s hogy csak az elit és a szubkultúra közötti nomadizált terület nyújthat némi esélyt a túlélésre, akkor valóban egy folyamat végpontjaként szemlélhetjük korunkat és művészetünket egyaránt. S valóban egy olyan nyelvhasználó lép ki a színpadra, aki süket vagy autista.

Azonban, ha Tatlin tornya nem valósult meg, akkor az egész zuhanást a képzelet játékának vagy álomnak is tekinthetjük. S ha megdörzsöljük a szemünket és felocsúdunk, akkor el is feledhetjük az egészet: kezdődhet egy új történet. Kísérletek, rácsodálkozások, nagy látványosságok, metafizikai rezdülések, radikális dekonstrukciók és bármi más.

Csak egyetlenegy létezhet (s ebben egyetérthetünk Perneczkyvel): ne építsünk még képzeletben sem tornyot, mert akkor a képzeletbeli zuhanás éppúgy elkerülhetővé válik, mint ahogy mi magunk is rászokhatunk a hegyek kínálta magasságok horizontokat kitáró tágasságára.
(Enciklopédia Kiadó, 1994.)

—

Ydessa Hendeles

(folytatás a 38. oldalról)
eredetileg bemutatott szarkofágok szadizmusról, mazochizmusról, a nemek szerepéről és a nemek közötti kapcsolatokról szóltak. Jenny viszont társadalomkritikája révén olyan szerepet tölt be, ami hagyományosan férfi szerep, következésképpen egy nemileg időnként meghatározatlan lüktetés járja át a munkáit. Később megértettem, hogy ezekben a művekben egy számára különlegesen fontos személyes vonatkozású témakört dolgozott fel. Megvettem az installációt, sőt még egy vörös szarkofágot is Jenny velencei kiállításából és ezeket a műveket Boltanski gyilkosai és áldozatai mögé (Archives Detectives) helyeztem el."

Így kerültek a megnyitó kiállításon az elsötétített szentélyhez hasonló kis térbe Holzer kőkoporsói, Boltanski 408 áldozatának 16 méteres fotóinstallációja mögé. A művek elhelyezése, csoportosítása minden egyes kiállítás alkalmával felhívja a kritikusok figyelmét és a mindenkori látogatók számára emlékezetes élményt nyújt. Például a megnyitó kiállításon egy furcsa, kürtőszerű termet több száz használt ruhadarab töltött meg. A *Canada* című mű az auschwitzi tábor hasonló nevű ruhaszortírozó helyiségére utalt. Boltanskinak ez a munkája személyesen is érintette Hendelest — szülei az auschwitzi táborból jöttek Kanadába.

Hendeles szerint Boltanski és Holzer — „egy francia férfi és egy amerikai nő, a halál megszállottai, rögeszméjük a gonosz elleni küzdelem és mindketten emlékművek alkotásával foglalkoznak."

„Mindig érdekelt a művészetekben rejlő trauma, a pszichológiai kapcsolatok vizsgálata, a sebek feltárása... És a hatalom! A hatalomra való törekvés — talán mert nő vagyok —, érdekel a hatalom használati módja is, lehet, hogy ezért izgatott Bruce Nauman munkája is. Ő a szadizmus gyökereit keresi a társadalomban, és művei a test és az értelem közötti kapcsolatokra összpontosulnak. Nauman és Holzer direkt konfrontációjával szemben Louise Bourgeois — akit szintén gyűjtök — sokkal személyesebb módon közelíti meg a társadalmat. Őt inkább az egyén lelki küzdelmei érdeklik és ezeket jeleníti meg műveiben. Természetesen más területek, más szempontok is foglalkoztatnak — például nagyon érdekel *Giulio Paolini* és Hanna Darboven filozofikus beállítottsága. Meglepő, hogy milyen sokáig tartott, amíg felfedezték Darboven munkáját. Évtizedekig alig vették figyelembe. Én a Darboven-kiállítás alkalmával a hatvanas években készült zenei jellegű és számrendszerekre alapuló műveivel töltöttem meg az összes kiállítótermet és legújabb szimfóniájának világpremierjével — ez egybeesett Darboven ötvenedik születésnapjával — nyitottuk meg a kiállítást."

Hendeles gyűjteményének középpontját *Diane Arbus* fényképei képezik. „Arbus, Jeff Wallhoz és Rodney Grahamhez hasonlóan, a társadalmi elidegenülést vizsgálja műveiben. De mivel Arbus adott helyzetben az egyén szempontjából követi a társadalom viszonyát például a torzszülettekkel kapcsolatban, ez időnként perverzitáshoz vezet. Szerintem itt bizonyos ponton találkozik Bruce Nauman hozzáállásával."

Az Arbus-kiállítás alkalmával a kiállítótermek falain több mint száz fénykép sorakozott, kronológiai sorrendben. A törpék, torzszülöttek, kacér transzvesztiták, ráncosan vénült aggastyánok fekete-fehér képmásai furcsán vonzó és egyben taszító jellegűek voltak és ezt a hatást fokozta az ellentét a fényképeken látható környezet — lepusztult amerikai otthonok, szánalmas kertecskék — és az Alapítvány hófehér falai között, mögöttük a Hendelest annyira elbűvölő, felszínesen nyugodt Torontóval.

Hendeles 1993—94-ben tartott tizennegyedik ki-

tion to the art of the elite, but a network consistently challenging the artistic (and political) establishment and its system of values. In other words, it is the art segment of a genuine second public sphere and not merely an artistic ghetto. What is significant is not so much the part this network played in the publication of dissident literature, or the works its members put up for auction, with the proceeds going to the SZETA (Poor Aid), but its members' struggle for *autonomy*: their determination that even under oppression, their goals and value judgements would amount to more than just the converse of those in power. The *Art Letter* published by Galántai and Júlia Klaniczay represented a clear conception of the avant-garde which comprised not only blacklisted artists, but Miklós Szentkuthy, the doyen of avant-garde prose; recognized artists such as the sculptor György Jovánovics, the painter Dóra Maurer or the textile artist Lujza Gecser; the dedicated performers of modern music, the 180 Group as well as the new wave rock group, Bizottság. And *Art Letter* would report on any avant-garde event independently of whether it was held in the New Music Studio of the Central Ensemble of the Communist Youth League, in the Kossuth Club of the Society for the Dissemination of Scientific Information, or in the underground Rabinext Gallery. In this context, it is interesting to note the similarities between the East European and South American artists mentioned in *The Magazine Network*, and their common difference to the mail artists of the West. The western artists' repudiation of the artistic establishment, as Perneczky also recognizes, tended to be temporary, for they themselves soon emerged as the pioneers of new isms. Alternately, they differed from the establishment only in the way that stunt roller skating differs from the sports recognized by the Olympic Committee.

The problem is that all this is perfectly clear to Perneczky, who tells us as much, and then goes on to say just the opposite. Sincerely and without giving it a second thought, he shares his ambivalence and equivocal value judgements with his readers. He notes, for instance, that alternative art needs to be examined not from the aesthetic, but from the sociological point of view, and then goes on to argue that it is impossible to do so. Mail art magazines, he tells us, "are like whales": they are all "steam"—or not even that. What they do and their reasons for doing it, however, remain hidden underwater.[3] He tells us that we live in an age "in which being an artist is perfectly ridiculous anyhow" (p. 68), and then goes on to commend artists for helping us "understand the kind of culture we are producing", their task being "to direct our attention to all those things that exist anyway" (p. 93). Perneczky himself writes art history, and sets up comprehensive, rational models, and at the same time tells us that the '80s was a decade in which "all talk was mere moonshine, so this moonshine had to be metaphysical" to be really impressive (p. 163).

Impressive talk is something Perneczky himself is never at a loss for. At times, what he says sounds like a paraphrase (or is it a parody?) of pseudo-scientific best sellers, at times of the turn-of-the-century philosophy of life, and at times of self-help advice columns. We learn, for instance, that concept art was the trap door through which art fell through the "black hole", there to flourish in the new dimension of a universe beyond art. We also learn—this should please feminists—that women's contribution to art is that they secure its content proper by simply sustaining life (p. 23). Furthermore, we learn that "the matter of identity is closely related to the question of how far one has undertaken and succeeded at the tasks life has set him, i.e., of how far one has become attuned to one's world. Success or failure in this regard, however, is not a scientific problem."[4]

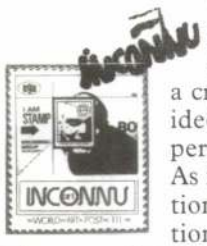

To paraphrase Perneczky, "This is communication, all right, but seen in reverse. Like a lecture in a crypt, delivered to the skeletons of ideologies. It is the negative art of persuasion and rhetoric" (p. 163). As for those who might have reservations about this mode of presentation, let them examine their consciences and acknowledge that "only university professors believe that only those thoughts are effective which are understandable..." (p. 177). ❑

3 ■ The paraphrase is of the Hungarian edition of the text, p. 156. The simile appears, somewhat impoverished, on p. 131 of the English edition.

4 ■ The quote is from the Hungarian edition, p. 195. The text has been left out of the slightly abridged English edition.

art. As such, notes Perneczky, paraphrasing Thesis Eleventh on Feuerbach, it no longer strives to "discover or explain the world, let alone change it" (p. 115). A sympathetic sigh escapes the collector's lips when, in 1983, the mail brings him collages by North American artists that look like posthumous messages from the Russian Constructivists: "Maybe they were out to find the avantgarde, which in the meantime had ceased to exist on earth and could only be conceived among the nebulae" (p. 149).

For down here on earth, PoMo—that emotional, eclectic and colorful post-modern boutique culture—is all the rage. It has turned its back on the avantgarde's faith in progress and its efforts to redefine art. What it offers instead, is mere "mannerism and careerism...a kind of provocation presented in impudently precalculated doses" (p. 144). Much like the mid-'80s graphzines: "The contents were witty, the execution eclectic, the technique bizarre and the general impression noisy. I would say that it gave the impression of perfectly-managed anarchy. Its atmosphere was no different either. Just like being in a discotheque" (p. 150).

István Nyári: Textile Without Textile. Assembling, 1980. Artpool.

Hardly the place for us; we're no longer teenagers. Let's find comfort instead with the "latter-day grandchildren" of the avant-garde, the various forms of alternative art. These children are a little suspect, for it's not quite clear where they come from (Perneczky points to the various subcultures), nor what they want. But at least they're peaceful and determined to keep their distance from the entertainment industry. Is it possible that they shun the discotheque only because the crowd of professional and semi-amateur artists has left no place for them? Be that as it may, their love of freedom, daring creativity and democratic sentiments make them most attractive. So let's believe the incredible, that this network of about five hundred active members and about thrice as many supporters has created its own little island to get away from the cries of those hawking the wares of post-modern art, and that, "through its nomadic actions and bazaar-like offers, [this network] is out to rescue the genetic richness of culture" (p. 193).

By the '80s, however, the frenzied helplessness of these "flower children" of art was exhausted. Our collector agrees with Gorky that it is not enough to depict what is; one must also speak of what is desirable and possible. Accordingly, he ends his story by delineating the objectives—to repudiate and eliminate creativity—and by giving an introduction to Neoism, the trend that promises to realize them: "The Neoists are determined to reach a point which has been conquered only by the major religions and the historical styles: their ultimate aim is to reach the navel of the world. To accomplish this, Neoism wants to make the most of the latest major artistic trend—the avantgarde. Although this trend has already faded out, the Neoists make a heroic attempt to fan avantgarde passions... [to flame] again, and thereby force its (re)appearance" (pp. 170-71).

The Magazine Network is the first comprehensive book on mail art magazines the world over. Its wealth of illustrations (though only in the Hungarian edition), and the most exhaustive bibliography and indexes of networkers, periodicals and archives to date make it a major source for researchers, or, at least, a permanent item in any future bibliography of mail art.

Hungarian readers will probably regret that Perneczky has not said more about Hungarian artists, at least about György Galántai's Artpool archives, the Inconnu group in Szolnok, and the Xertox group headed by Róbert Swierkiewicz. In their case, the ubiquitous adjectives "alternative" and "underground" (for which Perneczky offers no definition) carry a very different meaning than in the case of, say, the Canadian Anna Banana or the Italian Mohammed. Here, "alternative" and "underground" do not mean some individual or collective mass-cultural platform that defines itself in opposi-

"There I'm more likely to find something really earth-shattering".[2] Mail artists seize every opportunity to show their work in galleries, and collect mail art, like children collect stamps. Since every participant is at the same time an archivist of the entire network, its expansion has become an end in itself: "Having negotiated the heaven and hell of the communication chain (i.e. eternal communication, and the compulsion of self-publication, respectively,) we are now at the gates of purgatory, i.e. the craze for creating archives....In these cases, the dialogue is conducted between the networker and his archive" (p. 123).

The trouble is that conducting a dialog with one's archive will hardly confirm the importance of the collector-artist's personality. Soon he is likely to perceive its diversity as an endless and indifferent uniformity. So he decides to open his archive to the public. Thus shared, what is essentially a set of meaningless artefacts will be transformed into valuable cultural knowledge; the anecdotes about the pioneers, heroes and renegades of mail art become art historical sources. Once again, it's become an exciting collection. What's more, there is no end to the roles that the collector can perform, as he shows the curious around. He can play "the veteran", and provide eyewitness accounts of great times past; he can play the meticulous philologist who spares no effort to clarify details that have remained obscure; he can play the connoisseur, and discover technical virtuosity, aesthetic finesse and cunning allusions in the various items on display; he can play the historian, and show how all that happened was part of a necessary development; and he can play the critic or philosopher or sociologist or any other kind of cultural expert, and stun his listeners with startling pronouncements.

Then, sooner or later, the fate that awaits every *Kunst- und Wunderkammer* overtakes the mail art archive: a curator appears on the scene and starts cataloging the material. The objects will be classified according to genre (graphics, collage, montage, concrete poetry), technique (drawing, print, Xerox, offset litho), and style (Pop, Fluxus, Concept, Neodada, Neo-Expressionism, Neopop, Neoism, and so on). From his iconographical catalog, we get an idea of what is contained in the visual data bank of the '70s and '80s:

"There are depictions of real and fairy-tale animals, celebrities and characters, human figures in motion, scenes from the fields of sports, acrobatics, football or the circus, flowers, mushrooms, bugs, dragon-flies and butterflies, the wonders of the deep and of the surface of the seas, mountains, trees and mineral formations, children's toys, veteran and modern gadgets and vehicles, snow-crystals and space research equipment, vibrating op-art screens and crystal-shaped geometric forms, phrases of greeting and parting, the symbols and expressions of birthdays, love and death, puns and incidental obscene words and gestures, film and thriller stars, the striking beauty of such obscure objects as screws, keys, ornaments or ex libris prints, the height of houses and skyscrapers, the might of arms and battleships, the curly hair of dolls, loose-limbed Teddy-bears, the way a bow is tied, volcanoes and clouds, and hot air balloons that resemble peeled oranges..." (p. 78).

Finally, the collection is arranged into an attractive exhibition giving a graphic overview of the trend's Fluxus beginnings and development, its spread and commercialization, right up to the time that it began to lose ground to the next generation, those wonder children of organization and publication, those computer-virus-spreading saboteurs. The exhibit highlights the significant innovators, as well as the masters who have synthesized their tentative efforts; in short, there seems to be no way to avoid selection on the basis of that much-decried category, quality.

Bewildered, the collector recalls what he had always considered to be the greatest virtue of mail art, namely, that everything in the archive is of equal value and importance, and that "archives are the immanent Alternative Continent" (p. 190). The caricature before his eyes moves him to a momentous decision: he himself will write the authentic history of mail art free from the curators' detached professionalism. The book will be entertaining, as well as being art history: "The historical summary in this volume is scattered with personal reflections and literary meditations. This, I believe, is not objectionable, since I'm not only the author of this book but also an artist who maintains active ties with the network. My personal experiences and thoughts form part and parcel of the subject matter—so why should I be silent about them? Also, why shouldn't an art historical study try to make good reading at the same time?" (p. 9)

Quite a few of these personal experiences and thoughts revolve around the avant-garde, the unforgettable beloved whose return the collector still awaits. His highly partial character sketch of his lady love is colored by his fond recollections of her adventures in East-Central Europe. It was the avant-garde, Perneczky tells us, that set now tasks for art well-nigh a hundred years ago. It was in meeting her challenge that the artist himself changed: he rose to become a researcher or engineer (p. 69). Later on, however, she sold herself to that wealthy sybarite, the West, which proceeded to incorporate the vocabulary and gestures of the revolution into its official idiom, so that the avant-garde became court

2 ■ Ibid., p. 62.

ART AS ARCHIVE

ANNA WESSELY

Géza Perneczky:
A háló. Alternativ művészeti áramlatok a folyóiratkiadványaik tükrében. 1968-1988
Budapest: Héttorony Könyvkiadó, 1991. 300 pp.

English edition:
The Magazine Network. The Trends of Alternative Art in the Light of Their Periodicals. 1968-1988
Cologne: Edition Soft Geometry, 1993. 285 pp.

Géza Perneczky, insightful critic of the Hungarian avant-garde of the '60s and biographer of Mihály Munkácsy, the most renowned of Hungary's nineteenth-century painters, emigrated to Germany in 1971. Even for those who did not know him personally, it was always heartwarming to see his artworks or to read his novels and studies, circulated as manuscripts throughout the '70s and '80s. They certainly did not fit the public image of the prestigious guild of art historians. The first question that comes to mind as one opens *The Magazine Network*, Perneczky's book on alternative artists' magazines, is which of his guises he has assumed this time. Will we encounter the art historian and critic, or the sardonic and playful avant-gardist? In fact, though Perneczky—like a contemporary Vasari—presents himself as a participant observer and chronicler of alternative art, in this book we see him in a wholly new role: the role of the collector, or more exactly, of the archivist.

His archives are replete with objects that came in the mail from all over the world. Their trajectories span the network of international art mailing lists of the past twenty years. There are prints and graphical albums, letters, notices, proclamations, competition announcements, brochures, pamphlets, comics, periodicals, plastic bags of miscellany, picture postcards, blocks of postage stamps, rubber stamps, stickers, and exhibition and sample catalogs—the documents and debris of that sense of existential isolation which has sought relief in frenzied communication. This activity has generated a pluralistic and tolerant communication network in which you are glad that you can communicate—write, draw, photograph, stamp, xerox—where you ask no questions, but provide answers, and where people love your work. This simple way out of isolation meant different things to different people, depending on what they were suffering from: the lack of personal contacts; their own petty bourgeois lives following the collapse of the utopias of '68; nothing to do and too much time in which to do it; political oppression; or simply the fact that the roster of famous artists was filled, and the newcomers could hope for recognition only if they looked outside the international exhibition mill dominated by the art market. In view of the educational background of the members of the network—and in the light of the overvaluation of art—it was rather an obvious, though risky, decision on their part to call their activities art, *mail art*. In the same breath as they denounced quality, that fetish of the art world, they enlisted as volunteers in the reserve army of the art mill's unemployed, thereby throwing into question the network's insistence on its anti-professional outsider status.

The network, Perneczky tells us, might be superficial, but it is not stupid. Many of those who participate in it are very well aware that "For those who perceive it as 'art' it serves as a simulacrum and substitute for the rewards higher education promised but failed to deliver" (Stewart Home, quoted on p. 58). A great deal of mail art, which seeks to outdo quality with quantity, is, to use Perneczky's words, "junk, with no value; it lacks both style and form; neither collectible nor corruptible, this junk has no aesthetic value to deflect attention from its literary or social message". But it is, at least, friendly and familiar junk.[1]

While mail art enthusiasts condescendingly dismiss the revolutionary utopianism of the avant-garde, and disdain the culture that has devoutly canned and stored the tokens of that artistic rebellion in its museums, they can't resist entertaining similar illusions themselves. "I'll go to see a mail art exhibition", Perneczky once told an audience;

■ Edited version of Anna Wessely, "Tanulmányút az archívumba" (Exploring the Archive). *Budapesti Könyvszemle—BUKSZ*, 1993/4, pp. 413-416. Illustrations from *Stamp + Rubber Stamp*, 1982, Artpool, by Gábor Tóth, Péter Forgács and Péter Bokros.

1 ■ Conversation between László Beke and Géza Perneczky in the Young Artists' Club, April 24, 1984, *Art Letter* 9 (1984), p. 61.

MEGHÍVÓ

PERNECZKY Géza

Tisztelettel meghívjuk
a Balassi Kiadó könyvesboltjába
(1023 Bp., Margit u. 1. Tel.: 212-0214)

1996. április 11-én (csütörtökön)
18 órára a

BALKON

kortárs művészeti folyóirat
kiállítására és estjére

Beszélgetés **Pernecky Gézával**

a folyóirat februári és márciusi számában
megjelent írásáról

Produktivitásra ítélve?
Az Iparterv-csoport és ami utána
közelképzelt Magyarországon

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Csontváryt nem adjuk!

Grünewald kényszerűségből akkor hagyta el Colmárt, amikor a németek annektálták Elzász-Lotaringiát. Azóta ismét – immáron hét évtizede – Párizstól keletre, Strasbourgtól délre Colmarban, egy elzászi kisvárosban látható. Tömegek zarándokolnak a csodálatos isenheimi oltárhoz.

Ma Pécsett látható Csontváry csaknem teljes életműve. Újjászületve, megújulva, hároméves kitartó és szakszerű restaurálás befejező munkálatainak köszönhetően, és köszönhetően a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak, amely lehetővé tette az „évszázad restaurálását", biztosítva a fedezetet, folyamatosan támogatva a munkálatokat, anyagi és erkölcsi vonatkozásban egyaránt. A Csontváry-képek szörnyű hányattatását dokumentálták egyrészt a Csontváry Emlékkönyvben, legutóbb pedig a Jelenkor áprilisi számában. A munkát végző szakemberek az ELTE szervezésében 1992 októberében Budapesten, majd 1993 januárjában Pécsett, a helyszínen tartottak munkabeszámolót, az Élet és Tudomány februári számában pedig az egyik restaurátor tollából jelent meg erről ismertető írás.

A felügyelő szakbizottság egyébként teljes elismeréssel nyilatkozott az elvégzett – és menet közben is fokozott figyelemmel kísért – restaurátori munkáról.

Csontváry ismételt európai bemutatásának gondolata egyébként az 1987-ben, Amszterdamban rendezett magyar kiállításon vetődött fel újólag. A hollandok anyagilag is hozzájárultak – eszközök és műszerek formájában – a restauráláshoz. Ez azonban csak töredéke volt annak az összegnek, amelyet a minisztérium biztosított e célra. 1989-ben az akkori minisztérium által felkért szakbizottság a képek állapotának beható ismerete nélkül, jóhiszeműleg úgy döntött, ha Csontváry iránt érdeklődik a Nyugat, akkor igencsak kívánatos támogatni az ötletet. Hozzáfűzte, hogy Csontváry oeuvre-jének számszerűségében rendkívül szerény volta miatt (mindössze 60 festmény és 15 rajz), a teljesség kedvéért, no meg a főművek okán a három problematikus képet is jó lenne bemutatni. A három nagyméretű képet (Baalbek, Taormina, Mária kútja) „hengerítve" javasolták szállítani. A minisztérium megbízta Burmeister Katalin Firenzében élő menedzsert, Hollandián kívül keressen más helyszíneket is olyan országokban, ahol szívesen fogadnák Csontváryt. Párizsban a Kunsthalle vállalta a kiállítást. A hollandok azonban hosszas halogatás után csak 1992 nyarán tudtak javaslattal előállni: a helyszín Hertogenbosch, Nord Brabants Múzeum. Addigra azonban Párizs és London már visszalépett, nem tudták kivárni az egyre későbbre tolódó, bizonytalan időpontot.

Tényleges döntés ugyanis csak 1990 szeptemberében született a Csontváry-kiállítás ügyében, amikor is Fekete György helyettes államtitkár magához kérette Németh Lajost és e sorok íróját. Németh Lajost aligha kell különösebben bemutatni, ő Csontváry legjobb ismerője, tudós kutatója, monográfusa volt, jómagam pedig Csontváry pécsi múzeuma körül bábáskodtam. Innen a megtisztelő bizalom, de annak idején Gerlóczy Gedeon döntését is egyértelműen a bizalom motiválta. A megbeszélésen elhangzott a kardinális kérdés: mi kell egy ilyen volumenű kiállításhoz? Először is kormánygarancia, azaz szándéknyilatkozat, hogy a képek kivihetők, előtte azonban elvégzendő a szakszerű restaurálás, amihez biztosítani kell a pénzügyi fedezetet. Nagyon fontos továbbá a munkatársak megválasztása. A három restaurátor szakember kijelölése egyértelmű volt a számomra: azok kapták a megbízatást, akik évtizedes gyakorlati Csontváry-ismerettel rendelkeztek. A döntés – a bevégzett munka ismeretében – helyesnek bizonyult. Fekete György elfogadta a programot és így pillanatokon belül sínre került a dolog. Az adófizetők megnyugtatására: a költségek nemigen haladják meg egy öröklakás árát. Nekünk magyaroknak (és csak remélhető, a világnak is) Csontváry annyi, mint a világnak Grünewald. De elég csak a magyar és a holland gazdagságot mérlegre tenni és ennek ismeretében kell megbecsülni a tárca erőfeszítését, amely biztosította és remélhetőleg a továbbiakban is folyósítja a még hiányzó összeget. Hogy Csontváry bemutatható legyen, hogy romjaiból feltámadjon, hogy az utókornak is megmaradjon. Kölcsönös volt a bizalom, és úgy érzem, eredményes az eddig elvégzett munka. A restaurálás tulajdonképpen befejeződött, három helyszín ma már biztosnak látszik, a katalógus előkészítése megtörtént.

Aki még nem dolgozott múzeumban, az tán nem is sejti, mennyi aprómunka feszül a mégoly kicsi eredmények mögött is. Irigylendően jó lehet a teoretikusoknak, elméletben minden olyan egyszerűnek és világosnak tűnik (a praktikum pedig oly gügye), csak ne akarnák olykor saját rögeszméjüket mindenáron, görcsösen érvényre juttatni. Régi igazság, a mégoly megtévesztő hír is hírértékű, akár használ, akár árt. Egyre duzzad a Csontváry-irodalom, bár olykor a lényegre tapintó magvas gondolatokat zsurnalisztikai blöffök helyettesítik. Csontváryt nem volna szabad önös érdekből meghurcolni, sem pedig taktikai eszközként felhasználni.

1993. április 17-én, Odaadjuk-e Csontváryt a Nyugatnak? címmel egy ugyancsak csapongó, szándéka szerint botrányt keltő, inkább azonban bajkeverő írásmű jelent meg a Népszabadságban, Perneczky Géza tollából. Itt meg kell jegyeznem, Németh Lajos váratlan halála után magamra maradtam e megtisztelő feladattal, a munkát és a felelősséget illetően egyaránt. Egyúttal szembe kellett nézni egy sajnálatos ténnyel: a Nyugat nem verseng azért, hogy egy számára csaknem teljesen ismeretlen festőt bemutasson, érte jelentős anyagi áldozatot hozzon. Vállalták volna, ha a magyar állam fedezi a kiállítással kapcsolatos összes költségeket. Vagy a műkereskedelmet kellene érdekelté tenni (ez aztán Csontváry esetében végképp nem képzelhető el). Más. Németország egyik legfőbb szaktekintélye például (sokszor járt Pécsett, ismerheti Csontváryt) egyenesen provinciálisnak minősítette az életművet, számára tehát a dolog teljesen érdektelen. Vannak sajnos ilyen vélekedések is, tehát méginkább érdekünk egy kedvező Csontváry-kép kialakítása. Nem egyedül Burmeister Katalin volt az, aki a kiállítás megszervezésében serénykedett. Sokan segítettek volna, de mindenütt falba ütköztek. Be kell tehát látnunk, elsődlegesen a mi érdekünk, hogy megpróbáljuk a lehetetlent, az áttörést, Csontváry kései elismertetését. Ha már elszalasztottuk az 1948-as párizsi és az 1958-as brüsszeli felkínált alkalmakat. Az előfeltételek most úgymond adottak. A restaurálás – az utaztatásnál szóba kerülő képek esetében legalábbis – befejeződött. A képek százéves történetében most először mondható ez el, ami nem kis dolog. Fülep Lajos, „a nagy szecessziós művészetfilozófus" és tanítványa, Németh Lajos sajnos ezt már nem érhette meg, ők ugyanis azt vallották, hogy „a nagy művészeket meg lehet ismerni maradéktalanul a műveikből is".

Kevéssé foglalkoztatta őket a – Fülep szerint – „kompromittáló életrajzi vonatkozású" kézirat. Ezek egy része a pécsi múzeumba került, Gerlóczy személyesen adta át annak idején, mert biztonságban érezte nálunk. Három éve foglalkoztat a kézirat publikálása, szövegközlés formájában. Elképzelésemet Németh Lajos és Szabó Júlia szakmailag támogatta. A Soros Alapítvány kuratóriuma azonban e két támogató javaslattal szemben, szakértőkre (?) hivatkozva – Németh Lajos és Szabó Júlia ellenében – érdektelennek találta a tervet. Ekkor a minisztériumhoz fordultam, ahol most van az ügy elbírálás alatt. A kézirat egyébként csaknem egészében nyomdakész állapotban van, a döntés ma még talán csak financiális kérdés. Sajnos ceruzával írt szövegről van szó, nehezen olvasható az eredeti szöveg éppúgy, mint a róla készült másolat. Ennek egyébként egy példánya Budapesten az MTA Művészettörténeti Kutatócsoport adattárában megtalálható.

Kevéssé publikus azonban – én magam is Perneczkytől tudtam meg –, hogy a közelmúltban elhunyt Gegesi Kiss Pál akadémikus birtokában, most már hagyatékában egy közel hasonló terjedelmű kézirat található. Nem tudom, miért a pécsi kézirat vált olyan halaszthatatlanul kutatandóvá, amikor a pesti, mondjuk egy kölni kutató számára mégiscsak elérhetőbbnek tűnik. Hogy nehezen hozzáférhető, hogy netán publikációs védettség alatt áll, az lehetséges. De úgy érzem, ez esetben hiábavaló is lenne hisztérikusan követelőzni, mert ellentétben a pécsi kézirattal, ez legalábbis egyelőre elérhetetlen.

Németh Lajos hagyatékából nem került elő újabb keletű Csontváry-írás. Amikor félve felvetettem előtte, vállalja-e az újabb monográfiát, azt válaszolta: „Harminc év alatt annyi új szempont merült fel, annyi új ismeret birtokában vagyok ma már, hogy boldogan vállalom a munkát." Fél év múlva pedig már temettük szegényt. A benne felhalmozódott ismeretanyagot sajnos már nem tudja velünk megosztani. Akkor kértem fel Szabó Júliát, Sinkó Katalint és Perneczky Gézát, akik vállalták, hogy egy-egy témát kidolgozva megkísérlik pótolni az űrt, a monográfia hiányát. Mások viszont nem vállalták, így például Jászai Géza, aki komoly indoklással, udvariasan lemondta a katalógusban való közreműködést. Perneczky Géza volt a legfürgébb, a kért húsz flekk helyett azonban annak többszörösét küldte. A szöveg tudományos publikáció igényével készült, nem volt katalógusba való. Ezt megbeszéltük egymás között, ugyanis sokszor hívott ez ügyben Kölnből, ahol évtizedek óta él. A legapróbb részletekről is tájékoztatást kért, mivel, mint mondotta volt, a hírek nehezen jutnak el hozzá. Ilyenkor sűrítve összegeztem a tényállást.

Ez év márciusában Perneczky megjelentetett egy rövidített Csontváry-tanulmányt a HOLMI-ban. Terjedelemre ez megfelelő lett volna, eltekintve a vitatható szubjektív vonatkozásoktól. Egy vitaindító, polemikus cikk ugyanis nem való katalógusba. Ezt vele megbeszélendő, a közelmúltban felkerestem Budapesten. Perneczky ugyanis Kölnben gimnáziumi iskolai rajztanár lévén, a húsvéti szünet két hetét itthon töltötte. Még imponált is nekem, mennyire szívén viseli a Csontváry-kiállítás ügyét, még a részletekre is kíváncsi. Plagizálva Perneczkyt, magam is műtéti hasonlattal élek: operáció közben nyitott a seb, véres a szike és a beteg a sok tortúrától nem éppen szívderítő látványt nyújt. Praktikus kérdésekben járatlan, gondoltam magamban, hisz sohasem élt annyira tárgyközelben, mint én, aki gyakorló múzeológus vagyok immáron három évtizede. Ha azt mondom, életem álma volt a Csontváry Múzeum, nem mondok nagyot. Ha azt mondom, beteljesült az álom, a Csontváry-képek mondhatni újjászülettek, elhihető, hogy mi a véleményem Csontváryról, milyen felelősséggel viseltetem iránta. Úgy érzem, ez az én hozzáállásomat hitelesíti és egyúttal minősíti. Mi a véleményem a nyugat-európai Csontváry-kiállításról, melynek érdekében nap mint nap munkálkodom? Ha szubjektív vagyok, azt kell mondjam, hálátlan feladat, mert mindig minden cseppfolyós. Van, aki – most utólag – a restaurálás puszta tényét is kétségbe vonja. Perneczky meg egyenesen tőlem félti Csontváryt. Nálam tán senki sincs, aki jobban akarná a sikert, Csontváry sikerét. De fülembe csengenek Németh Lajos szavai – most már tudom, végrendelete volt ez –, melyek utolsó találkozásunk alkalmával hangzottak el: „Feri, vigyázz nagyon Csontváryra, nem kell mindenáron a siker, a világhír, ennél sokkal több nekünk Csontváry, a képekre nagyon vigyázz!" És ezt nem tudom feledni és mindig ennek szellemében cselekedem. Akkor is ezt az álláspontot képviseltem, amikor a munkát végző restaurátorok, a konzultáns holland restaurátorokkal teljes egyetértésben írásba adták, a nagyméretű képek nem szállíthatók „hengerítve", vakrámán pedig csak súlyos kockázattal!

Ezért döbbentett meg a Népszabadságban megjelentetett Perneczky-írás, ugyanis a magánjellegű beszélgetés nem a nyilvánosságnak szólt és nem így hangzott el. Ennek ellenére nem vagyok hajlandó egy igaztalan méregkeverésben résztvevő lenni. Én nem egy fecsegő vénasszonnyal ültem le beszélgetni, hanem ahhoz a Perneczky Gézához mentem el, akit úgy érzem, ma már be kell mutatni az olvasónak. Perneczky a hatvanas évek varázslatos tollú műkritikusa volt, aki szinte együtt élt a művészettel, benne volt a művészeti élet sűrűjében, minden értéket szinte születése pillanatából lóan az első volt, páratlan a maga műfajában. Művészeti életünk nagy vesztesége, hogy 1971-ben feladta a harcot és külföldre távozott, jó ideig pótolhatatlan űrt hagyva maga után. Közben azonban eltelt huszonkét év és felnőtt egy tehetséges, fiatal generáció, kitűnő szakemberek vannak közöttük. És végezetül, ez sem elhanyagolandó tény, három évvel ezelőtt mellesleg rendszerváltozás történt Magyarországon. Nagyon nehéz a helyzet minden téren, súlyos az elmúlt negyven év öröksége. De Géza, ma már más itt a világ, mint amikor elmentél. Ma a legkevésbé van szükség botrányokra, hordóra felkapaszkodó váteszekre. Munkára van szükség, és rettenetesen sok munka áll még előttünk. Ezt ebben az országban – pártállástól függetlenül – ma mindenki tudja és vallja. A szélsőségeseknek persze minden mindegy. Te ne állj be közéjük. Maradj az, ami régen voltál, józsemű kritikus, maradj vagabund, de igaz ember. A csatározásoknak itt és most nem ez kell legyen a színtere. Huszonkét év nagy idő. Kizártad magad a magyar valóság élő folyamatából, ne akarj itthon vihart kavarni. Vagy gyere haza végleg és állj be ismét a sorba. Akkor lesz hiteled újra.

Veterán partizánnak tituláltál, de nem veszem a lapot. Oly pitiáner a mód és az eszköz, oly méltatlan mindenkihez, de Csontváryhoz leginkább, és nem vagyok hajlandó eme alantas, övön aluli csatározásba belemenni. Mondhatnám én is, hogy a módszereket tekintve ez csak egy bolsevik disszidens hisztérikus hangja. S bár manapság sokan megengedik maguknak, hogy ütnek, vágnak, vagdalkoznak, én a nevemben megvádolt minisztériumot – nem beosztotti függőségem, hanem igazságérzetem okán – megkövetem és a tájékozatlanságból származó csúsztatásokat, valótlanságokat, igaztalanságokat visszautasítom. Kérdem azonban Perneczky Gézától, miért nem gondolja át dörgő filippikájának másokra nézve súlyos következményeit, miért vagdalkozik, miért nem oldja meg egyéni sérelmeit, miért nem szánt például arra időt, hogy az olvashatatlan részeket a kéziratból a helyszínen, Pécsett pontosítsa?

És még egy utolsó kérdés. Németországban – ha már az érintett személyeket és intézményeket itthon ennyire nem tiszteled – milyen következményekkel járna rád nézve egy ilyen zsurnalisztikai pamflet, amely egy durcás gyerek „add vissza a babaruhát" szintjét sem üti meg?

Végezetül az amszterdami javaslatról csak annyit, öt évet kellett várni arra, hogy Hollandia egy időszakos Csontváry-kiállításnak helyt adjon. Amszterdam egyáltalán nem szerepelt a kiállítás potenciális gazdái között, bár mindent megtettünk azért, hogy ott legyen a hollandiai kiállítás. A nagy állami múzeumok nem vállalták, a Van Gogh Múzeum vezetőjét pedig ugyancsak nem sikerült megnyerni az ügynek.

Így aztán örömmel jelentem, hogy a Perneczky által könnyelműen megpendített javaslatnak – építsenek a hollandok Amszterdamban a Van Gogh Múzeum mellett egy Csontváry Múzeumot és adjuk oda nekik a teljes életművet – semminemű realitása nincsen. Józan magyar állampolgárnak egyébként ilyen groteszk ötlet aligha fordulna meg a fejében.

Romváry Ferenc

Senkiföldjén

Köszönöm a lap szerkesztőségének, hogy módot adott arra, hogy Romváry Ferenc itt közölt válaszcikkére reflektáljak. Igyekszem megjegyzéseimet rövidre fogni:

1. Április 17-én publikált cikkemet elsősorban azért írtam, mert választ kerestem arra, hogy *miért maradtak el* a Nyugat-Európa számára tervezett Csontváry-kiállítások. Romváry Ferenc nagyon készségesen adott képet erről a saját akkori szemszögéből. Adatairól, beleegyezésével, pontos feljegyzéseket készítettem, ezeknek azonban csak azt a részét közöltem a cikkemben, amely a közvéleményt is joggal érdekelheti. Várható, hogy az érintett intézmények majd maguk nyilatkoznak a tervezett kiállításokkal kapcsolatos problémákról, amíg azonban erre nem kerül sor, addig Romváry általam idézett szavait tekinthetjük az egyetlen rendelkezésre álló információnak. Annál is inkább így van ez, mert Romváry jelen válaszcikke sem helyezi új megvilágításba ezeket a „botránykeltő" kérdéseket, helyettük inkább az elmúlt évek tudománytörténeti eseményeiből ad részletesebb áttekintést, ami persze hasznos kiegészítés.

2. Továbbra is választ vár a közvélemény arra is, hogy miért maradt félbe a Csontváry-képek restaurálása, illetve, hogy miért szakadt meg az erre megszavazott összeg maradéktalan folyósítása – ez volt a cikkemben a második fő kérdés. A két, még nem restaurált főmű, vagyis a Baalbek és a Taormina összfelülete több mint *negyven négyzetméter*, ez csaknem fele a múzeumi tulajdonban lévő képek felületének. Ezt szem előtt tartva mondhatnám, hogy még igen korai „az évszázad restaurálásáról" beszélni. Valamennyien, akik Csontváryt szeretjük és a felügyelő szervek felelősségérzetében is bízunk, őszintén reméljük, hogy a közelmúltban felterjesztett pótlólagos költségvetést elfogadják majd az illetékesek, és a restaurálási munkálatok még ez évben befejeződhetnek.

3. Csontváry írásos hagyatékának a kérdése cikkemnek csak a befejező részében szerepelt, Romváry válasza azonban mintha főként e kérdés köré épülne. Ám legyen. Tény az, hogy e kéziratokat közel *húsz esztendeje* senki sem látta, teljesnek tekinthető és olvasható másolat *sehol nincsen* róluk, mi több, a kivonatos szövegek is *elvesztek* a közintézményekből – az anyag tudományos szempontból egyszerűen annyira hozzáférhetetlen, mintha elfújta volna a szél. És eddig Romváry Ferenc is mindig megtagadta, hogy a kutatók vagy az országos közintézmények, mint például a Nemzeti Galéria, meggyőződhessenek arról, hogy ez a hagyaték még létezik.

Egy olyan vitát pedig, amit Romváry most elkezdett, és amely arról szólna, hogy miként rangsoroljuk a Csontváry-képek és írások hozzáférhetőségének a fontosságát, vagyis hogy azt latolgassuk, egyáltalán fontos-e Csontváry írásait is megismerni akkor, amikor ott vannak a képei is, egyszerűen hajmeresztő ötletnek tartok, mert ez nem lenne más, mint annak ideológiai előkészítése, hogy „mit szabadna" ebből a nemzeti kincsnek számító hagyatékból inkább elveszíteni.

4. Én persze még mindig bízom abban, hogy a kéziratok megvannak, és a probléma inkább elsődlegesen *lélektani* és másodsorban *tulajdonjogi* természetű. Romváry még most, a válaszcikkének megjelentetésével kapcsolatos megbeszéléseken is visszautasította a szerkesztőségnek azt az ajánlatát, hogy mind a lap, mind pedig jómagam *bocsánatot kérünk* a kritikus élű megjegyzéseinkért, ha beleegyezik abba, hogy a Csontváry-írásokat egy múzeumi főigazgatói kvalifikálással rendelkező művészettörténész megtekinthesse. Nemcsak hogy „fölöslegesnek" találta ezt, hanem még ki is fakadt, hogy mi közünk a hagyaték e részéhez, hiszen a kéziratokat ő kapta meg megőrzésre, a *saját kezeibe*, és így tulajdonképpen nem tekinthetők mindenki számára hozzáférhető kincsnek. Ezt hallva az emberben fölmerül persze a kérdés, hogy talán be sincsenek katalogizálva a Csontváry-jegyzetek Pécsett, és egyáltalán, vajh ki őrzi ma őket – Romváry avagy a múzeum?

Egyébként majdnem biztos, hogy nincsenek bekatalogizálva, hiszen maguk a képek sincsenek a múzeumi listán vezetve, lévén az egész Csontváry-gyűjtemény *nem múzeumi*, hanem állami tulajdon, és mintegy „letéti állományként" lett kikölcsönözve a pécsi Janus Pannonius Múzeumnak. Az anyag tulajdonviszonyairól a jeles Csontváry-gyűjtővel, Gerlóczy Gedeonnal kötött húsz évvel ezelőtti szerződés szövege mondhatna többet, de – ahogy Romváry jelen cikke is sejtetni engedi – e szöveg ismerete nélkül is elképzelhető, hogy Gerlóczy az írásokat *nem az államnak* ajándékozta oda húsz évvel ezelőtt (talán még jó oka is lehetett erre), hanem külön, a szerződéstől függetlenül (esetleg csak később?) adta oda Pécsnek, illetve a múzeum erre illetékes munkatársának. És az is lehet, hogy ez nem hivatalos adományozás volt, hanem bizalmas segítséget kérő *baráti gesztus*.

Akkor pedig nem biztos, hogy a hagyaték e részének jelenlegi kallódása rendőrségi ügy – ahogy azt az ember különben gondolná –, hanem egy egészen speciális (és nem kevésbé súlyos) *senkiföldje* probléma. Olyan eset, ami fejtörést okozhat még a jogászoknak is – mert talán lesznek olyanok, akik mégsem találják majd helyesnek, hogy ez a felbecsülhetetlen értékű papírköteg egy mégoly nagy érdemekkel rendelkező múzeológus szűkebb magánszférájában maradjon.

Tiszta vizet a pohárba csak a múzeumi felügyelőszervek önthetnek – ez biztos. Jó lenne persze azt is tudni, hogy ha tényleg van ilyen tisztázatlan része az egykori adományozásnak, akkor a Csontváry-hagyatékból mi minden találtatik még ezen a senkiföldjén – talán néhány rajz, Gerlóczy-féle Csontváry-dokumentáció, esetleg kép is? Magukra az írásokra visszatérve csak arra hívnám fel a figyelmet: az a tény, hogy sehol nem őrzik a kéziratos hagyaték hiteles másolatait, és hogy egyre kevesebb pontos adatunk van róla, nagyon megnehezítheti ezeknek a fogalmazványoknak az azonosítását, ha például a hosszú lappangás után mégiscsak fölbukkan belőlük valamennyi – esetleg másutt.

5. A Holmiban megjelent Csontváry-cikkemet Romváry összetéveszti a fél évvel korábban neki leadott és teljesen más tartalmú katalógustanulmányommal, de ez igazán bagatell ügy. A többi kérdés is, amit Romváry cikke felvet, inkább csak személyes(kedő) természetű. Nem vagyok ellene, hogy ezekről is szó essen, de úgy lenne illő, hogy majd egyszer később, ha már minden elrendeződött. Egy pohár sör mellett majd elbeszélgethetünk.

Perneczky Géza

Vadas

Wágner bácsi vadast evett. Minden vasárnap vadast. Vadast kért, vadast kapott, vadast evett hát.

Eleinte kapott mást is, pörköltet, bablevest túrós csuszával, rizses húst savanyúval, rántott csirkét sült krumplival, tüdőt, pacalt, miegymást, de végül maradt az első vasárnapi ebéd, az első kimenő kosztja: a vadas.

Azt készített Sára mama azon a vasárnapon, amikor Wágner bácsi először toppant be Pistával, már a Szent István parki lakásba.

Pista, Sára mama és Mariska unokaöccse volt. Szíve szerint orvosnak ment volna, de egy bizonyos rendelet, amelyet numerus nullus néven őriz a szóbeli joghistória, meghiúsította vágyait.

Pista tehát az érettségi után, 1943 nyarán feljött Pestre szülővárosából, Kassáról. A Zsidókórház laboratóriumában dolgozott és unokatestvérénél, Gábornál és szüleinél lakott a Széchenyi utca 12/B-ben. (Gábor, akinek nem tudom igazi nevét, 1993-ban írt egy levelet Svédországba, a levelet elküldték Pestre, e levélből lopom most el ezt a történetet.) Jól éltek tehát, viszonylag jól persze, de jól, vidáman, sokat nevetve, römizve, kanasztázva.

Negyvennégy márciusában Izsi néni, Pista édesanyja eljött meglátogatni fiát és a rokonokat. A visszautazása előtti estén megnézte volna a Kaméliás hölgyet, ám az előadást Bajor Gizi betegsége miatt elhalasztották pár nappal. Izsi néni úgy döntött, hogy megvárja még azt a pár napot és jól döntött, mert nem csupán a parádés alakítást élvezhette később, hanem a német bevonulás következtében kénytelen volt Pesten – s mint később kiviláglott: életben – maradni.

Izsi néni és Mariska – Gábor mamája – mellé negyvennégy tavaszán csatlakozott a harmadik nővér, Sára is, így már egy igencsak fölszaporodott famíliának kellett helyet találnia akkor, amikor az amúgy csillagos házzá minősített Széchenyi rakparti ősi lakból egy német tábornok beköltözése miatt sürgősen takarodni kellett.

Csodával határos módon került a társaság egy gyönyörű, Szent István parki lakás Dunára néző szobájába.

A többi szobákban is laktak, talán vagy húszan.

Ide toppant be Pista, akit májusban behívtak egy dél-pesti hadiüzembe, és akiről hetekig nem jött semmi hír.

Képzelhető, mekkora volt az öröm, az ujjongás, sírás és nevetés, amikor a húszéves, kisportolt, mosolygós alak vasárnap tizenegy óra tájban felbukkant a tágas előszobában.

A három ölelgető nővér percekig észre sem vette az ajtóban toporgó, ősz hajú, öreg csendőrt.

Wágner bácsit.

Pistát kísérettel engedték csak el.

Sára mama találta föl magát legelébb:

– Tölthetek egy pohár bort, édes kis szívem?

– Hát... Töltsön mama!

Sára mama és Wágner bácsi bevonultak tehát a tágas, világos, szép fákkal zöldített belső udvarra néző konyhába, amelyet belengett a készülő ebéd vidám, fanyar, tömör illatárja.

– Istenem... – hördült fel Wágner bácsi, amikor belépett.

– Mi a baj, édes kis szívem?

– Ez vadas!

– Ez vadas, édes kis szívem. Marhából. Nemsokára kész lesz.

– Vadas... istenem!... Anyám csinált vadast, olyan vadast, hogy istenem... Olyan vadast, hogy..! hogy ... Milyen vadas ez, mama?

– Hát milyen? Nem látod, édes kis szívem? Jó. Vadas.

– De mi van a páclében, mama? – kérdezte Wágner úr kissé ingerülten.

– Mi lenne, édes kis szívem. Vöröshagyma, zöldség, répa, zeller, kis ecet, mustár, só, bors, babér, boróka...

– Micsoda?

– Boróka.

– Boróka?

– Boróka.

– Anyám soha nem tett bele ilyent...

– Hát... Édes kis szívem...

– Boróka...

– Boróka... na nézd, édes kis szívem, most habarom be éppen... – És Sára mama a megpuhult, zsírjára sütött húst félrevonta, lábaskában kis cukrot pirított, felöntötte egy kis páclével hígított, összetört zöldséggel, egy pohár aludttejet adott hozzá, kicsit utánacukrozta, sózta s közben mindvégig töltögetett a borból és diskurált Wágner bácsival.

– Meddig maradhattok, édes kis szívem?

– Nem sokáig... És mustár van benne?

– Hát hogyne lenne.

– Akkor jó... És mi van hozzá?

– Knédli, édes kis szívem.

– Knédli?

– Knédli.

– Anyám mindig zsemlegombóccal adta.

– Hát... Édes kis szívem...

– Knédlivel még nem ettem...

– Kóstold meg, édes kis szívem...

Wágner bácsi kóstolt és gyorsan enyhült.

– Jó...

– Hát persze, hogy jó... Együnk mi itt, édes kis szívem...

És Wágner bácsi kinn evett a konyhában, nemcsak azért mert a világban, mindig és mindennek dacára marad némi rend, hanem főként azért, hogy Pista és Izsi néni az ebéd alatt is kettesben beszélgethessenek a szobában odabenn.

Nekik tányérba szedve vitte be Mariska néni, a Gábor anyja a gőzölgő, bársonyos, tejfellel, pecsenyezsíral leöntött, citromkarikával ékesített adagokat, míg a savanykás vadassal teli tálat és a hófehér knédliszeletekkel megrakott égszínkék tányért a konyhaasztalra tették Wágner bácsi elé. A család többi tagja inkább csak társaságot képezett a konyhaasztal körül, élvezettel, örömmel figyelve, hogy miként tűnik el Wágner bácsi fehér bajsza alatt egyik, gondosan zaftba mártott knédlifalat a másik után.

Aztán egy pohár borral kiültették az erkélyre a jóllakott őrmestert, aki mindaddig mélázva nézte a szemközti Sziget fáinak frisszöld lombjait, a csónakházakból kirajzó evezősöket és a csillogó vízen sikló pompás gőzhajókat, amíg csak el nem szunyókált.

Négykor indultak vissza.

Így ment ez minden vasárnapon, hosszú heteken át. Történtek kísérletek egyéb ebédekkel is, de ilyenkor Wágner úr arca elkomorult, rosszul aludt az erkélyen és korábban kerekedett föl, úgyhogy maradt a vadas, végérvényesen, nem mindig marhából persze, azt egyre nehezebben lehetett szerezni, de valami mindig akadt, nyúl, liba, disznóhús, Sára mama mindenből tudott vadast csinálni.

Vadas volt azon az emlékezetes vasárnapon is, amikor megjöttek a Szabadság téri templomból, ugyanis a családi tanács úgy döntött, hogy legokosabb lesz Pistának megkeresztelkednie, s mivel a keresztelőre is csak csendőri kísérettel mehetett el a gyerek, kézenfekvő volt hogy Wágner bácsi legyen a keresztapa, szegény Wágner bácsi kissé zavarton fordult Pistához a Tőzsdepalota tövében, hogy ő tudja, hogy ilyenkor a keresztapának illene valami ajándékot adnia a keresztfiúnak, de hát most olyan fordított idők járnak, mire Pista a zsebében lévő összes pénzt odaadta Wágner bácsinak, szóval vadas volt ezen a vasárnapon is, mégpedig libából, Sára mama három napon át pácolta a mellét és a combját és olyan lett annak a vadasnak a zaftja, mint valami súlyos, sűrű, barna, középkori bársony vagy brokát.

Aztán még volt néhány vadas és lett volna több is talán, ha Pistát el nem viszi egy nyilasrazzia, és Pista nem került volna egy Bréma melletti táborba és ott nem halt volna éhen.

Bächer Iván

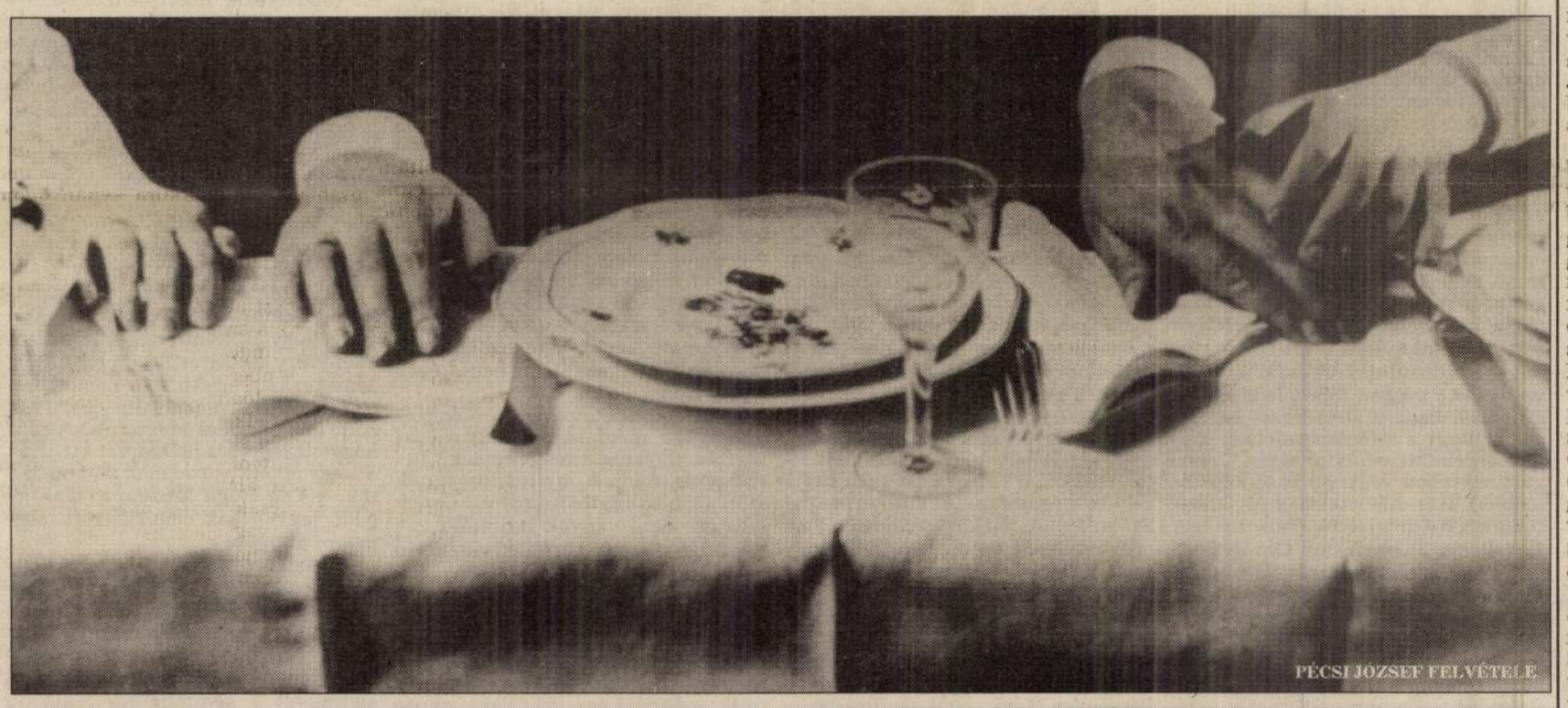

PÉCSI JÓZSEF FELVÉTELE

életét, az üzemét, lakását, mindenét. Itt vettünk lakást, bútort, jóval szerényebbet, mint amit ott hagyott. És most itt állunk megfürödve.

– Elismerem, valóban fatális helyzet – mondta az őrnagy. – A politika nemritkán ártatlan embereket sújt. De a nemzetközi légkör óvatosságra int. Előfordulhat, hogy látni akarja majd szüleit, meg kívánja látogatni őket. Elfogadom, csupán gyermeki szeretetből. De ki biztosíthat róla? További utazgatás, amit itt-tartózkodása maga után vonna, nem engedélyezhető.

– Értse meg végre, nem utazgatni akar. Itt akar élni. Szeretjük egymást.

– Semmit sem tehetek.

– Maga most mit mondana Yvonnenak? Politikáról nem beszélhetek neki. Egyikünk sem ért egy betűt sem belőle. Mielőtt üzemet nyitott, balettáncosnő volt. A balettkarból vette feleségül a belga gyáros.

Az őrnagy természetes hangon mondta, nem mentegetőzött.

– Nekem is parancsolnak. Ha nem megy el, intézkedünk.

– Akkor adják ide az útlevelemet. Vele megyek.

Az őrnagy elnevette magát.

– Tréfál? Sok állampolgár boldog lenne, ha fele annyit utazott volna, mint maga.

– És miért nem utaztak? – kérdezte őszinte kíváncsisággal Zimonyi.

Az őrnagy nézte őt. Látta, nem bolondozik.

– Ő elmegy. Maga itthon marad.

– Sok furcsasággal találkoztam már – jelentette ki Zimonyi –, de ilyennel még nem. Két ember magyarul beszél, és nem értik egymást. Az útlevél személyi okmány. Nem adja ide?

– Nem, Zimonyi István. Nem adok útlevelet.

– Akkor megszököm.

– Akkor elfogjuk.

Most Zimonyi nevetett.

– Nem olyan ügyesek maguk. Nekem nagy gyakorlatom van. Sok ország határán szöktem át, míg Párizsba jutottam.

Hazament. Yvonne-nak elmondta eredménytelen próbálkozását. Kérte, csomagoljon. Vigye magával az ő ruháit is, kabátját, minden holmiját.

– Bécsben várj meg, azután irány Párizs.

– Hogy jut el Bécsbe, monsieur?

– Körülnéztem a piacon. Pozsonyban magyar halász éjszaka átvisz ladikjával a Dunán. Ausztriába. Ott már nem lesz gond. Száz dollárért visz át.

Hozzátette:

– Salgótarjánig vonaton utazom. Onnan átszököm Pozsonyba. Kukoricásokon biztonságosan visz át az utam. Párizsból képeslapot küldök az őrnagy elvtársnak.

– Nem látom többé, monsieur.

Zimonyi nevetett. Megcsókolta.

– Akkor a télikabátomat küldd vissza. Fázós vagyok.

Yvonne másnap jegyet váltott Párizsba. Zimonyi Salgótarjánba. Reggel, mielőtt a pályaudvarra indultak, annyit mondott:

– Irigylem a vándorköszörűsöket. Egyiküknek sem kell sötét éjszakán kukoricásokban kóborolni.

– Azt mondta, a kukoricásban biztonságos az út.

– Az. Királyhelmecen nyújtózkodom. Pozsonyban sétálgatok. Bécsben ágyba bújok. A másvilágon anyámat megkérdezem, miért kell mindig vándorolnom.

Yvonne elutazott. Zimonyi eljutott Pozsonyba.

Elfogták.

Két civil ruhás nyomozó, egyikük magyar, megbilincselte.

– Ne bolondozzon, Szalay – mondták. – Maga diplomás ember. Kommunista létére elárulta a kommunista rendszert. Áruló. Ha kell, két tökét elverjük, de beszélni fog, erről megnyugtathatjuk.

Hiába bizonygatta, ő nem Szalay, azt se tudja, ki az, senki nem hitt neki. Visszahozták Rajkára. Órákon át kihallgatták. Fenyegették.

– Ne bántsák két tököm – könyörgött Zimonyi. – Nem vagyok Szalay. Nincs diplomám. Nem vagyok kommunista. Áruló pláne nem. Vaseszergályos vagyok. Bécsben francia asszony vár. A KEOK-ban az őrnagy elvtárs megmondta, ne szökjem, elkapnak.

Nem érdekelt senkit, amit mond. Ragaszkodtak ahhoz, Szalayt sikerült elfogniuk.

– Nem kalkulálhattam, hogy egy kommunista helyett én kerülök ide. Ha most elverik tökömet, csipogok életem végéig. A Szalay röhöghet markába. Nagy igazságtalanság, mert nem áll a helyemre esztergálni.

Másnap kiderült a tévedés. Szalayt napokkal előbb letartóztatták.

Déltájt Zimonyi Istvánt egy ávós kiskatona az udvarra kísérte. Besorolták, ahogy ők mondták, a bokorugrók közé. Voltak talán negyvenen. Később katonai buszba zsúfolták mindnyájukat.

Faggatták a kísérő legénységet, hová viszik őket, de azok egy büdös szót sem szóltak.

Amikor Budára kanyarodtak, néhányan megjegyezték, a Margit körúti fogháznál állnak meg. Amikor átértek Pestre, a Markó utcait tippelték. A Csengery utca és Andrássy út sarkán megállt a busz. Csönd támadt. Az Andrássy út hatvan nevet kimondani se merték. Akkor jött meg újra a hangjuk, amikor továbbutaztak a Keleti pályaudvar felé. Többen mondták:

– Mosonyi utca.

Amikor már besötétedett, a Kerepesi útra fordultak.

Kitört a pánik.

– Szibériába visznek – ordították. Sikoltoztak.

Zimonyi röhögőgörcsöt kapott.

– A kurva életbe! Ott még nem jártam! Orosz nő ágyába nem bújtam!

Kistarcsán állt meg a busz. Kinyitották az internálótábor kapuját. Egy tiszt szólt:

– Leszállni! Tízesével sorakozni! Csomagokat láb elé tenni!

Az autósok sírtak, nevettek. Egymást ölelték boldogságukban.

– Itthon maradtunk! – kiáltották. – Magasságos isten, nem hagytál magunkra!

Zimonyi szemüveges orvostól kérdezte:

– Ugye, milyen pompás az élet?

– Így igaz – válaszolta az orvos. – Minden relatív.

KÖNYVBÖLCSŐ

Egykori professzorom tréfás-komolyan *célolvasásra* és *örömolvasásra* osztotta föl a literátor találkozásait a könyvekkel. Az előbbi az önképzést és a kutatói, tanári, irodalomtörténészi feladatok megoldását teszi lehetővé, utóbbi a teljesen szabad választással, a szellem és a lélek pihenésével, felszabadulásával ajándékoz meg. Persze a kettő keveredik, hiszen az irodalmár a „kötelező olvasmányban", az „írni kell róla" leckéjében is talál örömet, tanulságot, és olvasói kedvteléseit is szakszemmel, tudományszakja felől nézi. A közelgő ünnepi könyvhét előtt az örömolvasásba visszahúzódva ezt magam is tapasztaltam: irodalmi alakot öltött az is, ami nem elsőrendűen szépirodalom.

Jártam erre-arra a világban, de későn kezdtem, és az utazók – vagyis a „távoli, kevéssé ismert területeken fölfedező utakat tevő kutatók" – közé nem tartozom. Mégpedig *Balázs Dénes*, a neves geográfus és világutazó szerkesztésében a

MAGYAR UTAZÓK LEXIKONA

ezeket a vándorokat és felfedezőket, krónikásokat és hírhozókat mutatja be. Szinte kivétel nélkül csak azokat, akik már az égi vadászmezőket járják. A még alakuló, gazdagodó életművekről a legritkább esetben kapunk információt.

A jeles szerzőgárda osztozott a szerkesztő mélységes ügyszeretetében, mindenre kiterjedő figyelmében, pontos és választékos stílusában. A legtöbb szócikk után B. D. jelzés áll, de a többi monogram is frappáns kis életrajzokat, értékeléseket takar. A lexikonműfaj általános ismeretében ez a munka a tárgykörben nem jártas olvasó számára elsőrangú összegzésnek tűnik. S főleg egy babonázó szenvedély történetének – mert legtöbbször valami villámcsapásszerű élmény, megragadó személyes példa, elementáris rádöbbenés (meg a kíváncsiság) szólítja útra hőseinket, a legendás Jelky Andrástól a csak szűkebb körben számon tartott, zarándoklatáért az életével fizető Jakabos Ödönig.

Mennyi az író-utazó! Szepsi Csombor Márton, az első magyar nyelvű útikönyv szerzője; Szenci Molnár Albert, az Európában megmerítkező gondolkodó; Oláh Miklós érsek, Magyarország első részletes leírója; Bornemisza Péter, aki épp a csavargásairól nem is írt (íme, az utazó sokféle embert jelenthet, olyat is, aki nem elsősorban utazó volt). A régiségből a XX. századba ugorva: itt van Borostyáni Nándor, a piarista diákból lett Kelet-járó, a jó tollú útleíró vagy Szávay Gyula költő, akit Tóth Árpád Gyávay Szulának szeretett csúfolni (és aki amerikai élményeiről bölcselgett két könyvet). S természetesen a vadászírók, Kittenberger Kálmán, Széchenyi Zsigmond (és az utóbbinak egy őse vagy névrokona, a másik Sz. Zs., az Itáliában kóborló peregrinus diák); és a számos művészettörténész-műgyűjtő utazó, az inkább amatőr Szemere Attilától a tudós Baktay Ervinig. Bízvást állíthatni, hogy ez a lexikon önmagában is kerek világ, az olvasó szemével bekalandozható tarka glóbusz, nagy tervek és tiszteletet parancsoló küzdelmek univerzuma. *(Panoráma. 464 oldal, 800 Ft)*

POMPEJI, AZ ELTEMETETT VÁROS

még sosem tárult föl a szemem előtt, még a közelében sem jártam. *Robert Étienne* professzor helyettünk is utazik: a Kréta Könyvek sorozatába 6. kötetként illeszkedő munkája remek illusztrációs anyag kíséretében minden fontosat elmond a Krisztus után 79. augusztus 24-én 10 és 13 óra között vulkánkitörés következtében lávába dermedt, szoborrá, múzeummá, mementóvá pusztult településről. Az irodalom lapról lapra magáénak kéri az 1914 esztendeje történt borzalmas és fenséges eseményt. Ifjabb Plinius Tacitushoz írt levele nélkülözhetetlen és elég híres forrásunk, azt viszont kevesebben tudhatják, hogy Mária Terézia leánya, Karolina (fivére, a későbbi „kalapos király", II. József társaságában) amatőr kutatóként bukkant arra a tizennyolc holttestre, melyek közül az egyik, egy lányé Théophile Gautier-t az *Arria Marcella* című romantikus novella megalkotására ihlette. A *Tanúságok és dokumentumok* fejezete Taine-t, Stendhalt, Mark Twaint is megidézi. Stendhal csak a „nagyon-nagyon érdekeset" volt hajlandó látni a dermedt emlékben – Mark Twain megérezte az emberiségnek örök időkre adott költői jelet is. *(Park Kiadó; fordította Pór Judit. 214 oldal, ára 450 Ft)*

Tarján Tamás

Művész(et)? Színház(at)?

Na persze először azt kellene eldöntenünk, hogy mit is várunk a színháztól. (Aki hivatásszerűen nézi vagy két és fél évtizede, az józerivel már semmit, de azért meglepetés még akadhat.) Az átkosban, a négy és fél évtizednyi sajnálatos események idején, amikor ember embernek embere volt és úgy szolidált, hogy a fal adta a másikat, arra izgultunk, amikor a színház megmondta. Megmutatta. Jól odamondott. Jól felmutatta. Mi sorok (értsd: széksorok) közt is értettük egymást. Legendák születtek, **Major** *Richárd*jának aktuális írnokától **Asher** *Állami áruház*ának aktuális verőlegényéig. Felismertük, egymásra néztünk, mély tudással, összekacsintottunk, értettük, ellenálltunk. Nem mondható, hogy cselekedtünk is mindig. A jelszavak úgy hangzottak, hogy aktualitás meg áthallás, meg ott és ők legalább kimondják (ez a bátorság no. 1.), ott és mi meg legalább megértjük (bátorság no. 2.).

Volt ugyan egy elhanyagolható réteg, mely nem akarta igazán érteni, nem is értette ezt a bátor összekacsintósdit, amelyik csak búfelejtőül járt színházba például, de őket nagyjából mindenki lenézte. A szocialista értékrend azért, mert milyen egyed lehet az, akinek búfelejtésre van szüksége a létező világok legjobbikában – az összekacsintók meg azért, mert sajnálták, hogy oly sokan kimaradnak ebből a szívet-lelket melengető össznépi játékból. Mindkét tábor más és más eszközhöz igyekezett fordulni: az előbbiek az átnevelésben hittek, az utóbbiak szórakoztatva, ostyában adagolva próbálták beadni mindennapi életünk keserű piruláit.

Aztán változott a helyzet. Mai napig nem eldöntött, hogy rendszerváltoztatás vagy rendszerváltozás ütött-e be, mindenesetre azt mondták, hogy most már mindent ki lehet mondani, az újságokban is nyíltan le lehet írni, sőt, azért van a szabadon választott szabad parlament, mert ott is mindent szabad. Ez már egy olyan világ, ahol ugyan az üzlet diktál, nem az állami szubvenció, következésképp ember embernek farkasa, a szolidaritás helyébe a konszenzus lép, ami mindössze annyit jelent, hogy ha nincs kompromisszum, akkor az egyiknek be kell törnie, szóval itt a szabad világ, szabad péntek, szabad szombat, szabad madár, szabad szappanozni. És mi szinte azonnal tudni véltük, hogy többé már nem kell a sorok közt értsük egymást, lehetőleg nem is ültünk többé azonos sorba, mostantól más lesz a színház feladata is.

Már nem kell aktualizáljon. Már nem kell áthallásokkal dolgozzon. Minden ki van mondva, nincs min összekacsintani. Azért aktuális kell maradjon, elvégre a színház a jelenlét művészete, a pillanat megragadásának képessége. Amit ma elmondhatsz, nem is tudod holnapra halasztani, mert az a holnap is csak ma formájában létezik a világot jelentő deszkákon, a festett kulisszák életszaga között. Magasabb szinten kell tehát aktuálisnak lenni, mondták, na nem a kultúrpolitikusok, mert ma már olyanok nincsenek, hanem azok a kultúrcsinovnyikok akik meghatároznak és döntenek, de csak és kizárólag a plurális kultúra létérdekében. A színházi szakemberek meg azt mondták, hogy meg kell élni. A piacon. Ha tehát az emberek nem kíváncsiak többé a szókimondó aktualitásra, akkor mást kell kitalálni.

Például a búfelejtő szórakoztatást az elhanyagolható, mondhatni törpe kisebbség becsalogatására. Vagy túllépni a politikai aktualitás béklyózó görcsén, és koncentrálni vagy az örökké aktuálisra, vagy a morálisan-érzelmileg működő jelenidőre. Tehát visszahelyezni a színházat a maga eredeti és igazi közegébe, a bekapcsolás és a kikapcsolás egyszerre érvényesülő hatásmechanizmusába.

Ha tehát négy és fél évtizedig arra izgultunk, ami intellektuális volt, most elérkezni látszott a szenzitív megközelítés ideje. Az érzékek birodalmába. A kettő persze szétválaszthatatlan, de a megkülönböztetés jól hangzik. Valóságpótlék helyett az égi más. Politikai szerepvállalás helyett a művészet eredeti közege. Rendezői színház után a színészek hús-vér teátruma. Koncepciók után a játék. Szép szóval oktatás után játszani is engedd, ha a szabadság megszülte már a rendet.

De nem szülte meg. Ettől aztán a színház, ahogy kell, össze is zavarodott. Az a téves eszménk keletkezett, hogy már megint vagy még mindig nem lehet mindent kimondani, hogy már megint trenírozhatjuk magunkat a sorok közti értésre. Hogy megint egyre többen vagyunk, akik nem érezzük jól magunkat, ha másként is, mint eddig, hogy igényünk van az összekacsintó kérdésfeltevésekre. Bár kérdéseket nálunk mindig föl lehetett tenni. Négy és fél évtizedig arra akartak trenírozni minket, hogy a művészetnek válaszokat kell fogalmaznia, pedig már akkor is tudtuk, hogy legföljebb a jól megfogalmazott kérdésekig juthat el.

Szóval homokszem került a nem működő gépezetbe. Egyre több médium kezd ismét hazudni, egyre gyakrabban támad újra az igény, hogy akár a színházban is le kell leplezni a hazugságmechanizmusokat. Vagyis a teátrum visszazuhan arra a pontra, ahonnan kimozdulni látszott. Szerencsére vagy épp fordítva? Megítélés kérdése: csupán azt kell eldöntenünk, hogy mit is várunk a színháztól.

Önfeledten nézzük, ahogy mondjuk a Katona színpadán régi és új három nővérek rakosgatják össze gesztuscserepekből életünk mindennapjait, és boldogan ismerünk rá a nekünk szóló, félreérthetetlen üzenetre. Önfeledten nézzük, ahogy a párizsi Odeon előadásában egy **Michel Piccoli** harmincperces néma jelenetben gesztussorokból fölépít egy teljes emberi sorsot, és boldogok vagyunk, hogy csak az életre, nem egy politikai aktualitásra kell ráismernünk. Színházi értelemben a két építkezés között nincsen semmi különbség: de a körülvevő közeg mégis egészen más jelentéssel ruházza föl mindkettőt. A színház így akár önműködően is dönteni képes jelenkori dilemmánkban: az igazi gesztus mindenképp azt a közeget tükrözi, melyben megszületett, fölösleges üzenettel is megfejelni.

Ez a színházi tapasztalat. Amivel szemben áll az állampolgári tapasztalás, tehát az, hogy nem érezzük magunkat jól a bőrünkben, mert nemhogy a Kánaán nincs még itt, de a szabadság is hiú ábránd egyelőre. Aki színházat csinál, sajnos állampolgár is. Így kerül szembe egymással a komédiás és a felelős művész, akik pedig normálisan csakis egy bőrben lakhatnak. A színház mint érzéki üzenőfüzet: ehhez az abszurditáshoz eljutni egy teljes életmű is kevés volt szegény **Beckett**nek vagy **Ionescó**nak, igaz, ők nem sejtették, hogy a világ bizonyos részein a valóság maga a létező abszurditás. Panglossal szólva ismét: a létező abszurditások legjobbika.

Nézem legújabb és nagyon várt színházi képződményünk, a Művész Színház előadásait, és érzem, az alkotók elképesztő zavarban vannak.

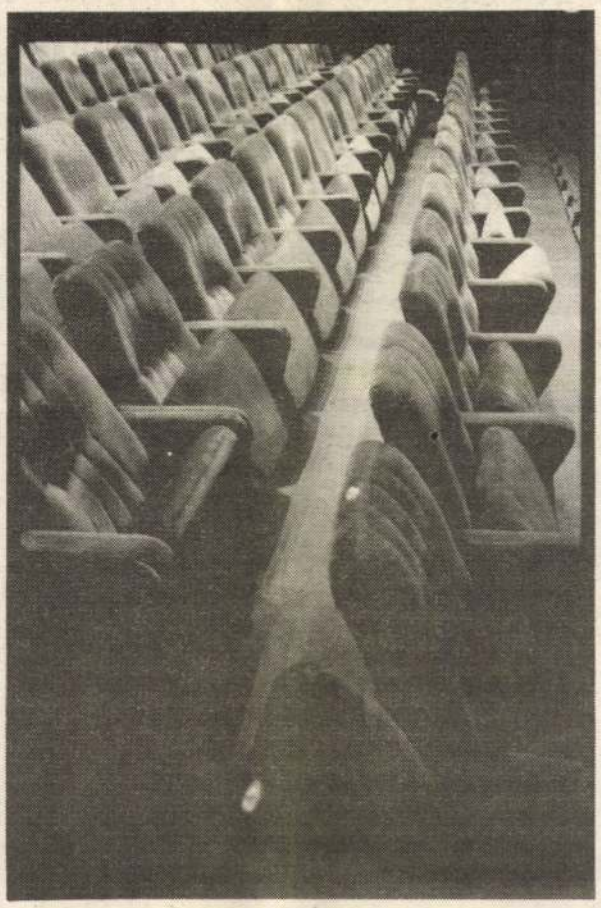

Fotó: Pohárnok Gergely

A *Koldusopera*ban józerivel mással sem törődik a rendező **Taub János**, csakis azzal, hogy eljuttassa az üzenetet hozzánk: ez kérem színház, tehát itt a dolgok jóra fordulhatnak, itt kiderülhet, hogy a kisebb szemetet nem tudják eltörölni a nagyobb szemetek, bezzeg a valóságban! Bezzeg abban a realitásban, melyet nekünk szóló graffitik határoznak szájbarágósan felismerhetővé. Ez az üzenet benne van Brecht komédiás rosszkedvében, songban, feliratban, akcióban egyaránt. De főként a színészi felmutatásban kell jelen legyen. Itt és most a színészek jórészt az utolsó képet készítik elő, az üzenet kifogalmazását, amikor már-már színészmivoltukból is kilépnek, hogy civil bőrükkel hitelesítsék a nemes gondolatot.

A *Vízkereszt*ben már az első pillanatban csak a koncepció van jelen: **Vlad Mugur** húsz évet késett avantgárdjában a művész, a szolgálatba szegődött művész lesz az abszolút főszereplő, aki szelet teremt, vihart arat (mennyivel bölcsebb Shakespeare, aki egyszerűen bölcs udvari bolondnak írta meg a figurát...), aki embereket formáz, szoborba önti a hiányzó szereplőt, amitől csak a darab válik eljátszhatatlanul értelmetlenné, de a művészértelmiség üzenete kristálytisztán érvényesülhet. Egy szomorú, manipulatív világ negatív lenyomata az előadás – ugyanez komédiában szomorbohóckodva az eredeti darab, melyet nem mernek eljátszani, hiszen némi joggal hiszik: más, több a dolguk.

Az *Üvöltő szelek* végre bombabiztos választás, **Schwajda** és Garas zseniális ötlete: ott aztán tényleg a szerelem söpör el mindent, ott a világ annyiban van jelen, amennyiben a világban élünk és érzünk, nem aktuális meghatározottságában mint politikum. És mi történik? Nem születik meg az előadás: mintha nem bíznának az utolsó pillanatban abban, hogy ez így és csakis így hatni képes. Az az érzésem támad, hogy ezt az előadást nem rendezték meg – vagy ami ugyanaz, sokan akarták rendezni. Nem is lett belőle semmi, az unalmon kívül. Mintha egymást beszélnék le a résztvevők, hogy ez a történet nem áll meg a lábán, végül persze, hogy kimarad a szerelem az egészből, erotika semmi. Csak a zavar, hogy tényleg ezt kellett bemutatnunk?

Ebből a zavarból nem születik színház. Nem termékeny ebben a pillanatban a magyar színház skizofréniája. Melyet az új hatalom teremtett ugyan, de nem érdemes rájuk mutogatnunk. Érdemesebb figyelni a teremtő komédiásokra, akik zsigerből lépnek túl e mai, megint ocsmány kocsmán: **Hollósi Frigyes** bigottan ravasz, örök túlélő baromságára Leprás Mátyásként, **Iglódi István** félelmetesen magabiztos butaságára Tigris Brown vagy Sir Andrew bőrében, **Eperjes Károly** sírnivalóan komikus elbaszottságára Malvolióként, **Garas Dezső** lehengerlő és életigenlő kiábrándultságára Sir Tobyként, **Törőcsik Mari** szűkölő komédiázására Fábián szolgaként. Ezekből a gesztusokból lehet fölépíteni az új-régi színházat.

Na persze először azt kellene eldöntenünk, hogy mit is várunk a színháztól. Tényleg el kell döntenünk? Valóban van különbség a vátjszemű-vájtfülű, bennfentes, bármikor összekacsintó, illegális egységben lévő (a szar összetart alapon) intellektuális közönség meg az elhanyagolható többi igénye között? Nincs itt valami tévedés? Hiszen itt élünk mindannyian: azok is, akik útlevelet tanácsolnak, meg mi is, akiknek tanácsolják. Dönteni magunknak kell: országosan meg azoknak, akik egyik részt sem értik még igazán tisztán. Az elhanyagolható többségnek.

Akikért végre nem a harang szól. De akiknek a mai színház – és kevés, koltais, bereményis kivétellel a mai film – még nem szól. Legalábbis nem szólal meg, csak nagyon ritkán. Mert zavarban van. Mint mondtam: még nem termékeny ez a zavar. Előbb-utóbb biztosan az lesz.

Hacsak közben megint nem változtatódikváltozikvagymiazisten a rendszer. És akkor kezdhetjük elölről. Kezdjük.

A skizofréneket lelövik, ugye?!

Bányai Gábor

Szeretet márványból

Érdekes amerikai könyv került a kezembe: *A művészet filozófiai gúzsbakötése.* A szerző, **Arthur C. Danto**, a Columbia Egyetem filozófia tanszékének a professzora, s emellett a kortárs művészeti élet jónevű kritikusa is. A kötet legérdekesebb megállapítása azonban messze rugaszkodik a jelenkori témáktól, és több mint kétezer évvel ezelőtti eseményekhez kapcsolódik.

Arról tanúskodik, hogy Danto kettős pályafutása során ugyancsak rossz véleményt alakított ki szűkebb szakmájáról, a filozófiáról. Nem kevesebbet állít ugyanis, mint azt, hogy a filozófia egész létrejötte csupán annak köszönhető, hogy annak idején Platón mindent megtett azért, hogy a művészet jelentőségét bagatellizálja, illetve, hogy a célból alkotta meg egész filozófiai életművét, hogy vele mindenfajta művészetet száműzhessen a közéletből. A művészet veszélyességének, illetve haszontalanságának tana azóta végigkíséri a történelmet. Miközben a természettudományok megjelenésével maga a filozófia is hasonló helyzetbe került: a metafizikai problémákkal való foglalatoskodás sokak szerint veszélyt jelent a józan gondolkodás számára, vagy legalábbis haszontalan dolog. Danto az angolszász kultúrkörből érkező entellektüellre jellemző plasztikitással és nyíltsággal fogalmazza meg, hogy mire is gondol:

„Noha az esztétika a tizennyolcadik század találmánya, mégis ugyanúgy s ugyanazon okból politikus, mint volt valamikor Platón esztétikája, amely a művészt olyan távolságból szemlélte, hogy annak a jelölésére az „esztétikai distancia" már csak egy megszépítő metafora lehet. Merész, de végül is sikeres stratégiának bizonyult, hogy elhitessék a komolyabb művészekkel, hogy feladatuk a Szépség megteremtése. A művészet ilyetén metafizikai pódiumra való állítása – a háttérben a múzeum intézményével mint Labirintussal – ugyanis a politikai száműzetés ugyanolyan brutális formája, mint amilyen a nő átformálása volt »hölggyé«, aki ezzel a címmel már csak a szobájában találhatott menedéket, s foglalkoztatottsága sem lehetett más, mint valamilyen hasznos munka minden közelebbi cél nélkül – például hímezni, akvarellezni vagy kötögetni: a frivol teremtmény kvintesszenciája."

Hogy a művészetnek nem fő feladata a szépség szolgálata, azt mindnyájan ösztönösen érezzük, és hogy a művészet története – különösen mifelénk – többnyire azonos a művészet elnyomásának a történetével, mondanom sem kell, egészen világos. Danto gondolatmenete azonban mégis annyira provokatívnak tűnt, hogy elhatároztam, utánaolvasok a szakirodalomban, esetleg magánál Platónnál is, noha – több ezer oldalas életművét tekintve – ez nem könnyű dolog. Zavart ugyanis az, hogy a mintegy háromszáz oldalas tanulmánykötetben sehol sem találtam választ arra, hogy a művészet Danto szerint végül is mire jó, illetve ha netán tényleg olyan „haszontalan dolog", ahogy hírlik, akkor meg miért éri meg a filozófiára haragudni, ha ezt kimondja.

A nemrég magyarul is megjelent Filozófiai Kisenciklopédia azt írja Platónról, hogy: „Általában tekintélyelvű politikaelméletét és az észellenséggel kacérkodó, misztikus idea-vallását emelik ki, legjobb műveiben pedig csak az irodalmi szépséget fedezik fel." Egy másik könyvben, Karl Bormann kölni professzor áttekintésében aztán tényleg megragadott valami, ami igazolni lászott, hogy félremagyarázzák Platónt. Arról – az első pillanatban nagyon is szakmainak látszó kérdésről volt itt szó, hogy az antik görög gondolkodás számára az istenség képzete mennyire más volt, mint ahogy azt a mai európai észjárás természetesnek találná. A szerelem például a mi felfogásunk szerint lehet esetleg isteni dolog, a régi görögök azonban azt a fordulatot használták, hogy *a szerelem isten!* Vagyis azt, amit csak *fogalom*nak neveznénk, annak rögtön egy egész mennyei világot ajándékoztak, miközben nem is kellett feltétlenül egy személyes istenre gondolniuk.

És itt térek vissza Platónhoz. Szerinte például az ideák világában kitüntetett szerepet foglal el a Jó, amihez szorosan kapcsolódna az erkölcsi értelemben vett szépség fogalma is. De az ilyen *Jó* nem az isteni értelemben vett jóság tükrözője, és még kevésbé valamiféle fogalmi absztrakció, hanem olyan ősforma, ami a maga tisztaságában esetleg több is, mint egy isten (aki csak jelzőinek egyikeként birtokolhatja a jót), hiszen úgy áll előttünk, mint egy hegy, ami a *Jó.* Olyasmi ez, mintha az egész filozofálásunk során megmaradnánk a jól ismert emberi fordulatoknál, – csakhogy ezek a fogalmaink váratlanul nem gondolatok többé, hanem önálló világba átemelt és csodálattal övezett, örök fényben fürdő, márványba faragott minták. Tőlük tanuljuk az absztrakciót.

Miért volt szüksége Platónnak arra, hogy a szerinte fontos dolgokat ennek az ideatannak a megközelíthetetlenül makulátlan alakzataiba öltöztesse? Miért kereste a gondolkodás mozgékony munkája mögött a mozdulatlant, az egyneműt, a tekintély tiszteletére tanítót? Igen, ezt kereste, s mondhatnám: *dacára* annak, hogy görög volt – vagyis, hogy a levantei mozgékonyság és képlékenység volt az anyanyelve, s hogy a mediterrán kultúrák kiapadhatatlan miméziségének légterében élt és gondolkodott. Vagy éppen ez a sistergően eleven közeg inspirálta őt arra, hogy arisztokratikus emelkedettséggel egy változatlan világot teremtsen? Mert amúgy is túl sok volt a változásból és a hitvány képlékenységből, mert megundorodott a világ álhatatlanságától és az emberi alkalmazkodás ijesztő formáitól?

Érdemes elindulni ezen a nyomon. Platón a peloponnészoszi háború éveiben született, két esztendővel azután, hogy Periklészt a halálba ragadta az egész athéni lakosságot megtizedelő pestis. A demokrácia fénykora oda volt, s ami Athénre várt, az a Spártával való háborúskodás folytatása, a megalázó békék sora és a perzsa befolyás érvényesülésének a gyengülő, majd újra erősödő évei voltak – otthon a hatalomra jutott athéni oligarchia eltűrése, kifelé a despotákkal való egyezkedés. A demokrácia egyik utolsó hőstette Szókratész megvádolása és kivégzése volt, egy olyan esemény, amit ideológiai érvek készítettek elő, s ami után – ahogy ma mondanánk –: az önkéntes emigrációt választotta az athéniek közül az, aki úgy vélte magáról, hogy még elég fiatal hozzá és elég európai.

Így került Platón is Szicíliába, ahol megpróbálkozott azzal, hogy baráti kapcsolatait, amelyek Szirakuza ifjú uralkodójához fűzték, arra használja fel, hogy megvalósítsa a filozófus-államról alkotott elképzeléseit. A kísérlet balsikerű kimeneteléről elég részletesen olvashatunk a már említett kisenciklopédiában is, itt legyen elég csak annyi, hogy Hamlet helyzete a dán királyi udvarban békés hétvégi nyaralásnak tűnhetne a civakodások, összeesküvések, gyilkosságok és rágalmazások ama szűnni nem akaró forgószínpada mellett, amit Platón Szirakuzában átélt (egy ízben – s nem mint vevő, hanem mint áru! – még a rabszolgapiacra is kikerült). A tipikus idealista értelmiségi a tipikus történelmi helyzetben?

Platón nem ezt a tanulságot vonta le magának, bár kétségtelen, hogy volt érzéke ahhoz, hogy a realitásokhoz igazítsa az igényeit, s hogy végül is a nagyon tökéletlen Athén mellett kössön ki, ahol azonban mégis annak szentelhette további életét, hogy a város egyik ligetében megalapítsa Akadémiáját, azt az egyetemet, amely aztán majdnem további ezer esztendeig(!) működött. Ő volt a történelem első olyan jelentős figurája, akit egy többé-kevésbé demokratikus hagyományokkal eldöcögő közösség megtisztelt azzal a toleranciával, hogy eltűrte, sőt továbbadta az utókornak a demokrácia alapelveit is támadó, messzemenően arisztokratikus felfogásra valló, s egyértelműen tekintélyelvű nézeteit.

Platón utópikus elképzelése a tökéletes államról persze soha nem valósul meg, hacsak nem tekintjük részleges megvalósulásnak a későbbi szerzetesrendek felépítését és működését. Engem legalábbis a szigorú meditatív rendek belső felépítésére emlékeztet az, amit Platónnál olvashatunk: a közösség felosztása öreg, sokat tanult és önzetlen lelkű vezetőkre, engedelmes és aszkétikus életsílust folytató katonákra, valamint a zöldségeskertekben munkálkodó, illetve a mesterségeket folytató nemeslelkű közemberekre. Ami különbséget megfigyelhetünk, az elsősorban a családi életre vonatkozik: – Platón társadalmában ugyanis helyet kapnak a nők és a gyerekek is, de csak egyfajta promiszkuitás keretében, mint közös tulajdon. Nincs helyük azonban a szó általánosabb értelmében vett művészeteknek, hiszen nemcsak az a baj velük, hogy az ideáktól oly távol eső árnyékvilágban is csak az árnyékok árnyékát jelenthetik, hanem az is, hogy erkölcstelenségekre és zabolátlanságokra ösztönöznek. Platón államában csak a harmónia megengedett, csak a Jót szabad mértékletes eszközökkel megénekelni.

S ez az a pont, ahol Arthur Danto, a liberális amerikai professzor szakmai tűrelme kétségekbe fordul át – vajon mit ér a filozófia, ha egész története a totalitarizmusnak ezzel a víziójával kezdődik? Danto persze nem veszi számításba azt, hogy Platón nem ismerhette, soha el sem képzelhette, hogy mit jelent a „rend" egy olyan zárt, és monolit szerkezetű kontinentális világban, ami egyetlen pontján sem hasonlít a meleg tengervízzel körbecsókolt görög szigetekhez. Ahol a szeretet vagy a béke féltésének a márványoszlopai azonnal börtönráccsá válnak, s ahol a gondolkodás rugóinak vizsgálata mögött sem kíváncsiság áll, hanem csak ellenőrzés.

Még asztalomon – a tanári katedrán – hevert a könyv, bevezetés Platón filozófiájába, amikor megtörtént az, amitől Platón félt, és amire Danto Professzor Úr is várt egész idő alatt. Szót kért az intézmények rácsait rázó, a civilizáció kereteit fenyegető *művészet.* A gyerekek – tíz-tizenegy éves lurkók – abbahagyták a munkát és új játékba fogtak. Fehér lapokat szakítottak ki a rajztömbökből, vörös festékkel vérfoltokat festettek rájuk, majd magukra borították ezeket a lapokat, és miközben az ecsetet átszúrták ezeken a „véres kötéseken", eldobták magukat a székeken, az asztalokon és a földön. Hörgő, és sebeiben fetrengő tömeg hevert a tanteremben, kísértetiesen hasonló ahhoz a képhez, amit néhány nappal azelőtt egy iskola ágyúzása után közvetített a televízió Boszniából. Miközben persze mindent túlszárnyalt a nyerítően diadalmas, a halált is kijátszó, gyermeki nevetés.

Magasra emeltem a tenyerem, hogy lecsapjak a katedrára – Diszciplin! – de aztán így maradtam, megmeredve, mert a tekintetem a Platón-könyvre esett. Az osztály legkisebb gyereke ugrott ekkor a padsorok elé, s a véres papírt, mint valami kendőt maga elé tartva, és a feldördülő tapsokat fogadva, az osztály felé fordulva hajlongott. Mikor jobban odanéztem, láttam, hogy miért. A nagy piros folt alatt egy ugyanolyan nagy piros aláírás díszelgett. Így, K-val Pikasso.

Perneczky Géza

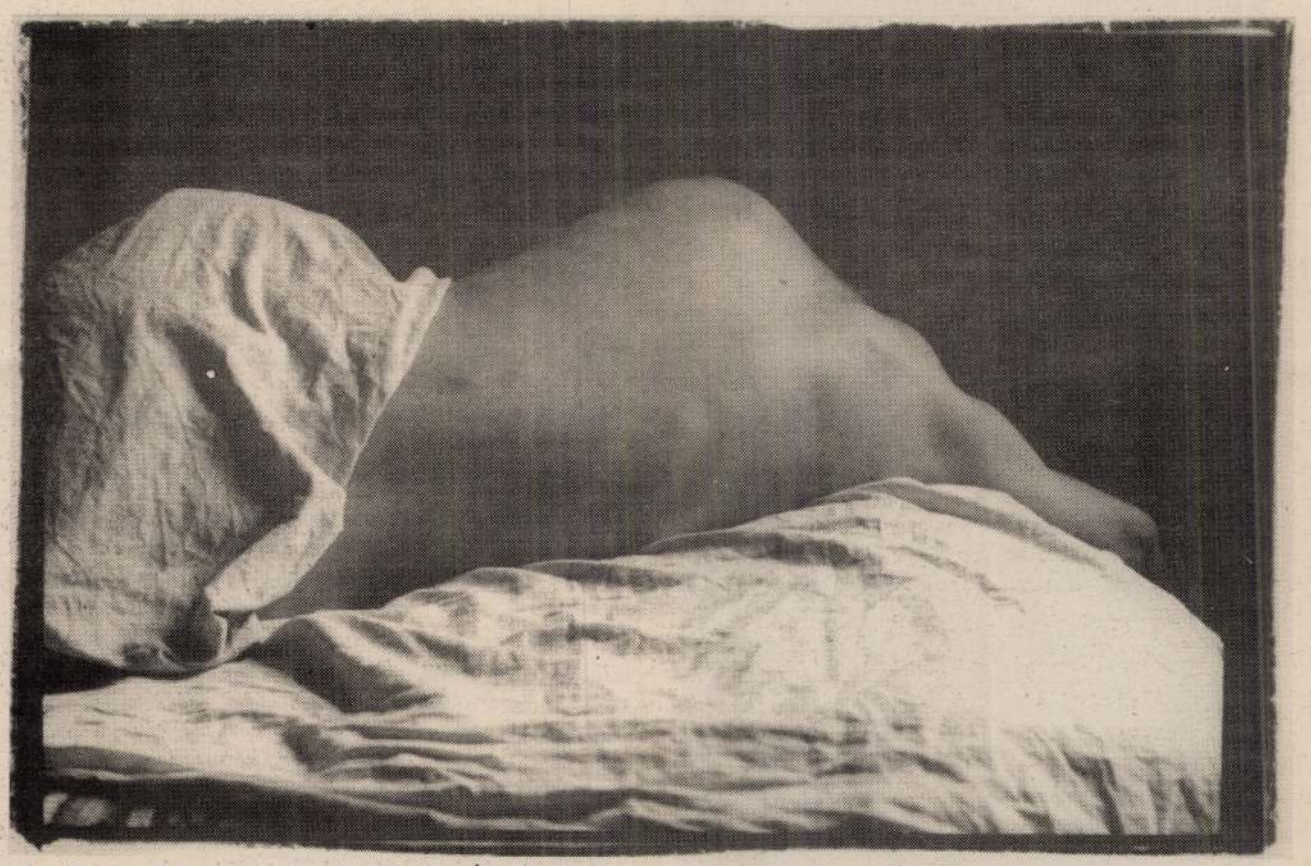

NARANCSGALÉRIA: SZILÁGYI LENKE

MTA Művészettörténeti Kutató Cs.
Aknai

"Extrém sportok" - Perneczky Géza kiállítása

Nagyon szerettem volna, ha Perneczky egyszer rólam is ír. Engem is megdícsérne, és még sok mást is írna rólam, amire nem is gondolok, míg egészen elbizonytalanodnék, hogy ki ez a fura, mélységesen ismerős idegen a fordított-távcső-perspektiva végén - ez lennék én? Ő tud ilyet! Most viszont én írok róla. A sors ironiája? Inkább talán a Perneczkyé, ugyanis az ő ötlete volt.

Ahogy mentem le a lépcsőn a kiállításhoz, hangosan fogadott: "Na, gyere Birkás, most vizsgázol!" Kicsit próbálkoztam: "Hogyhogy én? Talán Te...!" De nem, tényleg nem erről volt szó.

Kb. 40 akvarell a falakon a hosszú helyiségben. Akvarell és hígan festett akryl, papíron, kartonon, 50x40, 65x50, 70x50 cm. A képek főszereplői viszonylag kicsi figurák, skateboardozó fiúk, rapesek, utcai alakok, strandolók, sorozatokban variálva, aszerint, hogy mit csinálnak. Könnyedén voltak festve, semmi pepecselés. Egy kis "naivság" is körüllengte az egészet, de hogy ez a festésmódból adódott, vagy az egész elképzelés egyszerűségéből, nem tudtam eldönteni. Talán mindkettőből. Minden esetben nem az a kultivált naivság volt, amit manapság fiatal "realista" festőknél gyakran látunk, és amivel meglehetősen gyorsan tisztába lehet jönni.

A képeken a figurák domináltak, ilyen a természetük, és körülöttük a környezet úgyis kevéssé volt megfestve, inkább kis tarka ecsetvonások töltötték ki a felületet, mert a lap volt a próbapapír is. És természetesen pecsétek, ez már Perneczky munkájához tartozik. Mint a kínai tusrajzokhoz. Itt azonban a festett emberkék az egyik lapon még meg is bámulják a mellettük levő pecséteket...

Perneczky tehát elmegy otthonról, az emberek közé megy, nézelődik és ami tetszik, rögzíti, lefotózza, vagy lerajzolja, a módszer mindegy, csak praktikus legyen. A képeket aztán otthon festi meg, a rajzok és fotók alapján. A kiállított anyag nagyrészét egyébként a paksi művésztelepen készítette a nyáron.("Fél nap munka, fél nap szórakozás, Halászcsárda, stb.") A képek tehát idegeneket ábrázolnak, ahogy bizonyos távolságból látni (és fotózni) lehet őket az utcán, Aluljáróban, strandon. Jellegzetesen mai ifjúsági figurák. A fiatalok érdekesek és vonzók, ezt nem kell megideologizálni. Nem akart ezen csavarni még annak érdekében sem, hogy művészet legyen belőle. Vagy mégiscsak csavarint, ha ecsetnyomokkal is telepingálja a papírt, meg összepecsételi? Egy kicsit igen, mert ezzel a lapokat egy kicsit montázsszerűvé teszi. De inkább arról van szó, hogy nem akar az egységes képfelület festői alakításába belebonyolódni, amiben igazat adnék neki, az csak elhalványítaná a figurákat, gondoltam.

Mindent összevéve végülis elég bizonytalanul néztem körül. Perneczky Géza művészettörténész, kritikus és esszéíró - fogalom, és tudjuk, hogy neki a fluxus és az underground művészet szellemében tevékenykedni is természetes: a mail art, a pecsételések, a művészkönyvek, a "mechanikus festmények" vagy a computer kaotikus világában. (Magyarországi kiállításai: Liget Galéria, 1986, Budapest Galéria Lajos utcai Kiállítóház, 1987.) De ezek az akvarellek mások voltak. A srácok nem a fluxus és az underground világában skateboardoztak. Vagy talán mégis? Biztos vagyok benne, hogy nem csak én kérdeztem magamtól: ezt meg vajon hogy gondolja Perneczky?

Kérdést kell a műnek feltenni, saját magát illetően, el kell a nézőt bizonytalanítania, kihúzni a lába alól a szőnyeget, kényszeríteni, hogy elgondolkodjon... a könyökömön jön már ki, mert túl sokszor láttam, hogy csak erőlködés lesz az egészből. De az meg vicc, ahogy ezt Perneczky játszva teljesíti. Mintegy mellékesen, ahogy Szent Péter az árnyékával gyógyít: a kontextus révén.

Mert nyilván azt se csak én kérdeztem magamtól, hogy ha nem Perneczky csinálta volna, mennyire vennénk komolyan ezt a kiállítást? És így? Mennyire? Közben már hallom is harsogó hangját: "Nem kell komolyan venni!" A jó fluxus-tradíció?

Nézzük máshonnan. Az N&n nem üzleti galéria, hanem nonprofit bemutatóterem, főleg építészeti témájú kiállításokkal. Itt a festményekkel Perneczky úgymond pályán kívül lép fel. Versenyen kívül...Igen, csak ne jutott volna a képek előtt rögtön az az eszembe, hogy van ebben a figurális témában és a könnyedségben - vagy még inkább abban, ahogy ezek felé fordul - van benne valami, ami nagyon a mai fiatal művészek festészetére közelit rá. Azt mondta, "a művészeti élet ürességével és kiagyaltságával szemben" akar valami egyszerűt és jólesőt csinálni. Úgy dolgozni, "ahogy az avantgardizmus előtt dolgoztak a festők...mint Fényes Adolf." Egy pillanatra bevillannak Fényes Adolf örögkori képei...de ezt elhessegetem. Veszem úgy, ahogy mondja. Az akvarelljei azonban, akárhogy is nézem, mégis igazi mai képek. Mégiscsak a fiatal festők rokona lett ő most - csak nagyon távoli. Olyan távoli, hogy semmiképp sem áll versenyben velük. Ebben a viszonylatban tehát tényleg nem kéne komolyan venni, mert - tőlük és velük - igazán semmit sem akar.

Valamit persze mégis akar ezekkel a képekkel. Nem is csekélység, amiről szó van: a szabadságról. Kivívni? Rég megvan. Demonstálni? Túl szerepjátszós. Hanem: átélni! Végigcsinálja az egészet, az utcán való nézelődéstől a kiállításig, és alaposan kiélvezi, hogy azzal foglalkozik, ami éppen igazán érdekli. Ez a szabadság. De ez nem anarchia, érdeklődése tárgyát szépen megformálja, legjobb tudása szerint, becsülettel. Ez tartás. "Alte Schule", mondaná a német - meghökkenésemre.

Ki engedheti meg magának, hogy egyszerecsak azzal foglalkozzon, ami igazán érdekli? Elég borzasztó kérdés...ha mindenki, biztos összeomlana a világ...Úgy látszik, mégis érdemes egy bizonyos életkort elérni, hogy ezt a kérdést (újra) feltehesse magának az ember.Ha valakit a saját emlékműve ápolásánál jobban érdekli az, hogy annak járjon utána, ami pillanatnyilag igazán érdekli, és ezt még nyilvánosságra is hozza, az vállal bizonyos kockázatot, és megérdemli a csodálatunkat.

Nem a festői teljesítmény nagysága miatt. Az egy másik történet lenne, talán szintén szép történet, csak nyilván kevésbé szólna a szabadságról. Így hát világos, hogy hogyan gondolja mindezt Perneczky. Derűsen!

És "ha valaki mégis okoskodna - mondja - felmutatom neki a nyugdíjas igazolványomat!"

N&n galéria, 2001. dec. 12. - 2002. jan. 06. Birkás Ákos

Kedves Géza!

Itt küldöm a kis cikkemet a kiállításodról. Remélem, minden benne semmi, ami vissza esne Rád! Ha mégis benne valami, ne haragudj, nagy haragudj, de mondd meg!

Sia, baráti üdv

Ákos

Wien, 2002. 2. 22.

PERNECZKY GÉZA
(as an artist)

Pernegger János

PERNEGGER JÁNOS KŐFARAGÓ-MESTER 1662-BEN. A nyitrai vártemplom egyik oltárán homokkő dombormű van, mely a keresztről való levételt elég meghatóan ábrázolja. A felirat szerint Szelepchényi György kalocsai érsek és nyitrai püspök rendelésére Pernegger János készítette 1662-ben („Joannes Pernegger fecit 1662").

—392. PEKRI PEKÁR KÁROLY

Művészet 1911. 92. l.

L láthatóa

hosz

arfával körül ~~[illegible]~~ vett és nep. szt. Tánost ábrá-
lom ~~látható~~ van az (előtte lévő) facsoportokkal; jobbról-
i házak kötik le figyelmünket, a melyeknek
rata alól jobbra: „Moor den 1ten Sept. 1882."

retei a papirosnak 23.9 : 31.6 cm

4725.

189/95 № 8.

Pernegger János
szobrász.
A nyitrai székesegyház nagy oltárát
1662-ben készítette.

Mihalik József. Magyarország vidéki mu-
kincsei. Szendrei. Magyar mukincsek.
Bpest. 1901. III. K. 34. l.

Pernegger ~~Zaiios~~ Hans, d. J.

szobrász

a XVII. században. A nyitrai székes-egyház nagy oltárát Krisztusnak keresztről levétele és koporsóba tétele fehér tiszta alabástromból faragva díszíti, rajta a művész nevét e felírás mutatja: „Joannes Pernegger fecit Anno 1662."

L. Magyar Sion 1864. évf 423. l.

Nagy Iván. Magyarország régi zömmel vészek a legrégiebb időkből 1850 ig.

Századok 1874 évf 189. l.

szül. 1603 + 1663

H. Waldburgers tanítvanja, a hasonló nevi mindszenthi legjelentékenyebb egyéni Tobb mivel Hainetvonyban és Ausztriaban, ezik zömmel

XXVI

Thieme-Becker ~~12~~

423

Pernegger Jan
rodák 1662

l. Šourek

Fil.

zer méter
ki: a pol-

Csúszómászói a vízi-, réz- és kockás sikló, a kis magyar gyík és a mocsári teknős.

Mivel a tókörnyék vízi madárvilágáról a Kisbalaton ismertetése kapcsán bővebben lesz szó, e helyen az egyes főcsoportokba osztott madarakat csupán névleg említjük meg.

Úszók és vízfelett csapongók a búbosvöcsök, kormos szerkő, dankasirály, küszvágó csér, sirály, szárcsa, vízityúk, szürke lúd, tőkés ruca. Gázlók a bakcsó, batla, kanalas-, szürke- és vörösgém, póli, piroslábú cankó, bibic és nemes kócsag. A nádasok közt élnek a nádi rigó, tücsökmadár, poszáta, nádi sármány, függő cinke, kékbegy- bölömbika, jégmadár. Gyepen, kaszálókon futkosnak a fehér és sárga billegető, gyurgyalag, csalán-csúcs. A keleti magas partokban óriási mennyiségben fészkel a parti fecske.

Ragadozó madarai a réti héja, a halász- és szírti sas, kerecsen- és vándor sólyom, kaba, karvaly, ölyv, kánya, vércse.

A Kisbalaton mintegy 40 km.² területe madárvédelem alatt áll. Benne az Országos Ornitológiai Intézetnek megfigyelő állomása van.

*

A Balaton partja — mint föntebb említettük — csak az utóbbi időben indult fejlődésnek. Nemrégen még kiterjedt fenyérsávok, átjárhatatlan nádszegélyek, süppedő lápok ülték partjait. Eltévedt halászok, megrögzött pákászok járták csupán. Keleti, hatalmas lőszpartjaiban milliószámra fész-

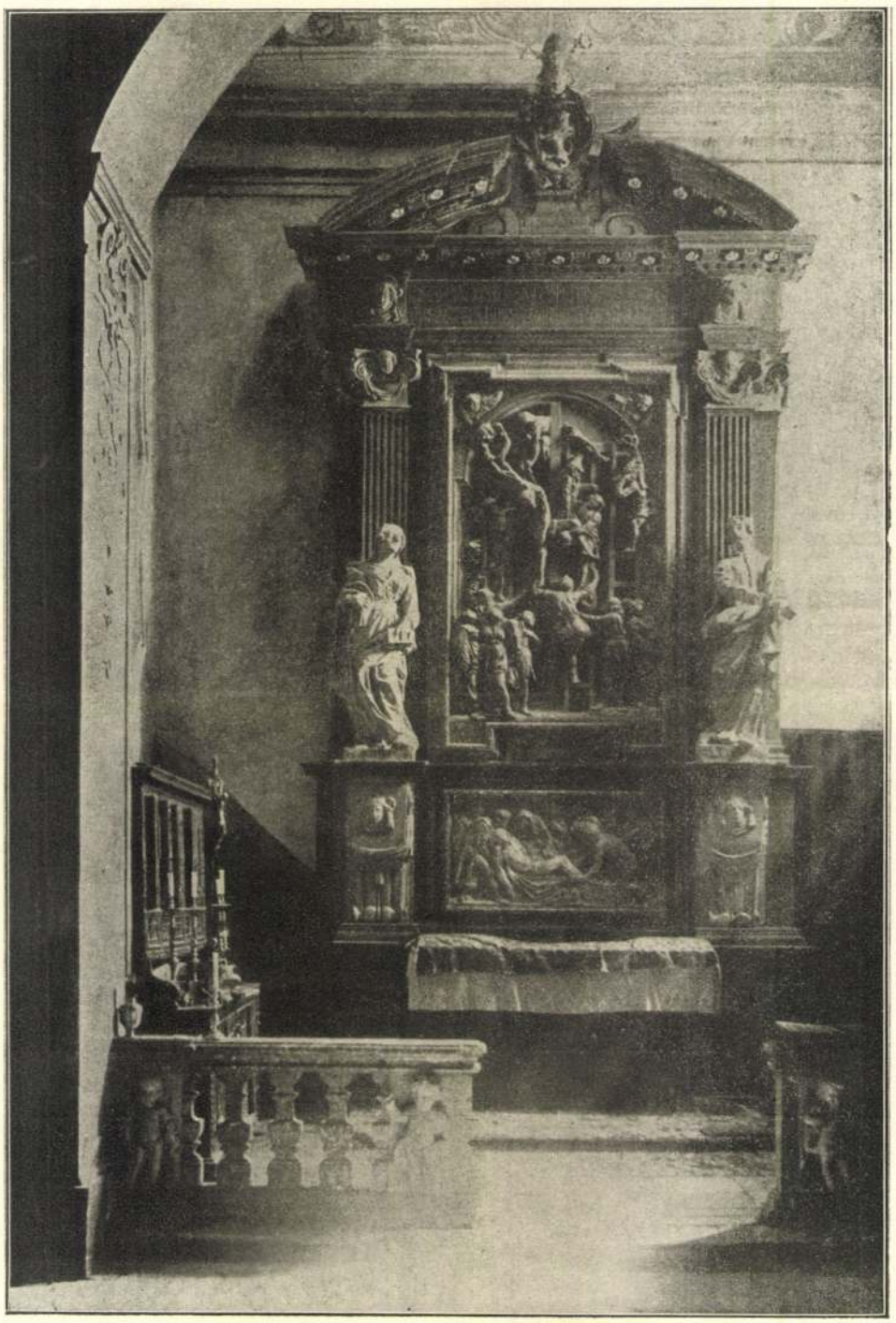

SZELEPCSÉNYI GYÖRGY OLTÁRA A NYITRAI PŰSPÖKI TEMPLOMBAN.

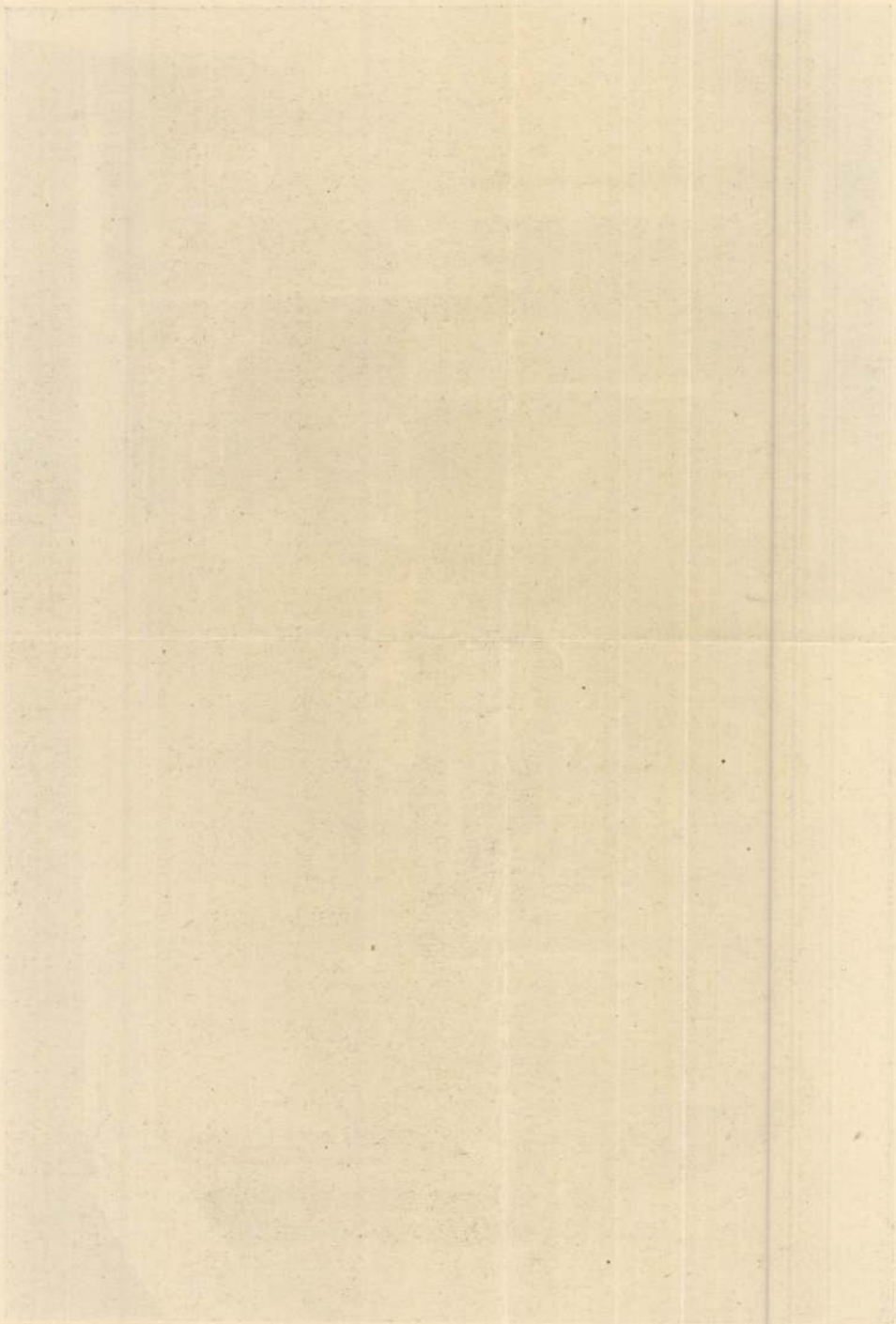

SZELEPCSÉNYI GYÖRGY OLTÁRA A NYITRAI SZÉKESEGYHÁZBAN.

(Egy képtáblával.)

A nyitrai székesegyház déli, alsó részének, a mely — mint ismeretes — az ősi templom átalakított alakban reánk maradt egyetlen hajója, legfőbb dísze az az oltár, a mely a keleti zárófal előtt, korláttal szentélyszerűen elkerített helyen emelkedik, attól az ajtótól balra, mely a régi templom elzárt szentélyrészébe vezet.

Az oltárnak a fal párkányáig felnyúló magas épülete különböző színű sötét márványból van megalkotva, az építészeti részek erős hangsúlyozásával. Erős, talapzatszerű tagok szegélyezik az oltár asztalát, ezek fölött két oldalt draperia elé helyezett női maszkokkal díszített gyámok egy-egy nagy szobrot hordanak, a melyek mögött hornyolt félpillérek nyúlnak a magasba és gazdagon faragott, egy-egy angyalfejjel díszített volutás fejben végződnek. A pillérfejek fölött, két női maszk között, feliratos fríz vonul, legfölül pedig erős tagoltságú, megtört, félkörű orom fejezi be az egész kompozicziót, faragott czímerrel és püspöki jelvényekkel ékesítve. A gyámok között a predellát Krisztus sírbatételének domborműve díszíti, míg a két félpillér között, többszörösen megtört keretben Krisztusnak a keresztről való levételét ábrázoló nagy dombormű van elhelyezve. Mindkét dombormű világos sárga márványból készült. A félpillérek elé a gyámokra állított nagy szobrok (Joachim és Anna) mozdulatukkal és arányaikkal nem illők oda. A szájhagyomány szerint eredetileg szent Zorád és Benedek ezüstszobrai állottak ott, a melyeket a napoleoni háborúk idején beolvasztottak és a jelenlegi, stukkóból való szobrokkal pótoltak. A felső frízen levő felirat szerint az oltár valóban az Úr testén kívül a Nyitrával oly szoros kapcsolatban levő két szentnek volt szentelve (*Deo pro peccatoribus mortuo et sanctis eius Zoroardo et Benedicto*).

Az oltár alapítóját a talapzatokra vésett feliratok nevezik meg: Szelepcsényi György volt az, 1648—66. Nyitra püspöke és a nyitrai egyházmegye kormányát megtartva kalocsai érsek, majd Magyarország primása

Arch. Ért. 1918–1919

(GEORGIUS POHRONTIUS SZELEPCHENY ARCHIEPPUS COLOCEN. EPPUS NITR. ZC: S. C. R: Q. M. CANCEL: ET CONS. INTIM.). A két dombormű közt, a predella kerete fölött középen, eléggé feltünő helyen, az oltár mestere is megörökitette nevét: JOANN. PERNEGGER FECIT A. 1662.

Pernegger János salzburgi mester volt, azoknak egyike, a kik mint az ott virágzó középkori szobrászat és márványipar folytatói a XVII. században, midőn Salzburgban a reneszánsz erős gyökeret vert, nemcsak városukat látták el készitményeikkel, hanem másutt is kedvelt és keresett mesterek voltak. Salzburg és környékének kitünő, változatos, hatásos márványai mellett[1] e szobrászok, néha csak kőfaragók, mintegy velökszületett, nemzedékről-nemzedékre átöröklött ügyessége, vállalkozási kedve volt sikereik alapja.

A Pernegger-család különösen jellemző képét adja a XV. század végétől a XVII. század végéig terjedő tevékenységnek és annak a körnek, a melyben e nem nagy igényű, de figyelemre érdemes mesterek művészete mozgott. Tekintve, hogy összefoglaló ismertetésük még az osztrák művészettörténeti irodalomban sem található meg, ez alkalommal annál kevésbbé felesleges összeállitani a reájuk vonatkozó adatokat, a mennyiben azokat ismerjük, mert meg kell állapitanunk, hogy a nyitrai oltár a család két azonos nevű tagja közül melyiknek tulajdonitható.[1]

1585 február 23-án Ferdinánd tiroli főherczeg Firenze herczegének ajánlja *Michael Pernegger* salzburgi szobrászt, a ki egy ideig udvari szobrászánál, Hans Leonhard Waldburgernél tartózkodott és most további kiképzés végett *(mererer erfarenheit willen)* Olaszországba szándékozik menni.[2] 1596-ban a salzburgi piaczon (most Ludwig Viktor-Platz) álló Flórián-kút megújitása alkalmából Michael P. 20 forintot kap a város és herczegérsek négy kőczimerének elkészitéséért.[3] 1598-ban megrendelik Michael P. salzburgi szobrásznál a mattseei káptalani templom főoltárát 260 forintért. Az oltár nem maradt fenn, 1733-ban újat állitottak helyébe.[4] A mester

[1] Az idegen márványok alkalmazását kiemeli *Vurum József*, Episcopatus Nitriensis eiusque præsulum memoria (Pozsony, 1835), 367. l.: «In Cathedrali Ecclesia nobilissimam aram cum Depositione Christi de Cruce, in alabastro affabre excisa, comportatis de longinque marmoribus, construxit».

[1] Néhány adatot dr. Hans Tietze és dr. Rudolf Guby (Bécsben) szíves útmutatásának és közlésének köszönhetünk.

[2] Regesten und Urkunden aus dem K. K. Statthalterei-Archiv in Innsbruck, Reg. Nr. 11,118. Jahrbuch der Kunstsammlungen des A. H. Kaiserhauses, XIV. köt.

[3] Österreichische Kunsttopographie XIII. (Die profanen Denkmale der Stadt Salzburg) 1914, 217. l.

[4] Österreichische Kunsttopographie X (Politischer Bezirk Salzburg), 1913. 267. l.

Salzburgban lakik; lakása és műhelye a Walter-féle és az Elefánt-ház között van a folyóparton. A Corpus Christi testvérület kamatkönyvei szerint 1602-ben és 1614-ben 100 forint kölcsönt kap.[1] Ismét magában Salzburgban nagyobb munkához jut Michael P., midőn az új káptalani ház (ma fővámház) homlokzata számára 1603-ban 24 kanonoki czímernek vörös márványból való kifaragására kap megbízást. A czímerek darabjáért 16 forintot igényelt, de úgy látszik ebből az árból utóbb engedett. A czímerek az 1605-ben elkészült ház kapuja fölött levő kettős ablaktól jobbra-balra tizenkettesével vannak egy-egy egyszerű reneszánsz táblára erősítve.[2]

A családnak egy másik tagja *Andreas Pernegger*. Midőn a grödigi plebániatemplomba 1617-ben új főoltárt készítenek, a szobrászmunkát ő vállalja 130 forintért. Utóbb a főoltárt megújították, de az oltár mögé vezető bejárók fölött fennmaradt két tömjénezőt tartó angyal fából faragott alakja, nyilván Andreas P. művei.[3] Egyéb adatot nem ismerek róla. *Idősb Hans Perneggerről* is csak az az adatunk van, hogy 1593-ban született.

Tíz évvel később, 1603-ban született az 1647. évi salzburgi lélekösszeírás szerint *ifj. Hans Pernegger*, Michael P. fia vagy unokaöccse, a kiről már jóval többet tudunk. 1632-ben a talgaui plebániatemplom «rossz, jelentéktelen» főoltára helyett újat készíttetnek ifj. Hans P. képfaragóval 387 forintért. A XVIII. század közepén új templomot építenek és a régi templom berendezésével együtt a főoltár is elpusztult.[4] 1636-ban Honoratus seeoni apát megbízásából 250 forintért elkészíti az 1633. évben elhunyt Zsigmond apát síremlékét a seeoni egykori szent Lampertus-kolostor számára. Az emlék, a mely jelenleg a káptalani teremben van fölállítva, vörös márványkeretben az elhunyt apátnak domborművű képét foglalja magában, a mely solnhofeni kőből van faragva.[5] Az életnagyságot meghaladó alak a leggondosabb megmunkálásról tesz tanuságot. Baljában pásztorbotot tart, jobbjában könyvet, a benczés rend szabályaival. Testtartásában a contrapposto motivumának alkalmazása jut kifejezésre, a ruha redőzete dúsan omlik alá. A széles arcz erős plasztikája, hangsúlyozott csontszerkezete a nyitrai domborművekre emlékeztet és itt is mint amott a világossárga, helyenkint csiszolt, helyenkint érdes felületű dombormű hatását az eléggé egyszerű, sötétebb márványkeret fokozza. Ugyanebben az 1636. évben P. 550 forintért elkészíti a laufeni apátsági templom Szent Sebestyén-oltárát, a

[1] Dr. Guby szíves közlése.
[2] Österreichische Kunsttopographie XIII, 64. köv. ll.
[3] Österreichische Kunsttopographie XI (Politischer Bezirk Salzburg) 1916, 111., 115. l.
[4] Österreichische Kunsttopographie X, 230. l.
[5] Die Kunstdenkmale des Königreichs Bayern I. 1849. l.

mely azonban a templom 1843—50. évi gótikus helyreállításának áldozatul esett.[1] 1651-ben a bécsi Schottenkirche újjáépítése alkalmából P. elkészíti a templom Szent Sebestyén-oltára elé való márványkorlátot 170 forintért.[2] 1657-ben Péter apát a templom Szent Benedek-oltárát rendeli meg nála, salzburgi márványból. Az oltár, a melynek elkészítéséért és Salzburgból Bécsbe való szállításáért 2000 forint volt kikötve, a következő év őszén érkezett meg Bécsbe és ugyanakkor P. elküldi a nála megrendelt két szenteltvíztartót és a keresztelő medenczét.[3]

1662-ben, tehát a nyitrai oltár elkészítésének évében, P. Bécsben meghal, szeptember 21-én. A Schottenkirche kriptájában levő vörös márvány sírkövét keresztbe tett csontok fölött halálfej és a következő felirat jelöli meg: ALDA LIGT BEGRABEN DER EHRNVESTE UND KUNSTREICHE HERR JOHANN PERNEGGER, GEWEST BILDHAUER IN SALZBURG, WELCHER DEN 21. SEPTEMBRIS MORGENS ZWISCHEN 9. UND. 10 UHR AO 1662 ALHIE IN WIEN SEE: IN GOTT ENTSCHLAFEN DEME DER ALLMECHTIGE GENEDIG SEYE.[4]

Valószinüleg ennek a Johann Perneggernek volt fia a családnak egy másik tagja, ugyancsak Johann, a ki (dr. Hans Tietze közlése szerint) Halleinban 1661 január 24-én megnősült. Nyilván azonos azzal a Perneggerrel, a ki utóbb a heiligenkreuzi apátság számára dolgozott és a ki fölváltva Johann, Franz és Johann Franz néven szerepel.

1666-ban Kelemen heiligenkreuzi apát a templom sekrestyéje számára készítendő márvány mosdó medenczéről és ajtó keretről tárgyal vele. Ugyanebben az évben hat márvány lépcsőfokért kifizetik.[5]

Több mint húsz évvel később, 1688-ban, Heiligenkreuz számára Johann Franz P.-nél megrendelnek egy csiszolt vörös márványsírkövet, feketén berakott czímerrel és felirattal (talán az 1644-ben elhunyt Johannes von Schlierbach apáté).[6] 1699 február 22-én Johann Franz Bernackher, pol-

[1] U. o, 2667., 2704. l.

[2] *Hübl*, Baugeschichte des Stiftes Schotten in Wien. Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereins zu Wien, XLVI—XLVII. köt. (1914) 63. l.

[3] U. o., 71. l. A szerző ifj. Hans Perneggert mint Michæl P. fiát említi. Szerinte P. Salzburgban sok síremléket készíthetett magánemberek számára, ezeket azonban nem ismerjük. Tőle való talán Schlägl-kolostor kapuzata is.

[4] *P. Norbert Dechant*, Grabschriften in der Stadtpfarr- und Stiftskirche zu U. L. F. bei den Schotten. Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereins in Wien, XVII (1877)44. l.

[5] *W. A. Neumann*, Handwerk und Kunst im Stifte Heiligenkreuz vom XVII. bis zur Mitte des XVIII. Jahrhunderts. Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereins zu Wien, XVIII (1879), 137., 154. l. Az egyik esetben Johann, a másikban Franz Perneggerről tétetik említés.

[6] U. o, 143., 159. l.

gár, szobrász és építész, Salzburgban, özvegy, a bécsi Szent István templomban megnősül.[1] 1720 április 25-én Franz Bernecker, 86 éves szobrász Bécsben meghal.[2]

Ez az ifjabb Pernegger János (Ferencz) tehát valószinüleg 1634-ben született, 27 éves korában először, 65 éves korában másodszor megnősült. 1662-ben, a nyitrai oltár keletkezése évében 28 éves volt. Nincs tehát kizárva annak a lehetősége, hogy Szelepcsényi megbízásából ő készítette az oltárt, de valószinűbb, hogy a nagy mű az öregebb, tapasztaltabb mester alkotása. Mint láttuk, a hatvanas években az ifjabb P. még vajmi szerény készítményeket szállít a heiligenkreuzi apátság számára.

Különös eredetiséget, teremtő erőt nem várhatunk e derék építész-szobrászoktól. Erejük nem művészeti önállóságukban, hanem ügyességükben, ízlésükben, alkalmazkodó képességükben és termékenységükben rejlik. A Perneggerék, valamint egyenlő rangú társaik műhelyeiből előkerült művek nagy száma évszázadokon át a mindenkor divatos formák, eljárások tanulékony elsajátításáról, élelmes értékesítéséről tanuskodik. Elfogadott, népszerűvé vált minták többé-kevésbbé hű utánzása mellett gyakran saját magukat is szivesen ismétlik. Az eléjük tűzött feladatok megoldásánál a fő czél a megmunkálás tökéletessége, a lehető gazdagság, a díszítő hatás. Jellemző példa e tekintetben a nyitrai oltár, a melynek fő dísze a keresztről való levételt ábrázoló nagy dombormű. Valóban, a XVII. század szive szerint való erőteljes építészeti keretben, a melyen az olasz művészet döntő befolyása mellett a németalföldi díszítő művészet egyes motivumai is felismerhetők, igen nagy hatású a népes dombormű, mozgalmas kompoziciójával, erős plasztikájú csoportjaival, cselekvényének megrendítő pátoszával. A mester mintája az a sokáig Michelangelónak tulajdonított és sok példányban, ismétlésben fennmaradt dombormű, a mely Daniele da Volterra híres festményével áll összefüggésben.[3]

A dombormű különböző példányai egyes vonásokban, így a létrák elhelyezésében, a jelenet szereplőinek számában eltérnek egymástól. A főmotivum azonban, Krisztus testének nehéz, holt tömege, a mint azt a keresztfáról leeresztik, a régibb ábrázolások aránylag egyszerű apparátusá-

[1] Quellen zur Geschichte der Stadt Wien, I. Abt. VI. Bd. Nr. 7140.

[2] U. o., Nr. 12,318.

[3] Alig állapítható meg, hogy Pernegger melyik másolat után dolgozott, *Petzolt*, Schätze mittelalterlicher Kunst aus Salzburg und Umgebung cz. művében (1845) megvan a dombormű egy példányának könyomatú rajza, ez azonban nem lehetett P. mintája, mert csak a mult században került állítólag Milanóból Tarnóczy akkori salzburgi biboros-érsek családjának birtokába.

val ellentétben nagy körülményességgel, az erőkifejtés és nehézkedés erős hangsulyozásával jut érvényre. Pernegger elég híven követte mintáját. Itt-ott elhagy ugyan egy-egy alakot, az egész jelenetet az oltáron rendelkezésre álló tér arányai következtében kissé összeszoritja, nagyjából azonban a kompozicziő változatlan marad. Figyelemreméltó e mellett a szobrászati stilus változása. A Michelangelo neve alatt fennmaradt, az ő korához még többé-kevésbbé közelálló ily domborművek laposságával szemben itt a legerősebb plasztika uralkodik. az alakok nagyrésze majdnem teljesen kiemelkedik a háttérből. Az ily irányú fokozás mellett a művész fokozza az ábrázolás és kifejezés eszközeit is. A nagyrészt hatalmas erőkifejtés vagy páthosz közepette bemutatott alakok lénye, testük alkata már nem a Michelangelo-Volterra-féle álláspontnak felel meg, hanem a XVII. századbeli szobrászat és festészet formakörében, érzelmi felcsigázottságának. A művész keze alatt átalakulnak a dolgok és műve kevésbbé egységessé, az igen erős plasztika nyomán előálló fény- és árnyékhatások által szaggatottá, nyugtalanná válik.

A keresztlevétel domborművével ellentétben a predella domborműve, mely Krisztus sírbatételét ábrázolja, jóval egységesebb, zártabb hatású. Első pillantásra szinte úgy látszik, mintha más mester műve, a felső domborműnél régibb lenne. A dombormű stílusa szigorúbb, a kompozicziő az alakok zsufoltsága mellett is kimért, a kifejezés eszközei mérsékeltebbek A főmotivum itt is, mint felül, Krisztus holttestének lebocsájtása, csakhogy míg amott a súlyos test, a tagok erős eltolódásával, az azt lebocsájtók legnagyobb erőfeszítésével az eséstől megóva a középen mintegy ég és föld között lebeg, itt a sírbatétel jelenetében a holttestet a két férfi különös erőlködés nélkül helyezi a koporsóba. Krisztus alakján kívül, melyen különben az arcz egészen és a lelógó karnak egy része stukkóval van kiegészitve, a holttestet hóna alatt tartó szakállas férfi és az ifjú, a ki a lábakat fogja, a főszereplők, míg hátul a Krisztus kezét tartó Mária és odább a jelenet tanuinak hosszú sora erősen alárendelt szerepet játszik. Míg ezek megmintázása kevéssé részletes, sőt helyenkint elnagyolt, a szobrász nagy gondot fordított a három fő személy gondos kifaragására. Krisztus fedetlen teste, a két férfi alakjai a hatás főtényezői. A formák itt részletesebbeknek, szárazabbaknak tünnek fel a felső domborműhöz képest, ez azonban részben azzal magyarázható, hogy itt a predellán levő dombormű jóval közelebb esik a szemhez. Nincs okunk kétségbevonni, hogy az alsó dombormű is Pernegger műve: az ennek stílusában, a plasztikai ábrázolásban feltünő különbség oka nyilván abban keresendő, hogy itt más jellegű és esetleg a Michelangelónak tulajdonított domborműnél régibb mintát követett az alkalmazkodó salzburgi mester.

A nyitrai alsó templomnak az oltárt magában foglaló szentélyszerű részét díszesen faragott alacsony márványkorlát választja el a hajótól. A középen a bejárat czéljából nyitva hagyott résztől jobbra-balra két-két talapzatszerű pillér közé foglalt erősen tagolt baluszterek alkotják a korlátot, a mely fölül profilos márványlappal van lefedve. A pilléreknek a hajó felé néző oldalairól egy-egy gyermek erősen plasztikus alakja domborodik ki. E meztelen testű apró puttók egy-egy írásszalagot tartanak kezükben; tartásukban, mozdulatukban a szobrász lehető változatosságra törekedett. A templomi korlátok hasonló elrendezésű szobrászati dísze a barok művészet idején nem szokatlan. A nyitrainak legközelebbi analogiáját azonban a Szelepcsényi-oltár mesterének hazájában, Salzburgban találjuk meg. Itt a székesegyház szentélyét, valamint a kereszthajó északi és déli részét a nyitraihoz hasonló márványkorlátok rekesztik el a kupola alatt levő tértől. Mindhárom oldalon nyolcz-nyolcz pillér szakítja meg a kerek balusztertagok sorozatát és mindegyik pillérnek a hajó felé néző oldalából egy-egy putto domborodik ki. A déli és északi oldalokon levő gyermekalakok egy kéztől származó, érdektelen, sőt némileg kellemetlen hatású művek. Jelentékenyebbek azok, a melyek magának a szentélynek korlátját díszítik. Itt — egyenlően elosztva — két mester keze ismerhető fel. Négy puttót (balról a második, harmadik, hatodik és hetedik) Guby teljesen elfogadható alapon Hans Konrad Asper szobrásznak tulajdonít, a ki a XVII. század második évtizedének közepétől a harmadik évtized közepéig gazdag tevékenységet fejtett ki Salzburgban.[1] A négy másik gyermekalak más kézre vall. Érthető, hogy Guby a két négyes csoport összehasonlításánál határozottan Aspernak ad előnyt. Szerinte a «másik» mester gyermekalakjain a ruhák redőzetének ábrázolása mélyebb értelem nélkül való, durva, nyugtalan, stb. Nem szerencsésebbek maguk az alakok sem: aránytalanok, formátlanok, schematikusak. Különösen kiemeli Guby a lábak alkatának ábrázolását: «a lábujjakat mindenütt élesen bevésett vonal választja el a lábfejtől és a vonal mögött valamennyi angyal lábán egyformán ismétlődő gödröcskék ismerhetők fel, a melyek egymás mellé furt lyukakkal vannak jelezve». A két mester műveinek értéke között nem oly nagy különbség. Az Asperféle gyermekalakok kétségkivül finomabbak, hajlékonyabbak, szeretetreméltóbb kifejezésűek, míg a másik csoport az inkább dekorativ hatásra számított erőteljesebb, szélesebb megmunkálással tünik ki. E csoport egyes képviselői nemcsak az alakok motivumában, a gyermektesteket itt-ott len-

[1] *Rudolf Guby*, Uber die Tätigkeit des Bildhauers Hans Konrad Asper in Salzburg 1615—1625. Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, LVI. köt., különnyomat 26. köv. l.

gén borító kendők elhelyezésében és ábrázolásában, hanem a testek ábrázolásának részleteiben is igen közel állanak nyitrai társaikhoz, úgyhogy bizvást a Pernegger-műhely alkotásainak tekinthetők. Ugyan a nyitrai négy puttó is két szobrászra vall. Míg a két szélső gyermekalak nyugodt tartású, bágyadt kijejezésű, ritka, sima hajjal, addig a két középső vaskosabb, elevenebb, mozgékonyabb, oly formákkal, a melyek a salzburgi szentély-korlát puttóival való közeli rokonság mellett szólnak. Tagadhatatlan, némi kronológiai nehézség akadályoz abban, hogy a salzburgi négy puttót teljes határozottsággal a nyitrai mesternek tulajdonítsuk. Guby ugyan csak feltevésképen teszi az Asper-féle alakok keletkezését az 1620 és körülbelül az 1622. év közé, abban a hiszemben, hogy a szentélykorlátok már ekkor, 8—6 évvel a salzburgi székesegyház felszentelése előtt készültek el. Igaz, hogy erre semminemű adatunk sincs és könnyen lehetne a korlátot nehány évvel fiatalítani. 1620—22-ben ifj. Hans Pernegger, a ki — mint láttuk — 1603-ban született, még alig jöhetne szóba, 1628 körül azonban már résztvehetett az új székesegyház szobrászati díszítésének munkájában. A nyitrai és salzburgi alakok hasonlósága inkább e lehetőség mellett szól. Jó nehány évtized választja el a két művet egymástól, de a díszítő szobrászi műhelyek munkájának módja kellőképen megmagyarázná, hogy a mester élete alkonyán szinte változtatás nélkül használt föl oly motivumokat, a melyek egykor az ő keze alól vagy abból a salzburgi műhelyből kerültek ki, a hol az ő művészete gyökerezett.

Éber László.

egy két ölnyi magasságban emelkedő, cserje és bozót által benőtt, az erdőség között eltakart falaik romjait, ha csak a helybeli lakosok nem kalauzolják hozzá a töretlen ösvényen. A „völgyben ülő kor“ ezek nevét is már rég nem emliti. Igaz biz az: hogy még a romvárnak is, magasan felemelve fejét, uralnia kell a vidéket s naponkint magát mutatnia, hogy az emberek ismerjék, látogassák, emlegessék; máskép, ut figura docet, még a nevét is elfeledik.

Elfeledi pedig épen ugy a hagyomány, mint a történet s a nép. Csak még a nép azon faja, mellyet müveltnek nevezünk, sehogy sem feledheti el. Ha t. i. elfeledte ez is, legalább magát rábeszélve tudni akarja, ha máskép nem tudja, hogy mi volt itt, hogy volt itt? De hová az ész s tudomány föl nem ér, elér odáig s azontul az ábránd! Mik is lettek volna itt a rengeteg között mások ezen várak is, mint a hirhedt, borzalmas *rablólovagvárak!* Milly jó expediens ugy-e, főkép egy tourista utiképei számára! Mennyire nevelheti ilyesmi, csakugy odavetve is, a figyelmet, az elbeszélés érdekét. Mi azonban az egyszer még ezen az áron sem megyünk a kelepczébe. Miért? megmondjuk mindjárt.

Régi igazság már ugyan az is, hogy alig van olly sivar távol vidéke a lakható földnek, hol minden lépten egy régibb *ősmüveltség* nyomaira nem ötlenénk: Ázsia elpusztult sivatagain épen ugy, mint az uj világ öserdői megett, a Cordillerák alatt s Himalaja magaslatain egyiránt; mégis meglepve állunk mindannyiszor, valahányszor csak hazánk földjén is illy ős cultura nyomaira akadunk, mellyekről még a rege is hallgat. Akadunk pedig a hányszor csak keressük mindenfelé: épen ugy az alföldi pusztának, mellynek még halma sem állandó — ezen fölfödözés már csak tagadhatlanul a magyar természettudományt illeti — futóhomok buczkái alatt, mint a felföld századok óta rengeteg erdőkkel benőtt vadonaiban. Az illy nyomok azután legvilágosabban tanuskodhatnak őskorunk még távolról sem ismert és méltatott müvelődési életéről. És soha sem érezhetjük élénkebben, mint illyenkor, hogy korunk hiresztelt müveltsége daczára is, mégis csak egy régibb ős müveltség epigonai, utószülöttei vagyunk, — de mellyel inkább szakitottunk, mintsem hogy azt egyenes megfelelő irányban fejlesztettük volna. — Ezt beszéli legalább minden: az épitészettől kezdve, a müvészet összes formáin át, egész a népdalig. — Mig ma külső müveltségünk mázával kifényesitve lármásan kiállunk a nagy világ piaczaira, a főutvonalokon központositva mindent; addig őseink csendesen hinték szét a müveltség sajátos magvait, a legzordonabb bérczek meszsze félreeső erdőségei s a puszták kietlen mocsárai mélyeig; hol azután egy vár, egyház, monostor, azon jellemző, szilárd egész benső éltöket visszatükröző izlésben épült, mellyet maig annyira csudálunk, s utánozni sehogy sem birunk; s a vidék központjává vált, saját helyhatósági intézményeivel határozottan szervezett életet képezett és munkásságot alkotott. A történet bölcsészete rég megvan irva; ugy mondják legalább. De a helyiratnak is van saját bölcsészete és története; s ezt csak az fogja megirhatni egykor, ki ezen középpontok keletkeztének, viszonyaiknak, elenyésztöknek, s ismét ujabbak keletkeztének történelmét megkisérlendi. Akkor fognók csak teljesen megérteni, milly szerepe és történelmi hivatása volt mindezen régen néma várromoknak. Addig egyszerün csak ugy regisztráljuk öket is, mint országunk jellemzett határvéd-várrendszere folytonos lánczolatának egyes gyürüszemeit; mert mást sem tudunk, bizonyosabbat pedig bizonyára nem, rólok mondani. A ki mégis jobb szeretne bennök rablólovagvárakat látni, azt egyenesen az ő történetiróikhoz, az e nemü regényirókhoz: Spindler- és Dellarosához utaljuk. Az ő izetlen történeteik népesitik be csupán a világot olly s annyi rablóvárral, a mennyi — s millyenekről a valódi történelem mitsem tud, mert ugy sajátlag soha sem léteztek. A rablólovagvárak ezen neme, mellyről még a touristák illy romok láttára irkálnak, szintén azon tárgyak közé tartozik, mellyeken a történettudomány már rég tuladott.

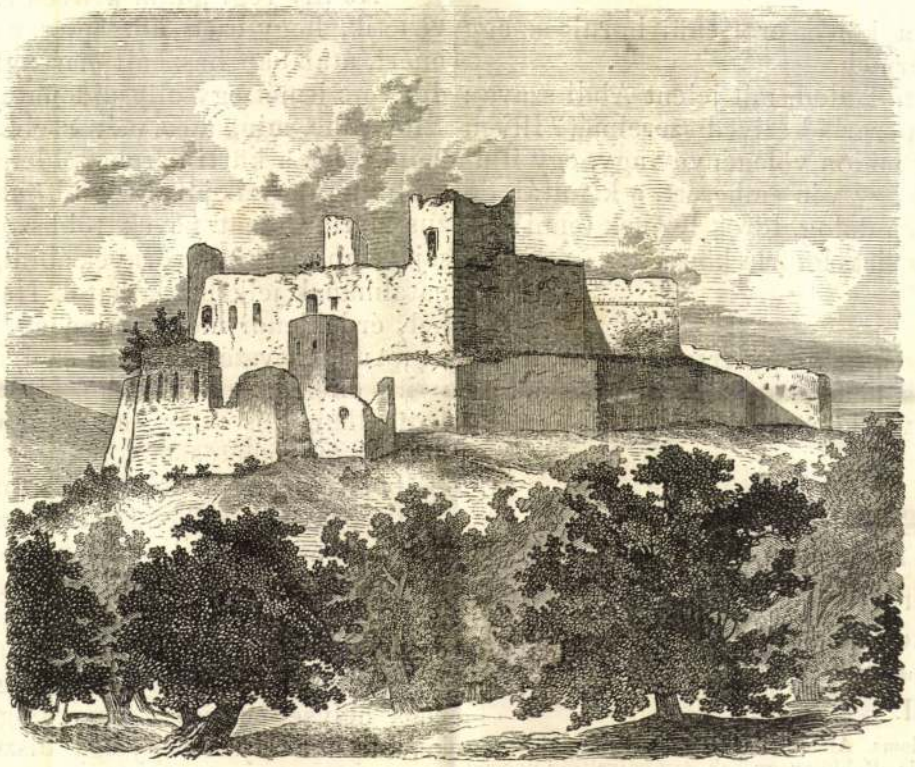

Fehérhegységi utiképek: Detrekővár.

Alighogy azonban ezen név és történet nélküli, az ős idők homályában teljesen feledett várromokat elhagyjuk, már is egy ujabb nevezetes várat érünk. *Detrekő* imitt képben előállitott hires romvárát. (Lásd alább a képet.)

S ez már azután nem csak mesés, de igazi rablóvár is volt; nem is épen az ismeretlen rablólovagok korában, hanem Balassa Menyhért kincsrabló, és Bakics Péter nöorzó vára; csak hogy ezen vár története sem olly nagyon rablólovagiasan regényes, mint olvasóink talán — ohajtanák vagy csak várnák. Nem nyakig vasba burkolt ismeretlen lovagok, hanem nagyon is nyiltan megjelenő, külsőleg igen tisztes nagyurak voltak azok, kik e kereskedést itt sajátlag mások számadására és saját rovásukra üzték.

De addig is, mig odáig visz utunk, előbb már is megint egy klasszikus föld áll előttünk, régi irodalmunk klasszikus földe! melyen tehát egy kevesig illő megállapodnunk. Kinek illyesmit, t. i. irodalmunk emlékeinél megállapodni, nem tartja kedve, mulassa magát addig is, mig Detrekő várához és borzalmaihoz visszatérünk, annak már itt bemutatott képével. Nekünk másoknak bizonyára untató volna folyvást várakról, ha mindjárt rablólovagvárakról is beszélni.

Bátran megnevezhetjük azonban a két jelentéktelen falut, mellyet Konyhán tul Detrekö előtt érünk, a nélkül hogy a legtöbbnek közölünk talán csak eszébe is jutna, hogy itt is egykor a magyar irodalom bölcsője rengett! Az elsö falucska neve *Rahrbach*, a mint legalább most nevezik, és Rohrbach valószinüleg, a mint kellene nevezni. *Rahrbok*-nak irták azonban akkor, midön itt a XVI. században *Bornemisza Péter* magyar könyvnyomdája állott. — A hires, vagy mint Pázmány Péter dicsérve-e vagy inkább szidalmazva — mert sok baja gyült meg vele — „nevezetes“-nek mondja, hitvitató és reformator itt végezte be Detrekön megkezdett korszakias nevezetességü munkái és kiadásai egyikét: „ennek nyomtatása — ugy mond egyik itt világot látott könyvében — végeztetett Rahrbokon — — — magam házába.“ Milly büszkén mondja már a régi magyar iró is, hogy „maga házában.“ A jó Bornemisza nyilván érezte, hogy saját házával a magyar iró jóval ritkábban dicsekedhetik, mintsem elméje termékével. De ritka nagymester volt is ám Bornemisza Péter! Nem hiában emlegeti az öreg Bod is Magyar Athenasában olly kedélyesen már ifjukori élelmességét: „nevezetes dolog — ugymond, — hogy ő nyolcz forintokkal indult el Magyarországról idegen országokra tanulni; nyolcz esztendőkig oda lakott Olasz, Franczia és Német országokban, látásért, hallásért, nyelvek és egyéb szükséges tudományoknak tanulásokért, s mikor a hazába visszajött, akkor is nyolcz forintja volt, nem több vagy kevesebb.“ Nem kisebb szemesség kelletett hozzá, bizonyára mint ahhoz, hogy a folyvást üldözött és megtámadott, és másokat üldöző és megtámadó, még saját hitfelei által is nyilvános eretnekséggel vádolt hitvitató, ki teljes életében egy helyről a másikra futva menhelyet keresni kényszerült, nem csak sajtóra, mellyen melegében azonnal kinyomá saját gondolatait, és mások mindenfelöl összegyüjtött munkáit, de még házra is tudott szert tenni.

Ennél még csak az bámulatosabb, — meglehet hogy talán csak ránk nézve, kik az akkori irói viszonyokról s irodalmi körülmények-

Vas. Ujs. 1859.

lánczra kötötte az ugató kutyákat, lekapcsolta a vasrudakat belölről, mikkel a kapu el volt rekesztve, kinyitotta a zárakat s akkora rést nyitva, a mekkorán Telli befért, kezét nyujtá elé, s bevonta a házba. Vasrudak és lakatok ujra csörömpöltek utána.

Petneházy az ámulattól nem birt magához térni; nem szólt az imámnak semmit. Csak állt ott elmerevülten; eszméinek nem birva ura lenni.

Nehány percz mulva a majorlak belsejéből kihangzott a mandolin-pengés, s az ismeretes szerelmi dal, mire az ifju olly jól emlékezett.

— Mit jelent ez? kérdezé el-el-fuladó lélekzettel.

— Mit jelent? riadt rá Ihánzáde kemény, dorgáló hangon. Ez azt jelenti, hogy te nyomorult bolond vagy; ki egy mindennapi rabnőt angyalként imádsz, ki egy háremhölgy miatt elfelejted, hitedet, hazádat, és eljegyzett mátkádat, ki téged mindennap megsirat.

Petneházy megdöbbenve tekinte az öregre; e hang nem az volt, mellyen az imám szokott vele beszélni. Azt hivé, valaki más áll előtte :

— Te vagy az Ihánzáde ?

— Helyén a kérdés! Én nem vagyok Ihánzáde, hanem Gábriel Péter barát; sok év óta Ihánzáde rabszolgája, annak holta után alakmása, ki téged gyermekkorod óta ismer, karjain hordozott, mikor még eszed nem jött meg s ujra karjára vesz, midőn nem tudod eszednek hasznát venni.

Petneházy szemeit elboritá a köny; erőtlenül borult az agg férfi keblére, és sirt, mint egy gyermek.

— Most már érted a talányt. Tudod, mit jelent Abdi szava : „minden éjjel.“ Tudod, hogy kire pazarlád szived szerelmét? Illyen a török háremek leánya. Megcsal, midőn völegénye vagy, egy ifjuért, a kit szintén szeret, s megcsal egy vén emberért, a kit utál, de a ki gazdagabb, mint te. Ugy-e szép dolog, török férjnek lenni?

Petneházy szégyenlette, hogy sirt; letörlé könyeit.

— Akarod-e még megölni?

Petneházy nevetett.

— Azt nem; de küldeni fogok neki egy erszény aranyat; — mert látom, hogy adósa vagyok, s nem akarok az maradni. Most siessünk tova. Fojt a levegő Budavár körül. (Folytatása következik.)

Fehérhegységi utiképek.

(A CSALLÓKÖZI UTIKÉPEK IRÓJÁTÓL.)

Első rész.

Pozsonytól Szakolczáig fölfelé.

(Folytatás.)

III.

A hegyvidék. Lozorno gót tornya és uj temploma. Almás, faiskolák. Pernek, régi harangok és uj iskola. A világ legnagyobb konyhája. Rablólovagvárak és ősmiveltség nyomai Rohrbach. Bornemisza Péter nyomdája s énekgyüjteménye. Detrekő vára, története. Balassa Menyhért; siremléke Széleskuton. Bakics Péter hölgyrabló. Zrinyi Ilona a szigeti hős leányának siremléke. Csoron Anna maecenasnő és Ladányi Sára magyar költőnő a XVI. században. Hagyományok a templomosok és rómaiak épületromjairól. Mamuthok sirboltja. Földalatti gótdom. Szmredák ; magyar fürdők és irók celebritása. Restauratoriai emlék. Chropov, Rochov, Radosov. Legenda egy remete-kápolnáról.

Milly szép avvagy csak regényes legyen is az a hegyvölgy — erdősvidék, görbe országnak mondja egyszerün a magyar, — mégis ha az ember, legalább a magyar ember, hátat fordithat nekik, szinte könnyebben lélekzik a szabad sikon. Mi ugyan nem hagyjuk el sem az erdöt sem a hegyet, de legalább a hegy aljában visz tova sima utunk lapályos erdők között. Igy érünk a hegyszorosok nyilásában örökzöld fenyvesek között kikacsingató egy falut a másik után.

Legelől *Lozorno* áll, kis, de nemes borágáról hires szölőhegyével. Csucsos tornya egykori eredeti gót egyházára mutat, mellynek egyetlen maradványa. Mert a mostani csinos, ha nem fényes egyház ujabb, gr. Pálffy Ernő maltai vitéz kegyeletének szép müve; de kivéve falait és födelét nem is itt, hanem Bécsben, valódi mügonddal és izléssel készült belsejének minden részlete : kezdve az oltároktól az utolsó padzsámolyig. Mi mindenesetre szintén megjegyzést érdemel, — nem az t. i., hogy Bécsben készült; mert hogy valamint divat- ugy mütárgyaink is ott készülnek, az valami köznapi dolog; de az már épen nem köznapi, ha valamelly *ujabb* egyházunk legkisebb részlete is, a régi gótdomokat annyira jellemző mügonddal készül.

Tovább *Almás* áll. Régibb korát már nem csak sajátos alakitásu tornya jelezi, de az okiratok is emlegetik, mi az itteni falvakra nézve ritka szerencse. Neve Almás és nem csupán nomen, de omen is. Merő gyümölcskert, mint itt ezen valamennyi falucska a hegyek közt. Ugyan ki és mikor agitálhatott itt a faiskolák és gyümölcstenyésztés érdekében!? Mindenesetre nagyobb süker koronázta fáraradozását, mint népboldogitó gaszdászati, iskolai és néplapjainknak az alföld pusztáin elhangzó szózatát. Meglehet hogy csak a természet és szükség, ezen két ezermester s legnagyobb népboldogitó volt itt is létesitöjök. Illy helyeken azután ha nincs is, nem igen érzeni a faiskola szükséget vagy hiányát. Ámbár bizony itt is a vendégszerető plebániák kertjeibe lépve, láthatja az utas a gyümölcs- és méhtenyésztés legszebb példányiskoláit.

Valóságos hegyvidéki falu már ismét a következő *Pernek*. Vajjon nevének talán eredetileg német Bären-eck, medveszög értelmét is a körüle messzeföldre elterjedő rengeteg erdőségtől és bérczektől kölcsönzé-e, mint e vad kizárólagos honától? Hason nevü helyekről hazánkban is gyakran emlékeznek már a régibb okiratok; és magyar helynév-magyarázatnak igen is megjárja a vélemény, hogy eredetileg talán csak medve-lesálló helyek voltak. Helyünknek egyetlen de nevezetes emléke, két régi, mint az uj gót felirat mutatja, talán XIV. századi harangja. Egyikén olvasható :

O rex gloriae veni cum pace	Oh dicsőség királya jövel békésen
Clementerque conduce me.	És vezérelj kegyesen.

Az illy régi holmi kedvelői, mint jó magunk, könnyen észrevehetik, hogy ezen nevezetes, s az egész középkorban, nem tudni miért, átalában használt harangfölirat első része mellett, a második vers ismét egy olly ujdonatuj, eddig egészen ismeretlen kiegészitő rime, mint ama még szebb, mellyet tavali „Csallóközi utiképeink“-ben a kürti harangról leirtunk. A másik harangon még ékesebb s ugylátszik jóval régibb öntetlen az Istenanyja képe felett: „Jezus Maria“ szent nevek többször ismételve olvashatók. Közöttök sajátságos sárkányszörnyek ábrái, mint az általok legyözött sötétség hatalmának jelképei láthatók. Ha illyesmi valakit épen nem is érdekel, érdeklendi mégis talán az, hogy illy felirat nekünk gyakran az „Anno,“ évszám helyett szolgál, mellyet a szerény jó ősök többnyire elfeledtek világosan kitenni. De nekünk azért derék öreg betüjellemök is világosan szól, mellynek tanulmányozásából már amugy meglehetős biztossággal tudjuk meghatározni, melly századból való. Sokkal későbbi harangjainál, a magas hegyoldal egyik kiálló ormán emelkedő csinos szentegyház. Legujabb a hely mostani plebánosa által épült mintaszerü tanodája. S igy jó! nekünk régi legyen az egyház s a harang s uj az iskola, hogy érdekeljen; mert a régi rongyos iskola s az uj parókás renaissance-modorú egyház nem igen magasztos látványt szokott nyujtani.

Utunk mindig beljebb keringve a hegy oldalában, *Konyha* nevü nagy helységbe visz. Jól mondogatta róla a Pálffy herczegek egyike, ollykor-ollykor egy-egy diszes európai főuri körben, hogy ő neki ollyan nagy konyhája van, minő a világ egy nagyurának sincs. Négyszáz s egynehány szakácsné főz benne naponként cselédjeinek ebédet, anélkül hogy egyik a másikát, de csak egymás tüzét s füstét is láthatná! A rebus jól állhatott olly hatalmas magyar nagy ur szájában, mint egy hg. Pálffy. De azóta már ez sem igaz. Az ugynevezett „volt alattvalók“ mindegyike most a maga saját szakácsa. A vadonregényes hegység egy kies pontján azonban azért most is épen gyönyörü vadászpalota épül a herczegség jövendő örököse gróf Pálffy Pál számára.

Itt emelkedik az egész Fehérhegyentuli vidék valóban nagyszerü festői szépségü legmagasabb hegycsucsa is, az ugy nevezett *Viszoká*, azaz nyelvünkön : Magashegy. Élesen szegélyzett és szabályosan emelkedő alakja több mérföldnyi távolságban tökéletesen kifejezett egyiptomi piramis képét mutatja; mig közelebbről tekintve kiemelkedő oldalai által egy nagyszerü sirhalomnak tetszik. Mint emlék tehát és sirhalom egyben, és jelzőleg is talán, áll hazánk véghatárán. Lábainál azután egész csoportja a szebbnél szebben alakult hegyormoknak, mellyek fölé e hegykirály kiemelkedik, veszi körül. Átalában itt a Fehérhegység mind nagyobb dimensiókat vesz fel, és rengeteg erdősége több mértföldnyi távolságban terjed el mindenfelé.

És ki hinné, hogy ezen kietlen vadonban is, majdnem minden nyomon egy régi várrom éri a másikat. Pernek és Konyha környékén alig egy órányi távolságban három vagy négy illy várda-rom található. Természetesen az utas nem is gyanitja, alighogy már

*

ről mindeddig még igen gyenge ismeretekkel birunk, — hogy itt, az ország végszélének utolsó talpalatnyi földén, kora költőinek olly számos énekeit és munkáit egybegyüjtheté kiadott énekgyüjteményébe. Erdősitől és Tinóditól kezdve Sztárai Mihályig összesen 35! XVI-dik századi ismeretes s részint egészen ismeretlen, csupán az ő munkája által névben s ottani költeményében fönmaradt, magyar költő magyar költeményeit adta ki! Dolgot adna talán ma is ennyit összeszedni, ha csak valamennyi divatlap-szerkesztőségünk papiroskosarait ki nem üritenők. S mi több, még egy akkori magyar poetria, *Ladányi Sára költőnőnk* verseit is ott találjuk „Énekek“ czimü három könyve kiadásában. Bornemisza ezen müve, valamint méltán a XVI-dik századi magyar irodalom egyik legnevezetesebb jelensége s akkori irodalomtörténetünk egyik tárháza, ugy ritkaságánál fogva is (talán mindössze is csak két példányban ismeretes) könyvészetünk egyik legdrágább kincsét képezi.

(Folytatása következik.)

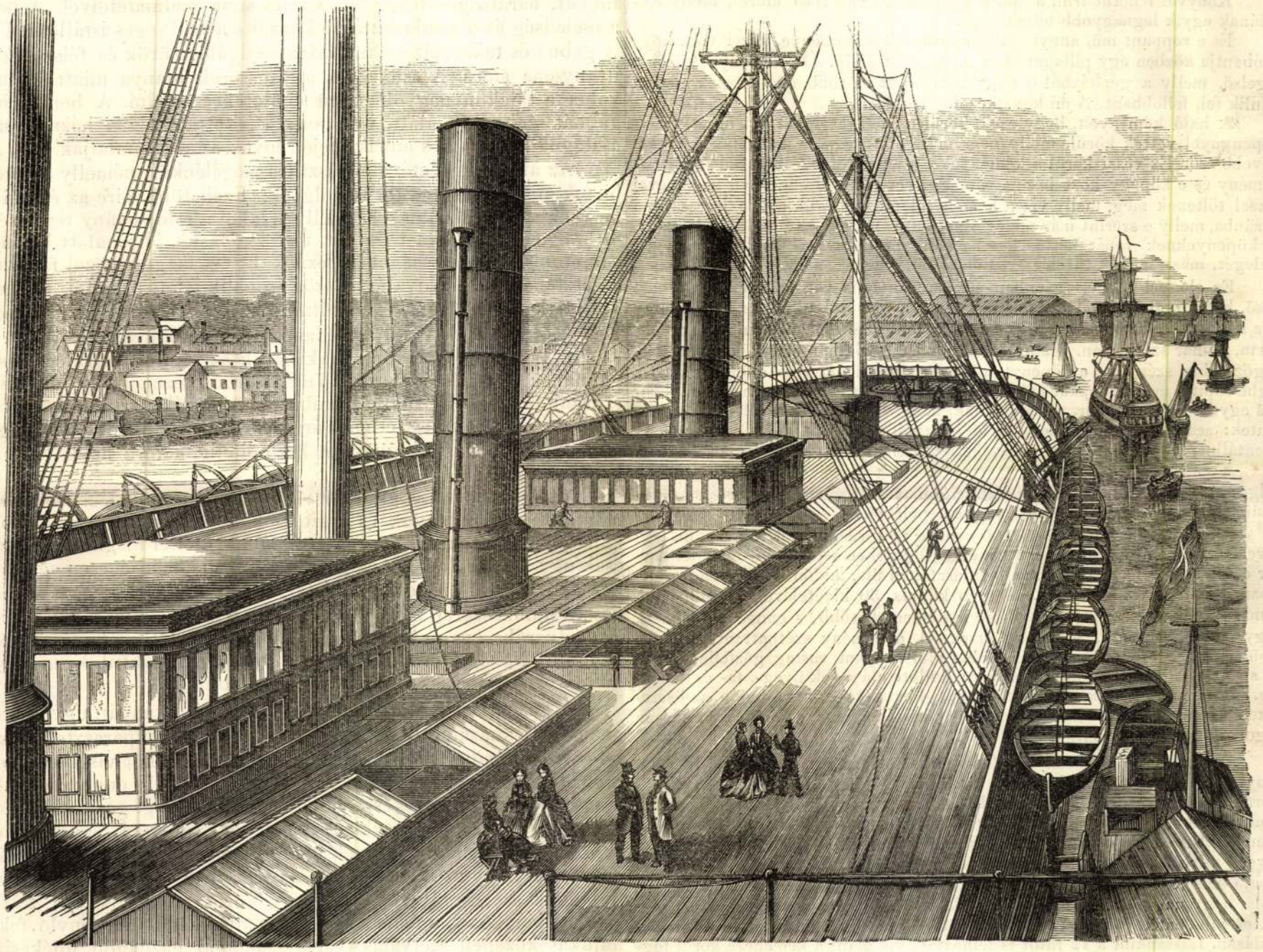

Leviathan vagy Great Eastern (A fedélzet hátulsó része.)

Leviathan vagy Great Eastern.

Az óriás hajó, mellynek nagyságra, gyorsaságra párja nincs a világon, nem egészen ismeretes olvasóink előtt, azon leirások folytán, mellyekben koronkint emlékeztünk róla.

A legnagyobb gépészek s hajó-épitők kételkedtek azon, hogy e roppant mű sikerüljön. Némellyek annak kellő pontos kormányzását, mások gyors előre haladását, szóval mozgóvá tételét, mások ismét az épitő-társaság pénzbeli képességét vonták kétségbe épen ugy, mint mikor a budapesti lánczhidat, a világnak a maga nemében szintén egyik csudamüvét épitették. A legtöbb ember azon véleményben volt, hogy e mű, ha készen lesz, azonnal összeomlik, mihelyt a legelső szekér átmegy rajta. A lánczhid azonban most is áll és bámultatja magát. A Leviathan is utnak indult sept. 8-án, és 9-én már a tengerre ért, s a déli partok hosszában Waymouthba ment, mint már ezt megirtuk, honnét két napi próbautra megy ki a sik tengerre, melly után megkezdi rendeltetése pályafutását s elvitorlázik Canadába.

A koronkint e hajóról adott leirásunkat a következőkkel egészitjük ki.

A hajó s kivitele tervét az Angliában ismeretes (s nehány héttel ezelőtt meghalálozott) *Kingdom Brunel Jsambart* készitette, az épitési kivitelt *Scott Russel John* czége Millwallból és *Watt* James czége Birminghamból vállalta el.

A hajó rendeltetése, Angliát minél gyorsabb összeköttetésben tartani Keletindiával, Chinával s Ausztráliával. Útja 22,500 angol tengeri mérföld hosszu, mellyen a szénen kivül 1,760,000 mázsa terhet képes szállitani. Angliából Keletindia Kalkutta városába 30—33 nap alatt megy, hová eddig a leggyorsabb hajók csak 50 nap alatt érkeztek. E csaknem kétszeres gyorsaságát a Leviathan egyrészt annak köszöni, hogy egyszerre 800,000 mázsa szenet visz magával, mellyet egy külön készülék által 48 óra alatt felrak, s igy utját a legrövidebb s legegyenesebb vonalaknak veheti, nem levén kénytelen, mint a többi hajó, szénfelvétel miatt nagy kerülőket s kitéréseket tenni; másrészt pedig annak, hogy egy óra alatt 15, sőt sik tengeren, rendesen 20 tengeri mérföld utat hagyand hátra — és igy a vizen azon gyorsasággal halad, mellylyel a szárazon a gőzkocsi.

A hajó belvilágossága olly nagy, hogy 4000 utasnak és 10,000 katonának jut abban hely. A hajó falai s bordái egészen vasból vannak s csupán ezek 200,000 mázsát nyomnak. Ha a hajó teljesen meg van terhelve, 28 lábnyira jár a vizben, teher nélkül pedig 23 lábnyira.

A hajót a kapitány igen könnyü módon igazgatja. Azon hidon ugyanis, melly a két kerék fedelét összeköti s honnét a kapitány az egész hajó fedélzete felett ellát, áll egy óraszerü czimlap, mellyre a vezényszavak felvannak irva. A melly szót a kapitány vezényelni akarja, arra igazitja a czimlap mutatóját. Ez óraszerü készülékhez teljesen hasonló áll a kormányos előtt is, melly a kapitányával szoros összeköttetésben áll, ugy hogy épen azt mutatja, a mire a kapitány a maga czimlapja mutatóját igazitja. Ugyanezen készülék által eszközli a kapitány, hogy éjjel, a hajó mozdulatai szerint, a szükséges vörös vagy zöld lámpák forduljanak kifelé, mellyek jeladásul szolgálnak, más irányból jövő hajóknak.

A hajó hossza 696 láb, szélessége 118 láb s magassága a fedélzettől a fenékig 60 láb. Belsejében minden a legkörülményesb előrelátással van elrendezve. A hajó tisztjei, legénysége, továbbá családos s egyes utasok számára,

több vagy egy szobából s hálóteremből álló lakosztályok találtatnak, melylyek 7—15 láb magasak. S ezek, hogy az utas erszénye szerint válogathasson, első, második s harmadik osztályra különözvék, mellyek mindegyike nagy közteremmel bir. Legszebb az első osztály közterme, 180 láb hosszasággal, mellynek pazarfényü kiállitása 30,000 ftba került.

A hajón semmisem hiányzik, még jégverem is van, melly 2000 mázsa jeget fogadhat be.

A hajó épitése aug. 8-ig annyira haladt, hogy e napon felszentelték egy nagy lakomával, melly a hajón tartatott s mellyen 600 vendég volt jelen. Stanley lord, az ünnepély szónoka, a többek közt megemlité, hogy e hajó népessége olly nagy, miszerint egy képviselőt küldhetne a parlamentbe. Ez alkalommal először fütötték a hajó gépezetének katlanait, s először kezdtek el dolgozni az óriási kerekek és a roppant csavar, mellyek bár a vizet borzasztóan felkavarták, de a vendégek meglepetésére benn a hajóban az egész mozgást s lármát legkevésbé sem lehetett észrevenni.

E lakoma után aug. 11-én tánczvigalmat rendeztek a hajó legfelsőbb fedélzetén, mellyben ezeren vettek részt. *Képünk* is e fedélzet hátulsó részét mutatja.

Könyvet lehetne irni, a minthogy irtak is, ez óriási műről, melly Angliának egyik legnagyobb büszkesége.

És e roppant mű, annyi évi fáradozásnak eredménye, közel volt, hogy próbautja közben egy pillanat alatt megsemmisüljön. Öt kéménye közől a legelső, melly a gépházból a nagy termen át és több apró termek mellett nyulik fel, fellobbant. A mi következőleg történt.

A hajó kéményeit, hogy ezek körül a meleget lehütsék, ugynevezett köpenynyel vették körül, melly nem más, mint egy, a kéménynél sokkal bővebb cső. Ez veszi körül a kéményeket a kazántól egész a födélzetig. A kémény és e köpeny közt hézag van, mellyet fölülről szivattyu segélyével vizzel töltenek meg, melly viz a kéménytől megmelegül, ekkor leeresztik a kazánba, melly e szerint már meleg vizet kapván, nem kiván annyi fütőszert. E köpenyeknek tehát kettős haszna van; egyrészt szeliditik a kémények melegét, másrészt sok tüzelőszert takaritnak meg.

Ez előnyei mellett azonban sok hátránya is van az illy köpenynek. Első, hogy gyakran kell ujitani, mert csakhamar kilyukad, második, hogy gőz képződvén benne, ha a belőle a vizet leeresztő csap nem működik pontosan, hamar szétpattan. Ez utolsó történt a Leviathan első kéményével is. A gőz ebben szétrugta a köpenyt, a kéménynek a fedezeten fölülálló részét a légbe röpité, melly roppant zajjal ismét visszaesett a födélzetre. E fellobbanás egyike volt a legborzasztóbbaknak, mellyek valaha gőz által hajón történtek; semmiféle, még a legnagyobb sorhajó sem volt volna képes ennek ellentállni; oldalai betörtek, s menthetlenül elsülyedt volna.

A Leviathan azonban meg sem mozdult, kerekei s csavara tovább dolgozván, gyorsan haladt előre, mint előbb, mintha semmi sem történt volna! Pedig milly roppant dulás ment végbe kebelében!

A hajó-legénységen kivül 100 vendég volt a hajón, köztük Anglia legnevesebb hajóépitői, mérnökei s gépészei. Pénteken sept. 9-én d. u. fél hatkor a társaság a nagy teremben épen asztalnál ült, midőn a hajó tengeri utjában Hastings irányába ért. A szép kilátás, 30 kivételével, a vendégeket mind a födélzetre csalta; de az a 30 is fölment később, s ennek köszönheti, hogy életben maradt, mert alig értek fel, a kémény szétpattant, a légbe repült s ismét a fedélzetre esett, utána alul roppant vastag gőzfelleg szállt fel s robaj hallatszott, fölülről esőként hullott alá a sok üveg-, fa- és vasdarab. Ez pár másodperczig tartott. Ezután eloszlott a gőz s a hajón az összezuzott kémény, s számtalan mindenféle töredékhalmaz, s a kémény nyilásán felgomolygó gőz volt látható.

A kapitány e nyiláson kötélen leereszteté magát, utána hat hajóslegény ment. A nagy teremben csak kis leányát találta, ki egészen sértetlenül maradt. A nagy terem egész romhalmaz volt, aig lehetett benn járkálni, minden szét volt zuzva, padolatának szét vált nyilásain lehetett látni a fütő kemenczéhez, hol a kazán-kályhák ajtai ki voltak szakitva sarkaikból, a láng bevert, mivel kifelé nem volt légvonata. Félni lehetett, hogy a tűz erőt vesz a hajó belsejében. A kapitány feljött, a hajót a part közelében járni parancsolá, hogy nagyobb veszély esetében közel legyenek a szárazhoz. Most elővettek mindenféle tömlőt, szivattyut s tömérdek vizet öntöttek le a kémény nyilásán. Lassankint a 12 fütőt is felhozták, kik alant a kemencze körül foglalkoztak; mindegyik tetemesen meg volt sérülve. Négy közölök azonnal meghalt, a többi nyolczhoz sincs remény. Nemsokára ki lett oltva a tűz, a veszélynek vége, mert intézkedtek, hogy a többi kémény föl ne lobbanhasson; a kapitány a hajót visszatérité utjára Portland felé, s a vendégeknek megengedte leszállni a hajóba, a rombolás szemlélésére, a mi valóban borzasztó volt.

A fönebb leirt diszes nagy terem fele teljesen összeroncsolva, csupa romhalmaz volt, az aranyozott vastag vasoszlopok, ketté törve, meggörbülve álltak, a tükrök többnyire apró porrá zuzva, a butorok darabokra forgácsolva, a szőnyegek rongyokká tépve voltak. A legnagyobb tükrök kettejének üvege sértetlen maradt, holott hátukról a fémlemez leolvadt; a terembe vezető vaslépcsőzet szétdulatott, mig a teremben a polczokon álló könyvek ki sem mozdultak helyükből.

És igy a Leviathán tengeri próbautjában erős és kettős próbát állt ki. Nemcsak az bizonyult be róla, hogy szerkezete czélszerü, gyorsaságra legelső minden hajók közt, hanem az is, hogy a világ legerősebb hajója, mert azon fellobbanás, melly a legnagyobb sorhajót is megsemmisitette, őt még csak utja folytatásában sem gátolta; belől ugyan tett tetemes rombolást, de a külfalak s bordái mozdulatlanul maradtak. Ez eset az utasokba csak bizalmat önthet e hajó iránt, mellyen életük a legválságosabb esetekben sincs végkép veszélyeztetve.

Jövőre még egy szebb képét hozandjuk e nagyszerü épitménynek.

Hazai tájleirások s népviseletek.

I. Pusztai élet.

(Vége.)

A sikság termő része is, télen és kora nyáron egész aratásig, meglehetős egyhangu és rideg. A gyönyörü zöld vetések beláthatlan messzeségre terülnek el szemeink előtt. Később a tengeri, mint valami fiatal erdő emelkedik föl, mellynek széles zöld levelei sajátságosan susognak a szellő érintésére. A tengeri néha 10—12 láb magasra is megnő.

E hullámzó zöld vetések közt itt-ott látunk feltünni egy-egy tanyát, barátságos fehér falaival, és sima szalmatetőivel. A tanya a cselédség és a gazdatisztek lakházai s a szükséges istállókból áll. A gabna és takarmány eltartására szolgáló csűrök és félszereknek itt nyoma sincs. A szükséges anyagszerek hiánya miatt bajos is volna e tájakon nagyobbszerü épületeket emelni. A betakaritott gabnát szabad ég alatt, valamelly keritett térségen háznagyságu asztagokba rakják, s annak idején lovak által nyomtatják el.

Az aratás kezdetével a puszta is megélénkül; némelly nagyobb birtokon 600—800 arató is dolgozik. Ezek többnyire az északi tót megyékből vándorolnak le, mellyek lakói a föld sovány terméséből otthon meg nem élhetnek. Itt tartózkodásuk ideje alatt bizonyos communistikus társaságot képeznek. Egyet maguk közől főnöknek választanak, kinek hivatása közös érdekük felett őrködni, a szerződést, a következő évre megkötni, s az élelmezésről gondoskodni. Ennek oldala mellett áll a gazdasszony, ki mindnyájuk számára főz és süt. Legközönségesebb munkabérök az általuk learatott összes gabnának tizedrészéből áll. Valódi öröm nézni, milly rendkivüli szorgalommal dolgoznak az emberek. A legtikkasztóbb hőségben, mit sem szellő, sem egyetlen fa árnyéka nem enyhit, dalolva dolgoznak ők, szakadatlanul, gyakran késő éjjelig, s kora hajnalban már ismét munkában állanak.

Midőn a birtokos a mezőn először jelenik meg, ősi szokás szerint a legszebb lányok és asszonyok körülfogják, s egy vékony, kalászokkal gazdagon beaggatott szalmakötéllel megkötik, honnan csak ugy menekülhet, ha magát kiváltja, mi közönségesen egy vagy két akó borból szokott állani. Mikor az aratásnak vége van, az összes munkássereg a szépen földiszitett kalászkoszorúval a birtokos udvarába, vagy ha ez nincs jelen, a gazdatisztébe énekszóval bevonul. Nehány ürü esik ez alkalommal áldozatul, s egész éjjel lakmároznak és szerény dudaszóra tánczolnak.

A gazdatiszten vagy urán kivül van még a tanyán ugynevezett gazda is. Ruházata ollyan, mint a jómódu magyar parasztoké, csakhogy ezek mindig fekete, vagy sötétkék posztóruhát viselnek, melly a gazdagoknál sok ezüst, a szegényebbeknél pedig óngombokkal és fekete zsinórral van ékesitve, mialatt az urasági gazdák még egy világoskék dolmányt viselnek. A magyar embernek egyik sajátságos ruhája a bunda, mellynek nem szabad hiányoznia; a bundáról azt tartja, hogy az télen a hideg, nyáron pedig a forróság ellen véd. A lányok széles, ránczos, kék vagy vörös ruhát viselnek, testhez álló mellénykével, s fehér vagy tarka nyakkendővel; fénylő fekete hajukat középen szétválasztva, s szalaggal gazdagon fölékesitve, czibakba fonják; lábukat piros csizma takarja. A fiatal asszonyok főkötöt viselnek, ködmönük finom posztóval van behuzva, nyestbőrrel körülprémezve, s a gazdagoknál ezüst gombokkal és paszománttal ékesitve.

E pusztáknak, mellyeken a Tisza ezer csudálatos kanyarulattal halad, még egy különös lakójáról, a halászokról kell megemlékeznünk, kik e szokatlanul haldus folyam partjaira épitik kunyhóikat, s táplálékukat annak hullámaiból nyerik. Habár a halászat tavakon és folyókon másutt is nagy szorgalommal üzetik, mégis valódi halászoknak csak a tiszai halászokat nevezhetjük, mert ezek teljes életökben kizárólag csak halászattal foglalkoznak. A halászathozi ezen elöszeretetük olly nagy, hogy csak a legritkább esetben lesz hütlen a fiu apja foglalkozásához.

Majdnem hihetetlen, milly töméntelen sok hal van a Tiszában; mellyek közt legkitünőbb nemek : a ponty, csuka, tok; ez utóbbiak iváskor (nemzés idején) nagy mennyiségben a Dunából jönek

ban Kölber Jakab pesti hires kocsigyáros cégérét a Hatvani kaput «amilyen az 40 évvel azelőtt volt. Általában neki köszöni Pest legszebb cégérét». 1839-ben «a pesti boltok közt kitünik Lueff illatszeres boltja cégérével», ez Minervát ábrázolta, ugyanez évből való Zöhls kigyóutcai divatárus cégére: A zarándokhoz. 1844-ben a Redoute-kávéház számára két cégért is festett Varsághi mester, 1845-ben a kristóf-téri uj Kortschak-féle cukrászda hires cégérét, Sylphide cimmel. Közben 1843-ban azon mesterkedett, hogy az akkor Pesten nagyon népszerü Döbler-féle optikai képeket, «büvös ködfátyolképeket» ő is megcsinálja, még pedig mozgó alakokkal. Nyilván olyasmire gondolt, amit egy későbbi kor a mozgófilm szegitségével valósitott meg.

Az ipari alkalmazásu festés körébe való a porcellánfestés. Ilyesmivel foglalkozott Pesten Faldoni Vilmos, 1840-ben állitott ki ily munkát, egy évvel utóbb egy külföldi porcellánfestő, Peroutka állitotta ki Pesten István főhercegnek ily technikával készült arcképét.

Az eddig emlitett diszitő-technikák eléggé gyakran kisegitették fiatal festőművészeinket is pillanatnyi pénzzavaraikból s biztositottak számukra némi keresetet. A legkelendőbb portéka mégis az arckép volt, amellyel kevés kivétellel minden festőnk foglalkozott. Ezen a téren a fénykép, illetve a fényképnek akkor még szükséges teljes átfestése csak részben jelentett számukra konkurrenciát, nagyobbrészt inkább némi munkát juttatott nekik. Amióta 1839. aug. 19-én Arago a párisi akadémiának bemutatta Daguerre találmányát, ez gyorsan tökéletesedett valódi fényképpé s a találmány már első kiadásában is világgá terjedt. Nálunk Marastonin kivül többen foglalkoztak daguerrotipiával. Igy Kawalky 1844 egész téli idényére Pestre telepedett e célból, Ad. Gola 1845-

Lázár IV

ecsetje disziti a Pilvax-kávéházat 1843-ban «a legujabb modorban, a legkitünőbb hősök és nagyszivü hazafiak képeivel».

A festők e fajtája szolgáltatja a cégér-festés termékeit, de mindjárt hozzá kell füznünk, hogy velük vegyesen szorgoskodnak ezen a területen akadémiai végzettségü festők is. A szükséglet elég nagy, amit természetesnek tarthatunk egy oly korban, amelyben még mindig divatos az egyes házakat és üzleteket nem a tulajdonos nevéről, hanem a cégtábla ábrázolata után nevezni. A huszas évekig ismeretes volt efajta munkáiról az öreg Pesky Mihály, a harmincas-negyvenes években Laccataris Dömötör akadémiai festő (pl. a Váci-utcában a «Görög királyhoz» és a «Török császárhoz», a Városház-téren Tschögl füszeres boltja: hollandus kereskedőhajó a kikötőben stb.). A fiatal Barabás Miklós 1838-ban a Zöld fához cimzett váci-utcai, 1841-ben «A bőség szarujához» cimzett nagyhid-utcai, 1842-ben a Zrinyi Miklóshoz cimzett váci-utcai üzlet cégérét s ezenkivül még néhányat. 1841-ben Heinrich, szintén akadémiai festő, készíti a «Szerecsenyhez» cégért a Bárány-féle józsef-téri füszeresbolt számára, Winkler pedig 1848-ban «ujabb mesterművet teremtett szakmájában: Jandorek szervitatéri ötvös cégtábláját». Ugyanakkor festett boltcégéreket Grimm Rezső, a Marastoni-féle iskola növendéke. Ám szaporaságban valamennyi társát messze felülmulta Varságh (Warschag) Jakab «arckép és diszitő-festő». 1834-ben feltünt egy nagy panneauja, amelyet Aken állatsereglete számára készitett, hirnevét mindazonáltal cégéreinek köszöni, melyek nevezetesebbjeiről mint valami művészeti eseményről számolnak be a kor szerény reporterei. 1835-ben festi az imént megnyilt uj Nádor-szálló cégérét, «ez egyike a nádor legjobb arcképeinek». 1836-

házban vendég s vendégség tartaték. Isten tartsa meg s nevelje e népet buzgóságában s az illy példák lelkesitsenek más gyülekezeteket, hogy Isten dicsőségeért s a nevelés szent ügyeért áldozni készek legyenek s ne találtassék széles e hazában — rongyos templom, rongyos iskola! *Maróti.*

Nagy-Szlabos (Gömör), sept. 30. *(Uj torony Rokfalván.)* T. szerkesztő ur! A minap elemi csapásról volt szerencsém tudósitani, most egy örvendetesebb hirről értesithetem. Itt nem messze helységünktől, valami negyedórányira délkeletnek, fekszik Rokfalva helység, a melly is egyházi tekintetben, mivel csak fiókegyház, tartozik az ochtinai anyaegyházhoz. Ezen kis leányegyház, már eddig is sok tekintetben felülmult több anyaegyházát, mert volt csinos temploma, kőbül épült eléggé rendezett iskolája, negyedes órája és két harangja, csak tornya nem (azelőtt csak haranglábja.) Most hát, hogy tornya is legyen, egy presbiterialis tanácskozmány következtében, a lakosok közt több év óta kamaton levő pénzét rendbeszedte, abból, és más segédforrásokból keletkezett öszvegből, felsőbb engedély folytán, három hó alatt, olly szép izlésü és derék tornyocskát épitett, hogy beillenék bármelly nagyobbszerü faluba is, sőt azt mondhatni felőle, mivel messzire látszik, hogy az egész Csetnek völgyének ékességére válik.

A mint az épités nagyobbrészint bevégeztetett, következett a torony felszentelése, melly f. e. julius 26-án reggeli órákban, számos helybeli és vidéki alsóbb és felsőbb rendü t. közönség jelenlétében az Istenházában megis történt. Az isteni tiszteletet t. Bartholomaeidesz Károly ur, mint helybeli lelkész egy köztiszteletben részesült alkalmi beszéddel végezé. Ennekutána következett a kereszt feltevése, a mi szintén szerencsésen végeztetett, végre a helybeliék a vidékieket becsületesen megvendégelék. Ezuttal nem lehet érintetlenül hagynom azon áldozatkészséget, a mellyel a közel levő helységek, különössen pedig t. Mártiny Lajos ur és az ochtinai közbirtokos urak ez alkalommal az egyház költséginek további fedezésére járultak. Nem kis diszére s becsületére válik ezen kis egyháznak még az is, hogy az iskolában eddig csak lészából fonott veszedelmes kémény helyett, egy téglából épült uj kéményt állittatott. Vajha ezen kis egyháznak keresztyéni szép tette más egyházakat is hasonló vagy más nemü áldozatkészségre buzditana.“ *Kicsiny József.*

Egyveleg.

— *(Egy pár érzékeny békahistória.)* Tisza-Földvárról irja tudósitónk : Gyermekkoromban hallottam, hogy nagy asztaloknál kedves csemege a béka és csiga, — nagyobb koromban a főbbvárosi szállodák étlapjain sehol nem láttam, — talán csak valami titkos étszobában költik el a ritka eledelt. — Mint pápai 10 éves tanulót egy szép gombkötőnő igen kedves tápszerrel látott el félévig. Folyvást gyenge csirkeleves! még a beteg is meggyógyul s erőre kap tőle, általa pedig az erős egészsége is biztositva. Egyszer azonban véletlenül a piaczon vizben itczével méretni láttam épen olly gyenge — a bugyogótól szépen megtisztitott — csirke-czombocskákat, minőket szállásomon folyvást, de mindig izletesen volt szerencsém evegetni. De milly meglepetés volt hallanom : *hogy az a béka? hogy itczéje a békának?* Egy váltó garas : lőn a felelet. Én természetesen rögtön szállást változtattam. Dicsértessék az *álnév!* mert ezentul rám mutatnának a békahistória miatt. — — Épen e napokban kis fiam ebédnél az asztalra teszi kedves kis fekete cserépkantáját, melyet egyrészben mint játékszert, elég hibásan, nála eltürtem. S ismét milly meglepetés, midőn inni akaró fiam a kantácskát megmozditja, a meglódult vizből békafiu ugrik az edény szájára, farkasszemet nézve az én fiamra. Természetesen tüstént ezer darabban porlott szét udvaromon a kis ivó-műszer. — Most jön a java vagy is a legroszabja. Egy nő három hete Abonyba ment tőlünk a vásárra, éjjel a piaczon a földön hált, s a tátott szájjal alvónak béka szökött a torkába; nyeldeste erősen a felébrett nő, nem tudva hamarjában, mi lelte, s még pálinkával is segitni kivánt magán. Szólni kezdett benne a béka (?) az első hétben családja is hallotta; azóta szaporuságot is állit a nő, hármat érezvén sétálni magában fel s alá; a szólás elmaradt; a nő folyvást busul, sárgul, sóványodik. — Átláthatlan edényből inni, nyilt szájjal aludni : veszélyes. Ez ebből a tanulság. *Éles Emil.*

Régiségek.

17. A korhelység keményen büntettetett; s ha valaki korhely naplopót látott, azt nemcsak jogában állott megdorgálni, munkára utasitni, sőt föl is jelenthette. Hejh! hejh mai járdakoptatók!

18. Athenében egy kiadott rendelet, ujabb megerősités nélkül egy évnél tovább nem tartott.

19. Ha Athenében adóssággal terhelt férfi hivatalt vállalt, megöletett.

20. Ott a hivatalnok ingyen tiszteletből tartozott a ráruházott foglalkozásnak eleget tenni.

21. A ki valamelly hivatalnoknak ajándékot nyujtott, az magát megbecstelenitette. De az elfogadó azt tizszeresen tartozott a közpénztárba befizetni, s ha ez nem állt tehetségében — ugy megöletett.

Szinházi napló.

Péntek. oct. 9. *Berzsenyi* ur első föllépteül *„A bácsi“* vigj. 3 felv. Irta *Benedix*, ford. Remellay. Ezzel *Prielle Kornelia* assz. második föllépteül : *„Tiszaháti libácska“* vigj. 1 felv. Bayard után magyar szinre alkalmazta *Bulyovszkyné.* — A vidéki vendégmüvészek érdemlett tetszésben részesültek.

Szombat. oct. 10. *Fridrichné* assz. első föllépteül. *„Ilka, és a huszártoborzó“*. Eredeti opera 3 felv. Irta N. N. zenéjét *Doppler Ferencz.*

Vasárnap. oct. 11. *Prielle* K. assz. utolsó, *Berzsenyi* ur második föllépteül *„Czigány“*, népszinmű népdalokkal 3 szakaszban. Irta *Szigligeti.* — Prielle Kornélia művészileg játszott, Berzsenyi hasonlóul. A fővárosi közönség valódi elragadtatással tapsolt a vidéki vendégek meglepő játékának.

Hétfő. oct. 12. *Szigeti József* javára *„A vén bakancsos és fia a huszár“* eredeti népszinmű, dalokkal 3 szakaszban. Irta *Szigeti József.*

Kedd. oct. 13. *„Észak csillaga“* opera 3 felv. Irta *Scribe*, forditotta *Havi Mihály*, zenéjét szerzette *Meyerbeer.*

Szerda. oct. 14. *Berzsenyi* ur utolsó föllépteül *„Marianna“* Dráma 5 felv. előjátékkal két képben. Irták *Anicet-Bourgeois* és *Masson.* Francziából forditották *Csepreghi* és *Egressi Béni.*

Csütörtök. oct. 15. *„Norma“*, opera 2 felv. zenéjét szerzette *Bellini.*

Szerkesztői mondanivaló.

1450. **Pápára T. B.** A czikk megérkezett s annak idejében tüstént a közlendők sorába jutott, — azért nem szóltunk róla, hanem vártuk az alkalmas időpontot és a nagyobbodó tért. Ez utóbbi teszi most is gondjaink legfőbbikét. Csupán némi népszerübb előadást ohajtottunk volna helyenként.

1451. **Kecskemétre** K. P. — Szintén hihetlen, hogy **Paks** városában olly nyomorult, rozzant, kidült bedült oldalu iskolaház létezzék, s általában a nevelés iránt olly kevés fogékonyság létezzék a lakosokban, mint ön irja. Valóban szomoru adatok — de ezuttal nem teszszük közzé azon reményben, hogy ez iránt nem sokára kedvezőbb hireket veendünk.

1452. **M. Bogatra.** (Erdélyben). — Az az egerhegyi iskola is szép intézet lehet, a hol az iskolaházban a tanitó bort mér s napestig ott dőzsöl és kártyázik a vidék dologkerülő népe. Vajjon nem találnának erre a népes helységben illőbb helyet, ha már csakugyan inni kell és kártyázni?

1453. **Nyir-Batorra.** A levélbélyeget nem azért találták fel, hogy valaki annak felragasztását elmulaszsza, midőn egy hasznavehetlen adomának Pestre szállitásában fáradozik. Ismételt esetben inkább tisztán hagyva kérjük a levélpapirost.

1454. **Az emberi élet növényi ellenei.** Tűröké a mennyeknek országa.

1855. **Tolcsvára.** Köszönjük a szives meghivást — majd mi csak itt szüretelünk „Tokaj aranynedüje helyett“ savanyu verseket.

1456. **Budára L. L.** : A fürdői rajzot közölni fogjuk.

1457. **Detrekő vára.** Rajz és leirás egyaránt becses, s elfogadottnak kérjük tekinteni.

1458. **Debreczenbe I. S.** — Az igaz, hogy nehéz feladat, Debreczen város tökéletes rajzát adni, de az ön által közlött kép mégis igen kevéssé felelne meg a „nagy alföldi város“ jellemének.

1459. **Veszprémi Kristóf** urnak. Czikkének, nézetünk szerint, igen erősen hangzó czimet választott ön, midőn ezt irta föléje : „A magyar nyelvet **elkorcsositás** veszélye fenyegeti.“ Ön nem helyesli Hunfalvy Pál nyelvtudósunk egyik ujitását nyelvünk körül; ön azt tartja, hogy H. P. ur nyelvünket tarkitja, darabossá, sántikálóvá, nehéz és kellemetlen kimondásu- s hanguvá teszi s hogy ő az egykori Verseghi Fer. által ajánlott csallóközi dialectust akarja az irodalom terére feltámasztani, miután az általa irott czikkekben az „Uj Magyar Muzeumban“ illy irásmódot talál ön : „természet**Ő**s, ért**ő**zés, szeret**Ő**tt, ének**Ő**s, stb. stb. Ön ez ujitás szükségét és czélszerüségét egyáltalában nem látja át, sőt miután annak megindítója a M. Akademia nyelvtud. osztályának tagja, példájának tovább hatása miatt épen veszélyesnek tartja.

A czikk közlése által csak alaptalan aggodalmat költhetnénk sok olvasónkban. Részünkről nem látjuk a veszedelmet. A szóban forgó irmodorban mi egy tudományos vizsgálatok alapján támadt kisérletet látunk, melly hogy mennyire életrevaló? azt épen még további vizsgálatok és az élet fogja szentesiteni. Egyes ember szeszélyétől vagy önkényétől mi nyelvünk dolgában semmit sem tartunk; ezt a fejlődési ujabb korszak számos példája bizonyitja. A mi Hunfalvy ur sajátságát illeti, ugy tudjuk, hogy ez idén tüzetesen értekezett e tárgyról az Akademia üléseiben, melly értekezést nem sokára az akad. Értesitőben fogjuk olvasni. Hunfalvy ur szerint, ha jól emlékszünk, **dialectus** az volna, a mi a nyelv törvényességétől eltér : ugyde szerinte az **Ö**-nek illő helyen alkalmázását, hol a mélyhangu szókban **O** felel meg neki, a nyelv törvénye követeli. Annálfogva a csallóközi s más vidékek élő szokása nem volna pusztán dialectus, hanem a régi irodalommal együtt a törvényességet követi; a mostani uj irodalmi nyelv ellenben, mellyhez mi hozzá vagyunk szokva, elhagyja azt. H. ur nézete szerint tehát a korcsositás vétke, ha szó lehet erről, az uj irodalmi nyelvet illetné. — A mint látjuk, e tárgy is a nyelvvizsgálatok egyik feladata, mellyek soha semmi élő nyelvben meg nem szünhetnek. — Legyen elég e nehány sor, nem az uj irásmód mentségeül — mellyhez még hozzászólni nem akarunk —, hanem némi vigaszul s utmutatóul.

HETI NAPTÁR.

Ho- és hétnap	Katholik. és Protest. naptár		Gör.-orosz naptár	☉ Nap- kelet		nyug.		Izraelit. naptár	☾ Hold- kelet		nyug.	
	October		Oct. (ó)	ó.	p.	ó.	p.	Tischri	ó.	p.	ó.	p.
18	**Vasar.**	**D 20** Luk.ev.	**D 19** L.	**6 F19Tam.**		6	22	5	7	30 **(R.**	7	7	4	59
19	Hétfő	Alkant. Péter	Mártha	7 Vincze		6	23	5	5	**1 Mars.**	8	10	5	17
20	Kedd	Vendel pászt.	Vendel	8 Pelagia		6	24	5	2	2	9	19	5	42
21	Szerda	Orsolya. Vid.	Orsolya	**9 Jak. ap.**		6	26	5	0	3 Abir.	10	27	6	11
22	Csütört	Mór p. Kord	Mór	10 Eulampius		6	28	4	58	4	11	31	6	51
23	Péntek	Kipisztr. Ján.	Szever	11 Fülöp ap.		6	30	4	56	5 Abad.	0	27	7	42
24	Szomb.	Ráfael főan.	Ráfael	12 Probus		6	32	4	54	**6 Sab.**	1	11	8	43

Holdnegyed : ☽ Első negyed 26-án 3 óra 23 perczkor reggel.

TARTALOM.

Zára, hajdani magyar tengerparti város (képpel). — Már látszik a falu . . . Dalmady Győző. — Egy régi jó magyar város az alföldön (vége). Győri Vilmos. — A biztositásról (folyt.) Székely József. — Váczi székesegyház (képpel). K . . . ly J . . . s. — **Tarhaz** : Kakas Márton a szinházban. Irodalom és müvészet. Egyházi és iskolai hirek. Ipar, gazdaság. Mi ujság. Vidéki hirek. Egyveleg. Régiségek. Szinházi napló. Szerk. mondanivaló. Heti naptár.

Felelős szerkesztő : **Pákh Albert.**

Vas. Ujs. 1857.

rick Bristolban, Othello, Özvegy férje, Legjobb az egyenes ut és Csokonai. Első vendégjátéka alkalmával kiléptekor a művészt 5 perczig tartó tapsviharral és éljennel fogadá a közönség. Az ő vendégjátékai annál szükségesebbek a vidéki közönségnek, mert a vidéki közönséget ő nyerheti meg leginkább Shakespeare remek művei meghallgatására s a szinháznak állandó látogatójául. Másrészt pedig a nagyobb művészek illy vendégjátékai a vidéki színészeknek valódi iskola. Egressy Gábor ott léte alatt a szinpadon kivül is a derék polgárság szeretetének és barátságának tárgya volt. A leggyönyörübb őszi napokon és estéken rendeztettek tiszteletére lakomák szabad ég alatt, a szőlőhegyeken. Bucsujátéka alkalmával pedig *Csokonai* előadása alkalmával, midőn mint Csokonai megkoszoruztatott, az egyik igazgató egy értékes billikomban, tálcza- és babérkoszoruban átnyujtá a nagyváradi közönség emlékajándokát e rövid szavakkal : *a nagyváradi közönség emlékül, magyar színészetünk legnagyobb művésze, — Egressy Gábornak.* Mire háromszoros éljen és tapsvihar reszketteté meg a szintermet, melly zsufolásig tömve volt. Igy végződött e vendégjátéki sorozat és a nagyváradi közönség e nemes lelkesedését látva, elhihetjük, hogy illy közönség, a derék M. mérnök fáradhatlan munkássága mellett, állandó magyar szinházát fölépitendi rövid időn, hogy már egyszer ne csak tervrajzának örvendhessünk. *)

— *(Egy adat nevelő-intézeteink nehéz munkója köréből.)* Egy anya Pestre bozta leányát nevelő-intézetbe. Többi között — mint ez gyakran szokott történni — kikötötte, hogy leányát kiválólag francziául képezzék, mert — ugymond — az ő gyermeke ugy is jól tud magyarul. S midőn nem sokára tudomására jutott, hogy leányát mégis tanitják a magyar nyelvre betüről betüre, illy neheztelő sorokat irt az intézet tulajdonosnéjának : „En nem azér attam lánjomat nevellő intézetben hogj magjarul Tanúyon mer szüllettet magjar majd leszsz nékie Ideje ha haza gjün ellegett beszélleni most csak tanúyon ojat amitt ithonn nem tanúhatt.“ Mikép fog a dolog eldülni, nem tudjuk; de annyit minden bizonnyal tanusit a mama levele, hogy „született magyarra is nagyon ráfér a magyar nyelv tanulása, — és hogy néha igen nehéz állása van a nevelőnéknek.“

— A *tokaj-hegyaljai szőlőmivelési* — s talán idővel borkereskedelmi — *társaság*, Tolcsván, oct. 25-én gr. Andrásy György ő excja elnöklete alatt kezdi meg alakuló közgyülését. A szőlő és borkiállitás is a gyülés napjain fog megtartatni, mellyre minden ügybarát hivatalos.

△ A hazánk több lófuttatásaiból hires lovairól ismeretes gróf *Kinsky Oktávian*, october 9-kén Pardubitzon versenyfutás alkalmával már hat gáton győzelmesen áthatolt, a hetediknél azonban lebukott lováról, mi közben ez reá hágott, ezen kivül még nagy hátgerincz-rázkódást is szenvedett; felgyógyulásához azonban nagy a remény.

— *(Uj kőszén telep.)* Hir szerint Nagy-Váradon a Kalváriahegy alatt gazdag kőszéntelepre akadtak, mellynek kibányászásához a vasutépitő társulat azonnal hozzá is fogott. Azt is irják, hogy a n.-váradi vasuti indóház fő- és melléképületei már tető alá kerültek. Az utóbbiak közt van egy 80 öl hosszu műhely, mellyben a tiszai pálya gépeit fogják készitени.

△ *A debreczeni Mihály-vásár* a kézműárukra nézve egyike volt ez évben a legjobbaknak. A méz mázsája 24 pfton kelt. A terményvásár jól meg volt ugyan rakva, de kevés kelt el. A szolnok-debreczeni vasutat, mellyen a mozdony már javában jár, legkésőbb jan. 1-én remélik megnyithatni.

+ A *szárazság* alatt még a Balaton is meg csappant epekedésében; a sekélyebb déli parton ugyanis 500 ölet beszáradott. Félünk, hogy az itt kiszáradt vizet a Sió-szabályzó társulatok majd a maguk malmára vezetik, mondván : késhetünk a szabályzással egy kicsikét, lám a Balaton megunván várni lecsapoltatását, a maga jóvoltából is kezd már belebb huzódni.

△ *(Iskoláink külföldről segélyzése)*. A Bécsben levő porosz követséghez 2325 pftról szóló utalvány érkezett s minden pillanatban fölvehető a *selmeczi gymnasium* javára, valamint azon segélypénz egy része is, mellynek gyüjtését a porosz király a magyar ev. egyházak segélyezésére, egész birodalmában megengedte.

— Hasznos tudnivaló, — *Szoba-palló sikárolás.* E szolgaleányi műtétel tárgyában, — melly bár csekély, de a csinos háztartásnak egyik lényeges kelléke, és rendes gazdasszonyoknál igen gyakran előfordul — egy barátunk és szives levelezőnk, ki az általa látott és tapasztalt minden kis hasznost, tűsténi köztudomássá szeret tenni, e következőről értesit. Szokás szerint a palló-sikárlást ugy eszközlik, hogy szolgaleányok télen nyáron kőporral, langyos vizzel, s ebbe mártogatott szalmacsutakokkal mossák tisztára a pallót. Illy módon sokára lesz a szikkadás, és a pallókon maradt sok por még külön megsöprést is kiván. Egy tűzről pattant vidéki magyar urnő másképi tesz. Ez szappanos langyos vizet vitet dézsában a mocskos pallókra, s azzal sikároltatja fel szobáit, melylyel azt nyeri, hogy a palló szép fehérré zsuroltatik, hamar megszárad és a megsöprés sem lesz szükséges. Ám tessék megpróbálni.

Vidéki hirek.

Tasnád. (Erdély) sept. 8-án *(Casino. Az iskola. Jó termés, pénztelenség, drágaság. Vérhas. Gyakori tűzvészek.)* Mi sem alszunk, t. szerkesztő ur, Erdély nyugati határán. Városunk naprólnapra csinosodik, a quodlibetféle épitkezést lerontja az előtérbe lépett izlést kielégitő, rendszeresb épitési modor, ez szellemi előhaladásunkra következtet. Meg kezdjük érteni a kort, mellyben élünk. Közmivelődésünket nagyon előmozditotta a casino, de az első csak az uri rendnek lehetett nyitva 5 pft. részvény mellett, mig aztán a polgárság is 1845-ben állitott egyet 2 pft. részvénynyel. Ez nagy lőkést adott a társasáletben, szellemi haladásunkra, végre a két casino egybeolvadt, és meg kell valláni az igazat, a nagy részvény 4 pft. miatt a polgárság legnagyobb részben mellőzi, és igy czéljának nem felel meg a casino; szép könyvtárát is olvassák; de mivel darabjáért 2 pkt. kell fizetni, sokszor a jó akarat mellett sem olvassák; hirlapokat is járat, nehányat, kár hogy az olcsóbb néplapok közül csak a közkedvességü Vasárnapi Ujságot járatja ikertestvérével, a Politikai Ujdonságokkal. A tanintézetek ujonnan szervezvék; de szükségünkhöz képest igen kevés az a két elemi osztály. Legalább egy főelemi iskolát állithatnánk fel. Legroszabb állapotba van sülyedve elhanyagolt leányiskolánk. alig 15—20 tanitványnyal, 70—90 pedig az iskolaképes, és ez igy volt régtől fogva; mig a kath. hiveknél a lelkészi hivatal által is eröltetve kevés mulasztotta el az iskolát. — Koricsánszki Endre hazánkfia s iskolánk volt növendéke, értékes ásványgyüjteményt adott iskolánknak, és igy már van ujonnan alapitott iskolai könyvtárunk s ásványgyüjteményünk; de még sok mindenféle hiányzik mig azt mondhatjuk, hogy Tasnád czélszerüen fölszerelt iskolával dicsekhetik. Aratásunk kedvezően ütött ki; szőlőtermésünk szépen mutatkozik; szénánk aránylag kevés, a luczernások nagyon szaporodnak, repczét is termesztünk meglehetősen a vidékben, gazdálkodásunkban a pénzhiany miatt nem igen haladhatunk elé, az élet ára igen alant, a szükséges áruczikkek pedig olly magas áruak; mintha most is 40 kr. volna egy köből élet; e viszony reánk nézve lenyomó, mig a kézmüves osztályra igen is felemelő, hol és hogy lehetne ezen segitni? — Gyermekeink közül sokat elhordott az itt igen dühöngő vérhas, melly a legerősebb férfiakat is megtámadja, és a nehéz köhögés. — T. Szarvad, szomszéd helységben, nagyon értenek a tűzélesztéshez, gyakran produkálják vele magokat, igen, mert értetlenek a lelkiekben, csak gonoszságnak szerzői lesznek aztán, ha nincs nevelés, pedig ez nincs, s hogy legyen az egész vidéken, ezért kérjük a jó Istent.

x x x.

Tetétlen (Szabolcs), sept. 12. *(Az idei termés nem rosz.)* A V. U. 36. számában Tetétlenről ez iratik : „Időjárásunk kedvezőtlen, a mennyiben már hetek óta egy csepp eső sem volt. A nagy hőség miatt kukoricza-vetésünk elsült, semmivé lett, az apró mag sem ugy fizetett, mint a hogy vártuk; — egyszóval, a termés e vidéken a középszerünél is alább való, azaz : rosz.“ — Hogy e vidéken, valamint a haza több részeiben, a nyár száraz jellemü, igaz; de épen julius végétől augusztus 14-ig. ha nem is hetes, de mégis három négy izben ollyan szapora, több óráig tartó esők voltak, mellyek a földmivesek keblét megörvendeztették, s hol bővebben hullott az áldás, a tengeriből is egész termés várható, nagyobb részében fél, s a legsilányabban is egy harmadrész *), és épen a tetétleni s földesi, egymással mesgyés határok azok, mellyeken legjobb tengeri termések mutatkoznak e vidéken. Kánikulában s utána már nagyobb, üditő harmatok is járván, azon halálmadarak, kik csak rosz hirek terjesztésében találják örömüket, meg lesznek szégyenitve. Mi az apró magot illeti, az 1849-iki termékeny év óta soha sem volt illy jó termés. Az ősziek, a takaró rész kiadásán felül, 8—10—12 maggal fizettek, az árpa termés olly bőséges, hogy ha lesz kisebb-nagyobb mértékben tengeri hiány, ezt bőven kipótolandja. A zab átalában 15 magot ad.

A fentirtaknál fogva, azon felföldi, s tul a tiszai honfitársaink, kik vidékünkön évenkint jelentékeny bevásárlásokat tesznek életben és szalonnában, ez idén is bátran, sőt nagyobb mértékben számithatnak Tetétlen vidékére, mint az előtti években.

Egy tetétleni.

Perőcsén (Hont), sept. 18. *(Templomszentelési ünnep.)* Perőcsén egyházilag a drégel-palánki esperességhez tartozó, 980 lélekből álló ref. gyülekezet sept. 6-án örömünnepet ült. Ugyan is régi góth-modoru s már életveszélylyel fenyegető temploma helyébe s helyén — mellynek épités kora a mult századok homályában vesz el — uj diszes Istenházat emelt, s ennek fölszentelési ünnepe történt meg az irt napon, nagy népsokaság jelenlétében. A fölszentelési ünnepélyt végrehajtá tul a dunai egyházkerületi superintendens főt. Nagy Mihály ur, egyházi szónoklata alapigéjéül a 84 zsoltár elsőbb verseit vévén föl. Lélekemelő imája, értelem- s szivhez szóló velős szónoklata, olly erőteljesen hangzék el a 70 éves főpásztori ajkakon, hogy, mig egy részről meggyőző tanitása, — mellyben a természet és hit templomát s ennek ama feletti méltóságát kimutatá — mélyen hatotta át a hallgatók kebelét, más részről bámultuk a ritka természetadományt, a tiszta erőteljes előadást, mellyből a fuladásig zsufolt imaházban egy hang, egy szótag sem enyeszett el hallatlanul. Majd a vallás szentségei: két kisded keresztelése s az uri szent vacsora kiszolgáltatása végrehajtásával a szent örömünnepély bevégeztetett. Ezután a fölszentelt templomból ki jövő vendégsereg a szabadban, Isten szép s derült ege alatt, zöld lombok által védve a nap hő sugárai ellen, lakomához ült, hol mindenek előtt a felséges Fejedelemért s felséges családjáért, a buzgó lelkes gyülekezetért, a felszentelési végrehajtó főpásztorért, a vele együtt működő egyházi szolgákért, az elsőben körünkben megjelent, átalános többséggel választott egyházmegyei segédgondnok t. Blaskovics Pál urért s egyebekért áldomás poharak ürittettek. Lakoma után, az ennek folyta alatt is hangzó zene vidám hangjai mellett, az ifjuság tánczra kelt s az örömünnep kedvtelve folyt, mignem az est beköszöntével — a szalmás fedelek közt tűzvésztől félhetvén — rögtön félbeszakadt. Kár, hogy alkalmas mulató teremről előre gondoskodás nem történt. Egyébiránt a helységben minden

*) E részben is történt ismét egy lépés előre. A V. U. 39. számában a n.-váradi tervezett szinházat illető értesitésünkhez pótlólag azon tudósitást vettük, hogy a szinházépitő-társulatnak a szinházi birtoklás határidejének kiterjesztéséért tett folyamodványára sept. 14. a városi tanács azon határozatát mondta ki, miszerint a kitüzött helyen épitendő szinház minden épületével, a felépitéstől számitandó 80 évig lesz a társulat tulajdona s annak elteltével a város birtokába fog átbocsáttatni. E határozat nézetünk szerint ismét nagy biztositéka lehet az épités siettetésének. Szerk.

*) Egész termésnek mondatik e vidéken, midőn egy hold földről 80—100 véka tisztára fejtett csős tengeri kerül. Félterméshez, midőn 40—50 véka, harmadrésznek, midőn 30 véka.

Perošić Marko, horvát festő. Horvátországban a legtöbb ikonostasokat festette. Egyébként dekoratív festő. A rajz tanára a kir. ipariskolán Zágrábban

Strossmayer kalendar za god. ~~1907~~ 1907, 316 oldal

lós „Nyilt szó“ címen támadást intézett a katolikus státus ellen. Az ő szava döntötte el a vitát[70] (1886). Ma a templom szabadon emelkedik Kolozsvár főterén és semmi sincs környezetében, ami esztétikai hatását csökkentené. (5. kép). Park és alacsony gótizáló vasrács veszi körül a hajdani árúboltok helyén. Déli oldala mellett emelkedik Mátyás király hatalmas lovas-szobra s megjelenésének még ünnepélyesebb külsőt ad.

Építészeti leírása.

Külső képe.

A Szent Mihály egyház a középkorban általánosan követett építészeti szabály szerint kelet-nyugati irányban helyezkedik el. Magyarországi, különösen erdélyi viszonylatban szokatlanul nagy méretű. Szűkebb hazájában csak a brassói Fekete-templom és a gyulafehérvári koronázási templom nagyobb nála. Hajója 50 méter, szentélye 20 méter hosszú, nyugati homlokzatának szélessége 24 méter, fala 22 méter, tornya 80 méter magas.[71] Faragott mészkő kváderekből épült. Hatalmas nagy nyeregfedél borítja, a szentély felett huszártoronnyal. A különálló torony az északi oldalán foglal helyet. Itt is a középkori templomok főhomlokzata, a nyugati a leggazdagabban kidolgozott. A támpillérek itt a legdíszesebbek, bár a templom építészeti szabálytalanságai is itt jutnak leginkább érvényre. A főkapu asszimetrikusan helyezkedik el, nem fekszik az épület tengelyében, hanem észak felé eltolódott. Magát a templomot legjobban dél felől látni, ahonnan egész nagyságában áttekinthető s feltűnik az aránytalanság a nagyraméretezett hajó és a hozzá képest kis szentély között. Kelet felől a szentély támpillérekkel gazdagon tagolt tömege igen festőien hat. Itt a templomfal kissé észak felé dűl, valószínűleg a hatalmas torony által a talajra gyakorolt nyomás következtében. Északi nézete a legkevésbbé szerencsés, a nagyraméretezett torony nehézkes benyomást kelt. Azonkívül XIX. századi iskolás gótikájával, amint hidegen ismétli a templom támpilléreinek és a homlokzatfriznek motivumát, lélektelenül hat a régi

5. kép. A templom mai képe.
Tóth István rajza.

[70] U. o. 56. l.

[71] Kelemen Lajos: *Biserica Sf. Mihail din Cluj.*, 1931. l. Boabă de Grâu.

templom mellett. Részletes vizsgálatánál szembetűnő az épület sok építészeti szabálytalansága, furcsasága, amely kétségkívül megerősíti a templom építésének az okmányok által is feltételezett hosszú idejét.

A nyugati homlokzatot (6. kép) négy pillérláb három részre osztja. A bal mezőben egy ablak foglal helyet, háromkarélyos mérműves ráccsal díszítve. Az ablak, a falak szélességéhez képest, nagyon keskeny. Összes többi ablakai szintén keskenyek, ami jellemző a magyarországi gótikára, szemben a nyugati, különösen a francia gótika széles ablakokkal gazdagon tagolt katedrálisaival. A középső mezőben látjuk a főkaput egy, az előbbinél szélesebb ablak alatt. A főkapu, mint már említettük, nincs az épület tengelyében, hanem észak felé eltolódott. A timpanon csúcsa az ablak közepe helyett annak északi sarkára esik. Ez a különös asszimetria különböző feltevésekre adott alkalmat. Eszterházy János, a templom első szakismertetője, szerint azért helyezték el kissé oldalt, hogy a zenekari lépcsőnek hely jusson. Ebben a véleményben osztozik Kelemen Lajos is.[72] Érdekes Sándor Imre véleménye,[73] mely azt tételezi fel, hogy a kapu ma nem eredeti helyén áll, hanem valamilyen átépítés következtében áthelyezték s ugyanakkor megcsonkították. Mai képes mezeje egy ívtagozattal törpébb, mint eredetileg s azonfelül ferde tengelyű. Ez mindenesetre némi magyarázatot nyújt arra, miért van a timpanonba elhelyezett német-római császári címer megcsonkítva s miért kellett Szent Mihály szobrát beleszorítani a szűk kapuzatba. A templom homlokzati részének a díszítése is különbözik az oldalfalakétól. Igy fel lehet tételezni, hogy ezt a részt kibővítették. A főkapu kettős tagozódású (9. kép), befelé szűkülő béllettel, amelyet többszörösen hajlított szamárhátú csúcsív vesz körül. Kétoldalt a két ajtópilléren díszes fiálék s ugyancsak fiálék kapcsolódnak minden egyes ívzáródáshoz. A legszélső szegélyen levéldísz látható, s az egészet mérműves liliom koronázza meg. A bélletek baldachinjain szobrok nincsenek, s adat sincs, hogy valaha is lettek volna, bár fel lehet tételezni, hogy a reformáció és a protestáns birtoklás alatt s a gyakori tűzvészek a templom műemlékeinek nagy részét tönkretették s köztük esetleg ezeket a szobrokat is. A jobb- és baloldali legbelső baldachin felett sas és bagoly. Az utóbbi a legritkábban ábrázolt állatokhoz tartozik a középkorban s ikonográfiai jelentősége ismeretlen. A sas a feltámadást jelképezi, jelenléte tehát nagyon indokolt az egyház főkapuján.[74] A timpanonban az egyház védőszentjének, Szent Mihálynak, egykorú, gótikus, kissé merev domborműve díszlik. Vagy a szobor van nagyraméretezve az ívmezőhöz képest, vagy ezt szűkítették meg utólag, de az angyal szárnyai éppen, hogy elférnek, dárdájának hegye pedig le is tört. A szo-

[72] Eszterházy János: *A kolozsvári Szent Mihály egyház története és építészeti leírása.* Archaeológiai Közlemények, 1863. III. k. Kelemen Lajos: *La biserica Sf. Mihail din Cluj.* Boabă de Grâu.

[73] Sándor Imre: *A kolozsvári Szent Mihály egyház művészeti emlékei.* 37. l. A kolozsvári Szent Mihály egyház-Emlékfüzet.

[74] Émile Mâle: *L'art réligieux du moyen-âge.*, 58. l.

6. kép. A templom nyugati homlokzata.

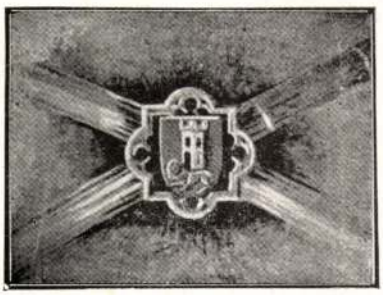

7. kép. Címeres zárókő az orgonakarzat szobájából.

8. kép. Schleynig Gergely címere 1450—1481-ből, a plébánia-házból.

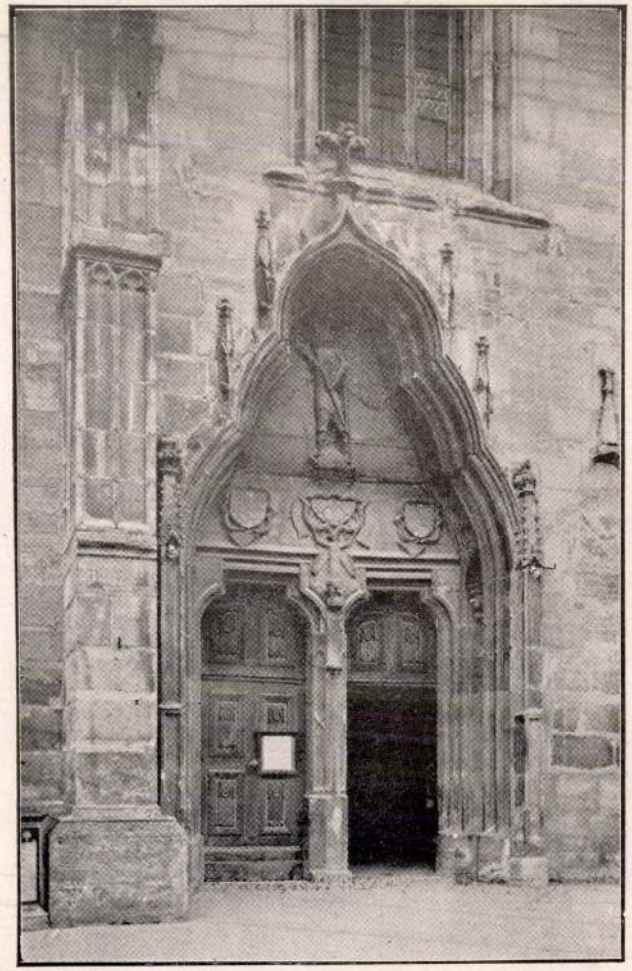

9. kép. A templom főkapuja.

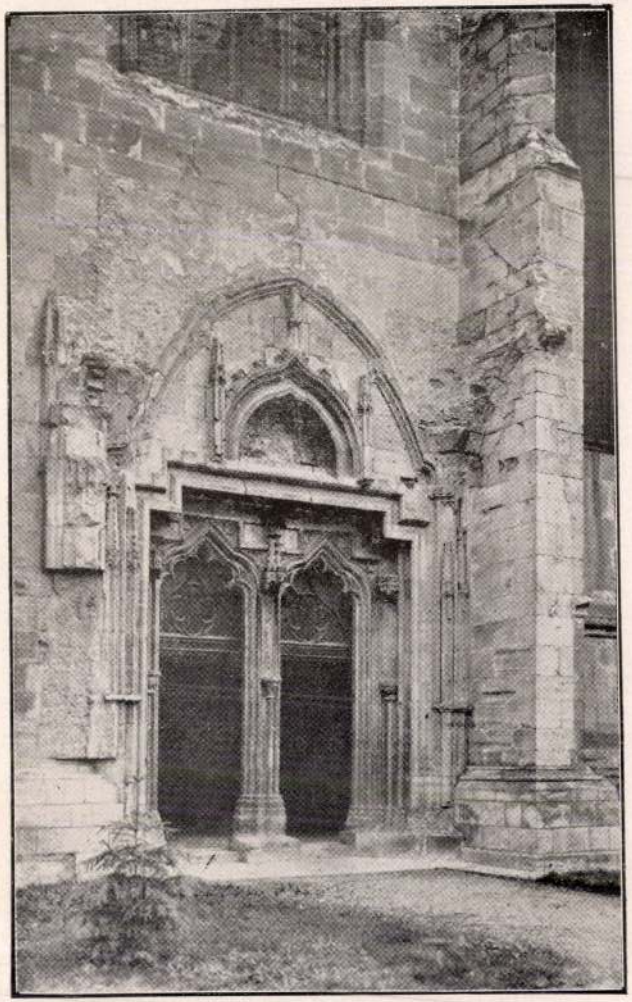

10. kép. A templom déli kapuja.

bor konvencionális és hideg. Talapzata alatt Zsigmond római császár megcsonkított címere látható, amelyet liliomos koronán álló angyal tart. A címer felső részét levágták. A császári sasnak farka, két karma és szárnyának vége maradt meg. Mondatszalag veszi körül a következő felirattal: *„Anno dni MCCCCXLII. sigismundi clem . . . . . toris est loc . . .“* [75] Az arkangyal szobor elhelyezésének idejét a főkapu jobboldalán lévő felirat jelzi: *„Anno d(omi)ni MCCCCXLIIIJ posita e(st) h(aec) ymago huic alm(a)e ec(c)le(s)i(a)e s(an)c(t)i Michaelis archangeli.“* [75] Még két címer foglal helyet az ívmezőben, mindkettő négyes karélyba foglalva s háromszögű kölappal megtámasztva. Jobb oldalt Magyarország címere: jobb mezőben apostoli kettős kereszt, bal mezőben hétszer vágott pólya. Az országcímernek ez a rendezése meglehetősen szokatlan.[76] A vágásos pajzsmező régibb és tekintélyesebb és mindig a főhelyet foglalja el a kettős kereszttel szemben. A szobor baloldalán négyfelé osztott pajzs foglal helyet. A felső jobb mezőben látható kétfarkú oroszlán Csehországot képviseli. A felső bal mezőben a Magyarországot jelképező négy folyamot látjuk. A jobb alsómezőben a kiterjesztett szárnyú morva sas és a bal alsómezőben az osztrák folyam található. Ezt a négyes címert Eszterházy V. Lászlónak tulajdonítja, mert a hajdani úgynevezett közép-utcai várkapun 1449-es évszámmal hasonló volt alkalmazva.[77]

A főkaputól délre, a fiálé alatt letöredezett szobornak nyomai láthatók. Alatta két részre osztott felirat található. Az egyiket, amelyik a Szent Mihály szobrára vonatkozik, már említettük. A felette lévőt Eszterházy a következőképpen olvasta ki: *audi. israel. precepta. domini. et ea. . . . . quasi. in. libr. scribe. et. dabo. tibi. terra . . . . . conserva igitur favorem meum et ero inimicus inimicis tuis etc . . . .* [78] Letavay a Tudományos Gyüjtemény 1818. évfolyamában említi a szobrot: „Piaczi templomnak kőfalán, a déli kapu mellett, Emberi kép, amely X parancsolatokat tart kezében.“ [79] Sőt, már a megelőző században Kaprinay ír a szoborról: „Főkaputól délre emberi alak négyszögletü alapon, a tízparancsolatokat tartja mindkét kezében.“[80] Valószínűleg Mózes szobra állott itt, erre mutat a tíz parancsolat és a felirat értelme is. A szobor azóta elpusztult.

A homlokzat jobb mezejében két ablak áll egymás felett, négykarélyos mérműves ráccsal. Az egész homlokzati részt fent a párkány alatt háromkarélyos friz veszi körül. A támpillérek öt lépcsőben emelkednek, az egyes tagok bordázattal párhuzamos síkokra vannak tagolva s mérműves stilizált levelekkel keretezve. A harmadik láb fölé piramis emelkedett, a legfelsőn szintén, de ez egyiken sem maradt meg; letöredezett, úgy, hogy ma egészen símán a tető előtt befejeződik. Ezek, a támpillérek tetején a párkányzat felé emelkedő virágok-

[75] Eszterházy, i. m. Nagyajtai Kovács István kiolvasása szerint.
[76] Sándor, i. m. 35 l.
[77] Sándor, i. m. 41. l.
[78] Eszterházy, i. m.
[79] Tudományos Gyűjtemény, 1818. 138. l.
[80] Kaprinay: *Hungaria diplomatica.*

kal és levelekkel díszített piramisok a gótika egész területén előfordulnak. A rheimsi, amiensi, beauvaisi, párizsi stb. nagy francia katedrálisokon mindenütt feltalálhatók. Azonkívül Angliában, Olasz-, Spanyol- és Németországban is előfordulnak.[81] Az erdélyi templomok közül többek közt a brassói Fekete-templom[82] és a szászsebesi ev. plébánia-templom[83] támpilléreinek van hasonló végződése. A Szent-Mihály templom egyik mult századbeli fényképén még látszik töredékeiben. Sajnos, a mészkő egyik legkönnyebben porló és törő anyag, amely nehezen áll ellen esőnek, szélnek, hónak. Igy igen gyakoriak a letöredezett részek a templomépületen.

A déli oldal díszítése különbözik a homlokzatétól (11. kép). A párkányzatfriz a második támpillértől kezdve megváltozik, a háromkarélyosat régebbi keletű és sokkal művészviesebb halhólyagos váltja fel. A támpillérek is egyszerűbbek. Szám szerint hat pillér öt mezőre osztja a hajó oldalfalát. Az első mezőben két nagyon keskeny vízszintesen osztott ablak van bevágva. E között és a következő között a támpillér mellett kis toronyszerű építmény áll a csigalépcső számára, különböző nagyságú, formájú és elhelyezésű ablakokkal. Mellette, a homlokzattól számított második támpillér tetején, baldachin alatt találjuk a templom egyetlen szoboremlékét, amely a Szent Mihály szobron kívül reánk maradt (15. kép). A timpanon gótikus szobránál ez kétségkívül későbbi keletű. Reneszánsz virággirlandos talapzaton áll, liliomos korona alatt. Ma már töredezett szobor, jobb karja, feje és a ruhája elmállott. Balkezében combjához szorítva széles karimájú kalapot tartott, amely még látható. A test arányai helyesek, anatómiai tudásra vallanak. Statikája biztos. Jobb lábával kissé előre lép s ez által az egész test előre húzódik. Kétségkívül nem gótikus szobor, hanem már a reneszánsz korszakból való, bár a XVI. század elejénél későbbi nem lehet, mert, amint már említettük, 1545-ben a templom a vallásújítók kezére jutott s a protestáns „ne emelj faragott képet" elvvel ellenkezett volna, hogy a templomot szobrokkal díszítsék. Fel lehet tételezni, hogy valamelyik, az építéshez adakozó főúr vagy király ábrázolásával találkozunk itt. Sajnos, a szobor elhelyezése minden közelebbi vizsgálatot kizár. Az utóbbi században nagy változáson mehetett keresztül. Eszterházy még így írja le a mult század hatvanas éveiben: „hosszú hajú szakállas alak, jobb vállán köpeny, fején liliomos korona, jobb lábát előre nyujtja, karjai letörve".[84] Azóta, amint látjuk, feje és köpenye is letört. A szászsebesi templom kórusán hasonlóan elhelyezett szobrokat láthatunk.

A második mezőben kilenc méter magas, hármas osztatu, halhólyagos, mérműves ráccsal díszített ablak látható, amely a déli hajó másik két hasonló méretű ablakával (a harmadik és az ötödik mezőben) fel-

[81] Dehio—Zezold: *Die kirchliche Baukunst des Abendlandes.* V. Lief. 384, 385—7. VI., L. 397, 399, 400-I, 415, 517, 422, 431, 432, 438—9, 441, VII, L. 462, 464, 466—8, 474, 486—7, VIII. L. 524—5, 531, 548, 554—5.
[82] V. Roth: *Die ev. Kirche in Mühlbach,* 33. l.
[83] Kühlbrandt: *Die ev. Stadtpfarrkirche in Kronstadt,* 16. l.
[84] Eszterházy, i. m.

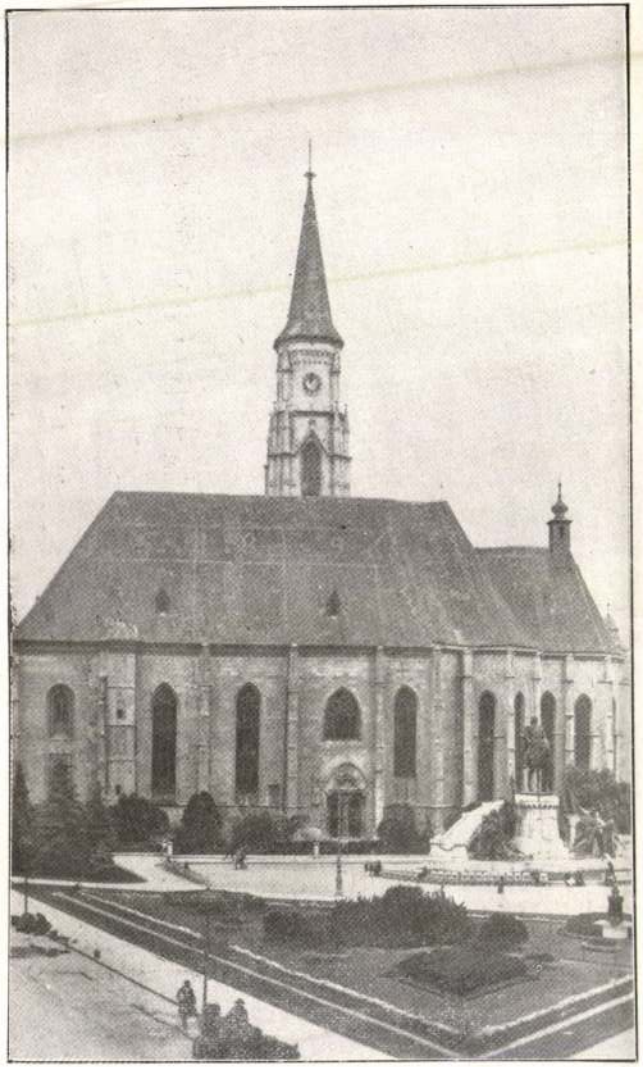

11. kép. A templom déli oldala.

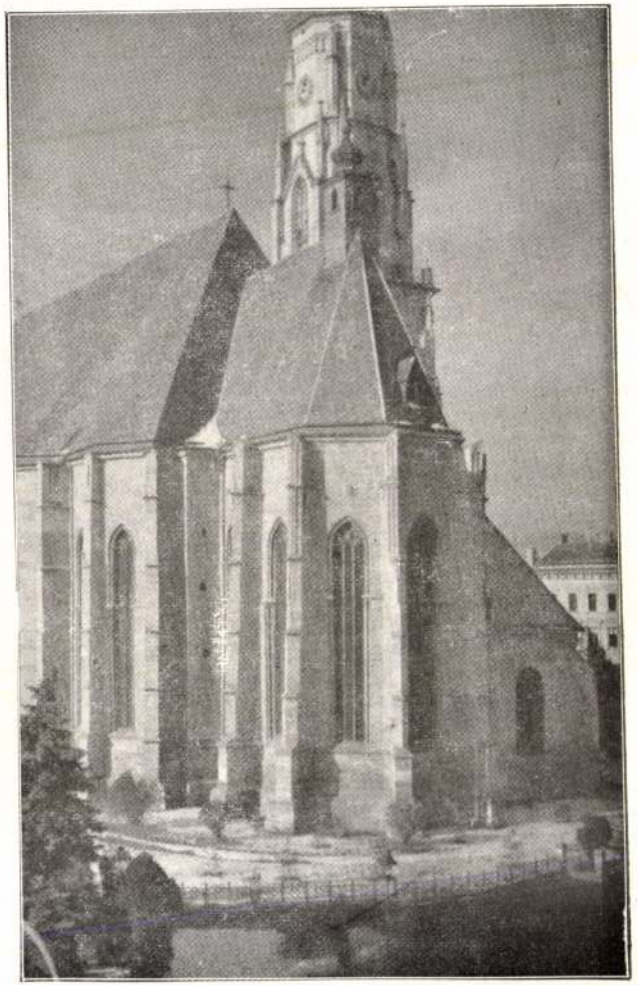

12. kép. A templom szentélye kívülről.

13. kép A templom északi oldala.

fogásában és kidolgozásában tökéletesen megegyezik. Alatta kis csúcsíves kapu áll, belülről befalazva. A déli főbejáró a negyedik mezőben foglal helyet. Ez is, mint a főkapu, asszimmetrikusan van elhelyezve, ez esetben kelet felé eltolódva. Semmi magyarázata nincs, hogy miért. A kapu kettős bejáratú, befelé szűkülő béllettel (10. kép). A bejáratok háromkarélyos mérműwel vannak körülfogva. Két oldalt és a középoszlopon virágos szobortalapzatok ugranak ki a baldachin alatt. Szobrok itt sem maradtak. Az ajtókeret szögletes fiálékkal van díszítve, meglehetősen megrongált állapotban. A felső keret felett szamárhát-ívű fülke látható, kétoldalt és a csúcsán egy-egy fiáléval, a szegélyén levéldíszítéssel. Építészeti szempontból megokolatlan, semmi struktív szerepe nincs. Talán szobor számára készült. A XVII. században átépítették a kaput. A díszítő munkát bizonyos Perpeti János kőfaragó mester végezte, valószínűleg valamelyes régebbi minta méretei és motívumai szerint.[85] Az ajtó környéke nagyon megrongált állapotban van. Sok letöredezett pillér, párkány és más, most már nehezen felismerhető díszítési elem veszi körül. A legutóbbi időkben eltávolított keresztelő kápolna lebontásának lehet az áldozata.[86] Az ajtótól nyugat felé eső mezőben négy szobormű illeszkedik a templom falához.

A szentély díszítése talán még a déli oldalénál is egyszerűbb (12. kép). A támpillérek tagozása ugyanolyan. Párkányfriz nincs. Az északi oldalon elhelyezkedő sekrestyénél már érdekes díszítő kísérleteket találunk. Közvetlenül a sekrestye felett a fal keleti szélén megint feltűnik a homlokzat háromkarélyos dísze s a közepénél megokolatlanul félbeszakad. Az északi oldalon a szentélyhez vezető ferde tagot, amelyben a híres kettős csigalépcső foglal helyet, kívülről vertikális bordázat tagolja, szabályos közökben horizontális bordák törik át és változatos formáju ablakok tarkítják.

Az északi oldalnak, sajnos, nagy részét a torony eltakarja (13. kép). A különbség a déli oldallal így is szembetűnő. A támpillérek tagozása és díszítése ugyanolyan, mint a homlokzaton. A halhólyagos friz a homlokzattól számított második pillérig húzódik s ott a karélyos folytatódik. Az ugyanolyan méretű ablakok mérműves rácsai nem halhólyagosak, hanem három- és négykarélyos díszítésüek. Ezen az oldalon is két kapu foglal helyet. Az egyik szabadon áll, csak belülről van befalazva, a másikat a torony takarja el. A szabadon álló kapu a homlokzattól számított második mezőben foglal helyet (14. kép), emlékeztet a kassai Szent Erzsébet templom nyugati kapujára. Bejárata egyszerű, felső záródásának ívében négy félkör áll egymás mellett, az ívnek alsó és felső széle mérműves levelekkel van körülfogva, a legmagasabb pontján mérműves liliom. Az egész felett szögletes csúcsíves keret emelkedik, amelynek minden sarkához fiálé csatlakozik, külső szegélyén ugyanolyan típusú levelekkel, mint a belső felső kereten. A csúcsán szintén mérműves liliom áll.

[85] Kelemen, i. m.
[86] Szóbeli közlés.

Az elfedett északi kapu nagyon emlékeztet déli párjára. Ez is kettős bejáró. Díszítése azonban más, gazdagabb. A középső oszlopon szépen faragott kőrózsák. Díszes baldachinok ugranak ki a középoszlopból és mind a két oldalsó bélletből. Timpanonja egészen sajátságos vertikális bordázattal van tagolva.

A neogótikus torony a legkevésbbé érdekes része a templomnak. A torony, a sisaktól eltekintve, öt emeletes. Földszintjén hajdan átjáró volt, amelyet e század elején Hirschler plébános befalaztatott és kápolnának rendeztetett be. Alaprajza négyzetalakú, sarokra állított pillérekkel. Az első és második emeletén ablakok bontják fel a falat. A harmadik emeleten, amely alacsonyabb az előbbieknél, egy-egy rozetta helyezkedik el. Felette a torony összeszűkül. Az így származott tér különbségét erkélynek képezték ki. A negyedik emeleten az erkély felett az eddigieknél nagyobb méretű ablakok vannak. A legfelső emeleten a toronyóra áll, amely a város minden részéről látható s az a különössége, hogy a nagy mutató mutatja az órákat, a kicsi pedig a perceket. Az egészet megkoronázza a hatalmas sisak, tetején a kereszttel. A torony díszítése a templom különböző motivumait ismétli, legfeltűnőbb a homlokzatfriz (háromkarélyos) alkalmazása. A támpillérek tagozása és díszítése is a homlokzat támpilléreit követi.

Belseje.

A templom külsejének vizsgálata után a belsejének részletes leírására kerül sor (16. kép). A Szent Mihály templom háromhajós, kereszthajó nélküli csarnoktemplom. A hajókat egymástól három pillérköteg választja el, a negyedik pár a mellékszentélyeknek oldalfalaira fut és a diadalívet tartja. A csillagboltozat súlya, a pillérkötegeknek megfelelően, a mellékhajók falán félpillérekbe fut le. A déli mellékhajó támpillérei faragott oszlopfejekkel vannak díszítve. Az északi mellékhajó pillérei közvetlenül kapcsolódnak a boltozattal. Az apszis a nyolcszög három oldalából áll, sugarasan elrendezett támpillérekkel. A szentély boltozatát újraépítették. Szembetűnő a hajók csillagboltozata és magas csúcsíve mellett, a diadalív lapos félköre és a szentély alacsony keresztboltozata (17. kép). A szentélyt legelőször 1489-ben építették át, amikor gyujtogatás miatt leégett.[87] A régi építményből két zárókő található az Erdélyi Múzeum régiségtárában. Az egyiken az 1489-es évszám, a másikon Agnus Dei látható. 1655-ben és 1697-ben, mint már említettük, a templom ismét leégett s a XVIII. század közepén földrengés rongálta meg. E szerencsétlenségek után építették újra a boltozatot, sokkal alacsonyabban, ami megrontja a templom architektonikáját, megcsonkítja a féloszlopokat, s az ablakok mérműves díszítésének felső részét elfedi.[88] A mellékszentélyek archivoltja és a zárókő felé mintázott barokk kartus szintén erősen elüt a csúcsíves stí-

[87] Jakab, i. m. Oklevéltár, I. CLXXIX.
[88] Kelemen: *Biserica Sf. Mihail din Cluj.*

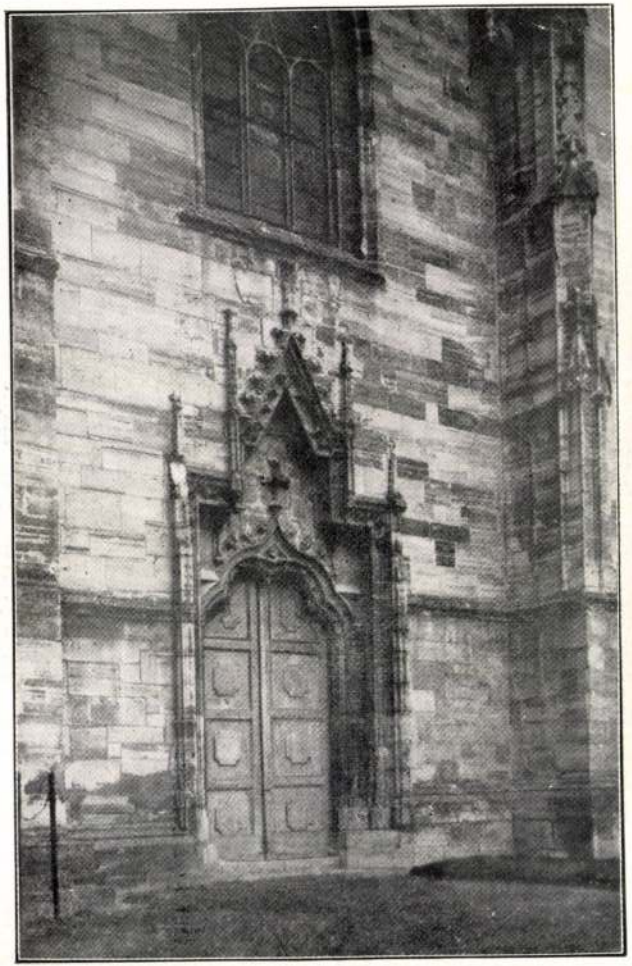

14. kép. A templom északi kapuja.

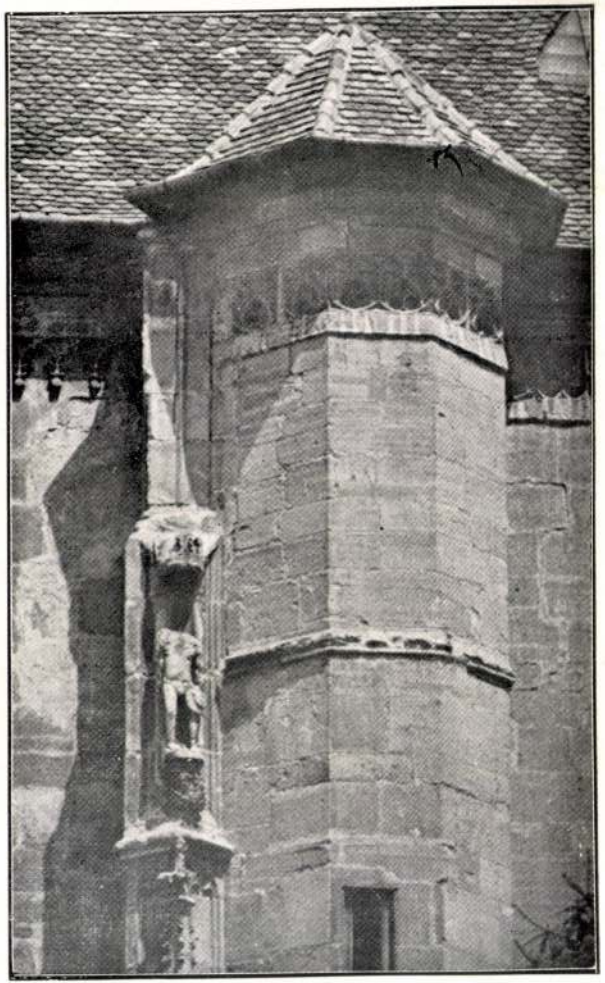

15. kép. Ismeretlen ábrázolású szobor
a déli oldal egyik pillérén.

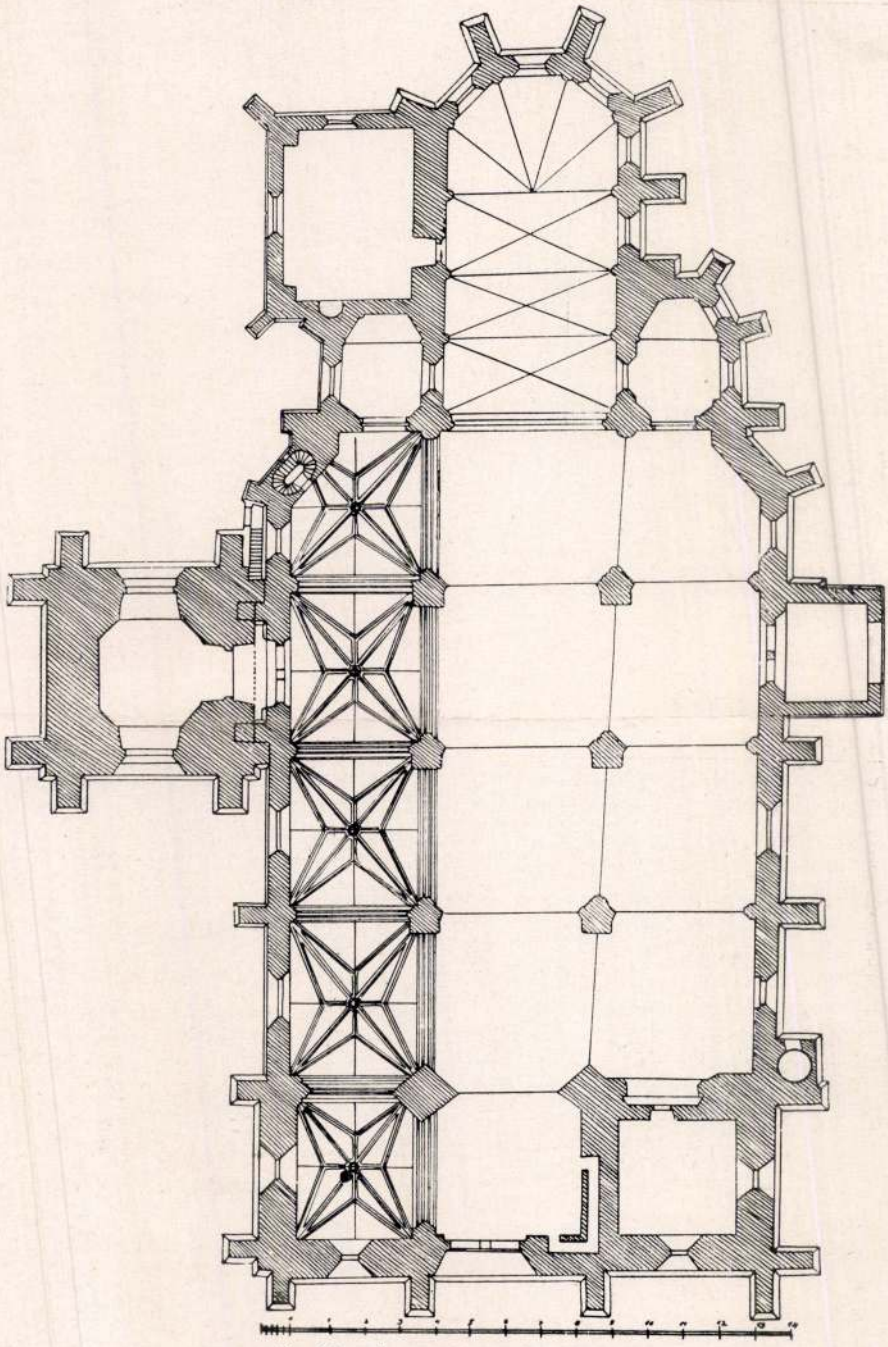

16. kép. A templom alaprajza.

lustól. Valószínű, hogy Bíró János, Kolozsvár XVIII. századi plébánosa, boltoztatta újra, amikor a mellékkápolnákat rendbehozatta.[89]

Az alaprajz a mellékapszisok elhelyezésében némi szabálytalanságot mutat. Ezek ugyanis a templomtest összeszűkülése után jelennek meg és nem egyforma méretűek. Ugyancsak az összeszűkülés miatt a boltozatbordázat nem fejezi be ívét s beletörik az oldalfalba. A baloldali ferdetagban csigalépcső található. A jobboldali szentély mellett is van csigalépcső a záradékban elhelyezve. A szentély baloldalán négyszögletes sekrestye helyezkedik el sarokra állított pillérekkel.

A templomnak öt bejárata van. A főbejárat, ahogy a ritus megkívánja, a nyugati homlokzaton nyílik s az orgonakarzat alatt helyet foglaló előcsarnokba vezet (18. kép). Itt a pillérek erőteljesebbek, a fal vastagabb, ami két tervezett toronyra utal. Az előcsarnok háromosztatú. A jobboldali harmad el van falazva, s ebben az elfalazott részben két egymás fölé épített szoba foglal helyet. A felsőben helyezték el a kolozsmonostori konvent levéltárát. Az alsóban ma raktár van, északi és nyugati falán értékes középkori freskók, amelyeknek részletes tárgyalására később térünk rá. A boltozat itt is csillagrendszerű, a bal és középső harmad rendszere közös zárókőben egyesül. A középtag déli falán, a legnyugatibb ponton csigalépcső vezet fel az orgonakarzatra. A befalazott részbe a bejárás a főhajóból vezet egy kis rácsos ajtón keresztül s efelett többszöri falazás nyomai láthatók. Az orgonakarzat a szentély felől nézve egy befalazott és két szabadon hagyott részével rendkívül szabálytalan hatást kelt. A régi torony mellett még egy harmadik csigalépcsőt láthatunk.

A főkapun kívül még négy kapuja van a Szent Mihály templomnak, szimmetrikusan elhelyezve a déli és északi oldalon. Az első pár az orgonakarzatot követő mezőből nyílik, de ma mindkettő be van falazva. A második ajtópár a homlokzattól számított negyedik és ötödik pillérpár között helyezkedik el. Ezek kettős kapuzatok, közülük a déli ma is használatban van, az északi pedig a toronyalatti kápolnába vezet.

Az egész templomot belülről bemeszelték s így, ha voltak, befedték a falfestményeket és a mesterjegyeket. A festés az oszlopfejek és más szobrászati emlékek vizsgálatát megnehezíti, eltekintve attól, hogy az egyhangú fehér szín hideg és bágyadt hatást kelt. Itt is kifejezésre jut nemcsak a templom külső oldalán, hogy az északi és a déli oldal két különböző építési periodusban jött létre: mégpedig a déli oldal a szentéllyel együtt kétségkívül a gótikának korábbi fázisából való, az északi oldal és az orgonakarzat pedig későbbi. A szentély és a déli oldal pillérei oszlopfejekkel, az északi oldal pillérei pedig közvetlenül kapcsolódnak a boltozathoz. Az oszlopfejek kehelyalakúak, növénydísszel, szőlő- és tölgylevéllel. A növénydísz a korai gótikában fordul elő, a XIV. század folyamán háttérbe szorul az elméletileg szerkesztett mérművű díszítő rendszerekkel szemben.[90] A szentély két oszlopfejét vadászjelenetek díszítik. Kelemen Lajos szerint az alkalma-

[89] Bíró József: *A kolozsvári Szent Mihály templom barokk emlékei*, 97.l.
[90] Horváth Henrik: *Budai kőfaragók és kőfaragó jelek*. 15. l.

zott plasztika legrégibb emlékei Kolozsvárt.[91] A déli mellékhajó egyik oszlopfején egymással szembenálló két oroszlán látható. A szászsebesi ev. templom oszlopfejein találunk hasonló plasztikát, alakos és leveles kompozíciókat.[92] Az idő is körülbelül megfelel, mindkettő a XIV. században készült. Szobrászi díszítést találunk még egyes záróköveken négyeskarélyba foglalva. A déli hajó egyik zárókövén Magyarország négyfelé osztott címere látható, a középső hajóban nyitott könyv, az északiban Kolozsvár címere. Az orgonakarzat baloldali harmadának zárókövén a templom egyik építőjének mesterjegye, a középső harmad zárókövén pedig a háromszögletű pajzsban keresztesvégű templomi zászló látható: négyzetalakú, a közepéig négyszer behasítva. A címer megfejtése egyelőre vitás. Az erdélyi nemes családok között a Tholdalagi családnak van templomi zászló a címerében s ez a család meglehetősen sokat szerepelt a város történetével kapcsolatos okmányokban. Lehet, hogy a templomépítésben részt vettek s ezért kapták ezt a címert.[93] A szentély két 1489-es záróköve, amelyeknek egyikén az évszám, a másikon pedig temperával festett mezőben aranyos Agnus Dei díszlik — mint említettük — az Erdélyi Múzeum kőtárában látható. A déli hajó falán több sajátságos plasztikai ábrázolással találkozunk. Közvetlenül a szentélyzáródás mellett címeres emléktábla ugrik elő a falból. Csúcsíves négyes karélyban pajzs tűnik fel, benne máltai kereszt felett ötágú csillag, két oldalán G és I betűvel. Két hasonló címert találtak: egyiket az egyház 1860-as években történt restaurálása alkalmával egy sírkövön, amely ma a padozat alatt van, a másik a Kossuth Lajos-utca 7. sz. ház kapuja felett van befalazva.[94-95] (Ma unitárius püspöki lakás.) Kis különbségek vannak e kettő, meg a déli hajó címere között. Ezek nem merőlegesen, hanem ferdén dűlve helyezkednek el, bár a betük és a csillag megtartják függőleges helyzetüket, azonkívül nem öt-, hanem hatágú csillag díszíti őket, s a betük a kereszt ágához illeszkednek. Nem messze ettől a címertől, az ablak alatt gyámkőszerű elhelyezésben, bár egészen megokolatlanul, szárnyas oroszlán látható, felirat-szalaggal a nyaka körül. Az ajtó túlsó oldalán angyal áll, mint gyámkő. Az orgonakarzat elfalazott részének alsó szobájában a zárókövet szép heraldikus munka díszíti: bástya előtt fekvő oroszlán. A bástya felső szegélyén három orom között lőrés nyílik, alatta két csúcsíves ablak, legalul pedig kapu vasráccsal. (7. kép.) A plébániaépületen az udvar felőli falba hasonló címer van befalazva, azzal a különbséggel, hogy a bástya felső része mellett G és S betű helyezkedik el kétoldalt. (8. kép.) Jakab Elek szerint a plébánia épületet Schleynig Gergely, Kolozsvárnak 1450 és 1481 közötti plébánosa építtette, tehát mivel a kezdő betük is megegyeznek, valószínű, hogy a Schleynig Gergely címerével van itt dolgunk.[96] A templom dekora-

[91] Kelemen: *Sf. Mihail din Cluj.*
[92] Roth: *Die ev. Kirche in Mühlbach,* 20—22. l.
[93] Kelemen Lajos szóbeli közlése.
[94/95] Sándor Imre: *Kolozsvár címeres emlékei,* I. 17—20. *l.*
[96] Sándor Imre: *A kolozsvári Szent Mihály templom műemlékei.*

17. kép. A templom főhajója és szentélye.

18. kép. A templom főhajója az orgonakarzattal.

tiv plasztikai emlékeinek vizsgálata alkalmával nem hagyhatjuk figyelmen kívül az orgonakarzat mellvédjének halhólyagos díszítését sem, amely a külső oldalon vonul végig, ahol pedig a felvezető lépcső párkányául szolgál, ugyanaz a minta áttört alakban jelentkezik.

Stílusának eredete.

A csarnoktemplom legelőször a román stílus korszakában Franciaországban fordul elő. Innen jut Westfáliába és Szászországba. A gótika korszaka alatt Ausztriában nagy népszerűségre tesz szert és a városi plébánia templomnak szinte általánosan elfogadott példájává válik. A magyar gótikában is igen kedvelt formája volt a templomépítésnek. Gótikus magyar csarnoktemplom például a pesti plébánia templom, ma belvárosi templom, az esztergomi bencés templom, a lőcsei Szent Jakab templom, vagy a soproni plebánia-templom. Erdélyben megemlíthető a besztercei plébániatemplom, a segesvári úgynevezett hegyi templom és a brassói Fekete-templom.[97] Az egykori magyarországi csarnoktemplomok megegyeznek abban, hogy kereszthajójuk nincs, a szentélyzáródás rendszerint a hat vagy nyolcszög három oldalával történik, két homlokzati torony szerepel tervükben, de ezek közül legtöbbször csak az egyik, rendesen az északi épült fel.[98] Kevés és aránylag keskeny ablak bontja csak fel falaikat, s a nyugati gótikus templomokhoz képest plasztikai díszük szegényes.

A Szent Mihály templom, amint láthatjuk, nagyjában alkalmazkodik a Magyarországon elfogadott típushoz. Kereszthajója nincs, mint ahogy nincs sem a brassói Fekete-templomnak, sem a pesti plébánia templomnak, vagy általában a többi magyar gótikus templomnak sem. A szentély záródása nagyon egyszerű, a nyolcszög három oldalával történik. A Fekete-templom sokszögű szentélyzáródása, vagy a pesti plébánia templom kórusjárata ritkaságszámba megy.

A Szent Mihály egyház terveiben is eredetileg két homlokzati torony szerepelt. Erre vallanak az erőteljes támpillérek a homlokzaton és az orgonakarzat alatt. Már Eszterházy, az első szakember, aki a templommal foglalkozott, észrevette ezt.[99] Szerinte mind a két torony fel volt építve. A már említett Van der Rhye-féle kép[100] alapján Eszterházy véleménye nem fogadható el kétségkívül bebizonyítottnak. A metszet a templomot északnyugati tornyával mutatja, bár oly szög alatt látszik, hogy elképzelhető az egyik toronynak a másiktól való elfedése. Az 1617-ből származó rézmetszet szerint az egyház első tornya a homlokzati falból kiépített négyszögű torony volt, erkéllyel és a sarkain fiatornyocskákkal, nagy napórával, hasonló a medgyesi és a brassói plébánia templomok tornyához. Rendszerint a tornyot a templom felépítése után húzták fel, ami a Szent Mihály templom esetében a

[97] E. Kühlbrandt: *Die ev. Stadtpfarr Kirche A. B. in Kronstadt*, 10. l.
[98] U. o. 12. l.
[99] Eszterházy, i. m.
[100] Jakab Elek közölte *Kolozsvár történetének* képes mellékletében (V. köt.)

XV. század közepére tehető s ez az idő megfelel az erdélyi négyszögtornyok építési idejének.[101] A Van der Rhye-féle metszeten, — mint említettük, — csak az északi torony látszik. A templomon belül a déli torony alja jobban el van különítve és jobban megalapozottnak tűnik fel. Sőt az 1630-as villámcsapással kapcsolatban a krónikás a nagyobbik tornyot említi. Igaz ugyan, hogy ez a megkülönböztetés vonatkozhatott a templom mellett külön állott kisebb templom tornyára is.[102] Szóval Eszterházy véleményének, hogy mind a két torony meg volt, van valószínűsége. A Van der Rhye-féle formájában a torony a XVII. századi nagy égésig maradt, mert a következő században Bíró János, Kolozsvár akkori plébánosa, újra felépíttette, mégpedig a kor ízlésének megfelelően, barokk sisakkal.[103] A torony barokk formájának a képe, a kolozsvári asztalosok 1759-beli szegélydíszén maradt reánk, Szakáll János rézmetszetében. A következő században földrengés rongálta meg annyira, hogy le kellett bontani.

A Szent Mihály templom éppúgy, mint általában a magyar építészet, nem használta fel a gótikától nyújtott fallazítási lehetőségeket. Keskeny és nagyon egyszerűen tagozott ablakai vannak. Plasztikai díszítése is nagyon szegényes. A középkor felfogása szerint a művészet célja a tanítás volt. Mindent, amit az embernek hasznos ismerni, a világ történetét a teremtéstől kezdve, a vallás tételeit, a szentek példaadását, az erények hierarchiáját, a különböző tudományokat, művészeteket és mesterségeket a templomok üvegablakairól és az előcsarnokok szobrairól tanulta meg. „A katedrális megérdemelné azt a megható nevet, amelyet a XV. századi nyomdászok adtak egyik könyvüknek: a szegények bibliája", — írja Émile Mâle.[104] A mi szegényeink már abban az időben szegényebbek lehettek az akkori idők nyugati országainak szegényeinél. Templomaink plasztikája igen keveset nyújtott tanulságul. Már említettük, hogy mindössze két szobor maradt meg és tudunk még kettőről, a letöredezett Mózes szoborról és az 1401-es bullában említett Krisztust az olajfák hegyén ábrázoló reliefről. A Szent Mihály egyházat, még a többi erdélyi templomokhoz képest is, nagyobb balsors üldözte szobrainak megőrzésében. A brassói és szászsebesi plébánia templomokon nagyobb számban maradtak meg szobrok.

Ma nagyon nehéz lenne megmondani, hogy a Szent Mihály templom eredeti ablaküvegei milyenek lehettek. A középkori magyar üvegfestészetnek amúgy sem maradt nagyobb méretű és ép emléke, sőt még az apróbb töredékek is rendkívül ritkák. Arról, hogy ez a mesterség nálunk is virágzott, inkább írásos adatokból tudunk, mint meglevő tárgyakból. A Szent Mihály templom mostani ablakai kivétel nélkül mind a mult századból vagy ennek a századnak az elejéről valók.[105]

[101] Kelemen: *A kolozsvári Szent Mihály templom tornyai*, 28. l.
[102] Gróf Mikó Imre: *Erdélyi történelmi adatok*, IV. Segesvári Bálint krónikája, 197. l.
[103] Bíró József: *A kolozsvári Szent Mihály templom barokk emlékei*, 41—43. l.
[104] Émile Mâle: *L'art religieux du moyen-âge*. 1. l.
[105] A plébánia templom leltára.

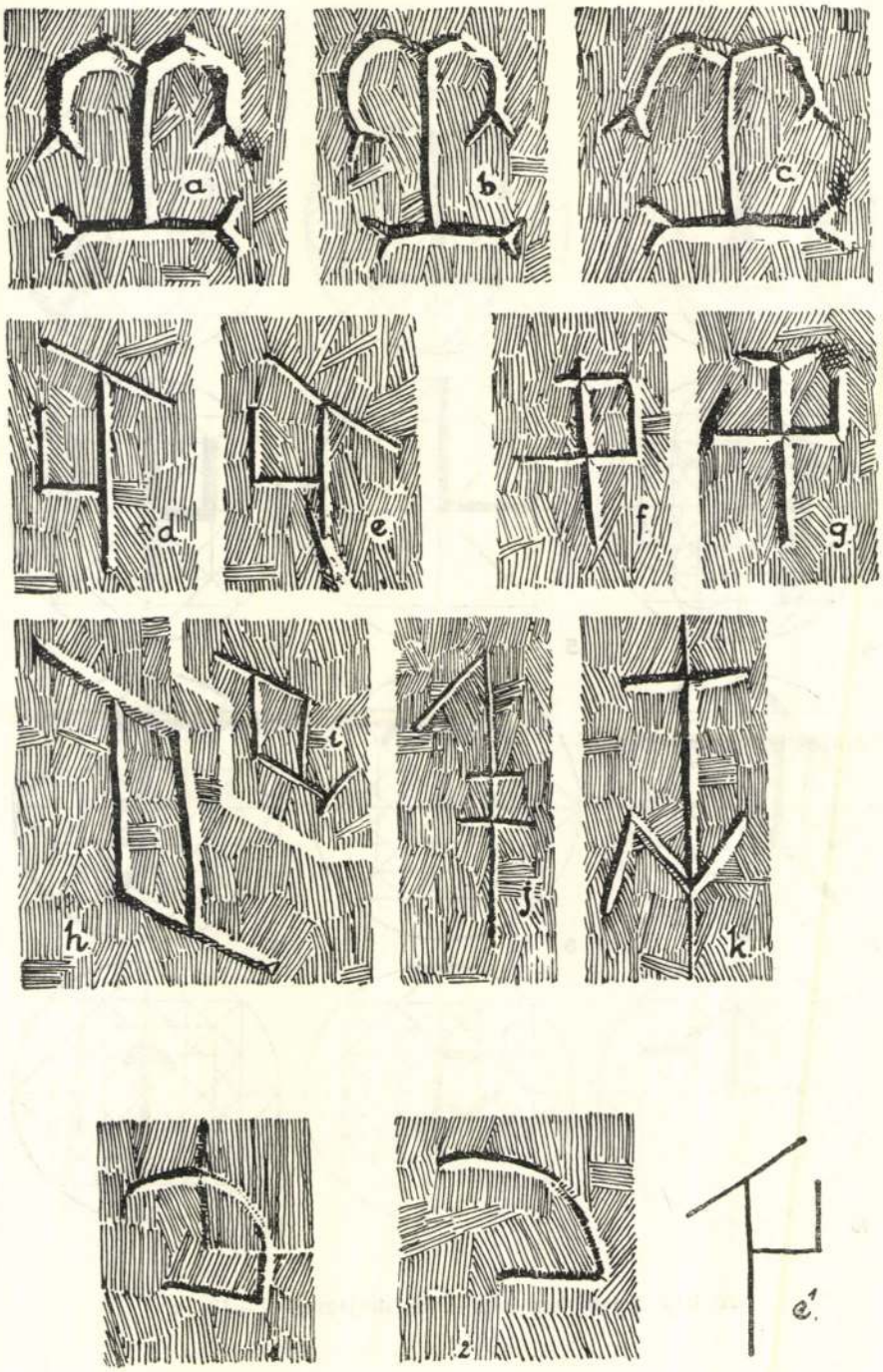

19. kép. A templom kőmíves-mesterjegyei.

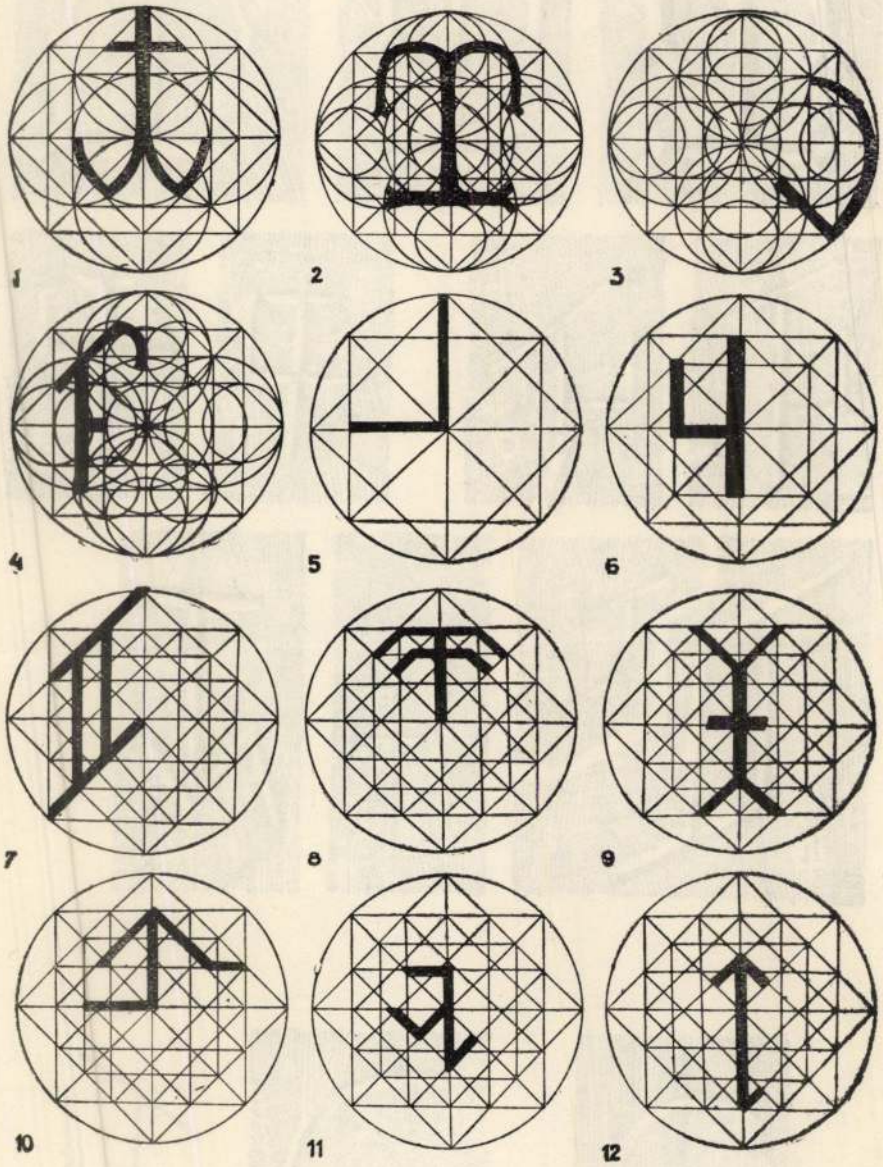

20. kép. A templom kőmíves-mesterjegyei. (1.—12. sz.)

Ritkaság számba megy az egyház szép csillagboltozata, ami nemcsak Magyarországon, de külföldön sem gyakori. Magyarországon inkább a keresztboltozat volt a szokásos.[106] Még leginkább Spanyolországban fordul elő a csillagboltozat, csak sokkal mesterkéltebben tovább fejlesztve. A templom építészeti különösségei közé tartozik a híres kétorsós csigalépcső,[107] amelyen két ember fel- és lemehet a nélkül, hogy találkoznának. Hasonló emlékek találhatók a kassai Szent Erzsébet templomban (az úgynevezett királylépcső) és a segesvári hegyi-templomban.

A templom alaprajzi furcsaságai, az egyes részek különböző díszítése, az építészeti szempontból megokolatlan részek hosszú időn át tartó építésre vallanak. Kétségkívül a szentély a legrégibb része a templomnak.[108] A hajókhoz képest kicsi. Valószínűbb, hogy egy megnagyobbított terv szerint építették hozzá a főhajót, mint eredetileg tervezték. A szentély a maga egyszerűségében a korai gótika szellemét sugározza. Külső támpillérei díszítés nélkül valók, a belső támpillérek növénydíszes oszlopfejekben végződnek, ami csak a korai gótikában fordul elő és már a XIV. században a geometrikus formák kezdik kiszorítani. A hajók már egy megnagyobbított terv szerint készültek, a köztük és a szentélyfal közötti szintkülönbséget egy ferde taggal kötötték össze. A déli fal stílusa nagyjában egyezik a szentély stílusával, támpillérei époly egyszerűek, s belső pillérei oszlopfejekben végződnek, növény- és állatdísszel. Valószínüleg ezek a részei épülhettek a templomnak a XIV. században. Sajátságos, hogy a déli oldal fő- és kiskapuján két oly típusú mesterjegyet találtak, amelyek a kassai dómnak két ugyanilyen tipusú jegyéhez hasonlítanak. (Kolozsvárt 21. kép 21. és Kassán 22. kép 30. e., valamint Kolozsvárt 21. kép 19. és Kassán 22. kép 30. b., továbbá az alsó részeken mindenütt előforduló L jegyek). Általában az északi falat szokás a kassai páhollyal kapcsolatba hozni.[109] Ennek építési ideje is inkább megfelel a kassai Szent Erzsébet templom építése idejének. (XV. század eleje). A déli oldal stílusa szerint régebbi s az okmányok is azt bizonyítják, hogy a templomépítés már a XIV. század második felében folyamatban volt, tehát jóval a kassai dóm megkezdése előtt. A jelek nem sokat bizonyítanak, a mesterek, akikhez tartoztak, épúgy mehettek Kolozsvárról Kassára, mint fordítva. Az északi oldalnál a kassai dómmal való hasonlóság sokkal nyilvánvalóbb. Az északi kapu, mint már említettük, nagyon hasonlít a Szent Erzsébet templom nyugati kapujához. Ugyanolyan szögletes a keret, sarkokhoz kapcsolódó fiálékkal, ugyanolyan a mérműves és leveles díszítés. A támpillérek is szemben a déli oldal egyszerűen tagolt támpilléreivel, — fiálékkal, piramisokkal és bordázattal vannak díszítve. Legkésőbbi része a templomnak az orgonakarzat, a hajdani tornyok alapjaival. A párkányzat frize itt háromkarélyos, az oldalfalaké halhólyagos. A halhólyagos motivum korábbi keletű, a háromkaré-

[106] Ipolyi: *Műtörténeti tanulmányok*, 44. l.
[107] Archaeológiai Értesítő, 1872. VI. 266. l., szó van a csigalépcsőről.
[108] Roth: *Die deutsche Kunst in Siebenbürgen*, 99. l.
[109] Roth: *Die deutsche Kunst in Siebenbürgen*, 28. l., 99. l.

lyos már késői gótika stíljét mutatja. Támpillérei erőteljesebbek az oldalfalak támpilléreinél, formaadásuk egyezik az északi oldaléval. Nem lehetetlen, hogy az egész orgonakarzat későbbi, XV. századi bővítés. A homlokzati friz kétségkívül későbbi eredetre vall, ezenkívül a főkapú különös elhelyezése és megcsonkított díszítése is valószínűvé teszi az egész homlokzat XV. század eleji voltát. Érthetetlen a sekrestye felett a szentély falán feltűnő háromkarélyos párkányzati friz. Megjelenésére semmi elfogadható magyarázatot nem sikerült találni. A templom barokk-kori átalakításairól már megemlékeztünk. Ekkor boltozták újra a szentélyt és a diadalívet átépítették. Több egymásutáni átépítés nyoma látszik az orgonakarzat elfalazott harmadán, de írott források erről nem emlékeznek meg.

Mesterjegyei.

A kolozsvári Szent Mihály-templomról eddig 34 jegyet sikerült összegyüjteni, ami a kassai vagy brassói százon felül talált jegyekhez képest nagyon kevés. Nagy akadály a fal bemeszelt volta. A mészréteg alatt kétségkívül még nagyszámban találhatók ilyenek. Az említett harmincnégy jegy közül tizennégyről pontos méreteket vettek fel. (19. kép.) A jegyeket itt is, mint általában mindenütt, a szerkesztés szempontjából fontosabb és nehezebben kidolgozható részeknél találtuk: ajtóbélleteken, záróköveken, támpilléreken. A legdíszesebb közöttük az orgonakarzat baloldali harmadának zárókövén található. Ez méreteivel is kitűnik a templom többi jegyei közül s a bécsi rendszerhez tartozik. (20. kép 1. sz.) A déli főkapun tizenkét mester jegye található, közülük három egyforma, a bécsi kulcshoz tartozó (19. kép: a, b, c, sz., 20. kép: 2.), a másik három nagyon hasonló a kölni rendszerhez, ezek közül a két oldal-bélleten elhelyezettek tökéletesen megegyeznek és egymásnak tükörképei (19. kép: e, é, sz., 21. kép., 20. sz.), a harmadik a középső oszlopon kissé eltér tőlük. (19. kép: d. sz., 21. kép 21.). Még három kölni rendszerhez tartozó jegy látható itt (19. kép: h. sz., 21. kép 19. sz., 22. kép 25.), azonkívül kettő a strassburgi (20. kép 6. sz., 21. kép 17. sz.) és még egy a bécsi rendszerhez tartozó jegy (20. kép 4. sz.) jelenik meg, amelyről pontos méret nincs. A déli kis ajtón két jegy tűnik fel; egyik a quadraturába talál (19. kép j. sz., 21. kép 17. sz.), a másik a triangulaturába. (19. kép i. és 21. kép 19. sz.) Ez a második nagyon hasonlít a déli főkapu egyik jegyéhez. Az ablak-bélleteken és támpilléreken hat jegyet sikerült felfedezni; közülök három a kölni (21. kép 24. és 22. kép 26., 27. sz.), a másik három pedig a strassburgi rendszerhez igazodik (20. kép 7., 8. és 21. kép 18. sz.). A déli oldal három nagy ablakának a bélletén barna körben tölcséres jegyek vannak beléfestve (23. kép). A nyugatról számított második nagy ablak bélletén T. A. és T. L. betű helyezkedik el egy körülbelül 15—20 centiméter átmérőjű körben. A következő ablakon kelet felé T. betű áll, alatta STF. betük összefonódva. A harmadik jegyet a déli kaputól keletre eső ablakon találjuk. A kört ez alkalommal négyzet veszi körül. A monogramm a T. P. betüket

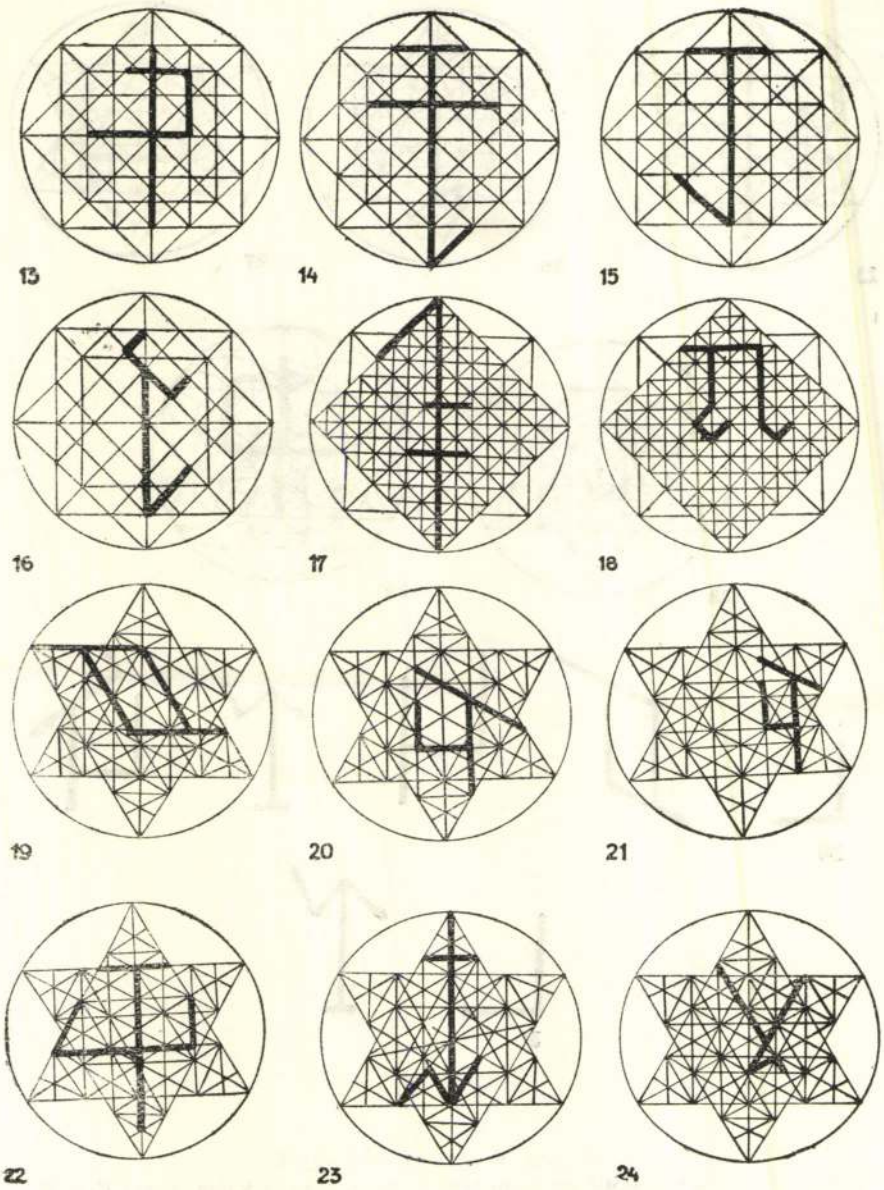

21. kép. A templom kőmíves-mesterjegyei. (13.—24. sz.)

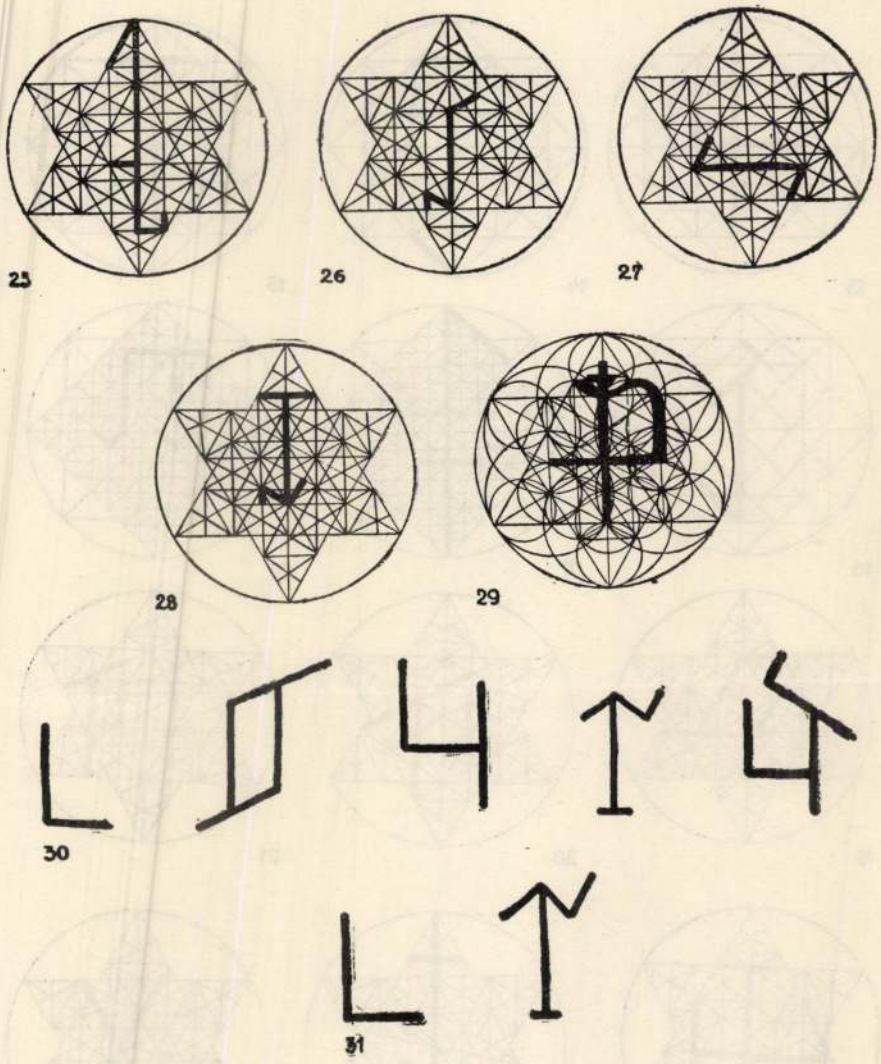

22. kép. Kőmíves-mesterjegyek.
(25.—29. sz. a Szent-Mihály templomból, 30.—31. sz. a kassai Szent Erzsébet székesegyházból.)

mutatja, ettől balra kis tölcsér látható. Különös érdekessége ennek a tölcséres jegynek, hogy évszám is van rajta, a négyzet és a tányérsarok szeleteiben elhelyezve: 1623. Kelemen Lajos az évszám, a monogramm és a városi számadáskönyvek adatai alapján ennél a jegynél Tölcséres Péterre következtet.[110] A szentélyen mindössze egyetlen egy, a strassburgi rendszert követő kőfaragó jegyet (20. kép, 8. sz.) találtak. Az északi oldalon is épúgy, mint a délin, a legtöbb jegyet a szabadon hagyott kapun találjuk: két négy karélyosat (20. kép, 1., 2., 3. sz.), kettőt a quadraturából (19. kép, f, 21. kép, 13., 14. sz.), kettőt pedig a triangulaturából (19. kép, g, k, 21. kép, 22., 23. sz.) és egy háromkarélyosat (22. kép, 29. sz.). A két négykarélyos jegy nagyon hasonlít egymáshoz és egymásnak megfelelően az ajtó két bélletére vésték be őket; egyik a másiknak tükörképe. Ezen az ajtón van ezenkívül az egyetlen háromkarélyos jegy az egész templomon. A homlokzat felőli támpilléreken három strassburgi jegy helyezkedik el (20. kép. 10, 11, 12.). Az egyik nagy ablakon egy strassburgi rendszert követő jegy található. (21. kép, 16. sz.).

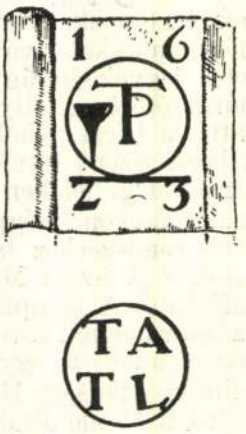

23. kép.
Tölcséres jelvények a templom ablakairól

A megmért jegyek nagysága elég egyöntetű, 3—6 cm.-ig terjed, kivéve a már említett jegyet az orgonakarzat alatt, amely sokkal nagyobb. Nagyságuk után az érett és késői gótika korához tartoznak. Elég pontosan és gondosan vannak kidolgozva, egyeseknél a csatornák háromszögalakra formázva, ami szintén az aránylag késői keletkezésre jellemző. Amint láthatjuk, a jelekből levonható következtetések egyeznek az oklevelek által nyujtott adatokkal, amelyek a templom építését a XIV. század közepétől a XV. század közepéig határozzák meg. Magyarországon, ahová később jutott el a gótika, de a XV. században, sőt a XVI. században is virágzásban volt, a kolozsvári templom viszonylag a korábbi gótikához tartozik.

A jegyek legnagyobb része a strassburgi kulcshoz tartozik, mégpedig nem az egyszerű, hanem az összetettebb rendszerhez, amelyet Frőde harmadik és negyedik rendszernek nevez.[111] Számunkra fontosabbak a bécsi kulcshoz tartozó jegyek, amelyek aránylag nagy számban és a legfeltűnőbb részeken fordulnak elő. Hét darab bécsi jegyünk van, a legdíszesebb az orgonakarzat zárókövén, négy a déli főkapun és kettő az északi főkapun. Magyarország a teleprendtartások szerint a bécsi építőpáholy alá tartozott,[112] ezért valószínüleg a bécsi anyakulcs

[110] Kelemen Lajos: *Tölcséres-jegyek a kolozsvári Szent Mihály templomon*, 60. l. A kolozsvári Szent Mihály egyház-emlékfüzet.

[111] Frőde Vilmos: *Felső-Magyarország középkori épületeinek kőfaragó* jelei, 424. l. Magyar Mérnök és Építész egylet közlönye. XXXIV. köt. XVIII. füzet, 199. évf.

[112] Rziha: *A német bauhütték tradiciói.*

szerint szerkesztette jegyeit. Ha tehát magyarországi épületen bécsi jegyet találunk, jogunk van feltételezni, hogy ott magyar mester dolgozott. Sőt Horváth Henrik véleménye szerint a magyarországi épületeken, többek közt Kassán, sőt magán a bécsi Szent István dómon talált strassburgi jegyekből arra lehet következtetni, hogy ezek a bécsi kulcshoz tartoznak. Tudniillik a bécsi kulcs nem más, mint a quadratura körvonalakkal tovább fejlesztve, amelybe az ugyanilyen rendszerű szögletes jegyek éppúgy beleillenek, mint a körvonaluak. Azonkívül a strassburgi építő-páhollyal még nem sikerült történeti kapcsolatokat kimutatni, a bécsi páhollyal annál többet, hogy Kassai Istvánon kívül, aki a bécsi Szent István templomon dolgozott, mást ne is említsünk.[113] A strassburgi jeleken kívül igen gyakoriak a kölni jelek a magyarországi templomokon, mégpedig sohasem az egyszerűbb, hanem az összetettebb rendszerhez tartozók, amelyeket Frőde a második b. rendszerrel jelöl.[114] A Szent Mihály egyházon a kölni rendszerbe illő jegy tizenegy található. A komplikáltabb jegyek használata szintén a XIV. és XV. századra enged következtetni.[115] Ne felejtsük el az egyetlen háromkarélyos jegyet, amely az egykori Magyarországon eddig feldolgozott templomokon szintén ritkaság. Ha a kolozsvári jegyeket kulcsuk alapján összehasonlítjuk a Frőde által összegyüjtött kassai jegyekkel, azt találjuk, hogy a nála előforduló, I.: I. b.; I. c.; II. b.; III.: III. a.; III. b.; IV. a.; kulcs szerint készült jegyek előfordulási ideje[116] a felvidéki templomokon (Kassa, Bártfa, Eperjes stb.), a XIV. század közepétől a következő század végéig tart, ami nagyjában megfelel a Szent Mihály egyház építési idejének. Amikor hasonló jegyek kereséséről van szó, sajnos, igen kevés analógiát sikerült felfedezni. A brassói Fekete templomon,[117] a kassai Szent Erzsébet templomon[118] és a kolozsvári Szent Mihály templomnak főleg az alsó részén s a déli oldalán előfordulnak nagy durva L alakú jelek, amelyek talán nem is lehetnek mesterjegyek, hanem csak egyszerű jelölések (20. kép 5. és a kassai Szent Erzsébet, valamint a brassói Fekete templom hasonló jegyei). A kassai Szent Erzsébet templomon mindössze négy hasonló típusú (20. kép 6., 10., 21. kép 19., 20., 21., 22. sz. és a 22. képen a kassai templom hasonló jegyei), a brassói Fekete templomon csak egy hasonló típusú jegyet sikerült találni (20. kép 10. sz. és 22. képen a kassai templom hasonló jegyei).

[113] Dr. Horváth Henrik szóbeli közlései.

[114] Frőde, i. m. 424. l.

[115] Rziha, i. m.

[116] Frőde, i. m. 423. l.

[117] E. Kühlbrandt: *Die ev. Stadtpfarr Kirche A. B. in Kronstadt* (mesterjegyek első tábla első kép.).

[118] A kassai Szt. Erzsébet templomnak dr. Mihalik Sándortól rendelkezésemre bocsájtott mesterjegyei, amelyeket édes apja, Mihalik József gyűjtött össze. Frőde, i. m. 423. l.

Bibliográfia.

1. *A kolozsvári Szent Mihály Egyház.* Emlékfüzet, az 1924. okt. 2—12-ig. harang-szentelési ünnepségek alkalmával. A kolozsvári r. kat. egyházközség megbízásából, szerkeszti György Lajos.

2. *A kolozsvári Szent Mihály egyház leltára.* (1935.)

3. *Archaeologiai Értesítő.* (M. Tud. Akad.) Szerkeszti: Rómer Floris dr. VI. kötet. Pest, Aigner Lajos bizománya.

4. Balogh Jolán dr.: *A renaissance építészet és szobrászat Erdélyben.* Magyar Művészet, 1934. 5. sz. X. évfolyam. Dr, Balogh Jolán: *Kolozsvár Műemlékei.* 1935.

5. Beke Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt.* Budapest, 1890.

6. Beke Antal kanonok: *A kolozsmonostori konvent levéltára.* Budapest, 1898

7. Biró József dr.: *A kolozsvári Szent Mihály templom barokk emlékei.* Cluj—Kolozsvár, 1934.

8. Braun und Franciscus Hogenbergius: *Theatra praecipuarum totius mundi urbium.* D. Wilhelme comiti palatine utriusque Bavariae.

9. Brickmann: *Barokskultur.* III. Ausgabe.

10. G. vl. Bezzold und C. Dehio: *Die Kirchliche Baukunst des Abendlandes.* Atlas, Stuttgart, Verlag der J. G. Gottaschen Buchhandlung.

11. Georg Dehio: *Geschichte der deutschen Kunst.* Dritter Band. Die Neuzeit von der Reformation. Berlin und Leipzig.

12. *Descriptio Cludiopolis.* Magistratus Claudiopolitanus Anno Domini MDCCXXXIV. Die 23 Iunii (4 példányban a kolozsvári levéltárban).

13. Divald Kornél: *Magyarország művészeti emlékei.* Budapest, 1927. Divald Kornél: *Szepesvármegye művészeti emlékei.* II. 15, l.

14. Eszterházy János gr.: *A kolozsvári Szent Mihály egyház történeti és építészeti leirata.* Archaeologiai Közlemények, (Magy. Tud. Akadémia.) III. kötet (új évfolyam 1. kötete). Pest, 1863.

15. R. P. Francisco Fasching, e soc. Jesu Archeologiae et Philosophiae doctore Fidei Professore ordinarii: *Nova Dacia.* Exprobatis scriptoribus Deprompta Honoribus Reverendissimi Dom. Johannes Kastel etc. In Alma ac Regial Principali Universitate Claudipolitana s. j. Nob. ac Emiditas Dom. Johannes Kastalides. Anno Temporis Novissimi 1743.

16. Adolf Feulner: *Bayerischer Rokoko.* Kurt Wolf Verlag, München.

17. Fröde Vilmos: *Felső-Magyarország középkori épületeinek kőfaragó jelei.* Magyar mérnök és épitési Egylet közlönye, XXXIV. kötet XVIII. füzet. 1900. évfolyam.

18. Gerecze Péter: *Magyarország műemlékeinek helyrajzi jegyzéke.*

19. Dr. Gerevich Tibor: *Erdélyi művészet.* Magyar Szemle, XXII. 1934. szept.—dec. 225—241. l.

20. Philip Mario Halm: *Studien zur Süddeutschen Plastik.* (Altbayern und Schwaben Tirol und im Salzburg.) Augsburg, 1926.

21. Ritter Karl Heideloff: *Die Bauhütte des Mittelalters in Deutschland. Nürnberg,* 1854.

22. Hekler Antal: *A magyar művészet története.* Budapest, 1935.

23. Horváth Henrik: *Budai kőfaragók és kőfaragó jelek.* Budapest, 1935.

24. Hunfalvy János: *Magyarország és Erdély eredeti képekben.* III. köt. II. szakasz. Darmstadt, 1864.

25. Ipolyi Arnold: *Magyar műtörténeti tanulmányai.* Budapest, 1873.

26. Jakab Elek: *Kolozsvár Története.* I. kötet ős- és középkor (513. Kr. e — 1540. Kr. u.). II. kötet (1540—1690.) Kiadja szabad királyi Kolozsvár város közönsége Budán 1870. Oklevéltár Kolozsvár történetéhez. Két kötet. Rajzok Kolozsvár történetéhez.

27. Kaprinai István: *Hungaria Diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad Regis Hungariae.* Paris I. II. Vindobonae, 1767.

28. Karácsonyi János dr.: *Kik és mikor kezdték építeni a Szent Mihály templomot?* Pásztortűz, 1925. XI. évf. 6. sz.

29. Karácsonyi János: *IX. Bonifácz pápa bullái.* Századok, XXIV. évf. 1891. 496. l.

30. Kelemen Lajos: *Biserica sf. Mihaiului din Cluj.* Boabă de Grâu. Revista de cultură. Anul IV. Nrul 3. Martie 1933.

31. Kelemen Lajos: *Erdély művészeti emlékei a mohácsi vész korából.* Pásztortűz, 1926. XII. évf. 399. l.

32. Kemény József gr.: *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens.* Klausenburg, 1839.

33. Kemény József gr. és Nagyajtai Kovács István: *Erdélyország Történeti Tára,* egykori és magyar nyelven készült történetiratok, levelek, országgyűlési végzések és törvény cikkelyek, I. kötet, 1540—1600. Kolozsvárt, 1837. II. kötet, 1566—1613, Kolozsvárt, 1845.

34. Körner, Johann: *Die Bau- und Kunstdenkmäler von Westfalien.* Münster, 1929.

35. Kővári László: *Erdély régiségei.* Pest, 1852.

36. Kővári László: *Erdély történelme.* Pest, 1859

37. Kővári László: *A kolozsvári piaci templom körüli épületek lebontására gyült alap keletkezése és fejlése.* (1852—1886.) Kolozsvár, 1886.

38. Krasser, Harold: *Frühbarokkes St. Michael Relief in Klausenburg.* Siebenbürgische Vierteljahresschrift.

39. Ernst Kühlbrandt: *Die Stadtpfarkirche A. B. in Kronstadt.* Kronstadt, 1898.

40. Landsberger, Franz: *Breslau.* Leipzig, 1926.

41. Lázár Béla dr.: *Fadrusz János élete és művészete.* Budapest, Athenaeum.

42. Letavay Sándor: *Jegyzetek Bocskai István erdélyi fejedelem szerencsés péntek napjáról s néhány erdélyi feliratról.* Tudományos Gyüjtemény, 1818.

43. Mâle, Emile: *L'art religieux du XIII. siécle en France.* Études sur l'iconographie du moyen âge et sur les sources d'inspiration. Ouvrage couronné par l'académie des inscriptions et Belles—Lettres. Troisime edition, revue et augmenteé, illustreé de 189 Gravures. Paris, 1910.

44. Mihalik József hagyatéka: *A kassai Szent Erzsébet templom kőfaragó jelei.*

45. Mikó Imre gr.: *Erdélyi Történelmi Adatok.* I. kötet; Marosvásárhelyi Nagy Szabó Ferenc Memoriáléja. IV. kötet; Segesvári Bálint Kronikája 1606—1654. Ismerteti és jegyzettel felvilágositva közli Jakab Elek. Kolozsvárt, 1855.

46. *Monumenta Vaticana Hungariae.* Bullae Bonifaci Ix. P. M. (1396—1404). Budapest, 1889.

47. *A Műemlékek Országos Bizottságának aktái.* 1878. 36. n. 61, 7326. szám, 1894, 3. n.; 1855, 6. n.; 1905, 690. szám. (1903—III. sz. 121. sz., 1878, 12. szám. 16. sz., 1854, 34. sz. 1895, 19. sz.)

48. Möller István: *Erdély nevezetesebb műemlékei.* Budapest, 1929.

49. Nagyajtai Kovács István: *Kolozsvári Régiségek.* Tudománytár, 1843.

50. Novák János: *A kolozsvári ötvöscéh a XVIII-ik századig.* Kolozsvár, 1913.

51. Pasteiner Gyula: *Építészeti emlékek a magyar királyság megalakulása óta.* Az Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képben.

52. Phil. W. Clemens, Pfans Rochlitz: *Das gotische Steinmetzzeichnen.* Leipzig, 1895.

53. *Primás Album.*

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Petrin

Zsigmond király
Párisban készült
miniatúra

l.

Horv. Zsigmond

146. l.

Horváth Henrik

Zsigmond király
és kora.
Bp. 1937.

PERS S. asztalos. Egerben 1830-ban készíti az orsolyák kápolnájának oltárát. /Tervj.182./

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit.

SEP 5 E 7

Nagyságos

P E R Z I A N A N T A L

festőművész urnak

Üres.

B u d a p e s t.

Károly-körut 9.

Persián Kató
Perzsian Katalin

Képzőművészet 1932.
52. sz.

A cikk Gáll Ferenc
csomagjában és okv.
felhasználandó.

Persian Kató férj. Ligeti
oltárkepfestő
Thuma Rechn
Nels. 1891. . jan 20.

1907.

mapi, de
ssé jobbrafordult, de visszanéz.
tart, ~~a~~ mellét érdemjel disziti.
előrefésülte, bajusza és legye ki-
zakálla rövid. Öltözete: körülcsa-
kabát kettős gombsorral és széles
~~ön kivül~~ keskeny körben vésett betükkel:

EY ARTHUR SZÜL. LŐCSÉN FEBR: 5.4 és

~~ja sima.~~

lyitett véséssel, méretei 4:4 cm.--
mil ajándéka 1907. április 30-án (787-

237

1690

25. PERSTEL (BESZEL) GYÖRGY. (*Georg Perstel, Beszel, Pöszel, Baszel*). 1659—1678.

1659. ápril. 16-án *Georg Perstel* bemutatja remekét. 4 birodalmi tallér büntetés mellett mesterül fölveszik.

1669. febr. 12-én *georg bessel* 6 évre szegődteti Hansz brandel-t. Ideje három királyok napján kezdődik.

1673. szept. 30-án *Georg Pöszel (Perstel?)* felszabadítja Hannsz Prandl nevű inasát 5 évi tanulás után.

1674. jún. 23-án *Georg Beszel* 5 évre szegődteti fiát: Johann Otto Beszel-t.

1678. jún. 24-én *Georg Baszel* Otto Baszel nevű fiával megjelenik a czéh előtt s mert ez inasképen 4 évet kitöltött, felszabadíttatik. Az 5-ik évet a mester elengedte neki.

1673. okt. 4-én *Georg Beszel* (Berstel, Perstel) és *Johann Christof Holstein* között gúnyos és becsületet sértő szavak által egyenetlenség támadván, amelyeket azonban bebizonyítani nem tudtak, a czéh mindkettőt 3—3 forintra megbirságolja s e mellett kimondja, hogy aki közülök csak a legcsekélyebb kihágást is elköveti, 1 márka finom ezüstöt fog fizetni a czéh ládájába.

könyvtárak ügye, melynek nemzeti és közmű
biztosítottnak tekinthető.

VII.

A népkönyvtárak természetes kiegészítői
amazoknak a közönségét mintegy nevelik, s
felnőtt lakosság szellemi igényeinek kielégítésé
iskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság
talan. E Bizottság 1903-ban átnézte 923 né
pította, hogy a bennük felsorolt 109.000 kötet
a «könyvtár» néhány olcsó füzetből, minde
irodalmi szempontból selejtes, máskor meg az
ből, főleg regényekből állott s teljesen haszna
első dolga volt tehát ifjúsági irodalmunkat s a
pontból is hasznavehető műveket kritikailag m
könyvtártipust egybeállítani, mely az olvasmán
iskolák anyagi ereje szerint csoportosítja. A na
a Bizottság titkárának vezetésével tanférfiainkn
dést igen elismerésre méltó módon oldotta m

Az 1904—1905. iskolai években 1789
könyvtártipusok valamelyikével, s hogy ez
azt az a körülmény bizonyítja, hogy az 1908
száma 3284-re emelkedett, melyek együttesen
értékben. Ehhez a tekintélyes számhoz járul

876	80	931	60	984	
877	80	932	20	985	
878	500	933	20	986	
879	240	934	16	987	
880	200	935	8	988	
881	200	936	—	989	
882	70	937	—	990	
883	80	938	—	991	20
884	30	939	—	992	1
885	30	940	160	993	5
886	560	941	4	994	3
887	850	942	24	995	1
888	850	943	120	996	6
889	560	944	120	997	
890	350	945	8	998	
891	16	946	16	999	12
892	—	947	80	1000	5
893	—	948	170	1001	1
894	—	949	48	1002	1
895	—	950	100	1003	6
896	—	951	90	1004	6
897	—	952	56	1005	4
898	—	953	40	1006	5
899	—	954	24	1007	6
900	24	955	32	1008	4
901	24	956	180	1009	3
902	32	957	200	1010	2
903	4	958	130	1011	3
904	30	959	110	1012	6

Pertel Lenárt

pénzverő

1430

Pozsony

Irod

Ortvay Tivadar

dr. Pozsony

város utcái és

terei. Pozsony

1905. 616. l.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81
Telefon: 138-068, 337-748, 340-724

1970 JAN 25

DÉLMAGYARORSZÁG
Szeged

1021 Perti Pick Lajos

Szeged szobrai

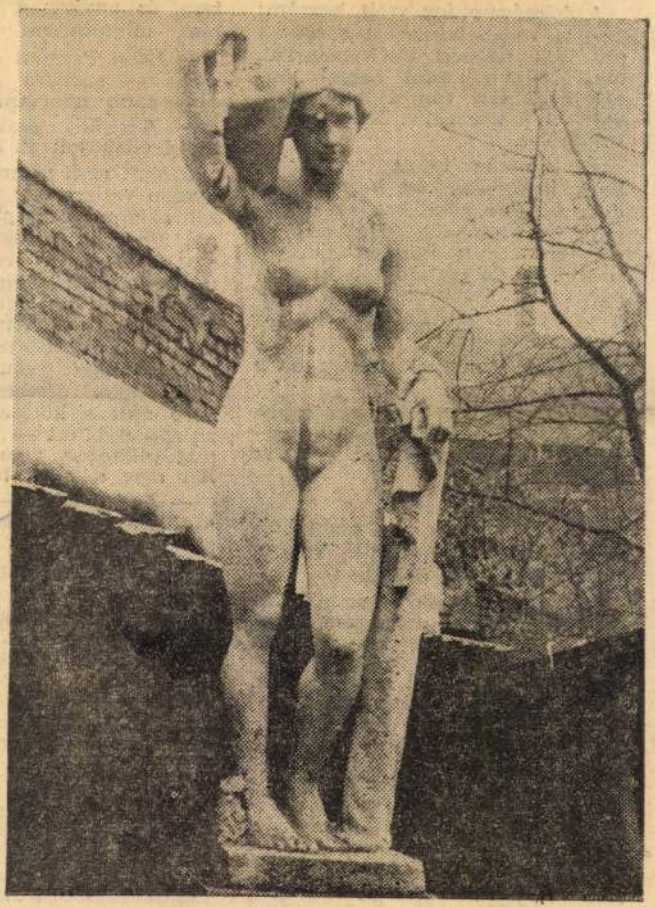

Leány korsóval

(156.) A Maros utca 5. szám alatti ház kertjében áll Perti-Pick Lajos Leány korsóval című szobra. A műkőből készült alkotás 1937-ben került jelenlegi helyére.

Lá

A fel
— A
alá ke
mert h
nek ért
vidd el a kórházba. Első emelet tizenhetes.

Az utcán jutott eszembe, hogy kedd van, és tudvalevően csak szerdán, pénteken és vasárnap van látogatás. Hogyan jutok be? Igaz, minden trükköt ismernek, de bíztam leleményességemben. Eszembe jutott, hogy a gégeosztályon Beleznai az alorvos.

Erélyes léptekkel siettem be a kapun:

— Beleznai doktorhoz megyek — szóltam magabiztosan a portáshoz, és hozzátettem: — Vár engem...

A portás elém állt:

— Az alorvos úr csak holnap jön meg vidékről. Valami tévedés lesz a dologban.

Megszégyenülten somfordáltam el. Ha nem teszem hozzá, hogy Beleznai „vár engem", akkor talán bejutok a helyettesihez, de így nyilvánvaló volt, hogy trükkel „dolgoztam".

Bementem a közeli presszóba, és kávét rendeltem. Megpillantott az egyik barátom és átült hozzám. Hosszasan elbeszélgettünk, és amikor fizettem, akkor vettem észre, hogy öt óra van Bizonyára már másik portás lesz szolgálatban, és talán könnyebben megy. A presszóból felhívtam a kórház sebészeti osztályát, és a jelentkező ápolónőtől megkérdeztem:

— Bocsánat, Elekes doktor úr az inspekciós?

— Nálunk nincs Elekes. Forgács doktor úr az inspekciós.

— Bocsánat! — mondtam, és letettem a kagylót. Szóval Forgácsra kell hivatkoznom. Vettem egy borítékot, leragasztot-

— Tessék csak
Majd odaadjuk az á

Megint nem sikerü
texben vettem egy fe
zőt, azután a papír
rös tintát vásárolta
mat letettem a pres
raha. A közeli kapu
töttem egy kis tintá
zőre, azután becsav
jem. A kirakatok tük
lét tartottam: szána
sebesültnek néztem
vére átüt a kötésen
kalapban látott — g
alig pillantott rám,
het meg a nagy tu

— Ambulancia —
a kapu alatt meg
lépteimet.

A portás bólintott
került! Büszkeség t
fordulóban levettem
zőt a fejemről, és a
resztül akartam siet
kámhoz. A kertb
szembe találkoztam
a derült időben. Üdv
deklődtem hogyléte
aláírattam vele a n
zást. Egy kicsit b
azután elbúcsúztam.
net csodálkoztam, h
másra érkeznek a lá
irigykedve gondoltam
biztosan jobb trükke
mint én.

A kapuban a por
lított:

— Tessék mondani
te az előbb a fejére
tintás törülközőt?

— Hát észrevette,
beengedett?

— Miért ne? Hisz'
látogatási nap. Mind
akár kalap, akár tö
a fején.

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Perti Lajos

DÉLMAGYARORSZÁG
Szeged

7021

Szeged szobrai

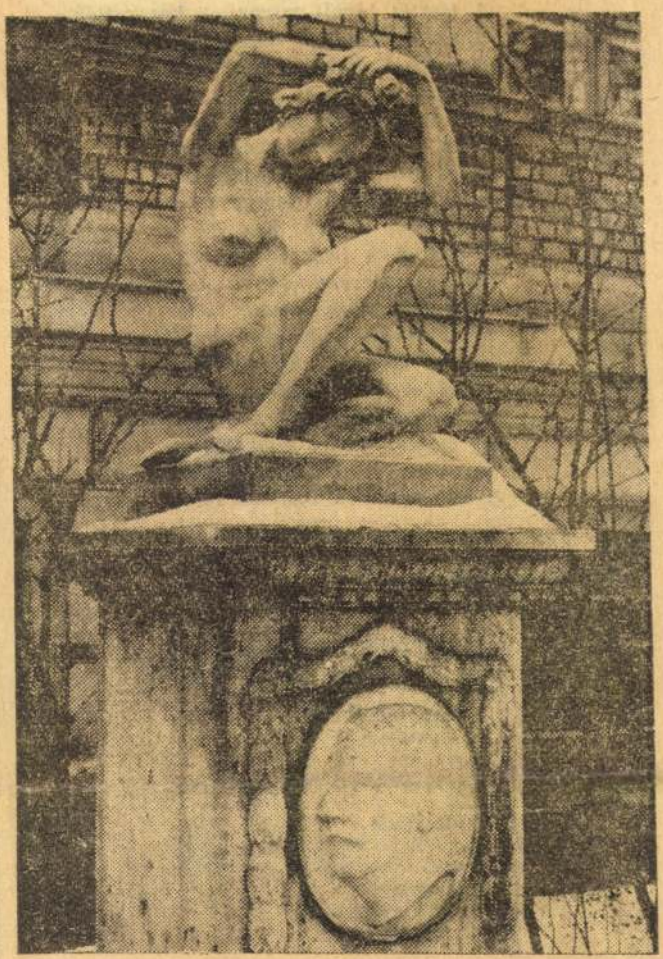

Akt

(122.) Dr. Boross József egykori kórházigazgató-főorvos emlékét őrzi a rókusi kórház épülete előtt álló akt szobor, amelynek talapzatán ott látható dr. Boross József arcmása is. A fehér márványból faragott, neobarokk stílusú szobor készítője: Perti Lajos.

maja ulti, sakk, pipázás.
Fiatalok hangos kacagása,
idősebbek csöndes beszélgetése.
A tervek· a legcsöndesebbek.
Az örök tervek: hogyha... majd
nem hetenként járunk haza.
Vágyakozás. Gyerekek fényképe
jár körül nehéz kezekben;
végül — mindannyian egyedül —
a szalmazsákok gödrébe fekszünk,
az izmok lassan ellazulnak,
és súlyos álmok jönnek szemünkre
a hagymaillatú éjszakában.

Petri Ferenc:

FÜSTGLÓRIA

és megfeledkeztél
és nem tudod már
mert ki nem feledkezik meg?
mert kinek a feje káptalan?

átutazóban
idegen kocsmákban
mindennap másik asztalokná!
átutazóban
az ifjúságodon
az életeden

és megfeledkeztél
és nem tudod már

elmállott
széthullt
összeroncsolódott

arca a poharad alján
s zingyók isznak a poharadba

abba a házba nem lehet bemenni
az a szoba üres
az az ablak vakablak

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81.
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

DÉLMAGYARORSZÁG
Szeged

1969 JUL 25

1021

Szeged szobrai

Perti Pick Alajos

Korányi Frigyes

(1828—1913)

(6.) Perti Pick Alajos, szegedi származású szobrászművész nagyméretű éremplasztikája őrzi a kiváló orvostudós, Korányi Frigyes emlékét a Dóm téri panteonban. A belgyógyászat kiváló művelője nagy szolgálatokat tett tudományága továbbfejlődése érdekében. Az ő kezdeményezésére indult meg többek között a tuberkulózis elleni küzdelem, amely több egészségügyi intézmény megalapításához vezetett. Az Orvos-Egészségügyi Szakszervezet 1955-ben emlékérmet alapított a neves orvos tiszteletére — az emlékérmet azóta évenként osztják ki az arra legérdemesebbeknek.

4 hónapos ... cok eladók ... u. 41. Al...

Felújított ... bant Comb... le u. 24.

Keveset h... gyermekkoc... ged, József...

Eladók sz... bútor, pá... kel, közép... hangulatlán... gyertyatartók, kis transzformátor, hősugárzó. Érd.: délután 2 órától. Partizán u. 18., emelet 10.

Eladó 2 db 2 colos szivattyú benzinmotorral, gyárilag összeépítve nortonkúthoz is megfelel. Érd.: Szeged, Hattyas-telep, Zentai u. 48.

Eladók szép politúros ágyak, nagyon olcsón, matracokkal, sodronnyal. Külön is. Fürdőszobaszekrény, politúros kredenc, kredences vitrin. Villanybojlerhoz tusoló, meleg szerkezet. Női ruhák, cipők nagyon olcsón. Régebbi Orion üzemeltethető rádió 180-ért, erőshangú 480-ért. Imre u. 1/b. (Víztoronynál.)

adók szoba-, konyhabútor, darabonként is. Lenin krt. 43. Fábiánné.

Csaknem új Moszkva és Vetyerok csónakmotor eladó. Makó, Görög szabadságharcosok tere 10.

Új CZ rendszámú Renault 4. eladó ármegjelöléssel. „Kényelmes 38 711" jeligére a makói Hirdetőbe.

Kombinált szekrény és 1 db dupla asztal olcsón eladó. Rigó u. 19., emelet jobb.

Nagyméretű tégla, faanyag, hódfarkú cserép, ajtók, ablakok eladók. Körtöltés u. 3.

10 cm-es válaszfal tégla eladó. Tápé, Udvarhelyi u. 8.

1 db 3 ajtós előszobaszekrény eladó. Cserepes sor 5. sz.

... Szeged, Pulcz u. 44. sz. Munkaügy. x

Heti egy napi takarítást vállalok. „Megbecsülés" 46 609. jeligére a Hirdetőbe.

Traktoros állást változtatna. „Szeged környékén" 46 591. jeligére a Hirdetőbe.

Elveszett 2 db slusszkulcs a SZEOL-pályán, vasárnap. Megtalálója jutalom ellenében adja le Horváth Mihály u. 9. sz. alatt a töltőtollasnál.

Redőny, roletta szerelést, javítást vállalok. Vidékre is házhoz megyek. Cím: Rácz Gyula asztalos kisiparos, Béketelep, Régiposta u. 74. sz. x

Ne menjen el Szegedről, míg meg nem kóstolja az Ipari Vásáron a

Bajai Állami Gazdaság borait

a Deák Ferenc utcai bejárónál, ahol palackozva és kimérve bő választékban kapható.

Szegedi Élemiszer-kiskereskedelmi Vállalat

xS 46 645

KOMPLETT
RUHÁZATI VÁLLALAT

Ma...

a H...

a KOMPL...
a DÉLTEX...

az állami ...
Vörös Okt...
Debreceni ...
Kaposvári ...
Szegedi R...

MŰSOROS...

div...

PERTORINI Rezső Vasi Szemle 1998/3

EMLÉKEZÉS EGY PSZICHIÁTERRE

DR. PERTORINI REZSŐ (1927–1980) gyűjtő

Folyóiratunk sokéves hagyománya az a törekvés, hogy rendszeresen bemutassuk a magyar tudomány egy-egy olyan jelentős, nyugat-dunántúli kötődésű alakját, akiről, életműve lezárulta óta – ilyen vagy olyan okból – a megérdemeltnél jóval kevesebb szó esik. Sokan vannak ilyenek. Tagadhatatlan, hogy bizonyos mértékig esetlegességeken múlik, hogy kit választunk ki közülük, s némileg az is, hogy a megrajzolt portré jellemzői közül a tudományos tevékenység tárgyias értékelése vagy a személyes karakter szubjektivitástól nem mentes fölvillantása-e a hangsúlyosabb.

A dr. Pertorini Rezső emlékét idéző tanácskozásra egyik fővárosi munkatársunk volt szíves fölhívni a figyelmünket. A tanácskozás alaphangja – a hozzánk eljuttatott felszólalásszövegek tanúsága szerint – a kollegiális és baráti emlékezésé volt. Érthetővé teszi ezt, hogy Pertorini még csak 70 éves múlt volna, ha élne, s a tanácskozáson megszólalók személyes ismeretségben voltak vele. A gyakori szubjektív hangvétel másik oka maga a tudós pszichiáter személyisége, amelyet némelyek nem vonakodnak a „karizmatikus" jelzővel jellemezni.

Mit mondanak róla a lexikálisnál kissé bővebben elsorolt életrajzi tények?

Dr. Pertorini Rezső Kőszegen született 1927. szeptember 1-jén. Az olasz családnév magyarázata, hogy apai ősei Torinóból – a mai Burgenland területén át – települtek a városba az 1800-as évek derekán alapított iparukkal. Nevükhöz fűződik a város vízvezetékrendszerének kialakítása. Pertorini apja túlélte fiát, 97 éves korában hunyt el a múlt évben a Fő tér 19. sz. alatti házában, s utolsóként került a családi sírboltba. Neki s horvát származású feleségének a gyermek Pertorini Rezső nem sok gondot okozott: már négyévesen olvasott a lakás egyik szegletében órákon át félrevonulva. 1945-ben érettségizett a kőszegi bencés gimnáziumban, kitűnő eredménnyel. 1945 őszétől a budapesti orvostudományi egyetem hallgatója lett. 1951-ben kapta meg diplomáját. 1955-ben pszichiátriából, 1958-ban neurológiából, majd törvényszéki elmeorvostanból szerzett szakorvosi képesítést. 1970-től volt az orvostudományok kandidátusa.

1958–1963 között a Debreceni Orvostudományi Egyetem Ideg- és Elmeklinikáján dolgozott. 1963-ban pályázat útján elnyerte az Országos Ideg- és Elmegyógyászati Intézet Férfi Neurózis Osztályának (a visszaemlékezésekben emlegetett „Völgy utca") vezető főorvosi állását, amelyet 1980-ban bekövetkezett haláláig töltött be.

Tudományos tevékenységet a klinikai pszichiátria, a neurológia és az orvosi pszichológia terén fejtett ki. Magyarországon az elsők között volt, aki csoportpszichoterápiás módszereket alkalmazott. Számos tanulmánya mellett öt monográfiája is napvilágot látott, köztük olyan jelentősek, mint a Pszichoterápia *vagy a társszerzővel írt* Orvosi pszichológia a gyakorlatban.

Rendkívüli nyugtalanság hajtotta a kreativitás, az alkotás csodája kutatására. A képzőművészet szerelmeseként és kiváló ismerőjeként foglalkozott többek között Gulácsyval, Nemes Lampérth Józseffel, Csontváry Kosztka Tivadarral, akinek élete és művészete igen erősen megragadta. Csontváry patográfiája *című könyvét 1997-ben újra kiadták.*

Özvegye, dr. Péchy Zsuzsa pszichiáter, akinek a fenti életrajzi adatokat köszönhetjük, a következő részletekkel egészíti ki a képet: „Nagyon jól hegedült – akkoriban Kőszegen élénk zenei élet folyt, több családban rendszeresen kamaramuzsikáltak... A zene szeretete mindvégig elkísérte, több neves kvartettben játszott műkedvelőként. (...) Kedvenc szórakozás volt Kőszegen azidőben a síelés. Az Írottkőre járt. (...) Rendkívül szellemes, olykor ironikus társalgó volt. Akár szakmai megbeszéléseken, akár társaságban a legfeszültebb helyzeteket jó humorával, egy mondattal el tudta simítani. Gyors olvasó volt, de a legapróbb részletek, nevek megmaradtak emlékezetében. (...) Minden kiállítást megnézett, és jól emlékezett a részletekre is. Ezt a képességét értékelte igazán a Nemzeti Galéria művészettörténésze, Szij Béla, akivel többször együtt dolgozott."

Az alábbiakban a dr. Pertorini Rezső emlékére 1997. szeptember 20-án, a Magyar Pszichiátriai Társaság védnöksége alatt megtartott emlékülés előadásai, felszólalásai közül teszünk közzé néhányat. (A szerk.)

C. MOLNÁR EMMA

PERTORINI, A BÁTORÍTÓ

Pertorinivel a 70-es évek első felében hozott össze a sors, valamelyik Pszichoterápiás Hétvégén. Akor én nagyon pályakezdő voltam, szinte friss diplomával. Pertorini megkeresett, mondta, hogy akadályoztatása miatt nem tudja megtartani az önismereti csoportjait, vállaljam el a helyettesítését. Nagyon megtisztelt felkérésével. Rá néhány hétre hívott, keressem fel a Völgy utcában. Ott további meglepetés ért. Felkért, hogy heti egy alkalommal szupervíziót tartsak az osztályán dolgozó kollégáknak, akik most kezdik alkalmazni a csoportterápiát. Azért kér fel – mint mondta –, mert munkatársai egy külsőssel szabadabbak, oldottabbak, és engem személyemben alkalmasnak talál erre a feladatra. Mondanom sem kell, mennyire meghatott, önbizalmat adott és sarkallt ez a megtiszteltetés. Nagy szükségem volt erre a biztató simogatásra abban az időben. Mint ké-

sőbb megtudtam, azon a hétvégen a csoport tagjaitól érdeklődött a csoportvezető készségemről, figyelte a stábmegbeszélésen az elemzésemet, és feltűnhetett neki a szorongásom is. Mellém állt, szép feladatot adott, segített, bátorított.

Ezeken a csoportszupervíziós megbeszéléseken derült ki számomra emberi, főnöki és terápiás arca. Mind gömbölyű volt, „a legtökéletesebb forma". Nem élvezte a konfliktusokat, a hatalmat, a szigort. A pszichoterápia és a pszichoterapeuta lényegének a „fogyaszthatóságot", „emészthetőséget" tartotta. Minden ülés előtt röviden beszélgetett velem. Szinte figyelmeztetett arra, hogy éppen melyik kolléga bizonytalanabb, érzékenyebb. Nem mondta ki, de a lényeg: úgy tanítani, segíteni, elemezni, hogy az ne legyen bántó, éles, konfrontatív. Felfedezés legyen a szó élmény értelmében.

Emlékszem, mesélte egyszer, hogy az egyik munkatársának egy apró testi szépséghibája volt, melyet kozmetikai műtéttel korrigálni lehetett. Milyen tapintatosan terelte őt a változtatás szándéka felé! A fő érve az orvos-beteg kapcsolat volt. „Lehet így az orvos akármilyen ügyes, okos, a beteg figyelme folyton el fog kalandozni, azt a szépséghibát fogja figyelni. Legyen az orvos harmonikus, hiszen erre kell a beteget is megtanítani." Azt tapasztaltam, hogy munkatársait is csak bátorította. Mindig azt emelte ki, ami szép, ami jó. A harmóniát, a külső-belső szépséget, egyensúlyt nagyra értékelte.

Olyanok voltak ezek a szupervíziós ülések, mint egy kamarazene. Egymásra figyelés, közös élmény, közös siker. Úgy tudom, Pertorini maga is zenélt, szépen hegedült, és legjobban a kamarazenét szerette. Szerette és értette a művészetet, az életet. Az életben a lágyságot igenelte. Számomra ő volt az utolsó reneszánsz ember, akit ismertem.

PÁVEL MAGDA

MIT KAPTAM ÉN PERTORINITŐL?

Arról beszélek, mit kaptam én Pertorinitől, mi az, amit ma, 1997-ben a napi munkám során rutinszerűen, magától értetődően használok.

Két történettel kezdeném.

Az első 1971-ben történt, röviddel azután, hogy a Völgy utcába kerültem, kezdőként, még töretlen, hibátlanul kerek tekintélytisztelettel. A B épületben dolgoztam, amikor végighömpölygött a Házon a szózat, hogy „Pável doktornőt a főorvos úr *sürgősen* hívatja". Heves szívdobogással futottam, s közben minden vélt és lehetséges mulasztásom eszembe jutott, megíratlan kórrajzok, miegyéb; elfúló lélegzettel léptem a szobájába. Rejtelmes mosollyal ült hatalmas íróasztala mögött, s türelmetlenül szólt: „Jöjjön már! Kihűl a pirítós!" – közben fölhajtott egy szalvétát, alatta hatalmas velős csont volt.

A másik néhány évvel később esett meg, már javában dolgoztam a mellette meglelt pszichoterapeuta identitásomon – ebben igazi Mesterem volt –, s éppen válságban voltam. Elkeseredetten mondtam: „Nem megy ez nekem, főorvos úr! Nem lesz belőlem soha jó pszihoterapeuta. Nem tudok semleges lenni, mindenféle érzéseim vannak, azok lépten-nyomon elő is jönnek, még dühös is vagyok!" „Sose búsúljon – mondta. – Tudja-e,

hogy hívnak engem a betegek?" Persze, hogy tudtam, mindenki tudta, hogy Mandarinnak hívják a háta mögött. „Azért – mondta –, mert a mandarinon sohase látszik semmi érzés, mindig csak udvariasan mosolyog. Én is mosolygok. Minél dühösebb vagyok, annál jobban mosolygok. Tudja, milyen szörnyű ez néha? Sose bánja, ha az látszik, amit érez! Szívesen cserélnék magával." Felszabadító erejű szavak voltak. Megkönnyebbülten, szabadon dolgoztam tovább.

Pertorini Rezső szoborportréja. Egyik páciensének alkotása

Egy életre megtanultam Tőle, hogy a személyesség vállalása nem megy a szakszerűség rovására, ellenkezőleg: kiteljesíti azt. Felismertette velem – velünk – a személyes kapcsolat „szakszerűsítésének" nagy varázslatát.

A másik nagy adománya az analitikus szemlélet és gondolkodás magától értetődő természetessége volt a napi munkában. Ne felejtsék el: 1971-et írtunk!

Akkoriban már tücsköt-bogarat összeolvastam e témában, mindent, ami akkor számomra elérhető volt, annak a legcsekélyebb reménye nélkül, hogy a munkámban valaha is használhatom az így tanultakat. Megtanultam Tőle, hogyan használhatom mégis, ráadásul úgy, hogy hosszú távon se feltétlenül akaszkodjam össze a hivatalos irányvonallal, s hogy ne kelljen a „másság" miatt bezárkózni, falakat emelni. Valódi, szisztematikus kiképzésbe fogott be, szakirodalommal, szupervízióval, esetelemzéssel, saját-élménnyel úgy a csoport-, mint az egyéni módszerben, s ez annak idején másutt elérhetetlen volt. Máig őrzöm azt a megjegyzéseivel tarkított Benedetti-különlenyomatot, amely a borderline-szindrómát ismerteti. Megtanultuk felismerni e jelenséget, s mind eredményesebben dolgoztunk vele, kezdtük kiismerni magunkat ebben a sajátos patológiában. Ez vezetett – még mindig a hetvenes évek közepén – a tárgykapcsolat-elmélethez, Kohuthoz, Kernberghez, majd Bálint Mihályhoz, Lainghoz.

Ma kaut-felvételes osztályon dolgozom, amely tudvalevően a korszerűnek mondott magyar pszichiátria sajátos találmánya, ahol együvé kerül mindenféle pszichiátriai beteg, válogatás nélkül. Az egykori „zárt osztály" utóda ez, természetesen már nyitott ajtókkal. Igazi fából vaskarika, amibe be lehet vinni különböző pszichoterápiás módszereket, amiket kérlelhetetlenül felmorzsolnak a kusztodiális reflexek. A nagy kérdés tehát az: hogyan lehet itt olyan pszichoterápiás rezsimet kialakítani, mely elégséges keretet nyújt, pótolja a hiányzó kontrollt, de nem korlátoz feleslegesen. Tehát miként lehet olyan osztály-struktúrát működtetni, amely katalizálja és nem korlátozza a pszichés struktúra korrekcióját, lehetővé teszi a betegek számára az összes kontroll-funkció visszavételét. Az említett elméleti háttérrel ez a személyközi kapcsolat keretein belül látszott lehetségesnek, így ez került munkánk fókuszába: meg kell szerkeszteni a személyes kapcsolatok rendszerét, mely biztonságos hálóként felfogja a kihullókat, s jól használható munkaeszközzé kell tenni minden kapcsolatot, mely a stáb és a páciensek között létrejön. Ha a teret nem tagolhatjuk, tagolnunk kell az emberi kapcsolatokat: itt kell elhatárolni, vagy elhatárolódni, elkülöníteni vagy elkülönülni, határt szabni, vagy tág teret nyitni.

Nagyfokú önállóságot és személyes autonómiát kíván ez a személyzet minden tagjától, hiszen értelemszerűen ez a kapcsolat nem lehet csak tárgyszerű, nem törekedhetünk a hagyományos módon a személytelenségre, sőt kinek-kinek be kell hoznia érzéseit, indulatait, rokon- és ellenszenveit – tehát, szó szerint, a teljes személyiségét. Ezt biztosítandó három *egyenrangú* tevékenységi kört különítettünk el:

- az *ápolás* hozza a testközeliséget, a közvetlen intimitást a táplálással, a test gondozásával (holding-funkció)
- az *orvosi* szint a racionális, a realitással folyton ütköztető mező, míg a
- *pszichológusok* képviselik az empátiát, feltárják és érthetővé teszik a tudattalan mozgatóerőket, megszólaltatják a fantáziát.

A legnehezebb napi feladataink egyike a pszichotikusok és a realitás-kontrollt viselkedés-szinten tartó, de azon túl kimeríthetetlen manipulatív patológiával bíró borderline-betegek békés egymás mellett élésének biztosítása. Egybeolvadás és elkülönülés, indulatok kihelyezése és elnyelése, bizarr értelmezések és elképesztő logikai bukfencek képezik a napi rutint; ezeket hol aprólékosan bontogatva, hol huszárosan átvágva haladunk előre.

Tudvalevő, hogy a borderline-patológia rejtelmeinek kiismeréséhez sok év – talán egy élet – kell. Pertorini mellett ezt időben el lehetett kezdeni. De a borderline-pa-

tológia szellemében való kezeléshez egy ember biztosan kevés. Ahhoz együttműködés és *team* kell. Pertorini ezt is megtanította. Ott, a Völgy utcában fogalmazódott meg az a felismerésem, mely azóta is érvényesnek látszik, sőt egyre nagyobb szerepet kap a munkámban: a pszichiátria színvonalas pszichológia nélkül olyan, mint a sebészet aneszteziológia nélkül: kibírhatatlanul fájdalmas.

HORVÁTH SZABOLCS

A PSZICHOTERÁPIÁTÓL A SZOCIOTERÁPIÁIG

(A VÖLGY UTCÁTÓL A PAVILONIG)

Látszólag tudományos téma elemzését ígéri a cím, ezzel szemben nem elméleti fejtegetésekbe szeretnék bocsátkozni, hanem – az előttem szólókhoz hasonlóan – élménybeszámolót tartani. Élménybeszámolót, mely átfogja eddigi szakmai életutam, és amelynek főszereplője tanítómesterem, dr. Pertorini Rezső.

Azzal kezdeném, hogy az orvosegyetem elvégzése után egy vidéki kórház ideg-elmeosztályára kerültem, ahol merev, konzervatív szellem uralkodott, és az orvosi munka kórrajzok írásában, valamint különböző kényszer-intézkedések elrendelésében merült ki. Innen kerültem kollégámmal, dr. Horánszky Kornéliával együtt a Völgy utcába, ahol mindketten szinte lubickoltunk abban a szabad alkotói légkörben, mely ezt az osztályt jellemezte. Pertorinival való kapcsolatunk nem a főnök-beosztott viszonyra épült, hanem már az első pillanattól fogva megnyilvánuló baráti, munkatársi együttműködésre, mely az ott dolgozókat szinte egy kis családdá formálta, és megteremtette a *team*-munka alapjait, ahol a tanulás könnyű, szinte észrevétlen, a fejlődés és a kibontakozás pedig természetes jelenség.

Az első dolog volt, amit Pertorinitől megtanultam, hogy a neurózis-tan komoly tudomány, és hogy a neurotikus megbetegedéseket meghatározott, jól körülhatárolható dinamikai törvényszerűségek jellemzik. Pedig abban az időben, a köztudatban – sőt széles orvosi körökben is – az volt az általános nézet, hogy neurotikusnak tekinthető minden olyan beteg, akinek a panaszait nem lehet valamilyen testi okkal, objektív eltéréssel, vagy pozitív lelettel magyarázni. Pertorinitől hallottam először, és tőle sajátítottam el a neurózis-diagnosztika legfontosabb szempontjait, valamint a neurózist jellemző dinamika feltárásának alapvető módszereit.

Ennek illusztrálására egyik érdekes élményemet szeretném elmondani. Már jó ideje Pertorini mellett dolgoztam, amikor az egyik gyerekkori barátom felesége kérte orvosi segítségemet. Valóban neurotikus volt, sikerült is segítségére lennem. Körülbelül egy év múlva a férj, vagyis gyerekkori jóbarátom fordult hozzám mint orvoshoz, mert meg volt győződve arról, hogy neki is neurotikus problémái vannak. Részletes kikérdezése és vizsgálata után meg kellett állapítanom, hogy nem neurózisban szenved, hanem valamilyen belgyógyászati jellegű betegsége lehet. Barátom nagyon meg volt sértődve, hogy nem akarom betegemmé fogadni, ismételten hivatkozott arra, hogy már átesett bel-

gyógyászati kivizsgáláson, és nem találtak nála semmiféle testi betegséget. Ennek ellenére biztos voltam benne, hogy valami rejtett betegségben szenved, ezért elküldtem egy általam is nagyra becsült, igen lelkiismeretes belgyógyászhoz. Hamarosan zárójelentését lobogtatva jött, hogy íme, ez a kiváló szakember sem tudott kimutatni nála semmiféle belszervi eltérést. Ismételt kikérdezése és vizsgálata után ki kellett tartanom eredeti véleményem mellett, mely szerint ő nem neurotikus. Nagyon fel volt háborodva, szememre vetette, hogy „Ma a világon mindenki neurotikus... Szerinted csak én nem vagyok az?" Többször elmondtam, hogy felelőtlenség lenne részemről, ha panaszait neurózisnak könyvelnénk el, és közben elsikkadna a benne bujkáló és esetleg igen veszélyes betegség. Nem hitt nekem, barátom maradt ugyan, de jó darabig nem volt ez a régi barátság. Tíz év múlva derült ki, hogy egy rendkívül ritka és nehezen felismerhető belgyógyászati betegsége van, elkezdődött sikeres kezelése is, panaszai elmúltak – én pedig „rehabilitálódtam".

A második igen lényeges dolog, amit Pertorini mellett szinte automatikusan sajátítottunk el: a beteg ember feltétlen tisztelete volt. Abban az időben a Völgy utcai osztály hivatalos neve Férfi Funkcionális Idegosztály volt, így csak férfi betegeket kezeltünk. Megszólításuk mindig „úr" volt: Kiss úr, Nagy úr, Kovács úr, mérnök úr, tanár úr stb. Nagy szó volt ez a hatvanas-hetvenes években, hisz mi az elvtársakból is urakat csináltunk. Megbetegedésükig lehettek elvtársak, utána urak lettek. Nem tiltakoztak ellene, megérezték ebben a tiszteletet, egyúttal azt is, hogy együttműködésüket igényeljük, hisz épp a neurózis az a betegség, ahol a betegnek a legtöbb munkát kell elvégeznie gyógyulása érdekében: rendbe kell tennie lelki gondjait, konfliktusait, és ebben az orvos csak segíteni, szinte csak asszisztálni tud. A betegek feltétlen tiszteletéhez tartozott az is, hogy ha megállapítottuk: neurózis nem áll fenn, de ki tudtunk deríteni bármilyen más betegséget, akkor kezelni is kezdtük azt a betegséget. Pedig ebben az időben is az volt a divat, hogy csak az osztály profiljába tartozó betegségekkel foglalkoztak, ha valami másra derült fény, azonnal áthelyezték a beteget. A Völgy utcai neurózis-osztályon viszont kezeltünk neurológiai betegeket, pszichotikus betegeket, szív- és érrendszeri betegeket, mozgásszervi betegségben szenvedőket stb. Ezt a színes, sokrétű, alapvetően humánus beállítottságot döntően az az elv motiválta, hogy „elsősorban orvosok vagyunk, és csak másodsorban pszichiáterek".

Harmadik helyen említem, de ez közel sem rangsort jelent, hogy Pertorini mellett bátran lehetett vállalni a pszichoterapeuta szerep hátrányait. A hatvanas-hetvenes években nemcsak politikailag-ideológiailag volt – enyhén szólva – nem kívánatos tevékenység a pszichoterápia művelése, hanem orvoskollégák, sőt pszichiáterek is lenézték, haszontalan időtöltésnek, nem egyszer kártékony módszernek tartották a pszichoterápiát. Néha gúnyt is űztek belőle, az egyik pszichiáter kolléga például az autogén tréninget egy tudományos nagygyűlésen „autogénhegesztés"-nek titulálta, melyre ő soha nem vetemedne. Hozzánk közel álló, ideggyógyász kollégák is tettek olyan megjegyzéseket, hogy „mi dolgozunk...mi nem beszélgetünk a betegekkel". Nem volt könnyű felvállalni ebben a légkörben pszichoterápiás tevékenységünket, ez irányú elkötelezettségünket. Csak az a hit segített, mely főnökünkből rendíthetetlenül sugárzott: helyesen cselekszünk, így lehet betegeinknek igazán segíteni, hisz gyógyszerekkel csak átmeneti megoldást tudunk nyújtani a konfliktusokkal küszködőknek – és eljön majd az az idő, mely igazolni fog bennünket.

Még tovább sorolhatnám azokat az értékeket, melyekkel a főnökünkkel való együttműködés ajándékozott meg. De mindezek közül a felsorolt három tanulságot érzem a legfontosabbnak, mert – mint később kiderült – ezek meghatározó jelentőségre tettek szert későbbi életem során.

Történt ugyanis, hogy épp egy rehabilitációs intézetben dolgoztam, amikor kandidátusi disszertációmat írtam a neurózis egyik speciális témaköréből. Sikerült is az értekezést megírnom és megvédenem, de közben beleszerettem a rehabilitációs munkába és annak legfontosabb módszerébe, a szocioterápiába. Ezért pályáztam meg az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet Rehabilitációs Osztályának osztályvezető főorvosi állását, melyet el is nyertem, így az Intézet Pavilonjába kerültem, ahol már évek óta aktív rehabilitációs tevékenység folyt. De fel kellett tennem magamnak a kérdést: Mi ez? Törés az életemben? Árulás? Elhagytam a pszichoterápiát a szocioterápia kedvéért? Mi is történt velem tulajdonképpen? Hosszabb idő után jöttem rá, hogy ez az új „szerelem" a Pertorinitől kapott alapokból nőtt ki, annak egyik speciális irányú kiteljesedése, gazdagodása.

Mert mi is tulajdonképpen a rehabilitáció és a szocioterápia? A pszichiátriai rehabilitáció a legsúlyosabb állapotban lévő pszichiátriai betegeknek a mindennapi életbe, a társadalomba való visszavezetését jelenti. Ehhez szükség van arra, hogy a beteg korábban kapott diagnózisát újra vizsgálat tárgyává tegyük, és egész betegségét, annak sajátos egyéni dinamikáját megérteni próbáljuk. Tehát a beteg egyén teljes fizikai, lelki és szociális helyzetét fel kell mérnünk, hogy megtalálhassuk a megfelelő terápiás módszereket, illetve ezek kombinációit, melyek az adott egyénre szabott megoldást jelenthetik. Ehhez mélyrehatóan kell ismerni a pszichiátriai betegségek törvényszerűségeit, specifikumait, éppúgy, mint ahogy neurotikus betegek esetében ismerni kell a neurózis dinamikáját. Ez utóbbit megtanultam Pertorinitől. Akkor most, amikor a legsúlyosabb pszichiátriai betegeken próbálok segíteni, tulajdonképpen csak a tőle tanult elveket kell új területen alkalmaznom. Amikor erre rájöttem, kezdett oldódni a görcs: nincs itt törés, nincs itt árulás, csak új területeken lehet kamatoztatni a tőle tanultakat.

Újabb párhuzamosságra jöttem rá, ahogy egyre jobban elmélyültem a szocioterápia gyakorlatában és elméleti hátterének kutatásában. Mint tudjuk, szocioterápiás módszerekkel a betegeket a kórházon kívüli mindennapi életre készítjük fel: munkaterápiával a rendszeres munkavégzésre, foglalkozásterápiákkal a kreativitás fejlesztésére és kulturált szabadidő eltöltésre, szociális készségek tréningjeivel hatékony viselkedésre, a mindennapi élettevékenységek programjaival pedig gyakorlati ismeretekből biztosítunk jártasságot betegeink számára, hogy képessé váljanak az önálló életvitelre, elsajátítva a személyes higiéné alapszabályaitól a háztartásvezetésen át, a takarékos gazdálkodásig a szükséges technikákat. Ezek a szocioterápiás módszerek csak akkor alkalmazhatók sikeresen, ha a hagyományosan hierarchikus jellegű terapeuta–beteg kapcsolat helyét a partneri viszony váltja fel, ahol a betegek nem passzív tárgyai a gyógyító munkának, hanem a terápia aktív, kreatív, kezdeményező részvevői. Ezt a partneri viszonyt, a betegekkel való együttműködést, a betegek feltétlen tiszteletét viszont én már valahol elsajátítottam – s nem másutt, mint Pertorini Rezső mellett. Ekkor értettem meg, hogy miért is volt nekem könnyű megbarátkozni a szocioterápiás módszerekkel, sőt megszeretni őket, és hogy ezért sem tekinthető hűtlen elhagyásnak a szocioterápiához vezető út.

Végül meglepő a párhuzamosság a pszichoterápia akkori alacsony presztízse és a rehabilitáció mai hátrányos helyzete között. És ahogy a hatvanas-hetvenes években elszántság és eltökéltség kellett a pszichoterápia mellett való kitartáshoz, éppúgy átlagon felüli szívósság és állhatatosság kell ma a rehabilitációs tevékenység végzéséhez. De ahogy a pszichoterápia ma már elfoglalta méltó helyét az orvostudományban, éppúgy bízhatunk abban, hogy előbb-utóbb a rehabilitációs munkát is megfelelő megbecsülés fogja övezni. A jelenleg alacsony presztízsű, de szép, örömmel végezhető és a jövőben biztosan elismerést arató munka bátor felvállalása: szintén olyan ajándék, melyet egykori főnökünktől, Pertorini Rezsőtől kaptunk örökül.

Végére hagytam azt a legfőbb irányelvet, mely közös munkálkodásunk során vésődött belém. A „Személyiségzavarok" c. könyvünk koncepciója szinte már teljes egészében készen állt, amikor Pertorini azt mondta, hogy a könyv elején, a személyiség definíciója kapcsán, leírjuk az egészséges személyiség jellemzőit is. Teljesen megdöbbentem, mert abban az időben sem volt konszenzus a személyiség fogalmát illetően, és különösen nem az elfogadható norma vonatkozásában: az átlag, az ideál, a funkcionális norma képviselői küzdöttek egymással. Mikor ezt megemlítettem, Pertorini azt válaszolta: nekünk nem ebben a vitában kell állást foglalnunk, hanem a mindennapi klinikai gyakorlatban jól használható leírást kell adnunk az egészséges személyiség ismérveiről. El is készítette ezt a leírást, melyben többek között az állt, hogy az egészséges személyiség a jövőre irányultan oldja meg a jelen problémáit. Ez a jövőre irányultság, mélyről fakadó optimizmus segített engem is abban, hogy merjem vállalni a kihívásokat, próbáljam leküzdeni a nehézségeket. Nagyrészt Pertorini Rezsőnek köszönhető, hogy erős, éltető gyökerekből táplálkozhattam.

VIKÁR GYÖRGY

EMLÉKEZÉS A VÖLGY UTCÁRA

Ha valaha megírja valaki a magyar pszichoterápia reneszánszának történetét, a Völgy utcai osztály szerepét semmiképp sem hagyhatja ki. Amikor Fodor Sándor, akkor elmeügyi előadó az Egészségügyi Minisztériumban, majd az osztály első főorvosa, 1957-ben politikai súlyával elérte, hogy az egészségügy megszerezze az egykori Sándor-villát, még senki sem gondolta, hogy a pszichiátria hány kalandjának lesz kísérleti laboratóriuma ez az intim hangulatú penzióra emlékeztető épület a hozzátartozó, Kodály Zoltán emlékét őrző kisebb házzal és az Ördög-árokig ereszkedő nagy kertjével: pszichotikusok kezelése nyílt osztályon, ugyancsak a nyílt osztályon megkísérelt alkoholelvonókúra, foglalkoztatási terápia a kertben és a virágházban, pszichoszomatikus esetek kezelése, és – főként és mindenekelőtt – a mélylélektani szemléletű pszichoterápiák az akkori hivatalos ideológiától mélyen elítélt változatainak megkísérlése. Valamennyien, akik akkor az ötvenes évek végén itt összegyűltünk: Koronkai Bertalan, Linczényi Dorottya, Vajda György – az ő távozása után Fébó Győző – és én magam elvben hívei voltunk a pszichoanalízisnek, noha képzettségünk benne még nemigen volt. (Egyedül

Linczényi járt már akkor pszichoanalízisbe.) Hasonlóan gondolkodott az osztály vezetője, Fodor Sándor is, holott ő az idegsebészet oldaláról érkezett el a neurózis-problémához. Az ő színes, impulzív, szabálytalan egyénisége tette lehetővé ezt a szakmai kaleidoszkópot és benne a „tiltott tudomány" művelését.

Nem véletlenül beszéltem kalandról. Ugyanis a Völgy utca nem vált olyan szisztematikus műhelyévé az analitikus pszichoterápiának, mint később a József Attila Kórház, vagy a Faludi utcai gyermekrendelő. Inkább valami dilettáns lelkesedés hajtott minket, a tiltott gyümölcs varázsa, a csakazértis. De ez a lendület, a szellemi szabadság szigetének atmoszférája egy diktatúra környezetében, magával ragadta a rendkívül intelligens ápolói gárdát, csupa érettségizett leányt továbbtanulási szándékkal, élükön Mocsáryné Anna nővérrel, akinek jelenléte, esze, hozzáértése biztonságot adott, műveltsége, társasági rutinja pedig találkozásainknak Mocsáryék lakásában megadta egy intellektuális társasági szalon hangulatát. Ő bent lakott a házban, és ez a folyamatos jelenlét biztonságot adott, amire nagy szükségünk volt. Ugyanis életünk egyáltalán nem volt nyugodt. Mivel sokfélét próbáltunk, sok mindenre vállalkoztunk, a pszichés és szomatikus veszélyek keresztttüzében éltünk. Szuicid kísérlet, prolongált inzulincoma, acut hasi katasztrófa – minden előfordulhatott, amitől az orvos retteg.

1962-ben Fodor Sándor egy társasutazással Velencébe utazott, és nem tért vissza. Mi játszódhatott le benne 1956-tól 1962-ig, miközben a népi demokrácia hűséges káderéből érzéseiben nyugati polgárrá vált, aki már idegennek érzi magát e hazában, pontosan nem tudjuk, bár fokozódó ellenzékiségét észlelhettük. Mindenesetre itt hagyott minket és egy interregnum után megjelent Pertorini Rezső, az új főorvos.

Míg Fodor Sándor dilettáns volt a pszichiátriában, Pertorini igazi szakembere volt az ideg- és elmegyógyászatnak, klinikai múlttal és széles körű pszichológiai-mélylélektani ismeretekkel. Megőrizte azt, ami az osztályban jó volt, továbbra is önállóságot engedett nekünk, támogatta az osztály pszichoterápiás irányát és bevezette a csoportpszichoterápiát, amelyre előadásokkal felkészített minket.

Pertorini megjelenésétől sem lett azonban a Völgy utcai osztály átlagos kórházi életet élő intézmény. Pertorini egyrészt megerősítette a szakmai kompetenciánkat, másrészt egy más irányú donkihotizmust hozott: varázslatos hangulatokat, hosszú ebédekkel az orvosi szobában, amikor már a napi munka dandárján túl egy-egy pohár bor mellett és szálló szivarfüstben múlattuk az időt. Az idő múlt, mit sem törődve a hétköznap szorításával; Pertorini Krúdy-novellákat mesélt, és időnként a kulináris és bachikus élvezetek mellett egy kis nárcisztikus táplálékot vetett oda nekünk.

„Hogy végződik az Óda a nyugati szélhez?" – kérdezte tőlem pl. a beszélgetés egy fordulatánál.

„Késhet-é a tavasz, ha már itt a tél?"

„De angolul!" – szólított fel. Feltételezte, hogy tudom, és ezt az egy sort, ezt az egyetlen sort valóban tudtam:

„If Winter comes can Spring be far behind?"

Elégedetten bólintott.

*

A Völgy utca az én életemben is fordulatot hozott. Valójában itt jegyeztem el magam a pszichoterápiával. Kollégáim a légkört biztosították ehhez. Valódi oktatóim a betegek voltak. Beleütköztem a neurózis rejtélyébe. Beleütköztem abba, hogy a beteg tudatos élményvilága és tünetei-életvezetési problémái közt hiátus tátong. De ha feltételezek egy tudattalan láncszemet, amit az élettörténet valószínűsít, akkor a szakadék szűkül, és az érthetetlenből sok minden érthetővé válik. A kezdeti kereső, kutató, kétkedő érdeklődés után ezek az élmények juttattak el a pszichoanalízishez.

Nem tudom, milyen volt az élet a Völgyben, miután én elmentem. Most mindenesetre eredeti helyéről, ahol negyven éven át működött, az osztály eltűnt. Remélem, visszaemlékezésem mégsem requiem. „Késhet-é a tavasz, ha már itt a tél?" Remélem, hogy az az elfogulatlan attitűd, amit a Völgy utcai osztály szelleme képviselt – pszichoterápiás hozzáállással és ugyanakkor nyitottan a pszichiátria teljes spektruma felé –, folytatódni fog.

HARRACH ANDOR

A PSZICHIÁTRIA ÉS A PSZICHOTERÁPIA KAPCSOLATÁRÓL

1971-ben kerültem Pertorini osztályára, ami számomra azonnal a boldogság szigete lett. Előtte egy évig ún. krónikus osztályon dolgoztam, ahol izoláltnak és elégedetlennek éreztem magam. Azt megelőzően pedig Böszörményi osztályán (kollégáim: Solti Gyöngyi, Béla Árpád, Kardos Ilona, Barta Mihály és Venter Vera voltak), ahol nagyon aktív pszichiátriát műveltünk, mind gyógyszeresen, mind a pszichoterápiát illetően. Itt, a bevezetőben jegyzem meg, hogy én is a nyugati végekről származom (Sopronhorpácsról), s ez is egyik tényezője a Pertorinihez való kötődésemnek. A Völgy utca azt is jelentette, hogy elhagytam a szűkebb értelemben vett pszichiátriát. Pályafutásomban utána még néhányszor váltottam a pszichoterápia és a pszichiátria között, a két terület problémáit személyesen átéltem, s így nagyon is személyes nézőpontból fogalmazok.

A Völgy utca döntő élmény lett számomra, akkor is, ha 3/4 év után elhagytam az országot – ehhez a Völgy utcának semmi köze nem volt.

A pszichoterápiás munka öröme töltött el ott, a ház atmoszférája ezt sugallta. A belső szabadság élménye, ami ehhez a munkához szükséges, Pertorini személyes tulajdonsága volt. Az autonóm fejlődés lehetősége a Böszörményi-osztályon is megvolt, a Völgy ennek folytatása lehetett. A ház hangulatát az emberi méltóság tisztelete, a kollegalitás, a kölcsönös elismerés, az élni és élni hagyni, a dolgozni és dolgozni hagyni elve jellemezte. Jelenlegi főorvosi tevékenység-stílusom bizonyos, hogy a Pertorini-gyökerekből is ered. Ott lett világos számomra, hogy a pszichoterápia nekem „fekszik".

Lipót 100 éves fennállását ünneplendő 1968-ban megjelent egy jubileumi kötet Böszörményi kiadásában. Abban Pertorini összefoglalta az intézet pszichoterápiás munkáját, történetileg és tartalmilag. A következő témákat fejtette ki: hipnózis, pszichoanalízis, exploratív pszichoterápia, drog-pszichoterápia, csoport-pszichoterápia és autogén tréning.

Pertorini ismerte pszichoterápiás érdeklődésemet, nyilván ez is hozzájárult döntéséhez, hogy osztályára kerültem, ahol neurózis-terápiát tanulhattam. De a dilemma számomra a mai napig is élő: pszichiátria vagy pszichoterápia? Ha pszichiátria, mennyi pszichoterápia lehet ott? Ha pszichoterápia, melyik forma? Mi a hatékonyabb? Mit tanultam én? Hol az én személyes identitásom? És nyilvánvaló, hogy mindez nemcsak egy pszichoanalitikus személyes problémája. Ez a szakmánk égető kérdése is, s egy intézmény, mint a Lipót örök dilemmája. S a jó pszichiáter ettől a dilemmától sosem szabadul meg, s egy jó intézmény sem.

1968–69-ben vezetésem alatt egy pszichoterápiás továbbképzést szerveztünk „fiatal orvosok köre" címen, főleg pszichoterápiás-pszichoanalitikus témákkal. A látogatottság nagy volt, az ún. hivatalos pénteki továbbképzés látogatottsága ezzel szemben megcsappant. Egy napon dr. Mária Béla igazgató, aki a havi programot aláírással engedélyezte, magához hívott és felszólított, hogy ennek a „partizán" munkának vessek véget. A hirdető ablakból azon a napon eltűnt a havi program – ez volt a dolog vége. Hangsúlyozni szeretném, hogy Mária Bélára sok tisztelettel emlékszem vissza mint liberális szellemű igazgatóra; utólag úgy gondolom, hogy a szél akkor más irányból fújt.

Szakmai utamon egyik kísérőm volt Freud levele Hollós Istvánhoz, amit az említett jubileumi Pertorini-dolgozatból ismerhettem. A levél válasz volt Hollóshoz, aki könyvét („Búcsúm a sárga háztól") elküldte Freudnak. Freud bocsánatot kért Hollóstól, hogy válasza sokáig váratott magára, minek oka, hogy a könyv nála egy tisztázási folyamatot indított el, azzal az eredménnyel, hogy ő, Freud nem szereti a pszichotikus betegeket. E nyilatkozat történelmi feszítő ereje mindannyiunk számára világos. Hol tartana ma a pszichiátria-pszichoterápia-pszichoanalízis, ha Freud másképp tudta volna látni ezeket a betegeket?

De ez a harc örök. Németországban jelenleg a magatartás-terápia van előtörőben, amely megtörte a pszichoanalízis hegemóniáját. A pszichoterapeuta szakorvos (ezt a címet néhány évvel ezelőtt vezették be) két alaporientáltság között választhat: analitikus vagy magatartás-terapeuta. Ez pszichiáter-körökben nagy nyugtalanságot váltott ki. A pszichoterápiás képzés nagyon fellendült, de 1997-ben a pszichiátrián kívül az idegorvosok társasága is óriási akciót indított szövetségi szinten az újdonsült pszichoterápiás szakorvosi cím megszüntetésére, mondván: pszichoterápia csak a pszichiátrián belül lehetséges. Most tehát az a pszichoterápia, ami sok idegorvos-pszichiáter részéről legfeljebb egy fáradt mosolyt szokott kapni, hirtelen központi kérdéssé vált. Bolond világ! Kenyérharc! De gondolom és remélem, hogy az intézet hasonló problémákkal küzd, hisz a konfliktusok a fejlődés rugói. Nincs sok információm az intézetben jelenleg folytatott pszichoterápiáról. De az tény, hogy az intézmény Pertorini Rezső születésnapja alkalmából ünnepi ülést rendez, arról tanúskodik, hogy a pszichoterápiának ma is jelentős szerepe van itt.

KRATOCHWILL MIMI

PERTORINI REZSŐ SZEREPE CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR MŰVÉSZETTÖRTÉNETI HELYÉNEK KIALAKÍTÁSÁBAN

Nagyon nagy jelentőségűnek vélem, hogy a művészet területére más tudományágak jeles képviselői, mint Pertorini Rezső is, kiterjesztik tudományos munkásságukat, új meglátásokat közvetítve a művészettörténet számára is.

Pertorini Rezső a hatvanas évek elején tanulmányt írt Csontváryról és előadást tartott róla a Magyar Nemzeti Galériában. Olthatatlan érdeklődés és hosszas előmunkálatok vezették el az 1966-ban megjelent *Csontváry patográfiája* című könyvéhez. Művészettörténészeknek is példamutató gondossággal és pontossággal végezte e munkáját, bemutatva a nagy festőt, alkotói útját, művészetét és személyiségét. Diagnózisa szerint Csontváry „...megbetegedése schizofrénia formakörhöz tartozó parafrenia expansiva", amely „27 éves korában kezdődött, kezdete lappangó volt és krónikus progresszív formában fejlődött tovább, a gondolkodás és a világkép zavarai, valamint egy hallucinatoros élmény után megindult expansiv jellegű személyiségváltozás jellemezte. A paralysis progresszivától elkülöníti a kórképet a demencia és az organikus tünetek hiánya, a processzuális schizofréniától pedig az akut subok és az affektivitás elsivárosodásának hiánya..." – Ezek az orvos-kutatói megállapítások arra a művészettörténészi következtetésre vezettek, hogy, idézem Németh Lajost, „a pszichózis meglétét ... tényként kell elfogadni", de „a pszichológiai és ideggyógyászati szakirodalom úgyszólván egyöntetűen megegyezik abban, hogy a pszichózis önmagában senkit sem avathat művésszé."

Pertorini Rezső Csontváry művészetének csodálatos elemzését adja könyvében: „...az alkotás szokott módja a pszichózis ellenére lehetséges volt-e festőnknél? – Meg kell állapítanunk, hogy alkotásmódja az általános szabályoknak megfelelően folyt le... *(sic! – A szerk.)* A vezető motívum sokszor még a pszichózis által előre meghatározott, és meghatározza azt sokszor a belső kép is. A motívum keresése azután, amennyiben az a belső képpel egyezett, továbbvitte az alkotás folyamatát és fokozta az effektív állapotot. Az ezután következő mesterségbeli elmélyedés és munkálkodás egyensúlyt tart a festmények legnagyobb részében a tartalommal, az ihlettség affektív tényezőivel és az ezeket irányító pszichózissal. Az alkotásnak ez a lefolyása tehát, bár eredete kóros, mágikus világképből létrejött színfelfogás és téves eszmék megjelennek részleteiben, mégis szabályos lefolyású..."

Sokat és sokan írtak művészettörténészek, művészeti írók Csontváryról már életében és halálát követően, mind a mai napig. A máig legteljesebb könyvet Németh Lajos írta róla. Az 1964-es első kiadást – már Pertorini Csontváry-könyvének megjelenése után – új, bővített kiadás követte. Ezt már nem lehetett Pertorini Rezső műve nélkül teljessé tenni. Németh Lajos egyenrangú kutatóként tekint Pertorinire, kihangsúlyozza érdemeit, nagyra értékeli megállapításait. A Csontváryra vonatkozó eredeti forrásanyagot – naplót, életrajzot, jegyzeteket – Pertorini még Gerlóczy Gedeontól kaphatta meg, aki megmen-

tette azokat a festő halála után az enyészettől. (Gerlóczy elhunyta után már nem lelhetők fel teljességükben ezek az írások!)

Németh Lajos minden apró adatnak, amelyet Pertorini közöl, rendkívüli jelentőséget tulajdonít. Érdemeként tartja számon a *Magányos cédrus*ról írt sorokat, és rámutat arra, hogy Pertorini érdeme a személyiség és a nagy fa ősi toposza közti párhuzam fölvetése. Pertorini a művész képépítő munkáját és művészi fogalmazását, az idő, a tér, a múlt és jelen összekapcsolódásának igényét is igen jól hangsúlyozza ki, valamint számbaveszi a képekben rejlő szimbolikát és analógiát is. Németh Lajos Csontváry halála körülményeinek tisztázásáért is Pertorini Rezsőt dicséri.

Csontváry művészetét máig rendkívüli érdeklődéssel veszik körül hazánkban és külföldön is. Bizonyítják ezt kiállításai és a sok-sok róla szóló írás.

Pertorini Rezső forráskutatásaival és elemzéseivel kiegészítette, gazdagította a Csontváryról alkotott képet, tévhiteket oszlatott el, és még erősebbé tette hitünket Csontváry Kosztka Tivadar festői nagyságában.

Pertorini Rezső kőszegi szülőháza

sa dell'abito del Terz'Ordine francescano delle due regine Elisabette di Ungheria e di Portogallo ».

Siepi, v. I, p. 257.

Chiesa di S. Maria di Monteluci.

Affresco con S. Elisabetta d'Ungheria. — « La terza cappella ha, nella grossezza dell'arco, lo Spirito Santo raggiante, S. Lodovico IX Re di Francia e S. Elisabetta Regina d'Ungheria ».

Siepi, v. I, p. 314.

Palazzo Lippi-Boncambj.

Iscrizione relativa ai privilegi concessi da Sigismondo re d'Ungheria a Boncambio e Giovanni Boncambj. — Nella scala del palazzo in Via dei Priori (N.o 16), si legge scolpita su di una lapide:

SIGISMVNDVS IMPER.
BONCAMBIO ET IOANNI
DE BONCAMBIIS. CONC. A. D. D.
CCCCXXXIII. CREAVITQ. COM.
PAL. POTESTATEM. DEDIT CRE
AND. NOT. PUB. IUD. ORD. FIL.
ADOP. AC SPVR. LEG. VT OMN.
IN PRIV. ET I EC (!) LEGIT. EX EIS
DISC. IMPERPETVVM.

Il conferimento del titolo di conte palatino ai fratelli Boncambj, con i privilegi di creare notai e giudici nonchè di legittimare figli adottivi e naturali, deve aver avuto luogo nell'ultima settimana di agosto del 1433 allorchè, reduce da Roma, Sigismondo re d'Ungheria si trovò a Perugia.

G. Vermiglioli, Biografia degli Scrittori Perugini, v. I, parte II (Perugia 1829), p. 218 ricorda, senza riportarla, l'iscrizione « inedita »; Vincenzo Ansidei, Memorie sulla Famiglia Boncambj, nelle nozze Pucci Boncambj-Gigliarelli (Perugia 1903), p. 8, nota 1, ne riporta un brano. — Gentile comunicazione fattami dal Sig. Comm. Prof. Achille Bertini Calosso, Soprintendente ai Monumenti e alle Gallerie dell'Umbria, al quale sono grato anche per la fotografia della lapide.

Pinacoteca Vannucci.

Dipinto con S. Elisabetta d'Ungheria. — Sala I, n. 68. Tavoletta lavorata a tempera, reca immagini di Santi, tra le quali quella terza del primo piano è della Nostra rappresentata frontalmente. Opera di Pietro Cavallini o di un suo seguace, circa 130.

Nel mezzo del tergo è una iscrizione di mano del sec. XVIII: « Questa tavoletta serviva a condannati a morte all'ora che la giustizia veniva eseguita fuori Porta di S. Mamolo... su quel prato vicino alla Collina, sino dal 1250 ».

Cecchini, pp. 31-32, fig. 11.

sa e che distaccato dalla Chiesa ora si trova nella Pincoteca Vannucci. Nel 1331 Papa Giovanni XXII eresse in parrocchia la detta Chiesa ormai scomparsa.

Montalembert, 204; E. Ricci, La prima Chiesa dedicata a S. Elisabetta d'Ungheria, S. Maria degli Angeli 1906; Schmoll, p. 108, Siep. pp. 242-65.

Convento di S. Agnese.

Affresco con S. Elisabetta d'Ungheria — Nella cappella della Madonna delle Grazie detta anche della Concezione; nel centro la Vergine con Terz'Ordine Francescano in quel monastero la Santa nostra le rose racchiuse nel suo manto. Opera di Pietro Vannucci detto il Perugino.

Guardabassi, Ince-guida, p. 169 (vuole si trattasse di S. Elisabetta di Portogallo); Ricci, op. cit., p. 24, n. 2.

Chiesa vecchia di S. Domenico.

Pittura ed iscrizione in ricordo della canonizzazione di S. Elisabetta d'Ungheria. — In ricordo della canonizzazione della Santa celebrata in questa chiesa il 26 maggio 1235 vi fu collocata, secondo il Crispolti, una « pittura con lettere » o, stando al Ricci, una lapide che vi rimaneva fino al 1860, ma dopo che la chiesa fu mutata in magazzino di armi, essa venne rimossa quindi scomparsa.

Crispolti, p. 248; Ricci, op. cit., p. 23.

Chiesa di S. Domenico.

Cappella di S. Elisabetta d'Ungheria. — Quando Benedetto XI gettò le fondamenta della nuova chiesa in S. Stefano del Castellare (oggi S. Domenico) i frati vollero che alla Santa fosse dedicata una delle cappelle del nuovo tempio, affinchè rimanesse vivo il ricordo della canonizzazione di lei, celebrata nella Chiesa vecchia di S. Domenico. Il cronista Bottonio dice, all'anno 1325, di un frate molto devoto della Santa, che fece dipingere una tavola per la cappella a lei dedicata.

Ricci, op. cit., p. 24, n. 2.

Sepolcro del pontefice Benedetto XI, già legato in Ungheria. — Il monumento sepolcrale reca un epitaffio nel quale è ristretta la vita del pontefice, in secolo Niccolò Boccasini (m. 1304), con riferimento alla legazione (« praefuit Hungariae legatus ») da lui compiuta in Ungheria (1301-1302). Il monumento è dovuto a Giovanni Pisano.

Crispolti, p. 104; Alphonsii Ciacconii Vitae et res gestae Pontificum Romanorum, v. II (Roma 1677), col. 34.

Chiesa di S. Francesco.

Dipinto raffigurante S. Elisabetta d'Ungheria. — « Nella parete a destra sono appesi due medriochi quadri, l'uno.... colla vestizione religio-

PERUS ~~Perus~~ Béla

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

fafaragó

SOMOGYI NÉPLAP
Kaposvár

1970 FEB 19

1021

Árnyék nélkül

Mottó: »Amit megláttam, amit szépnek láttam, fába faragtam. Minden szép, ami emberi.«

Hatvankét év alatt kristályosodott ki ez a két mondat. Igazsága olyan nyilvánvaló, mint a Hemingway-regényben Santiago szavainak igazsága: »Az ember nem arra született, hogy legyőzzék... Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.« Hatvankét év millió tapasztalata, állomások, egy élet állomásai. Kolozsvár, Gyula, Békésgyula, Gyoma, Eperjes, Kaposvár. *Perus Béla* ujjai játékokat formáltak. Hosszú évekig játékkészítő volt.

— Sodort a szél ide-oda, mint a bogáncsot.

Az arca derűs, bár a betegség megviselte, a szemeiben játékos villanások. Mozdulatai, léptei, a szoba, a fafaragások valahogy egységet alkotnak, s a harmóniát asszociálják bennem. Rakoncátlanul homlokába hulló őszes haját hátrasimítja. Jobb kezének hüvelykujján bőrvédő. Csöngetésünkre hagyta abba a faragást. Kései, vésői ott sorakoznak az asztalon. Az érkező néhány percre kénytelen megállni a küszöbön. Szemét vonzzák a falakon függő, fába faragott portrék. Valóságos kis házi tárlatot rendezett be kaposvári, Táncsics utcai lakásán *Perus Béla.*

Ülünk a pamlagon, halkan, puhán érkeznek a mondatok, a végigmondottak és a töredékek. Mintha nagyon régen ismernénk ezt a bőrkötényes öregembert. A lényéből sugárzó derű, bölcsesség okozza ezt. És a társ. Erzsi néni szinte észrevétlen jelenléte.

— Ő mond először véleményt a készülő faragásról.

A fákról beszélgetünk, a görcsösekről, a sima kérgűekről.

— Ha lehunynám a szemem és a kezembe adnának egy apró darabot, az ujjaim akkor sem csalnának meg. Tudnám, milyen fát tartok a kezemben.

A gyümölcsfákat szereti, úgy tud beszélni róluk, ahogy még senkit sem hallottam. Pillantása néha végigcirógatja a fába álmodott jeleneteket, alakokat.

— Valami megkapott ezekben a portrékban — mondja fotóriporter kollégám. — Úgy látom, mintha mindnek mosoly ülne az arcán.

Pedig »csak« az öregember derűje tükröződik rajtuk. Mindegyik más-más karakter, más típus: önmagát leleplező gúnyos arc, boldogságtól némán ujjongó, konok, megfontolt, ravasz és még ki tudja hányféle emberi tulajdonságokat kifejező tekintetek ezek. Ismert színészek (Fernandel, Kabos, Keleti, Latabár Kálmán) jól siekrült karikaturisztikus profiljait is felfedezzük. Máshol egy atlétanő készül a dobáshoz, az ablakhoz közel egy simára csiszolt, az afrikai művészet hatásáról tanúskodó arc. Botticelli közismert Vénusz születése című festményét is a késnek engedelmes fába faragta.

— Ózdon, Szegeden, Budapesten és Kaposváron vettem részt kiállításokon. Egyszer a televíziótól is kaptam levelet, hogy eljönnek hozzám, de nem keresett föl senki.

Ösztönösen alkot. Faragásai nem egyenértékűek, de még reprodukcióba is bele tudja lopni életörömét. Arra gondolok, milyen jó lenne, ha egyszer portrékiállításán írhatnám nevemet a vendégkönyvbe.

— Amit megláttam, amit szépnek láttam, fába faragtam. Minden szép, ami emberi.

Védett helyen két hatalmas tuskó fekszik. A tavaszra várnak, hogy az öregember vésője idomtalan formájukat kecsesre alakítsa.

A délelőtt észrevétlenül elröppen. Csiklandós napsugarakra várunk talán, hogy gyáván, sután beóvakodjanak a nagy ablakon. Amikor az öregember néz kifelé, megcsillan szemüvegén az első. A napot nem látjuk, de követei felbátorodva ott táncolnak már a falon, megvilágítva egy álmodó tekintetű néger arcot. Árnyék nincs sehol.

Leskó László

Új mű születik.

Perus Béla.

Április közepén kez

az asztalitenisz csapatbajnokság

A magyar bajnokságot követően néhány nemzetközi torna és bajnokság szólítja asztalhoz elsősorban válogatottjainkat. Amikor a nemzetközi bajnokságok befejeződnek, akkor itthon a csapatbajnokságé lesz a szó.

1970-ben — mint ismeretes — az asztalitenisz NB I férfi mezőnyében lesz képviselője a kaposvári asztaliteniszsportnak. A K. Vasas küzdötte fel magát az NB I-be, s mint mondják, az együttes remélhetőleg nem átszállójegyet váltott a legjobbak közé. Igaz ugyan, hogy a vidékbajnokságon, meg az országos bajnoki döntőn talán nem úgy szerepeltek a K. Vasas férfi asztaliteniszezői, ahogy reméltük, ennek ellenére a csapatbajnokság várhatóan nem hoz majd fiaskót. *Balázs, Ivusza, Séra, Katona, Nagy N., Péter* meg *Hatta* olyan tudású játékosok, akik közül kikerülhet az az ötös csapat, amely, ha a legjobbak ellenében nem is, de a középmezőnyben helyt tud állni.

Az asztalitenisz NB I-ben április-május hónapban lesznek — hétközi mérkőzésekkel sűrítve — a bajnoki találkozók. Az első mérkőzéseit idegenben játssza a Vasas, a négy vidéki meccs után viszont négy hazai találkozó következik. Az első kaposvári meccsre a Bp. Spartacus csapata jön, amelyben a három bajnokságot nyert Jónyer István is szerepel.

Az asztalitenisz NB I kaposvári vonatkozású menetrendje:

Április 12: Szeged—Kaposvári Vasas.
Április 19: P. Ércbányász—K. Vasas.
Április 25: Csepel—K. Vasas.
Április 26: BGSC—K. Vasas.
Április 29: K. Vasas—Bp. Spartacus.
Május 6: K. Vasas—Közért.
Május 10: K. Vasás—Aknamélyítő.
Május 17: K. Vasas—Miskolc.
Május 23: Ganz-MÁVAG—K. Vasas.
Május 24: BVSC—K. Vasas.
Május 31: K. Vasas—Bp. Postás.

SPORT

EB után — gála előtt

Somogy megye is részt vett egy kicsit az ez évi műkorcsolya és jégtánc Európa-bajnokságon. Somogyi családból származik ugyanis a kis 14 éves Regőczy Krisztina, a Regőczy—Sallay jégtáncospár tagja. Szülei ma is megyénkben élfelkészülést és nagy önfegyelmet kívánó sportágban. A sok élmény, az idegen pálya, a szokatlan repülőút, az orosz tél — mind-mind egy akadály a futásban, amelyet le kellett győzniük.

Összevont megyei bajnokság

Tavaszodik a tekézőknél is. Már jó ideje benépesültek a kaposvári tekecsarnokok. A mozgást nagymértékben gyorsította, hogy 1970-ben az előző évinél nagyobb feladatok várnak a sportág vezetőire versenyzőire.

A Kaposvári Volán tekecsapata — mint ismeretes — az idén ismét a Nemzeti Bajnokság II. osztályában szerepel majd. A közlekedésiek február 28-án már rajtolnak az NB II-es mezőnnyel. A Volán első ellenfele Budapesten a Rózsa Ferenc Építők csapata lesz. Március 7-én viszont hazai pályán mutatkozik be az NB II-es kaposvári együttes a Soproni FAC ellenében. Május 24-én zárul a tavaszi bajnokság.

Az NB II-be jutott Volán mellett a többi csapat számára is sok újat hoz ez az év. Korábban csak tervezgették, most létre is hozták a sportág összevont megyei bajnokságát. Négy Fejér megyei, háromhárom somogyi és baranyai, két-két zalai és tolnai csapat alkotja az összevont megyei bajnokság mezőnyét. Amolyan »próba NB III« lesz ez a tekézőknél; a szakszövetség vezetői az osztályozó rendszert igyekeznek mihamarabb kiküszöbölni. Már végleges, hogy a K. Spartacus, a K. Fáklya és a K. Vasutas az idén a megyei csapatbajnokság helyett a dél-dunántúli területi baj-

A győztes Szekszárd mel

a K. Dózsa szerepeltek a területi ökölv

Tíz egyesület 51 fiatal versenyzője lépett kötelek közé Szekszárdon, a dél-dunántúli terület ifjúsági egyéni ökölvívó-bajnokságán. A legnagyobb versenyzőgárdát az otthonukban kötelek közé lépő szekszárdiak küldték szorítóba. Az Sz. Dózsa tíz versenyzőt indított, a Pécsi VSK kilencet, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Paks és Kaposvár öt-öt fiatal versenyzővel képviseltette magát.

A K. Dózsa öklözői általában a várakozásnak megfelelően szerepeltek. Kozma és Ferstek aranyérmet szerzett, Horváth L. második helyezett lett, Sztarcseknak bronzérem jutott, míg Vida a középdöntőig verekedte magát súlycsoportjában.

Kiss József, a K. Dózsa intézője az alábbiakban foglalta össze a szekszárdi torna eredményeit:

— *A papírsúlyban Kozma*

MAI

műsor

CSIKY GERGELY

lati, fra i quali Guidantonio (m. 1497) ebbe a disimpegnare nel 1487-88 presso Mattia Corvino una missione diplomatica ricordata in un affresco della Villa di Bicocca.

Il monumento fu fatto erigere da Giannangelo Arcimboldi (m. 1555) verso la metà del '500.

Josephi Antonii Saxii Archiepiscoporum Mediolanensium series historico-chronologica, tom. III (Milano, 1755), pp. 947, 955; Annoni, L'edifiicio quattrocentesco della Bicocca p. 10; per la riproduzione del monumento v. Litta, v. I (Arcimboldi), tav. 103.

Convento di S. Maria delle Grazie.

Affresco con ritratti di illustri domenicani ungheresi. — Nelle due pareti lunghe del Refettorio corre una finta trabeazione col fregio adorno di tondi dei quali si affacciano talora Beati e Santi dell'Ordine domenicano, tra essi:

B. Margherita figlia di Béla IV re d'Ungheria, busto riguardante di tre quarti a sinistra con la scritta: BEATA MARGARITA FILIA REGIS VNGARIE.

B. Agnese d'Ungheria, busto di profilo destro, con la scritta: B. AGNES DE VNGARIA. L'identificazione di Agnese con la nipote di Béla III re d'Ungheria e la figlia di Ottocaro re di Boemia non regge di fronte al fatto che questa Agnese di Boemia apparteneva all'Ordine di S. Francesco, mentre l'affresco in parola rappresenta una persona appartenente all'ordine di S. Domenico.

I tondi del Refettorio furono dipinti nella seconda metà dell'ultimo decennio del '400 probabilmente dal pavese Bernardino dei Rossi.

Balogh, Contributi, p. 62; Wolf, in « M. Régészeti Társulat Évkönyve », v. III, p. 263 (con riproduzioni); Tarczai, p. 141, f. 145 (B. Margherita); Ignazio Balla, Milano e l'Ungheria alla fine del '400, ne « L'Illustrazione d'Italia », v. LXV (Milano 1938), con riproduzioni; Agnol Domenico Pica e Piero Portaluppi, Le Grazie (Roma, 1938), pp. 108-109 con riproduzioni.

Chiesa di S. Eustorgio.

Affresco ritraente B. Elena d'Ungheria. — Fra le figure di Santi dipinti in trentaquattro tondi nella parete del Coro, c'era anche B. Elena dell'Ord. di S. Domenico, fiorita nel monastero di S. Caterina di Veszprém fra il 1240 e il 1270. L'affresco, eseguito nel 1505 e ormai scomparso, portava l'iscrizione: BEATA HELENA DE VNGARIA.

G. Allegranza, Descrizione storica della Basilica di S. Eustorgio in Milano (Cod. Bibl. Ambrosianae non signatae, ff. 14-15), citata dai PP. Bollandisti, in « Acta Sanctorum », Novembris tom. IV (Bruxelles 1925), p. 272: « In Basilica Sancti Eustorgii Mediolanensi, ab anno 1505 in Choro ecclesiae inter effigies 34 totidem clipeis circumdatas quae Chori parietem decorabant, cernebatur et B. Helena cum inscriptione, Beata Helena de Ungaria ». Cfr. Tóth, B. Ilona, p. 13.

Castello Sforzesco.

(Medagliere).

Bassorilievo ritraente Mattia Corvino. — Inventariato col n. 1224, il marmo dalle dimensione di cm. 27,5 × 50 reca il busto a sinistra, lavorato probabilmente nel 1465 allorchè si progettava un matrimonio tra il re d'Ungheria e Ippolita Sforza.

A. Berzeviczy, Art et Artistes Italiens en Hongrie a l'époque de Matthias Corvinus, in « Revue de Hongrie », v. I. P. II (Budapest 1908), p. 36; Idem, Beatrix királyné (Budapest 1908), pp. 123, 130; Bertarelli: Piemonte, Lombardia, Canton Ticino, p. 68; Balogh, Contributi, p. 53, n. 24; I. Genthon, A magyar történelem képeskönyve (Libro illustrato della storia d'Ungheria), Budapest 1935, p. 69 (con fig.); Budiniss, p. 48; Balogh, in « Mátyás Emlékkönyv », v. I, p. 473, n. 6 (con fig.).

Medaglia di Mattia Corvino. — È del tutto identica con la medaglia n. 2 del Museo Civico di Bologna e con quella del Museo Nazionale di Firenze.

Balogh, in « Mátyás Emlékkönyv », v. I, p. 480, n. 12 (con bibliografia).

(Raccolta di Stampe).

Stampe concernenti l'Ungheria. — Nella raccolta di stampe del Castello, di carattere strettamente documentario, chiamate storiche, perchè hanno tutte riferimenti a quegli avvenimenti politici che possono trovar posto nelle discipline storiche, dalla solenne e paludata storia politica alla cronaca spicciola e giornaliera, si trovano oltre 150 stampe che hanno più o meno diretta attinenza con l'Ungheria. Esse rappresentano:

vedute di città e fortezze, come Buda (462-66), Csallóköz (418), Érseknjvár (349, 454-5), Esztergom (430-31), Győr (140, 353, 5913), Kanizsa (342), Kassa (452), Komárom (335), Lőcse (345), Nyitra (301), Párkány (347), Temesvár (709-11), Tokaj (456, 5914), Vác (436), Varad (513-4), ecc.;

ritratti di uomini illustri, come Eugenio di Savoia (543), Francesco Nádasdy (367), Emerico Tököli (450-51), Pietro Zrinyi (385), Luigi Kossuth (4134), ecc.;

avvenimenti storici, come l'esecuzione capitale di Pietro Zrinyi (383), la battaglia di Zenta (542), la fuga del principe Francesco Rákóczi (574), la regina Maria Teresa alla dieta di Pozsony (901), ecc.;

« *festa Batlhyányi,* Milano 30 gennaio 1828, disegno di Francesco Hayez, litografia del Vassalli » (2937);

« *sala eretta in Milano nel giardino del Sig. Conte Batlhyányi* per la festa da ballo a costumi al pian terreno per servire alla cena; disegno ed esecuzione dell'arch. Gaetano Brey » (2938).

Paolo Arrigoni e Achille Bertarelli, Catalogo descrittivo delle stampe storiche conservate nella Raccolta del Castello Sforzesco, Milano 1932 (sotto i numeri da inclusi fra parentesi). Cfr. Alberto Gianola, in « Corvina », vv. XXI-XXIV, pp. 237-43.

Palazzo di Brera.

Medaglia di Mattia Corvino. — È del tutto identica con la medaglia conservata nel Castello Sforzesco.

Balogh, in « Mátyás Emlékkönyv », v. I, p. 480, n. 12 (con bibliografia).

Palazzo dell'Ambrosiana.

Dipinto con S. Elisabetta d'Ungheria. — Pinacoteca, Sala D, n. 17, tavola raffigurante S. Francesco insieme alla Nostra, vestita da terziaria francescana ed individuata dalla scritta SANCTA HELISABETH. Opera di Ambrogio da Cossano detto il Borgognone, del principio del XVI secolo.

Guida Sommaria per il visitatore della Biblioteca Ambrosiana e delle collezioni annesse (Milano 1907) p. 59; Schmoll, p. 110, tav. XXXVII; Künstle, p. 206.

Dipinto ritraente Leopoldo II re d'Ungheria. — Ivi, Sala G, n. 43. Tavola eseguita da Raffaele Mengs (1728-29).

Guida Sommaria, ecc., p. 55.

Raccolta Arconati.

Dipinto ritraente Mattia Corvino. — Nel 1872 Giuseppe Arconati possedeva il dipinto esposto nella Mostra Retrospettiva dell'arte milanese.

P. Müntz, Esposition rétrospective de Milan, in « Gazzette des Beaux Arts », v. VI, p. 544; Balogh, in « Mátyás Emlékkönyv », v. I, p. 488, n. 21, nota 1.

Biblioteca Trivulziana.

Codici Corviniani. — Codice 817, Miscellanea Latina, membr., in fol., sul frontespizio uno stemma a fasce azzurre su fondo bruno, sullo ridipinto stemma di Mattia Corvino. — Cod. 818, Commentaria Porphirionis et Acronis in Q. Horatium Flaccum, memb., in fol., a c. 2ro lo stemma di Mattia Corvino ricoperto con un altro a fasce azzurre su fondo bruno.

Fógel, in « Bibliotheca Corvina », p. 71, nn. 52-53.

Modena

Chiesa di S. Agostino.

Statua della B. Beatrice d'Este regina d'Ungheria. — Tra le statue che sono nel Coro entro le nicchie, vi è anche la terza moglie di Andrea II re d'Ungheria, indicata dalla sottoposta iscrizione che, nella versione italiana del Franceschetti, ci dice che « la B. Beatrice III marchesa di Este e regina d'Ungheria dalle spine di S. Benedetto trasse la sua corona, 1239 ».

Secondo il Campori, l'opera si deve allo scultore romano Maschio Lattanzio, intorno al 1662.

Francesco Sossaj, Modena descritta, ed. II (Modena 1841), p. 203; G. Campori, Gli artisti italiani e stranieri negli Stati Estensi (Modena 1855), p. 307; Francesco Franceschetti, La B. Beatrice III marchesa d'Este e regina d'Ungheria, in « Rivista Araldica », v. XXX (Roma, 1932), p. 11; Banfi, in « Turul », v. XLIX (Budapest 1935), p. 106.

Dipinto raffigurante S. Stefano re d'Ungheria. — Quadro ad olio su tela, reca l'immagine del protore d'Ungheria con tre figure. Opera attribuita al pittore pesarese Giovanni Peruzzini (1629-94).

Sossaj, o. c., p. 204; Campori, o. c., p. 367.

Biblioteca Estense.

Iconografia estense. — Contenuta nella Cronaca di Prisciani, essa reca una serie di miniature ritraenti i membri della famiglia d'Este, tra essi:

Beatrice d'Este regina d'Ungheria, in mezza figura volta a sinistra;

Card. Ippolito d'Este arcivescovo di Strigonia e Vescovo di Agria, parimente in mezza figura.

Franceschetti, in « Rivista Araldica », v. XXXII, p. 11; Tencajoli in « Corvina », vv. XIX-XX, pp. 65, 69 (con la riproduzione del ritratto di Beatrice). — Berzeviczy, Beatrix királyné, p. 65 8(card. Ippolito); Giulio Bertoni, L'Orlando Furioso e la Rinascenza a Ferrara (Modena 1909), p. 128 (card. Ippolito).

Codici corviniani. — Descritti dal Fógel sotto i seguenti numeri:

54) Cod. lat. 449 = a G. 3,1: S. Gregorii Papae dialogi, membr., a c. 210 il ritratto di Mattia Corvino in medaglione d'oro e il suo stemma unito a quello di regina Beatrice; a c. 292vo: « Explicit liber... ad... serenissimi regis Ungariae laudem. Florentiae MCCCCLXXXVIII, 13 februarii N. ».

55) Cod. lat. 391 = a G. 4.22: Miscellanea, membr. esemplato nel 1487 a Firenze, e miniato da Attavante; a c. 2ro lo stemma di Mattia.

56) Cod. lat. 458 = a M. 1,4: Origenes Homeliae, membr., a c. 1ro lo stemma di Mattia unito a quello di Beatrice.

57) Cod. lat. 419 = a O. 3,8: L. B. Alberti, De re aedificatoria, membr. a c. 1ro lo stemma di Mattia, a c. 209vo lo stemma della famiglia Báthory (tre cunei che sporgono dal lato sinistro dello scudo).

58) Cod. lat. 435 = a Q. 4,4: Dionysii Halicarnassei Libri de originibus seu antiquitatibus Romanorum, membr., a c. 2ro lo stemma di Mattia.

59) Cod. lat. 437 = a Q. 4,15: Miscellanea, a c. 1ro lo stemma di Mattia.

60) Cod. lat. 425 = a Q. 4,17: Ammiani Marcellini Rerum gestarum libri, a c. 2 ro lo stemma di Mattia.

61) Cod. lat. 436 = a Q. 4,19: S. Augustini contra Faustum Manicheum et Julianum Pelagianum. Ricca decorazione dovuta ad Attavante, con lo stemma reiterati di Mattia.

62) Cod. lat. 441 = a S. 4,2: Georgii Merulae Commentaria in Satiras Juvenalis, a c. 1ro lo stemma di Mattia.

63) Cod. lat. 447 = a S. 4,17: Valturii De re militari, a c. 1ro lo stemma di Mattia.

64) Cod. lat. 439 = a S. 4,18: S. Ambrosii Hexameron, etc.; ricca decorazione dovuta ad Attavante, con stemma reiterato di Mattia.

65) Cod. lat. 448 = a U. 4,9: S. Gregorii Homeliae in Ezechielem Prophetam; miniato da Attavante.

66) Cod. lat. 1039 = a V. 5,24: Dionysii Aeropagitae Opera; a c. 1ro lo stemma di Mattia.

Tetenkor, 1987 december

KÖRNER ÉVA

Beszélgetés egy mű-alkotással

arról, hogyan alkotta meg magát; hogyan választott témát, amelyben a festői önteremtést végrehajtotta

A Pécsi Galériában 1987. február 13-án nyílt meg a „Pauer Gyula, Érmezey Zoltán, Rauschenberger János bemutatja P.É.R.Y. Puci Dráva-parti festményeit" című kiállítás.* A kiállítás szokatlan volt, két szempontból is, egyrészt, mert hosszú idő után művészkollektíva munkájával találkoztunk, másrészt: mert a nagyléptékű kiállítás egyetlen téma, mégpedig egy naturális látvány, egy táj feldolgozásának sokszoros variációja volt.

Meglepett, hogy a három művész vállalkozásában nem félt az allúziótól, amely elvezethetett volna a 40-es, 50-es évek szocreál „művészkollektíva" hagyományához. Ez ugyanis megkövetelte a szuperreprezentáció érdekében az óriási méretek és a fotórészletességű „valósághűség" végrehajtásában nagylétszámú művész társulását, akik ebben a munkában kénytelenek voltak szolgalelkűen feladni személyiségüket.

A kiállítás másik figyelemre méltó tényezője – mint mondottuk – a kiállítás tematikája. P.É.R.Y. csak tájképeket mutatott be. A néző primér eszközökkel, alaposan megmunkált, hatalmas méretű sivár területekkel szembesült. A raffinéria nélküli egyszerű festés és a szinte brutális méretek semmiféle közmegegyezéses stílushoz nem voltak köthetők, sem a hagyományos tájképfestészet különböző elveihez, sem az újabb fotórealizmushoz. A néző mankó nélkül állt.

Ezek után a kérdések így csoportosíthatók:

– miért áll össze három művész, hogy olyan művet alkossanak, amelyben személyiségüket kölcsönzik egymásnak, vagyis elfogadják egymás személyiségét?

– milyen inspirációt adhat a természet, sőt annak csak egy kis szeglete, ahová a művészek valamilyen múlt századi módon kivonultak festeni, vásznakkal és ecsetekkel felszerelve?

Mindkét kérdés fokozható. Vajon egy művészhármas tagjai az ilyen együttes munkában nem veszélyeztetik-e önmaguk integritását, amint az az előbb említett szocreál esetében szükségszerű volt, avagy ezzel szemben lehetséges-e a személyiség felfokozása egy együttműködésben, valami olyan módon, mint ahogy a klasszikus görög filozófusok tették ezt peripatetikus módszerükkel, amikor is a résztvevők egymással beszélgetve tudtak igazságokat tisztázni. Vajon egy ilyen együttműködés nem annak az izolációnak feloldására tett kísérlet-e, amely a 20. századi vagy még régebbi európai polgári kultúrát jellemzi – tehát vajon nem kísérlet-e arra, hogy a gondolkodás termékenyebb gyakorlatát találja meg, mint a beidegzett európai individuális módszer.

A természet mint téma vajon nem éppen ilyen kihívás-e a természetet szublimáló, vagy idézőjelbe tevő intellektuális modern tendenciákkal szemben? Nem kihívás-e annak állítása, hogy a természet igenis forrás, és nemcsak a maga érzékletes voltában, hanem éppen hogy új és sokrétű meditáció anyaga lehet?

Még a kiállítás előtt, a munkának egy közbenső fázisában vettük magnóra a kö-

* Új nevét a három művész: a szobrász, az író és az építész eredeti nevük betűiből kompilálta életkori sorrendben. A keresztnevet – horribile dictu – Pauer sziámi macskájától kölcsönözték.

Fiktív művész vagyok, talált és kitalált. Minden dimenzióban művészi. Valódi embernek nem vagyok vehető, de valódi művésznek igen. A magamról alkotott kép egészen egyszerűen: műleírás. Műalkotás vagyok és műalkotást hozok létre. Mi kényszerítette ki alkotóimból, hogy a világra jöjjek? Hm. Ez nehéz. Hosszú ideig haladtam a pályámon zavartalan, miközben alkotóim ... Hm. Ki vagy mi P.É.R.Y. Puci? Nem királyi többes. Műtárgy. Műalkotás-művész. Mint P.É.R.Y., emberi lehetőség. Gondolataim szabadságában éppen fizikai létem hiánya segít. Se ember, se tárgy, se ki, se mi. Három ember önfeláldozó segítségével jöttem a világra, tőlük függök pillanatnyilag. Festményeimhez is az ő képességeiket használom. Három szabad ember. Pontosan tudják, hogy amit csinálnak, az ő alkotásuk és mégsem az övék. Pusztán alkalmas alkalmazottjaim. De hogy is nevezhetném őket így, hiszen kifejezőim is. Viszont én, aki személyes léttel nem rendelkezem, mégis sorsukra hatok. Születésemnél fogva hármas-látásom van. Ennyi nézőpontból törekszem a negyedik és a végtelenség dimenzióinak érzékeltetésére. Képeim közmegbecsülésre számíthatnak. Látható gondolataimban... vagyis nem csak én gondolom azokat, aktuálisak. Ha viselkedésem önmagában gyanúsnak is mondható, inkább kíváncsiság illet. És a kíváncsival közölhetem, hogy nemzetiségemre vonatkozóan kideríthetetlen származás vagyok. Éppen ezért gondolataim szóba öntése számos kétértelműségre ad lehetőséget. Én sem vagyok egzakt, nekem se egzakt semmi. Festetett festményeim voltak az első sugárzó élményeim számomra. Embereken keresztül szólok, általuk ábrázolok. Pauer, Érmezei, Rauschenberger. Függetlenül attól, hogy milyen nyelven gondolkodom, műveim tökéletlenségén túl, minden nyelv fölötti kommunikációs harmóniára törekszem. Ez látható Dráva-parti képeimen is. Ez létem lényege. ÍGY VAGYOK". – Mármint P.É.R.Y.

Érmezey: – A P.É.R.Y. Puci-képek olyanok, hogy egyikünk sem tulajdoníthatja magáénak. Olyan személyiséget hozunk létre, amely a személyiség értelmében egy transzindividuum. Mindannyian csináljuk a képet, és ily módon egyfajta hármaslátás jön létre, ami az egyik látást elfedi, vagy kiemeli. Olyan egység működik, olyan elv jön létre, amely kölcsönös megértésből és egyetértésből származhat csak. Tehát ami működik, szellemi integráció, ami működteti az egészet és amelyben benne létezem és amely által létezem. Meghatároz és oda-vissza hat. Hatok rá, és ő visszahat rám. Többértelmű a dolog. Ugyanakkor ő is leválik önmagáról, mint ahogy én is elkülönbözöm tőle, és ő is megkülönböztethető tőlem. Valami olyasmi, amiről beszélni lehet, ki lehet jelenteni, de ugyanakkor nincs, van. Festmény, egy alkotás, műalkotás – önmaga is műalkotássá vált saját maga számára. P.É.R.Y. Puci egy név, egy szignó, egy aláírás. Hisz a képeket nem mi festettük, hanem ő festette velünk. Tehát egy új személyiség, személyiségtudat, ami bennem merül fel. Nem rólam van szó, hanem P.É.R.Y. Puciról.

Rauschenberger: – Az is érdekel bennünket egy ilyen társulásnál, hogy valóban lehetséges-e ilyen kommunikáció, ilyen együttműködés az emberek között. Nagyon fontos, hogy amit csinálunk: kísérlet. Egy kép kubisztikus felbontásának a P.É.R.Y. látása éppen az ellentéte, mert három ember háromféle nézőpontból három nézetre bontja ugyanazt a képet és vetíti egymásra a vásznon.

Körner: – Tehát meg tudjátok határozni, hogy milyen újfajta személyiség vagytok?!

Rauschenberger: – Gondoljuk csak el P.É.R.Y.-t személyiségében: mindenki a maga módján képzelheti el. Szerintem P.É.R.Y.-ről semmi konkrétat nem lehet mondani. Nem lehet megállapítani, hogy ő művész, vagy személy, vagy személyek. Több személyből összerakható fiktív személy, vagy micsoda. Ezt korábban nem is döntöttük el, hiszen P.É.R.Y. mint tárgy műalkotás-művész. Elképzeltem, mit gondolhatnak róla: egyértelmű személyleírás nem adható. Többen szemüvegesnek találták. Mások felismerni vélték bizonyos fényképeken. Sokak szerint feltűnően hasonlók, esetleg testvérek. Van, aki csecsemőnek, van, aki nőnek gondolja. A köztudatba a

vetkező beszélgetést. Ez 1986. november 29-én Pauer Gyula műtermében történt, ahol a képek nagy része már látható volt és a művészek fotókat is mutattak arról a bizonyos területről, amely a festmények „modellje" volt.

•

Körner: – Körben a falakon egyforma méretű tájképek – mintha benne ülnénk egy tájban. Nagyon erős hatású ezeknek a képeknek a mérete; az, hogy igen nagyok. Egyszerre zavaró és vonzó ennek a nagy tájnak a közelléte. Első pillanatban megoldhatatlan, hogy a képek látószöge azonosnak tűnik és mégis körben látható a táj. Vajon többszörösen jelenik-e meg, szinte körkörösen ugyanaz a látvány? Olyan érzése van az embernek, hogy egy teljesen természetes környezetbe került, de mégis, mintha szándékosan megtévesztenék. A képek megfestésében pedig az tűnik fel elsősorban, hogy a természet másolására szinte kínosan törekedtek, időnként a vasárnapi festők igyekezetével. Nem vitatható, hogy P.É.R.Y. előzetes tanultság nélkül „esett neki" a festésnek. Szobrász, író, építész; nem távol a festő-szakmától, de mégsem vagytok iskolásan felkészültek.

Érzékeny ponthoz érkeztünk – mi szabályozza ezeket a képeket? Hiszen közmegegyezéses elv nélkül ezek a nagy nézőszögű és hatalmas méretű látképek nagyon nyersen hatnak. Az nyilvánvaló, hogy nem az akadémikus vonal- és színperspektíva, a valőr vagy tónusszabályok adták a vezérfonalat. A táj megoldásában nem vettek részt tanult vagy ellesett módszerek. Mintha itt tanultátok volna, tapasztaltátok volna ki a „festés" lehetőségeit, az ábrázolás hatalmát a téma felett. Nagyon érződik a képekben, legalábbis többségükben, a kísérletezés és a megoldás sikerélménye. Ez a látható erőfeszítés azonban nem csökkenti szuggesztivitásukat, sőt drámai meggyőző erőt kölcsönöz nekik.

De térjünk vissza a képek térhatására. Az egyes képek perspektívája nem befelé, hanem kifelé fordul. Tehát hiába vesznek körül összességükben, mégsem burkolnak be. A fotók, amiket itt mutattok, szintén igazolják, hogy a téma egy kifelé forduló táj, amivel ti mégis mint együttessel egy lezárt environment hatását akarjátok kelteni. Nyilvánvaló, hogy ezt nem lehet szokványos módon megoldani.

És még valami: milyen a táj maga, a választott „téma"? Első látásra teljesen közömbös, mert a bozótosnak tűnő folyóménének nincsenek kitüntetett pontjai, tehát nincsenek vízi- vagy hegyoldalbeli, növényi szenzációi, mégis valami rendkívül fontosat sugall ez a vidék. Pont az ellenkezőjét annak, amit szokásos módon a tájképtől várunk. Itt nincs szó sem az ideális táj múltba zsongításáról, sem a realista vérbő erejéről, sem a komponált vagy stilizált egyensúlyáról, harmóniájáról. Elhagyatottságával, bozótosságával, be nem építettségével valami félelmeteset, nem emberre szabottat éreztet. Az eszköztelenség és a méret még növeli ezt a benyomást.

Rauschenberger: – Ez egy határvidék.

Körner: – Az, hogy ezt a területet választottátok, nyilván nem véletlen, mert valószínűleg sokkal vonzóbb tájakat lehet Magyarországon találni.

Kérlek, beszéljetek arról, milyen elhatározás szülte ezt a választást. Pauer mindig olyan dolgokat, olyan léthelyzetet választott eddig is, akár szobrot csinált, akár színpadképet, akár filmet – ő a legtapasztaltabb képi alkotó köztetek –, amelyekben láttatni tudta létezésünk ambivalenciáját. Ezekben a képekben, úgy érzem, mintha ilyenféle szemléletet osztanátok valamennyien.

Pauer: – Beszéljünk először arról, hogy miért hárman festettük ezt a ciklust. A képekkel együtt egy festőt is meg akartunk alkotni, ezért egy érintetlen tájat kerestünk, amely egy érintetlen lélek médiuma. A tájnak meg kellett felelnie annak a követelménynek, hogy lehetővé tegye a nagy kiterjedés és a nagy összefüggés felfogását. A tájkép és festője megalkotása – ez volt a célunk. Ezért a határvidék és ezért hármunk szövetsége. Felolvasom a festő P.É.R.Y. első vallomását önmagáról:

„Úgy jöttem, mint mesébe az álom // illanó mese, surranó álom // lettem, de mégsincs nékem valóságom.

Ami a P.É.R.Y. Dráva-parti tájait illeti: tehát megállapíthatjuk, hogy az egyes képek középpontja a szemlélőhöz a legközelebb eső pont; a többi, távolabb eső rész enged a távlat követelésének. Ezért válik bizonytalanná és nagyon fenntartássá a képek együttese által létrehozott körülvettség érzése.

P.É.R.Y.: – Tudatosan nem kerestünk kitüntetett nézőpontot. A táj sugallta magát.

Körner: – Helyes, de figyeljünk fel a témában rejlő merőben ellentétes választásra is, arra, hogy ez a P.É.R.Y., ez a fantom, ez a transzszemélyiség, amely felszabadította önmagát a hagyományos műalkotási szabályok alól, a leghagyományosabb 19. századi műfajban, a tájképben fejezi ki magát.

P.É.R.Y.: – Ez valóban így van, de ha P.É.R.Y. Puci személyét műnek tekintem, akkor ez már nem 19. századi műforma. A képek műfajukban 19. századiak, de minden látszat ellenére anti-tájképek a hagyományos tájképművészethez képest. Bennük azonban más is érdekelt, a táj dimenziói és ezen keresztül a festészet esetleges új dimenziói.
Csavarok még egyet a beszélgetés fonalán. A tájképet érzem olyan közlési formának, amelyet a közönség szeret és így talán megtalálhatom a közös nyelvet. Ez is fontos számomra, a kommunikáció lehetősége.

Körner: – Hadd élezzem ki ezt a váratlanul felbukkant vonatkozást. Vegyük úgy, hogy sokak számára konvencionálisnak, befogadhatónak tűnnek ezek a tájképek, de nyilván lesznek sokan, hozzám hasonlóan, akik számára a felszín mögött többsíkú értelmek bontakoznak ki.

P.É.R.Y.: – Erre a válaszom: P.É.R.Y. végül is ábrázolóművész. Van egy élménye, amit nem feltétlenül köteles megmagyarázni. Egyszerűen van ami hat rá, és van ami nem hat.

Körner: – Számomra pedig nem véletlen, hogy P.É.R.Y. nem az a bizonyos „pannon" Balaton-festő. Engem mindig azok a művek vonzottak, amelyekben a lét és a szellem aktuális kérdései élesen, markánsan kifejeződtek, és azok az alkotók, akik kiszabadították a közhelyek burkából és megformázták. A táj nagyon is tartalmazhat egzisztenciális kérdést.

P.É.R.Y.: – Majdnem szójátékszerűen nyilvánvaló a dolog. Határesetekről van szó. Határeset a festészetben.

Gödrös Frigyes: – Csillagháborús ügynök. Csak nem meri bevallani.

P.É.R.Y.: – Határeset a festő egzisztenciájában, határeset a festészet műfajában, határeset a témaválasztásban – a gondolkodás határesetei. A személyiség határai. Olyan dimenziók, amelyeket közönségesen nem érzékelünk. Milyen őrületes! Átbukik önmagán az ember, és így megszabadulva önmagától, szabadságát éppen annak köszönheti, hogy nincs anyagi megtestesülése.

Körner: – Én így foglalnám össze: a P.É.R.Y.-mű mint képlet és mint alkotás többdimenziójú vállalkozás. Egyrészt személyes művészi problémát feloldó azonosulás-kísérlet, másrészt a témaválasztásban is konzekvencia rejlik. P.É.R.Y. kipróbálja az együttalkotásban rejlő lehetőségeket és olyan témát választ ki, amely szintén nem személyes téma, hanem kollektív tudattartalmat sugall, amelyben sok az ösztönös, sok a spontán, de asszociációs lehetőségei vannak: jelen aktualitás, provokáció is. A képekben feszültség van, áramkör, amely egymással összeköti őket, és ez tartja a nézőt mintegy körkörösen lekötve.

P.É.R.Y.: – ... A presszósnő, akinél a képeket tároltuk, azt mondta, hogy kútfúrók és kutató emberek jöttek, mert szabályozni akarják a folyót ezen a vidéken. Talán egy erőművet építenek a Drávára, pontosan ott, ahol P.É.R.Y. festett.

Dráva-part festőjeként került, önarcképe fantomkép. A Dráva partján jelent meg először nyilvánosan. P.É.R.Y.-t autodidaktának tartják, bár a legnagyobb mesterekkel állhatott kapcsolatban. P.É.R.Y. művészeten kívüli megnyilvánulásairól nem alkothatunk képet, feltehetően ilyenek nem is léteznek. Művészeti tevékenységének kezdetét a Dráva-parti expedíciójától számíthatjuk. De ez a hipotézis nem állítható teljes bizonyossággal. Elképzelhető pre-P.É.R.Y.-művek felbukkanása is, amelyeknek az oeuvre-re gyakorolt hatása megítélhetetlen. P.É.R.Y. szívesen látott vendég lehetett a környéken. Tájfelfedező kirándulásain gyakran meghívhatták egy-egy italra. A tájat mint a tenyerét ismerte. Különösen vonzották az égbolt hirtelen váratlanul jött mesés változásai. A napfelkeltéket és a napnyugtákat valószínűleg szerette. Feltehetően számos Dráva-parti képeslapját kapták meg ismerősei, bár sok kallódhatott el a világban. Felbecsülhetetlen számú grafikája tűnt el a környéken, vagy került egy-egy lakás falára. Nyilvánosan valószínűleg a határ menti Őrtilos környékén jelent meg először, ahol nagyméretű táblaképeit a tájban festette. Képeinek első bírálói a környék emberei voltak.

Körner: – A három személyiségnek, aki itt megnyilvánul, ez a szerep különleges felszabadulás saját determinációja alól azzal, hogy így hármassággá alakul?

P.É.R.Y.: – Igen. De ez olyan helyzet, hogy ettől függetlenül van Pauer, Érmezei, Rauschenberger. Ez olyan, mint három személy szellemi izgalmából létrejött szellemi szövetség.

Körner: – Hadd kössem össze a különleges hármas személyiséggé válást a képek egy formai sajátosságával, amit már korábban feszegettem. Változatlanul izgat a kifelé forduló táj – ami az itt látott képeken mindig nyilvánvaló – és a valamennyi kép által sugallt szándék, amit itt a műteremben is átélünk, hogy egy körkörös és koncentrikus tájba kerüljünk. Tehát hogy mégiscsak zárt világot akartatok teremteni. Tehát hogy a világ a mi világunk legyen, ismerős, amelyben nem vagyunk, nem vagytok annyira kiszolgáltatottak. A táj, amit választottatok, nyitott, elfolyik valahová – a szó szoros értelemben a folyó kanyarulata által – elmegy még a „határon" túlra is, de az „environment"-ben az utólagos elrendezésben mégis összezárul. Vagyis olyan igyekezetet látunk, hogy ez a táj világgá változzék, egy képet sugalljon a világról. Ebben a szándékban halvány analógiát érzek a középkori művészi törekvéssel, amikoris a táj egy teljességet tudott kifejezni. De nemegyszer a keleti művészetben is négyzetes vagy körkörös zárt kompozícióvá alakult, ezáltal megismerhetővé, értelmezhetővé vált.

Tudjuk, hogy a centrális látás utolsó európai nagymestere Cézanne volt. Utána, a kubisták, Picassóék kezén minden decentralizálódott. De nemcsak a modern művészetben történt ez meg. A hagyományos pravoszláv ikon-szemlélet is több nézetű, és ezt a kelet-európai avantgárd nagyonis felhasználta. Ne haragudjatok, de képeitek nagyon sok ilyen műtörténeti analógiát idéznek fel.

Sőt, a P.É.R.Y.-ség még más vonatkozás lehetőségét is felkelti bennem. A hármasságról van szó, amely a különböző mitológiákban, vallásokban – így a kereszténység is –, népmesékben, népi ábrázolásokban, sőt az európai klasszikus kompozíciós elvben is jelen van mint szám- és szellemi egységtényező, mégpedig igen központi helyen. Világos, hogy dilettantizmus lenne közvetlen párhuzamokat vonni a P.É.R.Y. és a hagyományos hármasok között.

P.É.R.Y. esetében a társulás „technikailag" is indokolt volt, mint hallottuk, hármanrögzítettétek a táj arculatát, mintegy egymás útját keresztezve bejárva azt, majd a személyes „felvételeket" szinkronba hoztátok. Egy ilyen típusú munkát legkedvezőbben hárman végezhettek el.

Mégis, ha összevetjük P.É.R.Y. vallomását „szülőik" egymásra vetített arcmásairól, a megszületett személyiség merőben új minőségű képességéről, transzcendens jellegű létéről, nem tagadhatjuk, hogy egy archetípus új felbukkanásának vagyunk szemtanúi... Mindez azonban messze vezet és ingoványos elméletek talaja. Térjünk vissza magukhoz a konkrét képekhez.

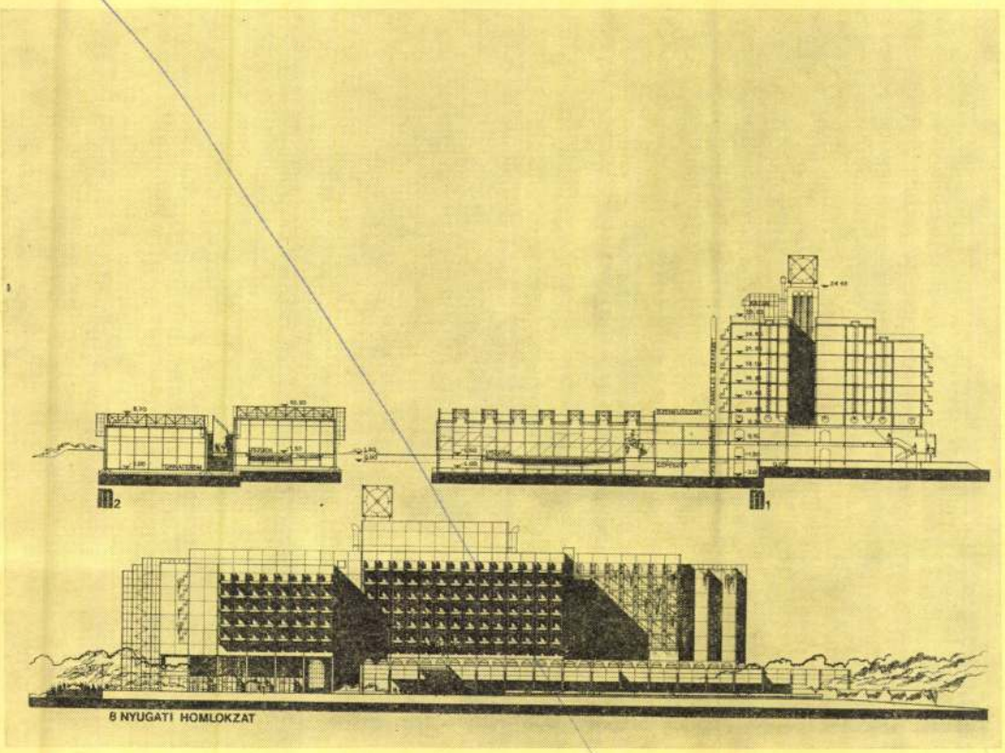

8 NYUGATI HOMLOKZAT

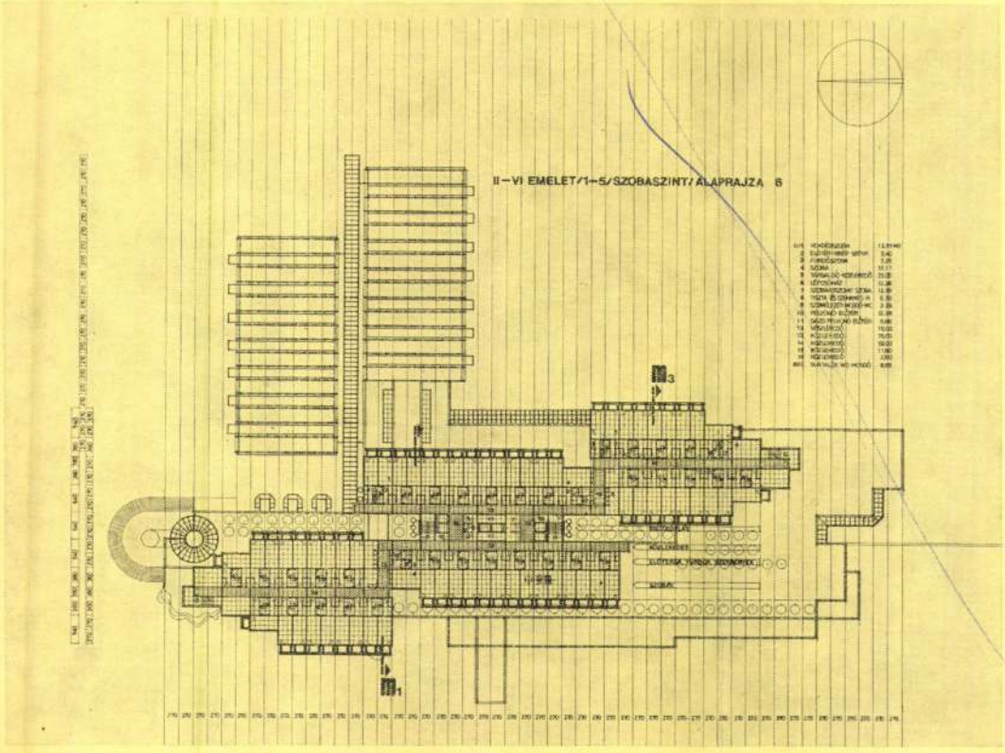

Peschka Alfréd

Debreceni termálvizek többcélú hasznosítása tervpályázat. 1977

Magyar Építőművészet 1978/1

A 13. bírálati sorszámú pályamű rangsorolás nélkül II. díjban részesült.

A pályamű szerzője: Peschka Alfréd
Munkatársak: Szabó Sándor
Nyirő Katalin
Temesváry Andrásné
Konzulens: Balogh Jenő

„Az épület fő megközelítését a Nagyerdei körútra szervezi a tervező, gyalogosbejárati hangsúlyt képez. A telek keleti oldalán vezeti a gyalogsétányt. A gazdasági kiszolgálást az Oláh Gábor utcáról biztosítja, összekapcsolva a parkológarázs megközelítésével. A gyalogos feltárásnál minden létesítmény bekapcsolására gondol. A zenepavilon elhelyezése azonban a szálló közelében nem kívánatos. A szánkódomb kialakítása értékes faállomány feláldozása miatt vitatható.

Az épület főbejárata gépkocsival közvetlenül elérhető. Az előcsarnok tágas. Gyógyellátás szempontjából a tervezett orvosi rendelők megoldása széttagolt. A tervezett fürdőmedence osztott rendszerű. Kondicionáló terme helyes megoldású.

Szerkezete iparosítottan jól megoldott.

A hőigényszámítás és a tervezési programban megadott létesítmények hőellátása jól kidolgozott. A hőséma, a tartamdiagram és az üzemeltetési diagramok jól áttekinthetők és elősegítik a pályamunkában közölt megoldások értékelését. Az összes hőigények 85%-át geotermikus energiával és kísérő gázzal elégíti ki. Figyelemre méltó a kompresszoros és abszorpciós hőszivattyú alkalmazási lehetőségeinek értékelő elemzése, amelynek alapján javaslatot tesz a SZOT-szálloda abszorpciós hőszivatyúval történő fűtési és klimatizálási megoldására. Ily módon komplexen értékeli és hasznosítja az adott helyen rendelkezésre álló energiaforrásokat. Előnye a megoldásnak továbbá, hogy a fűtési hőigényeket a külső környezeti hőmérséklet függvényében lépcsőzi, és bemutatja, hogy +5 °C fölött a termálvíz hőenergiája elegendő a szálloda fűtésére. A hőmérlegszámítások és a bemutatott diagramok áttekinthetők, elősegítik az alkalmazott megoldás értékelését.

Négy kutat tervez, vízgazdálkodása komplex hasznosításra törekszik, melyet magas színvonalon old meg. A kutak egyenletes kihasználását tervezi, ennek érdekében a különböző hasznosító létesítményeknél váltott üzemet javasol. A használati melegvízellátást az ivóvízhálózatról biztosítja, ezért víztechnológiát nem tervez. A használt hévíz egy részét tározó tóba vezeti, nagyobb részét visszasajtolja. Gáztalanításra az ivóvizeknél használatos, bevált típust ajánlja."

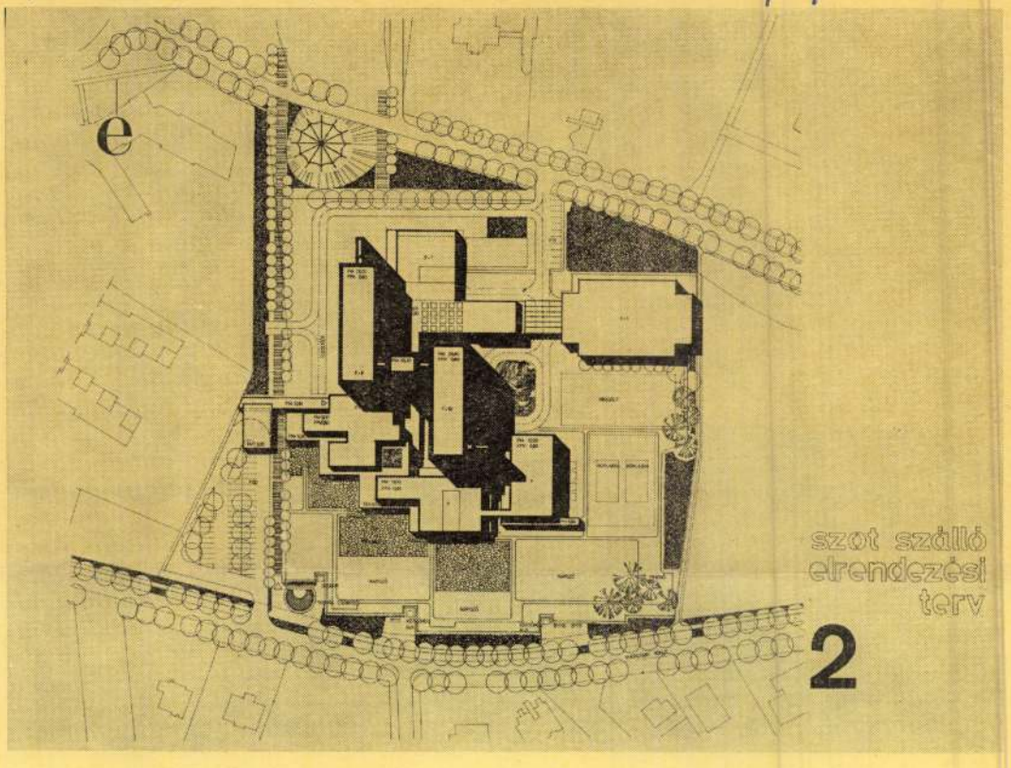

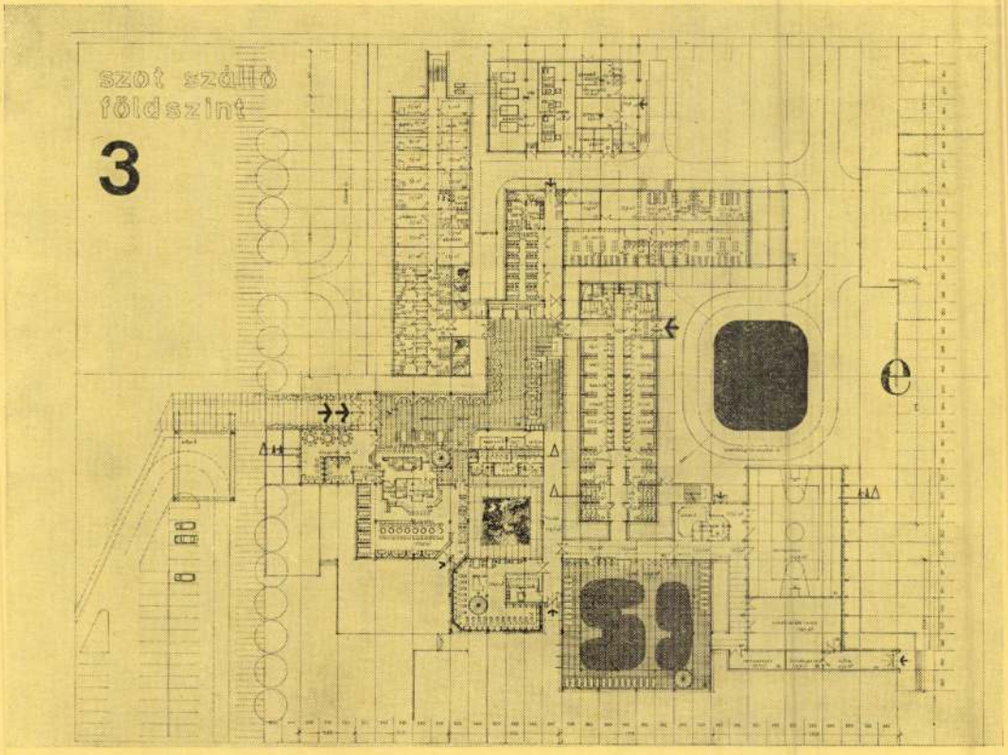

16. ***Bacsányi János költő.*** († 1839.)

Mellen alul ábrázolt, balra forduló alak, háromnegyed arcélben, borotvált arccal és szürke hajjal. Prémmel szegett fekete dolmányt és fehér nyakkendőt visel. Balra könyvespolc. Háttér sárga függöny.

Olajfestmény. Vászon. M. 68—55 cm.

Jelzése lent a bal sarokban: «Füger p./1808.» A Nemzeti Múzeumból. Juranics László pécsi nagyprépost hagyománya. Ltsz. 95.

17. ***Marczibányi István, Csanádmegye alispánja, philantrop.*** († 1810.)

Derékon alul ábrázolt, félig balra forduló és szemközt néző álló alak, szürke hajjal, kis barna oldalszakállal és bajusszal. Jobbját asztalon nyugtatja, kezét dolmányának nyilásába rejti. Arany zsinoros, hímzett barna dolmányt és barna prémmel szegett ugyanolyan mentét visel. Oldalán kard. Zöldesbarna sötét háttér.

Olajfestmény. Vászon. M. 93—71 cm. Ltsz. 71.

18. ***Kéler Godofréd történettudós.*** († 1807.)

Mellen alul ábrázolt, félig balra forduló és szemközt néző alak, borotvált arccal és fehér hajjal. Sötét ibolyaszínű mellényt ugyanolyan dolmányt és fehér csipkegallért visel. Szürkészöld háttér.

Olajfestmény. Vászon. M. 65—56·5 cm. A Nemzeti Múzeumból. Ltsz. 96.

19. ***Csáky László gróf nagyváradi nagyprépost. 1825.***

Térdig ábrázolt, balra forduló és szemközt néző alak álló helyzetben, borotvált arccal és őszbevegyült szőke hajjal. Jobb kezében, melyet az előtte álló asztalon nyugtat a Nemzeti Múzeum alapító levele. («Litteræ | Fundationales | pro | Museo Nationali.») Fehér miseingje fölött ibolyaszínű gallért és fején ugyanolyan caputiumot visel. Nyakában gyémánttal kirakott kereszt és a Sz. István-rend keresztje.

Az asztalon püspöksüveg, mögötte pásztorbot. Jobbra biborbélésű karosszék. Háttér fal, oszlopokkal. Az ábrázolt feje felett zöld függöny. Lent a bal sarokban, szürke alapon a következő felírás: «Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Comes | Ladislaus Csáky de Körös-szegh | Consecratus Episcopus Tininiensis, et | Præpositus Major Capitvli Varadiensis: | Anno MDCCCXXV.»

Olajfestmény. Vászon. M. 134—100 cm.

Jelzése lent a bal sarokban: «Donat academicus viennensis pinxit Pestini.» A Nemzeti Múzeumból. Ltsz. 113.

20. ***Obradovits Dositheus szerb tudós, az új szerb irodalom megalapítója.*** († 1811.)

Derékon alul ábrázolt, félig jobbra forduló és szemközt néző alak, ülő helyzetben, borotvált arccal és barna hajjal. Jobbjában, melyet az asztalon nyugtat, könyvet tart. Az asztalon nehány könyv hever. Háttér könyvespolc, félrehúzott világoszöld függönnyel.

Olajfestmény. Vászon. M. 82—63 cm.

Jelzése a könyvtár alsó polcán: «Peschky Pinxit./Pestini 1828.» Ltsz. 93.

21. ***Paschgal György, Pest sz. kir. város tanácsnoka.*** († 1805.)

Derékon alul ábrázolt, félig balra forduló alak, ülő helyzetben, borotvált arccal és ősz hajjal. Fejét félig jobbra fordítja és szemközt néz. Jobb kezét mellére helyezi és balját a karosszék támláján nyugtatja. Öltözete arany szalagzsinorral díszített fekete mellény és ugyanolyan kabát. Barna háttér.

Olajfestmény. Vászon. M. 89·5—73 cm.

A Nemzeti Múzeumból. Bene Károly ajándéka. Ltsz. 64.

22. ***Ferdinánd főherceg, Lombardia kormányzója, és jegyese Mária Beatrix Estei hercegnő.*** (1771.)

Domború mű. Mellig ábrázolt alakok jobb arcélben. A borotvált arcú férfi szalaggal összefont parókával, mellvért-

Pesice Antal

cimerfestő.

A m. kir. országos levéltár czimerfestője Pesice Antal meghalálozvan, helette etb.

Czimerfestő. Szaradok. 1884. XVIII. 383 l

dshistanteppich. 161×101 cm.

steppich. XIX. Jh. 160×132 cm.

eppich. XIX. Jh. 230—117 cm.

XIX—XX. sz — Schirasteppich. XIX—XX. Jh.

jzzal. XIX—XX. sz. — Beludshistanteppich. XIX—

sz. — Schirasteppich. XX. Jh. 150×112 cm.

– Gebetteppich, Centralasien, XIX. Jh. 156—111 cm.

vanteppich, XIX. Jh. 83×152 cm.

XX. sz. — Teppich m't Boccharamuster. XIX—XX.

l. XIX. sz. — Knüpfteppich, XIX. Jh. 148×104 cm.

XX. sz. — Beludshistanteppich, XIX—XX. Jh.

– Mosulteppich, XIX—XX. Jh. 90×140 cm.

Peskai Ede
üvegfestő tanonc

2 polg.
ipari festők szakrajzo-
lási csoportjába 10
honap jó eredmény-
nyel.
Tanár György Kálmán

Iparrajziskola 1895

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068. 337-748. 340-726

1972 OKT 27

CSEPEL

Peskay Géza

Így tudták lepcsőzetesen üzem-

1021

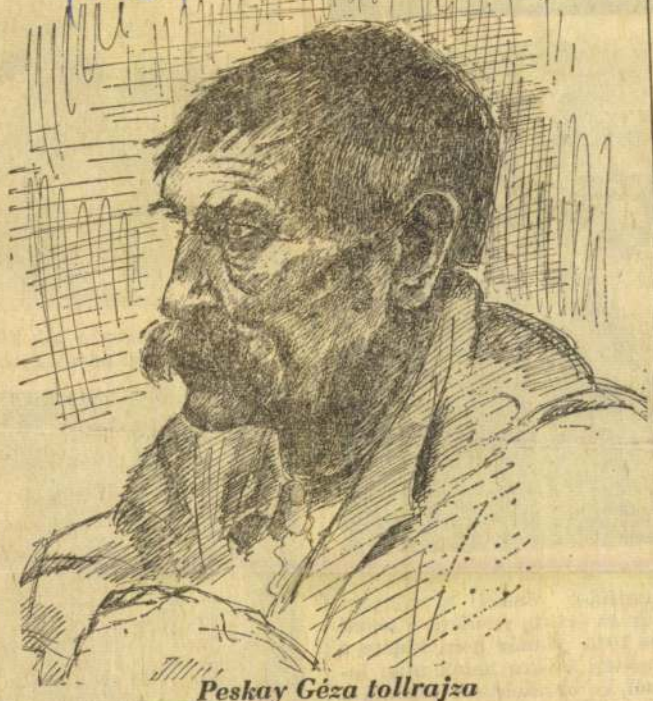

Peskay Géza tollrajza

ÁS

Egy gyártmány a sok közül,
tét. A motorkerékpárok gyártási

usztítást okozott a szőnyeg-
ár az ország területére lépett
s 1945. január 9-én kiűzte a
kosság hosszú hetek után le-
ből, és barátokként fogadta a

Peske Géza

† 1934 máj 18(-?)

Bodajk

— **Peske Géza festőművész meghalt.** *Peske Géza*, az ismertnevű festőművész három nappal ezelőtt *hetvenötéves korában meghalt Bodajkon.* Peske Géza a nyitramegyei Kelecsényben született 1859-ben. Fiatalon feltűnt gyermekfestményeivel. 1894-ben Budapestre költözött. Ekkor nemcsak lakóhelyét, hanem festményeinek témáját is megváltoztatta: ettől az időtől kezdve inkább falusi, majorsági képeket festett nagy sikerrel. Budapestről azután Bodajkra költözött, saját villájába, ott halt meg. Bodajkon temették el pünkösd hétfőjén.

Az Est 1934. máj. 23.

tatta és bár felmerült az a gon-
za a multra való emlékeztetés céljá-
lolatot fel kellett adni, mert azok
netében nem szolgáltatnának jelleg-
entéktelenségük miatt, a Tabán ala-
rendezésének pedig utjában állná-
rint való elbirálás alá esnek a
zak is, s azért azoknak fenntartá-
ellentiádnak.

tóságod mély tiszteletem őszinte

május hó 15.-én.

h. elnök.

B á l i n t U r n a k
és közoktatásügyi miniszter

Peske Géza festőművész

MŰVÉSZET

*** Meghalt Peske Géza festőművész, a bodajki remete.** *Peske* Géza festőművész bodajki otthonában, ahol visszavonulva élt a világ zajától, meghalt. *Peske* Nyitra megyében, Kelecsényben született 1859-ben. Művészeti tanulmányait a müncheni festészeti akadémián kezdte *Löfftz* tanár mellett. 1880-ban állitotta ki első művét a régi Mücsarnokban, amelynek tárgyát a magyar népéletből vette. Ezzel a festményével tünt fel. Derüs tárgyu művei hamar keresett művésszé tették, minden ilyen tárgyu képe vevőre talált és népszerüvé tette nevét. A budapesti *Szépművészeti Muzeum* megszerezte egyik ilyen jeles alkotását, a *Forró a krumpli!* cimü művét, amelyen a müncheni művészi irány és iskola hatása nyilvánul meg, amelynek mindhalálig hive maradt. *I. Ferenc József* művészi érdemeiért a Ferenc József-lovagrenddel tüntette ki. Bodajkon temették el pünkösd vasárnap nagy részvét mellett.

M.934.V.23.

M. 934. V. 23

Peske Géza,festő

München-ben tanult.Az 1870-es években ott volt.Ott voltak még:~~Baditz~~ Baditz Ottó,aki az ottani fatalok egyesületének az elnöke volt.Wagner Sándor,Benczur Gyula, Magyar-Mannheimer Gusztáv,Vágó Pál,Roskovics Ignác.
108.old

Csatkai Endre: Baditz Ottó festőművész,1849-1936
107.old

Soproni Szemle.Helytört.Folóirat.23.évf.1969
Soproni

Peske Géza
festő

1859 - 1934 a parasztgyerekek életéből vett témák.

A magyar orsz. műv. tört. I. 422.
Corvina 1970.

MDK

Peske Géza festőművész

Született 1854.Említés három sk.irt leveléről.

Allami Arverési csarnok aukciói 1921.febr.95.l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

A kis torkos, of.

Ez se könnyü ám!, of.
Erdei patak, of.

Árv. Közl. 1937. 7.rk.sz. 84.sz. 27 l.

Peske Géza

"Biztonságban" c. gyermekalakja i en jó", - irja beszámolójában Csillag Máté: "A Nemzeti Szalon téli tárlata" cimmel, melyben felsorol a kiállitáson szereplő müvészeket.

Képes Családi Lapok, Bp. 19o1. dec. 22.
XXIII. évf. 51. sz. 815. lap

Peske

A genre festészetben a legkiválóbbak: Glatz Oszkár, Krusnyik, Kunffy Lajos, Nagy Vilmos, a kitünő Peske és Csolány, valamint a mindig magyar motivumokkal dolgozó Juszkó Béla és Pállya Celesztin, mondja dr. Szemess Miklós: "A Képzőművészeti Társulat 60 éve a Mücsarnokban" c. kritikájában, a jubiláris tárlaton résztvevő müvészek munkájáról.
Az állatfestők közül a kiváló "macska-piktor" Heyer Arthurt és néhai Pállik Bélát emeli ki, aki „haláláig büszkén viselte a birka-piktor nevet!"
A tárlaton szereplő teljes müvésznévsort lásd: Stróbl Alajos nevénél.

Élet, Bp.1922. május.28.XIII.évf. 11.sz. 269-270. lap.

Peske

"Gyermekidyllt fest, szabad levegőben, ez a legujabb müvészi divat"-irja Pulszky Ferenc: "Séta a müvészház termeiben" c. kritikájában, a tárlaton szereplő müről.

A HÉT, Bp. 189o. I. évf. I. kötet, mutatványszám, lo-ll. lap.

MDK

Peske

Felvinczi Takács Zoltán: Hollósy Simonról.
SzM évk. I.köt. Bp. 1918. 151-177 l.

Peske MDK

Csók István: Rippl-Rónai és én. Nyugat, 1935. má;

MDK

Peske

Nesze kenyér pipusom

A téli kiáll. a Mücsarnokban. Magyar Szalon 1893. jan. 243-244.l.

Peske

"Pihenő" c. művével "a legtöbb kilátása van" az általa megpályázott 300.- forintos "Műlap" féle dijra, mint a lap M. sign.-val, "A téli kiállitás" cimmel közli a Műcsarnokban rendezett, nov. 25.-én megnyitott tárlatról.

Képes Családi Lapok, Bp. 1891. dec. 6.
XIII. évf. 49. sz. 778-779. lap.

PESKE GÉZA

Aukción:

Geza Peske: Mädchen im Wald.
Öl auf Leinw., 100x133 cm. Sign.
und dat.: 1898.

WIEN, Dorotheum, Kunstabteilung
635. Kunstauktion, März 1982.
Kat. Nr. 431. S. 70. Abb.Taf. 38.

PESKE GÉZA

Aukción:

Geza Peske: Der Schneeball.
Öl auf Leinw., 117x87 cm. Sign. und betitelt: "Zur Zeit des Winterfeldzuges 1914."

WIEN, Dorotheum
636. Kunstauktion, 25.Mai-1.Juni 1982.
Kat. Nr.447. S.65. Abb.Taf 66.

Peske

festőműsén

Bodajhon nőletett, ő H indult el festői pályája is.

Fejér megyei Hírlap
1980 dec. 29

Zágoni Guzsébet
cikke

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Poskay Ede
üvegfestő tanonc
jó eredm.
Iparrajziskola 1897

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Peskay Ede

műegyetemi segéd

jó eredm.

Tanár György Kálmán

Igazgatóiskola 1898

Peskay Ede

üveghfestő tanonc

2 polg 1 iparr.

szakrajz, 10 hónap

jó eredm.

Tanár György Kálmán

Iparrajziskola 1896

Budapest, 19 29. október 10.

v á n y i G y u l a urnak

B u d a p e s t .

---

elt Doktor Ur !

Pesinger

läsd

Bösinger.

ADVOKAT
DR. SZÉKELY LAJOS
ÜGYVÉD
BUDAPEST, V., ALKOTMÁNY-U. 21.
—
TELEFON 28—24.

Nagyságos

Dr. Szen

Igen t

Pesinger

laid
2

Bösinger

Pesice Antal

Thieme Becker

XXVI. 466. l.

Lyka

Európa

Film, Könyv- Lapterjesztő

Könyvkiadó R. T.

V/ Visegrád utca 36sz.

Budapest.

MAGYAR KIR. POSTA
43/1. 15.15
FU

Paplawszki Adám:

A felhőkből kien
jobbra fordult Karjait
lap van; előrefésült haj
Ingének és zöld kabátja
Felirata fölül:

„Adam

ettől jobbra: „86"
A lap hátán életrajza
Olajfestés papi
Ltsza 8

Feigauer Domonkos

ötvös

† 1813 nov. 26 Pest, Belváros

Kapmagyarországi ötvösök 42 l.

Peserényi Kálmán
festő

M.D.K.

A sopronmegyei képzőművészek
kiállításán részt vett.

Flórek
Művészet, 1962. február — 42 l.

Pesenti Domonkos MDK

Bernini Szt.Teréz szobra a Sta.Maris della Vittoria templomban,Rómában

Mücsarnok 1877.nov.8.

Pesenitz M./Matiasz/,asztalosiegény

Győrben 1674.1699 között megfordult asztalosiegények jegyzéke származási hely szerint:"Varasd: Pesenitz M." 123.old

Batári
Ferenc: Asztalosiegények Győrött a XVII. században - Adatok Győr város asztalosmívességének történetéhez 93.old

Arrabona,9.-Antus János Múz.Győr,1967. - A Győri Múz.Évkönyve

Pesellino Francesco, olasz festőművész (1422-1457).
Az esztergomi Keresztény Múzeum több mint százéves múltra tekint vissza. Mai helyére 1882-ben került az érseki palotába.
„Tengelicés Madonna" (XV. század eleje). (repr.)

Tasnádi Attila: A régi magyar művészet kincsesháza.
Népszava, 1984. márc. 28. 9-old.

ózokt.Minisztertől.

Határidő: 1920. december hó 15-én.

ot, hogy dr. Tóth Kurucz János főtv.

tása ügyében az 1920. évi julius hó

kedésemre mielőbb válaszolni szives-

er hó 10-én.

tébő l:

miniszteri tanácsos.

Budapest.

Pesellino

festo

Gentnüeml

301.1.

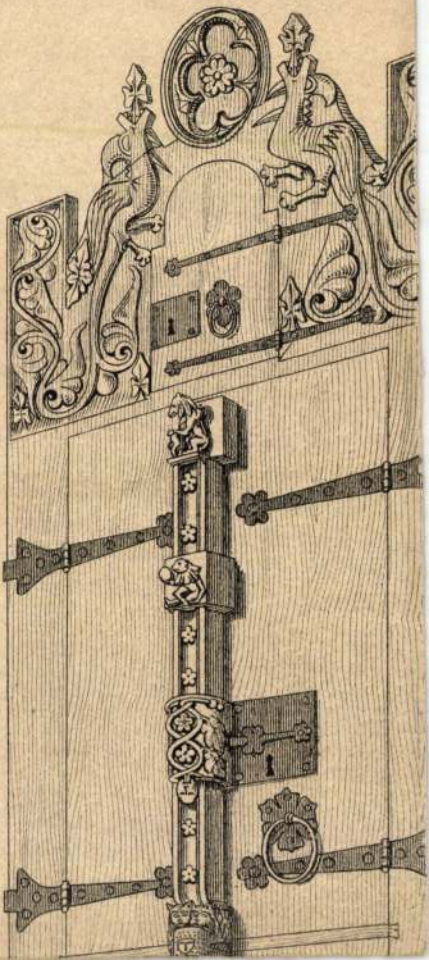

Pesco, pénzverő

~~Gunther~~

szász pénzverő, felesége Katalin és nővére Klára Visegrádon a város magyar részében a Szent László-kolostor mögött, Pesczo pénzverő özvegyének háza mellett, szemben a kirkamara épületével házat vesz 14 fokt Vörös Cuczelnőstől 1356-ban

Bártfai Szabó László

Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599-ig. Bp 1938. — 66. l.

Viktorin József. Visegrád hajdan és most. 12. l.

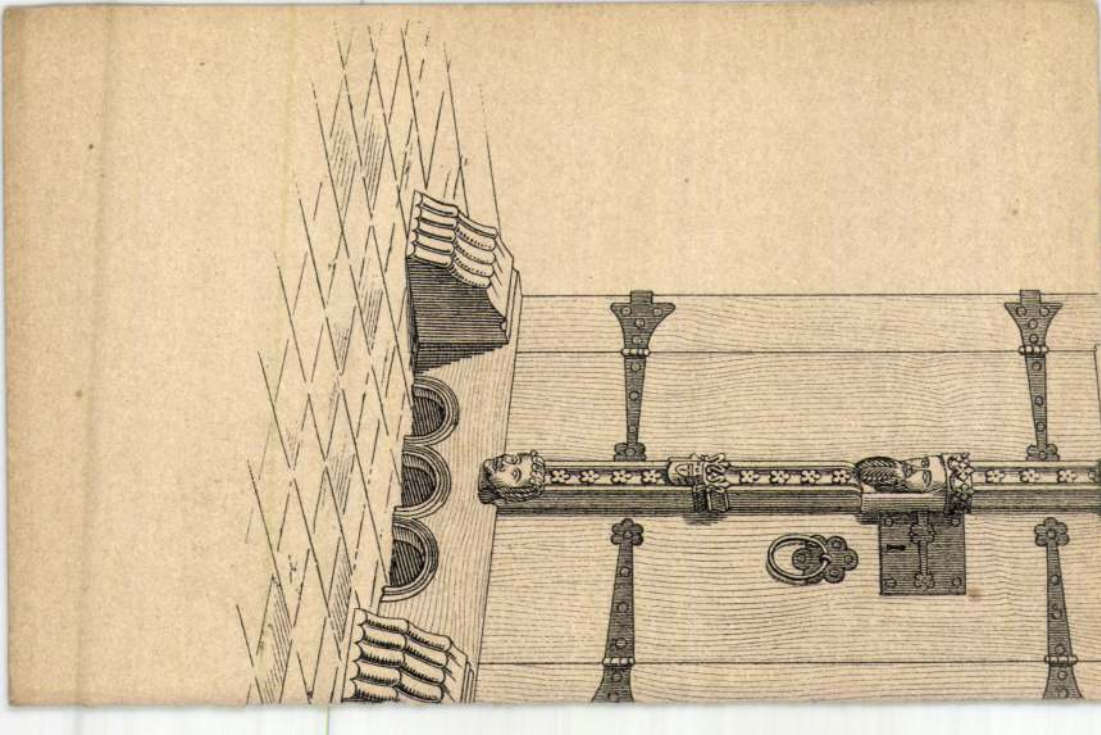

Pesczo pénzverő

Özvegyének visegrádi háza említve egy 1356. pil. 30. kelt oklevélben.

Bártfai Szabó Sándor

Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig. Bp. 1938. 66. l.

Peschl - H.

MDK

Zsolnay épületkerámiái munkái 1907-1909.:

Apesti Petőfi-ház belső díszei / Vágó J. 1908/
A berndorfi iskola kapuja majolika és csempe burkolattal. /H. Peschl. 1909/.

76.o. 32. jegyz.

NIKELSZKY GÉZA : A Zsolnay-gyár művészete.
Pécs. 1959.

l. Pesky József

Római agyagcsövek, fűtéshez szolgáló, töre-
déke VI. 112.

K Peschky Josef

és János

olajf. a Képmúz-

Múzeumban

MDK

Peschky, rajziskr.-növ.

Kiállított ezen:

Kölcsey arcképe.

B.J.: Az első mü-kitétel Pesten 1834-ben.
Müvészet.1903. 328-330.l.

MDK

Peschky József festő

Zichy Károly gr.

M. rézmetszeteke a 19. sz. elején. Müvészet, 1906, 7o l.

MDK

Peschky József

képe: Zichy Károly gr.

Magyar rézmetszetek a XIX. század elején. Művészet 1906. 7o.l.

Peschky Mihály díszletfestő

Műbarát, 1921. I. 143-145

SiklóttyLászló: A Pesky-család.

Peschky József perlőművén.

Művinet.

VI. évf., 1907.

19–22. l.

Festészet, táblakép
Kölcsey Ferenc arcképe, Pesky József

Művészet, II., 1903. 328-330.

B.J.: Az első Mü-Kiállitás...

Festészet, alkalmazott táblakép
Feltámadás, Peschky József

Művészet, II., 1903. 283.

Naményi Lajos: Peschky József

Festészet, alkalmazott táblakép
P.Szt. János, Peschky József

Művészet, II., 1903. 283.

Naményi Lajos: Peschky József

Festészet, alkalmazott táblakép
Nepomuki Szt. János, Peschky József

Müvészet, II., 19o3. 283.

Naményi Lajos: Peschky József

Peschky József MDK

Megemlitve azon festők között, akik kulturviszonyainkra nem voltak kedvező hatással.

Mirowi Myskovszky Ernő: A magyar képzőművészet története. Bp. 1906.

72.l.

Peschky MDK

Obradovits Dositheus szerb tudós, of.

Tört. Képes. lajstr. 19o7. 118 l.

MDK

Peschky József

V.Ferdinánd arcképe, o.

Főv. Képtár háborus veszteségeinek jegyzéke

Bp. 1952.

MDK

Peschky János

Olajf.a Szépmüv.Muzeumban.

. + Petit-Bicêtre-ben, Páris mellett, 1851 július 12-én.

Gyarapodás.

(és ve van
ravatalon) fejjel balra, fek[illegible] (Magyar-
ér haja és körszakálla ősz, szemöldöke

5: 10.2 cm.
a. (281/76.)

1145

PESCHKE, kerámikus, 1800 körül a holicsi fajanszgyár faktora volt. 1801. új anyagot és mázt talált fel, melyért 100 arany jutalmat kapott. Ebből az anyagból Migazzi bíbornok részére egy kávéskészletet és gróf Colloredo számára egy asztali készletet gyártottak.

K. G. M. 2901

1905. VII. 24.

A szegedi Somogyi könyvtár és városi múzeum igazgató-tanácsának: az 1904. évi régészeti segély felhasználásáról beterjesztett elszámolása elfogadtatik; a beszerzett tárgyak leltári jegyzéke beküldése kéretik, és a f. é. segélyek felől értesítés küldetik (494/1905.)

Peschke

1800 körül a holicsi fayence gyár faktora. 1801-től a gyár az ő találmányát képező új anyagyal és mázzal kísérleteik a kemény-kerép gyártás terén. Ebből Colloredo gróf számára egy asztali készletet és Migazzi bibornoknak kávéskészletet éget, mely utóbbi 36 darabból állott. Az égetés jól sikerült. Peschke az új agyagkeverékéért 1802 végén 100 arany jutalmat kap.

T-török - Holics 144. l.

Anonymus

Der gesch

Geheimer Hofrat Dr. von Oe
Vorsitzender. — Dr. Clemen
der Rheinprovinz, stellvertret
Staatsarchivar in Berlin. Dr. vo
Nürnberg. Geheimrat Freiherr
Berlin-Grunewald. Geheimer
Geheimer Oberbaurat Hofman
Hoßfeld-Berlin. Oberbürge
Stübben, Oberbaurat in

Peschke

holicsi keramikus

l. Sikmagyeram

70 l. tobbször

Peschka Alfréd, [építén]

L. Eltér István

-. Szövetségi kirek

10-12

Magyar

Építőművészet Bp. 1983

83/4

Peschka Alfréd

Szekszárdon van a már régebben Peschka Alfréd által tervezett hosszú lakóház, amely a tézegyüttesnek mintegy hátteret nyújtja.

Vámosi János – Szirmai János: A szekszárdi...
Művészet, 1980. augusztus – 10. kap.

Peschka Alfréd, építész

A2 Ybl M.-díj II. f.-t kapta.

—: Tábornoki kinevezések, kitüntetések

5.

NÉPSZABADSÁG, Bp. 1975. ápr. 2.

Peschka Alfréd
építész

Peschka Alfred Egerben az Centrum
áruházát építette. Munkájáért Ybl
díjat kapott.

Tamás Erzsi: Multunk fővárosa Egerben.
Tükör, 1976. február 24 – 14. oldal.

Peschka Alfréd építész

a Zeneszemeti új lakótelep
építészeként neve említve
a 36. oldalon

Magyar építészet 1945-70

Peschka Alfréd

P.A.: Napsugár Szálloda, Harkányfürdő. Építész Peschka Alfréd, belsőépitész Kovácsy László, statikus S.Szablya Ildikó. - Ismertetés; foto MTI /Járai Rudolf és Peschka Alfréd/

Magyar Építőművészet,1971.6.sz. 21-23.l.

Peschka Alfréd

Tervezte a bp-i Rózsák tere diákotthon-épületét. 1960. 408. sz. reprodukció.

Merényi Ferenc: A magyar építészet 1867-1967. Budapest 1970.

1371

Peschka Alfréd

Kecskemét, Leninváros kereskedelmi alközpontja /Peschk
Alfréd épitész, Andrássy K. János szobrász./ - Magyar
Épitőipar, 1968. 1.st. ~~45~~ 4-5. l.

Az 1968.évi magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája. - Művtört.Ért. 1971.2.sz.149.182. l.
155. l.

Peschka Alfréd

P.A.: Irodaház, Kecskemét. Építész: Peschka Alfréd, munkatárs Varga Pál, statikusok Pálffy Tibor, S.Szablya Ildikó. /ismertetés, képekkel/

Magyar Építőművészet, 1971. 1.sz.

37-39. 1.

Peschka Alfréd

A Városépitési Tudományos Tervező Vállalat éptésze a müvész, akit az Ybl Miklós-dij II. fokozatával tüntettek ki, -közli a lap, "Dijak, kitüntetések -1975" cimmel.

Élet és Irodalom, Bp. 1975. ápr. 5.
XIX. évf. 14. sz. 2. lap.

Peschka Alfréd építész

(Lakóterv)

Résztvett az alábbi pályázaton
(rajz, makett, 2 sepró)

Dr. Gyöngyösi István: Nemzetközi szervezetek – UNIDO-IAEA-központja
Bécs, tervpályázat 1969

Magyar Építőművészet 1970/2 8 old.

Peschka Alfréd építész

A alábbi épület egyik tervezője (szerzők)

P. A.: Városközpont „A" jelű lakóháza Kecskemét

hagyat Építőművészet 1970/3 20 old.

Peschka Alfréd MDK

Uj legényszállása. repr.

A holnap a makettasztalon.
Népakarat. 1958. jan. 4.

M.D.K.

Peschka Alfréd épitész

Salgótarján , 40n jelü lakóépület

repr.

t erv: 1957 kivitel: 1960-6i.

Magyar Épitőművészet 1961 5.sz. 16.1.

M.D.K.

Peschka Alfréd épitész

IA KÓTERV

Étterem,cukrászda, Vác.

1961.

Magyar Épitőművészet 1965/5. 22-25.1.

M.D.K.

Peschka Alfréd

A Szegedi Olajközpont tervpályázaton 10000 Ft-os megvétel

Társtervező: Janesch László - Jánosa István- Szabados György- Szubi Tamás- Regele Zoltán- Görgényi Judit- Örfi Éva

Magyar Építőművészet 1967/5. 2-3.l.

M.D.K.

PESCHKA Alfréd építész

Bp. Rózsák tere, diákotthon

Rév.

Tervezés: 1960.

Kivitel: 1960-61.

Magyar Építőművészet 1961. 5.sz. 24. l.

Mate

Peschka Alfréd, építész M DG

A négyemeletes 80 lakásos
házat terveste.
(ténykép)

–: Aluminiumpalota Erzsébeten 4.

Esti Hírlap, bp. 1963. nov. 6.

H.D.K.

PESCHKA Alfréd építész
(LAKÓTERV)

megvalósító (Rész.)

Társtervező: Leonidesz Tamás

Sztálinváros, „Római Tábor" nevű területének rendezésére kiírt tervpályázat

Magyar Építőművészet 1960. 6. sz. 12. l.

M. D. K.

PESCHKA Alfréd építész

Résztvesz a Moszkva tér - Széna tér rendezésére kiírt tervpályá - zaton

Társtervező: M. Nagy Cecilia Mandel Tamás

Magyar Építőművészet 1960. 1. sz. 64. l.

M. D. U

PESCHKA Alfréd építész
(Ell. Lakóépületterv. V.)

Salgótarján, 8 tantermes MTA iskola

Tervezés: (1960.)
Kivitelezés: (1961.)

Resz. mocskfotó)

Magyar Építőművészet 1961. 3. sz. 32-33. l.

M. D. K

PESCHKA. Alfréd építész

Szeged, északi városrész rendezése

(Megvétel)

Társtervező: Mandel T

Pervpályázati ~~értesítő~~ eredményei

Magyar Építőművészet 1960. 4. sz. 62 l

M. D. K.

PESCHKA Alfréd építész

Résztvesz a Kőbánya városköz-
pontja rendezésére kiírt tervpályá-
zaton

Társtervező: Mandel Tamás

Magyar Építőművészet 1960. 1. sz. 64. l.

K. D. V.

PESCHKA Alfréd építész

Részvesz a Veszprém városközpont-
ja rendezésére kiírt tervpályázaton

Társtervező: Mandel Éva Falvay K.

Magyar Építőművészet 1960. 1. sz. 64. l.

937 VI) 10 [illegible]

KÜLDEMÉNYEK CIMÉBEN
UTCÁT HÁZSZÁMOT
IRJUK KI.

BUDAPEST
937 JUN.10-3
741

Pescher Jakab

Minasitalos

XVIII-sz

Lásd

Schoenjersnita

286-l.

8215

M. D. K.

PESCHER Jakab asztalos
jezsuita laikus

Becsben lépett a rendbe
1750 - 1751 Trencsén, novicius
1752 - 1761 Trieszt, 1762 - 1769 Besztercebánya
1770. Kassa, 1771. Trencsén
1772 - 1773. Bécs, Leoben

Agghány: Barokk szobrászat... Bp. 1959.
I. 254. II. 23. 131. 291.

Matiaš Peschenitz,asztaloslegény

A győri asztalos és puskaagykészitő céh legénykönyvéből,1678-tól: "Matiaš Peschenitz gebierdig von Wardin aus grabaten landt". 102.old

Batári Ferenc: Asztaloslegények Győrött a XVII.században Adatok Győr város asztalosmüvességének történetéhez 93.old

Arrabona,9.-Xantus János Múz.Győr,1967.-A Győri Múz. Évkönyve

Peschenitz,? Matiasz,asztaloslegény

Győrben 1674-1699 között megfordúlt asztaloslegények jegyzéke:"Peschenitz,? Matiasz,Varasd,1677."
118.old. 13.jegyz

Batári Ferenc: Asztaloslegények Győrött a XVII.században - Adatok Győr város asztalosmüvességének történetéhez 93.old

Arrabona,9. - Kentus János Ráz.Győr,1967.
A győri Ráz. Évkönyve

Peschel Károly
festő

Keleti Gusztáv: A képzőművészeti társulat vegyes kiállitása. Fővárosi Lapok. 1869. márc. 6.

nem magyar

Pesonek József, szabómester

1872-ben a soproni naptarban szerepel a sztrajk idején. 34.old

László Árnó: A soproni szabólegények sztrajkja 187?-ben. 29.old

Soproni Szemle, Helytört. Folyóirat. XIII. 1959. Sopron

M.kir.budapesti 1.honvéd gyalog e

4360 szám.
sgt.1908.

WAGNER tartalékos örv.fegyvergyak
F.hó 22.kelt 678/1908.számú átira

A „MŰEMLÉKEK ORSZÁ

BUDAPEST,1908.szeptember 28.

Értesitem,hogy WAG
vezető folyó évi fegyve
me szolgálati okokból e

Ezen határozat fol
szám alatt a katonai üg
közlés végett megküldet

Pesche, Federico

rezin

tovább Schor, Phelipe

tervező

Az 1686-ban Buda vissza-
vétele alkalmából
rendezett első ünnepély
tervrajza. Rézmetszet
spanyol növeggel fen-
tiektől -

U. a. második ünne-
pély tervrajza. Rézmet-
szet a tervező nevével

Majláth

tört. kiáll

249. l.

MÜEMLÉKEK ORSZ. BIZOTTÁGA
717-1908
cit. 1/89

MDK

Pesche, Federico rézmetsző

Az 1686-ban Buda visszavétele alkalmából rendezett első ünnepély tervrajza.Rézmetszet spanyol szöveggel.Pesche, Federico rézm. és Schor Phelipe tervező műve.
U.a. második ünnepély tervrajza.Rézmetszet a tervező nevével.

Majláth tört.kiáll. 249.l.

61.

Pekinbebes M.

42 fil.
lépés

1400 I. pinna z.
6 csomag 22/60
1 á 4/4 12 "
10 db. 3/4 12 8'
20 " 4/4 12 lécz
1 csomag 25/25

Pesche F.
rezm

1.

Fek Bptörök

44. tábla

Jelentem, hogy .....

távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....

az osztályfőnök aláírása.

Engedé

.....

a műhelyfőnök
al

8. sorsz. Műhelyi min'a

Pesche (?)

Festó

Lia

Ecsedi 1912 - 66

Pesche G. Federico

l.

Kel Bpgrafabr

249. z.

KÉSZÜLT A VILÁG
TERVEZTE ÉS ÓLOM

A Magyar Gr

Pesche (Pescha?)

G. Federico

l.

Bpgrafábr

279. X 12.

M. D. K

PESCE, Girolamo festő

szül. 1684 Róma, megh. 1759 uo.

Marolta tanítványa

1727 Vácrátót rk. t. Mária kép (Mária gyermekével) szign.

1729 Krisztus keresztén oltárkép, szign.

Garas XVIII. 17 147, 203, 241. l.

M. D. K.

PESCE, Bartolommeo Gaetano (Bologna) festő

1780 Eszterháza látképe. szign.

Garas XVIII. 17. 241. l.

Pesca /Pesche/G.F.

Nápolyi rézmetsző

16.o.

Rézkarc: Planta del Primera fiesta...

Sign: Phelipe Schor Inuentor.- G. Federico Pesche F.

Buda visszavételét szimbolizáló tüzijáték Nápolyban.

77.o. 249. szám.

/Dr. Kelényi B.Ottó/:Buda és Pest grafikus ábrázolásai a visszafoglalás korában.1683-1718. 86.dar.VI.o. Budapest 1937.

néz. Oldalt előre fésült haja és szem-
za és körszakálla rőt, szeme kék. Bal hónya alatt
szik. Ingének és kabátjának gallérja lehaj-
hord. Felirata fölül:

Ferenc. 95."

u: „82".

a olvasható.

és papirossa, méretei 27:19.2 cm.

Lasza 8834

107/95 № 229.

Perzsek József

ötvös

1828 Bonyhád

Kapmagyarországi ötvösök 421.

MDK

Perzell Ferdinand, Wien.

Fej. "Aus einem Silbergulden getrieben."
Medaillon.

Mitteilungen jg. 1911.

Dr. André Csatkai: Versuch einer Franz Liszt Ikonographie. Sonderabdruck aus d. "Burgenländischen Heimatblättern". Jahrg. 1936. Hft. 2. S.63.

MDK

Perzel L.

Nyári tájkép
Tájkép

A müegylet vásárlásai. Vas. Ujs. 1859. 4o4 l.

vitéz PÉRY VILMOSNÉ

Nyuszi. Bronz
Kacsa. Bronz

Téli kiállitás képes tárgymutatója. Műcsarnok 1937.

AZ EXPRESSZIONIZMUS MA

A bevezetőt Sik

Utána "AZ UTOLSÓ EMBER"

139.sz.

L. Péri

Péry Vilmosné szobrász

Két tei bronza szerepel a

hűcsarnok téli tárlatán

Magyarság 1937 I. 23

Péry Vilmosné

MDK

Nyuszi, bronz

Kacsa, bronz

Mücsarnok 1937 Téli kiállitás

Péry Vilmosné vitéz

nobrán

Műcs. kiáll, 1937 tól

Pipics 118. l.

Péry Vilmos

B.T.: Üvegkombinát, Havanna, Kuba. - Épitész: Böjthe Tamás, statikusok: Péry Vilmos, Hollay István. Képes tervismertetés.

27-29.l

Magyar Épitőművészet, 1969. 3.sz.

M. D. K.

PÉRY Vilmos építész

Lakóépületek tervpályázata

III. díj)

Magyar Építőművészet 1959. 1/2. sz. 80. l.

Perl László, festő
grafikus

L.: Szittya Emil

Kovács Szilveszter: Szittya Emil újrahonosítása 2.
Élet és Irodalom Bp. 1986. dec. 12. XXX/50

testvére és sejthetően [illegible]
könyvben. A történet ismerős: úri mozgalom, a sokszemű, kajánul kiváró államhatalommal összefonódva, felfelé kommunikáló, befelé intrikáló mozgalmárok, idealista gondolkozású, észrevételnül lefelé csúszkáló széparcú tisztek, akiknek igazságát a hatalmi praktikum gonosz bölcsessége már eleve, előzetesen tönkreteszi.

Noha a történet karaktere, szerkezete jól ismert irodalomból, történelemből egyaránt, Sándor Iván mégis egészen új valőröket ad a képhez. Recenziónk tehát inkább emez új színekre tér ki a „minden nagyonis ismerős" érzetén belül. Emez érzet maga is írói lelemény következménye: a szöveg végigvisz valami fátyolos ráismerés konszenzus-teremtő logikáján, egy történelmi-politikai köznyelv járatain. Ezen belül fénylik fel – talán a legjobban – az említett mellékalak: Hanka személyisége, továbbá a két történetmondóé, Claráé és Orczyé. A két elbeszélést zárójeles megoldások különböztetik meg és ütköztetik. Ezenbelül értelmeződik a választott stílus is, melyre a hosszú mondatok lassúságban tartott feszültsége, a csigalassú történelem nyelviszintaktikai stilizálása jellemző, s mindez a *Századvégi történet*et Sándor Iván legjobb teljesítményévé teszi. Ehhez a konszenzuális élményhez kapcsolódik azoknak a mintáknak a sora, amelyek bizonyára szerepet játszottak írói egyéniség és köztudomásos történetélmény összeötvözésében. Csak felsorolásszerűen említhető a 20. századi orosz epikának a dekabrizmussal és az elvetélt nemesi mozgalmakkal foglalkozó két jelentékeny írója, Jurij Tinyanov (Nyesett szárnyak) és Bulat Okudzsava (Szegény Avroszimov), akik az orosz kultúra dekabrizmus-komplexumának, Puskin, Lermontov, sőt Tolsztoj történelem-lelkiismeretének folytatói. A kelet-európai politikai romantika deromantizáló vonulatához tartozó Sándor Iván-regény Wajda-filmek és régi Jancsó-

P.É.R.Y. Puci: Grafika

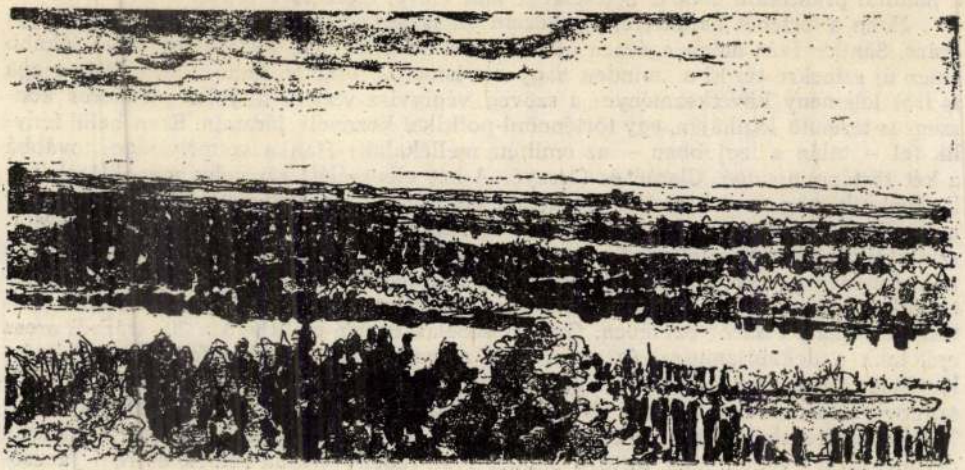

1152

Telenkor, 1887. december

Amulat-zászló

Annyi elveszett nap és éj után
arcod se tudtam összeállítani
a reggelek csalódásaiból.
Vonszoltam káromkodásaimat az esőben,
autógázban
a Megtalálás hirtelen föltornyosult
felhőibe:
fémezüst-pára úsztatott
följebb és följebb mennydörgő
város fölött.
Húsunkat áthasította a nap.

1091

P.É.R.Y. PUCI: Grafika

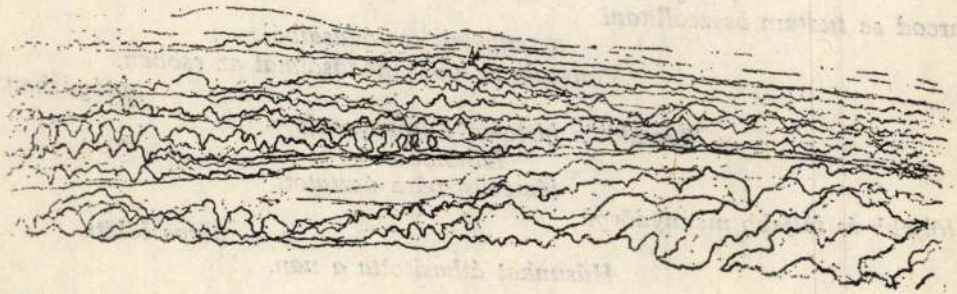

1092

Telenkor, 1987. december

Péry László

A miskolci szabadiskola 1. évfolyamot végzett növendékeinek kiállitásán a Kossuth szállóban ő is részt vett.

A képzőművészeti szabadiskola növendékeinek kiállitása
Északmagyarország 1948. jun. 22. 4.l.

Péry László

Bertinben el-

wód

Kut 1927. II. ed.
T. 7. 16. l.
(A Kut univerzumok
sikre Newyork kban.)

Pécsy László

MAGYAR MŰVÉSZET
1931 492

Péry László

Katol.Szemle.1931.II.903-10.l.

Péry József

Megkztak a művészt, hogy a
veszprémi Kossuth L. u-i Gyógy-
szertár falára helyezze el. A-
zany oroszlán réz dombor-
művét.

—: Kőrtéri munkák.
Művészet, 1980. november - 47. lap.

Péry József

Fémfogantyúkat készített a Fészek Klub üveg-ajtaira.

Magyar Nemzet 1965. nov. 20.

Pévy József
ötvös

M.D.K.

A Fészek második emeleten
lévő kilincsek ötvös munkáit
végezte.

Frank János: Az átépített Fészek
Élet és Irodalom, 1965. dec. 11-8 lap.

Péry József M.D.A.

Közreműködött az átalakításnál

fémfoggantyuk

F. Á. : Hétfőn este újra megnyílik az átalkitott Fészek Klub

Magyar Nemzet 1965. nov. 20. 7.1.

Péry József

ötvösmüvén készítette a turistvándi
vizimalom vörösrézből alkotott
müemléki táblájat

Mendele Ferenc: A turistvándi vizimalom. Magyar müemlékvédelem 1963-1966. Bp. 1969. Akadémiai k., 289 l., 369 kép, 145-158. l., német resumé.

157-l. 16. jegyzet

Péry József
ötvös

M.D.V.
1

Ötvösművészetéről + Disztál (repro)

Horács Gyula: Három fiatal ötvösművész.
Magyar Ifjuság, 1958. aug 23-34 szám.

Péry József

V. Orsz. Ipars. kiáll. Miss. 1965.

Perý
festő

Első alkalommal állította ki
a Múzeum a művész mun-
kát.

Sik Csaba: Hidegbe zárt képek ürügyén.
MÜVÉSZET, 1973.április - 10.oldal

Perwein Rezső MDK

Alpesi táj, olf.
Részlet a hellbrunni parkból, olf.
Cserfák őszi napsütésben, olf.

Pécsi Képzőm. és Műbarátok Társ. 1933. máj.
Első tehetségkutató kiáll.

MDK

Pervay Lóránt tanuló

Pécsi és bonyhádi Képzőm. Szabadiskolák kiáll. /66/. Pécs 1950. máj.

M. D. K.

PERUZZI, Salustio-építész

Baldassare Peruzzi fia

Dolgozott Magyarországon

Gerő: Magyarországi várépítészet Bp. 1955.

336.

Peruzzi, Sallustio Giovanni, MDK

"Sallustius kapitány".

Baldassare Peruzzi fia, 1567-től császári építész és mérnök Bécsben.

1568. jun. 21. a kamara "Architectos nostros capitaneum Salustium et Petrum Feraboscho" Kanizsára küldte a mocsarak leesapolására.
191. o. 182. adat.
187. adat.

Kapossy János: Művészettörténeti regeszták a királyi határozatokból és rendeletekből. II. XVI. sz. (Közzéteszi Bárévi György)
Műv. Ért. 1956. V. évf. 2-3. 190-197. o.

Vastöredék VII. 194.

Peruzzi, Sabustio

l.

Hadtört. Közl.

1933. 169-1

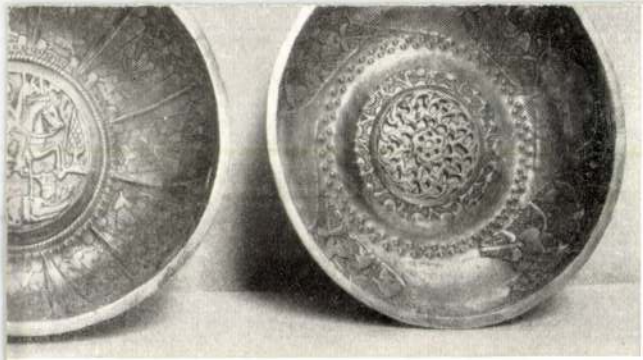

23 824

802

Perucci, Sallustio

architetto militare

C.

Budinis 88. C.

Peruzzi, Sallustio

l. Hadtört. Közl.

1940. 147. l.

Peruzzi, Sallustio

A trieszti vár XVI. századi újjáépitői közül fenti Kanizsán tevékenykedett.

Morpurgo, Enrico: Il castello di Trieste e le sue vicende. Trieste, 1932.

Banfi Florio: Századok 1936. 225. l.

MDK

Peruzzi, Baldassare, épitész

A váradi ötszögü várban részben az ő gondolata valósult meg.

A magyarországi müvészet története I.
Pest, 1961. II. kiadás. 345.1.

557

Peruzzi, Baldassare

épitém

l.

Budinis XXI. l. 67. l

elégedve.

Becses számláját az alanti részletezés szerint 48 kor. fillér összeggel terheltük meg, mely összeg megállapodásunk, — illetve becses rendelő lapja szerint 1 kor. ~~¼ évi~~ havi részletekben fizetendő 190 vallítás -tól kezdve.

A küldeményünkhöz csatolt *postatakarékpénztári chek könyv* segítségével, — miután annak *értékét* 20 fillérrel és az egyes befizetési és átutalási müveletekért a postatakarékpénztár által felszámitott 4—4 fillérrel, *összesen 60 fillérrel számlába tettük*, — a havi részletek *teljesen díjmentesen* fizethetők be.

A chek-könyvvel való befizetési módozatot tisztelt vevőink kényelmére való tekintettel hoztuk alkalmazásba. Tiz részletnek utalványon való beküldése 1 kor. 20 fillérbe kerül, mig a chek után 60 fillérbe kerül.

Tisztelettel kérjük, hogy hozzánk intézendő leveleiben, valamint fizetéseknél a chek- vagy postautalvány-szelvényen a fent megjelölt főkönyvi számra méltóztassék hivatkozni és b. nevét mindig olvashatóan aláirni, mert csakis ezen esetben vállalhatunk felelősséget az alapos és pontos könyvelésért.

Ugy a hazai mint a külföldön megjelent összes irodalmi termékeket *a legelőnyösebb részletfizetések mellett és minden árfelemelés nélkül* szállithatjuk s kérjük ennélfogva, hogy könyvszükségleteit jövőre is állandóan czégünknél méltóztassék fedezni, valamint czégünket irodalomkedvelő ismerősei és barátainak is ajánlani sziveskedjék.

Midőn előre is leghálásabb köszönetünket fejezzük ki az irodalom terjesztésére irányuló törekvéseink hathatós támogatásáért, maradunk magunkat nb. jóindulatába ajánlva

kiváló tisztelettel

Kunossy, Szilágyi és Társa.

Peruzzi, Baldassare

l.

Myskerno

18 - l.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA
BUDAPEST

Peruzzi Boldizsár

Bramante mellett Róma legkiválóbb építésze – Valószínűleg tőle való a Bakócz kápolna építészeti része.

Fraknói Vilmos

Erdődi Bakócz Tamás élete. Magyar Történeti Életrajzok. Bp. 1889.

183. l.

Peruzzi, Baldassare

terverte az
esztergomi Bakács
kapolnát.
Oltárát készítette
Ferucci de Fiesole
írja
Stimakovits László dr

Bevezetés a művészet-
történelembe.
Bp. 1925
118 l.

Monnam vette 2

19

Peruzzi, Baldassare

Lård
i

Berzeviczy Albert -

Fabriczy Kornél tiszt.
(Bp. 1914. 10. l

tag emlékezete.)

Soproni múzeumnak Köregiségek
s egyéb gyűjtemenyes tárgyak
beszerzésére és felállítására
állams. VIII. 231.

Peruzzi, Baldassare

Lind

Fabriczy Kornél

Kisebb dolgozatai

Bp. 1915–71, és

Kv. 11

81. l.

83. l.

..... nevü munkás igazolta

.....
a müvezető aláírása.

élyezem:

.....
vagy helyettesének
áírása.

. — Endrényi Imre, Szeged.

Peruzzi Boldvisár

lásd

Fos 592 l

Peruzzi, Baldassarl

olasz épitész

laid

Arch. Ert. 1894. 325–

331. l.

Groh Istvan vikke. Tagadja

hogy Peruzzi iskolajabol

került volna ki a Bakacs

kapolnai épitésze.

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191 ..... év

tésénél .....

jelenhetek, keresményemnek átvételére .....

nevü munkástársamat szóbelileg megbizta

Kelt ....., 191.....

.....

tanu.

.....

tanu.

Baldassare Peruzzi

és ~~Ferucci Andrea~~

Bakócz Tamás esztergomi kápolnájának tervezője Pulszky Károly szerint Baldassare Peruzzi volt: A fehér márványból kesszült oltárt Andrea Ferucci da Fiesole készítette.

lásd Bakócz monografia esztergomi ereknek tőrt.

ennek

Petrik Albert. Bakócz Tamás kápolnája. Építő Ipar 1911. 551 – 554. l.

(Kápolnál)

Peruzzi Baldassare

vrsd

Groh Istvan:
(Az esztergomi Bakacs-Kapolna eredetéről. Arch. Ert
1894. 325–331

Eber lex
622. l.
I Kiadás.

Bizottság!

Tem, miszerint Bonics Gyula kir. köz
ban, az egyik albini lakást tartotta
gyikkos lett s a mint a K. adóhivatal-
lenőr /:9:/ évnegedi, vagy is 675 kor.
álékban, mely összeg vagyon nem létében,
lenne fedezhető. – A bér hátrálékra vo-
itett a K. adóhivatal. hogy at 1902 évi
K. törvényszék elnökségének kimutatta. –

Peruzzi, Baldassare

a Bakócz-kápolna épitésie

Szeghalmy Gyula

Dunántuli vár megyék. Bp. 1937

96. l.

nem lon Kitére annak,
Kert jöre elmét is elvesítse
Ukrajdon 1907 ein g

Peruzzi, Baldassare MDK

építész

Pulszky K. - Fellner S.:Bakocs Tamás sirkápolnája Esztergomban. Arch. Ért. U.F.I. 1881. 246-255.l.(Peruzzi valamelyik követője épitette.)

Fraknói V.: A Hunyadiak és a Jagellók kora. Budapest, 1896. 592-593.l. é A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi S. IV. kötet. (/A Bakócz kápolnát/ Peruzzi, vagy valamelyik tanitványa épitette.)

Myskovszky E. A magyar építészet története. Budapest 1910. Lő 10. l. (Peruzzi tervezte.)

/Fabriczy, C.: Due opere di Andrea Ferucci esistenti in Ungheria. L'Arte. XII. 1909 p.304-307. (A kápolna nem Peruzzitól, hanem feltétlenül firenzei mestertől...)

Idézi: Balogh Jolán: Bakócz kápolna. 121.122.123.o.

cki de Nagy

élyeg M. S.

Rosenberger

rágakövekkel

vű kerubfejek

PERUTKA, Johann Georg Mikaraga

1766 Bogonki

An 1997/1-3. 226

Peruggino

1472

Cronfosi jeggt.

Pesti arany- és ékszermüves céh V. 135

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

Perugiai Bernát

kódexe a XII. sz-ban keletkezett

Magyar kódexek Bp. 1965. 16. o.

Perugini Bernát megh: 1217

III. Béla király Imre fiának olasz neve lője az 1196. tűzvész után ajándékozta az esztergomi Szent Adalbert-székesegháznak az Expositiones in Cantica Canticorumot

Magyar Kódexek Bp. 1965. 18. o.

MDK

Perugiai Bernát

Kodexének első lapja. XII. sz. utolsó negyede. Esztergom, főszékesegyházi könyvetár./Fénykép/

A magyarországi művészet története. I.
Bpest, 1961. 48.1.

PERTZ JÓZSEF, textilfestőmester

1819.-Sok vidéki mester,kik hosszabb ideje a pozsonyi céhben voltak,a budaiak maguknak igényelték,mert a Helytartó Tanacs 1813-ban nem határozta meg pontosan a budaiak területét.-E mesterek egyike volt:
Pertz József,Gyöngyösről. 129.old

DOMONKOS OTTÓ Magyarországi festőcéhek I. A Textilfestés első nyomai 101.old

ARRABONA, A Xantus János Múz. évkönyve, 16. Győr, 1974.

JOSEPH P E R T Z , Textilfestőmester

HAUPT LADEN BUCH.-Eines Ehrsamen Handwerks Deren Kais: Königl: PRIVILEGIRT Bürgerlichen Schön und Schwartzfärbern in der Königlichen Freyen Stadt Pressburg.
Név:.- 278.- Herr JOSEPH P E R T Z
Felvétel ideje: 1811. 23. Aug.
Hová vették fel: Gyöngyös. 159.old

DOMONKOS OTTÓ: Magyarországi festőcsheк I. A textilfestés első nyomai 101.old

ARRABONA. A Xantus János Múz. Évkönyve. 16. Győr, 1974

Pertschizan János kőműves
Zágrábi

1717 ben került Hölbling mellé
tanoncnak

Schoen A. Hölbling építőmester Budán
Műtört. Ért. 1958 (VII.) 2-3 n. 145

Pertorini Rezső

Az „Allegórikus jelenet" 1913-ra datált Csontváry művet elemezte részletesen Pertorini Rezső. (említve) Az író könyvében elsősorban a tizes évekbeli szimbolikus kartonokat elemzi a grafikák közül

Romváry Ferenc: Csontváry grafikái.
Jelenkor, 1978. 8.

Pertorini Kerső

„Csontváry patográfiája" című könyvében Pertorini Kerső (1966) foglalkozik a szegedi 1879-es árvíz mentési munkálatokban résztvevő művészre tett hatásával.

Szelesi Zoltán: Csontváry és a szegedi árvíz.
Délmagyarország, 1974. júl. 2.

Pertorini Rezső

Németh Lajos, Pertorini Rezső és mások könyvei, tanulmányai, ismertető, elemző és újrafelfedező cikkei után, még mindig akad tennivalója a Csontváry-kutatásnak.

V.M.: A másik Csontváry.
Petőfi Népe, 1979. febr. 25.

Bertoldus Aurifaber, l.

Bertold ötvös.

M. D. K.

PERTOLDUS kőfaragómester
(lapicida noster)

Lólyómi kőfaragó

IV. Béla 1255. aug. 30-án kelt oklevele szerint királyi várak építése körüli szolgálataiért földeket kapott

Ugerő: Magyarországi várépítészet Bp. 1955.
152. l.

Eskleryom-megye.

Tertold Márk
harangöntő

l.
Csatosporharang

16. l.

Pertold Hugó

királyi épitész MDK

1273 Z ólyom várának épitése

Magy.Müv.Tört.I. /szerk. Dercsényi/ 128.o.

MOK

Pertold Hugó épitész

IV.Béla oklevele,mint Zólyon várának királyi épitészét emliti 1273-ban.

A magyarországi művészet története I.
Bpest,1961.II.kiadás. 141.l.

PERTL IGNACZ, magyar szabómester

A Székesfehérvári Városi Levéltárban két irat a Város XVIII.sz.-i mestereiről. Az egyik 1784-ből, a másik pár évvel későbbi. 64 mesterség, 519 név. öt osztályba sorolva. Az arab számok a két listát, a rómaiak a besorolást jelzik. 263.old
/ 1, 2./ v. magyar szabó. 266.old

Ü. VARGA MARIANNA: Mesteremberek Székesfehérvárott a XVIII. században 263.old

ALBA REGIA. István Király Múzeum Évkönyve. VIII.-IX. 1967-68. Székesfehérvár

Kedves Barátom, legelőször is ar
pokol-kura eredményét még nem ér
kétszer, esetleg háromszor is me
kányba is kellene mennem pár hét
mert sokba; mindez együtt, áll

Tehát folyóiratot forgat a
komoly, felelős és független emb
nálunk? Akármilyen picikének kép
mint egy karikagyürü - nem látom
csak akad néhány, de "felelős, f
sürgönyözzön, gyalog zarándoklat

PERTL EVETKE

ÚJ MŰVÉSZET
2000/szept.

P - 9765

10.o.

− EGYENLEG +		+ MÉR
Tartozik	Követel	Aktiva
	100.000 —	
122.145·21		122.145·21
605.157·80		605.157·80
284.900 16		316.216·80
	113·28	46·22
31.287·92		31.287·92
202.360 —		202.360 —
	225842·20	
5.000 —		4.500 —
6.000 —		

Zárókimutatás

	FORGALOM	
	Tartozik	Követel

PERTING, Johann, pozsonyi avztalormeister

J. P., Tischlermeister, † 40 éves korában, Pozsony, 1816
február 4. (1816, 165 l)

Preuburger Zeitung
(Genthon)

PERTING, Johann, pozsonyi asztalosmester

J.P., Tischlermeister,
† 40 évesen, Pozsony, 1816 febr.4.

[1816, 165 l.]

Pr.Z.

PERTILI Lajos kőműves. Az egri városi adóösszeírásokban 1785-95 között találkozunk nevével.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit.

M.D.K.

Perlili Luigi (Lajos), kőműves

1785-95 között szerepel az egri adóösszeírásokban.

Heves megye műemlékei I. írta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
1969. Akadémiai Kiadó, 378 old.

~~Kádárfa h.n. IX. 129.~~

Perthen Rezső

ajnitás 1926-29

l.

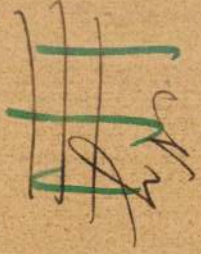

Thirfelsödemantul

186.l

n ormokból

adbeli épület

domborművű

redékesen a

ó és téglából

ában kétfelől

PERTEN, Nicolaus szobrai

1740 Porsoy, dóm, szobor

Ars 1997/1-3. 225.

M.D.K.

Perlel, kőfaragó

1438-ban, cq adósságával kapcsolatban szerepel a pozsonyi oberalorban

Hoffmann Edit: Pozsony a középkorban, elfelejtett művészek, elpusztult emlékek. Bp.é.n. 35. old.

1 Vasas Péter		Prot.
Kedd **2** Liguri Alfonz		Prot.
Szerda **3** István er.	)	Prot.
Csütörtök **4** Domonkos		Prot. D
Péntek **5** Havas B. A.		Prot. O
Szombat **6** Ur színváltozása	Izr. S. 32. hét.	Prot. Be

1

Pertel Lénárd

2

pénzverő 1430-ban a pozsonyi pénzverő mühely vezetője volt.

3

4

Ortvay. Pozsony vár. tört. II. K. 2. r. 57. l.

5

6

2.

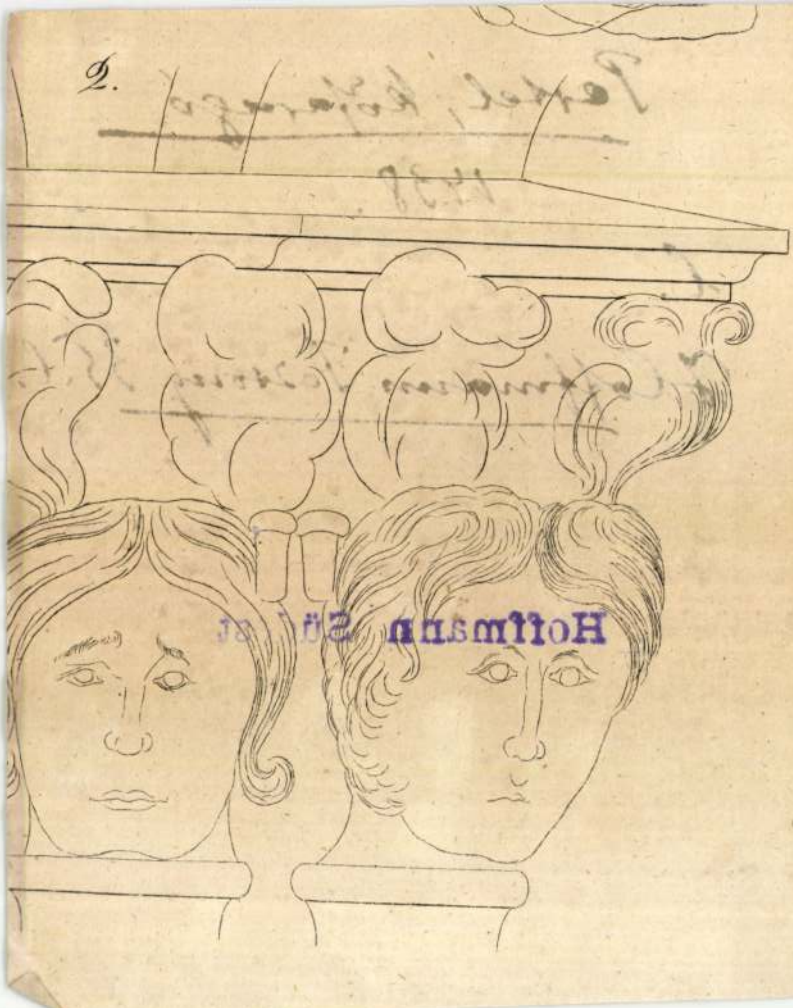

Pertel, kőfaragó

1438.

l.

Hoffmann Pozsony 35.l.

Hoffmann Südost

PERTA, Franz, pozsonyi vzékkészítő

F. P., Geuselmacher, 4 éves fia meghalt. (1806, 777 l)

Pressburger Zeitung
(Genthon)

PERTA, Franz, pozsonyi székkészítő

F.P.,Sesselmacher,
4 éves fia megh. [1806, 777 l.]

Pr.Z.

Perstel, Johann Otto, pozsonyi ötvös-
legény V. 119.

Perstel János Otto

ötvös 1674
1678

laid

Mih. Pors. 119

Perstel György, pozsonyi ötvös V. 119.

D 109

finomabb famentes **D** irodai anyag
rfeinster holzfrei **D** Kanzleistoff

Perstel György

ötvös 1659–1678

László

Miles. Pozs. 119

PERSON, Franz, pozsonyi székkészítő

F.P.,Sesselmacher,
3 éves fia megh. [1822,II.köt.,87 l.

Pr.Z.

Perstel

Clarot, Alexander

az 1827 ik lófuttatást
ábrázoló szinezett
metszete
repr.
Lestyán Sándor
A pesti egyes.
Budapest 1947.
189 – 191. l.

Sándor Móric gróf lovas-
kravusjai az egyes versenyek
szinezetében Fentich több vir-
festményben megörökítettés, mégy
Metternich Sándor Klementina
hogy tulajdonában voltak

2061-909-86

719. Keretek.

1 darab barnára páczolt puhafa védőkeret.
Méretei 105:131 cm.
Becsértéke.....2 K

Jegyzet. 1127-906-165

Persora, Juan de

Simon de

Körmöcz

1550

l.

Jedlicska I.

100 l.

1904. december 9. 617

Felterjesztés: a Szegedi Somogyi-könyvtár- és városi múzeum 1903-1904. évi jelentésének jóváhagyására ajánlatilag (672/1904.)

Persona, Christophorus

1478

Csontosi jegyz.

Ghiberti, Lorenzo, olasz, Ötvös II.27

PERSON, Franz, pozsonyi vrékkévítő

F. P. Genelmacher, 3 éves fia meghalt (1822, II. kötet, 87 l)

Pressburger Zeitung
(Genthon)

Perskó Gyula, [építész]

A szolnoki pályaudvar torony épületét tervezte.

Schneller Vilmos: A szolnoki új pályaudvar 1270 - 1276.

Élet és Tudomány, bp. 1975. júl. 4.

XXX
27.

M.D.K.

Persián Klári

"Prémes kosztüm" cimmel divatrajzát hozza a lap.

Szinház és Divat. Bp. 1917. II. évf. 52. sz. cimlap belső oldalán.

Perzián Kató

Jestő

lásd

Ligetiné Perzián K

alatt is -

Puria László dr. min. fogalmazó

VII. 279

Persián Katalin

l.

Ömönt 1932/33

31.1

Őskori telepek megvédése III. 66.

Persián Katalin

100 k illamsegély

Éimisk 1912/13

28. l.

Persián Kató

festő

Ligeti Istvánné

Éberbe Ligeti

alatt vettem

be.

ő munkatársak :

Nánási Sándor

Oberschall Magda

Pálinkás László

Pigler Andor

Polgár Julia

Rados Jenő

Révhegyi Réh Elemér

Schoen Arnold

Supka Ervin

Voit Pál

Zádor Anna

Persian Kató

lásd

Ligeti Istvánné

MDK

Persián Katalin /Ligetiné/ festő, 1898,Bp.

IV.Római Coll. Hung. Olaszorsz. ösztöndijasok.
Orsz. Ösztöndijtanács jel. 1933/34.
31 l.

L. Perzián Katalin

festő

l.

Orm. őszt. 1931/32

38. l.

A KÜLFÖLDI MAGYAR INTÉZETEK MŰKÖDÉSE ÉS A MAGAS MŰVELTSÉG CÉLJÁT SZOLGÁLÓ ÖSZTÖNDÍJAK AZ 1933—34. TANÉVBEN

AZ 1927. ÉVI XIII. T. C. 7. §-A ALAPJÁN ELŐTERJESZTI
A MAGYAR KIRÁLYI VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER

ÖSSZEÁLLÍTOTTA
AZ ORSZÁGOS
ÖSZTÖNDÍJTANÁCS

A Mücmlčkek O

Persian Katalin

Ligetiné

pesti

László

Orsz. Ösztöndíjtanács

1933-34. évi jelentése

31. l.

T. 4602.

balra lévő házikó mellett út
lső partján kastély tünik sze-

'KAHAVS.

t. 5 cm.

:6-94-182.

Perzián Katinka

festő

1911—12

Élmunk 1930. 87. l.

Magyarkanizsa.

Persián Kató

Thieme Becker

XXVI. 445. l.

Lyka

Persián Kató

Rómában a második egyházművészeti kiállításon neve szerepelt.

PH. 934. II. 13.

L. Persián Kató

Árpádházi Szentek kiállításán a Nemzeti Szalonban Szent Margit c. festménye szerepelt.

NÉ. 930. VIII. 15.

Persián Katalin festő

"Önarcképe" , "Szent Katalin" , "Madonna a gyermekkel" c. művei a római Villa Umbertoban rend.kiáll.-on. A két utóbbi alkotása a páduai kiáll.-on is szerepelt.

N.U.932.VIII.13.

MDK

Persián Kató iparművész

A barii vásár magy.pavillonjának helyszini rend.dolgozott.

Magy.Iparművészet,1933. 202.l.

MDK

Persián Katalin, festöm.

Gondos rajztudás, finom szinek, biztos alapu müvészet.
Arckép tanulmányai: "Antoritratto " "testa di contadino".
Padovában az egyházmüvészeti kiállitáson már szerepelt.

Sárkány Lóránd:
Itáliai levelek. Róma. 1932. aug.
Képzömüvészet. 1932. 52. sz. 163-4.l.
I[a] Exposizione D'Arte della giovinezza Fascista Romana
Villa Borghese. Padigio Umberto.

Persián Erzsébet.

1905/6 I., 1922/23-1924/25 I., 1925/26-1926/27. I.

Ferképzomfoiskévk
121.1.

T. 3709.

ő sziklán látszik a vár, az
ik oldalán részekre osztó lép-
t edénynyel. Felirata a lebegő

2-23.

Persian Ernébet

festő

1911

Élmunk 1930. 87. l.

Paris VII. 199

Persian Erzieher

l.

Omönt. 1940/41

26. l.

és alakok különleges technikával ké-
sisérlétől (18/a)
gomon kivül ismeretlen,de az európai
ek technikáját néhány ~~ránkmaradt~~ töre-
kék vagy vörös márvány alapot használ-
szeket,melyeket más szinü márvánnyal a-
vagy testrészleteket azután más szinü
ével illesztették az alapra. Lényegében
ól lenne szó,ha a beillesztett márvány
zták volna meg. Különösen a testrésze-
t rendszerint fehér márványból készi-
ajz disziti.
rült Európába,szülőföldjén a X-XI.szá-
rszámu emlékanyagban még később is egé-
lékeket. Sculpture champlevée-nek ne-
zt a technikát.,megkülönböztetve az in-
(19) Igy az Itáliában annyira divatos cos-
t lényegbe vágó különbség is elválaszt-
emberi alakot s ha igen,azt is telje-

Persian Erzieher

Festo

l.

Szabad Müvünk

1948. 229. l.

andé Daguerre.

mber 18-án. † Petit Brieben
us 12-én.

ravatalon és fejjel balra
olt hadügyminister̈e ábrá-
körszakálla ősz, szemöldöke
ült.

12·5 : 10·2 cm. — Lelt. sz. 398.
henyi Béla ajándéka.

PERSIAN *Antal*, festő, * Kolozsvár 1842 okt. 15, † Budapest 1908 dec. 23. Drezdában és Bécsben tanult, azután

988

itt és Budapesten működött. Fiatal korában arcképeket festett, utóbb restaurálással foglalkozott.

L. Gy. I. 2841

Perzián Antal

festő

Liszt Ferenc Hübőháza Doborjánban (Sopron megye). Természet után rajzolta fenti-

Repr.

Magyarország és a Nagy-világ. 1873. 45. sz.

és legújabban

Soproni Szemle

1941. 24. l.

ÖNYVE!

IK MEG!

házkerület könyvnyomdája a közönség régi
lkalmi imákkal teljes református imakönyvvel.
ű ünnepi és ÁLDJÁTOK NAPRÓL NAPRA!
rra, hogy a SZÍVEM TEMPLOMA című ima-
lélek óhajtásának. A költői műveiből is jól
ban, amit a puritán keresztyén ember mondani
en mond a világrengésben megrázkódott lélek
ennek az imakönyvnek a lapjain egyre jobban
könyvet elolvassa, áldott gazdagodással
ödött a hite, áldottabb lett a szeretete.
öröme tartósabbá válik, egész élete az
508 oldalas imakönyvnek méltán lett ez a cime:

PLOMA

ERESZTYÉNEK
ÉLE ALKALMAKRA

násért.
eke házasságkötésekor.

nra.
mra.

férjéért.
akor.
kor.

Perzian Antal

rapoló

l.

Bartha Liszt

22. l.

Leltári szám 86

Igrotusné özega részére
belépőjegy
a régi Képtarba

Leltári szám :

Persian Antal

fest

Szül. 1842 Kolozsvárt

+ 1918. Budapesten

Drezdában, Beisben

tanult. Fiatalabb

korában arcképeket festett

s utóbb főleg restaurálás-

sal foglalkozott.

Unszakhuga Persian Erzsébet

Közlése ahi mage is fest

1929 jul. 29. és az akademiaban

tanult.

Thieme - Becker

XXVI. 445 l.

gyálna ha a t. l.-nel üzleti összekötszakmában szerzett sokévi gyakorlatom
nr bíztosítják, hogy üzleti felataimnak
ban megfelelek.
aláírásomra b. figyelmét felhívom, ké-
gnek gondosés pontos teljesítésére minden-

Teljes tisztelettel

Békés Lajos

Persián Antal

Persián Antal, festő, Kolozsvárról, 19 éves korában, 1862-ben iratkozott be és 1865 nov.-ig a festészeti szakosztály hallgatója volt.

Fleischer Bécs 74. L.

Perzián Antal

l.

Lykanomzromantika
116, 147, 210. l.

r.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Persian Antal

Thieme Becker

XXVI. 445. l.

Lyka

Ányakvi sz.: .....

Név: .....

Lakcim: .....

Szaktárgyak: .....

Évfolyam: ..... Vallás: ..... Szül. év.: .....

Szaktárgyain kivül tud .....

.....

Tanitást vállal: h e l y b e n — v i d é k e n.

Kapott-e már állást a Segitőtől és milyen esetekben: .....

Megjegyzések: .....

Persián Antal (kolozsvári) F.M.19.2.

restauráló és állatképf. 1862 bécsi ak.(Ly.N.r.116)

Persiáni Antal

Budapesti restaurátor 1901 évben állította helyre. Krisch Aladár festőművész festményét. az egri megyeházán.

Voit Pál szb.: Heves megye műemlékei II.

Magyarország műemlékei topográfiája VIII. kötet Budapest, 1972.

353 f

Persenti Dominik MDK

Bernini Szt. Teréz szobra a Szent Marie della Vittoria templomban Rómában

Mücsarnok 1877. dec. 16.

PERSEN, Philipp, pozsonyi asztalos

Ph.P.,Tischler, † 70 évesen, Pozsony,
1768 ápr.19. [1768,33.szám,4 l.]

Pr.Z.

M. D. L.

PERSA Sándor építész

Lakóépületek tervpályázata

III. díj

Magyar Építőművészet 1959. 1/2. sz. 80. l.

MDK

Pertschizan János kőmives inas

rószt vett Buda ujjáépitésében 1686 után

Schoen Arnold: Buda épitőmestereiről töredékek, vázlatok I. Kik épitették ujjá Budát az 1686. évi romokból? Művért 1957. VI. évf. 4. sz. 299. l.

M. D. K.

PERSCHIBEL János Lukács

1767-ben említik Sopronban felesé-
ge halála alkalmából

Garas, XVIII n. 140, 241, l.

Perschibel festő

Sopronban működött. 1767-ben szerepel az anyakönyvben

Gatrai Endre: Adalékok a soprom. barokk festészethez

Borsodi Szemle 1968 3 sz. 253 old.

PERSCHIEBEL János Mihály festő M.D.K.

felesége Sopronban hal meg 1767-ben

1952.)

Müvért. (Csatkai Endre: Altomonte és Schaller István szerepe a soproni barokk festészetben 72.

Perschibelt,festő

Soproni művész.Az anyakönyvek emlitik.1767-ben szerepelt az anyakönyvben,neje halt itt meg. 253.old 4.jegyz

Csatkai Endre: Adalékok a soproni barokk festészethez II.rész 253.old

Soproni Szemle.Helytört.Folyóirat.XXII.évf.1968. Sopron

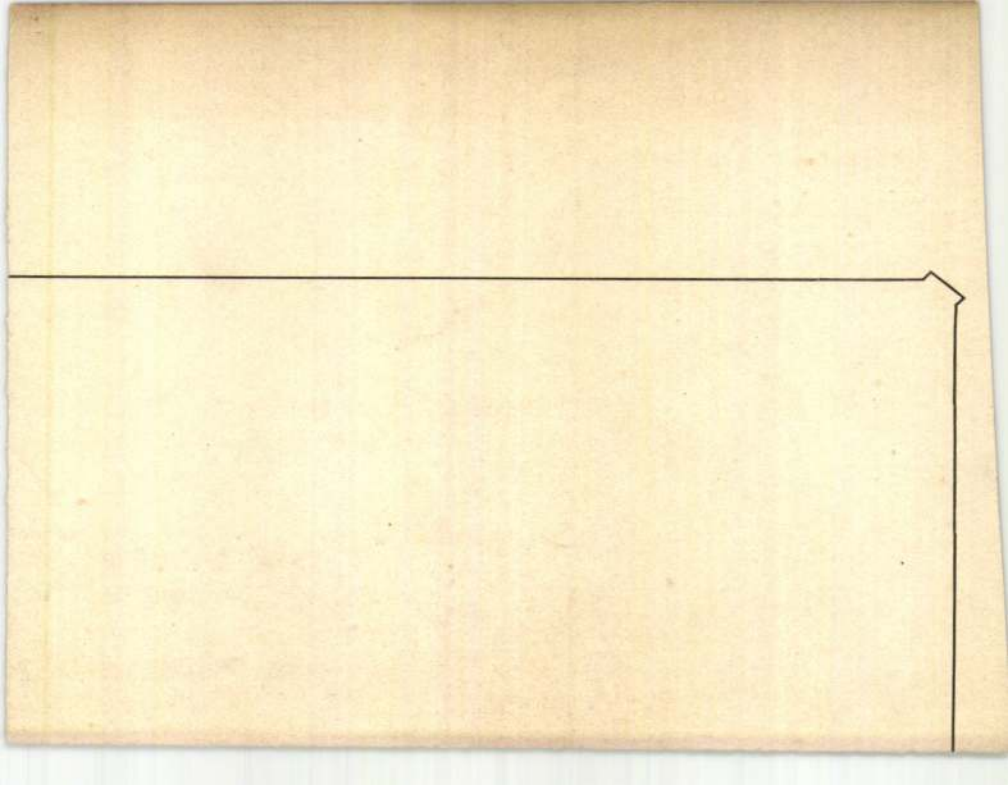

Perschibel János

Mihály
festő Sopronban
Neje halálával kap-
csolatban 1767. em-
litve

Csatkörl

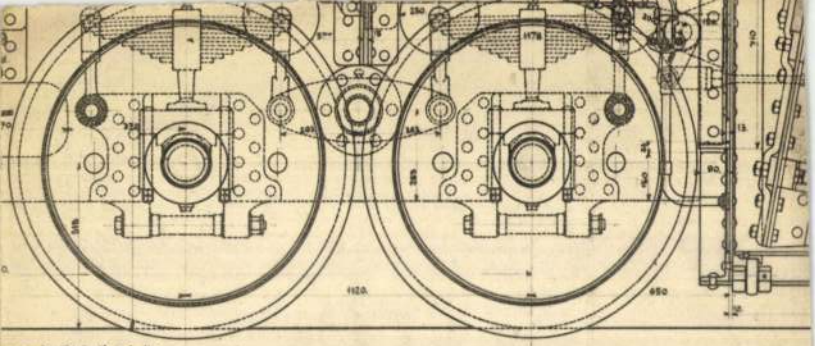

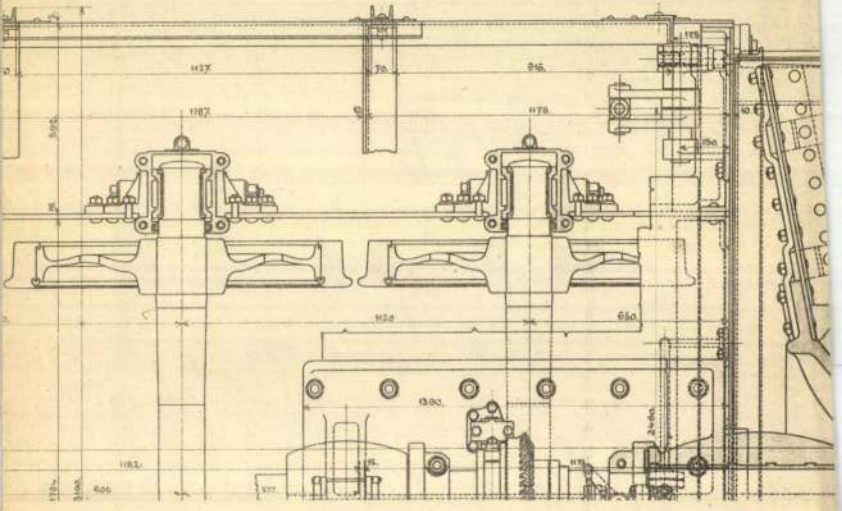

i metszete és alaprajza.

sutak gépgyára Budapesten.

Perschl Gergely

ács Sopron

1714. máj. 2.

polgareskü

Házé

M.D.K.

PERSCHING Kálé

~~[illegible]~~
murariorum magister

Pinkafő

1952

Művért. Kapossy János: Építők, szobrászok, festők és grafikusok Magyarországon 1828-ban 137.l

Persa András

budai könyvkötő

1752

l.

Romhányi

85. l.

Kiegészítésképen még megemlítjük, hogy a múzeum középkori köveinek értékes gyüjteménye ez idő szerint a bazilika déli oldalán van elhelyezve, egy XV. századi miseruha gyönyörűen hímzett keresztje meg egy hasonló korú pompás palást a főszékesegyház kincstárába vitetett át, hogy az egyes gyüjtemények lehetőleg egységes képet nyujtsanak.

*

Az éremgyüjtemény zömét a kegyérmek és a történeti érmek sorozata teszi ki: a számbelileg

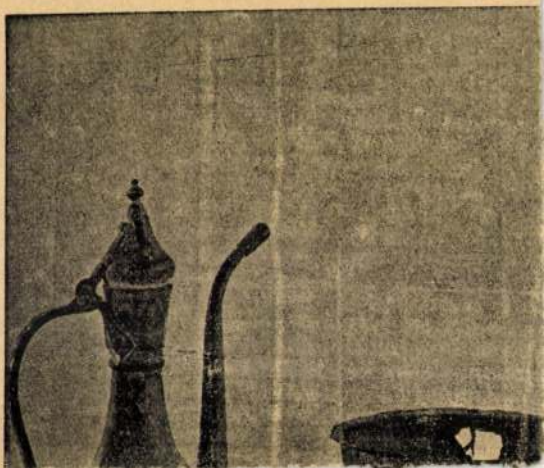

Persa András

budai könyvkötő

1752-ben halt meg.

Özvegye Viesztner

Borbála, Landerer

Lipót Ferenc nyom-

dász felesége lett.

ivód

Neinnyomdászok

59. l.

M.D.K.

Pers S. asztalos

Egerben, 1830-ban készült az orsolyák kápolnájának oltáráról.

Heves megye műemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 378. old.

MDK

Mme. André Perry

Bronzéremmel tüntették ki az 1937-évi párisi nemzetközi világkiállitáson.

Cikk: A párisi világkiállitás magy.pavillonja kiváló nagy sikerének mérlege.

Magyar Iparművészet 1938. 178.l.

MDK

Mme. Amdé Perry

Közreműködésért diplome d'honneur-t kapott az 1937-évi párisi nemzetközi vilagkiallitason.

Cikk: A párisi világkiállitás magy.pavillonja kiváló nagy sikerének mérlege.

Magyar Iparművészet 1938. 179.l.

GIOVANNI GIORGIO PERRO, éremmüvész

389.-III.FERDINÁND/A fiumei jezsuita Kollégium alapkő letétele/.--E/.FERDINAND.III+ROM+IMP AVGVSTAE+PATRIS+MEMORIAE+ACTIS+STABILITIS+TEMPLO+SOC+/IESV+FIVM+PRIM+LAPIS+ANO DONI+MDCXXXVIII+IMPERII+SVI+II+Mellkép j.babér, vért.--H/.FERDINAND II+ROM+IMP+COLLEGH+SOC+IESV+FVNDAT+AVGT+DECMIS+FLUMINEN VECTIGALB+/CASTVAE+OPE+FABRICAE+AMPLISS+PRIVILEGIIS+D+C+M+SANXERAT+Mellkép j.babér,vért.-168.90 mm. öntgény bronz.Perro müve..31.old. Fekete repr 67.old

HUSZÁR LAJOS:A régi magy.emlékérmek katalógusa a legrégibb időktől 1650-ig. I. Ujkor, 1526-1657

A Magy.Éremgyujtők Egy.kiadasa, 5.csoport, 10.sz. Bp. 1973

GIOVANNI GIORGIO PERRO, éremmüvész

---

389. III. FERDINÁND/A fiumei Jezsuita Kollégium alapkőletétele/.-E/FERDINAND.III+ROM+IMP+AVGVSTAE+PATRIS+MEMORIAE+ACTIS+STABILITIS+TEMPLO+SOC+/IESV+FLVM+PRIM+LAP+POS+ANO DONI+MDCXXXVIII+IMPERII+SVI+II+Mellkép,j.babér.vért H/.FERDINAND II+ROM+IMP+COLLEGH+SOC+IESV+FVNDAT+AXVCT+DECMIS+FLVMINEM VECTIGALB+/CASTVAE+OPE+FEABRICAE+AMPLISS PRIVILEGIIS+D+O+M+SANXERAT+Mellkép j.babér,vért.1638. 90 mm.öntvény.xxüxx.bronz.-Perro müve.-31.old.Kép. 67.o]

HUSZÁR LAJOS:A rédi magy.emlékérmek katalógusa a legregibb időktől 1850-ig. I. Ujkor, 1526-1637.

A Magy.Eremgyüjtők Egy. Kiadasa, 5.csoport, 10.sz. Bp. 1973

A Műemlékek Orsza

Nagytekinte

582/1916 sz. a. kelt becses
egy helybeli fényképés
a nagyvárad múzeu
menyő-i vörösmárva
telő kútat s a sph
részletet, mely egy XVI
maradványa, s mindk
a Nagytekintetű Ur
tára adtam. Azt hiz
ni, hogy a Műemlék
mége részére is küld

Perringer

verm

l.

Frey Bourgl 1929

XI. l.

Perringer

metszetet készitett Albert Christof Dies-nek az Eisenstadt-i kastélyt ábrázoló akvareljéről.

Dagobert Frey: Das Burgenland, Wien, 1929 I-XXXI.1

XI.1

PERRIN-FEYEN A.

806. Halászleányok. Olajf. 82x122.

Árverési Csarnok aukciokat. 1931.dec. 4.sz.
44.oldal

raktáros
utazó
↓
tanonc
gyakornok (Volontör.)

Perrin

MAGYAR MÜVESZET

1930. 298

Az előirányzaton kivül

a 103.188/1938.IV.B.sz. alatt jóvá

bályrendelet 2.§.-/14/ bek.alapján

rulás /78.160.-P/, valamint az 53.

ség biztositás kötelezettségének m

bérek az előirányzatnál 10.655.50 P

Az erdő- és mezőgazdasági birtokból

tékü emelkedést mutatnak a saját ke

óta.

Előirányzatunkban a kül

részre bontottuk: Természetben adot

próbák /17.500.-P/ és Egyéb /46.48

ség kedvéért e rovat bevételeit tel

ezért a költségelőirányzat szerinti

való szembeállitás helyett az alább

Perrin, Pierre

Zsigmond Király
művésze

lásd

Divald Magyarország

246. l.

Divald K. - Magyarország
művészeti emlékei
Bp. - 1927

A felkérend

Balás Piri László

Balogh Jolán

Bogyay Tamás

Biró József

Csabdi István

Csánky Miklós

Csernyánszky Mária

Dercsényi Dezső

Domanovszky György

Dutka Mária

Ernst Mihály

Ferdinándy Mihály

Gallus Sándor

Gerevich László

Perrin

miniaturfestő és

kalligrafus

1415-ben Budán

László

K. Gy. II 2841

Éber-Gombosi

Művészeti Lexikon

Bp. 1935.

Perrin, Pierre

Zsigmond király Párizsból hozott művészé

XVI. sz

bázd

Péter mester és

Pierre alatt

is

Divald 1927

101. l.

Divald K.: Magyar művészettörténet. Bp. 1927

vegjes

C. 54

1 Köt. 4r

Schaaffhausen,
H.

Bericht über den internationalen Congress für vorgeschichtliche Anthropologie und Archäologie in Pesth

vom 4. bis 11. September 1876.

(Separatabdruck aus dem Archiv für Anthropologie"

Perrin

enlumineur

ved

Hevesy Matthias

2. l -

Hevesy, A. de. La bibliothèque du roi Matthias Corvin Paris, 1923

Pozsonyi vonatkozású érmek VII. 152

Pierre

francia epitet

XV. n. Buda

l.

Hekler Budapest

19. l.

Hekler; Budapest
als Kunststadt
Küssnacht am Rigi,
1933

Gidófalva h. n. VIII. 172

Pierre

francia épitész

Zsigmond Király udvarában

ired

Hekler M M Tört

104. l.

Hekler: A magyar művészet tört
Bp. 1934.

pen, angyalok környezetében
trónolnak a menyei hatal-
zeledő előkelő hölgyet vezet-
elyet angyal visz. Jobbról a
kön Dávid királylyal, a ki
fát tart; balról az apostolok,
k képeznek csoportot; szem-
zött angyal lebeg.

cm. — Lelt. sz. 2132. — Delhaes
tus 21-én (465–901). — Értéke
r 3-án és 4-én (340–902). —
02 április 10-iki 3883 sz. leirat

III
289 (2132).
615 (189).

289

kang

Pierre

francia épitész

Zsigmond király

szolgálatában

cca

Hekler Ung

84. l.

Hekler = Ungarische

Kunstgeschichte

Berlin, 1937

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Perrin Pierre

Thieme Becker
439.P
XXVI. 440.l.
Lyka

m. kir.

Kereskedelemügyi ~~miniszter~~ III. 59

Perrin

Zsigmond Király al-
kalmazásában
„un enlumineur"

Michel 998. l

VASÁRNAP
15
Kath. Henrik csász.
Prot. Henrik

Divald Kornél: A kassai dóm mesterei.

HÉTFŐ
16
Kath. Karm. B.-A.
Prot. Valter

Az O. M. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei V. K. Bp. 1929

KEDD
17
Kath. Elek hv.
Prot. Elek

SZERDA
18

Lásd Thieme - Becker XXVI. 439. l.

Perrin,
francia irodéák

Zsigmond király Párizsban 1416-ban fogadta fel irodiákul és kalligrafusul. Ez Párizsban „Gobert le souverain escripvain" tanítványa volt.

Hevesy, André de: Le Breviaire de Sigismond de Luxembourg. Bulletin de la Société Française de Reproductions de manuscrits à Peintures. 1. Année No 2. Paris 1911. 107. és köv. ll.

Divkassaidóm. 38. Stordits

Hevesy n. is azt hiszi, hogy ~~az~~ fenti azonos Péter épitészet. Lásd Péter alatt. Divald ezt tagadja.

MDK

Perrin

Kossuth emlékkiáll. Nemz.Muz. kiáll.II. Bp. 1924.

24 l.

MDK

Rerrich Béla műépítész

tervezte a VI. ker. Aréna úti, a cikk megírása idején (1912.) épülőfélben levő háromemeletes bérházat.

Dr. Sidó Zoltán: Budapest főváros lakásügyi intézményei.

Városi Szemle, Bp. 1912. V. évf. 723. l.

PERREY PERRON FEDOR
93. Ősz Szentendrén, olajf.

Nemzeti Szalon

Magyar tájak
1939. dec.

Léka.

A hegy tetején lévő várba a l
vezet, mig jobbra Syöngios flu tul
münkbe kerttel. Felirata:

ARX LEKA, vel LV

Rm., mér. a vk. 9.9: 14

12

Perrey Fedor

festő-

1911.

Elhunyt 1930. 87. l.

Perretich

1788

l.

Eperjesy 1929

77 l.

Lándzsér.

Az előtérbeli hegy tetejé
jához hid vezet, a hegy oldalában
út csatlakozik. Felirata:

POSTERIOR PROSPECT, FOR

Rm., mér. a vk. 9.9: 14.5 cm.

Perrey Perron Géza

festő

1911.

Éinuisk 1930. 87. l.

Perrey Perrou Fedor, festő MDK

[redacted]

Szentendre.

[redacted]

413. Augusztusi, verőfény. Olf.

Bp.Mücs.-"A Magyar Művészetért". Képzőm.Kiáll. 1942.
jun.6.-22. Kat. 17.1.

MDK

Perrey Perron Fedor

Szeptember végén, o.f.

"A Magyar Művészetért" Képzőm.Kiáll.Kat.
Műcsarnok, 1940 Dec.15 - 1941 Jan.12. 22.1.

Perrey Perron Fedor MDK

Szeptember végén, olf.

Mücsarnok 1940 A magyar müvészetért c.kiáll.

Perrey Perron Fedor festő

A szentendrei Szamárhegyen festett és lakott a művész, az adótisztviselő, kinek 3 gyermeke és lázadó hányatott, küzdelmes sorsa volt. A Képzőművészeti Főiskolára aba Novákkal jást együtt. Spanyolhonból származtatta családját.

Szánthó Imre: Padlásszobám.
Pestmegyei Hírlap, 1973. okt. 7.

Perrey Perron Ferenc grafikus

a Mini Gali Galéria jubileumi tárlatán krokik, viccrajzok, plakátok szerepelnek. a szentendrei grafikus lapját is látjuk e tárlaton.

Losonci Miklós: Tavaszi változatok a tárlatokon.

Testmegyei Hírlap, 1974. ápr. 8.

Perret építész

Uj Ember 1947. szept. 28. 2old.

Két kiállitás

M.D.K.

PERRAULT építész

Egybevető utalás Haussmann
városrendezési elveire

Ybl Buda 266, l.

Perre Csaba

A szentendrei nyári tárlaton 1944-ben készült festménye szerepel.

Láttuk, hallottuk.

1971. VII. 23. Kossuth 21.03 |6| Ki

Perradl János

XVI

l.

Patakivárép

122.l

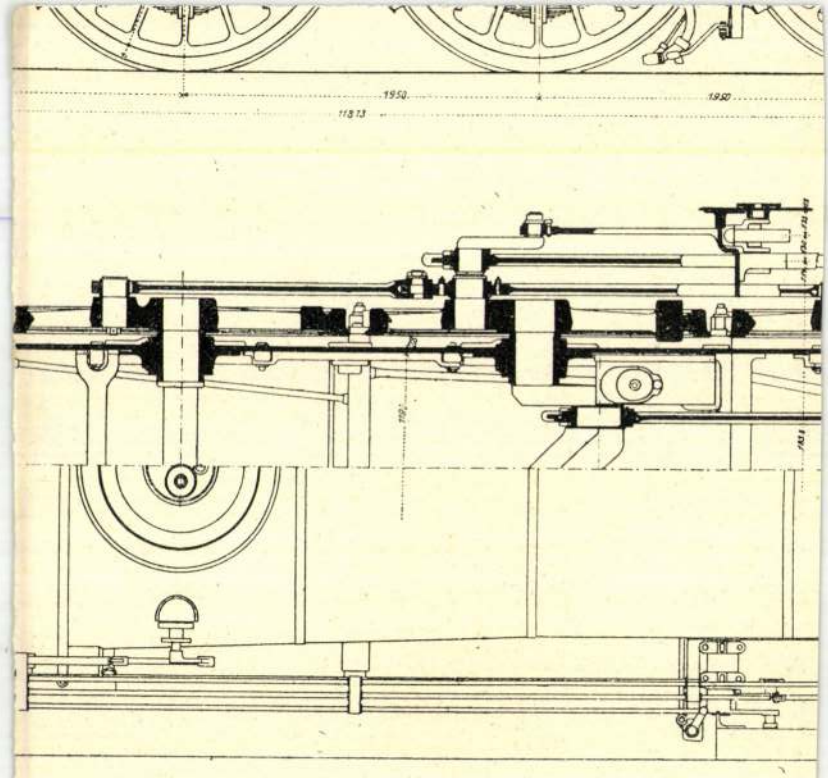

A csász. kir. osztr. államvasutak prairie tipusú 4 henge

Perpéti János

Kőfarago

A kolozsvári szent mihály templom délir kapu felett lévő nagy ablaka fenti mumkája a XVII. z első felébol.

Balogh Kolozsvár

12. l.

SZÉNÁSY HOFFMANN
ÉS TÁRSA RT.
V., BÉCSI UCCA 6.

BUDAPEST 1938 NOV 19 Hb 62 Hb

MAGYARORSZÁG 2 FILLÉR

Mélt.
Nagys. Jenfiványi Miklós

urnőnek — urnak

BUDAPEST

ker. Budafoki ut 10/c ucca sz.

Perpeti János

kőfaragó

Kolozsvár XVI. sz.

Lásd

Grandpierre Edit

A Kolozsvári Szent

Mihály templom.

Bpest 1936 15 l.

PERSEN, Philipp, pozsonyi ausztalos

PH. P., Tischler, † 70 éves korában, Pozsony, 1768 április 19. (1768, 33. szám, 4 l)

Preszburger Zeitung
(Genthon)

PERSAK / BERSACK

PERŐCSÉNY (Hont)

RMV 3, 100 l.

REF. TEMPLOM épült 1857-ben, harangja 1602-ből.

Perőcsény

MDK

Perov festő
hibájával volta fel Benoit Zviti
rus tulságos életkörülséget

Beiträge zum sozialistischen Realismus, Berlin 1953 110. o.

Peroutka

Ltab IV. 104

Nagybereznai népkut. V. 61.

Perouška

Thieme Becker
XXVI. 428. l.

Lyka

Parobek Alajos 1896-1947 MDK

Szegedi festő. Nyilassy Sándor és Várolyi Lajos halással vobtak művészetére.
2 Bold

Szelesi Zoltán: Adatok Szeged XIX. századi képzőművészetéheh. 179.o.

A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Szeged. 1957. Szegedi Nyomda Váll. 1957

Perobek Alajos
1896-1947

Szegedi festő. Nyilasy Sándor hatott rá.

Szelesi Zoltán: Nyilasy Sándor 1955. Szeged 12.l.

5 K. 20 fillér volt is u

24 K. Csaknem ajánd

„sék meg engedni, h

fenntartási költsejek

külön költsej kinta

Vhuszvad 1904

Pérő János

kertész Egerben

szül. 1891. Egerben. Képesítő vizsgát Budapesten tett 1912. Azután Egerben átvette a család kertészetét. 1903. állami érmet, 1933. arany oklevelet. 1934. az OMKE arany-érmet nyert. Az orosz harcterén vett részt a világháborúban. Sebesültem fogságba esett, honnan 1918-ban haza szökött. Kereskedelmi és virág-kertészettel foglalkozik.

Ludányi Hevesi

593. l

Pernye Edit

Részt vett a pályázaton III. díj 22ooo Ft

Városterv: Jánossy György, Hrecska József, Vély Róbert, Szöke Lajos, Simon Gábor

Dr. Kiss Tiborr Megyeháza tervpályázat

Magyar Építőművészet 1964/3. 6-12. l.

M.D.K.

Pernye Edit épitésu

D jazva a pályázaton / 15ooo Ft II. dij. /

Társtervező: Mináry Olga- Hackl Tibor- Szőke Lajos- Vély Róbert

Három dijat nyert egy épitészkollektiva a debreceni pályázaton

Magyar Nemzet 1966. nov. 9. 7.l.

Pernye Edit épitész M.D.K.

A falusi egészségügyi létesitmények tervpályázatán
22ooo Ft-os dij
Társtervező: Minárv Ola- Fonyodi Tünde- Somogyi
Gyözőné-- Varró Jánosné

Magyar Epitőművészet 1965/6 2. 1.

Pernye Edit építész

M.D.K.

Orvostovábbképző Intézet , Sebészeti Több
tervpályázata

35ooo Ft-os di

Építésztervezők: Mónáry Olga, Hackl Tibor, Szőke
Lajos Vély Róbert

Magyar Építőművészet 1966/5. 2-3.l.

mund Siebenbürger (1431—1450), Ratsherr und Stadthauptmann; ausser ihm sind noch zu nennen Christian Richter von Tyrnau (1451), Michael von Kaschau (1451) und Hanns Schwarzwadl von Pozsony (Pressburg) (1478—1500). W. Bocheim und J. Mayer möchten den im Museum von Wiener-Neustadt aufbewahrten Korvin-Becher (1462) Wolfgang Zulinger, dem Schüler des oben erwähnten Sigmund Siebenbürger zuschreiben; dieser 82 cm hohe, mit Drahtemail geschmückte, vergoldete Willkomm sei auf Bestellung Friedrich III. für König Matthias gearbeitet worden, dieses Geschenk sei indessen in Wiener-Neustadt verblieben und beim Einzug des Ungarkönigs der Stadt zum Geschenk gemacht worden. Der Frage nach dem Drahtemail, das unzweifelhaft ungarischen Ursprung verrät, suchen die genannten Forscher dadurch auszuweisen, dass Zulinger diese Technik in der Werkstatt Siebenbürgers erlernt hätte. Dem gegenüber bezeugen dokumentarische Daten, dass Zulinger mit jenem Wolfgang, der in der Werkstätte des Siebenbürger gearbeitet hatte, durchaus nicht identisch war. Auch die historischen Judizien sprechen dafür, dass Matthias den Becher hat verfertigen lassen, da er ja dem Kaiser wegen Zurückgabe der ungarischen Königskrone verpflichtet war. Der Pokal ist 1462 entstanden gelegentlich der Versöhnung der beiden Herrscher und steht in keiner

Pernwalder János

ötvös Beisujhely

1471 -

nem magyar szár-

mazású művész

lásd Teckendorfer

János alatt

Gentmagyninvenaszti

55. l.

Kir. Magyar Egyetemi Nyomda Budapest, VIII, Múzeum-körút 6. Gólyavár. — Dr. Czakó Elemér.

Pernisz István

S.F.: Szentendrei Theatrum étterem. Építész: Simon Ferenc, statikus Kovács János, út-terep-kösml: Pernisz István, belsőépítészek: Simon Ferenc, Z Fekvári Iván, Garajszky József. - Ismertetés, képekkel.

Magyar Építőművészet, 1971.2.sz.

34-36. l.

Pernhold Adolf

Emanuel

Cash

Collateral

M.D.K.

Pernhartz Jeremias, festő

1590-ben Pozsonyban a hús-
székekben használatos kilenc táb-
lát feretére festi és vörös betűket
fest rájuk.

Hoffmann Edit: Pozsony a középkorban, elfelejtett
művészek, elpusztult emlékek. Bp. é.n. 50. old.

8

9

Bernhartz Jeremias

festő

1590

l.

Hoffmann Pozsony

50. l.

Hoffmann Südost

Pernet József

Könyvtáros

Magyar születés, de a XIX
Szánad ~~[illegible]~~ közepén Buka-
restben telepedett meg ő
rapzolta a

Bukaresti Magyar Körlöny

1860 ein második szánának
Könyvtárú mellékletét,
meg a román nemzeti szu-
házat ábrázolja s magyar
és román szöveggel van
ellátva
kiadta a Hunnia bu-
karesti magyar egyesület.

Havi Mihály

A magyar opera tarsaságá-
nak bukaresti vendégszereplé-
se alkalmából adták ki
a mulapot.
A könyv meghatóan
primitív.

Pernet Ianos

Készítette Kuzaváros
tervrajzát. Körajz.

Bukuresti Magyar Közlöj

1860. 48. l.

Ezt ezer példányban bocsátotta a B. M. K. rendelkezésül az előfizetőknek való megküldés céljából

lásmég
Románországi levelek
u. ott. 51. l 1860,

PERNERT, Adrián, pozsonyi fazekasmester

A. P., (bürgerl.) Hafnermeister, +34 éves korában, Pozsony, 1796 julius 20. (1796, 799 l)

Preßburger Zeitung
(Genthon)

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI DOKUMENTÁCIÓS
KÖZPONT
Budapest, XIV. Dózsa György ut 41.

Paul Perner, asztaloslegény

A győri asztalos és puskaagykészitő céh legénykönyvéből, 1685-től: "Paul Perner Schirrter Gesel Von Kaab gebürtig." 105.old

Batári Ferenc: Asztaloslegények Győrött a XVII. században Adatok Győr város asztalosmivességének történetéhez 93.old

Arrabona, 9.-Antus János Múz. Győr, 1967.-A Győri Múz. Evkönyve

[illegible] Jenőfi Hadar
Köves

Perner Gyula

Perner Gyula, építész, Pestről, 20 éves korában, 1863 nov.-ben iratkozott be és 1866 nyaráig az építészeti szakosztály hallgatója volt.

Fleischer Bécs 74-1

Pernek József

a bpesti Bródy S. u. 3. sz. a. ház falfestményeit restaurálta.

Deresényi Dezső, Entz Géza, Gerő László, stb: Magyar Műemlékvédelem, Budapest, 1960. I. (1949-59) 1671

Pernek József

Nyírbélteken falfestményeket restaurált.

Dercsényi Dezső, Entz Géza, Gerő László stb.: Magyar Műemlékvédelem, (1949-1959) Budapest, 1960. I. 168 l.

Pernek István [festő] MDK

Móré Miklóssal együtt végezte 1958-ban a Bródy S. a. 4. sz. házban lévő Lotz Képek restaurálását.

Petreházy Károly: Képzőművészetek alkalmazása a budapesti műemlék-lakóépületek 1958. évi restaurálásánál 45-50. l

MŰEMLÉKvédelem, évk. 1961. 1. sz.

J. Pernek

Restaurátor /festmény/.
Szépművészeti Muzeum. Bp. XIV. Dózsa Gy. ut 41.

International Directory of Arts. 8th Ed. 1965/1966.
II. /Ed.: H. Rauschenbusch/, Berlin, é.n. 1005-1861
1., ill., Deutsche Zentraldruckerei AG. 1813. 1.

M. D. U.

PERNEK István

A Bródy S. u. 4. sz. ház holz- falkiplinek egyik restaurátora

tarsa: Móré Miklós

~~Petrekásy~~
Perekásy Károly: Képzőművészeter alkalmazása a bresti műemlek-lakóepületek restaurálásánál

Műemlékvédelem 1961. 1. sz. 47. l.

Pernegger Mihály
vobrán

l.

Arch. Ert. 1918–1919
58. l.

Cuaderno

Pernegger Johann

Nebraska

laid

Arch. Ert

1918–19.

58 — 64. l.

5920.szám.

1914.vt.

A »Műemlékek Orsz

Tekintetes

Hivatalos tisztelettel

hogy a városunkban levő »Óváron'

Pernegger J.

Hobrasz

Karentlevétel, eltár a nyitrai székegyházban 1662. Fentitól.

Repr.

Šourek 807.4.

Pernegger János

Belepcsényi György püspök márványoltára, készítette fenti 1662.

A nyitrai székesegyház műkincseiből önzeállított [fény] képek jegyzéke.
MOB kotár 552. sz.

P e r n e g g e r J á n o s
szobrász

Gaál Ferike dr.: Husvét képzőművészetünkben. Képes Vasárnap. 1943. ápr. 20. (Képekkel.)

Pernegger János

vörösmárvány oltára
1662-ből a nyitrai
székesegyház déli kápol-
nájában. Az oltárt
a Levételt a keresztről ábrá-
zoló és kehlheimi kő-
ből faragott domborúm
diszíti.

Dívald Magyarúvenl

217. l.

Székesfővárosi Muzeum katalogusa.Bu
5,107.l.- Budapesti Hiradó,1846.I.106.l.
./Különféle/.- Budapesti Napló.1898.
apest székesfőváros közterein álló
rzskönyve. József nádor szobrának lei-
395. 15-16.l.- U.az:Széchenyi István
ének.Budapest, 1895.9.13,24.11- Bu-
79.l.- Családi Kör.1862.14.sz./arckép-
.- Divald Kornél:Barabás és Molnár.
tcsarnok.1858.173 l.- Egyetemes Ma-
ő.1877.520,522.sz.- Ernst Lajos és
kiállitásai.X.Magyar biedermeier-mű-
rnst-Muzeum.Ideiglenes katalogus.Bu-
állitás.A képzőművészeti osztály ké-
396.- Életképek.1846.I.415.l.II.188,
zékesfőv.IV.ker.községi nyilv.főreálisk.
Évkönyve.A pesti műegylet.- Pest,1854.

Pernegger János

1662

l.

Divald 1927

137. l.

Pernegger, Hans, ifj

osztrák nobrán

a mjitrai nékesegyház

marványoltára

1662

lásd

Péter II. 16. l.

17. l. képpel

III

684 (1478).
821 (77)

sárga metszésű, de fekete körésű

ve és van ábrázolva

e néz kerek medaillonban. Jobb
élre állitott könyvön nyugtatja.
Fejét dicsfény veszi körül, a mely-
k, palástja piros.

.

ki 58693 ex 93 sz. leirattal 200 lirán

5-én (1-95)
az 1895: VI. 29-én 3304 ex 95 szvsz.

19-iki jegyzőkönyvben felvett Apostol-

48

Pernegger János

nőbrau

lásd

Wag Dej

186, 190. 191. l.

rhamnus ~~purshiana~~ frangula

kutyabenge

Pernegger Zacharias
Jan

nobrazi

l

Nitra

119. l -

MOB Kn. 2256

Quassia amara

Quassia

Pernegger János

szobrász

l.

Nitra

119, 143. l.

MOBKA. 2256.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Pernegger Hans, ifj.

nebrait

lisd

Arch. Ert.

1918–1919.

59, 60, 61. l.

62. l. 64. l.

— 1900: IV. 11. — 1901: IV. 11. — 1903: IV. 11. — 1904: IV. 11. — 1905: IV. 11.

♂ — Magy. Képtár 503. — Uj lelt. sz. 368. — 1905. átv. jegyz. 275. — Száma az Orsz. Képtárban a sz. nban 1920. és a leltárban 2898. — Vétetett 1890-ben.

Kifüggesztésére vonatkozó adatok a Nemz. Muzeumban.

Tévedésből 2998.

ahbeszt!

2998

Mk. 503.
Uj. 368

Vét. 1889.

258

Pernegger János

Nobrán

l.

Arch. Ért

1918–1919.

134. l.

LXIV.

Pernegger János

Hobrátt

Lásd okv.

Arch. Ert.

1918—1919.

58, 59, 60, 61,

62. l. - 64. l.

Pernegger Janos

Krisztusnak a Keresztről vobrász
levételét a Szponsoba tehe-
let abrazolo alabastrom
szobrot faragta. Feliratu
a feltő homlokzatom e feli-
ratot viseli: Deo Homini
pro peccatoribus mortuo Et
Sanctis ejus Zverardo et
Benedicto, — zobbra: Geor-
gius Pohrontius Szelepcsé-
nyi — bal oldalán: Archi
Eppus Colocensis. Eppus
Nitriensis Z.C. S.R.Q.M.
Cancellarius et Consil. Inti-
mus. A Kép alatt: ~~Johan~~
Joannes Pernegger fecit
Anno 1662.

Pernegger Laius 2

Az egész egy oltarón áll.

Csippék Sándor. A mytrai Hékeszegyházi Magyar Szon 1864.
423. l.

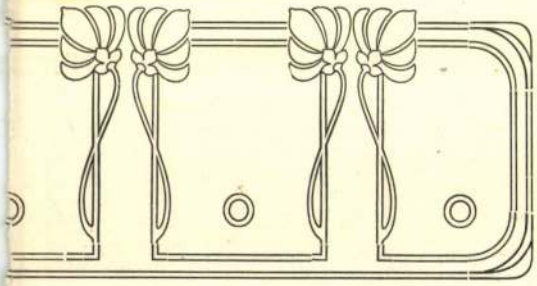

T MŰVÉSZ ÚR!

tudomására hozni, hogy SZENDREI
Tudományos Akadémia tagja, a jeles
VÁNYI GYULA műtörténész jórészt
nagyszabású magyar műtörténeti lexi-
zázadtól kezdve napjainkig élt összes
foglalja s melynek első kötete
tatásügyi ministerium támogatásával

ZEK LEXIKONA

Pernegger János

~~[illegible]~~

lásd

Rupp Jakab. Magyarország
helyrajzi tört. I. k. II fele
592. lap.

Cserey – gyűjtemény III. 210

Pernegger, Johann

Bildhauer im XVII Jahrhundert, verfertigte für die Mystraer Domkirche die Gruppe der Kreuzabnahme und Grablegung Christi aus Alabaster.

Krick. II. 366. l

MÁJUS

12

Pernegger Janos

nobrány 1662

Agitra

l.

Művészeti lexikon

566 l.

II. Passio vag

1. Tartozás:

Baróthy és Tsa

III. Ismétlés.

Aktiv vagyon

Passio vagyon

Tiszt

IV. Egybevetés

Év eleji tiszta vagyon

-"- végi —"—

Nye

Budapest, 1927. októbe

Pernegger Janos

Müvisel 1911. 192

Jelentem, hogy .....

távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....

az osztályfőnök aláírása

Engedély

.....

a műhelyfőnök vag
aláírás

8. sorsz. Műhelyi minta. —

Pernegger Laurs

läsd

Om V(a) 1701.

Joannes Pernegger

stobrast

tred

Gerecze. P. A mincmlé-
kek. 566 l

397. Mária Terézia ~~érme~~.

Gunyeren elő,

~~Az~~ ~~Elő~~lap jan ~~Mária Terézia~~

nával, ~~és~~ kezeiben gyermekkel van ábr

szél lobogtatja. Körirata: DE. PRAGMA

MYN. ERVELANDE. BEROOFT 1742. ~~A~~ Hátl

HEME, a BYR és az OOSTENE jelzés

három világi hatalmasság ~~mosolyogva~~

Körirata: ELDE. EN. VERBONDE. GEBROKE

Bronzérem, méretei 4.3: 4.

Csernatony Lajos ajándéka

pedig

mosolygó

ok képviselői

PERNEGGER. *Hans d. J.*, szobrász * 1603, † 1663. H. Waldburgers tanítványa, a hasonló nevű salzburgi művészcsalád legjelentékenyebb tagja. Több műve van németországi és ausztriai templomokban. Egyik főműve a nyitrai székesegyház Krisztusnak a keresztről való levételét ábrázoló alabástrom oltára, mely 1662. készült.

R. G. II 283 l

2. A kolozsvári Szent Mihá
zult szentélyfalai állékonyságának

3. A kolozsvári Mátyás-ház
redeti állapotba való visszaállit
cseréppfedésének régi, jó cseréppel
sére .....

4. A zabolai földrengéssuj
lom helyreállitására .....

5. A csiksomlyói földrengé
rendi zárda helyreállitására .....

6. A misztótfalusi ref. te
tási költségeihez való hozzájárul

7. A szöllősgyulai ref. te
si költségeihez való hozzájárulás

8. A szentdemeteri r.k. te
tásához való hozzájárulás .....

9. A széki ref. templom hel
ló hozzájárulás .....

Budapest, 1941. január hó 2

A Nagyméltóságu Vallás- és Közokta

Pernegger János

szobrász

Műve a nyitrai szekesegyházban.

Nitra ~~Nitra~~ (Dejiny a umenie nitrianského zámku. Na pamiatku kniežata Pribinu.) Nyitra. A nyitrai vár története és művészete. Pribina uralkodásának emlékére) Trnava, 1933.

Ism.:

Fügedi Erich:

Századok

1937. 117. l.

JULIUS

6

Pernegger János

Hobrán

1662 Nyitra

Revái lex.

15 k. 343. l.

MDK

Pernenszky János festő

FAE: A csepeli dolgozók képzm.kiáll. Szabad Nép 1949. jan. 11.

PERNEGGER JÁNOS

Rados Jenő: Magyar oltárok. Bp. 1938. 63.l.

P

Joannes Pernegger festő M.D.K.

A Nyitrai tplom egyik képén felirat:
„Joannes Pernegger fecit 1662."

Dualszky János: Nyitra vár és város történelmi vázlata. Nyitra 1875 31.

Pernegger János nobrán M. D. K.

A bentercebányai vár templom vörösmárvány oltárának kénitője. 1662.

K. Divald: Old Hungarian Art. London 1931
203

Pernegger Lajos pobrán
(Nyitra pkesegyh.)

Fügedi E.: hitra. kömpvism.
Karádok, 1937.
116. l.

Pernegger János képfaragó,

1662. Nyitrán dolgozik.

Archaeologiai Értesítő

XXXVIII. 1918–1919., 57–64.

Éber László: Szelepcsényi György oltára.

PESKY János festő

Az aszófői r.k.templom későbarokk oltárának képét festette 1824-ben.

KOPPÁNY Tibor: A Balaton környékének műemlékei. Bp. : OMvH, 1993 74.

PERNEGGER, Hans ifi szobrán

Pamiatky a Múzea, 41, 1992, 5/6.
Tematikus szám: Barock in der Slowakei.
27. lej
Nyitra, Püspöki székesegyház, Szelepcsényi oltár
1662

M.D.K.

Pernegger, Hans, szobrász

Készítette a nyitrai szóres-cegház Szelepczényi-oltárát 1662-ben. A Keresztlevételt ábrázoló relief-hez nem metszeter, hanem Daniele da Volterra firenzei stuccrelief-je szolgál-hatta az alapot.

Aggházy Mária: Barockplastik in Ungarn.
Übers. Barbara Faragó

Bp. 1959. 2991. 185 t.

10. old.
65. á

M.D.K.

PERNEGGER, Hans ifj. szobrász

(1603-1663) Salzburgi származási

1662. Nyitra, székesegyház, Szelepcsényi

oltár. Keresztlevétel és Sírbatétel dom-

bormüvel (Repr.)

Aggházy: Barokk szobrászat... Bh. 1959.

I. 44. 45. 53. 254. II. 201. l. LIV. t.

LŐRINCZ JÓZSEF
Hírlapbizományos
GYÖNGYÖSHALÁSZ

Pernegger András
szobrász

l.

Arch. Ért.
1918–1919
59. l.

MDK

Perneczky Sándor épitész

Épül, szépül fővárosunk. Magy. Nemz. 1949. nov.12.

Pernecky Sándor

építészmérnök

László

MMÉE Kör

1944. 78 k. 50. l

Perneczky S.

épitész

l.

Építőmunka

1933. 112. l.

Perneczky Sándor

építészmérnök

az esztergomi

Bethlenyi és Rákóczi

tér rendezésére

kiírt terv.

megvétel

MMI Közl
1943. 192. l.

A Felsőbányai Rom. Ka

Szám: B 407/1943.

Műemlekek Országos
Méltóságos
Gerevich Tibor

F. é. augusztus 17-én
válaszolva tisztele
felsőbányai temp
mesterek tő/ Költség
Ehelyett sikerül
beszerezni és így a tél
veszélyessé vált eli
betiltották a főag
Erről a munkáró
nagybányai bádogo
tisztelettel jesen k
megadást

Perneczky Sándor
épitész
nem díjazott terv

l.

Halászvarosházakibov

85. l

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA
753 / 1943 szám.
r.: ... év X hó 3 n.

M.D.K.

Perneczky Sándor, építés

terve megvételben
részesült az esztergomi Szé-
chenyi- és Rákóczi tér ren-
dezésére kiírt pályázaton

Vállalkozók Lapja. Bp. 1943. LXIV. évf.
dec. 2. sz. 5. old.

M.D.K.

Perneczky Sándor, építész

a két második díj egyikét nyerte el a főváros „családi házas lakótelepére" kiírt házi terv pályázatán

Vállalkozók Lapja, Bp. 1944. LXV. évf.

jan. 13 sz. 6. old.

re emelte".[9] így érthető, termé
generációja valóban kiemelkedő t
rica kötetek.S hogy ettől az idő
valamiképp eltérni a szerkesztő,
hogy a megjelölt generáció számo
egyéniségei kis számban jelentke
rációja elé is tekint a szerkesz
szetről is hírt ad a sorozat.[10]
Furcsábbnak tartható Oltványi Ör
saját Egry könyvét aposztrofálja
eléggé újszerű kísérlet a magyar
részt fogalmi nyelvre akarja for
tartalmát és nyelvét, másrészt /
ja levezetni művészetének sajáto
Ars Hungarica sorozatot kísérlet

PERNECZKY Géza: A posztmodernről a káoszelméletig :
Matematikai válasz a történelemfilozófiai vitákra? =
Népszabadság, XLIX.évf.228.sz.1991 szept.28. 23.p.
ill.

mai műv. ált. müv.elm.

fölött lebegnek. Mert a"részará
hez való viszonya, egy méret-ará
nyi misztifikálja inkább a fogal
rány zártsága, az újúló léptéke
összefüggést teremt és alkalmat
sának érvényesülésére akkor is,
dolat hevenyebb lejegyzéséről va
ez költői magasrepülés, amit ért
zük tovább, még mit mond Pátzay
teszi egyik főértékét a Fésülkö
rányosság pompásan fékezi a szó
Szó-légvár, szó-mágia, betű-hal
lázasan lelkesedő s nagy teherb

PERNECZKY Géza: Ujabb Ludwig-múzeum Aachenben. =
Népszabadság, XLIX.évf. 2oo.sz. 1991. aug.27. 9.p.

Aachen, Ludwig-Museum ált.

Lehet hogy van!

lebilineselt a benne lévő festm
sége. A falon olyan művészek a
ideig sohasem hallottam, vagy h
meg emlékezetemben, Egry, Bernát
Derkovits. A gyűjtemény legjele
gyönyörű képeinek sorozata alko
szép tájképe is nagyon tetszett
mégis a gazdagon képviselt Egry
dített. Teljesen megfeledkeztem
rülve a képek nézésében, mintha
gon".[28] Oltványi s az Oltványi
a Fruchter gyűjtemény mellett m
dor, a Cseh-Szombathy László, a

Mäkelä, Marika

PERNECZKY Géza: Marika Mäkelä - avagy milyen a mai finn festészet? = Népszabadság, XLIX.évf. 292.sz. 1992. dec. 13. 9.p. ill.

Pernecky

Loska Lajos: Földkörelben
Beszélgetés Kő Pállal

Lemberk, 1982. június

Perneczky Géza

Perneczky Géza: A háló.

rec. BABARCZY Eszter: Utopikus üzenet. = Népszabadság, 1993. okt. 7. 16.

Perneczky Géza: Háló

BOHÁR András: Ex Libris. = ÉS XXXVI.évf.17.sz.1992. április 24. 11.p.

Hegyi Lóránd: Emény és fikció. Pécs, Jelenkor,1991
Perneczky Géza: Háló. Bp.,Héttrony,1991
Vay Tamás: A posztmodern Amerikában. Bp., 1991?

k szolgálaátra vonatkozó utasi-
yüjteménye. Bp, 1873, M.kir.

tani Intézet évi jelentése.
1893-1896, 1897-1899, 1900-1901.

itonai bünvádi perrendtartása.

s gazd ságtudományi egyetem
kar, Sopron. A bánya- és
yei. 1934.

PERNECZKY Géza: A természet rejtett arca : Kállai Ernő utopikus utazása a bio-romantikától a fraktál-romantikáig. = Mozgó Világ, 17.évf. 12. sz. 1991 32 - 46.p. ill.

Vagy: müvészet elmélete
XX.sz. müvészet

Kállaitól utaló

tezik! Ez az a kezdés, amelyet nem nehezítenek nyelvi akadályok, ez az a kezdet, amelyben mindenki megérti egymást, ez olyan kiindulás, amely szélesebb palettát ölel fel. Kezdet — egy olyan kulcs segítségével, amely a kultura hatalmas területén sok kaput és ajtót nyit, kezdve az ásatásoktól a környezetvédelemig, a középkor polihisztoraitól a ma esszéistáiig.

A zenével kellene kezdenünk. Ehhez van Önre szükségünk, tisztelt Tanárnő, tisztelt Tanár Úr!

Pannonia c. folyóiratunk, amelyet az európai együttműködés szellemében adunk ki, következő számában vázlatot közlünk a Pannon térség zenéjéről a kezdettől napjainkig. Ezenkívül kézhez kap tőlünk egy kérdőívet, azzal a kéréssel, juttassa azt el, ossza ki tanítványai között, majd a válaszokat összegyűjtve szíveskedjék nekünk azokat visszaküldeni. Ez az első és az egyik legfontosabb lépés. Hogy mily-

Perneczky Géza

ÉRDI Péter: Megjegyzések egy kérdőmondathoz. = Magyar Narancs, IV. évf. 12.sz.1992. junius 9. 16.p.

[rec.]Perneczky Géza: Mire jóm a fraktálfilozófia? Köln,1992

Sz. Kürti Katalin 383, 900, 1222, 1229, 1302, 1380, 1409, 1740, 1815
(L.)
L.Gy. 830
Lábas Endre 2085
Lábas Zoltán 2096
Lacza Márta 2087
Laczkó András 1385, 1418, 2276, 2390
Laczkó Ibolya 2190
Laczó Henrietta 2088
Laczó Katalin 2372
Lajos Ferenc 2089
Lajta Béla 1186, 1358
Lajta Edit 1323
Lakatos István 1929
Laluk József 1420
Lambert, A. 1327
Láncz Sándor 577, 1125, 1331, 1407, 1456, 1466, 1505, 1590, 1612, 1639, 1653, 1744, 1835, 1902, 1933, 2029, 2125, 2199, 2237, 2254, 2385
Láng Miklós 2378
Lammel Annamária 1465
Lantos Györgyi 2090
Laposa József 1586
Laptoiu, Negita 1118
László Bandy 2091
László Emőke 586, 1039
László Gyula 1905, 2067, 2171
László Péter 1326, 1890, 2060
László Tamás 1577
Lázár Béla 1327
Lázár Imre 1467
Lázár István 492, 571, 1586

PERNECZKY Géza: A művészet bővített újratermelése. 1. V. 4 - 11., 73.

PERNECZKY Géza: A művészet bővített újratermelése. 2. VI. 4 - 5., 68 - 71.

ill

PERNECZKY Géza: Kisérlet egy legenda racionalizálására : György Péter - Pataki Gábor: Az Európai Iskola és az Elvont Müvészek Csoportja. Bp. : Corvina, 1990 [rec.] - Buksz, III.évf.2.sz. 1991 192 - 202.p. ill.

urvacsáért van.

A lutheri teológia sze
az, hogy az urvacsora szerta
dezése. Legyen erre alkalmas
ünnepélyességgel, hogy hitva
teste és kiontott vére valós
tozással, tehát nem valamifé
hanem minőségi, qualitativ é
oltár Krisztus örökérvényü,
prezenciában történő megjele

Evangélikus értelemben
hanem Krisztus uj testajmenu
tikus/ és ünnepélyes "mennye
tetlen és identitást tükröző
résztvevői számára találkozá

Perneczky Géza

CHIKÁN Bálint: Alternativ müvészeti ajánlatok HÁLÓjáról. = Magyar Hirlap, 24.évf. 175.sz. 1991. julius 27 14 - 15.p. Ahogy tetszik melléklet

rec. Perneczky Géza: Háló c. könyvéről

Szentjóby szerint Magyarország terkepe is ki volt rakva ehető falatokból – én ezt csak kétkedve tudom elhinni, bár nem állt az emlékeimtől nagyon távol, a disznózsírból a kirakatban megformázott állami vezető feje, mint a jólét cégére. A *Hatvanas évek* kiállítást beilleszteték az állami protokollba.

De térjünk vissza a művészet területére.

A 60-as évek végre olyan volt Magyarországon, amelynek volt saját magán belüli története, volt múltja és kifutása. Rendkívül erős szellemi potenciálja volt, amely feldúsította és sűrítette a párhuzamosan élő szemléleteket. Ezért vitatható a kiállítás idő-önkorlátja. De kifogásoltam a cím koncepcióját is, – katalógusokkal bizonyítottam, mennyire más volt a 60-as évek képe még a közelmúlt hivatalos kiállításain is, bár ott már szerepeltek néhányan az itteniek közül is, de belemosva a „hivatalosak" közé, mintegy felhasználva őket egy manipulált, a magyar művészet modernizációs szándékát tanúsító tabló fabrikálásához.

A *katalógus* feladata lett volna megmagyarázni, felvázolni, hogy mi történt az elmúlt harminc év művészetpolitikájában és mi történt a művészekkel, akik akkor a csúcson voltak és most hallgatunk róluk és fordítva, mi

névsorát tehetett volna bővíteni. Ugyanígy jó gondolat volt a Biennálék felsorolása, valamint a kiállításjegyzék, de értelmezés nélkül ezek az adatok midössze a beavatottak szűk körének adnak információt. Csak azt az ördögi ötletet emelem ki, hogy a kultúrirányítás, csakhogy a maga értékítéletét szabadon érvényesíthesse, a Biennálé biztosául egy az olasz reneszánsszal foglalkozó professzort bízott meg, aki örülve, hogy kijárhat Velencébe, jóhiszeműen ugyan, de mit sem törődött azzal, hogy nevével és rangjával fémjelzett egy tőle idegenül zajló eseményt.

Fontos lett volna a korszak művészeti kitüntetettjeinek névsorát is közölni, különösen, ha ezt, a nem mindig rosszul működő Képzőművészeti Szövetség ajánlásaival összevetve tették volna – ugyanis ez a két lista nagyon különböző.

A katalógus, mint minden kiadvány az ún. *kolofon* oldallal kezdődik. És a bajok is itt kezdődnek. Ezen az első oldalon kell kötelezően közölni a kiállításért és a katalógusért felelős személy nevét. Nem szerepel a Magyar Nemzeti Galéria, mint a kiállításért és a kiadványért felelős intézmény, és sehol nem szerepel az intézmény vezetőjének a neve sem. Ez a katalógus belépett a korszakot és személyeket tudományos igénnyel bemutató kiadvá-

MAGYARORSZÁG

az legalábbis a
delmét venné i
1. A kötet konce
oldalt tartalmazó
hét foglalkozik
szak művészeté
néhány idevona
nagyon személy
tőül pedig igen t
a korszak termé
lozófiájáról.
2. A korszak m
3. A korszak m
mezése.

A szerkesztő
hogy a művész
nem szellemi
sen kell felfogn
Gondolom ezé
építmény viszo
nyével iratott h
kerdi László
szettudományr
tott a szerző, a
mondta, menny
kor született téz
tudományokbar
lönösen hülyén
értékes oldalak
már sokkal kö
korszakához eg
fogalom, a *posz*
A szerkesztő

Pernecky Gera

ANTAL István: A postás halandó, a posta nem. = Hitel, V. évf. 4. sz. 1992. febr. 19. 59-61. p.

[rec.] Pernecky G.: Hálá. Dp 1990

PERNECZKY Géza: Hideg víz : Vita a „Hatvanas Évek" című kiállítással. = Kritika, 1991. 6. sz. 22 - 23. p.

Bp., MNG

PERNECZKY Géza

VARSÁNYI Gyula: A megoldatlanság vigasza : Perneczky Géza kintmaradásáról, hazajöveteléről, müvészetről. = Népszabadság, XLIX. évf. 7. sz. 1991. január 9. 9.p.

zu Dresden. Ein Bestandsverzeichnis nach den Kriegverlusten des Jahres 1945. Leipzig 1957.

Dokoupil, Vladislav: *Soupis prvotisků z fondů Universitní knihovny v Brně.* Praha 1970.

Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts. Ein bibliographisches Verzeichnis herausgegeben von der Kommission für Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Halle a. S. 1914.

Estreicher, K[arol]: *Bibliografia polska.* XVII, XXII. Kraków 1899, 1908.

Faust, Ovídius: *Najstaršie tlačiarne v Bratislave.* Slovenský typograf, 6, 1944, s. 74.

Gesamtkatalog der Wiegendrucke. I–VII; VIII, 1. Leipzig 1925–1940.

Gilhofer und Ranschburg: *Catalogue 168.* Wien s. a.

Goff, Fréderic R.: *Incunabula in American Libraries. A third Census of 15 century books recorded in North American collection.* New York 1964.

Graesse, Johann Georg Theodor: *Trésor de livres rares et précieux.* III., V. Berlin 1922.

Gspan, Alfonz – Badalić, Josip: *Inkunabule v Sloveniji.* Ljubljana 1957.

Pernecky Géza

ANDRÁSI Gábor: Hová tűnt az avantgarde?
Pernecky Géza: A halló. [rec.] = Kritika, 1991. 10.
43-44. p.

fognak szolgálni a nyelvésznek, ki azonban eléggé nem becsülhető szókincset nyer."[28]

Szavai ma is a megszívlelendő igazság erejével hatnak.

A betegséggel küzdő tudós tisztában volt azzal, hogy munkája befejezéséhez hatalmas energiára van szüksége, hogy aggasztotta összegyűjtött anyagának további sorsa, az világosan kitűnik alábbi szavaiból: „A fentemlített két monographia (Krassó, Temes) után legfőbb tevékenységemet ezen monographiának kívánom szánni, ha ugyan erőm bírja, mert nem kevesebbről van szó, mint Magyarország (beleértve Erdélyt, Horvátországot és Dalmáciát is) minden helynevét, mely jelenleg él, sőt mely az emlékezetből már el is tűnt és csak (magyar s minden egyéb nyelven) írott emlékekben található, betűrendben felsorolni, a név minden phasisait kimutatni, melyen az idő folyamán átment, kijelölni, hogy az illető topographiai individum (tehát nem csak a városok, hanem a puszták, dülők, dombok, hegyek, erdők, patakok, tavak stb.) hol fekszik, mikor említik először stb., stb. Legnagyobb bánatom, hogy időmet nem egészen fordíthatom ezen munkára, melyet utánam alig fog valaki ily alapon folytatni."[29]

Aggálya, sajnos, minden tekintetben igazolódott. 1899-ben hosszas betegség után Pesty Frigyes elhunyt. Kéziratos és gyűjtött anyaga részben a Magyar Tudományos Akadémia, részben a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába került. Helynévgyűjtésének vastag kötetei, megyék szerinti csoportosításban az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában találhatóak, rendszeres feldolgozásuk azonban a mai napig sem történt meg.[30]

PERNECZKY Géza: Hogyan épitsünk muzeumot? -
Mozgó Világ, 17.évf.8.sz. 1981 97 - 115.p. ill.

1887. A múlt század 90-es éveiben a nagybányai festőkkel csaknem egyidejűleg feltünt modern művésznemzedék egyik nagyjelentőségű képviselője. 1901 óta nyaranként Szolnokon fest és mint a szolnoki művésztelep egyik alapító tagja, ma annak vezető mestere. Középiskoláit szülővárosában végezte, majd Budapesten jogásznak készült, de csakhamar a Mintarajziskolába [illegible]

[illegible] (1884–7) utána három évig Weimarban Max Thedy alatt (1894-ig), közben 1891. Párisban a Julien-akadémián Bougereau és Ferrier alatt. Először a Műcsarnok 1894-iki tavaszi kiállításán szerepelt (*Nagyapó; Thüringiai paraszt*). 1894-ben hazajött és a Benczúr-iskola tagja lett (1897-ig). 1895-ben *Pletyka* c. képével (Szépműv. Múz.) a Társulati díjat, 1897. *Civódás* c. képével a Rudics-díjat, 1901. pedig *Öreg ember* c. képével (Szépműv. Múz.) a Lipótvárosi Kaszinó díját nyerte el a Műcsarnokban. 1905-ben nagy gyüjteményes kiállítás keretében a Nemzeti Szalonban mutatta be addigi munkásságát. 1907-ben résztvett a Miénk (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) megalapításában és annak 1908-iki kiállításán nagyobb gyüjteménnyel. A Szinyei Merse Társaság egyik alapító tagja és részt vesz annak kiállításain. Művészetének egész fejlődését az Ernst Múzeumban rendezett gyüjteményes kiállításain (1912, 1918, 1923, 1927) lehetett nyomról nyomra követni. Szolnoki termésének néhány válogatott képét állította ki a szolnoki festők csoportjában a Műcsarnok 1927–28. évi kiállításán. Szerepelt mindenütt a külföldi reprezentatív magyar kiállításokon. Több mint 30 évre visszanyúló művészete tárgyilag, mint

Pernecsky Géza

Pernecsky Géza: Mail Art - szigetvilág.
= Magyar Lettre International, 1991.2.
14 - ~~[illegible]~~ p. ill

_ mai mív alt.

Perneczky Géza

BOROS Julia: Egy boldog könyv : Perneczky Géza: Háló.
Bp. : Héttorony Kiadó, 1991./rec./ = Beszélő, II.évf. 32.sz.
1991. 1ug. 10. 46 - 47.p. ill.

327, 2390

, 1281, 1361, 1411, 1417, 1418, 1419,
4, 1786, 1798, 1979, 2042, 2168, 2251,
7

PERNECZKY Géza

DÁRDAI Zsuzsa: Manók, maszkok, marslakók, [interjú] =Magyar Narancs, 1993. április 29. 36-37. ill.

dec. 27.
= Salzburg, 1900. júl. 2. Gróf BLANCKENSTEIN Pál, szül. Battelau, 1868. jún. 6. † Füzesgyarmat, 1935. szept. 25.

h3. PÁL Mária József Dániel Kázmér Henrik Eustach, szül. Salzburg, 1847. máj. 31. † Kremsmünster, 1942. jan. 29. Őrgy. IV. Károly király szárnysegédje. (Grófi rangját a M. kir. BM 22 280/1911. szám alatt igazolta.)
= Salzburg, 1904. febr. 15. Gróf WALDERDORFF Wanda, szül. Klafterbrunn, OÖ., 1878. márc. 2. † Kremsmünster, 1961. ápr. 3. (W. Eduárd és gróf COLLALTO u. SAN SALVATORE Júlia leánya.)
Gyermekei: i1–i6.

i1. PÁL DÁNIEL Mária Eduárd Konrád, szül. Salzburg, 1904. nov. 26. † Triest, 1907. okt. 12.

i2. KÁZMÉR Pál Dániel Eduárd Antal, szül. Salzburg, 1906. júl. 13. Dipl. mezőgazdász.
= Polg. Ering, 1941. máj. 27. Egyh. uo. 1941. máj. 28. Choltitzi báró SEDLNITZKY-ODROWAZ Mária Gabriella, szül. Pillham bei Ruhstorf, Nieder-Bayern, 1920. ápr. 23. (S.-O. Ivó és báró HOENNING-O'CARROLL Zsófia leánya.) (Ering am Inn, BRD)
Gyermekei: j1–j6.

j1. ANTAL Pál Mária Kázmér Eustachius, szül. Budapest, 1942. ápr. 8. Dipl. kereskedő.

Pernecky Géza

Váradi Júlia: Retegrett világhír
[beszélgetés] - M. Napló, 1993 június 25
26-29. ill

PERNECZKY Géza

[Perneczky Géza válasza a Beszélő körkérdésére.].=
Beszélő,1993.dec. 23. melléklet 7. ill.

könyvkötészet 141.
könyvnyomtatás 141.
kőoroszlán 142.
körülsáncolás 123.
Kösély 61, 141.
Kövendi Dénes 16, 19.
követek 122, 128. — esküje 120.
közbiztonság 128.
közegészségügy 143.
Közgyűjt. Orsz. Főfelügyelője 82, 89, 91, 112, 113.
közházak 151.
közigazgatás 121, 143.
közkönyvtár 74.
közkórház 118, 143.
Közlöny 16, 154.
Közművelődési ház 88, — könyvtár 97.
Köztemető 142.
köztisztaság 143.
Köveshalom 78.
közuti térkép 151.
Közvágóhíd 143.
közvilágítás 143.
Kreith-féle gyüjt. 76.
Kreutzinger festő 55.
krónikairó 148.
Kruchio Lajos 10.
Krúdy Gyula 18, 27, 33, 154.
Kubinyi Sándor 100.
leányiskola 120, 148.
leánynevelés 128, 146.
Legányi Juliánna 126.
legátus 18.
legeltetési szokások 90.
Lehoczky András 92.
Lehotay-nyomda 148.
Lencz Géza 154.
Lengyel Zsigmond 11.
Lícium 93, 131.
Liszka Nándor 18.
Lorrain 55.
Lorántffy-árvák 132.
London 110.
losonczi Lossonczy István 112.
lovagias ügy 28, 29.
Lovász János 156.
lóbilyog-jegyek 94.
lófogatok 94.
lószerszámok 94.
lóvasút 72, 73.
Lóverseny-tér 79.
Lőcsei Múzeumi Egylet 73.
Löfkovits Artúr 25, 33, 41, 42, 48, 62, 75, 78, 79, 81, 83, 86, 89, 93, 97, 98, 100, 101, 104, 110, 125, 154, 157, — Márton 84, 93.
Lőw József 39.

Pernecky Gem

P. Szabó Emő: A háló 1968–1988. =
Új Mo. II. évf. 7. sz. 1992. jan. 9. 13. p.

rec. Perneczky Mihajlról

– Galántai Gy

Perneczky Géza

KOVALOVSZKY Márta: Behálózva. = Holmi, IV.évf.5.sz. 1992 768--770.p.

[rec] Perneczky Géza: A háló. Bp. Héttorony, 1991

(37. old.)

Pernecky Géza

Gulyás Gyulát-a neokonstruktivista iskola tagjai magyar közé fogadják, gyakran találkozik velük, fenti művészcsel is.

Lóska Lajos
ciste

Művészet
88/6

Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat
tisztelettel meghívja Önt

Prof. Dr. Doris Behrens Abouseif
London University School of Oriental and African Studies

A Pre-Islamic Monument in Islamic Egypt: The Lighthouse of Alexandria

A rendezvény időpontja:
2002. október 30-a, szerda, 15.00 óra

Helyszíne:
Magyar Nemzeti Múzeum

Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat
tisztelettel meghívja Önt

Perneczky Géza

A New York-i telefonkönyv,
mint múzeumi leltárkönyv
Beszámoló a post-flexus művészet feldolgozásáról

című előadására

A rendezvény időpontja:
2002. október 16-a, szerda, 15.00 óra

Helyszíne:
Magyar Nemzeti Galéria
Budapest I., Budavári Palota B. épület, földszint

PERNECZKY GÉZA

VADAS JÓZSEF: A MESTER VISSZATÉRT. SZITUÁCIÓPORTRÉ P. G.-RÓL

KRITIKA 1995/5, 37

-

ert a Németet vitte!" - A történet
nban az, hogy 1858-ban, amikor Ferenc
nságára utazást tett Magyarországon,
kovich Ernő vitte a megyehatárig né-
piómenti menyecske más véleményen

olt a jól karbantartott birtokára,
állataira, - és különösképpen szerette
lőtt csodálatos rózsakert volt, nem

ta is gazdaságát, bármennyit nyert
- ahol soha nem fogadott - mindig ta-
ólértesültek szerint ezért, mások
nagyobb versenyistállótulajdonosok

PERNECZKY Géza

Gimnadia Ervin. A szamizdat szubkultúrája
= Buda-Pesti Negyed. 1994, 3. 150.

55453. TŐRY és Pogány: Adriai biztosító székház. 1914. = Tér és Forma 1928. p. 313.
F. 8x11 cm. Főhomlokzat.

55454. Az ADRIAI Biztosító Társulat Erzsébet-téri székháza. = Az Est Hármaskve 1929. p. /299./ B 059/499
F. 10x14 cm. Sarokhomlokzati kép.

55455. POGÁNY és Fäng: Az "Adria" Biztosító székháza. = Az Orsz. M. Képzőműv.-i Társ. Évkve 1929. p. 186. B 700/10
F. 9x10 cm. Erdélyi Mór felv. Homlokzat a tér felől.

55456. ERZSÉBET-tér 9/10. Bérpalota, 1912-1915. = Genthon István-Nyilas-Kolb Jenő: Bp.-i képeskv. ... Bp., /1933./ p. 134. B 779/343
F. 8x10 cm. Homlokzat.

55457. BUDAPEST-Erzsébet-tér. La sede della Direzione. = Nel primo centenario della Riunione Adriatica di Sicurita /1838-1938/. Trieste, 1939. p. 360. Bq 388/237
F. 13x17 cm. Homlokzat a tér felől.

55458. TŐRY, Pogány: Adria palota. = Tér és Forma 1947. p. 37.

PERNECZKY Géza: A új festőiség
magyarországi jelentkezése. = Új Symposion,
XX. évf. 9. sz. 1984. 22-26. p. ill.

NA (1920–1966)

donyi Emőke

evés-
y el-
áson
kiál-
orsos
s An-
klós,
rek-
snak
volt,
: má-
(Ér-
esen

Me-
lését
kor,
renc
, fel-
szó-
ban
rül-
l és
írá-
Me-

és pályatársak közül sokan ismerték ezeket, és nagyra becsülték Megyeri Barna alkotófantáziáját. Első lengő plasztikáját Kállai Ernő állította ki az *1948 — A magyar Képzőművészet újabb irányai* című kiállításon, majd az 1948-as *Európai Iskola Fiatalok* című tárlaton is ilyen jellegű művek szerepeltek. Ezek azonban egészen az első posztumusz kiállításig (Magyar Nemzeti Galéria, 1971) nem kaptak széles nyilvánosságot — itt kerültek először bemutatásra a figurális művek mellett a nonfiguratív alkotások. Egészen bizonyos, hogy amikor Megyeri az Iparművészeti Főiskolán tanított 1960—61-ben, tanítványai is megismerték kísérleteit, hiszen a későbbiekben többnyire az ő közreműködésükkel sikerült egy-két darabot rekonstruálni. Megyeri több műve megsemmisült vagy eltűnt. Az ostrom ideje alatt mműterme elpusztult, halála után pedig az újabb műterem is gazdát cserélt, és a költözködés sok alkotását elpusztította.

A hatvanas évek című kiállításon, majd egy évvel később 1992-ben az *Óbudai Társaskör* Galériában újra az absztrakt művek kerültek bemutatásra. Az utóbbi, *Nagy Ildikó* kezdeményezte tárlat különösen jelentős, hiszen először szentelt teljes kiállítást Megyeri nonfiguratív munkáinak. Az alumíniumplasztikák mellett láthatóak voltak felfüggesztett szobrai, varrott papírkompozíciói és hajtogatásai, valamint a Nemzeti Színház nézőtere

PERNECZKY Géza

5.-26.p. Győri Nemzetközi Graf. Biennálé (1.)(1992.) mail art

Új Művészet 1992

PERNECZKY Géza: The emergence of new painting in Hungary. = NHQ Vol. XXV. No. 96 171–176 p. ill.

61

339, 368, 463

2, 221

131, 439

Perneczky Géza: A korsak mint műalkotás
= Kultúra és közösség, 1984. 5. sz 27-52. p.

KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT

VEVŐSZOLGÁLAT · CUSTOMER SERVICE
1053 Bp. Károlyi Mihály u. 19.
Tel.: 117-9747
Tel.+ Fax: 117-4103

)y!

gos magyarországi képviselete - az UNIQUE-
gyelmét arra, hogy különféle könyvtári és inté-
vező, gyakran akciós áron tud biztosítani. Ezek
biztonságos, kényelmes, környezetkímélő, ka-

)yager/Dodge Caravan főbb műszaki jellemzőit
sz (5-7 személyes változatban) rendkívül alkal-
ivehetők, így könyvek szállítására is alkalmas.
km garanciát vállalunk. Saját műszaki bázisunk
att, ennek országos kiépítése folyamatban van.
l (Autóház, Bp. V. Károlyi Mihály u. 19.) vagy

l, ÁFA-val együtt. (Áraink követik a hivatalos

PERNECZKY Géza: A müvészet mint sárkány avagy ami a neo-avantgarde után jön - ujra szalónmüvészet? = Aktuális Levelk, 11. 1984 14 - 15.p.

es frissességét. Lendületes
más mellé, ezek a széthang-
nyar, de mindig természetes
nak. Motívumai, vagyis a ké-
ezetének válogatás nélkül a-
tői tartalma pedig a színek
zgult lelki állapot. Ennek a
széde férfias, hangos szóla-
festészetben. Kifejezése
ny, de sosem lágyul el. Elő-
a meggyőzés konok akarata,
ebilincselő, amikor erőtel-
n valami emelkedett líraiság

PERNECZKY Géza

Beke László és Perneczky Géza beszélgetése a Fiatal Művészek Klubjában 1984. április 24-én. = Aktuális Levelek, No. 9. 1984 március 54 - 68.p. és ill.

Budapest, 198... év .....hó ..

Ph.

Érvényes 19.....tól ....

Felkérjük, hogy a fenti kutatás
példányát az MTA MKCS Könyvtára
küldeni sziveskedjék.

PERNECZKY Géza

BÁN András: Az avantgárd előretürtése : Beszélgetés Beke Lászlóval. = Magyar Nemzet, LIV.évf. 30.sz.1991 febr. 4. 7.p.

Az MNG 60-as évek kiállitásáról

PERNECZKY Géra

91 1. 25,26
2. 50
3. 35,38
7. 7, 8,69, 14

Új Művészet

Wir laden Sie und Ihre Freunde herzlich in den Barcsay - Saal
der Budapester Kunsthochschule,
Andrassy ut 69-71, 1062 Budapest ein.

Tisztelettel meghìvjuk Önt ès baràtait a Magyar Kèpzömüvèszeti Föiskola Barcsay - termèbe, 1062 Budapest, Andràssy ùt 69-71.

Eröffnung am Freitag, den 18. Februar um 18 Uhr
Megnyitò februàr 18.-àn, pènteken 18 òrakor

Einführung: Jànos Sugàr *bevezetöjèvel*

Performance
Valerian Maly, Klara Schilliger
am Samstag, den 19. Februar, 10 - 13 Uhr
februàr 19.-èn, szombaton 10 - 13 òràig

Ausstellungsdauer bis 9. März 1994
Nyitva 1994 màrcius 9.-ig

Öffnungszeiten: Mo. -Fr. 10 - 18 Uhr, Sa. 10 - 13 Uhr
Nyitva: hètfötöl pèntekig 10 - 18 òràig, szombaton 10 - 13 òràig

Heike Tibes Arbeiten sind über dem Eingang und Hintereingang
der Kunsthalle/Palme Haus, Budapest
bis zum 24. April zu sehen.
Heike Tibes munkài a Mücsarnok/Palme hàz bejàrata ès a hàtsò kijàrat fölött àprilis 24.-ig làthatòk.

Unterstützt von:
Goethe Institut, Budapest
Kulturstiftung Pro Helvetia, Zürich
IfA / Auswärtiges Amt, Bonn

Veranstalter:
Kiàllitàs rendezöje ès szervezöje:
Paszti-Bott Galerie
Thürmchenswall 70, D - 50668 Köln,
Tel./Fax: (00) 49-0221/1390549

PERNECZKY GÉZA

NATURKUNDEN

TERMÉSZETI ISMERETEK

Hans Peter Adamski, Suzanne Anker, Alfred Banze, Thom Barth, Caroline Bittermann, Stefan Bohnenberger, Walter Dahn, Ugo Dossi, Ivan Dusanek, Torsten Ebeling, Ulrich Eller, Freie Klasse, Klaus G.Gaida, Bettina Gruber, Alexander Gyenes, M. Laszlo, Boris Nieslony, Jeanette Oellers, Geza Perneczky, Andrej Roiter, Per Svensson, Volker Tannert, Heike Tibes, hermann de vries, Suse Wiegand, Jürgen Wolf, Teres Wydler, Vadim Zakharov.

OBJEKTE & INSTALLATIONEN

Kovács László

e Formen der Währung in Ungarn

iz egyéb pézformák: A magyarok
arab és bizánci kereskedelem
). századi hadjárataik során
ai érmékhez is hozzájutottak.
velte a pénzforgalmat, ezért a
rokkal ellentétben saját pénzt
degen érméket is ötvöstárgyak
zítménynek tekintették, s az
ott ruha- és ~~ros~~erszámdíszek
sík- és dombvidéki, főként
Az idegen luxuscikkeken kívül
ője a prém és valamilyen állat
gyéb természeti pénzt, pl.
.[2] A tinópénz I. István
llenszolgáltatású büntetések
sa auri, azaz bizánci solidus
g I. László korában is

PERNECZKY Géza: A korrak mint műalkotás, Bp. Corvina 1988. rec.

GYÖRGY Péter: Hiba-tan és vedlés. Perneczky Géza: A korrak mint műalkotás. = Jelenkor 1989., 4. 412–414.

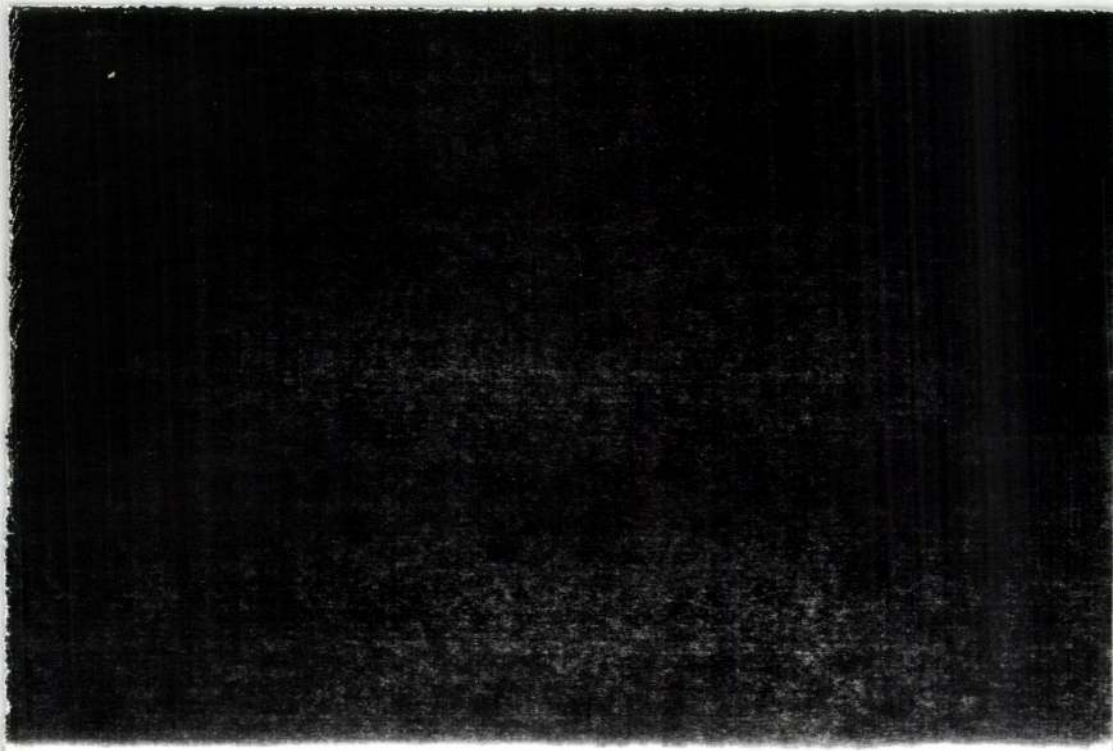

PERNECZKY Géza

Perneczky Géza: Hazatérés Sinistrába : Bodor Ádám könyvéről. = Beszélő, 1992.április 18. 46.p.

PERNECZKY Géza

Ed. Buňka 1991. 2. sv. 157-158 p.

PERNECZKY Géza

VADAS József: Kétszemélyes muzeum : A fehérvári Uj Magyar Képtár. - Mozgó Világ, 1991. 6.sz. 108, 119.

PERNECZKY Géza

KOVALOVSZKY Márta: Ideiglenes, állandó Új Magyar Képtár Székesfehérvárott. - Holmi, III. évf. 9. sz. 1991 1244.p

Posztmodern vonat c. műve.

PERNECZKY Géza

NAGY, Ildikó: Modern to Postmodern: The New Hungarian Gallery in Szilasfehérvár. HHQ. Vol. XXXI. No. 119. 1990 150–153. p.

blk= kue
3000= zx023678
3100= Brugós Mladin, Zenóbia
3140= f
3162= Maler
3248= ungarisch
2194= Rumänien
3200= Rumänien
3270= 1951.07.21
3290= Miercurea-Ciuc
3360= 1995
3422= Siebenbürgen
3094= ^kuZ.Banner^ma, Erdélyi
Bp.
1990.
kenn= bu
redk= Nováky, A^B0gnes
9906= ex
9900= 25.10.95
9990= Ist sie evtl. mit Gyula
blk= kue
3000= zx095831
3100= Brunner, Antal
3140= m
3162= Glockengießer
3248= ungarisch
2194= Ungarn
3200= Ungarn

PERNECZKY GÉZA

SZOMBATHY BÁLINT: A MAIL ART MELLŐZÉSE TÖRTÉNELEM. BESZÉLGETÉS P. G. MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSSZEL A SCHWEBINI KIÁLLÍTÁSOK

MŰVÉSZET 1997, 1, 40-41

Peske Géza

Somogyi Miklós: Magyarok a münchemi képző-
művészeti akadémián. Művészet. 1912. 182. l.

Peske Géza

A Képzőművészeti Társulat tárlatain a következő műveit állította ki:

1881. őszi kiáll. II. sor.: Bajor paraszt, tanulmány, olajf., 300 ft. – Costume tanulmány a XVI. századból, olajf., 300 ft.

1882. őszi kiáll.: Alkalom teszi a tolvajt, olajf., 800 ft. – Tanulmány, olajf., 350 ft.

1883. alkalmi kiáll.: Víg vendégek, olajf., 1000 ft.

1883. őszi kiáll. II. sor.: Borpróba, olajf., 1000 ft.

1885. orsz. ált. kiáll.: Kenéry diá, olajf., 3000 ft.

1886. őszi kiáll.: Időtöltés, olajf., 700 ft. – A tavasz, olajf., 700 ft. – Új ködmen, olajf., 3000 ft.

1887. őszi kiáll. II. sor.: „Aki hiszi", olajf., 1000 ft. – „Forró!", olajf., 2500 ft.

Peske Géza, festő; szül. 1859 január 22-én Kelecsényben.

Peske Géza

Irod

Szalay Mirt. A XIX. század fejlesztésőt hazánkban Szept. 1901.

26 l.

Peske Géza

1885 München.

1. Kemény dió. Olaff. 3000 fl

Budapesti orsz. ält. Eiállítás.
A Képzőmvészeti csoport
képes tárgyutatója.
Bpest. 1885

Peske Géza

1881. Veröce (Slavonia)

(210) Bajor parasztl. Tamulmány. Olaszt. 300 fr

(211) Costume tamulmány a XVI. századból. Olaszt. 300 fr

Őszi kiállítás 1881. II sor.

Peske Géza

1882. München

(35) Alkalom teszi a tolvajt. Olaszt. 800 fr.

(36) Tamulmány. Olaszt. 350 f

Őszi kiállítás 1882. I sor. és II s.

1883. u. ott.

(25.5) Borpróba. Olaszt. 1000 fr

Őszi kiállítás 1883. II sor

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Peske Géza

l.

Csókeml

88 cl

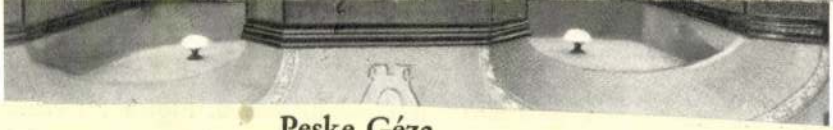

Peske Géza

135. **Férfi képmás.** Kissé jobbrafordultan álló egész alak, térdnadrágos fekete ruhában, fehér csipkés kézelőkkel és fehérbetétes hasított ujjakkal. Nyaka körül széles fehér gallér. Jobb-

kezében kalapja, balkezében kesztyű. Haja, szeme, bajusza és hegyes szakálla fekete. Barnásszürke sötét háttér. Jelzés fent a jobbsarokban: Peske Géza, München 1881. Vászon, 180×93.

Peske Géza

Árverési Csarnok Budapest
aukció kat. 197. l.

KECSE NAGY SÁNDOR
ácsmester
Budapest X, Kerepesi-út 69

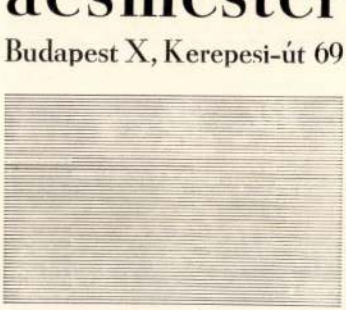

TELEFONSZÁM: 42-4-97

Az Erdős és Vértes cég portáljá
valamint üvegburko
HELLER ÁR
üvegezési és üvegburkoló
BUDAPES
VII., Thököly-út 23, telef
végezte.

Az Erdős és Vértes cég portá
belső világítási berendezésé
készítette
GELB I. HERM
hat. eng. villanyszerelő
BUDAPES
IV., Károly-körút 6, tel.: 83-

A Spolarich Grill színes üveg
rőt és üvegezés
GELDNER
tükörgyár, üveghajlító, üvege

Peske Géza

Peradlag. III.

1525. I.

1647. **Fedeles szelence,**

keménycserép, fekete lakk alapon arany virágdis
mendekor auf schwarzem Lackgrund. Japan.

1648. **Buddha-szobrocska,**

faragott és aranyozott fa, talapzaton, mandorláv
geschnitzt und vergoldet. Japan, XVIII. Jahrhur

1649. **Buddha-szobrocska,**

faragott és aranyozott fa, talapzaton, mandorláv
geschnitzt und vergoldet. Japan, XVIII. Jahrhur

1650. **Két karos gyertyatartó,**

bronz, kerek talp, esztergályozott szár, indás karok
TER, Bronze. Runde Fussplatte, gedrechselter Sc
einem Adler. XVII. Jahrhundert.

1650/a. **Tizenegy evőeszközbak,**

achat. — ELF ESSZEUGSCHEMEL aus Achat.

1650/b. **Elefántcsontfaragvány.**

Vörös bársonyalapon Ferenc József és Erzsébet kir
Aranyozott fakeretben. XIX. sz. k. — ELFENBE
Elisabeth auf rotem Samt, in der Mitte das österrei
Mitte XIX. Jahrhundert.

1650/c. **Két pergamentkép,**

áttört csipkés alapon kartusban »Ecce homo« ille
ZWEI PERGAMENTBILDER, auf spitzenartig d
in Kartuschenumrahmung. XVIII. Jahrhundert.

1650/d. **Szelence,**

elefántcsont. Nőalak rokoko öltözetben. — DOSE
kleidung.

1650/e. **I. Ferenc császár**

elefántcsont mellszobra a talapzat pecsétnyomó, cí

1650/f. **Keresztóra,**

Peche Gera

Szabad Művészet

1950. 185. l.

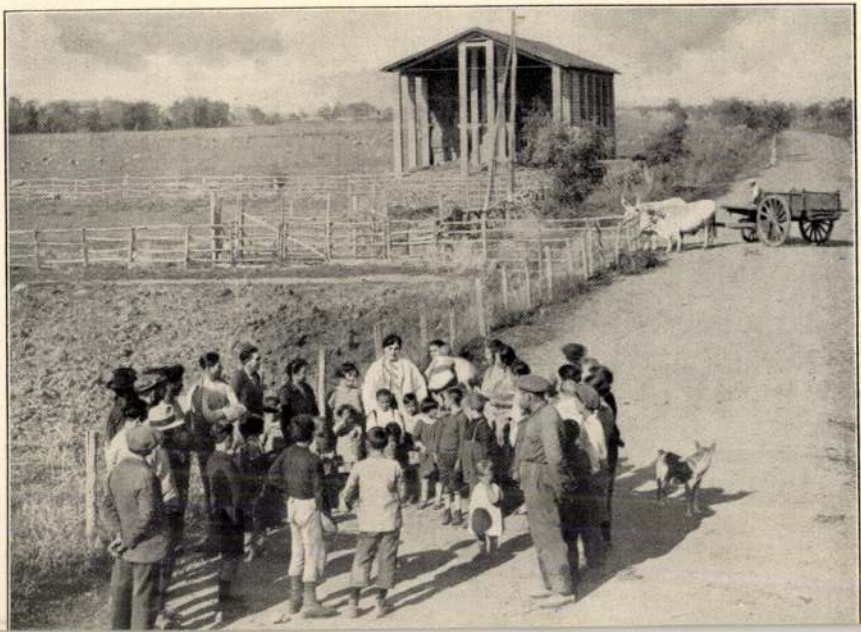

Peske Géza

PESKE GÉZA / 1859 - 1934 / :

152. Önarckép. - Tollrajz, p.méret 22.8 x 29.3 cm. Jelz.l.j. "P. G."

Kopp 1939/40. szám I.

III.

KELET

Peske Géza
Kopp magyar 150 cm

PESKE GÉZA / 1859 - 1934 / :
279. Önarckép. - Tollr., p. 22.8 x 29.3 cm. Jelz.
l.j.: " P.G."

NAGY BALOGH JÁNOS/: 1874 - 1919:/

247. Kubikos. - Vizf., lp., 27.5 x 21.5 cm. Jelz. nélkül.

248. Önarckép. - C.rajz, p. 11.7 x 15.7 cm, Jelz. nélkül.

NAGY IMRE :

249. Ábel. - Tusr., p. 17 x 35 cm. Jelz. l. b. :"Nagy Imre 1936. Zsögöd".

250. Delelő nyáj. - Vizf., p. 64 x 48.5 cm. Jelz.l.j.:"Nagy Imre 1938 Egyesk6".

NAGY ISTVÁN / 1873 - 1937 / :

251. Legelő. - Szénr., p. 39.7 x 29.8 cm. Jelz.l.j.s.: "Nagy István".

Peske Géza festő.

Kelecsényben (Nyitra m.) 1859-ben született s atyját, ki gazdatiszt volt, korán elveszítette. A család vagyontalan volt, s P. csakis János bátyjának köszönhete, hogy iskoláit félbe nem kellett szakítania. A pécsi gymnasiumban tanult majd Münchenbe az akadémiára ment. Itt Benczur tanítványa volt, később Loefftz tanár iskolájába jutott. Csak 5 évi komoly tanulmány után lépett a nyilvánosság elé, s első képe, mellet Budapestre küldött, egy bajor paraszt igénytelen képe volt.

1882-ben Oros arczu, villogó szemű fincskát festett, ki a bőtiskoló nagyanya elol almát igyekszik elkaparitani. A kép czime: Akalom teszi a tolvajt. A tűzhelynél c. kép a berendezés elegantiájával keltett figyelmet.

Ellensége az elnagyolásnak.

Ujabban jóformán csakis paraszt gyerekeket fest. A Kemény dió, a Félbeszakított munka az apró nép életéből merített képek. Az eltön 9 gyermeket látunk, kik közül az egyik fogával tör fel egy kemény diót. A másik kép paraszt szobába vezet. Banya kaffa előtt 2 gyerkőcz ~~lustál~~ van. Egyik a padon fekszik, és alszik, a másik nyujtózkodik, pedig a mint a szétszort kukoricza csövek s a szakajtók mutatják, inkább kukoriczát kellett volna morzsolniok, mint lustálkodniok.

P. e genre képekhez a mutákat itthon szerzi, s ezért évenként haza látogat. Leginkább az angol mintereskedők veszik művét. Ugyszólván minden képének tárgya magyar. Csakis első festményeinek tárgyát merítette a 30-éves háborn történetéből, de ezek inkább iskolai gyakorlatok.

Szana Tamás: Magyar művészek. 1867. I. K. 201–

n. o. rep.

1) Saját arczképe és nehány tanulmány
2) A Kemény dió. (fénykép után)
3) Félbeszakasztott munka (dtto)
4) Alkalom teszi a tolvajt. (tollrajz)

M. Kir. Adóhivatal Medgyes

Érk. 1904 JAN. 28

Sz. 330 I

ill. illetm. fön. 79. lap.

24090 Községi nyomda Budapest.

Perke Géza festő.

1879. marcius
A napolban ékezett meg München bol,
a hol tanulmányait befejezte.
Képzőművészeti szemle, 1879-44 l.

Peske Géza festő

1881-ben a münchenii képzőművészeti akadémián dicsérő oklevelet kapott.
Képzőművészeti remb 1881. 159.

1881. Őszi kiállítás
Bajor paraszt (életnagyságú paraszt alak. Félhomályú szobában ül és vaskos régi könyvben olvas). Telmeztanúlmány, Velasquez hatása alatt. XVI. század beli férfi.
u. o. 1881. 188. l.

Peske Géza

Sz. Kelecsényben, 1859. január 22én

1. Forró. „Peske Géza, München." Vászon, 142 x 110. Vétetett 1887. M. N. Muz. Cat. 110.

az embereket. Hiába hoztátok elő, mondá elégülten dörzsölve kezét.

Meg kell jegyeznünk, hogy Tankrédnak semmiféle hasznát sem vevék, csak ingyen fogyasztotta az abrakot; azonfelül a vén huszár egész idomító hirnevét elveszté e miatt a csökönyös állat miatt, mesés áron vette az ingyenélőt, mely legfölebb szépségével imponált. Mégis nagy volt a háziur öröme, hogy az ő Tankrédjának méltóságán nem esett mocsok, meghátrálni késztetett még egy lovast, és ezzel uj babért füzött hirnevének koszorujába.

— Hogyan, hát ön nem tart velünk? — kérdé az én szőke üldözőm, a ki mindenáron azt akarta, hogy az ő cavalier servant-ja ez uttal oldalánál legyen: — hát valóban fél?

— Istenemre, úgy van! — felelé a fiatal ember.

— S komolyan mondja ezt?

— Hallgasson meg kérem: valóban azt kivánja, hogy nyakamat szegjem?

— Ha igy van a dolog, üljön fel sebtiben az én lovamra, ne féljen semmitől, olyan szelíd ez, akár a bárány. Nem tartjuk fel a társaságot, egy pillanat alatt átnyergelik. Én pedig megbirkozom az ön paripájával; lehetetlen, hogy Tankréd mindig udvariatlan legyen.

Megmondta — megtette! A pajkos teremtés kiperdült a nyeregből s mire az utolsó szót kiejté, már előttünk állt.

— Rosszul ismeri Tankrédot, ha azt hiszi, hogy magára engedi tétetni az ön gyarló amazon-nyergét! Aztán kegyednek sem engedem meg, hogy életével lakoljon, kár volna érte, — mondotta házi gazdánk, belső megelégedéstől affektáló hangon, különben is az affektálás, a merész beszéd, sőt bizonyos nyerseség az ő véleménye szerint legjobban ajánlotta a jó nevelésű embert, a vén katonát, s különösen a hölgyeknek szerfelett tetszett. Mindenki tudta, hogy ez az ő vesszőparipája, tehát ráhagyták.

— No te siró bögre, nem akarsz megpróbálkozni? neked is nagy mehetnéked van, — mondotta a bátor amazon. megpillantva engem, s ingerkedve mutatott Tankrédra, csupán hogy üres kézzel ne üljön a nyeregbe, ha már egyszer le kellett szállni róla, s hogy sértő szavával jót szúrjon rajtam, ha már egyszer a szeme elé kerültem.

— Bizonyára, te nem vagy olyan, mint.. eh, minek is vesztegessem a szót, ily jeles hős restelni fogja a félelmet; kivált midőn, gyönyörű page, önön fog nyugodni, — tódítá gyors pillantást vetve M * asszonyra, kinek fogata legközetebb állt a verandához.

Gyülölet s a bosszu érzete tölté el szivemet már akkor, midőn a szép amazon hozzánk jött, hogy Tankrédra felüljön, de azt el nem mondhatom, mit éreztem a pajkos nő eme váratlan kihivásakor. Szinte elszédült velem a világ, midőn M* asszonyra irányzott tekintetét meglátám. Egy pillantás alatt megvillant valami az agyamban; pillantásnál is kevesebb idő alatt történt ez, akár a pnskapor fellobbanása, oly gyorsan, talán mert a mérték betelt, s én most teljes erőmből fellázadtam ellene, de ugy, hogy kedvem lett volna lemészárolni összes ellenségeimet s boszut állni mindenert, mindenkinek szemeláttára és megmutatni, ki vagyok én; vagy végre csodálatos módon egy szempillantás alatt beavatott valaki a középkor történetének titkaiba, melyekből akkoriban egy kukkot se tudtam és szédülni kezdő fejemben megvillantak a tornák, lovagjátékok, a hősök, a szép hölgyek, lándsa-zörej, a tömeg tapsa és zaja, s minde zugásnak közepette egy megrémült nő sikoltása, mely a büszke szivnek édesb a győzelemnél és hirnél, — már nem tudom, vajjon ott koválygott-e mindez akkor a fejemben, vagy inkább az ezt követő mulhatatlan megsemmisülés előérzete, elég az hozzá, megéreztem, hogy ütött az órám. Szivem nagyot dobbant, megrendült s máig se tudom, hogyan perdültem le a verandáról s Tankréd oldalánál termettem.

— És kegyed azt hiszi, hogy megijedek? — kiáltám vakmerőn és büszkén s kábultságomban nem láttam, izgatottságomban fuldokoltam, fülig elpirultam, s gyötrelmeimben könyek omlának arczomon. Igen, majd meglátja! S megragadva Tankréd sörényét, lábamat a kengyelbe vetém, még mielőtt legkisebb mozdulatot tehettek volna annak megakadályozására; ugyanekkor felágaskodott Tankréd, feldobta fejét, hatalmas ugrással kiragadta magát a fává merevedett lovászok kezéből, s elszáguldott, mint a forgószél s általános kiáltás hangzott a nyomában. (Folyt. köv.)

EGY EMLÉK BUDA OSTROMÁBÓL.

A történelmi kiállításon bemutatott Buda ostroma korabeli emlékek igen természetesen csak elenyésző csekély részét tették azoknak,

A NÜRNBERGI TOJÁS-ÓRA, BUDA 1686-IKI OSTROMA KORÁBÓL.

melyek főként a külföldön élő magánosok gyüjteményeiben kegyelettel őriztetnek. Ékszerek, emlékpénzek, apróságok feles számmal léteznek azokon kivül is még, melyek az egész polgárosult Európára nézve közös eme érdekü nagy történeti momentumra vonatkoznak. Ezek közül itt még bemutatjuk a nürnbergi tojás-órát, mely e nevezetes esemény egyik legérdekesebb emléke.

Az óra a legrégibb szerkezetű s valószinüleg arab eredetű, melyet valamelyik török szultán készíttetett maga számára, vagy oly czélból, hogy kitüntetésül adja. Számok, betük s egy naptár van rajta arab jelekkel s azonkívül ó-német nyelven a következő felirat: «Anno 1686. augusztus 23-dika és szeptember 2-dika között mentette meg ő császári és királyi felségének, Lipótnak győzelmes serege Ofen (másként Buda) császári és királyi városát a töröktől; a zsákmány között volt ez az óra is.» Az emlékdarab 1862-ben a londoni nemzetközi kiállításon s később ugyanott a művészek klubjában volt közszemlére kitéve. A nevezetes óra *Benson W.* előkelő londoni ötvös és régiségárus tulajdona (Old Bond-street 25), ki régi s különös órákból igen nagy gyüjteményt szerzett össze, s mi is Benson ur szivességéből közöljük, a ki szives volt annak rajzát Londonból nekünk beküldeni.

A KENYÉR.

A görög monda Bacchustól, a bor istenétől származtatja le a kenyeret is, neki tulajdonítva a gabona első művelését s a sütés feltalálását. Az ókorban nem minden lisztet sütöttek kenyérré, hanem szinte mindig csak buzalisztet. Árpalisztből csak valami tésztát készítettek, mely a népnek rendes táplálékául szolgált, s melyet a görögök *mazának*, a rómaiak *puls*-nak neveztek. Az ókor nemzeteinél rizsből, mandulából is készítettek kenyeret. A görögök vas vagy agyagedényekben tették a tésztát tüzhöz, vagy forró hamuban sütötték ki a kenyeret. A teknők többnyire fából, kőből vagy agyagból voltak. Dagasztásra már gépeket is használtak, melyeket emberi vagy állati erő hajtott. Pompéjiben találtak antik sütőkemenczéket is, a milyenek különben már a zsidóknál is voltak. De az első sütőkemenczéket a keleten találjuk s az első kemenczében sütött kenyér Egyiptomból származik. Szintén a bibliából tudjuk, hogy már a zsidók ettek kenyeret. Viz és kenyér volt már akkor a szegény ember osztályrésze, s bor és kenyér a harczból visszatérő küzdőké. Sőt a kenyérsütés mesterségének bizonyos tökélyére mutat, hogy kovászos és kovásztalan kenyérről van a szentirásban szó, s ez utóbbi a tulajdonképeni szolgaság kenyere, tekintettel az Egyiptomból való kivonulásra, mely oly sietve történt, hogy a kenyeret keletlenül kellett magokkal vinni.

Megint a biblia tanuskodik arról is, hogy már a régi Egyiptomban magtárak léteztek a gabona felhalmozására, s hogy sütésben gyakorolt rabszolgák állottak a kamarás vagy fősütő alatt. Hires volt az atheneiek süteménye is. Ezeklepények voltak tejjel, mézzel és mandulával készítve, de volt azonkivül mindenféle gyümölcs-lepényök, sajtos lepényök, nyul-, szalonka- és más apróma-dár-pástétomjaik, továbbá finom olajsüteményeik s egy neme az iróstésztának, melyet borhoz adtak fel. Antiphanes hirneves pástétom sütő volt, boltja divatos találkozó helye volt az athéni arany fiatalságnak, költőknek, tudósoknak. Szinházakban is árultak lepénykéket és pástétomokat, s a kritika atyja mondja egy helyt, hogy a sütemény-fogyasztás biztos zsinórmértékéül szolgálhat egy darab jóságának, mert minél kisebb a szellemi élvezet, annál nagyobb a pástétom-fogyasztás.

A görögöktől származott át a kenyérsütés ismerete a rómaiakra is. A latin *panis* szó valószinüleg Pan istentől vezethető le, ki a római mythologiában a kenyérsütés istene. Plinius szerint azonban már Ceres istennőé a liszt fölfedezésének érdeme, sőt Jupiternek is tulajdonították ugyanezt. A romai rabszolgáknak, kik a kenyeret sütötték, szájok be volt kötve s munka közben keztyűt viseltek, nehogy izzadságuk és lehelletük érintse a süteményt. Még előbb nem voltak iparszerű sütők, hanem minden háztartásban maga készítette el kenyerét a házi asszony, vagy gazdagabbaknál a szakács. A kenyéren kivül még sok más süteménynemet ismertek, melyek közül sok áldozati czélokra is használtatott. Később már, mikor a házi munka nem volt elég, külön ipar fejlett ki a kenyér- és süteménykészítésből, a szerint a mint azok tejjel vagy más anyaggal lőnek elkészítve.

A középkorban, midőn minden kihágást és büntettet pénzbirsággal sujtottak, egy sütő megöléséért 40 pénz büntetés volt szabva, azon időben rendkívül nagy summa. Nagy Károly császár már saját birtokain állított fel sütődéket, melyekben jobbágyok s azok feleségei foglalatoskodtak. Salamon konstanczi püspöknek a X. században szent-galleni kolostorában volt egy süt kemenczéje, melyben 1000 kenyeret lehetett sütni. De az ez időbeli kenyerek nem hasonlítottak a maiakhoz, vékonyabbak és keményebbek voltak, s törni kellett, mivel nem volt még az evőeszköz feltalálva. Evésnél is azt használták a kezek megtörlésére, mint a hogy keleten még ma is divat. Egész a XV. századig a kenyér lapos tányéralakba süttetett, hogy a hust is szétvagdalhassák rajta; azért nevezték is a franciák *tranchoir* vagy *tailloir* néven. Hol kerekre, hol három-, hol négyszögüre vágva, ilyen kenyereket kaptak a szegények a gazdagok asztalánál, tányér gyanánt, melyeket aztán a királyok koronázási ünnepélyeinél nekik is ajándékoztak. Innen a tányérok szétosztogatásának mai szokása is, holott pedig ma már azok nem megehetők. A 15-dik században az urnők pünkösd napján minden gyereknek egy pereczet füztek balkarjára, mely ugy nézett ki, mint egy karcsat — *brachile* vagy *brachiale* — innen a perecz szó, s a karcsatnak magyarban szokásos karperecz neve.

Legkésőbben északon terjedt el a kenyér használata. Svédországban még a XVI. században is csak valami keletlen kemény lepényt ettek kenyér gyanánt, mely lisztből és vizből gyurva, megszárittatott. De másutt sem volt még ez időben nagyon általános a kelesztett kenyér. A tejes kenyeret 1608-ban találta fel Medici Mária franczia királynénak egy komornája s innen ez «királyné-kenyér» nevet kapott. Készítési módját soká titokban tartották. De a kik tudták készíteni, azok nagy vagyonra tettek szert általa. Divat volt ekkor a kedves nevét is forró tejes kenyérre irni, a mint a kemenczéből kikerült, s hitték, hogy ha azt az imádott megeszi, szerelemre fog gerjedni, a miért aztán a papok erősen kikeltek a szószéken a tejes kenyér ellen, mely tisztátlan gondolatokat és vétkes vágyat kelt.

A tejes kenyérre nézve orvosok is különböző véleményben voltak egészségi hatását illetőleg.

Igy némelyek Hippokratesre hivatkoznak, ki minden élesztőst az egészségre károsnak tart, má-

sok ellenben Pliniust idézik, ki dicséri az élesztőt. Utoljára a parlament is beleavatkozott a vitába s az általa elrendelt vizsgálat kedvezőtlenül ütött ki a tejes kenyérre, ugy hogy készítését eltiltották. Mindamellett a «pain de la reine» megtartotta méltó helyét a kávés asztalon s még a nagy forradalom sem tudta kiszorítani, csak a negyvenes években talált Párisba is utat a hires bécsi fehérsütődék császárzsemlyéje, melynek elsőségét már a bécsi kongresszus, Talleyranddal élén, elismerte.

Mint legszükségesebb tápszer, a kenyér mindig különös oltalmában részesült a törvénynek a csalás és hamisítás ellen, minők a szándékos kisebbre szabás, romlott gabnaliszt használása, mesterséges felfuvás stb. A néphit s a babona is sokat foglalkozik a kenyérrel, s helye van a közmondásokban is. A «hontalanság keserü kenyerét enni» nem csupán átvitt fogalom, hanem tartozó hódolat a mi édes gabnatermő hazánk hires jóizü kenyerének. E mellett a kenyér a közhitben Krisztus teste is, s annak elcsufítása vétek. Ezért ügyel a vallásos gazdasszony arra, hogy a kenyérszelés hivatlan kezekbe ne kerüljön. A házigazda illető. Nem jó jel, ha a kenyér vágás közben szétörik, arra, a kinek szánva van, mert azt jelenti, hogy nem imádkozik. Panaszos a kenyér, ha az evőnek véletlenül a torkán akad. A földre esett kenyeret rögtön fel kell venni, aztán megcsókolni, s ha nem találják meg, háromszor elmondani a miatyánkot, mert a ki a földön hagyja heverni, még éhséget fog szenvedni. Egy tiroli néphit szerint az ördög összegyüjti a morzsákat s tüzesen veti szemünkbe, vagy tüzesen adja a pokolban elénk. Más verzió szerint minden földön hagyott morzsa egy évi tisztító tüzet von büntetésül maga után. Nem jó végre a tejbe aprítandó kenyeret késsel szelni, mert az elveszi a tehén *hasznát* (fölét) vagy véressé teszi a tejet.

Sok helyütt szokás még továbbá nálunk, és épen tősgyökeres magyar vidékeken, hogy abban a vízben, melylyel a kenyeret megmossák, hogy fényes héjat kapjon, utólag a cseléd is megmosdik. Viszont, mikor dagasztják a kenyeret, a magyar gazdasszony nem megy ki tésztás kézzel az udvarra, mert tart a megboszorkányozástól. A gazdasszony előjoga az is, hogy a kenyér csücskét megegye. A ki leejti kenyerét, arról azt szokott történni. 1,001 darab fa szükséges a szent tüzhöz 16 különféle fajta fából s továbbá csak szantalfát lehet használni. A szertartás összes költségei 25,000 forintba kerülnek. Bombayban jelenleg három nagy s 33 kis tűztemplom van.

* **Az állatkertek kiadásai.** Gyakran lehet hallani, hogy az állatkertek látogatói egyes kedvencz állatoknak annyi eledelt adnak, hogy azontul már nincs is szükség etetésükre. Ugy látszik, a legtöbb embernek fogalma sincs arról, hogy egy nagyobb állat mennyit eszik meg naponta. Igaz, hogy az elefánt igen sok czukrot, gyümölcsöt s más apróságot kap, de e mellett rövid idő alatt nyomorultul éhen kellene elvesznie. Naponként szükséges még egy mázsa széna, egy tuczat káposztafő, 20 font kenyér, egy veder viz, tehát nem épen csekélységek s mindannak daczára rendes dolog, hogy abból a szalmából, melyet őre este nyugágyul készített számára, reggel egy szál sincs. A vizi ló naponként egy mázsa szénát s egy mázsa füvet fogyaszt el. Közönséges nagyságu állatkertben csak maga a széna belekerül havonkint ezer forintba. Még sokkal többet fogyasztanak a halevő állatok. Ezért van, hogy sok helyen őszszel agyonütik a fokát, mert nem tartják érdemesnek, hogy télen át is táplálják, midőn az állatkertet alig látogatják; naponkint 10 font halhust kellene adni neki. A gólya s nehány más madár is ily

A «Magyar művészek» czimü vállalatból.

«FÉLBESZAKÍTOTT MUNKA.» — PESKE GÉZA FESTMÉNYE.

joga és tekintélye iránti elismerés jele az is, hogy a kenyér helye az asztalon a gazda kezénél van, s hogy a felszelés is legtöbb háztartásban első sorban őt illeti. Hogy a kenyér meg ne babonáztassék, azért a megszegés előtt a késsel keresztet szokás rajta huzni, s a kenyeret eldobni, lábbal taposni rajta oly vétek, melyet egyetlen anya sem tűr el gyermekének. Sőt több helyt az elmorzsolt darabkákat sem engedik szemétre vetni, hanem tüzbe dobják, hogy e tiszta elem semmisítse meg hulladékait.

Ha a kenyér hátával fekszik az asztalon, az szerencsetlenséget hoz. Néhol a kelő tésztára már három keresztet rajzolnak, s hasonlóképen a kemenczébe vetett első kenyérre, s ebből aztán akárki megbetegszik, kap egy darabot, s el nem költik addig, mig helyébe ujat nem sütnek. A Dunántul az első bevetett kenyér után a gazdaszszony a kemencze kormos falára huz keresztet a lapáttal. Ha a kenyeret egy legény vagy leány hibásan szegi meg, akkor hét évig nem megy férjhez, illetőleg nem házasodik meg büntetésből. Ha valaki véletlenül több darabot szel le, mint a hányan az asztalnál ülnek, ugy annak éhes hozzátartozója van. A kinek keze után a kenyérben hézag támad, az hazugságot beszélt, ha pedig vágás közben kiesik a kés kezéből, akkor nem éhes az tartják nálunk, hogy nem érdemelte meg, a ki pedig héját levágja, az soha se lesz szerencsés. A ki simán szeli meg a kenyeret, az aznap még nem hazudott, de a ki grádicsosan, az bizonyos, hogy nem mondott igazat. Fiatal leánynak különösen őrizkedni kell karaj kenyeret vágni le, mert ráfogják, hogy János lesz az ura neve.

És így tovább. A mindennapi eledelhez majd mindennap is füződik egy-egy tévhit, babona vagy vallásos előitélet. Némelyek ezt, mások mást tudhatnak, mi csak hamarjában soroltunk itt föl nehányat. A sok más tévhit közt ezek még legtiszteletreméltóbbak, mert a mindennapi táplálék szentsége és kultusza iránti tisztelet és mély meggyőződés foglaltatik bennök. —*r.*

EGYVELEG.

* **A teknősbékáknak** októbertől márcziusig eledelre nincs szükségük, de védeni kell őket a nagy hideg ellen, melyben hamar elpusztulnak. Mihelyt április körül gilisztát esznek, ki lehet őket szabad levegőre vinni, de növényeledelt, különösen kezdetben, nagyon csekély mennyiségben kell adni nekik. Ily módon a teknősbéka képes kitelelni, ha egészséges, a mit arról lehet megismerni, hogy mindkét szemét nyitva tartja s hátára fektetve lábait élénken mozgatja.

* **A tüzimádók** uj templomának felavatásakor az örök tűz meggyujtása nagy költséggel s szertartással falánk; rendesen apróra vágott halat kapnak ökör- és lóhussal vegyítve. A majmok eledele szétdarabolt alma, répa, főtt burgonya, narancs és dió. A legválogatósabbak a papagályok, melyeknek csak édesség kell, mint ananász, banán, datolya, narancs vagy szőlő; a tyukfajok ellenben zöldséggel és gabonával megelégesznek. Az énekes madaraknak mag kell s ezek élelme kerül aránylag legtöbbe, mig a ragadozó madaraknak naponkint több mázsa hust kell hozatni s csaknem oly sok költségbe kerül etetésök, mint a kisebb ragadozóké, mig a nagy ragadozó állatok élelme havonkint több ezer forintba kerül, mivel egynek-egynek legalább 12 font hus kell naponkint. A hüllőket havonkint egyszer etetik apró állatokkal. Látható mindebből, hogy a látogatók szivessége nagyon keveset nyom az állatkert etetési költségével szemben.

* **Okiratevők.** Biron svéd marsallnak szokása volt apró pergamentdarabokat rágicsálni. Egy alkalommal igen fontos okiratot semmisített meg ily módon s ezért számüzték hazájából. Oldenburger Konstantin XVII. századbeli történetirót, mivel egyik művében német fejedelmekről illetlen megjegyzéseket tesz, arra itélték, hogy művéből két lapot megegyen. V. Orbán pápa még egyszerű benczés barát korában egyházi előljáróságának egy pergamentre irt üzenetét vitte Visconsi Barnabásnak, ki annyira megharagudott annak tartalmat felett, hogy arra kényszerítette őt, hogy az egésze megegye.

kaszinóba megy. A gentry-kaszinóba tudniillik, melynek tagja a miniszteri tanácsos úr. Valami barátságos értekezlet lesz ott. Lehet, hogy vacsorára is ott marad, nem várják otthon.

Nem szeretné, ha megtudná a felesége, hogy itt járt s kiket várt. Nagyon büszke asszony. Ő méltóságának igazán nagy boszúság ez a mai este, de kénytelen volt kijönni, máskép botrány lett volna belőle.

Az ördög bújt bele abba a vén csacsiba, hogy most neki föl kell jönni. Eddig egész életén át nem jutott eszébe és most egyszerre megszállta a nagy buzgóság s nem nyughat otthon. Még a feleségét is magával czipeli. Hiába irt nekik két levelet is ő méltósága, hogy ne fáradjanak föl ebben a csúnya, hideg őszi időben, inkább alkalomadtán tavaszszal majd lerándul talán hozzájok Erdélybe ő méltósága.

Hiába ijesztgette, hogy még megbetegszenek, nem olyan öregeknek való már az ilyen hosszú utazás. Nem lehetett a bácsit semmiképen visszatartani. Feljön ő, ha addig él is. Látni akarja ő még egyszer az ő kedves Lajos öcscsét, a kit már huszonhárom éve hogy nem látott.

— Tudod, öcsém, — irta nagy girbe-gurba betűkkel s olyan ortografiával, a milyen afféle egyszerű kisvárosi mesterembertől kitelhetett, — ilyen idős korában már könnyen elszólíthatja az embert az Úristen s nem akarnék meghalni, hogy ne lássalak téged meg a kedves feleségedet, meg a gyerekeidet.

No csak az kellene még, — gondolta magában Devecsery Lajos miniszteri tanácsos úr. Szép meglepetés lenne. Inkább a föld alá sülyed, mintsem oda álljon a felesége elé s bemutassa neki: Drevcsik Antal nagybátyám, bodnár mester.

Bodnár mester Erzsébetváros. És Drevcsik. rokonsága van s így kell aggódni, hogy valamikép távol tartsa őket. Ő méltósága jó ember és nem akar senkit megbántani, de neki se szerezzenek kellemetlenséget.

És itt ácsorogni sem valami mulatság. Brr, milyen hideg van! Hát soha sem fog már megérkezni az a vonat?

Végre mégis bedöczögött. A prüszkölő gép megállt, a kocsikból kitódúlnak az emberek. Sok az utas és a méltóságos úr fél, hogy nem ismeri meg ebben a tömegben a bácsit. Huszonhárom év óta nem látta, azóta nagyon megöregedhetett, megváltozhatott. Tyhű, az lenne a szép história, ha itt hiába ácsorgott volna s elszalasztaná őket, a bácsiék meg azalatt egyenesen a lakására mennének!

Olyan ideges remegés szállta meg a méltóságos urat, hogy még a szemei is kápráznak belé. Már az utasok nagy része elhaladt mellette, csak még egy-két harmadik osztályú utas czipekedik kifelé a táskáival, tarisznyáival. Akkor egy öreges, kopottas pár, egy férfi meg egy asszony, a kik habozva nézegetnek szét, kerül sorra.

— Ezek lesznek, — gondolja a méltóságos úr.

Úgy rémlik neki, mintha rá ismerne az öreg emberre. Az is ő reá mereszti a szemét s ritkás harcsa bajusza alatt mosolygósra húzódik a szája, de nem meri megszólítni a fényes czilinder kalapos urat. Hátha mégsem az ő Lajos öcscse?

Ő méltósága szólalt meg először:

— Anti bácsi?

— Az vagyok, Lajoskám, szentem, az hát, az Anti bácsi, — tört ki a nagy öröm az öreg emberből.

Az öreg asszony elérzékenyűlve törülgette a szemét.

a táskákat. Az öreg azonban nem akarta kiadni a kezéből:

— Elbirom én magam is, Lajoskám.

Csak mikor a felesége dorgálón pillantott rá, akkor jutott eszébe, hogy ejnye, ejnye, hisz ez nem is illik, magának czipelni a táskákat, mikor az öcscsével megy, a ki olyan nagy úr.

Végre beültek a bérkocsiba. A néni a gyerekekről kezdett kérdezősködni meg a Lajos feleségéről.

— Úgy örülök már nekik, hogy láthatom.

Egy kis finom székely pogácsát is hozott nekik; itt van egy asztalkendőbe bekötve.

A méltóságos úr köhécselt. A gyerekek? Jaj, bizony a gyerekekkel nagy a baj. Kettő betegen fekszik és az anyjok is nagy beteg.

— Szegény lelkeim, — sopánkodott a néni. — Hát aztán mi a bajuk?

— Difteritisz. Nagyon veszedelmes. Isten tudja, hogy végződik!

— Ápolni fogom én őket, — ajánlkozott a néni. — Tudok én bánni a beteggel.

— De tud ám, — erősitette a bácsi is. — Hej, milyen jó, hogy épen most jöttünk.

A méltóságos úr azonban ellentmondott:

— Nem, nem, azt semmikép sem engedhetem meg. Ilyen ragályos betegségben! Mit gondol néném? Az orvos sem engedi. A feleségem is a gyerekektől kapta el.

— Nem félek én, Lajoskám, — mondta a jó asszony. — Az Úristen mindnyájunkkal szabad. Oszt mit is féltenék én ezen az én öreg életemen? Egy esztendővel korábban vagy később, mindegy az már nekem.

— De én nem engedhetem, semmikép sem engedhetem.

A méltóságos úr már ingerült lett. Hogyne? Mikor olyan szépen kifundálta ezt a betegség

a rokonnak, hogy ápolja szegénykéket?

A bácsi azonban közbeszólt:

— No, no, lelkem, Lajosnak is igaza van. Hátha még te is ott megbetegednél a nyakára, aztán neki kellene téged is ápolni.

A méltóságos úr még megtoldotta:

— És a felelősség, néném. Az erkölcsi felelősség. Soha sem bocsátanám meg magamnak. Folt volna a becsületemen.

A néni is belátta, hogy tovább nem akaratoskodhatik. Sohajtva belenyugodott:

— Pedig úgy szerettem volna látni feleségedet meg a gyerekeket. Anti bátyád is. Ő is. Egész úton mindig azokat emlegettük.

— No majd máskor, — vigasztalta ő méltósága.

A közben az Orient-fogadóhoz ért a kocsi s a méltóságos úr kiszállt vendégeivel, kiknek számára szobát rendelt.

Szép nagy szobát nyitottak az első emeleten. A szegény vidéki mesterember alig mert belépni; megállt a küszöbön. Nagy lesz ez nekik, drága lesz ez nekik, elférnének ők egy kis udvari szobácskában is.

— De mikor az én vendégeim, — szólt jóságosan a méltóságos úr.

Vacsorát is ő rendelt. Nagyszerű vacsorát kétféle sültet is, csemegét, finom borokat, még pezsgőt is.

— Soh'se ittam én azt, fiam, nem nekünk való az, — vallotta be az öreg bodnár mester.

De a méltóságos úr erőtette:

— No, az én kedvemért, Anti bácsi.

Ő méltósága szerfölött szives volt. Ő is velök vacsorált. Egészen megjött a kedve, hogy már nem kellett félni a rokonok látogatásától otthon.

Természetesen nem mentek le az étterembe. Itt a saját szobájokban kényelmesebb.

látogatni; de már késő, már haza kell mennie. Nagyon sajnálja, hogy egyúttal el is kell búcsúznia. Már nem láthatják egymást.

Az öregek megdöbbentek:

— Hát holnap?

Fájdalom, holnap már jókor reggel el kell utaznia hivatalos ügyben Pozsonyba s csak két hét múlva tér haza. De ha a bácsiék még itt akarnak mulatni Budapesten, hát csak maradjanak.

A méltóságos úr megígérte, hogy megmutatja a városst, meg aztán hírt hallanak a gyerekekről is.

Dél felé elindultak az asztalkendőbe kötött pogácsával. Egy hordár elvezette őket a házhoz.

Kocsi állt a kapu előtt s egy magas termetű úr meg egy drága prémes köpenybe burkolt úri nő épen akkor szálltak be a kocsiba.

— Nini, — szólt Drevcsik Antal megütődve, — nem a mi Lajosunk volt az?

A «Könyves Kálmán» intézet tulajdona.

Peske Géza: Sok volt a jóból.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

Vas. Ujs. 1901. 804.

...tien és közvetlen a
által éri el a nagy-
...árdája, melylyel egyen-

...művészének. Londonban él, sokat dolgozik, de alig egy-két képet bocsát évek során át a nyilvánosság elé. Kiállításunkon egy kis tájképpel

Peske Géza : Lesben.

...T TÉLI KIÁLLÍTÁSÁRÓL.

Vas. lyp. 1908
941. l.

gyöngyei a gyűjteménynek. *Dysselhof* ugy rajzol, mint valami kiváló japán művész s úgy szinez, mint egy tizenhatodik századbeli régi mester. *Tholen* borongós hangulatot kelt tengerével, melyet mesés biztonsággal varázsol elénk. *Jongkind* holdas éje egy dal, mely mélabúsan hangzik az éjszakában s elbűvöl mesteri előadásával. *Bauer* álmodozó költő, a ki a Keletre visz alkotásaival, vagy hatalmas góth templomok lábaihoz, s nehezen enged szabadulni az ő sajátos mesevilágából. *Voermann* a felhők mestere, kis képén a végtelenség eszméjét tudja kelteni pár gomolygó hatalmas felhőjével.

És még mennyi kitünő művészt említhetnénk a jelesek e nagy sorából, kikre méltán büszke lehet Hollandia!

Természetes, hogy közel negyven év válogatott termékével nem versenyezhet a még százados művészi múlttal sem rendelkező magyar művészet ez évi termése.

Versenyezhet azonban és a pálmát is megtarthatja ama gyűjtemény ellenében, melyet a belgák küldtek ide, három vagy négy évre visszamenőleg válogatva össze műveiket. E gyűjtemény, alig pár jelesebb darabot leszámítva (az olajfestményeket értjük), nagyon alatta áll amaz általános szinvonalnak, melyet évről-évre megszoktunk a magyar művészeknél a Műcsarnokban s a nemzetközi tárlatoknál általánosságban.

Kacziány Ödön.

MAKDUMKULI.*

Makdumkuli, a Göklen-törzsbeli
Turkomán költő kobozát veri.
A sátrak népe, égő tűz körül,
Csibukját szíva, közelében ül.
És el-elnyomva egy-egy ásitást,
Hallgatja a dalt, meg a sok szidást.

* Makdumkuli, a XVIII. század közepén élt turkomán költő, dervis volt. Moralizáló verses könyvében különösen a dohányzás és a tolvajság ellen harczol. Dívánját, melyből e költemény egyes részletei valók, Vámbéry Ármin fordította magyarra.

Utközben egy hídnál jajgatást és siránkozást hall a híd alatt.

Leszáll a Rimről s kérdi hangos szavakkal:

— Ki nyöszörög ott alant?

— Én szegény szerencsétlen, — kiálta egy hang, — nekitámaszkodtam a híd karfájának, a karfa letört, leestem és kitörtem a lábamat. Jó lélek, bárki légy is, Allah nevében segíts rajtam, ne hagyj elveszni nyomorultan.

A jólelkű Abdallah rögtön leszállt a híd alatti mélyedésbe s ott egy csinos fiatal embert látott mozdulatlanul elterülve.

— Nagyon fáj?

— Azt hiszem, mingyárt meghalok. Jaj, jaj!

— Jer, támaszkodj reám, magam mellé veszlek a lóra.

— Mozdulni se birok, jó apó.

Az aggastyán kénytelen volt fölnyalábolni az ifjút és ölben vinni nagy szuszogva a legközelebbi kunyhóig, a hol bekötözte s eczettel borogatta a lábát óránkint, s minthogy csakhamar leszállt az este, éjjel is ott maradt az ismeretlen beteg mellett, mig lovát, a gyönyörűséges Rimet odakötötte az olajfához, mely a kunyhó előtt, épen olajszüret ideje lévén, hullatta érett bogyóit a szélben.

A beteg ifju, ki Szelimnek mondta magát, lázasan lihegett fekhelyén, néha-néha a Koránból morogva egyes szép helyeket, a mikre az öreg Abdallah ájtatosan bólintgatott; és addigaddig bólintgatott, míg egyszer csak bezáródtak ősz szempillái, öreg szemeit lenyomta Majmuna, az álom jótékony tündérnője, szelid, puha kezével lágyan megsimogatva becsületes, ránczos arczát.

A lábatörött ifju észrevette, felugrott fekhelyéről és kiosont.

Az okozott neszre fölébredt Abdallah is:

— Talán vizet akarsz inni, fiam? Mintha szóltál volna valamit?

De kérdésére nem jött felelet.

Abdallah elindítá tenyerét a sötétségben, hogy megtapogassa az ifju homlokát, nem forró-e, de csodálkozva vette észre, hogy a fekhely üres.

A dzsinek űznek-e vele rossz játékot? Természetesen. Hiszen az ifju meg sem moczczanhatott törött lábával.

— Hej Szelim, Szelim! kiáltá és megragadván a szalmazsákot, megrázta. Hol vagy Szelim?

Szelim nem volt sehol.

Az öreg felugrott és kirohant a kunyhóból. De későn. Szelim már akkor ott ült a Rimen, a kantár a kezében, a két lába a kengyelben.

— Hej Szelim, Szelim, hol vagy fiam?

— Itt ülök, szólt ez gúnyos hahotával. — Itt ülök a Rim hátán. Lefóztelek vén szamár! Gyű, Rim!

A ló meghorkant a térd nyomása alatt, aztán megindult hetykén, délczegen, mint a hogy járni szokott, fejét hol levágva, hol felhajítva.

— Én vagyok a Hasszán kisebbik fia — kiáltá a lókötő messziről.

Az öreg kétségbeesetten futott utána.

— Megállj! Megállj egy szóra! Csak egy szóra!

— Nem vagyok bolond apóka, hogy megálljak. Mondd el, a mit akarsz a kádinak. Nem félek ám én a káditól.

De az öreg csak futott a vén lábaival lélekfogytáig, rogyásig.

— Állj meg, állj meg! — kiáltozá. — Nem akarom a lovat elvenni. Csak állj meg! Valamit akarok mondani. Allahra mondom, nem veszem el tőled a lovad. Csak hallgass meg!

Az ifjut megszúrta a kiváncsiság. Vajjon mit akarhat mondani, ha a ló nem kell neki többé. Ez mégis különös egy ember.

— Nos jól van öreg, megálltam. Örömest teszek barátaimnak apró szivességeket. De ne gyere nagyon közel. Beláthatod, hogy a helyzet gyanakodóvá tesz egy kicsit. Állj meg te is s messziről mondd meg, mit akarsz.

Az öreg Abdallah megállapodott néhány lépésnyire a lovastól s szelid, nyájas hangon mondá:

— A mi megtörtént, megtörtént, csak arra az egyre kérlek, tartsd az esetet titokban, ne mondd el senkinek. Én is hallgatni fogok vele, mint a föld . . . Nos, megteszed?

— Mondtam már, hogy örömest teszek apró szivességeket barátaimnak. Hallgatni fogok, apóka. De valóban kiváncsi vagyok, miért kívánod ezt épen te?

— Mert attól tartok fiam, hogy ha ez az eset kitudódik, a jó emberek is elvesztik a kedvüket a jótékonyság gyakorlásától.

Így szólt az öreg, becsületes Abdallah és most már csendes léptekkel gyalog folytatá utját a városba, léczeket és gerendákat vásárlandó ahhoz a házhoz, melyet a szegények számára kivánt építtetni falujában.

ISTEN VELED.

— Musset költeménye. —

Hát ég veled! Talán már itten
Többé nem látlak! Ég veled!
Te mégy, mig engem itt hagy Isten —
Oh, mostan érzem, hogy szerettelek.

De nem sirok, de nem kesergek;
Jövőd kivánja — ám legyen,
Az a vitorla, már közelghet!
Mosolyogva nézem majd, ha elmegyen.

Tele reménynyel kelsz utadra
És büszkén térsz majd vissza tán,
S kit meggyötörtél hosszan elmaradva,
Lehet: nem ösmersz majd reám.

Isten veled! Szép álom vár reád,
Az élvezet, a vész kábítni fog,
S elkápráztatja majd szemed világát
Egedre szálló fényes csillagod.

De lesz tán nap, min sejti lelked,
Egy veled érző sziv mit ér,
Hogy milyen üdv, ily szivet lelned
S mi kín, ha ilyet veszitél.

Radó Antal.

HARCZ A HALOTTAKKAL.

Kelet-India meghódításánál a legvitézebb angol ezred volt a 150-ik számú. 1706-ban Marlborough vezetése alatt Ramilliesnél oly nagyszerű csatát vívtak a francziákkal szemben, hogy minden egyes katona kitüntetést kapott s az ezrednek jogot adtak arra, hogy balvállukon kitüntetésként széles piros szalagot hordjanak. Később az indusokat irgalmatlanul megverték mindenütt, s jöttük híre elegendő volt egész seregeket megfutamitani. Az indusok e veres szalagról «jalvallah» névvel nevezték el őket s e név csakhamar az egész félszigeten ismeretes lett. Midőn Kelet-Indiában az angol uralom biztositttatott, a jalvallák Azimpore kaszárnyáiban megpihentek, azonban hirtelen pusztító kholera lépett fel köztük s oly sokat ölt meg, hogy a megmaradtakat a 40 kilométernyi távolságban fekvő Ingradar városba vitték, a hol aztán állandó telepük lett. A kholerában elhunytakat Azimporetól félórányira az országút mellett elásták, a temetőt fehér kőfallal vették körül s kápolnát is építettek benne.

Egy századnál hosszabb ideig nyugodtak itt békésen a hősök s utódaiknak nem volt alkalmuk nagyobb csatában részt venni, de a jalvallák hírneve fenmaradt, s a hinduk babonás félelemmel viseltettek az azimporei sírkerttel szemben. Ha lehet, elkerülik azt, különösen éjjel, midőn a babonás nép hite szerint az ezred sajátságos trombitálását is lehetett itt hallani kardcsörgések között.

1857-ben tudvalevőleg nagy lázadás tört ki Delhiben, az indus eredetű katonák, az úgynevezett sepoyok részéről. A lázadás kezdetben sikerült. A Delhiben s környékén székelő 250,000 katona közül csak 30,000 volt európai s ezt a többség lefegyverezte, elfoglalt ezenkívül mintegy 150 ágyút, tömérdek hadi szert s két millió font sterlingre menő hadipénztárt. Hetek mulva a lázadás tovább is terjedt s eljutott Azimpore vidékére. Itt Prendergast ezredes vezetése alatt mintegy 800 angol katona volt, kik megerősitették a várost s ezenkivül összeköttetésbe léptek Ingradarral, hogy egymást szükség esetén támogatni fogják.

Julius 19-én jelentették a kémek, hogy nagy felkelő sereg vonul Azimpore felé. Prendergast azonnal segitségért küldött Ingradarba s megtette az előkészületeket. Egész éjjel nyeregben ült a katonaság s leskelődött a felkelők közeledtére. Ezek Mir khán kitünő vezérrel ezrenként jöttek a város felé. Forró nyári éj volt, de már felhők borították az égboltozatot s mennydörgés zaja hangzott. Midőn az első csapatok a jalvalla-temetőhöz értek, meglepte őket a félelem. Mir khán előre nyargalt s a habozó katonákat bátorította. De ezek nem mozdultak, mert izgatottságukban a villám fényénél látni vélték a halott katonák fejeit. A khán dühében pisztolyával lelőtt egy ellenállót s másokat tisztjeivel lövetett le, de ebben a pillanatban ő maga is megrémült, a temető falának visszhangjától, úgy tetszett, mintha onnan is visszalőnének.

Az indusok elfutottak s csak nagy nehezen lehetett őket visszatéríteni. Mir khán ostromot rendelt el a temető ellen. Perczeken át lövöldöztek a kőfalakra s a visszhang a mennydörgés zajával együtt perczről-perczre növelte félelmüket. Sokan már látni is vélték a feltámadt halottakat a kőfalon s abban a hitben, hogy a hallottak meglőtték őket, földre estek. A szokatlan erős visszhang még a bátor vezért is megrémitette, de gyülölete nagyobb volt, mint félelme s személyesen rontott a temető vaskerítése felé . . . Ebben a pillanatban a kápolnától egész világosan lehetett hallani a 150-ik ezred sajátságos harczi trombitáját. Jól ismerte ezt ő is, valamint emberei. Most már nem volt hatalom, mely a babonás felkelőket visszatarthatta volna. Rémülve dobálták el fegyvereiket s rendetlenül futottak vissza felé, futás közben egyik a másikat megsebesitve vagy lóval agyontiporva. Még egy-két lövést tettek ugyan itt-ott a temető ellen, de ez csak a többiek rémületét növelte. Rövid idő mulva, a villámlás és mennydörgés szünetlen egymásutániságában, bevégződött az egyoldalu harcz.

Prendergast ezredes kémszemléje, mely az oknélküli lövöldözés által idevonult, egész sereg felkelő katonát talált még a földön fekve, holtakat és eleveneket, az egész síkság tele volt eldobott fegyverekkel s a hajnal fényénél még láthatta is a futó katonákat s az elszabadulva kóborgó katona lovakat. Egyszerre azonban ők is meghallották a 150-ik ezred harczi tárogatóját s egy dombcsúcson megláttak 200 jalvallahuszárt, kik Ingradarból sietve jöttek segitségre. E csapat trombitásának előre tett jelzése, melyet a temető erős visszhangja felfogott, volt a csodálatos éjjeli harcznak egyik főmozzanata, a mint azt a még élve s rémületökben összeroskadt felkelők vallomásai is megerősitették. Azimpore megmenekült kardcsapás nélkül, megmentője a hinduk babonája volt.

VÁZLATOK A FRANCZIA FORRADALOM TORTÉNETÉBŐL.

Második sorozat.

Egykorú és a legújabb források után.

XV.

A császárság megalapitása.

Európa e nagy válságai és rázkódásai közt határozta el magát *Bonaparte* az utolsó, a legnagyobb lépésre, mely egyszerre álmai czéljához ragadta. Még nyolcz nap sem telt el Enghien kivégeztetése óta, s már megérettnek találta Bonaparte az időt arra, hogy kezeibe ragadja a legnagyobb, a korlátlan hatalmat. Természetesen sokkal óvatosabb volt, semhogy maga pro-

A BECSÜLETES ABDALLAH ÉS A ROSSZLELKÜ HASSZÁN.

Török történet.

Irta MIKSZÁTH KÁLMÁN.

Ehhez a meséhez okvetlenül becsületes török neveket kellett választani, mert még mesének sem igaz nálunk keresztények között. Hasszán még csak akadna, de már az Abdallahot okvetlenül hozatni kell exotikus országból. Hasszán afféle szegénylegény forma ember volt, a kinek a lelkét sok tarka macska nyomta és a mekkai vásárokon, Allah bocsásson meg neki, enyves körmeivel sok értékes jószágnak adott lábat. A Bairam-ünnepeken, állítólag mint zsebmetsző foglalatoskodott a mecsetekben. Általában sok rosszat beszéltek róla. Mondták, hogy nyáron az erdőkben tanyázik és az utonállók mesterségét folytatja s fürge a tevéken utazó kereskedők kifosztogatásában. De mindezt álarczban teszi. Ezért nem került még horogra. Annyi bizonyos, hogy kétes jellem volt, de bizonyítani senki sem tudott. Üres szóbeszéd is lehet. Allah lát csak a vesékbe.

Mennyivel más ember volt Abdallah; nemes, nyilt jellem, a kinek a jósága közmondásos, hire, neve szeplőtlen, tiszta, mint a ma kinyilt liliom fehérsége. Nyájas, szelid, vallásos és adakozó volt. Maga a mekkai sheriff, El-Nazdram így szólt róla: «Abdallah a legtökéletesebb muzulmán, kibe Allah a maga lelkét küldé.»

Abdallahnak volt egy híres lova, a Rim, a kit ő maga nevelt, maga etetett, itatott, kis csikó korától kezdve, a sörényét fésülgette és fonta, szóval úgy szerette, mint a hogy az ember a szeretőjét szokta, vagy még talán jobban. Hanem szép is volt ez a Rim. Karcsu, délczeg növésü, finom lábakkal, szép lampcsos homlok s az a fölséges fejtartás, akár egy kevély odaliszké. Hát még a különös szine; fekete volt, mint a fiókholló, de fehér és pej foltok rajta emitt-amott. Az egész környék csodálta a lovat, a ki a mellett oly gyors futó is volt, hogy szinte röpülni látszott.

— Ilyen lova nincsen a padisahnak sem, — mondogatták szerte, kik a gyönyörü állatot megcsodálták.

A rosszlelkü Hasszán azonban mást mondott.

— Ennek a lónak az enyimnek kell lennie.

A rosszlelkü Haszán ezt mondta, s még aznap beállított Abdallah-hoz.

— Tudod-e, miért jöttem hozzád?

— Allah vezetett ide, foglalj helyet.

— A lovadat akarom megvenni — folytatá az enyveskezü.

— Nem eladó, — felelte Abdallah határozottan; a mire Hasszán elszomorodék, rut, bozontos fejét lehajtotta csüggetegen s hosszu szakállán könyek peregtek alá.

— Akkor hát el vagyok veszve. Jaj nekem!

Abdallahot nagyon bántotta a Hasszán elkeseredése, sorbettet hozatott neki s barátságosan kikérdezé:

— Mire kellene a ló?

— Egy haldokló rokonom Damaskusba hí betegágyához. Egy nagy örökségről van szó, jó Abdallah, a melyet elkanalaznak tőlem, a kik a haldokló szemeit befogják. Sietnem kellene gyors paripán, de se pénzem nincs, se lovam. Reád gondoltam nagy szorultságomban; reád, kit a jószivüség mintaképének tartanak. Hittem, megesik rajtam s derék két fiamon, kiket ez az örökség boldoggá tehetne, a szived s eladod nekem a Rimet, melyért kész volnék visszatértemkor bármely árt fizetni az örökségből.

— Nem csalódtál a szivemben Hasszán. Im itt van kölcsön egy zacskó arany, vegyél magadnak alkalmas lovat és utazz el. Allah segítsen az uton és czéljaidban! Örülök, hogy olyan derék fiaid vannak. Valóban olyan kitünőek? szeretném őket ösmerni.

— Majd megösmertetlek velök, jó Abdallah.

Hasszán ajkaiba harapott, látta, nem boldogul ez uton, átvette a zacskó aranyat nagy hálálkodások között, de azért a ló megszerzéséről nem mondott le. Új és új terveket koholt ki.

Egy nap erőtlen, beteges zarándok érkezett Abdallahhoz, hogy kipihenje magát hajlékában. Mekkából jött, a bucsujáró helyről s mindenféle szent ereklyéket hozott tarisznyájában, többi közt Mahomednek az első kalifának zápfogát.

A zarándok elkezdett panaszkodni, hogy tovább immár nem folytathatja utját gyalog, elfáradt, megtikkadt, lábai fölsebződtek s kénytelen megválni becses ereklyéjétől, a zápfogtól, hogy magán segíthessen.

— Mit kivánsz érte? kérdé Abdallah.

— Add nekem lovadat érte.

Abdallah gondolkozott, aztán így szólt:

— Magam is belátom, hogy tested nem birja ki az utat tovább gyalogosan; legyen meg tehát, fölnyergeltetem neked a lovamat.

A zápfog Abdallahnak maradt, a zarándok pedig felült a lóra és elvágtatott a Hasszán házába.

Az már az udvaron várta, és dühösen riadt rá:

— Hisz ez nem az Abdallah lova te szerencsétlen. Hisz ez nem a Rim. Az öreg gazember kijátszott minket!

A zarándok, a ki nem volt más, mint a gonoszlelkü Hasszán nagyobbik fia, álszakállal és álhajjal, menten visszanyargalt Abdallahoz.

— Megcsaltál a lóval, jó ember. Hisz ez nem a te lovad, nem a Rim.

— Természetesen — felelte Abdallah nyugodtan, — a szomszédom lovát vettem meg számodra. Ép ugy nem a Rim, mint a hogy a zápfog nem a Mahomed prófétáé.

Nehány hónap mulva Abdallah vásárra ment, léczeket és gerendákat venni egy házhoz, melyet a helység szegényei számára építtetett.

A JÁTSZÓ PAJTÁSOK. Peske Géza festménye.

a sok férfi-író által vallott antifeminista ítéletet valóban nincs joguk mondani.

Sőt ellenkezőleg a férfiaknak nemcsak azzal a ténynyel kell megbarátkozniok, hogy egyre több nő fog az irodalmi pályára lépni, de azzal a gondolattal is, hogy a jövőben a szellemi termelésnek ez a területe par excellence egy női működési kör lesz s a költő, ahogy régen hívták s a szépíró, ahogy ma nevezzük, az esetek túlnyomó részében az úgynevezett gyengébb, de szebb emberiségfélhez fog tartozni. Ezt a jóslást nemcsak arra alapítom, hogy a női írók világszerte nagyobb arányban szaporodnak, mint a férfi-írók s így egy számtani törvénynél fogva idővel többségre fognak jutni, hanem egy szerintem fontosabb és érdekesebb jelenség: a női lélek s a szépirodalmi, költő tehetség lélektanának sajátos rokonságára.

Ez a női lélek nem jelenti valami egészen különálló, a férfitől mintegy szakadékkal elválasztott s vele szemben egy külön világot képviselő gyüjteményét az érzéseknek és gondolatoknak. Nem, a női öntudat ezen fokozatokban csak árnyalatokban különbözik a férfiuitól. Még ma is, mikor a nők legnagyobb része a férfiakétól egészen különböző s ennél sokkal gyarlóbb oktatásban részesül, csak ilyenfajta különbségről lehet szó. Amily mértékben pedig a nő nevelésileg és működésileg a férfival egyenranguvá fog emelkedni, oly mértékben fog ez a csupán árnyalati és fokozati különbség nyilvánvalóvá válni. Röviden összefoglalva az öntudat jellegének ezt az eltérését, azt mondom, hogy a női lélekben az érzelmi működéseknek aránylag nagyobb szerepük van, mint a férfiéban. Természetesen mindakettőben egyaránt szerepel az érzelem és a gondolat: de míg a férfiéban inkább a gondolat az úr, a nőben inkább az érzés. Nos, a rokonsági kapocs a női psyche s a szépíró-lélek közt nagy, mondjuk, költő-tehetség közt, már itt rögtön megfogható. A költő szintén az érzelmek embere: a logika, a gondolkozás öntudatában csak a második hegedűt játszsza. A képzelet szabad csapongása s nem a következtetés nyugodt előrehaladása az őt jellemző elmeműködés. Álmadozás, ingerlékenység, szenvedély, érzékenység, érzékiség, hangulatteljesség: ezek a költői lélek jellemző sajátságai. S mindez, talán más név alatt, a női lelket is jellemzi. Közös nagy vonása tehát mindkettőnek, a nőnek és a költőnek egyaránt, az emotivitás, az érzés uralkodó szerepe, mely különben közel hozza őket a gyermekhez és barbár emberhez is, s mely a normális férfi-lélekhez viszonyítva kétségtelenül egy alacsonyabb fejlődési jegyként jelentkezik.

A költőknek ez a feminin jellege különösen a másodrendü, nem annyira irodalomtörténetileg, mint inkább társadalmileg költőknek tekintett egyéneken tapasztalható. A mult legnagyobb költői, Dante vagy Shakespeare vagy Goethe, nem is voltak par excellence költők: többek voltak, leplezett bölcsészek, a költőnek és bölcsésznek koruk sajátos szellemi viszonyai által előidézett vegyületei. A mi korunk szellemi fejlettsége se olyan, hogy a költészet, vagy az ú. n. szépirodalom teljesen differenciálódott volna a tudománytól és a bölcsészettől. Igen sok férfi szépíró, és pedig éppen a jelesebbek, féllábbal benne is állnak a bölcsészetben vagy a tudományban s épp ezek szépirodalmi termelésük közepette mindig érzik is ennek a foglalkozásnak nőies, férfiatlan s így nekik nem teljesen tetsző természetét.

A szépirodalmi alkotás lírai része a férfiban az érzelgés kellemetlen mellékízével jár, az elbeszélés, a mesélés viszont a pepecselés szintén férfiatlan műveletét tételezi fel. Már pedig az érzelem-közlés és a mese a szépirodalomnak két lényeges része. A női lélek viszont éppen ezekre hajlik. Az érzelgés a nő számára majdnem normális lelki állapot s kétségtelen, hogy a gyengébb nemet nem tartja vissza az elbeszéléstől, a szív titkainak feltárásától az a sajátos önérzet és lelki szemérem, mely viszont a férfiben, különösen az erősen férfias férfiban kifejlődve van. Hogy a meseszövés sokkal inkább a női, mint a férfiúi agyvelőnek megfelelő művelet, azt eléggé bizonyítja a mese jórészt gyermekmulattató szerepe, tehát egy oly fejlődési fokkal való rokonsága, melyhez a nő sokkal közelebb áll, mint a férfi. A mese kiszorulását az úgynevezett irodalmi szépirodalomból épp ezért én többek közt azzal a ténynyel magyarázom, hogy a mai szépírók elite-je mégis férfiakból és pedig nem teljesen elnőiesedett férfiakból áll, ezek pedig, amennyire csak lehet, elhanyagolják a költői alkotásnak ezt a természetüknek meg nem felelő gyermekes, illetve nőies elemét. Végül pedig egy harmadik jellemző eleme, sőt tulajdonképpen összefoglaló sajátsága minden művészetnek, tehát a szépirodalomnak is: a forma-érzék is egy sajátosan női tulajdonság. Nem mintha a férfiban, ha pláne fejlett kultur-ember, ez hiányoznék: mivel azonban benne a tartalom iránt való érzék jobban ki van fejlődve, ez az értékesebb tehetség nem engedi mintegy a szellemi energiákat a maga köréből kisiklani s az alsóbbrendü forma-érzék martalékává válni. Azaz egyszerűbben szólva: a férfiban a gondolkodási hajlam háttérbe szorítja a forma-érzék játékos működtetése után való vágyat.

A jövő fejlődése tehát valószinüleg az lesz, hogy a kiváló férfiak egyre inkább a tudományos kutatás és elmélet, a fölfedezések, a találmányok, bölcsészeti rendszerek és szociális reformprogrammok termelésére fogják magukat vetni, míg a nők a természetüknek különösen megfelelő művészi, legfőképpen pedig szépírói alkotás terére fognak lépni. A ma létező írónők tehát egy nyilvánvalólag eljövendő állapot előtünetei: a nők nagy valószinűséggel el fogják foglalni a férfiak helyét az egész szépirodalom terén. A jövő költője nő lesz! Ez a foglalás azonban nem fogja a férfiak vereségét jelenteni, hanem csupán azt, hogy az erősebb nem önszántából föladta a neki kevésbbé megfelelő, nőies szépirodalmi termelést s benyomult a tudomány végtelen lehetőségeket rejtő és férfiasabb birodalmába.

Szász Zoltán

A SINEK ÓRE

Jönnek egy percre s futva rohannak
A bársonyos ringó úri kocsik;
Lihegő gépek cifra vonatja
Viszi a ködből délre rohanva
A városok selymes asszonyait.

Érzik a sinek az ünnepi terhük . . .
A szomoru tarló tűri vakon:
Menjetek mind, mind idegenbe,
Tivornyás déli ünnepekre,
Itthon a gonddal csak én alhatom . . .

. . . Ázott mezőkön szembe suhanva
Jön, jön a szennyes, lomha vonat,
Száz kocsin itt a föld tüze, lelke;
A kenyerünk hordják mind idegenbe;
A kenyeret, a vért, a napsugarat . . .

— Elviszitek hát minden erőnket:
Az asszonyunk, borunk, a friss kenyerünk? . . .
A sinek lázadó szomoru őre
Bámul utánunk a fekete ködbe, —
Merre a vonatok árnya tova tünt . . .

Dutka Ákos

A Műcsarnok téli tárlatából — PESKE GÉZA: MÉG TE IS? — A Könyves Kálmán jogosításával

Férfiírók mindig bizonyos kicsinyléssel tárgyalják másnemü pályatársaikat. Ez a lenézés részben abból az általános nő-kicsinylő férfi-szokásból származik, amely a nőt egy alsóbbrendü lénynek tekinti s részben a minden letárgyalási ürügyet jónak találó kenyéririgység nemtelen epehólyagjából. Nos, a nők alsóbbrendüségéről, a könyvtárnyi feminista és antifeminista irodalom végmérlegeként következőket lehet mondani: Átlagban a nők lehetnek alacsonyabb szellemi színvonalon, mint a férfiak, hogy azonban az egyes nő, egyszóval a női természet, mint olyan ne tudjon a szellemi élet bármely terén értékeset termelni, arról már szó se lehet. A férfi-írók tehát bátran bízhatnak abban, hogy a pályájukra beözönlő nők nem fogják őket fölöslegessé tenni, vagy testületileg mintegy túlszárnyalni: azt mondaniok azonban, hogy a nők képtelenek irodalmi színvonalu termelésre, hogy tehát semmi keresni valójuk nincs a múzsák és a rotációsok berkeiben, ezt

Uj Idők XIV. 1907-8. 11. 7

nézett a szürke szeme. Hanem milyen bú volt és milyen szürkeség! A fekete színek csillogtak a bánatban és a szemben is, mindkettőt átsütötte valami láthatatlan nap, erősebb, színesebb, diadalmasabb, mint maga az igazi nap, — az ifjuság!

— De, — szólaltam meg én is komoran, — tér-

A Műcsarnok tavaszi tárlata A Könyves Kálmán jogosításával

PESKE GÉZA: EZ MÁR MEGVOLNA!

Peske Géza

színeit öltik magukra a párák és világító zölden villan ki egy-egy felhő széle. Hatalmasan megérzett divina commedia, amiben csak az avart kószáló embereknek van részük. Az „öreg" Mednyánszky egy húszéves ifju temperamentumával kapta meg ezt s adta át vásznának.

Legjobban az a nagy képe ragadott meg minket, amelynek Hajnalcsillag a címe. A legsötétebb lapiszlazuli az egész ég, a föld, az ür, minden. Az éjszakának e hatalmas palástjára egyetlen ékkő van hímezve: a kristálytisztán reszkető hajnalcsillag. Elénk áll a végtelen rejtelmessége, amelyet oly gyakran érzett a szivünk künn a szabadban, a siket csendben, a hajnalcsillag felvillanásakor. Messze a láthatáron tömör, sötét kulissza áll: a föld vegetációjának egypár képviselője, nagy foltokba fogott, hatalmas koronáju fák. Szinte semmivel készült, semmiből nőtt össze ez a kép. De ha az a kék szín csak egy gondolattal más — vége is van az egésznek.

Igy átérezni egy szín atomsúlyát, igy lefesteni kapásra azt, ami szenzációt bennünk a természet valamely jelensége költöget, valóban költészet. Azaz eltanulhatatlan. A festő csak egy emberhez járhat érte iskolába: önmagához.

Lyka Károly

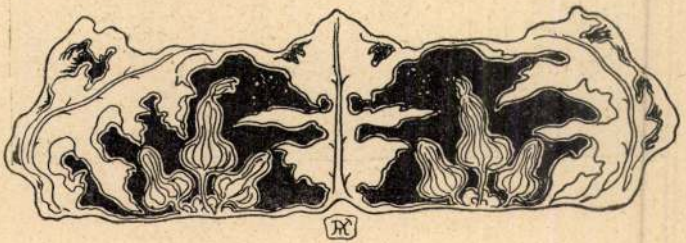

es Kálmán társaságé. *Peske Géza*: Még te is!

AT TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

Vas. Ujs 1907. 917. l.

Perke Géza

nek ad a ...

«kumcson» (kommt schon), nem hogy az Arany bűbájos balladáiért ne adjon! Volt továbbá Maupassanttól, a legjobb franczia elbeszélő irótól egy füzet. De Amicistől, a legjobb olasz elbeszélőtől szinte egy. Köztük volt a szenzácziós Trilby, jó öreg magyar poéták: Berzsenyi, Csokonai, — szóval olyan ördöngősen voltak összeválogatva az első füzetek, hogy még a magyar se tudott nekik ellentállni, s azonfelül ott voltak a könyvek a trafikokban, a hol már ugyis kigombolkozott, kihúzta a tárczáját és visszakapott apró pénzeket.

Csoda történt. Az első füzetek rohamosan elfogytak. A kiadók kénytelenek voltak újra nyomatni. Radó Antal szive az örömtől dagadozott s még nagyobb leleménynyel, gonddal válogatta a többi füzeteket, melyek most még gyorsabb tempóban követték egymást. Dickens, Daudet, Dosztojevszkij, a régibb irodalmi nagyságok között siet megizleltetni közönségével az új nagyokat: Kiplinget, Gorkijt, Wilde Oszkárt. Nem zárkózik el a divatok elől sem. Wells fantasztikus regényei, Conan Doyle Sherlock Holmes históriái élénken tarkítják a sorozatot. Azonban mértéket tart. Radót becsületes conservativismus vezeti. Nem vesz fel gyűjteményébe gyenge vagy léha művet, ha tudja is, hogy óriás kelete lenne, viszont óvatos abban, hogy olyat ne vegyen fel, mely klasszikusnak van ugyan elismerve (a tanárok által), de az ördög se olvassa. Roppant ügyes, roppant körültekintő. Az egyik kezét a közönség ütőerén tartja, a másikkal az Akadémia hátgerinczét kenegeti hájjal. És így van ez jól. Az egyikért kelendő lett a «Magyar Könyvtár», a másikért tekintélyes.

Csakis ily methodussal volt lehetséges elérni, hogy a «Magyar Könyvtár» lassan-lassan úgyszólván szükségletté vált, mint a só vagy a sáfrány, és hogy ma, egy évtized után a *félezredik* füzetének megjelenését jubilálja, mely idő alatt a kiadók statisztikája szerint, *több mint három millió* példány fogyott el a «Magyar Könyvtár»-ból, úgy hogy egy évre közel négyszázezer

tophanestől Mollereig
moristák és szatirikus
és gyarlóságok feltünt
ból merítettek anyag
magyar történelem a
tragikus harczaival l
hangulatok ébresztés
fiak ünnepélyes jelme
felel meg a vígjáték s
stilusának. De azért
ezeket színpadainkon
bohózatokat, a mel
kerülnek ide.

Berczik legújabb v
Színházban került b
korában játszik s a «
történelmi esemény
ménynyel összefügg
mond el. A szerelm
tulajdonkép az, hogy
tanulják el az akad
nemzedéktől s a mit
egészen dicstelenül k
a fiatalok teljes dics
Grassalkovicsék vala
egybe, hogy szüleik a
noshoz szöktek s ott
latkoztatták ki maguk
követői támadnak a
kovicsék, megfeledke
delméről, ellenzik fog
nak, házasságát a po
fiatal vezérével, *Oko*
osztrák udvaronczhoz
nőül adni. De szere
plébános s él még Gra
A fiatal szerelmesek
mint egykor az öreg
előtt házasfeleknek
az öregek példája s
mások is így akarnak
bánosnak a vígjáték
nekülnie az ily meg

NAPI HIREK.

— **Lafontaine aranyai.** Lafontaine Versaillesbe ment, hogy meséjét átnyujtsa XIV. Lajos kirátynak.

A király nyájasan fogadta a költőt és Bontemsnek, első kamarásának azt a rendelkezést adta, mutassa meg neki a kastély minden nevezetességét, hivja meg vacsorára s végül egy erszényt nyujtson át Lafontaine-nek, ezer aranynyal.

Az első kamarás hiven teljesitette a király rendelkezését. Lafontaine pedig részegen a boldogságtól fölszállt egy bérkocsiba és Párizsba hajtatott. Ott még az este találkozott Hervart-val.

— No, mi történt Versaillesben? — kérdezte tőle.

— A király roppant kegyes volt. Nagyon hizelgő dolgokat mondott.

— Hogyan? Csak bókokat hoztál tőle?

— Nem, egy aranyakkal teli erszényt is.

— Mutasd.

Lafontaine keresgélt zsebében, de nem találta az erszényt. Nyilvánvaló volt, hogy a bérkocsiban hagyta. Tudta, hogy a Palais Royal-téren fogadta a kocsit s a Tuileiráknál szállt le. Aztán emlékezett arra is, hogy az egyik ló fekete volt, a másik pedig fehér.

Hervart tüstént kocsiba vetette magát Lafontaine-nel, a Palais Royal-térre hajtatott s ott tudakolta a kocsis cimét, aki a költőt Versaillesből hazahozta. Ez a Fromenteau-utcában lakott.

A kocsis épp haza érkezett, miután egy nagy társaságot szállitott haza. Nyomban kutatni kezdték az ülést s megtalálták az erszényt az ezer arannyal.

A meseirónak mesés szerencséje volt . . .

— **Kitüntetés.** A kormányzó dr. *Buday-Goldberger Leó* felsőházi tag, kormányfőtanácsos, a Goldberger Sámuel F. és Fiai fonó- és szövőgyárüzem részvénytársaság elnökvezérigazgatójának ipari téren szerzett kiváló érdemei elismeréséül a II. osztályu érdemkeresztet a csillaggal adományozta.

— **A kormányzó elismerése.** Bécsből jelentik: A kormányzó a külügyminiszter előterjesztésére elismerésében részesitette dr. *Incze Gábor* református lelkészt a bécsi magyar protestánsok lelkigondozása körül immár öt esztendeje végzett buzgó munkájáért. A kitüntetést báró *Bakách-Bessenyey György*, a magyar követség ügyvivője ünnepélyes keretek közt nyujtotta át pünkösdkor dr. Incze Gábornak.

— **A miniszterelnök ebédje a távozó brazíliai követ tiszteletére.** Gömbös Gyula miniszterelnök kedden délután két órakor a miniszterelnökségi palotában déjeunert adott *Pedro de Moraes Barros*, a Budapestről távozó brazíliai követ és felesége tiszteletére. A dejeuner-n megjelent a diplomáciai kar Angelo Rotta pápai nuncius vezetésével, Kánya, Imrédy és Kállay miniszterek, Darányi Kálmán államtitkár feleségeikkel, Hory András rendkivüli követ és meghatalmazott miniszter, a külügyminiszter állandó helyettese, vitéz Somkuthy József tábornok, a kormányzói katonai iroda főnöke és felesége és báró Apor Gábor követségi tanácsos.

— **Doktorráavatás a kormányzó gyürüjével.** A budapesti egyetem rektora és tanácsa ifj. *Nékám Lajos* és *Juba Adolf* orvostudományi, továbbá *Horváth Károly Antal* bölcsészettudományi doktorjelölteket az 1932—33. tanévre junius 6-án délelőtt 11 órakor az egyetem diszterében (Egyetem-téri központi épület) sub auspiciis Gubernatoris doktorokká avatja.

— **Diszpolgárságok.** Kölesd és Gyönk község képviselőtestülete *Gömbös Gyula* miniszterelnököt diszpolgárrá választotta. Kölesd község *Pesthy Pál* volt minisztert is diszpolgárává választotta.

— **Antonio Widmar olasz katonai attasé kitüntetése.** Az olasz király *Antonio Widmart*, aki már tiz év óta látja el a budapesti olasz követségen a sajtóattasé tisztségét, az olasz koronarend lovagjává nevezte ki.

— **Magyar zarándokok a pápánál.** A dr. Breyer István győri püspök főpásztori vezetésével május 14-én elindult magyar nemzeti zarándoklat tagjai szombaton megérkeztek Rómába. Pünkösd vasárnapján résztvettek a Szent Péter-bazilikában Parzhami Konrád kapucinus laikus testvér szenttéavatási ünnepségén, hétfőn pedig körmenetben vonultak a Lateráni bazilikába, ahol *Breyer* püspök ünnepi szentmisét pontifikált, majd a templomban őrzött magyar zászlóval Szilveszter pápa emlékéhez vonultak. XI. Pius pápa szerdán délben fogadja a Vatikánban a magyar zarándokokat kihallgatáson.

— **Uj máltai lovagok avatása.** József királyi herceg tábornagy, bailli, a magyarországi Máltai Lovagok Szövetsége elnöke május 24-én délelőtt háromnegyed 11 órakor a budavári Koronázó Főtemplomban avatja *Fülöp Józsiást*, Szász-Cóburg és Gotha hercegét, vitéz dr. *Simon Elemért*, báró *Rudnyánszky Imrét*, *Orczy Gyulát* és *Vécsey Tamást* a Rómában székelő Souverain Máltai Lovagrend nagytanácsának rendelkezése folytán a rend tiszteletbeli lovagjává. Ugyanekkor avatja gróf *Kulmer Sándort*, *Simonyi Libort* és *Lucich Károlyt* a rend magisztrális lovagjává. Az ünnepélyes nagymisét dr. *Hász István* tábori püspök mondja.

— **Apponyi emlékezete Vas vármegye diszközgyülésén.** Szombathelyről jelentik: Vas vármegye törvényhatósága kedden tartotta rendes közgyülését. Ezt megelőzően diszközgyülés volt, amelyen leleplezték gróf *Apponyi Albertnek* a Közgyülési terem számára megfestett arcképét. Az ünnepi beszédet *Jándy Bernardin* bencésrendi apát mondotta

— **A szegedi egyetem ünnepe.** Szegedről jelentik: Hétfőn délben a szegedi egyetem jogi kar dékáni hivatalában ünnepélyes külsőségek között leleplezték a jog- és államtudományi kar két nagynevü tanárának, *Farkas Lajosnak* és *Kolosváry Sándornak* márványszobrát. Dr. *Meányhárt Gáspár* mondott emlékbeszédet.

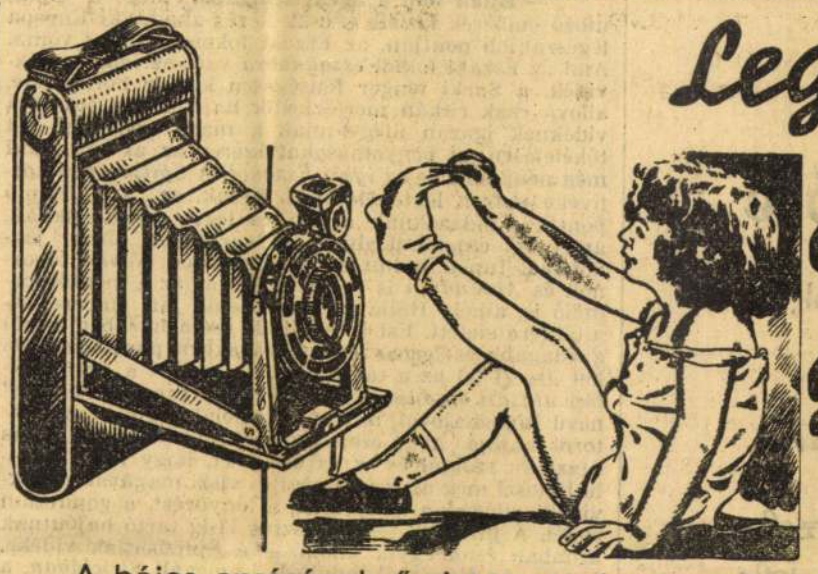

Legnagyobb örömet a gyermek!

A bájos apróságok őszinte mosolyt csalnak még az egészen idegen szemlélő arcára is. Hát még a szülők és családtagok számára mily gyönyörüség a kis babákat látni. A gyermekévek hamar elröppennek, de az amatőrképek mindég kedves emlékek lesznek. Szép gyermekképek készitésére a legalkalmasabb az uj és olcsó

KODAK 616 JUNIOR

fényképezőkészülék. Kezelése percek alatt elsajátitható.

A Kodak 616 Junior a legszebb méretü képeket készíti, melyek ugy magasságban, mint szélességben a legjobban kihasználhatók. Csak a 6½x11 cm méretü képek nyujtanak tökéletes művészi hatást. Ez az elegáns alak a legjobban megfelel a mai kor izlésének, mely minden téren a karcsu, hosszukás vonalakban jut kifejezésre. Ezért ne kövessen sablónokat, ***az Ön gépe a***

Kodak 616 Junior.

Elsőrendü felszerelés. Kodak Anastigmat F 7.7 lencse. Pillanatzára kétféle idő és háromféle pillanatfelvételre (1/25, 1/50 és 1/100 másodperc) alkalmas. Fémkioldó. Brilliánskereső és külön átnézeti kereső a szemmagasságból való fényképezéshez. Egyetlen mozdulattal felvételre kész.

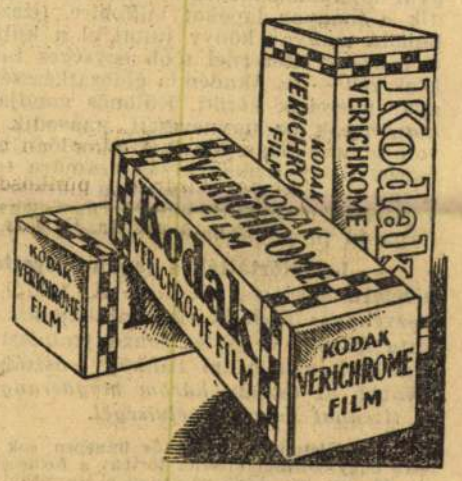

Ára csak 49 P.

Kapható minden fotoüzletben.

Részletes ismertetésért irjon e cimre:
KODAK LIMITED fiókja, Budapest 4. Postafiók 146/1

A jó képnek még egy fontos kelléke van:
a **Kodak Verichrome film.**

— **A hercegprimás a katolikus restaurációról.** A *Pálosrend* visszatelepitésével kapcsolatosan rendezett ünnepség-sorozat befejezése volt pünkösd hétfőn este az uj Páls-kolostor felszentelése és a gyertyás körmenet, amelyen a főváros egyházközségeinek mintegy ötvenezer hivője vonult fel. *Serédi Jusztinián* hercegprimás a hagyományos szertartások között felszentelte a Gellérthegy oldalába épitett uj Páls kolostort. Ezután a hercegprimás a sziklatemplomba vonult. A szentélyben foglaltak helyet: *József Ferenc* kir. herceg, *Auguszta* kir. hercegasszony, *Horthy Miklósné*, a kormányzó felesége,, *Magdolna* kir. hercegnő, gróf *Zichy Gyula* kalocsai érsek, gróf *Micselszky* lengyel követségi titkár, *Huszár Károly* volt miniszterelnök, dr. *Madarász István* prelátus-kanonok, *Sipőcz Jenő* polgármester. Báró *Kray István* Ottó királyfi képviseletében jelent meg és képviseltette magát az egyik cellát adományozó *Ferdinánd* volt bolgár cár is. A templom előtti téren lovas és gyalogos rendőrök és cserkészek tartották fenn a rendet. Az egybegyültekhez a hercegprimás intézett szent beszédet. Rámutatott arra, hogy a háboru utáni időkben a lelkek letértek a helyes utról és a lejtő felé sodródtak. Ezért katolikus restaurációra van szükség, amelynek alapja a lelkeket átformáló Actio Catolica. Ebben kell ujjáéledniie a magyar katolicizmusnak és a lelkek vissza fognak térni Krisztus utjára. Ezután a pálos atyákhoz szólott, akiket 150 évi távollét utáni viszszatérésük alkalmából üdvözölt, mint akik ujrà hazajöttek, hogy maguk is részesei legyenek annak a munkának, amely a katolikus restaurációt jelenti. Litánia után az ünnepséget a pápai és a magyar Himnusz zárta be, majd az óriási tömeg közel két és fél órán keresztül vonult át égő tyertyával a Sziklatemplomon és az uj pálos kolostoron. *(Felvételünk a Képes Pesti Hirlapban.)*

— **Osztrák tisztviselők Budapesten.** Százharminc osztrák segédhivatali tisztviselő, továbbá több osztrák biró és ügyész, valamint más csoportbeli tisztviselő érkezett vasárnap autobuszokon Budapestre. A vendégeket a Kuria márvány előcsarnokában ünnepélyesen fogadták, utána összejövetel volt, amelyen osztrák részről *Oster József* igazságügyi főtisztviselő és dr. *Streitmann Frigyes* udvari tanácsos, rendőrkapitány, magyar részről *Kaszás Gyula* segédhivatali főigazgató és dr. *Javornitzky Jenő* igazságügyminiszteri számvevőségi igazgató szólaltak fel. Délben a névtelen katona sirját koszoruzták meg, majd a szabadságtéri Ereklyés Országzászló elé vonultak, ahol dr. *Javornitzky Jenő*, az Országzászló Bizottság társelnöke üdvözölte őket és magyarázta meg a zászló jelentőségét.

Lengyel sajtóhirek
Gömbös varsói utjáról.

Varsóból jelenti a *Pesti Hirlap* tudósitója: A lengyel sajtó a legnagyobb érdeklődéssel fogadta a magyar lapoknak azt a hiradását, hogy *Gömbös Gyula* miniszterelnök a közeljövőben politikai látogatást tesz Varsóban. *Hivatalos helyen* azonban még nem erősitették meg ezt a hirt. Ezzel kapcsolatban figyelmet keltett *Szokolovszki* minisztériumi igazgatónak, a lengyel külkereskedelmi politika irányitójának nyilatkozata *a magyar-olasz-osztrák római egyezményről*. Szokolovszki kijelenti, hogy ez az egyezmény nem sérti a nemzetközi legtöbb kedvezmény alapelveit, hanem kiegészíti azokat a különegyezmény ujfajta tipusával. Kivánatos volna, hogy az ilyfajta egyezmények alkalmazása gyakrabban történjék a jövőben. *(Sz.)*

Érdeklődtünk *a kormányhoz közel álló* helyen a miniszterelnök varsói utjáról. A hirt itt egyelőre nem erősitették meg és nem kivántak felvilágositást adni.

A francia uj-szocialisták harcot kezdtek a marxismus ellen.

Párizs, máj. 22. *(A Pesti Hirlap tudósitójának távirata.)* A marxizmus elleni tüntetés szellemében folyt le Franciaország uj-szocialista pártjának pünkösdre összehivott országos nagygyülése. Igaz, hogy eleinte kifejezésre jutottak azok az ellentétek, amelyek a pártnak *Renaudel* vezetése alatt álló demokratikus tagjai és a fiatalabb ugynevezett aktivista elemek között fennállanak, de aztán a nehézségek leküzdése után megállapodás történt a párt működési programjában. Ennek alapeszméje az, hogy a francia munkást meg kell szabaditani a marxizmustól. *Marquet* uj-szocialista munkaügyi miniszter kijelentette a nagygyülésen: „Nekünk kell Franciaország marxizmus-ellenes pártjává válnunk". Azt is hangoztatta, hogy ebben a pillanatban nem képzelhető el oly kormány, amely *Doumergue* örökébe léphetne. *Deat* inditványára elhatározták, hogy nagy nemzeti pártkongresszust hivnak össze, amelyen a frontharcosok és a szakszervezetek tagjai is részt fognak venni. *(Sz.)*

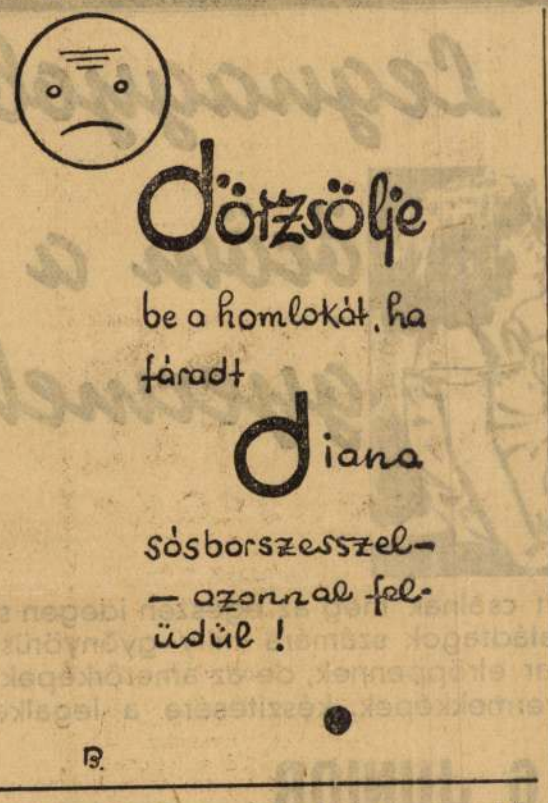

— **A külföldi magyarok világkongresszusi központjának beszámolója.** A külföldi magyarok 1929-ben Budapesten világkongresszust tartottak, amelynek határozata alapján báró *Perényi Zsigmond* elnöklésével központi irodát állitottak fel azzal a feladattal, hogy a külföldön élő magyarság érdekeit ápolja és kapcsolatát az óhazával minél szorosabbra füzze. A Magyarok Világkongresszusának Állandó Szervezeti Irodája most számolt be ötéves munkásságáról. Szociális tevékenységét sok irányban fejti ki: a látogatóba hazatérő testvéreinknek minden ügyes-bajos dolgában eljár, a külföldről hozzáforduló magyaroknak utbaigazitásokat ad, ügyeiket elintézi. Erőteljesen dolgozik az iroda a külföldre szakadt magyarok kulturális igényeinek istápolása terén is. A magyar lapkiadók áldozatkészségéből nagyszámban küldik a magyar lapokat külföldre, tizezer kötetet tulhaladó magyar könyv jutott el a külföldi telepekre, ugyancsak tizezernél több egységes tankönyv forog közkézen — az Akadémia áldozatkészségéből — a magyar gyerekek között. Különös gondja a budapesti központnak az ugynevezett „második generációról" való gondoskodás, amelyet állandóan az a veszély fenyeget, hogy a magyarság számára teljesen elvész. Kiemeli a beszámoló azokat a hasznos szolgálatokat, amelyeket a külföldi magyarság a gazdasági idegenforgalmi propaganda terén tesz az óhazának.

— **Letartóztatták a japán helyettes pénzügyminisztert.** Tokióból jelentik: A tokiói rendőrség a részvényvásárlási botránnyal kapcsolatban letartóztatta *Kuroda* helyettes pénzügyminisztert, *Okubo*-t, a pénzügyminisztérium bankügyi osztályának főnökét, továbbá az osztály *három magasrangu tisztviselőjét és tizenhat más személyiséget.*

— **Életuntak.** A kettős ünnepen sok öngyilkosság, illetve öngyilkossági kisérlet történt a fővárosban. Spitzer Sándor 38 éves kereskedő vasárnap a Margithidról a Dunába vetette magát. A motorosrendőrség kimentette és a mentők a Rókus-kórházba vitték. — Langer Vilmos 22 éves kocsis a Reiter Ferenc-utca egyik kapujában ismeretlen méreggel megmérgezte magát. Tettét nyomora miatt követte el. — Stetzek Ilona 26 éves mindenes szerelmi bánata miatt a Lónyay-utca 9. számu házban megmérgezte magát. — Hétfőn este a Népligetben a rendőrőrszem egy 40 évesnek látszó férfit talált. Kiderült, hogy megmérgezte magát. A Rókus-kórházba akarták vinni, de a mentőkocsiban meghalt. Kilétét nem tudták megállapitani. Holttestét a bonctani intézetbe szállitották. — Dr. Munkácsy Károlyné artistanő az ujpesti rakpartról a Dunába vetette magát. A dunai mentők kimentették. Munkácsiné eddig tizennégyszer kisérelt meg öngyilkosságot. A mentők a Rókus-kórházba vitték. — Heilig Sándorné 23 éves napszámosnő a Kapa-utca 8. számu házban megmérgezte magát. — Keszler József 20 éves vasesztergályos Kispesten, az Álmos-utca 20. számu házban felvágta az ereit. — Horváth Lajos 31 éves iparosegéd az István-ut 28. számu vendéglőben hétfőn este mellbeszurta magát. — A Salgótarjáni-ut és Fiumei-ut sarkán egy jól öltözött nő összeesett. Kiderült, hogy megmérgezte magát. Személyazonossági irat nem volt nála. — Harbermann József 21 éves aranyműves a Verpeléti-ut 7. számu házban levő lakásán megmérgezte magát. — Horváth Istvánné 23 éves háztartásbeli a Rákóczi-ut 65. számu házban lugkőoldatot ivott. — Molnár István a Viador-utca 18. számu házban megmérgezte magát, mert elbukott a hajógépészi vizsgán. — Frühzeitig Mórné 78 éves háztartásbeli nő kedden hajnalban az összekötő vasuti hidról a Dunába ugrott, de kimentették. A mentők az életuntakat a Rókus-kórházba vitték. — Kaszab Gyuláné, egy nyugalmazott jegyző 67 éves felesége Pestszenterzsébeten a Nefelejts-utca 6. számu házban kedden megmérgezte magát. Szanatóriumba vitték. — Egy ismeretlen, 60 évesnek látszó férfi az összekötő vasuti hidról a Dunába vetette magát. — Görcsös Kálmán 22 éves kereskedősegéd a Ferenc József-hidról ugrott a Dunába. — Bárány Pál a Margithidról vetette magát a Dunába. Valamennyiüket kimentették. — Lukács Mária 39 éves lapárusnő az Andrássy-ut és Jókai-utca sarkán megmérgezte magát. A mentők az életuntakat a Rókus-kórházba vitték.

— **Sulyos balesetek a bécs-budapesti müúton.** *Győri* tudósitónk jelenti: A pünkösdi ünnepeken két sulyos közlekedési baleset is történt a bécs—budapesti müuton. *Tronner Anna* bécsi leány *Klabanech Ottó* bécsi soffőr és annak felesége társaságában oldalkocsis motorkerékpáron igyekeztek Budapest felé. A gönyüi ugynevezett „halálkanyar"-ban a motorkerékpár kivágódott és nekiütközve egy fának, darabokra tört. Az oldalkocsiban ülő *Tronner Anna holtan terült el az árokban*, a kerékpár vezetőjét és feleségét pedig lábtöréssel és agyrázkódással a győri kórházba vitték. — Magyaróvár és Győr között hasonló szerencsétlenség történt. Amerikából az ünnepekre hazatérő *Neumann János*, a princetowni egyetem magyar származásu tanára és felesége gépkocsin haladtak a főváros felé, amikor a keskeny uton nekiütköztek a korlátnak. *A gépkocsi fölborult*, maga alá temetve a házaspárt és a soffőrjüket. A három sebesültet a mentők vitték be Magyaróvárra, ahol orvosi kezelés alá vették őket.

— **Éjféli nap a Sarki tengeren.** Még a sokat utazó emberek között is csak kevés akad, aki Európa legészakibb pontján, az Északi fokon tuljutott volna. Ami az Északi foktól *északabbra* van, az már a sarkvidék, a Sarki tenger fenségesen komor környezete, ahová csak ritkán merészkedik hajó. Pedig ennek a vidéknek igazán megvannak a maga szépségei, sőt tökéletesen uj benyomásokat szerez az az utas, aki még nem ismerte az *igazi Északot*. A *Spitzbergák* környéke már a legtökéletesebb Észak, ez a kiinduló pontja mindazoknak a vizi és légi expedicióknak, amelyek elmerészkednek a sarkvidék örök jeghonába. Innen indult el *Byrd* ezredes, *Nobile* tábornok és *Amundsen* is és itt tanyázott az a mentőexpedició is, amely Itália szerencsétlenül járt emberei segitségére sietett. Ezt a távoli, de eseményekben annál gazdagabb és természeti szépségekben páratlan vidéket keresi fel az a társasutazás, amelyet a *Pesti Hirlap utazási irodája* vezet a *French Line* „Lafayette" nevü luxushajóval, amely a franciák legnagyobb motoros hajója. A 29 ezer tonnás hajó kizárólag luxus utazásra szolgál és ez az első eset, hogy ilyen óriáshajó teszi meg az északi utat és viszi magával a sarkvidéki világba a kényelmet, a fényüzést, a gondtalan életet. A julius 21-től augusztus 11-ig tartó hajóutnak azonban csak egyik állomása a Spitzbergák vidéke, mert a *Le Havreból* induló hajó megáll *Skóciában*, a *Faroer* szigeteken, *Izlandban*, az *Északi foknál*, végighajózik a *fjordok* csodálatos világán, kiköt a norvég városokban, *Hammerfesttől* egészen *Bergenig* minden arra alkalmas helyen és eközben a szárazföldi megszervezett kirándulások révén lehetővé teszi az utasoknak, hogy mindent megnézhessenek és megtapasztalhassanak, ami csak érdekli őket. Az ut teljes részletes programját pár nap mulva tesszük közzé, de már most is készséggel nyujt felvilágositást az érdeklődőknek a Pesti Hirlap utazási irodája (V., Vilmos császár-ut 78.). *A Magyar Nemzeti Bank 11. számu engedélye alapján.*

— **Egy hires rádiológus halála.** König Henry rádiológus — mint *Denverből* jelentik — tudományos munkálatai közben szerzett rákbetegségébe belehalt. Már hosszabb idő óta tudatában volt annak, hogy menthetetlen. azonban folytatta munkáját. Az utolsó tagja volt annak a husz tudósból álló csoportnak, amely eredetileg *Curie* asszonnyal dolgozott együtt. A rádlumnyerés legolcsóbb módszerének a felfedezője volt. Állitólag az ő találmánya volt a rádiumnak az órák számlapján való alkalmazása is.

— **Alfonz volt spanyol király fiát akarják kiáltani trónkövetelőnek.** Madridból jelentik: Megbizható forrásból származó jelentés szerint *Alfonz* volt spanyol király levélben közölte a spanyolországi királypárti mozgalom vezéreivel, hogy *a királyság közeli visszaállitása esetén nem lép ismét trónra.* A királypárti csoportok között tárgyalások folynak arról, hogy *Juan* herceget, XIII. Alfonz fiát kiáltsák ki trónkövetelőnek. Valószinü, hogy az erről szóló megegyezést kiáltvány utján rövidesen közhirré teszik.

— **Leégett egy csónakház a Dunaparton.** Hétfőn este féltiz óra tájban lángok csaptak magasba a Weiser-féle csónaktelep dunaparti házának tetejéből és *csakhamar ropogva égett az egész épület a benne felraktározott csónakokkal együtt.* Kilenc óra felé tértek haza a csónakázók a Dunáról és az alkalmazottak éppen befejezték a csónakok elhelyezését az ujpesti rakparton levő telep helyiségeiben, amikor egyelőre még ki nem derített okból a tüz kitört. Az ujpesti, rákospalotai, majd a budapesti tüzoltók is kivonultak a tűzhöz, de *a nagyrészt deszkából készült épület és a favázu csónakok hamarosan a lángok martalékaivá lettek.* A kiváncsiak sorai között nagy izgalmat okozott *Kvalek János* 26 éves gyári munkás, aki a tömegben a *tüz okozta izgalmában idegrohamot kapott és letépte magáról a ruháit.* Többen lefogták és az *ujpesti* mentők injekcióval segitették rajta, majd pedig *budapesti* lakására vitték. A jelenlevők közül a veszedelmes helyzetben többen siettek a tüzoltók segitségére. *Fodor György fémárugyáros a motorcsónakok töltésére szolgáló benzines hordókat guritotta a Dunába*, nehogy a tüzben felrobbanjanak. Munka közben könnyebben megsérült. *Schramek Sándor* villanyszerelő az egyik gyár tetejét locsolta és közben megsérült. A csónaktelep lakói közül *Hafner Jenőné*, a tüzoltók közül pedig *Tóth János* szenvedett sérülést. Közben egy odaérkező motorkerékpár későn fékezett és a tömegnek rohant, szerencsére azonban tömeges sebesülés nem történt, csupán *Varga Istvánné* sérült meg könnyebben. *A tüzoltók hajnali két óráig dolgoztak a tüz oltásán* és a zsarátnokok eltakarításán. *Az elhamvadt csónakházban elpusztult százhusz csónak és sokszáz evezős ruhája. A kár körülbelül 160.000 pengő.* A föltevések szerint rövidzárlat vagy könnyelmüen eldobott cigaretta okozta a tüzet.

— **Nyári egyetem Keszthelyen.** A pécsi Erzsébet Tudományegyetem a kultuszminisztérium támogatásával augusztus 1 és 20 között nyári egyetemet tart magyar, német, francia, olasz és angol nyelvü előadásokkal. Az előadások első csoportja a mai ember kérdéseivel foglalkozik, a második csoport a mai Magyarország kérdéseit tárgyalja, a harmadik pedig a Balaton problémáit vitatja meg. Az előadásokat a keszthelyi gazdasági akadémián tartják az esti órákban. Az egész tanfolyam részvételi dija 8 pengő. Jelentkezni junius 10-ig lehet.

Frissitő.

1.

Kávéházi párbeszéd:

— Nem tudom, mért vannak olyan nagyra azzal a televiziós képközvetitéssel. Az én apám már ötven éve azt csinálja . . .

— ?

— Képeket közvetit egy mükereskedőnek!

2.

Találkozás az áruház előtt:

— Kinek veszed azt a sok ajándékot?

— A feleségemnek.

— Hát már megint haragban voltatok?

3.

Beszélgetés az orvosi várószobában:

— A nők jobban türik a fájdalmakat, mint a férfiak. Praxisból tudom . . .

— Ön talán orvos?

— Nem. Én cipész vagyok.

DYMI.

Nyár.

Ugy tanultuk az iskolában, hogy a nyár junius 21-én kezdődik. Ma még csak épp, hogy május 21-ét tulhaladtuk és a nyár egy hónap előtt már visszavonhatatlanul megkezdődött. Azt is tanultuk az iskolában, ha nem csalódom, a fizikai földrajz cimü tantárgy keretében, hogy a természetben nincs ugrás. Már most, ha ezt a két dolgot, melyet, mint a természetnek örökérvényü törvényeit vertek annakidején kemény nebulókoponyánkba, összehasonlitjuk azzal a tapasztalattal, amelyet viszont a természettől magától nyertünk az idén, akkor bizony nemcsak azt kell megállapitanunk, hogy az élet igen gyakran megcáfolja az iskolát, hanem azt is, hogy olykor a természet sem nagyon alkalmazkodik az emberi bölcsesség megállapitotta aranyigazságokhoz. Mert hiába mondja a jó öreg kalendárium, hogy hőség ide, hőség oda, most még csak tavasz van és ez is lesz idestova négy hétig, csak meg kell nézni az életet, micsoda friss, szabad nyári pompájában virul máris, csak meg kell nézni a Dunát, vasárnap, az ezernyi csónakkal, az embereket, hindubarna arcszinükkel és alig lehet kétséges, hogy mindezt nem a tavasz, hanem a nyár tevé. Avagy talán mi tévedünk és mégis a naptárnak volna igaza? — nem tulságosan valószinü. Ami már most azt a bizonyos ugrást illeti, amelyről valaha azt tanultuk, hogy a természet nem ismer ilyesfélét, . . . hát kell-e nagyobb ugrás, mint amelynek az idén tanui voltunk? Nincs az a ballerina, nincs az a müugró, aki nagyobbat és gyönyörübbet tudna ugorni, mert a természet, amikor áprilisban hirtelen meggondolta magát, hatalmas lendületet vett, átugrotta a tavaszt és már benne is volt nyakig a nyárban. Ez az ugrás nem méterekben vagy kilométerekben, csak időben fejezhető ki: immár kerek két hónapja lesz nyár, amikor a kalendárium szerint is nyár lesz végre . . . ó kalendárium, olyan vagy te, mint a morcos öreg ember, aki a napot is letagadná az égről, csak azért, hogy neki legyen igaza, csak azért, nehogy látnia kelljen, hogy az élet bizony tulhaladt rajta . . t. (—thy.)

— **Vilmos volt német császár beteg.** Utrechtből jelenti a *Pesti Hirlap* tudósitója: *Hohenzollern Vilmos* már hónapok óta betegeskedik. Nem volt fekvő beteg, de néha napokon, sőt heteken át nem hagyta el szobáját. Környezete azt hiszi, hogy a császár lelki összeroppanáson esett át különösen azóta, amióta a német kormány feloszlatta azokat a szervezeteket, amelyeknek még 1934-ben is Hohenzollern Vilmos volt a fővédnöke. Az excsászár lemondott kedvenc szórakozásairól is. Tavasz óta vendégeket is alig fogadott, sőt nem tartották meg április második felében a szokásos családi tanácskozást sem. *A császár állandó gyengélkedése, hir szerint, sulyosabb természetü betegséggé változott át, ami Doornban nagy riadalmat keltett. A német extrónörökös, Cecilia hercegnő, valamint Lujza hercegnő*, a császár első házasságának egyetlen leánygyermeke, már utban van Doorn felé.

— **Peske Géza festőművész meghalt.** Peske Géza festőművész bodajki otthonában, ahol visszavonulva élt, meghalt. Kelecsényben, Nyitra megyében született 1859. évben; művészi tanulmányait a müncheni festészeti akadémián kezdte *Löfftz* tanár mellett. 1880-ban állitotta ki a régi Műcsarnokban első művét. Derüs tárgyu művei hamar keresett művésszé tették. A budapesti Szépművészeti Muzeum megszerezte egyik jeles alkotását, a „Forró a krumpli!" cimü művét. I. Ferenc József művészi érdemelért a Ferenc József-lovagrenddel tüntette ki. Bodajkon temették el vasárnap nagy részvét mellett.

— **Házasság.** Dr. *Járossy Jenő* ügyvéd és zeneszerző és *Melczer Irénke* házasságot kötöttek. Tanuk voltak: poprádvölgyi *Döller Antal* kormányfőtanácsos, kir. tanácsos, udvari titkár és dr. *Blaske Lajos* min. tanácsos, az Orsz. gazd. munkáspénztár ügyvezető igazgatója.

Szelefarmosi *Bodó Ernő* ny. alezredes f. hó 8-án vezette oltárhoz özv. bezerédi Bezerédj Ödönné, szül. bricsói *Uhlyárik Gizellát* az érdi róm. kath. plébániatemplomban.

Tibai-Takács Erzsi zongoraművész és *Börzsönyi Zoltán* zeneszerző házasságot kötöttek.

Tamaskovics Erzsébetet pünkösd vasárnapján vezette oltárhoz *Ferenczy János* Kispesten a Wekerle-telepi római katolikus templomban.

Dr. *Varga Kató* ref. leánylíceumi tanárnő és *Besenyi Károly* m. kir. csendőrfőhadnagy (Kecskemét) f. hó 19-én házasságot kötöttek. (Minden külön értesités helyett.)

Néhai *Mészáros Sándor* abádszalóki főjegyző és elhalt nejének, *Isépy Saroltának* leányát, *Sárikát* (Vajdácska, Zemplén megye), eljegyezte május 20-an a menyasszony gyámjának, *Nyitray Endre* földbirtokos családja körében Kisujszálláson *Szelényi Ernő* nyug. honvédalezredes és nejének, *Szekerák Gabriella* lának fia, *Szelényi Pál* m. kir. főhadnagy (Veszprém). (Minden külön értesités helyett.)

Dr. *Székely Miksa* törvényszéki tanácselnök leányát, *Dodót*, eljegyezte *Heller László* gyógyszerész, néhai *Heller Imre* gyógyszerész fia. (Minden külön értesités helyett.)

Hammerl Annuskát eljegyezte *Scheffer Viktor* okl. gépészmérnök, geofizikus.

Herczeg Tucikát eljegyezte *Hercegfalvi Ferenc* Medgyesegyházán. (Minden külön értesités helyett.)

Bakos Pirike és *Vereby István* Budapesten házasságot kötöttek.

— **Leányinternátus** nyilik meg a Magyar Református Diákok Soli Deo Gloria Szövetsége vezetésében középiskolai tanulók részére. Egész és félbennlakás, nyelvek, zene, állandó tanulmányi felügyelet. Gimnáziumok, kereskedelmi iskolák, tanitónőképzők és szaktanfolyamok növendékei részére olcsó és jó ellátás. Érdeklődni lehet: Üllői-ut 25., I. Telefon: 86—2—98. Ugyanott a Szövetség Főiskolás Leány és Fiu, valamint Középiskolás Fiuinternátusa iránt is lehet érdeklődni.

Vas. Ujs. 1907. 342. l.

ársaság szalonyából.

HAZATÉRÉS. — Peske Géza festménye.

— Az nem az *én* köztársaságom. Ha az volna, államcsínyt rendeznék és magát ültetném a trónjára.

— A valóságban tehát, azt gondolja, sohasem léphetek át a küszöbén? Oh, tudom, hogy érti, — megveti az ambiczióimat, azt tartja, méltatlanok hozzám.

Selden elmosolyodott, de nem irónikusan.

— Hát ez nem hódolat jele? A legtöbbekhez azok közül, a kik közt maga él, méltónak tartom őket.

Lily komoly tekintettel fordult felé.

— De nem lehetséges-e, hogy ha nekem is megvolnának azok az eszközeim, a melyek azoknak az embereknek, én jobban hasznukat tudnám venni? A pénz sok mindenfélére való, nemcsak gyémántokat és automobilokat lehet rajta venni.

— Persze hogy nem. Maga nyilván kórházakat alapítana, hogy expiálja a gyémántokban való örömét.

— De ha azt hiszi, hogy csak gyémántokban telik örömem, akkor azt is kell hinnie, hogy az ambiczióim méltók hozzám.

Selden erre a támadásra elnevette magát.

— Ah, édes Miss Bart, én nem vagyok az isteni gondviselés, hogy biztosíthassam önt arról, hogy majd öröme telik abban, a mit el akar érni.

— Hát akkor a legjobb, a mit javamra mondhat, az, hogy miután küzdöttem, hogy elérjem, nem telt benne örömem. Milyen nyomorúságosnak látja a jövőmet! — tette hozzá nagyot sóhajtva.

— És maga nem látta soha olyannak?

Lily arczát lassan befutotta a pirosság, nem az izgalom pírja, hanem olyan, a mely az érzelmek mélyéből tör elő, mintha szellemének megerőltetése váltotta volna ki.

— Bizony nem egyszer — mondta. — De ha maga mutatja meg, sokkal sötétebbnek tünik fel.

Selden nem felelt erre a felkiáltásra. Egy

földei. Egy-egy nagy úr l
hold. Ebből a polgárság
alsóbb néposztálynak vajn
A mint ez mindenütt így
kal, a melyek a kultura
területek, akárcsak az éj
phily-Doria herczegek, Co

NAZLI-HÁNEM EGYIPTOMI HERCZEGNŐ.

Elbeszélés. (Folytatás.)

Irta JÓKAI MÓR.

Nazli-Hánem a helytartó palotájához vitette magát palankinjában.

Nőknek a hárem felőli oldalon volt bejárásuk, melyet nagy, tágas kert takart el szem elől; ez is magas kőfallal volt körülvéve, a párkányzat hegyes vasrácscsal szegélyezve; a kapujához hosszú töltés vezetett, melynek oszlopívei alatt lomhán folyt a csatornán bevezetett Nilus vize; a kapuboltot pedig egy gömbölyű kupolás tornyacs koronázza, melynek két gömbölyű ablakából éjjel-nappal két eunuch kukucsált elő, régi divatú, mozsáröblű puskákkal, a melyekkel végig lehetett seperni az egész keskeny útat. A kapunyilás előtt volt egy felvonó híd, mely azt egyúttal elzárta. Azt az ismerős sípjeladásra lebocsátották.

A herczegnő bámulva látta, hogy a csapóhíd le van eresztve, a kapunyilás tátong; őrök nincsenek sehol. A két gömbölyű ablaknyilásban két páva ül: azok kiabálnak egymásra kihivóan, mintha ők volnának itt az urak.

Kiszállt a palankinból, rabszolgáit hátrahagyva, s két rabnője kiséretében bement a kapuboltozaton át a kertbe.

Ott sem talált egy élő lélekre sem. Máskor ott kapargatták az útakat a bosztandzsik; most üres minden itt.

De valamit mégis talált, a mi meglepte. Egy sárgaréz gombot az útfélen. Azt fölvette.

Gombot az ozmanli nem visel. A sárgarezet nem is ismeri. Ez egy «frenk» kabátjáról szakadt le. Hogy kerül a gyönyörűségek kertjébe egy frank férfi?

A háremhez vezető ajtók is mind tárva, nyitva voltak.

Nazli-Hánem ismerte a bátyja háremének minden szobáit, folyosóit; végig járt rajtuk. A kincseket érő drágaságok ott voltak érintetlenül; a felnyitott szobák során végig lehetett látni.

Vegre eljutott a nagy fürdő-terem ajtajához. Annak a zárában benne volt a kulcs. Az ajtó kivülről volt bezárva. Felnyitá a zárt és feltárta az ajtót. Abban a teremben találta Mehemed Ali valamennyi asszonyait és odaliszkjait együtt. Kisírt szemű, zilált hajú valamennyi, a ki fehér bőrű; a feketéknek a szeme pedig úgy forgott rémületében.

Mikor az ajtót nyilni hallották, mind elbújtak a fülkékbe, de mikor a herczegnőt meglátták, hangos sivalkodással rohantak eléje, odaomlottak a lábaihoz. Anisz-Jel, a helytartó kedvencz kadinája, nyakába borult a herczegnőnek, s hevesen zokogott.

— «Mi történt itt?» kérdezé Nazli-Hánem.

— «Nem merek beszélni,» rebegé halkan Anisz-Jel.

A többi hölgyek is, kezeiket ajkaik elé téve, mutatták, hogy tilalmas a beszéd.

— «Mi történt itt az éjjel? Ki mondja meg?» kérdé a herczegnő.

— «A beszéd halál!» sugá a kadina.

Ekkor odaérkezett a vén kadun-khics-kuda, az eunuchok agája, Badrul.

— «No, hát beszélek én. Vén vagyok már, s azok után, a miket az éjjel láttam, nem bánom, ha nem látok többet semmit a világon.»

De erre a szóra a hölgyek mind szétfutottak s maga Anisz-Jel is a füleire tapasztá a tenyereit; ezt a beszédet meghallani is halál.

— «No, hát én nem félek tőle, mondjad!» szólt Nazli-Hánem az öregnek s leült a dagadó kerevetre, lábait maga alá szedve.

— «Gyásznap lett ez a mai egész Egyiptomra,» kezdé el az öreg Badrul. «A kormányzó összehivatta az egész országból a mamelukok főnökeit. Számra voltak négyszázhetvenöten. Tanácsot ült velük reggeltől estelig, melyben a mamelukok előadták kivánságaikat. Mehmed Ali mindent helybenhagyott.»

— «Igy szokott azokkal tenni, a kiket el akar veszteni.»

— «Megosztá velük a hatalmát; úrrá tette őket a hadsereg fölött; nekik adta a földmives nép terményeinek negyedét; elengedte sok évi tartozásaikat; közbocsánatot hirdetett minden eddigi lázadásaikért; — s a legnagyobb pártosokat megölelgeté, megcsókolgatá.»

— «S azok nem rémültek meg?»

— «Utoljára mindegyiknek ajándékozott egy nagy pecsétes gyűrűt.»

— «S azok nem tudták, hogy ez a halál jegygyűrűje?»

— «Este felé aztán, mikor a mamelukok kiváltságait, az alkoránra tett kézzel eskűszóval megerősité; meghivta valamennyit lakomára a nagy zöld-terembe. Ismeritek azt a termet. Tojásdad köralakú. Egy karzat veszi körül, melyhez csak a háremből van bejárás. Ennek a sürű rácsozata mögül volt megengedve a háremhölgyeknek a férfiak mulatságait nézni; ők maguk látatlanok maradtak. A lakoma a csillag feljöttével kezdődött, s tartott az éjféli szúra énekléseig. — Ezúttal azonban a háremhölgyek helyett a basa frenk lövészei foglalták el a karzatot. Azok a híres vadászok, a kik egyes golyóval futtában lelövik a zergét, röptiben a keselyűt. Azok is négyszázhetvenöten voltak: minden vendégre egy. A kerti kapun, a háremen keresztül bocsátták be őket, elébb a hölgyeket mind bezárva ide a fürdőterembe. Mikor aztán a fekete kávét hozták, a csibukokkal együtt, Mehmed Ali volt az első, a ki rágyujtott. A mint az első füstkarikát felbocsátá a magasba: ez volt a jeladás. Egyszerre eldördültek a frenk vadászok puskái s négyszázhetvennégy mamelukfőnök holtan esett le a lakoma asztal mellé. Csak egy maradt közülök élve: Omár bég.»

— «Omár bég! Az én hősöm».

— «Azt eltakarta a gyilkos golyó elől a kávétöltő rabszolga: azt érte a halál. Ő maga karddal a kezében tört utat a testőrökön keresztül, a kik mind frenkek voltak, s aztán kirohant az udvarra, felkapott egy paripa nyergébe: a ki útjába állt, azt megölte. Ámde hirtelen felhúzták előtte a csapóhidat, a várkapun nem menekülhetett ki többé. Ekkor Omár bég a bástya meredek lépcsőin felkapatott a párkányra s egy vakmerő ugrással leszökött onnan a magasból. Se magának, se lovának nem lett baja: kijutott az árok partra.» *

— «Az én hős Omárom!» tapsolt a herczegnő.

— «A te hős Omárodat azonban a bástyatoronyban álló strázsa meglőtte, és aztán nehéz sebével tovanyargalt; de mire a Hasszán moskéig eljutott, halálát érezé: ott lesegitteté magát a nyergéből a küszöbön ülő koldussal: annak elmondá a mamelukok gyászesetét s annak a karjai között meghalt.»

— «Jaj! Jaj!» sikolta, haját tépdesve Nazli-Hánem. «Jaj neki! Jaj nekem! Jaj azoknak, a kik őt megölték.»

(Folytatása következik).

Goró Lajos rajza.

OMÁR BÉG EGY VAKMERŐ UGRÁSSAL LESZÖKÖTT A MAGASBÓL.

FALUSI UDVAR.

Peske Géza képéhez.

Falusi udvaron vagyunk. Ott vannak egy csoportba gyüjtve az udvar összes hatalmai: az izmos bóbitás anyatyúk falánk kicsinyeivel, ki egész nap járja az udvart, valóságos grandezzával turkálva a szalma, a pozdorja közt a szemétdombon, mert mag és hulladék mindenütt akadhat; ott van a Palika is, a másik nagyhatalom, a ki, a mióta csak járni megtanult (a mi pedig tavaly volt), itt futkározik, játszik buvósdit a már jóval nagyobb Mariskával.

A fonatos tyúkól, a mázos virágos cseréptányér, melyben a viz szokott lenni a csirkék számára, minden mutatja, hogy az udvarnak ezen a környékén az öreg tyúk van odahaza.

Hanem iszen mégis Pali az igazi ur. Őt nevezik itt «kis gazdának». Még éd's apám uram is igy szólítja. Hát joggal ülhet ott a galyrakáson és joggal disponálhat. A mint hogy teszi is. Mert hogy im az uzsonnára való kalácsból megmaradt egy darab, hát mindjárt az az ötlete támadt a Mariskának:

— «Talán hijjunk meg valakit uzsonnára?»

— «Jó lesz, jó lesz,» — hagyta rá Pali.

— «Hát kit hijunk meg?»

— «Hijjuk meg a te bábudat.»

— «Az én bábum nem eszik, te bolond.»

— «A gyomra van elrontva, hogy nem eszik Hát akkor hijjuk meg a kis macskát.»

A kis macska kedvencz egyéniség. Belenyugosznak. Hát jól van, hijjuk meg a kis macskát. Ugy is nagy bánata van szegénykének. Három

* Ezt a bástyafokot ma is az «utolsó mameluk szökellőjének» hijják.

testvérkéjét ma reggel elvitte az öreg béres a Bugya vizéhez s belehajigálta őket, hogy ott veszszenek. Mert hát a macskák közt — azt mondta rá az «édes» — okosabban megy a dolog, mint az emberek közt; a macskákból csak annyit hagynak életben, a mennyi szükséges.

— «Hát jól van; eredj Palika a macskáért.»

Palika fölkászmálódott és elment a macska fészkéhez, a hol reggel óta négy helyett már csak egy macska ülte a vaczkot; apró, fénylő szemeivel most kezdett először látni, kilenczed napra. Palika már eltanult valamit a vendéghívásból, a mint azt az öregektől hallotta.

— «Dicsértessék a Jézus Krisztus, — mondá selypítő hangon a kismacskához, — tiszteltetni kendet a Mariska, hogy jöjjön el hozzánk uzsonnára.»

De bizony semmit se felelt rá a kis czicza, mintha nem hallaná. Palika csodálkozott, csak hátra (messze van ő még attól a kortól, mikor egereket fog fogdosni a maga erején.) Palikában megfagyott a vér. Jaj most mindjárt megöli a fölborzolt tollú tyúk azt a szegény ártatlan cziczuskát! Fölkapta az ölébe s újra simogatta.

— «Ne félj, szivecském, nem hagylak. Látod, látod, mind megeszi az a csúf tyúk. Ej, ej te ügyetlen; legalább már egy darabot elkaptál volna. Hiszen én elvenném tőle és neked adnám, de mikor, látod, én is félek» ...

A Mariska pedig, a ki már okos, tapasztalt, csendesen nevetett ezen a «nagy eseten».

Ő már tudta, hogy ezért a csínyjeért egykor megkapja büntetését az öreg tyúk is, — elszeli nyakát a mama konyhakése; és azt is tudta, hogy az ártatlan cziczuskából is csak közönséges tolvaj lesz egy év mulva, a ki leeszi a tejfölt a köcsögökből és mindenünnen, a hol találja.

Karvaly.

József főherczeg és *Klotild* főherczegasszony a legjobb nevelésben részesitették gyermekeiket. Mondják, hogy *József Ágost* főherczeg inkább fenséges édes anyjának a tulajdonságait örökölte, mig *László* főherczeg a *József* főherczegéit. Mily fényes örökség, mikor úgy József főherczeg, mint Klotild főherczegasszony erényekben olyan gazdagok!

Az 1892-ik év augusztus kilenczedikén, születésének huszadik évfordulója napján, lett nagykorú *József Ágost* főherczeg. Ugyanis az uralkodó-házban a trónörökös azon a napon lesz nagykorú, a melyen életének tizennyolczadik évébe lép, a főherczegek nagykorúsitása pedig huszadik életévükben történik.

Mind a két fiatal főherczeg: úgy József Ágost,

FALUSI UDVARON.

Peske Géza festménye.

a Mariska hahotája zavarta meg a háta mögött.

— «Oh, te kis bohó Palika. Hiszen a macska nem tud magyarúl. A macska csak nyávogni tud. Te pedig nem tudsz macska-nyelven. Azért hát menj közelebb, kapd fel és hozd ide!»

Palika rettenthetetlen bátor volt; fölkapta a kis cziczát és elvitte magával: «Ne kaparj, ne okoskodj, ne félj, nem a vízbe viszlek». Azzal megsimogatta szép puha szőrét, finom bársonyos füleit, meghuzogatta a tarka farkát, aztán apró darabokra tépdelve a kalácsot, elszórta a földön s ráeresztette.

— «Tessék uzsonnálni, Czirmoska».

... És ebben a perczben történt a katasztrófa, melyet képünk ábrázol. Az okos anyatyúk, mert az anyaszeretetben szinte benne van már az élelmesség ösztöne is, észrevette a kedvező pillanatot s hirtelen előrontott. «Egy kis potya ... jó a potya», kiáltá hirtelen tyúknyelven a kicsinyeinek, s azok is csipogva tipegtek elő idomtalan kis testükkel, melyet a csecsemőkor puha pelyhe fed még rendes tollazat helyett.

Az öreg tyúk harczias rohammal közelgett a kalácsdarabok felé. A czicza félénken vonult

JÓZSEF FŐHERCZEG CSALÁDJA.

Thewrewk István könyvéből.

Abból a munkából, melyet «*József főherczeg*» czímmel Thewrewk István írt a köztiszteletben és szeretetben álló magyar főherczegről és családjáról, s mely a Grill-féle könyvkereskedés kiadásában közelebb fog megjelenni rendkívül díszes kiállításban, ez úttal azt a részt közöljük mutatványul, melyben a fenséges család tagjai vannak együtt és külön-külön bemutatva. A leíráshoz mellékelt képek közül itt most csak a *Mária Dorottya* főherczegnő és *József Ágost* főherczeg arczképeit mellékeljük, mint olyanokat, melyek legújabb keletűek és a fenséges család véleménye szerint is a legjobbak. A család többi tagjainak, úgy a főherczegi párnak, mint felnőttebb és legkisebb gyermekeinek arczképeit, melyeket a mű mind közölni fog, a «Vasárnapi Ujság»-nak már előbb volt alkalma olvasóinak bemutatni.

A főherczegi család tagjairól a sajtó alatt levő könyv a következő érdekesebb részleteket mondja el:

mint öcscse, László, szép és rendkivül eszes fiatalember. Az egész főherczegi család gyönyörűen beszéli az édes magyar anyanyelvet, s József Ágost és László főherczegek magyar irodalmi dolgozatai jóval többek, mint iskolai stylgyakorlatok. József Ágost főherczeg jelenleg hadnagy a közös hadseregben, s László főherczeget, a ki csak nemrég tett érettségi vizsgálatot, most vezetik be a katonai tudományokba.

József Ágost főherczeg már több ízben utazgatott huzamosabban egymaga, még a mikor kiskorú volt, József főherczeg akarata folytán és felséges uralkodó királyunk nagyon helyeselte ezt, mondván, hogy így a fiatal főherczeg hozzászokik az önállósághoz. József Ágost főherczeg dicséretre méltó takarékosságát jellemzi, a mit róla József főherczeg környezetéből nekem elmondottak. Egy ízben, hogy egymaga huzamosabb időre eltávozott a szülői háztól, József főherczeg ezer forintot adott neki útravalóul. És

Peske Géza

426. Peske Géza: Megfogtalak.

Műcsarnok 1905/6. téli
kiáll. kat.

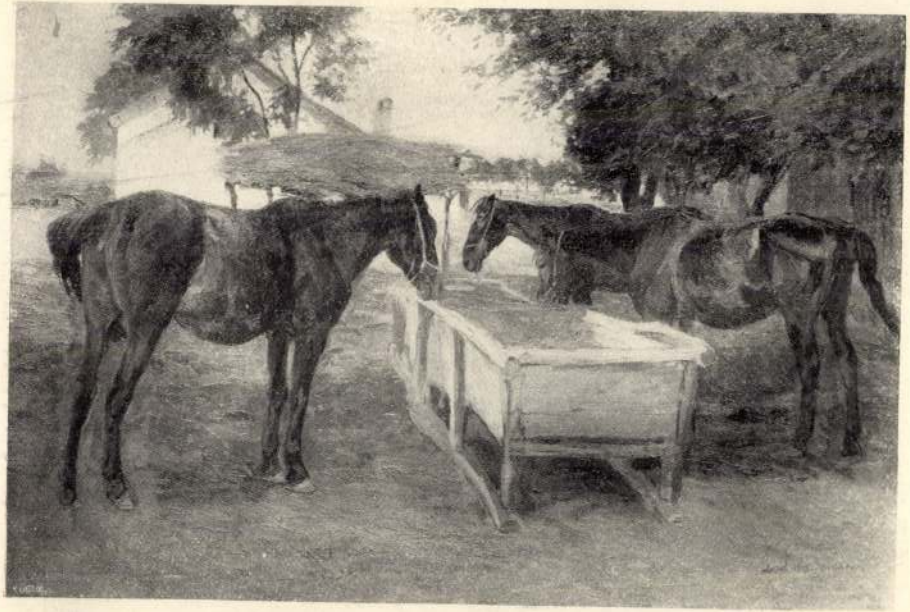

265. Juszkó Béla: Bugaci lovak.

lag gazdájától tanúlt udvariassággal az ellenfél ügyvédje elé tett. Az ügyvéd egy kiváncsi pillantás után megvetőleg tolta félre. De mikor Jim az esküdtek helyére menve, hasonló udvariassággal eléjük tette a többi példányt, az ellenfél ügyvédje fölugrott helyéről.

— Felhivom a törvényszék figyelmét az esküdtekkel való trafikálásnak erre a hallatlan példájára. Ingyen osztogatnak nekik olyan haszontalan tárgyakat, melyeknek semmi közük az ügyhöz.

A biró kérdő pillantást vetett Starbottle ezredesre.

— Engedje meg a tekintetes törvényszék, — válaszolt az ezredes méltósággal, számba se véve az ügyvédet — hogy figyelmeztessem a vádlott ügyvédjét, hogy ő is el van látva azokkal a tárgyakkal, melyekről — mint sajnálattal látom, tekintettel a bíróságra és kliensére, a ki templomi dékán, — nagyon megvetően nyilatkozik. A midőn kijelentem, hogy a kérdéses könyvek zsoltárok és Szent-Irások s hogy az esküdtszék informálására valók, s én utalni fogok rájuk a tárgyalás folyamán, — azt hiszem, teljes jogomban vagyok.

— Ez kétségkívül példátlan dolog, — mondta a biró szárazon, — de hacsak a panaszos képviselője nem kivánja, hogy az esküdtek énekeljenek is a zsoltárból, nem lehet ellene semmi kifogásom. Mivel ezekkel a tárgyakkal a vádlott ügyvédje is el van látva, nem lehet meglepetésről szó.

Rövid szünet után az ezredes felé fordulva, a ki állva maradt, igy szólt:

— Öné a szó, uram. Tessék.

Az ezredes azonban mozdulatlanúl állt, mint egy szobor, összefonva karjait.

— Tessék elkezdeni, — ismételte a biró.

— Várok, tekintetes törvényszék, a míg az ellenfél ügyvédje visszavonja szavait, a «trafi-

Erdelyi fenykepe utan.

KORÁNYI TANÁR AZ ELŐADÁSI TEREMBEN TANÍTVÁNYAI KÖZÖTT.

szerű polgárt, a ki az esküdtszékben részt vesz, époly bírájává teszi az igazságnak, mint a milyen a jogtudománynak az a világító fáklyája, a kire büszkék, hogy itt üdvözölhetik az elnöki székben. Az ezredes megállt egy pillanatra, illedelmesen meghajolva a mozdulatlan biró előtt. Ez volt az, — folytatta aztán — a mi fölemelte szívét, a mint az épület felé közeledett. És mégis — bizonytalan, mondhatni félénk léptekkel közeledett. És miért? Tudta, uraim,

Az ezredes művészi szünetet tartott ez után a mennydörgő kijelentés után. Az esküdtek kiváncsian forgatták a zsoltár lapjait, de a hallgatóság nagyobb része a szónokra és a leányra függesztette szemét. A leány csodálkozó elragadtatással hallgatta védője körmondatait. A szünet után az ezredes alacsonyabb és szomorúbb hangon folytatta:

— Talán kevesen vannak köztünk, uraim, — a vádlott kivételével — a kik azzal dicsekedhe-

Peske Géza: A jutalom.

nak — nincs drágakövekkel, gyűrűkkel, vagy egyéb emléktárgyakkal ékesítve, a milyeneket szeretnek aggatni érzelmeik bálványára; nem az övé az a dicsőség, a melylyel Salamon felékesítette Sába királynőjét, ámbár a vádlott, mint később ki fogom mutatni, beborította ugyane király költészetének jóval olcsóbb virágaival. Nem uraim! a vádlott ebben az ügyben bizonyos mértékletességet fejtett ki — hm — pénzügyi befektetés tekintetében. Egyedüli ajándéka jellemző módszerére és gazdálkodá-

kek Énekében, a második fejezet ötödik versében: «Erősítsetek engemet borral és jóillatú almákkal tápláljatok, mert beteg vagyok a szerelem miatt.»

— Igen, uraim, elfordíthatják orczájukat e vádló soroktól s ránézhetnek a képmutató vádlottra. Azt kivánja, hogy «erősítsék borral». Nem tudom megmondani e pillanatban, micsoda bor az, a mely után a vádlott oly igen kivánkozik, de kötelességemnek fogom tartani, hogy még a pör befejezte előtt nyomára jussak, még

nél több, annál jobb. És ezt mind *egymaga* akarta meginni!»

A hallgatóság mosolygása kaczajba tört ki.

(Vége következik.)

A MŰCSARNOKBÓL.

A műcsarnok tavaszi nemzetközi kiállítását nagy érdeklődéssel látogatja napról-napra a közönség. Legközelebb a király is megtekinti. A művásárlások szintén megindúltak.

Az első teremben szokott legtöbb közönség összegyülni, mert itt rendesen elsőrangú műveket állítanak ki és mert a többi termekben tett látogatás után a közönség még egyszer megállapodik itt távozása előtt. Most a termet a jeles olasz művész, *Segantini* festményei foglalják el. A terem közepén helyezték el a korán elhúnyt művész bronz mellszobrát, mely *Trubeczkoj* Pál, Milanóban élő orosz szobrász műve, kifejező arczczal, erőteljes kezeléssel. Ennek a teremnek részletét tünteti föl egyik képünk, a szoborral együtt. A szobrok közt a nagy kerek teremben legjobban feltünik már nagyságánál fogva is *Strobl* Alajostól «*A kürtös.*» Ez a budai királyi palota udvarán fölállítandó szobor-csoportozat egyik mellékalakja. Maga a csoportozat, mely egy kút-medenczét fog diszíteni, Mátyás királyt tünteti föl vadászaton, vadászok közt. A kürtös épen szájához illeszti a kürtöt s jelt ad az erdőben maradt többi vadásznak a gyülekezésre. Izmos férfialak, süveggel és czifrán kihányt bekecsben. Most még csak gipsz mintáját látjuk a kiállításon, de nemsokára az egész csoportozat bronzból öntve a királyi palota udvarának egyik művészi disze lesz. A szoborral együtt látszik képünkön a müncheni *Herschel* Ottó hármas képe: «Erzsébet királyné fogadtatása a paradicsomban.» Angyali alakok fogadják és vezetik a királynét, s énekelnek tiszteletére. A terem oszlopos folyosóján hosszú félkörben láthatók *Benczúr* Gyula kartonjai, a lipótvárosi bazilika számára készült mozaik képekhez. Tisztább rajzokat alig lehet látni.

A festmények közül is bemutatunk még néhányat. *Nagy* Zsigmond csaknem életnagyság-

216. Peske Géza. eresz alatt.

Kopronuw, Jan. 1897/98.
Sels Eiall. Jan. 9ni.

224. KUBÁNYI LAJOS. KANAÁN FELÉ.

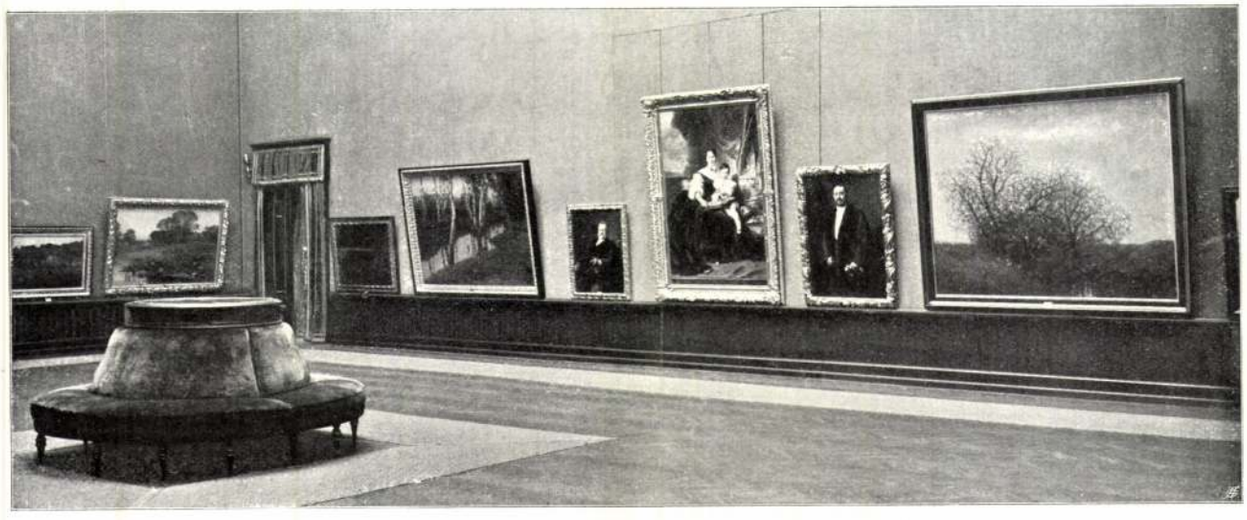

KIÁLLÍTÁSI TEREM A MŰCSARNOKBAN

MÁR Ferenczy Károlyt is nehéz volt az osztályozott tájképfestők közé sorozni. Pedig annak a foglalásnak, amely az újabb magyar tájfestés számára meghódította az ő harmadik országát, ő az egyik vezére. De ő is a mindentfestők közé tartozik. A természet körét kitágították és megtelepitették benne az embert, és csakis úgy mint ő, jutott Fényes Adolf is a tájképfestők közé. Más osztályozó jelzőt adhatnék neki. Azt, hogy magyar festő. Sajátosan magyar, ellentétben az éppen nem sajátos magyarországi festőkkel. Az a jelző a festésnek új osztályát jelöli meg. A legértékesebb osztályozás műkifejezése. Egy régi nagy vágyakozás megvalósulását hirdeti. Fényes Adolf a megvalósítói közt előljár, és nem nagyon sokan járnak vele együtt. Csudálatos együttjárás, csupa magában állókból áll ezeknek az együttjáróknak közössége. Ez a paradoxon hamarosan megoldódik, mihelyt a magyar festés magyar voltának fogalmát tisztázzuk. Magyar festés a magyar festők eredeti művészete. Magyarul az a magyar piktor fest, aki úgy fest, ahogy más senki sem fest. A magyar művész sajátos festése: a magyar festés. Nem a témák magyar vonatkozása, hanem a festésnek idegen vonatkozástól mentessége teszi magyarrá a festést.

Vagy két évvel ezelőtt Lipcsében ötven-hatvan magyar képből kiállítást rendeztünk. S a lipcsei kritika a kiállítást meglepetésnek mondotta. A magyar festést köszöntötte benne. Azt, amely már nem magyaroknak párisi, müncheni, worpswedei, karlsruhei, skót, angol festése. Azok a képek nem hasonlitottak egymáshoz sem fölfogás, sem kifejezés, sem hangulat, sem tartalom dolgában, s a gyűjteményüknek mégis egységes jellege volt. A festés eredetisége, sajátossága adta meg a jellegét. S ezt a jelleget a német kritika magyarnak nevezte. Kell, hogy minden gondolkozó kritika, — minden kritika, amely a művészet filozófiája, — annak tartsa. A modernség íme megteremtette a magyar festést. Mert fölszabadította a magyar egyéniséget. A magyar művészi egyéniség festése a várva várt, az epedve megálmodott sajátos magyar festészet.

Azon a kiállításon őszinteségével, erejével, festőiségével, egyénisége kifejezettségével mélyen hatott Fényes Adolf. A táj- és emberfestő, a természet sajátos megértője, a senki nyomába se lépő magyar festő. Legelől van azok között, akik annak az új osztályozásnak tartalmat, jogosságot adtak.

Fényest a szegény emberek festőjének szokták nevezni, amiért a témáit nem ott keresi, ahol a világ pompás, s amiért nagy, becsületes, tiszta művészetét az egyszerűség kifejezésének szánta. Ez az elnevezés nem csak őt illeti meg. Odakint valóságos osztályozás számba megy. S ez az osztályozás jellemzi, hogy a modern festők a rubrikázókat milyen zavarba ejtették. De megszólal benne azoknak az öröme is, akik a szociális festés megnyilvánulásait keresvén, köszöntve választják külön azokat a képeket, amelyeket intenziven társadalmi tartalmúaknak mondanak. Fényes festése talán legbeszédesebben hirdeti, hogy az abszolut

festés nem jelenti a festőművészet kikapcsolását az emberi szolidaritásból. Hogy csak éppen a festés kifejező módjának más művészetek kifejező eszközeitől és módjától való szigorú elkülönítése az értelme a l'art pour l'art jelszónak. Semmi egyéb. Íme Fényes képei, minden izükben abszolut festőiek, és mégis emberik. És mindig egyszerűek. Talán az egyszerűségért kerüli ki azt, amit kompoziciónak hívnak. A kompozició összetétel, ő pedig az egyszerű alkotó elemekre bontás embere. Talán azért szereti azt az ő világát, a szegény embereket, a munkást, a parasztot, a szürke falut, a kis majort, a földmíves nép földjét, mert ebben a világban a festő is, de még a pszichologus is kevés komplex dolgot lát. A simplex világ rá úgy hat, mint a testté vált egyszerűség. Ezért szeretheti, és ezért festi akkora fanatizmussal.

Mert fanatikus az ő festése. Nagy, széles ecsetvonása, határozott, hatalmas vonala, erős, biztos lapidarisan beszédes rajza, mélységes massziv színei: fanatikus, erőszakos tüntetés az egyszerűség mellett. Minden művészet nagy mestereinek javaereje volt az egyszerűség. Ez a hatásuk magyarázata, ez az imponálásuk titka. Fényes ezt a titkot megértette. Ezért nagystílűek a festményei. S azonkívül — pontosak is. Talán senki úgy, mint ő, nem érti és nem érzi át a valeurök beszédességét. Az ő nagyvonalú, széles festése csupa finom szabatos szín- és foltértékelés.

Az ő nagyszerű egyöntetűsége mindig megnyugtató biztosság tudatával tölt el bennünket, míg Magyar-Mannheimer Gusztáv, a kinek a festészete csupa ellentétesség, szinte elkábít sajátságos sokféleségével. Sokféleségében nemcsak tudás nyilvánul, hanem a sokat tudóknak az a különös kedve is, hogy meglepjenek, megdöbbentsenek. Azok, akik róla véleményt formálnak, ezt a véleményüket bizonyára úgy kezdik, hogy: Mannheimer mindent tud. Ezt a főimpressziót kelti a művészete. Egyénisége nemcsak a kifejezés sajátosságában nyilvánul meg, hanem a fölfogása különösségében is. Különös világfölfogásban. A természetben cselekvő heroizmust lát. Azt vallja, hogy mindenben, ami van, érvényesül valahogyan a természetnek ez a heroikus volta. Ez a minden ízében tudatos festő nagyszerűn naivvá lesz a világról való fölfogásának hatása alatt, és ez a naivitása érleli festésében a nagystílűséget. Mert a festése nagystílű. Mennyi ellentétesség, milyen komplikáltság az ő művészi egyénisége! S ettől a benne uralkodó ellentétességtől az ő komoly egyénisége szinte ugyanolyan pikantériával hat, akár valamely szenvelgő dekadens.

A GYÜMÖLCSÖSBEN FESTETTE PESKE GÉZA

Gerson Modfest

Peske Géza : Genre.

Lyka K. Téli tárlat 1900-1901.
Nyert 1901.

Telcs Ede: Enyelgés.

és szivességét igénybe. Aztán meg a közös bánat is, mely mintegy egyesít bennünket, hagyja remélnem, hogy Kegyed neheztelés nélkül fogja kérésemet, ha ugyan még nem késő, teljesíteni, ha tudniillik még rendelkezhetem Pesten maradt holmim fölött. Ez esetben mindenek fölött kérem Kegyedet három könyv kikeresésére a könyvtárból. Kettő e könyvek közül férjem verseinek két kötete, az utósó nagy kiadásban. Könnyen ráakadhatni, miután ilyen nagy kiadásból csak e két kötet van ott. A harmadik könyv szinte a férjem versei, csakhogy nem nyomtatva, hanem kéziratban. Sötétvörös kötésben a hátára van nyomtatva: 1847. E három könyvet különösen kérem, hogy keresse ki kegyed; miután mindenek fölött ezeknek van legfőbb becse előttem. Ezenkivül még a diván fiókjában hagytam egy sötétkék köpenyeget s egy házi otthonkát, ezeket is kérem csinálja össze kegyed s adja át levelem átadójának. Ha épen a divánfiókban nem lenne a két ruha, valamelyik almáriomban csügg, s ez esetben föl kellene ezeket töretni, miután a kulcsok nálam vannak. — Ezután, ha akadna vevője, adja el kegyed minden butoromat, csak egy ágyat hagyjon meg, s ebben az ágynemüt, ha el lehetne Kegyednél, igen kérem tartaná ott, ha pedig nem, küldené el Garainéhoz. Őtet is kérem, legyen szives addig, mig én Pestre megyek, azt magánál tartani. A könyveket, a képeket s az edényeket is, kérem Kegyedet, tegyék félre valahová. Ha eladhatja Kegyed a butorokat adjon szegény Györgynek némi segítséget a télre; tudom, szegény nyomoruságban van.

De meglehet, hogy már régen lefoglaltak s elpusztították mindenünket; ez esetben megsiratom szegény Sándorom könyveit, irásait és képeit. Egyebünk se volt ennél... mégis megmaradtak volna ezek... Még egyre kérem Kegyedet: a fiókokban lévő minden papirost, minden kis darab irást kérem tegyen Kegyed egy ládába, mert csak egy betűjét is kivánnám megtartani szegény Sándoromnak.

Férjeinkről semmi bizonyosat nem tudok; magamról itélve képzelem Kegyed bánatát! Isten áldja és vigasztalja meg Kegyedet!

Etelkét ezerszer csókolom.

Petőfi Sándorné.

Czim:

Egressi Gábornénak.

Kerepesi út, Marczibányi-ház; a gyógyszertár fölött második emeleten. *Pesten.*

„KRUMPLI PAJTÁS."

Kép a képhez.

Félig se tréfa az, a mit én most mondok, gyerekek, hogy a krumpli (a ki hol burgonyára, hol pityókára magyarositja a nevét) a legjobb pajtásotok.

Ha nem veszszük is pajtáskodás számba, a mit ezen a képen látok, hogy a Miska száját nyilván megégette (mert csintalan a burgonya is, ha forró), de már azt a mohóságot, azt az epedő vágyat még sem szabad figyelmen kivül hagyni, a mivel a Józsi fújja a maga forró burgonyáját, hogy minél előbb bekebelezhesse. Beh jó, beh porhanyós, mintha hópihékből volna összerakva...

Miska hasmánt fekve, csöndes rezignáczióval várja a kihülési proczesszust; a ki már egyszer megégette a száját, illendő dolog, hogy óvatosabb legyen. S minthogy a krumpli van napirenden reczitálja Józsi előtt:

Talyiga nem szekér,
Tót nem ember,
Krumpli nem étel.

Az így kigúnyolt krumpli talán mérgében repedezett ki a tányéron a méltatlankodás miatt.

Mert igazán fekete hálátlanság. Hiszen áll, a mi áll, hogy a krumpli nagy jóltevője a tótnak, s mikor őszszel felhangzik a panasz a Tátra alatt, hogy «beteg a krumpli,» akkor abban az évben inség van a felső országrészben, de ha a krumpli a tótnak a szent-háromságából (zab, krumpli, kása) való, a magyar embernek se ellensége, nektek pedig gyerekek valóságos pajtásotok, mely a pendeles korból egész a suhancz állapotig elkisér.

A halaványpiros virágját leszakítjátok bokrétának a kalap mellé. (Mert igazi kertben nőtt virágot csak a nagy legények érdemelnek.)

Mikor már leadja a virágját, nem sokára megnő a bombócza. Millió és millió golyóbis. Hajlékony, suhogó nyirfavesszőre ha feltűzitek, egy suhintással keresztül száll egész utczasorokon, magasan a torony fölött. Puska a golyóját nem birja olyan messzire kilökni mint a vessző a bombóczot. Nemcsak hogy messze megy, de olyan óriás ivet ir le a levegőben, mint a szivárvány. A fent röpködő szárnyasok tudom csodálkoznak rajta, hogy miféle «zöld állatka» lehet az; szárnya nincs, lába sincs, csipogni sem tud, de azért ő velük élözködik.

Nyár derekán, a rekkenő hőségben elszáradnak, lepotyognak a bombóczok (vége a golyó-raktárnak), de a jó krumpli, a melyik már fejlődik odalent a fekete földben, gondoskodik a gyerekekről továbbra is, hogy el ne unhassák magokat.

Hiszen ott vannak mulatságul a levelek, megszáradva, sárgán, épen olyanok, mint a dohány. De pszt, ezt talán elő se kellett volna hozni, mert még kisül, hogy a Jóska bácsi tavaly csodálatosan eltünt pipája hova lett... Hát biz azt épen az a sors érte, a mi a Gyuri bácsiét. Ejh, hiszen ugy sem látják meg ő kigyelmeik. Bújjatok el a szilvás sűrűjében, ott vegyétek elő és tömjétek meg a krumpli-haraszttal; hasztalan tiltanám... a mi tilos, édes; s hasztalan becsmérelném, a füst csak füst, épen olyan füst ez is, mint a dohányé.

«KRUMPLI-PAJTÁS.» — PESKE GÉZA FESTMÉNYE UTÁN.

Nagy kópé a krumpli, hogy még abban is megsegit, ha a királyt akarjátok megcsalni.

Mert a pipa a király dominiuma. Árendát kell tőle fizetni. Csöpp, garasos jószág, néha csorba, szutykos, még a koldus se emelné fel, ha megtalálná az uton, de a király még se restel rá szemet vetni (mivelhogy az állam és a király egy dolog a ti szemetekben).

Nem is olyan rossz füst az, kivált ha egy kis rózsaszirom van a haraszt közé keverve, épen csak úgy okoz nektek émelygést, főfájást, mint az igazi dohány — és legalább nem kell fizetni érte...

S mindezeket a mulatságokat a kivül levő része adja. Hát még a java, a mi a föld alatt van!

A krumpli pajtásból minden kitelik. Milyen pompás nap maga a krumpliszüret! Ezer meg ezer apró sirocska a szántóföldön, a honnan exhumálják a sok különféle alakú pajtást, hosszúkást, gömbölyűt, fehéret, rózsaszín húsút, sőt néha pirosat is. Az aztán egészen a tietek, pörgettyűt csináltok belőle.

A többi krumplira az öregek teszik rá a kezü-

ket, zsákokba rakják, s a mi fölösleges belőle, eladják a vásáron, de a hű czimbora még egy alakban visszatér hozzátok; az «édes» hozza vásárfiába; bűvös nyalánkság ez most már: «krumpliczukor» a neve.

S mi a jutalma mindezekért?

Az, hogy nagy rőzsetüzeket raktok a mezőn, megsütitek a hű pajtástokat,—s borzasztó elmondani is,— lenyúzzátok a bőrét, a húsát pedig mint a kannibálok, megeszitek.

Nem én, egy csöppet sem csodálkozom, ha aztán a krumpli is dühbe jön a legvégén és meg akarja égetni a szátokat.

— Fújjad, fújjad Józsi fiam!

M—th Kálmán.

ÉV UTOLJA.

Szilveszteri tárcza.

A mit Carlyle mondott Dante Francescá-járól, hogy az «szivárványszövés örök feketeségben», ugyanazt érzi minden ember, ha az év előestéjén visszatekint lelke világába s felüti a könyvet, melynek «tartozik» és «követel» rovatában sorsával elszámol. Vajjon nem örök sötéttel van-e keverve az örömnek az a nehány rikító színe is, a mely az idő forgó ködfátyolképében olykor szem elé csillan?

Egy régi angol legenda szép költői mesébe foglalja azt a leczkét, melyet a távozó idő tart az ember elé. Baconnak, a nagy mágusnak, mély töprengései után sikerült egy érczfejet alkotni az anatomia legszigorúbb törvényei szerint, melyet beszélő képességgel ruházott fel. Csodálatos eredményeket vártak e találmánytól, s a bölcs tudós lelkére kötötte szolgájának, hogy hívja őt, ha a beszélő fő meg talál szólalni. Kevés idő mulva megszólal a csodamű: «*itt az idő*!» De a balga cseléd ezért nem tartotta érdemesnek felkölteni gazdáját. «Ha annyi fejtörés és fáradság után, a mibe gazdámnak kerültél, csak ezt a két szót tudod ismételni, jobb, ha délig hagyom alunni.»

Eltelik egy félóra, s az érczfő újra megszólal: «*múlik az idő.*» Ám a legény fittyet hány reá s tovább dalol gondtalan kedvében, végre kis vártatva az érczfő harmadszor is hallatja szavát: szavát: «*elmúlt az idő*!» Ekkor egyszerre iszonyú robaj tölti be a léget, tűzlángok csapnak fel az érczfejből, s a csodálatos gép legördülve talapzatáról, ezer darabra törik szét. A mester későn értesült a történtekről, mire odahívják, örökre megsemmisülve látja alkotását...

«Itt az idő» — «múlik az idő» — «elmúlt az idő» — hány nagy mű vesztét jelentik ma is mindennap ez orákulumi igék! S mégis, ha ez nem volna így, az élet mielőbb önmagát élné le. Akár mulasztásainknak, akár más körülményeknek tulajdonítsuk, hányadik eszme, czél és akarat az, a minek erős aczélja karczot hágy a viszonyok kemény kőszirtjén! A többi elhull, elzüllik a sikertelen küzdésben. De mi volna, ha mind sikerre vezetne? Nem; az élet inertiájára, a viszonyok mozdulatlan, holt masszájának ellenállására szükség van, már csak azért is, hogy ez a massza megszámlálhatatlan nemzedékeknek tartson ki még talapzatúl. Az alkalom, mely oktalan módon elszalasztatott, csak rám nézve veszett el: meglehet, a másik pillanatban már maga rohan a puskacsőnek. S a kik törékeny, gyarló szerszámaikkal elbizakodással álltak a nehéz sziklafalnak, hogy rést nyissanak rajta, utoljára is megelégesznek, ha annyi porszemet omlasztnak belőle, a mennyi haló szemeiket befödje.

Nem mondom, hogy a búcsuzó év mindenkiben filozofáló hajlamokat keltene, de legalább a dolgoknak a vizsgálódás nagy problemáin át való tekintése bizonyos ünnepélyes szinbe vonja az év utolsó hetét. A karácsony aranyos derüje szétfoszlott immár; de a fenyők friss illata ott lengedez még utczáinkon, az apró gyertyácskák füstjéből, a forró kalácsok gőzéből még visszatart valamit a gyermekszobák meghitt melege. Egy felderengés diskrét homálya takarja függönye mögé azt a nyoszolyát, melyben egyik esztendő születik, s a másik meghal.

Lázas animóval siet különösen az üzleti év befejezése felé. Léczrekeszes comptoirokban, a felgyújtott gázlángok tikkasztó hőségében még egyszer csoportosulnak s elvonulnak hadirendben a főkönyv kacskaringós számjegyei a prokurista szigoru tekintete előtt. Megcsillan az arany az öblös fatálban, suhognak a bankjegyek, a mint elnyeli őket a nehéz Wertheim-szekrény sötét mélye; milliók járnak őrült kötéltánczot a komoly kereskedőházak bilánczain. Nehéz gond fellege megszállja a halvány, hideg homlokokat s ott gubbaszt a családi kandallónál, ott az első-emeleti páholyok homályos hátterében, s helyet kér magának a dúsan rakott asztalok mellett is, hogy első izlelje meg a gyöngyöző poharat, s odatolakodjék a felszúrt falatok közé. Ott, hol az élet könnyebb felfogása járja, az ó-év hasonlít egy megunt szeretőhöz, hasonlít a véghörgésében fekvő örökhagyó hatalma alól felszabadult örökösök újjongásához. Vagy mint a távozó, kit új tettek szinhelyére ragad sorsa, izgalmas sietségében még egyszer visszanéz, kezében podgyásza, hogy nem feledkezett-e meg valamiről. A vonat csenget, ajtók csapódnak ki s be, fütyöl a vezető, még egyszer fölhangzik a pályaudvar zsivaja — ő már helyén ül; egy utolsó üdvözlet, s a gőzgép megindul: hegyek, folyók, síkok panorámája gyors egymásutánban illanik el a kupé ablaka előtt, s az elmaradt tájra ráborítja szürke köpenyét a feledés.

S mintha a komor deczember maga is szégyenkezve érezné aggsága terhét; egy türt családtag ő a ház népe közt, kit csak a kegyelet foszladozó szálai fűznek még ahhoz. Elnézik, ha mindenütt láb alatt van, de lesik a perczet, melyben a magával jótehetetlen megszabadítja magától az élőket, kiknek eszméit, vágyait, erkölcseit nem érti többé. Ezért borong redős homlokán a meghasonlás mélabúja, ezért szótlan, rideg s révedező szemei halálos közönnyel csüggnek az idegen világon.

Vannak modern impresszionista festők, kik csakis a deczemberi ég ködös tónusait, a deczemberi hangulat nyomott spleenjét festik utánozhatlan bravurral. De mi a legszebb nyári éj szerelmi idyllje is a tél hideg bölcselme s a nyugvóra hajló évszak gondolatdús fensége mellett! Kopott szinpadi dekorácziók üres fogása, hiú ragyogvány mulandó játékszere.

Künn a fehér hómezőn, mely vakitón terül el a szemhatáron, milyen mély filozófiája annak a sejtelmes átalakulásnak, mely a természet minden körét áthatja. Sivár, visszadöbbentő, mint a lét vigasztalansága, melyben ép oly czéltalanul folyik össze a jövő melankholikus képe; és mégis itt, mint ott, milyen szilaj gyönyör belelábolni a szürke végtelenségbe s nyomot taposni benne egy emberjártányi helyen s nyomot nyomba fűzve nézni, mint nő mögöttünk kigyózó vonallá a keskeny barázda. Egy hódító út ez — az ismeretlenségbe! A téli táj vad eredetiségében van valami, a mi még szűz az átlag-költők repertoire-jától, csak kiváló erős plasztikusok merészkedtek belenyulni misztikus világába. Erős szív és erős — csizmatalp: e kettő vívja meg a tél hideg nemtőjének lezárt ajkait s a kettő nem is olyan távoli rokon egymással.

Zizegő atomok szikrázva szisszennek a darabos léptek alatt, mintha millió eltaposott kis gnóm öltené rád nyelvét. S a mint nő hátul a távol, akkép szalad a láthatár is mind messzébb-messzébb incselkedők áprázattal. Előbb még közelnek tetsző tárgyak aránytalanul távolodnak a havas táj e büvös camera optikájában s egyszerre körülvesz a halott természet végtelensége, melyből nincs többé vissza út. Micsoda szent megfélemedés akasztja fenn szivem dobbanását a magány e siket csendjében, melynek igézetkörét vakmerőn lépte át lábam! Mintha egy láthatlan szellemóriás ragadná meg vállaim s nesztelen szavakat suttogna hozzám, fülemben megcsendül a horáczi «favete lingvis» magasztos intelme. Vissza, vissza, vissza! Már késő. Egy benső hang biztatva ösztönöz: «Tovább, előre. Hisz már nincs messze a czél.» S ah hányszor egyetlen záloga a sikernek, hogy vissza többé már nem léphetünk.

Ime itt vagyok, a végtelennek foglya most. Szürke, nehéz hófellegek mind közelebb-közelebb szállanak a földhöz, hogy összelapítsák agyamat; metsző, hideg szél az ég négy tája felől itt ad találkát s egymást kergetik, az ijesztő némaságot a képzelet hangokkal népesíti be, melyek mintha a teremtés chaotikus zürjéből kiváló törédezett akkordok volnának. Az egyedüllét lesujt és fölemel, úr és rabszolga vagyok egyszerre a hó korlátlan birodalmában.

Könnyű érteni a hósivatag-lakók autokracziáját. A politikai és szellemi önkény rendszere az éjszak fagyos hómezőinek ábrándja. Valami bonás uralma van a lélekre a beláthatatlan fehér rengetegeknek. Valami eltörpítő, de üdvözítő hit, mely a mindenség fehéren terített oltárához bilincseli a daczos elmét s az égből esett hó tiszta, szelíd, nyugodt fatalizmusát önti a szívbe.

Úttalan vadon hólepett ingoványait járván, felmelengető érzés mégis megpillantani egy egy tiprott ösvényt, mely véletlenül keresztezi utainkat. Hogy itt előttem más is bolygott, s nem vagyok egész egyedül, a kinek lelke elé tükröt tartott a kihalt természet rémítő fensége. Ha csak egy szegény pásztorfiu lábanyoma is, ki nyomorult haczukájában erre haladt el nagy dideregve, egy delejes összeköttetés villáma létesül pillanat alatt két lény közt, kik egymást soha sem látták s kéz kezet fog a láthatlan ürben egy önkénytelen szövetség pecsété alatt. Mintha az eszme, a gondolat titokzatos vonzása gyakorolná téren és időn túl szimpathikus erejét: a közös sors rokonsága egy véletlen találkozásból erőt merít a még előttünk álló útra.

A szilveszteri éj ünnepi csendjében is hallom az élet különböző útjait járók lépteinek keresztezését. Ez itt lopva, álnokul suhan, az biztos, bölcs léptekkel közelít; hallom a félve érkezők tipegéseit, a végzetök sulyát megtörten czipelők roskadó járását, s a hanyatthomlok sietők rohanását. De a szellemóra kisértetes kondulására mind összejönnek itt, a jövendő nagy keresztutján, hogy a hajnal derengése szétszórja megint ingó árnyaikat a szélrózsa minden irányában, mint a hogy Ahasverus elátkozott alakja minden száz évben megjelen az éjszak jégfokán, a sarki fény vöröslő világában. És bár a létezés körében nincs kezdet és nincs vég, nincs határmesgye, nincs mult és jövő más, mint az, mely minden pillanatban meghal és ujra születik: azért nem árt olykor feltartóztatni pillanatra az idők mutatóját, hogy az év megujhodásával együtt az ember saját erkölcsi megujhodásában is hinni tanuljon.

A napoleoni háborúk legdicsőbb napjaiban történt, hogy a talaverai csatában, a spanyol égalj forró hevében, a harcz dühének tetőpontján a katonák egyszerre mindkét részen beszüntették a tüzelést, s eldobva fegyvereiket, a csatatéren felfakadó friss forrás habjaihoz siettek, hogy abból üdítsék szomjukat, barát és ellenség egyaránt. Ilyen felfakadó forrás az élet harczmezején az, mely az ó-évet az újtól elválasztja; csak egy pillantásnyi lélekzetvétele a küzdő, a szenvedő, a diadalmas emberiségnek, de ez a pillanat a lebocsátott fegyverek pihenését jelenti.

V. S.

Roskovics Ignácz rajza.

BOLDOG ÚJ ÉVET.

Peske Géza: Genre.

Telcs Ede : Enyelgés.

a humor felé hajlik inkább. Mind a kettő szorgalmas és nagytermékenységű művész, mind a kettő végre haza is tért, Bruck a fővárosba, Skutezky Besztercebányán ütött tanyát s most a magyar nép életének, a kisiparos világ, a szegényebb osztály derüs-borus jeleneteivel keresik fel szorgalmasan kiállításainkat.

Ugyanebből a körből veszi képeit Peske Géza, de az ő különlegessége a gyermekvilág, a melynek nála alig van jobb ösmerője. A paraszt- és béresgyerekek apró csinyjai, ravaszkodásai, mulatozásai mód felett vonzzák őt, egész sor képet festett róluk, nagyobbrészük most Amerikában van, de a közönség különféle képes lapok reprodukciójából jól ismeri ezeket is. Már Münchenben kivált Peske ezzel a genrevel, sok kitüntetés érte jóízű, megmosolyogtató műveiért, a melyeken meleg, jóságos kedélylyel ösmerkedünk meg. Némileg rokon vele adomázó kedvben Szenes Fülöp, tereferélő asszonyaival, lányaival, homályos intérieur-jeleneteivel, a melyekhez évenként az arcképek egész sorát csatolja. Az ifjabb művésznemzedékhez tartozik, speciális magyar életképekkel foglalkozik, főkép a városi nép ábrázolója s mint ilyen ösmert vendége a képes lapoknak is. Ebben az esztendőben a gyermek-genrére adta magát Ipoly Sándor is, a ki párisi tanulmányai után nagyméretű képekkel köszöntött be: megfestette Jézust és a hitetlen Tamást, azután Dantét, a mint vizióként megjelenik előtte Beatrix alakja. Ezek a

Bruck Lajos: Sacristia di San Marco.

Lyka K. Téli tárlat 1900–1901.
Bruck 1901.

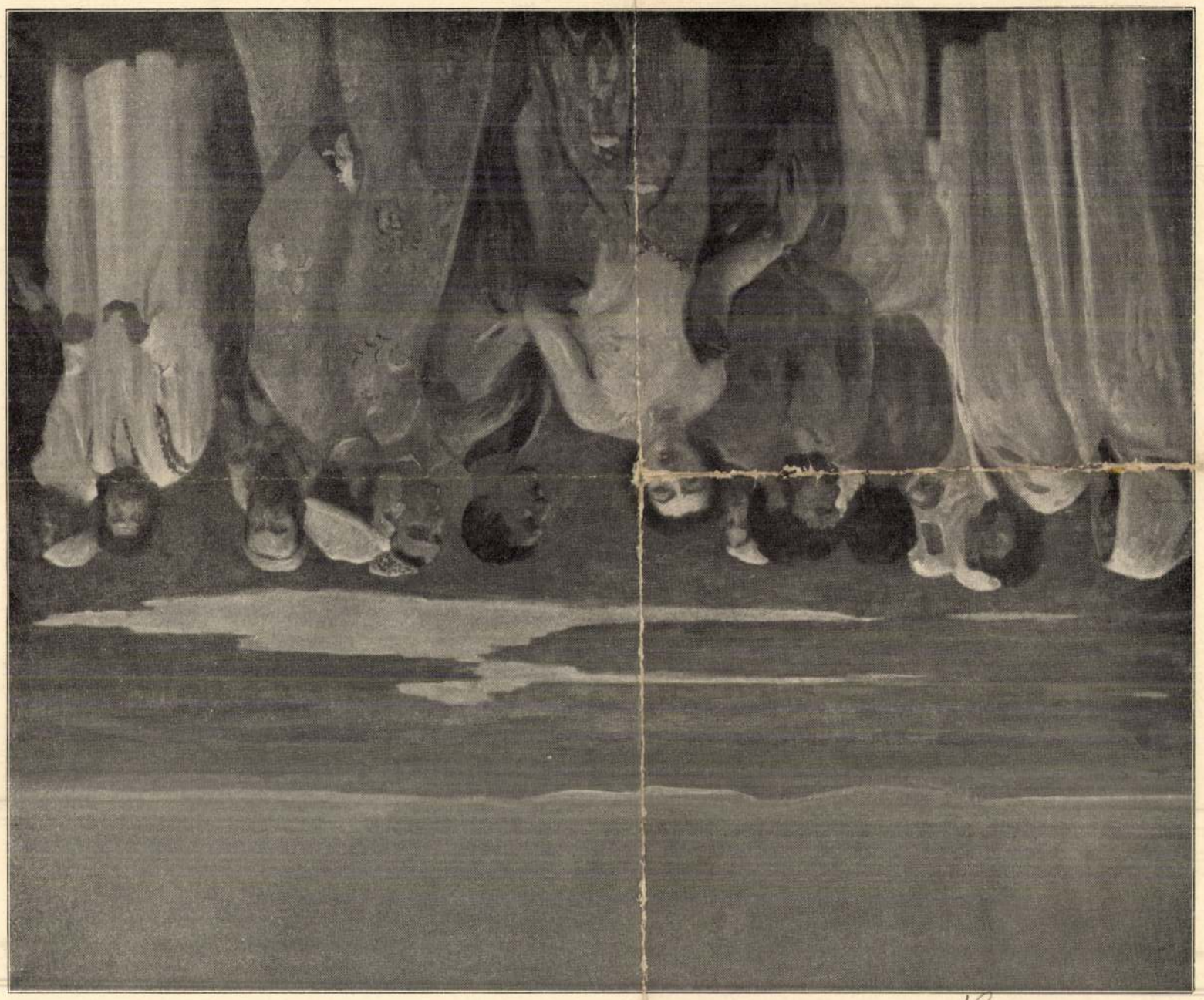

Ferenczy Károly: Józsefet eladják testvérei.

Peske Géza

Lyka K. Télitárlat
1900-1. Bp. 1901. 30. l. (Kép).

MDK

Peske Géza

Magyar kiállitó művészek névsora. Műcsarnok, 1899. 22.sz. 346-348 l.

MDK

Peske Géza, festö.
1859-1934

Mákvirágok. Jel.:Peske Géza. Vászon.

gr. Almásy-Teleki Éva müv.int. /v.Ernst-Muz./
IX.Müvészeti aukció. 1942.máj.lo.-töl kiáll. 18.-án
Kat.33.l. aukció.

MDK

Peske Ojéza, festő.

86. Munkakörben. Of.

A Szegedi Képzőműv. Egy. műtiáll.-Szeged. 1907. III.

Kat. 11. l.

Lorenz Stern Hamburg

38. Grindelallee

Ich bedaure Ihnen mitteilen zu müssen, daß

MDK

Peska Géza festő

„Ijesztők" c képe ára KT-nak (költségek fejében)
„Kapzsi" c képét tavaszi KT-tárlatra küldi. 1892.

MDK-A-I-1/3057.

MDK

Peske Géza festi

„Bajor pór" c képét Rákóczi Jenő megvette

1884

MDK-A-I-1/1228

MDK

Peska Géza fertő

„Bajor parant" c képét Rákosi Jenő akarja megvenni. 1889.

MDK-A-I-1/1226

MDK

Peshe Géza festő

„Szellemes időtöltés" c képét eladja. 1846.

MDK-A-1-1/1787.

MDK

Peske Géza fető

(München)

„Lusta fráter" c képét KT-karácsonyi

tárlatára küldi. 1886.

MDK-A-I-1/1734

MDK

Peske Géza fertő

„Időtöltés" c képét a KT magvení. 1886.

MDK-A-I-1/1709.

MDK

Peske Géza festő
(München)

Nagy nyomorban él. Segélyképen a KT előlegeri a kormány által megvett „Forró" c képének árát.

1887.

MDK-A-I-1/1996

MDK

Peske Géza Gertő

„Forró" a képével akart pályázni KT ezüme, de akadályok jöttek közbe.. 1997.

MDK-A-1-1/1950.

MDK

Peske Géza fertő

„Imádkozó nevetes" c képét a KT-nek felkínálja tagdíj fejében. 1884. (Latinából)

MDK-A-I-1/1316.

MDK

Peske Géza festő

1883. „Bajorparaut" c képét héri a KT-tól.

„Borpróba" c képét kiveti KT-tárlaton kiállítani.

MDK-A-I-1/1152.

MDK

Peske Géza festő

1883 „A vig látogatók" c képét jelenti be a müncheni ~~vilo~~ nemzetközi kiállítás

MDK-A-1-1/1123.

MDK

Peske Géza fertő

A münchenni nemzetközi kiállításra a harmincéves hadjáratból fert egy élethépet. 1883.

MDK-A-I-1/1110.

Ηλιάδη Ζαν Δεν.

Η ανώνυμη κοινωνία βιομηχανίας μεταξιού "Ελληνικός Μεταξωτός"

μεταξουργικός βιομηχανικός συνεταιρισμός. 1923

Σελ. 191

-1-

.9111/β

MDK

Peske Géza fentő

„Alkalom szüli a tolvajt" c képéről Johann Peschke érdeklődik

MDK-A-I-1/1087.

לכבוד הגב' [illegible]

[illegible]

בברכה [illegible]

MDK

Peske Géza festő

1882. „Alkalom szüli a tolvajt" c. képét eladásra kínálja KT által.

Van Dyck „Madonna"-ját másolja (el akarja küldeni a permanens amerezsnoknak.)

MDK A-I-1/1060.

MDK

Peske Géza festő

„Az új kódmen" c képének alakjait Münchenben, a környezetet egy Abaúj megyei községben festi. 1886.

MDK-A-I-1/1621.

MDK.

Peske Géza fertő

1888 Münchenben neumeth. kiállítás magyar

antályának szűri és rendezőbizottsági tagja.

MDK A-I-1/2141.

MDK.

Peske Géza futó
(München)

1888. bécsi nemzetk. kiállítása
„Aki kisi" és „A forró" (Museum) c képeit
akarja küldeni.

MDK A+ - 1/2136.

MDK

Peske Géza festő

„Tetten kapott" c képét KT-tárlaton eladja. 1889.

MDK-A-1-1/2107

MDK

Peske Géza fentő

„Tetten kapott" c képét KT-tárlatom

elvolja. ~~4~~ 1887.

MDK-A-1-1/2067.

MDK.

Peske Géza festő

„Forró" c képe KT-tárlaton 1887.

Neuz. Muzeum veni meg

MDK-A-1-1/2046.

MDK

Peske Géza festő

„Hivatlan vendégek" c képét megvették.

1891.

MDK-A-1 - 1/2863.

MDK

Peske Géza festő

„Uj ködmen" c hépe KT-tárlaton 1889.

MDK-A-I-1/2441.

WDK

MDK

Perla Géza futó

„Várárfia" c. hajót eladta 1988

MDK-A-I-1/2405

MDK

Peske Géza festő
(München)

„Vásárfia" c képét KT harácsonyi tárlatra
küldi. 1888

MDK A-I-1/2337.

MDK

Pesha Géza fotó

„Időtöltés" c képét KT-vonzolásban

a király, ugyan. 1888.

MDK-A-I-1/2289

MDK

Perke Géra Gertő

„Konyhakert ben" c képe pénzi tárlatom 1888.

MDK-A-I-1/2260.

MDK.

Perhe Géza fertő

„Aki kisni" c képét bécsi jubiláris tárlatom 1888.

megvásárolják.

MDK-A-I-1/2212

ABSTRACT

MDK

Peske Géza festő

KT „Műlap" díjára
„Tjesztők" c képével pályázik,
1891.

MDK-A-1-1/2940.

MDK

Peshe Géza festő

„Hivatlan vendégek" c. képét eladta. 1890.

MDK-A-I-1/2847.

MDK

Perke Géza festő

"Jön a dongó" c. képét megvették. 1890.

MDK-A-I-1/2790.

MDK

Peske Géza festő

„Kévő bánat" c. képét Herzfeld Frigyes vette meg. 1890.

MDK-A-1-1/2787.

MDK

Peske Géza festő

„Vásárfia" c képét sokszorosítják. 1890.

MDK-A-I-1/2764.

MDK

Peske Géza futó

„Vásárfia" c hépét KT-tárlatou

a hirály megvette. 1889.

MDK-A-I-1/2598.

MDK

Peske Géza fertő
(Slavonia - Slatina)

„Torkos"
„Várárfia" (münchenni kalonban)
és egy nagyobb képet küld KT téli tárlatra
1889.

* *

MDK-A-1-1/2550.

MDK

Peske Géza fertő

„Uj hódmon" c képét eladja. 1889

(Vevő: Schmidt Ilona)

MDK-A-1-1/2508

MDK

Peske Géza festő

„Pihenő" c képe KT-kiállítás. 1892.

MDK-A-1-1/3062.

MDK

Peshe Géza festő

„Das Lachermaul" c. képét a Zágráb. Műegyetem

vette meg. 1891.

MDK-A-I-1/3033.

Peske Géza, sz. Kelecsény, 1859.

Rövid életrajz

Forró

Házi áristom

Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiáll. 1900.

62-63 l.

Peske Géza
Játék közben, olaj

Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiállitása. 1904.
márc. 34 l.

...04. /Békefi,I.199./

1699 /Békefi,I.1o5./

...képe XIX. század eleje./Békefi,II.491./

...meletes szabadon álló épület, való-
...okon épült a XVIII. században, több-
...ssal. Északi és déli homlokzata tizen-
...i homlokzaton minden második ablakot
... Az ablaknyilások részben kőkerete-
... és könyöklőpárkánnyal, részben ugyan-
...itva, részben pedig ujabbak, kerete-
...küli, széles, vállkövekkel ellátott
...yben helyezkedik el, a déli homlokzat
...li, mindkét oldalon kosárives.
...déme négyszakaszos, fiókos dongabol-
...etes, a földszinten és emeleten egy-
...sszában folyosóval. A folyosó végeit
... helyiség zárja le. Kétkaru lépcsőháza
...ualjtól jobbra,a folyosóról indul.

Peske Géza, 1859-1934

Parasztfiu szőlővel, olaj

Árverési Közlöny, 1936. márc. 2.rendk.sz.

48 l.

MDK

Peske Géza, sz.Kelecsény 1859

Liba etetés, olaj

Arad város nyilv. képtárában elhelyezett festmények és rajzok jegyzéke. 25 l.

M. D. K.

PESKE Géza testő

Kemény dió. Repr.)

Bvák. Tárgymutató Bp. 1885. 44., 122 l
~~122~~

~~44.~~

Peshe Géza
festő

M.D.K.

Paletta

Birankció 1957. Budapest.

24 l.

Peske Géza
festő

M.DK.

Kiskárnylibákkal.

Bíraukció 1958. Budapest.

18 l.

MDK

Peske Géza, festö

Káposztáskertben. Jelzett. Olf.
Baromfiudvarban. " Cer. rajz.

Árverési Közlöny. Festm., rajzok. 1936 okt. 4. nr. sz. 4c. l.

MDK.

Peske Géza festő

"Parasztfiu" /olaj/

Árverési Közlöny 4.sz.1939. december.
44.l.

MDK

Peske Géza, 1859-1927.

Olvasó paraszt, festm.

Ernst Muz. 42. aukc. 1929. máj.

16 l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Leányka szőlővel, of.

Erdei patak, of.

Árverési Közl. 1938. 4.rk.sz. 85.sz.

3o l.

Peske Géza MDK

"Sok volt a jóból" c. olajfestményét megvásárolta Haggenmacher Róbert

Vásárlások a Téli Kiállitáson.
Mücsarnok.1901.3o.sz.371.l.

MDK

Peske Géza festő

"Hivatlan vendégek" c. képét elnyerte. 1890.

MDK-A-1-1/2795.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Leányka virággal, of.

Árverési Közl. 1938, 3.rk.sz. 28 l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Mákevő fiu, of.

Árverési Közl. 1938, 3.rk.sz. 25 l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Erdei patak, of.

Árverési Közl. 1938, 3.rk.sz.

2o l.

Peske Géza MDK

"Lakmározók" c.olajfestményét megvásárolta id.Zichy Nep.János gróf.

Vásárlások a Tavaszi Nemzetközi Kiállitáson. Műcsarnok.19ol.15.sz.214.l.

MDK

Peske géza, festő.

Eresz alatt. Of. -

Itt maradjál. "

OMKT - Vándorkiáll. 1910 szept. 8 - dec. 27. -

Tm. - Hornyánszky V. kny. 82. l.

NDK

Peske Géza (1859-1934)

Nagymama alnik. Fáy .ol.-

Fel.-Peske Géza, München 1882.

Magyar Képek, XIX-XX sz. - 48.l.

Bibliogr. feltüntetve.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Forró a krumpli, festm.

Ernst Mus. 55. auke. 1937. ápr.
29 l.

Peske Géza MDK

Hollósy a Münchenben köréje csoportosuló fiataloknak lenézéssel beszélt Baditz,Kéméndy,Peske,Pataky,Tisenhut művészetéről, csak Karcsayt ismerte el némileg.

Farkas Zoltán:Csók István.Bp.1957.58.l.
Csók"Rippl és én" cimü kiadatlan kéziratából

Peske Géza MDK

Csók Lázárhoz irt levelében hivatkozik Halmira, aki látta az "Urvacsorát", amikor Csók festette.

Farkas Zoltán: Csók István. Bp. 1957. 52. l.

MDK

Peske Géza fertő
(Ed. bei Kufstein)

Segélyt hér a KT-tól. 1892.

MDK-A-I-1/3070.

Peske Géza festő

MDK

1882

„Bajor paraszt" c. festményét
Huter Béla átvette.

MDK-A-I-1/1032

MDK

Peske Géza festő

„Dajor parant"

és „Imádkozó kezetes" c. képeit ~~eladasz~~ vételre kínálja a KT nak.

MDK-A-I-1/1028

MDK

Peshe Géza festő

XVI.-k.-i jelmezeként Andrássy Gyula megvette. 1881.

MDK-A-I-1/955.

MD

Peske Géza festő

1991. KT-kiállítása VKM-ben lévő 2 tanulmányát
nesetné kiállítani

MDK-A-I-1/944.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Káposztáskertben, of.

Árverési Közl. 1937. 2.rk.sz. 81.sz.
34 l.

M. D. K.

PESKE Géza festő

A 80-as években München ben élt, Hollósy barátja

Réti István: A nagybányai művésztelep

Bp. 1954. 297. l.

MDK

Pesko Géza festő

„Nyaralón" - Vánon

Debrecen város nyilvános képtárának tárgymutatója

D. 1919. 6. lap.

Peske Géra
festő

M.D.K

A müncheni magyar festő társasághoz tartozott.

Tompa Gabriella: Greguss Imre.

51.

Peske Géza
festő

M.D.K.

A 70-es években a münchenii festőakadémiára került.

Tompa Gabriella: Pregnus Imre.

3 l.

Tempus dolorum: Quaerere tenue

Ut et ea explicabo, ut quaerendis [illegible]

Nec gravida.

Peske Géza
Ismét otthon, olaj

Mücsarnok 1902/3. téli kiáll. 27 l.

Peske Géza

Műcsarnok 1901. 359 l. /Pálmaágak a Műcsarnokban/

Peske Géza

Műcsarnok 1900. 19.sz. 270 l.

Peske Géza

Hazatérő, olaj

A Nemzeti Szalon első máramarosszigeti kiállitása.
XXXIII. vidéki kiáll. 1908. 12 l.

Visitatioban emlitett fa-harangláb

zad.
lyen, a templom déli oldala előtt áll.
tánérdekes népi faragások, két angyal
lálfej, két keresztbetett csonttal,
urmutató két gyertya között. Alul fel-

DIÓSŐ/
RE CSINA/
EMLÉK/
MARI/
ÁNYA/
PÁL MARI/
877."

MDK

Peske Géza

Magyar festők a müncheni kiállitáson. VU. 1888.
XXXV. évf. 23.sz. 385 l.

M.D.K.

PESKE

Az 1899 -i oroszprszági osztrák - magyar kiállitá-
son szerepel

Magy. or. iparmüv. tk.

Weinerné: Orosz kpcs. 152. l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934

Forró a krumpli

Ernst Mus. 55. anke. 1937. 29 1.

Peske Géza

Féljenek, olaj

Magyar Képzőművészek Segitő Bizottsága. Művészeti
kiállitás. 1914. 2 1.

, az 1754-1755 évi nemesi összeírás
rének is ~~van itt birtoka~~. A községhez
elyről már 1441-ből van oklevél is em-
lységként szerepel.
entén egyutcás település párhuzamos

és Pál/

llott itt templom. A mai 1752-május
700-as Canonica Visitatio festett fa-
-től Migazzi Kristóf váci püspök költ-
készült el, de külső kömüvesmunkája
tési munkáiban Regele József kőmüves,
Billinger György munkavezető

Peske Géza
Munkaközben, olaj

Szegedi Kpzőműv. Egyesület kiáll. 1907. márc.
11 l.

Peske Géza, sz. Kelecsény 1859

Mielőtt bemegyünk

Egri Kaszinó kiadl. Eger, 1924. 19 l.

Peske Géza

Almaszüret

Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiáll. 1900.

89 l.

MTK

Peske Géza

A kis nyalánk, olaj

A Gyűjtő, 5.sz. 1918. 176 l.

MDK

Peske Géza
Ijesztők, olaj

Szegedi Képzőműv. Egy. Tav.kiáll. 19cl.
3 l.

MDK

Peske Géza

Nesze rongyos, olaj

Szegedi Képzőműv. Egy. Tavaszi kiáll. 19ol.

16 l.

MDK

Peske Géza

Magyar művészek Oroszországban. Milcsarnok, 1899. 26.sz. 405 l.

Peske Géza MDK

A 900-as évek közepétől Benczurék, Fesztyék, Peske Gézáék a Képzőművészeti Társulat nagy tárlatainak zsürijébe Szinyeit, Ferenczyt is meghivták.

Pogány Ö.Gábor: Magyar festészet a XX.században. Bp.1959.36.l.

MDK

Peske géza, festő

„Csak egy szemet" c. festm.

Lyka Károly: Régi képcimek.

U. J. 1943 jun. 19. 722. l.

MDM

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Müértők, of.

Horgászó fiu, of.

A hernyó, of.

Arv. közl. 1935. 2.rk.sz. 74.sz. ~~29~~ 30 l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Találkozás

Ernst Muz. aukc. 53.sz. 1936. máj. 29 ,1.

MDK

Ernst Múz. nuke. 53.sz. 1936. máj. 1.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Leányka kecskékkel, of.

Árv. Közl. 1939. szept. 4.rk.sz. 91.sz.

27 l.

MDK

Peske Géza

A konyha kertben, of.

Képzőműv. Társ. kiáll. Arad, 1889.

9 l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Harc a dinnyéért, of.

Árverési Közl. 1938. 6.rk.sz. 28 l.

MDK

Peske Géza, festö.

"Nótás Jóska" Of.

Képzömüv.Társ. 1901-2.Téli Kiáll. Kat. 34.l.

MDK

Peske Géza **festőmüv.**

kiállitási nagy éremmel kitüntetve.

A képzőm. kiáll. kitüntetései. Vasárnapi Ujság, 1885. 32.sz. 520 l.

MDK

Peske Géza

Kadocsa Elek levele. Élet, 1892. dec. 15.

826 l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Parasztgyerek

Almásy-Tel. Int. 8. sukc. 1942. febr.

34 l.

MDK

Peske Géza, sz. 1859

Kellemetlen meglepetés, of.

M. Studio 2. aukc. 1921. 23 l.

MDK

Peske Géza, festö

Féljenek. Olf.

Szépm.Muz.- MK.Sog.Biz. Müv.Kiáll. Knt.2.1.
1914.nov.-dec.

MDK

Peske Géza, Kelecsény, 1859-

Mielőtt bemegyünk

Az Egri Kaszinó kiáll.kat. Eger, 1924. aug.

19. 1.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Kutyával játszó fiu, of.

Árv.Közl. 1940. dec. 7.rk.sz. 96.sukc.

3o l.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Önarckép, toll.

Ernst Muz. aukc. Árv. Közl. 1.rk. sz. 1939x

1939. jan. 4o 1.

M.D.K.

Peske Géza /1859-1934/

383. Törött kancsó. Olajf. 90x115 vászon.

Elveszett. /Csanád vm./

Háborus mütárgyveszteség-jegyzékek. V. füzet.
24. l.
MUMOK. Bp. 1952.

Peske Géza.

OMKT.1895.tav.

Peske Géza festő.

Benedek Ferenc prémontrei prépost arcképe. Olajf.
Tanulmány. Olajf.

OMKT.1895.tav.

M.D.K.

Peske Géza /1859-1934/

644. Csendélet. Olajf. 105x86 vászon.

Háborus műtárgyveszteség-jegyzékek. IV. füzet.
MUMOK. Bp. 1952. 45. l.

Peshe Géza
festő

M.D.K.

383) Törött kancsó
(csanád vm.)

Egyéb köztulajdonból elveszett műtárgyak jegyzéke.
Budapest, 1952.

24 l.

MDK

Peske Géza, sz. 1859.

Kislány szőllővel, festm.

Ernst Muz. 51. auk. 1935. márc.

18 1.

MDK

Peske Géza, 1859-1934.

Parasztgyerekek, festm.

Almásy-Teleki VIII. 1942.
34 l.

MDK

Peske Géza

Fodor Fr: Greguss Imre. Szépművészet, 1943.
10.sz. 185-89 l. képekkel.

M. D. K.

PESKE Géza Pestő

Az új kódmón

Farkas Munkószt. 463,

Peske Géza festőművész
Lyka Károly: Régi képeimek
Uj Idők, 1943, jun. 19, 722. l.

Csak egy szemek.

Stráló képek kliseit meghaphatnok e monografiánkhoz kölcsönként és milyen feltételek mellett és kérjük art is közölni, hy e III. kötet az eredeti kötésben milyen árban volna megnevezhető?

Hasonfiai tisztelettel

[illegible]

[illegible]

M.D.K.

Peske Géza

"Jó fogás" c. festményének repr.-ját hozza a lap.

Képes Családi Lapok, Bp. 1904. aug. 14.
26. évf.33. sz. 600. lap

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI
DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
Budapest, XIV. Dózsa György ut 41.

M.D.K.

Peske Géza

„A Tárlaton a legfigyelemre méltőbb, ki elismert legügyesebb gyermek-genre festő"-irja a művészről Murányi Iván: Téli Tárlat c. kritikájában. "Leány szalmával" c. erőteljesen kidolgozott képét megvásárolták. "Siesta" és "Első segély" c. képeit a kritika kiemeli.

Képes Családi Lapok, Bp. 1895.
17. évf. a 949. lap után következő mellékletben.

Peske Géza festőművész
~~Osztrák-~~ Magyar ~~monarchia~~ művészetének kiállítása
Oroszországban
Mücsarnok, 1899, 4o5 lap

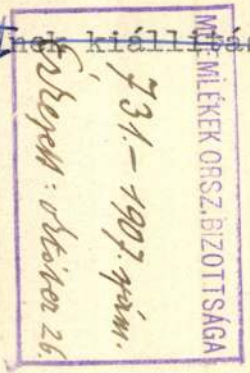

A m.kir. vall.és köz okt.minis
sz.a.kelt s a bpesti IX.ker.
ténak másolata:

Utasitom az államp
templom freskóinak helyreálli

Peske Géza festőművész
Gyermek szőlőfürtök közt, olajf.
A Szegedi-városi muzeum festményeinek és szobrainak jegyzéke

tanácsát mint a szóban forgó t

te aziránt, mely összeggel járulh

lásának költségeihez. A tanács

terjesztette javaslatát a közgyn

2400 koronát szavazzon meg, amely

szólamlásomra csekély szótöbbséggel

szödésem, hogy városunkat lehető

nál fogva nagyobb áldozatokra

hát az, kegyeskedjék Méltóságos

a műemlékek országos bizottsága

Peshe Géra
festő

M.D.K.

Liba etetés.

Aradjegyz. III terem 62 [illegible] 25 l.

H. D. K.

PESKE Géza festő

Cigányhérek (Munkácsy halár)

Vigvári 1958 - 262.

Peske Géza MDK

Ez már megvolna, festm. repr.

Vasárnapi Ujs. 17.sz. 19o7. 333 **1.**

Peske Géza, festöm. MDK

1899 okt.18-án a sorsolásen egész kis képtár volt együtt Bruck Mikes festömüvész mütermében . A képeket a tagok közt sorsolták ki.

Hazai müvásárlók Egyesülete.
Mücsarnok.1899. 394.395.l.

Peske Géza

Szegény fogoly kacsák, olf.

Az etetés, olf.

Műcsarnok 1897. tavaszi nemzetk. kiáll.

MDK

Peske Géza, festőm.
szül.850.Kelecsényben.

768. Nyaralón.

Műcs. - A bp.-i Orv.szövetség Mű-kiállitása1902.
Kat 67.1.

Peske Géza MDK

Schopper György, rozsnyói püspök arcképe, olf.

Műcsarnok 1894/95. téli kiáll.

MDK

Peske Géza

Vásárfia, of.

Királyi vásárlások a Mücs. tárlatain. SzmKT 50 - 133.l.

MDK

Peske Géza

Megvan? Of.

Királyi vásárlások a Műcs. tárlatain. SzmKT 50 - 136.l.

MDK

Peske Géza

Etetés, of.

Királyi vásárlások a Mücs. tárlatain. SzmKT 50-134.l.

Peske Géza MDK

Az első segély, olf.

Mícsarnok 1894/95. téli kiáll.

MDK

Peske Géza

A műcsarnok tav.nemzetközi kiall.-an, "A jutalom"c. képe.

Cikk: A Műcsarnokból.

Vas.Ujs.1901. 48.évf. 17.sz. 273.l.

MDK

Peske Géza

"A jutalom" c.festm. Repr.

Vas.Ujs. 1901. 48.évf. 17.sz. 272.l.

MDK

Peske Géza

"Gyere szegfü". Of.

KMTárs. 1901/2. téli kiáll. kat. 29.l.

MDK

Peske Géza

Művészet 1939. IV. évf. 27. sz. 7o.l.

Peske Géza MDK

Falu vége, olf.

Műcsarnok 1910/11. téli kiállitás

Peske Géza

MDK

Falun a tükör, olf.

Műcsarnok 1909. tavaszi kiáll.

Peske Géza MDK

Kész!, olf.

Mücsarnok 1908. tavaszi kiáll.

Peske Géza MDK

Szérüs kert, olf.

Esteledik, olf.

Mücsarnok 1910. tavaszi kiállitás

M.D.K.

Peske Géza,festőművész

Az 1903-as győri képkiállitáson szerepelt.Parasztfiuk c.képével.

Csatkai Endre:"Győr város kultúrképe."Az 1903-as képkiállitás.236.o.

Arrabona,8.A Győri Múz.Évkönyve.Győr.1966.Xantus János.Múz.

M.D.K.

Peske Géza

"Benedek Ferenc premontrei prépost arcképe" c. művét birálja N. Istvánffy Gyula festőművész: "A Képzőművészeti Társulat kiállitása" c. kritikájában.

Magyar Salon, Bp. 1895. május hó, 23. kötet 230-254. lap

M.D.K.

Peske Géza

"Nyuszikák" c. festményét bemutatja a lap. Repr.

Magyar Salon, Bp. 1896. dec. hó. 26. kötet 514. lap

M.D.K.

Peske Géza

"Keresés közben" c. fes ményét hozza a lap.
Repr.

Magyar Salon, Bp. 1897.
28. kötet. 817. lap

M.D.K.

Peske Géza

A kritika kiemeli a müvésznek a Solymosi Képszalon kiállitásán szereplő müveit.

Szinház és Divat, Bp. 1922. ápr. 13. VII. évf. 16. sz. 23. lap

Peske Géza MDK

Hernyót szedők, olf
Megfogtalak! olf.

Mücsárnok 1905/6.téli kiállitás.

mdk.

Peske Géza festőművész

Forró e. festménye
„az iskolába kívánkozik mint reprodukció"

Lukács Gyula: Az iskola szépsége
Népművelés 1907 év. 2. kötet

542. l.

MDK

Peske Géza festő

"Hát te itt karattyolsz,"

Váratlan találkozás

Művészet 1917. 3. 1.

Peska Géza

MDK

Uj ködmen, olf.

Műcsarnok 1886. őszi kiáll.
II. sorozat.

Peske Géza

MDK

Időtöltés, olf.

Műcsarnok 1886. őszi kiáll.
II. sorozat.

Peske Géza MDK

Tavasz, olf.

Mücsarnok 1886.őszi kiáll. II. sorozat

MDK

Peske

Művei, az 1901.évi tav.nemzetk.kiallitáson.

Lyka Károly: Tavaszi műtárlat.

Uj Idők, 1901. VII. 50, 51.l.

MDK

Peske Géza

Vasárnap reggel c.festm.repr.

KMTárs 1907.tav.kiall.

Peske Géza MDK

Konkurencia, repr.

Műcsarnok 1901. tavaszi nemzetközi kiáll.

Peske Géza

MDK

Rőzsétszedő, olf.

Műcsarnok 1903/4. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Nyusziéknál, olf.

Baj van, olf.

Mücsarnok 1903. tavaszi nemzetközi kiáll.

Peske Géza, festő

Münchenben kb. 1881-ben dicsérő oklevelet kapott az Akadémián. Kitüntették még Karcsayt, Hollósyt, Kéméndyt, Karlov zkyt, Magyar Mannheimert, Kardost is. 20. old

Csatkai Endre: Karcsay Lajos festőművész/1860-1932/ 17. old.

Soproni Szemle. Helytört. Folyóirat. XXI. évf. 1967 Sopron

Peske Géza MDK

Asphalt betyár, olf.
Remélhetsz már nekem, olf.
Ki lehet a kertben? olf.
A tökmag, olf.

Műcsarnok 1982. tavaszi nemzetközi kiállitás

M.D.K.

Peske Géza

"Falusi genrealakja aratott nagy tetszést a bécsi Müegylet tárlatán"-irja a lap.

Szinház, Bp. 1887. juni.5. I. évf. 136. sz.

Peske M.D.K.

Müve a Szépmüvészeti Muzeum modern magyar képtára megnyitó 1906-os kiállitásán.

A Szépmüvészeti Muzeum 1906-1956. Bp. 1956. 169.l.

Peske Géza, festő

Lyka szerint a sablonba süllyedt Baditz Ottó és Peske vel szemben az egyre fejlődő Karcsay képei nagyon hiányoztak a müncheni kiállitásról. Fővr. Lapok. 1889. 1422. lap. 26. old.

Csatkai Endre: Karcsay Lajos festőművész ~~XXI. évf. 1967~~. 17. old (1860 - 1932

Soproni Szemle. Helytört. Folyóirat. XXI. évf. 1967
Sopron

Peske Géza

MDK

Alkalom teszi a tolvajt, olf.
Tanulmány, olf.

Magyarnok 1882. őszi kiáll.

MDK

Peske Géza

A nyaralón, of.

KMT 1898-99. téli kiáll. 24.l.

MDK

Peske Géza, sz. 1859.

Lányka gyümölccsel

Ernst Mus. 24. oukc. 1923. máj.

22 l.

MDK

Peske Géza

Uj ködmen

Műcs. Őszi kiáll. ... Vas. Ujs. 1886. 44.sz.713.l.

MDK

Peske Géza

Faluvége, of.

KMT 1910-11. téli kiáll. 51 l.

MDK

Peske Géza

Apróságok, of.

KMT 191o-11. téli kiáll. 52. l.

MDK

Peske Géza, festöm.
sz.1859

Fiúkutyával. Jelz.l.j.: Peske Géza.
83x92 Vászon.

Ernst.Muz.emke. XVI. 1921. Kat. 42.1.

Peske Géza

"Lesben" c. festményét bemutatja a lap.
Repr.

Képes Családi Lapok, Bp. 1893. juni. 11.
XV. évf. 24. sz. 372. lap

NDK

Peske Géza

Kisfiu szőlővel, of.

Árv. Közl. 1929. ~~ex~~ jun. 4.rk.sz. 28 l.

Peske Géza MDK

A tavasz, olf.

Mücsarnok 1886. őszi kiáll. I.sorozat

Peske Géza MDK

Alkalom teszi a tolvajt, repr.

Műcsarnok 1882. őszi kiáll.
második sorozat

Peske Géza MDK

Tanulmány, olf.

Műcsarnok 1882? őszi kiáll.
második sorozat

Peske Géza

MDK

Alkalom teszi a tolvajt. olf.

Miscarnok 1882. őszi kiáll.

Peske Géza MDK

Kemény dió, repr.

Műcsarnok 1885. Bpi. orsz. ált. kiáll.

Peske Géza MDK

Borpróba, olf.

Mücsarnok 1883. őszi kiáll. II.

Peske Géza MDK

Borpróba, repr.

Mücsarnok 1883. őszi kiáll. II.

Peske Géza MDK

Időtöltés, olf.

Műcsarnok 1886. őszi kiáll. I. sorozat.

Peske Géza MDK

Kemény dió, olf.

Műcsarnok 1885. Bpi. orsz. ált. kiáll.

MDK

Peske Géza

"Még te is"? c.kép repr.

Képzőm.Társ. 1907/8. téli kiall.kat.

MDK

Peske Géza

Babérágak a Mücs.ban. Vas. Ujs. 1901. 47.sz. 764.l.

MDK

Peske Géza

Bebérágek a Mücs.ben. Vas. Ujs. 1901. 47.sz. 764.l.

Peske Géza,festő

Hollósy Simon 1885 körül Münchenben fiataljaival ~~egy~~ együtt az akadémia körüli kis kocsmákat látogatta.Lenézéssel beszélt Baditz,Kéndy,Peske,Pataky,Eisenhut művészetéről.Egyedül Karcsayt ismerte el némileg.Őket a tárgy festői felfogása érdekelte,a többiek novellisztikus tárgyalásával szemben. 261.old Kéndy

K.L.: Megjegyzések Karcsay Lajos életrajzához 261.o]

Soproni Szemle.Helytört.Folyóirat.23.évf.1969
Sopron

Peske Géza

Müvei szerepelnek a müncheni Salon kiállitásán, melyről L.K. ir az "Irodalom és Müvészet" c. rovatban.

Képes Családi Lapok, Bp. 1891. aug. 23.
XIII. évf. 34. sz. 544. lap

Peske Géza

"Jön a dongó" c. müvét kiemeli Dr. Nyáry Sándor "Utógondolatok" c. kritikájában, mely a Mücsarnok téli kiállitásáról szól.

Képes Családi Lapok, Bp. 1891. febr. 1.
XIII. évf. 5. sz. 68-7o. lap

Peske Géza

"A tőle megszokott bravurral festette gyermekidilljeit", -irja Romhányi Sándor: "Mükiállitások" c. kritikájában, a Szalonban rendezett tárlatról.

Képes Családi Lapok, Bp. 1893. dec. 17.
XV. évf. 51. sz. 811-813. lap

Ráthosi Jenő II. 175.

Peske Gera

1

1883 kiütt

Peske Géza

olajf. a Szépmüv.

Múzeumban

Római tégla VI. 113.

Peske Géza

Műcsarnok

1907. tav. kiáll. 358, 361. Bodajk-

1907–8. téli kiáll. 342

1908. tav. kiáll. 208.

1908–9. téli kiáll. 429, 739

1909. tav. kiáll. 231, 259

1909–10. téli kiáll. 441

1910. tav. kiáll. 341, 343

1910–11. téli kiáll. 417, 452, 576

1913–14. téli kiáll. 790

1816. Lindemann-Fr

A spezzai ö

Az előtérben középütt
felé jobbról út vezet,
viselő férfi megy hátr
tért (maga) az öböl foglalja e
-hegyekkel, a melyeket a
nyékbeli magas he
teri jobbra, az egyik s
A derült égbolt Köm
betükkel „Lindema
sorban: La Spez
Lindemann-
Rom 187

Vászon, méretei 77
B. Wodianer A. h
Az 1900. VI. 12. átv. l

Annemülöl a 2122 sz. át
Ltsz. 625.

335/900

(I)

Peske Géza München

Mussarnok

1893/94. téli kiáll.

1894. tavaszi kiáll.

1894/95. téli kiáll.

1895/96. téli kiáll.

1896. mill. kiáll.

1897. tav. kiáll.

1897/98. téli kiáll.

1898. tav. kiáll.

1898/99. téli kiáll.

1899 tav. kiáll.

1899–1900 téli kiáll

1900. tav. kiáll.

1900–1. téli kiáll.

1901. tav. kiáll.

1901–2. téli kiáll. 30, 54, 56, 57
60, 88, 176

1902. tav. kiáll. 563–566

1902. Bpesti Orvosszövetség
mn. kiáll. 201, 768.

~~Alapi~~ Gyula dr.: A szöngi harmas
csontrégiségek IX. 29–40.—

Peske Péra

II

Műsarok.

1902-3. téli füzet. 1, 34
1903. tav. füzet. 625, 627
1903-4. téli füzet. 600, 602
1904. tav. füzet. 246, 247
1904-5. téli füzet. 602
1905. tav. füzet. 248, 250
1905-6. téli füzet. 425, 426
1906. tav. füzet. 546.
1906-7. téli füzet. 228, 279

Mozart Zeneszerző gipszmellszobra

Tilgner Viktortól

IX. 88.

Peske Gera

wod
ul

~~Vas Ujs~~ Tátsos Ver-
mekek (1886 München) Vas Ujs.
1889. 259-260.1.
is a 256 lapon a
testvérfam. Eljevel

Peske Geia

Irod

Münsarnok, 1900. 5 i l

..... nevü munkás igazolta

a müvezető aláírása.

élyezem:

vagy helyettesének
láírása.

. — Endrényi Imre, Szeged.

Peske Gerá

Wed

M. Szalon. XVI. 1892

4 l.

_____ *műhely.*

őnökség!

_____ hó ____ n történő kifize-

____ indokából személyesen meg nem

____ számu _____

_____ hó _____

_____

sajátkezü aláírás és munkásszám.

_____ nevü munkás igazolta

Peske Géza

wod

Falusi udvar.
fam. repr.
Vas. Ujs 1893. 20 l.

---

wod

Vas. Ujs. 1893.
19–20 l. Eippel

Pesta Geza

wod. elektr. -

Tfrg 1900. 62 l.

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191..... é

tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére ...

nevü munkástársamat szóbelileg megbizt

Kelt ....., 191.....

.....

tanu.

.....

tanu.

Peste Eerä

Krumpli pajtás. fam. regn
Vas. Ugy 1890. 859.

Wod

Vas. Ugy 1890. 859 e.
Eppjel.

Reske Gera

A játszó nájtások.
olajf. repr. fametvetben
Vas. Ny. 1891.
861.

Perke Géza

A jutalom. repr.

Ta 39 l. rodis

Peska Géza

Genre. feinkép.
folia

Magyar művészek
albuma 1886 I évf
Bpest Eiadja Ráth
M

Perke Géza

IROD.

Sza 4071.

arcsk.

Peske Géza

IROD.

Mag. Geniusz
1894. I. 20. sz.
archeppel

IKOD

Peske Géza

A Kisfaludy-Tamatsat-
ban repr. Mnvéssel
1901. 39 l.

Peske Gera

röd

A jo barátok. Vasvy

1895. 118–119. Egypt

Peschke Géza

1879 300 f. öd.

Vas. Ujs 1879 - 725.

Peske Gerá

Önarckép - rajz

Ernst

Parke Ezra

wrd

Vas Up 1886.
688 l.

— **Kitüntetet festő.** Ő c
királyi Felsége folyó hó
elhatározásával Peske G
nek, a münchení osztrák-ma
elöljárójának, a Ferencz Jó
resztjét legkegyelmesebben
tóztatott.

sászári és apostoli
0-én kelt legfelső
éza festőművész-
gyar segélyegylet
zsef-rend lovagke-
adományozni mél-

Perke Géza

wód
z
arcz kępe repr.

M. Gemma 1897

778 l.

Peske Géza

1880. 300 ft állami szgél
Vas. Ujs 1880. 712 l.

1881. a münchenni akademián
dicseri oklevél.
Magyar művészek külföldön.
Vas. Ujs 1881. 494 l.

Perke Jeia

(München)

Tárgyszentató-Benczur

(17) Vig vendégek. Olaszt. 1000 frt.

Peske Géza

Az első szőlőszem. Peske Géza festmé-
nye. fametszet Vas. Ujs 1900.
mutatvány ivén. ci. Vas. Ujs 1900. 69l
(szöv eggel.)

Peske Sera, Fertő, stb. marad, l.

626. old.

Peske Géza

A nyitramegyei Szelecsényben
született 1859-ben. Mivel korán ár-
vaságra jutott, bátyja, Peske János
tanítatta s küldte ki Münchenbe.
Öt esztendeig tanult, s csak azután
lépett a nyilvánosság elé. Első ké-
pét az 1881-iki budapesti kiállításon
állította ki. 1882-ben festette „Alka-
lom szüli a tolvajt" c. képét. Shi-
váló alkotása „Félbeszakított munka"
c genre képe. Shésőbb Bodajkon
telepedett meg.

Gerő Ödön, Londen Elek

Modern magyar festőművészek.
Budapest. é. n.

102. l.

dul~~ra~~ tan és Fojásdad medaillonban van ábrázol-
köve forgóval, bajusza kicsiny, ~~III~~ körszakálla rövid.
k lehajtott gallérja, ~~III~~ és belése prémes. A medaillon
lófark, ~~meg~~ valamint párnára helyezett turbán, kardé

kereten:

URC. IMPERATOR.

ábrás német szöveg olvasható.

méretei a vonalkeretnek 11·2 : 14·6 cm.

350

140/95 N° 253.

Peske Géza

Gerő Ödön, Londen Elek

Modern magyar festő-
művészek. Budapest, é. n.
56. l.

A gyümölcsösben, c.
képe repr. 26. l.

Doszkár János és Ferenc

Háztatarozási, építési és átalakitási
vállalata

Budapest.

Iroda:
IX. Veres Pálné u. 40.
Telefon 117-04

Telep:
IX. Márton u. 3/B.
Telefon József 853.

II. MAGYAR FILATELISTA NAP
BUDAPEST 1925 DECEMBER 12–14
HARANGHY.

VILÁGOSSÁG RT.

Feladó:

Peske Géza

MAGYAR MŰVÉSZET

1927: 7

LEVELEZŐLAP

Peske Géra

a münchenie akad. nö-
vendéle

wód

Jelképzahad

19. 8.

CSONGRÁD
HIRLAPIR

Verseczludosi urnatemető

VIII. 196.

Peske Géza

l.

Kalp

93. l.

4334

Birthelmer János II. ö. 1655.
Bis Péter, ö. + 1658.
Bissingen Antal gróf, f. 1822-1894.
Bithe Mihály, ö. + 1684.
Bitró Géza, f. 1853-1907.
Bittheuser József, é. XVIII.
Bivièvre l. Bièvre.
Bizony Ákosné f. 1848—.
Bizonyi János, ö. 1715.
Bjedov, f. XIX.
Blaas Antal, ö. 1555.
Blaas Károly, f. 1815-1892.
Blaas l. még Bloss.
Blaasz Antal l. Blaas.
Blandius, m. XV.
Blas Antal l. Blaas.
Blaske Frigyes, oz.

Peske Géra

Mülsarnok

1916-17. těli kiáll 3,181.
1917. tav. kiáll. 114.125
1917-18. těli kiáll. 304
1922. jub. kiáll 371.

Szegedi múzeum III. 180.

Peske Géza festő, nül.
1859 I. 22. Kelecsényben. Münchenben tanult, (s arutan ott és) 1894 óta Budapesten gyermekeket ábrázoló anekdotikus életképeket festett.

Mnv. lexikon 626 l.

Peske Géza

Művészet 1911. 133, 134, 136, 139
– 1912. 182

Magyar Művészet
1927. 7

7.000.-

7.119.18

119.18

-en

Schreiber

Peske Géza

festő, vul. 1859. Kelecsény

Irod

Krück - II. 367. l.

Cserey-gyűjtemény III. 217

Peske Géza

Nehéz munka c.
képe repr. –

Magyar Szalon

1893. jan.
246. l.

Peske Gerä

wód

z

Divald 1927

1761.

Peske Géza

cród
z

Maszlesztergképt.

456. n.

Peske Géza +

wód + Bodajkon
1934. máj. 21.

Forum

1934, 186 l.

(Peske Géza halála.)

ÚR DOKTOR
NÁRIUMA
J TÉR · 2 · TEL · 87-1-04
4 · TEL · SZEGED · 15-74
ÁRI SZÁMLA · 37.288

udapest. 1934. április 28.

Kolléga Ur,

megállapitottam, hogy 1933. szeptember
zóbeli igéretét, melyet kartonján elő-
megkérem, hogy sziveskedjék összes hát-

ére mellékelek befizetési lapot és b.

ivélyes üdvözlettel:

Rabinovits

ga ügyében bizalommal forduljon hozzám. —

A beadvány tartalma

Az elintézés módja

Peske Géza

Úvod

Gerprimáši képtoit

Peske géza

OH, a hol a törpék
láznak c. képe az
alábbi utezét tu-
lajdonába került
ugyanegy fejében az
OMKépzm. Társulatkor

Hlatky 1906

54. l.

Budapest 5. Postafiók 118

131855 szám.

Műemlékek Orsz. Bizottság Elnökségének

Hivatalból.
Közszolgálati ügyben.
Díj átalányozva.

Bp.
XIV. Hősök tere 10.

Peske Gera

wód

z Din Paris

37 l.

~~Agyagtál~~ Római, ~~=töredék~~ ~~VI. 266~~

Peske Gjeza †

Lvod
2
Ujság. 1934. máj. 23
(P. G. meghalt.)

III

683 (1451)
807 (16)

...repéről:

...a, ~~Körül~~ hogy legelöl, de jobbról ... áll, a ki

...juszú és szakállu férfi a jobb

...ja, ~~öltözete~~ a ki piros köntöst és

... Mögötte ~~három férfi~~ látható a ~~még~~ a ~~többiek~~

... Mindnyájan barettet viselnek. A

... visel.

...s. Glisentitöl 250 liráu 230 Kán

...24-én (279/95)

...ve l. az 59601/95 n. leiratot.

46

Peske Ferá

Ernst Múzeum aukciói.

XIII–XIV (1920) 429. p.

Peske Géza

XXI. aukció
a Gyűjtő. 1915. 64. l.

410. PESKE GEZA: Ülő fiu ... 60

Grentendre, sterb ich

II. 465

Peske Gerä

Csendélet

Repr

Arv. Csarnok 109. anke

Eat

Hoffmann: Ervínár, Belvedere

Peake Géra

Thieme Becker

XXVI. 466-l.

Lyka

Peske Gerá

kiáll. érem

Közlezrkiáll

1267 1-

OLVASD EL ÉS ADD TOVÁBB!

Loholsz, futsz új javak után...

Loholsz, futsz új javak után, kifúj a szél, megázol,
És a meglévő holmidra vajjon, miért nem vigyázol?
Még törekvő emberek is sokszor sárba ragadnak,
Hogy ha ezer dolgod is van, szakíts időt magadnak!
Biztosításod van már rég (jobbat nem is tehetnél),
De manapság **e kis pénzért** mondd, hogy mit is vehetnél?
Ezt az ügyet nem is lehet más oldalról szemelni,
Az értéket nagy sietve jó lesz ma felemelni!!

"Pátria" r.-t. Budapest — 435418

Peske Géza

önarchej,

Ansrajz

Petr E M magyarüvész

archéjek

6. l.

Peske Géza

véd
2

Mysk Ernő
80. l.

Jegyzék

FIZETENDŐ BUDAPESTEN	Korona	Fillér
Magyar Atlasz	48	

Peske Géza

Nyaralón a festmenye, mely a Szépmüvészeti Muzeum letéte, a Déri Múzeumban.

Erik Déri 1934. 31. l.

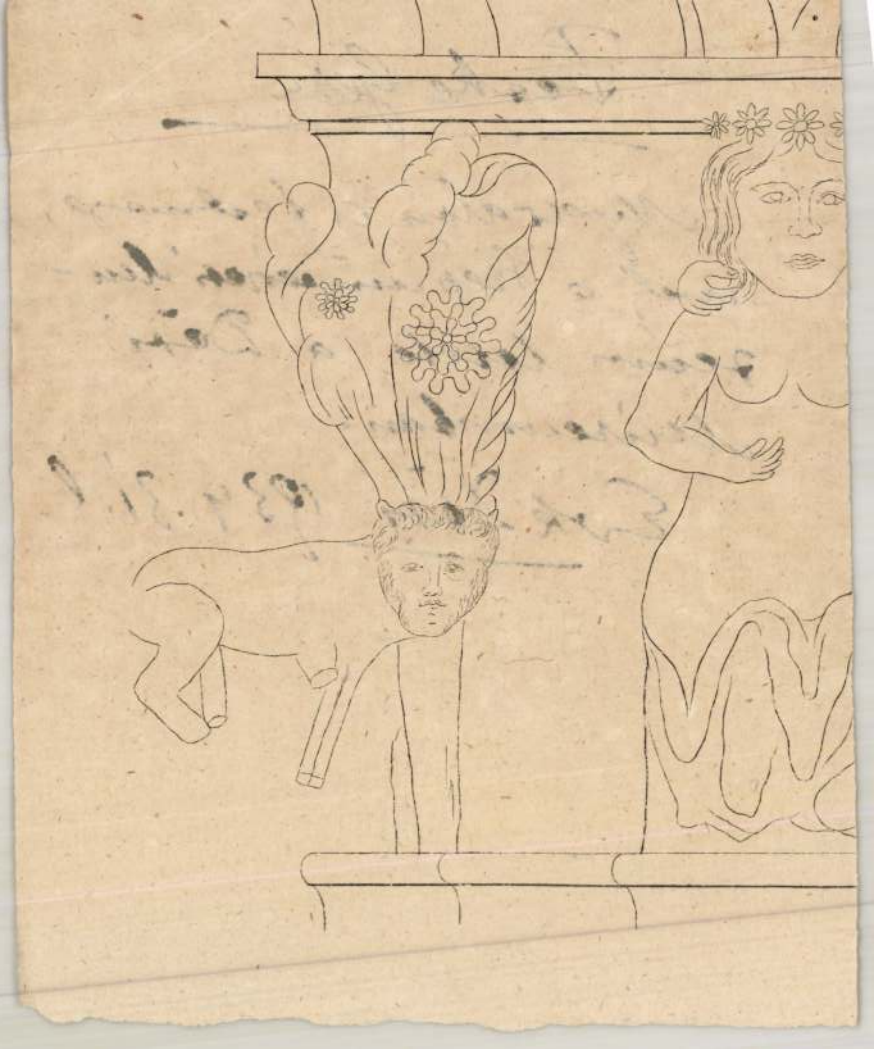

Peske Gerá

l.

Szépm. Mur. Eok.

I. 163. l.

XXX

Peske Géra

U. 3726

Most kapsz!...
c. festmenye
mnésen repr-

Pesti Hirlap. Vasár-
napja.
1931. jan. 11.

Lecce IV. 204.

Peske Géza

l.

1882. beiri neuzetk.
univ. kiäll. kat.
215. l.

összesen Negyvenezer /40.000/
16.136 sz.postatakarékpénztár
zettsége mellett egyidejüleg
Budapest, 1943.évi nove

A kiadvány hiteléül:

Máté Olaj
min.shiv.igazgató.L.

A Müemlékek Orsz.Bizottsága t

Perke Gera

Lyka München

8, 53. l.

VÉDNÖKÖK:

PER ALBIN HANSSON
svéd kir. miniszterelnök

RICKARD SANDLER
svéd kir. külügyminiszter

ARTHUR ENGBERG
svéd kir. kultuszminiszter

TORSTEN UNDÉN

DARÁNYI KÁLMÁN
magyar kir. miniszterelnök

KÁNYA KÁLMÁN
magyar kir. külügyminiszter

HÓMAN BÁLINT
magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter

gróf ZICHY JÁNOS v. b. t. t.,

Peske Géza

wód

Koleti 1893

445. l.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

DECEMBER-JANUÁR

31 nap — 1. hét

29 Vasárnap	
30 Hétfő	
31 Kedd	
1 Szerda	Újév
2 Csütörtök	
3 Péntek	
4 Szombat	

Peske Géza

l.

III. Postatakp. aukció

1921. jan.-febr.

95. 96 l.

n a Magyar Földmívelésügyi Miniszter Címnek
negyében .....
..... tulajdonát képező
Bizottsága nyilvántartásában mint fenntartandó
szerencsém felhívni Címet az alábbiakra :
1946. F. M. sz. rendelete (megjelent a Magyar
nak (2) bekezdése értelmében : „A juttatásban
egyéb vagyontárgyak műemlékszerű fenntartásáról
z 1929 : XI. törvénycikben foglalt rendelkezések

műemlékvédelmi törvény, melynek utasítása

Peske Géza

l.

Végvári Szolnok

34, 36. l.

But when he arrived, he didn't find gold and became very sorry. He went to a rich merchant, to Mr. Fitzwarren and served him. But the cook treated with him very badly, and therefore one morning he left his master's house. He walked as far as Highgate, and there he sat down to a stone. As he was sitting on it, heard the ringing of some church-bells, and their music said, that he (should) should turn back, because he would have been Lord Mayor of London.

Therefore he turned back to Mr. Fitzwarren.

Peske Géza

Gerő – Londen

Mod. in. fest.

56 l.

Peske Géza

Nagymama alszik

PESKE GÉZA (1859—1934)

Nagymama alszik

Vászon, olaj, 90 × 134 cm.

Jelezve lent balra: Peske Géza, München 1882.

Az O. M. Képzőművészeti Társulat nyereménytárgya, 1884.

Z.: Az esztergomi érseki képtár leírása. Új Magyar Sion, XVI., 1885., 849. l. — Maszlaghy II., 456. szám. — Gerevich: Az Újság, 1916. júl. 20, 4. l. — Lepold—Homor 98. l. — Gerevich: PA, 253. l. — Lepold—Lippay 57. l.

Peske Géza
festő

Fővárosi Lapok 1895. ápr. 19., 1345. old.
(Szana Tamás: Tavaszi kiállítás.)

Kalmár

Peske Géza
festő

Tőrávi Lapok. 1895. ápr. 6., 1091. old.
(Münchseter.)

Kalmár

Peske Géza
festő

Fővárosi Lapok 1895. jan. 10., III old.
(Ujdonsafok. Telepy Sándor temetése)

Kalmár

Peske Géza
festő

Fővárosi Lapok 1886. jun. 20., 8. old.
(Szinészet. Ezredéri képek.)

Kalmár

Peske Géza
festő

Fővárosi Lapok 1896. máj. 12., 1-2. old.
(Szana Tamás: A műszamorbál.)

Kalmár

Peske Géza
festő

Fővárosi Lapok 1900. dec. 16., 6. old.
(Vajda Imre: Téli tájkat.)

Kalmár

Peske Géza

Játszó gyermekek
c. kepe repr.
Szana Szárev
269. l.

MŰEMLÉKEK
ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA

Budapest, 6 agosto 1935.

Illustre Signore,

Nella mia qualità di Commissario

Peske Géza

Nród

Szana Szárév

268. L

Vasárnap
29
Tamás pk.

Hétfő
30
Dávid

Kedd
31
Szilveszter p.

Szerda
1

1935 • 53. hét **December** XII. hó • 31 nap

Protestáns naptár

December

V	29	Dávid
H	30	Zoárd
K	31	Szilv.
S	1	Újév
C	2	Abel
P	3	Benj
S	4	Leona

O görög naptár

December

V	16	Aggeu
H	17	Dániel
K	18	Sebes.
S	19	Bonif.
C	20	K ü. k.
P	21	Julián
S	22	Anaszt

Peske Géza

wód

Magyar Géniusz

1901. 248. l.

(Vallomások.)

VACCARO, ANDREA (nápolyi festő, 1598—1670)
A Szent Család

124. kép. *Velencei festő, XIV. s*

Peske Géza

festő

lásd

az

Schne Juh Fejérvím

335. l.

5 Július

Peske Géza

l.

Gerevich Primás

201. l.

Krivit.

szikla tövében ~~letelepedett~~ egy öttagú család ~~ot tagja~~ telepedett le.
nek fején puha kalap van széles karimával,
eiben kalapot és irást tartó fincska felé for-
érjének balján ül s kezeit egymásra tévé ölében
Hajában s karjani gyöngyfüzéréket visel. ~~Lá-~~
leánykа foglalt helyet s kezeiben rózsafü-
a másik leány áll s baljával az előtöl
mutat. Azülésül szolgaló sziklatömbön

Plis
1640"

ászonra, méretei 35:43.5 c/m
~~6 december 24-én~~ F. Schwarztól 1500 fton
tott 1897. február 2-án (77/97. 80/97) — tiel-
ffogadta 1897: III. 25-én a 13050 sz. levrat (123/97)

Schwarz

281/95 390/96

NYOMTATVÁNY.

Nagyméltóságú
Méltóságos
Nagyságos

Peske Gerő

Eszterlin

456.12

MEGHÍVÓ

A

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGÁNAK

19 ..... évi ..... hó ..... n ..... napján

.....

délelőtt / délután ..... órakor megtartandó végrehajtó-bizottsági / rendes / albizottsági ülésére.

Tárgy: .....

Elnök megbízásából:

.....

Hornyánszky V. R.-T. Budapest.

8. Peske Géza: Ahol a törpék laknak.

7. Neven du Mont: Női arczkép.

Uj Idők. 1897.
53. sz. 549. l.

Peske Géza: Ereg alatt.

Uj Idők. 1897
III. 25 sz. 549 l.

Peste Géza: Fogoly Kacsák.

MDK

Pesky Géza, festőm.

396. "Genre" Olf.

Műcsarnok. 1900/2. téli tárl. Kat. 45.l.

Peske Géza MDK

Jegyzőék udvara, olf.

Mücsarnok 1910/11. téli kiállitás

MDK

Peske Géza

A mücsarnok kiállitása. Vas. Ujs. 1882. 688.l.

MDK

Peske Géza

A mücsarnok tavaszi kiállitása. Vas. Ujs. 1895. 16. sz. 259.l.

Peszéki István

Forrás János: Fővárosi Pályaválasztási Intézet, Budapest, V. Deák Ferenc utca. - Építészek: Sylvester Ádám, Lannert Mónika. statikus: W.Arató Anna, gépésztervezők: Peszéki István, Sillye Sándor. /ismertetés képekkel, foto Orlay Ágoston/

Magyar Építőművészet, 1970.6.sz. 40. l.

358. Peske Géza: Vasárnap reggel.

63. Jávor Pál: Vörös.

69. Peske Géza, a nyaralón.

97. Nagy Kálmán. A viszhang. (Kúttervezet).

342. Peske Géza: Még te is?

114. Kéméndy Jenö: Pillanatnyi pénzzavar.

1106. — Sk. levél Telepy Károlyhoz. München, 1893 I. 22. Emliti „Kifáradva" és „Csendélet libával" cz. képeit. L. a. s. 2 old. 8r. . . . . 40.—

1107. PICHLER GYŐZŐ, orsz. képviselő, ujságiró (a humoros lapok Alborákja). Sk. fogalmazvány aláirással a Hegedüs Sándor keresk. miniszterhez intézett és sulyos következményekkel járt interpellációjához. P. a. s. 1½ old. 2r. 30.—

1108. PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ, iró és az Opera intendánsa (* 1824 † 1910). Sk. levél. Budapest, 1887 XII. 11. Négy oldalon át ad közléseket az Opera felől. Felsorolva a tagok fizetése, szerződtetésük tartama, stb. Boritékkal. L. a. s. . . . . 120.—

1109. PÓSA LAJOS, a gyermekek örökemlékü költője (* 1850). Sk. levelezőlap Telepy Károlyhoz. Budapest, 1903 IV. 14. C. a. s 1 old. . 30.—

1110. PULSZKY FERENCZ kiváló tudós, publiczista és politikus (* 1814 † 1897). Elismervény a Telepy Károly által visszahozott muzeumi tárgyakról. 1868 VIII. 9. P. a. s. 1 old. 4r. . 40.—

1111. — Sk. levél Telepy Károlyhoz. Budapest, 1882 nov. 25. L. a. s. 1 old. 8r. . . . . 30.—

1112. — Sk. levél. Budapest, 1884 IV. 12. L. a. s. 50.—

1113. — Sk. levél Telepy Károlyhoz „kedden" keltezéssel. L. a. s. 1 old. 8r. . . . . 20.—

1114. RADVÁNSZKY BÉLA BÁRÓ koronaőr, történetiró (* 1849 † 1906). Sk. kézirata: Radvánszky György nászpohara 1576-ból. P. a. s. 12 old. 2r. 80

1115. II. RÁKÓCZI FERENCZ fejedelem (* 1676 † 1735) rendelete Szathmári Jánoshoz, a fiskális javak direktorához bizonyos rekvirálások tárgyában. Miskolc, 1704. I. 3. A fejedelem sk. aláirásával és pecsétjével. 2r. Levél-alakban 4

1116. — Rendelete Szathmáry János fiskális praefectushoz Andrássy Miklós (a hires „dervisgenerális") ügyében. 1704 X. 22. Sk. aláirással és pecséttel. Sérült . . . . . .

1117. — Rendelet Szathmáry János fiskális praefectushoz különféle hadianyagok szállitása

Kikiáltási ár. Kor.

1096. — Sk. levél Telepy Károlyhoz. Kelt nélkül. (1860—1870 között.) L. a. s. 1 old. 8r. . . . 15.—

1097. — Sk. levél. Grácz, 1873 okt. 14. Bőven ir munkásságáról és kiállitandó, majd a M. Nemzeti Múzeumba átviendő képeiről. L. a. s. 3 old. 8r. . . . . 50.—

1098. — Két sk. levél Telepy Károlyhoz. Egyik 1878 okt. 11., a másik ugyanezen évben keltezetlenül. L. a. s. 4 old. 8r. . . . . 40.—

1099. PÁLLYA CZELESZTIN festőművész (*1 864 Génua). Sk. levél Telepy Károlyhoz. „Debreczeni hetivásár" cz. képéről. München, keltezés nélkül. L. a. s. 3 old. 8r. . . . . 40.—

100. PESKE GÉZA festőművész (* 1854). 3 sk. levél a művész müncheni tartózkodása idejéből, 1885 és 1886-ból Telepy Károlyhoz képei ügyében. „. . . . Ne tessék rossz néven venni, hogy én nem fizettem a szállitást, de hisz olyan szegény ördög vagyok . . ." 3. l. a. s. 6 old. 8r. . . . . 80.—

1101. — Sk. levél Telepy Károlyhoz. Nagydobsza, 1885 VII. 13. L. a. s. 2 old. 8r. . . . . 30.—

1102. — Sk. levél Telepy Károlyhoz Slatináról (Szlavonia), 1885 VII. 24. „. . . nagyon drukba vagyok. 1500 frtért odaadom a képemet, mert pénz mindig kell." L. a. s. 2 old. 8r. . . . . 40.—

103. — 2 sk. levél Telepy Károlyhoz. Slatina (Szlavonia), 1885 jul. 28. és aug. 4. Munkásságát illető tartalommal. 2 l. a. s. 3 old. 8r. . . . 50.—

04. — Sk. levél Telepy Károlyhoz. München, 1887 okt. 16. „Szeretett Károly bácsi! . . . Pesten azt beszélik . . . a legjobb módban élem napjaimat . . . Esküszöm, Károly bácsi! Hogy biz én a legnagyobb nyomorban élek . . ." Szomoruan érdekes levél, amely a magyar művész sorsát megkapó módon festi. L. a. s. 4 l. 8r. . . . . 100.—

Sk. levél Telepy Károlyhoz. München, 1887. II. 23. „Én nem akarok a társulatnak dekorációkat festeni, eszem ágában sincsen, mert z internaczionalisra készülök." L. a. s. 3 old. 8r. 50.—

34 **Palmić, Charles J.** A. Wörnitz mentén. Olajfestmény. 1600 korona.

35 **Mihalik Dániel.** Eső után. Olajfestmény. 800 korona.

*36 **Mihalik Dániel.** Rét. Olajfestmény. 6000 korona.

37 **Hacker Arthur.** R. A. „S támada nagy kiáltás Egyptomban." Olajfestmény. 10,900 korona.

38 **Palmić, Charles J.** Ősz a Bärenwaldban. Olajfestmény. 2000 korona.

*39 **Grünwald Béla.** Otthon. Olajfestmény. 1200 korona.

40 **Palmić, Charles J.** Éjjel. Olajfestmény. 6000 kor.

*41 **Mendlik Oszkár.** Utolsó napsugarak. Olajfestmény. 1500 korona.

*42 **Palmić, Charles J.** Csendes falu. Olajfestmény. 3000 korona.

43 **Palmić, Charles J.** Alkony. Olajfestmény. 6000 kor.

*44 **Vaszary János.** Ádám és Éva. Olajfestmény. 10,000 korona.

45 **Palmić, Charles J.** Holdas éj. Olajfestmény. 6000 korona.

46 **Br. Mednyánszky László.** Fenyves. Olajfestmény. 2400 korona.

47 **Paczka Ferenc.** A tolna-szántói nagy gödör. Olajfestmény. 1800 korona.

*48 **Br. Mednyánszky László.** Tavasz. Olajfestmény. 7000 korona.

49 **Benczúr Gyula.** Freund Salamon arcképe. Olajfestmény. Freund Salamon tulajdona.

*50 **Benczúr Gyula.** Gróf Berchtold Lipótné Károlyi Nandin grófnő, fiával. Olajfestmény. Gróf Berchtold Lipót tulajdona.

51 **Benczúr Gyula.** Dr. Elischer Gyula arcképe. Olajfestmény. Dr. Elischer Gyula tulajdona.

52 **Palmić, Charles J.** Naplemente után. Olajfestmény. 6000 korona.

53 **Palmić, Charles J.** Tórészlet. Olajfestmény. 1400 kor.

K Peske Géza

III. TEREM.

*54 **Zemplényi Tivadar**. Ünnepnapon. Olajfestmény. 2000 korona.

55 **Peske Géza**. A konkurrencia. Olajfestmény. Eladó.

*56 **Peske Géza**. A lakmározók. Olajfestmény. Eladó.

57 **Peske Géza**. A jutalom. Olajfestmény. Eladó.

58 **Peske Géza**. Kasznárék Arankája. Olajfestm. Eladó.

59 **Mendlik Oszkár**. Ariadne. Olajfestmény. 2500 kor.

60 **Edvi Illés Aladár**. Reggeli szürkület. Olajfestmény. 1000 korona.

*61 **Bosznay István**. Tó partján. Olajfestmény. Eladó.

62 **Richir Hermann**. Gróf Károlyi István arcképe. Olajfestmény. Gróf Károlyi Istvánné tulajdona.

63 **Pállya Celestin**. Bujósdi. Olajfestmény. 5000 kor.

64 **Tull Ödön**. Gyümölcsöskert. Olajfestmény. 600 kor.

*65 **Hegedüs László**. Nagy Zsiga festőművész arcképe. Olajfestmény. Magántulajdon.

66 **Damkó József**. Október elsején. Szoborcsoport. Eredeti terakotta. 1000 korona.

67 **Fakits Ernő**. Nöi képmástanulmány. Gyps-mellszobor. Magántulajdon.

68 **Farkas Miklós**. Férfiképmás. Terrakotta-szobor. Dr. Csillag Jakab tulajdona.

*69 **Damkó József**. Ketten. Szobormű. Eredeti terrakotta. 600 korona.

70 **Fadrusz Jánosné**. Gyermekfej. Szobormű. Dr. Deréky Pál tulajdona.

71 **Telcs Ede**. Öreg asszony. Bronz-szobor. 600 korona.

72 **Telcs Ede**. Arcképtanulmány. Szinezett gyps-szobor. Magántulajdon.

*73 **Telcs Ede**. Olasz leány. Szinezett gyps-szobor. 500 korona. Bronzba öntve 1000 korona.

74 **Telcs Ede**. Kis fiú. Bronz-szobor. 600 korona.

KMT 1901. tav. nemzeth kiáll, kat.

739. Peske Géza: Valami megesipett!

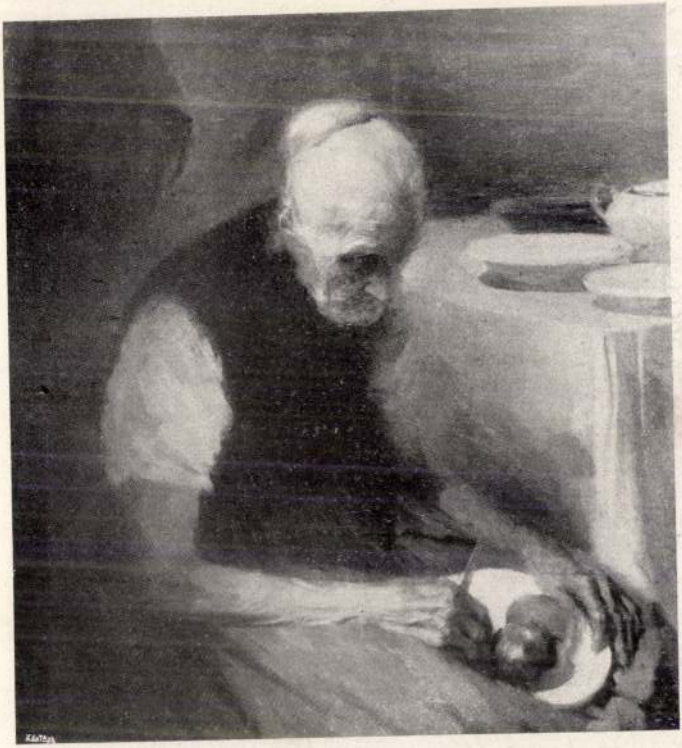

203. Glatter Gyula: Öregasszony.

K Peske Géza

208. Peske Géza: Kész.

Képzőm. Tanu. 1905. tav.
kiáll. Gat.

151. Lukácsy Lajos: Síremlék.

231. Peske Géza: A hólapdák.

243. Nádler Róbert: Angol festőnök.

56. Peske Géza: Konkurrencia.

255. Katona Nándor : Holdvilágos est.

Peske Géza MDK

A hólapdák, olf.

Mücsarnok 1909. tavaszi kiáll.

MDK

Peske Géza, festöm.

426. Megfogtalak. /Kis parasztfiu/. Repr.

KMTárs.1905/6 téli kiáll. Kat.

Peske Géza, festöm. MDK
sz. 1859. Kelecsény.

2ol. Két gyermek a cziczával.

Mücs. - A Lpa-i Orvosszövetség Mü-Kiállitása. 1902.
Kat. 21. l.

Peske Géza, festöm.
1859

MDK

Csendélet. Müve szerint megrögzött akadémikusnak mutatja magát.

Kende Béla: A Föv.Képt. uj szerzeményeinek kiáll. -a Müvészet.1939. IV.évf.27.sz. 69-70.l.

MDK

Peske Géza

Csendélet.Olajf.

Műcsarnok.1900.tav.kiáll. 36.1.

MDK

Peske Géza festő

Műcsarnok, 1900/1901. téli kiáll. 60.l.

MDK

Peske Géza

Ismét otthon. Olajf.
Rajta! "

KMTárs. 1902/3. téli kiáll. 27, 28.1.

MDK

Peske Géza

Azok a rossz fiuk! Olajf.

KMTárs. 1906. tav. kiáll. kat. 48.l.

MDK

Peske Géza

Ez se'könnyű! olajf.

c.művét megvásárolta az Orsz.Magy.Képzőm.
Társ.1904.évi tav.kiállitásán Unger Alajos,
Bpest.

Művészet, 1904. 279.l.

MDK

Peske Géza

"Nehéz a válás", oaljf.

Képzőm.Társ. 1901-2. téli kiall.kat. 27.1

MDK

Peske Géza

"Sok volt a jóból", olajf.
"Bözsike pihen", "
"Jó fogás" Részlet a Rákospatakról. Olajf.

Képzőm.Társ. 1901-2. téli kiáll.kat. 28.1.

MDK

Peske Géza

Aprósagok. Olajf.

Képzőm. Társ. 1910/11. téli kiáll. kat. 52.1.

MDK

Peske Géza

Falu vége. Olajf.

Képzőm.Társ. 1910/11. téli kiáll.kat. 51.l.

MBK

Peske Géza

A adósarnok 1897 évi tárlatán a királyi magánpénztár vásárolta meg Etetés, c. olajf.-t.

Cikk: Vásárlások az orsz.magy.képzem. társ.kiáll.-ból.

Szm KT 50-134. l.

MDK

Peske Géza

A Műcsarnok 1889 évi tarlatán a kiralyi magánpénztár megvásárolta Vasarfia, c. olajfm.

Cikk: Vasarlasok az orsz.magy.képzőm.tars. kiáll.-ból.

Szm KT 50-132. 1.

MDK

Peske Géza

A Műcsarnok 1903 évi tárlatán a királyi várpalota számára megvásároltákMegvan? c. olajf.-t

Cikk: Vásárlások az orsz.magy.képzőm.tars. kiáll.-ból.

Szm KT 50-136. l.

Peske Géza MDK

Hárman valának, olf.

Műcsarnok 1916-17 téli tárlat

Peske Géza MDK

Leány szalmával, tanulmány, olf.

Műcsarnok 1894/95. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Hegyi patak, olf.

Műcsarnok 1894/95. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Csendélet, olf.

Mücsarnok 1894/95. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Házi árestom, repr.

Mücsarnok 1893/94. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Siesta, olf.

Műcsarnok 1894/95. téli kiáll.

Peske Géza MDK

A két mákvirág, olf.

Műcsarnok 1895/96. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Az első segély, repr.

Mücsarnok 1894/95. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Ismét otthon, olf.

Műcsarnok 1902/3 téli kiáll.

Peske Géza MDK

Nyaralón

Mücsarnok 19o2.

A bpi. Orvosszövetség Mükiállitása

Peske Géza MDK

Rajta!, olf.

Műcsarnok 1902/3. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Eresz alatt, olf.

Műcsarnok 1897. téli kiáll.

MDK.

Peske Géza

Kézdi-Kovács L.: A 80-as évek festészete és szobrászata. P.H. 1928 évi naptára. 414.l.

Peske Géza MDK

Eresz alatt, repr.

Mücsarnok 1897. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Két gyermek a cicával

Micsarnok 1902.
A bpi. Orvosszövetség Műkiállitása

Peske Géza MDK

Estefelé, olf.

Műcsarnok 1913-14. téli kiállitás

MDK

Peske Géza

Művével szerepelt a Műcsarnok 25 éves jub. kiállitásán. "Uj ködmen" c. képével pályazott a Munkácsy-dijra.

Cikk: A Műcsarnok jub. kiáll.

Vas.Ujs. 1886. 46.sz. 742.l.

MDK

Peske Géza

Eresz alatt, repr.

Képzőm. Társ. 1897/98. téli kiáll. tárgym.

MDK

Peske Géza

Ez már megvolna! Of.

Vasárnap reggel, of.

KMTárs. 1907. tav. kiáll. kat. 40.l.

MDK

Pecze Géza, festőm.

862. A kis kertészek. J.l.b. Olf.

Árverési Közlöny. 1926. ápr. 3.sz.-a. 35.l.

MDK

Peske Géza

Unalom, olajfm.

Képzóm.Társ.1909/10.téli kiáll.kat. 52.1.

MDK

Peske Géza, festőm.

Q" A tilosban" Olf.

Képzőm.Társ. 1901-2. téli kiáll. Kat. 26.1.

MDK

Peske Géza

Jegyzőék udvara. Olajf.

KMT 1910/11. téli kiall. 57.1.

MDK

Peske Géza

Csendélet, o.

Főv. Képtár háborus veszteségeinek jegyzéke

Bp. 1952.

MDK

Peske Géza

Törött kancsó, o.

Egyéb köztulajdonból elveszett mütárgyak jegyzéke
Bp. 1952.

49

MDK

Peske Géza

Megvan? Of.

Rőzsétszedő, of.

Képzőm. Társ. 1903/4. téli kiáll. kat. 57.l.

MEK

Peske Géza, festöm.

Gyeremár! Olf.

Ez sem könnyü! "

Mücsarnok, 1904. Tavaszi kiáll. Kat. 34.1.

Peske Géza

MDK

Apróságok, olf.

Műcsarnok 1910/11. téli kiállitás

MDK

Peske Géza, festöm.

Eresz alatt. Vavöje Takács Emil.

Müvs. - 1897-98. téli kiáll. Nyerö társulati tagok
Mücsarnok.1898. 53.l. vásárlása.

Peske Géza MDK

Vasárnap reggel, repr.

Műcsarnok 1907. tavaszi kiáll.

MDK

Peske Géza, festőm.

Csendélet. Olf.

Mücs. -OMKT. Tavaszi kiállitás. 1900. Kat. 36.1.

MDK

Peske Géza, festőm.

Járatlan utakon. Olf.

Mücs.-OMKT. Tavaszi kiáll.1900. Kat. 31.1.

Peske Géza MDK

Beteg a tanitónk!, olf.

Mücsarnok 1906/7. téli nemzetk. kiáll.

Peske Géza MDK

Még te is?. repr.

Műcsarnok 1907/8. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Gyere már!, olf.

Ez sem könnyü!, olf.

Mücsarnok 19o4. tavaszi kiáll.

MDK

Peske Géza (szül.1859)

Játszó gyermekek. Jelz.lent balra: Peske Géza, München. Vászon, looxl32.

Ernst Muzeum aukciói.XXXIV. 34.lap

Peske Géza MDK

A csuzli, olf.

Hat meg nyolc az? olf.

Műcsarnok 1905. tavaszi nemzetközi kiáll.

Peske Géza

Hol volt hol nem volt, olf.

Műcsarnok 1904/5. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Megfogtalak, repr.

Műcsarnok 1905/6. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Hernyót szedők, olf.

Megfogtalak!, olf.

Műcsarnok 1905/6. téli kiáll.

MDK

Peske Géza

A Képzőművészeti Társulat téli tárlata. Vasárnapi Ujság 1895. 48. sz. 798-799.l.

Peske Géza

MUK

Hát te karatyolsz?, olf.

Műcsarnok 1917 tavaszi tárlat

Peske Géza

MDK

A jó nevelés, olf.

Mücsarnok 1916-17 téli tárlat

Peske Géza

MDK

A palettaą olf.

Mücsarnok 1917 téli tárlat

Peske Géza

MDK

Váratlan találkozás, olf.

Műcsarnok 1917 tavaszi tárlat

MDK

Peske Géza

A mücsarnok téli tárlata. Vas. Ujs. 1897. 827-828.l.

Peske Géza MDK

Eresz alatt, olf.

Itt maradjál, olf.

Mücsarnok 1910. Vándorkiállitás

MDK

Peske Géza

A "Segitség" emlék-album. Vas. Ujs. 1887. 34. sz. 568. l.

MDK

Peske Géza, festöm.

Még te is! /Két kis falusi legényke./
Repr.917.1.

A Képzőművészeti Társulat téli [illegible].
Vas.Ujs.1907.54.évf. 46.sz. 9[illegible]állitásából.

MDK

Peske Géza, festöm.

"Korán elhunyt". Megvette Hegedüs Sándor. XXXXXXXXX

A tavaszi kiállitást..... K.M.T.
Vas.Ujs. 1894. 41.évf.17.sz. 288.l.

MDK

Peske Géza, festőm.

55. A konkurrencia. Olf.
56. A lakmárczók. "
57. A jutalom. "
58. Kazánárék Aranhája. "

KMT 19cl. tav.nemzetk.kiáll. Kat. 24.l.

MDK

Peske Géza

Még te is? Of.

KMT. 1907/8. téli kiáll. kat, 45.l.

MDK

Peske Géza

Sok volt a jóból, repr.

Képzőm. Társ. 1901/2. téli kiáll. kat.

MDK

Peske Géza, festöm.

88. " Gyere szegfü". Olf.

Képzöm. Tára. 1901-2 téli kiáll. Kat. 29.1.

MDK

Peske Géza, festöm.

Torkos Matyi. Olf.

OMKT ált.rend. Kolozsvári Képki áll. 1890. ápr.
Kat. 12.1.

Peske Géza MDK

A nyaralón, olf.

Mücsarnok 1898/99. téli kiáll.

MDK

Peske Géza /1859-1934/

Leányka kecskékkel.Olajf.100x125./Jelz./

Árverési Közlöny 1939. 4 rk.sz. 27.l.

Peske Géza MDK

Tanulmány, olf.

Műcsarnok 1895. tavaszi kiáll.

MDK

Peske Géza /1859-1934/

Hólabdázó fiu, of.

Árverési Közlöny 1937. okt. rk. sz. 34.l.

MDK

Peske Géza

Esti hangulat.Olajf.

KMTárs 1900/1. téli kiáll. 40.l.

MDK

Peske Géza, festöm.

nemrég fejezte be a nagyváradi igazságügyi palotaszámára nála megrendelt király arcképet.
Az életnagyságu kép a királyt a Szent-István -rend ornatusában ábrázolja.

Uj királyarckép.
Mücsarnok. 1900. 4.sz. 51.l.

MDK

Peske Géza

Ott ahol a törpék laknak.Olajf.800 frt.

Képzőm.Társ.1899.tav.nemzetk.kiáll.37.l.

MDK

Peske Géza /1859-1934/

A dinnyetolvaj.Olajf. 105x80./Jelzett./

Árverési Közlöny.93.aukció. 32.1.

Peske Géza MDK

Benedek Ferenc prémontrei prépost arcképe, olf.

Műcsarnok 1895. tavaszi kiáll.

MDK

Peske Géza, festöm.

Terkes Matyi. Olf.

OMKT ált.reni. Brassói Képkiáll. 1890.máj. Kat. 14.1.

MDK

Peske Géza, festöm.
1859-1934

Parasztfiu szölövel. Olf. Jelz.

Árv. Közl. 1936.márc. 76.sz. 2.rk.sz. 48.l.

Peske Géza (1859-1934)

Csendélet.
Oljf.Sign.

A Fővárosi Képtár háborus veszteségeinek jegyzéke
Budapest 1952.

MAGYAR ÉLETRAJZI LEXIKON 2797/1966.

Peske Géza (Kelecsény, 1859. jan. 22. -- Bodajk, 1934. máj. 18.): festő. Münchenben tanult, 1894-ig ott élt. Bp.-en képeslapok részére gyermektárgyu illusztrációkat készitett. Naturalista stilü, anekdotizáló életképekkel vett részt a tárlatokon (Nyaralók, Esti hangulat, Mák tolvajók, mind az MNG-ben). -- Irod. Lyka Károly: P.G. (Magy. Müvészet, 1934);

Peske Géza festő

Magyar Életrajzi Lexikon

Peske Géza MDK

Szt. Norbert olf.

Műcsarnok 1896. ezredéves kiáll.

Peske Géza

MDK

Beh' forró, olf.

Műcsarnok 1922 jubileumi kiállítás

Peske Géza MDK

Csak egy szemet!, olf.

Műcsarnok 1896. ezredéves kiáll.

Peske Géza MDK

Bodókő-Váralja, várrom, olf.

Mücsarnok 1896. ezredéves kiáll.

Peske Géza MDK

Nehéz munka, olf.

Mücsarnok 1892/93. téli kiáll.

Peske Géza

MDK

Csendélet, olf.

Műcsarnok 19[illegible] . tavaszi kiáll.

Peske Géza MDK

A konkurencia, olf.

A lakmározók, olf.

A jutalom, olf.

Kasznárék Arankája, olf.

Mücsarnok 19o1. tavaszi nemzetközi kiáll.

MDK

Peske Géza

A Műcsarnok háborus kiállitásán szerepelt.

Cikk: Háborus kiállitás.

Művészet, 1914. 541-542.l.

Peske Géza MDK

A Léni, olf.

Mücsarnok 1893/94. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Kifáradva, olf.

Műcsarnok 1892/93. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Házi árestom, olf.

Műcsarnok 1893/94. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Pihenő, olf.

Műcsarnok 1890/91. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Jön a dongó, repr.

Műcsarnok 189o. téli kiáll.

Peske Géza

MDK

Hivatlan vendégek, olf.

Műcsarnok 1890. téli kiáll.

Peske Géza

MNK

Késő bánat, olf.

Műcsarnok 189o. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Jön a dongó, olf.

Műcsarnok 189o. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Mi lesz az?. olf.

Műcsarnok 1893/94. téli kiáll.

MDK

Peske Géza

Csendélet, of.

Mücsarnok 1900. tav. kiáll. kat. 36.1.

Peske Géza MDK

Gyermek szőlővel, olf.

Műcsarnok 1897. tavaszi kiáll.

Peske Géza MDK

Csak egy szemet, repr.

Műcsarnok 1896. ezredéves kiáll.

Peske Géza MDK

Ijesztők, olf.

Műcsarnok 1891/92. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Járatlan utakon, olf.

Mücsarnok 1900 tavaszi kiáll.

Peske Géza MDK

A nyaralón, repr.

Mücsarnok 1898/99. téli kiáll.

Peske Géza

MDK

A kíváncsiak, olf.

Műcsarnok 1899/1900. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Nesze rongyos, olf.

Mücs mok 1900/1901. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Genre, olf.

Műcsarnok 1900/1901. téli kiáll.

Peske Géza MDK

Esti hangulat, olf.

Mücsarnok 1900/1901, téli kiáll.

Peske Géza MDK

Nehéz munka, repr.

Műcsarnok 1892/93. téli kiáll.

MDK

Peske Géza

Szüretelő putto, of.

Árverési Csarnok aukciói kat. 1934. szept. 54.1.

MDK

Peske Géza, festöm.
1859-1934

A dinnyetolvaj. Olf. Jelz.

Árv.Közl. 1940. 1.rk.sz. 32.l.

MDK

Peske Géza, festőm.
1859-1934

Hálabdázó fiu. Olf. Jelz.

Árv. Comm.1937.okt. 83.sz. /Árv. Közl. rk.sz./ 34.1.

Peske Géza

MDK

Valami megcsipett, olf.

Micsarnok 1908/9. téli nemzetközi kiáll.

Peske Géza MDK

Valami megcsipett, repr.

Mücsarnok 1908/9. téli nemzetközi kiáll.

Peske Géza MDK

Hólabdák, repr.

Műcsarnok 1909. tavaszi kiáll.

Festészet.
„Szegény fogoly kacsák"
c. kép.
(Peske Géza-tól).

Kr. T. 359/1899.
1899. máj. 6.

Festészet.

„Szegény Jogoly kacsák" c. kép.

(Peske Géza-tól).

K. T. 643/1899.

1899. nov. 18.

Peske Géza Jestő.

K. T. 359/1899. és 643/1899.
1899. máj. 6. és nov. 18.

Festészet.

„Az ijesztők" c. kép.

(Peske Géná-tól).

K. V. 643/1899.

1899. nov. 18.

Peske Géza Jestő.

K. V. 647/1898.
1898. (é. szept. 15.)

Festészet.

„A Jagoly kacsák" c. kép.

(Peske Géza-tól).

K. T. 647/1898.

1898. (é. szept. 15.)

M.D.K.

Peske Géza

A kitüntetett magyar müvésznövendékek között szerepel a müvész, aki dicsérő oklevelet kapott, mint az "Irodalom és Müvészet" c. rovat közli "A magyar müvésznövendékeket a Müncheni Képzőmüvészeti Akadémia kitüntette" cim mel.

Képes Családi Lapok, Bp. 1881. aug. 7.
3. évf. 45. sz. 718. lap

M.D.K.

Peske

Téli tárlat a Mücsarnokban cimmel ir dr. Rottenbiller Ödön a kiállitáson szereplő müvészekről. A zsánerfestők között emliti a müvész nevét.

Magyar Salon, Bp. 1905. január. 41. kötet 363-366. lap

M.D.K.

Peske Géza

"Még te is?" c. müvét bemutatja a lap.
Repr.

Magyar Salon, Bp. 19o7./aug. hó /?/ a köteten 25-ös szám szerepel.
11. lap

M.D.K.

Peske Géza

"Jó fogás" c. képének repr.-ját bemutatja a ~~ix~~ lap.

Magyar Salon, Bp. 1903. febr. 38. kötet
488. lap

M.D.K.

Peske Géza

Libákat őrző parasztfiucskát ábrázoló rajzát hoz
za lap, mint szöveg befejező képet.

Magyar Salon, Bp. 1902. jan. hó, XXXVI. kötet
372. lap

M.D K.

Peske Géza

Gyermekképének szineit dicsőri Lázár Béla:
"Téli tárlat" c. beszámolójában.

Magyar Salon, Bp. 19ol. febr. hó
982-994. lap

M.D.K.

Peske Géza

Lázár Béla: "Téli tárlat" c. cikkének "Magyar festés" c. fejezetében felsorolja azokat a festőket, -közöttük a müvészt is-, akik idegen, rendszerint müncheni- hatás alatt állnak és ebben a modorban festenek.

Magyar Salon, Bp. 1901-2. évi kötet, dec. hó 242-253. lap

Peske Géza MDK

Lesben, olf.

Műcsarnok 1908/9. téli nemzetközi kiáll.

MDK

Peske Géza

Ismét otthon, of.

Müvészeti Krónika 1. sz. 1904. jan. 15.

MDK

Peske Géza

"Nesze rongyos". Of.

KMTárs. 1900/1. téli kiáll. kat. 35.l.

MDK

Peske Géza

Sok tájképet festett Bodajkon Peske Géza.

-y.-r.: Művésztelepet Székesfehérvárra.

Uj Nemzedék 1923.okt.20. 6.l.

MDK

Peske Géza, festöm.

Széken lovagló kisfiu. Olf./ 70x48.J.l.j.

Árv. Közl. 1930.4.rk.sz.55.szám. 3l.l.

MDK

Peske Géza, festöm.

Parasztfiu. Olf. J.f.b.

Árv.Közl. 1931. 3.füz.sz. 64.l.

Peske Géza

MDK

A szomszéd almái, olf.

Műcsarnok 1892/93 téli kiáll.

Peske Géza MDK

Nesze kenyér, pipusom, olf.

Mücsarnok 1892/93. téli kiáll.

MDK

Peske Géza

"Genre". Olajfm.

KMTárs. 1900/1. téli kiall. 45.1.

MDK

Peske Géza

Az Orsz.Magy.Képzőm.Társ. 1903/4.évi téli kiállitásán Rózseszedő c.olajfm. vevője Zichy Mihály, Szt.-Pétervár.

Művészet, 1904. 214.l.

MDK

Peske Géza, festöm.

342. Még Te is? Olf.

Képzöm. Társ. 1907/8. téli kiáll. Kat. 45.l..

MDK

Peske Géza, festöm.

49. Járatlan utakon. Olf.

Műcsarnok. 1900. tav.kiáll. Kat. ZM 31.l.

Peske Géza MDK

Munka közben, olf.

Mücsarnok 1906/7. téli nemzetk. kiáll.

Peske Géza MDK

Még te is?, olf.

Mücsarnok 1907/8. téli kiáll.

Peske Géza, festöm. MDK

284. Esti hangulat. Olf.

Mücsarnok. 19cc/1. téli kiáll. Ktt. 4c.1.

MDK

Peske Géza

Vásárlások az Orsz.Magy.Képzőművészeti Társulat 1903/4.évi téli kiállitásán a királyi várpalota számára Megvan? cimű olajfestményét.

Művészet, 1904. 213.l.

MDK

Peske Géza

Még te is? c. műve. Repr.

KMT 1907/8. téli kiáll.

MDK

Peske Géza, festöm.

Eresz alatt. Olf. Repr.
Itt maradjál. "

OMKT-Vándorkiállítások 1910.szept.8.-dec.27. Eger, Miskolc, Kassa, Eperjes, S.a.ujhely, Debrecen, Gyöngyö
Ka t. 82.1.

Peske Géza MDK

Torkos Matyi, olf.

Műcsarnok 1889/90. téli kiáll.

Peske Géza

MDK

Vásárfia, olf.

Műcsarnok 1889/90. téli kiáll.

MDK

Peske Géza, festöm.
sz.1859.

Kutyával játszó parasztfiu. Jelz.j.: Peske Géza.
Vászon. 84x93.
Erdekes olvasmány. Jelz. fent: Peske Géza.
Vászon. 100x72.

Ernst Muzeum aukciói. XXXVII. Kat. 4o.l.
Evsz.?.

mdk

Peske Géza

festménye: „Falusi udvar" a
Vasárnapi ujságban (jan 8. 7) (reprodukció)

Szrodalom és művészet (rovat)

Pestmegyei Hirlap 1893. 5. 7 jan 11, r. l

Peske Géza, festöm. MDK

ö is aláirta a kultuszminiszterhez benyujtott ivet Hock képv. reformkodása ellen a magy. müvészeti kérdésekben.

Ujváry Ignác: Válasz az "Okiratos válaszra". Mücsarnok.1898.nov. 27. 155.l.

Peske Géza

MDK

Bajor paraszt, tanulmány, olf.
costume tanulmány a XVI.századból, olf.

Mücsarnok 1881. őszi kiáll.
második sorozat

M. D. K.

PESKE Geza festő

(1859-1934)

az arabok életét ábrázoló zsánerképek festője

Genthon-Németh-Végvári-Zádor: Magyar művészet 1800-19
Bp. 1959. 220.l

Peske Géza, festö MIK
1859-1934

Csendélet. Olf.v. Jelz.f.b."Peske Géza München".

Nemz.Szal.Müv.Egy.-Székf.v.Kpt. és Tört.Muz. uj szerzemények 1937/38. -1939 máj.-jun. Kat.

MDK

Peske Géza

Zala György: Művészek lakomája. Műcsarnok, 1898, nov. 20. 16. sz. 145. l.

MDK

Peske Géza

Magyar festők külföldön. Vasárnapi Ujs. 1888. 533 l.

MDK

GerLonKodtest, 83-84 1. kép

MDK

Peske Géza

Bajor paraszt, of.

Képkiállitási kalauz. Kolozsvár, 1883.
14.l.

MDK

Peske Géza

Imádkozó barát, of.

Képkiállitási kalauz. Kolozsvár, 1883. 15. l.

Peske Géza MDK

Ott a hol a törpék laknak. olf.

Műcsarnok 1899. tav. nemzetközi kiáll.

MDK

Peske Géza

"Konkurrencia" c.kép repr.

KMT 1901. tav. nemzetk.kiáll.

MDK

Peske Géza

"Genre" c.kép repr.

Lyka: Téli tárlat 1900-1. Bpest.1901.

MDK

Peske Géza -

"Krumpli-pajtás."c.kép repr.

Vasárnapi Ujság 1890. 52.sz. 859.l.

MDK

Peske Géza

A nyitravármegyei Kelecsényben szuletett 1859-ben. Münchenben tanult. Egy bajor paraszt portréjával lépett a nyilvanossag elé. E kép az 1881-iki bpesti kiáll.-on élénk figyelmet keltett. Az első képet követte a többi: " Alkalom szüli a tolvajt", "Félbeszakitott munka"c. képei.

Modern magyar festőművészek. 102.l.

MDK

Peske Géza

"Kemény dió" c.kép repr.

1885.orsz.kiáll.kat.

MDK

Peske Géza

"Sok volt a jóból" c.kép repr.

KMTárs. 1901/2 téli kiáll.

MDK

Peske Géza

"Hazatérés" c.festm.repr. 342.1.

Vasárnapi Ujság 1907. 54.évf. 17.sz. 342.1.

MDK

Peske Géza

"Falusi udvaron" c.kép repr.

Karvaly: Falusi udvar cim alatt ir Peske Géza képéhez.

Vasárnapi Ujság 1893. 40.évf. 2.sz. 19, 20.l.

MDK

Peske Géza

"A nyaralón" c.kép repr.

Műcsarnok 1898/99. téli kiall.

MDK

Peske Géza

"Megfogtalak" c.kép repr.

Műcsarnok 1905/6. téli kiáll. kat.

MDK

Peske Géza

"Sok volt a jóból" c.festm.repr.

Uj Idők 1901. VII. 49.sz. 492.l.

MDK

Peske Géza

"A jutalom" c.festm.repr.

Vasárnapi Ujság 1901. 48.évf. 17.sz. 272.l.

MDK

Peske Géza

"A hólapdák" c.kép repr.

Képzőm.Társ. 1909. tav. kiáll.kat.

MDK

Peske Géza

"Valami megcsipett!" c.kép repr.

Képzőm.Társ. 1908/9. téli kiall.kat.

MDK

Peske Géza

"Kész" c.festm.repr.

Képzőm.Társ. 1908. tav. kiall.kat.

MDK

Peske Géza

"Ahol a törpék laknak" c.kép repr.

Képzőm.Társ. 1899. tav. nemzetk.kiall.

MDK

Peske Géza

"Vasárnap reggel" c.kép repr.

KMT 1907. tav.kiáll.

MDK

Peske Géza
művei:
"A konkurrencia" olajf.
"A lakmározók." "
"A jutalom". "
"Kasznárék Arankája".olajf.

KMT 1901. tav. nemzetk.kiáll. kat. 24.1.

MDK

Peske Géza

"Eresz alatt" c.kép repr.

Képzőmüv,társ. 1897/98. téli kiáll.tárgym.

MDK

Peske Géza

"A gyümölcsösben" c.festm.repr.

Gerlon Mod fest. 26.1.

MDK

Peske Géza

"Megfogtalak" c.képe a lap 216.o.-an repr.

Cikk: A Nemzeti Szalon tavaszi kiállitasa.

Vasárnapi Ujság 1905. 52.évf. 14.sz. 215.o.

PESKE GÉZA

Római Nemzetk.kiáll. kat. 1911. 205-211. l.

PESKE GEZA

769. Parasztfiu szőlővel. Olajf. loox75

Árverési Közlöny 1936.2.sz. 48.oldal

PESKE GÉZA /1859-1934/

Csendélet. Olaj f. 32x65.

Árverési Közlöny 1940.okt.4.rendk.sz.
95.aukció

MOK

Peske Géza

Irod.:

Lauser, Dr Wilhelm: Die Kunst in Oesterreich-Ungarn II.Jahrg. Wien i n. 132.1.

MDK

Peske Géza

"A hólapdák"c.kép repr.

Műcsarnok 1909.tav.kiáll.

PESKE GÉZA

576. Jegyzőék udvara. Olajf.

Képzőm.Társ. 1910/11. téli kiáll.kat. 57.oldal

PESKE GÉZA

811. Parasztfiu. Olajf. 60x155.

Árverési Csarnok aukciokat. 1931.dec. 4.sz.
44.oldal

M.D.K.

Peske Géza

Ld. Baráth Kálmán: Népélet a magyar festészetben c. cikk.

Panoráma. Bécs. 1928.aug.26. 35.sz. 12-13.p.

MDK

Peske Géza festőművész

75 éves korában bodajki magányában meghalt. A müncheni iskolához tartozott, Benczur Gyula tanitványa volt. A mult század 80-90-es éveinek tárlatain nagy sikerei voltak, melyeket számos dijjal is jutalmazott a hiv. elismerés.

Képzőművészet 1934. VIII. évf. 74. sz. 150. l.

MDK

Peske Geza, festöm.
sz.1859

429. Jatszó parasztfiu. J.k.j.: Peske Géza münchen.
Vászon. 45 x 54

Ernst muzeum aukciói. XIII-XIV. 36.l.

M. D. K.

PESKE Géza festő
(1859-1934)

~~Az arabok életét ábrázoló~~ a parasztgyerekek életéből vett témák mestere

Genthon-Németh-Végvári-Zádor:Magyar müvészet 18001945
Bp. 1962. 218.

MDK

Peske Géza, festöm.

19. Boldogkö várának romjai. olf.
Fest. 1896-ban.

Miskolci 217.1. Folyosó 12.19. 20-27.

MDK

Peske Géza, festöm.

7ol. Parasztfiu. Olf. 6ox55 J.f.b.

Arv. Csaim.1932. I.rk.sz. 33.l.

61 r. márc.

Peske Géza

MDK

Forró!, olf.

Műcsarnok 1887. őszi kiáll.
II. sorozat

Peske Géza MDK

"A ki hiszi", olf.

Műcsarnok 1887. őszi kiáll.
II. sorozat

Peske Géza MDK

Csak nevét emliti a XIX. sz. festészete végén a"legkiválóbbak" között.

Mirowi Myskovszky Ernő: A magyar képzőművészet története. Bp. 1906.

80.l.

MDK

Peske Géza

Sz.: A Műcsarnok tav.tárl. Vasárnapi Ujság 19ol. 16.sz. 261.l.

PESKE GÉZA

Parasztfiu. Olajf. 60x55.

Árverési Közlöny 1932. 1.rk.sz. 33.oldal

P e s k e Géza festő

M Ű V É S Z E T
II. évf. 1903.
74.
"Müvásár"

P o s k e Géza festő

M Ű V É S Z E T
XII.évf.1913.
256-264.
"Baditz Otto"

P e s k e G é z a festő

M Ű V É S Z E T
II.évf. 1903.
75 - 76.
"Müvásár"

Peske Gyula festő

fol

Budapesti Hirlap. 1882. V. 4

122 sz. 2a Melléklet.

Magyar művészek kiállítása

Peske Géza, festő

Kat. Szemle. 1894. 110.- 119.o.

p.: Képkiállitás nuk... etc.

Peske Géza festő

Pesti Hirlap. 1880. jún. 24. 3.

A münchen festészeti akadémiát ...

Peske Géza festő

Pesti Hirlap. 1881. nov. 9. V.

Öszlöndijak magyar művészek
részére

Peske Géza, festő

Bud. Hirlap, 1882. X. 21.

290. n. 1. o. Berényi László: A mátár-

lat (tárca)

Peske Géza festő

Pesti Hirlap, 1882. dec. 8. 12.
Müvészi ösztöndijak

Peske Géza festő

Pesti Hirlap,1882.okt.22.9.
Porzsolt Kálmán: A műcsarnok
őszi kiállitása

Peske Géza festő

Pesti Hirlap, 1883. máj. 17. ll.
A müncheni kiállitásról

Peske géza festő

Pesti Hirlap. 1886. okt. 2. 6

Bath Mengheit: A szelem (I)

Peske Géza festő

Pesti Hirlap. 1883. okt. 20.10

A münchenei nemzetközi kiállitásról

Peske géza festő

Pesti Hirlap. 1883. aug. 8. 11

A münchenni nemzetközi
kiállításon...

Táblakép. „Vigvendégek"
Perke

Pesti Hirlap. 1883. aug. 8. 11

a mindenemi neuzetbeli
Riállitáron ...

Tábla kép, XVI. nagadi alak Jbl

Peske Gézától.

Budapesti Hírlap 1881, XI. 6

143. n. Melléklet, 1-a. Mario Proth:

Magyar Szalon.

Festészet, 1900-1919 - [redacted] ló tábla-
kép - Életkép

P e s k e G é z a :
Estefelé
/nyeremény a téli kiállitáson,
1913-14/

M Ű V E S Z E T
XIII.évf.1914.
85.

P e s k e Géza festő
1859 - 1934.

Estefelé
/nyeremény a téli kiállitáson,
1913-14/

M Ű V É S Z E T
XIII.évf.1914.
85.

Festészet (1900-1919) – Gyálló Fáblakép.

Peske (Géza ?)

Revue de Hongrie

1910. III. ann. V. f. 777-782. l.

Nagy Tavassi Tárlat (Műcsarnok)

Tablakép, Bajor parasit

Peske Gyatól.

Budapesti Hirlap, 1881. XI. 13.

150 sz. Melléklet, t.o. A magyarhalon

(Berényi László)

önálló táblalekép, Peske Géza,
„Házi áriston." c. képe.

Kar. Szemle, 1894. 110.–119. o.

p.: Képki álli tásnak ... etc.

Peske (Géza?)
festő

Revue de Hongrie

1910. III. ann. V. I. 777-782.
l.

Nagy Tavassi Tárlat (Műcsarnok).

Peske géza festő (1859-1934)

Pesti Hirlap. 1886. okt. 2. 6.

Both Menyhért: a szalon

Peske Géza festő

Budapest, Kiilap: 1881, XI. 6.

143. n. Melléklet, 1. o. Mario Proth:

Magyar Malon.

Peske Géza festő

161

Budapesti Hirlap, 1881, XI. 9.

146 sz. 3. o. (Sf. és M.)

Jbl

Peske Séja festò

Budapesti Hirlap, 1881, XI. 13.

150 sz. Melléklet, 1. o. A magyar Szalon

(Berényi László)

Peske géza festő (1859–1934), kiállitási nagy érem, orsz. kiáll.

Pesti Hirlap. 1885. VII. é. aug. 3. 4o.

Közli az orsz. kiállitás képzőmüvészeti zsürije által....

Peske László

pesti festő 1824.

1.

Mihályifalnegyhm

19. l.

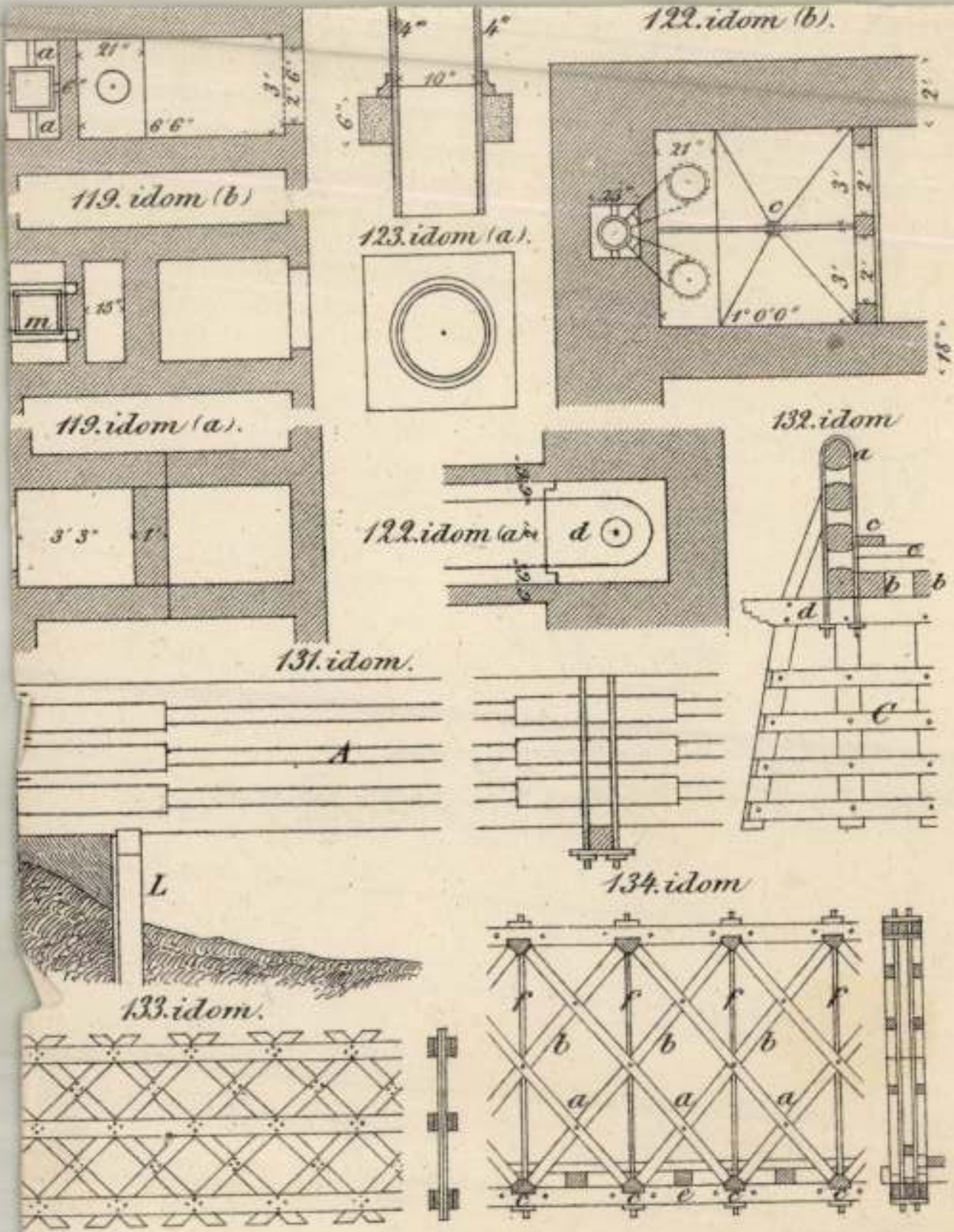

Nyomt Rohn és Arund Pesten 1866.

Peske Géza

"Megunta a száraz lefestést és tiszteletreméltó igyekezettel plein air problémákat keres"- mondja beszámolójában Marco: Tavaszi tárlat cimmel.

A HÉT, Bp. 1905. ápr. 23. XVI. évf. 17. sz. 280-282. lap.

Peske Géza

Gyermekzsánerképeit birálja a Pamacs sign.-val közölt kritika,-a müvész munkáit szelid naivságoknak nevezve, melyeket "gyárszerü sablon" jellemez.
A Téli tárlat-ról szóló ismertetés.

A HÉT, Bp. 1902. nov. 16. XIII. évf.
46. sz. ~~837-83~~ 738-739. lap.

Peske Géza

"Technikája nem fejlődik eléggé, humora ártatlanabb, mint valaha"-irja müveiről L.: "A téli tárlat"-ról szóló kritikájában.

A HÉT, Bp. 1901. dec. 1. XII. évf.
48. sz. 799. lap.

Peske Gerá

Peske Géza. Az első segély.

Műcsarnok 1894/95. téli k.

Perke Géza

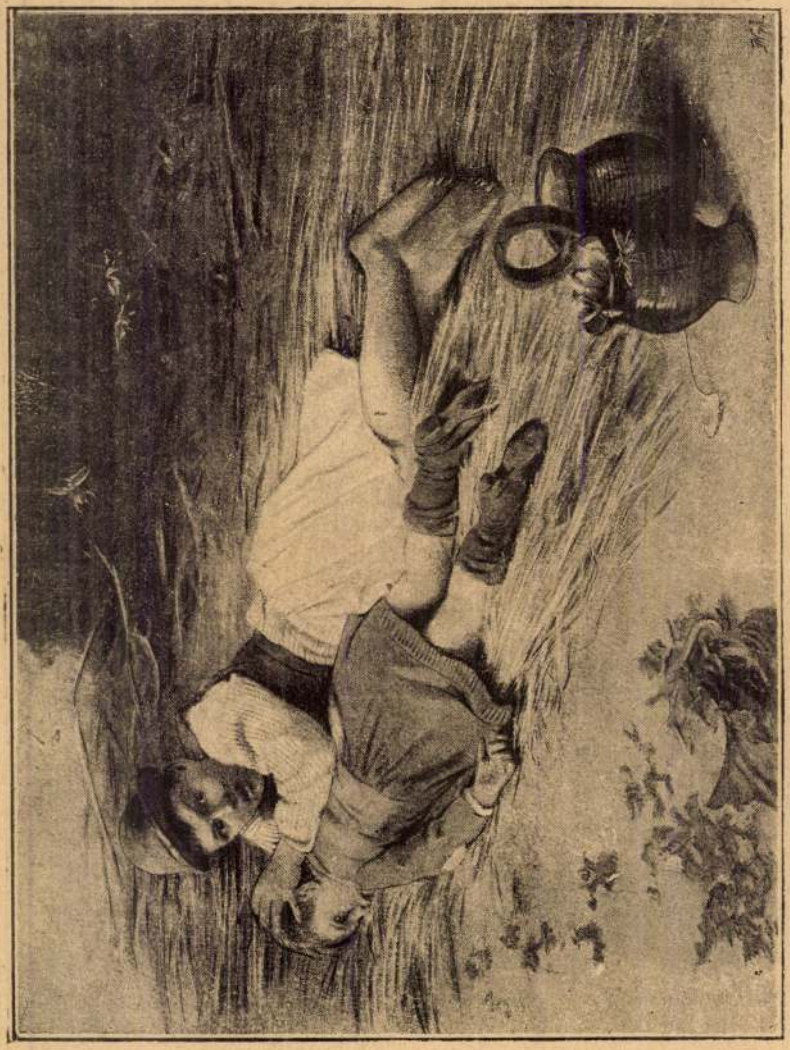

PESKE GÉZA. IÓN A DONGÓ.

Műcsarnok 1890/91 évi k.

Perke Gerá

PESKE GÉZA. NEHÉZ MUNKA.

Műcsarnok 1892/93
Lili K.

— Az nem az *én* köztársaságom. Ha az volna, államcsínyt rendeznék és magát ültetném a trónjára.

— A valóságban tehát, azt gondolja, sohasem léphetek át a küszöbén? Oh, tudom, hogy érti, — megveti az ambiczióimat, azt tartja, méltatlanok hozzám.

Selden elmosolyodott, de nem irónikusan.

— Hát ez nem hódolat jele? A legtöbbekhez azok közül, a kik közt maga él, méltónak tartom őket.

Lily komoly tekintettel fordult felé.

— De nem lehetséges-e, hogy ha nekem is megvolnának azok az eszközeim, a melyek azoknak az embereknek, én jobban hasznukat tudnám venni? A pénz sok mindenfélére való, nemcsak gyémántokat és automobilokat lehet rajta venni.

— Persze hogy nem. Maga nyilván kórházakat alapítana, hogy expiálja a gyémántokban való örömét.

— De ha azt hiszi, hogy csak gyémántokban telik örömem, akkor azt is kell hinnie, hogy az ambiczióim méltók hozzám.

Selden erre a támadásra elnevette magát.

— Ah, édes Miss Bart, én nem vagyok az isteni gondviselés, hogy biztosíthassam önt arról, hogy majd öröme telik abban, a mit el akar érni.

— Hát akkor a legjobb, a mit javamra mondhat, az, hogy miután küzdöttem, hogy elérjem, nem telt benne örömem. Milyen nyomorúságosnak látja a jövőmet! — tette hozzá nagyot sóhajtva.

— És maga nem látta soha olyannak?

Lily arczát lassan befutotta a pirosság, nem az izgalom pírja, hanem olyan, a mely az érzelmek mélyéből tör elő, mintha szellemének megerőltetése váltotta volna ki.

— Bizony nem egyszer — mondta. — De ha maga mutatja meg, sokkal sötétebbnek tünik fel.

Selden nem felelt erre a felkiáltásra. Egy darabig hallgatva ültek, mialatt valami remegett köztük a levegő széles nyugalmában.

— Miért teszi ezt velem? — kiáltott fel Lily. — Miért tünteti fel előttem gyülöletesnek azokat a dolgokat, melyeket választottam magamnak, ha nem tud adni helyettük semmit?

földei. Egy-egy nagy úr
hold. Ebből a polgárság
alsóbb néposztálynak vajn
A mint ez mindenütt így
kal, a melyek a kultura
területek, akárcsak az éjs
phily-Doria herczegek, Co
lonnák a maguk embereiv
földjeiket, ha — egyálta
Mert Pamphily herczege p
tokainak legnagyobb rés
Pedig jó, televény föld
talián család élhetne bel
csak nagyúri vadászok el
sorompói. A nép azalatt

úrsaság szalonjából.

HAZATÉRÉS. — Peske Géza festménye.

a forrongó mustból mi fog
senki sem tudhatja. Lehet,
het, hogy — marsala.
zonyos, hogy az olasz nép-
igha van a földkerekségen.
csodáin nőtt fel és így

ből ép oly vonzón bontakozik ki a maga gyermeki alakja, mint a környezetéé. A kedves, szép novellák nagy díszszel vannak kiállítva, az illusztrációk *Undi* Mariska ecsetje alól kerültek ki. A talentumos fiatal művésznőnek ez az első efféle természetű munkája, a mely szemünk elé került s érdekesen

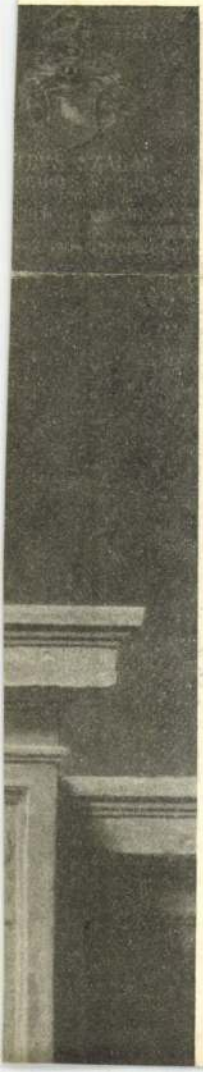

— Tehát hétszáz forint összesen, — veté oda Gyurka könnyedén s ezzel megfogván az órát lánczostól Miska felé nyújtotta:

— Gyere hát közelebb, kedves öregem, fogat fogért, órát óráért, fogadd el tőlem kérlek, ajándékba.

Miska bizony a világért se ment volna közelebb, hogy az órát fogja, a helyett inkább görcsösen fogta a kilincset, mert érezte, hogy most mindjárt jön a «stikli» csattanója.

Jött is, de nem a hogy ő képzelte, mert Miska kihúzott az oldalzsebéből egy vastag papir paksamétát, a melyet szétterítvén, kivillant egy nagy csomag ezres bankó, ezekből elnyálazott egyet, megfricskázta, aztán letette Klemitzer elé.

— Tessék belőle visszaadni!

De mire szétnézett volna a boltban, akkorra már Tóth Miska réműlt arczczal ugrott ki s futott, futott lihegve, remegő szivvel, végig az utczákon, mint egy kergetett vad és meg sem állt, csak otthon, a Frühjahrsfeld-utczai kis szobában, melyet magára zárt belülről s végig dobván magát a kanavász divánon, keserves sirásra fakadt: «Jaj nekem, százszor jaj, kigyót neveltem a tejemen.»

(Folytatása következik.)

TAVASZI KIÁLLÍTÁS A MŰCSARNOKBAN.

Alig negyven éve, hogy a Képzőművészeti Társulat kiállítása, szerényen s elrejtőzve a nagy nyilvánosság elől, a Tudományos Akadémia palotájának negyedik emeletén húzódott meg s csak minden két-három évben nyitották fel a

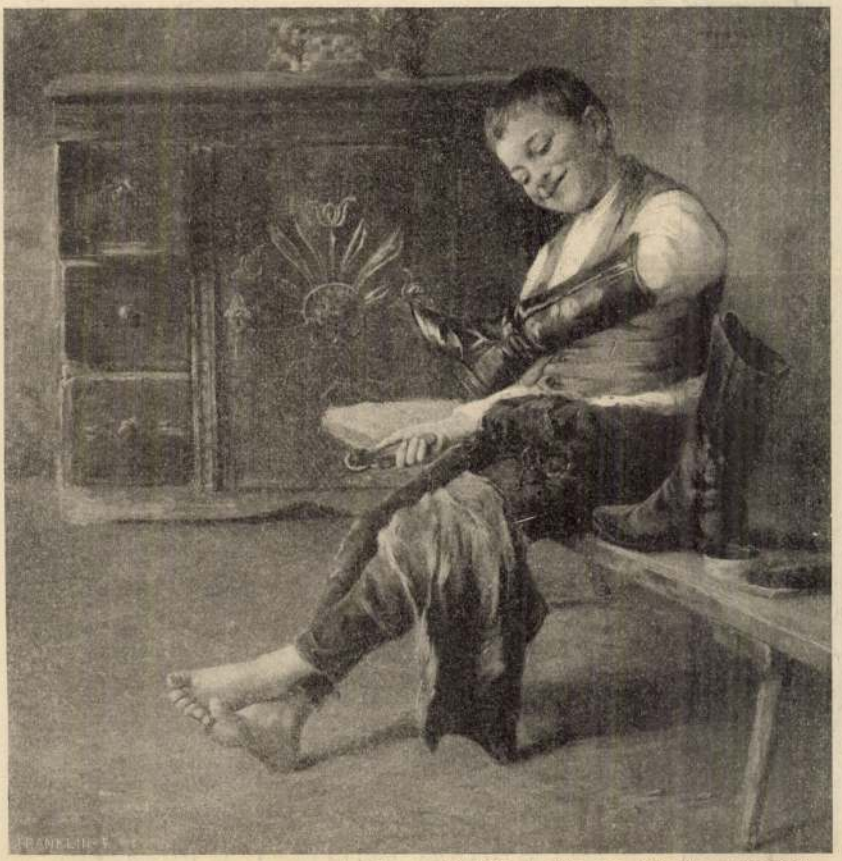

A sokszorosítási jog a «Könyves Kálmán» társaságé.

Peske Géza : Ez már megvolna.

Vas. Ujs 1907 33. l.

Peske Geza

Illustrierter Katalog der
Münchener Jahresausstellung
1889 - Dritte Aufl. - 82. l.
84. l.

Eia popeia c.
Képének repr.
Két magyar parasztgyerek éneklve
ringatja a bölcsőt

Peske Géza

Apróságok c. Szépe repr.

Ország-Világ

1911. 31. l.

Peske Géza

Peske Géza, a kitünő festőművész, ki ecsetjével nagy hírnevet szerzett magának, 18 évi távollét után családjával visszatért Magyarországba s a fővárosban telepedett le. Peske ez ideig Münchenben élt, de művei sűrűn kerültek a magyar közönség elé s a távolból is legszorgalmasabb illusztrátoraink közé tartozott. Benne a budapesti művészcsapat díszére váló tagot nyer.

Ország-Világ

1894. 699. l.

Rodostó V. 5.

II. 3270. Peske Géza, 17 éves, kath., szül. Galgócon, atyja elhalt, antik osztály, 1877 ápr. 24.

Som 182. l.

Rvdolphos. Carolos. Fernandos. Maxmilianos
Cernis. In. Hoc. Vno. Terra. Beata. Viro

Peske Sára

Magyar Művészet

1934. 159. l.

Peske Gerá

nekr.

Magyar Nüvezet

1934. 159. l.

Peske Géza

1859 – 1934

l.

Ernst-Muzeumnaukcioja I.

40 l.

Peske Géza

Esztergomi képlár

Peske Géza

„Megfogtalak!" c. Zeje

repr.

Vas. Ujs. 1905. 216-l.

Peske Géza: Terefere.

Peske Géza
Vas. Ujs. 1915. 685. P.

lességének érezte, hogy hallgasson és ne mondja el dicsekvő szóval azt, a mit úgy is mindenki tudott. Nem féltékenykedett az oroszra és nem czáfolta le, a miért azzal dicsekedett, a mi igazában őt illette. A boldogságból bőven telt mind a kettőjöknek, mert a Háboru néma segítségével a harmadiknak, a kinek sovány, éles arcza nem sugárzott és keskeny ajkain rejtelmes mosoly ült, a Háború elég nagynak igérkezett arra, hogy két apát is elbirjon.

Boldog-e még ma is az akkori két boldog? Hirdeti-e még ma is büszkén az egyik, a mit a másik büszke hallgatással érzett? Izvolszkij már nem rohan le többé a Café de la Paix-be és *Delcassé* immár másodszor *nem* külügyminisztere többé Franczia országnak. Először az a háború buktatta meg, a melyet nem sikerült megcsinálnia, másodszor az a háború, a melynek megcsinálásában — szerencséje volt. Ez a sikere jobban és véglegesebben agyonütötte politikai pályafutását, mint az akkori kudarcza.

dására. A miről a franczia miniszterelnöki sejtelme se volt, megtudta a német diplomác *Schoen* báró, a párisi német nagykövet láto tást tett a franczia miniszterelnöknél, a k látogatás után a fölindulástól sápadtan siet a külügyminiszterium palotájába és félóra mu nem Ribot, hanem — Delcassé hagyta e palotát. Már nem volt külügyminiszter. Ak megirták a párisi lapok, hogy Delcassé dühében és szégyenében, mikor a palota puján kilépett. Aligha volt még rá eset, h egy külügyminisztert így csaptak volna e hivatalából. Még az iróasztalát sem ürítette Az egyetlen, a mit magával vitt a hirte bukásba: a *háború* volt.

Mint Delcassénak, Izvolszkij urnak is volt a kézitáskájában egy háború, a melye konok szerző minden kétségbeesett futkos se tudott a történelem szinpadjára hozni az annexio után. Pedig füt-fát megmozgat izgult, lángolt, intrikált. Ám a dolog — r ment. A direktorok nem álltak kötélnek.

PESKE GÉZA

Külföldi aukción:

Géza Peske: Der Schneeball.
Öl auf Leinwand, 68x53 cm. Sign.

Wien, Dorotheum
472. Kunstversteigerung 10-17 April
1984. - Katalogus 466.sz. kép: Taf.14.

PESKE GÉZA

Külföldi aukción:

Géza Peske: Der kleine Raupenfanger
Öl auf Leinwand, 100x74 cm. Sign.

Wien, Dorotheum
471. Kunstversteigerung 14–20 Febr.
1984. - Katalogus 244.sz. kép: Taf.24.

PESKE GÉZA

Aukción:
Geza Peske: Die Schlüsselfrage.
Öl auf Leinw., 67x96 cm. Sign. und dat.:1901.

Wien. Dorotheum,
453. Kunstversteigerung, 1981 Febr.
Katalogus 432.sz. 55.old. Kép: Taf. 15.

106. PESKE GEZA
Született Kelecsényben (Nyitram.) 1859-ben. – Mi előtt bemegyünk. – Tulajdonosa: Dr. Setét Sándor úr.

KISS Péter: Gyűjtemények és múzeumok Egerben 1951-ig. IV. + Függelék: Az Egri Kaszino által...Egerben, magántulajdonban lévő műtárgyakból rendezett retrospectiv kiállítás katalógusa, 1924. aug. 30 - szept.8. = Agria, XXV/XXVI. (1990) 709.

Peske Géza

"Unalom" c. festményén mezitlábas parasztl
ányka ül egy macskával a padon. Előtte a fö
dön jókora vizeskorsó.
Repr.

ÉLET, Bp. 1909. dec. 12. I. évf. 51. sz.
766. lap.

Peske Géza

Festményeivel szerepel a müvész is mindazon magyarok között, "kik az utóbbi időben az Isar-parti Athénben állitották föl a festőpalettát"- mint a kritika megjegyzi, a lap Képzőművészet c. rovatában.
A Mücsarnok kiállitását Telepy Károly rendezte.

A HÉT, Bp. 189o. nov. 23.
I. évf. 47. sz. 335-336. lap.

Peske Kréta, festő

L.: Tihanyi Lajos

Dévényi L.: Fülep Lajos - - - - - 919-923

JELENKOR, Pécs, 1975. október XVIII/10.

MDK

Peske Géza, festőm.

231. A hólapdák. olf.

259. Falun a tükör. " 38.1.

Képzőm. Társ. 1909. tav. kiáll. Kat. 37.1. és 38.1.

Peske Géza

"Szent Norbert" c. képét cifrának és jelentéktelennek találja Masque: "Az ezredik év Szalonja" c. kritikájában, mely a tárlaton bemutatott müvekről szól.

A HÉT, Bp. 1896. juni. 7.
VII. évf. 23. sz. 384-385. lap.

Peske Géza

"A gyerekpszichológia mestere",-irja a
müvészről Viharos: "A tavaszi kiállitás"
cimmel, de sajnálattal állapitja meg, hogy
"a szalonok levegője kikezdte ezt az ősered
ti temperamentumot."
Müvészet c. rovat közleménye.

A HÉT, Bp. 1894. ápr. 22.
V. évf. 16. sz. 252-253. lap.

Peske Géza

A Mücsarnokban rendezett kiállitáson szerepelnek müvei.
Nyitray József: „Mütárlat" cimmel ir az ott bemutatott müvekről.

A HÉT, Bp. 1891. dec. 2o.
II. évf. 51. sz. 827-829. lap.

Perle Géza

Művei szerepeltek a Műcsarnok 1906-os

Tavaszi ~~tárla~~ kiállításán - említve

Füllop Lajos:A művészet forradalmától a nagy forradalomig

Bp.Magvető 1974 175.old.

Pesta Géza

neve emlitve a 39o.oldalon

Fülep Lajos:A művészet forradalmától a nagy forradalomig

Bp.Magvető 1974

Peske Géza

Horgászó fiúk, o.v. 120x108 cm
repr.

Vadászati Világkiállítás – Képzőmű-i
Kiállítás, Bp. 1971.

Peske Géza

Faragó József, Thorma János, Tölgyessy Arthur Szinyei Merse Pál, Pállik Béla, Nádler Róbert Horthy Béla, Csók István, Kacziány Ödön, Fesz ty Árpád, Márk Lajos, Kriesch Aladár, Róna József, Zala György, Szikszay Ferenc, Fadrusz János, Ignotus, Lázár Béla, s "a magyar irodalom és müvészet szine-java" vett részt Kiss József köszöntésén, összegyüjtött, eddigi, összes versei, első illusztrált diszkiadásának 1897.-évi megjelenése alkalmából. A jeles illusztrátorokról említést tesz a lap, de a neveket külön nem sorolja fel.

A HÉT, Bp. 1898. jan. 2. IX. évf.
1. sz. 15. lap.

Peske Géza

"Keresés közben" c. képének repr.-ját hozza a lap.

Otthon, Bp. 1898. 2. sz. füzet.
3o5. lap

Peske Géza

Libákat etető parasztgyereket ábrázoló képét bemutatja a lap.
Repr.

Otthon, Bp. 1902. január hó
36. lap

Deskes Géza

Peske Géza

Lázár Béla: "Téli tárlat" cimmel ir a kiállitáson szereplő müvekről, s több müvész munkáját elemezve kifogásolja az idegen, -rendszerint müncheni- hatást, ami még a magyar tárgyu festményeknél is kiütközik. Ezeket a müveket külön nem nevezi meg.

Otthon, Bp. 19o1. dec. hó.
18-29. lap

Peske Géza

Halászó parasztfiucskát ábrázoló festményét bemutatja a lap "Jó fogás" cimmel.
Repr.

Otthon, Bp. 1903. február hó
24. lap

Peske Géza

Olló sign.-val közli a lap a tavaszi tárlaton résztvevő müvészek nevét, értékeli müveiket, "Képtári kaleidoszkop" cimmel:
Basch Árpád, Benczur Gyula, Bruck Miksa, Edvi Aladár, Gyárfás Jenő, Hauszmann, L.Hoffmann Ilona, Jászai, Jendrassik Jenő, Karlovszky Bertalan, Karvaly Mór, Kézdi Kovács László, Konek Ida, Koroknyai Ottó, Koszkol Jenő, László Fülöp, Ligeti Miklós, Márk Lajos, Mendlik Oszkár, Mesterházy Kálmán, Olgyai Ferenc, Peske Géza, Spányi Béla, Stark Teréz, Szlányi Lajos, Telepy Károly, Ujvári Ignác, Zemplényi Tivadar.

Peske Géza fetményét a kritika "festőélc elkövetésének" bevezi. Kifogásolja a gyerekarcra kivágott tök ábrázolást, nem tartja uj gondolatnak. Élet. Bp. 1895. május 5. V. évf. 32. sz. 9-lo. lap.

Peske Géza

"Tükör előtt" c. festménye fiatal leányt ábrázol.
Repr.

ÉLET, Bp. 1909.juni. 6. I. évf. 23. sz. 729. lap.

Peske Lyza

Storgászó fiúk o. v. 120 x 108 cm

Vadászati Világkiállítás, Bp 1971.

~~M. N. Gy.~~ Műcsarnok

PESTANSKY, Johann, pozsonyi fazekasnegéd

J. P., Hafnergesell, 6 éves lánya meghalt (1793, 1401)

J. P., Hafnergesell, 1 éves lánya meghalt. (1793, 1050 l)

—

J. Pestantzky, Hafnergesell, 1 éves lánya meghalt. (1801, 4291)

—

Pressburger Zeitung

(Genthon)

PESCHKY József pesti festő

J. P. Pester Künstler festette a gyomai r. k. templom Sz. Mauritius-oltárképét 1839-ben.
(1840, 7 fl)

Preßburger Zeitung
(Genthon)

5. Vágó Pál: Becsületügy a Hortobágyon.

56. Peske Géza: Sok volt a jóból.

ZIRKELBACH ERNŐ
VASKERESKEDÉS
BUDAPEST,
IV., VERES PÁLNÉ UCCA 37.

TELEFON: 188-017.
Postatakarékpénztári számla: 36.586.

Nagyságos

dr. Szentiványi Gyula urnak,

Budapest.-

XI., Lágymányosi-utcza 16. sz.

Peske Gerá

Erod

Vas. Ujs. 1897. 339. l

K Poske Géza

132. Ujváry Ignácz. felkelő hold.

73. Peske Géza. kemény dió.

1885. ora. kiáll. Sal.

Peske Géza

Esztergomi képtár

403. Peske Géza (magyar festő, 1859-)
A nagymama alszik. Vászon, olaj, 90×134 cm

Csarnok?

Maszlagky II. 456. szám. Jelezve lent balra: Peske Géza, München 1882. Az O. M. Képzőművészeti Csarnok részéről 1884, nyeremény.

—

Gerevich: Az Ugrág 1916 jul 20, 4. Osp.

Gerevich PA, 253 l.

1686. Peske Géza.
Sz. Kelecsényben 1859 január 22-én
Nyaralón.

A kép azt a jelenetet ábrázolja, midőn egy kis fiú a kert aljában ~~félve~~ nézi a méhest, a melyet tőle léczkerités választ el. A gyepes előtérben jobbról keserü lapú, keritésre felkuszott futóka és virág tünik szemünkbe. Középütt megfordul a, ~~áll~~ alló a, ágaskodó szőke fiúcska, ~~kit~~ jobb kezét hátra tettes balját czombjához szoritja ~~és ágaskodni látszik~~. Öltözete: fehér sapka ellenzővel és kék csikkal, kék kötött ing rövid ujakkal, térdig érő fehér nadrág, sárga harisnya rövid szárral, ~~és~~ kivágott barna topán. A kerités léczeit kitördelték, a méhes oldalá téglavörösre ~~vo~~ ~~be~~festétel, ~~a kaptárak látszanak és~~ a háttérben tertig dus lombozatú fák diszlenek. Jelzése alól balra: „PESKE GÉZA".

Vászon, méretei 129:159 cm.
Vétetett 1898: XII. 31-én a 90432 ~~98~~ sz. ~~leirattal~~ rendelettel 900 frton.
Elszámoltatott 1899: IV. 6-án (14/99).
Az elszámolás elfogadta ~~bett~~ 1899: V. 25-én a 29855 sz. leirat ~~alapján~~. (277/99).
1898: X. 14-én a 76633 sz. leirattal kiadatott a pétervári és moszkvai kiállitásra (573/99), honnan 1900: IV. 9-én érkezett vissza (188/900).

904: IV. 30.

2791

229

35. Peske Géza.

(Sz. Kelecsényben 1859. január 22-én.)

Forró.

A konyha közepén két fiú ül. Az egyiknek ölében barna-mázas tál van sült krumplival, melyből mind a ketten esznek. Az innenső a kezeiben tartott burgonyát fujja, mit a másik nevetve néz, mi alatt baljával az enni valót kezeli. Öltözete az egyiknek: ing kézelős ujakkal, mellény és gatya; a másiknak: prémes sapka ~~a fejen~~, barna mellény, ing, kötött melegítő a kézcsuklón, foltos nadrág kurta szárakkal és papucs. Előttök a földön krumplihéj fekszik. A szék karjára tarisznyát akasztottak.

A háttérben a tűzhelyen füles csésze tünik szemünkbe. Jelzése fölül jobbra: »*Peske Géza München.*«

Vászon, méretei 142 : 110 cm.

1889: IV. 176. — 1890: IV. 176. — 1891: II. 128. — 1892: II. 128. — 1893: II. 147. — 1894: II. 34. — 1895: II. 34. — 1896: II. 35. — 1897: II. 35. — 1898: II. 35.

~~Vétetett 1887-ben. — Magy. Képt. 468. — Lisza 322.~~

— 1900: II. 35. — 1901: II. 35. — 1903: II. 35. — 1904: II. 35. — 1905: II. 35.

— Magy. Képtár 468. — Uj lelt. száma 322. — 1905. átv. jegyz. 149. — Száma az Orsz. Képtárban a sz. nban 1799. és a leltárban 2791. — Vétetett 1887 deczember 12-én 1200 frton (2400 K).

Kifüggesztésére vonatkozó adatok a Nemz. Muzeumban.

Mk. 468.
Ujl. 322

Vét. - 1887.

149

1965. Peske Géza:
Sz. Kelecsényben 1859 január 22-én.
Esti hangulat.

Az esti világitásban ábrázolt sik-vidék előterében mocsár van, melynek vize a már lenyugodott nap sugaraitól pirkadó égboltot és a tulsó parton lévő három jegyenyefát visszatükrőzi, háttérben ~~pedig~~ erdőség bontakozik ki. Jelzése jobbról: PESKE GÉZA (1900.)

Vászon, méretei 73: 90 cm.

Vétetett az 1901: I. 3-án kelt 99318 ex 900 sz. leirattal 800 koronán (1/901.) Elszámoltatott 1901: VII. 19-én (90/901.)

Az 1901: II. 4-iki 4953 sz. leirattal kiadatott a pécsi Képzőművészeti Muzeum részére. (45/901.)

L. a Pécsi Napló 1901: X. 12-diki 237 számát.

Az elszámolást elfogadta az 1901: IX. 23i 64907 sz. rendelet. (554/901.)

Vid. Muz.

99318 – 900

2791

322

35 Peske Géza.

(Sz. Kelecsényben 1859. január 22-én.)

Forró.

A konyha közepén két fiú ül. Az egyiknek ölében barna mázas tál van sült krumplival, melyből mindaketten esznek. Az innenső a kezeiben tartott burgonyát fujja, mit a másik nevetve néz, mi alatt baljával az ennivalót kezeli. Öltözete az egyiknek: ing kézelős ujakkal, mellény és gatya; a másiknak: prémes sapka a fejen, barna mellény, ing, köröst melegítő a kézcsukló, foltos nadrág kurca szárakkal és papucs.⊥ A szék karjára tarisznyát akasztottak s a háttérben a tűzhelyen fülés csébe tűnik szemünkbe. Jelöse fölül jobbra

⊥ Előtte a földön krumplihéj fekszik.

71 Peske Géza
München. 4

Vászon, méretei 142 : 110 cm.
Vetetett 1887 XII. 12. Ára 1200 frt.
M. képz. 468.
Ny. 322.
II. 35.

297

II : 128.

A KÖNYVES KÁLMÁN JOGOSÍTVÁNYA — FESTETTE ZOMBORY LAJOS

HAZAFELÉ

FESTŐK ÉLETE.

Írta: LONDESZ ELEK.

DEÁK-ÉBNER LAJOS.

HA a dramaturgiából vesszük a hasonlatot, azt mondhatnók, hogy Deák-Ébner Lajos valóságos tragikai rázkódáson esett át művészi pályája kezdetén. Mikor Budapestről — itt született 1850-ben — mint gyermekember Münchenbe ment, az ott divatozó édeskés szentimentálizmus és mesterkéltség hatása alá került s csak évek multán vette észre, hogy útja helytelen irányba tért és a természetességet valósággal el kell felejtenie, amiben addig vakon megbízott.

Nagy fájdalmat okozott Ébnernek, hogy Strehutertől, öreg mesterétől elkerülvén, miután már másfél esztendeig a természet után való festésben is gyakorolta magát, sehogy sem tudott bejutni a festőakadémiába. Örökösen további gyakorlásra utasítgatták Végre úgy segített magán, hogy egyik barátjának műtermében képezte magát. Itt festette két meztelenül játszó gyermeket ábrázoló első képét, amelylyel szerencsét próbált az 1873-iki bécsi világkiállításon. A szerencse azonban elmaradt s képéről nem a legkedvezőbb véleményt mondották a műbírálók. Azt ajánlották neki, hogy a gyermekeket jó volna valami hidegvízgyógyintézetbe küldeni gyógyítás végett. Ébner nem keseredett el s még nagyobb szorgalommal fogott hozzá új vázlatainak kidolgozásához. De már Párisban folytatta tovább tanulmányait s a modern művészet központjában hamarosan meggyőződött arról, hogy más útat kell választania művészetéhez: az iskolás mesterkéltség helyett vissza kell térnie a való élethez. Ebben az irányban festette meg korcsmai jelenetet ábrázoló életteljes képét, mely a londoni „Alberthall"-ban rendezett kiállításon feltűnést keltett s vevőre is talált.

Új képével, házmesternéjének arcképével, a párisi Salon 1874-iki kiállításán mutatkozott be s már ekkor megkezdette hamis kártyásokat ábrázoló nagyobb képének festését is. Mielőtt befejezhette

volna e képet, visszatért hazájába s egy időre Szolnokon telepedett meg. Itt festette két parasztgyermeket ábrázoló „Két barát“ című képét, mely az 1878-iki párisi nemzetközi kiállításon feltűnést keltett. Szolnokról előbb Olaszországba, majd ismét Párisba ment Ébner, de rövid idő mulva hazatért Budapestre s itt vázlatainak kidolgozásához fogott. Gyors egymásutánban alkotta meg a „Koldusasszony“, „Szolnoki vásár“, „Ruhavásár“, „Zöldségvásár Szolnokon“, „Hazatérő aratók“ s még számos más képét. Ezek közül különösen a „Hazatérő aratók“-at fogadták nagy elismeréssel nemcsak itthon, hanem Párisban is. Ezt a mélységesen hangulatos, gyönyörű képet a király vásárolta meg. Nagy tetszést aratott „Körmenet“ című képe is, mely a Nemzeti Múzeum képtárában látható. Sokra becsülik „Tatárjárás“ című színvázlatát is. Szorgalmas művész s a tárlatokon gyakran találkozunk képeivel. Mint tanár egy ideig a Trefort miniszter alapította női festő-iskolában működött, majd a Mintarajziskola tanára lett.

VÁSÁRI JELENET — FESTETTE PÁLLYA CELESZTIN

PESKE GÉZA.

Jóízű, magyaros humor jellemzi Peske Géza alkotásait. A nép világát már gyermekkorában megszerette és megismerte s ez mindvégig maradandó nyomot hagyott művészetében. A nyitravármegyei Kelecsényben született 1859-ben s amikor árvaságra maradt, jólelkű bátya, Peske János taníttatta s küldte ki Münchenbe, hogy korán megnyilatkozott művésztehetségét nagy mesterek mellett kifejleszsze.

Münchenben rendkívül szorgalommal tanult s mielőtt önálló alkotáshoz fogott volna, előbb meg akart ismerkedni művészetének minden titkával. Öt esztendeig tanult már s mégis nagy aggodalommal lépett a nyilvánosság elé első képével, mely egy bajor paraszt finoman megfestett portréja volt. E kép az 1881-iki budapesti kiállításon élénk figyelmet keltett a műértők körében.

Az első képet hamarosan követte a többi. Már a következő évben megfestette „Alkalom szüli a tolvajt“ című kedves genre-képet, mely pompásan ábrázolja a csintalan fiúcskát, aki alvó nagyanyja elől ellopja a gyümölcsöt. Legnagyobb hatást kedves humorú népies jeleneteivel érte el mindmáig. Legkiválóbb alkotásainak egyike „Félbeszakított munka“ című genre-képe, amelyen két parasztgyereket látunk. Tengerit morzsoltak, de az egyiket már elnyomta a buzgóság a cifra szűrön, a másik pedig éppen nagyot ásít, mialatt ölébe hullanak a kosárból a tengeriszemek. Népies alakjain egytől egyig ott van a magyaros humor, mely nem kacagásra, hanem szelíd és jóleső mosolygásra izgat. Most Bodajkon telepedett meg, s ott e színmagyar vidéken festi népies genreképeit.

Modern magyar festőművészet

— **Kitüntetet festő.** Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó hó 10-én kelt legfelső elhatározásával P e s k e Géza festőművésznek, a müncheni osztrák-magyar segélyegylet elöljárójának, a Ferencz József-rend lovagkeresztjét legkegyelmesebben adományozni méltóztatott.

Aradi Közlöny. 1893. évf. (VIII) . 276. sz.

Peske Géza

festő

1889. München.

(95) Vásárfia. Olajf 900 frt.
(221) Torkos Matzi. Olajf 600 frt

Téli kiállítás 1889/90.

1890. München.

(87) Jön a dongó. Olajf. 1000 frt
(90) Késő bánat. Olajf. 700 frt.
(113) Hivatlan vendégek. Olajf. 1500 frt

Téli kiállítás 1890.

1891. München

(101) Pihenő. Olajf 500 frt.
(380) Ijesztők. Olajf. 1500 frt

Téli kiállítás 1891/92

1892. München

(38) A szomszéd almái. Olajf. 1200 frt
(44) Nesze Kenyér pipusom. Olajf 500 f.
(166) Nehéz munka. Olajf. 600 frt
(411) Kifáradva. Olajf 700 fr

Téli kiállítás 1892/93

— Az nem az *én* köztársaságom. Ha az volna, államcsínyt rendeznék és magát ültetném a trónjára.

— A valóságban tehát, azt gondolja, sohasem léphetek át a küszöbén? Oh, tudom, hogy érti, — megveti az ambiczióimat, azt tartja, méltatlanok hozzám.

Selden elmosolyodott, de nem irónikusan.

— Hát ez nem hódolat jele? A legtöbbekhez azok közül, a kik közt maga él, méltónak tartom őket.

Lily komoly tekintettel fordult felé.

— De nem lehetséges-e, hogy ha nekem is megvolnának azok az eszközeim, a melyek azoknak az embereknek, én jobban hasznukat tudnám venni? A pénz sok mindenfélére való, nemcsak gyémántokat és automobilokat lehet rajta venni.

— Persze hogy nem. Maga nyilván kórházakat alapítana, hogy expiálja a gyémántokban való örömét.

— De ha azt hiszi, hogy csak gyémántokban telik örömem, akkor azt is kell hinnie, hogy az ambiczióim méltók hozzám.

Selden erre a támadásra elnevette magát.

— Ah, édes Miss Bart, én nem vagyok az isteni gondviselés, hogy biztosíthassam önt arról, hogy majd öröme telik abban, a mit el akar érni.

— Hát akkor a legjobb, a mit javamra mondhat, az, hogy miután küzdöttem, hogy elérjem, nem telt benne örömem. Milyen nyomorúságosnak látja a jövőmet! — tette hozzá nagyot sóhajtva.

— És maga nem látta soha olyannak?

Lily arczát lassan befutotta a pirosság, nem az izgalom pírja, hanem olyan, a mely az érzelmek mélyéből tör elő, mintha szellemének megerőltetése váltotta volna ki.

— Bizony nem egyszer — mondta. — De ha maga mutatja meg, sokkal sötétebbnek tünik fel.

Selden nem felelt erre a felkiáltásra. Egy darabig hallgatva ültek, mialatt valami remegett köztük a levegő széles nyugalmában.

— Miért teszi ezt velem? — kiáltott fel Lily. — Miért tünteti fel előttem gyülöletesnek azokat a dolgokat, melyeket választottam magamnak, ha nem tud adni helyettük semmit?

(Folytatása következik.)

A MULT NÉPE.

— Itáliai emlékek. —

I.

Az olasz csizmát az egész világon a kultura kincsesházának szokták nevezni. Ha azonban egy kissé képletesen akarnánk beszélni, azt is mondhatnánk, hogy maholnap az olasz csizma — el lesz nyüve. A kulturája, a mely kétszer is elérte a legmagasabb fokot, ma a «hullámvonalak» völgyében van. A művészete megrekedt. A népe elmaradt a máról. Az olasz nép ma már a mult népe, a fejlődés kevés reményével. De sok tanulsággal egy olyan népnek, a mely benne van a fejlődésben és tanulni akar. Ez esetben, az ősi magyar szokástól eltérve, nem a maga, de a *más kárán.*

A mi az Itália-járóknak első sorban feltünik, az, hogy az olasz köznép csodálatosan szegény. Az okát kevesen keresik és még kevesebben találják meg. Az a legjobb eset, hogy az idegenek még észre tudják egyátalán venni, hogy milyen nem emberi eledellel él a hajdani civisek késő ivadéka. Főeledele a kétrétü lepény, a mely közé valami speciális zöldségkeveréket illeszt. Nyaranta fügét. Ez a reggelije, ebédje, vacsorája. Néha-néha halfélét is eszik, de rendszerint csak a nyolcz-karú polyp, vagy praline jut neki. Egyes vidékeken a sült csiga a főeledel. De mind ehez jó adag bor jár, délben is, este is. A bor olcsó is — 10—12 krajczár literje — jó is. Aztán meg búfelejtető is.

Ennek a rosz táplálkozásnak megvan természetesen a maga következménye. A satnya, csenevész nép, a mely a mellett gyávalelkü és alattomos is, a minek okát pedig, a nagy szegénység okával együtt, három helyen is kereshetjük és — meg is találhatjuk. Nem is nagy fáradsággal.

Az első hely: a latifundiumok rendszere. Ez még a császárok korabeli Róma bűne. Akárcsak a hajdani optimaták és oligarchák idejében, ma is latifundiumok Itália megmüvelhető

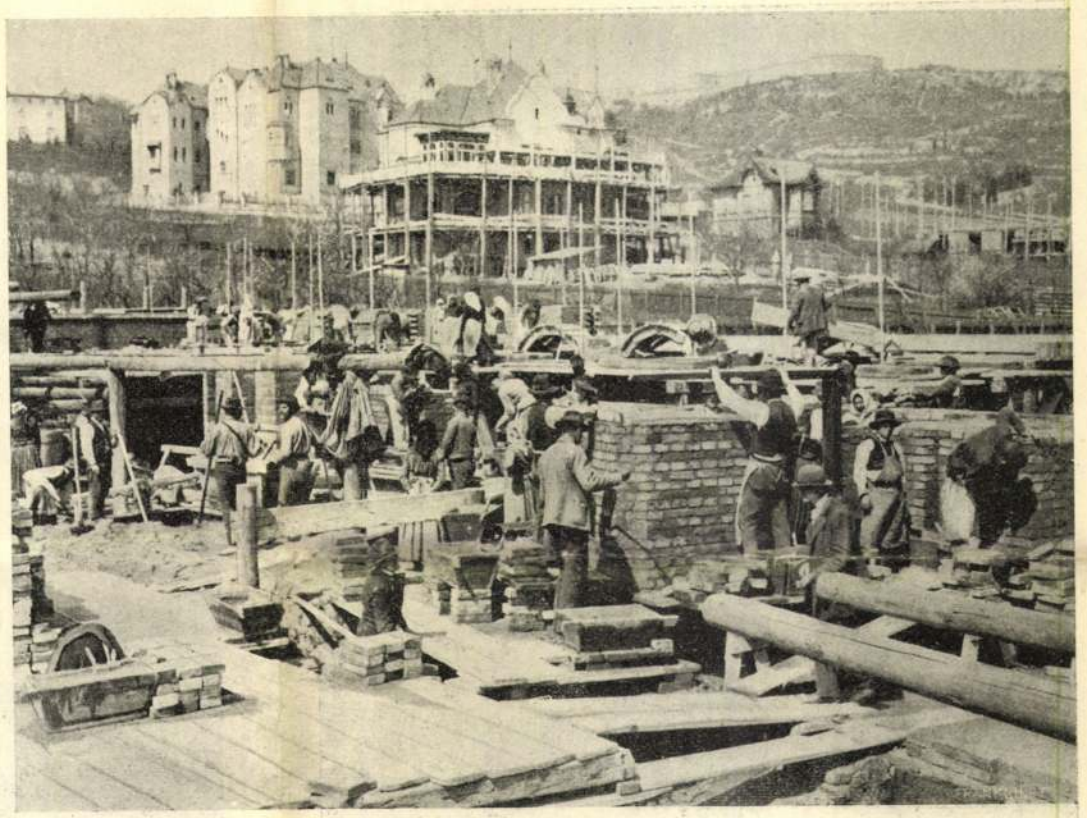

MUNKÁBA ÁLLOTTAK A KŐMÜVESEK.

földei. Egy-egy nagy úr kezében ezer és ezer hold. Ebből a polgárságnak, vagy pláne az alsóbb néposztálynak vajmi kevés keresete van. A mint ez mindenütt igy van a latifundiumokkal, a melyek a kultura szempontjából holt területek, akárcsak az éjszaki pólus. A Pamphily-Doria herczegek, Corsinik, Tarlóniák, Colonnák a maguk embereivel müveltetik meg a földjeiket, ha — egyáltalán megmüveltetik. Mert Pamphily herczege pl. azt sem teszi. A birtokainak legnagyobb része — vadászterület. Pedig jó, televény föld volna. Ezer és ezer talián család élhetne belőle . . . Igy azonban csak nagyúri vadászok előtt vannak nyitva a sorompói. A nép azalatt koplalhat. Vagy ha elfogyott a türelme, összetüzhet a nyakára ültetett carabinierikkel. Mint a hogy Catániában tette.

A második hely, a hol a nép szegénységének okát megtalálhatja az ember, szoros összefüggésben van az elsővel. És ez a pápaság földi uralmának az elfajulása. A latifundiumok nagy része ugyanis pápai eredetü. A Pamphilyk, Dóriák, Corsonik és Colonnák, mind pápák voltak egy időben. A testvéreiknek természetesen, szintén jutott azután a földi uralomból... Itt egy birtok. Ott egy birtok. Azután meg a papság adóiban vérzett el lassankint a nép gazdasági ereje. A pápai pompához, a tömérdek templom alapításához tömérdek pénz kellett, a melyet természetesen első sorban az olasz nép izzadott ki . . . A legtöbbször bizony véres verejtékkel és innen magyarázható meg az a nagy antiklerikálizmus, a mely a pápai trónhoz legközelebb álló Itáliában is elharapódzott. Ezt a nagy antiklerikálizmust pedig a legjobban jellemzi, hogy IX. Pius koporsóját a temetésekor a Tiberiusba akarták fordítani és hogy XIII. Leo koporsóját is csak éjjel, lopva fogják átszállítani a Lateranóba, végleges sirjába . . . Pedig a pápaság legalább igyekezett még valamit a nép javára tenni. Neki köszönhető pl. a *Monte di Pietà* intézménye, a mely egyenesen a szegénysorsú emberek istápolására alakult. Kamatmentes kölcsönt adnak pl. a köznép zálogba tett holmiaira és minden év karácsonyán egy bizonyos számú zálogtárgyat — és nagy számút — kisorsolnak és azt minden kamat, vagy törlesztés nélkül visszaadják. Kórházaik is vannak. De mindezzel sem tudják visszabillenteni a közhangulatot a maguk javára. A szoczializmus által, a mely itt különösen erős gyökeret vert, felnyiltak a szemek a meseországban is, és az ő szemükben is a papság az egyik nagy oka a nép elszegényedésének.

A harmadik ok pedig magának az államnak a kapzsisága, a mely mindent a maga karmai közé kaparított. Itáliában minden monopolium: dohány, gyufa, só. A sót pl. trafikban árulják, mint a gyufát és öt fillérért annyit se kap az ember, mint nálunk két fillérért. Aztán, ha valaki régiséget talál, be kell szolgáltatnia, de jutalom — az nincs. A muzeumok is az állam kezében vannak, már pedig épen a muzeumnéző idegenek az olasz nép igazi keresetforrásai. A muzeumokkal a cicerónékat is magához ragadta az állam és ma már legtöbb helyen állami cicerónék kinálgatják magukat. Pár hónapon belül pedig a képes levelezőlapokra is ráteszi a kezét az állam: ezt is megadóztatja. Mindennek fejében pedig alig nyujt valamit és igy tudja csak az ember igazán megérteni, hogy miért vándorolnak ki oly nagy számmal Itáliából, a földi meseországból az emberek . . . Hogy pedig az olasz állam igazán milyen keveset nyujt a fiainak, azt nem kell valami erősen bizonyitani. Elég, hogy ha csak a calábriai földrengés inségeseire, meg a Vezuv-melléki nyomorultakra gondolunk. A tavalyi áprilisre. Akkor is a külföldön koldult segitségért és az a három millió, a melyet e czélra fordítottak, egy soldóig mind külföldön gyült össze. A catániai, meg a sardegnai éhezők számára se volt pénze az olasz államnak. De a Viktor Emánuel emlékmüre volt 16 millió lirája. Meg az Umberto szobrokra pár millió lira . . .

II.

A mult népe, lelkében, még ma is a régi. Az idegent még ma is lenézi, mint akár kétezer esztendővel ezelőtt, pedig most — belőle él. Jóformán egyedül belőle. A babonái is megvannak és a pogány kultuszt még a templomaiba is bevitte. Nincs az a templom, a melyben valami csodatévő szentkép vagy szobor ne volna. A Szent Péter-templomban pedig Szent Péter szobrát egyenesen felöltöztetik Péter és Pál napján, akárcsak a régi pogány világban az istenek szobrát. De a modernségnek is engedtek utat. Az utczasarki Madonna-képek alatt pl. villámos lámpa ég, mint örökmécses. A circensesek is megvannak még. De ezek is modernebb formában, mint a minők a népünnepek. Hangos, tarka olasz czéczók. Lelkükben: circensesek. Statuto-ünnepeken pedig valósággal a mult éled fel a Capitóliumon, a hol a férfiérnyeket jutalmazzák meg. Akár csak a multban a hősöket.

Testben már alig lehet rá azt mondani, hogy a mult népe ma is a régi. Igazi, klasszikus római tipust ma alig talál az ember egész Itáliában. Csak épen Rómában, a Trastevere negyedben. Ez a negyed voltaképen az alsóbb néposztályé. Egyszerű nép, a legtöbbje kocsis, vagy kofa. De az arczuk valósággal klasszikus. Nero meg Caligula-arczok a kordék bakján, vagy Julius Cézárok a pralinés kofák között. A nyelvük is egészen más. Nem az öblös kiejtésü nápolyi, sem a recsegő szicziliai, sem a lágy ró-

CZENCZI EMLÉKEI. — Baditz Ottó festménye.

A «Könyves Kálmán» társaság szalonjából.

HAZATÉRÉS. — Peske Géza festménye.

mai dialektus. Valami ősmaradvány a latin időkből.

Csak egyben egyezik meg a többi taliánnal: épen olyan piszkos. No meg, hogy az utczáik épen olyan hangosak, mint a többié. Éjjel is, nappal is. De főként éjjel. Ez pedig igazi nemzeti speciálitás. Az utcza egyuttal az otthonuk is. Nem is a második, hanem mindjárt az első otthon. Ott esznek, ott dolgoznak, ott alszanak. A házak jóformán csak arra valók, hogy előttük üssék fel a tanyájukat.

Az olasz utczákat még más is jellemzi. Az a vászonerdő, a mely ott lobog, suhog a házak között kifeszített szárító kötélen. Mert ez elmaradhatatlan a legkisebb, vagy a legnagyobb olasz városban is: a mosást mind az utczán szárítják. A mi bár pittoreszk látvány, de kellemetlen, mert a félig nedves mosásból egyenest az ember nyaka közé csurog a viz. Ha ugyan azt viznek lehet nevezni.

Az olasz utczák pittoreszkségét még növelik az utczai szarkofágok. Némelyik talián utcza valóságos muzeum. A tipikus szökőkutak, vagy csurgó kutak alatt gyönyörű márvány szarkofágok. Egyik-másik utczában tiz-husz. A diszitésükön, a faragásukon, a vonalaikon látszik, hogy legalább is kétezer esztendősek. Hogy ki feküdt benne valamikor hajdanán? Szenátor? Patriczius? Oligarcha? Azzal itt senki sem törődik. Itt csak egy-egy boros kordé áll meg néha előtte és az ösztövér öszvér iszik belőle . . .

Akárcsak egy vályuból. Nálunk külön muzeumot állitanának neki.

Hogy ebben a pittoreszkségben valóságos kincsesbányája van a művészetnek, ez természetes. De az olasz művészet ma már, természetesen, nem az, a mi volt. Az olasz ég alatt ma már nincs meg az a klasszikus nyugalom, az a semmittevő meditálás, és így a klasszikus nyugalom sincs meg a művészetében. Voltaképen ez az igazi oka, de köteteket lehetne egy új Tainenek irni erről. Meg a mai olasz művészetről, a mely festészetben Segantinit, Vannát, Celentanot, a szobrászatban Ximens Ettorét, Norfinit, Lorenzettit, Cifariellót, a zenében Leoncavallót, Mascagnit, Puccinit, az irodalomban Vergát, Braccót és D'Annunziót mondhatja magáénak. Ezek közül valamennyi kiforrott, erős egyéniségű művész, a kik a cinquecento nagy mestereit vallják mesterüknek. Az újabb gárdáról még alig jutott hozzánk hir. Pedig ott is forrongás van . . . Hogy a forrongó mustból mi fog kiforrni, azt ma még senki sem tudhatja. Lehet, hogy olasz vinkó. Lehet, hogy — marsala.

Annyi azonban bizonyos, hogy az olasz népnél műértőbb nép aligha van a földkerekségen. A multak művészeti csodáin nőtt fel és így talán nem is olyan csoda, hogy érzéke van a művészethez. Irodalomhoz, festészethez, szobrászathoz, zenéhez. Ez utóbbihoz talán leginkább, mert ezt még most is fejlesztik, istápolják. Ebben a tekintetben pl. határozottan tanulhatunk a mult népétől. Szinházaikban vasárnaponként népszerű hangversenyek vannak, pár soldós jegyekkel. A ki előbb jön, azé a jobb hely. Az utczákon, tereken, gallériákban, nagy, nyilvános, ingyenes hangversenyek. A műsoruk a lehető legjobb nevű művészek műveiből: Beethoven, Liszt, Wagner, Mascagni, Puccini, Boito. Hogy pedig a szinművészethez mint értenek, azt igazán fölösleges igazolni. Elegendő ráutalni.

És ez a műértés megvan valamennyi tipusánál az olasz fajnak. Pedig tipusok szerint ugyancsak különböznek egymástól pl. az éjszaki szőke olaszok, meg a szicziliai afrikai feketeségű taliánok. De más a toszkánai és más a piemonti, a nápolyi, meg a sardegnai is. Szinre, dialektusra, munkakedvre. Egyedüli dolgos törzs közöttük a toszkánai, a mely ősi etruszk és germán vérkeverék. Ez a vér az, a melylyel most egész Itáliát be szeretnék oltani, hogy földműves meg iparos náczió legyen belőle, az évszázadok henyéjéből. Hogy mi lesz belőle? Elzüllik-e, vagy földműves nép, ipari állam lesz-e? Erre csak az idő fogja megadni a választ. De az idők jele, hogy már Itáliában is felütötte fejét ez az égető kérdés. *Balla Ignácz.*

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

Régen. *Szikra*, a kitünő irónő új könyvet adott ki ez alatt a czím alatt; kilencz kis rajzot ad benne, szivesen fogadott ajándékul az olvasónak. Mind a kilenczet összeköti egy közös alaphang: a multra való visszaemlékezés. A rajzok mind az irónő gyermekkorának emlékét elevenítik meg, azt a környezetet, melyben fölnevelkedett s melyben szárnyait kibontogatta. Nagyon hangulatos, kedves dolgok, az irónő, a ki különben nem ellensége az egészséges malicziának, itt teljesen átadja magát a gyermekkor meleg, meghatott hangulatának, melyből ép oly vonzón bontakozik ki a maga gyermeki alakja, mint a környezetéé. A kedves, szép novellák nagy díszszel vannak kiállítva, az illusztrácziók *Undi* Mariska ecsetje alól kerültek ki. A talentumos fiatal művésznőnek ez az első efféle természetű munkája, a mely szemünk elé került s érdekesen nyilatkozik benne forrongó, önmagát s az önmaga megnyilatkozását kereső tehetsége. Nem szokásos szöveg-illusztrácziókat csinál, hanem u. n. könyvdiszt: a lap szélére a szöveg hangulatával összhangzatos stilizált diszítményeket, színben és vonalakban szeszélyes jeleneteket. Ez a forma és stilus nálunk teljesen új s ezért sokan lesznek, a kiket épen szokatlanságával zavarba ejt egy kicsit. Undi Mariska rajzaiban sok az elmésség, a szín- és rajzbeli finomság, de van kiforratlanság is: az illusztrácziő nem mindig alkalmazkodik a szöveghez, nem simul vele össze, előtérbe nyomakodik a rovására, úgy hogy olvasás közben is érezzük zavaró hatását. Ep az ilyen illusztrálás modern mestereitől lehet megtanulni, hogy a könyvdisznek nem szabad soha a szöveg fölé kerekedni, alája kell magát rendelni, mert az a hivatása, hogy olvasás előtt fölkeltse, olvasás után pedig tovább zengesse a könyv hangulatát. Olvasás közben a szöveg az úr s ha az olvasó figyelmét elvonja tőle az illusztrácziő, akkor túllépte hatáskörét. Undi Mariskának azok az illusztrácziói, melyekben ezt a mértéket megtartja, kedvesen, érdekesen hatnak, a vonalak, szinek a maguk stilizált voltában művészileg elegyednek össze. Mindenesetre ez a könyv érdekes kisérlet a modern magyar könyvdísz terén; a nyomda is tőle telhetőleg igyekezett együtt haladni az irónővel és a művésznővel, nagy gonddal, rendkivül finom papiron, szépen nyomott vörös betükkel nyomtatta a könyvet.

Szepesvármegye művészeti emlékei. Harmadik részével befejeződik az a nagy arányú munka, melyben derék és buzgó műtörténeti irónk, *Divald* Kornél részletesen ismerteti régi műemlékek dolgában leggazdagabb vidékeink egyikének, Szepesvármegyének művészeti emlékeit s melyet a szepesvármegyei történeti társulat ad ki dr. *Vajdovszky* János szerkesztése alatt. Ez a munka szinte felfedezésként hat még a tárgy iránt közelebbről érdeklődőkre is, mert a régi felsőmagyarországi kultura emlékeinek oly gazdag anyagát tárja elénk, a melyről legfeljebb sejtelmünk lehetett, biztos tudomást azonban eddig nem nyerhettünk róla. A harmadik, befejező rész az iparművészeti tárgyakat veszi sorra. Majdnem csupa egyházi szerek ezek, templomi kelyhek, feszületek, szentségtartók, butorok, egyéb faragványok, misemondó s egyéb egyházi ruhák, himzések, szövetek stb. Sok száz nagybecsü tárgy, nem egy közöttük művészi érték s formai tökéletesség dolgában első rendű műremek. Nagyobbára képekben is be vannak mutatva,

JÁTSZÓ GYERMEKEK. — PESKE GÉZA FESTMÉNYE.

Vas. Ujs. 1889-256 l.

Oroszszal szemben a jakut mindig alázatos és gyanakvó álláspontot foglal el, szóval csuszómászó. A moszkvaiban, legyen az bár rongyokkal födve, mindig az urat és a győztest látja, a lengyellel azonban barátságosabb lábon áll. Nem emlékszem, hogy bármely jakut is közömbös maradt volna, mikor megtudta nemzetiségemet.

— Bilak, bilak! (Lengyel, lengyel!) kedves testvér, — jegyzi meg rendesen még a legegyszerübb jakut is.

Azonnal jó viszony fejlödött tehát ki köztem s az ohonior között, ki mikor később megtudta, hogy tanult ember vagyok, képes a falu jegyzőségi hivatalát betölteni, sőt szükség esetén bárminő nyilvánosan működő hivatalnokét, hogy a kérvényeket nemcsak leirni, de fogalmazni is tudom, irántam való becsülése nem ismert határt, a nélkül azonban, hogy tulságos barátságba esett volna. Hála e rokonszenvének, mindig kaptam tőle tejet és pompás kumiszt, sőt az anyjuk mindig gondosan megtörülte csontos, ránczos ujjaival a faszilkét, mikor átnyujtá.

Mikor egyszer napi sétámból visszatértem, az én jó patriarkhámat rendellenes állapotban találtam, mert nemcsak hogy fecsegő, de olyan jó kedvü volt, mint a minőnek még nem láttam soha. Csakhamar megtudtam, hogy az én tisztelt barátom kissé nagyon is tulbuzgalommal igyekezett a pálinka segélyével fölmelegíteni és föleleveníteni tagjait, melyeket a kor kezdett megmereszteni.

— A bilakok mind derék legények, — hadará gyorsan és érthetetlenül, miközben pipáját jól megtömködte dohányomból. — A bilak vagy iró, vagy doktor... vagy ha nem doktor, hát kovács... Tyuh, de még milyen kovács... olyan, a milyent erre mi felénk nem is lehet találni! Te derék ember vagy, ugy látszik, és Szasának (igy nevezte saját magát a jakut) mindig eszébe fog jutni, hogy a bilak az ő testvére.... De ha azt mondom neked, hogy nem mindig gondolkodtam igy, talán el sem hiszed, ugy-e? Igy, a mint előtted állok, hetvenszer láttam én már a füvet kiujulni a földből s a borjuk által ugyanannyiszor lelegelve... No hát valami tizenöt évvel ezelőtt ugy féltem én a bilakoktól, mint a rosz lelkektől. Ha egyet közülök észrevettem, [illegible] bujt, melyet bizonyosan maga toldozott össze, s azt állitották, hogy hova-tovább mind ijesztőbb, vadabb lett külseje... s szakálla már övéig ért, arcza sápadtabb lett, szemei pedig ugy lobogtak mint a lidérczfény. És ez igy tartott néhány esztendeig. Azonban azon évben, mikor az az irtózatos kemény tél volt s a dermesztő északi szél csontig átjárta az ember tagjait, egyszerre csak nem lehetett látni többé... Azok a kik leginkább szokták látni, tudtul adták ezt a hatóságnak, hátha valami szerencsétlenség érte? Összegyültek nehányan s egyenként haladtak előre óvatosan a zuzmarás ösvényen... s egyszerre csak megpillanták a bilakot. A mint ott feküdt ágyán megmeredve s a bőrökbe burkolva, akkorra már a hó egészen belepte, összeszoritott ujjai közt egy feszületet tartott... bizony a bilak meg volt halva... talán éhen halt meg, vagy megfagyott... ha ugyan nem a sátán vitte magával. Tudod-e most már, miért féltünk oly nagyon a bilaktól? miért futottunk el ez elől meg a többiek elől is, mert bizony néha egész falkástul jöttek! He-he-he! te még nagyon fiatal vagy, habár olyan iróféle ember vagy is. Te tehát azt hiszed, hogy józaneszü emberek csak ugy Hübele Balázs módjára cselekesznek ilyet, mi? Tartsd eszedben, hogy csalódtál, s hogy Szasa nem oly ostoba, mint a milyennek látszik....

Sajátságosan felindulva váltam el a patriarkhától. Szüntelen előttem lebegett képe e boldogtalannak, ki odáig jutott, hogy hozzá hasonló embertársainak látását sem birta elviselni. Eltünődtem azon, hogy ő is ezeken a mezőkön és ösvényeken járt egykor, melyeken én lépdeltem, s hogy ez illatos berkek tanui voltak ádáz nyomoruságának. Vajjon a szenvedései voltak-e oly nagyok, vagy lelke volt talán oly érzékeny, hogy nem tudott szembe nézni az emberek aljasságával, csalárdságával? Vagy talán a hazájától való távollét, vagy a szeretetnek hiánya törték össze ily kegyetlenül?

Elmélyedve e gondolatokba, a város felé tartottam, mikor hosszan elnyujtott kiáltást hallottam: — kaal are, kaal dohor!...

Eleinte nem tudtam merről jön a hang, de miután a kiáltás mind tisztábban lőn hallható,

Paris és London között. A franczia postaigazgatóság külön szakértőket küldött ki a kérdés tanulmányozására.

* **A tea-levelek evése** divatba jött az Egyesült-Államokban. Mondják, hogy ez a szokás nagyon egészségtelen is, mert sokkal részegítőbb, mint a pálinka-ivás. A tealevelek megfőzése sok izgató anyagot rombol szét.

* **Biztositás sikkasztás ellen**. Montrealban (Kanada) részvénytársaság alakult, melynek egész komoly feladata a bankhivatalnokok és pénztárnokok becsületességét biztosítani. Czime is «becsületbiztositó társaság». A biztosítottat három kezesnek kell ajánlani, a biztosítási dij 105 frank, melyért a társaság 15,000 frank erejéig vállal kezességet. A biztositott magán életét a társaság titkos alkalmazottjai szemmel tartják. Sikkasztás esetén a társaság kifizeti, de egyuttal kiméletlenül börtönbe vetteti a sikkasztót, még ha a meglopott elnéző akarna is lenni.

* **Hirlap vakoknak**. «Santa Lucia» czim alatt Londonban hetilapot indítottak meg vakok számára. Az egész Braille-szedés, azaz az egyes betük a papirba szurt pontsorozatokból állanak. A lap különösen elbeszéléseket közöl.

* **Tudós medvét** mutogatnak jelenleg egy párisi czirkuszban. A «Caviar» nevü medve segítség nélkül megy lépcsőn a ló hátára, ott hosszabb ideig, néha két lábára állva lovagol s épen ugy, mint lovarnő kollégái, papirral bélelt karikákon ugrik át s az ingerkedő clownokat megkergeti. A tudós állat rendkivül ügyes és mozdulatai állítólag kecsesek.

* **Carmen Sylva**, a román királynő, ujabban szinmüirással is foglalkozik. Berlinben és Bécsben «Vadorzó» czimü darabot adtak elő tőle s a királynő csak akkor árulta el szerzői voltát, midőn a darab sikert aratott.

* **75,000 font sterlinget** igért egy londoni hirdetési ügynök az angol kormánynak, ha a levélbélyegek hátlapjának hirdetési jogát neki adják. A kormány megtagadta a kérelmet.

* **A khinai császárnak** van többek közt 25 legyező-tartója, 10 esernyő-tartója. Van továbbá az udvarnál 30 orvos, 80 dada, 23 szakács, 50 palotaszolga, 50 benső inas, 75 csillagjós, 16 tanitó és 60 pap.

* **Anglia kőszéntermeléséről** 1871-ben egy királyi bizottság azt állította, hogy még csak 350 évig fog tartani. Price Vilmos most hiteles adatok alapján kimutatja, hogy 1983-ban, tehát nem egészen egy század mulva, már csak Denbigh és Flint bányáiban lesz kőszén, de 250 év mulva ezek is kimerülnek.

Peske Géza

A másik fiatal művész: *Peske* Géza, ki évek óta Münchenben folytatja tanulmányait. A Roskovicsénál fiatalabb nemzedékhez tartozik. Komoly és tartalmas tehetségnek bizonyítják hazaküldött képei. A paraszt fiuk legkedveltebb alakjai, s az ezekkel való foglalkozás egész külön, eredeti festői jellemvonást biztosított neki. Az országos kiállitáson kellemes hangulatu képe volt a «Kemény dió», melyen gyümölcsöző gyermekeket láttunk, kik közül az egyik egy dióval küzködik, de hiába teszi rajta próbára fogait. A falusi gyermekek világából való a «*Félbeszakított munka*» is, melyet lapunk mai számában közlünk. Két gyerkőcz a hőse, a kikre tengeri-morzsolást biztak. De biz az egyik már szépen elaludt a padon, a másik sem tud már küzdeni. Ásítva, szemeit dörzsölve engedi át magát a kedves lustálkodásnak. A lemorzsolt tengeri-szemek kiborulnak az ölében levő kosárból. Valami nagy végzett munkát a félig se telt kosár épen nem árul el. Megvan mind a két alakban a gyermekek szeretetreméltósága; az alvó leánykában csinosság, az elálmosodott suhanczban pajkosság.

Az itt bemutatott két életkép annak is élénk bizonysága, hogy festőink a hazai tárgyu életképekben elszakadtak a régi chablontól, a czigány- és betyár-világtól, s a hazai életet bensőbb és eredetibb oldalairól fogják föl.

Vas. Ujs. 1886. 687 l. (A Magyar művészek c. vállalatból.)

BUDAPEST
28.22

a Báthory Anna, a ki három év [illegible] mennyasszony, s teljesen kifejlett nő volt s a kit már ekkor is kikezdtek a rágalmazó nyelvek.

Az országbiró is szükségesnek látta az erősen fejlődő leány jövőjéről való gondoskodást. Halála esetére nem özvegyére bízta az árva gondozását, hanem Nyáry Pálra és feleségére, a ki közeli rokona volt a Báthoryaknak. De még ekkor félt, hogy kisértéseknek lesz kitéve a magányosan álló gyermek. Ezért fenyegette meg, hogy reá szállott örökséget veszítse el, ha Lengyelországba menne lakni, vagy lengyel férjet választana s ezért sújtja átokkal Nyáry Pálnét, ha idegen nemzetbelihez, vagy saját mostoha fiaihoz adná férjhez, avagy az igaz kálvinista vallásból a pápista hitre térítené vissza.

Báthory Annában izzó, szenvedélyes vér forrott. Gyámjai nem igyekeztek fékezni ezeket a hajlamokat, s az ifjú leány bizonyára már hajadon korában többet engedett meg magának, mint szabad lett volna. A maga ura volt, gazdagsága temérdek s nem tartozott számadással tetteiért. Legközelebb bátyja állott hozzá, s a példa, melyet tőle látott, nem igen keltett benne hajlamot szemérmes önmegtartóztatásra. Báthory Gábor sokszor dicsekedett, hogy csak akkor fog szakítani ledér életével, ha az ezredik nővel bontja fel viszonyát.

1608 októberében a gyulafejérvári fejedelmi udvartól küldönczök mentek szét, lakodalomba hivni a három nemzetet. Báthory Gábor férjhez adja jövő ilyenkorra szép hajadon hugát: Annát. Mert a rózsa, melyet Bánffy Dénes volt leszakítandó, szép ékessége volt a fejedelmi udvarnak. Bátyjának hasonmása volt, a ki pedig az útjába kerülő szép asszonyokat nem mint fejedelem vitte a kárhozatra, hanem mint Erdély legszebb daliája. A vőlegényt aligha a szép menyasszony választotta magának. Talált volna fiatalabbat, égőbb szeműt, szemnek tetszősebbet is. De hát gazdag főember volt Dénes úr és igaz valláson levő. Igy lett aztán deresedő férje az ország legelőkelőbb, leggazdagabb örökösnőjének, a ki pedig szépsége és szenvedélyes vére szerint más élettársat kivánt volna. Márton naptól négy napig tartott a fényes lakodalom Kolozsvárott, s még a házak falai is beszakadoztak a sürű mozsár és ágyúdurrogás miatt.

Boldog volt-e a fiatal feleség azalatt, a mig Bánffy Dénes uramnak bús özvegye nem lett? Három év telt csak el s szépségének akkor állott épen teljében, mikor férjének koporsóját kisérte. A világ azt beszélte, hogy Dénes úr nagyon furcsa dolgokat tapasztalt volna, ha cséjéről regélt a fáma, a kik megizlelték Báthory Anna kivánatos ajakát. Majd új nászra határozta el magát a szép asszony. Talán, hogy elhallgattassa a fecsegőket, talán hogy jámbor ura háta megett kevésbbé megfigyelve adhassa csókjait. Szive aligha kötötte Józsika Zsigmondhoz, a kit azonban egészen vakká tett a szerelem. Atyja a porból a kanczellárságig emelkedett fel s feje megint a porba hullott alá; a fia szintoly magasan képzelte magát az esküvő napján, s halála napjáig siratta a bukását szerelme egéből.

A mily váratlan volt Bánffy Dénesné másodszori férjhezmenetele, ép olyan meglepő volt elválása is urától. Jósika még búcsúzni is alig ért rá szép feleségétől, olyan sietve menekült Bethlen Gábor haragja elől. Homonnait szerette volna a fejedelmi székbe segíteni s a győztes versenytárs csak nagy sokára adott ezért kegyelmet neki. Alig tette ki azonban lábát Erdélyből a férj, felesége örökre be is csukta mögötte szobájának ajtaját. Hiába kopogott azon Zsigmond úr, másoknak egy édes szavára magától nyílott fel a bűvös zár, de ő csak poroszlóival tudta beszakítani. Pedig ekkor már nem védte Báthory Annát testvére hatalma, tekintélye sem. Gábor fejedelem talán épen az ezredik asszony után nyújtotta ki kezét, mikor épen azok ölték meg orvul, a kik az élvezetek fertőjét kavargatták neki.

Most már minden kincse között is elhagyaRhédey Ferencz egy falut kapott az asszonytól jóakarata fejében. Maga Krajnik, hogy ne adjon a botránkozásra okot addig, a mig valamenynyire elfeledik a csúnya pör lefolyását, elhagyta nagy boldogságának tanyáját.

Mire a hű Krajnik újra bekopogtatott a várkapun, más töltötte már be helyét. Mehetett tovább bujdosni. Az új kegyencz, Horváth István nem tűrt régebbi jogokkal dicsekedhetőt. A jószágigazgatóval való emez újabb botrány hallatára maga a kanczellár veszi kezébe a vizsgálatot. A próféta, Péchy Simon minden ékesszólását elővette, hogy jó útra térítse a szép bűnöst. Mindhiába. A ki egyszer az ördögnek adta el lelkét, azt istenes szóval nem igen lehet megmenteni már. Még jó, ha halálos nyavalyába nem esik, a ki ilyen boszorkányügyekbe ártja magát. Azoknak, a kik jó indulattal voltak iránta, nem esett baja, de ágynak dőlt a nagyságos fejedelemasszony, a ki az itéletet leginkább sürgette. Meg is mondták a javasasszonyok, hogy ezt a betegséget csak azok tudják levenni, a kik reá küldték: a boszorkányok. Mert hát nagy üldözőjük volt ezeknek Károlyi Zsuzsánna mindig. Még maga a fejedelem is erősen aggódott, hogy szegény feleségének esetleg «indiai kakas orra formáján való hús nőhet az orrán», a mint az ilyen esetekben gyakorta megesett. Meg is fogták a boszorkányokat, meg is kinozták, de csak nem akarták levenni a nyavalyát a Bethlen Gábornéról. Pedig együtt vol-

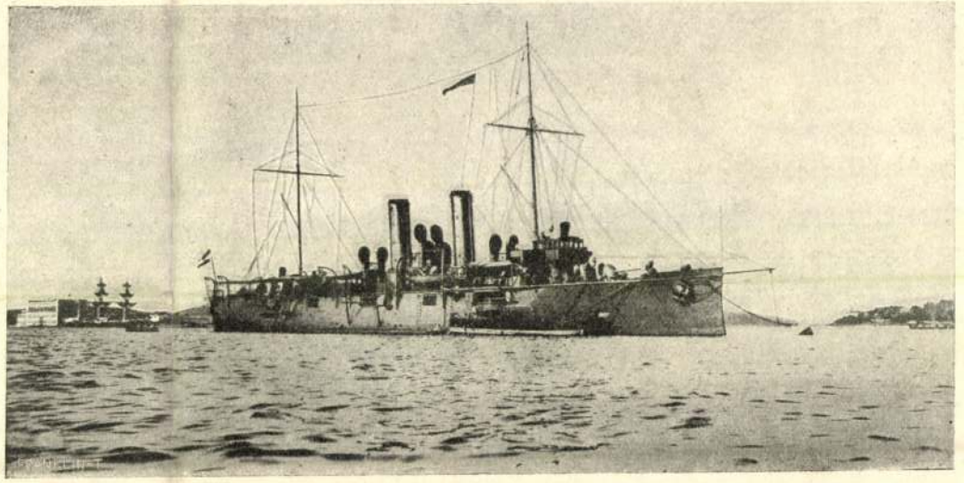

A Szigetvár.

A FLOTTATÜNTETÉSBEN RÉSZTVEVŐ HADIHAJÓINK.

Peske Géza: Megfogtalak.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

megbeszélkeztek zúgása.

István lengyel király kis öcscse, Báthory István nem kért részt a halhatatlanságból. Nem a hadvezetésben, nem a diplomácziai sikerekben kereste a boldogságot, hanem a családi élet nyugalmában. Tíz gyermeke közül azonban egyet sem láhatott felserdülni, s őt magát is csak három élte túl. A legöregebb, Gábor, a kit születésekor nagy boldogságában «Gábris vitéznek» jegyzett be a kalendáriumba, a rövid életű erdélyi fejedelem, a legifjabb, András Lengyelországban telepedett meg; ennek leányát Zsófiát II. Rákóczi György hozta vissza fejedelemasszonynak. A két fiu között született 1594-ben egy leány: *Anna.*

Még csak hét éves, játékokra gondoló kis leány volt Anna, mikor férfikora delén levő atyja a családi sirboltba tért megpihenni. Mostohaanyját Lengyelországba húzta vissza szive, s nagy gondtól menekült meg, mikor Báthory István országbiró két rokonát, Gábort és Annát örökbe kérte tőle. Az országbirónak nem volt gyermeke, s talán ez volt az oka a gyülölségnek, mely benne a neje ellen az utóbbi években támadt. Öt álló esztendeig nem szólott egymáshoz férj és feleség, pedig együtt laktak az ecsedi várban. Ennek az áldatlan családi életnek tulajdoníthatták az árvák, hogy a rideg nagyasszony szivében sem szeretet, sem szánalom nem támadt hozzájuk. Maga István úr sem vállalkozhatott öregségére sok sikerrel az apa meg nem szokott szerepére. Pedig szerette neveltjeit, első sorban már csak azért is, mert Báthory volt a nevük. Gondoskodott is bőkezűen róluk végrendeletében. Gábort oly dús javak örökösévé tette, mintha arra gondolt volna, hogy a fejedelemséghez a vagyon a legbiztosabb út. De nem feledkezett meg Annáról sem, a kit mikor öt évvel idősebb bátyja osztályosává tett, ennek szigoruan lelkére kötötte, hogy «az Annát, a te hugodat szeressed és tápláld. Gondod legyen szegényre, nevelődjék Isten félelmében.» Hogy a kis leányt szive szerint szerette, bizonyítja az is, hogy végrendeletében arany és ezüst marháit, drágaságait testálta reá. Hagyja azokat «Báthory Annára», miérthogy az én szegény anyám nemzetségéből való, és az én keresztyén anyámnak is Anna vala neve. Isten ebben is oly keresztyént neveljen és olyan szent asszonyállatot tegyen.»

Az az öt esztendő, melyet Anna Ecseden töltött, döntő fontosságú lett egész életére. Olyan gazdagságot vitt el onnét, a melyet egy életen keresztül két marokkal is alig lehetett elszórni, de ugyanezen évek alatt lett élénk természete

Vas. Ujs 1905-769.l.

SZMRECSÁNYI LAJOS EGRI SEGÉDPÜSPÖK EGYHÁZI BESZÉDET MOND A DIÓSGYŐRI VASGYÁRI TEMPLOM ALAPKŐ-LETÉTELI ÜNNEPÉLYÉN.

nek örvendő csemegét: a *tökmagot*. Nyersen is megélvezik, de pörkölve sokkalta kapósabb. Legény a birómándlijának zsebét gyömöszöli meg vele, a lányság meg a szoknyájába vágott zsebéből szedegeti elő. S nagy pattogtatás ered a találkozókon, fonóban vagy fosztáskor. Körül a pallón, vagy a szoba agyagos talaján, vagy akár a puszta földön rétegezve gyűlik a tokja, melyből a fog és nyelv hegye oly ügyesen hüvelyezi ki a kissé csípős, kellemes magot, hogy a sértés meg sem látszik rajta.

Ez a Palkó gyerek is itt a képünkön — Palkónak nevezem, mert hogy olyan erősen hasonlít a mi egykori bojtárunkhoz — hosszan és mosolyogva nézegeti a «lepényt», melyet a tök hasából kivájt s melybe fürtösével van beleágyazva a mag. A húsát megsüti, a magját megpörköli. Megvan az ebédutáni konfekt s szünetje nem lesz a ropogtatásnak. *Forgó János.*

A DIÓSGYŐRI VASGYÁR TEMPLOMÁNAK ALAPKŐLETÉTELE.

Az 1867-ben alapított s azóta hatalmas teleppé nőtt diósgyőri vasgyárnak eddig nem volt temploma, pedig ma már mintegy 4000 hivő várja ott a lelki vigaszt. Végre most az állam, a gyártelep tulajdonosa, elhatározta, hogy segít ezen a bajon; a kincstár kétszázezer koronát szánt a templomépítés czéljára, szép román stilü Isten házát akar emeltetni, melynek hoszsza 50, szélessége 20 méter lesz. A harangokat *Szmrecsányi* Lajos egri segédpüspök készítteti. Ugyancsak Szmrecsányi püspök tette le most szeptember 3-ikán az épitendő templom alapkövét. Diósgyőr lakossága nagyon ünnepélyesen fogadta az alapkőletételre érkezett püspököt, a ki *Kiss* László plebánosnál szállt meg vendégül. Az ünnep vasárnapra esett s nagy áhitatos tömeg gyűlt össze az alapkő körül, melyet Szmrecsányi püspök megáldott, majd azután mély hatású egyházi beszédet mondott az összegyűlt hiveknek. Mise után a gyár tisztikarának s a papságnak tisztelgését fogadta. A szép ünnepet lakoma fejezte be, melyen a püspök is részt vett.

VIRÁGZÓ AGAVE AMERICANA.

(Nowotarski pécsi kertészetében.)

Az *Agave americana* (100 éves Aloe) virágzása a mi éghajlatunk alatt ritka látványosság; de nem csak ritkasága teszi nagyon érdekessé, hanem virágjainak hatalmas nagysága is.

A nálunk jelenleg virágzó példány levelei, melyek azelőtt mindig duzzadtak s mereven fölfelé állók voltak, május havában, a hatalmas virágszár megjelenésekor lankadni kezdtek, s most már csaknem teljesen elszáradva csüngnek alá, mert a rendkívül gyorsan fejlődő virág számára a növény összes nedvére szükség van. Virágszára 40 nap alatt négy méter magasságot ért el, naponta tehát 10 centiméternyit növekedett. Alsó végének kerülete 37 centiméter. Augusztus 10-ikén nyilt ki az első virág s a virágzás ideje négy-öt hétig tart. A virágok száma meghaladja az ötszázat.

A rovarok igen sűrűen lepik el a virágokat s a maghon duzzadtságából igen bő magtermésre lehet következtetni.

Az Agave hazája Dél-Amerika, de a Földközi-enger partvidékein is a szabadban díszlik.

Édes nedvéből hazájában kedvelt italt készítenek, a mely Mexikóban «pulque» név alatt ismeretes. A nedvet erjesztik s ekkor pálinka lesz belőle. Leveleinek rostjaiból kendőt, harisnyát, stb. készítenek.

Nowotarski Miksa.

SZINHÁZI LEVÉL.

A Király-szinház és a Magyar Szinház után immáron megnyitották kapuikat a Víg-szinház és a Nemzeti Szinház is.

A Nemzeti Szinház első két heti műsorát kizárólag magyar irók darabjaiból állította össze. Jókai «Arany ember»-e nyitotta meg a sort; ezt követte: «A dolovai nábob lánya», «A bor», «Bánk bán», «Himfi dalai», «Erősek és gyengék», «Bizáncz», «A nagymama», «Sötétség», «Az ember tragédiája», «A kegyencz», «A csók».

Ha végig tekintünk e soron, teljesen indokolatlannak és alaptalannak látszik a magyar drámairodalom elhanyagolásán és pangásán való untalan siránkozás. E két hétre összeállított és lejátszott műsor is bizonyítja, hogy 100 év alatt — a melynél hátrább alig nyúlik drámairodalmunk története, — Katona Józseftől Szemere Györgyig minden időben kerültek drámairók, a kik a legkülönbözőbb válfajokban tudtak szépet, jót, maradandót teremteni. Történeti tragédia, klasszikai dráma, középfajú szinmű, verses vígjáték, modern társadalmi és népies szinmű, — mindenik fajtából akad olyan jeles termék, a mely a külfölddel akár a szinpadi hatás és életrevalóság, — akár irodalmi jelentőség és érték szempontjából a versenyt diadalmasan kiállja.

És e két heti műsor úgy tünik fel, mintha szinte csak ötletszerűen volna összeállítva; nem kellett hozzá nagy furfang így összeválogatni a javát. Hány előkelő név, hány fényes sikert látott darab hiányzik még a sorból! Kisfaludy Károlyon kezdve a magyar drámairóknak egész falanxa áll itt, a kiknek legjelesebb műveiből három szinház műsora is kitelnék.

Mért van hát, hogy szinházaink — egyet se véve ki — mégis idegen befolyás alatt állanak? Miért uralkodik szinpadjainkon a külföldi, sokszor selejtes termék? Miért szorúl a magyar dráma, a legjobb esetben is, csak a második helyre? Mikor egy-egy saison kezdetén programmot adnak, vagy saison végén beszámolnak szinház-igazgatóink: rendesen kimutatják szám szerint, hogy egyharmad, vagy épen felerészben eredeti művek foglalják el a műsort. — Egyik igazgató dicsekedve, önérzetesen mutat rá, hogy X. irónk darabja egy rövid saison alatt 50—100 előadást ért meg: a másik három hónapos cziklust rendez eredeti művekből; a harmadik magyar szerzőknek kifizetett tantiémekkel bizonyítja, hogy mennyi szeretetben, támogatásban részesülnek a drámairás magyar munkásai.

Felvetődik hát ezek után a kérdés: valóban panaszkodhatunk-e joggal drámairodalmunk elhanyagolása vagy pangása miatt?

Nem, azt hiszszük, elhanyagolást — szó szerint való értelemben — nem vethetünk ma igazgatóink szemére; pangásról alig lehet szó.

Másutt van a veszedelmes baj; más részről terheli mulasztás igazgatóinkat. Voltaképen nem is mulasztás, de a gyengeség vádja illeti meg őket.

Igazgatóink — daczára a feljegyezhető sikereknek — nem gyakorolnak elegendő szigorú itéletet drámairóink és a szinrebocsátott művek megválogatásában. Az az elv vezérli őket ma is, hogy az eredeti termékeket szinpadra kell bocsátani még akkor is, ha nem ütik meg teljesen a mértéket; ha szembeötlően gyengébbek, fogyatékosabbak is a külföldi termékeknél, még ha katasztrófa fenyegeti is őket. Számítanak eleve a közönség és a sajtó jóindulatú elnézésére.

Így kerülnek aztán szinre a Nemzeti Szinház szinpadán is olyan zsenge alkotások, a melyekben a legmesszebb menő jóindulat sem képes az életet fön tartani. Így rendül meg a közönségben a bizalom, igy veszít hiteléből a magyar dráma, igy fogyatkozik meg tehetségesebb, jelesebb iróink tekintélye is.

Különösen balul ütött ki — s ez igazunk mellett szól — a Nemzeti Szinház elmult évadjának végén rendezett cziklus. A szinpadra fölerőszakolt darabok két harmadrésze elbukott teljesen; egy némelyiknek az életét csak az elnézés tudta ideig-óráig fentartani. Olyan, a melyik a maga erejével vivta ki a sikert, nem tudom, akadt-e csak kettő is.

A Nemzeti Szinház igazgatóját kétségkívül a legjobb szándék vezette; — de félénk kertésznek bizonyult, a ki sajnálja a növekedő fáról lemetszeni a gyenge, vad hajtásokat.

Elérkezett az ideje annak, hogy végét vessük a sértő, lealázó gyámkodásnak, nem szabad a magunk drámairóit és szinrekerülő darabjaikat továbbra is olyan alacsony mértékkel mérnünk, mint mértük ezideig. Ha helyén lehetett a jóindulat, az elnézés addig, a mig a gyenge csemete növésnek, izmosodásnak nem indult: a további kényeztetés megakaszthatná teljes kifejlődését.

Ma már a mi drámairodalmunk is megbirja ugyanazt a magasabb mértéket, a melyet a külföldi drámairodalom termékeivel szemben alkalmazunk, vagy legalább is alkalmaznunk kellene.

Oktalanság volna szinpadjainkról száműznünk mindent, a mi idegen; ellenkezőleg adnunk kell mindazt, a mi szép, jó, értékes és igazán irodalmi

VIRÁGZÓ AGAVE AMERICANA.

CZIKK A HÉTRŐL.

Ezt a mi jó öreg *Gellért-hegyünket* ugyancsak megirigyelte tőlünk az a sok idegen, a ki most a különböző kongresszusok alkalmából Budapesten járt. A főváros összes természetadta kincsei között ezt helyezték a legelső helyre. Ott fekszik — mondották — a városnak úgyszólván a közepén, nehány percz alatt elérhető kiránduló hely, melyről a leggyönyörűbb kilátás nyílik a városra és a mérhetlen rónaságra. Siklót fektetve az oldalára, minden fáradság nélkül fel lehetne jutni a tetejébe, a hol a levegő tiszta és üde, a hol forró nyári estéken is mindig lengedez a szellő, s hűsíti a levegőt a Duna áramlása is. Befásítva és parkirozva a hegytetőt, oly paradicsomot birna Budapest, a melyért megirigyelné London, daczára az ő Hyde-Parkjának, s megirigyelné Páris, bármily büszke is másként a maga boulogne-i erdejére.

Így azonban, a hogy elhagyottan a hegy ma áll, nekünk budapestieknek még szikláinak vadregényes szépsége se tűnik fel, — mert megszoktuk a nézésöket. Boszankodva nézzük az oldalában felállított Szent Gellért szobrát, melynek arcza egyetlen egy pontról sem látható, s melyet a hegynek ép ellenkező részén állitottak fel, mint a hol a nagy hitterjesztő martyr halált szenvedett. (Mert hiszen a Lágymányos felől eső hegy lábánál verték agyon a pogányok.) Boszankodva nézzük a czitadella falait is, melyek keserű emlékeket idéznek fel a multból, s útját állják a rendezésnek a jövőre. Egy kicsi részén a hegynek látunk ugyan zöldelő fákat ma is, de nehezen megközelíthető helyen. A hegynek déli és nyugati részét felveri a gyom, a gaz és bozót. Vadon tenyész rajta a bógáncs és a tövis. Egy fajta keleti virág is megterem rajta szabadon, a melylyel a keleti háremek szép asszonyai a körmeiket szokták megfesteni pirosra. A török világ idejéből maradt meg ez a virág, a mikor díszes kertek állottak a Gellért oldalán.

Tehát még a török is jobban gondozta e helyet, mint mi magyarok. Ha pedig egy nyugateurópai nagy város közepén emelkednék ez a hegy, kies parkká változtatták volna át régen.

Ellenben így... Hagyjuk azonban a sok «ellenbeneket». Ne panaszkodjunk folytonosan, inkább tegyünk ennek a helynek szépítésére minél többet. Mióta magyar lakik a földtekén, nem volt még oly városa, minő a mai Budapest. Se oly népes, se oly nagy, se oly szép, se oly fényes. Legyen ez a város mindnyájunk szemefénye, emeljük, szépitsük teljes tehetségünk szerint.

*

Az angol lapok *szörnyű kinzásokról* hoznak tudósításokat a transzváli bányák vidékéről. Az angol bányatulajdonosok tudvalevőleg khinai munkásokat hoztak az országba, mikor a háború bevégződött. Mert azok olcsóbban dolgoznak, mint a más nemzetek fiai. De sok volt közöttük a rosz, a munkakerülő és a megbízhatlan elem. Elkergetni nem akarták őket, mert akkor odavész az az összeg, a melybe elhozataluk került, s a melyet a munkaadók előre fizettek ki. Erőszakkal és kinzásokkal szorítják őket tehát a munkára. Korbácsolják a talpaikat, vesszőzik a hátukat, felkötik őket karjaiknál fogva, míg csak el nem veszítik eszméletöket.

Angliában e miatt nagy a felháborodás. Nem annyira azért, mert a kinzások megtörténtek, mint inkább azért, mert kitudódott a dolog. Az angol erőszakos és durva, a mellett pedig nagy képmutató. Szörnyűködik, a mint tudomására jut valamelyes embertelen dolog, de kivált idegen nemzetbeliekkel szemben hamar kész hasonlót elkövetni. Amerikába szakadt véreinket rúgják, verik, lökdösik az ottani angol mérnökök. Állítólag az olvasztó kemenczébe lökik azokat, a kik megsebesültek, nehogy igényök legyen a kártérítésre. A trópusok alatt pénzen vásárolják a gyermekeket, hogy kikössék őket a krokodilus-vadászatok alkalmával. De a ért nagy szemforgatások között megbotránkozásuknak adnak kifejezést, ha ily ügy nyilvánosságra jut s az újságokba kerül.

Ha minálunk történnék ilyesmi, telekiabálnák a világot, hogy barbárok vagyunk, s a hunoknak erkölcsben meg nem szelidült utódai.

De nálunk meg se történhetik ilyesmi, a mi a művelt Angliában. Nem vagy te hátrább való, mint más nemzetek, Édes Magyarom!

TÖK-SZÜRET.

Peske Géza képéhez.

Mert hogy szüretel a magyar nép ott is, a hol nincs mit szűrni. Voltakép csak a szőlőnek boldogító levét szűri. S ennek a legkedvesebb foglalkozásának példáját ráalkalmazza a kukoriczára, krumplira, sőt, mint rajzunk mutatja, a tökre is.

Hát «tök-szüret».

Kettő esik egy esztendőben. A gyenge nyári töké, mely főzésre való. Kiőnk is ne szeretné a halhatatlan tejfölös kapros tökkáposztát, a dicsőséges káposztának ezen előre vetett derüjét? Hátha még pirosra sült «karmenádlival» nyergelik meg! Az igaz, hogy híjával van a töltelék fölséges koronájának, mely távoli atyjafiát, a káposztát, emeli a magyar ételek első sorába. De mert könnyebben emészthető, ő a nyári menünek egyik legkedvesebb fogása. Tüskés, fiatal indáját pedig — persze csak akkor, a midőn még nagy öblös sárga virágját rengeti — a gyerekség tülöknek használja s bömmöget vele, mint a falu bikája.

A második tök-szüretet az ősz hozza meg.

A *főzésre* való széles levelek árnyán nevekedik s míglen a kisérlő köröm éle könnyen szalad bele a hajába, mindaddig alkalmas a főzésre. A meghagyott példány azután sárgára válik, azaz magra eresztik, vagy korpával vegyest a sertés elé vetik.

A *sütésre* való, az u. n. «uritök», hazánk egyes határaiban csoda nagyságra fejlődik. A budapesti mag- és növény-boltok kapunyi ablakai mögött látni néha akkorát, hogy a «Borsszem Jankó»-nak egy régibb rajza szerint, alkalmatos volna a lakás-szükségen segiteni, mint a hogy az emeletekre osztott ablaksorokból kitekintő lakosok bizonyitották is. Mikor ilyen ősztájt a Magyarországon birtokot váltott hollandust az ő bátyja meglátogatta a tiszai rónaság egyik tanyáján, együtt lépkedik meg a csaknem 2000 holdas határt. A rotterdámi öcskös el nem tudott telni annak terjedelmével s bámulni a televény föld jóságán. Egyszerre csak fölkapja a fejét, kiböki az újját s kérdezi:

— Mi falu az arra?

— Hol te?

— Hát amott az a sor vörös födelü?

A bátya oda néz s azután elneveti magát:

— Hallod-e te... hiszen az nem falu, hanem pirosra érett uri töknek a sokasága!

Hát ekkorára nő meg nálunk ez a szép növevény.

Az «uri-tök», főképen ha megcsipte a dér, a magyar népnek igen kedves csemegéje.

Lapos, ídes, széles, ízes,
Kaostójja kend, be jó ídes!

Ilyen kelletö nótával árulják az Alföldön a czikkekre szabdalt roppant gyümölcsöt, a mely bizony jóizü hidegen is, melegen is, különösen ha egy csöppet odakapott a haja s kérgesre sült.

Széttekintve a letarolt mezőn, olybá tűnik elénk, mint a leszálló vagy fölkelő nap, midőn szélesre terjeszti szét piros tányérját. A mese- (s nem a kártyabeli) tök-király az ilyen rengeteg tekében uralkodik az ő apró népei fölött.

Van a töknek még egy középfajtája, a mely mind a kettővel rokon: sütésre is való, főzésre is. Miután hoszszában gerezdekre szabdalták s meghámozták: tiszta vizben áztatják, a hol szakasztott olyan csikokra oszlik, mintha gyalulták volna.

Ne felejtsem ki a sorból a lopótököt se, a termett hébért, melylyel a gazda ma is szivesebben szívja föl a hordóból a bort, mint az üvegcsőből. Meg kulacs is érik ám a felhúzott indán, mintegy felesége a hébérnek. S ha már így összeboronáltuk őket, tegyük meg gyermekeikké azokat a különféle csinos formákba szökkenő, tarkára pingált apró dísztököcskéket is, melyekről akárhány városi szem azt hiszi: ismeretlen termékei valami ősi magyar göröncsér-művészetnek.

Ám a töknek méhe is rejt magában bő keletet

TÖK-SZÜRET. — Peske Géza festménye.

tet, nagyrabecsülés és bizalom minden léptét; — mint magasztalták jellemén, szellemén kivül tapintatát, *szerencsés* kezét... addig, — addig, — míg elriasztották az állhatatlan istennőt, — elfordult duzzogva kedvenczétől, lerántotta magas égről ragyogó csillagát, mely hű és nyugodt fényével vezérelte volt egy fél életen át...

Homály lett hirtelen körülötte, — lelkében nem, de környezetében. Mit legjobb, legszentebb meggyőződése nyomán oly megfontoltan, oly meglatolva, oly szigorú önbirálattal cselekedett, alkotott, mint csak valaha, a közjóért, — ellene fordult az mind, mint megannyi fúria. — A kiegyenlítés, a béke, az igazságosság és jog komoly embere ki lőn kürtölve rendbontó vad forradalmárnak! — Küzdött agyrémekkel, melyeket nem sebezhet semmi fegyver, mert nincsen lényük, alakjuk, — küzdött hősiesen, önfeledten, — de küzdött hasztalan, mert elhagyta csillaga...

Boldog volt családi élete; — boldog volt mint fiú, — boldog mint férj, — boldog, büszke, reményteljes mint apa: — csillagával mind lehullott lassan-lassan élete fájáról a fényes zöld levél; — kopáran s egyedül áll már most, széles e világon, — senkije, — senkije, — csak az a hű jó kutya, mely térdére téve szép nagy fejét, okos szerető szemeivel rég néz már fel borús arczára, oly kérdően, — oly vágyódva. S a mint így tünődik roncsai fölött élete tavaszának, nyarának: — ím! a csöndes lég megrezdül, — félénken, gyöngén megkondul az estharang első csengése, — majd nekibátorodva, hangosan ereszti légnek mély érczhangjának egész erőteljes hullámzását, betöltve azt rengő szózatával.

S összefonja keskeny, hosszú, finom kezeit az imént megtört férfiú, — szelid mosoly játszadozik vékony ajkai körül, földön túli fényben ragyognak fel szemei, kiegyenesedik meghajlott alakja s rebegi halkan: Hála neked, Uram! a bánatért, balsorsért, balsikerért is. Könnyűvé teszi e hang az őszi bús válást, váratja vágyva, örvendve az új tavaszt, — a ragyogót, — el nem múlót, — túl innen, túl — az el nem maradhatót...

Ave Mária!...

EGY TÖRTÉNETI DRÁMA ÉS FŐALAKJA.

Újabb följegyzések a franczia-német háborúról és III. Napoleonról.

«Napoleon, a kicsi!» — mondotta a franczia költők fejedelme arról az egykor hatalmas, később megtört erejü, elitélt, nemzetétől is legyalázott császárról, kinek sokat szenvedett, gyászoló özvegye most királynénkkal együtt a délfranczia országi enyhe égalj alatt keres feledést, enyhületet. Őt inkább kisérte az emberek részvéte, mint férjét, a dicsőség nagy nemzetének egykori uralkodóját. Azt dicsősége tetőpontján is sokan gáncsolták, sokan nem tudtak megbarátkozni vele alattvalói közül sem. Bukása után pedig elitélte az egész világ. Elitélték és egy jó darabig — s elfeledték.

Feledni akarták magát a drámát is; nem mintha nem élt volna minden franczia szivében a folyton lángoló boszúvágy, de nem bolygatták részleteit, hiszen az ugyis csak egy dicstelen felvonása a nemzetek a világ szinpadán lejátszódó nagy szinjátékának. Egy idő óta azonban e sok kitünő tulajdonnal, de viszont sok gyöngeséggel biró nemzet kebelében szembetünő változás ment végbe. Tán mintegy vigasztalásul a nem valami dicsteljes jelenért felidézték a régi, nagy idők emlékeit, a nagy császár alakját s egymás után jelentek meg a memoire-irodalom nevezetes művei, melyek mind a nagy császárral, a világhóditóval foglalkoztak. A korzikai hőssel, igen, a kiről a Béranger gyermeke azt mondja:

Beszélj róla, nagymamám,
Oh, beszélj nekem.

S ez egy egész nemzet kiáltása volt. Különben a Napoleon-kultusz meg nem szünt tulajdonképen soha. Aztán talán mégis szánalomból a sokat gyalázott kisebb utód iránt, mikor a nagy elől alakját a dicsőség teljében megrajzolták, mentegetni kezdék s úgy igyekeztek feltüntetni, mint becsületes szándékú, népeért hevülő, ámbár sokban csalódott, félrevezetett uralkodót. A nagy dráma sem maradt érintetlen e rehabilitáló kezek munkájától. Mi az alábbiakban két ily újabb keletü munka nyomán mutatunk be a nagy drámából s annak főalakjáról részleteket.* Jó részben ismeretlen adatokat tárnak ezek elénk, vagy legalább új oldalról világítják meg a dolgokat, melyek még mai nap is ott lebegnek az elszász-lotharingiai kérdés alakjában az aktiv politikai élet légkörében.

I.

Napoleon megérkezése Párisba a februári napok után. Gúnyneve. Elnöksége. Pénzviszonyai. Kik voltak az ő emberei? A társaság. Az államcsiny főszereplője. Az Elysée deczember 1-én. A mexikói hadjárat.**

Az a jó csillagzata, mely egy darabig kisérte a jövendőbeli császárt, már mindjárt megérkezése alkalmával is megmenti egy nagy katasztrófától. Egy útitársa így beszéli el a történetet: Alig, hogy a februári napok lezajlottak Párisban, a herczeg útra kelt a csatorna felé. Az áthajózás nagyon kellemetlen volt, mivel a tenger igen erősen háborgott. Boulogneba érkezve, a herczeg azonnal a Páris felé tartó vonatra szállt. Amiens-ig minden jól ment, de itt a vonat elmulasztotta Páris felé a csatlakozást. A herczeget iszonyú düh fogta el, arra gondolva, hogy az egész főváros lelkesülve várja már őt az éjszaki pályaháznál. Sokáig kellett várakozni. Végre megjött egy segélyvonat, de az is egyszer csak megállapodott egy közbeeső kis állomáson s jelentették, hogy nem lehet tovább menni. Ekkor tudódott ki, hogy Pontoise-nál felszakították a vasút sineit és épen az a vonat siklott ki, melyen a herczegnek kellett volna utaznia. Iszonyú katasztrófa volt az. Harmincz halott és számtalan sebesült lett áldozata, talán a jövendő császár maga is, ha nem mulasztja el — szerencséjére — a csatlakozást.

Különben akkor még nem sokat törődtek ő herczegségével. Csak úgy emlegették: «a Hortense fia»; az a gúnyneve, mely soká rajta maradt, csak későbbi keletű. Csak akkor kezdték a «Badinguet» névvel illetni, midőn már köztudomásuvá lett az Eugeniával való egybekelése. Ennek a gúnynévnek máig sem tudták kisütni az eredetét; némelyek azt mondják, hogy így hívták volna azt a kőmives munkást, a ki neki Ham-ban, fogságában, odakölcsönözte ruháit, melyekben aztán oda hagyta a fogházat észrevétlenül; mások megint tudni vélik, hogy ez egy pipaformától jött, mely 1849-ben került divatba s melynek előrésze az ő fejét ábrázolta, azt a munkást hívták Badinguet-nek, ki először csinált ilyet.

Valami fejedelmi alaknak se volt egyáltalán mondható. Kurta lábszárai voltak, s feje előrehajolt. Szemeiből hiába igyekezett volna valaki lelkében olvasni. Kegyetlenül tört minden más nyelvet a franczián kivül. Mondják, hogy mikor először találkozott Bismarckkal, ez a párbeszéd fejlődött ki köztük:

— Bismarck úr, — mondta volna Napoleon, — soha sem hallottam még németet, a ki úgy beszélje a franczia nyelvet, mint ön.

— Megengedi, felség, hogy megfordítsam e bókot?

— Minden esetre.

— Soha se hallottam még francziát, a ki úgy beszélné anyanyelvét, mint ön.

A mi arra mutatna, hogy nem valami szépen illett ajkaira még a franczia szó sem.

Érdekes, hogy mik játszottak közbe javára az az elnökség elnyerésénél. Napoleon és Cavaignac voltak az egyedüli komoly jelöltek.

— Hiszen minden jó volna, — okoskodik az egyik választó, — ha az önök generálisát például Geneviéve de Brabantnak, vagy más jóhangzásu néven hivnák. De Cavaignac, Cavaignac, egész röviden. Jobban szeretem ezt: Napoleon. Ez sokkal szebben hangzik!»

És ez az úr a választók kilencz tizedének a gondolkodását fejezte ki.

Szük pénzviszonyai a jövőbeli uralkodónak ismeretesek voltak. Ez a kellemetlen állapota egyszer érdekes történetkét vont maga után. Akkor még csak egyszerű Napoleon herczeg volt s nem diktált egy nagy nemzetnek semmi formában. A kapuczinusok boulevardjának egyik szögletén egy mindenféle apróságokat áruló anyókának volt egy kis nyitott raktára, a ki jól ismerte a herczeget, miután ez a közelben lakott s napjában többször elhaladt az egykor jobb napokat látott anyóka előtt. Csodálatos érzéssel megérezte a herczeg keserves napjait is. Egyszer csak, a mint a rendesen kapni szokott ajándékot elfogadja, e szókkal hozakodik elő:

— Kegyelmes úr, valamit szeretnék önnek mondani.

— Beszéljen, asszonyom.

— Azt mondják, hogy ön igen nagy pénzzavarban van e pillanatban. Itt van nálam három darab ezer frankos bankjegy, melyeknek én úgyis semmi hasznát nem veszem. Megengedi, hogy felajánljam önnek? Majd ha császár lesz, megfizeti.

Természetesen nem fogadta el az ajánlatot. De mikor csakugyan császár lett, nem feledkezett meg az anyókáról és évdíjat akart neki adni. Jellemző a válasz, a mit kapott.

— Mondják meg a császárnak, hogy igen szép tőle a rám emlékezés, de ajánlatát el nem fogadhatom. Ha elfogadta volna a pénzemet, nem mondom; de így — nem.

Mondják, hogy ez anyóka ma is ugyanazon a helyen árulja apró, olcsó képeit.

Azt lehet mondani, hogy Franciaországot ebben az időben egy ujság: a «National» irányozta. Hatalmasan tolta ez előre a Napoleon szekerét és nem is maradt hálátlan a sajtó ez organuma iránt. Mert a ki csak valaha valami összeköttetésben állt a lappal, azt mind kiváló állásokba helyezte el később. Egész sereg miniszter, államtitkár és egyéb magas állásu személyiség került ki ezen lap szerkesztőségéből. Még egy gyorsiró-reporterből is (Duclerc) pénzügyminiszter lett, habár csak igen kis időre.

A társaságot a politikai elvek választották szét teljesen. A politizálás nem veszett el még a — bérkocsisoknál sem. Előfordult, hogy Marrast-nak, a képviselőházi elnöknek egy estélyén, mely különben a legkülönbözőbb bourgeois-elemeket gyüjté egybe a Palais-Bourbon-ba, így panaszkodott egy meghivott:

— Igen, asszonyom, a kocsis kereken megtagadta, hogy nem hoz el bennünket tiz frankon alul. Azt mondta, hogy ő ellenzéki és nem árulhatja el az elveit tiz frankon alul!

Azok közül, kik a jövendő császár legbensőbbjei voltak, Persigny és Morny herczegek és Walevszky gróf tünnek ki. Az első különösen, ő az államcsiny főrendezője. Igazi barátság köti őt Napoleonhoz és nyiltságáról tanuságot tesz akkor is, midőn hevesen kikel az Eugéniával való egybekelési terve ellen. Morny herczeg és Walevszky gróf közt állandó és engesztelhetlen gyülölet volt s ez később nevezetes dolgok szülője lett.

Az államcsiny előestéjén oly csendes, megszokott képü volt minden az Elyséeben, hogy senki sem gyanította a készülő dolgokat. A termek zsúfolva voltak népséggel, mint a hétfői estéken rendesen. Csak egy terem volt elzárva: a tanácsterem, melynek falait az akkor még fiatal Ferencz József osztrák császár nagy képe diszité. Az elnök viselete mit sem árult el; csak fél tizenkettő felé vonult vissza, mint máskor is rendesen. Éjfélkor csendes volt minden a palotában és mi sem gyaníttatá a következő nap nagy eseményét.

Fentebb érintettük már a Morny herczeg és Walevszky gróf közti ellenszenvet. A történelemben olykor semmiségnek látszó dolgok is nagy eredményeket szülnek, hasonlóan a hegység magasán talán a tovaröppenő madár által útnak indított hógörgeteghez, mely utjában mind jobban-jobban növekedvén, végre a völgyben félelmetes rombolások előidézője lesz. Így igen különösen hangozhatik, hogy a mexikói expediczió ismert kimenetele egy szinházi páholy fölött kifejlődött kanapé-pörre vezethető vissza. És mégis így van. A dolog következőleg történt.

Az 1863. év vége felé Rothschild James báró,

* *Egy angol Párisban*, (ismeretlen szerzőjű angol mű, mely sir Richard Wallace-nak tulajdoníttatik.) és Fernand Girandeau: *A nem ismert III. Napoleon*-ja.

** Nem összefüggő történetet akarunk adni, mint e czímekből is látható, csak újabb érdekes, apró részleteket a már ismert dolgokhoz.

elveszítvén egy fiát, rendelkezésre bocsátotta a nagy opera igazgatóságának addig birt páholyát. Walevszky gróf ép ez időben vált meg a miniszterségtől és mindent elkövetett a páholy megnyerésére. Perrcu, az opera főigazgatója csakugyan neki is adta a Rothschild báró volt páholyát. Ámde az opera főintendánsa, Bacciochi orrolt Walevszkyre és ezzel állt elő:

— Morny herczeg már rég kért tőlem egy jobb páholyt, mint az övé; nem is látom át, hogy miért kapja e páholyt Walevszky gróf a herczeg kárára.

A dolgot a császár elé vitték, a ki Morny herczeg javára döntött. Ez elég volt arra, hogy még élesebbé tegye a két versengő közti ellentéteket.

Fölmerül a mexikói kérdés. Miután a franczia minisztertanács elutasítá Miksa osztrák herczegnek azt a kívánságát, hogy Francziaország 20,000 embert és 3 millió frankot adjon az expediczió költségeire, Miksa táviratilag közlé Don Guterriez de Estada-val, a ki Mexiko koronáját jött Európába odaajándékozni valakinek — hogy nem fogadják el a császárságot. Erre a tengerentúli ország küldöttje nagy hirtelenében felkeresi Morny herczeget és neki ajánlja fel a koronát, a ki azt a Miksa vonakodásának fentartása esetére azonnal el isfogadja. A császárnak nem tetszik a dolog, táviratilag hivatják Walevszky grófot, hogy a dolgot elsimitani igyekezzék. Ám a kettejük közti ellenségeskedés mellett lebeszélésről szó sem lehet. A viszálykodásban Napoleon a gróf pártjára áll s utóvégre is rábeszélése folytán az történik, hogy megadják a kivánt ember- és pénzáldozatot. Miksa útra kelhet, tragikus sorsa elé menve. Mindez azért, mert a császár két benső embere gyűlölködéssel viseltetik egymás iránt — egy szinházi páholy miatt. Ilyen kis okok lappanganak a nagy dolgok hátterében a történelem szinpadán, a kulisszák mögött.

EGY KALANDOR-NEMZETSÉG A XV. SZÁZADBAN.

Történeti rajz. (Folytatás.)

VI. Az Angyalvárban.

Két sötét alak veti árnyékát Sforza Katalin élete útjára, harmadik férje halála után; Olaszország történetének leggyülöltebb két neve, de a melyek mögött annál fényesebben emelkedik ki Katalin egész lelki nagysága és csodálatra méltó jelleme. E két név a VI. Sándor pápáé és Borgia Czézáré.

Nem vázoljuk a bűn és árulás, a zsarnokság és erkölcstelenség azon fertőjét, melyet a Borgiák kora és politikája hagyott maga után a jövendő emlékezetében; nem fejtjük ki, hogy a pápaság történetének legsötétebb lapjait miként irta tele e két ember az ármány és erőszak legundokabb visszaéléseivel, s az egyházi és világi hatalom mérkőzése közepett miként érlelődött meg Borgia Czézárban az az eszme, hogy egész Itáliát leigázva, megnyissa maga előtt az útat a koronához.

Levetve bibornoki talárját 1498 augusztus 13-án, hogy helyette a brigantik kardját övezze derekára, Borgia Czézár XII. Lajos franczia király udvaránál kereste szerencséjét és merész álmai megvalósulását. És ebben nem is csalódott. A király, kinek a pápa felszabadító brevéjét vitte, hogy új házasságot köthessen, nemcsak kapitányává tette, de húszezer lira zsoldot és ugyanannyi évjáradékot is rendelt neki. Egyúttal összeházasította egy közel rokonával, János navarrai király nővérével, s Valencia városát adta neki hozományul, «Valentino herczege» czímmel.

Nászajándékúl XII. Lajos a milanói herczegségben akart egy tartományt adni rokonának. Viszont a pápa csapatokat igért a királynak Milano meghódítására. Az alku megköttetett; a francziák rövid időn meghódították egész Milanót s Katalin nagybátyját, Lodovico il Morót foglyúl vitték Francziaországba, hol haláláig még tíz éven át senyvedt a loches-i vár börtönében.

Tizenötezer franczia katonát kapott Valentino, azaz Borgia Czézár, hogy a pápai államokból kiűzze Katalint és a többi fejedelmeket, a kik nem akartak a franczia király és a velenczeiek közötti ligához csatlakozni. A hadjárat első czélpontja Nápoly volt; de közbejött a tél, s addig is, míg a franczia hadak a következő tavaszszal megkezdhetnék a Nápoly elleni működést, a pápa kértére Lajos király Forli ellen vezette hadait.

Sforza Katalin egy pillanatot sem vesztegetett; az ellenség közeledése hirére személyesen jelent meg Firenzében, hogy annak lakóit, kikért annyit szenvedett és áldozott, segítségre kérje fel. De nem használt sem fenyegetés, sem rimánkodás; nem sikerült támogatást eszközölni ki, csüggedve tért vissza Forliba s haladéktalanúl hozzálátott a vár megerősítéséhez.

Már 1499 nov. 5-én XII. Lajos Milanóból levelet intézett a bolognai tanácshoz, melyben értesíti, hogy Borgia Czézárt sereggel Imola és Forli ellen küldi, hogy a pápa nevében e várakat az egyháznak visszafoglalják. Ugyanakkor Katalin ellen Rómában pört indítottak, melynek eredményekép úgy ő, mint fiai megfosztottaknak nyilváníttattak Forli és Imola birtokától, és azok Borgia Czézárra, a pápa fiára ruháztattak.

Imolát csakhamar be is vette Borgia Czézár; a várost parancsnoka, Naldi, majdnem ellenállás nélkül adta fel, sehonnan sem várhatván segítséget. Hasonlóképen megnyitotta kapuit csekély ellenállás után Forli is, habár kijelenté a polgárság, hogy csupán a végveszedelemnek elkerülése és nem a Katalinhoz való hűtlenség sugalta e lépést. Mindez nem is lepte meg Katalint, ki jól tudta, hogy egy egész lakosságtól nem követelhet akkora elszántságot, mint a milyen őt lelkesitette.

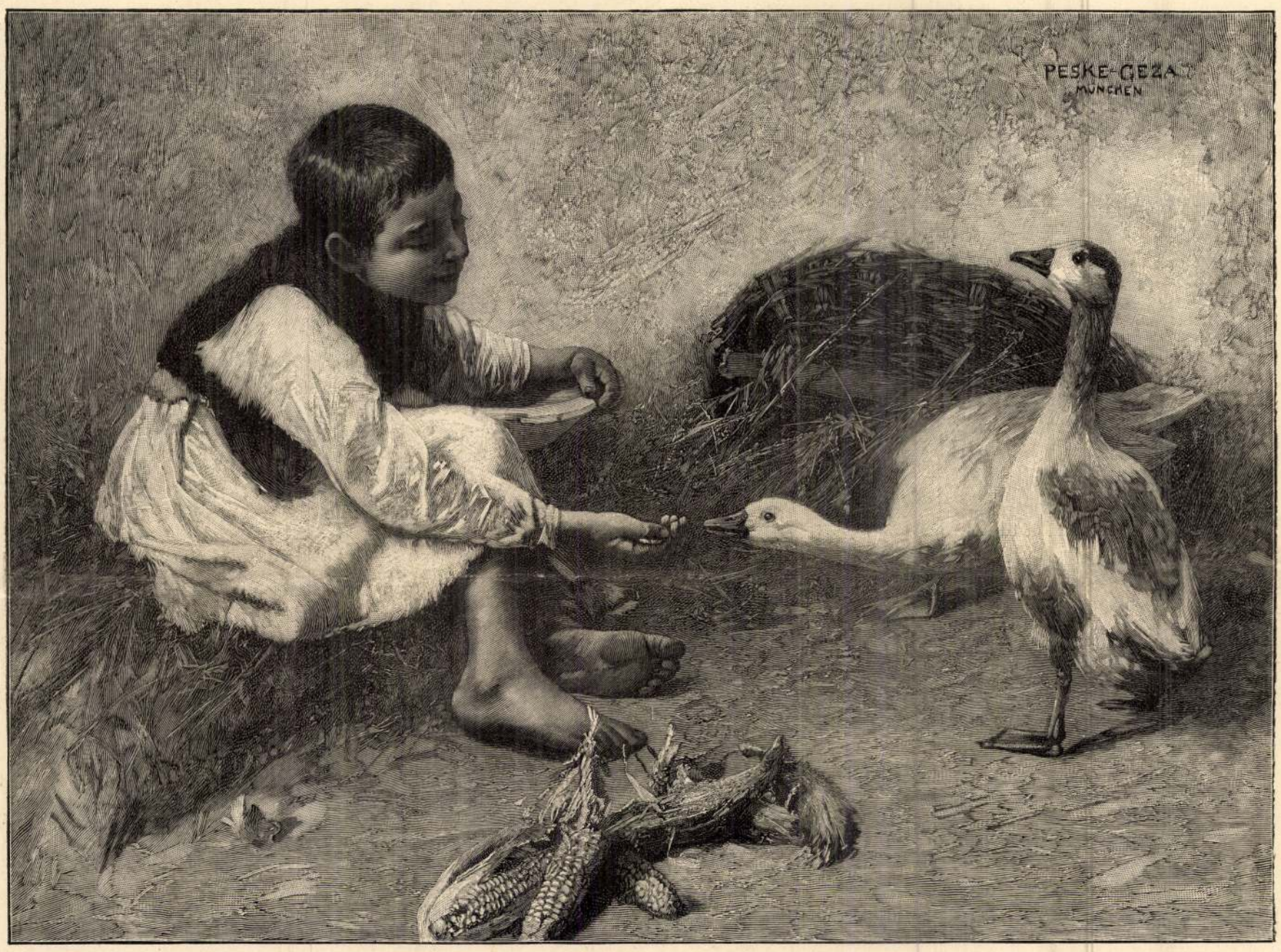

A JÓ BARÁTOK. — PESKE GÉZA FESTMÉNYE.

A mindenttudó asszony

Mindnyájan találkoztunk már vele. A förangu körökben épp oly gyakori jelenség, mint a középosztályban, annál is könnyebb vele megismerkedni, mert szereti a társaságot, a hol tudását, tehetségét csillogtathatja.

A mindenttudó asszony rendesen félreismert asszony is. De nem az, amit femme incomprise alatt közönségesen értünk. Sőt ellenkezőleg. A szív ügyei nála ritkán, vagy talán soha sincsenek érintve, csupán a hiusága. A tudását ismerik félre, azt nem akarják kellőleg méltányolni, — de ő rendesen annyira hiu, hogy ezt nem veszi észre.

Különös ismertető jelei közzé tartozik az itélőképesség teljes hiánya, a minimális tehetség mellett az egeket verő, lángoló, meddő ambició, a hiányos tudás és a csalhatatlanság.

Ő mindent tud, sőt még ennél is egygyel többet: ő mindent jobban tud, mint az illető szakemberek, kik egész életüket annak az egy szakmának, a tudomány vagy művészet egy ágának szentelték. S mivelhogy ő jószívü, nem bánja, ha meg sem hálálják a fáradozását, de lelkendezve siet mindig valakit arra a nézetre megtéríteni, hogy ő, mondjuk, a félreismert asszony tulajdonképpen mégis csak jobban ért ahhoz, mint az az ember, aki élte javát töltötte el ama bizonyos tudomány vagy művészet tanulmányozásában vagy művelésében.

Érvekkel megdönteni támadásait, nézeteit nem lehet, mert ilyenkor ő egy bájos mosolylyal ellenérvül mindig a talán még Éva ősanyánk kitalálta szócskához folyamodik, s azt mondja: csak hogy . . .

Neki a kétszerkettő sohasem négy, hanem hol öt, hol három. Nálánál logikusabb ember nincs, de hogy az a logika különben hány darabból áll s tulajdonképpen mi volna, arról még sejtelme sincsen. S ha oly kiméletlen ellenfélre talál, aki összemorzsolja bizonyítékokkal s homlokát a nehéz tusa után megtörölve, egy beismerő szóra vár, legfeljebb ennyiből áll a felelet: Én hiszem, hogy maga azt hiszi, de azért az még sincs úgy. És kezdi zürzavaros, minden logikát nélkülöző argumentumait elmondani.

Ha a tudóst, a művészt elragadja a vita heve s elkiáltja magát: — De kérem, kegyednek fogalma sincs erről a dologról, — s azt hiszi, hogy ezzel tán észre téríti, hogy megszégyeníti, hát az bizony téved. Mert mi lesz az eredmény? A félreismert asszony egész életén át híven el fogja mesélni a kis incidenst mindenkinek, akit erre a célra lefoghat s mosolygó ajakkal hirdetvén dicsőségét, ezzel fejezi be mondókáját: És aztán azt mondta nekem, hiszen kegyed ehhez nem ért! Na, tudod édesem, az pedig már rég köztudomásu dolog, hogy aki megharagszik, annak nincsen igaza.

Gyűlöli a sablont, mert az megbénítja a nagy szellemek hatalmas sasszárnyait, meggátolja a lángészt szabad röptében. Gyűlöletét praktikusan ki is mutatja, amennyiben rendesen nem tudja helyesen az anyanyelvét, stilusról fogalma sincsen s az ortografiáról annyit tud, hogy az idegen szó és helyesirást jelent.

Személyes fogyasztásra azonban nem kér belőle, mert az ortografiának szabályai lévén, az egy megvetendő dolog. Hisz a lángészt megöli, megbénítja a szabály.

— A betü öl, — suttogja csukott szempillákkal, ha figyelmeztetik a szabályokra. Az ő saját külön logikája szerint ez annyit jelent, hogyha már egy betü öl, milyen járványszerü pusztításokat vihet végbe az egy bizonyos szabály szerint egymáshoz fűzött betüsorozat.

S különben mire lángész az ember, ha a szabályon fölül nem emelkedhetik? — Nem volt-e tilos Beethoven koráig a sext használata, kivéve, mint disszonancia? Beethoven asszonanciának használta, mestere megdorgálta: — Nem tudja maga, hogy ez meg van tiltva? Az oroszlánkölyök dacosan megrázta sörényét s azt mondá: De én megengedem.

Ha festészetre viszi a tehetsége, azt is úgy műveli, mint ahogy azt előtte nem tette még halandó ember. Azért érintkezik festőművészekkel, hogy megtudja tőlök a szabályokat. Nem azért, hogy megszívlelje, korántsem azért, hanem hogy mindegyike ellen külön-külön véthessen. Így keletkezik aztán a programfestészet, ahol minden képhez egy kötetre menő programot kell írni, hogy a profán közönség legalább megértse, hogy mit is akart tulajdonképpen az illető ábrázolni.

Ha a zene lelkesíti, minden szakművészt kétségbeejt, mert bizony ez a művészet is megkiván egy adag sablont, hogy élvezhető legyen az előadott darab. Tempóhoz a mindenttudó asszony nem tartja magát, hangulata megkivánja, hogy a prestissimot adagiónak játszsza: a ritmus sem kötelező, a magyar nótából lesz egy cseh polka, Chopin gyászindulójából kesergő magyar nóta. Az ütem már éppen elavult dolog, csak az a baj, hogyha valakivel négykézre zongorázik, elvi ellentétek keletkeznek, hol előbb fejezi be a darabot, hol szólóra perdül, miután társa régen befejezte a maga mondokáját.

Minden sablonos női foglalkozást utál. A leszakadt aljzsinórt vagy letépi vagy föltűzi, de soha föl nem varrja többet. Az elszakadt harisnyát viseli, míg lehet s aztán vesz újat, mert a foltozás nem takarékoskodás. A más ember rongyos gyermeke nem hatja meg, legfeljebb így nyilatkozik: — Mily lelketlen szülők is vannak! egy ilyen munkásasszonynak egyéb dolga sincsen, mint otthon ülni és házát, gyermekeit rendben tartani s még azt is átalja!

Hogy az régen volt, amidőn egyes ily kedvező esetek előfordulhattak, azt ő nem tudja. Azt csak leghőbb ellenszenve tárgya, az emancipált nő tudja, ki nem átal utána járni a dolognak s iparkodik munkát szerezni ama boldog munkásasszonynak, aki éhezik, bár szívesen dolgozna.

Emlékező tehetsége gyönge, de csak részben. Mindenre emlékszik, ami az ő dicsőségét gyarapíthatna s elfelejt minden vereséget. Sőt annyira rendkivüli az emlékező tehetsége, hogy mindarra emlékszik, ami ha megtörténik, őt földöntúli glóriával övezi vala és hogy meg nem történt, arról ő nem tehet.

Amellett kitünő adminisztrátor, üzletember, nagy áttekintése van. Ott van minden végeladáson, mert ott olcsón lehet vásárolni. S mert minden olcsó, vesz sok olyant, amire szüksége nincs.

Vesz példának okáért tíz maradék flanellt, jó lesz a gyermekeknek bluzokra. Azt, hogy a gyermekeket télire

Árpakásába vagdalt bölényhúst, juhhúst, aztán halat és buzakalácsot szolgáltak föl. A párolgó tálakat a vendégek elé állították a szőnyegre és minden fogás után a leányok mosdótálakkal jártak körül.

Az aranyhaju olasz leány hatalmas ivókürtöt adott a főasszony kezébe s azt színig megtöltötte gyöngyöző borral. Az asszonyispán keveset ivott, majd Mártonnak adta, ki megérintette ajkával és tovább adta.

Mikor a kürt visszakerült Seruzád kezébe, panaszos hangon megszólalt az ajtó mellett ülő Omodé.

— Seruzád főasszony, vendégszerető leánya a hadverő Kean királynak, tetszenél feledékeny leányodat megkorholni, mert ha szolga vagyok is, azért vendégszámba megyek és tetemes folt esnék hirneveden, ha vízzel kellene oltanom a szomjuságomat.

Az asszonyispán színig töltötte a kürtöt és odaadta az olasz leány kezébe.

— Vidd oda neki, Rozvita, hadd igyék a pap, de ha valamit meghágy a borból, azt öntsd a nyakába.

A leány előtt láthatólag kedves volt asszonyának parancsa. Kecses kiváncsisággal nézte, hogyan iszik az após, közbe pedig két gödör támadt szépmetszésü orcáján. Mikor azonban kivette megint Omodé kezéből a kürtöt és belenézett, bús csodálkozással mondta:

— Asszonyom, egy csepp nem sok, de a pap annyit se hagyott!

A besenyő urak ekkor harsogó kacagásra fakadtak, hogy szinte rengett bele a sátor fala, sőt a büszke Seruzád is elmosolyodott egy kissé.

Az ivótülök még néhányszor megtette körútját. A főasszony aztán egy gyors oldalpillantást vetett Mártonra, majd tettetett bánattal mondá:

— Bort ittunk, de a vendégünk ajka száraz maradt; kacagtunk, de a vendégünk arca komor maradt; most szólítsátok be a vágottfülü regőst, az ő éneke talán fölvidítja a mi vendégünk szivét.

Mikor a főasszony a vágott fülüt említette, Omodé tüstént a tizenkét ezüst pénzére gondolt és valóban, a tömzsi ember, aki kobozzal a kezében behajlongott az ajtón, az ő lelkiösmeretlen adósa volt. Ekese azonban úgy tetette magát, mintha nem ösmerné meg a hitelezőjét, hanem maga alá szedve a két bocskorát, leült Seruzád lábához és buzgóan próbálgatta a hegedője három húrját. Közbe pedig éles és kutató pillantást vetett Márton kanonok arcára.

— Valami hősi éneket, Ekese, — szólt a nagyasszony. — Eleinkről regélj nekünk, hogy kipiruljon vendégünk sápadt arca.

A deák megszólaltatta kobozát és előadta Thonuzóba regéjét. Nem is besenyő, hanem magyar nyelven. A besenyő urak, ha harcban különbeknek is tartották magukat a magyaroknál, mégis szívesen beszélték a rokonnép nyelvét és igen kedvelték a magyar regősök énekét. A regélés az ének és a szóbeszéd különös vegyüléke volt. Egyforma, panaszosan vontatott hangon mondott el egy verssort és csak a mondat végén csapott föl a hangja, reszkető zengéssel, mint a parthoz ütődő hullám.

Ekese regéje ilyképpen szólt:

Ihol elindula Géjza fia István,
Úgy megyen, úgy megyen túl a széles Tiszán;
Fekete feszület vagyon a kezében,
Ezer hóhérlegény a nyomában mégyen.
„Adj isten, adj isten, hajh, te Thonuzóba,
Eljöttem tehozzád, megpróbálni szóval,
Hiszed-é a Jézust?“
Megsodorta bajszát a nagy Thonuzóba:
„Hogyha az a Jézus igaz isten volna,
Szamárkanca hátán bizony nem ült volna.
Lám a Göncöl isten lova különb fajta,
Nem is vesznek erőt a zsidók ő rajta.“
„Adj isten, adj isten, hajh, te Thonuzóba,
Eljöttem tehozzád, megpróbálni szóval,
Hiszesz-é szent asszonyt?“
Megsodorta bajszát a nagy Thonuzóba:
„Asszonyok közt hadnagy lehet asszonyember,
Asszonynál derekabb a szakállas ember.
Lám az Okkán urnak mekkora szakálla!
Nincs is hétországban, derekabb ő nála,“
„Adj isten, adj isten, hajh, te Thonuzóba,
Eljöttem tehozzád, megpróbálni szóval:
Hiszesz-é szent lelket?“
Megsodorta bajszát a nagy Thonuzóba:
„Nincs ő benne hitem, hogyha Galamb-isten:
Előtte, fölötte jár a Turul-isten.“
Szólott Magyar István:
„Ti hóhérlegények ássatok sírvermet,
Temessétek bele ezt a fene embert.“
Mikor térdig ássák, mondja Thonuzóba:
„Ha úgy is, nem bánom!
Csak a bársonyörvös agaram sajnálom.“
„Várjatok hát kicsit, ti hóhérlegények,
Bársonyörvös ebét vessétek melléje.“
Mikor övig ássák, mondja Thonuzóba:
„Ha úgy is, nem bánom!
Csak az ezüstpatkós kancámat sajnálom!“
„Várjatok hát kicsit, ti hóhérlegények,
Ezüstpatkós lovát, vessétek melléje“.
Mikor nyakig ássák, mondja Thonuzóba:
„Ha úgy is, nem bánom!
Csak a csillagszemü páromat sajnálom.“
Ihol elindula asszonyfelesége,
Két kicsi urfiát a karjára véve.
„Várjatok hát kicsit, ti hóhérlegények,
Fátyolkeszkenőmet fejemre teszem én,
Ünnepi gúnyámat magamra veszem én,
Ünnepi gúnyámat, vont arany szoknyámat,
Nyestes ködmönömet, szép piros csizmámat;
Aztán megcsókolom Alpár fiacskámat,
Aztán megszoptatom Örkönd fiacskámat
S oda ereszkedem az én uram mellé.
Testemet testével egy sírdomb takarja,
Véremet vérével egy patak elmossa“.

A rege elhangzott és a sátor alatt bús csönd támadt. Thonuzóba, a fehérszakállu dalia neve volt a varázsszó, amelynek csengésétől a forró besenyőszívek hol viharosan földobbantak, hol bánatosan elszorultak.

Seruzád a vendégére pillantott és meglepetten tapasztalta, hogy Márton az arcára vonta a szűre gallérját és mozdulatlanul ül a helyén, mint a kőbálvány.

Folyt. köv.

Luk a házoldalban

Írta: Tömörkény István

Tapasztalatlan emberek azt hihetnék, hogy valamely tanyaház kiásása könnyü dolog, pedig nem. Dehogy. Az olyan munka, amelylyel velejár a komoly hozzáértés s e tekintetben el lehet mondani, hogy ki minek nem mestere, annak csakugyan hóhéra. Mert elsősorban a megállapodott egyén a havat tekinti. Arra különös súly fektetendő. Ha hó van, ha rendes és mély havak vannak, a tanyaásás bizony csak akkor biztathat sikerrel, ha a tanyától nem messze jártút halad el. Mert így a nyomok csak az útig vezetnek a hóban, ott eltünnek s nincsen ember, aki többé rajtuk eligazodni tudjon. Másrészről ismét a házat kell tekinteni, mert a kiásásra nem minden ház alkalmas. Míg a vertfalu ház egyenesen arra született, hogy kiásassék, már a vályogépület ezen célra kevésbbé jó. A vályogot téglánkint kell bontogatni, némelyik lezuhan, lármát üt s lám, azonnal kész a veszedelem. A házbeliek fölérzenek, puskára, vasvillára kapnak s előlök szaladni kell, mert a népek ilyen dologban nem ismernek kiméletet. A téglafalu ház meg éppen nem alkalmas. Legjobb tehát — ebben megállapodhatunk — a vertfal, amelyet az ásó könnyen bont és bontása zaj nélkül történik.

Most még mi kivánatos? Kivánatos, hogy a szél ne a tanya felé fujjon, hanem a tanya felől. Ez a kutyák tekintetében tartozik a dologhoz. Mert ha a szél arrafelé fúj, amerre a kutyák tartózkodnak: baj van. Az eb megérzi az idegen szagot, leginkább pedig meghallja a zajt. Olyan orra és füle semmiféle teremtett állatnak nincsen több, mint amilyen a kutyának. Az ha hall vagy érez valamit, hamar lármát üt és fölkiabálja a gazdát. Van ugyan, aki a kutyát meg tudja szelidíteni, sőt be is rugatja pálinkás kenyérrel, mint például a malacot szokás, ha lopják. Mert a malac is ordít, ha bajt érez s ha éjszakának évadján cipelik, ellenben ha előzőleg pálinkás kenyeret adnak neki, vihetik akárhova. Van a kutyában is, a melyik így megcsendesedik, van amelyik néhány darab zsirbansült kenyérért elfelejti kötelességeit.

Szóval a házásás nem könnyü dolog, mert a munkának teljes csendben kell menni. Leginkább a tiszta szobát szokás kiásni, amelyben úgyan nem alszik senki. A munka halk. A földet a ház mellől elássák az éji tolvajok, azután az ásókkal lukat vágnak a falba. Egy ember, a ködmönét levetve, csöndben bebúvik a lukon. Ez lehetőleg kis ember, mert a kicsiségnek ilyen hasznai vannak. Bent lévén aztán, adogatni kezdi ki a holmit.

A tiszta szoba őrzi a tanyai ember holmiját. Ha pénze van, itt tartja elrejtve. Itt vannak az ünneplő öltönyök, kalapok, csizmák, itt az új suba (van-e még új suba a világon? Itt vannak a ház felnőtt leányzójának ruhái a mestergerendára akasztva: a csipkés alsók és vasalt felsők. Továbbá itt van az ágynemü, dunnák és párnák megtömve fehér pöhölylyel. Az mind vagyon. Az mind apránkint szerződik be s így nő tömeges nagyra, mígnem egyszer csak sok-sok tornyos párna és dunna van a tisztaszobabeli nyoszolyán. E dunnákat és párnákat úgy kell tekinteni, mintha takarékpénztárak volnának. Oda az értékek gyűlnek s van-e gazdasszony, aki a finom tollat meg nem becsüli? Az eladónak is ebből telik majd, ha embere akad neki, ki magához veszi élete társául.

No és azt most mind elvitték. Kihúzgálták a lukon az éjszakai emberek, a kocsira hordták, amely az úton állt s elmentek vele. Nagy csapás ez, bár azonnal észre sem veszik. De amint másnap valaki mégis benyit a tisztaszobába, rémesen látja a pusztulást. Elfehéredve fut át a pitvarba:

— Rablók, rablók!

Hát hiszen kiabálhat már, amennyit csak akar, az már nem használ. Az asszony bejövén s az eladó, ahogy a romlást látják, sírva fakadnak. Im az Ágnes leánynak minden öltöző ruhája elveszett, sírathatja. Míg az anyja lelkében a síró elkeseredést nemsokára fölváltja a düh. Átkozódik és töreti Istennel a keze szárát mindazoknak, akik csak ezt a rosszat tették. Még mond egyebet is, sok mindent rájuk kíván, egészen a hályogos himlőtől kezdve. A gazda is bejön s a fejéhez kap. Szokása neki. Ha valamely jeles ember csinálja így, azt mondják rá: államférfiui mozdulat. De mert csak Sóspál János csinálta, nevezzük inkább a nevén a dolgot: ő a csapást látván, a fejét vakarta. Mást mit is tehetett volna egyebet.

— Persze most sem csinál kend egyebet, — támad rá az asszony haragjában, — csak a fejit vakarja.

— Bolond vagy asszony, — mondja rá Sóspál, — mikor én a fejemet kivülről vakarom, akkor az belőlrül gondolkozik. Aztán ha nem vakarnám most, hanem verném a falba, akkor jobb volna tán? A luk akkor is csak ott volna a falon.

Ez igaz, ebbe apránkint az asszony is belegyőződik. Az ember pedig mit csinálhatna egyebet, nyomoz. E foglalkozást ők csapásozásnak nevezik: mikor a nyom után mennek. Sóspál János így a nyomokon menvén, eljut a hóban egy darabig, de a kocsiútra érve, a csapásozás elakad. Ott már össze vannak keveredve nyomok, ahogy a szekerek a havat járták. Mert hiszen nemcsak annak van esze, aki csapásozik, hanem annak is, aki ez elől védekezést keres a furfangban. Annak sok mindenféle módja van. Ahol juhféle van a kéznél, igen könnyü. Néhányszor átterelik a nyomok fölött a falkát s nincs többé ember, aki rajtuk eligazodni birjon. Juhász, gulyás vagy csikós az ötujjon szerzett holmit a földbe is elássa, de azon a földön soha senki föl nem fedezi a frissenásás nyomát, ha fölötte néhányszor áthajtják a gulyát, ménest vagy falkát. Így hát Sóspál sem tehet egyebet, hazaballag, lóra ül és bekocog a csendőrörshöz.

Sóspálnak szerencsétlensége volt az éjszaka, hát szerencséje van nappal. Ez így van jól, mert föl kerék, le kerék, a sors forgandó. Lám, az örsön ott találja a főhadnagyot is. Annak az ilyesmi meg éppen mulatság, szórakoztató, kedves foglalkozás. Lóra is kap az embereivel azonnal s haladnak ki a puszta vidékre, a kilukasztott tanya felé. Sóspál János is megy velük a lovon, sorsát az eszében forgatván. Hol reménykedik, hol sóhajt s leánya ruháinak elveszte jutván gondolatába, a szeme is nedvezni kezd.

A tanyába érnek és a katonák megnézik a tett helyét. A lukról megállapítandó, hogy cigánymunka-e vagy parasztmunka. Két csendőr lóra ül és szétviszi a közeli tanyákba a parancsot:

— Minden tanyából a gazda a Sóspál-tanyába jőjjön.

Jönnek is azonnal, mért ne jönnének, egyéb dolguk úgy sincs ebben a havas világban. Mind bejön a tiszta szobába s megáll a luk előtt. Biz ez jól ki van ásva. A szoba is ki van takarítva ugyancsak. Így nézik és beszélgetnek mondván:

— Hejnye, hejnye...

A főhadnagy mérges. A szivarja nem szelel. Az ördög vigye el az ilyen szivart.

— Pipával szolgálhatok, szól Sóspál, van egy tajtékpipám... azaz, hogy hiszen azt is elvitték.

Amaz pedig nem azért a szivarért mérges. Hanem mert a begyűlt emberek közül egy sem az „igazi". Azt meg lehet látni; különösen meglátja ő, akinél rendőrnek való szemübb embert egész életemben sem láttam.

— Hát valamennyien itt vannak mán? kérdezi.

A gazdák körülnézik magukat.

— Nem, — mondják — még hibázik egy, a Fejedelem Ferenc.

— Talán messzi lakik?

— Nem a, csak itt van mingyárt a tanyája. Nem tudom, hogy nem gyün.

A szivar szelelni kezd. De még várni kell egy kicsit. Látszik már az ablakból, hogy jön Fejedelem Ferenc a lovon, de lassan jön. Kurta az ember, rövid a lába. Utóbb csak beér. Lassan zökken a szobába a küszöbfáról, melyre föllépett, mert alacsony emberek szokása, hogy szeretik magukat magosítani. Mint a többi, ő is rábámul a lukra. A zsandártiszt szeme lassan húzódik az emberen végig; Fejedelem kezében forog a sapka.

— No embörök, — mondja a főhadnagy, — hát álljunk itt körbe, aztán tanácskozzunk. Hogy merre keressem én most már ezt a holmit.

Ezt persze szívesen meg is teszik. Úrral, fényes katona úrral egy tanácsban lenni: előkelő dolog. Tárgyalnak, ki ezt mondja, ki azt mondja, egyedül Fejedelem Ferenc nem szólhat, mert feléje a főhadnagy a kör közepén éppen háttal áll. A főhadnagy egyre haragosabban beszél, mérges fekete szemei villognak és a ködmönökön át be akarnak látni a szívekbe. A gazdák röstelkedve topognak előtte s mert bármit mondanak, semmi sem tetszik, utóbb már szólni sem mernek, elhallgatnak. A főhadnagy hirtelen sarkon fordul. Fejedelem Ferencnek a mellére üt a tenyerével és azt kiáltja rá:

— A kend padlásán van a holmi!

Fejedelem Ferenc nagyot csuklik s hirtelen rámondja:

— Kéröm szépen, ott.

S bőrtáskákból láncok kerülnek elő és Ferenc kezére akasztódnak. Ő különben csak most, hogy a hideg lánc a csuklójára csavarodik, veszi észre magát. Azonban már mindegy, segíteni a dolgon nem lehet. Csak mikor a havon halad a lovak előtt, morogja úgy magának:

— Hát kiforgatott, mán csakugyan kiforgatott... Az ördög vigye el az eszit.

A Műcsarnok téli tárlata

GENRE

Festette Peske Géza

Hálából megigértem, hogy majd egyszer odaadom kölcsön a meséskönyvet. Hogy fölgyógyultam, oda is kináltam neki egy délután.

Nem fogadta el. Félrevont az udvar mélyébe. Ekkor láttam, hogy mennyire megváltozott. Olyan színe volt, mint nekem, a lábbadozó betegnek, mikor tükörben néztem magam. Sápadtsága a lemenő napfényben még inkább kitünt. Nagy fekete szeme izzó fényben ragyogott. Csaknem féltem tőle.

— Hallgasson rám, úrfi. Én magának adom a német képeskönyvet. Egészen magának adom. De egyre kérem érte.

Szó nélkül figyeltem reá. Mit akarhat? A leány halkan folytatta.

— Csókoljon meg engem érte. Meglehet hogy elmegyek innen. Talán nem láthatjuk egymást, hadd búcsuzzam el én is valakitől ezen a világon.

Felém nyujtotta a könyvet. Pillanatig haboztam. Istenem, mégis csak cseléd. De olyan szomoru volt. Feléje tartottam arcomat. Ő pedig könyezve ölelte meg fejemet, össze-vissza csókolt s keservesen zokogott. Aztán kezembe adta a kéktáblás könyvet s elszaladt.

*

Reggel korábban ébredtem föl, mint máskor. Zaj, futkosás volt a házban. Kati kisírt szemmel robogott bé hozzám.

— A ténsasszony elfutott a doktorhoz.

Fölugrottam.

— Beteg az apám?

— Óh, ha csak beteg volna valaki, — siránkozott Kati. Vera, Vera megétette magát. Gyufát vett be az este. Elvittek reggel kórházba. Későn vettek észre. Óh Istenem, tegnap még együtt voltunk gyertyáért. Jaj nekem! Ilyen fiatalon! A ténsasszony a mi doktorunkhoz sietett, hogy segítsen rajta, ha lehet. Tegyek sok fölt a kávéra úrfi? Nem kell? Nekem sem kellett. Jaj nekem! Még a

Perke Gyéra

A madárvonulás

HERMAN OTTÓ LEGUJABB KÖNYVÉBŐL.

A fiasítás után szépségre és csodálatosságra nézve egyenlő értékü a vándorlás tünete, mely oly mélyen indítja meg a legegyszerübb ember lelkét, szívét.

Fütyül a szél, az idő már őszre jár,
Szebb hazába megy vigadni a madár.

Így szól a költő; és ha nem is úgy van, ahogyan mondja, hogy szebb hazába — mert hiszen Magyarországnál szebb hazája sem embernek, sem madárnak nem lehet; — de már a zordon tél idejére az a madár, amely természeténél fogva rászorul, repülve találhat és talál is délszakon oly tájat, amely éppen akkor enyhe, amikor nálunk kemény hideg uralkodik és elöli vagy téli álomba, rejtekbe szorítja azt, amiből sok madár táplálkozik.

Amikor pedig őszre kelve a darvak ékalakba sorakozva, búsan krúgatva, délnek tartanak; amikor házunk gyönyörűsége, a füsti fecske, tornyon, háztetőn gyülekezve, egy napon nyomtalanul eltünik; amikor a kelepelő gólya fölápolt fiaival egyszerre csak elhagyja a viskó kéményén, vagy a kazalvégben álló fészkét és a kaszállón seregbe verődve, mintha tanácskoznék, aztán a sereg mint valami parancsszóra egyszerre szárnyra kap, majd kerengve nagy magasba emelkedik és végre délfelé eltünik; bizony bánat szállja meg az emberfia lelkét, mert érzi, hogy itt a tél küszöbe, amelyen átlépve, meg kell küzdeni a tél szigorúságával, holott a madár, már amelyik, szárnyaszabadjára kelve, könnyü szerivel kitérhet előle.

És ismét mennyire megváltozik az ember érzése, amikor tavaszra kelve a határról eltisztul a hó, a füze-

Ebből mi mindennap olvasunk. Vannak benne egész nagy történetek és versek.

— Nem mutatná meg?

— Dehogy nem, — feleltem én. — De adja kölcsön maga is azt a hogyhívjákot . . . Vagy tudja mit? Inkább mutassa meg a képeket.

Így kezdődött a mi ismeretségünk Verával. Ő esténkint elkérte olvasókönyvemet s reggel korán már beadta. Be is vonta a könyv-tábláját papirral s én bámultam ügyességét. A német képeskönyvből meg akárhányszor együtt nézegettünk. Nem tudtam németül s ő hangosan fölolvasta a képek alá írt szavakat. Magam előtt látom azokat a kis képeket. Köztük egy tojás, csacsi, mérleg, sarló, gólya, bagoly. Hogy szerettem őket mind! Csak egy emberszemtől féltem. Fölfelé nézett a képen, olyan különösen, szúrósan. Úgy nézett mindig, mintha háborgatták volna. Talán aludt is, mikor a könyvet betették s csak akkor nyitotta ki pilláját, ha elfordították előle a lapot.

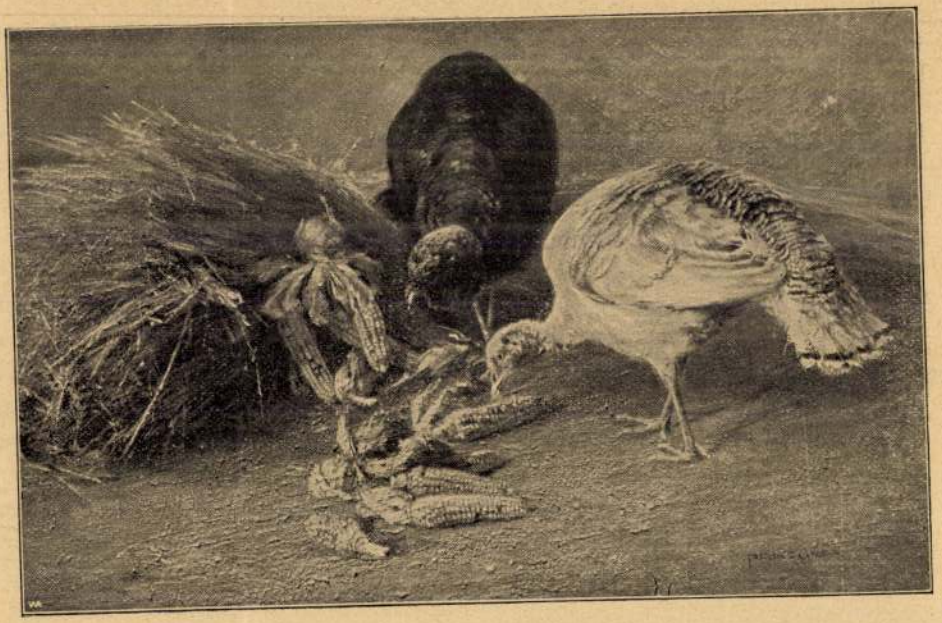

A Műcsarnok tavaszi tárlata

PESKE GÉZA : Konkurrencia

Szelid és szomoru volt Vera. Soha hangos szavát nem hallottam. Emlegették is nálunk, hogy derék, jó leány, szorgalmas, még az öreg asszony is szereti — a maga módja szerint. De mégse járja, hogy az asszony a kenyeret zárva tartja. Az én édes jó anyám meg is üzentette neki, hogyha megéheznék, csak jöjjön a konyhára, hiszen akad ott valami mindig, úgyis segít Vera néha a porolásnál a mi Katinknak, a világ leglármásabb teremtményének.

— Vera kérem, adja nekem azt a Fibelt. Én megveszem magától.

— Óh, minek is gondol erre úrfi. Hisz mindig olvashatja.

— Maga azt hiszi Vera, hogy nekem nincs pénzem? Hogy talán nem tudom megfizetni ezt a könyvet? Látja, nekém a perselyemben van vagy húsz krajcárom.

(Szent Igazság, dicső istennő, utólag bocsánatot kérek tőled. Nem volt ott még tíz krajcár sem.)

— Kis úrfi, ezt a könyvet édesapám vette. Tőle maradt nekem emlékbe. Egyebem sem jutott. Én sem

a medve is, de az csakhamar ráunt a pesti életre, ott hagyta őket. Őket csak a tél dereka vetette haza, mikor Andorfi hirül vitte, hogy a feleségének fia lett. Megbeszélték már előre, hogy Hilda lesz a keresztanyja. A drága komaajándékok nem is maradtak el és titokban Andorfi is kedveskedett valamivel a feleségének: aláírta az első uzsorás váltót. De már annyit költött, hogy restelt még többet kérni hazulról.

Ilona sokáig megfeküdte az ágyat s az urában mintha fölébredt volna a lelkiismeret: egy kicsit otthonülőbbé lett. Szégyenkezett is egy kicsit, hogy olyan bolondja annak az asszonynak. Mert csak éppen bolondítja: beleviszi mindenbe, aztán cserbe hagyja. Józan pillanataiban belátta, de mégis valami szilaj vágy kergette utána.

Nyárára valami tengeri fürdőbe készült Hilda, Andorfi vele. Hilda ingerkedni próbált a nénjével.

— Hallod-e, mért nem kötöd már ezt a lótó-futó embert egy cérnaszállal az asztalhoz?

— Hát mit is csináljon ilyen beteg asszony mellett? Nem is vehetem rossz néven neki.

— No, már én jobban vigyáznék az uramra, ha ilyen kedves lenne a menyecskéknek.

— Te vagy a legjobb öre; mástól talán én is félteném, tőled nem, — a hugomtól . . . Meg aztán velem marad a fiam, — mondta büszkén.

Hilda elpirult erre s megzavarodott. Ránézett a nénjére, aki teli hittel függesztette rá tekintetét. Lemondott még a nyári útjáról is. Minek? Hisz ő éppen azt akarta volna, hogy féltse tőle az urát!

III.

De már föllázadt az egész megye. Ugyan hova tette az eszét az az Andorfi! Tönkre teszi magát is, a feleségét is. Máris nyakig van az adósságban s még őrültebben folytatja. S micsoda gyalázatosságokat követ el az a vörös asszony! Hát mindenki meg van itt vakulva? Ilona is, a medve is, maga Andorfi is? Hisz csak a vak nem látja, hogy a vörös asszony lángragyújtja a tetőt a fejük fölött! Már megindult, vége-hossza nem volt a szóbeszédnek. S a világ szájának igaza is volt.

Három évi házasélet után Andorfi megint ott tartott, ahol legénykorában. De még ott se, mert akkor legalább kardbojtja volt, most az se. Csak azért nem ütik meg nála a dobot, mert úgy is hiába. És még azért is, hogy Hilda tartja benne valamennyire a lelket.

Valami kegyetlen jelenet volt, mikor a szenvedélyes férfi szerelmi dühében egyszer csókot kért az asszonytól s az odakinálta neki — az aláírását. Elfogadta, mert pénzre tán még éhesebb volt, mint csókra.

Az asszony a férfi vállára hajolva írta alá nevét a váltóra: Oszlányi Hilda. A csók — majd az is következik!

Ettől fogva az események rohamosan következtek egymás után.

Egyszerre csak szárnya kelt, hogy az Andorfi váltóin hamisak az aláírások: a sógorasszonya aláírását hamisította. Igaz volt, hogy Hilda megtagadta az aláírást s nem fizette ki a váltót.

Ilona kezét tördelve futott a hugához.

— Az életét mentheted meg az uramnak!

— De ha nem én írtam alá!

— Akkor is tartozol vele nekem, a nénédnek.

— Nem tartozom neked semmivel!

Olyan kegyetlenül mondta, hogy Ilona megérezte minden további szó hiábavalóságát.

— Igazad van, rég sejtettem, hogy nem folyhat közös vér az ereinkben, — mondta szeliden.

A régi pör emlékének visszhangja volt ez, mely kétségbevonta az öreg Oszlányi apaságát. Hilda arcát elöntötte a láng: ez mégis elevenre talált.

— Ne is folyjon, a ti romlott véretekből egy csöpp se! — mondta kevélyen s Ilonának nem fájt még ez se.

A váltó azonban mégse került büntető tárgyalás alá. Hilda szeretetreméltó levélben küldte el Andorfinak, hogy hát: ilyen ijedős a huszár?

Andorfi (maga se tudta már, mit cselekszik) elment érte hálálkodni.

— A halálba akartál küldeni. Miért? Szívesen meghalok, de nem a pénzedért, a régen igért csókodért.

— Én meg, azt hiszem, a csókodtól halnék meg, — felelte s elpirult akaratlan, szemérmesen.

— Az én csókom üdvöt ad, nem öl! — felelt a férfi elbizottan s magához szorította az asszonyt szilaj szenvedélylyel. Az asszony ellenkezett, de mégis sikerült leszorítania az ajkát. Akkor elengedte magát az asszony s türte, hogy kiszívja az ajkát. Vad, szenvedélyes, mámoros csók volt, vért és életet fogyasztó, véget nem érő, kínos és gyönyörádó, marcangló és édes, hogy mind a ketten kifáradtan és elbágyadva hanyatlottak alá. Telhetetlen vágygyal azonban a férfi újra akarta kezdeni, de az asszony elfordította fejét.

— Jaj, ha meglátnak! Az uram téged is megöl, engem is!

— Nem bánom, éretted halok veled!

— De én élni akarok veled, — sugta neki az asszony. — Most menj, estére lovagolj át a holdvilágnál; kopogtasd meg az ablakom, magam leszek.

IV.

Estefelé névtelen aggódás tartotta reszketésben Ilona szívét.

— Ne hagyj el, édes rózsám, ne menj el ma tőlem. Magam se tudom mért félek úgy? Tégedet féltelek. A gyerek is, nézd milyen nyűgös; bizony baja talál lenni. Ne hagyj magamra, édes!

— De ha már eligérkeztem! Csak nem maradok itthon a te alaptalan sejtelmeid miatt!

— Hát legalább azt mondd meg, hová mész? Hova gondoljak rád?

A férj kissé idegesen dobolt az ujjaival. Hogy mondja meg?

— A városba megyek be, oda igérkeztem, — és ment.

A kastélyt átölelő parkban a paripájának nyakába dobta a kantárszárat s halk, óvatos léptekkel megindult a kivilágított ablak felé. Kopogására megnyilt s Hilda kihajolt rajta.

— A medvét a városba küldtem, nem jön haza reggelig, kerülj az ajtóra.

A kastély hosszan elnyúló, földszintes épület volt, öblös, nagy folyosó vezetett rajta végig.

Hilda reszkető szívvel várt az ajtó mellett. Egyszerre dulakodás zaja hallatszik be a folyosóról, puskalövés döreje, melyet a boltozatos falak százszorosan csattogtatnak vissza.

— Az uram!

Önkénytelen mozdulattal fölszakítja az ajtót, — az ura.

— A te életedet is az övével együtt! Te hívtad ide a szeretődet!

Az asszony magára csapja az ajtót s ráfordítja a belekészített kulcsot. Egy pillanatig gondolkozik csak, mert a nehéz tölgyajtó már is recseg s kiveti magát az ablakon.

Neki a parkon keresztül a csillagos éjszakának. Az ablakon keresztül egy, két, három lövés dördült utána. A nyerges paripa, fülét hegyezve, most is ott van még a fa mellett, ahol gazdája hagyta.

Halálos félelemtől üzve Hilda rádobja magát s a megriadt állat nekivág a széles országútnak zabolázatlanul. Ösztöne viszi hazafelé. Az asszony hátra, hátra tekint, hogy nem üldözik-e. Egyszerre ott látja magát Ilona kis udvarán, egy ablak még világos is, ott alszik az asszony, az özvegy. Lepattan a lóról és bezörget.

— Ébredj Ilona, a medve széjjeltépte az uradat, mert nálam találta!

Az asszony fölriad s még gyorsabban öleli magához a kis fiát. Azt hiszi, lidércnyomása van, rosszat álmodott.

A másik pedig ismét fölpattan a lóra s vágtat tovább az elborult, komor, csillagtalan éjszakába . . .

a földbe, amelyet pajzszsal takartak le, hogy biztosságban legyenek. Az örökös félelem elcsigázta őket, sokakat valósággal kétségbe ejtett és nem egynek eszét vette közülök.

Jó félórai ügetés után Omodéék végre meglátták az ellenséges tábort a távoli halmokon. Éjszakára mindig szekérvárat csinált a német, melyet gyalogosan őriztek a vitézei. Nappal két oszlopban mentek a vértes lovasai, közre fogva a szekereket az asszonyokkal, a menekülő papokkal és a pogány rabokkal. Eleintén, hogy útra keltek Komáromból, Vatháék gyakran el tudtak csalni a főseregtől egy-egy kisebb német csapatot, amelyet aztán hamarosan körülfogtak és halomra nyilaztak. Egy-két nap mulva azonban az ellenség már kitanulta a mesterségüket. Most már nem vették többet kergetőbe a magyar portyázókat, hanem zárt sorokban haladtak a határ felé. Ha azt hitték, hogy meg fogják őket támadni, körbe állottak és a vágtató pogányok felé fordították kopjáikat. Ilyenkor az egész seregük olyan volt, mint a sündisznó, mikor a kopó ellen védekezik.

A három cimbora, Omodé vezérlete alatt, egyenesen nekivágott a tábornak. Mikor már vagy háromszáz lépésnyire megközelítették, Omodé megállította a paripáját.

— Ahol ni a német!

Marót és Bozdurgán kiváncsian nézték a vassüveges embereket, akik háromszögletü pajzszsal a kezükben és nyárssal a vállukon, jártak az óriás nagy szekerek között. Azután egyszerre dühbe jöttek mind a hárman.

— Német, német! — kurjantotta Omodé, — holnap bocskorszíjat vágok a bőrödből!

A németeknek föltünt az Omodé fura alakja, egyikük, egy tömzsi suhanc, kukorékolni kezdett, a többi meg nevetett, de azért nem jöttek elő szekereik közül.

A három cimbora aztán kerülgetni kezdte a tábort, hátha akadna még valami látnivaló. Egyszerre megakadt a szemük egy lovasemberen, aki egypár nyíllövésnyire a tábortól, magánosan állott egy dombon. Talpig vasdrótba öltöztetett, hatalmas termetü ember volt. Olyan mozdulatlanul állott, mint a kőből faragott bálványkép. Szemmelláthatólag a távoli rónán vonuló magyar seregeket figyelte.

— Ezt megugrasszuk! — kiáltotta Omodé.

Mind a hárman vágtatásra ösztökélték a paripájukat, hogy a német és a tábor közé furakodjanak és mind a hármuk szemében fölcsillant a vadászláz tüze. A német azonban idejében megneszelte őket és megindult a tábor felé.

— Ejnye beh horihorgas nagy sováb, — csudálkozott Bozdurgán, — kitelnék belőle egy ember meg egy kutya.

A német már csak kétszáz lépésnyire volt a tábortól. Ekkor megállította a csődörét és farkasszemet nézett az üldözőivel. Ezek is megállottak egy gyereknyíllövésnyire tőle. Omodé szeretett volna vele szóbaereszkedni, de mivel nem tudott németül, azt tette, hogy kihívóan és harciasan a szeme közé nyerített. A vitéz ekkor megsarkantyúzta a csődörét és a hóna alá fogva a rengetek nagy kopját, egyenesen nekik vágtatott. Már szinte elérte őket, mikor a három fürge magyar paripa úgy szétlibbent, mint a verébcsapat a pujkakakas előtt. (Folyt. köv.)

Krimhilda

Írta SZÁNTÓ KÁLMÁN

Véletlenül még annak is keresztelték, — Hildának s talán a névvel együtt örökölte a vérben úszó hősmondák germán asszonyának ama bosszúálló természetét, amely le tudott mondani egy egész életre való gyászról, hamu alá tudta rejteni szívének egyetlen izzó szenvedélyét, okos számítással oda tudta magát adni a lelkének gyűlöletes férfinak, csakhogy évek forgásával, idő mulásával, mikorra már moh takarta a süppedő sírokat, szú rágta az alattuk porladó csontokat, megállhassa bosszúját a sérelemért, mely egykor rajta esett.

Az édesanyja különben egész közönséges német nevelőnő volt, akit Oszlányi Péter hozatott valahonnan Hannoverából az árván maradt kis leánya gondozására. Nagyon logikus gondolkozásu, fegyelmezett vérü, előrelátó hölgy lehetett, aki valóságosan törbe ejtette a felesége siratásában elgyöngült erélyü vidéki nemes urat. Bár sohasem ismerte, vele együtt siratta a felejthetetlen megboldogultat s anyja helyett anyja igyekezett lenni a kis árvának. Oszlányi Péternek fájdalomtól kábult feje, — talán éppen régóta előkészített alkalomra, — összevetette az asszony helyettesét a siratott asszonynyal s egy langyos tavaszi estén, amikor az ákác, a bodza, a hárs teli virágos koronája mind, mintha csábításra esküdött volna össze: korához alig illő fiatalos hévvel szorította karjai közé a szőke szirénát.

Attól a naptól fogva a gyönge ember egészen az asszony karmai közé került. Nem is került ennek sok fáradságába, hogy elvétesse magát vele feleségül. S mikor meg azzal a hírrel lepte meg, hogy örökössel fogja megajándékozni, az öreg Oszlányi szentül hitte, hogy okosan cselekedett: első házasságából való gyermekének nem csak anyát adott, de játszótársat és szerető testvért is. Az öreg Oszlányi rá nemsokára meghalt: az atyafiak pedig a károsodott kis Ilonka érdekében, pörrel támadták a házasságlevél s a végrendelet érvényességét. De az iratok sokkal pontosabbak és szabatosabbak voltak, semhogy az atyafigyűlöleten kivül más kifogást lehetett volna ellenük tenni.

Kénytelenek voltak tehát a birtokot fölosztani, — a jobbik rész a sok ingó-bingó drágasággal még így is az asszonynak jutott, — a kis Ilonkát elvették a mostohától, az özvegyet pedig leányostól örök átok alá vetették minden jóvérü megyei család részére.

I.

Osztakozás után az özvegy arra gondolt, hogy vevőt keres az örökségére s úgy itthagyja lányostul ezt a rideg pátriát, hogy hírét se hallja többet. De a véget nem érő pörösködések alatt — azzal is vádolták többek közt, hogy haldokló urát kifosztotta értékes ingóságaiból — valami dac szállotta meg: csak azért se szökik meg! Majd meglátja, mit tudnak ellene tenni! Mint valami dúló ellenség ellen, elsáncolta magát a kastélyában s fölvette a harcot az egész szomszédság, az egész megye ellen. Kitartó, szívós természete volt s nem akart engedni a maga igazából. S látta lassacskán, hogy kezdenek belefáradni az apró, néha kárt tévő, néha csak keserítő tűszúrásokba. Ment a maga útján, mely különvaló s a többiektől járatlan volt. Vetett és ültetett, utána járt a dolgosoknak, veszekedett a béresekkel, alkudozott a búza- és gyapju-kereskedőkkel, számonkérte az elveszett tyúktojást, kulcsárnéja, ispánja, tisztartója volt magamagának. Mulatni nem járt, vendég az ő küszöbét át nem lépte, el sem képzelte volna, olyan mértékben kezdett gyarapodni. Okosabb volt az elhunyt uránál: ő nem hozatott német nevelőnőt, hanem az Alföldről valami elszegényedett úri kisasszonyt, aki Hilda kürül legyen olyankor is, amikor őt a gazdaság elfoglalta. Belátta, hogyha már

itt maradt s a leánya jövendőjét idekötötte, magyar módra kell fölnevelnie. Azért nem vette le a kezét róla, sőt gondja volt rá, hogy a leány lelke olyan irányban fejlődjék, amilyenben ő jónak gondolta.

Igy lett Hilda tizennyolcesztendős, magas, erősen fejlett leány, a két messze idegen vér keresztezésének pompásan viruló példánya. Okos, számító fejet örökölt az anyjától, az apjától pedig szenvedélyes, lobbanékony vért. Fénytelen, acélszürke szemei olyan hidegen néztek a világba, mintha nem tartották volna érdemesnek, meglátni benne valamit, de lobogó vörös haja, a lángoló színeknek ez a csodálatos keveréke, úgy égett a feje körül, mintha el akarná hamvasztani ezt a lenézett egész világot. Vidéki műértő körökben a vörös haj ma is olyan csekély értékü még, hogy Oszlányi Hilda azért mégis a tucatszépségek közzé mehetett volna, ha az ajkán valami igézetes csáb nem lett volna. Az ajkához nem kellett műértelem: keskeny vágásu, nem is éppen kicsiny, de piros vérrel mindig teli ajaka volt, valami csudálatosan igéző, kábító mosoly ült rajta; hideg és mégis érzéki, leszorítva és sívár vágyaktól reszkető. Aki értett hozzá, annak a férfinak megborzongott tőle a háta.

Mesés hírek jártak a kincsekről, amiket az anyja összekapargatott részére s nem lehetett volna meg nem látni, mégha nem úgy fölszerelve jelenik is meg a vízkereszti megyebálon. Tizennyolc esztendő alatt új nemzedék nőtt föl, a szülők háborúságait csak hírből ismerő, amelynek Oszlányi Hilda szép maga, de szép magánál még szebb vagyona is kivánatos volt. Kellemetlennek igérkezett egy kissé, hogy mikép fog majd a két nővér első találkozása kiesni, mert a bálba Ilona is készült. De hisz telik a megyei fiatalságból annyira, hogy jut is, marad is mind a kettőnek elég. De az aggodalom fölösleges volt. Ilona már a teremben ült, mikor Hildának égő hajkoronás feje az ajtóban megjelent. Nem tudom, készült-e rá, vagy pillanatnyi sugallatot követett: Ilona fölállott és elébe sietett soha nem látott hugának, megölelte, megcsókolta. Első föllépésre leány nagyobb diadalt tán sohasem aratott. Ez megtörte a jeget, mert utóvégre senkinek annyi megbocsátani valója nem lehetett, mint Ilonának. A két leány kart karba öltve járta végig a füstös mennyezetü, tiszta fehér csipkefüggönyökkel teliaggatott, csináltvirág-füzérekkel fölékesített megyeház-termet, melynek sárgarézből vert, ódon csilláraiból száz gyertya csöpögtette össze a táncosok derekát.

Nem mondta volna róluk senki, hogy egy csöpp közös vér is van bennük. Az erőscsontu Hilda mellett a négy-öt évvel idősebb Ilona, beteges, kevésvérü anyának csenevész ivadéka, most is gyermeknek látszott. Keskeny vállával, áttetsző fehér arcával, gyermekesen naiv, nagy kék szemével, barnába hajló, gesztenyeszín selyemhajával ő látszott a fiatalabbnak. Egy pár évet elbetegeskedett, éppen mióta hajadonná virult s most egy kicsit megerősödve, új reménynyel indult az életnek.

Hilda föl tudta mérni a szíves fogadtatás értékét. Anyja fölvilágosította, már régtől fogva, hogy micsoda gyűlölő ellenségek veszik körül s az ő hideg vérét óvatosságra intette a cselvetés félelme. Nem hiába telt élete magános elhagyatottságban, hogy elővigyázatos ne lett volna. Pedig éppen nem volt rá szükség s a tánc fölpezsdülő mámora, melynek gyönyörét ma érezte először, el is hajtotta lelkéről ezt az árnyékot. Kézről kézre adták s nagylihegve alig tudott egy-egy percre megpihenni az anyja mellett, aki különben, izléstelen ruhájában, nehéz, régi, családi lánccal a nyakán, meglehetős elhagyottan ült. A nénikék és a bácsikák nem tudtak olyan könnyen megbocsátani!

Alig is van tisztább mámor a fiatal lány első táncánál. Az iskolás félénkség még tartózkodóvá teszi, de a vér kigyúló tüze lángba hajtja: kiélvezi a ritmus gyönyörét és csakis azt.

Hildának nem volt elég naiv lelke erre az élvezetre, élvezni a táncot a táncért és — talán csak hogy öntudatosságát éreztesse — válogatott és megkülönböztetett. Akivel akart táncolni, az nem tudta letenni. Hideg,

A Műcsarnok tavaszi tárlata

A LAKMÁROZÓK

Festette Peske Géza

szürke szemében valami rejtelmes, igézetes láng lobogott föl, haja koronája titokzatos fényben ragyogott, keskeny ajakának széle még pirosabban égett, egy-egy nyilására mintha vonaglott volna.

Egyszerre megbolondította a férfiakat, azok veszekedtek utána, ő pedig szemlét tartott felettük s latolgatta értéküket.

— Mindnyájok között ez az Andorfi a legkülönb, a legerősebb, a legdaliásabb, gondolta magába, ez lesz az uram!

S elhatározta. Valamennyi között az volt a legtartózkodóbb is. El-elvitte a táncba, egyszer Ilonát, hosszasabban, másszor Hildát, rövidebben. Hilda szeme nézése, ajka mosolygása ő rá hatott a legkevesebbet. A szemük össze összeakadt, de csak kikapcsolódott, az ajkuk mosolygása is megértette egymást, de a férfié mintha előkelő hidegséget igyekezett volna árasztani. Mintha nem akarta volna a benne levő igérkezést megérteni, melyet olyan jól kiolvasott belőle, akinek egyébkint kijárt.

Talán csakugyan hideg volt és előkelő. Nem minden hivalkodás nélkül hordta a kamarás zsinórjait világoskék atilláján s ki tudja, tán gondolt rá, hogy nem kivánja az utódait ettől az ékességtől megfosztani.

Reggel felé, mikor a bál véget ért, Hilda nem volt egészen megelégedve magával. Ilona búcsuzóra még egyszer fölkereste s hizelgő szeretettel becézgette körül.

— Ugy-e szép volt? Neked ez volt az első bálod? Az első bál mindig a legszebb!

— Sohse táncoltam még ennyit!

— Ugy-e? S milyen jó táncosok! A mi legényeink arról híresek!

— Andorfi a legjobb táncos valamennyi között.

— Ugy-e és a legdaliásabb is? — kérdezte Ilona fölcsillanó szemmel.

— Valamennyi közt a legkülönb.

— Gyere, neked megsugok valamit. Nemsokára a vőlegényem lesz már, — szólt... s lesütötte a szemét hozzá.

Hilda úgy érezte, mintha kígyó csúszott volna hirtelen a keblén, éles, szúró fájdalmat érzett, mintha a mérges fulánkját eresztette volna a szívébe.

— No nézd, hiszen te akkor menyasszony vagy! — S megcsókolta a nénjét. Olyan volt a csókja, mint a tüzes vas.

Már ekkor ott volt Andorfi is. Karját nyujtotta Ilonának, hogy a kocsihoz vezesse. Hilda megvető, gyűlölködő pillantást vetett utánok s széjjelnézett.

— Mi is megyünk, vezessen le maga Oroszi, — szólt az ott ácsorgó szolgabírócskának, aki belevörösödött a nagy kitüntetésbe.

II.

A két Oszlányi-leány házassága csaknem egy időre esett. Ilonáék, miután Andorfi odahagyta a katonaságot, Olaszországba mentek; Hilda ellenben azt tartotta, hogy a járás egy pillanatig se lehetne meg az ura nélkül, így hát otthon maradtak. Maga Oroszi is jobb szerette így, mert ő — azt mondja — belehal az olajos ételbe.

A megyében igen jónéven vették Hilda választását. Oroszi a törzsökös familiák közül való, de olyan medvetermészetü, hogy tökéletes leányt sohase kaphatott volna. Hilda szinte elismerni látszott, hogy ő nem tarthat rá számot, hogy a „tökéletesek" közé sorolják. A rövid ismeretség után nem is tudott tán az ura medve természetéről, ami abban állott, hogy már diákkorától fogva mindenki őt táncoltatta, de jaj volt annak, ki a türelmével visszaélt: azt széjjelmarcangolta. Soha senkire ez a név jobban nem illet: zömök, tunya, jóságos és vérengző volt, mint a medve.

A mézeshetek elmultával a két nővér nagyon összeszokott. A birtokaik szomszédosak voltak s könnyü volt egymáshoz átjárniok. Hilda egyébként is nagy házat kezdett vinni. Messze földre szóló lakmározásokat rendezett, borral, cigánynyal, kártyával. A bort csak győzte a medve, de a kártyához nem értett. Ott a felesége helyettesítette. Valami nagy kártyaszenvedély fejlődött ki benne. Éjszakától éjszakáig ki tudott tartani az urakkal s egy arcizma se rándult, ha ezreket vesztett is. Igaz, hogy senkise volt ott, aki olyan könnyen bírta a veszteséget, mint ő. S éppen így tudott nyerni is, hideg vérrel, kiméletlenül.

Ilona nem szerette ezeket a füstös, lármás, mámoros mulatságokat. El-elmaradozott s mikor ősz felé gyengélkedni érezte magát, végkép ki is maradt. Annál buzgóbban járt el az ura. Már legénykorában nagy kártyás volt s a felesége vagyonából most már ki is elégíthette a szenvedélyét.

S egyéb is vonzotta. Hildának a vörös haja, csábító mosolya, varázslatos tekintete. Ebédnél, kártyánál mindig egymás mellett ültek, az asszony keze érintése, ajka lehellete minduntalan megcsapta. Még többször is tán, mint elkerülhetetlen volt. Ohó, régi huszár létére ismeri ő már ezt. Csak hadd kacérkodjék az asszony, előbb-utóbb csak ő adja meg az árát.

A feleségével hamar betelt. Az a törékeny, sírórívó portéka csakugyan nem is volt neki való, a hatalmas, nagy embernek. De hát késő bánat, ebgondolat. Most már majd úgy kárpótolja magát, ahogy lehet

Hildának az őszre kedve kerekedett megnézni a futtatásokat; Andorfi is fölkisérte, egy darabig velük volt

az indítványával akart elő, hogy valamennyi parlamenti szónoklatot szószerint közölje a — hivatalos lap. Belzebubbal akarta kikergetni a Sátánt. Nem tekintve a komikumot, a mi abban rejlett, hogy ellenzéki oldalról propagandát csináltak a hivatalos lapnak, őszinte elismerése is volt abban az indítványban annak, hogy a sajtó félelmetes egy hatalom és hogy a közönség hangulatát ma már ő csinálja, nem pedig a parlament.

Egy ellenzéki képviselő, híres adomázó, a következő humoros formában adta elő erre vonatkozó nézeteit és aggodalmait a t. Ház folyósóján:

— Ismeritek az apósomat. Elvhű és szilárd férfiú volt teljes életében és a leányát is csak azért adta hozzám, mikor még szegény fiskális voltam, mert a lelkem mélyéből ellene vagyok a hat-

(Peske Géza.) **Hún vezér.**

de nem telt bele félesztendő és az én apósomból olyan lelkes Apponyista lett, hogy a rákövetkező választásnál ellenem szavazott, még pedig — a nemzeti párti jelölt javára.

. . . Az a honatya, a ki ezt a félig tréfás, de felerészben komoly történetet elmondta, legjobban jellemezte a sajtó óriási befolyását a nagyközönségre. Kiterjed ez a befolyás nemcsak a politikára, hanem társadalmi és művészi kérdésekben is legtöbbször döntő a súlya.

Ha egy vidéki családba valamely hírlap évekig jár, annak minden egyes tagja csak azt tartja igazi írónak, a ki abba a lapba ír, csak azt a művészt ismeri el, a kit az ő lapja megdícsér. De mégis leginkább a politikában érvényesül a sajtó befolyása. Igazi képviselő és nagy politikus az ő szemében csupán az, a kinek beszédjéből hasábokat közöl a lap és viszont szánakozó mosolylyal említi azok nevét, a kikkel néhány sorban végez az országgyűlési tudósító. Mivel pedig a magyar sajtó túlnyomó része pártpolitikai szempontból végez a képviselők beszédeivel, nem csuda, hogy vannak házak, a melyeknek első emeletén *Bánffy* Dezső báró az orákulum, míg ellenben a földszinten *Polónyi* Géza a próféta . . .

Erről a bár furcsa, de mindennapi helyzetről folyt nemrég a szó hírlapírók között és az egyik, a ki mögött már csaknem huszonötéves tollforgató mult van, a következő tervvel állott elő:

— Azt mondják, hogy ma már nagyon sok a hírlap Magyarországon és őrült vállalkozásnak tekintik, ha valaki újat merne alapítani. De én mégis tudnék valamit, a mi nemcsak üzleti szempontból fizetné ki magát, hanem a közügynek is nagy szolgálatot tehetne. Olyan lapot kontemplálok, a mely a politikai, a társa-

nyaival, hatalmas ágyúival és nehéz pánczélzatával valóban imponáló látványt nyújt.

Mily költséges egy ily hajó előállítása, arról fogalmat nyújtanak a következő adatok: a «Jauréguiberry» 26.939,100 franknyi költségbe került. Ez összegből esik a hajó testére 18.915,100 frank, a hajtógépekre 3.642,000 frank, tüzérségére 2.432,000 frank, 1.950,000 frank pedig különböző befejezési munkákra.

A hajót egy a hoszszában közepütt végigvonúló fal és tizenhárom keresztfal huszonhat vizmentes rekeszre osztja. Hoszsza 108·5 méter, szélessége 22·15 m, járómélysége 8·5 m; 12.000 tonnatartalommal. Öv-pánczéla 450 milliméter vastagságú, mely a végek felé 275 mmnyire vékonyúl s elől a sarkantyúig sülyed. A hajónak öv feletti részét szekrény-szerkezet védi, ennek külső részét 100 milliméter vastag aczéllemezek képezik, belső lemeze 10 mm. vastag, a köztük levő hézag kukoriczacsutkából készült celluloséval van kitömve, a viz beömlésének meggátlására.

Tüzérsége: két 30 cm. öblű, két 27 cm., 8 14 cm., négy 6·5 cm., tizenkét 4·7 cm. és nyolcz 3·7 cm. öblű gyorstüzű hátultöltő ágyú. A 30 cm. és 27 cm. kaliberű ágyúk 370 mm. vastag pánczéllal ellátott forgatható tornyokban olykép vannak felállítva, hogy egy-egy 30 centiméteres és két 27 centiméteres ágyú előre s illetőleg hátrafelé süttethetnek el és két-két 30 centiméteres s egy 27 centiméteres ágyú oldalt tüzelhetnek. A 14 czentiméteres ágyúk kettesével 100 mm. vastag vértű tornyokban vannak felállítva és négyesével akár a hajó orra irányában, akár hátrafelé, akár pedig oldalt tüzelhetnek. A hat torpedóvető ágyú közül kettő vízalatti. A vízfölöttiek közül egy-egy oldalt az előárbocz előtt fekszik, egy-egy pedig hajóközepett a szekrénygát mögött. A gépek 14,200 lóerővel bírnak. A próbameneteknél óránkint 17.4 tengeri mérföldnyi sebességet ért el a hajó. Szénkészlete 1000 tonna, melylyel mintegy 2400 tengeri mérföldnyi útat tehet meg.

AZ ELSŐ SZŐLŐSZEM.

Peske Géza festménye.

Hiszen nem lehet mondani, hogy valami jó esztendő lett volna. Hol az eső maradt el, hol meg sok is esett, aztán az a lisztharmat, ragya, más efféle ostromolta a szőlőt.

De hát azért mégis csak termett aztán. Pedig János gazda de sokat elmondogatta egész nyáron, hogy: Nem lesz semmi, épen semmi sem lesz!

Fiatal feleségének is naponként elmondta ezt, végre az is majd elhitte már a dolgot, pedig hiszen tudhatta volna, hogy már ezt igy szokás jósolgatni, de szerencsére még sem igen teljesedik be.

Most sem teljesedett.

A minek bizonysága az, hogy János gazda egyszer csak haza hozott egy garaboly szőlőt, meg egy csomó galarábét s más effélét.

Egyik szebb volt bizony az, mint a másik.

A fiatal menyecske azt mondta, hogy:

— Lám, mégis adott az Isten!

Azután lecsipte a legszebb szőlőszemet, hogy oda adja a kis Jancsinak. Hiszen minden, a mi szép, a mi jó, az övé. Hiába, ha kicsi is, de ő az úr a háznál s az is marad, míg majd kis testvérke nem születik; akkor aztán majd azé lesz a legszebb szem szőlő.

A kis kövér Jancsi elébb csak csodálkozik a szép, piros bogyón, sohase látott még olyat, de csakhamar kiterjeszti utána apró vaskos kacsóit, majd szájába is veszi azt a csodálatos piros golyócskát s miután tapasztalja, hogy édes, lármásan követeli a többit is, csak győzze neki a mama csipegetni.

De hát csipegeti gyorsan és örömest, hiszen ugyan kinek adhatná szivesebben!

Ezt a kedves jelenetet tünteti fel rajzunk, melyet *Peske* Géza jeles festőművészünk festménye után mutatunk be.

A KÖPENYCSINÁLÓ.

Amerikai rajz.

Kétségtelenül érdekes kis társaság volt az, mely minden ebéd táján összeverődött a Greeny asszony ebédlőjében, hogy az ebéd gondját elvesse. Négyen ültünk le a csapott derekú asztal körül, mind a négyen legényemberek, de négy országból verődtünk össze. Az asztalfőnél egy német doktor trónolt, ki, miután felszívta magába a tudományok összességét a német földön (ez az ő véleménye volt), átvándorolt ide, New-Yorkba, hogy az emberhúson eszméit kipróbálja. Faját nem tagadhatta volna meg, bikafejszerű homloka mindig elárulta volna német voltát. Mellette egy kanadai ficzkó tanyázott, kinek foglalkozását kitalálni nem voltam képes egyhamar, mivel kérdésemre mindig ugyanezt a választ kaptam: «Köpenycsináló.»

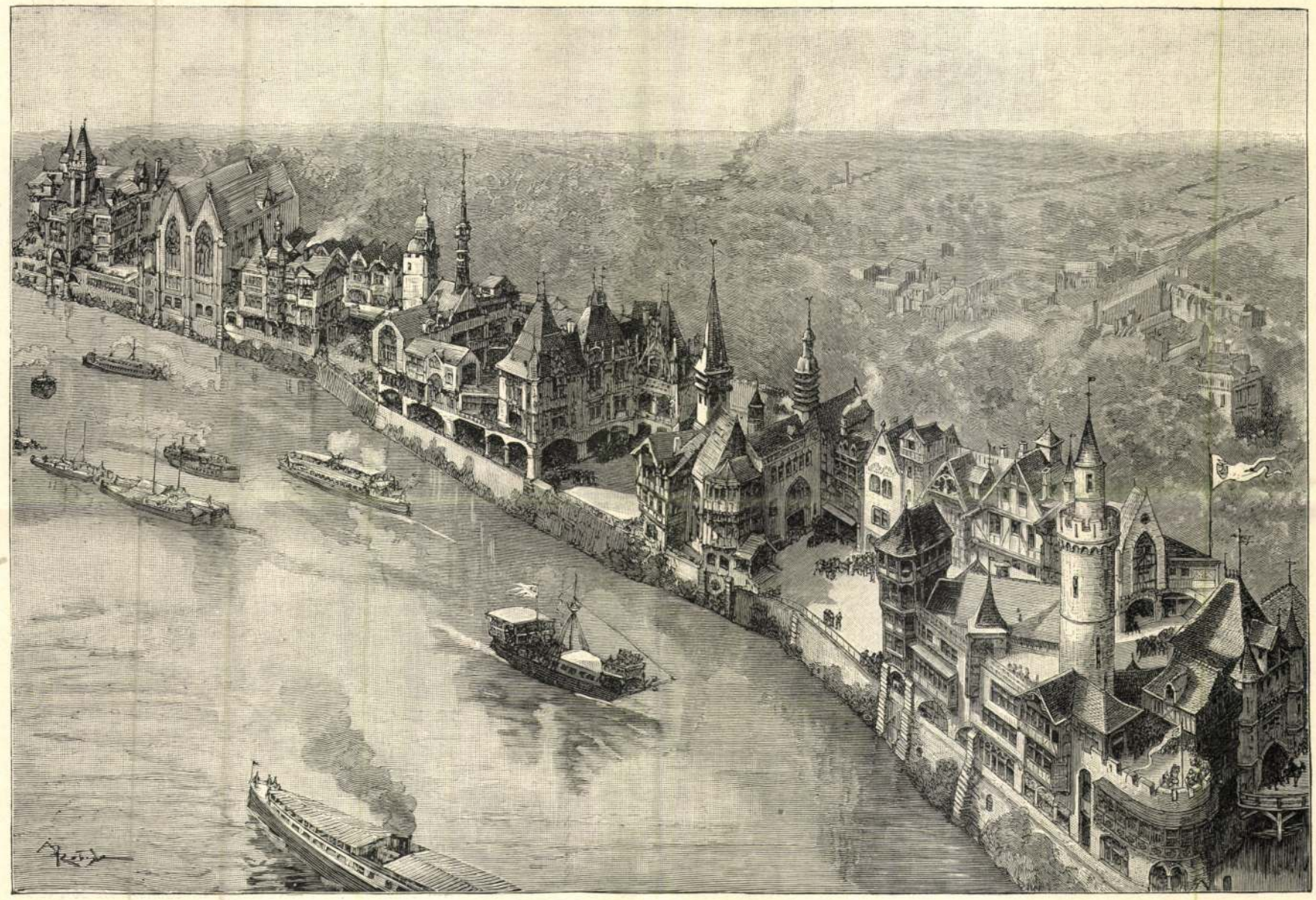

A PÁRISI VILÁGKIÁLLITÁS. — A RÉGI PÁRIS.

A mellettem ülő fiatal katonatisztet faggattam ugyan párszor, de ő is ugyanezzel a válaszszal fojtotta el kiváncsiságomat. Egy ideig azt hittem, talán ez a «köpeny» valami új alakú lebernyeg lesz, melynek ő a dicső feltalálója és csak a jövő szezonban fogja közhasználatra bocsáttatni. Foglalkozása tehát szabó kell hogy legyen, de valami magasabb rendbeli, a ki csupán egy fajtájú köpenyt fabrikál.

Azonban az én tiszt barátom határozottan állította, hogy a kanadai nem szabó, csupán «köpenycsináló.» Végre meguntam a sok kérdezést s hagytam a köpenyest az ő foglalkozásával együtt.

Különben sem ő volt az én érdeklődésem tárgya, hanem az a tüzes szemű yankee tiszt, a ki szomszédságomban ütött tanyát. Aranyos ficzkó volt. Minő hévvel tudott beszélni az ő hősi csatájukról, melyet ott a lábunk alatt fekvő

mennyit szenvedek, elborzadna, s talán szerencsétlenebb lenne, mint én vagyok. S ez kétszerezi fájdalmim érzetét, hogy nem lehetek iránta őszinte azért, mert szeretem; nyugodtnak, elégültnek kell előtte szinlelnem magamat azért, hogy életnyugalmát és elégültségét fel ne zavarjam. Szegény jó atyám, mennyire csalódol bennem! — Testvérim előtt sem nyilatkozhatom. Miért azon okokat felleplezni előttük, melyeken boldogtalanságom alapszik? Jobb, ha nem ismerve azokat, átsurrannak rajtok, szerencsésben, mint én, ki bennök fennakadtam. Miért tudatnom velök, hogy én nem vagyok boldog? A részvét, melylyel irántam vannak, átokká válnék önmagoknak. — És így nincs senki, ki osztakoznék keblem terheiben, ki vigaszt nyújtana és erőt a további türelemre. Keblem önküzdelmeitől olykor majdnem megreped.

Egyedüli enyhet a munka nyujt. Ha hivatalom[1] gondjai mellett magánügyeim roppant halmaza fog körül s elsánczol olyannyira, hogy nem találok rést, melyen menekülhessek, s nem marad egy pillanatom, melyet szabadnak mondhatnék, melyben másról gondolkodhatnám, mint arról, hogy mit tegyek előbb? — akkor boldog vagyok; igen, oly boldog, mint a gép, melyet láthatlan erő mozgat, s mely működik folytonosan, a nélkül, hogy tudná, miért? Kincs, hir elvesztették bűverejüket reám nézve; a jövő boldogságának reménye az utósó szikráig kialudt keblemből. Honnan tehát a lankadatlan szorgalom, melyért sokan annyira dicsérnek, midőn nincs egyetlen rugó, mely mozgató erő gyanánt szolgáljon? De van egy, a kötelesség, a becsület örökifjú érzete, mely még nem hagyott el, s esküszöm, velem marad örökké. Legyen bár a világ utósó lényeig még egyszer oly aljas, mint eddig tapasztalám, álljon el a nemesebb érzésnek bár utósó érverése és veszszen el a földről minden, mi jó és szent, én önmagamhoz hű akarok maradni. Jobb szellemem sugalmát elfojtsam azért, mert az másoknál visszhangot nem talál? Hisz nem érdemelném meg azt, hogy a sors emberré alkotott, nem a lelki erőt, melyet lelkembe zárt, ha ezt használni nem tudnám, s megszűnnék a szó nemesebb értelmében ember lenni azért, mert mások is lenni megszüntek.

De az idő éjfélhez közelg. Nyugalomnak adom át magamat, mert holnap sok teendő vár reám. Hála isten! legalább lesz szórakozás.

Szeptember 12.

Ma ebéd fölött atyám ismét Sch.[2] családot hozta szőnyegre; s mily kedves színben tünteté fel őket előttem! Mily forró vágyát teljesitném, ha velük rokonúlnék! Igen, ha nem ismerném annyira a világot, hogy gyülölnöm kell; ha keserű csalódásaim nem csatolták volna elválaszthatlanúl lelkemhez azon fájó meggyőződést, miszerint az ideált, melyet önmagamnak teremték, mely után mindeddig hiába epedtem, fel nem találhatom. Atyám mindig unszol, hogy ismerkedjem meg velök, de én félek e lépéstől. Csalódásaimat szaporitsam? Igaz, hogy e család igen tiszteletes, hogy atyjuk szigorú becsületesség s józan értelmiség embere, hogy házuk, mennyire nehány évek előtt, midőn alkalmam volt néhányszor küszöbét átlépni, tapasztalám, a divat ragályos kórjától ment, hogy azon egyszerű jóság, mely figyelmes szemeimnek azonnal feltűnt s egyéb kivételes tulajdonok őket bizonyos fensőbbségbe helyezék előttem s a tiszteletnek némi titkos, de még is élénken nyilvánuló nemét érezem régóta keblemben iránt uk; ám ezek mind csak újabb okúl szolgálnak arra, hogy őket kerüljem. Hát ha még sem olyanok, milyeknek őket képzelem? hát ha bennök is csalódnám, kiket a többieknél jobbaknak, nemesbeknek hittem? akkor a világ iránti hitem végkép alásülyedne. Gazdálkodni kell lelki erőmmel, megkimélnem azt újabb csapásoktól.

Szeptember 25.

E hét egyik napján tánczvigalomban voltam. Sch.-ék is ott voltak. Bármennyire titkolom önmagam előtt, ők érdekelni kezdenek. A sok jó, mit felőlök hallok, s minek ellenkezőjét eddig nem tapasztalám, napról-napra nagyobb vonzerőt fejt ki. Mégis leküzdtem vágyamat s nem szóltam velök; csak *K.*-nak,[1] midőn elsuhant mellettem, csaptam egy kurta és néma bókot. Pedig múlt napokban is betévedtem a sz.-ferenczieк kolostorába, a csarnok ablakáról le találtam pillantani a templomba. *K.* és nővére *L.*[2] ültek alant. Ártatlan arczuk nemes vonásain, melyeken az áhitat angyala ült, rég nem érzett kéjjel merengtem sokáig.

Tegnapelőtt mondá öcsém, hogy *K.* kérdezett a tánczvigalomban. Megdöbbentem, de elfojtám meglepetésemet s közönyösnek mutatám magamat. Öcsém pirongatott, hogy oly jó lényeket kerülök s kerülöm önboldogságomat, melyet körükben fellelhetnék. Talán igaza van. Talán! itt a bökkenő. Nem jobb-é a virág után nem is vágyakozni, mint szúró tövisbe megsérteni magunkat. Bohóság ott kisérteni, hol a nyereség reménye kevés, a veszteség félelme azonban sokkal nagyobb. Mind e mellett mégis kedélyhelyzetem kissé nyugtalan.

Október 3.

Ma furcsa napom volt. Egy leányt jöttek nőül ajánlani, ki százezerrel bir, kinek kezével azonnal az egész vagyonnak ötödrésze birtokomba esnék, ki engem már ismer s tőlem nem idegenkedik, kit csak megtekintenem s megkérnem kellene. Mint mondák, Szombathelytől néhány órányira lakik, de én sem nevét, sem lakását nem kérdeztem, hanem az ajánlatot rögtön visszautasítottam. Van e tolakodásban valami gyanus, mi észnek és szívnek egyiránt visszatetszik; de egyébiránt is, hol czégéről a pénzt tűzik ki, ott a belbecs igen silány lehet. Azt neszelem, hogy oly közönséges gondolkozású embernek tartanak, ki pénzért mindenre kész, s ki ezen kívül más életkincset nem ismer. S lehet-e tiszteletes előttem egy oly hölgy, ki engem ily nyomorult lénynek hisz, ha magát pénzeért árulja nekem!

P.-tól üzenetet vettem. Felszólit, hogy irjak hozzá. Nem tudok e hölgy alkalmatlankodásitól menekülni. Minden alkalmat megragad, hogy közelitsen hozzám, s hogy lebilincselhessen magához. Udvariatlanság és lovagiatlanság s a hideg közönyösségnek minden fegyveri semmit sem használnak ellene. Leveleit válasz nélkül hagyám, személyes találkozásunkkal minden csalvetéseit ügyesen kikerülém, sőt elég gyengédtelenül tudtára adám, hogy én bizony a vadonnak oly fia vagyok, mint ő nevezni szokott, kit szerelemre soha megtanítni nem fog — s mégis csak ingerkedik velem. Nem, őt nem tudom szeretni nem azon gyönyörü termet, bájos arcz daczára, mely mindenkit megbűvöl, nem azon fényes észtehetség mellett is, melylyel a természet oly gazdagon megáldotta és a mely bármelyik férfinak becsületére válnék. Nem szerethetem őt, mert szíve nincs helyén, mert jelleme lengeteg, mert nem az, minek egy nő teremtve van. Ő csak fényleni tud, de nem boldogitani. Van-e nő, kit én szeretni tudnék? van-e, ki véghetlenül mély érzelmimet hason érzelmekkel viszonozni képes leendne? s ha volna, lelkemnek nem lenne más gondolata, mint ő, és szívemnek egyetlen érverése, mely nem érte dobogna fel; boldogságáért odaadnám éltemet és feltámadnék, hogy érte újabban meghalhassak. Ó Istenem, ments meg ez eszmezavartól!

(Folytatása következik.)

---

[1] Horvát Boldizsár ekkor Szombathely városa főjegyzője volt.

[2] *Schenk* Ferencz, szombathelyi burnótgyáros családja, kinek leányát, Klárát, Horvát Boldizsár később nőül is vette.

[1] *Klára*, Schenk Ferencz leánya, kit bizalmas családi körben Klarissnak vagy Klercsikének szólitottak.

[2] *Schenk* Lina.

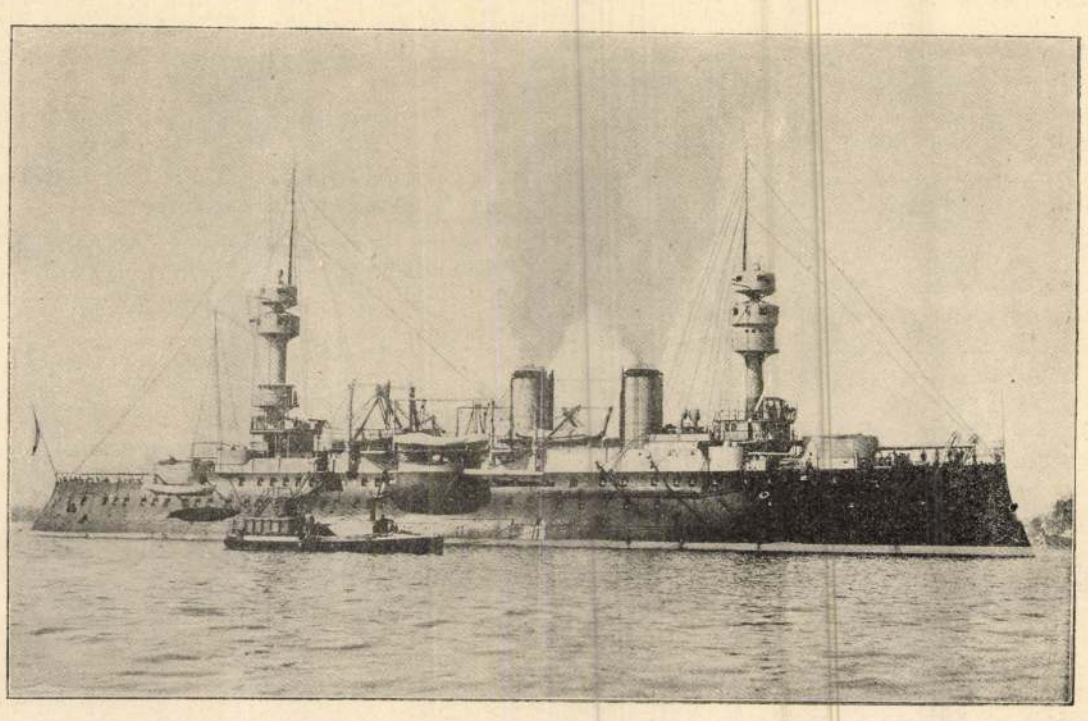

A «JAURÉGUIBERRY» FRANCZIA CSATAHAJÓ.

A «JAURÉGUIBERRY» FRANCZIA HADIHAJÓ.

Közli **Reményi Antal.**

A képünkön feltüntetett «Jauréguiberry», a mely próbameneteit a múlt hónapban tette meg, egyik legsikerültebb hadihajója a franczia tengerészetnek. Két árbocza mindegyikén három kas van, mindegyikben két-két gyorstüzelő ágyúval, a melyek az ellenséges hajó födélzetére szórják pusztító golyóikat. A két legfelsőbb kason egy-egy villamos projector van alkalmazva, melyek éjjel messzire vetik fényüket, hogy a torpedó-naszádok, a hajók e veszedelmes ellenségei, észrevétetlenül ne közeledhessenek. A hajó egész külseje mogorva tor-

Kuba szigetén végig küzdött. Nagyszerű leírásokat adott táborukról, mely a vadonba volt beszorítva. Közöttük szakállas fák álltak sorfalat s kócz-szakállukat lebegtették, ha egy kis szellő feléjük csapott; a félsziget gerinczének árnyéka lassan csuszott bele a tengervizbe s aztán a föveny parti szegélye mögött hirtelen alábukott.

Édes emlékként emlegette: «Minő balzsamos levegő volt az ott, mely a tengervíz felől jött, estére kelve, mikor kissé elpihentünk. Fejünk felett az ég tündérragyogású csillag-táborával a mesebeli kertre emlékeztetett s a buja növények húsos leveleikkel s a bólogató pálmák az ágas-bogas fák között a tündérkertet csoda módon megformálták. S ha a hold lemenőben ezüst emléket emelt a fölszakadó felhők között, mig aztán a bárányfelhők, azzal a kis ezüst füsttel fodros szárnyaikon, lassan lecsúsztak a hold képéről s az fejjel belebukott a tenger mély vizébe. S akkor nagy hirtelen sötét lett, nagyon sötét.»

Mindnyájan ráfigyeltünk ilyenkor, mikor mély kék szemével merően maga elé nézve, oly bámulatosan képet tudott adni táborának környezetéről.

Egyszer a német doktor tudományos hangon föltálalta vívmányait; úgy hiszem, hat ember haláláról számolt be s aztán kifejtette elméletét a kubai harcztér réméről, a sárgaláz pusztító lehelletéről. Az én csendes katona barátom mindinkább izgatottá vált s aztán nem várva be a német doktor hosszú értekezését, közbevágott, oly dühösen, oly kétségbeesetten, hogy szinte megdöbbentett:

«Az a sárga szörnyeteg az ördög ikertestvére. Semmitől sem félek annyira, mint ettől a láthatatlan szörnytől, mely ott barangolt köröttem a tábor sátrai között és egymás után elpusztította legjobb barátaimat; mintha elégtek volna, oly gyorsan haltak el. Ha egyszer egyet megérintett, egyre rálehellt, annak vége volt. Egy jó pajtásomat is az vitte el. Nemcsak pajtásom volt, de szinte testvérem, kivel együtt tanyáztunk mindenkor.

«Reggel kaptuk a parancsot az új indulásra, kora hajnalkor, a nap még alig kelt fel, mi fegyverben voltunk. A szemben levő hegyoldalon vakondtúrás forma földhányások rejtegették a spanyolokat, kik felszorúltak a hegyoldalra.

«Ha egy-egy ágyú megszólalt a hangyabolyok felől, akkor először könnyű pipafüstszerűen szállt föl a lőpor füstje s aztán jött meg a süvítő golyó a hegyhát mögül. Én barátom mellett jártam mindenütt s ha egy-egy lövést tettünk, figyelve néztük kis látcsövünkkel a földhányások gombaszerű oldalát.

«Nem sokáig tartott az egész a spanyol sánczok kezdtek bomladozni s mi fölpakoltuk ágyúinkat és lassan nyomúltunk előre. Úgy dél felé lehetett, mikor átgázoltunk egy patak vizén, mely valahonnét a hegygerincz mögül kanyargott erre le. Az egész egy ugrásnál nem volt szélesebb, de a keskeny bozót, mely szegélyezte, nehézzé tette az átkelést. Szép kékesszínű vize volt, jól beillett halavány színével a haragoszöld növények közé, kis szelid árnyalatot adott azoknak a sötét kaktusz-tuskóknak, meg a buja páfrán-forma fűféléknek, melyek szinte összeborúltak a víz fölött. Az ágyúkerék jó mélyre süppedt a fövényen, s azok a szegény nagyfülü öszvérek ugyancsak erősen megfeszítették izmaikat, mig kirántották terhüket e süppedő víztalajból.

«Barátom hátra maradt s kis kupaszerű bádog-csészéjéből itta a halovány színű patak vizét. Kürtszóval hívtuk magunk közé, de nem tért mindjárt vissza, hanem a parti bokrok közé

AZ ELSŐ SZŐLŐSZEM. — PESKE GÉZA FESTMÉNYE.

sapkájával hordta a vizet . . . mi jól fent voltunk már a hegyoldalon, mikor nyomunkba ért. «Egy szegény ördög kinlódik ott, úgy látom, a láz kinozza, arczán legalább a láz verejtéke űl. Megitattam s lemostam a kiverődő izzadságot tikkadt arczáról».

«Köröttünk zuhanásszerűen szóltak az ágyúk s kipirult arczczal, erős szenvedélylyel álltunk a hatalmas csatazajban. Jó késő délután volt, mire elértük a domb tetejét s fölvontattuk az ágyút a hegytetőre, hogy a gyorsan menekülő ellenség után még egy-két lövést küldjünk.

«Szép látványt nyújtott, onnét a hegyről végignézni a lent terülő hepe-hupás tartományra. Itt-ott magas szálfák látszottak, mintha őrszemek volnának. Némelyik toronymagasságnyira ért fel s ott nyitotta ki napernyőszerű koronáját.

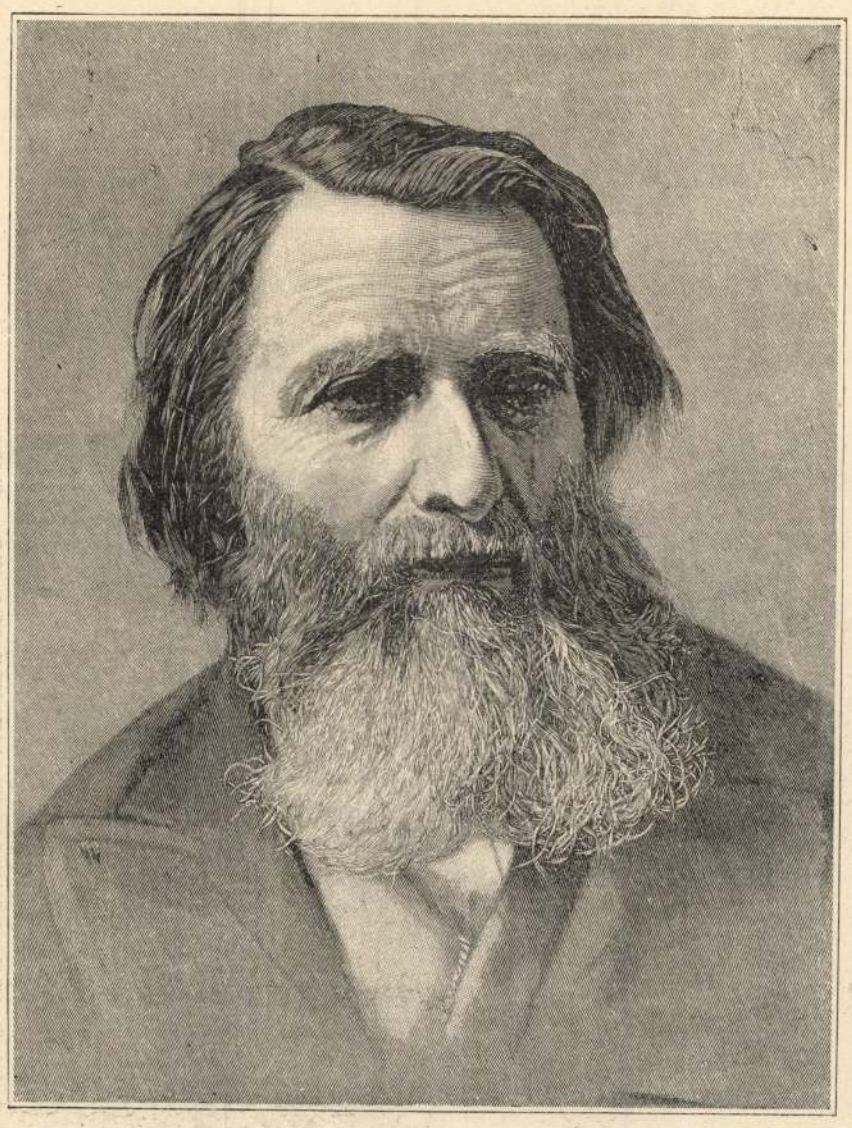

RUSKIN.

«A nap eltünt az egyik hegydomb mögött, az idő ránk hűvösödött s mi pihenőre tábort ütöttünk.

«Az én szegény barátom ugyancsak fázott, egész testében remegett s mikor ledobta magát a hevenyében összeütött ágyformára, szenvedő arcza elárulta lázküzdelmét. Életerős arcza halványpiros lett, majd erős skarlát színnel űlt ki arczbőrére a lüktető láz, mely tanyát ütött szervezetében. Másnap nem tudott lábon állni, ot kellett hagyni a hárs-ágyon egymagára, pusztító lázával egyedül küzködni. Szegény Jack! Szegény!

«Este felé járt már az idő, mikor újra viszontláttam; ép oly sulyos volt állapota, mint az előző estén. Küzködött a láz ellen szervezete teljes erejével, de azt kiűzni, ha egyszer tanyát ütött, nem képes emberi szer. Így járt az én szegény jó Jackom is, egyetlen, legjobb barátom. Harmadnap este, táborba szállás után, alig ismert rám a viszontlátáskor, nagynehezen rám meresztette égő szemeit s aztán szólni akart, de lehanyatló göndör fejével csak bólintgatott. Pár perczig mellette voltam még, aztán szomorúan visszabújtam sátram alá, mely mint egy ürgetanya, kis, szűk bejáratával ott feküdt a domboldalon.

«Szomorú reggelre ébredtem, az én szegény Jackom elhagyott, alig hogy elbúcsúztam tőle, lehúnyta fáradt szemét. Ott is temettük el a hegyoldalba; mintha csak valami denevér sírja lenne, úgy bevéstük a sziklapartba, mélyen a hegy alá. Jack, szegény Jack, mennyit küzdöttünk, hogy reméltünk, míg ökölcsapásként közénk sujtott a láz ereje és neki vége lett, örökre vége.»

A tisztecske elhallgatott, aztán hirtelen, mintha izgatná valami, felkiáltott:

— Ah, az a láz ördöge, egyetlen rém, a mitől félek. Azóta koronként átborzong testemen s elküldi emlékét, mely összerázza testemet.

Ijesztő látványt nyújtott, a mint így beszélt, de aztán elhallgatott. Arcza kissé megváltozott, mintha élesednék, megnyúltak volna vonásai, vagy talán ismét a fáradtság ült ki arczára. Nem sokáig maradt aztán körünkben, hanem búcsút intve, elballagott és pihenőre tért. Pár napig nem láttuk aztán. Érdeklődve kutattam Greeny asszonynál az én tisztpajtásom után. Az mondta: szobájában van pár nap óta s nem jól érzi magát.

A doktor, hivatása teljes tudatában, rögtön felkelt és a beteg után nézett; egy fél óra telt el, mikor újra lejött s úgy látszik, meg lehetett elégedve, mert erősen hangsúlyozta, hogy ritka eset és igen érdekes.

Szombat este volt, mikor a doktor az ebédhez érve, így szólt: «Azt a szegény tisztet megölte a láz.» Ijedten kérdeztük: «Meghalt?» A német doktor bólintott rá a fejével. Az én kanadai ismerősöm pedig felugrott és a tiszt szobája felé ment.

Nem állhattam meg, hogy még egyszer ne lássam az én vig társamat, ki oly érdekesen tudott képet adni tapasztalatairól. Mikor fölértem lakására, a kanadai már nagy munkában volt, olyan volt, mint egy nagy hiéna, a mint ott forgolódott a holttest körül. Ijedten kérdezősködtem szokatlan munkája felől, de ő velőig ható czinizmussal válaszolt: «a köpeny»-t készitem számára. A doktornak már megvolt a haszna, ez most az én üzletem; azután ha tetszik, mint iró ön is kiveheti az esetből a maga részét.»

Visszaborzadva menekültem el a helyről, a hol a kanadai a «köpenyt» — koporsót — készítette s nem volt nyugtom, míg tanyámra nem értem.

Szomorúan, lehajtott fővel ültem ágyamon s arról a jólelkű ficzkóról gondolkoztam. De egyszerre valami vad szenvedély éledt fel bennem és kérlelhetetlen czinizmussal mondtam önmagamnak: «A tiszt meghalt, rajta segíteni többé nem lehet, két ember megnyerte már rajta a maga hasznát. Végre én is csak ember vagyok s a sor most rám következik!...» Asztalomhoz mentem és kezembe vettem tollamat...

Ifj. Hegedüs Sándor.

RUSKIN.

1819—1900.

Anglia egyik legnagyobb iróját és társadalmi agitátorát vesztette el John Ruskinban, kinek nagy része volt abban a művészi megújhodásban, a mely a mai angol művészetet jellemzi. Ruskin a művészet és társadalom szoros kapcsolatát belátva, erkölcsileg ép, a művészetet megérteni, élvezni és pártolni tudó nemzetet akart nevelni s a jelenkori állapotok maró szatirával irt jellemzésén kivül egy utopisztikus állam egész rendszerét dolgozta ki, melyben művészi felfogása uralkodott.

Az 1862-iki londoni kiállítás meggyőzte az angolokat arról, hogy a mit Ruskin és társai hirdetnek, nagyjában igaz. Az angol művészet és műipar ez időben merőben idegen stílusok és irányok utánzása volt. Egy akkori jegyzék így sorolja fel a kiállított tárgyakat:

«Kávés csészék görög-stílusban, boros üveg római stílusban, ebédeszköz holland modorban, rézkancsó XIV. Lajos korabeli izlésben, stb.», ehhez Ruskin hozzáteszi: — A very masquarade procession of art! (Valóságos maskarás menete a művészetnek.)

Nemzeti stílust teremteni, de a hagyományok felhasználásával, még pedig a gótikából kiindulva, melyért Ruskin rajongott: ez volt az ő művészi felfogása, s ebben sokan követték és sikere teljessé lett.

Ruskin 1819-ben született Londonban; szülei skót eredetűek voltak, a mi sok jellemvonását megmagyarázza: emberbaráti szeretetét, vallásos buzgalmát és politikai állásfoglalását. Vallásos érzését anyjától, természetszeretetét apjától örökölte, a ki borkereskedő volt és fiát nagyobb üzleti útjaira magával vitte. Az ifjú ez útjain naplót vezetett s a romantikus tájak szépségeit korán rajzolgatni kezdte. Élete legnagyobb eseménye volt, mikor tizenharmadik születésnapjára Rogers «Italy»-jét kapta, melyet Turner illusztrált, a ki kedvencz művésze lett, s természetfelfogása mindvégig megegyezett Turnerével. Nem sokat járt iskolába, rendszertelenül tanult, de szenvedélylyel, s eleinte természettudományi tanulmányokba mélyedt, ásványtani értekezést adott ki, s csak mikor Olaszországba utazott, ébredt fel lelkesedése a művészet iránt.

Ez útjából visszatérve, oxfordi egyetemi hallgató lett, s mint ilyen irt először műtörténeti czikket *Kata pusin* görög álnév alatt egy szakfolyóiratba, sőt akadémiai pályadijat is nyert egy verses művével. A következő évben csalódott szerelme tette beteggé, 1841-ben, hosszabb európai út után, Oxfordba visszatérve, letette a vizsgát, igen közepes eredménynyel. Ekkor irta meg a «Modern Painters» (Modern festők) első kötetét, e Turner-dicsőitést, álnév alatt, de művének sikere a fiatal kritikust igazi neve elárulására késztette. A következő évben ismét Svájczban, majd Párisban találjuk, a hol egyszerre elragadják Perugino, Botticelli, Bellini, szóval a Rafaelt megelőző korszak művészei, és ezek dicsőítéséről szól a «Modern Painters» következő kötete. E kötet hatása indította Rossettit, Millaist és Huntot a «Pre-Rafaëlite Brotherhood» (a Rafael-előtti művészetet követők szövetkezete) megalapitására. Az 1850-iki kiállításon bemutatott műveik azonban nagy megbotránkozást okoztak, s már-már elitélte őket a közvélemény (melynek Angliában van ám ereje), ha Ruskin nem siet a védelmükre, nem áll a mozgalom élére. Ettől kezdve művészi elveit szóban és irásban, művészi iskolája révén pedig gyakorlatilag is érvényesitette. Londonban külön könyvkereskedés is

— Egy akkora birodalomban, mint a mekkora Oroszország, melynek 150 milliónyi lakosa van — mondja Zilliacus — s ott, a hol az állami igazgatás vezérelve a középpontosítás s a hol a legfőbb döntő hatalom minden területen az uralkodó kezébe van letéve, csakugyan nem nehéz a legkülönfélébb ügyeket mesterségesen úgy összezavarni az uralkodó előtt, hogy a fontosak s rugóik rejtve maradjanak. A miniszter, ha érdeke úgy kívánja, anyagát mindig úgy csoportosíthatja, hogy a sok apró részlet mellett veszendőbe megy az egésznek a szelleme s a mellett a czár bizvást hibeti, hogy ő mindent tud, a mi a belső igazgatásra vonatkozik. Ám ez is persze csak azokra a dolgokra áll, melyeket a miniszterek maguk is tudnak, mert hiszen a legtöbb dologról nekik maguknak sincsen tudomásuk.

Hogy ez mennyire így van, legjobban bizonyítja Stolypin esete, a ki az alája rendelt Kurzov rendőrtábornok üzelmeiről annyira nem volt értesülve, hogy áldozatául is esett az ellene szőtt merényletnek, nem is szólva arról, hogy a merényletet a saját rendőrségének ügyetlensége szinte még megkönnyítette . . . Ugyanilyen állapotok vannak az államélet egyéb területein is — írja Zilliacus — a miniszterek sohase tudják, mi történik a saját resszortjukban, annál kevésbbé, mert a czár, vagy az ő meghatalmazottai gyakran bocsátanak ki rendeleteket, melyekről a minisztereknek fogalmuk sincs előzően s elképzelhető: micsoda kellemetlenségek származnak az efféléből magukra a miniszterekre is.» Ez a viszásság legjobban a külügyi politika terén boszulja meg magát s a világháború anteaktái, ha egyszer napfényre kerülnek, bámulatos adatokat fognak szolgáltatni arról: micsoda végzetes szerepet játszottak és játszhattak például Hartwig Belgrádban és Izvolszki Párisban, gyakran Szaszonov külügyminiszter háta mögött és intencziói ellenére, mikor ugyanakkor a felelősséget a külföldi államokkal és a közvéleménynyel szemben egyedül ez a hivatalos politikus viselte. És a czár tudott erről a nemhivatalos politikáról, — persze, más kérdés, tudott-e mindent apróra?

Egy terület azonban egészen bizonyosan van, hol a czár mindent tudni akar és tud is és ez a titkosrendőrség működése. Hivatalosan az ohranának az a hivatása, hogy az uralkodó és a trón ellen irányuló támadásokat és merényleteket elhárítsa s már ez is bizonyítja, hogy a czár ismeri ennek a fekete bandának egész tevékenységét. Hogy például tud és mindig is tudott a védő-rendőrség által rendezett pogromokról, sőt hogy helyeselte is, ezt Urusov és Lopuchin oly biztosan megállapították, a hogy ez nemhivatalosan egyáltalán csak lehetséges.

Emlékezzünk csak rá, mily lelkesen — és nyilvánosan — dicsőítette a czár az igaz orosz férfiak szövetségét azon az audienczián, a melyen fogadta a szövetség vezetőségét; mily meleg szavakkal mondott nekik köszönetet hazafias tevékenységökért s hogyan sietett megkegyelmezni a szövetség által fölbérelt orgyilkosoknak. És mégis — mindez nem bizonyítja, hogy egészen ismeri e szervezet működését, sőt vannak jelek, melyek ellenkezően, arra látszanak mutatni, hogy II. Miklóst még ezen a téren is megcsalják és félrevezetik. Másképpen nem lehetne megmagyarázni, hogy még csak a gyanu sem ébredt föl benne, hogy legbizalmasabb miniszterét éppen ez a védőrendőrség gyilkoltatta meg. Nevezetesen nagybátyja, Szergej nagyherczeg és Plehve meggyilkoltatásakor, a kért és kapott információk alapján okvetetlenül rá kellett volna jönnie a valóságra, ha nem lett volna rászedve és megcsalva, ha nem bizott volna vakon az ohrana vezetőiben. A Witte gróf, Urusov herczeg és Lopuchin által az ohrana ellen megkisérelt akcziók ugyanis azt látszanak igazolni, hogy akadtak férfiak, a kik alapos nyomozásokat akartak végezni ez irányban, de az ohranát a czár még ezek ellen az emberek ellen is védelmébe fogadta s még akkor is, mikor már régen tudta mindenki, hogy a szövetség inkább a terroristákat védte, mint áldozatait. Mindez világosan kiderült a duma tárgyalásain, már pedig ezekről a tanácskozásokról a czár okvetetlenül tudott. Ennek ellenére ilyen irányban még csak vizsgálat se indulhatott s erre más magyarázat igazán nincs, mint hogy azok, kiknek legnagyobb érdekük füződött ahhoz, hogy az ohrana titkait fátyol borítsa, a czár előtt a való igazságot elleplezzék. Ám ha közvetetlen környezete meg tudta ezt tenni ebben az esetben, jogos a föltevés, — véli Zilliacus — hogy ugyanezt más esetekben és más ügyeknél is megteszik az orosz birodalom mindent tudó uralkodójával.

Mindebből az iró arra a végső következtetésre jut, hogy ha igazságtalan dolog is a czárt magát személyesen tenni felelőssé az orosz politika egyes szórványos cselekedeteiért, viszont az a régebbi, általános elterjedt nézet, hogy Miklós czár puszta báb, a kit kényük-kedvük szerint mozgatnak mások, teljességgel téves. A czár a maga személyes uralmának, autokrata jogainak védelmét igazi kényúr módjára személyesen reprezentálja s ebben a védelemben akárhányszor elment egészen a nyilt esküszegésig, vagy szószegésig is, — a hogy ezt a háború kitörése előtti orosz külügyi politika azóta nyilvánosságra került aktái is bizonyítják. A dumával szemben követett magatartása s a forradalom elnyomására alapított rögtönitélő bíróság fölállítása is éles ellentétben állanak azokkal az ünnepies igéretekkel, melyeket ismételten és nyilvánosan tett népe szine előtt. Semmi kétség sem lehet immár abban, hogy II. Miklós czár igen jól tudta, miféle kötelezettségeket csikart ki belőle Witte s ennek ellenére egy perczig sem habozott megszegni ezeket a kötelezettségeket, mikor terhesekké kezdtek lenni számára. Az utóbbi években oly irtózatos méreteket öltött zsidóüldözésekben is személyes része volt, hiszen nyilvánosan tüntette ki a pogromok vezetőit. Legfeljebb azt lehetne megállapítani védelmére, hogy azoknak az udvari embereinek hazug és hamis jelentései,— a kik a czár gyengéit és hajlandóságait jól ismerik — sokszor erősen befolyásolták végzetes elhatározásait.

— Más módon nem lehet megállapítani a czár személyes felelősségét — végzi Zilliacus, — viszont ezt a mentséget, hogy gyakran megcsalják és félrevezetik, nem szabad elvitatni tőle. A megtévesztést pedig a czár alig is kerülhetné el. Egyetlen ember, ha még oly rendkivüli szellemi tehetségekkel lenne is megáldva, nem egyesítheti magában egy 150 milliós nemzet két világrészbe nyuló óriás birodalmának összes törvényhozási-, politikai- és végrehajtó-hatalmát s még csak nem is irányíthatja másképpen, mint egyes, töredezett részleteiben. A fölügyeletet s a vezetést természetszerüen át kell tehát ruháznia másokra, az autokráczia természeténél fogva pedig olyanokra, a kik csupán a czárnak személyesen felelősek. Ezzel azonban föltétlenül együttjár, hogy úgy hivatalos, mint nemhivatalos cselekedeteiben és elhatározásaiban a czár is függ hivatalos és nemhivatalos tanácsadóitól. Viszont az orosz politika főirányairól kétségtelenül tájékozva van s döntő befolyást is gyakorol rájuk. Az is kétségtelen, hogy azokban a kérdésekben, melyek őt személy szerint érdeklik, a legapróbb részletekig is kiterjedő információkat kér s hogy ismeri bizalmi embereinek kormányzati módszereit és e módszernek eredményeit — ez eredmények és módszerek közt a titkos rendőrség garázdálkodását, a házkutatásokat, az elfogatásokat, a számüzetéseket, a halálos itéleteket, a pogromokat, az ohrana-provokácziókat s a többi ehhez hasonló «kormányzási eszközöket». Ennél többet mondani a czárról egyelőre még a beavatottaknak sem lehet s egy ideig ez még előreláthatóan így is marad.

Új Vöröskönyv a nemzetközi jogsértésekről.

A napokban a közös külügyminisztérium kiadta az Ausztria-Magyarországgal hadat viselő államok nemzetközi jogsértéseinek bizonyítékait tartalmazó, 1915 junius 30-án lezárt gyüjtemény első folytatását. A 122 oldalra terjedő könyv 55 okmányt tartalmaz és osztrák-magyar konzuli funkczionáriusoknak az orosz hatóságok által való elbánásával kezdődik.

Hein báró kievi cs. és kir. konzul 1915 márczius 12-ről keltezett jelentésében leirja viszontagságait 1914 augusztus 6-án történt letartóztatásától a finn-orosz határra 1915 február 20-án történt érkezéséig. A mikor élénken tiltakozott letartóztatása ellen és hivatkozott a nemzetközi jogra, a kievi rendőrfőnök azt adta tudtára, hogy Nikolajevics Miklós nagyherczeg főparancsnok rendelte el letartóztatását. Egy csendőrtiszt kevéssel utóbb kijelentette előtte, hogy Oroszország, Németország és Ausztria-Magyarország hadüzenete után nincs többé kötve a nemzetközi joghoz és nemzetközi megállapodásokhoz és nem is gyakorolhat humanitást. Hein bárót ép úgy, mint Dinter irodai főtisztviselőt és Skokan kezelőtisztet a rendőrfogházba, két nappal később pedig a kormányzósági fogházba vitték, miután előbb a konzulátus hivatalos helyiségeit alaposan átkutatták. Súlyos megbetegedése ellenére augusztus 26 ig mint fegyenczczel bántak vele és otthagyták a börtönben. Akkor azután gonosztevők társaságában nyári ruhában kellett nekiindulnia a számüzetésének és Kurszkban újabb nyolcz napot kellett a fogházban töltenie elégtelen és szinte élvezhetetlenül rossz koszt mellett. Harminczkétórás uton fegyenczkocsiban azután tovább vitték Moszkvába. Sok minden viszontagság után a konzul a két említett konzulátusi tisztviselővel 28-án végül Kologrivba érkezett, a hol a szokásos korlátozásoktól eltekintve, legalább szabadon mozoghatott és pénzt és értéktárgyakat kapott. Mintegy öt hét mulva azonban Szentpétervárra vitték, hogy az Oroszországban visszatartott többi konzuli tisztviselővel a határon át eltolonczolják őket. Itt és más alkalmakkor az orosz hatóságok azt a mesét tálalták fel neki, hogy a monarchiában az orosz konzuli tisztviselőket szintén visszatartották és hogy még sokkal rosszabbul megy a dolguk, mint neki. Miután Hein bárót, mint egy bűnöst, lefényképeztették és ujjlenyomatot vettek tőle, közel három és fél hónapon át egyes zárkában tartották, lázas betegsége idején nem adtak betegállapotának megfelelő élelmezést neki és a fentebb említett konzuli tisztviselőkkel együtt csak 1915. évi február 15-én helyezték szabadlábra és szállították el a határig.

Hasonló, nemcsak a nemzetközi joggal, de a vendégjog és a czivilizáczió legelemibb követelményeivel is összeegyeztethetlen módon bántak Baumgartner odesszai cs. és kir. főkonzullal is. Daczára annak, hogy a főkonzul vesebaj miatt ágyban fekvő beteg volt, 1914. évi augusztus 19-én a főkonzulátus épületében előzőleg tartott házkutatás után a rendőrségre hivatták, a hol nevetséges és jelentéktelen vádak és ürügyek miatt helyezték a vádlottak padjára. Az a bizottság, a mely elé állitották kihallgattatás végett, sajnálkozására állapitotta meg, hogy Windscheid német alkonzult, a ki Nikolajevben megkönnyítette az osztrák-magyar főkonzulnak a «kémkedést», nem tartóztathatták le, mert időközben már eltávozott. Minden tiltakozása daczára és bár semmiféle bizonyíték sem szólott bűnössége mellett, az osztrák-magyar főkonzult börtönbe vetették, neje és gyermekei hogyléte tekintetében teljes bizonytalanságban a legembertelenebb módon

kiszorított orosz befolyás ama világrész békéjét nem fogja többé háborgatni.

*

A háború általános hatásai.

Az 1892-ki nagy háború valami különös változást a Francziaország és Németország közti viszonyban nem idézett elő. Francziaország nem számíthat többé Oroszország támogatására, mely a maga részéről hosszu évek során támadólag fel nem léphet. Mindazonáltal a békekötés föltételeibe a sokféle érdekek elágazó követelményeit nem lehetett fölvenni, mivel ily módon a béke soha sem jöhetett volna létre. Ne feledjük, hogy a nagyfontosságu okmány még nincsen aláirva.

Németország belügyeinek rendezéséhez fogott s ehhez hasonló tevékenységet a szövetség többi tagjai is ki fognak fejteni, mi egyelőre a világbéke helyreállítását hosszu időre biztosítja. Vajjon tartós leend-e a béke, ez oly kérdés, melynek megoldását a jövő nemzedék fogja megélni. A társadalom minden érdekei a békét óhajtják ugyan, de az emberi szenvedélyeket semmiféle békeokmány vagy érdek féken nem tarthatja.

A czár.

A háború egyik legnagyobb problémája s a világsajtó által állandóan vitatott kérdések között is egyike a legsürübben felmerülőknek: milyen viszonyban áll II. Miklós czár a maga kormányához s milyen mértékben illeti meg őt személyesen a felelősség azokért a cselekedetekért, melyeket akár az orosz kormány, akár az orosz legfőbb hadvezetőség a czár nevében követnek el? A czár ugyanis úgy él a zárt falak között, mint egy kinai bogdikán s titokzatos palotájának termeit csak nagy és nyilvános ünnepségek idején hagyja el, a mikor pedig szavai és tettei szigorúan az udvari etiketthez és előiráshoz simulnak. Mégis, az orosz udvari élet beavatott személyiségeitől, sőt részben hivatalos dokumentumokból is kialakult már valamelyes kép a czár karakteréről, csakhogy ez a kép jórészben teljességgel hamis.

Zilliacus Konni Münchenben megjelent könyve: «Forradalom és ellenforradalom Oroszországban és Finnországban» szinte az egyetlen, mely ebben a kérdésben megbizható adatokkal szolgál. A könyvet ugyan nem ezek a személyi adatok tették világhirüvé, hanem azok a szenzációs leleplezések, melyekben az iró napvilágra teregette az orosz titkos rendőrségnek, a hirhedt Ohranának szervezetét és módszereit, de a czárról szóló személyi adatok sem kevésbbé érdekesek benne. S ha Zilliacus a czár némely szenvedelméről, beteges hajlandóságairól, mint a spiritizmus és általában a misztikus dolgok iránt való szeretetéről nem is tudósit, bár talán ezek is jelentősen befolyásolják a czár kormányzói tevékenységét, viszont annál részletesebben analizálja azt a viszonyt, melyben a czár a maga kormányával szemközt áll. Itt persze elsőrangu fontosságu az a kérdés is: mennyire informálják a czárt egyáltalán a politikai eseményekről? Burzew tudvalévően leleplezte, hogy a czár elé naponta terjesztenek egy titkos ujságot, melyben a belügyminiszter a legapróbb részletekre is kiterjedő jelentést ad a birodalom politikai eseményeiről, elsősorban persze a titkos rendőrség működéséről. Az ismert forradalmár ebből azt a következtetést vonta le, hogy a czár személyesen is felelős mindazokért a gazságokért, melyeket a titkos rendőrség Oroszországban elkövet. Zilliacus viszont joggal figyelmeztet arra, hogy a belügyminiszter éppen az apró részletek ilyen tömegével tulajdonképpen inkább eltakarja, semmint megvilágitja a czár előtt az orosz rendőri rendszer lényegét s hogy éppen a közölt adatok óriás tömege könnyen ejtheti abba a tévedésbe a czárt, mintha ő mindent megtudna, a mi birodalmában történik. S a bürokráczia éppen ezzel biztosítja magát a neki oly kellemetlen direkt vizsgálatok és kutatások ellen.

Az első szőlőszem.

a levéltári anyagot, mely a tervező meghatározását lehetővé tette. A tudó páratlan ügyszeretetéről és önzetle tett újabb tanuságot, midőn a feld átengedte egy fiatal kutatónak, aki feladatát csakugyan nagy buzgalon körültekintéssel oldotta meg. Bíró mánya egy mindeddig feledésbe me délyi építésszel ismertet meg. Johann hard Blaumann 1733-ban a württe Böblingben született. Erdélybe vánd Nagyszebenben telepedett le, ahol 17 nyert polgárjogot és ugyanez évben nősült. 1770-ben városi építőmester let szersmind azonban mint szobrász is dött. Ezidőtájt került kapcsolatba gróf ffy Györggyel, a későbbi gubernátorrals nek megbízásából tervezte és 1774 1785-ig sok nehézség között fel is építette a kolozsvári palotát. A szebeni tanács persze csakhamar megelégelte Blaumann kétlakiságát, s 1776 november 9-i ülésében kimondotta, hogy mivel az építész állandóan más urak szolgálatában dolgozik, kétszáz forint fizetését megvonja és hivatalától felfüggeszti. Ettől az időponttól kezdve a levéltári nyomok mit sem tudnak Blaumann kapcsolatairól Szeben városával. Sokat tevékenykedett azonban a Bánffyak gyönyörű bonchidai kastélyának átalakításában s vezető szerepe volt a lendületes homlokzatú kolozsvári minorita-templom építésében is. Meghalt 1786 február 5-én, Nagyszebenben.

Egyelőre tehát csak kevés műve ismeretes, de Bíró ezek alapján is találóan tudja jellemezni. Blaumann hajlékony, ötletes művészi szellem volt. Szobrásznak indult s művei felfogásában inkább festői; elgondolásában a plasztika, a fény és árnyék játéka döntőbb szerepet visz, mint a puszta architektónikus gondolat. Nem kétséges, hogy fő munkáját immár ismerjük, amely az erdélyi XVIII. századi építészet sok sajátos vonását tükrözi: a különböző stíluselemek szeszélyes egybeolvasztását, az architektonikus pedantéria hiányát s a dekoráció találékony játékát, amelynek valami erdélyi komolyság adja meg a lebilincselő helyi jelleget. *Pigler Andor*

DR. MIHÁLYI ERNŐ: A MAGYAR FALU EGYHÁZMŰVÉSZETE. Pannonhalma, 1934. (A Pannonhalmi Szemle Könyvtára, 8. sz.) Az ingó műemlékek leltározásáról és védelméről szóló, még életbe nem léptetett törvény alapján mozgalom indult meg a magyar katholikus egyházban a birtokában lévő műemlékek, és pedig nemcsak az ingók, hanem az ingatlanok, tehát elsősoorban a templomok és azok felszerelésének leltárba foglalására. Tekintve azt, hogy a számottevő műemlékek többsége egyházi jellegű, nagyon hasznos lesz a művészettörténeti irodalomra csak az adatot látja, hanem azt a fejlődéstörténet megfelelő helyére beiktatni is tudja és ezáltal a hazai művészet multjának képét új vonásokkal gyarapítja. A pannonhalmi és veszprémi egyházmegyék öt esperesi kerületében nyolcvan falu művészi értékű templomait és felszereléseit sorolja fel. Az emlékeknek korát, mesterét, stílusát és azokat a jegyeket, melyek nélkül a leltározás érthetetlen volna, gondosan megállapítja és ennek révén igen sok új adat birtokába juttatja a magyar művészettörténet kutatóit. Részletes leírásba csak a fontosabb emlékeknél bocsátkozik. A laikus olvasóra gondol bizonyára, mikor általános stílusjellemzéseket szúr a konkrét emlékleírások közé. Értékelésében okosan tartózkodó. Mégis kertelés nélkül bevallja, hogy az általa megvizsgált területnek művészeti emlékei külföldi viszonylatban szegényesek. Az emlékek magyaros jellegének nehéz problémáját is fölveti és kénytelen beismerni, hogy semmi különöset nem talált. Fejtegetéseinek legbecsesebb része a bejárt vidék három uralkodó stílusának: a barokknak, rokokónak és empirenek területi kijelölése. A füzetet néhány kép díszíti, amelyek azonban jobbára ismertek. Kívánatos lenne legalább a fontosabb műemlékeknek képben való ismertetése. *Szőnyi Ottó dr.*

BERLIN. A Schlossmuseum (amely a porosz állam iparművészeti gyűjteményeit tartalmazza) tavaly megkezdett rendezése jelentős lépéssel jutott előbbre: a mult hónapban négy új termet nyitottak meg, amelyek a német renaissance alkotásait tartalmazzák.

Felelős szerkesztő: Dr. Majovszky Pál

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla

Segédszerkesztő: Dr. Péter András

Kiadó: Ormos György

Magyar Művészet. 1934. 5. szám

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. I.

Nyomatott a Lorilleux Ch. és Tsa gyár festékével

Az Athenaeum r.-t. mély- és könyvnyomása

ORIAM

t ilyfajta műveire a meleg kedély, a nyá-
humor, valamely megnyerő optimizmus,
i egyébként mint embert is jellemezte. Jó-
lulatú, szerény, mindenkivel szemben előzé-
ny, csöndesen és szorgalmasan munkálkodó
fiú volt, akit mindenki megszeretett, aki
le megismerkedett. A művészeti harcok
egenek voltak neki s idegenné vált neki az
ész újabb művészet is, amelynek hatása
y percre sem térítette el fiatalkorában meg-
rzett stílusától. Otthagyta Budapestet, és
fehérmegyei Bodajkra költözött, ahol már
tte jó barátja, Spányi Béla is letelepedett
mint ez, ő is egy ideig odavaló tájképmotí-
vumokat festegetett. Kiállításra azonban
évek sora óta nem küldött semmit, holott a
80—90-es években egyik típusos résztvevője
volt a Műcsarnok tárlatainak. Ugyanolyan
szaporán szerepelt a müncheni Glaspalastban is.

PESKE GÉZA. Művészeti életünkből régóta kikapcsolódva élte öregkora napjait Bodajkon *Peske* Géza festőművész, ahol május 19-én örök pihenőre tért. Neve egykor a legismertebbek közé tartozott, műveit nemcsak a magyar, hanem a német és angol lapok is szaporán reprodukálták, azonkívül fényképben és színes reprodukcióban is széltében el voltak terjedve, képeinek túlnyomórészét a londoni Wallis és a newyorki Karmer műkereskedő-cégek vásárolták meg és terjesztették, úgy, hogy neve ismertté vált a tengeren túl is. Népszerűvé lett azokkal a gyermekéletből vett festményeivel, amelyek magva egy-egy jóízű ötlet vagy humoros jelenet volt, amihez Dunántúl, testvéreinek látogatása alkalmával a falusi béresek és a puszta népe gyermekeinek tanulmányozásából merítette a motívumokat. Mindezeket a Münchenben szerzett festési tanulságok értelmében, a Piloty-tanítványok realisztikus előadásában alakította képekké, különös gondot fordítva a kompozíció gazdag csendéleti kezelésére. A kézzelfogható valóságot igyekezett megragadni a formálásban, a hatást pedig lokális szinekre építette, ebben nem tért el a müncheni korstílustól. Sajátságos és széleskörben méltányolt különös kedvességet juttatott ilyfajta műveire a meleg kedély, a nyájas humor, valamely megnyerő optimizmus, amely egyébként mint embert is jellemezte. Jóindulatú, szerény, mindenkivel szemben előzékeny, csöndesen és szorgalmasan munkálkodó szegfiú volt, akit mindenki megszeretett, aki közel megismerkedett. A művészeti harcok idegenek voltak neki s idegenné vált neki az utóbbi újabb művészet is, amelynek hatása egy percre sem térítette el fiatalkorában megszerzett stílusától. Otthagyta Budapestet, és Fejérmegyei Bodajkra költözött, ahol már előtte jó barátja, Spányi Béla is letelepedett volt. Mint ez, ő is egy ideig odavaló tájképmotívumokat festegetett. Kiállításra azonban évek sora óta nem küldött semmit, holott a 80—90-es években egyik típusos résztvevője volt a Műcsarnok tárlatainak. Ugyanolyan szaporán szerepelt a müncheni Glaspalastban is.

Peske Géza a nyitramegyei Kelecsényben született 1859 január 22-én. Atyja ott Erdődy Ferenc gróf gazdatisztje volt. Középiskoláit Nagyszombatban, atyja halála után Pozsonyban és Pécsett végezte s már tanulókorában sokat rajzolt. Legidősb bátyja anyagi támogatásával 1876-ban Münchenbe utazott s két éven át *Benczúr* Gyulának, öt éven át Ludwig *Löfft*nek volt tanítványa az akadémián, közben a magyar kormánytól ismételten ösztöndíjat kapott. Első művét a „Víg látogatók"-at 1883-ban állította ki Münchenben, ezt egy amerikai vette meg. Még 1894 előtt, amikor Budapestre telepedett, Luitpold hercegregens megvásárolta „Házi áristom" című munkáját. Budapesten a király 1897-ben megszerezte „Baromfiudvarban" című festményét. Képviselve van a Szépművészeti Múzeumban is. Azonkívül, hogy gyermek-életképeivel szorgalmasan résztvett a Műcsarnok kiállításain, néhány képmást is festett (Schopper György rozsnyói, Rimély Károly besztercebányai püspök, Benedek Ferenc jászói prépost).

MŰVÉSZETI ÉLET ÉS IRODALOM

BÍRÓ JÓZSEF: A KOLOZSVÁRI BÁNFFY-PALOTA ÉS TERVEZŐ MESTERE, JOHANN EBERHARD BLAUMAN. Kolozsvár 1933. (5 képpel). Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában megjelenő Erdélyi Tudományos Füzetek 63. száma igen érdekes adatokat hoz Kolozsvár XVIII. századi művészettörténetéhez. A Főtéren álló Bánffy-ház későbarokk palotaépítészetünknek szellemes egyéni ötletekben leggazdagabb alkotásai közé tartozik. Az egyemeletes, magas mansard-tetős főhomlokzatnak a szélesen kidülledő, hétoszlopos, fedett erkély festői s egyben előkelő jelleget ad. A tágas udvar komoly, ünnepélyes loggiái harmonikus arányaikkal ragadnak meg s ez a meghiggadás folytatódik a hátsó homlokzaton, mely már az ú. n. copf-stílus szellemében fogant.

Kelemen Lajos, a kolozsvári egyetemi könyvtár levéltárnoka, Erdély multjának egyik legalaposabb ismerője, találta meg azt

Magyar Művészet
1934.

Peske Géza
Vas-Lyc. 1894. 830 l.

Peske Géza: Az első segély.

A «Vasárnapi Ujság» és a
Ujdonságok» . . . .
A «Vasárnapi Ujság» és a
Ujdonságok» a «Vilá
val együtt . . . . .

☞ Az előfizetés bárm
kezdve eszközölhető.

Az előfizetések a «Vasárn
Ujdonságok» kiadó-hivata
tem-utcza 4. küldendők.

IRODALOM ÉS

«Az osztrák-magyar
képben» czimü nagy hon-
lat deczember 1-én megjele
lóan érdekes tartalmu. A D
sából Tolnamegye ismerte
Somogymegye leirásának
magában. Mind a két bec
Sándor kitünő tollából szárm
át élvén hazánk ezen vidék
lásból is jól ismeri a leirt hel
kat tetemesen bővítette és

Peske Géza

P. G. A Műcsarnok ez-
redéri kiállításából.
Vas. Ujs. 1896. 545, 547 l.

Peske Géza : Csak egy szemet.

P 1

Kerbőczy-u 7

(1)

47 és 49

37 és 41 ábra

Peske Géza

Valami baja esett a kis gyerek kacsójának tengerihántás közben s bátyja részesíti az «Első segély»-ben. *Peske* Géza, a gyermekvilág e kedvelt festője, erőteljes színezettel és játszi humorral tárja elénk e jelenetet, mely bizonyára kedvelt képe lesz a műcsarnok legapróbb látogatóinak is.

Vas. Ujs. 1894. 823. l.
(A Műcsarnok téli kiállításából)

Peske Géza

Vas. Ujs. 1901 - 805. l.
(A Mucsamokból.) 806 l.

Peske Gézának a gyermekek vidám életéből festett képei közé tartozik a «*Sok volt a jóból*». A gyermekek világához oly szorosan hozzátartozó házi állatok közűl két pulykában gyönyörködik egy falusi suhancz. Derűlten, a jelenettel betelve nézi, a mint két pulyka lakmározik a kosárban levő szemes tengeriből. Az egyik még kapdossa a szemeket, a hím pulyka azonban már jól megszedhette a bögyét, mert rákezdi berzenkedését. Kinyújtja mirigyes nyakát és lármázik. Tetszik ez a fiunak, nevetve nézi a jóllakott zsörtölődő állatot. Bizonyosan csúfolja is: «rút-rút a lába». Kedves derültség uralkodik a részleteiben is jól festett képen.

VASÁRNAP **1** Kat. Remig pk. Prot. Malvin	N. k. 5 ó. 57 p. N. ny. 17 ó. 41 p.
HÉTFŐ **2** Kat. Őrangyal. Prot. Petra	
KEDD **3** Kat. L. Teréz Prot. Helga	
SZERDA **4** Kat. A. Ferenc Prot. Ferenc	
SÜTÖRTÖK **5** Kat. Placid vt. Prot. Aurél	Izr. 22. Sem. azareth.
PÉNTEK **6** Kat. Brunó hv. Prot. Brunó	Izr. 23 Szim. thorah
SZOMBAT **7** Kat. Rózsaf. kir. Prot. Amália	Izr. 24. S. Beresith

Peske Géza

Házi árestom c.
képe repr. -

Vas. Ujs. 1893. 845 l.
(A Képzőművészeti Társulat téli Kiállításából.)

Peske Géza régi kedvencz ismerőse közönségünknek. Az ő parasztgyerekei épen olyan elismert művészszé tették a külföldön, mint itthon.

Peske Géza
Van Gyó. 1897. 831. l.

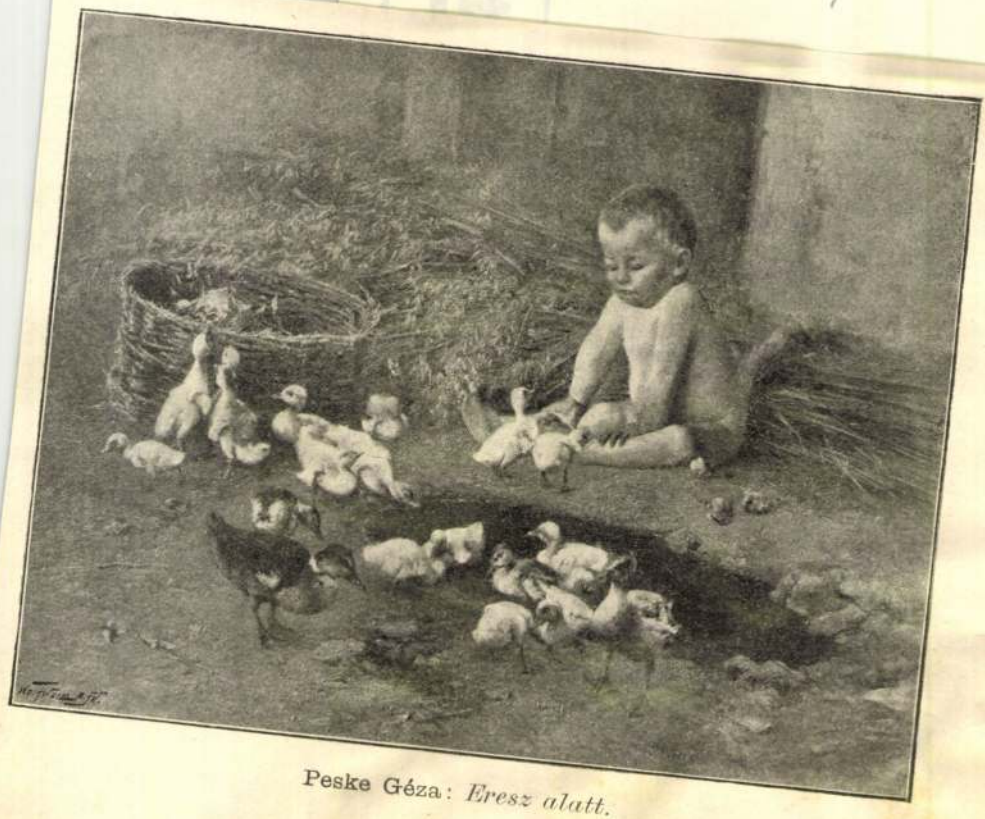

Peske Géza: *Eresz alatt.*

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

JANUÁR

31 nap — 2. hét

9 Vasárnap	
10 Hétfő	
11 Kedd	
12 Szerda	
13 Csütörtök	
14 Péntek	
15 Szombat	

A «Vasárnapi Ujság» 47
alány megfejtése : *Isten, a*
eszi el.

Felelős szerkesztő
(L. Egyetem-

Báli selyemszövetek
krig méterenkint — valan
Henneberg-selyem 35 krt
kint — sima, csíkos, koc
maszt stb. (mintegy 240 kt
szín és mintázatban) a me
vámmentesen a házhoz szá
fordultával küld : **Henne**
szállító) **selyemgyára Z**
czimzett levelekre 10 kros
bélyeg ragasztandó. — Ma
delések pontosan elintézte

Peske Géza

Mas Ujs. 1890. 805. l.

PESKE GÉZA: *Jön a dongó!*

17321/1939 szám.

A Műemlékek Országos Bizottsága tek. Elnökségének,

Budapest.

IX. Hőgyes Endre-u. 10.

Hivatalból.
szolgálati ügyben.
Dij átalányozva.

űvészeti társulat számára is.»
derültség követte és a kétszáz
va. — Kolozsvár városa e ha-
is magukévá tehetnék!

nyugdij-intézete már régen
d. Az intézetnek nincs oly
nyugdijazottak kielégítésére
kben az operaszinháznál tör-
ás rótt nagy terheket a nyug-
gdijazott tag, kiknek január
kellene kifizetni, a pénztár
sztmány e hó 5-ikére gyülést
igy miniszteriumhoz forduljа-
rt.

áló gép. A népszámlálás ada-
z villamos gépet találtak föl,
kerrel tették meg a kisérletet.
yar országos statisztikai hiva-
gha Gyula min. titkár Bécsbe
nyozása céljából.

ubileuma. Nov. 30-ikán na-
: irók, müvészek, a tanügy
az új városház termében, hogy
zsefet irói müködése huszonöt
ából s átadják tisztelőinek

férfiu, 53 éves.
nagy, kereskedel
28-ik évében, Bu
KERPELY EMM
csos leánya, 17
FERENCZY GYÖR
rémben 76 éves
RÁSNÉ, 80 éves,
is gyászolják. —
Julianna, *százegy*
KOVÁCS KÁROLYN
— Özv. HETS JÁ
Özv. ESCHBACHER
78 éves, Koloz
54 éves, Buda
Emilnek, a «Szé
szerkesztőjének

SZERKES

Riviére. A k
előbb egyet-mást
veskedjék lakczin
Levél válasz
bele.
Nem közölh
zem»
Elfeldtél. Gy
len nyelv, fogyaté
Páris. B. S.
válaszolunk.

a mikről a háncs szépen föl van hajtva s összekötve, hogy az eresz alá föl lehessen aggatni. Szinte el lehet képzelni, hogy az a kis jószág, a Bodri kutya kölyke, — mely majd még csak ezután nő meg lomposra és ereszti meg a hangját, — milyen szimatolást és bolondos futkározást vitt végbe itt a tengeri csuha közt, s mennyit mulatozhatott rajta a két lurkó, kik ott kuksolnak a padkán, mikor elé döczög a kicsi öreg, a harmadik, az öcscs. Ez csak most egyengeti a lábait a földhöz. Afféle szoknyás teremtés, a ki még alig látszik ki a földből; épen illik a kicsi Bodrihoz. Jön a társasághoz, vonzza a két testvér, a tengeri, a kis kutya. A két gonosz pedig ráuszitja a kis Bodrit: csipd meg, rajta!

De a kutya és a kis Pista ismerik egymást. A Bodri-ivadék elkaffantja magát, vérében van már a támadás, hanem Pista jól ismeri a ház másik apróságát. Nem ijed meg. Lehajlik hozzá, két kövér kezecskéjét kiterjeszti, mintha mondaná: hisz én vagyok, nem ismersz?

Ez a sok bensőséggel gondolt, és szerencsésen is festett jelenet tárgya Peske egyik festményének, mely valóban a gyermekélet képe.

IRODALOM ÉS MÜVÉSZET.

Mikszáth összegyüjtött munkáiból ismét két ujabb füzetet bocsátottak közre Révai testvérek, a 4-ik és 5-ik füzetet, melyekkel a «*Tekintetes vármegye*» czim alá foglalt elbeszélések és rajzok kötete be van fejezve. Egy füzet ára 35 kr. A kötethez a kiadóknál diszes bekötési tábla is rendelhető meg 80 krjával, illetőleg postai bérmentesitéssel küldve 95 krjával. Igy a kedvelt iró műveit egyforma kiállitásban, tetszetős külsőben szerezheti meg a közönség.

Vas Gereben és Garay összes munkái. Méhner Vilmos füzetes kiadásai közt *Vas Gereben összes munkáinak* három új füzetét vettük (59—61-ik), Gyulai László rajzaival. Ez már a 7-ik kötetet folytatja, s az elbeszéléseket közli, e jóizű, magyaros rajzokat. Egy füzet ára 25 kr. *Garay összes munkáiból* is három füzet (33—35) jelent meg, a prózai dolgozatokkal, novellákkal, rokon nemüekkel, életrajzokkal, dramaturgiai dolgozatokkal. E füzetekkel az ötödik kötet van befejezve. Egy füzet ára 35 kr.

Jó kedvemből, humoros elbeszélések és életképek, irta *Kiséri* (Péter Dénes), a ki a kötetet «kedves feleségének» ajánlja, talán gyöngéd emlékeztetőül, hogy az iró vénája vidám épségben maradt meg. Mert habár Kiséri neve nem tartozik azok közé, melyekkel sokszor találkozunk, maga az iró nem az ifjabb irodalom tagjai közül való. Régibb évtizedekben tünt föl, az utóbbi időkben pedig csak ritkán, gyakran elrejtőzve lappang, kivált egyik élczlapunkban, hol a hohenheimi tudományáról hires Tojás Dánielt is gyakorta ellátja ujabb tapasztalatokkal. Kiséri még a hatvanas évek irója, a kinek neve jól hangzott, vidámságából a nemzeti szinháznak is jutott kisebb bohózatok alakjában, könyvvel azonban nem állt elő abban a korban sem, mikor az előfizetések aranykora volt. A «Jó kedvemből» czim illik a 290 oldalnyi kötetre, mely tizenkét elbeszélést egyesít s mindenik hangját apadatlan vidámság, enyelgés, tréfás évelődés és sok jó ötlet kiséri végig. Soha sem sért, hanem földerít s az egyszerü történeteket is jó izzel veszi körül, mint a jó anekdotázók a már nem ismeretlen adomákat. Egy részt a régi Pest nyárspolgárai kelnek életre az ötvenes és a hatvanas évekből, másrészt pedig a Kunság tipikus alakjaival, és nagyhangu füllentőivel ismerkedünk meg s ezzel együtt a vidéki és kisvárosi élettel. Bonyodalmas szövése nincs ez elbeszéléseknek, hanem az alakok oly jókedvű kört hoznak magokkal, melyben apró ötletek, a szerző kedve érvényesülnek. «Herr von Krämer órája» az elmult pesti nyárspolgári világ életképe; a «Litteraturai duellum a 18-ik századból» irodalomtörténeti vonatkozásu; a «Szegény öreg» szintén a régi Pestet eleveniti föl; az «Élet és örökkévalóság» hangulatos rajz, a melyben a gyermekek ártatlan játszása uralkodik a filozofáló bácsi merengése fölött, s ki is veti az örökkévalóság komoly töprengéséből. Fölváltva a falusi és kisvárosi rajzok következnek, a vidámságból fakadván. Mai napság kevés könyv jelenik meg, mely «jó kedvből» ered. Kiséri könyve pedig onnan jött. Számithat háladatos olvasó közönségre. Singer és Wolfner könyvkereskedése adta ki, s ára a csinos kötetnek 1 frt 20 kr.

Görgey mint politikus. Ez a czime egy történelmi tanulmánynak, mely épen most került ki a sajtó alól *Hentaller* Lajos tollából. A munka megirására a közvéleményt ma is élénken foglalkoztató ama kérdés szolgáltatott alkalmat, mennyiben okolható Görgey szabadságharczunk szomoru kimeneteleért? Arra a kérdésre: áruló volt-e Görgey a szónak voltaképi értelmében? a szerző tagadólag felel; de a munka egész folyamában azt igyekszik bizonyitani, hogy a közvélemény nem téved, mikor első sorban a volt fővezért s ennek magatartását vádolja szabadságharczunk bukásáért. E felfogás igazolására számos és pedig részben uj adatot hoz föl, pl. a Kossuth és Görgey között 1849 aug. 10-ikén az aradi várban történt utolsó találkozásról és a váczi kiáltványtól kezdve sorra veszi azokat a tényeket, melyek alkalmasoknak látszanak megerősiteni azt a föltevést, hogy Görgey szereplése nélkül a függetlenségi harcz ha talán nem lett volna is diadalmas, de kevésbbé kegyetlen s a nemzetre nézve kedvezőbb véget ér, mint a milyennek a történet ismeri. A szerző sok forrásmunkát, kéziratban levő följegyzést, levelet stb. tanulmányozott át tárgya megvilágitására s azokra sürün hivatkozik, de föltevését még is inkább lélektani alapon igyekszik igazolni. A 222 lapra terjedő, csinos kiállitásu könyv ára 1 frt 80 kr, mely — nem levén a mű könyvárusi uton kapható, — egyenesen a szerző nevére, Budapest kigyó utcza 2. sz. alatti lakására intézendő.

Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben» czimü nagy vállalatból ismét egy kötet vált teljessé. «*Felső-Ausztria és Salzburg*» ismertetése fejeződött be a 19-dik (82) füzettel. Salzburg közgazdasági viszonyai ismertetvék a koronatartomány szakférfiai tollából. Pausinger Ferencz, Fischer Lajos, Charlemont, Sieger és Salb ipari telepeket, gazdaságokat feltüntető rajzai szolgálnak a szöveg magyarázatául. A kötet tartalomjegyzéke és a régi «Salzburgi népviselet»-et feltüntető szines kép mellékelvék hozzá. Az osztrák részből ezzel két kötet van befejezve. A legujabb magyar füzetek egyikéből vettük át mai számunkba Vágó Pálnak a «Husvéti öntözés» czimü rajzát.

Az alapvető tudomány. A mily ritkán vehet tudomást e rovatunk az időnként megjelenő iskolai könyvekről: épen oly örömmel teszünk most említést egy minden tekintetben sikerült elemi iskolai könyvecskéről, a legujabb magyar ABC-ről, melyet három ismert paedagogus: *Gyertyánffy* István, *Kiss* Áron és *Radó* Vilmos szerkesztett s Méhner Vilmos adott ki.

Első tekintetre szinte különösnek látszik, hogy egy ABC szerkesztésére *három* neves iskolai iró áll össze s hármuk egyesített erejével állítják elő azt a legelemibb könyvet, mely «csak» betük megismerésére, olvasására, és irására tanit. Ha azonban érdeme szerint méltatjuk azt a valóban bölcs elvet, hogy «gyermekeknek csak a *legjobb* az eléggé jó»: minden elismeréssel kell adóznunk azon férfiaknak, kik ezen elv megvalósitását olyan nagy dolognak tartják, hogy a személyes becsvágyat félretéve, nem kételkedtek ez érdekben erejöket s tapasztalataikat egyesiteni, csakhogy e nemben a «legjobbat» eltalálhassák s meg is alkothassák. Valóban ki nem számitható sem a haszon, sem a kár, a melyet egy-egy elemi könyvecske szülhet a szerint, a mint jó vagy nem jó! Az első tanulás is olyan, mint az első nevelés. Egyik is, másik is örök nyomot hagy ugy az észen, mint a szíven. Ezért már *általános emberi* szempontból is roppant fontosságu, hogy milyen az elemi iskolában az alapvető tudomány, az ABC. De igen nagy fontosságu ez *nemzeti* szempontból is, kivált itt, minálunk. Nem volnánk igazságosak, ha azt mondanók, hogy eddigi ABC-ink nem voltak tekintettel a nemzeti szempontra. De az tény, hogy nem ez volt bennök az uralkodó, hanem egyszerüen az olvasás és irás megtanitása lebegett czélul előttük, az e végre szolgáló szók, mondatok és olvasmányok e czélon kivül alig kivántak egyébre is szolgálni. Az itt szóban levő magyar ABC az első és egyetlen idáig, mely tisztán és kizárólag magyar nemzeti alapra helyezkedett az által, hogy minden izével a magyar szellem s a magyar nyelv szolgálatába szegődött. Ugy szavai (nehány tulajdonnevet kivéve), valamint mondatai és olvasmányai a tőrül metszett magyarosság magvai és virágai, melyeket a szerkesztők oly lelkiismeretesen s oly tapintattal és szerencsével szedtek össze, hogy a tanitóknak, szüléknek is akad itt elég tanulni valójok a nélkül, hogy a kezdő gyermeket nehézségektől félthetnők. Mindenütt vonzóan egyszerü és naiv az egész, mint a gyermeki lélek. Különben e «tanulni valók» csak az ép magyarságra és a tiszta magyar szellemre értendők, melyet ilyen igazi és tiszta minőségben még egyetlen elemi könyv sem vitt be eddig iskoláinkba. A könyvecske módszere, valamint egész kiállitása kifogástalan. Ára keményen kötve 20 kr. Ajánljuk ugy a tanitók, mint a tanittató szülék, sőt a gondolkozó hazafiak figyelmébe is.

Rómer Flóris irodalmi hagyatéka. A minap elhunyt kiváló tudós, dr. Rómer Flóris nagyváradi kanonok hagyatékában egy becses történelmi művet is találtak. Ez a «Zalavári Szt-Benedekrendü apátság története.» Ez apátság története a Szt.-István előtti időkbe nyulik vissza. Rómer müve a Zalavármegye közönsége által kiadott «Zalavármegye monográfiá»-jának egyik köteteként lát ajd napvilágot.

Az akadémiai nagy jutalom nyertesei. A magyar tudományos akadémia harmadik osztálya az idei nagy jutalom és Marczibányi mellékjutalom odaitélése tárgyában nyolcz tagu bizottságot küldött ki. A bizottság az 1882—1888. évkörben megjelent természettudományi munkákat megbirálta s a nagyjutalomra *Hőgyes* Endre levelező tagnak «A *veszettségről*» irt dolgozatát, a Marczibányi mellékjutalomra pedig dr. *Entz* Gézának «*A véglényekről*» irt munkáját találta érdemesnek. A bizottság javaslatát az osztály legutóbb tartott ülésén magáévá tette. A nagygyülés valószinüleg elfogadja az osztály javaslatát. A nagyjutalom tudvalevőleg 200, a mellékjutalom pedig 50 drb aranyból áll.

Akadémiai kiadványok. *A magyar nyelvtörténeti szótárból* a hatodik füzet is elhagyta a sajtót. A becses munkából rövid idő alatt már 60 iv jutott a közönség kezébe. A tud. akadémia megbizásából Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond szerkesztik. Az uj füzet a «felesit» szótól a «fejedelem» szóig terjed. Ára 1 frt, s megrendelhető a kiadónál, Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedőnél. — Az akadémián tartott értekezésekből pedig megjelentek: *Adalék a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez*, Schwarcz Gyulától; ára 50 kr. *A normativ elvek jelentősége az ethikában* Medveczky Frigyestől, ára 30 kr.

Mnemonikai levelek czim alatt az emlékező tehetség kiképzésére szolgáló tanmód kézikönyve jelent meg Sz. *Nagy* Sándortól. Az iskolai és magánhasználatra szánt könyvet Weber-Rumpe Hugó rendszerének a magyar nyelvre alkalmazásával és átdolgozásával állitotta össze. Az egész rendszer arra szolgál, hogy önképzés által az emlékező tehetséget a tökély lehető fokára emelje. A szerkesztő a még nálunk ismeretlen módszert az iskolákban is szeretné meghonosítani. Rendszere elején az egész művelet alapvonásait és történetét ismerteti. A tanügy embereinek figyelmét megérdemli, hogy nyilatkozzanak róla. Grimm Gusztávnál kapható 2 frtért, kemény kötésben.

Grand Chartreuse és a Kartauziak czim alatt *Vajda* Viktor 62 oldalnyi füzetben irja le a nagyhirű franczia szerzetesek kolostorát, rövid történetét és életmódjokat. B. Eötvösnek «Karthauzi» regénye által a szerzet nálunk is érdeklődés tárgya. A füzet Kecskeméten jelent meg.

Nemzeti szinház. Gabányi Árpádtól, a nemzeti szinház tagjától «*A mumus*» czimű vigjáték került szinre először április 12-én a nemzeti szinházban. A szerző az irodalomnak egyik termékeny mivelője, könyvben és szindarabban. A «Kókai-ház» czimü bohózata még megvan a nemzeti szinház játékrendjén, de új darabja, mely nélkülözi ennek vaskosabb komikumát, nem fog gyökeret verni. A kezdetben jól induló vigjáték elgyöngül az érzelgősségben, aztán eljut a taposott utakra, hol már annyian fordultak meg előtte, s a hol érdeket nem tud kelteni. De a szerző e darabjával is épségben tartotta az irói tehetsége iránt eddig keltett elismerő véleményt.

A «Mumus» egy asszonyság czime, a kit a darabban özvegy Czenczinének hivnak s a ki fiatalabb korában gyakran megzavarta egy vállalkozó Don Juán szerelmi találkozóit, s most is, évek multán ilyen mumusa Somkuti Kornélnak, a kit Náday játszik a nemzeti szinpadon. Somkuti nőhóditásai óta már 17 év mult el. Azóta külföldön élt, s most, hogy visszatért birtokára, ott sorba látogatja egykori imádottjait, a kik persze ennyi idő alatt megváltoztak, némelyiknek már eladó lánya is van. De Somkuti szeretné még egyszer felujitani ifju korát, a kedves emlékeket. Találkozik is ideáljaival, s mindeniknek azt mondja, hogy csak ő értte jött ide; végre pedig ezt a vallomást komolyan ismétli a «mumusnak,» a ki most is utjában áll a légyottoknak, mert a régi ideálok Somkutit ma is fölmelegedett szivvel fogadják. Sok alak mozog a szinpadon s ezek élénkséget, szinpadi jövés-menést, és szerepeket hoznak magokkal s a darabnak megadják a külső hatás nem egy föltételét, valamint a koronkinti derültséget, melyért a közönség elnéző szokott

Vaskos palaczkkal az ünneplő ruha zsebében, melynek szája körül két rét van csavarva a fehér organtin, szinültig tele gyöngén szagosított tejszinü rózsavizzel, igy indul világot hódítani az ifju had: t. i. azt a világot, mely a husvéti tojások és friss ünnepi kalácsszeletek töménte-lenségéből áll. De milyen boldog kiváltsága e veszélytelen, zsenge kornak, a kora hajnal friss áramával toppanni be a küszöbön, s vidám robajjal önteni végig a sikongva bujó hajadont az illatos folyadékkal. Jut ilyenkor a bőven pazarolt rögtönzött záporesőből egy-egy gyanutlan ülő tisztesebb rendü nénikének is. Az is megkapja élesztő csöppjét, mint a hogy az ég áldása sem tesz különbséget, hiába védik kérőleg emelt karok a kényesebb ruhákat az öntöző víz kérlelhetlen foltja ellen. Az «idegen vagyon rongálását», a «magánlak megsértését» és a «magánosok elleni erőszak»-ot a husvéti kodex nemhogy büntetésben, hanem statáriális jutalomban részesíti.

De hajh! az otthon festett és fényes pirosra dörgölt husvéti tojások helyét imhol mindinkább kezdi kiszorítni a czifra gyártmányok tömege; a felnyiló fedelü habos czukortojás, tetején zászlós báránynyal, benn a tojás üregében szerelmes galambpárral; a pettyesen vagy foltosan lagirozott

ÖNTÖZÉS.

TOJÁS-PRÓBA.

HUSVÉTI JELENETEK.

kék, sárga, vagy lilaszin tojások ezrei, melyeknek téntásra mázolt burka a napfényben aranyost játszik, s a számtalan «jux»-ok sokfélesége, melyeknek jó keletén örvendve dörzsöli kezeit a mannheimi vagy zwickaui gyáros.

Most is, hogy ott ődöngök a német czivilizáczió e dicsőségeitől pompázó czukorboltok kirakatai előtt, hát ott szorongatja kérges, vörös kezében a heti keresmény utolsó forintját a tanakodó külvárosi mesterlegény, hamleti töprengéssel véve sorra az édes tarkaságokat, melyeket összeköt gondolata egy érdekes ismeretlen piruló arczával, a mint félénk köszönetet rebegve fogadja kezéből a lovagi hódolat jelét; aztán könnyen felsohajt, gyors elhatározással a boltajtó-kilincsre nyomja kezét és a másik perczben már — a Rubikon át van lépve.

A fejlett ipar, a külföldi verseny e kendőzött termékeivel hogyan is versenyezhetnének a mi szegény piros tojásaink, melyekbe itt ott csak ha egy elfogódott kéz bele karczolja tollkése hegyével Magyarország czimerét, vagy még inkább azt a bizonyos lángoló szivet egy-egy női név kiséretében, mely érzelmeinek oly egyszerü és keresetlen tolmácsa. De az ollóval tanulmányosan átlukgatott papirzacskó megőrzi hiven a megkülönböztetett érzelmek ez igénytelen zálogát s későn, évek mulva, portól belepve is ékesen beszél egy elröppent idyllről, mikor már rég elhervadt a virágszál, melytől öntöző kertésze váltságul nyerte azt piruló bimbó korában.

Persze ezt kevésbbé érzelmesen szokták felfogni a vig sihederek, kik egész gyakorlati szempontból tekintik a husvéti öntözés nagy nemzetgazdasági előnyeit és az a boldog, a melyiknek egy-egy jól kifejlett erős kacsa- vagy ludtojás biztositja a fölényt abban a «létért való küzdelemben», mely utczán, kapuk alatt és palánkkerítések mögött, koczintás vagy ticscselés néven folyik. Sőt évekkel ezelőtt ármányos kereskedők valódi fatojásokat is hoztak forgalomba, vétkes előmozditására a gyermeki szédelgésnek még pedig n. b. nemcsak annak a szédelgésnek, a mely a hiszékenyebbeknek saját vagyonbeli előnyünkre való kijátszásában áll, de annak is, melynek fizikai oka a keményre főtt tojással túlterhelt gyomor.

Egy-két év még s vajjon fogunk-e még viszontlátni titeket, ti kedves, megszokott képei a husvét ünnepének?

Hol vannak azok a nyilt arczu, egyenes lelkü ünnepi köszöntők, kik komoly kifejezést öltve magukra, torkuk ünnepélyes köszörülésével, nagy szeges csizmáikról becsülettudón rázva le előbb ott künn az ünnepszombati sárt, kedves ügyetlenséggel támolyogtak be lábujjhegyen szobáinkba, hogy elmondják — ki tudja hányadszor már — de mindig szivből jövőn, mindig a szivbe találólag, obligát mondókáikat, melyeknek vége föltétlenül odamegy ki, hogy: «Boldog ünnepeket!»

«Boldog ünnepeket!» Bizony nem csekély jelentőségü szók azok előtt, kik annyi vesződséggel küzdik át magokat az életen. Megengedem, hogy azoknak, kiknek minden napjok ünnepnap, egy igazi ünnep valóságos hétköznapszámba megy, s nem jelent egyebet, mint egy ásitozással, migrainnel eltöltött teljesen fölösleges 24 órát, mely alatt ablakukon át nézik orrfintorgatva a «profanum vulgus» kedvteléseit. De a kik a nagy városok műhelyeinek és gyárainak szük négy fala közt szivják magokba a gépek és kohók füstjét, azoknak az ünnep az emberi lélek egy üdítő oáza, melyen vágyakozva legeltetik már előre képzeletüket s napsugárban csillogó szárnyakkal röpköd kifáradt elméjük virágról virágra a husvét örömein.

Ülik az ur feltámadását,
Mert ők is mind feltámadának,
Fojtó legéből szük szobának,
A keresetnek lánczából,
Nyomasztó háztetők alól,
Az utcza-tömkeleg közül,
A templomok szent éjibül,
Mind napvilágra menekül.

(Göthe: Faust.)

És istenem, mért is ne térnénk le olykor egy-egy pillanatra az élet poros országutjáról, hogy megpihenjünk a tipratlan zöld gyepen, mely lágy fejaljjal kinál? Csak egy rövid pillanatra, de a mely alatt legalább megszününk perdülő kerék lenni a társadalom nagy gépezetében s átvesszük a kényelmes szemlélő csöndes szerepét; mely alatt még a napi ujságirás pogányai is szegre akasztják ollójukat s nincsenek izgalmas hirek, nincsenek elsikkasztott pénzkasszák, sem petroleum-robbanások, és elnémulnak a párbaj-segédi nyilatkozatok, el a családi botrányok, bukott szindarabok és gyanus halálesetek, s mindaz, a miből a modern ember ma — fájdalom — oly egyoldalulag és tendenczióz usan tanulja ismerni az életet a nyomdafesték után. Mindaz, a mi oly nyomdabűzüvé teszi egész felfogását a dolgokról s kedélye, öröme minden virágának behinti gyöngéd szirmait a géphenger fekete kormával.

Elnémulnak. A helyett ott járok képzeletben, a hol békésen füstölgő karámok fogadnak s a hol:

Sugár torony kilátszik a pusztára,
Harangoznak husvét első napjára.

Pedig dehogy is harangoznak még. A vékonyka napsugár csak a tetők piros ormait aranyozza még, s a fanyar áprilisi reggel leheletszerü jégkérget von az árok vizére, kőkemény buczkákká fagyasztva a tegnapi sárnyomokat. De már meglódul nyikorogva az itató gémje, huzza czifrán fütyörészve a béreslegény. S a mint szemben a kertajtó felől, a tisztára agyagolt padkák mellől feltünik a Treszka piros fejkendője, a mint karján a korsóval félálmosan lépeget idébb, — sutty! egyszerre nyakába zudul a készen tartott veder tartalma s csuron vizessé tapasztja rajta kóczos haját. Nem tesz ám ebbe a legény illatozó szerszámot, csak ugy istenadta módon önti végig a lány deli termetén, de azért virit tőle, mint a fűszál a májusi harmattól.

Oh, a falusi öntözés — az egy gyöngéd vallomás egy neki eresztett zuhany alakjában, melynek szerelmi postása a két kézre fogott csöbör.

V. S.

JÁTSZÓ GYERMEKEK.

(*Peske* Géza festménye.)

A gyermekvilág vidámságát, pajkosságát, játékait szokta legszivesebben festeni Peske Géza, a magyar festők ifjabb generáczió jának szép jövendővel biztató tagja. Előszeretettel választott tárgyaiban mindig van igazság, melegség, derültség és vonzó légkör. A fiatal művész összes érzékeivel figyeli meg a gyermekvilágot, s kedves, ártatlan oldalai ragadják meg. Ezekből festi legtöbb képét.

A sok közül egyet ismét bemutatunk. Egyszerü, de keresetlen is. A hőse három apró gyermek, és egy még apróbb kutya. A szinhely pedig a ház vége, a sárból vert hosszu padkával, melyen az esti órákban végtől végig elfér az egész háznépe. Mondják a szakállszárítónak is, a hol gazduram a komával együtt szokta pöfékelni a pipát, mihelyt szakíthat magának egy-egy nyugodalmas órát. Most azonban a család legifjabb sarjadékai foglalták le a padkát, ott kuporodtak föl, s talán nekik is van beszélgetni valójok a tengeri-törésről, melynek látható eredménye ott mutatkozik az egészséges, szép csövekben,

*

den azé, a kit kérdőre se vonhat, a gyötrő seblázban, öntudat nélkül nyög a nyoszolyán . . .

Nem soká nyögött ott Andor. Egy hét multával az öreg asszony omló könnye dermedt kezekre hullott, rebegő csókjai halott arczát árasztották. Mikor a hivatalban átnézték és rendezték a tanácsosnak nagy össze-vissza heverő aktáit, a fiókban széles borítékot találtak, mely anyjának volt czímezve. Elvitték neki. Levél volt benne, meg egy ezer forintos életbiztosítási kötvény. A levél korábbi időkből volt s így szólt:

Szeretett Anyám!

Biztosítási ügynök járt itten félesztendővel ezelőtt, rendkívül előnyös feltételeket ajánlott különösen a hivatalnokok részére. Az én befolyásomból és példámból bizton várta, hogy városházi embereink le fognak mondani régi előítéleteikről és igénybe fogják venni az életbiztosításnak reájuk nézve olyannyira üdvös intézményét. Miután az ügynök oly nagy súlyt fektetett az én protekcziómra és példaadásomra, meg tettem neki a kedvét; biztosítottam a halálom esetére ezt a kis tőkét a »kötvény előmutatója« javára . . .

Ma délelőtt jöttek az első díjrészletért. Délutánra rendeltem az ágenst. Azóta kissé elgondolkoztam ezen a dolgon. Rájöttem, hogy csakis hiúságom ösztönzésére vállaltam félesztendővel ezelőtt azt a biztosítást, tartós, komoly szándék nélkül . . . De most te állasz előttem édes jó Anyám, mint egy álomkép és elhagyatva, nyomorban, óh, én édes jó Anyám! . . . És én fogadást teszek! . . .

Ez a levél csak halálom után jut a kezedbe. A kötvény akkor is hatályos lesz, hogy megóvjon az éhségtől . . .

Isten veled! Ne átkozd meg emlékét annak, a kinek az örök biró is meg fog bocsátani, mert haszontalan lelkével is Téged szeretett!

Mikor özv. Zátonyi Sándornénak egy félórára kiapadt a könnye, remegő kézzel ő is levelet írt:

Igen tisztelt Asszonyság!

Az én legédesebb fiam elhalván, nem rendelkezem azzal az összeggel, melylyel Andorom Önöknek adósa maradt. De hogy megnyugodjanak, küldök egy életbiztosítási kötvényt (a jegyző úr vagy tiszteletes majd megmagyarázzák, hogy mi az?), melylyel néhány hónap alatt fölvehetnek ezer forintokat. A mennyivel többet kapnak, mint a mit a kölcsönpénz a kamatokkal kitesz, azt fogadja az én kedves keresztlányom szerény nászajándékúl az ő boldogtalan keresztanyjától! . . .

Délután kivánszorgott a temetőbe, leborúlt arra a frissen hantolt sírra és megsúgta a halottnak, hogy az a *másik* becsületbeli adósság is törlesztve van.

A halál korcsmájában

Páris, október végén.

Amikor utoljára jártam a Montmartre-en, minden nevezetessége a *Moulin Rouge* és egy csomó *művész-korcsma* volt. A montmartrei víg nők és víg urak bedalolták a boulevardokat, dobzoltak a Moulin Rougeban, a művészi korcsmákban és mindenütt, véges-végig a külső boulevardok örökkön zöld platánjai alatt, többé-kevésbé hangosan az élet öröme nyilatkozott meg.

Most a Montmartre vidámságába, az éjszakai bacchanálokba egy komoly tónus kong bele. A Moulin Rouge és művészi korcsmák keretében egy feketére festett bolthelyiség tűnik elő. A komor színre csak egy villamos lámpa kékes fénye vet némi derűt és világosságot. Egyébként pedig és állítólag nagy szomorúság uralkodik itten, mert ez a fekete hely a *halál korcsmája,* vagy a mint a párisiak nevezik: *Cabaret du Néant.*

A mikor ezt a helyiséget létesítették, *Cabaret de la mort* nevet viselt. Fekete drapériás bejáratán keresztüljutva, az ember szűk helyiségben találta magát, a melynek korcsma kinézése volt ugyan, de azért roppant hasonlított az olyan szobához, a melynek összes lakóit, mondjuk: apát, anyát és nyolcz egészséges gyermeket egy napon, egyszerre elpusztította a halál.

Mindez megvan ma is, azzal a különbséggel, hogy a franczia rendőrség talán a halál iránti tisztelet által vezéreltetve, a halálnak és a korcsmának összetételét léhának, talán frivolnak találta és a *Nagy Minden* helyett a *megsemmisülést* rendelte el. Szóval a Cabaret de la mortból Cabaret du Néant, a megsemmisülés korcsmája lett, a mi tetszik tudni, ugyanaz, csak szelídebben hangzik.

Egyébként pedig minden a régiben maradt, azaz még csak annyi a változás, hogy a halál korcsmájában halálfejekből készült kupolákban szolgálták fel a sört, mig a megsemmisülés korcsmájában poharakban adják. Az elhalálozott családra tett alluzióm révén talán már méltóztattak kitalálni, hogy itt asztalok helyett koporsók vannak. Ezeken a beszegezett koporsókon szolgálják fel a sört, a

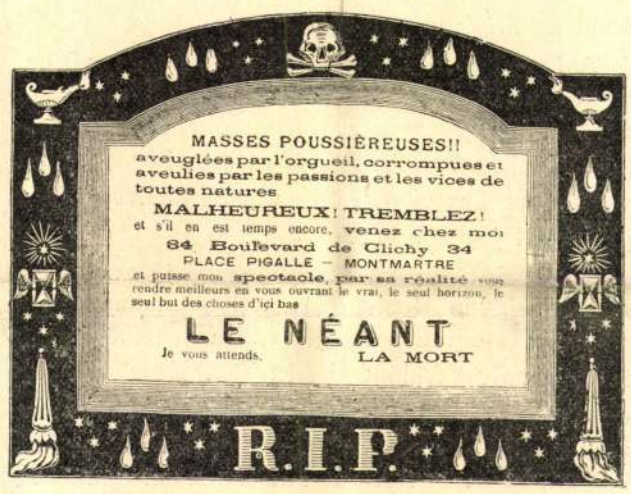

felszolgáló pinczérek nagyon kétes kívánságai közben. A pinczérek ugyanis mind halotti szolgáknak vannak öltöztetve, a kiket Párisban *Croque-mort* néven ismernek és méltán a legrémesebb alakjai a társadalomnak. A croque-morttól mindenki fél és retteg és bizony nem minden idegenkedés nélkül iszsza meg az ember az általa hozott sört, különösen mert ez a pohár sör a már említett jókivánságokkal van összekötve, a melynek egyik legenyhébb exemplusa:

— C'est du crachat de poitrinaire.

Méltóztassanak ezt magyarra fordítani!

Az egész szűk helyiség falai fekete drapériákkal vannak bevonva, a csillárjai nagy művészettel embercsontokból készültek, a falakon nehéz koporsók díszlenek ezzel a rövidke, de sokat mondó czédulával:

»Itt egy lakás kiadó!«

Csak rövid és felettébb gyönge leirását adtam a halál korcsmájának, a melyet, visszatérve Párisba, mint a Montmartre legújabb nevezetességét üdvözölhettem, vagy hogy e korcsma nyelvén beszéljek: *melybe elmentem meghalni.*

Tudniillik a mit már előbb kellett volna mondanom, a korcsmába érkezőket ezzel az üdvözléssel fogadják:

— Most meghaltok!

Mindazonáltal nagyon komoly, vagy ha úgy tetszik, nagyon vídám motivum van ebben a korcsmában. Ha nem csalódom, ennek a hanyatló századnak a halállal pózoló pesszimizmusára akar szatíra lenni, annak a tendencziának állván szolgálatában, a mely a haláltól való félelmet egyre tompítja, a halál szomorúságát és a megsemmisülés gondjait azzal oszlatja el, hogy kigúnyolja a *Halált,* szembe néz vele és csodálatos czinizmussal mulat a szörnyűségein.

De azért bár sokat nevetünk a halotti szolgapinczérek durvaságain, ingeniózusnak tartjuk a koporsókat, mindez csak külsőség maradt és a Cabaret du Néant minden mókái és pajtáskodása daczára még sem tudja reánk azt az impressziót gyakorolni, hogy meghalni valami kéj, gyönyörűség.

Egyébként pedig béke velünk. Mint mindenütt, itt Párisban, a halál korcsmájában is a vídámság dominál. A furcsa mulatóhely köröndje a halál bemutatásakor semmisül meg, sőt mintha még derültebbé lenne. Mert a cabaret de Néant szűk, félelmetes folyosóin is mindenfelől kaczaj hallatszik; a párisiak itt is csak mulatni tudnak.

Én a magam részéről bevallom, hogy a sok feketeség közepett nagyon rosszúl éreztem magamat. Főként akkor fogott el kellemetlen érzés, mikor egy nagy tükörbe nézve, koporsóban láttam magam.

— Igy fogsz feküdni! — kiáltá e pillanatban egy hang felém. — Igy fogtok feküdni talán már holnap mindannyian.

És bizony-bizony annak az embernek igaza van . . .

Pompás érzés fogja el az embert, mikor a Cabaret de Néant fülledt levegőjéből kikerül a mindenkor vídám Boulevard de Clichyre. Ha soha, de ilyenkor érzi az ember, hogy élni jó.

A cabaret portása is ekként vélekedik.

— Boldog feltámadást! — kiáltja a távozó után és csodálatos, hogy senki sem válaszolja neki:

— Viszontlátásra!

Myosotis

FÜRDŐI EMLÉK

A nyári éj volt bünös abban,
Csupán csak az volt, senki más,
Hogy öntudatlan, akaratlan,
Kitört a szó s elhagyta ajkam
A visszafojtott vallomás.

A reszkető lomb ránk hajolva,
Fölöttünk sátort alkotott, —
A hold ezüst fényt szórt ragyogva
A vizre, fákra, csillagokra
S az esti szellő suttogott.

A vágyat keltő, csöndes éjben,
Magányos, elejtett padon, —
Együtt merengtünk, kéz a kézben,
Hozzád hajoltam észrevétlen
S az ajkam ott volt ajkadon.

Te fölrettentél, én beszéltem,
A hangom kissé reszketett —
S hogy összejöttünk másnap délben,
Gondos mamádnak két szemében
Ott láttam a kérdőjelet?!..

Erdélyi Zoltán

Az utolsó dézsma

Irta: GYÖRKÖNYI-ARNHOLD KÁROLY

[Vége]

Andor rendezte. Rendezte a saját párbaját, a hogyan rendezett minden egyebet: elegánsan és tűzzel.

Tudván, hogy a városkában a három klubistatársnál alig van más, a ki segédkezhetnék, nehogy ellenfelének panasza legyen, meghagyta azoknak, hogy szolgálataikat mindenekelőtt ajánlják fel a főjegyzőnek. Ez a patyikust és a borkereskedőt lefoglalván, Andor az ellenőr mellé egy penzionált főerdészt kért fel mint legalkalmasabb embert, kiket aztán kellőleg kitanítván, teljes parádéban (a főerdész az egyenruhájában különösen mutatós volt) elküldött a főjegyzőhöz.

Ez mokány gyerek volt, erőszakos, nagytestű ember. Sem magyarázatot nem adott, sem vissza nem vonta a kifejezést, sem végre sajnálatát nem fejezte ki azért (ezt is Andor súgatta meg neki a tanúi által), hanem elfogadta a kihívást, rendesen megnevezvén a segédjeit.

Miután Andor teljesen az ellenfélre bízta a fegyverválasztást, a segédek kardokban állapodtak meg.

Mikor ezt közölték vele, mosolyogva azt jegyezte meg:

— Először levágom a két fülczimpáját, mint valami rattlernek, aztán beleírom a dátumot az arczába, végül kiütöm a kardot a kezéből. Vigyázzatok, fiúk, az lesz ám a czifra komédia!

A »fiúk« borzadó tisztelettel hallgatták a nagy mestert és meg voltak győződve, hogy az csakugyan nem lesz egyébként.

Tényleg könnyen igazuk is lehet vala, mert a főjegyzőnek kard jóformán még sohasem is volt a kezében.

A kaszinó »nagytermében« volt a párbaj, mély szobában, melynek egyetlen sor ablakja van. Andor titkos rendeletére a segédek a főjegyzőnek juttatták a kedvező helyet: háttal állott az ablak sornak.

A két alak közt nagy volt az ellentét: vézna, sikkes az egyik, kissé előhajolt felső testtel, a másik mint egy mogorva medve. Kényesen pengeti ujja hegyével Andor a kardélt, hajtogatja, mint valami negédes vívómester, böködi kedvetlenül a padlót a főjegyző.

A párbaj rövid volt. A főjegyző jó tanácscsal jött oda. Tudta, hogy reája, a gyakorlatlan vívóra nézve csak egyetlen módja van a menekülésnek: brutális erővel feldönteni ellenfelét. Ezzel a támadási móddal pedig Andor nem számított. Az átkozottul komoly perczben is csillogni akart, játszani, kifigurázni ellenét. A patyikus kommandójára még jóformán meg se győződhetett arról, hogy elég elegáns-e az állása, a főjegyző már hatalmas karja egész erejével egyenesen feléje csapott. A kard éppen keresztben találta Andor készületlen pengéjét, az engedett és Zátonyi mellén egy rézsutos vonalban szétnyílt a hús, mint egy zsilip tarajáról aláömlést engedve a piros vérnek.

Meginogva még szalutált ellenfelének, aztán megpillantotta a sötét nedvet és attól elájult. Az orvos bekötözte a sebet és hazaszállíttatta Andort.

Harmadnapra Erdősdről levél jött, megint az öreg úrnőhöz czímezve. Abban igen nagyon hálásak az írók azért a nagy megtiszteltetésért, melyet a nagyságos úrfi nekik szánt, de nem fogadhatják el, mert Ilon már eljegyezte magát egy igen derék fiatal asztalos-mesternek, ki csak tavaly telepedett le Erdősdön. Szereti Ilont, tudják mind a ketten, de hát ez még nem mehet hozzá addig, míg meg nem kapja azt a kis hozományát. Bizonyos nyomorúságba belemenni nem akarnak. Kérnék mentül előbb összetett kézzel a csekélyke pénzt, mert megeshetik, hogy a vőlegény mást gondol, aztán Ilon elesnék ettől az egyetlen szerencséjétől!... aláírva az »alázatosan könyörgő szolgálók...«

Zátonyinét valóságos iszonyat fogta el annak a lelketlen játéknak a láttán, melyet fia éppen űzni készült és kétségbeesés a rettenetes tartozás miatt. Mily örömest odaadta volna az utolsó bútordarabot, az utolsó fölösleges ruhát, hogy azzal visszaadja a nyomorúlt nőknek azt, a mit Andor oly lelkiismeretlen módon elrabolt tőlük! De hát nem volt semmije, éppen semmije! Mikor összeomlott a Zátonyi-vagyon, oda vetett a hitelezőknek mindent, kezéről az utolsó gyűrűt; senki se mondhassa, hogy valamit elvont előlük. A mi itt van, a kis berendezés, azt fia vette, min-

Fametszet **Forró!** *Peske Géza* képe

Levél az Országgyűlésnek

Nyilatkozat az MVSZ megújulásáért

(Folytatás az 1. oldalról)

A nyilatkozat szóvivője közölte, hogy akciójuk és a magyar–szlovák, valamint a magyar–román alapszerződés ügye között semminemű összefüggés nincs.

„Sajnálattal és aggodalommal kell megállapítanunk, hogy a Magyarok Világszövetsége az 1990-es rendszerváltás óta sem felel meg hivatásának: továbbra sem az összmagyarságot tömörítő, pártokon kívül és felül álló, reprezentatív szervezet, nem a 15 milliós magyarság, hanem – nevét meghazudtolva – egyetlen politikai irányzat »világszövetsége«. Ez az irányzat, amely Magyarországon elvesztette a nemzet többségének bizalmát, a maga behatárolt világnézetén kívül semmilyen más felfogást nem tűr meg maga mellett. (…) Kongresszusának, küldöttközgyűlésének delegátusait nem alulról választják, hanem felülről olyan feltételek alapján válogatják össze, amelyek biztosítják azoknak a lehetőleg egyhangú »megválasztását« vagy tisztségükben való megerősítését, akik a válogatást végezték.

Senki sem jellemezte világosabban és tömörebben a fennálló helyzetet, mint a magát a Világszövetség »testvérszervezet«-ének tekintő Anyanyelvi Konferencia-mozgalom elnöke: »(…)politikai szervezetek, illetve országos tekintély és hatékonyság nélküli, efemer szervezetek és álszervezetek kaptak a magyarországi tagozat felépítésénél vezető szerepet és kizárólagosságot. Ennek következtében kapott ez a tagozat félreérthetetlenül pártpolitikai színezetet, s ennek következtében léphettek fel a tagozat, illetve a világszövetség nevében olyanok, akik kijelentéseikkel csak diszkreditálni voltak képesek a kívánatos átfogó és egyetemes összmagyar stratégiát.« (Pomogáts Béla, Magyar Nemzet, 1994. november 8.)

(…) Azok a kisebbségi szervezetek és vezetők, akik a világszövetség elnökével nem, vagy nem mindenben értettek egyet, még csak szóhoz sem juthattak. Nem kevésbé elfogadhatatlan a helyzet a nyugati magyarság szempontjából sem(…)

Ugyanakkor a Világszövetség egyik alelnökének levele, amelyet Csoóri Sándor elnökhöz intézett, és amelynek bő kivonata a legnagyobb példányszámú nyugati magyar újság, a »Nemzetőr« 1994. decemberi számában jelent meg, megengedhetetlen anyagi szabálytalanságok hosszú sorára mutat rá(…)

Az MVSZ 1993/94-ben 200-200 millió forintos költségvetési támogatást kapott, 1995-re pedig 180 milliót. Ennek ellenére, ha kisebbségi magyar szervezetek vagy szerkesztőségek anyagi támogatásért fordultak az MVSZ-hez, szinte mindig azt a választ kapták, hogy támogatást az Illyés-alapítványtól lehet kérni. Mi történt a milliókkal, mire fordították? (…)

Mindent összevetve: kérjük a magyar Országgyűlést, amely költségvetési támogatással a Magyarok Világszövetségének működését anyagilag biztosítja, gyökeresen gondolja át a világszövetség nemzet szempontjából fontos céljait és tevékenységét, vitassa meg annak erkölcsi feladatait, soraiban a demokrácia alkalmazásának előírásait, és tisztázza anyagi helyzetét, valamint a szükséges forrásfelhasználási és ellenőrzési előírásokat.

A Magyarok Világszövetsége csak akkor töltheti be hivatását, ha az ország határain belül és kívül élő magyarságnak valóban reprezentatív szervezetévé alakul át, apparátusát minimálisra csökkenti, minél tekintélyesebb, áldozatkész, munkájukat önzetlenül felajánló vezetőkre és tagokra támaszkodik, az össznemzeti érdekek szolgálatában újrafogalmazza stratégiáját (összhangban a Határon Túli Magyarok Hivatalával), és azt maximális takarékossággal igyekszik végrehajtani."

1995. január 20.

Ágoston Vilmos író, újságíró, Beke Kata nyugdíjas tanár, Benkő Zoltán közgazdász (München), Bethlendi György (Toronto), Bódi László professzor (Melbourne), Bódi Marianne egyetemi docens (Melbourne); Bodor Pál író, újságíró, Bőjte József filmrendező, Cs. Gyimesi Éva egyetemi tanár (Kolozsvár), Cser Ferenc dr. tudományos kutató (Ausztrália), Donáth László evangélikus lelkész, országgyűlési képviselő, Egri György író, újságíró, Eörsi István író, Faludy György költő, Faragó Béla, a Versailles-i Adminisztratív Bíróság alelnöke (Párizs), Fejtő Ferenc író (Párizs), Fejtő Rose festőművész (Párizs), Gál András szobrászművész (Franciaország); Gergely Tamás író (Svédország), Győrffy Miklós újságíró, Halász Péter író, újságíró (München), Handi Péter költő, publicista (Ausztrália), Háy Gyuláné Majoros Éva dramaturg (Svájc), Hidegkúti Béla, író, szerkesztő (Ausztrália), Jancsó Miklós filmrendező, Jeney Zoltán zeneszerző, Karátson Endre író (Lille), Kemény István szociológus, Kende Péter politológus (Franciaország), Kenedi János irodalomkritikus (Budapest), Kerényi Magda kritikus, esztéta (Svájc), Kiss Éva (New York), Kövesdi Pál műkereskedő (New York), Krencsey Mariann színművésznő (New York), Lőcsei Pál szociológus, újságíró, Lővy Katalin egyetemi tanár (Melbourne), Magos Gábor agrármérnök (Svájc), Magos Gáborné Gimes Judit nyugdíjas főtisztviselő (Svájc), Méray Tibor író, újságíró (Párizs), Murányi Gábor újságíró, Nagy Csaba író, mérnök-közgazdász (Zürich), Nagy Ernő gyáros (Franciaország), Nagy Pál költő, képzőművész (Párizs), Nemes Gyula dr. nőgyógyász (New York), Papp Tibor költő, képzőművész (Párizs), Perneczky Géza művészettörténész (Köln), Simon András dr. (USA), Simon Mária (USA) Szabó Zsuzsa, a Franciaországi Emberi Jogok Magyar Ligájának titkára (Párizs), Tibori Szabó Zoltán, a „Szabadság" című napilap főszerkesztője (Kolozsvár), Ungvári Tamás filológus, író, Vass Vilmos újságíró, a SZER v. munkatársa.

Válasz

Az MVSZ sajtószolgálata az MTI-hez eljuttatott közleményben reagált az 50 értelmiségi nyilatkozatára.

„Sajnálatosnak tartjuk, hogy a kollektív nyilatkozat kritikája nem a tényeken alapul. Állításai tételesen cáfolhatók. Így megtéveszthették azokat a jóhiszemű értelmiségieket, akik azt kézjegyükkel látták el, és azonosultak a benne foglaltakkal. Nem elutasítva a külső bírálat jogát, úgy véljük, hogy e szervezetet csak belülről, demokratikus úton lehet megújítani." Hangsúlyozzák: a belső megújulásnak minden lehetősége adott volt az 1991-es tisztújításkor, illetve az 1992-es világtalálkozón, és adott ma is. A közlemény szerint azok, akik ma bírálják a szövetséget, ezektől a találkozóktól tüntetően távol tartották magukat, messziről fogalmazták meg kérdésüket, hogy miért nem pártarányok szerint áll fel az elnökség. Most pedig a pártatlanságot kérik számon az MVSZ-en. „Nyolcszáznegyvenezer tagunk állásfoglalásával szemben ötven megtévesztett ember bírálatának mekkora lehet a súlya?" – teszi fel a kérdést az MVSZ a válasznyilatkozatban. Az MVSZ hajlandó bármilyen pénzügyi vizsgálódás, gazdasági átvilágítás elé állni, mivel gazdálkodásukban, pénzügyeikben eddig sem találtak semmilyen eljárásra okot adó tényt, és bíznak benne, hogy ez a jövőben is így lesz – közölte a Magyarok Világszövetségének sajtószolgálata.

Kapuink nyitottak

– mondja a Magyarok Világszövetségének főtitkára

A Magyarok Világszövetsége megújítását igénylő levél kézhezvétele után kerestük meg a szövetség főtitkárát, *Bakos* Istvánt.

A főtitkártól megtudtuk, hogy a levél tartalma nem volt ismeretlen a szövetség vezetése előtt, hiszen azt már hetekkel ezelőtt a világ több pontjáról visszaküldték Budapestre, mintegy figyelmeztetésként, hogy támadás készül az MVSZ ellen. A levél szerzője, *Nagy* Csaba – mondta Bakos István svájci tapasztalataira hivatkozva – már korábban hírhedt nevet szerzett magának a határokon túli magyarok körében. A főtitkár egy dokumentumot idézett, amelyből kiderült, hogy a mérnök-közgazdász a határokon túli magyarokkal szemben számos esetben etikátlanul viselkedett, és több sértő nyilatkozata miatt a Magyar Mérnökök és Építőmérnökök Világszövetségének svájci szervezetének vezetőségéből s tagjainak sorából kizárták. Megjegyezte, hogy hasonló etikátlanságnak tartotta Pomogáts Béla is, hogy Nagy Csaba az ő sorait idézte.

A főtitkár a támadást az MVSZ utóbbi időben mutatott aktív politikájának tudja be. Ezek közül kiemelte, hogy a Magyarok Világszövetsége az egyetlen szervezet, amely a Budapesten rendezett EBEÉ-csúcskonferencián a magyar nemzeti kisebbségek jogsérelmének védelmében és a kollektív jogok érvényesítése érdekében petíciót nyújtott át. Valószínűsíti Bakos István, hogy több helyen nem szívesen fogadták véleményüket a készülő alapszerződésekről, amelyeket elsietettnek tartanak. Ugyanakkor emlékeztetett rá, hogy az MVSZ nagyváradi ülésén Románia polgáraihoz is szóltak, amikor is a két nemzet közötti megbékélést szorgalmazták. Mindamellett kiálltak Tőkés László mellett is.

A főtitkár hangsúlyozta, hogy az utóbbi időben megszaporodtak az MVSZ-hez érkező olyan levelek, és gyarapodtak azok a személyes kapcsolatok is, amelyeket a magyar kormány politikája miatti aggodalom vezetett. Érezhető, hogy a nemzeti értékek becsülete ebből a politikából mindinkább fogyatkozik.

Végezetül Bakos István leszögezte, hogy tisztán és nyugodtan állnak mind a tagság, mind az őket támadó személyek elé, a közelgő elnökségi és választmányi üléseiken precízen számot adnak gazdasági adataikról, mindamellett bíznak abban, hogy a parlamenthez eljuttatott levelet a törvényalkotók kellő bölcsességgel kezelik, és nem engedik szétverni a Magyarok Világszövetségét. Megerősítette, hogy a szövetség kapuja mindenki előtt nyitva áll, aki azt megújítani óhajtja, nyugodtan beléphet közéjük. A vezetőség nevében hangsúlyozta, hogy senki elől nem vitatják el ennek a lehetőségét.

(szendrei)

PARLAMENTI NAPLÓ

Elmaradt a rendkívüli végszavazás a fenékküszöbről

Az ellenzék a privatizációs törvény visszavonását javasolta

(Folytatás az 1. oldalról)

Vastagh Pál igazságügyminiszter nem fogadta el az általánosító megállapításokat, s a szigorú büntetőjogi szabályok megtartását indokoltnak tartotta. Utalt arra is, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróságon már előfordult, hogy megtámadtak egy bírót az épületen belül.

Szabó Iván az MDF frakcióvezetője e lapunkban is érintett kérdést tett szóvá. Elfogadhatatlannak tartotta, hogy a Mol Rt. vezetése körlevélben tiltotta meg, hogy politikai tartommal emlékezzenek meg március 15-éről. Visszautasította azt az érvelést is, hogy a Mol közeli privatizációját zavarhatja a túlzott politai aktivitás. *Suchman* Tamás privatizációs miniszter az elhangzottakra reflektálva maga is megdöbbentőnek tartotta az esetet, és jelezte: *intézkedett, hogy vonják vissza az első utasítást.* Azt később, az azonnali kérdések óráján megismételt kérdés kapcsán részletezte, hogy milyen jogi formát választott az állam tulajdonosi jogának érvényesítésére. A nők munkajogi védelmének fontosságára vta fel a figyelmet *Nikolits* István, az MSZP frakcióvezető-helyettese.

Az Országgyűlés ezután rátért a környezetvédelmi törvény vitájára. Az elsőként felszólaló *Szöllősi* Istvánné (MSZP) túl hozzánk tartotta a törvény mielőbbi hatályba léptetésére szánt 180 napot. Véleménye szerint ugyanis a környezetvédelem helyzete azonnali intézkedéseket, így a törvény azonnali hatályba léptetését igényli. *Kelemen* András (MDF) a maga nyilatkozat célkitűzéseivel vetette össze a magyar környezetvédelmi törvény tervezet *Halda* Alíz (SZDSZ) véleménye szerint a környezetvédelem és természetvédelem ügye általában rosszul áll, baján a szemlélettel és a gyorsasággal egyaránt. *Izsó* Mály kisgazda képviselő rámutott: a hivatalnokok felelősségét is szabályozni kell. Ilyen esetben – vélekedett – a miniszter felelőssége is felvethető a környezetvédelmi károk miatt. A továbbiakban több felszólaló utalt a magyarországi környezetvédelem mostoha feltételeire és ezzel kapcsolatos nemzetközi kötelezettségeinkre is.

A privatizációs törvény általános vitáján az ellenzék élesen bírálta a törvényjavaslatot. *Sasy* Tamás (MDF) a kárpótlás és a magánosítás összefüggéseit elemezte. *Kutiz* Katalin (MDF) pedig a kérte a kormányt, hogy őterjesztését vonja vissza. A kormánypárti képviselők természetesen törvénypártiak is voltak: védelmükbe vették a privatizációs előterjesztés célkitűzéseit. Az általános vitát a parlament később folytatja.

Délután a rendkívüli házbizottság ülésén kialakult vita ellenére a kormányzati pártok fenntartották nyüket arra, hogy szavazzon a parlament a házszabálytól való eseti eltérés ügyében. Erre annak érdekében lett volna szükség, hogy a Duna elterelésével kapcsolatos teendők ügyében soron kívül megszülethessen a véghatározat. A házbizottsági ülés miatt beállt kényszerszünet után a Fidesz az előterjesztés napirendről való levételét javasolta. Ezt a többi között azzal indokolták, hogy a külügyi államtitkár tájékoztatása szerint nem jött létre Szlovákiával a várt megállapodás. *Kónya* Imre felszólalásában arra utalt, hogy a két kormányfő legutóbbi találkozásáról készült emlékeztető magyar és román változata között is áthidalhatatlan ellentmondás feszül. Az ellenzéki pártok közül a kisgazdák és a kereszténydemokraták is csatlakoztak a Fidesz kezdeményezéséhez. *Nikolits* István a szocialista frakció nevében az eredeti ütemterv betartását sürgette, *Pető* Iván, az SZDSZ frakcióvezetője ezt a szándékot támogatta. Az ellenzék obstrukciósnak látszó fellépése nyomán már valószínűsíteni lehetett, hogy kétséges a házszabály-módosításról történő szavazás kimenetele. Ezt igazolta a határozathozatal. Az indítvány nem kapta meg a szükséges négyötödös többséget. A házszabály azonban éles helyzetben is jól vizsgázott: nem adott lehetőséget arra, hogy az ellenzék akarata nélkül a parlament eltérjen az ügyrend konszenzussal jóváhagyott szabályaitól. A parlamentben „megfeneklett" a fenékküszöb ügye, csupán a módosításokról tudott szavazni a parlament.

*

Tóth István (MDF) az azonnali kérdések órájában kifogásolta, hogy a Magyar Olaj- és Gázipari Rt. új vezérigazgatója úgy döntött: a cég irányítása alá eső szervezeteknél március 15-én megtiltja a politikai tartalmú megemlékezéseket. *Suchman* Tamás privatizációs miniszter – megismételve a napirend előtt már leszögezett álláspontját – megdöbbentőnek nevezte az esetet, és jelezte, hogy már intézkedett a döntés visszavonásáról.

Torgyán József (FKGP) azzal vádolta a kormányzatot, hogy az ellenérték nélkül le akar mondani a magyarok jogairól az alapszerződések megkötésével. „Miért akar a kormány második Trianont?" – kérdezte. *Szent-Iványi* István külügyi államtitkár válaszában leszögezte: *nincs olyan ellenérték, amiért cserébe a kormány jottányit is engedne a magyar nemzet jogaiból.* „Mi nem üzletelünk, és alkudozunk e jogokról, hanem tárgyalásokat folytatunk" – hangoztatta. Hangsúlyozta, hogy a készülő alapszerződések kapcsán éppenséggel e jogok biztosításáról és bővítéséről tárgyal a külügyi vezetés. Alapszerződést pedig csak akkor köt, ha e törekvéseket siker koronázza. Torgyán József arra is rákérdezett: *igaz-e, hogy hétfőn már megállapodás született a románokkal.* Szent-Iványi cáfolta a hírt, Nem úgy néz ki, hogy nagyon közel lennénk az alapszerződés elfogadásához – mondotta.

A kereszténydemokrata *Csépe* Béla az új pénzügyminisztert arról faggatta, hogy válságban van-e a kormány gazdaságpolitikája. A képviselő szerint a személycserékből és a különböző kormányzati nyilatkozatokból a közvélemény arra következtet, hogy mégsem a Békesi-féle politikát kívánják folytatni. *Bokros* Lajos válaszában leszögezte: *nincs válságban a kormány gazdaságpolitikája.* Az előző pénzügyminiszter idején meghirdetett egyensúlyőrző és növekedésbarát politika folytatását ígérte. Elismerte, hogy e gazdaságpolitika konkrét lépései nem bontakoztak ki, és még nem érzékelni az eredményeket. Csépe Béla megjegyzésére, miszerint Bokros máris feladni látszik 25 pontos tervének egyik elemét, a pénzügyminiszter közölte: a privatizációs miniszterrel valóban kompromisszumot kötött a vagyonkezelő szervezetek sorsáról, ám ez nem jelenti tervének feladását, sőt, éppen a privatizáció gyorsítását szolgálja.

(bodnár–csekeh)

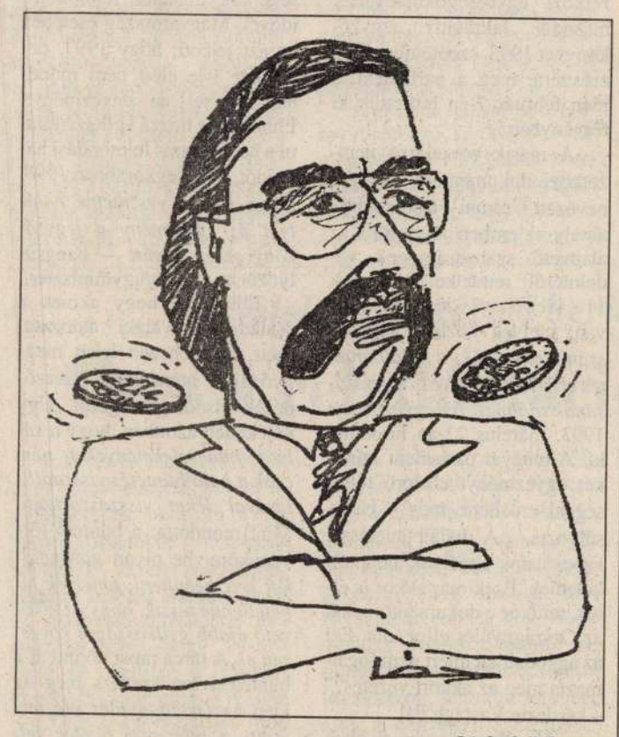

Léphaft Pál rajza

HÍREK

A KÖZALKALMAZOTTI 8000 forintos illetményalap 8500 forintra emelése az intézmények többségénél 0,6–2 százalékos bértömegnövelést jelent – vetette fel a munkavállalói oldal a Költségvetési Intézmények Érdekegyeztető Tanácsának keddi ülésén. Ezeken a területeken nem érhető el az ígért több mint hatszázalékos bérnövelés.

A CORVIN KÖZI BAJTÁRSI KÖZÖSSÉG Hozzatok egy szál virágot! címmel március 15-én délután 1 órai kezdettel emlékünnepélyt rendez, amelyre mindenkit szeretettel várnak. Beszédet Pongrátz Gergely és Hegedűs Lóránt református püspök mond, fellép Nagy Feró is, aki állítólag az ezen alkalomra írt új dalát mutatja be. Megkérdeztük Pongrátz Gergelyt, mi az üzenete rendezvényüknek. A Corvin közi felkelők egykori parancsnoka tömören válaszolt: „Nem engedünk '48-ból, még kevésbé '56-ból."

SZÉKESFEHÉRVÁROTT újabb nagy elbocsátási hullám várható az év második felében: gazdasági és piacvesztési okok miatt 800 munkahely megszűnését jelezte az Ikarus székesfehérvári gyára a Fejér Megyei Munkaügyi Központnak.

Alkotmánybíróság

Házasságot csak férfi és nő köthet

Nem sérti az alkotmányt, hogy a törvény nem teszi lehetővé azonos neműek házasságát – állapította meg tegnapi határozatában az Alkotmánybíróság.

A testület leszögezte: ellentétes az alkotmánnyal, hogy azok a jogszabályi rendelkezések, amelyek az érzelmi, szexuális és gazdasági közösségben házasságon kívül együtt élő és kapcsolatukat nyilvánosan vállaló személyekre nézve jogokat és kötelességeket állapítanak meg, kizárólag az így együtt élő nő és férfi kapcsolatára vonatkoznak.

Az Alkotmánybíróság határozata indoklásában kifejti, az indítvány elbírálásakor abból indult ki, hogy a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is *hagyományosan férfi és nő életközössége.*

Az Alkotmánybíróság szerint *az alaptörvény a házasságot s nem az élettársi kapcsolatot részesíti kifejezett védelemben.* Az élettársak külön vagy azonos nemhez tartozásának kérdése a hátrányos megkülönböztetés összefüggésében jelentkezik.

Ugyanakkor az Alkotmánybíróság megállapította, két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevétele alapján *az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre.*

A testület megvizsgálta a hatályos jogszabályokat, amelyek az élettársra nézve jogot vagy kötelezettséget állapítanak meg, s úgy találta, hogy ezekben az életviszonyokban általában *nincs jelentősége annak, hogy az élettársi viszony különböző nemű személyek között áll-e fenn.*

(moldoványi)

*

Az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek ítélte és ezért megsemmisítette azokat a rendelkezéseket, amelyek az ingatlannyilvántartásba való betekintést korlátozzák. Az *MTI* híradása szerint a határozat megállapítja, hogy az ingatlannyilvántartás közhitelű nyilvántartás, adatai közérdekű adatok. A közérdekű adatok nyilvánosságát csak törvény korlátozhatja, ezért alkotmányellenes, hogy a kifogásolt korlátozásokat miniszteri rendelet mondta ki.

Nagy Sándor lemondása végleges

Lemondása bejelentését megfontoltan tette, részemről nincs „lebegtetés" – jelentette ki az *MTI* munkatársának érdeklődésére Nagy Sándor, az MSZP országgyűlési képviselője, az MSZOSZ elnöke, aki vasárnap este lemondott a frakció költségvetési munkacsoportjának vezetéséről és az ezzel járó frakcióelnökségi tagságról. Nagy Sándor hozzáfűzte: az elnökség kérésének természetesen eleget tesz, és addig ellátja a munkát, amíg a lépésével kapcsolatos kérdések vitája a képviselőcsoportban lezajlik.

0342
Függönyvásár
díjmentes varrással,
szőnyegvásár
ebédlő- és összekötő szőnyegek
engedménnyel kaphatók
a Terézvárosi Textiláruházban.
Cím: Budapest VI., Király u. 54–60.

Vastagh Pál a halálbüntetésről

A nemzetközi egyezmény felmondása következménnyel jár

Válasz Boross Péter javaslatára

Magyarországnak a halálbüntetés visszaállításához rendkívül jelentős nemzetközi egyezményeket kellene felmondania. Ezt azonban egyelőre nem is tehetjük meg. Legkorábban 1998. július elsejétől lenne jogunk a római egyezmény felmondására, amelynek hatodik számú jegyzőkönyve rendelkezik a halálbüntetés eltörléséről.

– Ha hazánk mégis erre a lépésre szánná el magát, az az egész magyar jogállami fejlődés, a politikai demokrácia s az *emberi jogok érvényesülése tekintetében katasztrofális következményekkel járna. A nemzetközi szerződések „felrúgásával" hazánk presztízse hihetetlen módon csökkenne* – nyilatkozta lapunknak *Vastagh* Pál igazságügy-miniszter.

A szaktárca vezetőjét *Boross* Péter lapunknak adott nyilatkozata nyomán kérdeztük. Az egykori kormányfő, ma MDF-es országgyűlési képviselő úgy vélekedett: a nagyon súlyos bűncselekményeknél újból meg kellene fontolni a halálbüntetés visszaállítását. Boross szerint a közbiztonság romlása miatt az állampolgárok hangulata egyre rosszabb, a brutális bűncselekmények megrendülést váltanak ki az egész társadalomban.

„Nem szabadna figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy az *emberek 80 százaléka egyetértene a halálbüntetés visszaállításával*" – hangoztatta Boross Péter.

– Magyarország épp az előző kormány ideje alatt írta alá azokat a nemzetközi egyezményeket, amelyek a halálbüntetés alkalmazhatóságát kizárják – jelentette ki elöljáróban Vastagh Pál. – Az ENSZ polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányának második fakultatív jegyzőkönyvét 1993. szeptember 7-én erősítette meg a parlament, s idén február 7-én hirdettük ki törvényben.

A másik vonatkozó nemzetközi dokumentum az úgynevezett római egyezmény, amely az emberi jogokról s az alapvető szabadságjogok védelméről rendelkezik. Ennek 11 kiegészítő jegyzőkönyve van, melyek közül a *hatodik számú mondja ki a halálbüntetés eltörlését, illetve alkalmazásának tilalmát.* Az egyezményt 1993. március 23-án hirdettük ki. A magyar parlament mindkét egyezményt elsöprő többséggel erősítette meg – hangsúlyozta. „A halálbüntetéssel kapcsolatos aggályok nem újkeletűek. Ezek már akkor is éltek, amikor e dokumentumokat az Országgyűlés elfogadta. Ezt az aggodalmat miért nem fogalmazta meg az akkori vezetés?" – kérdezte Vastagh Pál.

– Ha ellenvélemények éltek a vezető politikusokban, a nemzetközi egyezmények aláírása előtt kellett volna azokat szóvá tenniük – fűzte hozzá. – Ma már lehetetlen ezeket a dokumentumokat felmondani – fejtegette. Ezeknek a jegyzőkönyveknek a többsége – a hatodik is – szervesen kapcsolódik az alapegyezményhez. Nem lehet külön-külön felmondani. Gyakorlatilag az egész egyezményt kellene hatálytalanítani. Mint elmondta, ennek a megerősítésétől számított öt év elteltével nyílik meg a felmondás lehetősége hat hónapos felmondási idővel. Magyarország esetében ez azt jelenti, hogy 1997. december 1-je előtt nem mondhatnánk fel az egyezményt. Ehhez még hozzá kell számítani a hat hónapos felmondási határidőt, tehát legkorábban *1998. július 1-jével veszthetné hatályát az egyezmény a jegyzőkönyvekkel együtt* – hangsúlyozta az igazságügyminiszter.

Elismerte, hogy akinek a családjában valaki áldozatul esett, azt nehezen lehet meggyőzni a nemzetközi szerződések elsődlegességéről. Úgy vélekedett azonban, hogy *a súlyos bűncselekményeket nem csak a halálbüntetés visszaállításával lehet visszaszorítani.* Mint mondotta: a büntető törvénykönyvbe olyan *garanciákat kell beépíteni, amelyek lehetetlenné teszik, hogy az elkövető újabb gyilkosságot kövessen el.* A tárca most tekinti át a büntetési rendszert, s még az idén az *Országgyűlés elé terjeszti a büntetési tételek felemeléséről szóló javaslatát.*

– Konkrétan nem tudom megmondani, hogy az élet elleni bűncselekmények esetében a büntetési tétel *50 év*, vagy esetleg ténylegs életfogytiglan lesz. Azonban biztos, hogy a *ténylegesen letöltendő szabadságveszte mértéke nőni fog*" – fogalmazott. Cáfolta Boross Péterne azt az észrevételét, hogy Magyarországon kevesen lennénk a börtönökben. Jelenleg *15ezer fölött van a fogvatartottá* száma. Hazánkban 100 ezer lakosra 130 fogvatartott jut Nyugat-Európa országaibar ez az arány 50–90 között va. Nálunk tehát a börtönben ülő száma *2-2,5-szerese az euroai átlagnak* – húzta alá. Ebbl következően nem lehet azt llítani, hogy a hazai bírói gyorlat túlzottan enyhe – vélekeett.

Végezetül rra hívta fel a figyelmet, hog erősíteni kellene a rendőrsg munkáját, s ezzel együtt fcozni az egész bűnüldözés natékonyságát. „Nemcsak töb rendőrre van szükség, hane arra is, hogy a határőrség, a vámőrség a mostaninál joban együttműködjön. Végrei kellene dolgozni azt a komplex bűnmegelőzési progrmot, amely a kormányprogrmban le van írva" – hangoztatta.

„Úgy vélet, a halálbüntetésről a politikusoknak felelősebben kellen nyilatkozniuk. Nem szabadn kortesmegfontolásból indítotkat kavarni! Hiszen nyilvánvaló, milyen jelentős nemzeközi egyezményeket kellen felmondanunk, s az milyen súlyos következményekkel jára hazánkra" – fejezte be érvesét a miniszter.

Csike Hajnalka

Eltérés a nagypolitikától

Helyi szövetségek a megyékben

Gyökeres változást hozott a megyei önkormányzatok életében, hogy az elektori rendszer helyett pártlistára leadott szavazatok alapján jöttek létre a közgyűlések – nyilatkozta lapunknak *Lamperth* Mónika, az Országgyűlés önkormányzati bizottságának szocialista alelnöke.

Mint rámutatott: a közgyűlésekben különböző koalíciók jöttek létre, amelyek meghatározták a tisztségviselők megválasztását és a bizottsági struktúrákat is. A szocialista képviselő úgy véli, igazolódott a választások óta eltelt rövid időszakban, hogy *a közgyűléseknek is többpártrendszeri alapon kell szerveződniük.* Elhibázottnak tartja a korábbi küldöttrendszert, amelyben véleménye szerint nem volt világos, hogy a delegált a választókörzetét képviseli-e, avagy a megye érdekét. Arra a kérdésre, hogy a pártlistákra szavazás nyomán maradt-e régió képviselet nélkül, elmondta, hogy a megválasztottaknak megyei érdeket kell képviselniük. A közgyűlésekben létrejött koalíciókat firtató fölvetésünkre megjegyezte, a helyi szövetségek sok esetben *eltérnek a nagypolitikától.*

Kitért arra, hogy az önkormányzati törvény módosítása során bővült a megyék feladat- és hatásköre. A jogszabály megfogalmazta, hogy a térségi közfeladatok ellátásában, tervezésében a korábbinál nagyobb szerepet kap a közgyűlés. A szocialista politikus szerint ez keretet biztosít, amely igazán akkor töltődik meg tartalommal, amikor megszületnek az ágazati törvények, melyekben a munkamegosztás szerint a megyei önkormányzatok is megfelelő feladatokat és hatásköröket kapnak.

A megyék feladatváltozására vonatkozó kérdésünkre elmondta, a dekoncentrált szervezetek körét felül kell vizsgálni a tekintetben, hogy mely feladat oldható meg állami, s mely önkormányzati hatáskörben. *A megyéhez kell telepíteni minden olyan hatáskört, mely túlmutat a település érdekkörén.* Ugyanakkor az állam nem adhatja át a központi irányítást igénylő feladatokat, például a foglalkoztatáspolitikát vagy a területfejlesztést. Azzal kapcsolatban, hogy nehézségeik miatt a települések át kívánják adni a középfokú intézményeket a szintén anyagi gondokkal küszködő megyéknek, a képviselő felidézte: az önkormányzati törvény módosításakor szakmai és politikai vita folyt arról, milyen szerepet vállaljon a megye a térségi közszolgáltatások, illetve a települések ellátásában.

A képviselő úgy tartja: a középfokú oktatást a közgyűléseknek kell biztosítaniuk. Elítélte, hogy néhány kisváros presztízskérdésként kezeli, fenn tudja-e tartani a helyi gimnáziumot. Úgy vélte: fölösleges energia- és pénzpazarlás a párhuzamos képzés.

(moldoványi)

Késlekedő fővárosi kerületek

Üres a rehabilitációs keret

A kerületi önkormányzatok ez év január elsejétől kötelesek a fővárosnak befizetni a lakásprivatizációból származó bevételek ötven százalékát. Néhány kerületi önkormányzat az Alkotmánybírósághoz fordult, azt kérve, hogy '94-ben még ne kelljen a főváros kasszájába átutalnia a pénzt. Az Alkotmánybíróság úgy döntött, hogy csak január elsejétől érvényes a befizetési kötelezettség. Tavaly hat kerület mintegy *ötszázmillió forintot* utalt át a fővárosi városrehabilitációs keretbe. *Az idén még egyetlen forint sem érkezett meg a kerületektől* – mondta lapunknak *Illés* Istvánné, a Főpolgármesteri Hivatal lakásügyosztályának vezetője. Illés Istvánné azt reméli, hogy őszre mintegy *száz-kétszázmillió* forint érkezik a keretbe. Ez, mint fogalmazott, semmire sem lesz elég. A befizetési kötelezettséget korábban meg kellett volna hozni. Így csak abban reménykedhet a főváros, hogy a részletfizetéses úton megvásárolt lakások után *évente mintegy 200 millió forint* érkezik a keretbe. Illés Istvánné szerint *nagyon sok pénz kikerült a lakásgazdálkodásból,* így csak egy-egy épület felújítására fogja futni abból a pénzből, amit pályázat útján juttatnak vissza a kerületekhez. Ősszel azok a kerületek pályázhatnak majd, amelyek befizették a pénzt, van elkészített rehabilitációs tervük és elegendő pénzük ahhoz, hogy a keretből származó pénzekkel együtt kivitelezhető legyen az építkezés.

F. R. L.

Konferencia az alaptörvényről

Alkotmányozás itthon és külföldön

A kelet-közép-európai alkotmányozási folyamatról kezdődött tegnap kétnapos konferencia lengyel, orosz, német, francia és hazai szakemberek részvételével a budapesti Hilton Szállodában.

Az alkotmányozás külföldi tapasztalatainak hasznosítását jelölte meg célul a tanácskozás szervezője, *Lamm* Vanda, az MTA Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatója. A szakemberek eszmecseréjét támogatja a Friedrich Ebert Alapítvány.

Péteri Zoltán professzor alkotmányjog-történeti előadásában szólt a kontinuitás jelentőségéről. Peter *Schneider* (Németország) professzor fölszólalásában rámutatott: *politikai instabilitást szülhet az alkotmányozás elhúzódása.* Megítélése szerint az Oroszországban megindult alkotmányozás zsákutcába jutott, ugyanakkor a peresztrojka nem zárult le. Óvott a prezidenciális és parlamentáris rendszerek keveredésétől. Megítélése szerint Kelet-Közép-Európában *az alkotmánybíróságok aktív szerepe nélkül elképzelhetetlen lett volna a rendszerváltozás.*

A térség általános tapasztalataként említette, hogy a parlamenteknek a törvénykezési feladatok mellett nincs idejük betölteni az alkotmányozó nemzetgyűlések szerepét. *Halmai* Gábor megkérdőjelezte, hogy a posztszocialista régióban léteznek-e összehasonlítható alkotmányozási konfliktusok. Leszögezte, Magyarország ma nem kevésbé jogállami, mint Németország. *Bragyova* András, a jogtudományi intézet tudományos főmunkatársa ismertette alkotmánykoncepcióját, kitért a parlament és a kormány viszonyára, a bíróságok szerepére.

(m. t.)

A BUDAPRINT PAMUTNYOMÓIPARI VÁLLALAT

megvételre kínálja

– Budapesten a IV. ker., Baross utcában lévő IPARTELEPET
– műhelyek
– üzemcsarnokok
cca 500–800 m² hasznos alapterülettel.

– Budapesten a XI. ker., Budafoki úton lévő IPARTELEPET
– üzemcsarnokok 3000 m² felett.
A terület frekventált fekvésű.

– Budapesten a III. ker., Fényes Adolf u. 19–21. szám alatti 17 817 és 17 823 hrsz.-ú ötemeletes
IRODAÉPÜLETET.
7 szintes,
1 emelet alkalmas szórakozóhely létesítésére
Összesen: 4278 m² alapterületű.

– Budapesten a III. ker., Fényes Adolf utca–Lajos utca–Ierc utca által határolt területet
– üzemcsarnokok
cca 1000–5000 m²-ig.
A területen található egyes csarnokok alkalmasak bevásárlócentrum és egyéb kereskedelmi központ létesítésére.
Az ingatlan Óbuda frekventált helyén és közlekedési csomópont tőszomszédságában található.

– Budapesten a IV. ker., Kiss Ernő u. 2. szám alatti ingatlanrészt
– irodák
– raktárak
– műhelyek
– üzemcsarnokok 500–3000 m²-ig.

– Kiskundorozsmai gyáregységét
– raktárak
– műhelyek
– üzemcsarnokok
1000–2000 m² hasznos alapterülettel.
Belterületen helyezkedik el, közművesített, jól megközelíthető.

Hasznosítási lehetőségek:
– ipari tevékenység
– nagykereskedelem stb.

Részletes információ a hirdetésekkel kapcsolatban Nagyiványi Antalné 168-7074 telefonján kapható.

A Prudent-Invest Befektetési Alapkezelő Rt.

mint a Pillér 2. Második Ingatlanbefektetési Alap törvényes képviselője tájékoztatja a Pillér 2. befektetési jegyek tulajdonosait, hogy az 1994. évre kifizetésre kerülő – 1995. március 31-től esedékes – hozam mértéke nyolc százalék.

Hozam kifizetésének helye:
– a letéti számlán elhelyezett befektetési jegyek hozama a letéti igazolást kiállító intézménynél vehető fel;

– az a befektető, akinek fizikailag birtokában van a befektetési jegy, az alábbi felsorolásban szereplő IBUSZ Bank-fiókokban veheti fel a hozamot.

Budapest:

1027 Bp., Margit krt. 67.
1051 Bp., József A. u. 18.
1066 Bp., Oktogon 3.
1075 Bp., Károly krt. 17–19.
1078 Bp., Baross tér 11/B
1114 Bp., Bartók B. u. 9.
1195 Bp., Fő u. 3.
1067 Bp., Teréz krt. 1.
1148 Bp., Örs vezér tere
1051 Bp., Vigadó u. 6.
1146 Bp., Ajtósi Dürer sor 10.
1042 Bp., Árpád u. 112.
1062 Bp., Teréz krt. 55.
1075 Bp., Károly krt. 3/C
1073 Bp., Erzsébet krt. 6.
1102 Bp., Kőrösi Cs. sét. 3.
1122 Bp., Déli pályaudvar
1211 Bp., Kossuth L. u. 97.
1062 Bp., Petőfi tér 3.
1201 Bp., Kossuth L. u. 32–36.
1053 Bp., Ferenciek tere 10.
1036 Bp., Kolosy tér 5–6.

Vidék
8400 Ajka, Szabadság tér 14.
2660 Balassagyarmat, Rákóczi u. 46–48.
5600 Békéscsaba, Szent István tér 5.
2700 Cegléd, Szabadság tér 1.
7200 Dombóvár, Hunyadi tér 27.
3300 Eger, Bajcsy-Zs. tömb belső
8640 Fonyód, Szent István u. 4.
3200 Gyöngyös, Kossuth u. 6.
5700 Gyula, Hét vezér u. 3.
6800 Hódmezővásárhely, Andrássy u. 5–7.
6300 Kalocsa, Szent István király u. 2.
3700 Kazincbarcika, Egressy u. 46.
6000 Kecskemét, Dobó krt. 9.
6200 Kiskőrös, Petőfi tér 6.
6400 Kiskunhalas, Köztársaság u. 10–12.
9730 Kőszeg, Városház u. 3.
4700 Mátészalka, Bajcs-Zs. u. 15.
5401 Mezőtúr, Szabadság tér 29.
7700 Mohács, Szabadság u. 1.
8800 Nagykanizsa, Erzsébet tér 21.
5900 Orosháza, Szabadság tér 10–12.
7030 Paks, Táncsics u. 2–4.
3100 Salgótarján, Fő tér 4.
3980 Sátoraljaújhely, Kossuth tér 26.
8600 Siófok, Fő u. 174.
5540 Szarvas, Szabadság u. 6–10.
6720 Szeged, Klauzál tér 2.
7100 Szekszárd, Augusz Imre u. 1–3.
5000 Szolnok, Kossuth u. 18.
2800 Tatabánya, Győri u. 1/A
2600 Vác, Széchenyi u. 4–6.
8900 Zalaegerszeg, Dísz tér 4.
6500 Baja, Szentháromság tér 7.
8230 Balatonfüred, Petőfi u. 4/A
5600 Békéscsaba, Haán Lajos u. 1.
4025 Debrecen, Piac u. 11–13.
2400 Dunaújváros, Vasmű u. 10/A
2500 Esztergom, Lőrinc u. 1.
2100 Gödöllő, Szabadság tér 7.
9022 Győr, Szent István u. 29–31.
4200 Hajdúszoboszló, Hősök tere 4.
5100 Jászberény, Lehel vezér tér 17.
7400 Kaposvár, Teleki u. 1–3.
6000 Kecskemét, Széchenyi tér 1–3.
8350 Keszthely, Széchenyi u. 1–3.
6100 Kiskunfélegyháza, Gorkij u. 2.
7300 Komló, Kossuth u. 40.
6900 Makó, Széchenyi tér 18–20.
3400 Mezőkövesd, Mátyás király u. 123.
3501 Miskolc, Széchenyi u. 3–9.
9200 Mosonmagyaróvár, Engels u. 4.
4400 Nyíregyháza, Országzászló tér 10.
3600 Ózd, Vasvári u. 1.
7621 Pécs, Széchenyi tér 8.
3950 Sárospatak, Rákóczi u. 3.
8600 Siófok, kele u. 1–3.
9400 Sopron, Várkerület 41.
2440 Százhalombatta, Május 1. tér 9.
8000 Székesfehérvár, Ady E. u. 2.
2000 Szentendre, Bogdányi u. 11.
9700 Szombathely, Széll Kálmán u. 3–5.
5350 Tiszafüred, Fő u. 30.
8200 Veszprém, Kossuth u. 6.

Az alapkezelő a Pillér 2. Második Ingatlanbefektetési Alap éves tevékenységéről készített tájékoztatót 1995. április 30-tól teszi közzé a kezelési szabályzatban meghatározott módon.
A befektetésijegy-tulajdonosok mentesülnek a forrásadó megfizetése alól.